יעקב
צייטלין

כתבי קדש

עשרים וארבעה

עם

פרש"י, מצודת דוד, מצודת ציון

ותולדות אהרן

КИСВЕЙ КОДЕШЪ,
т. е. Священное Писанія.
Томъ III. Часть I.
1890.

Дозволено цензурою. 19 Февраля 1890 г. Кіевъ.

ВИЛЬНА
Типографія Вдовы и братьевъ Роммъ.
Жмудскій переулокъ собств. домъ № 328.
1890.

כתבי קדש

עשרים וארבעה

נביאים אחרונים

ישעיה

עם

פרש״י לרבינו שלמה יצחקי וצ״ל

ועם

מצודת ציון

באור המלות שרשן ומקורן, ודמיונן במקרא אחר

מצודת דוד

יבאר היטב תוכן הכתובים, והמשך דבריהם

נאספו ממפרשים קדמונים ע״י הרה״ג מו״ה

יהיאל הלל אלטשולר ז״ל

ובסוף כל ספר הצגנו

תולדות אהרן להרב הג׳ כו׳ מו״ה אהרן מפיסרו ז״ל.

והגהנו פרש״י ע״פ מקראות קהלת משה. והצגנו בו (בחנ״י עגול) הגהות והקונים מספר יסוד ושורש העבודה.

ווילנא

בדפוס והוצאות האלמנה והאחים ראם

שנת תר״נא לפ״ק

א א חֲזוֹן יְשַׁעְיָהוּ בֶן־אָמוֹץ אֲשֶׁר חָזָה עַל־יְהוּדָה
וִירוּשָׁלָ‍ִם בִּימֵי עֻזִּיָּהוּ יוֹתָם אָחָז יְחִזְקִיָּהוּ
מַלְכֵי יְהוּדָה׃ ב שִׁמְעוּ שָׁמַיִם וְהַאֲזִינִי אֶרֶץ כִּי יְהוָה

רש"י

(א) חזון ישעיהו בן אמוץ וגו' · א"ר לוי דבר זה מסורת בידינו מאבותינו אמוץ ואמציה מלך יהודה אחים היו: אשר חזה על יהודה וירושלים · והלא על כמה אומות נתנבא משא בבל משא מואב הא למדת שאין זה תחלת הספר ולא נקרא הספר על שם החזון הזה וכן שנינו בברייתא דמכילתא · בשנת מות המלך עוזיהו תחלת הספר אלא שאין מוקדם ומאוחר בסדר והדברים מוכיחים שהרי ביום הרעש יום שנצטרע עוזיהו נאמר ואשמע את קול ה' אומר את מי אשלח ומי ילך לנו (לקמן ו') ואומר הנני שלחני למדנו שהוא תחלת שליחותו ונבואה זו נאמרה אח"כ ועל זו לבדה נאמר אשר חזה על יהודה וירושלים כשם שאמר על משא כל אומה ואומה משא אומה פלוני אף כאן כתב חזון זה חזה על יהודה וירושלים ולפי שהם תוכחות קושי קראם חזון שהוא קשה מעשרה לשונות שנקראת נבואה כמו שאמר בבראשית רבה וראיה לדבר חזות קשה הוגד לי (לקמן כ"א): בימי עוזיהו וגו' מלכי יהודה · ד' מלכים הללו קפח בימיו ביום שנצטרע עוזיהו שרתה שכינה עליו ונתנבא כל ימי המלכות הללו עד שעמד מנשה והרגו (ונבואה זו נאמרה בימי חזקיהו אחר שגלו עשרת השבטים כת"י): (ב) שמעו שמים והאזיני ארץ · משה אמר האזינו השמים ותשמע הארץ (דברים ל"ב) למה שינה ישעיה את הלשון שנו רבותינו בדבר זה ומדרשות רבים בפרשת האזינו בספרי ונחלקו חכמים עליהם ואמרו אין הדבר כן אלא בזמן שהעדים באים ומעידים ונמצאו

מצודת דוד

א (א) חזון · זו היא מראית הנבואה של ישעיה אשר ראה במראה הנבואה על יהודה וירושלים ואין זה תחלת הספר לומר שכל נבואתו היתה על יהודה וירושלים לבד כי באמת ניבא גם על בבל כו' אלא שבא לומר הנבואה ההיא היתה על יהודה וירושלים וכדרך שאמר משא בבל משא מואב אבל תחלת הספר הוא בשנת מות המלך עוזיהו וכו' ואין מוקדם ומאוחר בתורה בסדר והדברים מוכיחים כך שהרי שם נאמר ואשמע וגו' את מי אשלח וגו' למדנו שאז היתה תחלת השליחות: בימי עוזיהו וגו' · בימי ארבעת המלכים האלה ניבא עד שעמד מנשה והרגו: (ב) שמעו שמים · מה שאני קובל ומתרעם על ישראל: והאזיני ארץ · אמר בל' יחיד כי סדנא דארעא חד היא משא"כ השמים כי שבעה רקיעים הם לפי תכונת הקדמונים: כי ה'

מצודת ציון

א (א) חזון · ענין ראיה והבטה כמו ותחז בציון עינינו (מיכה ד') ועפ"ז נקרא הנביא בשם חוזה כי רואה במראה הנבואה וכאשר יקרא רואה וצופה: (ב) והאזיני · הטי

דִּבֵּר בָּנִים גִּדַּלְתִּי וְרוֹמַמְתִּי וְהֵם פָּשְׁעוּ בִי׃ ג יָדַע שׁו
קֹנֵהוּ וַחֲמוֹר אֵבוּס בְּעָלָיו יִשְׂרָאֵל לֹא יָדַע עַמִּי לֹא
הִתְבּוֹנָן׃ ד הוֹי גּוֹי חֹטֵא עַם כֶּבֶד עָוֹן זֶרַע מְרֵעִים

רש"י

דבריהם מכוונין עדותן קיימת ואם לאו אין עדותן קיימת אילו לא בא ישעיה ונתן שמיעה לשמים והאזנה לארץ היו שמים מעידים ואומרים כשנקרא לעדות זו בימי משה שאמר העידותי בכם היום בהאזנה שמענו והארץ מעידה אני נקראתי בלשון שמיעה ואין עדותן מכוונת בא ישעיה ותלה את הדבר נמצאו שניהם מעידים בלשון האזנה ובלשון שמיעה: כי ה' דבר · (שתהיו עדים בדבר כשהתרתי בם בימי משה לכן באו ושמעו שאני מתוכחת עמהם שעברו על התראה אני לא סרתי בהם אלא גדלתים ורוממתים והם פשעו בי) · (ס"א) · שתהיו עדים לדבר והיכן דבר האזינו השמים ואדברה (שם) במכילתא: (ג) קונהו · מתקנו בחרישה ביום ואחר שהרגלו בכך יודע בו אבל החמור אבוס אינו מכין בעליו עד שיאכילו וישראל לא נתפקח לידע כשור כשקראתיו ישראל יהיה שמך והודעתיו קצת חוקותי והם עזבוני כדמפורש (ביחזקאל כ' ל"ט) ואומר איש את גלולי וגו' ואף לאחר שהוצאתים ממצרים והאכלתים את המן וקראתי אותם עמי בני ישראל לא התבוננו כחמור (ס"א) ד"א ידע שור קונהו מכיר השור קונהו להיות מוראו עליו לא שינה מה שגזרתי עליו לומר איני חורש היום וחמור לא אמר לבעליו איני טוען היום ומה אלו שנבראו לשמשכם ואינם לא לקיבול שכר אם יזכו ולא לשילום פורעניות אם חוטאים לא שינו את מדתם שגזרתי עליהם וישראל שאם זוכים מקבלים שכר ואם חוטאים מקבלים פורענות עאכ"ו: לא ידע · לא אבו לידע וידעו ודשו בעקב ועמי לא נתן לב להתבונן: (ד) הוי · כל הוי

מצודת ציון

אוזן לשמוע וכן אזין עד תבונותיכם (איוב ל"ב): פשעו · מרדו כמו מלך מואב פשע בי (מ"ב ב'): (ג) אבוס · הוא המקום המיוחד למאכל הבהמות וכן אם ילין על אבוסך (איוב ל"ט): (ד) הוי ·

מצודת דוד

דבר · לא מאלי אני אומר כי דבר ה' בפי ולזה שמעו אמרי: בנים גדלתי · ר"ל וזהו דברי ראו נא הטובה שעשיתי לבני בכורי ישראל אשר גדלתים ורוממתים על כל האומות הקדמונים והם לא השיבו כגמולי כי מרדו בי: (ג) ידע שור · הלא אף השור יודע ומכיר את בעליו אשר קנהו ונשמע הוא אליו והחמור הזה עם שהוא סכל ביותר עכ"ז יודע הוא מקום האבוס של בעליו והולך שמה להנאתו: לא ידע · לא אבו לדעת אותי להיות נשמעין לי: עמי · עם שהמה עמי ואני בעזרתם עכ"ז לא יתבוננו לדעת מה טוב להם כי הלא בשמעם טוב הארץ יאכלו ואינם אפילו כחמור הזה המכיר בטובה: (ד) הוי · הנביא מתאנח וקובל
ישראל

בָּנִים מַשְׁחִיתִים עָזְבוּ אֶת־יְהוָֹה נִאֲצוּ אֶת־קְדוֹשׁ יִשְׂרָאֵל
נָזֹרוּ אָחוֹר: ה עַל־מֶה תֻכּוּ עוֹד תּוֹסִיפוּ סָרָה כָּל־רֹאשׁ
לָחֳלִי וְכָל־לֵבָב דַּוָּי: ו מִכַּף־רֶגֶל וְעַד־רֹאשׁ אֵין־בּוֹ מְתֹם

רש"י

שבמקרא לשון קובל וקינה כאדם הגונח מלבו וצועק אהה אלא שיש מהם מועטין שהם לשון צעקת קריאת קול כמו הוי הוי ונוסו מארץ צפון (זכריה ב') ותרגומו אכלו לשון הכרזה · הוי יש לזעוק על גוי קדוש ההפך להיות גוי חוטא ועם שנאמר בו כי עם קדוש אתה נהפך להיות עם כבד עון: עם כבד עון · כבדות עון · כבד אדם שהוא כבד שישנ"ע בלע"ז כבד שם דבר של כבדות פשי"נטומא בלע"ז ודבוק עם תיבת עון: זרע מרעים · והם היו זרע ברך ה' בנים היו להקב"ה ונהפכו למשחיתים: נאצו · הרגיזו: נזורו אחור · אין נזירה בכל מקום אלא לשון פרישות וכה"א וינזרו מקדשי בני ישראל (ויקרא כ"ב) נזיר אחיו (בראשית מ"ט) אף כאן נזורו נסוגו לאחוריהם מאצל המקום: (ה) על מה תוכו וגו' · אדם שלוקה וחוזר על סרחונו חברו מוכיח ואומר לו על זה לקית ואינך נותן לב לומר על סורחן זה לקיתי לא אשוב לעשות עוד אף כאן על מה תוכו מאחר שעדיין אתם מוסיפים סרה לסור מאחרי המקום הלא כבר כל ראש לחלי ולמה לא תבינו: (ו) מתום · לשון תמימות שלם מאין מכאוב:

מצודת דוד

ישראל שהיו מאז גוי קדוש ונהפכו להיות גוי חוטא: עם כבד עון · מאז היו עם קדוש ונהפכו להיות עם כבד עון: זרע מרעים · מאז היו זרע ברך ה' ונהפכו להיות זרע מרעים: בנים משחיתים · מאז היו בני אל חי ונהפכו להיות בנים משחיתים את דרכם: נזורו אחור · פרשו מהם ללכת לאחור כאדם הממאן לשמוע דברי המדבר אליו: (ה) על מה תוכו · על העבירה עצמה שלקיתם עליה על העבירה ההיא בעצמה תוסיפו עוד לעשות סרה ר"ל עשיתם שוב העבירה ההיא בתוספת איסור ואינכם משימים על לב לחשוב הלא בשבילה לקינו: כל ראש לחלי · הלא ע"י ההכאה נחלה כל הראש וכל הלב ומדוע לא לקחו מוסר: (ו) אין בו · אין בכל אחד מקום שלם ממכה

מצודת ציון

המלה הזאת היא ענין קריאה בין לצער בין לשמחה כמו הוי אחי והוי אחות (ירמיה כ"ב) · וכמו הוי ציון המלטי (זכריה ב'): כבד · ענין רבוי כמו עמך הכבד הזה (מ"א ג'): מרעים · רשעים: נאצו · הוא מושאל על הבזיון וכן כי נאצו האנשים את מנחת ה' (ש"א ב'): נזורו · ענין הפרשה כמו אשר נזורו מעלי (יחזקאל י"ד): (ה) סרה · ענין הסרה מדרך הישר וכן סורר ומורה (דברים כ"א): דוי · ענין מכאוב כמו על ערש דוי (תהלים מ"א): (ו) מכף רגל · כן נקרא שפתת הרגל וכמו שנקרא שטחת היד כף יד: מתום · מלשון תמימות

פֶּצַע וְחַבּוּרָה וּמַכָּה טְרִיָּה לֹא־זֹרוּ וְלֹא חֻבָּשׁוּ וְלֹא רֻכְּכָה
בַּשָּׁמֶן : ז אַרְצְכֶם שְׁמָמָה עָרֵיכֶם שְׂרֻפוֹת אֵשׁ אַדְמַתְכֶם
לְנֶגְדְּכֶם זָרִים אֹכְלִים אֹתָהּ וּשְׁמָמָה כְּמַהְפֵּכַת זָרִים :

רש״י

פצע · מכת חרב : חבורה · לשון חבלה : ומכה טריה · תרגם יונתן מרססא כתותה ומרוססת · טריה דמנילייד״א בלע״ז ובלשון גמרא יש טרייה לריסיה ומנחם פי' לשון לחות כלומר לחה ורטובה תמיד נובעת מייסט״א בלע״ז : לא זורו · הנגעים האלה לא זורו ע״י רופאים אבקת סממני תחבושת לשון יזורה על נוהו גפרית (איוב י״ח) ומנחם פי' לשון רפואה כמו אין דן דינך למזור (ירמיה ל') : ולא חובשו · לשון רפואה : ולא רוככה בשמן · לא רוככה מכתם בשמן כמשפט שאר מכות ואין נופל כאן לומר לא רוככו בשמן שאין מרככין אלא במקום המכה אבל המזור והתבישה נופל לשונם על כל הגוף לפיכך נופל בם לשון רבים לא זורו הנגעים ולא חובשו ויונתן פתר כל המקרא בלשון דוגמא על שהם מלוכלכים ומגועים בעון ותרגם מכף רגל ועד ראש מקטנים ועד גדולים אין בו מתום אין טוב בו פצע וחבורה פשע ועונות חטאים · לא זורו וגו' כלומר לא נתרפאו לשוב בתשובה שלימה ולא רככה בשמן אפילו צד הרהור תשובה אין בלבם : (ז) לנגדכם זרים אוכלים אותה · לעיניכם יאכלוה אויביכם : ושממה · מכס כנתלה

מצודת ציון

ובלימות : פצע · מכה שנבקעה ונפתחה ומוציאה דם : וחבורה · מכה שנצבר הדם תחתיה וממעל נראה כתם אדום כמו ונמר חברבורותיו (ירמיה י״ג) וכן פצע תחת פצע חבורה וכו' (שמות כ״א) : טריה · לחה כמו לחי חמור טריה (שופטי' ט״ו) : זורו · ענין פזור כמו וזריתי פרש (מלאכי ב') : חובשו · ענין קשור הכריכה שעל המכה כמו ולנשברת לא חבשתם (יחזקאל ל״ד) : רככה · מלשון רך וטוב (בראשית י״ח) :

מצודת דוד

במקום אחד יש פצע ובמקום וכו' : לא זרו · לא נפזר עליהם אבק סממנים המרפאים : ולא חובשו · לא נכרך עליהם מטלית כדרך שכורכים על המכות : ולא רככה · לא נתרכך המכה בשמן כדרך שמרככין המכות ר״ל הלא עדיין לא נתרפאתם מהמכות אשר באו עליכם מאז על העבירות שעשיתם ומדוע נוספתם לעשות שוב וזהו דרך משל לאמר הלא מאז באו הפורעניות על השרים ועל יתר העם ועדיין משגבת בכם ולמה תחטאו שוב : (ז) ארצכם · לכן תהיה ארצכם שממה : אדמתכם · פרי אדמתכם : לנגדכם · בפניכם תראו ואין לאל ידכם לעמוד כנגדם : ושממה · והיא שוממה כארץ אשר יבואו עליה אויבים זרים ורחוקים כי המה מהפכים ומחריבים הכל ועושים שממה על כי המה לא יעמדו בה משא״כ כשהאויב הוא מבני הארץ שהיא וסמוך אליה :

ונותרה

ח וְנוֹתְרָה בַת־צִיּוֹן כְּסֻכָּה בְכָרֶם כִּמְלוּנָה בְמִקְשָׁה כְּעִיר
נְצוּרָה׃ ט לוּלֵי יְהוָה צְבָאוֹת הוֹתִיר לָנוּ שָׂרִיד כִּמְעָט
כִּסְדֹם הָיִינוּ לַעֲמֹרָה דָּמִינוּ׃ י שִׁמְעוּ דְבַר־יְהוָה קְצִינֵי
סְדֹם הַאֲזִינוּ תּוֹרַת אֱלֹהֵינוּ עַם עֲמֹרָה׃ יא לָמָּה לִּי

רש"י

הנהפכת לזרים והיא שממה מבעליה כך תירגם יונתן: (ח) ונותרה בת ציון · ריקנית מיושביה כי יגלו מתוכה כאשר תותר סוכת הכרם שעשה נוצר ובעת יבצר הכרם מניח סוכתו והולך · בתר דקטפוהי לאחר שבצרו אותה: כמלונה במקשה · כאשר תעזב המלונה שעשה נוצר בראש המקשה לשמור קישואין שלה ומשתלקט מניחה והולך · זו שבכרם קרויה סוכה לפי שהוא גר שם יומם ולילה ביום שומרה מן העופות ובלילה מן הגנבים. אבל הקישואין קשין הם ואין צירא מן העופות ואין צריך לשומרה ביום לפיכך נקראת מלונה על שהיא צינת הלילות · כערסל מבתותא כמשכב המלונה במקשה · במקשיא בתר דאבעיוהי לאתר שלקטוהו לשון המשנה שלא אבעיות ביום: כעיר נצורה · כעיר שצרו עליה ועושים סוכות סביב לה להסתתר שם החיילות וכשמסתלקים מעליה מניחין אותם והולכין כל זה ת"י: (ט) לולי הותיר לנו שריד · מאליו וברחמיו ולא בצדקותינו: כמעט כסדום היינו · היינו כולנו כלים: (י) קציני סדום · שרים שמעשיהם כסדום מכאן אמרו אל

מצודת דוד

(ח) ונותרה · תשאר ריקנית מיושביה כמו סוכת הכרם מה שהשומר יושב בה כי בעת יבצר כרמו מניח סוכתו ריקן והולך לו: כמלונה במקשה · כמו המלונה העשויה בשדה קשואין כי משתלקט מניחה ריקן והולך לו (זה שבכרם קרוי סוכה כי השומר יושב בה ביום ומשמרה מפני העופות ובלילה מפני הגנבים אבל הקשואים קשים ואין נאכל העופות ואינו שומרם אלא מפני הגנבים ובלילה ולכן נקראת מלונה משרה ללינה): כעיר נצורה · כמו העיר אשר האויבים צרים עליה העושים הסוכות לעצמם להסתתר בהם וכשמסתלקין מעליה נשארים הסוכות ריקן: (ט) לולי ה' · אם לא היה המקום משאיר לנו כמעט שארית כחשבון המעט: כסדום · היינו ראוים להיות כלים כסדום ועמורה מבלי שארית מה: (י) קציני סדום · שרים הדומים לשרי סדום: (יא) למה לי וגו' · הלא כל עלם הזבח בא להתוודות עם הבאתו ואשם

מצודת ציון

(ח) בת ציון · עיר ציון: כמלונה · מל' מלון: במקשה · מל' קשואין והוא שם פרי: נצורה · מל' מצור: (ט) לולי · לשון אם לא: שריד · שארית כמו פליט ושריד (איכה ב'): דמינו · מלשון דמיון והשואה: (י) קציני · ענין שרה כמו כל קציניך נדדו

רֹב־זִבְחֵיכֶם יֹאמַר יְהוָה שָׂבַעְתִּי עֹלוֹת אֵילִים וְחֵלֶב
מְרִיאִים וְדַם פָּרִים וּכְבָשִׂים וְעַתּוּדִים לֹא חָפָצְתִּי׃ יב כִּי
תָבֹאוּ לֵרָאוֹת פָּנָי מִי־בִקֵּשׁ זֹאת מִיֶּדְכֶם רְמֹס חֲצֵרָי׃
יג לֹא תוֹסִיפוּ הָבִיא מִנְחַת־שָׁוְא קְטֹרֶת תּוֹעֵבָה הִיא לִי
חֹדֶשׁ וְשַׁבָּת קְרֹא מִקְרָא לֹא־אוּכַל אָוֶן וַעֲצָרָה׃
יד חָדְשֵׁיכֶם וּמוֹעֲדֵיכֶם שָׂנְאָה נַפְשִׁי הָיוּ עָלַי לָטֹרַח נִלְאֵיתִי

רש"י

יפתח אדם פיו לשטן: (יא) שבעתי עולות אילים · כמו פן ישבעך ושנאך (משלי כ"ה י"ז): מריאים · בהמות נאן פטומות: לא חפצתי · אחר שאתם עוברים על תורתי זבח רשעים תועבה: (יב) מי בקש זאת מידכם רמס חצרי · לרמוס את חצרי אחרי שאין לבבכם שלם עמי: (יג) לא תוסיפו הביא מנחת שוא · מתרה אני בכם לא תביאו לי מנחת שוא שלכם שהעשן עולה ממנה קיטור של תיעוב הוא לי ולא לנחת רוח: חדש ושבת קרא מקרא לא אוכל וגו' · ולקרוא מקרא חדש ושבת שאתם נאספים לקרא עצרה ואסיפה בהם לא אוכל לסבול און שבלבבכם הנוטה לעבודת כוכבים והעצרה עמו שאין שני הדברים כאלו ראוין יחד לקרות עצרה ליאסף לפני

מצודת ציון

(לקמן כ"ב): (יא) מריאים · פטומים ושמנים וכן ושלם מריאיכם (עמוס ה'): ועתודים · הם הזכרים מן העזים: (יב) פני · כמו לפני ותחסר הלמ"ד: רמוס · ענין דריכה ברגל כמו ורמסי בחומר (נחום ג'): (יג) קטורת · ענין העלאת עשן והוא מלשון קיטור הארץ כקיטור הכבשן (בראשית י"ט): אוכל · מלשון יכולת: און · ענינו מחשבת שקר כמו הנה יחבל און (תהלים ז'): ועצרה · ענין קבוצת אנשים כמו עצרת בוגדים (ירמיה ט') ע"ש שהם עצורים ועכובים במקום אחד: (יד) נלאיתי · ענין יגיעה כמו ומה

מצודת דוד

ואתם הואיל ואינכם שבים למה לי הזבח: שבעתי וגו' · ר"ל אני קץ בהם כאדם השבע שהוא קץ בדבר שהוא שבע ממנו: לא חפצתי · הואיל ואינם שבים: (יב) כי תבואו · כאשר תבואו לראות לפני ברגל אז אומר לכם מי בקש זאת מידכם לדרוך ולרמוס בחצרי: (יג) מנחת שוא · כי הואיל ואיננה לי לרצון היא מנחת שוא כי אין בה תועלת כי הקטרת הקומץ היא תועבה לפני: חודש ושבת · בין בר"ח בין בשבת בין בימי המועד אשר תקראו מקרא קודש ואתם נעצרים לפני בהבאת קרבנות הנה לא אוכל לסבול האון שבלבבכם עם העצרה שאתם נעצרים לפני כי

אין שני אלו ראוים להתאחד: (יד) חדשיכם · זבחי חדשיכם וכו': לטורח · למשא

נְשֹׂא : טו וּבְפָרִשְׂכֶם כַּפֵּיכֶם אַעְלִים עֵינַי מִכֶּם גַּם כִּי־
תַרְבּוּ תְפִלָּה אֵינֶנִּי שֹׁמֵעַ יְדֵיכֶם דָּמִים מָלֵאוּ : טז רַחֲצוּ
הִזַּכּוּ הָסִירוּ רֹעַ מַעַלְלֵיכֶם מִנֶּגֶד עֵינָי חִדְלוּ הָרֵעַ : יז לִמְדוּ
הֵיטֵב דִּרְשׁוּ מִשְׁפָּט אַשְּׁרוּ חָמוֹץ שִׁפְטוּ יָתוֹם רִיבוּ

רש"י

והאון שבלבבכם לעבודת כוכבים ואין אתם מוציאין אותו מתוך לבבכם : (טו) ובפרשכם כפיכם אעלים עיני מכם · לפי שידכם דמים מלאו : דמים · רציחה : (טז) רחצו הזכו · (פת"ח הוא) לשון צווי לפי שהוא מגזרת רחץ · אבל רחצו קמץ לשון עבר שהוא מגזרת רחץ · רחצו הזכו הסירו חדלו למדו דרשו אשרו שפטו ריבו לכו י' אזהרות של לשון תשובה יש כאן כנגד עשרת ימי תשובה וכנגד עשרה מלכיות זכרונות ושופרות : חדלו הרע · חדלו ממעשים הרעים : הרע · כמו להרע א"א לכתוב מלהרע שכן לשון המקרא נופל על ל' חדלה וחדל לעשות הפסח (במדבר ט') עד כי חדל לספור (בראשית מ"א מ"ט) כלומר הדלה הספירה חדלה העשיה אף כאן תחדלו הרעה : (יז) למדו · נקוד רפי והוא מגזרת למוד שהיו למדין להיטיב המלמד לעצמו הוא ממשקולת לשון קל לפיכך צווי ל' רבים שלו נקוד בחירק כמו אמרו שמעו אבל המלמד לאחרים הוא ממשקולת ל' כבד המדגיש ואם בא לצוות את הרבים הוא נקוד למדו וכן דרשו מגזרת דרוש אבל אשרו שהשי"ן מודגשת ממשקולת ל' כבד ומגזרת אשר לפיכך ל' צווי לרבים נקוד פתח (כמו אמרו דברו ספרו בשרו) : אשרו חמוץ · החזיקו את הגזול והוא ל' משנה אשרנוהי אי איסר חילי ישר כחך ל"א הדריכוהו בנתיב אמת לזכות בשלו ל' באשורו אחזה רגלי (איוב כ"ג י"א) ואשר בדרך לבך (משלי כ"ג י"ט) : שפטו יתום · פלוני זכאי פלוני חייב : ריבו אלמנה · השתדלו בריבה להתווכח בעדה שאינה יוצאת לחזור אחרי בעלי דינה (סא"א) : חמוץ ·

מצודת דוד

למשא כבד המטריח עד שאני עיף לשאת את המשא ואמר בלשון הנופל באדם להשמיע האוזן כפי שהורגלה : (טו) ובפרשכם כפיכם · בעת התפלה : ידיכם וגו' · לפי שידיכם מלאים משפיכת דם : (טז) רחצו הזכו · הסירו כתמות העון בתשובה : הסירו וגו' · לפי שרוע מעללי גבר עומדים מול ה' לקטרג עליו לזה אמר עשו תשובה ובזה תסירם מנגד עיני : הרע · מלהרע : (יז) היטב · להיטיב מעשיכם : דרשו · חקרו המשפט לדעת הדין [illegible] מי · והיו מישרים את העשוק ושפטו משפט היתום וריבו ריב האלמנה

מצודת ציון

הלאתיך (מיכה ו') : נשוא · מל' משא : (טו) אעלים · מלשון העלמה והסתר : (טז) הזכו · מלשון זכות ובהירות : חדלו · מנעו : (יז) אשרו · מלשון ישר ובאה האל"ף במקום היו"ד וכן בהפוך כמו ובכבודם תתימרו (לקמן ס"א) ומשפטו תתאמרו : חמוץ ·

אַלְמָנָה׃ יח לְכוּ־נָא וְנִוָּכְחָה יֹאמַר יְהוָה אִם־יִהְיוּ חֲטָאֵיכֶם
כַּשָּׁנִים כַּשֶּׁלֶג יַלְבִּינוּ אִם־יַאְדִּימוּ כַתּוֹלָע כַּצֶּמֶר יִהְיוּ׃
יט אִם־תֹּאבוּ וּשְׁמַעְתֶּם טוּב הָאָרֶץ תֹּאכֵלוּ׃ כ וְאִם־תְּמָאֲנוּ
וּמְרִיתֶם חֶרֶב תְּאֻכְּלוּ כִּי פִּי יְהוָה דִּבֵּר׃ כא אֵיכָה הָיְתָה
לְזוֹנָה קִרְיָה נֶאֱמָנָה מְלֵאֲתִי מִשְׁפָּט צֶדֶק יָלִין בָּהּ וְעַתָּה

רש"י

גוזל ודומה לו מכף מעול וחומץ (תהלים ע"א): (יח) לכו נא ונוכחה · יחד אני ואתם ונדע מי סרח על מי ואם אתם סרחתם עלי עודני נותן לכם תקוה לשוב: אם יהיו חטאיכם כשנים · כתומים לפני כאודם שנים אלבינם כשלג: יאמר ה' · תמיד הוא אומר לכם כן. כמו על פי ה' יחנו (במדבר ט' כ') · דבר אחר לכו נא ונוכחה מה כתוב למעלה ממנו חדלו הרע למדו היטב ואחר שתשובו אלי לכו נא ונוכחה יחד להודיעני עשינו מה שעלינו עשה מה שעליך ואני אומר אם יהיו חטאיכם כשנים כשלג וגו': כתולע · צבע שצובעים בו אדום גרעינים הם ויש תולעים בכל אחד ואחד: (כ) כי פי ה' דבר · והיכן דבר והבאתי עליכם חרב (ויקרא כ"ו כ"ה): (כא) לזונה · תועה מעל אלהיה: קריה · שהיתה נאמנה ומלאה משפט וצדק היה לן בה ועתה מרצחים: מלאתי משפט · כגון רבתי עם (איכה א'): צדק ילין בה ·

מצודת ציון

עשוק כמו מכף מעול וחומץ (תהלים ע"א): (יח) לכו · הוא ענין לשון זרוז כמו ועתה לכו ונהרגהו (בראשית ל"ז) והלא לא הלכו אלין: ונוכחה · ענין ברור דבר כמו אשר הוכיח ה' (שם כ"ד): כשנים · חוטים צבוע אדום כמו ותולעת שני (שמות כ"ה): כתולע · הוא שם הצבע שצובעים בו אדום: (יט) תאבו · תרצו כמו לא אבה יבמי (דברים כ"ה): (כ) תמאנו · מלשון מיאון וסרוב: ומריתם · מלשון מרי ומרד: (כא) קריה · עיר: מלאתי · היו"ד נוספת ובעבור תוספת היו"ד נהפכה הה"א לתי"ו להסמיכה אל היו"ד: ילין · ענין התמדה וכן ולנה בתוך

מצודת דוד

האלמנה כי המה העשוקים ע"פ רוב: (יח) ונוכחה · נברר הדברים לדעת מי סרח על מי: אם יהיו וגו' · ר"ל וכאשר תודו שהדין עמדי ותשובו לי אז אם יהיו החטאיכם אדומים כשני תולעת יולבנו כשלג ר"ל אכפר על חטאתיכם (דימה העון לכתם אדום שהוא צבע חזק ונראה למרחוק ולא יוסר מהר בכבוס): (יט) אם תאבו · להיות מוכנעים לי ושמעתם בקולי אז תאכלו מיטב הארץ: (כ) ואם תמאנו · אם תהיו ממאנים לשמוע אמרי ותמרו פי: חרב תאכלו · לא תהיו אוכלים אלא אכולים לחרב: כי פי ה' דבר · ובידו לקיים מאמרו: (כא) איכה · מתאונן לומר איך ירושלים עיר אמונה נהפכה להיות משקרת בה' כזונה המשקרת בבעלה: מלאתי · מעולם היתה מלאה משפט

מְרַצְּחִים׃ כב כַּסְפֵּךְ הָיָה לְסִיגִים סָבְאֵךְ מָהוּל בַּמָּיִם׃
כג שָׂרַיִךְ סוֹרְרִים וְחַבְרֵי גַּנָּבִים כֻּלּוֹ אֹהֵב שֹׁחַד וְרֹדֵף
שַׁלְמֹנִים יָתוֹם לֹא יִשְׁפֹּטוּ וְרִיב אַלְמָנָה לֹא־יָבוֹא אֲלֵיהֶם׃
כד לָכֵן נְאֻם הָאָדוֹן יְהוָה צְבָאוֹת אֲבִיר יִשְׂרָאֵל הוֹי אֶנָּחֵם

רש״י

תמיד של שחר היה מכפר על עבירות של לילה ושל בין הערבים מכפר על של היום · דבר אחר שהיו מלינים בה דיני נפשות כשלא היו מוצאין לו זכות ביום הראשון לא היו גומרין את דינו עד למחרת אולי ימצאו לו זכות ועתה נעשו רוצחין ומלינו בפסיקתא ר' מנחם בר אושעיא אמר תפ"א בתי כנסיות היו בירושלים כמנין מלאתי בגימטריא ועתה מרצחים הרגו את אוריה הרגו את זכריה : (כב) כספך היה לסיגים · שהיו עושין מעות נחשת ומצפין אותן בכסף להונות בהם : סבאך מהול במים · משקים שלכם מעורבים במים כדאיתא בפסיקתא · מהול מעורב ואין לו דמיון במקרא ומדרש אגדה פותר לשחוק אמרתי מהולל (קהלת ב' ב') מעורבב : (כג) סוררים · סרים מן הדרך הישרה : ורודף שלמונים · תשלומין תירגם יונתן אמרין גבר לחבריה עביד לי טב בדיני ואשלם לך בדינך שופט שהיה גזלן והנגזל צועק עליו בפני שופט אחר · זה אומר לו צדקני היום ואני אשלם גמולך כשיצעקו עליך בפני הוי רודף תשלום גמולות : וריב אלמנה לא יבא אליהם · האלמנה באה לזעוק והיתום יוצא וזו פוגעת בו ושואלתו מה הועלת בצדקתך לפני השופט והוא אומר כל היום הזה יגעתי לו במלאכה וסופו לא הועלתי וזו חוזרת לאחוריה ואומרת ומה זה שהוא איש לא הועיל אני לא כ"ש הוי יתום לא ישפוטו וריב אלמנה לא יבא אליהם כלל : (כד) נאם האדון · שהכל שלו וידו לעקור אתכם מארצכם ולנטוע בה אחרים : אביר ישראל · תקפו של ישראל : הוי · לשון הזמנה והכרזה ודומה לו הוי הוי ונוסו מארץ צפון

מצודת דוד

והצדק התמיד בה ועתה נהפכו אנשיה להיות מרצחים : (כב) כספך · הכסף שאתה נותן לזולת הוא סיגים ואתה מרמה ומאנה אותו : (כג) סוררים · סרים מדרך הטוב ומתחברים עם הגנבים : כלו · כל העם : שלמונים · האחד אומר לחבירו הצדיקני היום בדיני ולמחר אצדיקך בדינך : לא יבוא · בראותה שאף היתום לא הועיל שם כי הוא איש ומכ"ש היא ותהדל לבוא : (כד) האדון · שהכל שלו וידו אין מוחה :

מצודת ציון

ביתו (זכריה ה') : (כב) לסיגים · הוא פסולת הכסף כמו סיגים כסף היו (יחזקאל כ"ב) : סבאך · כן נקראים משקים המשכרים כמו ונסבאה שכר (לקמן נ"ו) : מהול · מזוג ומעורב ודומה לו לשחוק אמרתי מהולל (קהלת ב') : (כג) שלמונים · מל' תשלומין : (כד) אביר · ענין חוזק כמו מידי אביר יעקב (בראשית מ"ט) : אנחם · כמה שאשלם

מִצָּרַי וְאִנָּקְמָה מֵאוֹיְבָי׃ כה וְאָשִׁיבָה יָדִי עָלַיִךְ וְאֶצְרֹף
כַּבֹּר סִגָיִךְ וְאָסִירָה כָּל־בְּדִילָיִךְ׃ כו וְאָשִׁיבָה שֹׁפְטַיִךְ
כְּבָרִאשֹׁנָה וְיֹעֲצַיִךְ כְּבַתְּחִלָּה אַחֲרֵי־כֵן יִקָּרֵא לָךְ עִיר
הַצֶּדֶק קִרְיָה נֶאֱמָנָה׃ כז צִיּוֹן בְּמִשְׁפָּט תִּפָּדֶה וְשָׁבֶיהָ
בִּצְדָקָה׃ כח וְשֶׁבֶר פֹּשְׁעִים וְחַטָּאִים יַחְדָּו וְעֹזְבֵי יְהוָה
יִכְלוּ׃ כט כִּי יֵבֹשׁוּ מֵאֵילִים אֲשֶׁר חֲמַדְתֶּם וְתַחְפְּרוּ מֵהַגַּנּוֹת

רש"י

(זכריה ב' י') ידעו הכל כי אנתם מצרי שהכעיסוני במעשיהם : (כה) ואשיבה ידי עליך · מכה אחר מכה עד כלות הפושעים : כבור · ל' בורית סבו"ן בלע"ז ולשונו לשון נקיון כמו ובר לבב (תהלים כ"ד) ע"ש שהוא מנקה הבגד מכתמיו סיגיך האמור למעלה כמו כספך היה לסיגים תערובת נחושת בכסף קרוי סיג אף כאן תערובת רשעים עם הכשרים אני אכלה הפושעים שהם הסיג : כל בדיליך · בדיל המעורב בכסף כלומר הרשעים שבך בדיל אשטיי"ן בלע"ז : (כו) כבראשונה · אעמיד לכם שופטים כשרים : עיר הצדק · כבתחלה צדק ילין בה : (כז) במשפט תפדה · ע"י שיהיו בה עושי משפט : תפדה · מעונותיה : ושביה · עושי תשובה שבתוכה (בצדקה במצדיקים עצמם במשפט ובצדקה שבתוכה) : (כח) ושבר פושעים וגו' · שכולן הוכיחן למעלה · והם פשעו בי · גוי חוטא · עזבו את ה' : פושעים · מורדים והמתכוין לעבודת כוכבים : וחטאים · אלו עבריינים העוברים על שאר איסורין : (כט) מאילים · לשון אלה מין אילן שקורין אולמ"א בלע"ז : אשר חמדתם · לעבוד תחתיהם עבודת כוכבים כענין שנאמר תחת אלון ולבנה ואלה כי טוב צלה (הושע ד') : מהגנות · שם היו עובדים כוכבים

מצודת ציון

(כה) ואצרוף · ענין זכוך וזקוק : כבור · כבורית שמנקין בו הבגדים מכתמיהם : בדיליך · הוא מין מתכת כמו ואת הבדיל (במדבר ל"א) : (כט) מאילים · שם אילן סרק כמו

מצודת דוד

שאשלם הגמול אותם על הכעס שהכעיסוני: (כה) ואשיבה · להכותך מכה אחר מכה: ואצרוף · אסיר ממך הסיג כמו שמסירים כתמי הבגד ע"י הבורית ור"ל אכלה ממך הפושעים והמורדים : (כו) ואשיבה · אעמיד עליך שופטים כשרים וצדיקים כמו שהיה מאז : (כז) במשפט · ע"י המשפט שיעשה בה תהיה פדויה : ושביה · השבה מן הגולה תהיה ע"י הצדקה אשר יעשו : (כח) ושבר · הפושעים והחוטאים שבהם ישברו יחדו זה כזה איש לא נעדר : יכלו · בלי שארית : (כט) כי יבושו · עוזבי ה' יבושו אז ממה שחמדו האילים להעמיד עבודת כוכבים בצלה כמ"ש תחת אלון ולבנה ואלה כי טוב צלה (הושע ד') : מהגנות · ממה שבחרו

אֲשֶׁר בְּחַרְתֶּם׃ ל כִּי תִהְיוּ כְּאֵלָה נֹבֶלֶת עָלֶהָ וּכְגַנָּה אֲשֶׁר
מַיִם אֵין לָהּ׃ לא וְהָיָה הֶחָסֹן לִנְעֹרֶת וּפֹעֲלוֹ לְנִיצוֹץ וּבָעֲרוּ
שְׁנֵיהֶם יַחְדָּו וְאֵין מְכַבֶּה׃ ב א הַדָּבָר אֲשֶׁר חָזָה יְשַׁעְיָהוּ
בֶּן־אָמוֹץ עַל־יְהוּדָה וִירוּשָׁלָ͏ִם׃ ב וְהָיָה ׀ בְּאַחֲרִית הַיָּמִים
נָכוֹן יִהְיֶה הַר בֵּית־יְהוָה בְּרֹאשׁ הֶהָרִים וְנִשָּׂא מִגְּבָעוֹת

רש"י

כמה דאת אמר המתקדשים והמטהרים אל הגנות (ישעיה ס"ו י"ז) : (ל) נובלת עלה · העלה שלה נובלת כמוש בלישנא"ט בלע"ז בלא עליון שרב או קרח הוא כמוש ולשונו אבד וכלה ואין ניבול לשון רקבון כמו בלה שאין נו"ן נופלת באותו לשון אלא נובל לשון דבר הנלאה וכלה כמו מגזרת נבול תבול (שמות י"ח) כמו תנבול ומתרגמינן מילאה תילאי : אשר מים אין לה · להשקות זרעיה בדבר שהוטאים בו משוה פורענותם : (לא) החסון · התוקף שהיו אונסין את העניים וגוזלין אותן ומתחסנין בממון כמו שאמר למעלה וחברי גנבים יהיה אותו ממון לנעורת שמנערין מן הפשתן שהוא קל ונוח לישרף : ופעלו · והעושה אותו תוקף יהיה לניצוץ אש ובערו זה בזה : ניצוץ אישטנצי"לא בלע"ז תרגם יונתן ופועלו ועובד ידיהון ואין זה אחר לשון העברית שא"כ היה לו לינקד ופעלו חטף קמץ ויהא נבאר לשון פעוג מעשיו שהוא נקוד מלאפום (ר"ל חולם) נבאר לשון פועל : ואין מכבה · תרגם יונתן ולא יהא עליהון חיס : (ב) באחרית הימים · לאחר שיכלו הפושעים : נכון · מתוקן : בראש ההרים · בהר שהוא ראש לכל ההרים בחשיבות ההרים : ונשא מגבעות · יגדל נס שנעשה בו מנסי סיני וכרמל

מצודת דוד

סגנות להעמיד בה עבודת כוכבים כענין שנאמר המתקדשים והמטהרים אל הגנות (לקמן ס"ו) : (ל) כי תהיו · בעבור שבחרתם באלה תהיו דומים להם בדבר העונש כי תהיו כמושים מבלי לחלוחית טובה כעלי אילן האלה הכמושים ביותר : אין לה · להשקותה ולרוות לתאותה : (לא) החסון · הפסל העשוי מעץ חזק כמ"ש עץ לא ירקב יבחר (לקמן מ') : לנעורת · שהוא דבר חלש וקל להשרף : ופועלו · החרש העושה הפסל יהיה דומה לניצוץ אש: שניהם · הפסל והחרש: ואין מכבה · לא ימלא מי מכבה ואין ביד הפסל לעזור ואף לא לעצמו: ב (ב) באחרית הימים · בימי המשיח : הר בית ה' · ההר שיעמוד עליו בה"מ : בראש ההרים · בשא

מצודת ציון

הנחמדים באלים (לקמן כ"ז) : (ל) נובלת · ענין כמישה כמו נבל ציץ (לקמן מ') : עלה · העלין שלה : (לא) החסון · החזק וכן חסין יה (תהלים פ"ט) : לנעורת · הוא הפסולת שמנערין מעלי הפשתן : לניצוץ · הוא הניתז מן תבערת האש וכן ונוצצים כעין נחושת (יחזקאל א') : ובערה · ענין שריפה והדלקה : מכבה · מלשון כבוי : ב (ב) נכון ·

וְנָהֲרוּ אֵלָיו כָּל־הַגּוֹיִם׃ ג וְהָלְכוּ עַמִּים רַבִּים וְאָמְרוּ לְכוּ ׀
וְנַעֲלֶה אֶל־הַר־יְהוָה אֶל־בֵּית אֱלֹהֵי יַעֲקֹב וְיֹרֵנוּ מִדְּרָכָיו
וְנֵלְכָה בְּאֹרְחֹתָיו כִּי מִצִּיּוֹן תֵּצֵא תוֹרָה וּדְבַר־יְהוָה
מִירוּשָׁלִָם׃ ד וְשָׁפַט בֵּין הַגּוֹיִם וְהוֹכִיחַ לְעַמִּים רַבִּים
וְכִתְּתוּ חַרְבוֹתָם לְאִתִּים וַחֲנִיתוֹתֵיהֶם לְמַזְמֵרוֹת לֹא־יִשָּׂא
גוֹי אֶל־גּוֹי חֶרֶב וְלֹא־יִלְמְדוּ עוֹד מִלְחָמָה׃ ה בֵּית יַעֲקֹב
לְכוּ וְנֵלְכָה בְּאוֹר יְהוָה׃ ו כִּי נָטַשְׁתָּה עַמְּךָ בֵּית יַעֲקֹב

ר ש " י

ותבור : ונהרו · יתקבצו ימשכו אליו כנהרות : (ג) אל בית אלהי יעקב · לפי שהוא קראו בית אל לפיכך יקרא על שמו אבל אברהם קראו בהר ה' יראה יצחק קראו שדה לשוח בשדה : (ד) לאתים · קולטרו"ש בלע"ז : למזמרות · שרפ"ש בלע"ז שזומרין בהן הכרמים : (ה) בית יעקב וגו' · אחרים יאמרו להן כן והמקרא הזה מוסב על והלכו עמים רבים וגו' : לכו ונלכה באור ה' · יאמרו להם כן וי"ת יימרון דבית יעקב אתו וגו' : (ו) כי נטשתה עמך בית יעקב · הנביא מיסב הדיבור אל השכינה ואומר כי עד הנה עזבת את עמך בשביל עונם (ד"א הנביא מוכיחן ואמר להם

מצודת ציון

מוכן ומתוקן : ונהרו · ר"ל ימשכו אליו כנהר המושך וכן ונהרו אל טוב ה' (ירמיה ל"א) : (ג) לכו · הוא ענין לשון זרוז : ויורנו · ענין למוד : (ד) והוכיח · ענין ברור דברים : וכתתו · ענין כתישה : לאתים · הם כלי חפירה וכן את מחרשתו ואת אתו (שמואל א' י"ג) : למזמרות · שם הכלי שכורתין בו הזמורות לשון וכרמך לא תזמור (ויקרא כ"ה) : (ו) נטשתה · עזבת : ויעוננים · הוא מין כשוף כמו לא תנחשו ולא תעוננו (שם י"ט) :

מצודת דוד

התשוב והראש שבכל ההרים : ונשא · ינשא במעלה ובחשיבות : (ג) והלכו · עם לעם : ואמרו · אלו לאלו : ויורנו · המקום ילמד אותנו ע"י יודעי התורה : מדרכיו · מה מדרכיו : כי מציון · כי התורה האמתית היא היוצאת מציון ואין זולתה בעולם : (ד) ושפט · ר"ל וכאשר יבקשו כן יהיה כי השופט והוא מלך המשיח הוא ישפוט בין האומות בדברי ריבותם והוא יברר המשפט לעמים רבים : וכתתו · ישברו כלי המלחמה לעשות מהם כלי עבודת אדמה כי לא יעשו עוד מלחמה ולא ילמדו אותה כי המשיח ישפוט בדברי ריבותם : (ה) בית יעקב · הנביא מזרז לומר הואיל וכן יהיה נלכה נא באור ה' ר"ל באור התורה והמצוה כי יש תקוה : (ו) כי נטשתה · הנביא מיסב הדבור כלפי המקום ואמר כי עד הנה בדין עזבת עמך כי מלאו כשפים

כִּי מָלְאוּ מִקֶּדֶם וְעֹנְנִים כַּפְּלִשְׁתִּים וּבְיַלְדֵי נָכְרִים יַשְׂפִּיקוּ׃
ז וַתִּמָּלֵא אַרְצוֹ כֶּסֶף וְזָהָב וְאֵין קֵצֶה לְאֹצְרֹתָיו וַתִּמָּלֵא
אַרְצוֹ סוּסִים וְאֵין קֵצֶה לְמַרְכְּבֹתָיו׃ ח וַתִּמָּלֵא אַרְצוֹ
אֱלִילִים לְמַעֲשֵׂה יָדָיו יִשְׁתַּחֲווּ לַאֲשֶׁר עָשׂוּ אֶצְבְּעֹתָיו׃
ט וַיִּשַּׁח אָדָם וַיִּשְׁפַּל־אִישׁ וְאַל־תִּשָּׂא לָהֶם׃ י בּוֹא בַצּוּר
וְהִטָּמֵן בֶּעָפָר מִפְּנֵי פַּחַד יְהוָה וּמֵהֲדַר גְּאֹנוֹ׃ יא עֵינֵי

רש"י

כן · כי נטשתה עמך בית יעקב כו' עזבת את מעשה הטוב אשר על ידו נהיית לעם אתם בית יעקב) : כי מלאו מקדם · נתמלאו לבאותם ממעשי ארמים היושבים במזרח שהם מכשפים ומשתמשים בשם הטומאה : ובילדי נכרים ישפיקו · נושאים בנות עובדי כוכבים ומתערבים בהם ויולדות להם ילדים נכרים ובהם הם מספיקים תמיד ומתעסקים ומתרפקין ונערתים בהם לשון פן יסיתך בספק (איוב ל"ו) דיבטימנ"ט בלע"ז : (ז) ואין קצה · לשון קן : (ח) ישתחוו · כמו משתחוים : (ט) וישח אדם · הקטנים : וישפל איש · הגדולים והגבורים אנשי החיל : ואל תשא להם · הנביא אומר להקב"ה וידעתי כי לא תשא להם מלהפרע מהם : (י) בוא בצור · לבא בצור לברוח בנקרת הצורים : והטמן בעפר · ולהטמן בעפר : (יא) עיני גבהות אדם ·

מצודת דוד

כשפים יותר מבני קדם המלאים כשפים : ובילדי נכרים ישפיקו · מספיקים עצמם במחשבות ועצות פילוסופיות ואינם חוששים למחשבת התורה ועצתה : (ז) ותמלא · בעבור שארצו של העם הנזכר נתמלא בכסף וזהב וכו' ובעבור שנתמלא ארצו סוסים וכו' : (ח) ותמלא · מוסב למעלה בעבור שנתמלא ארצו כסף וכו' לכן נתמלא ארצו אלילים וכן נאמר וכסף הרביתי לשם וזהב עשו לבעל (הושע ב') : ישתחוו · כולם ישתחוו כל אחד למעשה ידיו : (ט) וישח · בעבור זה יהיה כ"א כפוף ושפל : וישפל · כפל הדבר במ"ש : ואל תשא · כן ידעתי שלא תשא להם העון : (י) בוא · אז יאמר איש לאחיו בוא להטמן בנקיקי הצור ובמחלות העפר מפני הפחד והוא ענין מליצה כי אין מסתור לפניו : (יא) עיני גבהות וגו' · אז ישפיל עיני גבהות שבאדם ר"ל

מצודת ציון

ובילדי · כן יקראו המחשבות והעצות לפי שהלב מוליד אותם : ישפיקו · ענין די הצורך כמו אם ישפוק עפר שומרון (מ"א כ') : ואין קצה · אין סוף : (ט) וישח · ענין השפלה וכפיפה כמו שחו רעים לפני טובים (משלי י"ד) : תשא · ענין מחילת העון : (י) גאונו · מלשון גאוה

גַּבְהוּת אָדָם שָׁפֵל וְשַׁח רוּם אֲנָשִׁים וְנִשְׂגַּב יְהוָה לְבַדּוֹ
בַּיּוֹם הַהוּא׃ יב כִּי יוֹם לַיהוָה צְבָאוֹת עַל כָּל־גֵּאֶה וָרָם
וְעַל כָּל־נִשָּׂא וְשָׁפֵל׃ יג וְעַל כָּל־אַרְזֵי הַלְּבָנוֹן הָרָמִים
וְהַנִּשָּׂאִים וְעַל כָּל־אַלּוֹנֵי הַבָּשָׁן׃ יד וְעַל כָּל־הֶהָרִים
הָרָמִים וְעַל כָּל־הַגְּבָעוֹת הַנִּשָּׂאוֹת׃ טו וְעַל כָּל־מִגְדָּל גָּבֹהַּ
וְעַל כָּל־חוֹמָה בְצוּרָה׃ טז וְעַל כָּל־אֳנִיּוֹת תַּרְשִׁישׁ וְעַל
כָּל־שְׂכִיּוֹת הַחֶמְדָּה׃ יז וְשַׁח גַּבְהוּת הָאָדָם וְשָׁפֵל רוּם
אֲנָשִׁים וְנִשְׂגַּב יְהוָה לְבַדּוֹ בַּיּוֹם הַהוּא׃ יח וְהָאֱלִילִים
כָּלִיל יַחֲלֹף׃ יט וּבָאוּ בִּמְעָרוֹת צֻרִים וּבִמְחִלּוֹת עָפָר

ר ש " י

גסות הרוח וכן כל לשון גבה עינים שבמקרא למה דאת אמר גבה עינים ורחב לבב (תהלים ק"א) : (יג) ארזי הלבנון · דוגמא היא על הגבורים : אלוני הבשן · שלטונים כמו שאלונים פחותים מן הארזים : (יד) ועל כל ההרים הרמים · על יושביהם : (טז) ועל כל אניות · תירגם יונתן ועל כל דיתבין בנסי ימא · באיי הים שמוצאן ומובאן באניות : תרשיש · שם ים ששמו תרשיש : שכיות החמדה · פלטרין רצופין במשכיות רצפת שיש כמו ואבן משכית (ויקרא כ"ו) על שם שסוככים בו את הקרקע : (יז) ביום ההוא · הוא יום הדין : (יח) כליל יחלוף · כלו יחליף כלם יאבדו : (יט) ובאו · יושבי הארץ : במערות צורים ובמחלות · הם הם מערות :

מצודת ציון | מצודת דוד

וממשלה : (יג) אלוני הבשן · הם ר"ל בעלי הגאוה : ושח וגו' ·
אילן הגדל בבשן : (טז) שכיות · כפל הדבר במ"ש : וישגב וגו' ·
מלשון סכך ומכסה והיא הרצפה וכן אז יודע לכל שהכח הוא לה' לבדו :
ואבן משכית (ויקרא כ"ו): (יח) כליל · (יב) כי יום · יש יום מוכן לשלם
מל' כל וכן כליל תכלת (שמות כ"ח) : לכ"א כפי הגמול : (יג) ארזי
יחלוף · ענינו העברה מן העולם : הלבנון וגו' · (יד) ועל כל ההרים
(יט) ובמחלות · הוא כענין מערה : וגו' · ר"ל על היושבים שמה :
(טו) מגדל גבוה · ר"ל הבוטחים
במבצר חוזק המגדל : (טז) אניות תרשיש · ההולכים באניות על ים תרשיש : שכיות החמדה · השרים היושבים בהיכלי עונג הרצופים ברצפת אבנים חמודים : (יז) ושח · אז יושפל גבהות האדם : (יח) כליל יחלוף · את כולם יעביר מן העולם : (יט) ובאו · עובדי כוכבים יבואו

לשמו

מִפְּנֵי פַּחַד יְהוָה וּמֵהֲדַר גְּאוֹנוֹ בְּקוּמוֹ לַעֲרֹץ הָאָרֶץ׃
כ בַּיּוֹם הַהוּא יַשְׁלִיךְ הָאָדָם אֵת אֱלִילֵי כַסְפּוֹ וְאֵת אֱלִילֵי
זְהָבוֹ אֲשֶׁר עָשׂוּ־לוֹ לְהִשְׁתַּחֲוֺת לַחְפֹּר פֵּרוֹת וְלָעֲטַלֵּפִים׃
כא לָבוֹא בְּנִקְרוֹת הַצֻּרִים וּבִסְעִפֵי הַסְּלָעִים מִפְּנֵי פַּחַד
יְהוָה וּמֵהֲדַר גְּאוֹנוֹ בְּקוּמוֹ לַעֲרֹץ הָאָרֶץ׃ כב חִדְלוּ לָכֶם
מִן־הָאָדָם אֲשֶׁר נְשָׁמָה בְּאַפּוֹ כִּי־בַמֶּה נֶחְשָׁב הוּא׃
ג א כִּי הִנֵּה הָאָדוֹן יְהוָה צְבָאוֹת מֵסִיר מִירוּשָׁלַםִ וּמִיהוּדָה

רש"י

בקומו · ליום הדין : לערוץ הארץ · לשבור רשעי הארץ : (כ) להשתחות לחפור פרות · צורות אלהיהם כדמות חפרפרות מיני שרצים שחופרין הארץ שקורין טלפ"ש בלע"ז : ועטלפים · קלבא שורי"ץ בלע"ז יש לפתור עוד את אליליו אשר עשה לו להשתחות ישליך האדם בחריצים ובנקיעין שימצא לפניו כשהולך לברוח ולהטמן : (כב) חדלו לכם מן האדם · שלא לשמוע לאותן (בס"א למלכיהם) המתעים אתכם מאחרי ולהשתחות למעשה ידיו : אשר נשמה באפו · אשר כל חיתו וכחו תלויה בנשמת אפו שהוא רוח פורח שהיום ישנה בו ומחר תצא ממנו וק"ו לדמות חפרפרות שאין בו ממש · ד"א חדלו לכם מכל הדרכים הרעים ולמדו מן האדם אשר נשמה באפו הראיתם למה נחשב הוא וקל וחומר (לצורה למעשה ידיו) שאינו נחשב לכלום : (א) מסיר מירושלים וגו' · כולה מפורשת במסכת חגיגה שמנה עשר קללות קלל ישעיה

מצודת דוד

להטמן במערת וכו' : הארץ · יושב הארץ : (כ) אשר עשו לו · אשר עשו כולם כ"א לעצמו להשתחות אליה : לחפור פרות · מוסב על מלת ישליך לומר האלילים ישליך אל החפירות העמוקות ואל חורי העטלפים : (כא) לבוא · ר"ל כשילך לבוא בנקרות הצורים וכו' אז בדרך שהלכו ישליך האלילים מידו : (כב) חדלו לכם · מנעו עצמכם מעבודת כוכבים כי תבינו הדבר מן האדם אשר יש נשמה באפו הראיתם במה נחשב הוא הלא הנה רוחו ישוב לאדמתו ואיך א"כ ראוי לעבוד האליל שאפילו נשמת חיים אין בו : ג (א) מסיר וגו' · ר"ל לא ימצא בהם לא איש ולא אשה אשר יחונן

מצודת ציון

לערוץ · לשבור כמו לא תערוץ מפניהם (דברים ז') : (כ) לחפור פרות · פתרונו כמו מלה אחת והוא מל' חפירה ונכפלו העי"ן ולמ"ד הפעל לומר בחפירות עמוקות כמו אדמדם שפי' אדום ביותר וכן ירקרק והדומים: ולעטלפים · שם עוף עטלף והוא הפורח בלילה : (כא) בנקרות · ענין חור ונקב כמו ואל מקבת בור נוקרתם (לקמן נ"א) : ובסעיפי · ענינו שן

מַשְׁעֵן וּמַשְׁעֵנָה כֹּל מִשְׁעַן־לֶחֶם וְכֹל מִשְׁעַן־מָיִם : ב גִּבּוֹר
וְאִישׁ מִלְחָמָה שׁוֹפֵט וְנָבִיא וְקֹסֵם וְזָקֵן : ג שַׂר־חֲמִשִּׁים
וּנְשׂוּא פָנִים וְיוֹעֵץ וַחֲכַם חֲרָשִׁים וּנְבוֹן לָחַשׁ : ד וְנָתַתִּי
נְעָרִים שָׂרֵיהֶם וְתַעֲלוּלִים יִמְשְׁלוּ־בָם : ה וְנִגַּשׂ הָעָם אִישׁ
בְּאִישׁ וְאִישׁ בְּרֵעֵהוּ יִרְהֲבוּ הַנַּעַר בַּזָּקֵן וְהַנִּקְלֶה בַּנִּכְבָּד :

רש"י

את ישראל ולא נתקררה דעתו עד שאמר ירהבו הנער בזקן והנקלה בנכבד : (ג) יועץ · יודע לעבר שנים ולקבוע חדשים : וחכם חרשים · שכשפותח בדברי תורה נעשו הכל כחרשים : ונבון לחש · ראוי למסור לו סתרי תורה שנתנו בלחש כגון מעשה בראשית ומעשה מרכבה : (ד) ונתתי נערים שריהם · אלו בני אדם המנוערין מן המצות : ותעלולים ימשלו בם · שועלים בני אדם חלשים ואני אומר לפי פשוטו תעלולים ליצני בני אדם המתעוללים בהן ומבזין אותם כמו (איוב ט"ו) ועוללתי בעפר קרני · את אשר התעללתי (שמות י') : (ה) ונגש העם · יהיו דוחקין ונוגשין זה על זה בתיגור ותירוס : ירהבו הנער בזקן · יתגדל הנער על הזקן : והנקלה

מצודת ציון

הסלע הבולט וכן בסעיף סלע עיטם (שופטים ט"ו) והוא לשון מושאל מהנוף הבולט מן האילן הנקרא סעיף כמ"ש וכלה סעיפיה (לקמן כ"ז) : ג (א) משען לחם · על כי חיות האדם תלויה בלחם ובמים ונשען בהם אמר משען לחם וכמ"ש כל מטה לחם שבר (תהלים ק"ה) : (ב) וקוסם · הוא החוזה בכוכבים ויודע מה מהעתידות : (ג) חרשים · הוא ענין מחשבה כמו אל תחרוש על רעך רעה (משלי ג') ר"ל חכמים כי החכמה היא במחשבה : לחש · ענין קול נמוך הנאמר בלחיש׳ האוזן :(ד) ותעלולים · ענין שחוק ולעג כמו כי התעללת בי (במדבר כ"ב) : (ה) ונגש · ענין לחץ כמו מפני נוגשיו (שמות ג') : ירהבו · ענין התחזקות וגאוה כמו רהב הם שבת (לקמן ל') : בזקן · הבי"ת היא במקום על כמו כן ינתן

מצודת דוד

דלים להספיק להם לחם ומים : (ב) גבור וגו' · מוסב על מלת מסיר שאמר במקרא שלפניו : (ג) שר חמשים · מסיר שר חמשים כי יבוטל השררה מכל וכל : ונשוא פנים · איש נכבד שהכל נושאים לו פנים : וחכם חרשים · חכם על חכמים אחרים כלומר שיש לו תלמידים חכמים : ונבון לחש · המבין סתרי תורה הנאמרים בלחש והם מעשה בראשית ומעשה מרכבה : (ד) נערים שריהם · כי הנער לפי עזות נערותו ישתרר בהם : ותעלולים · הליצנים ימשלו בם ע"ש ליצנותם בדברי שחוק: (ה) ונגש העם · כ"א יהיה נוגש בחבירו על כי לא יהיה בהם מושל : ירהבו · הנער יתגאה על הזקן והאדם

ו כִּֽי־יִתְפֹּשׂ אִישׁ בְּאָחִיו בֵּית אָבִיו שִׂמְלָה לְכָה קָצִין
תִּֽהְיֶה־לָּנוּ וְהַמַּכְשֵׁלָה הַזֹּאת תַּחַת יָדֶֽךָ׃ ז יִשָּׂא בַיּוֹם
הַהוּא ׀ לֵאמֹר לֹא־אֶהְיֶה חֹבֵשׁ וּבְבֵיתִי אֵין לֶחֶם וְאֵין
שִׂמְלָה לֹא תְשִׂימֻנִי קְצִין עָֽם׃ ח כִּי כָשְׁלָה יְרוּשָׁלַםִ
וִיהוּדָה נָפָל כִּֽי־לְשׁוֹנָם וּמַֽעַלְלֵיהֶם אֶל־יְהוָה לַמְרוֹת עֵנֵי

רש"י

כצ"ל מ"ש

בנכבד · כפשוטו ומדרשו יבא מי שתמורות דומות עליו כקלות ויכהב במי שהקלות דומות עליו ככבדות : (ו) כי יתפש איש באחיו · כאשר יתפוש איש באחיו בבית אביו לאמר עשיר אתה בתורה ומחוורת היא בידך כשמלה : קצין תהיה לנו · ותלמדנו : והמכשלה הזאת · שאנו נכשלים בה באיסור או בהיתר בטומאה או בטהרה תחת ידך היא שאתה יודע להורות לנו · דבר אחר שמלה לכה להלביש ערום · והמכשלה (פיילנג"א בלע"ז) מחסרוני שאני מחוסר לחם תחת ידך להספיקני ולכך קצין תהיה לנו והוא משיב בביתי אין לחם ואין שמלה ומה טיבי לקצין : (ז) ישא ביום ההוא · אין ישא אלא לשון שבועה הוא ישבע להם לא אהיה חובש לא אהיה מחובשי בית המדרש ובביתי אין לחם ושמלה אין בידי לא טעם משנה ולא טעם אגדה · דבר אחר לפי פשוטו לא אהיה חובש לא אהיה שופט שהוא חובש את סנדונים בבית הסהר : (ח) כי כשלה ירושלים · כולם חסרים ונפילים ואין עוזר זה לזה למה כי מאנו לשמוע ועתה כולם מכעיסים: כי לשונם ומעלליהם אל ה׳ · לנגדו להכעיסו : למרות עיני כבודו · להקניט לפני כבודו · ד"א

מצודת דוד

נקלה על איש נכבד : (ו) כי יתפוש · כאשר יתפוש איש באחיו ולא אחיו ממש אלא הקרוב אליו מבית אביו ויאמר לו הלא יש לך שמלה ר"ל הלא אתה מלובש מלבושי פאר ושעתך מצלחת ויהיו דבריך מקובלים לזאת פהא לנו קצין ולראש : והמכשלה הזאת · מה שאנו נכשלים איש ברעת רעהו תהיה תחת יד ממשלתך ר"ל אתה תסיר המכשול בכח הזרוע : (ז) ישא · והוא ישיב לומר בשבועה לא אהיה מושל כחובש את המחוייב במאסר כי אינני ראוי למשול: ובביתי · ר"ל אף שאני מתראה בחוץ לבוש מלבושי פאר אבל בביתי אין כל ואין שעתי מצלחת למשול : (ח) כי כשלה · במרבית העוני: אל ה׳ · ר"ל להקניט אותו: למרות עיני כבודו · ר"ל שאומרים שעיני המקום המה מחולפים מעיני האדם כי לא יבים ולא ישגיח

מצודת ציון

בו (ויקרא כ"ד) ומשפטו עליו כי על עונש ממון ידבר : (ו) יתפוש · ענין אחיזה : שמלה · ענין מלבוש: לכה · כמו לך : קצין · שר : (ז) ישא · ענין שבועה כמו לא תשא (שמות כ׳): חובש · ענין מאסר כלא כמו חבוש בטמון (איוב מ׳): (ח) ומעלליהם · ומעשיהם : למרות · כמו להמרות

כְבוֹדוֹ׃ ט הַכָּרַת פְּנֵיהֶם עָנְתָה בָּם וְחַטָּאתָם כִּסְדֹם הִגִּידוּ
לֹא כִחֵדוּ אוֹי לְנַפְשָׁם כִּי־גָמְלוּ לָהֶם רָעָה׃ י אִמְרוּ צַדִּיק
כִּי־טוֹב כִּי־פְרִי מַעַלְלֵיהֶם יֹאכֵלוּ׃ יא אוֹי לְרָשָׁע רָע כִּי־
גְמוּל יָדָיו יֵעָשֶׂה לּוֹ׃ יב עַמִּי נֹגְשָׂיו מְעוֹלֵל וְנָשִׁים מָשְׁלוּ
בוֹ עַמִּי מְאַשְּׁרֶיךָ מַתְעִים וְדֶרֶךְ אֹרְחֹתֶיךָ בִּלֵּעוּ׃ יג נִצָּב
לָרִיב יְהוָה וְעֹמֵד לָדִין עַמִּים׃ יד יְהוָה בְּמִשְׁפָּט יָבוֹא

רש"י

עניני כבודו : (ט) הכרת פניהם · עון שהם מכירים פנים בדין היא ענתה בם לפני · ל"א הכרת פניהם נכרים הם בעזות פניהם כסדום הגידו לא כחדו בפרהסיא עשו : (י) אמרו · למי שהוא צדיק כי טוב עשה : (יא) אוי לרשע רע · שהוא רע לעצמו ורע לאחרים גורם רעה לו ולאחרים בתנחומא והמקרא מוסב על אמרו צדיק כי טוב לו ואוי לרשע רע : (יב) נגשיו מעולל · ליצנים הם : ונשים משלו בו · נשים נואפות משלו בו כמו שאמר למטה יען כי גבהו בנות ציון והטו לבם לרעה (לפיכך כל חלשים משלו בו) ויונתן תירגם ל' (נושים) : מאשריך· מדריכיך שיש להם לאשרך בדרך טוב הם מתעים אותך: בלעו · קלקלו: (יג) נצב לריב· עמידה זו ל' עכבה : (יד) ה'

מצודת ציון

והוא מלשון תמורה וחלוף:(ט) ענתה· העידה כמו לא תענה (שמות כ') : לא כחדו · לא מנעו : (י) אמרו · ענינו שבח ורוממות כמו את ה' האמרת (דברים כ"ו) והוא ל' מושאל מהנוף העליון בראש האילן הנקרא אמיר כמ"ש בראש אמיר (לקמן י"ז) : (יב) נוגשיו · לוחציו : מעולל · ענין שחוק ולעג : מאשריך · ענין דרך והלוך כמו אם תטה אשורי (איוב ל"א) : מתעים · מלשון תועה:

מצודת דוד

במעשה הבריות : (ט) הכרת · היכר עזות פניהם העידה על רשעתם : וחטאתם · מפרסמים חטאם כאנשי סדום כי המה מגידים ומספרים אותם ולא מנעו מלהגיד וכפל הדבר במ"ש : כי גמלו · במעשיהם גמלו רעה לעצמם : (י) אמרו צדיק · שבחו ורוממו את הצדיק כי עשה את הטוב כי הצדיקים יאכלו גמול מעשיהם ולזה שבחוהו למען ילמדו ממנו לטוב להם : (יא) אוי · אבל רשע האוחז ברע ולא שב ממנו אוי לו כי יקבל גמולו משלם: (יב) נוגשיו מעולל· הליצנים שבהם המה לוחצים אותם ומושלים בהם והנשים הנואפות הנה משלו בהם כי הטו לב השרים אחרי דעתן:מאשריך· המנהיגים המדריכים אותך המה מתעים אותך מדרך הישר: בלעו · משחיתים דרך הישר שהלכת בו מאז למען לא תשוב אליו וכפל הדבר במ"ש : (יג) נצב · לכן נצב ה' לעשות מריבה עם העמים ולדון אותם (ולפי שכל שבט לעצמו קרוי עם לזה קרא לכל ישראל בכללם בלשון עמים) : (יד) ה' במשפט ·

עַם־זִקְנֵי עַמּוֹ וְשָׂרָיו וְאַתֶּם בִּעַרְתֶּם הַכֶּרֶם גְּזֵלַת הֶעָנִי
בְּבָתֵּיכֶם׃ טו מַלָּכֶם מה לכם קרי תְּדַכְּאוּ עַמִּי וּפְנֵי עֲנִיִּים
תִּטְחָנוּ נְאֻם־אֲדֹנָי יֱהֹוִה צְבָאוֹת׃ טז וַיֹּאמֶר יְהוָה יַעַן
כִּי גָבְהוּ בְּנוֹת צִיּוֹן וַתֵּלַכְנָה נְטוּוֹת נטויות קרי גָּרוֹן וּמְשַׂקְּרוֹת
עֵינָיִם הָלוֹךְ וְטָפֹף תֵּלַכְנָה וּבְרַגְלֵיהֶם תְּעַכַּסְנָה׃ יז וְשִׂפַּח

רש"י

במשפט יבא עם זקני עמו · שהיה להם למחות · ולעובדי כוכבים אומר אתם בערתם את כרמי אני קצפתי מעט ואתם עזרתם לרעה : גזלת העני · דור שהיו עניים במעשים טובים כל זה במדרש אגדה ולפי משמעות פשוטו כל הענין על ישראל ועומד לדין עמים הם השבטים : ואתם בערתם הכרם · הזקנים והשרים אכלו את פאר העם : (טו) מלכם · כמו מה לכם : תטחנו · תכתתו ותמעיטו לבזותם בדינם : (טז) ויאמר ה' · על הנשים אשר מעלו בעמי יען כי גבהו וגו' : ומשקרות עינים · לשון הבטה ד"א צובעות עיניהם בסיקרא ובכחול : הלוך וטפוף תלכנה · לשון דבר צף על גבי חבירו כמו (דברים י"א) אשר הציף ומתרגמינן דאטיף כך היתה ארוכה מהלכת בין שתי קצרות כדי שתהא נראית צפה למעלה מהם ויונתן תירגם ובפתהן מקפן היו קושרות פאות נכריות קליעת שערות תלושין כורכות עם קליעותיהן שיראו גסות וטפופות : ברגליהם תעכסנה · עכס הוא ארס של נחש : (יז) ושפח · לשון צרעת כמו (ויקרא י"ג) מספחת

מצודת דוד

יערוך ויכוח עם זקני עמו ושריו וכה יאמר לא האומות השחיתו עמי אבל אתם בעצמכם רעיתם את כרמי ר"ל ישראל הקרואים כרם ה' צבאות (לקמן ה') הם היו לכם למרעה כי אכלתם אותם בכל פה : גזלת העני · לא חסתם אף על העני וגזלתם אותו והנו עדיין בבתיכם ולא חזרתם לו : (טו) מה לכם · ר"ל מדוע תדכאו את עמי ומדוע תטחנו פני עניים : (טז) יען כי גבהו · בעבור שהולכות בקומה זקופה : נטויות גרון · נוטות בגרון אילך ואילך להראות יפין : ומשקרות עינים · רומזות עם העינים אל הנואפים : הלוך וטפוף · הולכות דרך גאוה בנחת כדבר הצף על פני המים : תעכסנה · כשהיא עוברת אצל בחורי ישראל דורסת במנעלה אשר ברגלה : (יז) ושפח · נגמול

מצודת ציון

בלעו · ענין השחתה : (יד) ואתם · הוי"ו היא במקום אבל כמו ועבדין בהו (בראשית מ"ב) : בערתם · רעיתם כמו ובער בשדה אחר (שמות כ"ב) : (טז) גרון · צואר כמו קרא בגרון (לקמן נ"ח) : ומשקרות · ענינו הבטת קריצה ורמיזה כי עין שזפתו (איוב כ') תרגומו עינא דסקרתא : וטפוף · ענין הצפה ממעל כי אשר הציף (דברים י') ת"א דאטיף : תעכסנה · ענין ארס כמו וכעכס אל מוסר אויל (משלי ו') : (יז) ושפח ·

אֲדֹנָי קָדְקֹד בְּנוֹת צִיּוֹן וַיהוָה פָּתְהֵן יְעָרֶה: יח בַּיּוֹם
הַהוּא יָסִיר אֲדֹנָי אֵת תִּפְאֶרֶת הָעֲכָסִים וְהַשְּׁבִיסִים
וְהַשַּׂהֲרֹנִים: יט הַנְּטִפוֹת וְהַשֵּׁרוֹת וְהָרְעָלוֹת: כ הַפְּאֵרִים

רש"י

היא ועל שנכתב בשי"ן דרשו בו רבותינו שנעשה שפחות מכודנות ויש שדרשוהו שהרבה בהן משפחות משפחות של כנים: פתהן יערה. כליהן יערה לשון ארמי היא פתיא אוכמא הן היו אומרות ימהר יחישה מעשהו שר רואה אותי ונוטל אותי כשבאת הפורענות היו שרי נבוכדנצר נוטלין אותן להיות לנשים מחמת יופין. רמז הקב"ה והיו שופעות כאדם המערה מכלי אל כלי והיו נמאסות עליהן ומשליכין אותן לארץ מעל קרונות שלהן. ויונתן תירגם יקירהן יעדי: פתהן. ל' רותב לשון גודל: (יח) ביום ההוא. לעתיד לבא כשיבא הקב"ה להשיב את ישראל אליו יסיר ה' מהם את תפארת העכסים שלא יהו תולין תפארתם בכלי תכשיטי נשים ודברי נבלה: העכסים. המנעלים אשר ברגליהם אשר בהם תעכסנה: והשביסים. מיני שבכה לתכשיטי הראש הרבה יש בלשון משנה שבים של שבכה: והשהרונים. יונתן תירגם סיבכיא: (יט) הנטיפות. עונקיא לשון ענקים לגרגרותיך (משלי א') ולשון נטיפות ע"ש שתלויות על הצואר ונוטפות על החזה והן כמין מרגליות נקובות ותרוזות בחוט ובלע"ז מושטיגל"אש: והשרות. צמידי הזרוע דמתרגם ושיריא: והרעלות. צניף שמצניפות כל פרצופיהם חוץ מגלגל העין שיתאוה אדם ליזון במראות הלבתות (סא"א) ל"א והרעלות מיני סרבלים נאים להתעטף בהן ובל' משנה יש מדיות רעולות במס' שבת: (כ) הפארים.

מצודת ציון

מלשון ספחת הצרעת כמו שאת או ספחת (ויקרא י"ג): קדקד. הוא אמצעית הראש מקום יחלק שם השער אילך ואילך: פתהן. כליהן ובדרז"ל פתיא אוכמא (פסחים פ"ח). או הוא מלשון והפותות לדלתות (מ"א ז'): יערה. ענין הרקה ושפיכה כמו ותער כדה (בראשית כ"ד). או היא ענין גלוי ערוה כמו מקורה הערה (ויקרא כ'): (יח) העכסים. המנעלים שברגליהן אשר בהם תעכסנה: והשביסים. מין שבכה לתכשיט הראש ובדרז"ל ושבים של סבכה (נגעים פי"א): והשהרונים. תכשיט עשוי בדמות ירח כי תרגום של ירח הוא סיהרא וכן לבד מן השהרונים (שופטים ח'): (יט) הנטיפות. מרגליות חרוזות בחוט התלוי בצואר ונוטף על החזה: והשרות. צמידי הזרוע כי תרגום של צמידים הוא שריא: והרעלות. סרבלים נאים עשויין להתעטף ובדרז"ל ערביות רעולות (שבת ס"ה): (כ) הפאר

מצודת דוד

זה תהיינה מוכות בצרעת על הקדקד: פתהן יערה. לפי שאמרו ימהר יחישה מעשהו ומה בכך דוכם רואה אותי ביפיו ויקחני במרכבתו וכן היה ורמז הקדוש ברוך הוא והיו שופעות ונמאסו ונשלכו מן המרכבה. או ר"ל שילכו בגולה ערומות בגילוי ערוה: (יח) יסיר ה'. רצה לומר

וְהַצְּעָדוֹת וְהַקִּשֻּׁרִים וּבָתֵּי הַנֶּפֶשׁ וְהַלְּחָשִׁים׃ כא הַטַּבָּעוֹת
וְנִזְמֵי הָאָף׃ כב הַמַּחֲלָצוֹת וְהַמַּעֲטָפוֹת וְהַמִּטְפָּחוֹת
וְהָחֲרִיטִים׃ כג וְהַגִּלְיֹנִים וְהַסְּדִינִים וְהַצְּנִיפוֹת וְהָרְדִידִים׃
כד וְהָיָה תַחַת בֹּשֶׂם מַק יִהְיֶה וְתַחַת חֲגוֹרָה נִקְפָּה וְתַחַת

רש"י

תרגום כליליא כמו (שמות ל"ט) פארי המגבעות : והצעדות · אצעדה של שוקים : והקשורים · כמשמעו קשורים קליעס שקושרים בהן שערן ויש שעושין אותן מוזהבים פרשייצ"ש בלע"ז : ובתי הנפש · שכנגד הלב נושק"א בלע"ז : והלחשים · נזמי האוזן מקום שלוחשין לה שם : (כב) המחלצות · כיתונית כמו (שמואל ב' ב') וקח לך את חליצתו שהגוף מלובש בהם וכשפושטין אותן חולצין אותן מן הגוף : והמעטפות · מצעות המטה כתרגומא שושיפיא : והמטפחות · מפות : והחריטים · תרגומו מחכיא דפוס של בית הרחם כדמתרגמינן וכומז מחוך (שמות ל"ה) : (כג) והגליונים · הן המראות כתרגומו מחזייתא (ספיקיי"ן בלע"ז) על שם שמגלות צורות הפנים קרוין גליונים או שמא מראות שלהם נגללות היו : והסדינים · של פשתן הם המתעטפים בהם · (והצניפות מולקינ"ש בלע"ז) : והרדידים · כבינתא (פרמל"ץ בלע"ז) והם של זהב שמכבנין בה הסרבל שהאשה מתעטפת בו : (כד) והיה תחת בשם מק · מקום שהיו מתבשמות בו יהיה נימק : ותחת חגורה נקפה · מקום שחגרה שם יהיה ניקף נתתך בחבורות ורשומי מכות כמו ואחר עורי נקפו (איוב י"ט) ונקף סבכי היער (לקמן י') : ותחת מעשה מקשה · מקום שהיו עושות בו המעשה האמור למעלה הלוך וטפוף

מצודת דוד

לא יתקשטו עוד בתכשיטי פאר כמאז : (כד) תחת בושם · במקום שהיו מתבשמות שם יהיה שמה המקה והמסה : ותחת חגורה · במקום שהיו חוגרות שם בתכשיטי פאר שמה יהיו שבירה ורציצה : ותחת מעשה מקשה

מצודת ציון

כעין כיפת כובע כמו פארי המגבעות (שמות ל"ט) : והצעדות · העדי שמשימות בשוקיהן כמו אצעדה וצמיד (במדבר ל"א) : והקשורים · חוטי משי שקושרות בהם שער ראשן : ובתי הנפש · עדי זהב שהנשים תולות בין שדיהן על לבן : והלחשים · נזמי האוזן התלוי במקום שלוחשין שם : (כב) המחלצות · מין מלבוש נאה וכן והלבש אותך מחלצות (זכרי' ג'):והמעטפות·כסות שמתעטפות בו:והמטפחות· כעין צעיף וכן הבי המטפחת (רות ג') : והחריטים· מין כיסים נאים וכן ויצר וגו' בשני חריטים (מ"ב ה'): (כג) והגליונים · הם המראות ע"ש שפני האדם נגלה אליו כשרואה בו או כן יקרא האבנט (ובעדיות פ"ג) גלגילון (ועי"ש בתוי"ט): והסדינים·סדיני פשתן העשויין להתעטף: והצניפות· מצנפת הראש: והרדידים · תכשיט מה מרודד ודק כמו נשאו את רדידי (שה"ש ה') : (כד) מק · ענין המסה והמקה כמו המק בשרו (זכריה י"ד) : נקפה

מַעֲשֶׂה מִקְשֶׁה קָרְחָה וְתַחַת פְּתִיגִיל מַחֲגֹרֶת שָׂק כִּי־תַחַת
יֹפִי׃ כה מְתַיִךְ בַּחֶרֶב יִפֹּלוּ וּגְבוּרָתֵךְ בַּמִּלְחָמָה׃ כו וְאָנוּ
וְאָבְלוּ פְּתָחֶיהָ וְנִקָּתָה לָאָרֶץ תֵּשֵׁב׃ ד א וְהֶחֱזִיקוּ שֶׁבַע

רש"י

תלכנה והוא בגובה הראש שם תהיה מקשה קרחה מכה המקרחת את הראש מקשה לשון דא לדא נקשן (דניאל ה') ואני הייתי מפרש תחת מעשה מקשה מקום שהיו שם הגורות נותנות עדי הזהב העשויות מקשה בטדי"ן בלע"ז אלא שהיא נקודה בפתח והוא במסורה בעשרה נקודים פתח ואין אחד מהם דבוק לתיבה של אחריו וכל מעשה שהוא דבוק לתיבה של אחריו נקוד קמץ : ותחת פתיגיל · ושוי (ס"א הוי) כשתי תיבות והוא בית הרחם האמור למעלה פתהן חלוף אותה גילה תהיה מתגורת שק בכל מתניה : כי תחת יופי · כי זאת הוגנת להיות להם תחת יופי שהיו משתחצות בו: (כה) מתיך · גבוריך מתי מלחמותיך היוצאים בצבא במנין:(כו) ואנו · ל' אנינה: פתחיה · שער עיירות ובתים בכל שעריהם יהא הספד:ונקתה·והתרוקן מכל כמו וגם אני נתתי להם נקיון שנים (עמוס ד') וכל' משנה יצא פלוני נקי מנכסיו : לארץ תשב· מגובה לשפלות ישבו לארץ ידמו (איכה ב') כתשעה באב:(א) והחזיקו·

מצודת ציון

ענין שבירה ורצילה כמו ואחר עורי נקפו (איוב י"ט) : מקשה · תכשיט הנעשה בהקשת הקורנס : קרחה · ענין נפילת השער כמו קרח הוא (ויקרא י"ג) : פתיגיל · חגורה רחבה של משי ואין לו דומה ויתכן שהוא ל' מורכב כי פתי הוא תרגומו של רחב כי ירחיב ה' את גבולך (דברים י"ב) ת"א יפתי וגיל הוא ענין שמחה כי הדרך לחגור בה בשמחות לרקד בה במחולות · או היא מלה מורכבת מל' פתיל גיל רלה לומר אבנט הנעשה מפתילים (וע' בת"י בעדיות פ"ג) פתיל ענינו חוט כמו פתיל תכלת (במדבר י"ב) וגיל ענינו אבנט מל' הגליונים האמור למעלה:(כה) מתיך· אנשיך כמו מתי מספר (בראשית ל"ד): (כו) ואנו · מלשון אנינות : ואבלו · מלשון אבלות : ונקתה · מלשון נקי : ד (א) והחזיקו · ענין אחיזה :

מצודת דוד

במקום שהיו מתקשטות בעדי זהב מעשה מקשה שמה יהיה קרחה כי יפול שער ראשן והוא דבר מגונה ומאוס : ותחת פתיגיל · במקום שהיו חוגרות בחגורה של פאר שמה יהיה מחגורת שק בעבור הצער והאבל: כי תחת יופי · ר"ל כי כן ראוי והגון להם במקום שהיו מייפות א"ע בפני הנואפים והוא מקרא קצר ומאליו יובן : (כה) מתיך · אנשיך יפלו בחרב האויב : וגבורתך · הגבורים שבך אשר לא ימסרו עצמן לחרב האויב ויצאו למולם למלחמה עכ"ז שמה במלחמה יפלו בחרב כי האויב יתגבר עליהם : (כו) פתחיה · בכל פתחי הבתים יהיה אנינות ואבלות: ונקתה· תהיה נקיה וריקנית מכל טובה ותשב לארץ בשפל המצב : ד (א) והחזיקו· אחז"ל כ"כ גזר על עמו שלא יתנסו הנשואות לאיש ועל שיתרבו האלמנות

נָשִׁים בְּאִישׁ אֶחָד בַּיּוֹם הַהוּא לֵאמֹר לַחְמֵנוּ נֹאכֵל
וְשִׂמְלָתֵנוּ נִלְבָּשׁ רַק יִקָּרֵא שִׁמְךָ עָלֵינוּ אֱסֹף חֶרְפָּתֵנוּ׃
ב בַּיּוֹם הַהוּא יִהְיֶה צֶמַח יְהוָה לִצְבִי וּלְכָבוֹד וּפְרִי הָאָרֶץ
לְגָאוֹן וּלְתִפְאֶרֶת לִפְלֵיטַת יִשְׂרָאֵל׃ ג וְהָיָה ׀ הַנִּשְׁאָר בְּצִיּוֹן
וְהַנּוֹתָר בִּירוּשָׁלַםִ קָדוֹשׁ יֵאָמֶר לוֹ כָּל־הַכָּתוּב לַחַיִּים

רש"י

ויאחזו: שבע נשים באיש אחד · מרוב אלמנות רבות · באיש אחד · מבקשות ממנו שישא אותן: אסוף · הטמן חרפתנו כמו ואספתו אל תוך ביתך (דברים כ"ב) שהאשה כשהיא נשואה אין נוהגים בה מנהג הפקר ומדרש אגדה נבוכדנצר גזר שלא יבעלו א"א שלא יענשו לכן היו מבקשות שיבא עליהם שם אישות: (ב) ביום ההוא · לאחר שיכלו כוי תכשיטי הנואפות והנבלות לא תכלה (ס"א לא תסולה) עוד צבי תפארת עמי וצבי כוי כבודם באלה: יהיה צמח ה' · לכם לנוי: לצבי ולכבוד · הם הצדיקים הנשארים בם והכמים תלמידי התורה בהם יתלו את צבי כבודם: ופרי הארץ · הם בני הצדיקים פרי עץ חיים הם יהיו לגאון ולתפארת אשר בהם יתפארו ויתהללו פליטת ישראל: צבי · הוא כוי דבר צביון שיש חפץ בו: (ג) והיה הנשאר · בהם בציון יתיישבו: והנותר · בכל מקום ישכנו בירושלים: קדוש יאמר לו · כולם יהיו צדיקים ואם תאמר צדיקים המתים לפני אותו היום אבד כבודם תלמוד לומר כל הכתוב לחיי העולם הבא יהיה בירושלים כן ת"י:

מצודת דוד

יתזיקו שבע נשים באיש אחד להנשא לו: לאמר · וכה תאמרנה אל תחוס לדאוג על צורך הספוק והמזון כי נאכל לחמנו ונלבש שמלתנו ואין לנו עליך כלום רק יקרא שמך עלינו לומר שאתה בעל שלנו ואנו נשואות לך: אסוף · כנוס החרפה מאתנו שלא יאנסו אותנו חיל נ"נ: (ב) ביום ההוא · ר"ל אחר שיתמרק עון ישראל בקושי ובמרבית היסורים אז תהיה גאולה שלמה ויהיה צמח ה' להדר ולכבוד והוא משיח בן דוד הנקרא צמח כמ"ש והקימותי לדוד צמח צדיק (ירמיה כ"ג): ופרי הארץ · גם זה על המשיח יאמר: לפליטת ישראל · להנשארים שהשו במקום ועמדו באמונתם: (ג) הנשאר בציון · הנשאר מישראל ישב בציון · והנותר מהם ישכון בירושלים וכפל הדבר במ"ש: יאמר לו · על כל הנשאר יאמר עליו שהוא קדוש: כל הכתוב · כל מי שכתוב בספר להיות חי בעולם הגלחי

ישכון

מצודת ציון

אסוף · הכנס כמו ואין איש מאסף (שופטים י"ט): (ב) לצבי · להדר ויופי כמו וצבי עדיו (יחזקאל ז'): לגאון · לממשל רב וכן לפני שבר גאון (משלי ט"ז): לפליטת · לשארית:

בִּירוּשָׁלָ͏ִם׃ ד אִם ׀ רָחַץ אֲדֹנָי אֵת צֹאַת בְּנוֹת־צִיּוֹן וְאֶת־
דְּמֵי יְרוּשָׁלַ͏ִם יָדִיחַ מִקִּרְבָּהּ בְּרוּחַ מִשְׁפָּט וּבְרוּחַ בָּעֵר׃
ה וּבָרָא יְהוָה עַל כָּל־מְכוֹן הַר־צִיּוֹן וְעַל־מִקְרָאֶהָ עָנָן ׀
יוֹמָם וְעָשָׁן וְנֹגַהּ אֵשׁ לֶהָבָה לָיְלָה כִּי עַל־כָּל־כָּבוֹד חֻפָּה׃
ו וְסֻכָּה תִּהְיֶה לְצֵל־יוֹמָם מֵחֹרֶב וּלְמַחְסֶה וּלְמִסְתּוֹר מִזֶּרֶם

רש"י

(ד) אם רחץ. כי רחץ יש אם משמש בלשון כי וכן (איוב ח') אם יבלענו ממקומו כי יבלענו. עד אם כלו לשתות (בראשית כ"ד): צואת. תרגומו תגאלת כלומר העביר עונה ע"י יסורים וביעור מן העולם: ידיח. ל' רחיצה בל' משנה. ובמקרא ושם ידיחו את העולה (יחזקאל מ'): ברוח משפט. ע"י יסורים טלנ"ש בלע"ז שיעלה על רוחי לשפוט אותם: וברוח בער. לבערם מן העולם בער כמו לבער דישקומבמנ"ט בלע"ז ל' פעול הלוך: (ה) ועל מקראיה. הקרואים בתוכה: ענן יומם ועשן. להגין מן עובדי כוכבים: כי על כל כבוד. האמור להם תהא החופה שתחופף שכינתי עליהם ושבע חופות יש כאן ענן ועשן נוגה אש להבה חופה שכינה: (ו) וסכה תהיה לצל וגו' מחורב. להגין מלהט יום הבא שנאמר ברשעים ולהט אותם היום הבא (מלאכי ג') שהקב"ה מוציא חמה מנרתיקה ומקדרה עליהם: ולמחסה. ל' כיסוי: ולמסתור. להסתר בה: מזרם. את המקלחת מנהר דינור על הרשעים בגיהנם שנאמר על

מצודת ציון

(ד) אם. ענינו כמו כאשר וכן אם יהיה היובל (במדבר ל"ו): צואת. מלשון צואה ויאמר על עבירות מגונות: ידיח. מלשון הדחה ושטיפה: בער. ענין הפנוי מן העולם כמו הנני מבעיר אחרי בעשא (מ"א י"ו): (ה) מכון. מל' הכנה: מקראיה. הקרואים ומזומנים לבוא בה: ונוגה. הארה וזריחה: חופה. ענין מכסה: (ו) מחורב. ענין יובש כמו ונתתי יאורים חרבה (יחזקאל ל') ורצה לומר משרב וחום המביא היובש: מזרם.

מצודת דוד

ישכון בירושלים: (ד) אם רחץ ה'. רצה לומר הדבר הזה יהיה כאשר ירחץ ה' את צואת וכו' ר"ל כשיסיר מהם לכלוכי העון: דמי ירושלים. דם הנקי הנשפך בה: ברוח משפט. בחוזק משפט יסורין ור"ל כמו הרוח הזה מיבש את הלחלוחית כן ימרקו היסורין לחלוחית העון: וברוח בער. ביסורין יבער החטאים מן העולם: (ה) וברא וגו'. אז יברא ה' ענן חדש להיות שוכן ביום על כל מקומות המוכן לשבת אשר המה בהר ציון: ועל מקראיה. על האנשים הקרואים לבוא בהמה: ועשן וגו' ולילה. כל אלה ישכנו עליהם בלילה: ונגה אש להבה. האיר להבת אש: כי על כל וגו'. מלבד הכבוד שיהיה להם אז יהיו כל אלה לחופף עליהם להגן מן השדים: (ו) וסכה תהיה. הענן הזה יהיה לסוכך עליהם להיות לצל ביום להציל מחורב ושרב השמש: מזרם.

וּמִמָּטָר׃ ה א אָשִׁירָה נָּא לִידִידִי שִׁירַת דּוֹדִי לְכַרְמוֹ
כֶּרֶם הָיָה לִידִידִי בְּקֶרֶן בֶּן־שָׁמֶן׃ ב וַיְעַזְּקֵהוּ וַיְסַקְּלֵהוּ
וַיִּטָּעֵהוּ שֹׂרֵק וַיִּבֶן מִגְדָּל בְּתוֹכוֹ וְגַם־יֶקֶב חָצֵב בּוֹ וַיְקַו
לַעֲשׂוֹת עֲנָבִים וַיַּעַשׂ בְּאֻשִׁים׃ ג וְעַתָּה יוֹשֵׁב יְרוּשָׁלִַם

רש"י

ראש רשעים יחול (ירמיה כ"ג) במס' חגיגה : וממטר · מטר היורד על הרשעים כענין שנאמר ימטר על רשעים פחים (תהלים י"א) : (א) אשירה נא לידידי · הנביא אומר אשירה נא לידידי · תחת ידידי ובמקומו ובשליחותו כמו ה' ילחם לכם (שמות י"ד) בשבילכם : שירת דודי · היא זו אשר שר בשביל כרמו על עסקי כרמו כמו וישאלו אנשי המקום לאשתו (בראשית כ"ו) : כרם היה לידידי בקרן בן שמן · בזוית העושה פירות שמנים כשמן טוב בן שמן זית ראוי לשמן לזיתים לעשות שמן כמו בן מות (שמואל ב' ב') ראוי למות ודוגמא זו היא ובסוף הענין יפרשנה : (ב) ויעזקהו · סייגו וגדרו סביב מוקף כמין טבעת דמתרגמינן עיזקא : ויסקלהו · הוציא אבנים מתוכו הרעים לגפנים כמו סקלו מאבן (ישעיה ס"ב) : ויטעהו שורק · הם זמורות היפות לנטיעה משאר זמורות : ויבן מגדל בתוכו · גת לעצור ענבים : וגם יקב חצב בו · הבור שלפני הגת לקבל היין וכן כל יקב שבמקרא לשון בור הוא וכן ועד יקבי המלך (זכריה י"ד) תרגם יונתן עד שיתיא דמלכא הוא עומק אוקיינוס ולכן נופל בו כאן ל' הצובים כמו ובורות חצובים (דברים ו'): ויקו לעשות ענבים· ויקו ידידי לעשות לו הכרם הזה ענבים: ויעש באושים ·

מצודת דוד

משטיפת המים והוא דרך משל לומר שיגין עליהם לבל תשיגם יד האויב : ה (א) לידידי · אמר הנביא אשירה נא במקום ידידי ובשליחותו : שירת דודי · השירה אשר שר דודי על עסקי כרמו : כרם · וזהו השיר הנה כרם היה לידידי וכו' : (ב) ויעזקהו וגו'· גדרו מסביב ופנה אותו מן האבנים ונטע בו זמורות יפות ועשה בו גת וחפר בו יקב : ויקו · על פי המעשים והתקונים האלה היה מקוה שיעשה הכרם ענבים טובים ולא כן היה כי עשה באושים : (ג) ועתה · הואיל וכן היה : יושב ירושלים ·

מצודת ציון

ענין שטיפת ומרוצת המים : ה (א) לידידי · אהובי וכן דודי : בקרן · פנה וזוית וכן על קרנות המזבח (ויקרא ד'): בן שמן · הראוים לעשות פירות שמנים וכן בן מות הוא (ש"א כ') שר"ל ראוי למות : (ב) ויעזקהו · תרגום של טבעת עזקא ורצה לומר גדר סביבו בהיקף כעין טבעת : ויסקלהו· הסיר האבנים מתוכו· וכן סקלו מאבן (לקמן ס"ב) : שורק · זמורות נבחרים כמו ואנכי נטעתיך שורק (ירמיה ב') : מגדל · הגת שעוצרים בו הענבים להוציא היין : יקב · הוא הבור שלפני הגת והיין יורד בו : חצב · החפירה באבנים נקרא חציבה בלשון המקרא : ויקו · מלשון תקוה : באושים · פירות

וְאִישׁ יְהוּדָה שִׁפְטוּ־נָא בֵּינִי וּבֵין כַּרְמִי׃ ד מַה־לַּעֲשׂוֹת
עוֹד לְכַרְמִי וְלֹא עָשִׂיתִי בּוֹ מַדּוּעַ קִוֵּיתִי לַעֲשׂוֹת עֲנָבִים
וַיַּעַשׂ בְּאֻשִׁים׃ ה וְעַתָּה אוֹדִיעָה־נָּא אֶתְכֶם אֵת אֲשֶׁר־
אֲנִי עֹשֶׂה לְכַרְמִי הָסֵר מְשׂוּכָּתוֹ וְהָיָה לְבָעֵר פָּרֹץ גְּדֵרוֹ
וְהָיָה לְמִרְמָס׃ ו וַאֲשִׁיתֵהוּ בָתָה לֹא יִזָּמֵר וְלֹא יֵעָדֵר
וְעָלָה שָׁמִיר וָשָׁיִת וְעַל הֶעָבִים אֲצַוֶּה מֵהַמְטִיר עָלָיו מָטָר׃

ר ש " י

דומים לענבים וקורין אותם לגברויי"שא בלע"ז : **(ה) הסר משוכתו** · להסיר גדר המסוכך ומגין עליו · סוכה הוא סייג קוצים · גדר הוא גדר אבנים : **והיה** (הכרם) **לבער** · שירעו בו בהמה וחיה : **(ו) ואשיתהו בתה** · לשון שממה וריקנית היא וכן (לקמן ז') בנחלי הבתות : **ולא יעדר** · לשון חפירת כרם הוא : **ועלה שמיר ושית** · מיני קוצים פתר בהם מנחם בן סרוק ואני אומר שמיר לשון תולעת חזק הוא המבקע אבנים שבו בנה שלמה את בית המקדש כענין שנאמר (יחזקאל ג') כשמיר חזק מצור : **שית** · לשון השאת והשבר (איכה ג') ל' תשאה שממה (לקמן ו') לדו מאין דורש ליכנס

מצודת ציון

דומים לענבים וגרועים מהן וכן ותחת שעורה באשה (איוב ל"א) שר"ל שעורה גרועה : **(ה) משוכתו** · הוא הגדר שסוכך ומגין בעדו כמו הלא אתה שכת בעדו (שם א') : **והיה** · כמו ותהיה : **לבער** · למרעה כמו ובער בשדה אחר (שמות כ"ב) : **למרמס** · למדרך הרגל : **(ו) ואשיתהו** · אשים אותו : **בתה** · ענין שממון כמו בנחלי הבתות (לקמן ז') : **יזמר** · כן יקרא קצירת ענבי הגפן כמו וכרמך לא תזמור (ויקרא כ"ה) : **יעדר** · ענין חפירה כמו וכל ההרים אשר במעדר יעדרון (לקמן ז') : **שמיר ושית** ·

מצודת דוד

כל מי היושב בירושלים וכל איש מאנשי יהודה : **שפטו נא** · בררו הדבר הנעשה ביני ובין כרמי וראו הדין עם מי : **(ד) מה לעשות** · מה היה לי לעשות עוד לכרמי מכל הדברים שעושים לכרם ולא עשיתי לו אותן הדברים : **מדוע קויתי** · ר"ל מדוע לא היה כן כמו שקויתי : **(ה) אשר אני עושה** · את אשר בלבבי לעשות לכרמי : **הסר** · להסיר גדרו ותהיה למרעה : **פרוץ** · לפרוץ גדרו ותהיה למרמס הרגל והוא כפל ענין במ"ש : **(ו) ואשיתהו** · אשים אותו שממה : **לא יזמר** · לא יחתכו הזמורות להרבות ענפים כדרך שעושים לכרמים : **ולא יעדר** · לא יחפרו תחת האילנות כדרך שחופרים בכרמים לתקון הגפנים : **ועלה שמיר ושית** · תגדל קוצים כדרך השדה שאינה נעבדת : **מהמטיר** · רצה לומר שלא להמטיר עליו מטר והמ"ם הוא מ"ם בשלילה

ז כִּי כֶרֶם יְהוָה צְבָאוֹת בֵּית יִשְׂרָאֵל וְאִישׁ יְהוּדָה נְטַע

רש"י

בו ומתוך כך תעלה בו תולעת : (ז) כי כרם ה' צבאות בית ישראל · לכרם
הזה אתם משולים בית ישראל כי כל מה שעשה לכרם הזה עשה לישראל ·
והכרם הוא אדם הראשון כי מצינו במדרש הגדה במקומות הרבה בתנחומא
ובבראשית רבה במקראות הללו נדרשין עליו לא נטרד אדם הראשון עד שחירף
וגידף שנאמר ויקו לעשות ענבים וגו' ובמקום אחר מצינו הושיב עליו שומרים
שלא יאכל מעץ החיים שנאמר ועל העבים אצוה וכן נדרשו עליו : [א] כרם ·
זה אדם הראשון : לידידי · זה הקב"ה : בן שמן · בגן עדן : [ב] ויעזקהו ·
בעשר חופות האמורות (ביחזקאל כ"ח) בפ' חירם מלך צור · ויסקלהו · מיצר
הרע עד שאכל מן העץ ונכנס בו יצר הרע : ויטעהו שורק · תחלת יצירתו
ממקום המזבח : ויבן מגדל בתוכו · ויפח באפיו נשמת חיים מן העליונים :
וגם יקב חצב בו · מעין נובע מקור חכמה : ויקו לעשות ענבים · שיודה
וישבח לפניו : ויעש באושים · דברים נבאשים חירף וגידף · שפטו נא לפי
שסוף המשל בא לומר שאף הם עשו כמותו שואל להם המשפט : [ג] אודיעה
נא אתכם · מה נראה בעיני לעשות לו ועשיתי : הסר משוכתו · טרדתיו
מתוך חופותיו : והיה לבער · סופו למות ולמשול בו חיות רעות : פרוץ
גדרו · טרדתיו מתחילת גן עדן : [ד] ואשיתהו בתה · לדו הושבתיו · שלא
נתתי תורה בימיו : לא יזמר ולא יעדר · לא ילמדו ממנו לא זכות ולא מעשה
טוב : ועלה שמיר ושית · שלט בו יצר הרע ובדורותיו אחריו לעשות מעשים
מקולקלים : ועל העבים אצוה · לויתי עליו שומרים לשמור את דרך עץ החיים :
[ה] כי כרם ה' צבאות בית ישראל · כי כאותו הכרם לי בית ישראל עשרת
השבטים הם היו לי ככרם יין ככרם זית כקרן שמן בארץ שמינה שמן כהונה
שמן מלכות שמן מנורה שמן מנחות עזקתים תחלה בהיקף ענני כבוד במדבר
וסקלתים ונקיתים מפושעי הדור נטעתים שורק שש מאות ושש מצות כמנין
שורק הוספתי עליהם על שבע מצות שנצטוו בני נח בניתי מגדל בתוכו משכני
ומקדשי וגם יקב המזבח והשיתין : ויעש באושים · קלקלו מעשיהם ועתה
יושב ירושלים ואיש יהודה אשר לא גליתים עדיין ישפטו נא ביני וביניהם על
הרעה שהבאתי עליהם מי סרח על מי מה היה לי לעשות עוד טובה לכרמי
ולא עשיתי לו אודיע נא אתכם גם אתם המכעיסים אותי את אשר הגון
בעיני לעשות לכרמי ככל אשר עשיתי לאדם הראשון הסר משוכתו אסלק
שכינתי מעליהם המסוככת עליהם כמה שנאמר (לקמן כ"ב) ויגל את מסך
יהודה : פרוץ גדרו · אתוץ חומותיו : ואשיתהו בתה · ואשויניון רטישין :
לא יזמר ולא יעדר · לא אסתעדון ולא יסתמכון : ועלה שמיר ושית · ויהיו

מצודת דוד

השלילה וכן מעבור מי נא (לקמן כ"ד): המשל ואמר שבית ישראל הם הכרם :
(ז) כי כרם וגו' · שעשיו מפרש נטע שעשועיו · הנטיעה שהוא משעשע
ומשמח

שַׁעֲשׁוּעָיו וַיְקַו לְמִשְׁפָּט וְהִנֵּה מִשְׂפָּח לִצְדָקָה וְהִנֵּה
צְעָקָה׃ ח הוֹי מַגִּיעֵי בַיִת בְּבַיִת שָׂדֶה בְשָׂדֶה יַקְרִיבוּ
עַד אֶפֶס מָקוֹם וְהוּשַׁבְתֶּם לְבַדְּכֶם בְּקֶרֶב הָאָרֶץ׃ ט בְּאָזְנָי
יְהוָה צְבָאוֹת אִם־לֹא בָּתִּים רַבִּים לְשַׁמָּה יִהְיוּ גְּדֹלִים

רש"י

מטלטלין ושביקין דוגמת שמיר ושית של כרם ואלא הכרם ממש במקום אחר הוא מתורגם הובאי וכור : ועל העבים אצוה · ועל נביאיא אפקד דלא יתנבון עליהון הנבואה נמשלה למטר שהעבים מקבלין אותה מן השמים כך הנביאים מקבלין הנבואה מפי הקדושה : נטע שעשועיו · כמו נטע ולפי שהוא דבוק נקוד פת"ח כמו בקר זבח השלמים (במדבר ז') : ויקו · שיעשו משפט והנה משפח אסיפת חטא על חטא כמו מהסתפח (שמואל א' כ"ו) דבר אחר לשון נגע ולפי שהוא לשון נופל על הלשון בקריאתו דומה משפט למשפח וכן צעקה לצדקה נפל ברוח הקודש בפי הנביא : (ח) הוי מגיעי בית בבית · עשרים ושנים אשרי נאמר בספר תהלים על מקיימי התורה ועשרים ושנים הוי אמר ישעיה על הרשעים : הוי · לשון צעקת אנחה על פורענות העתידה לבא : מגיעי בית בבית · מקריבים בתיהם זה אצל זה ומתוך כך גוזלים קרקע העניים החלשים שבין ב' הבתים וכן שדה בשדה : יקריבו עד אפס מקום · שאין מקום לעני לישב : והושבתם לבדכם בקרב הארץ · כסבורים אתם שאין חלק להקב"ה ולא לעניים בארץ חלקו במעשרות אתם גוזלים ולעניים את הכלם שתהיו אתם לבדכם יושבים בה : (ט) באזני ה' צבאות · אמר

מצודת ציון

שמות מיני קולים : (ז) שעשועיו · ענינו התעסקות בדבר מה לשמוח בו: משפח · ר"ל אסיפת חטא כמו ונספחו על בית יעקב (לקמן י"ד) · או הוא מלשון ספחת הצרעת ולפי שלשון משפח נופל על ל' משפט אמר כן:(ח) אפס ·

מצודת דוד

ומשמח בו : ויקו · לפי מרבית הטובה שעשה להם היה מקוה שיעשו משפט והנה לא כן הוא כי אספו חטאים רבים או עשו מעשים מגונים כנגע צרעת : לצדקה · היה מקוה שיעשו צדקה והנה נשמע צעקת עשוקים : (ח) הוי · ר"ל יש להתאונן על מה שכמה מגיעים בית בבית כשהאדם חלש היה לו בית בין בתי אנשים חזקים בעלי זרוע היה החזק שמצד זה מגיע ביתו בתוך גבול בית החלש ולקח מגבולו וכן זה שמצד השני עד שלא נשאר מקום להחלש שביניהם : והושבתם · אמר הנביא לבעלי הזרוע וכי סבורים אתם שרק אתם לבדכם תשבו ותתקיימו בקרב הארץ ואין להחלש מקום עמכם : (ט) באזני ה' צבאות · באזני · אמר ה' צבאות ותחסר מלת אמר ומאליו יובן : אם לא · הוא ענין לשון שבועה כאדם האומר אם לא יהיה כן אזי יהיה ענשו כך וכך ומגזם ואינו אומר וכן אם לא כאשר דמיתי (לקמן י"ד) : בתים רבים וגו' · וכאומר האין

וכן

וְטוֹבִים מֵאֵין יוֹשֵׁב: י כִּי עֲשֶׂרֶת צִמְדֵּי־כֶרֶם יַעֲשׂוּ בַּת
אֶחָת וְזֶרַע חֹמֶר יַעֲשֶׂה אֵיפָה: יא הוֹי מַשְׁכִּימֵי בַבֹּקֶר
שֵׁכָר יִרְדֹּפוּ מְאַחֲרֵי בַנֶּשֶׁף יַיִן יַדְלִיקֵם: יב וְהָיָה כִנּוֹר
וָנֶבֶל תֹּף וְחָלִיל וָיַיִן מִשְׁתֵּיהֶם וְאֵת פֹּעַל יְהוָה לֹא
יַבִּיטוּ וּמַעֲשֵׂה יָדָיו לֹא רָאוּ: יג לָכֵן גָּלָה עַמִּי מִבְּלִי־

רש"י

הנביא שתי אזני שמעו כשנגזר עליהם גזירה מאת ה' ובשבועה אם לא על דבר זה בתים רבים לשמה יהיו ובתים גדולים וטובים יהיו מאין יושב: (י) כי עשרת צמדי כרם · ומפני הרעב יגלו יושבי הבתים ואין יושב בהם וגם זאת תהיה לכם מדה במדה על הקרבת השדה בשדה שגזלתם חלקו של מקום במעשר העני: עשרת צמדי כרם · (ארפינ"ט בלע"ז) והאומר אני כדי עבודת יום אחד בצמד בקר קרוי צמד: יעשו בת אחת · מדה אחת של יין בת שלש סאין: וזרע חומר · בית כור שהיא שלשים סאין של תבואה יעשה איפה שלש סאין: (יא) מאחרי בנשף · לשתות יין בלילות: יין ידליקם · בוער בם: (יב) כנור ונבל · נימין יתרות יש בנבל מן הכנור ולמה נקרא שמו נבל שמנבל כל מיני כלי זמר במדרש תהלים: תוף · של עור הוא: וחליל · אבוב של קנה (צלמייל בלע"ז): ואת פועל ה' לא יביטו · ובאורייתא דה' לא אסתכלו: ומעשה ידיו לא ראו · עשו עצמם כאילו לא ראו את גבורותיו · ד"א לא קלסוהו שחרית יוצר אור ולא ערבית המעריב ערבים: (יג) מבלי דעת · לפי שהיה לבם בלי דעת:

מצודת דוד

וכן מה תועלת להם מה שלוקחים עוד מגבול החלשים: (י) כי עשרת וגו' · מקום עבודת עשרה וכו' יעשה בת אחת יין ומקום זרע חומר יעשה איפה אחת שבעבור הרעב יעזבו בתיהם וילכו להם וישארו שממה מבעליהן: (יא) משכימי בבקר · משכימים בבוקר ורודפים לבקש יין המשכר ומאחרים לשבת בערב לשתות הרבה עד אשר היין דולק ובוער בהם: (יב) והיה כנור וגו' · בידם היה הכנור וכו' לנגן בעת השתיה להתענג וגם יין משתיהם היה בידם: פועל ה' · אינם נותנים לב להסתכל פועל ה' שעל הכל יביא במשפט: ומעשה וגו' · כפל הדבר במ"ש: (יג) מבלי

מצודת ציון

הוא כמו אין: (י) צמדי · ענין זוג כמו צמד בקר (ש"א י"א) ועבודת יום אחד בצמד בקר קרוי צמד כרם: בת · מדת הלח מחזקת ג' סאין: חומר · הוא כור מחזיק ל' סאין: איפה · מדת היבש מחזקת שלשה סאין: (יא) בנשף · בחשכת הלילה כמו נשף חשקי (לקמן כ"א): (יב) כנור ונבל תוף וחליל · הם

דעת

דָּעַת וּכְבוֹדוֹ מְתֵי רָעָב וַהֲמוֹנוֹ צִחֵה צָמָא׃ יד לָכֵן
הִרְחִיבָה שְּׁאוֹל נַפְשָׁהּ וּפָעֲרָה פִיהָ לִבְלִי־חֹק וְיָרַד הֲדָרָהּ
וַהֲמוֹנָהּ וּשְׁאוֹנָהּ וְעָלֵז בָּהּ׃ טו וַיִּשַּׁח אָדָם וַיִּשְׁפַּל־אִישׁ
וְעֵינֵי גְבֹהִים תִּשְׁפַּלְנָה׃ טז וַיִּגְבַּהּ יְהוָה צְבָאוֹת בַּמִּשְׁפָּט
וְהָאֵל הַקָּדוֹשׁ נִקְדַּשׁ בִּצְדָקָה׃ יז וְרָעוּ כְבָשִׂים כְּדָבְרָם

רש"י

וכבודו מתי רעב· נכבדיו ימותו ברעב: צחה צמא· צמא. נגד רוב משתיהם: צחה·תרגום של צמאה:(יד) לכן הרחיבה·מדה הם הרחיבו נפשם לבלוע מאכל ומשתה לרוב ופערו פה לבלוע אף שאול תרחיב נפשה לבלוע: ופערה· ופתחה: לבלי חק· באין סוף ולמה לבלי חק לפי שלא היה בידם של אלו חק וקצבה לתפנוקיהם: וירד· שם הדרה של ירושלים: ועלז בה· העליזים שבה: (טו) וישח· ויתלש תקוף גברין ולפי מדרשו זה הקב"ה שהם גרמו לו להראות כאיש כדהם. וכן הוא אומר צור ילדך תשי (דברים ל"ב) ואומר בעצלתים ימך המקרה (קהלת י'): (טז) ויגבה ה' צבאות במשפט· כשיעשה משפטים בהם יגבה שמו בעולם· במשפט יוסטיצ"א בלע"ז: והאל הקדוש· יתקדש בתוך הצדיקים הנשארים בהם: (יז) ורעו כבשים כדברם· צדיקים הנמשלים כעדר הרחלים: כדברם· כמנהגם ביושר ובמדה מכלכלים

מצודת ציון

שמות כלי נגון: (יג) מתי רעב· אנשי רעב: צחה· ענין יובש וצמאון כמו על צחיח סלע (יחזקאל כ"ד): (יד) ופערה· פתחה ביותר כמו פי פערתי (תהלים קי"ט): לבלי חוק· בלא קצבה: והמונה· המון עמה: ושאונה· הוא כמו המונה וכפל הדבר במ"ש: ועלז· ענין שמחה: (טו) וישח· ענין כפיפה כמו שחו רעים לפני טובים (משלי י"ד): (יז) כדברם· כמנהגם כי וינהג תרגומו ודבר וכן ואני אשימם דוברות בים (מ"א ה') שהוא ענין הנהגה:

מצודת דוד

דעת· על שאינו לדעת דרכי המקום: וכבודו· אנשי הכבוד והחשובים יהיו מתי רעב והמון העם ימותו בעבור יובש הצמאון ומלת מתי משמשת בשתים: הרחיבה· מדה במדה על שהרחיבו נפשם להתענג ביותר לכן תרחיב השאול נפשה לבלוע את הכל: הדרה· תפארת עדתה: בה· בהשאול ומוסב על וירד ור"ל הכל תרד אל השאול: (טו) וישפל איש· כפל הדבר במ"ש: ועיני גבוהים·העינים שהיו מגביהים להסתכל כלפי מעלה כדרך גסי הרוח: תשפלנה· להסתכל למטה כדרך השרוי בצרה ולער: (טז) ויגבה וגו' במשפט· כשיעשה משפט יתרומם ויתעלה שמו: נקדש בצדקה· יתקדש שמו במה שיעשה צדקה לכשרים שבדור: (יז) כבשים· הצדיקים הנמשלים לעדר הרחלים המה ירעו בנחת והשקט כמנהגם מאז

ונא

וְחָרְבוֹת מֵחִים גָּרִים יֹאכֵלוּ: יח הוֹי מֹשְׁכֵי הֶעָוֺן בְּחַבְלֵי
הַשָּׁוְא וְכַעֲבוֹת הָעֲגָלָה חַטָּאָה: יט הָאֹמְרִים יְמַהֵר ׀ יָחִישָׁה
מַעֲשֵׂהוּ לְמַעַן נִרְאֶה וְתִקְרַב וְתָבוֹאָה עֲצַת קְדוֹשׁ יִשְׂרָאֵל
וְנֵדָעָה: כ הוֹי הָאֹמְרִים לָרַע טוֹב וְלַטּוֹב רָע שָׂמִים חֹשֶׁךְ
לְאוֹר וְאוֹר לְחֹשֶׁךְ שָׂמִים מַר לְמָתוֹק וּמָתוֹק לְמָר: כא הוֹי
חֲכָמִים בְּעֵינֵיהֶם וְנֶגֶד פְּנֵיהֶם נְבֹנִים: כב הוֹי גִּבּוֹרִים

רש"י

דבריהם במשפט הכבשים הללו · ורבותינו דרשו כדברים כמדובר בם נחמות הנדברות להם: וחרבות מחים · בתי הרשעים שהם שמנים: גרים יאכלו · הצדיקים שהם כגרים יאכלום: מחים · שמנים כמו עולות מחים אעלה (תהלים ס"ו): (יח) הוי מושכי העון · גוררים יצר הרע עליהם מעט מעט בתחלה בחבלי השוא כחוט של קורי עכביש ומשמתגרה בהם מתגבר והולך עד שנעשה כעבות העגלה שקושרים בו את הקרון למשוך: השוא · דבר שאין בו ממש: חטאה · חטא: (יט) יחישה מעשהו · הפורענות שהוא אומר להביא: למען נראה · דבר מי יקום: (כ) האומרים לרע טוב · מקלסים עבודת כוכבים ורע בעיניהם לעבוד הקב"ה שהוא טוב: שמים חשך לאור · דבר שהוא עתיד להביא עליהם חשך אומרים שיאיר להם: שמים מר למתוק · עון שהוא עתיד להביא עליהם פורענות מר אומרים שימתיק להם: ומתוק למר · עבודת הקב"ה המתוקה אומרים מרה היא:

מצודת דוד

ולא יהיו נכללים עם הרשעים: וחרבות מחים · בתי החרבות של הרשעים בעלי השמנות יאכלו הצדיקים שהמה עתה כגרים מול רשעים: (יח) מושכי העון · הממשיכים על עצמן את היצר הרע המסית על העון: בחבלי השוא · בחבלים דקים וכמעט שאין בהם ממש: וכעבות · לבסוף ממשיכים היצה"ר המחטיא בחבלים עבות שמושכים בהם את העגלה ר"ל בתחלה מעט נמשכים אחריו ולבסוף נמשכים הרבה: (יט) האומרים וגו' · אומרים בלעג ימהר להביא מעשה הפורעניות שאומר למען נראה אם יוכל עשוהו: ותקרב ותבואה · כפל הדבר כמ"ש: ונדעה · מיד הכח: (כ) לרע · על עבודת כוכבים היו אומרים שהוא טוב: ולטוב · הוא עבודת המקום: שמים חושך וגו' · כפל הדבר פעמים ושלש כדרך המליצה ולהתמדת הדבר: (כא) בעיניהם · מחזיקים א"ע לחכמים: ונגד פניהם · לפי השתכלות

מצודת ציון

מחים · רשעים השמנים בעלי המוח: (יח) וכעבות · חבלים עבות: (יט) יחישה · הוא כמו ימהר וכן אחישה מפלט לי (תהלים נ"ה) וכפל הדבר בשמות נרדפים וכן אדמת עפר

פניהם

לִשְׁתּוֹת יָיִן וְאַנְשֵׁי־חַיִל לִמְסֹךְ שֵׁכָר׃ כג מַצְדִּיקֵי רָשָׁע
עֵקֶב שֹׁחַד וְצִדְקַת צַדִּיקִים יָסִירוּ מִמֶּנּוּ׃ כד לָכֵן כֶּאֱכֹל
קַשׁ לְשׁוֹן אֵשׁ וַחֲשַׁשׁ לֶהָבָה יִרְפֶּה שָׁרְשָׁם כַּמָּק יִהְיֶה
וּפִרְחָם כָּאָבָק יַעֲלֶה כִּי מָאֲסוּ אֵת תּוֹרַת יְהֹוָה צְבָאוֹת
וְאֵת אִמְרַת קְדוֹשׁ־יִשְׂרָאֵל נִאֵצוּ׃ כה עַל־כֵּן חָרָה אַף־
יְהֹוָה בְּעַמּוֹ וַיֵּט יָדוֹ עָלָיו וַיַּכֵּהוּ וַיִּרְגְּזוּ הֶהָרִים וַתְּהִי נִבְלָתָם
כַּסּוּחָה בְּקֶרֶב חֻצוֹת בְּכָל־זֹאת לֹא־שָׁב אַפּוֹ וְעוֹד יָדוֹ

ר ש " י

(כב) למסוך שכר · למזוג שכר תיקון המשקה קרוי מסך : (כג) וצדקת צדיקים · שהן ראויין לזכות בבית דין יסירו ממנו ומחייבין אותו בדין וגוזלין ממונו : (כד) לכן · יהיה הדבר הזה לכם וגו' : כאכול קש לשון אש · כאכול את הקש לשון אש : וחשש · תירגם יונתן עמירא קשין של שבולין וכחשש אשר שלהבה תרפנו ותעשנו אפר : כמק · כדבר הנימק : ופרחם · גדולתם כאבק העולה לפני רוח ומסתלקת כך תסתלק : (כה) על כן · על מעשיהם הללו : וירגזו ההרים · מלכי יהודה ושריהם : כסוחה · כרוק וקיא הניסח מתוך גופו של אדם שהוא מאוס ובלשון חכמים קרוי סחי וכן סחי ומאוס (איכה ג') : בקרב חוצות · כן יהיו מאוסים בין הבבליים : בכל זאת · הגאה עליהם : לא שב אפו · לא נתקנו במעשיהם

מצודת דוד

פניהם וכפל הדבר במ"ש : (כב) לשתות יין · מראים גבורות לשתות יין הרבה : ואנשי וגו' · כפל הדבר במ"ש : (כג) מצדיקי · מצדיקים בדין את הרשע בשכר שוחד : יסירו ממנו · מכ"א מן הצדיקים מסירים צדקתו לומר עליו שאינו צדיק בדינו : (כד) לכן · בעבור הטיית המשפט : כאכול קש לשון אש · כמו לשון אש שורף את הקש וכמו להבה מרפה את החשש ומחלישו עד כי ישוב לאפר כן יתאו שרשם להיות כדבר הנימק : ופרחם · גדולתם יסתלק כאבק דק המסתלק ברוח קמעא : (כה) עליו · על עמו : ההרים · מלכי יהודה ושריהם : כסוחה · כרוק המושלך בקרב חוצות : בבל זאת · עם כל

מצודת ציון

(דניאל י"ב) : (כב) למסוך · מזיגת היין קרוי מסך : (כג) עקב · בשכר כמו והיה עקב תשמעון (דברים ז') : (כד) קש · תבן : לשון אש · להב אש ע"ש שנמשך כלשון : חשש · הוא תבן הדק וכן תהרו חשש (לקמן ל"ג) : ירפה · מל' רפיון : כמק · מל' המקה והמסה : ופרחם · הפריחה הגדולה לפרחי האילן : יעלה · יסתלק כמו כעלות גדיש (איוב ה') : נאצו · ענין בזיון : (כה) וירגזו · ענין תנועות החרדה : כסוחה · כרוק הניסח

הפורענות

נְטוּיָה׃ כו וְנָשָׂא־נֵס לַגּוֹיִם מֵרָחוֹק וְשָׁרַק לוֹ מִקְצֵה הָאָרֶץ
וְהִנֵּה מְהֵרָה קַל יָבוֹא׃ כז אֵין־עָיֵף וְאֵין־כּוֹשֵׁל בּוֹ לֹא
יָנוּם וְלֹא יִישָׁן וְלֹא נִפְתַּח אֵזוֹר חֲלָצָיו וְלֹא נִתַּק שְׂרוֹךְ
נְעָלָיו׃ כח אֲשֶׁר חִצָּיו שְׁנוּנִים וְכָל־קַשְּׁתֹתָיו דְּרֻכוֹת
פַּרְסוֹת סוּסָיו כַּצַּר נֶחְשָׁבוּ וְגַלְגִּלָּיו כַּסּוּפָה׃ כט שְׁאָגָה
לוֹ כַּלָּבִיא וְשָׁאַג ישאג קרי כַּכְּפִירִים וְיִנְהֹם וְיֹאחֵז טֶרֶף

רש"י

להשיב אפו מהם: נטויה · להרע להם: (כו) ונשא · הקב"ה נס לגוים · ירמוז להם רמזים להתאסף ולבא עליהם · נשיאת נס הוא כמו כלונס ארוך ונותנין בראשו בגד ועולין בראש הר גבוה ורואין אותו מרחוק והוא סימן לקיבוץ בני אדם וכן על עמים ארים נסי (לקמן מ"ט) וכן ושים אותו על נס (במדבר כ"ד) · כלונס פירק"א בלע"ז ועל שם שהוא לאות קרוי נס: ושרק · שיבל"ר בלע"ז אף הוא סימן לקיבוץ: מקצה הארץ · שיביאו מרחוק לצור על ישראל: קל יבוא · האויב עליהם כמו שמפרש והולך: (כז) אין עיף ואין כושל בו · לא ייעף ולא יכשל במרוצתו לקיים ימהר יחישה שהם אומרים לפניו: נפתח · לשון ניתר כמו ויפתח הגמלים (בראשית כ"ד): ולא נתק · ולא יראו שם סימן כשלון לירא ממנו מלבא: (כח) כצר · תירגם יונתן כטינרא כמו צור: וגלגליו · אופני מרכבותיו: (כט) שאגה ·

מצודת דוד

הפורעניות הזאת לא שב אף ה' ועוד ידו נטויה להכות בהם: (כו) ונשא נס · ר"ל יעורר לב האומות היושבים ממרחק לבוא עליהם כאילו נשא להם נס וכאילו שרק להם להתאסף ולבוא: (כז) אין עיף · בהעם הבא לא ימצא בו עיף וכושל: לא ינום · ר"ל לא יהיה מי מתעצל בדבר: ולא נפתח · ר"ל לא יהיה למי שום לד עכוב: (כח) אשר חציו שנונים · יהיה עם אשר חציו יהיו שנונים ר"ל יהיה מוכן למלחמה: כצר · חזקים כסלע ולא יתנגפו במרוצתם: כסופה · ימהרו ללכת כרוח סופה: (כט) שאגה לו ·

מצודת ציון

מן הגוף וכן סתי ומאום תשימני (איכה ג'): (כו) נס · הוא כלונס ארוך ובראשו בגד ועשוי לרמז בו להתאסף ולבוא: ושרק · הוא קול הנעשה בקבוץ השפתים והוא סימן להתאסף וכן אשרקה להם ואקבצם (זכריה י'): (כז) נפתח · ענין התרת הקשר כמו יתרי פתח (איוב ל'): אזור · החגורה: חלציו · מתניו: נתק · נעתק ממקומו: שרוך · ענין קשורים כמו אם מחוט ועד שרוך נעל (בראשית י"ד): (כח) שנונים · חדודים: דרוכות · הדרך לדרוך ברגליו על הקשת למתחו היטב: פרסות · הוא כעין מנעלים: כצר · כסלע: וגלגליו · אופן העגלה: בסופה: רוח חזק: (כט) כלביא ·

וַיַּפְלִיט וְאֵין מַצִּיל׃ ל וְיִנְהֹם עָלָיו בַּיּוֹם הַהוּא כְּנַהֲמַת־
יָם וְנִבַּט לָאָרֶץ וְהִנֵּה־חֹשֶׁךְ צַר וָאוֹר חָשַׁךְ בַּעֲרִיפֶיהָ׃
ו א בִּשְׁנַת־מוֹת הַמֶּלֶךְ עֻזִּיָּהוּ וָאֶרְאֶה אֶת־אֲדֹנָי יֹשֵׁב עַל־

רש"י

אימה זו תהיה עליכם כמו לביא: **ויפליט** · יצילנו ישמרנו מיד כל הבאים להצילה · יפליט · אישקמולייי"ר בלע"ז: (ל) **וינהום** · אותו האויב על עם ה' הנזכר למעלה: **כנהמת ים** · אשר יהמו גליו כן יבוא בחיילות הומות: **ונבט לארץ** · לשון הבטה יביטו ישראל ויצפו שיעזרום מלכי ארץ שהם סומכים עליהם כענין שנאמר היורדים מצרים לעזרה (לקמן ל"א): **והנה חושך** · שלא יהא עוזר להם · ונבט לשון נפעל כמו לא נפתח ולא נתק והוי"ו גורמת לו להסב הדיבור להבא אריי"ט איסגר"די בלע"ז: **צר ואור חשך** · כמו וכשל עוזר ונפל עזור (שם) מי שצר לו שבאת עליו הצרה וזה שבא להאיר לו שניהם חשכו ויש פותרין צר היא שהלבנה שנתמעטה ואור היא החמה: **בעריפיה** · בבא מאפליה שלה לשון יערוף כמטר (דברים ל"ב) וכן דרך בערוף מטר האור מאפיל:

(ה) בשנת · סימן זה תחלת הספר ותחלת נבואת ישעיה והמה סימנים הקודמים נאמרו אחר זה הסימן אלא שאין מוקדם ומאוחר בתורה וראיה לדבר ישעיה ניבא ונותרה בת ציון כסוכה וגו' זה היה לאחר שהחריב וגלה סנחריב את עשרת השבטים ונשארו רק יהודה וירושלים לכך אמר חזון ישעיהו וגו' על יהודה וירושלים וגו' על מה תכו עוד תוסיפו סרה וגו' (אברבנא"ל):

(א) **בשנת מות** · כשנצטרע: **ושוליו** · כמו שולי המעיל (שמות כ"ח) תחתיתו ראיתיו יושב על כסאו בשמים ורגליו בהיכל הדום מרגלותיו בבית המקדש לדון על עוזיהו שבא ליטול כתר כהונה:

מצודת ציון

שם משמות האריה: **וינהום** · מל' המייה: **ויפליט** · ענין הצלה: (ל) **כנהמת** · מלשון המייה: **ונבט** · מלשון הבטה וראייה: **בעריפיה** · כן נקראים השמים על כי יערפו ויזלו את הטל כמ"ש אף שמיו יערפו טל (דברים ל"ג) · או רצה לומר

מצודת דוד

נהעס הזה: **ויפליט** · יציל הטרף לעצמו מיד הבא לחטוף מידו: **ואין מציל** · לא יהיה ביד מי להציל מידו: (ל) **עליו** · על ישראל: **ונבט לארץ** · יביט למלכי ארץ אולי ימצא מהם עזרה: **והנה חושך צר** · יש לו חושך מהצר והאויב הבא עליו כי לא מצא עזר: **ואור חשך בעריפיה** ·

אור השמש חשך לו בשמים מרוב הצרה · או בעריפים ר"ל בבוא מאפליה ועל כי בעת יערוף המטר מאפיל האור אמר בעריפיה: ו (א) **בשנת מות** · כשנצטרע כשנכנס בהיכל להקטיר כמ"ש והצרעת זרחה במצחו (דה"ב כ"ו)

כִּסֵּא רָם וְנִשָּׂא וְשׁוּלָיו מְלֵאִים אֶת־הַהֵיכָל׃ ב שְׂרָפִים
עֹמְדִים מִמַּעַל לוֹ שֵׁשׁ כְּנָפַיִם שֵׁשׁ כְּנָפַיִם לְאֶחָד בִּשְׁתַּיִם ׀
יְכַסֶּה פָנָיו וּבִשְׁתַּיִם יְכַסֶּה רַגְלָיו וּבִשְׁתַּיִם יְעוֹפֵף׃ ג וְקָרָא
זֶה אֶל־זֶה וְאָמַר קָדוֹשׁ ׀ קָדוֹשׁ קָדוֹשׁ יְהוָה צְבָאוֹת מְלֹא
כָל־הָאָרֶץ כְּבוֹדוֹ׃ ד וַיָּנֻעוּ אַמּוֹת הַסִּפִּים מִקּוֹל הַקּוֹרֵא

רש"י

(ב) שרפים עומדים ממעל׳ בשמים: לו׳ לשמשו כן תירגם יונתן שמשין קדישין ברומא קדמוהי: בשתים יכסה פניו׳ שלא יביט לצד השכינה: ובשתים יכסה רגליו׳ לצניעות שלא יראה כל גופו לפני בוראו ובתנחומא ראיתי כסוי הרגלים לפי שהם ככף רגל עגל שלא להזכיר לישראל עון העגל: ובשתים יעופף׳ ובתרין משמש: (ג) וקרא זה אל זה׳ נוטלין רשות זה מזה שלא יקדים האחד ויתחיל ויתחייב שריפה אלא אם כן פתחו כולם כאחד וזהו שיסד ביוצר אור קדושה כלם כאחד עונים כו׳ ומדרש אגדה מעשה מרכבה הוא וכן תרגם ק׳ ק׳ ק׳ ג׳ פעמים כתרגומו: (ד) וינועו אמות הספים׳ אילות סיפי׳ הם מזוזות הפתח שנמדדין במדות אמות לגובה ולרוחב והן מזוזות ההיכל: מקול הקורא׳ מקול המלאכים הקוראים והוא היה יום רעש שנאמר בו ונסתם כאשר נסתם מפני הרעש בימי עוזיה (זכריה י"ד) בו ביום עמד עוזיה להקטיר בהיכל רעשו שמים לשורפו לומר דינו בשריפה כמו שנאמר ותאכל את החמשים ומאתים איש (במדבר ט"ז) וזהו שקראם שרפים שבאו לשורפו רעשה הארץ לבלעו כסבורה דינו לבלע כקרח שערער על הכהונה יצתה בת קול ואמרה זכרון לבני ישראל וגו׳ (שם)׳ ולא יהיה עוד אדם המעורר על הכהונה כקרח בבליעה וכעדתו בשריפה אלא

מצודת דוד

כי המצורע חשוב כמת: (ב) ממעל׳ בשמים: לו׳ לשמשו: לאחד׳ לכל אחד ואחד: יכסה פניו׳ לבל יביט כלפי השכינה: יכסה רגליו׳ לצניעות שלא יראה בכל גופו לפני בוראו׳ ורז"ל אמרו שלא להזכיר מעשה העגל כי כף רגליהם ככף רגל עגל: יעופף׳ יעוף בשליחות המקום: (ג) וקרא וגו׳׳ שרף קורא לחבירו לומר קדוש כאחד ולא יקדים האחד לחבירו: ואמר׳ הקול יוצא מבין כולם כאחד כאילו הוא קול אחד: קדוש וגו׳׳ ר"ל שהוא מקודש ומרומם בעולם המלאכים ובעולם הגלגלים ובעולם השפל: מלא וגו׳׳ כבודו מלא בכל הארץ: (ד) וינועו׳ מזוזות הפתח היו נעים מחוזק קול הקריאה וסרים ממקומם הרבה אמות

מצודת ציון

במאפלים: ך (א) ושוליו׳ תחתיתו׳ רצה לומר רגליו: מלאים׳ ממלאים: (ד) וינועו׳ מלשון תנועה והסרה ממקומם: הספים׳ הם המזוזות כמ"ש והסף קנה אחד (יחזקאל מ׳):

ולא

וְהַבַּיִת יִמָּלֵא עָשָׁן׃ ה וָאֹמַר אוֹי־לִי כִי־נִדְמֵיתִי כִּי אִישׁ
טְמֵא־שְׂפָתַיִם אָנֹכִי וּבְתוֹךְ עַם־טְמֵא שְׂפָתַיִם אָנֹכִי
יֹשֵׁב כִּי אֶת־הַמֶּלֶךְ יְהוָה צְבָאוֹת רָאוּ עֵינָי׃ ו וַיָּעָף
אֵלַי אֶחָד מִן־הַשְּׂרָפִים וּבְיָדוֹ רִצְפָּה בְּמֶלְקַחַיִם לָקַח
מֵעַל הַמִּזְבֵּחַ׃ ז וַיַּגַּע עַל־פִּי וַיֹּאמֶר הִנֵּה נָגַע זֶה עַל־
שְׂפָתֶיךָ וְסָר עֲוֺנֶךָ וְחַטָּאתְךָ תְּכֻפָּר׃ ח וָאֶשְׁמַע אֶת־קוֹל

רש"י

כאשר דבר ה' ביד משה בסנה שלח נא ידך בחיקך (שמות ד') והוציאה מצורעת כשלג אף כאן צרעת פרחה במצחו : והבית ימלא עשן · היה נמלא עשן : (ה) כי נדמיתי · הריני מת שלא הייתי כדאי שאראה פני השכינה ודוגמתו מצינו במנוח מות נמות כי אלהים ראינו (שופטים י"ג) : נדמיתי · כמו כי נדמה כל עם כנען : טמא שפתים · דמגעל בחובין : (ו) רצפה · גחלת וכן עוגת רצפים (מלכים א' י"ט) כמו עוגת רשפים ונאמר בישעיה ובאליהו בלד"י רצפה מפני שאמרו דילטוריא על ישראל זה קראם עם טמא שפתים וזה אמר כי עזבו בריתך (שם) אמר הקב"ה למלאך רצוף פה שאמר דילטוריא על בני : במלקחים · בצבת : לקח מעל המזבח · שבעזרה : (ז) ויגע על פי וגו' · וסר עונך מזה ליסרך לכפר עונך שחירפת את ישראל וגדול כחו שהמלאך ירא לקחתה כי אם במלקחים והגיעה על שפת הנביא ולא הוזק בתנחומא וזהו שנאמר כי רב מאד מחנהו (יואל ב') אלו מלאכים · כי עצום עושה דברו (שם) הם הנביאים ויונתן תירגם ובידו רצפה ובפומיה ממלל לשון רצפה דבר הרצוף בפה ובלשון · קיבל הדבור מפי הקב"ה מכסא

מצודת ציון

(ה) נדמיתי · ענין שתיקה כמו וידום אהרן (ויקרא י') ורצה לומר נאבדתי כי הנאבד מן העולם הוא מושתק כי לא ישמע קולו וכן ער מואב נדמה (לקמן ט"ו) : (ו) רצפה · גחלת יקודה כמו רשפה בשי"ן כי זשסר"ץ מתחלף וכן עוגת רצפים (מ"א י"ט) : במלקחים · בצבת כמו מלקחיה

מצודת דוד

ולא פירש כמה : והבית · ההיכל : ימלא עשן · היה נמלא עשן : (ה) ואומר · אמרתי אוי לי וכו' · כי פחד פן ימות על שראה מראה כבוד ה' : כי איש וגו' · על כי אני איש טמא שפתים וכו' ואינני אם כן כדאי לא מצד מעשי ולא מצד מעשה העם אשר אני בקרבו : כי את המלך וגו' · מוסב למעלה כאומר אוי לי וגו' כי את המלך וגו' כי איש וגו' : (ו) במלקחים · בצבת לקח הגחלת מעל המזבח : (ז) ויגע · השרף נגע הגחלת על פי : הנה נגע · רצה לומר בכוית נגיעת הגחלת קבלת העונש ובזה סר עונך ואז"ל שהעון היה במה שאמר ובתוך עם טמא שפתים וגו' ולא היה ראוי

לומר

אֲדֹנָי אֹמֵר אֶת־מִי אֶשְׁלַח וּמִי יֵלֶךְ־לָנוּ וָאֹמַר הִנְנִי
שְׁלָחֵנִי׃ ט וַיֹּאמֶר לֵךְ וְאָמַרְתָּ לָעָם הַזֶּה שִׁמְעוּ שָׁמוֹעַ
וְאַל־תָּבִינוּ וּרְאוּ רָאוֹ וְאַל־תֵּדָעוּ׃ י הַשְׁמֵן לֵב־הָעָם הַזֶּה
וְאָזְנָיו הַכְבֵּד וְעֵינָיו הָשַׁע פֶּן־יִרְאֶה בְעֵינָיו וּבְאָזְנָיו
יִשְׁמָע וּלְבָבוֹ יָבִין וָשָׁב וְרָפָא לוֹ׃ יא וָאֹמַר עַד־מָתַי
אֲדֹנָי וַיֹּאמֶר עַד אֲשֶׁר אִם־שָׁאוּ עָרִים מֵאֵין יוֹשֵׁב וּבָתִּים

רש"י

בשמים שהיה מכוון כנגד המזבח שבהיכל : (ח) את מי אשלח · להוכיח את ישראל שלחתי את עמוס והיו קורין אותו פסילוס לפי שהיה כבד לשון והוא נתנבא שנים לפני הרעש והיו ישראל אומרים הניח הקב"ה את העולם והשרה שכינתו על הדין קטיע ליפנא כו' כדאיתא בפסיקתא : (ט) שמעו שמוע · אני אומר לכם שמעו שמוע ואתם אין אתם נותנים לב להבין וראו נסים שעשיתי לכם ואינכם נותנים לב לדעת אותי : (י) השמן לב העם הזה · כמו הכבד את לבו (שמות ח') לשון הלוך לשון פעול לבם הולך הלוך והשמן (אנגרייש"ט בלע"ז) ואזניו הולכים הלוך והכבד משמוע : ועיניו השע · טחים כענין שנאמר (לקמן מ"ד) כי טח מראות עיניהם · הטוח מתרגמינן דאשתע : פן יראה בעיניו · נתנו לבם שלא ישמעו דברי נביאים שהם יראים שמא ייטבו בעיניהם דבריו ויבינו בלבם וישובו אלי והיא רפואתם : (יא) עד מתי · יכבידו את לבם ולא ישמעו : ויאמר · ידעתי כי לא ישובו עד תבא פורענות עליהם וילכו בגולה ושאו עריהם מאין יושב : שאו ·

מצודת דוד

לומר כן על ישראל : (ח) אשלח · לדבר דברי לישראל : לנו · בשליחותנו וכאילו מדבר עם השרפים ונמלך בהם: הנני · הנה אני מוכן ללכת ושלחני : (ט) שמעו שמוע · הלא אתם שומעים דברי מפי הנביאים ואינכם נותנים לב להבין : וראו ראו · הלא אתם רואים נפלאותי ואינכם שמים על לב לדעת ולהכיר בהם : (י) השמן · היצר הנטוע בלבו הוא השמין והאטים את הלב לבל הבין וקצר בדבר המובן מאליו כי זהו דרך מעשה היצר : הכבד · היצר הכביד אזניו לבלי שמוע והשע עיניו לבל יראה : פן יראה · כי היצר חושב פן כשיראה בעיניו וישמע באזניו ויבין בלבבו שלא עשה את הטוב ויעשה א"כ תשובה ויבוא לו בזה רפואת הנפש והיא הסליחה ואין דעת היצר נוחה מזה כי איננו דורש אליו לשלום ולזה מטמטם את הלב למען יאשם חייב : (יא) עד מתי · יהיה לבם אטום מלהבין : עד אשר וגו' · ר"ל לבם

מצודת ציון

ומחתותיה (שמות כ"ה) : (י) השע · ענין הסרה כמו השע ממני ואבליגה (תהלים ל"ט) : (יא) אם · כמו אשר וכפל המלה בשמות נרדפים כמו אדמת עפר (דניאל י"ב) : שאו · תשאה ·

מֵאֵין אָדָם וְהָאֲדָמָה תִּשָּׁאֶה שְׁמָמָה: יב וְרִחַק יְהוָה אֶת־
הָאָדָם וְרַבָּה הָעֲזוּבָה בְּקֶרֶב הָאָרֶץ: יג וְעוֹד בָּהּ עֲשִׂרִיָּה
וְשָׁבָה וְהָיְתָה לְבָעֵר כָּאֵלָה וְכָאַלּוֹן אֲשֶׁר בְּשַׁלֶּכֶת
מַצֶּבֶת בָּם זֶרַע קֹדֶשׁ מַצַּבְתָּהּ: ז א וַיְהִי בִּימֵי אָחָז בֶּן־
יוֹתָם בֶּן־עֻזִּיָּהוּ מֶלֶךְ יְהוּדָה עָלָה רְצִין מֶלֶךְ־אֲרָם
וּפֶקַח בֶּן־רְמַלְיָהוּ מֶלֶךְ־יִשְׂרָאֵל יְרוּשָׁלַםִ לַמִּלְחָמָה עָלֶיהָ

ר ש " י

תשאה · לשון נלמוד מאין יושב : (יב) **ורבה העזובה** · שהארץ תעזב מהם וכך הלשון ירבו מקומות עזובים בקרב הארץ : (יג) **ועוד בה עשיריה** · גם אותה השארית אשיב ידי עליה בצרוף אחר צרוף : **והיתה לבער** · עד שלא ישארו אלא צדיקים גמורים שישובו אלי בכל לבם : **כאלה וכאלון** · אשר בעת זמן שלכת שלהן משליכין עלין שלהן בימי הסתיו שילוך אחר שילוך עד שאין נותר בה זולתי המצבה אף הם זרע הקודש הנמצאין בה עומדין בקדושתו הם יהיו לה למצבת · ד"א מצבתה נטיעתה לכך איני מכלה אותם שנטעתים זרע קודש · ויש פותרים שער שלכת היתה בירושלים כמו שאמור בעזרא והיו שם אלה ואלון נטועים : (א) **ויהי בימי אחז** · מה ראה הכתוב לייחסו אלא מפני שסופו הכתוב לומר ולא יכול להלחם עליה ולמדך שזכות אבות עמדה לו אמרו מלאכי השרת לפני הקב"ה וי (ס"א) מי הוא זה שמלך רשע זה אמר להם בן יותם הוא בן עוזיהו הוא אבותיו

מצודת ציון

ענין שממון וכן ושאיה יוכת שער (לקמן כ"ד) : (יג) **לבער** · לכליון כמו כי אם יהיה לבער קין (במדבר כ"ד) : **כאלה וכאלון** · שמות אילני סרק : **בשלכת** · מל' השלכה : **מצבת** · היא הנטיעה הנצב ומתקיים ותרגום של ויטע הוא ונציב :

מצודת דוד

יהיה אטוס עד שיבוא הפורעניות ויהיו עריהם חרבה ובתיהם שממה : (יב) **ורחק וגו' האדם** · ישראל הקרואים אדם יהיה גולה למקום רחוק: **ורבה העזובה** · זמן מרובה תהיה הארץ עזובה מהם : (יג) **ועוד בה עשיריה** · עוד ימלכו בה עשרה מלכים כי זה נאמר אחר שנצטרע עוזיה ומלכו אחריו יותם אחז חזקיה מנשה אמון יאשיה יהואחז יהויכין יהויקים צדקיה ובימיו תשוב להיות לבער וכליון · או ר"ל תשעה חלקים יהיו אבודים ותשאר חלק עשירי ואף היא תשוב להיות לבער : **אשר בשלכת** · בימי הסתיו עת שמשליכין העלין דרכם להשליך מעט מעט עד שלא ישאר כי אם הנטיעה אשר בה כמות שהיא ואמר שכן יהיה ישראל לבעור אחר בעור : **זרע וגו'** · הנשאר בה יהיה זרע קודש ולפי שהמשיל לאילנות אמר מצבתה לשון הנופל באילן ורצה לומר שארית : ז (א) **למלחמה עליה** · לעשות

וְלֹא יָכֹל לְהִלָּחֵם עָלֶיהָ׃ ב וַיֻּגַּד לְבֵית דָּוִד לֵאמֹר נָחָה
אֲרָם עַל־אֶפְרָיִם וַיָּנַע לְבָבוֹ וּלְבַב עַמּוֹ כְּנוֹעַ עֲצֵי־יַעַר
מִפְּנֵי־רוּחַ׃ ג וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־יְשַׁעְיָהוּ צֵא־נָא לִקְרַאת
אָחָז אַתָּה וּשְׁאָר יָשׁוּב בְּנֶךָ אֶל־קְצֵה תְּעָלַת הַבְּרֵכָה
הָעֶלְיוֹנָה אֶל־מְסִלַּת שְׂדֵה כוֹבֵס׃ ד וְאָמַרְתָּ אֵלָיו הִשָּׁמֵר

רש"י

היו צדיקים לפיכך לא הספיק לפשוט ידו בו הדא היא ולא יכול להלחם עליה מפני זכות אבותיו · בבראשית רבה: (ב) ויגד לבית דוד · לפי שרשע היה לא הזכיר שמו: נחה ארם על אפרים · נתחבר מלך ארם על מלך ישראל לבא עליך · נחה לשון נקבה על שם המלכות · נחה · פוזי"ר בלע"ז לשון וינח בכל גבול מצרים (שמות י'): וינע לבבו · לפי שכבר נלחם בו כל אחד מהם בפני עצמו ויכלו לו שנאמר ויתנהו ה' ביד מלך ארם וגו' (ד"ה ב' כ"ח) ואומר ויהרוג פקח בן רמליהו ביהודה ק"כ אלף איש בדברי הימים (שם): כנוע עצי יער · קול אילני סרק ישמע יותר מכל אילני פרי כדאיתא בב"ר: (ג) ושאר ישוב בנך · שארית מעט שישובו אלי על ידך והם כבנך: אל קצה תעלת · שם תמצאהו · (תעלת · פוסי"ר בלע"ז): ברכה · כעין מקוה מים שעושים לדגים: העליונה · במורד ההר ויש ברכה אחרת למטה הימנה בתחתיתו: שדה כובס · שדה שהכובסים שוטחים שם בגדים לנגבם כך תירגם יונתן ורבותינו דרשו נכנע אחז לפני ישעיהו ושם על ראשו אוכלא דקצרי כפה עליו כלי פי' כלי מנוקב של כובסים שמזלפין בו מים על הבגדים: (ד) השמר·

מצודת דוד

לעשות מלחמה עליה: ולא יכול · מוסב על רצין כי הוא היה העיקר במלחמה: להלחם עליה · להתגבר ולהתחזק במלחמה עם כי אחז כשנלחם פקח לבד התגבר במלחמה כמ"ש (בד"ה ב' כ"ח) · או מוסב הוא על אחז לומר שהוא לא היה יכול לעמוד למולם להלחם בעבור העיר: (ב) ויגד · טרם עלו למלחמה: לבית דוד · הוא אחז ועל שהיה רשע לא רצה להזכירו בשמו: נחה ארם וגו' · ארם עם אפרים חנו עליהם להלחם בהם: וינע · מגודל הפחד נעה לבבו כמו עצי היער הנעים ברוח: (ג) אתה ושאר ישוב בנך · גם אתה לא לקראתו גם בנך אשר נקרא שמו שאר ישוב לאות וסימן אשר שארית יהודה ישובו מן הגלות בימי עזרא: אל קצה וגו' · כי שם תמצאנו: העליונה · כי שתים היו אחת ממעל ואחת מתחת: שדה כובס · בשדה שהיו שוטחים שמה אל מול השמש את הבגדים המכובסים: (ד) השמר

מצודת ציון

ז (ב) נחה · ענין חניה: על אפרים · עם אפרים כמו ויבואו האנשים על הנשים (שמות ל"ה): וינע · מלשון תנועה: (ג) תעלת הברכה · היא מקום בנוי

והשקט

וְהַשְׁקֵט אַל־תִּירָא וּלְבָבְךָ אַל־יֵרַךְ מִשְּׁנֵי זַנְבוֹת הָאוּדִים
הָעֲשֵׁנִים הָאֵלֶּה בָּחֳרִי־אַף רְצִין וַאֲרָם וּבֶן־רְמַלְיָהוּ׃
ה יַעַן כִּי־יָעַץ עָלֶיךָ אֲרָם רָעָה אֶפְרַיִם וּבֶן־רְמַלְיָהוּ לֵאמֹר׃
ו נַעֲלֶה בִיהוּדָה וּנְקִיצֶנָּה וְנַבְקִעֶנָּה אֵלֵינוּ וְנַמְלִיךְ מֶלֶךְ
בְּתוֹכָהּ אֵת בֶּן־טָבְאַל׃ ז כֹּה אָמַר אֲדֹנָי יְהוִה לֹא תָקוּם
וְלֹא תִהְיֶה׃ ח כִּי רֹאשׁ אֲרָם דַּמֶּשֶׂק וְרֹאשׁ דַּמֶּשֶׂק רְצִין,

רש"י

שב בשלום כיין על שמריו: זנבות האודים העשנים · יהיו בעיניך כזנבות אודים שכבתה שלהבת שלהם · אודים · טוצי"ש בלע"ז: (ו) ונקיצנה · נעוררה במלחמה: ונבקיענה אלינו · נשוה אותה עמנו כבקעה זו שהיא שוה וכן ת"י ונשוינון עמנא · שיהיו שוין עם עשרת השבטים במלך אחד: את בן טבאל · בן הטוב אלינו כן ת"י ויש לפרש טוב אל אשר לא טוב בעיני המקום ובגימטריא של אותיות אלב"ס טבאל הוא רמלא ע"ר ב"ס א"ל נ"א בן טבאל בן רמלא: (ז) לא תקום · עצתם זאת שתהא יהודה כבושה תחתיהם: (ח) כי ראש ארם (היא) דמשק · ואין לירושלים עמהם כלום: וראש דמשק רצין · בדמשק יהיה ראש ולא בירושלים וגם

מצודת ציון

באבנים ובסיד ושם מתכנסים המים והתעלה היא חפירה סמוך לה ובעת הצורך ממשיכים לה אמת המים מן הברכה וכן התעלת הברכה(מ"ב י"ח): מסלת · מל' מסלה ושביל: (ד) זנבות · מל' זנב: האודים · הם העצים שמנדנדין בהם האש לישבו על מקומו ונשרף מעט מעט על ידי השתיפ באש וכשחוזר להיות קטן ואינו ראוי עוד להאחז ביד משליכים אותו ומעלה עשן רב וזהו נקרא זנב האוד וכן כאוד מוצל משרפה (עמוס ד'): (ו)ונקיצנה · ענין מאוס כמו קצתי בחיי (בראשית כ"ז): ונבקיענה · מל' בקוע:

מצודת דוד

והשקט · השמר מעשות מלחמה והשקט לכך אל תירא ולא יבוא מורך בלבבך: זנבות האודים · שהמה כמו האודים האלה שאין בהם כח לבער אלא לעשן כן אין כח בידם לעשות לך מאומה רע רק המה מפחידים: בחרי אף · הבאים בחרי אף: רצין · עכשיו מפרש מי הם האודים: ובן רמליהו · פירוש עם אפרים כמ"ש רצין וארם וסמך על המבין: (ה) יען · בעבור שיען מחשבות כאילו נאחז המלחמה תלויה בכח חכמתו: (ו) ונקיצנה · ר"ל נעשה לה מצור עד שיקוצו מפנינו ויפתחו לנו שערי העיר: ונבקיענה · אז נבקיע חומתה לצרכנו ליכנס בה ותהיה אם כן תחת ממשלתנו: ונמליך בתוכה את בן טבאל · והוא היה איש מעם אפרים: (ז) לא תקום · לא תתקיים עצתם ולא תהיה כן והוא כפול במ"ש: (ח) ראש ארם · עיר המלוכה של ארם היא דמשק ואין לה כלום על ירושלים: וראש

וּבְעוֹד שִׁשִּׁים וְחָמֵשׁ שָׁנָה יֵחַת אֶפְרַיִם מֵעָם׃ ט וְרֹאשׁ
אֶפְרַיִם שֹׁמְרוֹן וְרֹאשׁ שֹׁמְרוֹן בֶּן־רְמַלְיָהוּ אִם לֹא תַאֲמִינוּ

ר ש״ י

פקח ועשרת השבטים בעוד ששים וחמש שנה מיום שנגזר בימי עמוס וישראל גלה יגלה מעל אדמתו (עמוס ז׳) : יחת אפרים · תרוצץ אפרים מעם שיגלם סנחריב עם מלכם הושע בן אלה צא וחשוב מנבואת עמוס עד שגלו עשרת השבטים והמלאם ס״ה שנים נבואת עמוס היתה שתי שנים לפני שנתנגע עוזיה שנאמר (בעמוס א׳) שנתים לפני הרעש ועוזיה נתנגע עשרים וחמש שנים הרי כ״ז וי״ו של יותם וי״ו של אחז ו׳ של חזקיהו שנא׳ (מלכים ב׳ י״ח) וילכדה בשנת שש לחזקיהו היא שנת תשע להושע ויגל את ישראל אשורה הרי ששים וחמש ומנין שימי חלוטו של עוזיהו כ״ה שנים שנאמר (שם ט״ו) בשנת עשרים ושבע לירבעם בן יואש מלך ישראל מלך עוזיה בן אמציה על יהודה אפשר לומר והלא עוזיה וירבעם מלכו כאחת לפי חשבון שתמצא בספר מלכים אלא שמלך מלכות מנוגעת בשנת עשרים ושבע למלכו נתנגע והוא מלך חמשים ושתים שנה ואי אפשר לימנות ובעוד ששים וחמש שנה מיום שאמר ישעיה נבואה זו שהרי בימי אחז אמרה והם גלו בשנת שש לחזקיהו · וכן מפורש בסדר עולם שמנה הכתוב לנבואתו של עמוס : (ט) אם לא תאמינו ·

מצודת דוד

דמשק רצין · הוא ראש ומלך על דמשק ולא על ירושלים : ובעוד · רצה לומר ואף מה שבידו לא ישאר כי במשך זמן ס״ה שנה מעת שנגזר הדבר בנבואת עמוס שאמר ושברתי בריח דמשק (עמוס א׳) יחת וישבר מלכות ארם וכמ״ש ויעל וכו׳ דמשק ויתפשה (מ״ב ט״ז) וזה היה בימי אחז והרחיב הזמן בעבור שזכר גם אפרים : אפרים מעם · תחסר הוי״ו ומשפטו ואפרים מעם ורצה לומר גם מלכות אפרים תשבר במשך זמן ס״ה שנה מהיות עוד עם כי ילכו גולה בימי הושע בן אלה והיתה בשנה הששית לחזקיה בתוך זמן ס״ה שנה מנבואת עמוס שניבא על ארם ועל מלכות אפרים כמ״ש הנה אנכי מעיק וכו׳ (עמוס ב׳) וישראל גלה יגלה (שם ז׳) כי נבואתו היתה שתי שנים קודם שנצטרע עוזיה כמ״ש שנתים לפני הרעש (שם א׳) והרעש היה כשנצטרע עוזיה בכ״ז למלכו כמ״ש בשנת עשרים ושבע וכו׳ (מ״ב ט״ו) וכמ״ש שם וכל ימי מלכותו נ״ב הרי נשאר כ״ה ושנתים לפניהם הרי כ״ז ימי יותם י״ו ימי אחז י״ו ושש של חזקיה הרי היתה בתוך זמן ס״ה שנה כי יותם ואחז מלכו שנים מקוטעות כמ״ש במ״ב וע״ש בחשבון הדורות : (ט) וראש · ואף עתה עיר המלוכה של אפרים היא שומרון ואין לה כלום על ירושלים : וראש שומרון בן רמליהו · הוא ראש ומלך על שומרון ולא על ירושלים : אם לא תאמינו · אם אינכם מאמינים לדברי אלה זהו

מצודת ציון

(ח) ובעוד · ר״ל בתוך משך זמן : יחת · ישבר כמו חתתה קשתותם

כִּי לֹא תֵאָמֵנוּ׃ י וַיּוֹסֶף יְהוָה דַּבֵּר אֶל־אָחָז לֵאמֹר׃
יא שְׁאַל־לְךָ אוֹת מֵעִם יְהוָה אֱלֹהֶיךָ הַעְמֵק שְׁאָלָה אוֹ
הַגְבֵּהַּ לְמָעְלָה׃ יב וַיֹּאמֶר אָחָז לֹא־אֶשְׁאַל וְלֹא־אֲנַסֶּה
אֶת־יְהוָה׃ יג וַיֹּאמֶר שִׁמְעוּ־נָא בֵּית דָּוִד הַמְעַט מִכֶּם
הַלְאוֹת אֲנָשִׁים כִּי תַלְאוּ גַּם אֶת־אֱלֹהָי׃ יד לָכֵן יִתֵּן אֲדֹנָי
הוּא לָכֶם אוֹת הִנֵּה הָעַלְמָה הָרָה וְיֹלֶדֶת בֵּן וְקָרָאת שְׁמוֹ

רש"י

לנבואתי אתם אחז ועמו אשר ידעתי כי רשעים אתם: **לא תאמנו** · לא אמון בכם: (י) **ויוסף ה'** · והוסיף נבואה דה': (יא) **שאל לך אות** · לדבר הזה כי ידעתיך שאין אתה מאמין לדברי הקב"ה: **העמק שאלה** · העמק ושאל · שאלה כמו שמעה סלחה (דניאל ט') שאל אות בעמקי תהום להחיות לך מת או הגבה למעלה לשאול אות בשמים: (יב) **ולא אנסה** · אין רצוני שיתקדש שמו על ידי: (יג) **הלאות אנשים** · נביאי ה': **כי תלאו וגו'** · לפי שהוא יודע שאתם אין מאמינים בו והוגעתם לפניו ברשעכם: (יד) **יתן אדני הוא לכם אות** · יתן הוא מאליו על כרחכם: **הרה** · ל' עתיד הוא כמו שמצינו באשת מנוח שאמר לה המלאך והרית וילדת בן וכתיב ויאמר לה הנך הרה וגו': **העלמה** · אשתי הרה השנה הזאת והיא היתה שנת ד' לאחז: **וקראת שמו** · רוה"ק תשרה עליה: **עמנואל** · לומר שיהא צורנו עמנו וזה האות שהרי נערה היא ולא נתנבאה מימיה ובזו תשרה בה רוה"ק וזהו שנאמר ואקרב אל הנביאה וגו' ולא מצינו אשת נביא שנקראת

מצודת ציון

(ירמיה כ"ח): (ט) **תאמנו** · ענין קיום כמו אמונת עתיך (לקמן ל"ג): (יב) **אנסה** · מלשון נס וענינו התנשאות ורוממות כנס והוא כלונס וארוך: (יג) **הלאות** · ענין יגיעה כמו ומה הלאתיך (מיכה ו'): (יד) **העלמה** · כן תקרא הרכה בשנים ועם היא בעולה

מצודת דוד

לפי שאין אתם קיימים ומחוזקים באמונת האל: (י) **דבר'** ע"י ישעיהו: (יא) **אות** · לעשות אות למען דעת שיתקיימו דברי: **העמק שאלה** · שאל שאלה לעשות אות בעומק התהום או בגבהי השמים ממעל: (יב) **לא אשאל וגו'** · לא אשאל אות ולא ארומם את המקום בעשיית האות כי לא רצה שיתקדש שם שמים על ידו: (יג) **המעט מכם** · וכי מעט לכם מה שאתם מייגעים אנשים בגאוה ורמות רוח כי גם תרצו ליגע לפני המקום ב"ה בדברי עזות כאלה: (יד) **לכן** · הואיל ואין רצונך שיתקדש שם שמים בזה יתן המקום אות מאליו ויתקדש שמו: **העלמה** · היא אשת אחז: **הרה** · עדיין לא היה נודע אם היא הרה: **וקראת** · העלמה עצמה תקרא

שמו

עִמָּנוּאֵל׃ טו חֶמְאָה וּדְבַשׁ יֹאכֵל לְדַעְתּוֹ מָאוֹס בָּרָע
וּבָחוֹר בַּטּוֹב׃ טז כִּי בְּטֶרֶם יֵדַע הַנַּעַר מָאֹס בָּרָע וּבָחֹר
בַּטּוֹב תֵּעָזֵב הָאֲדָמָה אֲשֶׁר־אַתָּה קָץ מִפְּנֵי שְׁנֵי מְלָכֶיהָ׃
יז יָבִיא יְהוָה עָלֶיךָ וְעַל־עַמְּךָ וְעַל־בֵּית אָבִיךָ יָמִים אֲשֶׁר
לֹא־בָאוּ לְמִיּוֹם סוּר־אֶפְרַיִם מֵעַל יְהוּדָה אֵת מֶלֶךְ אַשּׁוּר׃

רש"י

נביאה אא"כ התנבאה ויש פותרין שעל חזקיהו נאמר וא"א שהרי כשאתה מונה שנותיו תמצא שנולד חזקיה לפני מלכות אביו ט' שנים ויש פותרין שזה האות שעלמה היתה ואינה ראויה לילד: (טו) חמאה ודבש יאכל · הולד שתהא ארצנו מלאה כל טוב: לדעתו מאוס ברע ובחור בטוב · כשידע למאוס ברע ובחור בטוב ומאין לנו הטובה הזאת הלא עתה הארץ חרבה בגדודי מלכי ארם ופקח בן רמליהו: (טז) כי בטרם ידע הנער מאוס ברע ובחור בטוב · תעזב הארץ מיושביה אדמת רצין ואדמת פקח: אשר אתה קץ · ויגור מפני ב' מלכים רצין ופקח שבאותה שנה עלה מלך אשור על דמשק כי שכרו אחז כמה שנאמר בספר מלכים (ב' ט"ז) ויתפשה ויגלה קירה ואת רצין המית ואותה שנה ויקשר קשר הושע בן אלה על פקח בן רמליהו ויכהו וימיתהו בשנת עשרים ליותם (שם ט"ו) שהיא שנת ארבע לאחז: (יז) יביא ה' עליך ועל עמך · על חזקיהו בנך המולך אחריך ולפי שהוא צדיק לא קראו בנו: ימים אשר לא באו · מיום שנחלקה מלכות בית דוד וסר אפרים מעל יהודה ומה הם הימים ימי חיל מלך אשור ואף בהם יעשה

מצודת דוד

שמו עמנואל והשם הזה יורה שהאל יהיה עמנו ולא תשלוט בנו יד האויב: (טו) חמאה ודבש יאכל · מעת הולדו יאכל חמאה ודבש כי יתאוה באלה: לדעתו · לדעת עצמו ימאס ברע ויבחר בטוב עוד לא יבוא למספר הימים הראוים לדעת ולהבחין בין רע לטוב: (טז) כי בטרם וגו' · אשר עד לא יבוא זה האות תעזב אדמתכם מהם כי ילכו להם ולבל ישובו שוב אמר לו אות: אשר אתה קץ · האדמה אשר אתה קץ בה עכשיו מפני שני המלכים המושבים להיות מלכים ולמשול בה: (יז) יביא ה' עליך · אולם ממקום אחר יביא ה' עליך וכו' ימים רעים שלא היו כמוהם מיום שנחלק אפרים מעל יהודה בימי ירבעם שאז נחלקה מלכות בית דוד ואז התחלו הרעות לבוא על ישראל: ועל בית אביך · זהו חזקיה בנו ולפי שאחז היה רשע וחזקיה היה צדיק לא קראו בנו: את מלך אשור · ר"ל את מי יעורר לעשות הרע את מלך אשור והוא תגלת פלאסר שהלך לו וסנחריב הלך לחזקיהו כי כבש כל ערי הבצורות

מצודת ציון

וכן דרך גבר בעלמה (משלי ל'): (טז) קץ · ענין מאוס:

ביהודה

יח וְהָיָה ׀ בַּיּוֹם הַהוּא יִשְׁרֹק יְהוָה לַזְּבוּב אֲשֶׁר בִּקְצֵה
יְאֹרֵי מִצְרָיִם וְלַדְּבוֹרָה אֲשֶׁר בְּאֶרֶץ אַשּׁוּר׃ יט וּבָאוּ וְנָחוּ
כֻלָּם בְּנַחֲלֵי הַבַּתּוֹת וּבִנְקִיקֵי הַסְּלָעִים וּבְכֹל הַנַּעֲצוּצִים
וּבְכֹל הַנַּהֲלֹלִים׃ כ בַּיּוֹם הַהוּא יְגַלַּח אֲדֹנָי בְּתַעַר
הַשְּׂכִירָה בְּעֶבְרֵי נָהָר בְּמֶלֶךְ אַשּׁוּר אֶת־הָרֹאשׁ וְשַׂעַר

רש"י

ליהודה גם וכן מצינו (בדה"ב כ"ח) שבא מתחלה על אחז דכתיב ויבא עליו תגלת פלאסר וצר לו ולא חזקו ובימי חזקיהו בנו נעשה הנס: (יח) ישרק ה'. ירמוז להם שיתקבצו: לזבוב. חיילות רבות כזבובים מארץ מצרים יבאו עם סנחריב: יאורי מצרים. לפי שכל ארץ מצרים עשויה יאורים יאורים שאין הגשמים יורדים שם אלא נילוס עולה ומשקה: ולדבורה. חיל גבורים עוקצים כדבורים: (יט) בנחלי הבתות. נחלי עמקים שדות בורים: ובנקיקי הסלעים. נארוב. נקיקי. נקרות הצור: ובכל הנעצוצים. מקום הסירים (שקורין ברונ"ש בלע"ז) וכן תחת הנעצוץ יעלה ברוש (לקמן נ"ה): הנהלולים. בתי תושבחתא: (כ) יגלח ה' בתער השכירה. הגדולה וכן גם שכיריה בקרבה (ירמיה מ"ו) תרגם יונתן ורברבהא יגלח: בעברי נהר. ביושבי עבר הנהר ובמי מן היושבים. במלך אשור את הראש יגלח. ואת שער הרגלים לפי שהוא דבוק נשתנה לינקד פתח: תספה. תכלה והתגלחת היא ההריגה והתער היא החרב: את הראש. הוא סנחריב:

מצודת ציון

(יח) ישרוק. ענין השמעת קול בקבוץ השפתים וכן שרקו ויניעו ראשם (איכה ב'): יאורי. בתורה ת"א נהרא: (יט) בנחלי. ענין עמק וכן ויחפרו עבדי יצחק בנחל (בראשית כ"ו): הבתות. השוממות כמו ואשיתהו בתה (לעיל ה'): ובנקיקי. ענינו שן הסלע וכן בנקיק הסלע (ירמיה י"ג): הנעצוצים. מין קוצים וכן תחת הנעצוץ (לקמן נ"ה): הנהלולים. שם אילני סרק פחותים ונבזים: (כ) השכירה. מל' שכר. או הוא

מצודת דוד

ביהודה זולת ירושלים: (יח) ביום ההוא. ביום בוא סנחריב מלך אשור: ישרוק. ר"ל יעיר לבם: לזבוב. חיילות רבות כזבובים: אשר וגו'. כי כל חיל מצרים מקצהו יבואו בעזרת סנחריב: יאורי מצרים. אמר כן לפי שכל ארץ מצרים עשויה יאורים יאורים והנילוס עולה דרך שם להשקות השדות: ולדבורה. חיילות גבורים עוקצים כדבורים: (יט) בנחלי הבתות. על כי יהיו רבים לזה יחנו אף במקומות ההם: (כ) ביום ההוא. כאומר אבל אחריתו

עדי אובד כי ביום ההוא יגלח וכו' והתער הוא משל על החרב והתגלחת על ההרג: השכירה. הוא התער ששוכרין אותה בדמים היא חדה מאד: בעברי נהר. באנשי עבר הנהר ובמי במלך אשור: את הראש. יגלם

הָרַגְלָיִם וְגַם אֶת־הַזָּקָן תִּסְפֶּה׃ כא וְהָיָה בַּיּוֹם הַהוּא יְחַיֶּה־
אִישׁ עֶגְלַת בָּקָר וּשְׁתֵּי־צֹאן׃ כב וְהָיָה מֵרֹב עֲשׂוֹת חָלָב
יֹאכַל חֶמְאָה כִּי־חֶמְאָה וּדְבַשׁ יֹאכֵל כָּל־הַנּוֹתָר בְּקֶרֶב
הָאָרֶץ׃ כג וְהָיָה בַּיּוֹם הַהוּא יִהְיֶה כָל־מָקוֹם אֲשֶׁר יִהְיֶה־
שָּׁם אֶלֶף גֶּפֶן בְּאֶלֶף כָּסֶף לַשָּׁמִיר וְלַשַּׁיִת יִהְיֶה׃ כד בַּחִצִּים
וּבַקֶּשֶׁת יָבוֹא שָׁמָּה כִּי־שָׁמִיר וָשַׁיִת תִּהְיֶה כָל־הָאָרֶץ׃
כה וְכֹל הֶהָרִים אֲשֶׁר בַּמַּעְדֵּר יֵעָדֵרוּן לֹא־תָבוֹא שָׁמָּה

רש"י

הרגלים. משריתיה: הזקן. שלטוניא. ורבותינו אמרו גילות ממש וספת הזקן חריכתה באש הזקן זקן סנחריב כדאיתא באגדת חלק: (כא) יחיה איש וגו'. ולפי שתהא ארצם ריקנית שיבוזו החיילות את הבהמות ובמעט הנותר אתן ברכה: (כב) והיה מרוב חלב. שיעשו ב' הצאן הללו יבוא בעיניהם החלב ויאכלו החמאה הוא שומן החלב: כל הנותר. הצדיקים הפלטים מחרב סנחריב בשורה גדולה היא מבשר להם שתזדמן להם פרנסה אחר כל השממון הזה: (כג) והיה ביום ההוא. אשר תהיה הארץ שממה יהיה מקום שהיו שם לפני בא חיילות: אלף גפן. שוות אלף כסף יהיו לשמיר ולשית כי יניחום בעליהן וברחין והם מעלות קמשונים ותולעים ועקרבים: (כד) בחצים ובקשת יבא שמה. כל הרוצה ליכנס לתוכו יהא צריך קשת וחצים בידו למלט עצמו מחיות רעות ונחשים ועקרבים: (כה) וכל ההרים. אשר שם שדות לבן לתבואה: אשר במעדר יעדרון. הוא כמין מריש שקורין פושויי"ר בלע"ז: לא תבא שמה יראת שמיר ושית. כי בהם יתעסקו לזרוע

מצודת דוד

את שער הראש, ואת שער הרגלים רצה לומר השרים ויתר העם: וגם את הזקן תספה. התער ההוא תכלה גם שער הזקן וזהו סנחריב כי גם הוא נהרג אז מבניו: (כא) יחיה איש. כל אחד יגדל בביתו עגלת בקר ושתי צאן ומרוב הברכה יהיה די לו בהם: (כב) מרוב. מחמת רוב עשיית החלב לא יחוש על החלב ויאכל החמאה: כי חמאה וגו'. מרוב כל: (כג) באלף כסף. הנמכר באלף כסף: לשמיר ולשית. לא יעבדו הגפנים והקוצים יצמחו שם כי לא יחושו על היין כי דורו של חזקיה הרגו לעסוק בתורה וחדלו מן היין: (כד) בחצים ובקשת. הרוצה ליכנס שמה יהיה צריך לכלי זיין למלט נפשו מהחיות הטורפות אשר ישכנו שמה על כי לא יהיה שם דריסת רגלי אדם: (כה) וכל ההרים וגו'. ר"ל

מצודת ציון

ענין גדלות וחשיבות וכן גם שכיריה בקרבה (ירמיה מ"ו): תספה. ענין כליון כמו ספו תמו (תהלים ע"ג): (כג) לשמיר ולשית. שמות מיני קוצים: (כה) במעדר יעדרון. הנחפרים בכלי חפירה וכן לא יעדר

יִרְאַת שָׁמִיר וָשָׁיִת וְהָיָה לְמִשְׁלַח שׁוֹר וּלְמִרְמַס שֶׂה׃
ח א וַיֹּאמֶר יְהוָה אֵלַי קַח־לְךָ גִּלָּיוֹן גָּדוֹל וּכְתֹב עָלָיו בְּחֶרֶט
אֱנוֹשׁ לְמַהֵר שָׁלָל חָשׁ בַּז׃ ב וְאָעִידָה לִּי עֵדִים נֶאֱמָנִים
אֵת אוּרִיָּה הַכֹּהֵן וְאֶת־זְכַרְיָהוּ בֶּן־יְבֶרֶכְיָהוּ׃ ג וָאֶקְרַב

רש"י

תבואה למאכל שאי אפשר בלא התבואה אבל הגפנים יהיו לבז כי אותו הדור של חזקיה ישובו אלי לעסוק בתורה ולא לשתות יין וכן היתה כדאיתא בחלק בדקו מדן ועד באר שבע ולא מצאו איש שלא היה בקי בהלכות איסור והיתר וטומאה וטהרה ועל אותו הדור הוא אומר והיה כל מקום וגו' הוא שנאמר (משלי כ"ה) אשר העתיקו אנשי חזקיה מלך יהודה : והיה למשלח שור · שם ירעו בהמותיהם מרעה שמן : (א) גליון · מגילה : בחרט אנוש · במכתב כתב אשר ירוץ כל אנוש הקורא בו אפילו אנוש כל שהוא ואפילו אינו חכם וכן תירגם יונתן כתב מפרש : למהר שלל · לבא סנחריב ולשלול את כל הון עשרת השבטים ולהחיש לבוז נבוכדנצר אחריו את צדקיהו ודורו : (ב) ואעידה לי · גם באותן הימים בימי יהויקים על אותו פורעניות שני עדים נאמנים האחד לבשרם רעה העתידה לבא עליהם אוריה הכהן שהרגו יהויקים שנאמר (ירמיה כ"ו) וגם איש היה מתנבא בשם ה' אוריה בן שמעיה מקרית היערים ויתנבא על העיר הזאת ועל המקום הזה את כל דברי ירמיה : ואת זכריה בן יברכיה · בשנת שתים לדריוש עוד ישבו זקנים וזקנות ברחובות ירושלים

מצודת ציון

(לעיל ה') : ולמרמס · ענין דריכה ברגל : ח (א) גליון · הוא מלבון מגילה ונקרא ע"ש סופו כמו ובגדי ערומים תפשיט (איוב כ"ב) והדומים: בחרט · ענינו עט וקולמוס ודומה לו ויצר אותו בחרט (שמות ל"ב) : חש · ענין מהירות : (ג) ואקרב ·

מצודת דוד

אבל שדות התבואה הנחרשים בכלי מחרישה : יראת שמיר · רצה לומר לא יפחדו פן יגדל שם קוצים וזהו הואיל וא"א להיות בלא תבואה : למשלח שור · בהמתם ירעו שם ויאכלו כרצונם וירמסו ברגליהם ולא יחושו כי יגדל הרבה תבואה : ח (א) בחרט אנוש · לפי שהיה זה במראה הנבואה אמר לו שיכתוב זה בחרט אנוש במעשה ממש ולא במראה הנבואה לבד : למהר שלל · ר"ל למלאות הגליון באמרים שיהיו מורים על מהירות בוא זמן השלל מן דמשק ועל מהירות בוא זמן הבזה של שומרון : (ב) ואעידה · אלה דברי ישעיה שאמר אחר שכתבתי הדברים האלה העידותי לי עדים נאמנים ר"ל החתים עליו אלה העדים שתהיה כתובה ותתומה בעדים שכן תהיה בקרוב : אוריה הכהן · יתכן שהוא אוריה כ"ג שהיה בימי אחז : זכריהו · יתכן שכן היה שם אחד מחשובי ירושלים בזמן ההוא · וחז"ל אמרו שאוריה הוא שניבא בימי יהויקים וזכריהו הוא שהיה בתחלת

אֶל־הַנְּבִיאָה וַתַּהַר וַתֵּלֶד בֵּן וַיֹּאמֶר יְהוָה אֵלַי קְרָא שְׁמוֹ
מַהֵר שָׁלָל חָשׁ בַּז׃ ד כִּי בְּטֶרֶם יֵדַע הַנַּעַר קְרֹא אָבִי
וְאִמִּי יִשָּׂא ׀ אֶת־חֵיל דַּמֶּשֶׂק וְאֵת שְׁלַל שֹׁמְרוֹן לִפְנֵי מֶלֶךְ
אַשּׁוּר׃ ה וַיֹּסֶף יְהוָה דַּבֵּר אֵלַי עוֹד לֵאמֹר׃ ו יַעַן כִּי
מָאַס הָעָם הַזֶּה אֵת מֵי הַשִּׁלֹחַ הַהֹלְכִים לְאַט וּמְשׂוֹשׂ אֶת־

רש״י

פתח באתנח

(זכריה ח׳) אוריה סימן לזכריה אם תראו שנתקיים נבואת אוריה תהיו מצפים שתתקיים נבואת זכריה כשם שהעידותי בשל סנחריב עמוס וישעיהו עמוס לפורענותן של עשרת השבטים וישראל גלה יגלה (עמוס ז׳) וישעיה (לקמן ל״ג) להבטחתו של חזקיהו כשימלוך : (ג) ותלד בן · הוא הבן עצמו שקראה הנביאה עמנואל על שם שהיה הקב״ה בעזר של חזקיה כשימלוך ואי אפשר לומר שבן שני הוא שהרי שנינו בשנת ד׳ לאחז נאמרה נבואה זו ובשנת ד׳ לאחז נהרג פקח ואי אפשר שני בנים להולד בשנה אחת בזה אחר זה וישעיה אביו קרא שמו מהר שלל על שם פורענות העתידה לבוא על רצין ובן רמליהו שהיו באין ליטול מלוכה מבית דוד ותושבת מלכותו של חזקיהו : (ד) ישא את חיל דמשק · ויעל דמשק ויתפשה (מלכים ב׳ ט״ז) : ואת שלל שומרון · לאחר שנהרג פקח ומלך הושע עליו עלה שלמנאסר מלך אשור ויהי לו הושע עבד ונתן לו מנחה ושוחד (שם י״ז) הוא שלל שומרון כל אלה היה בשנת ד׳ לאחז : (ו) את מי השלוח ההולכים לאט · במלכותא דבית דוד דמדבר להון

מצודת דוד

בית שני ופירשו שאמר המקום כאשר תתקיים נבואת פורענות אוריה תהיה לעדות שתתקיים נבואת נחמות זכריהו : (ג) ואקרב · אח״ז קרב אל אשתו ותהר וכו׳ : מהר שלל וגו׳ · להיות לאות על דברי הגליון : (ד) בטרם ידע · עדיין לא היה בו דעת לקרא אבי ואמי : ישא · הנושא ישא והוא מקרא קצר : לפני מלך אשור · כי הוא ישללם כמ״ש ויעל מלך אשור אל דמשק ויתפשה וגו׳ (מ״ב ט״ז) ונאמר עליו עלה שלמנאסר מלך אשור וישב לו מנחה (שם י״ז) וזהו השלל ושניהם היו בימי אחז : (ה) ויוסף וגו׳ · עוד הוסיף לדבר עוד בדבר רצין ובן רמליהו : (ו) כי מאסו · רבים מאנשי יהודה מאסו במלכות בית דוד כי היתה תלושה מול מלכות אפרים והיו רוצים במלכות פקח בן רמליהו : את מי השלוח · המשיל מלכות בית דוד למי השלוח ההולכים בנחת מבלי הרעשת קול וכן רוב מלכי בית דוד הנהיגו שמלכות בנחת ובענוה : ומשוש · רצה לומר בוחרים המצוה והשתררות

אשר

מצודת ציון

ענין תשמיש : הנביאה · כן תקרא אשת הנביא : (ד) חיל · הון ועושר : (ו) השלוח · שם נחל קטן : לאט · בנחת וכן אתנהלה לאטי

רְצִין וּבֶן־רְמַלְיָהוּ׃ ז וְלָכֵן הִנֵּה אֲדֹנָי מַעֲלֶה עֲלֵיהֶם אֶת־
מֵי הַנָּהָר הָעֲצוּמִים וְהָרַבִּים אֶת־מֶלֶךְ אַשּׁוּר וְאֶת־כָּל־
כְּבוֹדוֹ וְעָלָה עַל־כָּל־אֲפִיקָיו וְהָלַךְ עַל־כָּל־גְּדוֹתָיו׃ ח וְחָלַף
בִּיהוּדָה שָׁטַף וְעָבַר עַד־צַוָּאר יַגִּיעַ וְהָיָה מֻטּוֹת כְּנָפָיו

רש"י

בניח כמי שילוחא דנגדין בניח · שילוח מעין הוא ושמו גיחון ושילוח · שרצו להסיר את מלכות בית דוד בימי אחז לפקח בן רמליה וכאן ניבא על שבנא וסיעתו שרצו למרוד בחזקיה שמאסו בו על שראוהו שלא היה בוחר בשולחן מלכים אלא אוכל ליטרא ירק ועוסק בתורה עליו נאמר צדיק אוכל לשובע נפשו (משלי י"ג) וראו את פקח בן רמליה אוכל ארבעים סאה גוזלות בקינוח סעודה והיו מליזין על חזקיהו ואומרים זה הגון להיות מלך אין זה מלך אלא רצין ובן רמליהו היו ראוין למלוך בחייהן וזהו ומשוש את רצין וגו' אמר להם הקב"ה אוכלין אתם מתאוים אני מביא עליכם אוכלין הרבה הנה ה' מעלה עליכם וגו' את מי הנהר העצומים תחת מי השילוח המלאים והנוחים : (ז) ועלה · הנהר : על כל אפיקיו · יתגברו מימיו לעלות על כל אפיקי מולא מימיו : והלך · הנהר ממולא : על כל גדותיו · על גידודיו הן שפתותיו הזקופות במקום שהנהר מושך בין גידודין זקופין והוא כבתוך מרזב : (ח) וחלף ביהודה · בארץ יהודה : שטף · בחזקה : עד צואר · עד עיקר חוזק צוארם ות"י עד ירושלם ימטי : מוטות כנפיו · פרק קטן שבסוף הכנף קרוי מוטה וראיתי בתנחומא כמה הם מוטות כנפי התרנגול

מצודת ציון

(בראשית ל"ג) : (ז) אפיקיו · הוא המקום שנגרים שם המים בחוזק וכן כאפיקים בנגב (תהלים קכ"ו) : גדותיו · הם שפתי האפיקים וכן והירדן מלא על כל גדותיו (יהושע ג'): (ח) וחלף · ועבר : מטות · מלשון נטיה : כנפיו · מלשון כנף :

מצודת דוד

אשר עם רצין ובן רמליהו : (ז) ולכן · על שמאסו בנחל קטן : העצומים · המרעישים בקול גדול : את מלך אשור · ר"ל הוא הנמשל להמים העצומים ואותו יעלה עליהם : ואת כל כבודו · יעלה עמו כל כבוד עשרו כי יהיה לבו נכון בטוח להתגבר על כל ואין פחד מלחמה לנגד עיניו : ועלה וגו' · ר"ל במרבית אנשיו יכסה פני תבל : (ח) וחלף ביהודה · יעבור בארץ יהודה וישטוף ויעבור להלן ר"ל יכבוש ערי בצורות ויצור על אחרות : עד צואר יגיע · יבוא עד חוזק הצואר והוא ירושלים ולפי שהמשילו למי הנהר אחז לשון הכתוב מים שוטפים אם מגיע אל הצואר : מטות כנפיו · התפשטות מחנהו יהיה מלא רוחב ארצך אתה עמנו אל והוא יהודה שהבטיחם המקום להיות עמם כאשר יורה שם עמנואל בן העלמה

אשר

מְלֹא רֹחַב־אַרְצְךָ עִמָּנוּ אֵל׃ ט רֹעוּ עַמִּים וָחֹתּוּ וְהַאֲזִינוּ
כֹּל מֶרְחַקֵּי־אָרֶץ הִתְאַזְּרוּ וָחֹתּוּ הִתְאַזְּרוּ וָחֹתּוּ׃ י עֻצוּ
עֵצָה וְתֻפָר דַּבְּרוּ דָבָר וְלֹא יָקוּם כִּי עִמָּנוּ אֵל׃ יא כִּי
כֹה אָמַר יְהוָה אֵלַי כְּחֶזְקַת הַיָּד וְיִסְּרֵנִי מִלֶּכֶת בְּדֶרֶךְ הָעָם־
הַזֶּה לֵאמֹר׃ יב לֹא־תֹאמְרוּן קֶשֶׁר לְכֹל אֲשֶׁר־יֹאמַר הָעָם

ר ש" י

אחד מן ששים באוכלוסי סנחריב: מלא רוחב · ארץ יהודה: עמנואל · הוא שבט יהודה שהבטיחו הקב"ה להיות עמם בימי חזקיהו כדברי הנביאה שקראה שם בנה עמנואל: (ט) רעו עמים · לשון רעהו רעך כת"י איתחברו · התחברו יחד אוכלוסי סנחריב: וחותו · ותשברו: התאזרו וחותו · התאזרו בכל מיני גבורה וסופכם להיות חתים: (י) עוצו · לשון לווי: (יא) בחזקת היד · בהתגבר הנבואה עלי כשהוסיף לדבר עלי בדבר זה כמו שכתוב למעלה ויוסף ה' דבר אלי (לעיל ז') ובלשון זה אמר (יחזקאל ג') ויד ה' עלי חזקה · לשון נבואה: ויסרני מלכת וגו' · שהזהירני שלא להיות בעצת שבנא הסופר וסיעתו שנקשרו למרוד על חזקיה כמו שמפורש (בסנהדרין כ"ו) · ויש רמז בספר הזה (לקמן כ"ב) לך בא אל הסוכן וגו': ויסרני · כמו וליסרני: (יב) לא תאמרון קשר · אתם סיעתו של חזקיה אע"פ שהם מועטים מסיעת שבנא לא תאמרו אחרי רבים להטות: לכל אשר יאמר העם הזה · שעם

מצודת דוד

אשת אחז: (ט) רועו · אתם חיל סנחריב שברו עמים רבים ואח"ז תשברו גם אתם: והאזינו וגו' · הבאים ממרחק לעזרת סנחריב האזינו אמרי ותדלו לכם: התאזרו · התחזקו במלחמה ובסוף תשברו וכפל הדבר לחזק הענין: (י) עצו וגו' · התייעצו מה לעשות ומה בכך כי הלא תופר: דברו וגו' · דברו דבריכם אבל לא תתקיים כי עמנו אל ולא יעזבנו בידכם: (יא) כי כה אמר ה' אלי · חוזר למעלה שאמר עצו עצה ותופר וכן כי כה אמר ה' אלי שיופר עצתכם וכו': בחזקת היד · ר"ל יפר עצתם בחוזק יד ובזרוע נטויה כגבור ואיש מלחמה כי יכה את כל חילו הרב: ויסרני · גם הוכיח והזהיר אותי מלכת בדרך העם הזה והם שבנא וסיעתו שהמה מתפחדים מחיל סנחריב והושבים למרוד בחזקיה מלכם ולהשלים עם סנחריב: לאמר · וכה אמר אלי: (יב) לא תאמרון קשר וגו' · ר"ל עם כי שבנא וסיעתו המה כרוב מול חזקיה וסיעתו והתורה אמרה אחרי רבים להטות מ"מ לא

מצודת ציון

(ט) רועו · ענינו שבירה ורצוצה כמו תרועם בשבט ברזל (תהלים ב'): וחותו · גם הוא ענין שבירה כמו יחת אפרים מעם (לעיל ז'): התאזרו · התחזקו כי האזור במתניו הוא מחוזק ומזורז ביותר: (יב) קשר · ענין

תאמרון

הַזֶּה קָשֶׁר וְאֶת־מוֹרָאוֹ לֹא־תִירְאוּ וְלֹא תַעֲרִיצוּ׃ יג אֶת־
יְהוָה צְבָאוֹת אֹתוֹ תַקְדִּישׁוּ וְהוּא מוֹרַאֲכֶם וְהוּא
מַעֲרִצְכֶם׃ יד וְהָיָה לְמִקְדָּשׁ וּלְאֶבֶן נֶגֶף וּלְצוּר מִכְשׁוֹל
לִשְׁנֵי בָתֵּי יִשְׂרָאֵל לְפַח וּלְמוֹקֵשׁ לְיוֹשֵׁב יְרוּשָׁלָ͏ִם׃
טו וְכָשְׁלוּ בָם רַבִּים וְנָפְלוּ וְנִשְׁבָּרוּ וְנוֹקְשׁוּ וְנִלְכָּדוּ׃

רש"י

שבנא לפי שהוא קשר רשעים ואינו מן המנין וכן בקשר של עשרת השבטים שיתקשרו עם מלכי מצרים : ואת מוראו · העם הזה שהם אומרים לכם לירא מסנחריב ולהשלים עמו : לא תיראו ולא תעריצו · לא תאמרו חזק הוא כן ת"י לא תימרון תקיף : (יג) והוא מעריצכם · מחזיקכם : (יד) והיה למקדש · אותה עלה שיעץ שבנא ושיעץ פקח להשבית מלכות בית דוד יהיה לסימן פורענות לבא עליהם : למקדש · כמו התקדשו למחר (יהושע ג') : ולאבן נגף · שהרגלים נגפים בה לשון מכשול כמו בטרם יתנגפו רגליכם (ירמיה י"ג) פן תגוף באבן רגלך (תהלים צ"א) : ולצור מכשול · הוא לשון אבן נגף שהצור הוא אבן : לשני בתי ישראל · שבאו להיות לפח ולמוקש ליושבי ירושלים ומי הם שני הבתים פקח בן רמליהו וסיעתו ושבנא וסיעתו : (טו) ובשלו בם רבים · באותן האבנים יכשלו אלו וסיעתם שניהם יפלו ביד שונאיהם פקח נהרג שהרגו הושע ועשרת השבטים נפלו ביד סנחריב ושבנא

מצודת ציון

אגודה אחת : תעריצו · ענין חוזק כמו כגבור עריץ (ירמיה כ') : (יד) למקדש · ענינו ארמון משגב וכן כי מקדש מלך הוא (עמוס ז') : נגף · ענין הכאה : (טו) ונוקשו ·

מצודת דוד

תאמרון להתקשר ולהתחבר לכל אשר יאמר העם הזה בקשר המרד : ואת מוראו · לא תיראו מפחד סנחריב : ולא תעריצו · לא תתנו לו בפה העריצות והחוזק לומר עליו שהוא חזק ביותר כאשר יאמרו העם הזה :

(יג) אותו תקדישו · ר"ל השענו בה' וקדשו שמו : והוא מוראכם · ורק הוא לבד יהיה מוראכם ר"ל לא תפחדו ממי כי אם ממנו יתברך : והוא מעריצכם · והוא יתן לכם עריצות וכח מול האויב : (יד) והיה למקדש · המקום ב"ה יהיה לשני בתי ישראל והם חזקיה וסיעתו ושבנא וסיעתו לאחד יהיה לארמון משגב ומגדל עוז להשגב בה והוא חזקיה וסיעתו כי ינצלו מיד סנחריב ולאחד יהיה לאבן נגף ולצור מכשול והוא שבנא וסיעתו כי אחר שהשלימו עם סנחריב ויצאו אליו נאבדו כולם : לפח ולמוקש · חוזר למעלה לומר למה יהיה לאחד לאבן נגף וכו' לפי שהוא היה לפח ולמוקש להמלך היושב בירושלים והוא חזקיה : (טו) וכשלו בהם · בהאבן שנגף ובהצור המכשול יכשלו רבים והם סיעת שבנא : ונפלו וגו' · כפל

סדבר

טז צוֹר תְּעוּדָה חֲתוֹם תּוֹרָה בְּלִמֻּדָי: יז וְחִכִּיתִי לַיהוָה
הַמַּסְתִּיר פָּנָיו מִבֵּית יַעֲקֹב וְקִוֵּיתִי לוֹ: יח הִנֵּה אָנֹכִי
וְהַיְלָדִים אֲשֶׁר נָתַן־לִי יְהוָה לְאֹתוֹת וּלְמוֹפְתִים בְּיִשְׂרָאֵל

רש"י

יצא מירושלים כשעלה סנחריב מעליה לילך על תרהקה מלך כוש שטף שבנא וסיעתו והלך לו: (טז) צור תעודה · כל זה מן הנבואה שנאמרה למעלה כי כה אמר ה' אלי ועוד זאת אמר לי צור תעודה לשון העידותי בכם היום לשון התראה קשור התראתי וחתום התורה על לב לימודי תלמידיך ויראי שמים שנקראים למודי ה' ואם תאמר אין לשון קשירה נופל בלימוד תורה נופל הוא בו שנאמר קשרם על לבך תמיד (משלי ו'): (יז) וחכיתי לה' · אמר ישעיה אני המחכה לה' המסתיר פניו מעשרת השבטים קויתי לו לאמת דברי אלה ולהושיע את בית דוד: (יח) הנה אנכי והילדים וגו' לאותות · לשני אותות פורענות פקח כמו שנקרא הילד מהר שלל חש בז ותשועת בית דוד כמו שנקרא הילד עמנו אל זהו הישוב בענין לפי פשוטו ומדרש אגדה בבראשית רבה על אחז שאחז בתי כנסיות ובתי מדרשות שלא ילמדו תינוקות של בית רבן תורה אמר אם אין גדיים אין תיישים אם אין צאן אין רועה אגרום לו לסלק שכינתו אמר לו הנביא כל מה שאתה קושר התעודה וחותם התורה לסותמה שלא תמצא בישראל לא יועיל לך: (יז) וחכיתי לה' המסתיר פניו וגו' · אין לך נבואה קשה כאותה שעה שאמר משה (דברים ל"א) ואנכי הסתר אסתיר פני ביום ההוא ואף בו ביום הבטיחם ועתה השירה הזאת לפניו לעד כי לא תשכח מפי זרעו (שם): (יח) הנה אנכי והילדים וגו' · הם תלמידים

מצודת דוד

הדבר במ"ש לחוזק הענין: (טז) צור תעודה · אולם קשור התעודה וכפל במ"ש ואמר חתום התורה בלב התלמידים למען לא ישכחו אותה כי לולי זאת לא היה להם למקדש וארמון משגב: (יז) וחכיתי לה' · כהתימו לדבר דבר ה' אמר אקוה לה' שכן יהיה עם כי עתה הוא המסתיר פניו מבית יעקב הם עשרת השבטים לא יסתיר פניו מבית יהודה אם ישמרו התורה: וקויתי לו · כפל הדבר במ"ש לחוזק הענין: (יח) הנה אנכי · רצה לומר הנה המעשה שעשיתי אנכי והוא כתיבת הגליון ושמות הילדים אשר נתן לי ה' ולשם שאר ישוב ומהר שלל חש בז שמה לאותות ולמופתים בישראל רצה לומר לרמז על הקורות אותם דעו שהכל נאמר מעם ה' וכו' ולא

מצודת ציון

יפלו בהמוקש: (טז) צור · ענין קשירה כמו מי צרר מים בשמלה (משלי ל'): תעודה · ענין התראה ע"ש שדרך להתרות בעדים לבל יכחישו והתורה נקראת כן על שהיא מלאה מהתראות ואזהרות: חתום · ענין סגירה כמו הספר החתום (לקמן כ"ט): בלמודי · ר"ל בתלמידים וכן וכל בניך למודי ה' (לקמן נ"ד): (יז) וחכיתי · ענין תקוה כמו אשרי כל חוכי לו

מֵעִם יְהוָה צְבָאוֹת הַשֹּׁכֵן בְּהַר צִיּוֹן׃ יט וְכִי־יֹאמְרוּ
אֲלֵיכֶם דִּרְשׁוּ אֶל־הָאֹבוֹת וְאֶל־הַיִּדְּעֹנִים הַמְצַפְצְפִים
וְהַמַּהְגִּים הֲלוֹא־עַם אֶל־אֱלֹהָיו יִדְרֹשׁ בְּעַד הַחַיִּים אֶל־
הַמֵּתִים׃ כ לְתוֹרָה וְלִתְעוּדָה אִם־לֹא יֹאמְרוּ כַּדָּבָר הַזֶּה

ר ש " י

שחביבין עלי כבנים יהיו לאותות ולמופתים שתתקיים תורה בישראל על ידם : (יט) וכי יאמרו אליכם · אמר רבי סימון בארי אביו של הושע בן בארי ניבא שני מקראות הללו ולא היה בהם כדי ספר, ונטפל בישעיה וניבא אותם לגלות עשרת השבטים כשהגלה סנחריב לראובני ולגדי (והגלוהו עמהם) כמה שנאמר (ד"ה א' ה') בארה בנו נשיא לראובני הוא אשר הגלה תגלת פלאסר : וכי יאמרו אליכם · האומות : דרשו אל האובות וגו' המצפצפים והמהגים · לשון גנאי הוא שאף הדבור אין בהם אלא כעופות הללו שמצפצפין בקולם לשון צפצוף והגה נופל בעופות כסוס עגור כן אצפצף (לקמן ל"ח) אהגה כיונה וכן מצינו לשון צפצוף בקול נמוך שנאמר (לקמן כ"ט) והיה כאוב מארץ קולך ומעפר אמרתך תצפצף : הלא עם אל אלהיו ידרוש · זו תהא תשובתכם הנה עם כמונו אשר לו אלהים כאלהינו אל אלהיו ידרוש שמא תאמרו לנו להיות כמותכם לדרוש צרכי החיים מן המתים : (כ) לתורה ולתעודה · מחובר למעלה הימנו שמא נדרוש אל המתים לתורה ולתעודה בעד החיים להורות לנו מה נעשה כל זה לפי המדרש · ולפי פשוטו יש לפתור וכי יאמרו אליכם וגו' · גמר נבואתו הוא שאמר ויסרני מלכת בדרך העם הזה והוכיחו הקב"ה לנביא ולסיעתו של חזקיה כשיאמרו אליכם שבנא וסיעתו שירצו את חזקיה מבעט בעבודת כוכבים דרשו אל האובות ואל הידעונים ובררו בעבודת כוכבים כאשר עשו אבות הראשונים והשיבו את המלוכה אל

מצודת ציון

(לקמן ל') : (יט) האובות · המעלים את המת לשאול ממנו עתידות : והידעונים · המכניסים עצם חיה ששמה ידוע והעצם מדבר ע"י כשוף : המצפצפים · כן נקרא השמעת קול העוף כמו ופוצה פה ומצפצף (לקמן י') : והמהגים · כן נקרא השמעת קול היונה כמו אהגה כיונה (לקמן ל"ח) : (כ) לתורה · באה הלמ"ד במקום בי"ת וכן ישבת לכסא (תהלים ט') ומשפטו בכסא: ולתעודה·

מצודת דוד

מלבי נעשו הדברים : (יט) וכי יאמרו אליכם · ואם המסיתים יאמרו אליכם דרשו הדבר אל האובות ואל הידעונים והם יגידו לכם את האמת כן הוא כי יפתו אתכם לומר הלא תראו שהם מצפצפים ומהגים ואם כן יש ממש בהם ויוסיפו עוד לומר הלא כל עם מהאומות דורש אל אלהיו ועכ"ז בעד דברי החיים ידרשו אל המתים רצה לומר ושאלו באובות לדעת אם האמת הוא כדברי החיים ולא יחשבו זאת לעון ולמכחים באלהיו ומדוע לא תעשו כמוהם : (כ) לתורה ולתעודה · רצה לומר הריני נשבע בתורה אם לא

אֲשֶׁר אֵין־לוֹ שָׁחַר: כא וְעָבַר בָּהּ נִקְשֶׁה וְרָעֵב וְהָיָה
כִי־יִרְעַב וְהִתְקַצַּף וְקִלֵּל בְּמַלְכּוֹ וּבֵאלֹהָיו וּפָנָה לְמָעְלָה:
כב וְאֶל־אֶרֶץ יַבִּיט וְהִנֵּה צָרָה וַחֲשֵׁכָה מְעוּף צוּקָה וַאֲפֵלָה

רש"י

סנחריב · סלא (כל) עם אל אלהיו ידרוש עובדים עבודת כוכבים ודורשים בעד החיים אל המתים אף אתם יש לכם לעשות כן : להורה ולתעודה · זו תהא תשובתכם שתשמרו את התורה כמה שנאמר למעלה צור תעודה חתום תורה ולא תאמינו לדבריהם : אם לא יאמרו כדבר הזה אשר אין לו שחר · מאחר שתשיבו לו תשובה זו תראו ותשמעו אם לא יהיו מודים כשרים שבהם לדבריכם ויאמרו כדבר הזה אמת אשר אין לו לאלוה אוב וידעוני שום שחר אין ראוי לשחר פניו כן תירגם יונתן · ומדרש אגדה על עצמו אינו מזריח השחר שהרי עינים לו ואינו רואה ואיך יזריח על אחרים · ענין אחר אם לא יאמרו כדבר הזה · עתה תראו אם לא יאמרו אליכם כדבר הזה דרשו אל האובות אע"פ שאין לו שחר ולא ממש בדבר הזה לא יבושו מלומר אליכם כך : (כא) ועבר בה נקשה ורעב · מוסב למעלה מה אמור בתחלת הענין ויסרני מלכת בדרך העם הזה ופירש מה הוא הדרך לא תאמרו קשר לקשר עשרת השבטים שיתקשרו עם מלכי מצרים ופירש את עונשן והיה למקדש וכשלו בם וכל הענין : ועבר בה · העובר באותה הדרך שעוזבים את הקב"ה וסומכין על מלכי מצרים : נקשה · מאורע קשה : נקשה ורעב · צרות קשות ורעב כי קושי ומצור ומצוק ורעב יבא עליהם בימי מצור של שנים של סנחריב על שומרון : והיה כי ירעב וקלל · בעגלים ובעלים שהיו עובדים להם : ופנה למעלה · לבקש מאת הקב"ה ולא ישמע כי יתחתם גזר דין וכן תירגם יונתן : (כב) ואל ארץ יביט · אולי ימצא עזר אשר

מצודת דוד

יאמרו המסיתים דברי הבאי כדבר הזה אשר נראה לעין כל שאין לו זוהר ובהירות. כי אין להדמות אמונת האליל לאמונת האל ורצה לומר כמו שהראיה הזה הוא הבל ואין בו ממש כן יהיו כל הראיות שיביאו וכאומר השמרו בנפשותיכם לבל תהיו נפתים להם כי כל אמריהם אמרי נואש : (כא) ועבר בה · ומי שעבר בדרך הזה לדרוש באובות והם בני עשרת השבטים : נקשה ורעב · בא עליו מאורע קשה וסבל הרעבון כי נחסר לחמו : וקלל במלכו ובאלהיו · כי לא מצא עזר לא מהמלך ולא מעגלי הזהב והבעלים שעבדו : ופנה למעלה · לבקש עזר מאלוה האמיתי וכאומר הוא פנה אבל לא הועיל כי כבר נחתם הגזר דין:(כב) ואל ארץ יביט ·

אולי

מצודת ציון

כן נקראה התורה עם שאמר לתורה אמר גם לתעודה וכן אדמת עפר (דניאל י"ב) והדומים : שחר · ענין זוהר ואורה וכוא מל' אור השחר : (כא) נקשה · מל' קשה : והתקצף · מל' קצף וכעס : (כב) מעוף · ענין

מְנֻדָּח׃ כג כִּי לֹא מוּעָף לַאֲשֶׁר מוּצָק לָהּ כָּעֵת הָרִאשׁוֹן הֵקַל אַרְצָה זְבֻלוּן וְאַרְצָה נַפְתָּלִי וְהָאַחֲרוֹן הִכְבִּיד דֶּרֶךְ

רש"י

שח מלאכים הושע בן אלה אל סוא מלך מצרים (מלכים ב' י') : והנה צרה כי לא יעזרהו וגם שבנא יצא לסנחריב לרעה לו : מעוף צוקה · עיפות צוקה : ואפלה מנודח · על ידי אפלה הוא מנודח שכן לשון נידות נופל באפלה כמו (ירמיה כ"ג) לכן יהיה דרכם להם כחלקלקות באפלה ידחו ונפלו בה · ולאפלה הם מנודחים : (כג) כי לא מועף לאשר מוצק לה · כי מלך אשור אשר ניתן למוצק ולהצר לה לארצכם אינו עיף ואינו עצל מלבא עליה עד שלש פעמים אחת בימי פקח (מלכים ב' ט"ו) אשר לקח את עיון ואת אבל בית מעכה גו' ואת קדשה ואת הגליל גו' כל ארץ נפתלי והגלות ההיא בשנת ד' לאחז ובשנת שתים עשרה ויער אלהי ישראל את רוח פול מלך אשור גו' ויגלם לראובני ולגדי ולחצי שבט מנשה מקרא זה (בדה"א ה') וגלות זה בשנת שתים עשרה לאחז תחלת מרדו של הושע בן אלה כענין שנאמר (מלכים ב' י"ז) וימצא מלך אשור בהושע קשר וגו' לאחר שנשתעבד לו שמנה שנה ואין החשבון מפורש במקרא בגלוי אבל יש ללמוד מברייתא דסדר עולם והשלישית בשנת שש לחזקיה שנת תשע למרדו של הושע אשר נלכדה שומרון היא עיר המלוכה וגלו כולם וזה האמור כאן כי לא עיפות לאויב אשר הוא מוצק לה לארץ ישראל האמורה בענין ואל ארץ יביט : כעת הראשון הקל ארצה זבולון · הגלות הזה האמצעי קלה תהיה כאותה של עת ראשון אשר הקל להגלות את ארץ זבולון ונפתלי שאף בשנייה לא הגלה אלא שני המטות וחצי המטה שבעבר הירדן אבל האחרון מסע השלישי הוא : הכביד · טיאט את הכל כמכבד את הבית ויש לפרשו אף לשון כובד לפי ענין המקרא שפתח ראשונה בלשון הקל ארצה זבולון ואחרון הכביד וכשאמר ישעיה נבואה זו כבר גלו הראשונים : דרך הים · אותן היושבים על ימה של טבריא היא ארץ נפתלי

מצודת ציון

חושך כמו תעופה כבוקר תהיה (איוב י"א) : מנודח · מלשון דחיה : (כג) מועף · מל' עייפות : מוצק ·

מצודת דוד

אולי ימצא עזר ממלכי ארץ : והנה צרה וחשכה · כי לא מצא עזר : מעוף צוקה · צרה חשיכה וכפל הדבר במ"ש : ואפלה מנודח · יהיה מנודח אל האפלה : (כג) כי לא מועף · כי לא יהיה עייפות ותשות כח להעם אשר הועמד להיות לה למוצק ולהצר כי שלש פעמים יבא עליהם : כעת הראשון · האמצעית תהיה קלה כאותה של עת ראשון אשר הקל להגלות את ארץ זבולון וארץ נפתלי וכן בגלות האמצעית לא יגלה רק אותם שבעבר הירדן : והאחרון הכביד · אבל גלות האחרון יכבד מהם כי הכל יגלו : דרך הים · עכשיו מונה סדר גלותם ואמר בתחלה גלו היושבים דרך ימה של טבריא והיא ארץ נפתלי שנאמר בו ים ודרום ירשה (דברים ל"ג) וזה

הים

הַיָּם עֵבֶר הַיַּרְדֵּן גְּלִיל הַגּוֹיִם׃ ט א הָעָם הַהֹלְכִים בַּחֹשֶׁךְ
רָאוּ אוֹר גָּדוֹל יֹשְׁבֵי בְּאֶרֶץ צַלְמָוֶת אוֹר נָגַהּ עֲלֵיהֶם׃
ב הִרְבִּיתָ הַגּוֹי לֹא לו קרי הִגְדַּלְתָּ הַשִּׂמְחָה שָׂמְחוּ לְפָנֶיךָ
כְּשִׂמְחַת בַּקָּצִיר כַּאֲשֶׁר יָגִילוּ בְּחַלְּקָם שָׁלָל׃ ג כִּי אֶת־

רש"י

שנאמר ים ודרום ירשה (דברים ל"ג): עבר הירדן · היא גלות שנייה של ראובן וגד: גליל הגוים · היא כל ארץ ישראל שהיתה גוללת אליה כל הגוים שהכל מתאוים לה ובאין לה לסחורה כענין שנאמר (ירמיה ג') נחלת צבי צבאות גוים ויונתן תירגם לשון אחר: (א) העם ההולכים בחשך · הם יושבי ירושלים שהיו חשוכים מדאגת סנחריב כענין שאמר חזקיהו (לקמן ל"ז) יום צרה ותוכחה ונאצה היום הזה: ראו אור גדול · במפלתו של סנחריב: (ב) הרבית הגוי · נעשו גדולים לכל שומעיהם כששמעו האומות הנסים שנעשו להם: לו הגדלת השמחה · ולא לאויביו וכתוב לא בלמ"ד אל"ף לפי שלא היתה שמחת חזקיה שלימה לפי שבאותו הפרק נאמר לו הנה ימים באים ונשא כל אשר בביתך (לקמן ל"ט): כשמחת בקציר · ת"י כחדות נצחי קרב שהוא כענין הקציר הורגי אדם קוצצי צוארים ושינה הכתוב בלשונו לדרוש שהיה אותו הנס בליל קציר העומר: כאשר יגילו בחלקם שלל · במצרים

מצודת דוד

היה בימי פקח בן רמליהו כמ"ש במ"ב והיא בשנת ד' לאחז: עבר הירדן · אח"ז גלו אותם שבעבר הירדן כמ"ש ויער וגו' ויגלם לראובני וכו' (דה"א ה') וזה היה בימי הושע בן אלה והוא בשנת י"ב לאחז כן משמע בס"ע: גליל הגוים · אח"ז גלו כולם בסוף ימי הושע והיא בשנת ו' לחזקיה כמ"ש במ"ב · א"י בכללה נקראת גליל הגוים שהיתה גוללת אליה כל הגוים שהכל היו מתאוים לה ובאין לה לסחורה כענין שנאמר נחלת צבי צבאות גוים (ירמיה ג') וכ"ז חוזר למעלה שאמר לא תהיו נפתים אחר המסיתים לדרוש באובות כי בני עשרת השבטים דרשו באובות והגיע להם הרבה מהרעות: ט (א) העם ההלכים בחשך · מוסב למעלה לומר אבל העם הזה על שלא היו כמוהם עם כי אף המה הלכו בחשך מפחד סנחריב הנה בסוף ראו אור גדול בעת מפלתו: יושבי וגו' · כפל הדבר במ"ש: הרבית הגוי · בזה נעשו גדולים וחשובים בעיני הכל: לו הגדלת השמחה · ר"ל אם למלכות ישראל היה חושך אפלה הנה ליהודה הגדלת השמחה: שמחו לפניך · בבה"מ נתנו שבח ושמחו שמחה גדולה: כשמחת בקציר · כמו שדרך העולם לשמוח בעת הקציר: כאשר יגילו · כמו ששמחו בעת חלקו שלל סנחריב כן הרבו לשמוח לפניך בבה"מ: (ג) כי את עול

מצודת ציון

מלשון צוקה וצרה: גליל · ענין סבוב: ט (א) צלמות · צלו של מות ר"ל חשכת הקבר: נגה · ענין האור וזריחה: (ב) הרבית · ענין

עַל סֻבֳּלוֹ וְאֵת מַטֵּה שִׁכְמוֹ שֵׁבֶט הַנֹּגֵשׂ בּוֹ הַחִתֹּתָ כְּיוֹם
מִדְיָן׃ ד כִּי כָל־סְאוֹן סֹאֵן בְּרַעַשׁ וְשִׂמְלָה מְגוֹלָלָה בְדָמִים
וְהָיְתָה לִשְׂרֵפָה מַאֲכֹלֶת אֵשׁ׃ ה כִּי־יֶלֶד יֻלַּד־לָנוּ בֵּן נִתַּן־

רש"י

בימי משה שאף כאן תלקו שלל כוש ומצרים וחמדת כל הגוים כמ"ש (לקמן ל"ג) שכשחזר מעל תרהקה מלך כוש בא לו לירושלים עם כל אוצרות כוש ומצרים כענין שנאמר (לקמן מ"ה) יגיע מצרים וסחר כוש וסבאים וגו' · והכל בזזו חזקיה ועמו: (ג) כי את עול סבלו · עול שהיה סבל לחזקיה ושהיה מטה את שכמו למשא כבד להעלות מס קשה ואת שבט שהיה נוגש בו בחזקיהו: החתות · שברם יחד בלילה אחד: כיום מדין · בימי גדעון שאף הם נפלו יחד בלילה אחד ובצליל קציר העומר כמו שנאמר והנה צליל שעורים מתהפך במחנה מדין: (ד) כל סאון סואן ברעש · יש פותרין אותו לשון סאה ומדה כמו שדרשוהו רבותינו אך לפי פשט ל' המקרא לא יתכן לפרש מגזרתו מאחר שאין הוי"ו והנו"ן מעיקר התיבה אלא כמו שאון מן שואה והמון מן הומה והרון מן הרה לא יתפעל עם הנו"ן לומר סואן אלא סואה כמו מן המון הומה ומן שאון שואה ולא יאמר שואן הומן הורן · ואני אומר בפתרונו לפי הענין ואין לו דומה מן המקרא ופתרונו לשון צהלת נצחון במלחמה · כי כל סאון סואן ברעש קול נצחון שהוא נוצח במלחמה ברעש שעטת סוסים והגפת תריסין הוא · ושמלת הרוגי מלחמה מגוללה בדמים · אבל נצחון זה אין בו רעש ואין בו דם: והיתה לשרפה · יקד יקוד מאכולת אש: (ה) כי ילד יולד לנו · אע"פ שאחז רשע הוא בנו הנולד לו זה כמה שנים להיות לנו תחתיו למלך צדיק כה יהיה ותהיה משרת הקב"ה ועולו על שכמו

מצודת ציון

גדולה כמו רבי מלך בבל (ירמיה ל"ט): סבלו · מל' סבל ומשא: שבט · כן יקרא המושל כמו לא יסור שבט מיהודה (בראשית מ"ט): הנוגש · ענין לחץ ודחק: החתות · ענין שברון: (ד) סאון · כמו שאון בשי"ן והיא המיית מלחמה: ושמלה · ענין מלבוש: מגוללה · מלשון גלגול

מצודת דוד

סבלו · העול שהיה סובל חזקיהו ומי שהיה מטה שכמו להעמים עליו משא כבד להעלות מס קשה ואת השבט שהיה נוגש ורודה בו והוא אשור וכפל הדבר כמ"ש לתפארת המליצה: החתות · העם הזה שברת בלילה אחד כמו עת מפלת מדין בימי גדעון כי גם המה נאבדו בלילה אחד: (ד) כי כל סאון · כל שאון המיית מלחמה הדרך להיות המייה ברעש גדול ושמלת ההרוגים מגוללת בדמים ומלוכלכת בו: והיתה · אבל נצחון המלחמה ההיא היתה דומה לשריפה שנאכל באש כי לא נשמע רעש מלחמה ולא נראה דם כי המלאך הכה בהם: (ה) כי ילד יולד לנו · כל זה בזכות הילד אשר יולד לנו והוא חזקיה

שבימיו

לָנוּ וַתְּהִי הַמִּשְׂרָה עַל־שִׁכְמוֹ וַיִּקְרָא שְׁמוֹ פֶּלֶא יוֹעֵץ אֵל
גִּבּוֹר אֲבִי־עַד שַׂר־שָׁלוֹם׃ ו לְםַרְבֵּה למרבה ק' הַמִּשְׂרָה
וּלְשָׁלוֹם אֵין־קֵץ עַל־כִּסֵּא דָוִד וְעַל־מַמְלַכְתּוֹ לְהָכִין אֹתָהּ
וּלְסַעֲדָהּ בְּמִשְׁפָּט וּבִצְדָקָה מֵעַתָּה וְעַד־עוֹלָם קִנְאַת יְהוָה
צְבָאוֹת תַּעֲשֶׂה־זֹּאת׃ ז דָּבָר שָׁלַח אֲדֹנָי בְּיַעֲקֹב וְנָפַל

ר ש " י

שיהיה עוסק בתורה ושומר מצות ויטה שכמו למשאו של הקב"ה ויקרא שמו הקב"ה שהוא מפליא עצה ואל גבור ואבי עד · קרא שמו של חזקיהו שר שלום כי שלום ואמת יהיה בימיו: (ו) למרבה המשרה · למי יקרא השם למלך המרבה המשרה של הקב"ה על עצמו לירא מפניו · משרה לשון שררה · זו לתשובת החולקים · אך י"ל שאף שר שלום משמותיו של הקב"ה וקריאת שם זה אינה לשם ממש אלא לשם גדולה ושררה כמו וקרא שם בנית להם וכמו ועשיתי לך שם אף כאן ויקרא שמו ויתן לו שם וממשלה ולשלום שניתן לו אין קץ שיהיה לו שלום מכל עבריו ואין קץ זה ל' הפסק עולמית אלא אין קץ לסביביו · על כסא מלכות דוד יהיה שלום זה במשפט וצדקה שעשה חזקיהו ולשלום וי"ו זו תיקון המלה הוא הרבה משרה על שכמו ומה גמול ישלם לו הנה לשלומו אין לו קץ ואין לו קצבה: מעתה ועד עולם · עולמו של חזקיהו כל ימיו וכן מצינו שאמרה חנה על שמואל וישב שם עד עולם: קנאת ה' צבאות · שקנא לציון על אשר יעץ עליה ארם ופקח: תעשה זאת · ולא אחז ראוי לכך ואף זכות אבות תמה · תוספות · ואמרו רבותינו בקש הקב"ה לעשות חזקיהו משיח · וסנחריב גוג ומגוג · אמרו מלאכי השרת לפני הקב"ה מי שקלן דלתות ההיכל ושגרן למלך אשור יעשה משיח מיד סתמו הכתוב: (ז) דבר שלח אדני ביעקב · הנבואה שנתנבא לפורענות פקח בן רמליה: ונפל

מצודת דוד

שבימיו היתה מפלת סנחריב: ותהי המשרה · ממשלת ה' יהיה על שכמו ר"ל יטה שכמו לסבול עול התורה והמצות: ויקרא שמו פלא יועץ וגו' · ר"ל ה' שהוא יועץ פלא ואל גבור ואבי עד יקרא שם הילד היולד שר שלום: (ו) למרבה המשרה · ר"ל השם שר שלום יורה על מרבית ממשלה ועל מרבית השלום עד אין סוף: על כסא דוד · מרבית הממשלה והשלום יהיה על כסא דוד ר"ל על המלך היושב על הכסא: ועל ממלכתו · גם על אנשי ממלכתו יהיה מרבית הממשלה והשלום: להכין אותה · להשאר עומד על כנה ובסיסה וחוזר על הכסא ועל העדה: ולסעדה · לבל תהיה נופלת: במשפט ובצדקה · ר"ל אם במשפט לבד לא יהיו כדאים לזה כי אין הזכות רב כ"כ מ"מ יעשה עוד צדקה: מעתה ועד עולם · כל ימי חזקיה: קנאת ה' · כי הצדקה יעשה על כי יקנא על מה שחרף סנחריב כלפי מעלה: (ז) דבר וגו'

מצודת ציון

וכבוד: (ח) המשרה · מל' שררה וממשלה: אבי עד · אב עולם:

בְּיִשְׂרָאֵל׃ ח וְיָדְעוּ הָעָם כֻּלּוֹ אֶפְרַיִם וְיוֹשֵׁב שֹׁמְרוֹן
בְּגַאֲוָה וּבְגֹדֶל לֵבָב לֵאמֹר׃ ט לְבֵנִים נָפָלוּ וְגָזִית נִבְנֶה
שִׁקְמִים גֻּדָּעוּ וַאֲרָזִים נַחֲלִיף׃ י וַיְשַׂגֵּב יְהוָה אֶת־צָרֵי
רְצִין עָלָיו וְאֶת־אֹיְבָיו יְסַכְסֵךְ׃ יא אֲרָם מִקֶּדֶם וּפְלִשְׁתִּים
מֵאָחוֹר וַיֹּאכְלוּ אֶת־יִשְׂרָאֵל בְּכָל־פֶּה בְּכָל־זֹאת לֹא־שָׁב

רש"י

בישראל · מעתה תתקיים בהם : (ח) בגאוה ובגודל לבב לאמר · מה שהיו אומרים בגאוה ובגודל לבב : (ט) לבנים נפלו וגזית נבנה · המלכים שהיו לנו קודם שמלך פקח כגון יהואחז בן יהוא שבימיו נתמעטנו כענין שנאמר (מלכים ב' י"ג) כי אבדם מלך ארם שפלים היו והם הלכו להם כבנין לבנים רעוע הנופל אבל זה שהוא עכשיו חזק הוא כבנין אבני גזית וכן ארזים טובים משקמים לבנין : (י) וישגב ה' את צרי רצין עליו · הם בוטחים במה שנסמכו על רצין מלך ארם והקב"ה ישגב את מלך אשור עליו ויסכסכנו להסיתו לבא עליו כך שמעתי · ואני אומר את אויביו כלפי השכינה הוא אומר · הקב"ה יסכסך את אויביו זה בזה גוי בגוי ארם ופלשתים בישראל וישראל זה בזה כמו שנאמר למטה בענין מנשה את אפרים וגו' : (יא) ארם מקדם · ארם הרעו להם מקדם בימי יהואחז ויואש ופלשתים הרעו להם מאחור שהפלשתים להם במערב : בכל זאת וגו' ועוד ידו נטויה · עד שיביא עליהם

מצודת ציון

ולסעדה · ענין השענה : (ט) וגזית · אבנים גזוזים ומתוקנים ביושר רב : שקמים · מין אילן תאנה וכן ובולס שקמים (עמוס ז') : גדעו · נכרתו כמו ואשריהם תגדעון (דברים ז') : (י) יסכסך · ענין בלבול וכן

מצודת דוד

זה אמר על מלכות אפרים דעל הפורענית הבאה עליכם לא במקרה בא כי הדבר הזה שלח ה' ע"י הנביאים הקודמים להתנבאות עליכם וכן היה כי נפל ונתקיים כי כבר גלו מקלתן : (ח) וידעו · כל העם הנשארים ידעו שלא כן דבריהם אשר ידברו בגאוה ובגודל לבב והוא מקרא קצר ומובן מאליו : (ט) לבנים נפלו · מה בכך שנפלו בנין הלבנים הלא נבנה תמורתן באבני גזית ר"ל אם האויב גלה המקלת הנה עתה נתחזק ביותר כי חושבים שבא במקרה והיא לא תתמיד : שקמים גדעו · אם נכרתו השקמים נחליף ארזים המעולים מהם וכפל הדבר במ"ש : (י) וישגב · כאומר הנה כל עצמם לא סמכו אלא על רצין ודעו שה' ישגב ויחזק את צרי רצין עליו וא"כ כשל עוזר ונפל עזור : ואת אויביו יסכסך · ובזה יבלבל דעת אויביו הם רשעי ישראל : (יא) ארם מקדם · אף כי מאז בימי יהואחז הרעו להם ארם היושב במזרח א"י וגם פלשתים היושבים במערב הרעו להם : בכל פה · ר"ל מלאו כל פיהם מהם : בכל זאת · בכל הפורעניות שכבר באו לא שב אף ה'

אַפּוֹ וְעוֹד יָדוֹ נְטוּיָה׃ יב וְהָעָם לֹא־שָׁב עַד־הַמַּכֵּהוּ
וְאֶת־יְהוָה צְבָאוֹת לֹא דָרָשׁוּ׃ יג וַיַּכְרֵת יְהוָה מִיִּשְׂרָאֵל
רֹאשׁ וְזָנָב כִּפָּה וְאַגְמוֹן יוֹם אֶחָד׃ יד זָקֵן וּנְשׂוּא־פָנִים
הוּא הָרֹאשׁ וְנָבִיא מוֹרֶה־שֶּׁקֶר הוּא הַזָּנָב׃ טו וַיִּהְיוּ
מְאַשְּׁרֵי הָעָם־הַזֶּה מַתְעִים וּמְאֻשָּׁרָיו מְבֻלָּעִים׃ טז עַל־
כֵּן עַל־בַּחוּרָיו לֹא־יִשְׂמַח ׀ אֲדֹנָי וְאֶת־יְתֹמָיו וְאֶת־

רש"י

את סנחריב · ד"א ארם מקדם ופלשתים מאחור · היו משחיתים ביהודה בימי אחז כמו שמפורש בדה"ב (כ"ח) ועל ישראל ועל יהודה היה ישעיה מתאונן על הצרות הללו : (יב) עד המכהו · עד הקב"ה שהוא מביא עליו המכות האלה : (יג) כפה ואגמון · לשון מלכים ושלטונין · כפה אקוול"ר בלע"ז כלומר אותם החופפים עליהם ככיפה זו : ואגמון · אף היא כיפה קטנה וע"ש שכפופה כאגמון קורא לה אגמון ובברייתא דשמואל מלינו שיש מזלות ברקיע ממונים ואלה שמותם וכאן אמר הנביא שכל חכמיהם המתנבאים להם והוזים בכוכבים את הבאות עליהם יכרית ה' מהם : (טו) מאשרי · מדריכי כמו באשורו אחזה רגלי (איוב כ"ג) · ומאושריו שלמדו דרכי מדרכי התועה הא"ת : ומאושריו מבולעים · הדורכים בדרך המאשרים אותם בדרכים שלהם דרכים מסותרים ונבוכים שאין פתח לצאת מהם ולשון בילוע נופל על

מצודת דוד

מישראל ועוד ידו נטויה להכות עוד בהם : (יב) לא שב · לא עשה תשובה המגעת עד ה' שהכה בם כי חושבים הכל למקרה ואינם דורשים את ה' : (יג) ויכרת ה' · לכן יכרית הכל ביום אחד החשוב והשפל : כפה ואגמון · השרים הדומים לענף יפה והנבזים הדומים לגומא הגדל במים וכפל הדבר במלות שונות: (יד) ונשוא פנים · מי שהכל נושאים לו פנים לפי רוב החשיבות : מורה · המלמד לעשות שקר : הוא הזנב · הוא השפל שבעם : (טו) מאשרי · המדריכים את העם המה מתעים אותם ללכת בדרך לא ישר : ומאשריו · אותם שהיו מיושרים בעיני העם המה נשחתים : (טז) לא ישמח · כי כשאדם חוטא ובא עלין העונש אין

מצודת ציון

וסכסכתי מצרים (לקמן י"ט) : (יג) ראש · ר"ל החשוב : וזנב · ר"ל השפל : כפה · כן נקרא הענף כמו וכפתו לא רעננה (איוב ט"ו) לפי שהיא כפופה : ואגמון · הוא הגומא הגדל במים : (יד) מורה · מלמד כמו את מי יורה דעה (לקמן כ"ח) : (טו) מאשרי · מדריכי כמו ואל תאשר בדרך רעים (משלי ד') : מתעים · מלשון תועה : ומאשריו · כמו ומיושריו ובאה האל"ף במקום היו"ד וכן אשרו חמוץ (לעיל א') : מבולעים · ענין השחתה כמו בלע

אַלְמְנוֹתָיו לֹא יְרַחֵם כִּי כֻלּוֹ חָנֵף וּמֵרַע וְכָל־פֶּה דֹּבֵר נְבָלָה
בְּכָל־זֹאת לֹא־שָׁב אַפּוֹ וְעוֹד יָדוֹ נְטוּיָה׃
יז כִּי־בָעֲרָה
כָאֵשׁ רִשְׁעָה שָׁמִיר וָשַׁיִת תֹּאכֵל וַתִּצַּת בְּסִבְכֵי הַיַּעַר
וַיִּתְאַבְּכוּ גֵּאוּת עָשָׁן׃
יח בְּעֶבְרַת יְהוָה צְבָאוֹת נֶעְתַּם
אֶרֶץ וַיְהִי הָעָם כְּמַאֲכֹלֶת אֵשׁ אִישׁ אֶל־אָחִיו לֹא יַחְמֹלוּ׃
יט וַיִּגְזֹר עַל־יָמִין וְרָעֵב וַיֹּאכַל עַל־שְׂמֹאול וְלֹא שָׂבֵעוּ אִישׁ

רש"י

הדרך כענין שנאמר במקום אחר מאשריך מתעים ודרך אורחותיך בלעו (לעיל ג'): (טז) ומרע · רשע כמו זרע מרעים (לעיל א'): (יז) כי בערה כאש רשעה · רשעתם תבער בהם ותאכלם כאש: שמיר ושית · שלהם תאכל המורדים הפושעים שבהם: ותצת בסבכי היער · גדולת העם · סבכי · ענפים: ויתאבכו גאות עשן · יהיו נבוכים ומסוגרים בחוזק עשן התבערה · ויתאבכו כל לשון נבך אין יסוד תיבה אלא בך כמו מבכי נהרות (איוב כ"ח) עמק הבכא (תהלים פ"ד) והנו"ן באה לו לפרקים וכאן באה בו אל"ף במקום נו"ן כמו אל"ף של אבחת חרב (יחזקאל כ"א) ואל"ף של אחותי באזניכם (איוב י"ג): נעתם ארץ · יונתן תירגם חרובת ארעא וקשה בעיני לפרש כן שהיה לו לומר נעתמה הארץ ואחרי שאין לו דמיון במקרא לא לשון התרגום ולא לשון אחר אני מפרשו לפי ענינו בעברת הקב"ה נעתם העשן הזה לארץ והוא לשון נגזר על הארץ או לשון נתך והגיע לארץ: (יט) ויגזור על ימין ·

מצודת ציון

ה' (איכה ג'): (טז) ומרע · מרשיע: נבלה · דבר מגונה: נטויה · מל' הטייה: (יז) שמיר ושית · מיני קוצים: ותצת · מלשון הצתה והבערה: בסבכי היער · הענפים המסובכים ונאחזים זה בזה כמו עד סירים סבוכים (נחום א'): ויתאבכו · הוא ענין התרוממות ואין לו דומה: גאות · מלשון גאוה: (יח) בעברת · מל' עברה וחמה: נעתם ארץ · ת"י חרובת ארעא: אל אחיו · על אחיו: (יט) ויגזור · ענינו חטיפה כי החוטף

מצודת דוד

שמחה לפני המקום: כלו חנף · כולם מחניפים לרשעים: ועוד ידו נטויה · להכות בהם עוד יותר: (יז) כי בערה · הרשעה שעושים תבער כמו אש ובתחלה תשרוף הפחותים שבעם ואח"ז בהגדולים שבהם ר"ל העון עצמו יקטרג עליהם ויפרע מהם: ויתאבכו · בעבור מרבית התבערה יתרוממו גאות העשן כי תנשא למעלה למעלה ר"ל הפורעניות תגדל מאד: (יח) בעברת ה' · בחמת ה' תתחרך ותשרף ארץ: כמאכלת אש · כמו הדבר הנאכל באש שהעץ שנאחז בו האש מדליק את העץ האחר כן העם הזה איש אל אחיו לא יחמולו ולא יהיה די להם הרע שעשה האויב: (יט) ויגזור · יחטוף במי שעומד

בְּשַׂר־זְרֹעוֹ יֹאכֵלוּ׃ כ מְנַשֶּׁה אֶת־אֶפְרַיִם וְאֶפְרַיִם אֶת־
מְנַשֶּׁה יַחְדָּו הֵמָּה עַל־יְהוּדָה בְּכָל־זֹאת לֹא־שָׁב אַפּוֹ
וְעוֹד יָדוֹ נְטוּיָה׃ י א הוֹי הַחֹקְקִים חִקְקֵי־אָוֶן וּמְכַתְּבִים
עָמָל כִּתֵּבוּ׃ ב לְהַטּוֹת מִדִּין דַּלִּים וְלִגְזֹל מִשְׁפַּט עֲנִיֵּי עַמִּי
לִהְיוֹת אַלְמָנוֹת שְׁלָלָם וְאֶת־יְתוֹמִים יָבֹזּוּ׃ ג וּמַה־תַּעֲשׂוּ
לְיוֹם פְּקֻדָּה וּלְשׁוֹאָה מִמֶּרְחָק תָּבוֹא עַל־מִי תָנוּסוּ לְעֶזְרָה

רש"י

[illegible] וישללו זה את זה על ימין או על שמאל ולא ימצא להם : איש בשר זרועו · ת"י גבר נכסי קריביה יבזון : (כ) מנשה את אפרים · מנשה יתחבר עם אפרים ; ואפרים את מנשה : עם מנשה ויחדו המה יתחברו על יהודה : (א) חקקי און · כתבי און · כתבות מזוייפין : ומכתבים · לשון ערבי הוא כמו מכתבים (שהמ"ם חירק וכ"ף שוא ות' קמוצה) בלשון עברי : (ב) להטות · על ידי כתבות שקר את הדלים מדין זכות הראויה להם : (ג) ליום פקודה · שיפקוד הקב"ה עליכם עונכם : שואה · לשון חורבן : על מי תנוסו לעזרה · הקב"ה אינו בעזרתכם :

מצודת דוד

בימין ויאמר עדיין רעב ויאכל ממי שעומד בשמאל ולא ישבעו כי מעט ימצא בהם : איש · כל אחד יאכל בשר זרועו מעקת רעבון : (כ) מנשה את אפרים · מנשה יבוז וישלול את אפרים : יחדו המה · שניהם יחד ילכו על יהודה לשלול שלל : ועוד ידו נטויה· להכות עוד: י (א) הוי · יש להתאונן על החוקקים הם סופרי הדיינים על כי כמה חוקקים און ר"ל כותבים דבר שאינו הגון וכשר : ומכתבים · הדיינים עצמם המצוים לסופריהם לכתוב המה יצוו לכתוב דברי עמל : (ב) להטות · מכתבם יהיה סיבה להטות את הדלים מן הדין הראוי להם : ולגזול · להעביר משפט האמת מן עניים : להיות · ע"י זה תהיינה האלמנות שללם רצה לומר הרי כאילו הם בוזזים ושוללים את האלמנות והיתומים : (ג) ומה תעשו · כאומר אם אין כח ביד האלמנות והיתומים אבל מה תשיבו למקום ב"ה בעת יפקוד עליכם העון הזה : ולשואה · לעת תבוא עליכם החושך ממרחק וזהו מלך אשור : לעזרה · לעזור לכם :

מצודת ציון

דבר מה גזרו וכרתו ממקומו : על ימין · בימין על במקום בי"ת כמו עמדתם על חרבכם (יחזקאל ל"ג) : י (א) החוקקים · ענין כתיבה : (ג) פקודה · ענין זכרון כמו ותפקוד עלי עון האשה (ש"ב ג') : ולשואה · ענין חושך כמו אמש שואה (איוב ל') : על מי · כמו אל מי :

ולמה

וְאָנָה תַעַזְבוּ כְּבוֹדְכֶם׃ ד בִּלְתִּי כָרַע תַּחַת אַסִּיר וְתַחַת
הֲרוּגִים יִפֹּלוּ בְּכָל־זֹאת לֹא־שָׁב אַפּוֹ וְעוֹד יָדוֹ נְטוּיָה׃
ה הוֹי אַשּׁוּר שֵׁבֶט אַפִּי וּמַטֶּה־הוּא בְיָדָם זַעְמִי׃ ו בְּגוֹי
חָנֵף אֲשַׁלְּחֶנּוּ וְעַל־עַם עֶבְרָתִי אֲצַוֶּנּוּ לִשְׁלֹל שָׁלָל וְלָבֹז בַּז
וּלְשִׂימוֹ ולשומו קרי מִרְמָס כְּחֹמֶר חוּצוֹת׃ ז וְהוּא לֹא־כֵן
יְדַמֶּה וּלְבָבוֹ לֹא־כֵן יַחְשֹׁב כִּי לְהַשְׁמִיד בִּלְבָבוֹ וּלְהַכְרִית
גּוֹיִם לֹא מְעָט׃ ח כִּי יֹאמַר הֲלֹא שָׂרַי יַחְדָּו מְלָכִים׃

רש"י

ואנה תעזבו · את כל הכבוד אשר אתם קובצים מן הגזל כשתלכו בגולה: (ד) בלתי כרע תחת אסיר · במקום אשר לא כרע ולא יכין אחד מכם שלא היה שם כריעת המרכן שם באותו המקום תהיו אסורים כלומר חוץ מארצכם תאסרו וכן תרגם יונתן בר מן ארעכון אסירין תתאסרון: תחת · מקום כמו שבו איש תחתיו (שמות ט"ז): ותחת הרוגים יפלו · ובאותו מקום יפלו הרוגים: (ה) הוי · כי עשיתי את · אשור שבט אפי · לרדות בו את עמי · ומטה הוא זעמי בידם של בני אשור: (ו) בגוי חנף · ישראל: (ז) והוא · סנחריב : לא כן ידמה · שהגזרה מאתי ואני שולחו: ידמה · קויידי"ר בלע"ז : ולבבו לא כן יחשוב · ששלחתיו על עסקי ממון לשלול ולבוז בז כי בלבבו להשמיד את הכל בגאותו : (ח) כי

מצודת ציון

ואנה · איה: כבודכם · כן יקרא העושר וכן עשה את כל הכבוד הזה (בראשית ל"א) : (ד) בלתי · ענינו כמו לא : תחת · במקום כמו שבו איש תחתיו (שמות י"ח) : (ז) ידמה · מלשון

מצודת דוד

ואנה תעזבו · כשתלכו בגולה איה תעזבו ההון אשר אספתם בגזל הלא לא ישאר לא בן ולא בת : (ד) בלתי כרע · במקום אשר לא כרע כריעת המרכן שם באותו המקום יהיה אסיר רצה לומר חוץ מארצכם תאסרו : ותחת · ובאותו מקום יפלו הרוגים : ועוד ידו נטויה · להכות בהם בהיותם בארץ אויביהם : (ה) הוי אשור וגו' · יש להתאונן על כי אשור יהיה השבט לעשות בהם אפי להכות לרדות אותם : ומטה · הזעם מה שאני זועם על ישראל הוא ביד אשור למטה כי ע"י יכה בהם כרצונו : (ו) בגוי חנף · הם ישראל המחניפים ליצרם למלאות שאלתו ותאוותו: עברתי · מה שאני מלא עליו עברה וזעם : ולשומו מרמס · לרמסו ברגל כטיט המושלך בחוצות : (ז) והוא · אבל סנחריב מלך אשור לא ידמה כן כמו שהיא שגזרה היא מלפני : ולבבו וגו' · כפל הדבר במ"ש : כי להשמיד בלבבו · כי חושב בלבבו להשמיד הכל ואף ירושלים כאילו נעשה הנצחון בכח זרועו: להכרית · חושב להכרית הכל לבל ישאר אף מעט : (ח) יחדו ·

ט הֲלֹא כְּכַרְכְּמִישׁ כַּלְנוֹ אִם־לֹא כְאַרְפַּד חֲמָת אִם־לֹא
כְדַמֶּשֶׂק שֹׁמְרוֹן׃ י כַּאֲשֶׁר מָצְאָה יָדִי לְמַמְלְכֹת הָאֱלִיל
וּפְסִילֵיהֶם מִירוּשָׁלַ͏ִם וּמִשֹּׁמְרוֹן׃ יא הֲלֹא כַּאֲשֶׁר עָשִׂיתִי
לְשֹׁמְרוֹן וְלֶאֱלִילֶיהָ כֵּן אֶעֱשֶׂה לִירוּשָׁלַ͏ִם וְלַעֲצַבֶּיהָ׃ יב וְהָיָה
כִּי־יְבַצַּע אֲדֹנָי אֶת־כָּל־מַעֲשֵׂהוּ בְּהַר צִיּוֹן וּבִירוּשָׁלָ͏ִם
אֶפְקֹד עַל־פְּרִי־גֹדֶל לְבַב מֶלֶךְ־אַשּׁוּר וְעַל־תִּפְאֶרֶת רוּם

רש"י

יאמר וגו' · לכך גבה לבו : הלא ככרכמיש · כאשר בני כרכמיש שרים ושלטונים כן בני כלנו על כן אם לא כארפד אשר הוא משלטנות חמת שלקחתי מארם ואם לא כדמשק שלקחתי מיד ארם כן עשיתי לשומרון אם לא כארפד חמת דבוק הוא כארפד. של חמת לכך נקוד פתח : (י) ופסיליהם · היו : מירושלים ומשומרון · מכאן שרשעי ישראל היו מספיקים דמות עבודת כוכבים שלהם לכל האומות סביבותם ואחרי שעובדי פסילי שומרון (וירושלים) נפלו בידו ולא הצילום פסיליהם כך שומרון וירושלים לא תנצל : (יא) כאשר עשיתי לשומרון וגו' · זאת יאמר לאחר שיכבוש את שומרון : (יב) והיה כי יבצע וגו' · אבל לא היה כמו שדימה אלא מאחר שיגמור הקב"ה את כל מעשהו וקנאתו בישראל ובקלת ערי יהודה ומאותה ירא יכנעו בני ציון וירושלים לשוב אלי אודיע למלך אשור כי לא בכחו גבר : אפקוד על פרי גודל לבב מלך אשור · על אשר הפרה והרבה גודל לבב מלך אשור להתהלל בכחו על שקר · פרי גודל קריישמנ"ם דגרגדיי"א בלע"ז של לב סנחריב : תפארת רום עיניו · על שנתפאר בגאותו · תפארם

מצודת דוד

ט כמו כל אחד חשוב כמלך לפי
מרבית הפעם היה לכ"א : (ט) הלא
ככרכמיש · הלא כמו שכבשתי את
כרכמיש כן כבשתי את כלנו : אם
לא וגו' · שהם לא כמו שכבשתי את ארפד אשר היא משלטנות חמת הלא לא כמו שכבשתי את דמשק כן אכבוש את שומרון : (י) כאשר מצאה ידי · כמו שהשיגה ידי לכבוש הממלכות ההם עובדי האליל והלא פסיליהם הזקים מפסילי ירושלים ומפסילי שומרון וכאומר אם כן כ"ש שאכבוש את ירושלים ואת שומרון: (יא) הלא כאשר וגו'· אחר שיכבוש שומרון בבואו על ירושלים יאמר הלא כאשר וכו': ולאליליה· כי גם האלילים שבר ולקח עמו לאשור : (יב) כי יבצע · כאשר ישלים ה' את מעשהו להביא חיל סנחריב על ציון וירושלים אז אפקוד אשגיח על מה שהפרה והרבה גודל לבב : ועל תפארת

מצודת ציון

דמיון ומחשבה : (יב) יבצע · ענין
השלמה כמו וידיו תבצענה (זכריה ד'):
אפקוד · ענין השגחה כמו פקדו נא

עֵינָיו׃ יג כִּי אָמַר בְּכֹחַ יָדִי עָשִׂיתִי וּבְחָכְמָתִי כִּי נְבֻנוֹתִי
וְאָסִיר ׀ גְּבוּלֹת עַמִּים וַעֲתִידֹתֵיהֶם ועתודותיהם קרי שׁוֹשֵׂתִי
וְאוֹרִיד כַּאַבִּיר כביר קרי יוֹשְׁבִים׃ יד וַתִּמְצָא כַקֵּן ׀
יָדִי לְחֵיל הָעַמִּים וְכֶאֱסֹף בֵּיצִים עֲזֻבוֹת כָּל־הָאָרֶץ אֲנִי
אָסָפְתִּי וְלֹא הָיָה נֹדֵד כָּנָף וּפֹצֶה פֶה וּמְצַפְצֵף׃ טו הֲיִתְפָּאֵר

רש"י

ונטמנ"ט בלע"ז : רום עיניו · גסות רוחו כענין שנאמר גבה עינים ורחב לבב (תהלים ק"א) : (יג) כי אמר בכח ידי עשיתי · כל גבורתי לא מאת הקב"ה : נבונותי · חכמתי : ועתודותיהם · מעמדם ומצבם : ואוריד · הורדתים מגדולתם : כביר יושבים · יושבים רבים · כביר ופלשור"ש : (יד) כקן · כקני עופות הפקר : וכאסוף ביצים עזובות · וכאשר יאסוף איש ביצים עזובות שעזבתם אמם ואין מוחה בידם לכסות עליהם : נודד כנף ופוצה פה ומצפצף · כל הלשון הזה נופל בעופות לפי שדימה אותם הגולים לקן צפרים ולביצים עזובות אמר לשון זה לא צפצפו עליהם האב והאם : (טו) היתפאר הגרזן · הקב"ה אומר לא היה לך להתהלל בזאת כי אינך אלא

מצודת ציון

וראו (ש"א י"ד) : (יג) ועתודותיהם · אוצרותיהם המזומן לעת הצורך והוא מלשון התעתדו לגלים (איוב ט"ו) שהוא ענין הזמנה : שושתי · כמו שוסתי בסמ"ך והוא ענין בזה ושלל כמו שוסים את הגרנות (ש"א כ"ג) : כביר · ענין חוזק כמו כביר כח לב (איוב ל"ו) : (יד) כקן · הוא מדור העופות כמו ודרור קן לה (תהלים פ"ד) : חיל · ענין צבא העם : ופוצה · ענין פתיחה כמו פצית פיך (שופטים י"א) : ומצפצף · כן נקרא השמעת קול העופות :

מצודת דוד

על התפארות גאותו : (יג) עשיתי · כל מה שעשיתי בדבר הנצחון עשיתי בכח ידי ובחכמתי כי אני נבון : ואסיר · כי לכל עם יש גבול לארצו לפי התפשטות המלכות באמרם עד כאן גבול מלכות זו ועד כאן וכו' וכיון שכבש הכל הסיר הגבולים כי נחשב הכל כמלכות אחת : ועתודותיהם שוסתי · שללתי אוצרותיהם : ואוריד · הורדתי היושבים במקום חוזק ותוזר על תחלת המקרא שאומר את כל אלה עשה בכח הזרוע ובחכמה נפלאה : (יד) ותמצא כקן ידי · רצה לומר השיגה ידי לצבא העמים כמו שיד כל משגת קן צפור המופקר : וכאסוף וגו' · אספתי אני את כל אנשי הארץ כמו המאסף ביצים שעזבתם אמם והלכה לה: ולא היה נודד כנף · לפי שדמה הגולים לקן צפור ולביצים עזובות אמר לשון הנופל בעופות שמנדנדים בכנפיהם ופותחים פיהם ומצפצפים כהושבם שבוזה יגזלו ור"ל שלא עמד מי למולו למחות בידו : (טו) היתפאר · אמר הנביא וכי מראוי שיתפאר

הגרזן

הַגַּרְזֶן עַל הַחֹצֵב בּוֹ אִם־יִתְגַּדֵּל הַמַּשּׂוֹר עַל־מְנִיפוֹ כְּהָנִיף
שֵׁבֶט וְאֶת־מְרִימָיו כְּהָרִים מַטֶּה לֹא־עֵץ׃ טז לָכֵן יְשַׁלַּח
הָאָדוֹן יְהוָה צְבָאוֹת בְּמִשְׁמַנָּיו רָזוֹן וְתַחַת כְּבֹדוֹ יֵקַד
יְקֹד כִּיקוֹד אֵשׁ׃ יז וְהָיָה אוֹר־יִשְׂרָאֵל לְאֵשׁ וּקְדוֹשׁוֹ לְלֶהָבָה

כצ"ל מ"ש

רש"י

כגרזן שלי ואני החוצב בך · נפרע על ידך מאויבי · אתה המשור ואני המניפו וכי דרך המשור להתהלל על מניפו · משור סייג"א בלע"ז : כהניף שבט את מרימיו · כאילו היה השבט מניף את עצמו ואת יד המרימו והלא אין שבט מניפו אלא האדם : כהרים מטה לא עץ · לא העץ הוא המרים אלא האדם הוא המרים : (טז) ותחת כבודו · תחת בגדיהם יהיו נשרפין · הבגדים הם מכבדים את האדם : יקד יקוד · ישרף שרפה כשרפת אש · ומדרש אגדה כאן פרע לבני שם הכבוד שעשה שם לאביו כשכסה ערות נח אביו שנאמר (בראשית ט"ז) ויקח שם ויפת וגו' : (יז) אור ישראל · התורה שעוסק בה חזקיה תהיה לאש לסנחריב : וקדושו · הקב"ה · ד"א וקדושו

מצודת דוד

הגרזן על החוצב בו לומר אני החוצב לא אתה ר"ל הלא אשור אינו אלא כגרזן ביד האל ולא בכחו יגבר : אם יתגדל וגו' · כפל הדבר במ"ש : כהניף שבט · כאילו השבט עם מרימיו הניף את השבט רצה לומר כאילו כח שניהם עשתה את ההנפה : כהרים מטה · כאילו המטה הרים וכו' וכפל הדבר במ"ש : לא עץ · הנה באמת לא העץ הוא המרים כי אם האדם הוא המרים ורצה לומר הנה כן לא אשור הוא בעל הנצחון כי אם המקום שהמשילו : (טז) לכן · בעבור גודל לבבו : במשמניו רזון · ירזה את השמנים שבעמו רצה לומר יאבדו מן העולם : ותחת כבודו · ובמקום שהיה מתכבד בעצמו לתלות הדבר בכח זרועו במקום זה יהיה ללעג וקלס כי תבער הבערה כתבערת אש רצה לומר כל אנשיו ימותו על ידי המלאך המכה בהם כאילו נשרפו באש וכן נאמר בו והיתה לשרפה מאכולת אש (לעיל ט') : (יז) והיה אור ישראל · האל המאיר לישראל : וקדושו · הוא האל קדוש ישראל וכפל הדבר

מצודת ציון

(טו) הגרזן · שם הכלי שחוטבים בו העצים כמו ונדחה ידו בגרזן (דברים י"ט) : החוצב · ענין חטיבה ובקיעה ודומה לו וגם יקב חצב בו (לעיל ה') : המשור · שם כלי מלאכה פגימות עשויה לחתוך בה העצים וכן וישם במגרה (דה"א כ') : מניפו · מלשון הנפה והרמה : כהרים · מלשון הרמה והגבהה : מרימיו · עם מרימיו : (טז) משמניו · מלשון שמן : רזון · ענין כחשות : ותחת · במקום : יקד · ענין הבער כמו על מוקדה

וּבְעֲרָה וְאָכְלָה שִׁיתוֹ וּשְׁמִירוֹ בְּיוֹם אֶחָד׃ יח וּכְבוֹד יַעְרוֹ
וְכַרְמִלּוֹ מִנֶּפֶשׁ וְעַד־בָּשָׂר יְכַלֶּה וְהָיָה כִּמְסֹס נֹסֵס׃ יט וּשְׁאָר
עֵץ יַעְרוֹ מִסְפָּר יִהְיוּ וְנַעַר יִכְתְּבֵם׃ כ וְהָיָה ׀ בַּיּוֹם הַהוּא
לֹא־יוֹסִיף עוֹד שְׁאָר יִשְׂרָאֵל וּפְלֵיטַת בֵּית־יַעֲקֹב לְהִשָּׁעֵן
עַל־מַכֵּהוּ וְנִשְׁעַן עַל־יְהוָה קְדוֹשׁ יִשְׂרָאֵל בֶּאֱמֶת׃ כא שְׁאָר
יָשׁוּב שְׁאָר יַעֲקֹב אֶל־אֵל גִּבּוֹר׃ כב כִּי אִם־יִהְיֶה עַמְּךָ

רש״י

צדיקים שבדור: **שיתו ושמירו** · שריו וגבוריו: **(יח) וכבוד יערו וכרמלו** · הם רבוי חיילותיו: **כרמל** · יער גבוה: **כמסוס נוסס** · לפי שדימה אותם לעצי יער דימה פורענותם לתולעת הנוסר בפיו וטוחן העץ וקורהו שם כמו ונאמר יאכלם סס (לקמן נ״א): **כמסוס נוסס** · כמגור המגורר: **כמסוס נוסס** · כמסוס של נוסס שהוא נטחן דק דק שהתולעת טוחן כך היה האפר ושריפת גופן דק · מסוס הוא הנטחן ונופל ע״י תולעת · נוסס הוא התולעת: **(יט) ושאר עץ יערו** · הנותרים בחיילותיו: **מספר יהיו** · נוחים לספור כי מעט הם ונער יוכל לכתבם ואמרו רבותינו עשרה נשאר מהם שאין לך קטן שאינו כותב יו״ד קטנה: **(כ) להשען על מכהו** · לסמוך על מלכי מצרים שהם היו תחלת המציקים להם: **(כא) שאר ישוב** · השארית שבהם ישובו אל הקב״ה: **אל גבור** · שהראה להם גבורה בסנחריב: **(כב) כי אם יהיה עמך** · לחזקיהו אמר הנביא אם יהיה עמך כחול הים

מצודת ציון

(ויקרא ו׳): **(יז) שיתו ושמירו** · מיני קוצים: **(יח) וכרמלו** · שם כרמל הונח למקום שדות וכרמים וכמ״ש והיה מדבר לכרמל (לקמן ל״ב): **כמסוס נוסס** · שם התולעת האוכל וטוחן את העץ נקרא נוסס ודומה לו

מצודת דוד

כמ״ש: **שיתו ושמירו** · וקראם כן לפי שבהם היה מכאיב העמים כבקוץ מכאיב: **(יח) וכבוד יערו** · מרבית אנשיו כעצי היער אשר היה מתכבד בהם: **וכרמלו** · ר״ל בעלי העושר ככרמל הזה שהוא מלא ברכת ה׳ שדות וכרמים: **מנפש וגו׳** · כי ישרף גופם ונפשם: **והיה** · העם ההוא יהיה כהנטחן מן התולעת אשר יטחן בפיו את העצים דק דק ולפי שהמשילם לעצי היער אמר לשון הנופל בהשחתת העצים: **(יט) ושאר** · שאר העץ הנשאר ביערו ר״ל הנשאר במחנהו: **מספר יהיו** · יהיו מעט מתי מספר: **ונער** · אף הנער לא ילאה לכתבם ולפרטם כי מעטים יהיו: **(כ) ביום ההוא** · כשיראה גודל הנס הזה: **על מכהו** · על מצרים שהם היו תחלת המציקים להם: **באמת** · בכל לבב: **(כא) שאר ישוב** · השארית ישובו ולתוספת ביאור אמר שאר יעקב וכו׳ רצה לומר השארית מבני יעקב הם ישובו לה׳ שהראה גבורות כאשר: **(כב) כי אם וגו׳** · רצה

יִשְׂרָאֵל כְּחוֹל הַיָּם שְׁאָר יָשׁוּב בּוֹ כִּלָּיוֹן חָרוּץ שׁוֹטֵף
צְדָקָה׃ כג כִּי כָלָה וְנֶחֱרָצָה אֲדֹנָי יֱהֹוִה צְבָאוֹת עֹשֶׂה
בְּקֶרֶב כָּל־הָאָרֶץ׃ כד לָכֵן כֹּה־אָמַר אֲדֹנָי יֱהֹוִה צְבָאוֹת
אַל־תִּירָא עַמִּי יֹשֵׁב צִיּוֹן מֵאַשּׁוּר בַּשֵּׁבֶט יַכֶּכָּה וּמַטֵּהוּ
יִשָּׂא־עָלֶיךָ בְּדֶרֶךְ מִצְרָיִם׃ כה כִּי־עוֹד מְעַט מִזְעָר וְכָלָה
זַעַם וְאַפִּי עַל־תַּבְלִיתָם׃ כו וְעוֹרֵר עָלָיו יְהוָה צְבָאוֹת

רש"י

השאר שישוב בו למוטב תשטוף את כליון החרוץ לבא עליהם ויעכבנו מלבא בצדקה שיתנהג בה : (כג) כי כלה ונחרצה · הראה שהקב"ה עושה [דין] ברשעים ותכנעו ותשובו אליו : (כד) לכן · לפי שידעתי שתשובו אלי חזקיה וסיעתו (דבר אחר לכן לשון שבועה לכן באמת) : כה אמר ה' אל תירא גו' מאשור בשבט יככה · בשבט פיו יחרף ויגדף אתכם על ידי רבשקה : ומטהו ישא עליך · לאיים כדרך שעשה למצרים · ועוד יש לפרש בשבט יככה אשר עד הנה הכך בשבט והורגל לשאת עליך מטהו ואימתו כדרך המצריים משום ר' מנחם אמר לי ר' יוסף : (כה) כי עוד (ימים) מעט מזער וכלה · הזעם שלי שניתן למטה ביד אשור כמו שאמר למעלה ומטה הוא בידם זעמי : ואפי · שהיה לשבט ישוב על תבליתם · לשון תבל עשו (ויקרא כ') על הירופים וגידופים אשר גדפו נערי מלך אשור אותי : (כו) ועורר עליו ·

מצודת דוד

לומר אף על פי שיהיו מרובים לא ישאר בהם כי אם שארית אשר ישובו לה' כי כליון חרוץ יבוא כנחל שוטף במשפט צדק ואמת כי יהיו ראוים לכליון : (כג) כי כלה ונחרצה · רצה לומר הכלה תהיה נחרצה מה שיעשה ה' בקרב הארץ ולזה ישארו מעט מהרבה : (כד) לכן · לפי שידעתי אשר חזקיה וסיעתו המה ישובו אלי : בשבט יככה · רצה לומר לא יעשה בך כלה רק יכה אותך בשבט המכאיב וישא עליך מטהו לאיים ולהפחיד : בדרך · כענין שעשה במצרים שהכאיבו לישראל ואיימו עליהם ולא כלו אותם : (כה) וכלה זעם · הזעם שלי הנתון ביד אשור להיות לו למטה כמ"ש למעלה ומטה הוא בידם זעמי הנה במעט זמן יכלה הזעם : ואפי · חמתי תשוב על התבל שעשו הם התרופים והגדופים אשר גדפו נערי מלך אשור ורצה לומר שהחמה תחול עליהם לגמול התבל : (כו) ועורר · ה' יעורר עליו שוט המכה דוגמת מכת מדין בימי

מצודת ציון

וכנאמר יאכלם סס (לקמן כ"א) והנטתן עצמו נקרא מסוס : (כב) חרוץ · גזור וחתוך כמו כן משפטך אתה חרצת (מ"א כ') : (כג) ונחרצה · נגזרה ונחתכה : (כה) מזער · ענינו כמו מעט וכן זעיר שם (לקמן כ"ח) וכפל בשמות נרדפים להמעטת הזמן : תבליתם · ענינו דבר מגונה שאין ראוי לעשותה כמו תבל היא (ויקרא כ') : (כו) ועורר · מלשון

שׁוֹט כְּמַכַּת מִדְיָן בְּצוּר עוֹרֵב וּמַטֵּהוּ עַל־הַיָּם וּנְשָׂאוֹ
בְּדֶרֶךְ מִצְרָיִם׃ כז וְהָיָה ׀ בַּיּוֹם הַהוּא יָסוּר סֻבֳּלוֹ מֵעַל
שִׁכְמֶךָ וְעֻלּוֹ מֵעַל צַוָּארֶךָ וְחֻבַּל עֹל מִפְּנֵי־שָׁמֶן׃ כח בָּא
עַל־עַיַּת עָבַר בְּמִגְרוֹן לְמִכְמָשׂ יַפְקִיד כֵּלָיו׃ כט עָבְרוּ

רש"י

ולעורר עליו: **שוט** · מכת יסורין: **כמכת מדין** · שנהרגו בלילה אחד והשרים שברחו מהם ונמלטו נהרג עורב בצור עורב כדמפורש בספר שופטים אף זה לאחר שישוב לארצו ימות שם בחרב: **ומטהו על הים** · **ועוד יעורר** עליו את מטהו אשר היה על הים בפרעה ובחילו: **ונשאו** · וטלטלו מן העולם כדרך שנשא את מצרים: (כז) **וחובל עול** · סנחריב מפני חזקיהו שהיה נוח לדורו כשמן · ורבותינו פירשו מפני שמנו של חזקיה שהיה דולק בבתי כנסיות ובבתי מדרשות שהשיאום לעסוק בתורה כענין שנאמר אשר העתיקו אנשי חזקיהו וגו' (משלי כ"ה): (כח) **בא על עית** · מונה והולך מסעות שנסע סנחריב ובא על ערי יהודה לבא ירושלים ביום מפלתו · עית מגרון ומכמש רמה גבעת שאול בת גלים לישה ענתות מדמנה גבים · כולן

מצודת ציון

התעוררות: **שוט** · ענינו כמו שבט וכן שוט לסוס (משלי כ"ו): **ונשאו** · מל' משא וטלטול: **בדרך** · בענין: (כז) **סבלו** · ענין משא כבד כמו נושא סבל (מ"א ה'): **שכמך** · כתפך: **ועולו** · הוא העושה בצואר הבהמה כשהיא חורשת: **וחובל** · ענין השחתה כמו וחבל את מעשה ידיך (קהלת ה'): (כח) **למכמש** · במכמש ובא הלמ"ד במקום בי"ת וכן ישבת לכסא (תהלים ט) ומשפטו בכסא וכמוהו רבים: **יפקיד** · מל' פקדון

מצודת דוד

גדעון שנפלו בלילה אחד והמלכים שברחו נהרגו עורב בצור עורב וכן כולם כמ"ש בשופטים ולקצר לא זכר אלא אחד מהם ורצה לומר כמו כן יהיה סנחריב אחר שישוב לארצו ימות שם בחרב: **ומטהו** · חוזר על מלת ועורר לומר שיעורר עליו מטהו אשר היה על שכם בפרעה ובחילו: **ונשאו** · יטלטלנו מן העולם כדרך שנשא את מצרים: (כז) **סבלו** · המשא שהטעים סנחריב על שכם ישראל יוסר אז: **ועולו** · העול שנתן על צוארך יוסר וכפל הדבר במ"ש: **וחבל עול** · הוא מאמר הנלצי עם כי הדרך אשר שומן הצואר נשחת מפני העול אמר שיהיה בהפך שתשחת העול מפני השומן ר"ל סנחריב המטיל העול יאבד על ידי חזקיה: (כח) **בא על עית** · התחיל הנביא להלעיג על סנחריב על שבא במהירות נמרץ לכבוש ירושלים עד שהלך מסעות רבות ביום אחד ואמר שבא על עית ומשם עבר במגרון ובמכמש הניח רוב כלי המלחמה להקל המשא ובחשבו שלא יצטרך לכולם: (כט) **עברו** · אנשיו עברו

מעבר

מַעְבָּרָה גֶּבַע מָלוֹן לָנוּ חָרְדָה הָרָמָה גִּבְעַת שָׁאוּל נָסָה׃
ל צַהֲלִי קוֹלֵךְ בַּת־גַּלִּים הַקְשִׁיבִי לַיְשָׁה עֲנִיָּה עֲנָתוֹת׃
לא נָדְדָה מַדְמֵנָה יֹשְׁבֵי הַגֵּבִים הֵעִיזוּ׃ לב עוֹד הַיּוֹם בְּנֹב
לַעֲמֹד יְנֹפֵף יָדוֹ הַר בֵּית־בת קרי צִיּוֹן גִּבְעַת יְרוּשָׁלִָם׃
לג הִנֵּה הָאָדוֹן יְהוָה צְבָאוֹת מְסָעֵף פֻּארָה בְּמַעֲרָצָה וְרָמֵי

רש"י

מקומות הן: (כט) לנו · לשון לינה: נסה · ברחה · ברחו כולן מפני חיילותיו: (ל) צהלי קולך · להזהיר לעם: הקשיבי ליישה · את קול השופר וברחו לכם וכן עניה ענתות: (לא) העיזו · נאספו לברוח · ורבותינו דרשו צהלי קולך וכל המקרא במדרש אחר באגדת חלק והעמידו המסעות על עשר אבל יונתן תירגם את כולם שמות מקומות: (לב) עוד היום בנוב לעמוד · כל הדרך הזה נתלבט כדי לעמוד בעוד היום בנוב לפי שאמרו לו איצטגניניו אם תלחם בה היום תכבשנה וכשעמד בנוב וראה את ירושלים קטנה לא שם לדברי איצטגניניו והתחיל להניף ידו בגאוה וכי על עיר כזו הרגזתי כל החיילות הללו לינו פה הלילה ולמחר ישליך בה איש אבנו: הר בת ציון · השר בת ציון: (לג) הנה האדון · בלילה ההוא: מסעף פארה במערצה · יפשח פארותיו עיקר ענפי אילנותיו: במערצה · במשור המקצץ ענפים אין פארה זו לשון גת שהרי לא נכתב בוי"ו כמו פורה דרכתי (לקמן ס"ג) וכמו לחשוף חמשים פורה (חגי ב׳) אלא באל"ף כמו ותארכנה פארותיו (יחזקאל ל"א) ומסעף הוא לשון מקצץ ענפים · אישפרנקיי"ר בלע"ז כמו וכלה סעיפיה (לקמן י"ז) וכן בסעיפיה פוריה (לקמן כ"ז): במערצה ·

מצודת דוד

מעבר הירדן: גבע · בעיר גבע: לנו · במלון בטוחים מבלי פחד ולא חנו בשדה כדרך אנשי המלחמה: חרדה · אז אנשי הרמה חרדה אחזתם ואנשי גבעת שאול נסו מפחד: (ל) צהלי קולך · רצה לומר המקומות ההם שלחו לאנשי בת גלים לומר אליהם הרימו קול להזהיר העם למהר לברוח ואתם בני ליש הקשיבו הקול ומהרו לברוח וכן ישמעו העדה העניה אשר בענתות ויברחו גם המה: (לא) נדדה · עדת מדמנה נדדה ממקומה וברחה: העיזו · נאספו יחד לברוח: (לב) עוד היום · כ"כ מיהר בהליכתו למען יעמוד בנוב בעוד יום כי משם יכול הרואה לראות את ירושלים: ינופף · כשראה את ירושלים היה מניף ידו עליה בדרך בזיון ולעג כאומר הלא בנקל אכבשנה: הר וגו׳ גבעת וגו׳ · כפל הדבר במ"ש: (לג) הנה האדון · כאומר אבל לא היה כמו שחשב כי הנה

מצודת ציון

וגניזה: (כט) נסה · ענין בריחה: (ל) צהלי · ענין השמעת קול גדול וכן להלו מים (לקמן כ"ד): (לא) העיזו · ענין אסיפה כמו שלח העז (שמות ט׳): (לב) ינופף · ענין הרמה: (לג) מסעף ·

הַקּוֹמָה גְּדֻעִים וְהַגְּבֹהִים יִשְׁפָּלוּ׃ לד וְנִקַּף סִבְכֵי הַיַּעַר
בַּבַּרְזֶל וְהַלְּבָנוֹן בְּאַדִּיר יִפּוֹל׃ יא א וְיָצָא חֹטֶר מִגֵּזַע
יִשָׁי וְנֵצֶר מִשָּׁרָשָׁיו יִפְרֶה׃ ב וְנָחָה עָלָיו רוּחַ יְהוָה רוּחַ

רש"י

בכלי מתזית העורך ושובר אותם : ורמי הקומה · הגבורים : גדועים · אין לשון גידוע נופל אלא באילנות ודבר קשה: (לד) ונקף · אף זה לשון קצילה כמו כנוקף זית ונקף לשון ונפעל : סבכי היער · הענפים המשובכים והגבורים : והלבנון · עובי יערו וכרמלו הן מרבית חיילותיו : באדיר יפול · על ידי מלאך יפלו · ד"א באדיר בזכות חזקיהו שהוא אדירם ומושלם של ישראל כמה שנאמר והיה אדירו ממנו (ירמיה ל׳) : (א) ויצא חוטר מגזע ישי · ואם תאמרו הרי תנחומין לחזקיהו ועמו שלא יפלו בידו ומה תהא על הגולה אשר הגלה בתלאת והכור שמא אבד סברם לא אבד סוף שיבא מלך משיחנו ויגאלם : חוטר · שבט מלוכה : ונצר · לשון יונק ואילן : ונצר משרשיו יפרה · ובכל הענין ובסופו והיה ביום ההוא יוסיף ה׳ שנית ידו הרי שנאמרה נבואה זו לנחמת הגולים מאשור · (אמר המעתיק בימי חרפי הקשיתי לשאול לכמה גאונים על מה שכתב א"מ זקני הרמ"א בהגה"ה בהל׳ ר"ה שאגוז בגי׳ ח"ט והלא הוא גם גי׳ טו"ב · ותרצתי על פי הזוהר מה שהקשה ר"א את אביו

מצודת ציון

ענין ענפים כמו וכלה סעיפיה (לקמן כ"ז) ור"ל יסיר הסעיפים וכן ויסקלהו (לעיל ה׳) ור"ל הסיר האבנים : פארה · גם הוא ענין ענף כמו ותארכנה פארותיו (יחזקאל ל"א) ועם כי אמר מסעף אמר גם פארה לתוספת באור וכן רתקו בזקים (נחום ג׳) : במערצה · כן שם הכלי המשחית ומשבר והוא מלשון בקומו לערוץ הארץ (לעיל ב׳) : ורמי הקומה · ענינם רוממות וגבהות : גדועים · ענין כריתה כמו שקמים גדעו (לעיל ט׳) : (לד) ונקף · ענין כריתה כמו כנוקף זית (לקמן י"ז):סבכי· ענין התאחזות כמו עד סירים סבוכים (נחום א׳) : והלבנון · כן שם יער בא"י :

יא (א) חוטר·ענינו כמו מטה וכן חוטר גאוה (משלי י"ד) ור"ל לומר שבט מלוכה : מגזע·משורש ובדרז"ל גזעו מחליף (תענית כ"ה) וכן אף בל שורש בארץ גזעם (לקמן מ׳):ונצר·ענינו כמו כנצר נתעב (לקמן י"ד) : יפרה·יעשה

מצודת דוד

האדון ה׳ כרת ענפיו בכלי המשחית רצה לומר שלח המלאך והכה בהם : ורמי הקומה · האילנות גבהי הקומה נעשו כרותים ר"ל מתו הגבורים : (ד) ונקף · הענפים המשובכים זה בזה יוכרתו בברזל רצה לומר חילו הרב יומת על ידי המלאך : והלבנון· עצי הלבנון יפלו על ידי אדיר וחזק והוא המלאך וכפל הדבר במ"ש לחוזק הענין ולתפארת המליצה:יא(א)ויצא חוטר · כאומר אל תתמהו מהפלא הגדול הזה כי יבוא זמן שיפליא לעשות עוד יותר מזה כי יצא שבט מלוכה משורש ישי מזרע דוד הוא מלך המשיח: ונצר וגו׳· כפל הדבר במ"ש: (ב) רוח

חָכְמָה וּבִינָה רוּחַ עֵצָה וּגְבוּרָה רוּחַ דַּעַת וְיִרְאַת יְהוָה׃
ג וַהֲרִיחוֹ בְּיִרְאַת יְהוָה וְלֹא־לְמַרְאֵה עֵינָיו יִשְׁפּוֹט וְלֹא־
לְמִשְׁמַע אָזְנָיו יוֹכִיחַ׃ ד וְשָׁפַט בְּצֶדֶק דַּלִּים וְהוֹכִיחַ בְּמִישׁוֹר
לְעַנְוֵי־אָרֶץ וְהִכָּה־אֶרֶץ בְּשֵׁבֶט פִּיו וּבְרוּחַ שְׂפָתָיו יָמִית
רָשָׁע׃ ה וְהָיָה צֶדֶק אֵזוֹר מָתְנָיו וְהָאֱמוּנָה אֵזוֹר חֲלָצָיו׃
ו וְגָר זְאֵב עִם־כֶּבֶשׂ וְנָמֵר עִם־גְּדִי יִרְבָּץ וְעֵגֶל וּכְפִיר וּמְרִיא

רש"י

רשב"י על שאמרו חז"ל ולא קם נביא בישראל אבל באו"ה קם ומנו בלעם וגו' והשיב לו בפסוק גם את זה לעומת זה וגו' · שאפילו שיש קדושה בטומאה אסור ללמוד אותה שנאמר ומעץ הדעת טו"ב ור"ע לא תאכל · ויובן אף שאגוז גימטריא טוב הואיל ויש בה קליפה גי' ח"ט אין אוכלין בר"ה ונענעו לי ראשיהם הגאונים הסם) : (ג) והריחו ביראת ה' · ימלא רוח יראת ה' ובלע"ז אירא[ו]נמירלו"י : ולא למראה עיניו ישפוט · כי בחכמת הקב"ה בקרבו ידע ויבין מי זכאי ומי חייב : (ד) במישור · לשון נוח ורך : והכה ארץ בשבט פיו · כתרגומו וימחי חייבי ארעא : וברוח שפתיו · ובממלל סיפוותיה : (ה) והיה צדק אזור מתניו · ויהון צדיקיא סחור סחור ליה · דבקים בו כאזור : (ו) ומריא · שור פטם :

מצודת דוד

ה' · רוח נבואה : רוח חכמה וגו' · כל אלה ינוחו עליו ובו ימלאו : (ג) והריחו · לפי שהריח היא הרגשה קלה מאד לכן קורא להרגשה קלה בשם ריח ורצה לומר במעט הבנה והתבוננות ירגיש ויבחין בבני אדם הטובים המה אם רעים: ביראת ה' · שהרגשה הזאת תהיה לו בעבור יראה מה': ולא למראה וגו' · בהשפטו בני אדם לא יצטרך לראות הדברים בעיניו ולשמוע באזניו כי בלבבו יבין מדעתו : (ד) ושפט בצדק דלים · יקח משפט הדלים בצדק מן העשירים ולא יהדר פני הגדולים ואת החזקים יוכיח במישור כפי הראוי בעבור ענוי הארץ שלא יגזלום עוד מעתה : והכה ארץ · רשעי הארץ יכה בקללת פיו והרי הוא כשבט המכה : וברוח וגו' · כפל הדבר במ"ש : (ה) והיה צדק וגו' · הצדק והאמונה שיחזיק בהן יהיו לו לחוזק כאדם החגור אזור במתניו שהוא מזורז ומחוזק : (ו) וגר זאב · אף

מצודת ציון

פרי : (ג) והריחו · מלשון ריח : יוכיח · ענין ברור דבר: (ד) והוכיח · מלשון תוכחה ומוסר : במישור · מלשון יושר : לענוי · הלמ"ד הוא במקום בעבור כמו פתח פיך לאלם (משלי ל"א) : וברוח · הוא הדבר הבא בהפחת רוח הפה : (ה) אזור · חגורה : מתניו · חלציו · פתרון אחד להם : (ו) וגר · ידור : ונמר · שם חיה: ירבץ · ענינו השכיבה לנוח: וכפיר · שם משמות האריה : ומריא ·

יַחְדָּו וְנַעַר קָטֹן נֹהֵג בָּם: ז וּפָרָה וָדֹב תִּרְעֶינָה יַחְדָּו
יִרְבְּצוּ יַלְדֵיהֶן וְאַרְיֵה כַּבָּקָר יֹאכַל־תֶּבֶן: ח וְשִׁעֲשַׁע יוֹנֵק
עַל־חֻר פָּתֶן וְעַל מְאוּרַת צִפְעוֹנִי גָּמוּל יָדוֹ הָדָה: ט לֹא־
יָרֵעוּ וְלֹא־יַשְׁחִיתוּ בְּכָל־הַר קָדְשִׁי כִּי־מָלְאָה הָאָרֶץ דֵּעָה
אֶת־יְהוָה כַּמַּיִם לַיָּם מְכַסִּים: י וְהָיָה בַּיּוֹם הַהוּא שֹׁרֶשׁ

רש"י

(ח) ושעשע · ושיחק : על חור פתן · על חור עפר שהנחש מקנן בתוכו · קלו"ש בלע"ז · פתן נחש משהזקין נעשה חרש ונקרא פתן שוב אין לו לחש שנאמר (תהלים נ"ח) אשר לא ישמע לקול מלחשים : ועל מאורת צפעוני · יונתן תרגם חיזו גלגלי עיני חוי חורמן · ומנחם פתר בו לשון נקב וחורי עפר וכן אור כשדים (בראשית י"א) וכן באורים כבדו ה' (לקמן כ"ד) : גמול · תינוק הגמול משדי אמו : ידו הדה · ת"י ידוהי יושיט כמו הד הרים (יחזקאל ז') והמו הידד (לקמן ט"ז) שהוא לשון הרמת קול אף זה לשון הרמה וה"א אחרונה באה בתוכה יסוד נופל כמו עשה בנה קנה : (ט) דעה את ה' ·

מצודת ציון

בהמה פטומה וכן וחלב מריאים (לעיל א') : נוהג בם · יוליך אותם : (ח) ושעשע · ענין התעסקות לשמוח כמו אני תורתך שעשעתי (תהלים קי"ט) : חור · נקב כמו והנה חור אחד בקיר (יחזקאל ח') : פתן · מין נחש רע : מאורת · ענינו בקוע וחריץ כמו באורים כבדו ה' (לקמן כ"ד) : צפעוני · מין נחש רע : גמול · תינוק הנעתק מקרוב משדי אמו נקרא גמול כמו ביום הגמל את יצחק (בראשית כ"א) : הדה · ענין הרמת היד להושיט והוא קרוב מלשון הידד השבתי (לקמן ט"ז) אשר יאמר

מצודת דוד

החיות לא יטרפו טרף והזאב ידור יחד עם הכבש ולא יטרפנו : יחדו · ירבצו יחדו ולא ירעדו זה מזה : נוהג בם · ולא יזיקו את הנער : (ז) תרעינה · כל אחת תרעה במקום מרעה ואף הדוב לא יטרף טרף : יחדו · במקום אחד ירבצו ילדיהן ולא יחרדו זה מזה : כבקר · כמו הבקר אוכל תבן כן יאכל האריה : (ח) ושעשע · תינוק היונק יתעסק לשמוח בהושטת ידו על הנקב אשר הפתן יושב שם ולא יזיקנו : על מאורת · על הבקע אשר הצפעוני יושב שם : גמול · תינוק הנגמל משדי אמו יושיט שם ידו ולא יוזק : (ט) לא ירעו · הנחשים הרעים לא ירעו עוד ולא ישחיתו את מי : כי מלאה וגו' · ובעבור זה יהיה הטובה הזאת : כמים לים מכסים · מקום המים קרוי ים והמים ממלאים אותו המקום עד שלא יראה הקרקע ואמר כמו שכל הים מכוסה במים כן יהיו כולם מכוסים וממולאים בדעה : (י) שורש

ישי

יִשַׁי אֲשֶׁר עֹמֵד לְנֵס עַמִּים אֵלָיו גּוֹיִם יִדְרֹשׁוּ וְהָיְתָה
מְנֻחָתוֹ כָּבוֹד׃ יא וְהָיָה בַּיּוֹם הַהוּא יוֹסִיף אֲדֹנָי שֵׁנִית
יָדוֹ לִקְנוֹת אֶת־שְׁאָר עַמּוֹ אֲשֶׁר יִשָּׁאֵר מֵאַשּׁוּר וּמִמִּצְרַיִם
וּמִפַּתְרוֹס וּמִכּוּשׁ וּמֵעֵילָם וּמִשִּׁנְעָר וּמֵחֲמָת וּמֵאִיֵּי הַיָּם׃
יב וְנָשָׂא נֵס לַגּוֹיִם וְאָסַף נִדְחֵי יִשְׂרָאֵל וּנְפֻצוֹת יְהוּדָה
יְקַבֵּץ מֵאַרְבַּע כַּנְפוֹת הָאָרֶץ׃ יג וְסָרָה קִנְאַת אֶפְרַיִם
וְצֹרְרֵי יְהוּדָה יִכָּרֵתוּ אֶפְרַיִם לֹא־יְקַנֵּא אֶת־יְהוּדָה וִיהוּדָה

רש"י

לדעת את ה׳: (י) לנס עמים · להיות עמים מרימים נס להקבץ אליו: (יא) שנית · כמו שקנאם ממצרים שהיתה גאולתם ברורה מאין שעבוד אבל גאולת בית שני אינה מן המנין שהרי משועבדים היו לכורש: ומאיי הים · הן איי כתים עובדי כוכבים: (יב) ונשא נס · פרק"א בלע"ז והיה לאות לקבוץ אליו ולהביא את גליות ישראל מנחה לו: (יג) אפרים לא יקנא את

מצודת דוד

ישי · משיח היוצא משורש ישי אשר יהיה עומד ביום ההוא הוא יום קבוץ גליות: לנס עמים · יהיה הוא לכל העמים כמו נושא הנס אשר הדרך הוא שכל אנשי החיל הולכים אחריו כן ידרשו כל העובדי כוכבים אל המשיח ואחריו ילכו לעשות מה שיצוה: והיתה מנוחתו כבוד · לפי שהמנוחה למלכים היא לו לבושת ולכלמה כי מקוצר יד בוחר במנוחה ולא יתגרה במי אבל מנוחת המשיח תהיה לו לכבוד כי כולם יהיו נשמעין אליו: (יא יוסיף ה׳ וגו׳ · כי מאז קנה אותם מבית עבדים מיד מצרים ועתה יוסיף שנית ידו לקנות את הנשארים בגולה אשר לא מתו: מאשור וגו׳ · חוזר על מלת לקנות לומר לקנות אותם מאשור וכו׳: (יב) ונשא נס · ר"ל יעורר לב האומות לשלוח את ישראל מן הגולה וכאילו נשא להם נס לרמז על הדבר: ואסף · ובזה יאסף נדחי ישראל וכו׳: (יג) וסרה קנאת אפרים · לא יתקנאו ביהודה על כי יהיה המשיח ממשפחתם לא כמו שהיה לשעבר בעת נחלק המלכות בימי ירבעם: וצוררי יהודה · הם בני אפרים שזכר וכפל הדבר במ"ש: יכרתו · ר"ל לא יהיו עוד צוררים כי השנאה הכרת ואין לה: אפרים וגו׳ · ר"ל משיח בן יוסף הבא מאפרים ומשיח בן דוד

מצודת ציון

על ענין הרמת קול: (י) לנס · הוא כלונס ארוך ובראשו בגד ועשוי להוליכו לפני אנשי החיל וכולם הולכים אחריו: (יא) לקנות · מלינו לשון קנין בלא מחיר והאף אם אין מוכר וכן קונה שמים וארץ (בראשית י"ד): (יב) ונפוצות · ענין פזור: כנפות · קצות:

לֹא־יָצֹר אֶת־אֶפְרָיִם : יד וְעָפוּ בְכָתֵף פְּלִשְׁתִּים יָמָּה יַחְדָּו
יָבֹזּוּ אֶת־בְּנֵי־קֶדֶם אֱדוֹם וּמוֹאָב מִשְׁלוֹחַ יָדָם וּבְנֵי עַמּוֹן
מִשְׁמַעְתָּם : טו וְהֶחֱרִים יְהוָה אֵת לְשׁוֹן יַם־מִצְרַיִם וְהֵנִיף
יָדוֹ עַל־הַנָּהָר בַּעְיָם רוּחוֹ וְהִכָּהוּ לְשִׁבְעָה נְחָלִים וְהִדְרִיךְ
בַּנְּעָלִים : טז וְהָיְתָה מְסִלָּה לִשְׁאָר עַמּוֹ אֲשֶׁר יִשָּׁאֵר
מֵאַשּׁוּר כַּאֲשֶׁר הָיְתָה לְיִשְׂרָאֵל בְּיוֹם עֲלֹתוֹ מֵאֶרֶץ מִצְרָיִם :

רש"י

יהודה · משיח בן יוסף ומשיח בן דוד לא יקנאו זה בזה : (יד) ועפו בכתף פלשתים ימה · יעופו וירוצו ישראל שכם אחד על הפלשתים אשר הם במערבה של ארץ ישראל ויכבשו את ארצם כמו דרך ירצחו שכמה (הושע ו') שכם אחד (צפניה ג') וכן ת"י ויתחברון כתף חד למימחי פלשתאי די במערבא : ובני עמון משמעתם · כתרגומו ישתמעון להון · מקבלין מצותם עליהם : (טו) והחרים · ליבשו כדי שיעבירו בו גליות ישראל ממצרים : על הנהר · נהר פרת לעבור בו גליות אשור : בעים רוחו · אין לו דמיון במקרא ולפי הענין יפתר בחוזק רוחו : לשבעה נחלים · לשבע גזרים לעבור בו שבע גליות האמורות למעלה מאשור וממצרים וגו' · ומאיי הים אינו מאותו נד : והדריך · בתוכו את הגליות : בנעלים · ביבשה : (טז) והיתה

מצודת ציון

(יג) יצור · מלשון צרה : (יד) ועפו · מלשון עפיפה : בכתף · בצד ועבר : יבוזו · מלשון בזה ושלל : (טו) והחרים · ענין כריתה ואבוד : לשון ים מצרים · הוא הנילוס ולפי שהוא מתדבק אל הים נראה כאילו הוא לשון הים ועל שם שהוא נמשך כלשון נקרא לשון : והניף · ענין הרמה : בעים · ענין חוזק ואין לו דומה : והדריך · מל' דרך והלוך : (טז) מסלה · דרך סלולה

מצודת דוד

לא יתקנאו זה בזה ולא יצורו זה לזה : (יד) ועפו · ימהרו כעוף הפורח ללכת בצד פלשתים היושב במערבה של א"י : יחדו · יהודה ואפרים : משלוח ידם · יהיו משלוח ידם ר"ל ישלחו ידם בהם לבוזזם : משמעתם · יסורו אל משמעתם ר"ל יהיו נשמעים להם לקבל מצותם : (טו) והחרים · יכרית מי נהר מצרים להיות בו דרך לעבור בו גאולים : על הנהר · זה נהר פרת : והכהו · את כל אחד יכה להיות נחלק לשבעה נחלים ויהיה שביל ודרך בין נחל לנחל : והדריך · ידריך דרך השבילים ההם בני הגולה לדרוך בנעלים אשר ברגליהם תשוב להיות יבשה : (טז) והיתה מסלה · תהיה דרך סלולה כאילו היה שם דרך מעולם : אשר ישאר · שלא מתו בגולה : מאשור · חוזר על מלת מסלה לומר המסלה בדרך ישר יהיה מאשור : כאשר וגו' ·

יב א וְאָמַרְתָּ֙ בַּיּ֣וֹם הַה֔וּא אוֹדְךָ֣ יְהוָ֔ה כִּ֥י אָנַ֖פְתָּ בִּ֑י יָשֹׁ֥ב
אַפְּךָ֖ וּֽתְנַחֲמֵֽנִי׃ ב הִנֵּ֨ה אֵ֧ל יְשׁוּעָתִ֛י אֶבְטַ֖ח וְלֹ֣א אֶפְחָ֑ד
כִּֽי־עָזִּ֤י וְזִמְרָת֙ יָ֣הּ יְהוָ֔ה וַֽיְהִי־לִ֖י לִֽישׁוּעָֽה׃ ג וּשְׁאַבְתֶּם־
מַ֖יִם בְּשָׂשׂ֑וֹן מִמַּעַיְנֵ֖י הַיְשׁוּעָֽה׃ ד וַאֲמַרְתֶּ֞ם בַּיּ֣וֹם הַה֗וּא

רש"י

מסלה. בתוך המים לשאר עמו: (א) ואמרת. בראותך אותם שנדונין לחרפות ולדראון: אודך ה' כי אנפת בי. והגליתני וכפר גלותי עלי ועתה נרצה עוני וישב אפך ותנחמני ויונתן תרגם אודך ה' כי חטאתי לך ועל כן אנפת בי ולולי רחמיך לא הייתי כדאי לשוב אפך ולנחמני והנה שב אפך ממני: (ב) עזי וזמרת יה ה'. עז ושבח של הקב"ה הוא היה לי לישועה. ואין לפרש עוזי עוז שלי שלא מצינו במקרא עזי נקוד חטף קמץ אלא שורק עזי חוץ משלש מקומות שהוא סמוך אצל וזמרת. ולא וזמרת כמו וזמרתי אלא על כרחך וזמרת דבוק הוא לתיבה של אחריו לכך אני אומר שאין יו"ד של עזי אלא כמו יו"ד של שוכני סנה (דברים ל"ג): יה יהוה. עד הנה היה שמו חלוק ובמפלתו של עמלק נעשה שלם וכך הוא אומר כי יד על כס יה (שמות י"ז) אין הכסא שלם ואין השם שלם עד שתמחה מלחמה לה' בעמלק: ויהי לי לישועה. כמו היה לי לישועה ודרך מקראות לדבר כן כמו ואשר לא שם לבו וגו' ויעזב את עבדיו ואת מקנהו (שם ט') ועוד (בדה"ב י') ובני ישראל היושבים בערי יהודה וימלוך עליהם רחבעם היה לו לומר מלך עליהם רחבעם: (ג) ושאבתם. ותקבלון אולפן חדת: ממעיני הישועה. כי ירחיב לבם על ידי ישועה הבאה להם ויתגלו להם רזי התורה שנשתכחו

מצודת דוד

כמו שהיתה מסלה בים סוף ביום עלותו וכו' כן יהיה מסלה בנהר פרת ונהר מצרים: יב (א) כי אנפת בי. והגליתני וכפר גלותי עלי ועתה נרצה עוני וישוב מעלי אפך ותנחמני בהבאת הטובה: (ב) הנה אל ישועתי. הואיל ועמי אל ישועתי אבטח בעת ולא אפחד עוד: כי עזי וגו'. העוז והשבח של המקום היה לי לישועה רצה לומר התשועה היתה למען הראות חזקי ולמען אזמר בשבחו: (ג) ושאבתם מים בששון. רצה לומר כמו השואב מים מן המעין הנובע הנה שואב הוא בששון כי לא ידאג פן יכלו המים כן תשאבו בששון את הישועה ממעיני הישועה כי לא תופסק התשועה כי יד ה' לא תקצר: (ד) ואמרתם. תאמרו זה לזה דרך

מצודת ציון

וכבושה: יב (א) אנפת. כעסת כמו פן יאנף (תהלים ב'): (ב) עזי. ענין חוזק והיו"ד יתירה: וזמרת. מלשון זמר ושבח: ויהי לי. כמו היה לי וכן ויעזב את עבדיו (שמות ט') ומשפטו עזב: (ג) ושאבתם. לקיחת המים נקראת שאיבה:

הוֹדוּ לַיהוָה קִרְאוּ בִשְׁמוֹ הוֹדִיעוּ בָעַמִּים עֲלִילֹתָיו הַזְכִּירוּ
כִּי נִשְׂגָּב שְׁמוֹ׃ ה זַמְּרוּ יְהוָה כִּי גֵאוּת עָשָׂה מידַעַת
מודעת קרי זֹאת בְּכָל־הָאָרֶץ׃ ו צַהֲלִי וָרֹנִּי יוֹשֶׁבֶת צִיּוֹן כִּי־
גָדוֹל בְּקִרְבֵּךְ קְדוֹשׁ יִשְׂרָאֵל׃ יג א מַשָּׂא בָּבֶל אֲשֶׁר חָזָה
יְשַׁעְיָהוּ בֶּן־אָמוֹץ׃ ב עַל הַר־נִשְׁפֶּה שְׂאוּ־נֵס הָרִימוּ קוֹל
לָהֶם הָנִיפוּ יָד וְיָבֹאוּ פִּתְחֵי נְדִיבִים׃ ג אֲנִי צִוֵּיתִי
לִמְקֻדָּשָׁי גַּם קָרָאתִי גִבּוֹרַי לְאַפִּי עַלִּיזֵי גַּאֲוָתִי׃ ד קוֹל

רש"י

בבבל על ידי הגלות : **עלילותיו** · מעלליו : **הזכירו** · לשבח כי נשגב הוא : (א) **משא בבל** · משא פורעניות של בבל : (ב) **על הר נשפה** שאו נס · להקבץ על הר שקט ובטוח בשופי שאו נס לגוים והרימו קול לנקבצים שיבואו עליו: **הניפו יד**·הניפו להם יד לרחוקים שאין יכולים לשמוע ויראו את הנפת היד ויבואו בפתחי נדיבים של שרי בבל : **פתחי** · כמו בפתחי · כמו ותשב בית אביה (בראשית ל"ח) הנפתר בבית אביה ומנחם בן סרוק פתר הרבות כמו וסמה פתיחות (תהלים ק"ה) : (ג) **אני צויתי למקודשי** · שיבואו ויתחילו להתגרות בם והם פרס ומדי אנשי כורש ודריוש שזמנתים לכך : **קראתי**

מצודת ציון

עלילותיו · מעשיו : **בשגב** · חזק : (ו) **צהלי** · ענין הרמת קול וכן צהלי קולך בת גלים (לעיל י'): יג (א) **משא** · כן נקראת הנבואה ע"ש שהיא נשאת בפי האדם : **חזה** · ראה במראה הנבואה : (ב) **נשפה** · ענין גבהות כמו אפתח על שפיים נהרות (לקמן מ"א) : **פתחי** · בפתחי : **נדיבים** · כן יקראו בעלי העושר כי על פי רוב המה נדיבי לב : **למקודשי** · ענין הזמנה כמו התקדשו למחר (במדבר י"א) : **עליזי** · ענין שמחה כמו

מצודת דוד

זרוז : **הודיעו** · לפרסם הנס : **הזכירו** · היו מזכירים זה את זה שבחי המקום כי נשגב שמו ומהראוי אם כן להזכיר שבחיו : (ה) **זמרו ה'** · זמרו אל ה' כי עשה דבר הראוי להתגאות בו : **מודעת זאת** · הגאוה ההיא נודעת ומפורסמת בכל הארץ : (ו) **צהלי** · הרימי קולך ברנן כי קדוש ישראל גדול בקרבך ר"ל ע"י הנפלאות שעשה בקרבך נתגדל שמו והוא מקרא מסורס : יג (א) **משא בבל** · זו הנבואה על בבל : (ב) **על הר נשפה** · הרימו נס על הר גבוה שיהא נראה למרחוק וקראו בקול רם לאנשי פרס ומדי : **הניפו יד** · לרמז להם שימהרו ללכת ויבואו בפתחי נדיבי בבל : (ג) **צויתי** · הפרתי לבם : **למקודשי** · הם פרס ומדי שזמנתים לכך : **לאפי** · לעשות בבבל חרון אפי : **עליזי גאותי** · להיות שמחים בגאותי שהתגאה על בבל על ידם : **קול המון** · קול הומיה נשמע בהרים דמות קול עם רב והוא קול

הָמוֹן בֶּהָרִים דְּמוּת עַם־רָב קוֹל שְׁאוֹן מַמְלְכוֹת גּוֹיִם
נֶאֱסָפִים יְהוָה צְבָאוֹת מְפַקֵּד צְבָא מִלְחָמָה׃ ה בָּאִים
מֵאֶרֶץ מֶרְחָק מִקְצֵה הַשָּׁמָיִם יְהוָה וּכְלֵי זַעְמוֹ לְחַבֵּל כָּל־
הָאָרֶץ׃ ו הֵילִילוּ כִּי קָרוֹב יוֹם יְהוָה כְּשֹׁד מִשַּׁדַּי יָבוֹא׃
ז עַל־כֵּן כָּל־יָדַיִם תִּרְפֶּינָה וְכָל־לְבַב אֱנוֹשׁ יִמָּס׃ ח וְנִבְהָלוּ ׀
צִירִים וַחֲבָלִים יֹאחֵזוּן כַּיּוֹלֵדָה יְחִילוּן אִישׁ אֶל־רֵעֵהוּ
יִתְמָהוּ פְּנֵי לְהָבִים פְּנֵיהֶם׃ ט הִנֵּה יוֹם־יְהוָה בָּא אַכְזָרִי

רש"י

גבורי לאפי · לעשות חרון אפי בהם שהם עליזי גאותי שאני מתפאר בהם : (ה) וכלי זעמו · הם גבורי מדי ופרס : לחבל כל הארץ · של בבל : (ו) כשוד · כיום ביזה מאת הקב"ה יבא : (ז) כל ידים · של בבל : (ח) צירים וחבלים · הם לשון יסורי אשה הכורעת לילד שצירי דלתי בטנה מתפרקים להפתח : יחילון · חיל וחלחלה לשון רתת הם : איש אל רעהו יתמהו · בני בבל על הלובאים עליהם כי משונים הם : פני להבים פניהם · אומר אני שפניהם להובים ומאויימין מאד או י"ל שהם עם חושבי מחשבות

מצודת דוד

שאון ממלכות פרס ומדי הנאספים יחד : מפקד · המקום יצוה לספור אנשי צבא המלחמה כדרך שעושה אוסר המלחמה ר"ל יצליחו במלחמה כאילו המקום יהיה אוסר המלחמה : (ה) מקצה השמים · אמר דרך הפלגה : ה' וכלי זעמו · כאילו יבוא ה' להיות אוסר המלחמה וכלי זעמו עמו והם חיל פרס ומדי : לחבל · להשחית כל ארץ בבל : (ו) הילילו · כאילו לבבל יאמר שיעשו יללה כי קרוב יום הפורעניות הבא מה' לא במקרה : כשוד משדי יבוא · רלה לומר תהיה גדולה וקשה כדרך השוד הבא משדי בעל היכולת : (ז) כל ידים · כל ידי אנשי בבל יהיו רפוים מרוב אימה וכל לבב אנשיהם ימס : (ח) ונבהלו · יהיו בהולים ופחודים : יאחזון · יאחזו אותם צירים וחבלים וכאשת לידה יחילון : איש אל רעהו · בני בבל יתמהו זה מול זה על הלובאים עליהם כי יהיו פניהם להובים כלהבת אש : (ט) אכזרי · היום ההוא יהיה

מצודת ציון

יעלוז שדי (תהלים צ"ו) : (ד) דמות · מלשון דמיון : שאון · המייה : מפקד · ענין מספר ומנין כמו ויפקדם בטלאים (שמואל א' י"ג) : (ה) לחבל · להשחית כמו וחובל עול (לעיל י') : (ו) הילילו · מל' יללה : כשוד · מל' שדידה ועושק הנפש וכן מקטב ישוד צהרים (תהלים צ"א) : (ז) תרפינה · מל' רפיון : (ח) צירים · הם יסורי אשה הכורעת לילד שצירי דלתי בטנה מתפרקין להפתח וכן כי נהפכו עליה ציריה (ש"א ד') : וחבלים · גם הוא ענין מכאובי לידה כמו חבלי יולדה (הושע י"ג) : יחילון ·

וְעֶבְרָה וַחֲרוֹן אָף לָשׂוּם הָאָרֶץ לְשַׁמָּה וְחַטָּאֶיהָ יַשְׁמִיד
מִמֶּנָּה׃ י כִּי־כוֹכְבֵי הַשָּׁמַיִם וּכְסִילֵיהֶם לֹא יָהֵלּוּ אוֹרָם
חָשַׁךְ הַשֶּׁמֶשׁ בְּצֵאתוֹ וְיָרֵחַ לֹא־יַגִּיהַּ אוֹרוֹ׃ יא וּפָקַדְתִּי
עַל־תֵּבֵל רָעָה וְעַל־רְשָׁעִים עֲוֺנָם וְהִשְׁבַּתִּי גְּאוֹן זֵדִים
וְגַאֲוַת עָרִיצִים אַשְׁפִּיל׃ יב אוֹקִיר אֱנוֹשׁ מִפָּז וְאָדָם
מִכֶּתֶם אוֹפִיר׃ יג עַל־כֵּן שָׁמַיִם אַרְגִּיז וְתִרְעַשׁ הָאָרֶץ

רש"י

(ואת בני בבל דימה להם על שם התמהון) : (ט) וחטאיה · חוטאים : (י) וכסיליהם · מזלותיהם : יהלו · יאירו וכן בהלו נרו (איוב כ"ט) וכן אור יהל (שם ל"א) : חשך השמש · מתוך צרתם נדמה להם כאילו חשך השמש : (יא) על תבל · על ארצם : (יב) אוקיר אנוש מפז · בו בלילה אכבד את דניאל מפז כשהביאוהו לקרות מכתב מנא מנא תקל ופרסין (דניאל ה') באדין אמר בלשאצר והלבישו ית דניאל ארגונא וגו' : כתם אופיר · קבוצת זהב אופיר : (יג) שמים ארגיז · כל צבאם ירגז כשאפיל

מצודת ציון

מלשון חיל וחלחלה : (י) וכסיליהם · מזלות השמים וכן כסיל וכימה (איוב ט') : יהלו · יאירו כמו בהלו נרו (שם כ"ט) : יגיה · ענין הארה כמו וה' יגיה חשכי (שמואל ב' כ"ב) : (יא) ופקדתי · ענין זכרון כמו וה' פקד את שרה (בראשית כ"א) : תבל · כן נקרא הארץ : והשבתי · ענין בטול כמו שבת נוגש (לקמן י"ד) : גאון · ענינו כמו גאוה : זדים · רשעים : עריצים · חזקים כמו כגבור עריץ (ירמיה כ') : (יב) אוקיר · מלשון יקר וחשוב : מפז · הוא זהב הטוב : מכתם אופיר · מוזהב טוב הבא מאופיר : (יג) ארגיז · ענין רעדה כמו רגזו ואל תחטאו (תהלים

מצודת דוד

יום אכזרי ויהיה עוד עמו עברה וחרון אף : הארץ · ארץ בבל : וחטאיה · אנשיה החוטאים : (י) לא יהלו אורם · מרוב הצרה ידמה להם שאין אורם מזהיר : בצאתו · עם כי אז נרגש ביותר הבהקת אורו : (יא) ופקדתי על תבל רעה · אזכור על ארץ בבל את הרעה שעשו לישראל ואשלם להם גמולם : ועל רשעים · על אנשי בבל אזכיר עונם : (יב) אוקיר · אז אשים בן אנוש יותר יקר מפז כי האויב לא יקח פז מחירו לבל יהרגנו : ואדם וגו' · וכפל הדבר במ"ש : (יג) על כן · בעבור הרעה הבאה על בבל ארגיז צבא השמים בשפילו שרה של בבל שאין הקב"ה נפרע מן האומה עד שמשפיל שרה תחלה כמ"ש יפקוד ה' על צבא המרום במרום ואח"כ על מלכי האדמה באדמה (לקמן כ"ד) : ותרעש הארץ · מחרדת מפלת בבל ירעש

יושבי

מִמְּקוֹמָהּ בְּעֶבְרַת יְהוָה צְבָאוֹת וּבְיוֹם חֲרוֹן אַפּוֹ׃
יד וְהָיָה כִּצְבִי מֻדָּח וּכְצֹאן וְאֵין מְקַבֵּץ אִישׁ אֶל־עַמּוֹ
יִפְנוּ וְאִישׁ אֶל־אַרְצוֹ יָנוּסוּ׃ טו כָּל־הַנִּמְצָא יִדָּקֵר וְכָל־
הַנִּסְפֶּה יִפּוֹל בֶּחָרֶב׃ טז וְעֹלְלֵיהֶם יְרֻטְּשׁוּ לְעֵינֵיהֶם יִשַּׁסּוּ
בָּתֵּיהֶם וּנְשֵׁיהֶם תִּשָּׁגַלְנָה תשכבנה קרי׃ יז הִנְנִי מֵעִיר
עֲלֵיהֶם אֶת־מָדָי אֲשֶׁר־כֶּסֶף לֹא יַחְשֹׁבוּ וְזָהָב לֹא

רש"י

שרה של בבל שאין הקב"ה נפרע מן האומות עד שנפרע משריהם תחלה שנאמר יפקוד ה' על צבא המרום במרום ואחר כך על מלכי האדמה באדמה (לקמן כ"ד) ואומר איך נפלת משמים הילל בן שחר (לקמן י"ד) ואח"כ נגדעת לארץ חולש על גוים אף כאן תחלה שמים ארגיז ואח"כ ותרעש הארץ ירעשו יושביה לקול מפלתה שיתמהו בדבר: (יד) והיה · יושב בבל: כצבי מודח · ממקומו: (טו) כל הנמצא · בחוץ ידקר: וכל הנספה · על בני העיר להיות נקלט עמהם במצור יפול בחרב כשתלכד העיר · נספה לשון ספות הרוה (דברים כ"ד) ספו שנה על שנה (לקמן כ"ט) ספו על זבחיכם (ירמיה ז') אקויילי"ר בלע"ז: (טז) ירוטשו · יתבקעו וכן נערים תרטשנה: (יז) הנני מעיר עליהם את מדי · דריוש המדי הרג את בלשאצר וכן הוא אומר ביה בליליא קטיל בלשאצר (דניאל ה') ודריוש מדאה קביל מלכותא (שם ו'): וזהב לא יחפצו בו · אין חוששים כי אם להרוג ולסנקם על כל הרעה אשר

מצודת דוד

יושבי הארץ ביום בוא עברת ה' וחרון אפו: (יד) והיה וגו' · כבוא הרעה על בבל אז העם הנכרי אשר בבבל יהיה כצבי המודח ממקומו ע"י רודפים שהוא רץ מפניהם בכל כחו כן אשר יהיו בבבל מעם אחר יצאו בחפזון מתוכם איש אל עמו וכו' ולא ישובו עוד כצאן הנדחה מהעדר ואין מי מקבצם: (טו) כל הנמצא · כי כל הנמצא בתוכה ידקר בחרב ועם הוא מעם נכרי: וכל הנספה · וכל הנוסף על בני העיר להיות עמהם יפול בחרב והוא כפל ענין במ"ש: (טז) ועולליהם · קטניהם יתבקעו לעיניהם ואין לאל ידם למחות: ישסו בתיהם · יבוזו ויחללו בתיהם ויאנסו נשיהם: (יז) את מדי · לפי שהוא אכזר ביותר לזה הזכיר אותו נגדו: לא יחשובו · לקחת בפדיון נפש: וזהב · ואף זהב לא יחפצו בו:

מצודת ציון

ד'): בעברת · מלשון עברה וזעם: (טו) ידקר · ענין נעיצה ותחיבת חרב בגוף כמו והביטו אלי את אשר דקרו (זכריה י"ב): (טז) ירטשו · ענין בקיעה וכן אם על בנים רטשה (הושע י'): ישסו · ענין ביזה ושלל: תשגלנה · מלשון משגל ומשכב: (יז) מעיר · מלשון

וקשתות

יַחְפְּצוּ־בוֹ׃ יח וּקְשָׁתוֹת נְעָרִים תְּרַטַּשְׁנָה וּפְרִי־בֶטֶן לֹא
יְרַחֵמוּ עַל־בָּנִים לֹא־תָחוּס עֵינָם׃ יט וְהָיְתָה בָבֶל
צְבִי מַמְלָכוֹת תִּפְאֶרֶת גְּאוֹן כַּשְׂדִּים כְּמַהְפֵּכַת אֱלֹהִים
אֶת־סְדֹם וְאֶת־עֲמֹרָה׃ כ לֹא־תֵשֵׁב לָנֶצַח וְלֹא תִשְׁכֹּן עַד־
דּוֹר וָדוֹר וְלֹא־יַהֵל שָׁם עֲרָבִי וְרֹעִים לֹא־יַרְבִּצוּ שָׁם׃
כא וְרָבְצוּ־שָׁם צִיִּים וּמָלְאוּ בָתֵּיהֶם אֹחִים וְשָׁכְנוּ שָׁם

רש"י

עשו מלכי בבל לכל העמים: (יח) וקשתות. של בני מדי: נערים. של בבל: תרטשנה. תבקענה בחציהם אשר יורו בקשתותיהם: ופרי בטן. עוללים דקים: (יט) והיתה בבל. שתי פורעניות באו לה בשתי שנים דריוש הרג בלשאצר ומלך שנה ולשנה השניה נהפכה כמהפכת סדום מן השמים וכן שנינו בסדר עולם (ירמיה כ"א) ובא בשנה השמועה הזאת של דריוש ואחריו בשנה השמועה והיתה בבל צבי ממלכות וגו'. שהיתה מלכ וראש הממלכות ושהיתה תפארת גאון כשדים עתה והיתה כמהפכת סדום: (כ) ולא יהל שם ערבי. כמו לא יאהל לא יפרוש שם אהל אפילו ערבי שדרכם לישב באהלים ולהסיע מקניהם ממקום למקום לא תמצא חן בעיניהם לקבוע שם אהליהם כי אף למרעה צאן לא תהיה ראויה ואל תתמה על לא יהל הנכתב כאילו היתה בו אל"ף כי הרבה מקומות יש שהסרת קול האות במקום אות וכן (איוב ל"ה) מלפנו מבהמות ארץ כמו מאלפנו וכן (משלי י"ז) שקר מזין על לשון הוות כמו מאזין: (כא) ציים. ת"י תמון הם נמיות.

מצודת ציון

התעוררות: (יח) תחום. ענין חמלה כמו יחוס על דל (תהלים ע"ב): (יט) צבי. ענין הדר ופאר כמו נחלת צבי צבאות גוים (ירמיה ג'): גאון. מלשון גאוה: (כ) יהל. כמו יאהל ונפלה האל"ף וכן ולעמשא תמרו (ש"ב י"ט) ומשפט ותאמרו: ירביצו. ענין השכיבה לנוח: (כא) ציים. אוחים. שמות מיני חיות:

מצודת דוד

(יח) וקשתות. הקשתות של אנשי פרס ומדי תבקענה את נערי בבל בחציהם אשר יורו עליהם: ופרי בטן. עוללים דקים: על בנים. ר"ל בנים קטנים: (יט) צבי ממלכות. אשר היא פאר כל הממלכות: תפארת. אשר היא תפארת לבני כשדים אנשים כי היו מתפארים ומתגאים בה: כמהפכת. בבל עתה תהיה כמהפכת אשר הפך ה' את סדום וגו': (כ) לא תשב. לא תהיה מיושבת עד עולם: ולא תשכון. לא תהיה שכונה מבני אדם עד סוף ימי הדורות וכפל הדבר במ"ש: ולא יהל. אף הערבי השוכן באהלים ע"פ השדה לא יטה שם אהלו לגודל השממון: לא ירבצו שם. את מקניהם: (כא) ורבצו שם. לגודל השממון ירבצו שם חיות היער:

בְּנ֣וֹת יַֽעֲנָ֔ה וּשְׂעִירִ֖ים יְרַקְּדוּ־שָֽׁם׃ כב וְעָנָ֤ה אִיִּים֙
בְּאַלְמְנוֹתָ֔יו וְתַנִּ֖ים בְּהֵֽיכְלֵ֣י עֹ֑נֶג וְקָר֥וֹב לָבוֹא֙ עִתָּ֔הּ וְיָמֶ֖יהָ
לֹ֥א יִמָּשֵֽׁכוּ׃ יד א כִּי֩ יְרַחֵ֨ם יְהוָ֜ה אֶֽת־יַעֲקֹ֗ב וּבָחַ֥ר עוֹד֙
בְּיִשְׂרָאֵ֔ל וְהִנִּיחָ֖ם עַל־אַדְמָתָ֑ם וְנִלְוָ֤ה הַגֵּר֙ עֲלֵיהֶ֔ם וְנִסְפְּח֖וּ
עַל־בֵּ֥ית יַעֲקֹֽב׃ ב וּלְקָחוּם עַמִּים֮ וֶהֱבִיא֣וּם אֶל־מְקוֹמָם֒
וְהִֽתְנַחֲל֣וּם בֵּֽית־יִשְׂרָאֵ֗ל עַ֚ל אַדְמַ֣ת יְהוָ֔ה לַעֲבָדִ֖ים וְלִשְׁפָח֑וֹת

רש"י

מרטרינ"ש בלע"ז . אוחים · לא ידעתי מה מין חיה הם : (אוהים לשון קולים ואוחים ודרדרים) : ושעירים · שדים : (כב) וענה איים באלמנותיו · ויגורו חתולים בארמנותיו : וענה · כמו וענתה שמה (הושע ב') ומעונותיו טרפה (נחום ג') ויש לפרש עוד וענה לשון עניית קול : ותנים · יענו בהיכלי עונג שלהם : וימיה · ימי טובתה לא ימשכו כי כבר הובטחו ישראל (ירמיה כ"ט) לפי מלאת לבבל שבעים שנה אפקוד אתכם ואותה פקידה ע"י כורש מלך פרס שיטול המלוכה מבבל אחר דריוש המדי כי שניהם מדי ופרס נתחברו עליהם והתנו ביניהם אי מינן מלכי מינייכו אפרכי : (א) כי ירחם ה' את יעקב · לשמור להם הבטחת גאולתם מיד בבל : ובחר עוד בישראל · לעתיד יגאלם גאולה שלימה : ונספחו · ונוספו וכן ספחני נא (ש"א ב') וכן מהסתפח בנחלת ה' (שם כ"ו) : (ב) והתנחלום · יהיו ננחלים מהם

מצודת דוד

(כב) וענה · כ"א מהאיים תצעק בהארמונות והתנים יצעקו גם המה בהיכליהם שהיו מתענגים בהם (דרך האיים והתנים לצעוק בתמידות) : וקרוב · הזמן קרוב לבוא עליה את הפורעניות וימי שלותה לא יהיו נמשכין לזמן מרובה וכפל הדבר במ"ש לחוזק הענין : יד (א) כי ירחם ה' · חוזר למעלה לומר לזה יקרב עת קץ בבל כי ירחם וכו' ובחורבן בבל תהיה תשועה לישראל : ובחר עוד · כאומר ותקטן עוד זאת בעיני ה' כי עוד יבחר בכל ישראל בימי המשיח ותהיה גאולה שלמה ואת כולם יניח על אדמתם : ונלוה · יתחברו גרים עליהם : ונספחו וגו' · כפל הדבר במ"ש : (ב) ולקחום העמים יקחו את ישראל והביאום אל מקומם : והתנחלום ·

מצודת ציון

בנות יענה · שם עוף בת היענה : ושעירים · הם השדים הנראים בדמות שעירים למי שמאמינם בהם וכן ושעיר על רעהו יקרא (לקמן ל"ד) : ירקדו · ענין קפיצה ודלוג : (כב) וענה · ענין הרמת קול כמו וענו הלוים וכו' קול רם (דברים כ"ז) : איים · שם חיה : באלמנותיו · כמו בארמנותיו או הוא מלשון אלמן אולם : ותנים · מין נחש : עתה · מלשון עת : יד (א) והניחם · תרגומו וישרינון : ונלוה · ענין חבור כמו כי לוית חן (משלי א') : ונספחו · ענין אסיפה וקבוץ כמו ספחת תרול יסופהו (איוב ל') : (ב) והתנחלום · כמו ונחלום :

וְהָיוּ שֹׁבִים לְשֹׁבֵיהֶם וְרָדוּ בְּנֹגְשֵׂיהֶם׃ ג וְהָיָה בְּיוֹם הָנִיחַ
יְהוָה לְךָ מֵעָצְבְּךָ וּמֵרָגְזֶךָ וּמִן־הָעֲבֹדָה הַקָּשָׁה אֲשֶׁר עֻבַּד־
בָּךְ׃ ד וְנָשָׂאתָ הַמָּשָׁל הַזֶּה עַל־מֶלֶךְ בָּבֶל וְאָמָרְתָּ אֵיךְ
שָׁבַת נֹגֵשׂ שָׁבְתָה מַדְהֵבָה׃ ה שָׁבַר יְהוָה מַטֵּה רְשָׁעִים
שֵׁבֶט מֹשְׁלִים׃ ו מַכֶּה עַמִּים בְּעֶבְרָה מַכַּת בִּלְתִּי סָרָה
רֹדֶה בָאַף גּוֹיִם מֻרְדָּף בְּלִי חָשָׂךְ׃ ז נָחָה שָׁקְטָה כָּל־
הָאָרֶץ פָּצְחוּ רִנָּה׃ ח גַּם־בְּרוֹשִׁים שָׂמְחוּ לְךָ אַרְזֵי לְבָנוֹן

ב' הממי"ם בחיר"ק

רש"י

וכן והתנחלתם אותם (ויקרא כ"ה): **ורדו** · לשון רדוי וכיבוש כמו לא תרדה בו (שם): (ג) ביום הניח ה' לך · לישראל הכתוב מדבר: מעצבך ומרגזך · שעיצבך והרגיזך מלך בבל ובראותך מפלתו ינוח לך כי תגא הפשי: (ד) מדהבה · ל' מרבית גאוה ומשא כבד · ורבותינו דרשו האומרים מדוד והבא: (ה) שבר ה' מטה רשעים · שהיה מכה עמים בעברה: (ו) מרדף בלי חשך · מורדף כל גוי וגוי על ידו בלי חשך עצמו מרדוף ומדלוק אחר כל אומה ואומה: (ז) פצחו רנה · זאת הרנה פצחו נחה שקטה כל הארץ: (ח) גם ברושים שמחו ·

מצודת ציון

שובים · מלשון שבי: ורדו · ענין ממשלה כמו וירד מיעקב (במדבר כ"ד): (ג) ומרגזך · ענין תנועת החרדה כמו ותחתי ארגז (חבקוק ג'): (ד) שבת · ענין בטול כמו רהב הם שבת (לקמן ל'): מדהבה · תרגום של זהב הוא דהבא וכן נאמר ביה ואנת רישא די דהבא (דניאל ב'): (ו) רודה · ענין ממשלה: חשך · ענין מניעה כמו ולא חשכת (בראשית כ"ב): (ז) נחה שקטה ·

מצודת דוד

בית ישראל ינהלו מהם בהיותם על אדמתם להיות להם לעבדים ולשפחות: והיו שובים · הם ישבו את האומות אשר שבו אותם מאז: ורדו · ימשלו באותם שנגשו אותם לעבודה: (ג) והיה ביום · חוזר הוא על מפלת בבל: הניח ה' · שיתן לך מנוחה ממה שהיית עד הנה בעצב וברוגז: ומן העבודה · ויהיה לך מנוחה מן העבודה הקשה אשר מלך בבל עבד בך: (ד) ונשאת · תרים קול לדבר המשל הזה וכו': **שבת נוגש** · נתבטל הנוגש לעבוד עבודה: **שבתה** · נתבטלה העדה המוזהבת ר"ל העשירות בעלת מרבית הזהב: (ה) מטה רשעים · ר"ל העם שהיו מלים בעובדי כוכבים כמטה הזה: **שבט וגו'** · כפל הדבר במ"ש: (ו) בעברה · בחרון אף: מכת בלתי סרה · הכה מכה מתמדת שלא תסור מן המוכה: רודה באף גוים וגו' · ר"ל על כי הוא משל על עובדי כוכבים באף ובחמה שפוכה לכן היה הוא מורדף מבלי מניעה כי היה מורדף עד לכלה: (ז) נחה · הנה עתה במפלתו שקטה הארץ ואנשיה פצחו רנה: (ח) גם ברושים

מֵאָז שָׁכַבְתָּ לֹא־יַעֲלֶה הַכֹּרֵת עָלֵינוּ׃ ט שְׁאוֹל מִתַּחַת
רָגְזָה לְךָ לִקְרַאת בּוֹאֶךָ עוֹרֵר לְךָ רְפָאִים כָּל־עַתּוּדֵי אָרֶץ
הֵקִים מִכִּסְאוֹתָם כֹּל מַלְכֵי גוֹיִם׃ י כֻּלָּם יַעֲנוּ וְיֹאמְרוּ
אֵלֶיךָ גַּם־אַתָּה חֻלֵּיתָ כָמוֹנוּ אֵלֵינוּ נִמְשָׁלְתָּ׃ יא הוּרַד
שְׁאוֹל גְּאוֹנֶךָ הֶמְיַת נְבָלֶיךָ תַּחְתֶּיךָ יֻצַּע רִמָּה וּמְכַסֶּיךָ

רש"י קמץ בז"ק

אף שלטונין חדיאו · שמחו על מפלתך: (ט) לקראת בואך · כשתרד לגיהנם ומה היא הרגזה לעורר לקראתך: רפאים · ענקים השוכבים שם: כל עתודי ארץ · כל מלכי העובדי כוכבים השרים והשרות הכתוב מושלם לפרים ולפרות ולעתודים כמו (תהלים כ"ב) כי סבבוני פרים וכמו (עמוס ד') פרות הבשן אשר בשומרון וכאן מושלם לעתודים: הקים · השלית: מכסאותם · שבגיהנם כל מלכי גוים: (י) גם אתה חלית כמונו · תמיהים אנו איך באת עליך רעה שגם אתה נחלית להיות כמונו למות: (יא) המית נבליך · נבלים וכנורות שהיו מזמרים לפניך ויש לפתור המית נבליך המית בני נבל עושי נבלה שבחיילותיך

מצודת דוד

וגו' · הוא משל על השרים והשלטונים: מאז · יאמרו בשמחתם הנה מאז שמת כ"כ לא יעלה עוד הכורת עלינו. ולפי שהמשיל אותם לברושים וארזים אמר לשון הנופל בהם: (ט) שאול מתחת · בני שאול אשר מתחת לארץ חרדו לקראת בואך שמה והוא ענין מליצה והפלגה כאלו יפחדו ממנו גם שמה: עורר לך · השאול הקיץ בעבורך את המתים מן העתודים הם השרים המנהיגים את העם כעתודים ההולכים בראש העדר: הקים · השאול הקים כל המלכים מכסאותם לצאת לקראתך וענין מליצה הוא: (י) כולם יענו · כולם ירימו קול ויאמרו אליך גם אתה עם רוב ממשלתך הנה נעשית חולה במכאובי המיתה ויסורי גיהנם כמונו: (יא) הורד · מה שהיית מתגאה עודך חי הנה הורד הגאוה אל השאול כי הנך כאחד העם: המית נבליך · קול המיית נבלים וכלי נגון שהיה נשמע בביתך הנה גם היא ירדה שאולה כי פסקו אותן השמחות: תחתיך · הרמה היה לך למצע והתולעה למכסה

מצודת ציון

פתרון אחד להם וכפל המלה בשמות נרדפים כמו אדמת עפר (דניאל י"ב) ודומים: פצחו · ענין פתחון פה והרמת קול שמחה וכן פצחי רנה וצהלי (לקמן נ"ד): (ט) שאול · גיהנם: רגזה · ענין תנועת החרדה: עורר · מלשון התעוררות והקצה: רפאים · כן נקראים המתים כי נרפו ונחלשו ע"י המיתה: (י) יענו · ענין הרמת קול כמו וענו הלוים וכו' קול רם (דברים כ"ז): חלית · מלשון חולה: נמשלת · ענין דמיון והשואה: (יא) הורד · מלשון ירידה: המית · מל' המיה ושאון: נבליך · שם כל"ז נבל: יצע · מלשון מצע המשכב:

תּוֹלֵעָה׃ יב אֵיךְ נָפַלְתָּ מִשָּׁמַיִם הֵילֵל בֶּן־שָׁחַר נִגְדַּעְתָּ
לָאָרֶץ חוֹלֵשׁ עַל־גּוֹיִם׃ יג וְאַתָּה אָמַרְתָּ בִלְבָבְךָ הַשָּׁמַיִם
אֶעֱלֶה מִמַּעַל לְכוֹכְבֵי־אֵל אָרִים כִּסְאִי וְאֵשֵׁב בְּהַר־מוֹעֵד
בְּיַרְכְּתֵי צָפוֹן׃ יד אֶעֱלֶה עַל־בָּמֳתֵי עָב אֶדַּמֶּה לְעֶלְיוֹן׃
טו אַךְ אֶל־שְׁאוֹל תּוּרָד אֶל־יַרְכְּתֵי־בוֹר׃ טז רֹאֶיךָ אֵלֶיךָ

רש"י

ומדומה אני שבמסורה הגדולה חיבר את זה ואת זמרת נבלין (שם ה') בא"ב בי"ת של ב' לשונות: (יב) הילל בן שחר · כוכב הנוגה המהיל אור ככוכב הבוקר זו הקינה על שרה של בבל נאמרה שיפול מן השמים: נגדעת לארץ · אתה נבוכדנצר שהיית הולש על גוים מטיל גורל עליהם על המלכים מי מהם ישרתך ביום פלוני ומי ביום פלוני ורבותינו דרשוהו שהיה מטיל גורל על המלכים למשכב זכור: (יג) ממעל לכוכבי אל · ישראל: בהר מועד · הר שהכל מתועדים שם הוא הר ציון: בירכתי צפון · בעזרה מקום שנשחט בו ירך הצפוני כענין שנאמר (ויקרא א') על ירך המזבח צפונה: (יד) אעלה על במתי עב · איני כדאי לדור עם בני אדם אעשה

מצודת ציון

(יב) הילל · ענין האורה ונוגה כמו בהלו נרו (איוב כ"ט) ויקרא כן כוכב השחר על כי הוא המאיר ביותר: נגדעת · ענין כריתה כמו שקמים גודעו (לעיל ט'): חולש · ענין גורל ובדרז"ל ומטילין חלשים על הקדשים ביו"ט (שבת קמ"ח): (יג) מועד · מלשון ועד ואסיפה כמו הנה המלכים נועדו (תהלים מ"ח): בירכתי · ענינו לד ועבר וכן ירך המזבח (ויקרא א'): (יד) במתי · גבהי וכן על במותימו תדרוך (דברים ל"ג): עב · ענן: אדמה · מלשון דמיון: (טו) ירכתי · ענינו סוף ותחתית וכן וירכתו על צידון (בראשית מ"ט):

מצודת דוד

(יב) משמים · ר"ל למכסה ממעל: מרום המעלה והממשלה: הילל בן שחר · אתה כ"כ אשר היית דומה לכוכב הבוקר המאיר ביותר: נגדעת · נכרת לנפול בארץ אתה המטיל גורלות על האומות על מי ילך להלחם כמ"ש כי עמד מלך בבל וכו' לקסם קסם וכו' (יחזקאל כ"א): (יג) השמים אעלה · ר"ל אעלה במעלה רמה למשול על טלם עד ימי עולם: ממעל וגו' · כפל הדבר במ"ש: בהר מועד · הוא הר ציון כי שם היו נועדים כל ישראל והשכינה עמהם: ירכתי צפון · הוא ציון שעמדה בצד צפון ירושלים וכפל הדבר במ"ש: (יד) על במתי עב · על גבהי העב: אדמה לעליון ·

להיות כמוהו לשבת מופרד מבני אדם והוא ענין מליצה על מרבית הגאוה שהיה לו: (טו) אך · כלפי שאמר אעלה על במתי עב אמר לא כן יהיה אך תורד לשאול ולתחתית הבור: (טז) רואיך · הרואים אותך בשאול יביטו אליך ויתבוננו להסתכל אליך בכוונת הלב ויאמרו היתכן שזהו האיש

יַשְׁגִּיחוּ אֵלֶיךָ יִתְבּוֹנָנוּ הֲזֶה הָאִישׁ מַרְגִּיז הָאָרֶץ מַרְעִישׁ
מַמְלָכוֹת׃ יז שָׂם תֵּבֵל כַּמִּדְבָּר וְעָרָיו הָרָס אֲסִירָיו לֹא־
פָתַח בָּיְתָה׃ יח כָּל־מַלְכֵי גוֹיִם כֻּלָּם שָׁכְבוּ בְכָבוֹד אִישׁ
בְּבֵיתוֹ׃ יט וְאַתָּה הָשְׁלַכְתָּ מִקִּבְרְךָ כְּנֵצֶר נִתְעָב לְבֻשׁ
הֲרֻגִים מְטֹעֲנֵי חָרֶב יוֹרְדֵי אֶל־אַבְנֵי־בוֹר כְּפֶגֶר מוּבָס׃

רש"י

לי עב קטנה באויר ואשב בה · י"ת אסק עלוי כל עמא : (טז) ישגיחו · יביטו דרך חורין וחרכין · אבוט"ר בלע"ז : יתבוננו · פורופנסי"ר בלע"ז : (יז) לא פתח ביתה · לא פתח להם בית אסיריהם להוציאם כל ימי הייהם לפוטרם ללכת לביתם · כל תיבה שצריכה למ"ד בתחלתה הטיל לה ה"א בסופה : (יח) איש בביתו · בקברו וכן ת"י בבית עלמיה : (יט) כנצר נתעב · כיונק אילן הנתעב בעיני בעליו שחופר ומשרש ומוציאו כך הושלכת מקברך · אמרו חכמים כשנעשה בהמה והיה ז' שנים המליכו עם הארץ את אויל מרודך בנו וכשחזר למלכותו נטלו וחבשו בבית האסורין עד יום מותו כשמת הוציאו אויל מרודך מבית הסוהר להמליכו ולא קבל עליו אמר אם ישוב למלכותו יהרגני אמרו לו מת ונקבר ולא האמין עד שהוציאוהו מקברו וגיררוהו : לבוש הרוגים · בלבוש מלוכלך כמו לבוש הרוגים : מטועני חרב · מדוקרי רמחים מדוקר בלשון ערבי מוטען : יורדי אל אבני בור ·

מצודת דוד

אשר היה מרגיז הארץ בחייו : (יז) שם תבל · מקום המיושבת שמה לשממה כמדבר : ועריו · אף ערי עצמו הרס בעברתו : לא פתח ביתה · לא התיר אסיריו ללכת לביתם : (יח) איש בביתו · כל אחד שכב בכבוד בקברו : (יט) ואתה · אבל אתה נשלכת מקברך כמו שעוקרין ענף המתועב לזרקו להלן כי אחז"ל בשעה שנטרד נ"נ לשבת שבעה שנים עם החיות המליכו עם הארץ את אויל מרודך בנו וכשחזר למלכותו נטלו וחבשו בבית האסורים עד יום מותו כשמת הוציאו את אויל מרודך להמליכו ולא קבל אמר אם ישוב למלכותו יהרגני ולא האמין שמת עד שהוציאוהו מקברו וגררוהו : לבוש הרוגים · בלבוש מלוכלך כמו לבוש הרוגים מדוקרי חרב מרוב מלכלוך : יורדי אל אבני בור · ר"ל

מצודת ציון

(טז) ישגיחו · ענין הבטה בכונת הלב : יתבוננו · ענין הסתכלות בעיון רב כמו ואתבונן אליו בבוקר (מ"א ג') : מרגיז · ענין תנועת הרעדה : (יז) תבל · כן נקרא מקום הישוב : ביתה · הה"א בסופה במקום למ"ד בתחלתה : (יט) כנצר · כענף וכן ונצר משרשיו יפרה (לעיל י"א) : מטעני חרב · מדוקרי חרב והוא לשון ערבי : אבני בור · עומק הבור מקום שהאבנים צוללים ויורדים : כפגר · כן נקרא גוף ההרוג וכן רב הפגר (עמוס ח') : מובס · נרמס ונדרס

כ לֹא־תֵחַד אִתָּם בִּקְבוּרָה כִּי־אַרְצְךָ שִׁחַתָּ עַמְּךָ הָרָגְתָּ
לֹא־יִקָּרֵא לְעוֹלָם זֶרַע מְרֵעִים׃ כא הָכִינוּ לְבָנָיו מַטְבֵּחַ
בַּעֲוֺן אֲבוֹתָם בַּל־יָקֻמוּ וְיָרְשׁוּ אָרֶץ וּמָלְאוּ פְנֵי־תֵבֵל עָרִים׃
כב וְקַמְתִּי עֲלֵיהֶם נְאֻם יְהוָה צְבָאוֹת וְהִכְרַתִּי לְבָבֶל שֵׁם
וּשְׁאָר וְנִין וָנֶכֶד נְאֻם־יְהוָה׃ כג וְשַׂמְתִּיהָ לְמוֹרַשׁ קִפֹּד

קמץ בז"ק

רש"י

אל עמקי בור מקום שהאבנים צוללים שם ירדת: כפגר מובס · ת"י מדשדש כמו כבוס קמינו (תהלים מ"ד) ועל הרי אבוסנו (כאן פ' כ"ה) מתבוססת בדמיך (יחזקאל ט"ז) · הנדוש בטיט חוצות: (כ) לא תחד אתם בקבורה · לא תשוה לשאר מלכים לנוח בקברך: כי ארצך שחת · ברוב עבודה ועמך הרגת חנם כמו שמפורש בדניאל ואמר להובדא לכל חכימי בבל לכך שאלוך והגו בך בזיון להשליכך מקברך: לא יקרא לעולם זרע מרעים · ואף בניך ילקו בעונך ולא יתקיימו אחריך ימים רבים כי יתחברו עליהם שונאיך וישחיתום ויאמרו זה לזה: (כא) הכינו לבניו מטבח בל יקומו וירשו ארץ · ותמלא הארץ שונאים ומציקים וכן תירגם יונתן בעיל דבבו כמו (ש"א כ"ח) ויהי ערך · ועוד יש לפתור וימלאו פני תבל ערים כלפי שאמרו למעלה שם תבל כמדבר ועריו הרס חזר ואמר יכלה זרעו ויחזרו יושבי הערים למקומן וימלאו פני תבל עיירות: (כב) ושאר · שארית: ונין · בן מושל במלכות אביו: ונכד · בן הבן · נין זה בלשאצר · ונכד זו ושתי: (כג) קפוד ·

מצודת ציון

כמו יבום צרינו (תהלים ס'): (כ) תחד · מלשון חד ואחד: (כא) מטבח · מקום שחטה: (כב) ושאר · ענינו קרוב כמו שאר בשרו (ויקרא י"ח): ונין · הוא בן: ונכד · הוא בן הבן וכן אם תשקור לי ולניני ולנכדי (בראשית כ"א): (כג) למורש · מלשון ירושה: קפוד·

מצודת דוד

אשר מרוב הכלכלך יורדים במלבושים כאלה בעמקי הבור בגוף הפגר הנרמס כי לגודל המאוס לא יפשיטו המלבושים מעליהם יאמר שבמלבוש כזה יגררו פגר כ"כ נלעג ונקלה: (כ) לא תחד · לא תהיה כאחד להיות שוה למלכי העובדי כוכבים בדבר הקבורה לנוח בכבוד: כי ארצך שחת · ולזה פחד מאד ממנו עד שהוציאו מקברו: עמך הרגת · כמ"ש ואמר להובדא לכל חכימי בבל (דניאל ב'): לא יקרא וגו' · בנין שהם זרע מרעים לא יקראו לזמן רב לומר אלו מזרע כ"כ כי במהרה יכרת זרעו: (כא) הכינו · האומות יאמרו זו לזו הכינו מטבח לבני כ"כ: בל יקומו · לבל יקומו לרשת הארץ: ומלאו · ואז כשיוכרת זרעו ימלאו פני תבל ערים ולפי שאמר למעלה ועריו הרס לכן אמר שמעתה ימלאו ערים: (כב) וקמתי · אקום להפרע מהם: שם ושאר וגו' · לא ישאר מה משלו להיות שמו נזכר עליו ולא ישאר מי משאר בשרו לא בן ולא בן הבן: (כג) ושמתיה · אשים

וְאַגְמֵי־מָיִם וְטֵאטֵאתִיהָ בְּמַטְאֲטֵא הַשְׁמֵד נְאֻם יְהוָה
צְבָאוֹת׃ כד נִשְׁבַּע יְהוָה צְבָאוֹת לֵאמֹר אִם־לֹא כַּאֲשֶׁר
דִּמִּיתִי כֵּן הָיָתָה וְכַאֲשֶׁר יָעַצְתִּי הִיא תָקוּם׃ כה לִשְׁבֹּר
אַשּׁוּר בְּאַרְצִי וְעַל־הָרַי אֲבוּסֶנּוּ וְסָר מֵעֲלֵיהֶם עֻלּוֹ וְסֻבֳּלוֹ
מֵעַל שִׁכְמוֹ יָסוּר׃ כו זֹאת הָעֵצָה הַיְּעוּצָה עַל־כָּל־הָאָרֶץ
וְזֹאת הַיָּד הַנְּטוּיָה עַל־כָּל־הַגּוֹיִם׃ כז כִּי־יְהוָה צְבָאוֹת יָעָץ

רש"י

שריל"ן בלע"ז : וטאטאתיה · לשון כיבוד אשקובי"ר בלע"ז כמו שאמרו רבותינו לא הוו ידעי רבנן מאי וטאטאתיה עד דשמעי וגו' : (כד) כאשר דמיתי · באשור כן היתה · אתה נבוכדנצר ראית שנתקיימו דברי נביאי ישראל בסנחריב : (כה) לשבור אשור בארצי · ובזאת תדע כי את אשר יעצתי עליך גם היא תקום : לשבור אשור וגו' · מוסב על כאשר דמיתי כן היתה : אבוסנו · אשר אמרתי לרומסו ולבוססו : (כו) על כל הגוים .

מצודת דוד

את בבל להיות למורשה לקפוד ואגמי מים כי שמה תדור הקפוד ושם יהיו אגמי מים כדרך המקומות החריבות : וטאטאתיה · אכבד ואנקה אותה במכבדות של השמדה כי תתרוקן מכל טוב ולא ישאר מאומה : (כד) אם לא · הוא ענין שבועה וגזם ולא אמר והרי הוא כאדם האומר אם לא כן הוא יהיה עונשי כך וכך וכן אם לא בתים רבים (לעיל ה') : כאשר דמיתי · כמו כאשר חשבתי באשור כן היתה וכן כאשר יעצתי בבבל היא תקום : (כה) לשבור · חוזר על כאשר דמיתי וכו' לומר מחשבתי היה לשבור את אשור בארצי כי סביב ירושלים נפל : וסר · ואז יסור מישראל העול מה ששם אשור עליו : וסבלו · המשא שהטעים אשור על שכמו יסור אז : (כו) זאת העצה · כן תהיה העצה שזאת היעוצה על כל הארץ על אשור בשעתה ועל בבל בשעתה : היד הנטויה · להכות בהם בכ"א בשעתם

מצודת ציון

שם עוף מדברי : ואגמי מים · כן נקרא מקום קבוצת המים וכן לאגם מים (תהלים ק"ז) : וטאטאתיה במטאטא · ענין נקוי וכבוד במכבדות העשוי לכבד את הבית ובדרז"ל שקילי טאטיתא וטאטי ביתא (ר"ה כ"ו) : (כד) דמיתי · ענין מחשבה כמו אותי דמו להרג (שופטים כ') : תקום · תתקיים : (כה) אבוסנו · ענין רמיסה ודריסה : עולו · אמר בלשון שאלה מהעול ההונח על צואר הפרה לחרוש בשדה ור"ל הכבדת העבודה : וסבלו · ענין טעינת משא וכן יסור סבלו (לעיל י') : שכמו · כתפו :

וּמִי יָפֵר וְיָדוֹ הַנְּטוּיָה וּמִי יְשִׁיבֶנָּה׃ כח בִּשְׁנַת־מוֹת הַמֶּלֶךְ
אָחָז הָיָה הַמַּשָּׂא הַזֶּה׃ כט אַל־תִּשְׂמְחִי פְלֶשֶׁת כֻּלֵּךְ כִּי
נִשְׁבַּר שֵׁבֶט מַכֵּךְ כִּי־מִשֹּׁרֶשׁ נָחָשׁ יֵצֵא צֶפַע וּפִרְיוֹ שָׂרָף
מְעוֹפֵף׃ ל וְרָעוּ בְּכוֹרֵי דַלִּים וְאֶבְיוֹנִים לָבֶטַח יִרְבָּצוּ
וְהֵמַתִּי בָּרָעָב שָׁרְשֵׁךְ וּשְׁאֵרִיתֵךְ יַהֲרֹג׃ לא הֵילִילִי שַׁעַר

רש"י

על אשור בשעתה ועל בבל בשעתה: (כח) בשנת מות המלך אחז · ומלך חזקיהו בנו היה המשא הזה על פלשתים: (כט) אל תשמחי פלשת כלך · שהרימות ראש בימי אחז שהיה רשע שגרם לו רשעו שנמסר בידכם כענין שנאמר (דה"ב כ"ח) ופלשתים פשטו בערי השפלה וגו': כי נשבר שבט מכך · כי נחלשה ונשפלה מלכות בית דוד שהיו למודים להכות בכם כמו שמצינו בדוד וכן עוזיהו מלך יהודה שהכה אתכם כענין שנאמר (דה"ב כ"ו) ויצא וילחם בפלשתים ויפרוץ את חומת גת: כי משרש נחש · משורש אותו נחש יצא צפע שהוא קשה ממנו ומי היה זה זה חזקיה שנאמר בו (מלכים ב' י"ח) הוא הכה את הפלשתים ואת עזה ואת גבוליה ממגדל נוצרים עד עיר מבצר: ופריו שרף מעופף · ת"י ויהון עובדוהי בכון כחיוי: (ל) ורעו בכורי דלים · ורעו בימיו שרי ישראל שהן עכשיו דלים מפניכם · בכורי לשון שרים כמו (תהלים פ"ט) גם אני בכור אתנהו: (לא) כי מצפון עשן בא · פורעניות קשה כעשן תבא עליהם · מצפון עזה

מצודת ציון

(כז) יפר · ענין בטול ומניעה: (כט) צפע · שרף · מיני נחשים רעים: (ל) בכורי · ענין גדולים וחשובים וכן בכור אתנהו (תהלים פ"ט): ירבצו · ענין השכיבה לנוח: (לא) הלילי · מלשון יללה:

מצודת דוד

וכפל הדבר במ"ש: (כז) ומי יפר · וכי ימצא מי יפר עצתו: וידו הנטויה · ר"ל ידו שלא היא נטויה להכות וכי ימצא מי ישיב ידו: (כט) פלשת כולך · כל ארץ פלשתים: כי נשבר · כי המלכים שמלכו קודם אחז היו מכים בך ובימי אחז נחלשה המלכות: כי משרש נחש · ר"ל מגזע המלכים המכים בך מאחז יצא מלך מולך הדומה לצפע והוא חזקיה שירבה להכות בו: ופריו · פרי השורש יהיה שרף הדולג למהירות כעפיפת העוף וגם זה יאמר על חזקיה וכפל הדבר במ"ש: (ל) ורעו בכורי דלים · בימיו ירעו מרעה שמן הראשים שבישראל אשר המה עתה עם דל ואביון: ואביונים · כל העם בכללם: שרשך · היסוד והעיקר של פלשתים: ושאריתך · הנשארים מן הרעב יהרוג חזקיה: (לא) הלילי שער · עשי יללה על חורבן השער ושעקי

זַעֲקִי־עִיר נָמוֹג פְּלֶשֶׁת כֻּלֵּךְ כִּי מִצָּפוֹן עָשָׁן בָּא וְאֵין
בּוֹדֵד בְּמוֹעָדָיו׃ לב וּמַה־יַּעֲנֶה מַלְאֲכֵי־גוֹי כִּי יְהוָה יִסַּד
צִיּוֹן וּבָהּ יֶחֱסוּ עֲנִיֵּי עַמּוֹ׃ טו א מַשָּׂא מוֹאָב כִּי בְּלֵיל
שֻׁדַּד עָר מוֹאָב נִדְמָה כִּי בְּלֵיל שֻׁדַּד קִיר־מוֹאָב נִדְמָה׃
ב עָלָה הַבַּיִת וְדִיבֹן הַבָּמוֹת לְבֶכִי עַל־נְבוֹ וְעַל מֵידְבָא

רש"י

וגבוליה שהכה חזקיה היו בדרומה של א"י במקצוע דרומית מערבית נמצאת
א"י לה מצפון וכן מצינו בספרי בהאזינו בקשו לברוח כלפי דרום היו מסגירין
אותן שנאמר (עמוס ב') על שלשה פשעי עזה למדנו שעזה בדרום : ואין
בודד במועדיו · ת"י ולית דמאחר בזמנוהי בגדודים שיעד לבא עליכם ואין
מאחר פעמיו להיות בודד ובא בדד לבדו אלא כלם כאחד יבואו בחזקה :
(לב) ומה יענה מלאכי גוי · ומה יגידו בימי חזקיהו מלאכי ישראל ההולכים
לבשר בשורות כן יגידו ה' יסד בציון הקים בה מלך הגון וחזק ה' עמו :
ובה יחסו עניי עמו · אף מעשרת השבטים באים שם כמו שמפורש (בדה"ב ל')
שעלה חזקיהו מלאכים בכל גבול ישראל לשוב להקב"ה : (א) משא מואב ·
נתנבא ישעיה שיבא סנחריב על מואב ויגלם כמו שנאמר (לקמן ט"ז) בשלש
שנים כשני שכיר ונקלה כבוד מואב : כי בליל שודד ער מואב נדמה · נדמה
מואב כאילו ישן דומה ואין יכול להלחם ובליל אחר אשר שודד בו קיר מואב
הבית נדמה ת"י ואיגון דמיכין · ער וקיר שתי מדינות מואב הם :
(ב) עלה הבית ודיבון · עלה מואב הבית ואנשי דיבון על הבמות : לבכי ·

מצודת דוד

מרה על שוממות העיר : **נמוג** · נמס ונחרב כל פלשת : כי מצפון · מא"י היושבת לצפון מזרח פלשת בא עליה פורעניות קשה כעשן : ואין בודד במועדיו · אין מי באנשי חזקיה יבוא בדד בזמן המועד שקבע
להלחם בו כי כולם יחד יבואו : (לב) ומה יענה מלאכי גוי · כל
אחד ממלאכי האומות ההולכים בשליחות מארץ לארץ כשישאלו אותו
חדשות מה יענה לשואלים : כי ה' וגו' · כאומר את זה יענה לומר
דעו אשר ה' יסד את ציון ולא גבר עליה סנחריב : ובה יחסו · בציון
יחסו להסתתר מפני סנחריב כי לא כבשה : **טו** (א) משא מואב ·
נבואה זו על מואב אשר בליל בעת השינה בא השודד ושדד את העיר ער
העומדת במואב ונכרת עמה : קיר מואב · העיר קיר העומדת במואב
גם היא נשדדה בליל ונכרת עמה : (ב) עלה הבית · מואב עלה לבית

מצודת ציון

נמוג · ענין המסה והמקה : בודד · מלשון בדד ויחידי : במועדיו · מל' מועד וזמן : (לב) יענה · ענין תשובה : מלאכי · שלוחים : **טו** (א) שדד · ענין עושק ואבדון : נדמה · ענין

מוֹאָב יְיֵלִיל בְּכָל־רֹאשָׁיו קָרְחָה כָּל־זָקָן גְּרוּעָה:
ג בְּחוּצֹתָיו חָגְרוּ שָׂק עַל גַּגּוֹתֶיהָ וּבִרְחֹבֹתֶיהָ כֻּלֹּה יְיֵלִיל
יֹרֵד בַּבֶּכִי: ד וַתִּזְעַק חֶשְׁבּוֹן וְאֶלְעָלֵה עַד־יַהַץ נִשְׁמַע
קוֹלָם עַל־כֵּן חֲלֻצֵי מוֹאָב יָרִיעוּ נַפְשׁוֹ יָרְעָה לוֹ: ה לִבִּי
לְמוֹאָב יִזְעָק בְּרִיחֶהָ עַד־צֹעַר עֶגְלַת שְׁלִשִׁיָּה כִּי מַעֲלֵה

ר ש " י

אלו בוכים בבית ואלו בוכים בראשי במותיהם: (ג) ירד בבכי · גונח ונוהם בבכי כמו (שופטים י״א) וירדתי על ההרים וכן (איכה ג) זכר עניי ומרודי: (ד) על כן חלוצי מואב יריעו · על אשר מזוייני מואב יריעו לקראת המלחמה ונפשו של מואב ירעה לו מתרועעת כהבל על עצמו: (ה) לבי למואב יזעק · נביאי ישראל אינם כנביאי אומות העולם בלעם היה מבקש לעקור את ישראל על לא דבר ונביאי ישראל מתאוננים על פורענות הבאה על האומות: בריחיה עד צוער · על כל חזקת של מואב יזעק לבו עד צוער שהיא עגלה שלישיה עיקר חוזק שלהם כעגלה שהיא שלישית לבטן · נ״א שלישיה גברתנית ויונתן תירגם בריחים כמו בורחיה הבורחים יברחו מהם להמלט עד צוער כמו שעשה לוט אביהם שברח לצוער: מעלה הלוחית

מצודת ציון

שתיקה כמו וידום אהרן (ויקרא י׳) ויאמר כן על האבדון והכריתה על כי הוא מופסק מעתה ולא נשמע קולו וכן אוי לי כי נדמיתי (לעיל ו׳): (ב) קרחה · ענין מריטת השער: גרועה · מלשון גרעון וחסרון: (ג) יורד · ענין נהימה וגניחה כמו אריד בשיחי (תהלים נ״ה): (ד) חשבון · ואלעלה · יהץ · שמות מקומות: חלוצי · מזוין בכלי קרב: יריעו · ירעה · מל׳ תרועה: (ה) בריחה · מלשון הבריחה

מצודת דוד

העבודת כוכבים ואנשי דיבון עלו על הבמות לבכות שמה בחשבם שהעבודת כוכבים תרחם עליהם ותצילם: על נבו · על חורבן נבו ומידבא יליל מואב: קרחה · כי ימרטו שערות ראשם וישאר קרח: גרועה · תלש השערות ונחסר מהם: (ג) בחוצותיו · בפרסום חגרו שקים לאבל לנע׳: כלה יליל · בכל מקום מהמקומות האלה נשמע קול יללה ונסימה בבכי: (ד) ותזעק חשבון · עדת חשבון: קולם · קול זעקתם: על כן · בעבור זעקת העם גם חלוצי הצבא שבמואב יריעו גם המה תרועת הבכי והיללה ולא שתו לבם להלחם עוד: נפשו ירעה לו · נפשו של מואב ירעה תרועת שבר על עצמו: (ה) לבי למואב יזעק · הנביא מדבר כן על לשון העם שיאמר כל אחד ואחד לבי למואב יזעק ר״ל אזעק במרירות לב ולא לפנים: בריחיה וגו׳ · ר״ל הנה מעולם היתה מואב מדינה חשובה כעגל השלישי לבטן המעולה ביותר ועתה ברחו מפני המלחמה ובאו הבורחים עד צוער ושם שמקרא: כי מעלה הלוחית · כי שמה יברחו דרך

הַלּוּחִית בִּבְכִי יַעֲלֶה־בּוֹ כִּי דֶּרֶךְ חוֹרֹנַיִם זַעֲקַת־שֶׁבֶר יְעֹעֵרוּ׃
ו כִּי־מֵי נִמְרִים מְשַׁמּוֹת יִהְיוּ כִּי־יָבֵשׁ חָצִיר כָּלָה דֶשֶׁא יֶרֶק
לֹא הָיָה׃ ז עַל־כֵּן יִתְרָה עָשָׂה וּפְקֻדָּתָם עַל נַחַל הָעֲרָבִים

רש״י

מקום מעלות הר ששמו מעלה הלוחית וכן במורד חורונים (ירמיה מ״ח) יבכו הבורחים דרך שם וכל המקומות האלה ממואב הם: יעערו · יצעקו ולשון ארמי הוא שת״י לא ידרוך הדורך הידד לא יעוערון בקלהון: (ו) מי נמרים · נהר של אותו מקום: משמות יהיו · מדם חלל המתערב ונופל בהם: כי יבש חציר וגו׳ · כלומר גבוריהם ומלכיהם ושליטיהם ולפי ששבחה של ארץ מואב הוא מרעה הטוב שבה כמו ששנינו אילים ממואב לפיכך משל את פורענותה בחורבן מרעה שלה: (ז) על כן יתרה עשה · על אשר יתרה עשה תבא עליו הפורענות הזה שהיו כפויי טובה שהרי בכמה מקומות עמד אברהם ללוט בצאתו מחרן ובלכתו למצרים ובזכותו עולה מתוך ההפכה ונלחם עליו עם אמרפל וחביריו והיה להם לגמול טובה לזרעו והם היו מונים אותם כשהגלה סנחריב לראובני ולגדי והיו ישראל בוכים ומתאוננים והיו אומרים להם על מה אתם מתאוננים והלא לבית אביכם אתם הולכים אברהם אביכם לא מעבר הנהר בא וזהו שאמר (צפניה ב׳) שמעתי חרפת מואב וגדופי בני עמון ועוד שסייעו את סנחריב ג׳ שנים שצר על שומרון הוא שנאמר (לקמן ט״ז) בשלש שנים כשני שכיר ונקלה כל כבוד מואב: ופקודתם · ת״י ותחומיהון דעל ימא מערבא יתנסיב והוא לשון מינוי כמו (במדבר ד׳) ופקודת אלעזר בן אהרן הכהן כלומר אצלם שהפקדתם עליהם תלקח מהם: על נחל הערבים ישאום · יקחו האויבים אותם את הגבולים ועוד יש לפרש ופקודתם שאביא עליהם זה תהיה על נחל הערבים ישאום האויבים יגלו אותם אל ארץ בבל שהוא נחל הערבים שנאמר (תהלים קל״ז)

מצודת דוד

מעלה הר הלוחית הנה יעלו שם בבכי: דרך חורונים · בדרך חורונים יעירו זעקת שבר: (ו) מי נמרים · מי נהר נמרים יהיה שממה ר״ל יחרב מימיה: יבש חציר · לפי שכל שבח ארץ מואב במרעה שמן ודשן לכן אמר בחורבנה שיחרב מימיהם ותכלה המרעה: ירק לא היה · כ״כ תחרב כאילו לא היה שם ירק מעולם: (ז) על כן · בעבור כובד המלחמה: יתרה עשה · יתרון העושר ומרבית ההון שקבץ והממון הפקוד והגנוז אצלם את הכל ישאום על הנחל הגדלים שם ערבים להטמינם מעיני השודד

מצודת ציון

וניסה: יעוערו · כמו יעירו ונכפלה הפ״א הפעל: (ז) יתרה · מלשון יתרון והוא ענין רבוי: עשה · ענינו הקבוץ והאסיפה וכן וישראל עושה חיל (במדבר כ״ד): ופקדתם ·

יִשָּׂאוּם׃ ח כִּי־הִקִּיפָה הַזְּעָקָה אֶת־גְּבוּל מוֹאָב עַד־אֶגְלַיִם
יִלְלָתָהּ וּבְאֵר אֵילִים יִלְלָתָהּ׃ ט כִּי מֵי דִימוֹן מָלְאוּ דָם
כִּי־אָשִׁית עַל־דִּימוֹן נוֹסָפוֹת לִפְלֵיטַת מוֹאָב אַרְיֵה
וְלִשְׁאֵרִית אֲדָמָה׃ טז א שִׁלְחוּ־כַר מֹשֵׁל־אֶרֶץ מִסֶּלַע
מִדְבָּרָה אֶל־הַר בַּת־צִיּוֹן׃ ב וְהָיָה כְעוֹף־נוֹדֵד קֵן מְשֻׁלָּח

רש"י

על ערבים בתוכה תלינו כנורותינו: (ח) אגלים ובאר אלים · מקומות הם בגבול מואב: יללתה · של מואב: באר אלים · כמו ולבאר אלים: (ט) מי דימון · שם הנהר: מלאו דם · כשם הנהר: כי אשית על דימון נוספות · דם שמו ודם חללים אוסיף למלאותו והוא לשון ספו שנה על שנה (לקמן כ"ט) ספות הרוה (דברים כ"ט) · וי"ת נוספות כנישת משירין מחנות הנוספות יחד: לפליטת מואב אריה · פליטה שישאיר סנחריב יבא נבוכדנצר בעתו וישחיתם והוא נקרא אריה כענין שנאמר (ירמיה ד') עלה אריה מסובכו: ולשארית · ישראל: אדמה · אדמתכם: (א) שלחו כר מושל ארץ · אל תתגאו בגאותכם הלא ידעתם שמושל ארץ שלכם מישע מלך מואב (במלכים ב' ג') היה נוקד והשיב למלך ישראל מאה אלף כרים שלח אותו כר המושל שלכם מסלע מדברה אל הר בת ציון: (ב) כעוף נודד · מקנו: קן

מצודת ציון

מלשון פקדון וגניזה: (ח) הקיפה · ענין סבוב: (ט) אשית · אשים: לפליטת · ענין שארית: טז (א) כר · קבוצת כרים והם הכבשים השמנים: (ב) קן · הוא מדור האפרוחים: משולח · נעזב לרצון עצמו כמו ונער

מצודת דוד

תוך ענפי הערבים: (ח) כי הקיפה · בכל הגבול מסביב ישמע קול זעקה: עד אגלים יללתה · יללת מואב יהיה נשמע עד אגלים ועד באר אלים שעמדו בסוף גבול ארצם: (ט) כי מי דימון · שם נהר: מלאו דם · מדם הרוגיהם: כי אשית על דימון נוספות · שמו דימון מלשון דם ואוסיף עליו דם חללים והוא ענין מליצה לשון נופל על לשון: לפליטת מואב אריה · על הפליטים ממואב יביא האריה וחיות הטורפות ולא ישאירו שארית: ולשארית אדמה · על הנשארים באדמת מואב יבוא האריה וחיתו יער וכפל הדבר במ"ש לחזק הענין: טז (א) שלחו כר · אמר הנביא אותם הכרים שהייתם רגילים לשלוח מאז למס למלך ישראל כמ"ש ומישע מלך מואב וכו' והשיב למלך ישראל מאה אלף כרים (מ"ב ג') ובמות אחאב פשע ואמר הנביא היה לך לשלוח אותם הכרים למלך יהודה אל הר בת ציון שהיה מלך כשר ואם כן עשית לא קרה לך כזאת: מושל ארץ · אתה המושל בארץ מואב היה לך לשלוח הכרים מסלע מדברה היא עיר המלוכה שבמואב: (ב) והיה כעוף נודד · ובעבור שלא כן עשית לכן תהיה ארץ מואב כעוף הנודד ממדורו: קן משולח · כאפרוחי הקן

תִּהְיֶינָה בְּנוֹת מוֹאָב מַעְבָּרֹת לְאַרְנוֹן׃ ג הָבִיאוּ הביאי קרי
עֵצָה עֲשׂוּ עשי קרי פְלִילָה שִׁיתִי כַלַּיִל צִלֵּךְ בְּתוֹךְ צָהֳרָיִם
סַתְּרִי נִדָּחִים נֹדֵד אַל־תְּגַלִּי׃ ד יָגוּרוּ בָךְ נִדָּחַי מוֹאָב
הֱוִי־סֵתֶר לָמוֹ מִפְּנֵי שׁוֹדֵד כִּי־אָפֵס הַמֵּץ כָּלָה שֹׁד תַּמּוּ
רֹמֵס מִן־הָאָרֶץ׃ ה וְהוּכַן בַּחֶסֶד כִּסֵּא וְיָשַׁב עָלָיו בֶּאֱמֶת

רש"י

משולח · כאפרוחים משולחים מקנם שהולכים מטולטלין כן תהיינה בנות מואב למעברות ארנון : (ג) עשי פלילה · הוא לשון ויכוח משפט לבחור לך את הטוב כמו (איוב ל"ד) משפט נבחרה לנו : שיתי כליל צלך · שיתי לך צל בצהרים שיהא צלך כלילה להסתר בו מפני אויבך : סתרי נדחים · אם יברחו עוד נדחי עמי דרך עליכם בימי נבוכדנצר אל תסגירם אלא תסתירם : (ד) יגורו בך נדחי · בני ישראל הבורחים : הוי סתר למו · כי גם את תדעי נפש הנודדים מה היא צרתם : כי אפס המץ · המיץ שלך עשרך וכבודך שהיה לך על ידי צאנך ובקרך שאת מוצאת מהם חלב וחמאה : כלה שוד · לשון שדים המספיקין חלב כמו (לקמן ס') ושד מלכים תינקי : תמו רמס · הבהמות שלך הרומסות בארצך : (ה) והוכן בחסד כסא ·

מצודת דוד

המשולחים ממנה ונעזבים לרצון עצמם והולכים מטולטלים נעים ונדים : תהיינה · כן תהיינה בנות מואב משולחות מפה לפה כי השבאים יעבירו אותן לארנון שהוא גבול מואב לחלקם שמה ביניהם ומשם יעברון בגולה : (ג) הביאי עצה · אמר הנביא היה לך להביא עצה ולעשות משפט בעצמך להצלת ישראל כי אברהם אביהם עשה הרבה להצלת לוט : שיתי · היה לך להשים צלך להיות חשוך כחשכת הלילה להסתיר בו את ישראל שהיו בורחים מפני האויב דרך ארצם : בתוך צהרים · שהוא עת תוקף החמימות ר"ל בעת שהיו ישראל בצרה היה לך להסתירם : סתרי נדחים · היה לך להסתיר הנדחים מארצם ולא היה לך לגלות איה סטמין הנודד את עצמו : (ד) יגורו וגו' · אתה מואב הלא הנכון היה אשר נדחי עמי יגורו בארצך ותהיה סתר להם מפני השודד וכפל הדבר פעמים רבות לתפארת המליצה ולגודל התרעומות : כי אפס המץ · ר"ל אם היית מבתירם היו יכולים עתה לחזור למקומם כי עתה אפס המוצץ דמם וכלה השודד אותם והרומס ארצם ספו תמו כי סנחריב ועמו נפלו סביב ירושלים : והוכן בחסד · המקום הכין כסא המלוכה בירושלים : וישב עליו באמת · המלך

מצודת ציון

משולח (משלי כ"ט) : (ג) פלילה · ענין משפט כמו פקו פליליה (לקמן כח) : (ד) יגורו · ידורו : הוי · היה : אפס · הוא כענין כליון : המוץ · מלשון מיצה : שוד · כמו שודד וכן המבליג שוד (עמוס ה') : תמו · מלשון תם והשלמה : רומס · ענין דריכת הרגל : (ה) באמת · ענינו

בְּאֹהֶל דָּוִד שֹׁפֵט וְדֹרֵשׁ מִשְׁפָּט וּמְהִר צֶדֶק׃ ו שָׁמַעְנוּ
גְאוֹן־מוֹאָב גֵּא מְאֹד גַּאֲוָתוֹ וּגְאוֹנוֹ וְעֶבְרָתוֹ לֹא־כֵן בַּדָּיו׃
ז לָכֵן יְיֵלִיל מוֹאָב לְמוֹאָב כֻּלֹּה יְיֵלִיל לַאֲשִׁישֵׁי קִיר־חֲרֶשֶׂת
תֶּהְגּוּ אַךְ־נְכָאִים׃ ח כִּי שַׁדְמוֹת חֶשְׁבּוֹן אֻמְלָל גֶּפֶן שִׂבְמָה

ר ש"י

כשיבא אליך השבר הזה אז יכון כסא דוד ויגדל שבאותו הפרק יפול סנחריב ע"י חזקיהו ויהיה נכון כסאו בחסד שיעשה כמו שמצינו שהיה גומל חסד שנאמר בדברי הימים (ב' ל') כי חזקיהו מלך יהודה הרים להקהל אלף פרים ושבעת אלפי צאן : וישב עליו וגו' שופט ודורש משפט ומהיר צדק · ת"י ועבד קשוט : (ו) גא מאד · נתגאה מאד : גאותו וגאונו · שלא כדין הוא כי עיקר גידולי בניו על ידי ממזרות וניאוף הבנות מאביהן : ועברתו · עיבורו והריון שלו ד"א עברתו חמתו ששמר לישראל : לא כן · גבוריו עשו שהיו כפויי טובה : (ז) ייליל מואב למואב · על מואב : לאשישי קיר חרשת · על חומות קיר חרשת : אשישי · כמו (ירמיה נ') נפלו אשיותיה : תהגו אך נכאים · שבורים : תהגו · תקוננו : (ח) שדמות · שדות תבואה : גפן

מצודת ציון

דבר המתקיים : (ו) גאון · מלשון גאוה : גא · כמו גאה : ועברתו · מלשון עברה וזעם : כן · ענינו כמו אמת כמו כן בנות צלפחד דוברות (במדבר כ"ז) : בדיו · ענין דבר כזב הבדוי מן הלב כמו בדיך מתים יחרישו (איוב י"א) : (ז) לאשישי · הם היסודות כמו נפלו אשיותיה (ירמיה נ') : קיר חרשת · שם מקום : תהגו · ענין המיה כמו המצפצפים והמהגים (לעיל ח') : נכאים · ענין שבירה כמו נאספו עלי נכים (תהלים ל"ה) : (ח) שדמות ·

מצודת דוד

היושב על הכסא והוא חזקיה הנה ישב עליו באמת ומתקיים : באהל דוד · בבית המלכות : שופט · לכל הבא למשפט : ודורש · יחקור מעצמו לעשות משפט העשוקים ואף אם לא יצעקו לפניו : ומהיר צדק · יהיה מהיר וזריז לעשות צדק ומוסב למעלה לומר הואיל ונפל סנחריב והוכן כסא חזקיה א"כ יכולים היו לחזור למקומם אם היית מסתירם : (ו) שמענו · מאמר הנביא בשם האומות שיאמרו הנה מעולם שמענו גאות מואב שהיה מתגאה מאד : גאותו · חוזר על מלת שמענו לומר שמענו גאותו וגאונו וכפל הדבר פעמים רבות לפי רוב הגאוה : ועברתו · גם שמענו עברתו שהיה מתעבר ומתקצף ללא דבר מרוב הגאוה : לא כן בדיו · לא היה אמת הדבר שבדה מלבו כי לפי רוב הגאוה בדה מלבו מה שעלה בדעתו : (ז) לכן · הואיל והתגאה על כולם לא ימצא מי שיצטער בצרתו ורק מואב עצמו ייליל על מואב ולא זולת : כלה ייליל · ר"ל כל היללה ייליל הוא ולא אחר עליו : לאשישי קיר חרשת · על עקירת היסודות של קיר חרשת תהמו אך הנשברים הם אנשי מואב ולא יהמה מי זולתם : (ח) כי שדמות חשבון · השדות של חשבון

בַּעֲלֵי גוֹיִם הָלְמוּ שְׂרוּקֶּיהָ עַד־יַעְזֵר נָגָעוּ תָּעוּ מִדְבָּר
שְׁלֻחוֹתֶיהָ נִטְּשׁוּ עָבְרוּ יָם׃ ט עַל־כֵּן אֶבְכֶּה בִּבְכִי יַעְזֵר
גֶּפֶן שִׂבְמָה אֲרַיָּוֶךְ דִּמְעָתִי חֶשְׁבּוֹן וְאֶלְעָלֵה כִּי עַל־קֵיצֵךְ

דגש אחר שורק · מלעיל

רש"י

שבמה · יש ללמד שחשבון היתה מקום שדות ושבמה מקום כרמים ואם תאמר כל אלה ערי עבר הירדן הם וישראל לקחום מיד סיחון ואימתי חזרו ליד מואב כשהגלה סנחריב לראובני ולגדי באו המואבים הסמוכים להם וישבו בהם : אומלל · חרב : שרוקיה · נטיעות שורק שלה : עד יעזר נגעו · שדמות הגפן ושורק הנזכרים כאן אינם אלא משל והם מחנות וסיעות ושלטונים וכת"י : עד יעזר נגעו · הלכו בגולה : תעו מדבר · למדבר : שלוחותיה · זמורותיה והם משל גליותיה : נטשו · נפלו כמו ונטשתיך המדברה (יחזקאל כ"ט) והנם נטושים (שמואל ל') ויטשו בעמק רפאים (שם כ"ה) : (ט) אבכה בבכי יעזר · ת"י כמא דאיתיתי מסריין על יעזר כן אייתי קטולין על שבמה ולשון המקרא הנביא אומר כעין קינות יעזר יש לי עליך לקונן · את הגפן שבמה : אריוך דמעתי · ארוי עליך דמעה · יש תיבה משמשת כשתי תיבות כמו בני יצאוני (ירמיה י') ארץ הנגב נתתני (יהושע ט"ו) דברו לשלום (בראשית ל"ז) : קיצך · תאנים שמייבשין בקיץ :

מצודת דוד

ככרת והגפנים של שבמה שנה שרי האומות שברו הזמורות היפות שבהם: עד יעזר נגעו · היו מנוגעים ונגפים עד יעזר : תעו מדבר · תעו מדרך הישר לברוח המדברה : שלוחותיה · התפשטות ענפיה פשטו למרחוק ועברו את הים ר"ל הגולים גלו למרחוק : (ט) על כן · אמר הנביא בלשון מואב על כן בענין הבכי שבכיתי על יעזר בזה הענין עצמו אבכה על אבדן גפן שבמה : אריוך וגו' · אתה חשבון ואלעלה ארוה את כל אחת מכם בדמעות עיני ואחז במשל כאילו הוא מטר המרוה הארץ : על קיצך · על אסיפת פירות הקיץ ועל קציר שדך הנה קול הידד והיא קריאת צעקת השוללים הבאים פתאום:

מצודת ציון

שדות תבואה כמו ושדמות לא עשה אוכל (חבקוק ג') : אמלל · ענין כריתה כמו ימולל ויבש (תהלים צ') : בעלי · ענין אדון ושר כמו אם בעליו עמו (שמות כ"ב) : הלמו · ענין שבירה כמו והלמה סיסרא (שופטים ה') : שרוקיה · זמורות נבחרים כמו ויטעהו שורק (לעיל ה') : נגעו · מל' נגע ור"ל נגפו וכן וינגעו יהושע וכל ישראל (יהושע ח') : שלוחותיה · ענין התפשטות הענפים וכן שלחיך פרדס רמונים (שיר השירים ד') : נטשו · ענין פזור והתפשטות כמו וינטשו בלחי (שופטים ט"ו) : (ט) אריוך · ענין שביעת המים כגן רוה (לקמן נ"ח) : קיצך ·

וְעַל־קְצִירֵךְ הֵידָד נָפָל׃ י וְנֶאֱסַף שִׂמְחָה וָגִיל מִן־הַכַּרְמֶל
וּבַכְּרָמִים לֹא־יְרֻנָּן לֹא יְרֹעָע יַיִן בַּיְקָבִים לֹא־יִדְרֹךְ הַדֹּרֵךְ
הֵידָד הִשְׁבַּתִּי׃ יא עַל־כֵּן מֵעַי לְמוֹאָב כַּכִּנּוֹר יֶהֱמוּ וְקִרְבִּי
לְקִיר חָרֶשׂ׃ יב וְהָיָה כִי־נִרְאָה כִּי־נִלְאָה מוֹאָב עַל־
הַבָּמָה וּבָא אֶל־מִקְדָּשׁוֹ לְהִתְפַּלֵּל וְלֹא יוּכָל׃ יג זֶה הַדָּבָר
אֲשֶׁר דִּבֶּר יְהוָה אֶל־מוֹאָב מֵאָז׃ יד וְעַתָּה דִּבֶּר יְהוָה

רש"י

הידד · קול שודדים ובוזזים : (י) מן הכרמל · הוא מקום יפה ושדות תבואה : לא ירועע · לשון תרועת שמחה : הידד השבתי · קול המתאספים להטיל הקורה לעצור הענבים : (יא) יהמו · בקינה : (יב) כי נלאה מואב · להלחם על במות המגדלים : ובא אל מקדשו · אל מקום אשר הם מתקדשים שם ומזדמנים שם להתפלל : (יג) זה הדבר · סוף כלייתו של מואב ביד נבוכדנצר : אשר דבר ה' אל מואב מאז · מימים רבים לפני בא הרעה אליו ניבא לו ישעיה את זאת ד"א מאז מעת אשר שכר בלק את בלעם: (יד) ועתה

מצודת ציון

פירות הקיץ : נפל · ענין חניה כמו על פני כל אחיו נפל (בראשית כ"ה) : (י) ונאסף · ענין כליון כמו אסוף אסיפם (ירמיה ח'): הכרמל · הוא מקום שדות וכרמים כמו והיה מדבר לכרמל (לקמן ל"ב) : ירונן · מל' רנה : ירועע · מלשון תרועה : ביקבים · הוא הבור שלפני הגת והיין יורד בו : ידרוך הדורך · הדרך לדרוך ברגל על הענבים להוציא היין : השבתי · ענין בטול כמו שבת נוגש (לעיל י"ד) : (יא) מעי · וקרבי · פתרון אחד להם: (יב) נלאה · ענין עייפות כמו המעט מכם הלאות אנשים (לעיל ז') : הבמה · ענינו מקום גבוה ורם כמו במתי עב (לעיל י"ד) : מקדשו · מקום המזומן

מצודת דוד

(י) ונאסף · מעתה כלה שמחה מן הכרמל כי לא תגדל שם תבואה : לא ירונן · לא ישמע שם קול רנה וקול תרועת שמחה : יין ביקבים · להוציא יין להמשיך ביקבים : לא ידרוך · מי שהיה רגיל לדרוך כי האויב יכלה הכל : הידד השבתי · בטלתי את קול צעקת הידד כי גם היא לשון קריאת צעקת דורכי היין לזרז זה את זה וכן נאמר הידד כדורכים יענה (ירמי' כה): (יא) על כן · בעבור גודל החורבן ואמר בלשון מואב : מעי למואב · בני מעי יהמו ככנור על חורבן מואב: וקרבי וגו' · הוא כפל ענין במ"ש : (יב) כי נראה · כאשר יראה מואב אשר הוא נלאה ועיף לעמוד על הבמה להלחם שמה מול האויב : אל מקדשו · לבית העבודת כוכבים שלו להתפלל לפניו לעזור לו : ולא יוכל · עכ"ז לא יוכל להתחזק כי אין בידו לעזור : (יג) מאז · מימים הרבה נגזרה עליו : (יד) ועתה דבר ה' · עתה הוסיף

לֵאמֹר בְּשָׁלֹשׁ שָׁנִים כִּשְׁנֵי שָׂכִיר וְנִקְלָה כְּבוֹד מוֹאָב בְּכֹל
הֶהָמוֹן הָרָב וּשְׁאָר מְעַט מִזְעָר לוֹא כַבִּיר: יז א מַשָּׂא
דַּמָּשֶׂק הִנֵּה דַמֶּשֶׂק מוּסָר מֵעִיר וְהָיְתָה מְעִי מַפָּלָה:
ב עֲזֻבוֹת עָרֵי עֲרֹעֵר לַעֲדָרִים תִּהְיֶינָה וְרָבְצוּ וְאֵין מַחֲרִיד:

רש"י

דבר ה' · לקרב את הפורענות להם: בשלש שנים כשני שכיר · בשביל שלש שנים שסייעו את סנחריב כשצר על שומרון ועזרוהו בלי בלע כאילו היה לו שכירים לפיכך ונקלה כבוד מואב בין שאר כל המונו של סנחריב שנתפס בשבי מתוך אותו החיל וילך לו וכן מפורש בסדר עולם בסוף עמונים ומואבים שהיו מסייעין אותו כשצר על שומרון שלש שנים לקיים מה שנאמר שלש שנים כשני שכיר וגו' · עוד יש לפרש שלש שנים כשני שכיר שלש שנים נגזרו עליכם לאורך זמן אבל מצומצמין יהיו ולא תאחר עוד הפורענות כאשר ידקדק השכיר בשני שכירותו לצמצם: ונקלה כבוד מואב · בעיני כל המון סנחריב הרב: ושאר · פליטה הנשארת למואב: מעט מזער · תהיה: לוא כביר · לשון רוב: (א) מוסר מעיר · לשון הסרה: מעיר · מהיות עיר: מעי · לשון שפלות ועומק כמו מעות ימים: (ב) עזובות ערי ערוער · י"ת ל' חורבן כמו ערער תתערער ופירשו על ערי ארם · ומדרש אגדה מתמיה לפי שערוער מארץ ישראל היתה שנאמר (במדבר ל"ב) ואת ערוער עומד בדמשק ומכריז בערוער אלא שהיו בדמשק שווקים כמנין ימות החמה וכל אחת יש בה עבודת כוכבים ועובדים לה יום אחד בשנה וישראל עשו את כולן קיבוץ אחת והיו עובדין את כולם בכל יום לכך הזכיר מפלת ערוער אצל דמשק · ואני מפרשו לפי פשט המקרא על שנתחברו רצין ופקח בן רמליהו יחד והנביא היה מתנבא על מפלת

מצודת דוד	מצודת ציון
לקבוע זמן: כשני שכיר · ר"ל מצומצמות כשכיר הזה המצמצם בשני שכירתו: ונקלה · כבודו יהיה נקלה ונבזה עם כל ההמון הרב שיש לו כי לא יועילו לו: ושאר · השארית שיהיה לו הנה יהיו מעט מזער לא הרבה ישארו וכפל הדבר להמעיט:	לו: (יד) ונקלה · מלשון קלות: ההמון · ענין עם רב ולתוספת ביאור אמר הרב: מזער · ענינו כמו מעט כמו כתר לי זעיר (איוב ל"ו): כביר · ענין רבוי כמו יתן אוכל למכביר (שם): יז (א) מעי · תל ודגור כמו לעי

יז (א) מוסר מעיר · יהיה סר מהיות עיר: מעי מפלה · ימלא תלים מן מפולת הבתים: (ב) עזובות · הלא הערים הסמוכים לערוער כבר עזובות המה כי גלו משם הראובני והגדי: לעדרים · והרי הם נתונות לעדרי צאן והמה רובצים שם ואין מי מחרידם כי שממה המה אין מי

ג וְנִשְׁבַּת מִבְצָר מֵאֶפְרַיִם וּמַמְלָכָה מִדַּמֶּשֶׂק וּשְׁאָר אֲרָם
כִּכְבוֹד בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל יִהְיוּ נְאֻם יְהוָה צְבָאוֹת׃ ד וְהָיָה
בַּיּוֹם הַהוּא יִדַּל כְּבוֹד יַעֲקֹב וּמִשְׁמַן בְּשָׂרוֹ יֵרָזֶה׃ ה וְהָיָה
כֶּאֱסֹף קָצִיר קָמָה וּזְרֹעוֹ שִׁבֳּלִים יִקְצוֹר וְהָיָה כִּמְלַקֵּט
שִׁבֳּלִים בְּעֵמֶק רְפָאִים׃ ו וְנִשְׁאַר־בּוֹ עוֹלֵלֹת כְּנֹקֶף זַיִת

רש"י

דמשק ואומר הנה דמשק מוסר מעיר ערי ערוער שהיו של פקח ככר היו עזובות שגלו הראובני והגדי ככר והרי תמיד לעדרי צאן שם נתונים ורובצים שם ואין מואב ואין מחריד עוד תהי מלכות פקח הולכת וכלה ותלכד גם שומרון בימי הושע ואז נשבת מבצר מאפרים וממלכה מדמשק שיהרג רצין : (ג) ככבוד · עשרת השבטים יהיו גם אלו אלו גלו לחלח וחבור ואלו יגלו לקיר שנאמר ויגלה קירה ואת רצין המית (מלכים ב' ט"ז) : (ד) ומשמן בשרו ירזה · ועותר יקריה יגלי : (ה) והיה כאסוף קציר קמה · כמו שעת קציר שהמה אוסף הקוצר צבת הקמה בידו אחת וזרועו השנית שבלים יקצור במגל כן יעקור סנחריב ויגלה הכל ואף לקט הנושר בשעת קצירה ילקט וישאנו כלומר אף הבורחים לא ימלטו מידו *וילקטום (כמו שמלקט שבלים שא"ה) : בעמק רפאים · הוא הגיא אשר על פני ירושלים בספר יהושע תמצא שעמק רפאים סמוכה לירושלים : (ו) ונשאר בו · חזקיהו

מצודת ציון

השדה (מיכה א') : (ג) ונשבת · ענין בטול : ככבוד · שהעושר נקרא כבוד כמו ומאשר לאבינו עשה את כל הכבוד הזה (בראשית ל"א) : (ו) עוללות · הם הענבים הקטנים הנשארים באילן ואין מי חושש עליהם והוא מלשון עולל ויונק : כנוקף ·

מצודת דוד

באה שמה : (ג) ונשבת · וכן יושבת כל ערי מבצר מאפרים וכן יושבת הממלכה מדמשק ולפי שרצין מלך ארם ופקח מלך ישראל התחברו להלחם על ירושלים לכן אמר שהמה שניהם יפלו ביד סנחריב וירושלים תנצל : ושאר ארם · הפליטה הנשארת מארם יהיו ככבוד בני ישראל כי גם כבודם ידל : (ד) ידל כבוד יעקב · יהיה דל ורש כי יוקח עשרו : ומשמן · שמנונית בשרו יהיה רז וכחוש ר"ל לא ישאירו בידו מאומה : (ה) והיה כאסוף קציר · הדבר יהיה דומה כמו הקוצר אשר בידו האחת אוסף שבלי הקמה ובזרוע השנית יקצרם כן האויב יקבצם ויכלם מן העולם : והיה כמלקט · ר"ל אף הבורחים לא ימלטו מידו כי ילקטם אחד אחד כהמלקט שבלים בעמק רפאים והוא הגיא הסמוך לירושלים כמ"ש ביהושע והמקום היה רז וכחוש ומעט תבואה צמח שם אחת הנה ואחת הנה ונלקטים אחת ואחת : (ו) ונשאר בו עוללות · זה חזקיהו וסיעתו שהיו תוך ירושלים אשר המעט כעוללות הכרם : כנוקף זית · כורת זיתים מן האילן

שְׁנַיִם שְׁלֹשָׁה גַּרְגְּרִים בְּרֹאשׁ אָמִיר אַרְבָּעָה חֲמִשָּׁה
בִּסְעִפֶיהָ פֹּרִיָּה נְאֻם־יְהוָה אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל׃ ז בַּיּוֹם הַהוּא
יִשְׁעֶה הָאָדָם עַל־עֹשֵׂהוּ וְעֵינָיו אֶל־קְדוֹשׁ יִשְׂרָאֵל תִּרְאֶינָה׃
ח וְלֹא יִשְׁעֶה אֶל־הַמִּזְבְּחוֹת מַעֲשֵׂה יָדָיו וַאֲשֶׁר עָשׂוּ
אֶצְבְּעֹתָיו לֹא יִרְאֶה וְהָאֲשֵׁרִים וְהַחַמָּנִים׃ ט בַּיּוֹם הַהוּא
יִהְיוּ ׀ עָרֵי מָעֻזּוֹ כַּעֲזוּבַת הַחֹרֶשׁ וְהָאָמִיר אֲשֶׁר עָזְבוּ מִפְּנֵי

רש״י

וסייעתו שהם תוך ירושלים אנשים מעט כעוללות כרם וכנוקף זית המשאיר שנים שלשה גרגרים: כנוקף זית · קוצץ זיתים ללוקטן מן האילן וכן ונקף סבכי היער (לעיל י׳) ור״ד ונשאר בו בהמון סנחריב אנשים מעט כנוקף זית כדאיתא באגדת חלק: בראש אמיר · בראש הענף: בסעפיה · בענפיה וכן וכלה סעיפיה (לקמן כ״ז) וכן מסעף פארה (לעיל י׳): (ז) ישעה · יפנה אל עושהו כמו וישע ה׳ אל הבל (בראשית ד׳): האדם · צדיקים שנשארו בה: (ח) לא יראה · לא יחשבו בעיניו: (ט) ערי מעוזו · של ישראל: כעזובת החורש והאמיר · עזובות כיער הזה חריבות מאין אדם: חורש · הוא יער כדמתרגם ביער בחורשא: והאמיר · ואף הוא

מצודת דוד

אשר ישארו שנים או שלשה זיתים יחידים בראש הנוף העליון לפי שקשה לכרתם משם: ארבעה חמשה · וישארו ארבעה או חמשה גרגרים בענפים של אותה הזית שהיתה בעלת פרי. ר״ל כמו כן מעט ישארו שלא יכבשם סנחריב: (ז) ישעה האדם · יפנה האדם אל ה׳ שעשה אותו ובו יבטח: ועיניו וגו׳ · כפל הדבר במ״ש: (ח) אל המזבחות מעשה ידיו · אל המזבחות הנעשים לעבודת כוכבים שהמה מעשה ידיו: ואשר וגו׳ · לא יסתכל עוד אל העבודת כוכבים אשר עשו אצבעותיו וגם האשרים והחמנים לא יראה עוד: (ט) ערי מעוזו · ערי המבצר שהיו לו למעוז וחוזק: כעזובת החורש והאמיר · עזובות תהיינה מיושביהן כמו היער שהוא עזוב מבני אדם וכמו הנוף העליון מן האילן שלרוב גבהה עזובה היא מאנשים כי אין מי עולה שמה: אשר

מצודת ציון

ענין כריתה כמו ונקף סבכי [illegible] (לעיל י׳): גרגרים · כן יקראו פירות דקים יחידים: אמיר · הוא נוף העליון וכן כעזובת החורש והאמיר האמור למטה: בסעיפיה · בענפיה כמו בסעפותיו קננו (יחזקאל לא): (ז) ישעה · יפנה כמו וישע ה׳ אל הבל ואל מנחתו (בראשית ד): על · כמו אל: (ח) והאשרים · הוא אילן הנעבד: והחמנים · צורה מה עשוי לחמה: (ט) מעוזו · ענין חוזק: החורש · ענינו יער בעל סעיפים כמו וחורש מצל (יחזקאל ל״א): והאמיר · הוא הנוף העליון:

בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְהָיְתָה שְׁמָמָה׃ י כִּי שָׁכַחַתְּ אֱלֹהֵי יִשְׁעֵךְ
וְצוּר מָעֻזֵּךְ לֹא זָכָרְתְּ עַל־כֵּן תִּטְּעִי נִטְעֵי נַעֲמָנִים וּזְמֹרַת
זָר תִּזְרָעֶנּוּ׃ יא בְּיוֹם נִטְעֵךְ תְּשַׂגְשֵׂגִי וּבַבֹּקֶר זַרְעֵךְ תַּפְרִיחִי
נֵד קָצִיר בְּיוֹם נַחֲלָה וּכְאֵב אָנוּשׁ׃ יב הוֹי הֲמוֹן עַמִּים

רש"י

יער מקום הילנות כעזובת ערי האמורי שהניחום חריבות בימי יהושע כתורש והאמיר וברחו להם מפני בני ישראל והיתה ארץ ישראל שממה : (י) על כן תטעי וגו׳ · על כן כאשר נטעתיך מתחלה (נטעת) נטעי נעמנים שנים עשר בני יעקב ובהעלות נטעיך לזמורות נתנו זרע שאינו הגון כזמורות זרות שאינם ממין גפן אלא דומים לגפן : תזרענו · תתני זרעך מאותו נטע ועוד י"ל וזמורת זר תזרענו התחתנתם בעם נכרי ונתערבו בהם : (יא) ביום נטעך תשגשגי · לשון סכסוך כשתגשגו זמורותיך במיני דשאים וערבוביא המקלקלים ענפי הגפן כלומר במקום שנטעתיך לי לכרם שם קלקלת במעשיך הוא שאמר להם (יחזקאל כ׳) ביום בחרי בישראל ואשא ידי לזרע בית יעקב ואודע להם בארץ מצרים ונאמר (שם) וימרו בי ולא אבו לשמוע וגו׳ ואף כאן תשגשגי נתערבת בתועבות המצרים : ובבוקר זרעך תפריחי · וליום המחרת כשהוצאתיך משם הכנסתיך לארץ גם שם זרעך הרע הפרחת : נד קציר ביום נחלה · גדיש של קציר רע אשר הונח ביום ובלילה נחלה אותו קציר הגיע ליום צרה : נד · הוא לשון גובה וכן נצבו כמו נד נוזלים (שמות ט"ו) וכן כונס כנד (תהלים ל"ג) ואין נד ונוד שוים : וכאב אנוש ·

מצודת ציון

(י) וצור · ענין חוזק : נעמנים · מלשון נעים ויופי : וזמורת · כן נקרא ענף הגפן וכן ויכרתו משם זמורה (במדבר י"ג) : (יא) תשגשגי · ענין גדול למעלה כמו כארז בלבנון ישגה (תהלים צ"ב) ונכפלו הפ"א ועי"ן הפעל ויורה על ההפלגה וכן לחפור פירות (לעיל ב׳) שפי׳ חפירות עמוקות ביותר : נד · מלשון נדידה : קציר · ענינו ענף כמו תשלח קציריה (תהלים פ׳) : נחלה · מל׳ חולי : אנוש · כאוב ביותר וכן

מצודת דוד

עזבו · חוזר על מלת כעזובת לומר וכעזובה אשר עזבו הכנענים מפני בני ישראל כי רבים מהכנענים עזבו עריהם והלכו להם מפני בני ישראל בעלותם ממצרים : והיתה שממה · ותהיה ארצם שממה מאין יושב : (י) כי שכחת · בעון אשר שכחת וגו׳ : וצור מעוזך וגו׳ · כפל הדבר במ"ש : על כן · על אשר מתחלה נטעת נטעי נעמנים וערבים ועתה תזרע ארצך זמורת זר שאינו ממין הגפנים ר"ל הפכת עבודת האל לעבודת האליל : (יא) ביום נטעך · אכן

בית מצל : בתחלה כי ביום שנטעו אותך נתגדלת למעלה ובבקר שאחריו הוציאה פרח הזרע ר"ל במהירות רב בא לך הגדולה : נד קציר · אבל עתה

רַבִּים כַּהֲמוֹת יַמִּים יֶהֱמָיוּן וּשְׁאוֹן לְאֻמִּים כִּשְׁאוֹן מַיִם
כַּבִּירִים יִשָּׁאוּן : יג לְאֻמִּים כִּשְׁאוֹן מַיִם רַבִּים יִשָּׁאוּן
וְגָעַר בּוֹ וְנָס מִמֶּרְחָק וְרֻדַּף כְּמֹץ הָרִים לִפְנֵי־רוּחַ וּכְגַלְגַּל
לִפְנֵי סוּפָה : יד לְעֵת עֶרֶב וְהִנֵּה בַלָּהָה בְּטֶרֶם בֹּקֶר

רש"י

שנשלמת שכרך : אנוש · נעכר בחולי רע וכן ויאנש (ש"ב י"ב) וכן כי אנושה מכותיה (מיכה א') · ד"א ובבקר זרעך תפריחי עד שלא בא הערב הפרחתם ודרך הכרם לפרוח בבא הערב והמפריח בבקר אינו הגון במדרש רבי תנחומא : (יב) הוי המון עמים רבים · מדה מהלכת על פני כל הדורות שוט שישראל לוקים בו סופו ללקות לפיכך הנביאים הנבאים פורענות לישראל על ידי האומות סומכין אחריו פורענות האומה שלקו ישראל על ידם : המון עמים · אוכלוסי סנחריב : ישאון · לשון תשואה והמיה : (יג) וגער בו · הקב"ה באותו שאון : כמוץ הרים · משל את הרשעים במקולקל שבמינים ובמקולקל שבאותו המין מוץ הרים יבש משל עמקים : וכגלגל · הוא מפרח של קוצים שקורין קרדונ"ש בלע"ז הדומים לאותו שגוררים בהן בגדי צמר ואינן קשין וכשהגיע סמוך לסוף הקיץ הם מתנפצין מאליהן והרוח מפזרן ואותו הנפוץ עשוי כמין גלגל עגולה כמין העין באמצע וחמש זרועותיה סביב לה : (יד) והנה בלהה · שדים באים על האויב

מצודת דוד

כהשתיתך דרכך הנה תגדל הענף ממך ביום בוא עליך נחלה ומכאוב אנוש ור"ל ביום בוא האויב יכלה הכל מבלי שארית : (יב) הוי · הנביא מתאונן על רב הבלבול שיעשה סנחריב : המון עמים רבים · הם אוכלוסי סנחריב : כהמות · כהמיית המים יהמו : כשאון וגו' · כפל הדבר במ"ש : (יג) לאומים וגו' · כפל עוד לחוזק הענין : וגער בו · אבל סוף הדבר אשר המקום יגער בו וינוס מפני הקול הבא ממרחק מן השמים ר"ל הנשארים ינוסו מפני הבאת המלאך שהכה במחנה : ורדף · יהיה נרדף כמוץ אשר בהרים הנרדף מפני רוח כי לפי שהמוץ הוא דבר קל והרוח שולט הרבה בהרים נרדף הוא ביותר : וכגלגל וגו' · כפל הדבר במ"ש : (יד) לעת ערב · כי המלאך הכה מהם בלילה במכה המבהיל :

מצודת ציון

אנוש אפי בלי פשע (איוב ל"ד) : (יב) המון ושאון · פתרון אחד להם : כבירים · חזקים או מרובים : (יג) כמוץ · הוא פסולת התבואה כמו כמוץ אשר תדפנו רוח (תהלים א) : וכגלגל · הוא פרח הקוצים העשוי כגלגל : סופה · רוח סערה : (יד) בלהה · הוא הפוך מן בהלה וכן בלהות הייתי (יחזקאל כ"ז) :

איננו

אֵינֶנּוּ זֶה חֵלֶק שׁוֹסֵינוּ וְגוֹרָל לְבֹזְזֵינוּ׃ יח א הוֹי אֶרֶץ
צִלְצַל כְּנָפָיִם אֲשֶׁר מֵעֵבֶר לְנַהֲרֵי־כוּשׁ׃ ב הַשֹּׁלֵחַ בַּיָּם צִירִים
וּבִכְלֵי־גֹמֶא עַל־פְּנֵי־מַיִם לְכוּ ׀ מַלְאָכִים קַלִּים אֶל־גּוֹי
מְמֻשָּׁךְ וּמוֹרָט אֶל־עַם נוֹרָא מִן־הוּא וָהָלְאָה גּוֹי קַו־קָו

רש"י

ומבהלין אותו: בטרם בקר איננו · והאויב אין בעולם: זה חלק שוסינו · חלק סנחריב וחלק גוג ומגוג כשיבואו לבוזזינו: (א) הוי ארץ צלצל כנפים · ת"י דאתן לה בספינין מארעא רחיקא וקלעיהון פריסין כנשרא דטאים בכנפוהי ואני אומר לפי שהן שרוין במזרח והארץ חמה שעופות נאספים שם והיא מצוללת בכנפי עופות ונבואה זו על אוכלוסי גוג ומגוג כענין שנאמר (ביחזקאל ל"ח) פרס כוש ופוט אתם: (ב) לכו מלאכים קלים · לראות אם אמת הוא שחזרו ישראל למקומם אשר הוא גוי ממושך וממורט אל עם אשר הוא נורא בחזקתו: מן הוא והלאה · מן היום אשר נבחר לעם והלאה: גוי קו קו · שנפרע בו בעונו מדה במדה וניתן למבוסה · ד"א קו קו לשון

מצודת ציון

שוסינו · ענין בזה ושלל: וגורל · הוא כמו חלק ע"ש שדרך לחלוק ע"פ גורל: יח (א) הוי · הוא ענין קריאה: צלצל · מל' צל: (ב) צירים · שלוחים כמו וציר בגוים שולח (עובדיה א'): גומא · מין עץ הקל לשוט על המים וכן תבת גומא (שמות ב'): מלאכים · שלוחים: ממשך · מלשון משיכה: ומורט · ענין תלישת השער כמו ואמרטה משער ראשי (עזרא ט'): והלאה · ולהלן: קו ·

מצודת דוד

איננו · אינו בעולם כמ"ש וישכימו בבוקר והנה כולם פגרים מתים (לק' ל"ז): זה חלק · אמר הנביא וזה החלק הנחלק לאשור אשר שסה אותנו: וגורל לבוזזינו · כפל הדבר במ"ש: יח (א) הוי ארץ · כאילו קורא אליהם ואומר אתה ארץ אשר הצל רב בך מקלעי הספינות הפרושים ככנפי העופות: אשר מעבר · אשר הארץ ההיא יושבת מעבר נהרי כוש: (ב) השולח · אשר ישלח שלוחים דרך הים ללכת בספינות מעצי גומא הקלים לשוט ע"פ המים: לכו · וכה יאמר אתם מלאכים ההולכים בקלות ובמרוצה לכו אל גוי ממושך וכו' וזה יהיה בימי המשיח כשישמעו שחזרו ישראל לארצם ישלחו שלוחיהם אליהם לדעת אם האמת כן הוא: ממושך ומורט · אשר מאז היו נמשכים בידי האומות ומרטו שער ראשם וזקנם בנשכם: אל עם נורא · אשר נראה בהם מעשים נוראים: מן הוא והלאה · מן היום אשר היה לעם והלאה: גוי קו קו ומבוסה · בכל זמן גלותם היה מקוה לה' ומוזר ומקוה ועם כי היה נדרס ונרמס ברגלי האומות:

אשר

וּמְבוּסָה אֲשֶׁר־בָּזְאוּ נְהָרִים אַרְצוֹ׃ ג כָּל־יֹשְׁבֵי תֵבֵל
וְשֹׁכְנֵי אָרֶץ כִּנְשֹׂא־נֵס הָרִים תִּרְאוּ וְכִתְקֹעַ שׁוֹפָר
תִּשְׁמָעוּ׃ ד כִּי כֹה אָמַר יְהוָה אֵלַי אֶשְׁקֳוטָה יתיר ו׳
וְאַבִּיטָה בִמְכוֹנִי כְּחֹם צַח עֲלֵי־אוֹר כְּעָב טַל בְּחֹם קָצִיר׃
ה כִּי־לִפְנֵי קָצִיר כְּתָם־פֶּרַח וּבֹסֶר גֹּמֵל יִהְיֶה נִצָּה וְכָרַת

רש״י

קיא כתי ומאוס (איכה ג): נהרים · מלכים: (ג) כל יושבי תבל וגו׳ · אינכם צריכים לשאול צירים על כך כי כנשוא נס הרים תראו בקבוץ הגליות וכתקוע שופר תשמעו: (ד) אשקטה · מתשלום שכרו של עשו אפנה מכל עסקי ואביטה במכוני להיטיב לו: כחום צח עלי אור · יאיר ויבהיק לו כחום השמש צח על ירק כמו ללקט אורות (מלכים ב׳ ד׳): כעב טל · שהקוצרים מתאוים לו להשיב נפש בחום קציר: (ה) כי לפני · בישול קצירו

מצודת דוד

אשר בזאו · אשר העובדי כוכבים בזזו את ארצם ורמסוהו ברגליהם: (ג) כל יושבי תבל · כאילו יאמר להם מה לכם לשאול ולדעת אם האמת כן הוא הלא כל יושבי תבל בעיניכם תראו התזרת ישראל כאשר יראה נשיאת הנס על ההרים ובאזניכם תשמעו הדבר כאשר ישמע תקיעת השופר: (ד) אשקטה · לפי שנאמר למען ציון וכו׳ לא אשקוט עד יצא כנוגה צדקה (לקמן ס״ב) לזה אמר כשיצא כנוגה צדקה ויגאלו אז אשקוט: ואביטה בבה״מ המכון לשבתי להיטיב לה: כחום צח · כמו חום צח וברור שהוא לטובה כשבא על המטר וסמוך לה כי מאז צמחת האדמה וכמ״ש מנוגה ממטר דשא מארץ (ש״ב כ״ג): כעב טל · כעב המביא על בחום הקציר כי בעבור החום שבשעת הקציר יתאוו הקוצרים להקר נפשם בקרירות הטל שאינו מזיק לקציר כמו המטר: (ה) כי לפני קציר · לפני בוא עת הקציר: כתם פרח · כשיתום הפרח ויהיה קרוב להתבשל: ובוסר גומל יהיה נצה · ר״ל כשיהיה הגן בוסר שנגמל מעט מעט עד שיתבשלו הענבים מכל וכל: וכרת · אז יכרום הזמורת את

מצודת ציון

מלשון תקוה: ומבוסה · ענין רמיסה ודריסה כמו יבוס צרינו (תהלים ס׳): בזאו · בזזו ובא האל״ף במקום אות הכפל וכן ימאסו כמו מים (שם נ״ח) ומשפטו ימססו: (ג) נס · כלונס ארוך: (ד) אשקטה · ענין מנוחה: ואביטה · מל׳ הבטה והשגחה: במכוני · מלשון הכנה: צח · ענין זוהר ובהירות כמו צחו מחלב (איכה ד׳): אור · ענינו מטר כמו יפיץ ענן אורו (איוב ל״ז): (ה) כתם · ענין השלמה: ובוסר · כן נקרא הפרי שלא נגמר בשולו כמו אבות אכלו בוסר (ירמיה ל״א): גומל · ר״ל תגדל מעט מעט והושאל מלשון הילד הנגמל משדי אמו שמרגילין אותו לאכול מעט מעט: נצה · הוא כענין פרח וגדול ממנה

הַזַּלְזַלִּים בַּמַּזְמֵרוֹת וְאֶת־הַנְּטִישׁוֹת הֵסִיר הֵתַז : ו יֵעָזְבוּ
יַחְדָּו לְעֵיט הָרִים וּלְבֶהֱמַת הָאָרֶץ וְקָץ עָלָיו הָעַיִט וְכָל־
בֶּהֱמַת הָאָרֶץ עָלָיו תֶּחֱרָף : ז בָּעֵת הַהִיא יוּבַל־שַׁי
לַיהוָה צְבָאוֹת עַם מְמֻשָּׁךְ וּמוֹרָט וּמֵעַם נוֹרָא מִן־הוּא
וָהָלְאָה גּוֹי קַו־קָו וּמְבוּסָה אֲשֶׁר בָּזְאוּ נְהָרִים אַרְצוֹ אֶל־

רש"י   פתח בס"פ

של עמלק ושל גוג הרס תמלא תאותו והכרו שהוא זומם לכלות את אחיו : כתם פרח · שלו ויתקרב להתבשל תבואה במלילות ולהיות פגה נצה של גפנה בוסר וגומל נגמל להיות גסים כפול הלבן הוא בוסר הוא גירוע : וכרת· הכורם את זלזלי הגפן הם הזמורות והשריגים במזמרות שרפ"ש בלע"ז : ואת הנטישות · הם עיקרי הגפנים שקורים ליפ"ש בלע"ז : התז · כרת וקצץ · כלומר הרג המלכים והשרים והשליטים של עשו ושל גוג וחיילותיו ועוזריו : (ז) יעזבו יחדו · פגריהם : לעיט הרים · לעוף הרים : וקץ עליו · של ימות הקיץ : תחרף · כל ימות החורף מכאן אמרו מספא

מצודת ציון

וכן נאמר והיא כפורחת עלתה נצה (בראשית מ') : הזלזלים · הם יונקות הגפנים הרכים : במזמרות · שם הכלי שכורתים בו הזמורות וכן ומזמרותיכם לרמחים (יואל ד') : הנטישות · כן יקראו הענפים הגדולים המתפשטים אנה ואנה והוא מלשון וינטשו בלחי (שופטים ט"ו) וכן הסירו נטישותיה (ירמיה ה') : הסיר · מלשון הסרה : התז · ענין כריתה וחתוך ובדרז"ל התיז את הראש (חולין ל') : (ו) לעיט · שם עוף דורס וכן וירד העיט (בראשית ט"ו) : וקץ · מלשון קיץ : תחרף · מלשון חורף : (ז) יובל · יובא : שי · מנחה ודורון כמו יובילו שי למורא

מצודת דוד

יונקות הגפנים הרכים במזמרות ואת הענפים הגדולים יסיר בהכרתה וזה משל על גוג ומגוג לומר כשיהו קרובים לגמר הצלחתם עד שיכבשו ירושלים ויצא חצי העיר בגולה אז יצא ה' ונלחם בגוים ההם ויאבדם בשטף קצף : (ו) יעזבו יחדו · כולם יחדו נעזבים לעופות המצוים בהרים וכו' : וקץ · העופות ישכנו עליהם בימי הקיץ והבהמות בימי החורף ויאכלו מבשרם וישתו מדמם : (ז) יובל שי · יובא דורון את עם ישראל שהיה עם ממושך ומורט כי היו נמשכים בידי עובדי כוכבים ותלשו שערם במשכם : ומעם נורא · יובא דורון מהעם אשר נראה בהם מעשים נוראים מן היום אשר היה לעם והלאה וכפל הדבר במ"ש : גוי קו קו · אשר בכל ימי גלותם היה מקוה לה' וחוזר ומקוה ועם כי היה נרמס ברגלי עובדי כוכבים אשר בזזו את ארצו ורמסוהו ברגליהם : אל מקום · ההבאה תהיה אל המקום אשר נקרא שמה שם ה'

מְקוֹם שֵׁם־יְהוָה צְבָאוֹת הַר־צִיּוֹן׃ יט א מַשָּׂא מִצְרָיִם
הִנֵּה יְהוָה רֹכֵב עַל־עָב קַל וּבָא מִצְרַיִם וְנָעוּ אֱלִילֵי מִצְרַיִם
מִפָּנָיו וּלְבַב מִצְרַיִם יִמַּס בְּקִרְבּוֹ׃ ב וְסִכְסַכְתִּי מִצְרַיִם
בְּמִצְרַיִם וְנִלְחֲמוּ אִישׁ־בְּאָחִיו וְאִישׁ בְּרֵעֵהוּ עִיר בְּעִיר
מַמְלָכָה בְּמַמְלָכָה׃ ג וְנָבְקָה רוּחַ־מִצְרַיִם בְּקִרְבּוֹ וַעֲצָתוֹ
אֲבַלֵּעַ וְדָרְשׁוּ אֶל־הָאֱלִילִים וְאֶל־הָאִטִּים וְאֶל־הָאֹבוֹת וְאֶל־
הַיִּדְּעֹנִים׃ ד וְסִכַּרְתִּי אֶת־מִצְרַיִם בְּיַד אֲדֹנִים קָשֶׁה וּמֶלֶךְ

רש"י

גוג לעתיד לבא שנים עשר חדש : (א) רוכב על עב קל · מהרה לשלוח קל מהרה גזרת דברו ליפרע ממצרים : ונעו אלילי מצרים מפניו · לא יהיה להם כח להציל את עמם מיד שלוחיו של אשור וזה שאמר הנביא פורענות מצרים בלשון הזה מה שלא אמר בלשון הזה לשאר אומה מפני שהם למודים ללקות במדה הזאת ועברתי בארץ מצרים (שמות י"ב) ובכל אלהי מצרים (שם) ודרך ארץ מייראין את האדם במכה שכבר לקה בה : (ב) וסכסכתי מצרים במצרים · סופו מפרש את תחלתו ונלחמו איש באחיו : (ג) ונבקה רוח · תתרוקן חכמתו כמו (לקמן כ"ד) בוקק הארץ : האטים · אחד מן השמות של עבודת כוכבים : (ד) וסכרתי · כמו וסגרתי ויש עוד לפרש לשון ויסכרו מעינות תהום (בראשית ח') אסתמנו ואהכשנו : ביד אדונים

מצודת דוד

נבאות והוא הר ציון וכן נאמר והביאו וגו' מנחה לה' וגו' על הר קדשי (לקמן ס"ו) : יט (א) רוכב וגו' · ר"ל מהרה ישלח דברו להפרע מהם : ונעו · תנועת החרדה והרתת : בקרבו · בתוך הגוף :(ב) וסכסכתי · אעשה בלבול ותגר ביניהם ונלחמו זה בזה : ממלכה בממלכה · ממלכות רבות היו בארץ מצרים: (ג) ונבקה · תתרוקן רוח השכלי אשר בקרבו ואשחית עצתו ולא ייעצו בחכמה והוא כפל הענין במ"ש : ודרשו וגו' · כראותם שכלתה עליהם הרעה ידרשו אל האלילים וכו' וכאומר הנה יהיו עסוקים בדברי הבאי : (ד) וסכרתי · אמסרם ביד אדון קשה והוא מלך אשור : ומלך עז · כפל הענין במ"ש :

מצודת ציון

(תהלים ע"ו) : יט (ב) וסכסכתי · ענין בלבול וגרוי כמו ואת אויביו יסכסך (לעיל ט) : (ג) ונבקה · ענין רקות כמו הבוק תבוק הארץ (לקמן כ"ד) : אבלע · אשחית : האטים · שם ממיני הכשוף הנעשה בנחת ובהשאי והוא מלשון ויהלך אט (מ"א כ"א) : האובות · הידעונים · מיני כשוף : (ד) וסכרתי · כמו וסגרתי כי גיכ"ק מתחלף והוא ענין מסירה כמו היסגרוני בעלי קעילה (ש"א כ"ג): אדונים · זהו ענין לשון תפארת

עַז יִמְשָׁל־בָּם נְאֻם הָאָדוֹן יְהוָה צְבָאוֹת: ה וְנִשְּׁתוּ־מַיִם
מֵהַיָּם וְנָהָר יֶחֱרַב וְיָבֵשׁ: ו וְהֶאֶזְנִיחוּ נְהָרוֹת דָּלְלוּ
וְחָרְבוּ יְאֹרֵי מָצוֹר קָנֶה וָסוּף קָמֵלוּ: ז עָרוֹת עַל־יְאוֹר

רש"י

קשה · כל לשון אדנות קרוי בלשון רבים ואפילו יחיד כמו (שם ל"ט) אדני יוסף · עד בא אדוניו (שם) : ומלך עז · מלך אשור : (ה) ונשתו מים מהים · ונחרבו מים מן הים : ונשתו · לשון השאת והשבר (איכה ג') לפי שכל שבח ארץ מצרים ע"י נילוס הוא שאין גשמים יורדים שם אלא נילוס עולה ומשקה אותה דרך יאורים העשוים בידי אדם לפיכך הוא מדמה פורענות שלה ליובש יאורים : ונשתו מים מהים · ולא יחזיר הים את נילוס לאחוריו וירד נילוס לתוכו ולא יעלה וישקה את מצרים : ונהר · זה נילוס : (ו) והאזניחו · כשהמים מתמעטין הטיט ניכר בהם ונעשין רפש וזנחין : דללו · במחברת אם דל הוא (ויקרא י"ד) : יאורי מצור · יאורים עמוקים בחריצי מצורי עיירות : קנה וסוף · שהיו גדלים שם מרוב מימיהם : קמלו · כשיבשו היאורים עמדו הקנים מלגדל עוד והם מתיבשים ונופלים תירגם יונתן קמלו ולא יסקון ובמקום אחר תירגם התפיר לבנון קמל נתר ואומר אני שהוא ל' קצילה שנקצצים מאליהן מחמת יובשן ונופלין : (ז) ערות

מצודת ציון

ליחיד לומר עליו בל' רבים וכן אדוני יוסף (בראשית ל"ט) : עז · חזק : (ה) ונשתו · ענין העתקה והסרה וכן גיד הנשה (שם ל"ב) : יחרב · ענין יבשות : (ו) והאזניחו · האל"ף נוספת כי הוא ענין עזיבה כמו כי לא יזנח (איכה ג') : דללו · ענין הרמה כמו דלו מאנוש נעו (איוב כ"ח): מצור · מל' צור וחוזק כי חריצי המים מסביב לעיר הם לה לחוזק וכן ואחריב בכף פעמי כל יאורי מצור (לקמן ל"ז) : קנה וסוף · מיני דשאים הגדלים על שפת הנהר כמו כאשר ינוד הקנה במים (מ"א י"ד) וכמו ותשם בסוף (שמות ב) : קמלו · ענין כריתה כמו התפיר לבנון קמל (לקמן ל"ג) : (ז) ערות · ענינו דבר

המעורה

מצודת דוד

(ה) ונשתו · מי הים יסור ויעתק ממקומו ולא יוכלו להביא לה בר ומזון דרך אניה בלב ים : ונהר · הנילוס יחרבו מימיו ולא ישקה שדותם והאדמה לא תצמח ויבלו ברעב ולפי שכל שבח מצרים הוא מה שהנילוס עולה ומשקה שדותם המשיל חורבנה אל יבושת המים:(ו)והאזניחו נהרות· נהרות מצרים יעזבו מימיהם : דללו וגו' · המים אשר ביאורים העמוקים המקוים בחריצי מצורי העיירות הורמו ממקומם ונסתלקו ונשאר מקומם יבש : קנה וסוף · הגדלים על שפתי היאורים יכרתו מחסרון המים : (ז) ערות · העשבים הנשרשים נאחזים על היאור ותוצר ומפרש על פי יאור ר"ל על שפת

היאור

עַל־פִּי יְאוֹר וְכֹל מִזְרַע יְאוֹר יִבַשׁ נִדַּף וְאֵינֶנּוּ׃ ח וְאָנוּ
הַדַּיָּגִים וְאָבְלוּ כָּל־מַשְׁלִיכֵי בַיְאוֹר חַכָּה וּפֹרְשֵׂי מִכְמֹרֶת
עַל־פְּנֵי־מַיִם אֻמְלָלוּ׃ ט וּבֹשׁוּ עֹבְדֵי פִשְׁתִּים שְׂרִיקוֹת
וְאֹרְגִים חוֹרָי׃ י וְהָיוּ שָׁתֹתֶיהָ מְדֻכָּאִים כָּל־עֹשֵׂי שֶׂכֶר

רש״י

על יאור על פי יאור וכל מזרע יאור וגו׳ · ערות לשון דבר המעורה ונשרש יפה יפה ודומה לו (תהלים ל״ז) רשע עריץ ומתערה כאזרח רענן וכן חברו מנחם במחברתו זרעים הנשרשים על נילוס ואפילו ע״פ שפתו וכל הנזרעים עליו הכל יבש ונדף : (ח) ואנו · לשון אוני ואבל : הדייגים · הם מצרים שצדין דגים מנילוס שהוא מתפשט ועולה ביאורים רבים שעשויין על שפתו על פני ארץ מצרים כולה מה שאין כן בכל הנהרות : חכה · אמ״ו בלע״ז : (ט) עובדי פשתים · זורעי פשתים על הנהר : שריקות · פשתים שסורקין אותן ואורגין מהם מצודות דגים שהן עשויות חורין חורין : חורי · כמו בהמות שדי (שם ח׳) וקרע לו חלוני (ירמיה כ״ב) : (י) והיו שתותיה מדוכאים כל עושי שכר · איסקלוס״א בלע״ז כמו (בראשית ה׳) ויסכרו מעינות

מצודת דוד

היאור : וכל מזרע יאור · הזרעים הנזרעים בידי אדם על שפת היאור : יבש · כ״א יתייבש ויכתש ולא יהיה בעולם : (ח) ואנו הדיגים · הרגילים לצוד את הדגים יתאוננו כי כשיחרב המים לא ימצאו דגים : כל משליכי · כל הרגילים להשליך ביאור כלי צידה לצוד הדגים יתאבלו והפורשים רשתות ע״פ המים נכרתו וכפל הענין במ״ש : (ט) ובושו וגו׳ · העושים מלאכתם בפשתים לסרקו במסרק ולארגם רשתות העשויים חורים חורים יתפרו ויבושו כי לא יהיה עוד צורך במלאכתם : (י) והיו שתותיה מדוכאים · דרך צידי דגים לסתום

מצודת ציון

המעורה ונשרש יפה כמו ומתערה כאזרח רענן (תהלים ל״ז) : נדף · ענין כתישה כמו אל ידפנו (איוב ל״ג): ואיננו · ואין לו : (ח) ואנו · מלשון אנינות : הדיגים · הצדים את הדגים : ואבלו · מלשון אבלות : חכה · שם כלי הצידה עשויה כמטה כפוף וכן תמשוך לויתן בחכה (שם מ) : מכמורת · רשת כמו ויאספהו במכמרתו (חבקוק א׳) : אמללו · נכרתו כמו ימולל ויבש (תהלים צ׳) : (ט) עובדי פשתים · עושי פשתים וכן יכיר מעבדיהם (איוב ל״ד) : שריקות · מלשון מסרק והוא שם כלי עשוי לסרוק הפשתן להפרידו ולהשליך הקשין ממנו : חורי · נקבים וכן סלי חורי (בראשית מ) : (י) שתותיה · ענין יסודות כמו כי השתות יהרסון (תהלים י״א) : מדובאים · ענין כתיתה כמו דכא לארץ חיתי (שם קמ״ג) : שבר · ענין סתימה כמו ויסכרו מעינות

תהום

אַגְמֵי־נָפֶשׁ׃ יא אַךְ־אֱוִלִים שָׂרֵי צֹעַן חַכְמֵי יֹעֲצֵי פַרְעֹה
עֵצָה נִבְעָרָה אֵיךְ תֹּאמְרוּ אֶל־פַּרְעֹה בֶּן־חֲכָמִים אֲנִי
בֶּן־מַלְכֵי־קֶדֶם׃ יב אַיָּם אֵפוֹא חֲכָמֶיךָ וְיַגִּידוּ נָא לָךְ
וְיֵדְעוּ מַה־יָּעַץ יְהוָה צְבָאוֹת עַל־מִצְרָיִם׃ יג נוֹאֲלוּ
שָׂרֵי צֹעַן נִשְּׁאוּ שָׂרֵי נֹף הִתְעוּ אֶת־מִצְרַיִם פִּנַּת

רש"י

תהום שסוכרים המים היוצאין חוץ לשפת הנהר ומתפשטים ונעשים אגם מים הנקוים ועומדין במקומן ורבים שם דגים ואמר הנביא שיהו יסודות הפיר תיהן מדוכאים ויפלו אגמי השכר שעשו: אגמי נפש. אגמי שבת לשון שבת וינפש (שמות ל"ב) שמי האגמים נוחים ועומדים במקום אחד ויונתן תירגם דהוו עבדין סיכרא וכנשין מיא גבר לנפשיה: (יא) איך תאמרו. מעתה לפרעה כל איש מכם על עצמו בן חכמים אני ומאחר שיכשל בעצתכם איך תתהללו לפניו לאמר בני חכמים אנחנו אתה בן מלכי קדם: (יג) נואלו. ל' אוילים: נשאו. נתעו כמו הנחש השיאני (בראשית ג):

מצודת ציון

תהום (בראשית ח): אגמי. כן יקראו מים מכונסים כמו לאגם מים (תהלים ק"ז): נפש. ענין מנוחה והשקט כמו שבת וינפש (שמות ל"ב): (יא) נבערה. ענין כסילות כמו איש בער לא ידע (תהלים צ"ב): מלכי קדם. מלכי מזרח: (יג) נואלו. ענין אוילות ושטות כמו אשר נואלנו (במדבר י"ב): נשאו. ענין הסתה ופתוי כמו הנחש השיאני (בראשית ג): והתעו. מי ששוגה בדעתו קרוי תועה והושאל מהתועה בדרך: פנת.

מצודת דוד

בפני המים המתפשטים ויוצאים משפת הנהר שלא ישובו למקומם והמים המתפשטים נעשים אגמים נחים ועומדים במקומם ובהם צדים הדגים ולזה אמר כשתהרב היאור ידוכאו יסודי הסתימות של כל העושים סתימה להיות אגמי נפש כי הואיל ואין מים אין עוד צורך בהסתימות ההם: (יא) אך אוילים. החכמה הלכה משרי צוען ונשארו אך אוילים: חכמי יועצי פרעה. החכמים אשר ביועצי פרעה ייעצו עצה נבערה וכסילות כי לא הועילו בעצתם להציל עצמם: איך תאמרו. כל א' מהם היה מתהלל עצמו לפני פרעה ואמר אני בן חכמים והחכמה מוחזקת בידי מאבותי: בן מלכי קדם. אבותי היו מלכי קדם אשר שם נמצא הכשוף וידיעת שמות הטומאה: (יב) אים אפוא. כאלו לפרעה יאמר איה הם ואיה הם חכמיך ויגידו לך פתח במה תנצל: וידעו. יתחכמו לדעת מה יעץ ה' וכו' להיות נשמר מהעצה ההיא: (יג) נואלו שרי צוען. נעשו אוילים ושרי נוף נפתו בהסתת החכמים והיועצים בעצתם הנבערה: התעו. השרים התעו את העם היושב

שְׁבָטֶֽיהָ׃ יד יְהוָה מָסַךְ בְּקִרְבָּהּ רוּחַ עִוְעִים וְהִתְעוּ אֶת־
מִצְרַיִם בְּכָל־מַֽעֲשֵׂהוּ כְּהִתָּעוֹת שִׁכּוֹר בְּקִיאוֹ׃ טו וְלֹא־
יִהְיֶה לְמִצְרַיִם מַעֲשֶׂה אֲשֶׁר יַעֲשֶׂה רֹאשׁ וְזָנָב כִּפָּה
וְאַגְמֽוֹן׃ טז בַּיּוֹם הַהוּא יִהְיֶה מִצְרַיִם כַּנָּשִׁים וְחָרַד
וּפָחַד מִפְּנֵי תְּנוּפַת יַד־יְהוָה צְבָאוֹת אֲשֶׁר־הוּא מֵנִיף
עָלָֽיו׃ יז וְהָיְתָה אַדְמַת יְהוּדָה לְמִצְרַיִם לְחָגָּא כֹּל אֲשֶׁר

רש״י

(יד) מסך בקרבה · משקה מזוג להם בתוכה שעוה את רוחם ל׳ מסכה יינה (משלי ט״ז) עירוב משקה בהבית על שמעמידו בטעמו קרוי מסך : עועים · שם חולי של טירוף הדעת : (טו) אשר יעשה ראש וזנב כפה ואגמון · הם החרטומים והאיצטגנינים החוזים בכוכבים שיש ברקיע מזלות וכוכבים המכונים כן ועשוין דוגמת ראש וזנב והם נתונים בתלי ויש לפרש כתרגומו ריש והגמון שלטון ואיטרון ; (יז) והיתה אדמת יהודה למצרים לחגא · כשישמעו הנותרים

מצודת דוד

במצרים אשר היא ראש הממלכה כי השרים השטיתו את העם בדברי היועצים לאמר שהם יהיו המנצחים במלחמה : (יד) ה׳ מסך · המקום ערבב ובלבל בהם רוח עוות ועקום ר״ל בלבל דעתם בענין טכסיסי המלחמה : והתעו · היועצים והשרים התעו את מצרים בכל הדברים כמו השכור אשר יהיה נתעה בעת יקיא מאכלו ובעבור רוב השכרות אשר לא ידע אז מה לעשות : (טו) ולא יהיה · לא יהיה לו שום תועלת בכל מעשה אשר יעשה הן הראש הן הזנב ר״ל לא יצליחו לא במעשה הראשים ולא במעשה הפחותים : כפה ואגמון · ר״ל לא במעשה החזק ולא במעשה החלש וכפל הענין במ״ש : (טז) כנשים · חלושי כח ורכי לבב כנשים : מניף עליו · להכותו בו : (יז) אדמת יהודה · ר״ל השכינה השורה באדמת יהודה תהיה למצרים לשבר רוח ופחד לבב : כל אשר ·

מצודת ציון

דבר החשוב נקרא בלשון שאלה פנה על כי הדרך לשום האבן המובחרת בפנת הבנין להיות נראה משתי הצדדים וכמ״ש אבן וגו׳ היתה לראש פנה (תהלים קי״ח) : שבטיה · מלשון שבט ומשפחה : (יד) מסך · ענין ערבוב ובלבול כמו מסכה יינה (משלי ט) שהוא ערבוב המים ביין : עועים · מל׳ עוות ועקמימות : בקיאו · ענינו החזרת המאכל אל החוץ כמו וספק מואב בקיאו (ירמיה מ״ח) : (טו) וזנב · תחתיות הדבר קרוי זנב ויורה על השפלות : כפה · ענינו ענף כמו כפות תמרים (ויקרא כ״ג) : ואגמון · הוא צמח רך והוא הפוך מן גומא וכן הלכוף כאגמון ראשו (לקמן נ״ח) : (טז) וחרד · ענין רעדה : תנופת · ענין הרמה : (יז) לחגא · ענין

יַזְכִּיר אֹתָהּ אֵלָיו יִפְחָד מִפְּנֵי עֲצַת יְהוָה צְבָאוֹת אֲשֶׁר־
הוּא יוֹעֵץ עָלָיו׃ יח בַּיּוֹם הַהוּא יִהְיוּ חָמֵשׁ עָרִים בְּאֶרֶץ
מִצְרַיִם מְדַבְּרוֹת שְׂפַת כְּנַעַן וְנִשְׁבָּעוֹת לַיהוָה צְבָאוֹת
עִיר הַהֶרֶס יֵאָמֵר לְאֶחָת׃ יט בַּיּוֹם הַהוּא יִהְיֶה מִזְבֵּחַ
לַיהוָה בְּתוֹךְ אֶרֶץ מִצְרָיִם וּמַצֵּבָה אֵצֶל־גְּבוּלָהּ לַיהוָה׃

ר"שי

במצרים משבי סנחריב את מפלתו שיפול בארץ יהודה בלא שום מלחמות זרוע בשר ידעו כי יש שכינה בישראל ומושיעם חזק וייראו ויפחדו מפני אדמת יהודה : חגא · ל' שבר ואימה ופחד ל' יחוגו וינועו כשכור (תהלים ק"ז) וכן בחגוי הסלע (שיר ב') : מפני עצת ה' צבאות אשר הוא יועץ עליו · להפילו ביד סנחריב ויהודה ימלט מידו : (יח) ביום ההוא יהיו חמש ערים וגו' · שנינו בסדר עולם אחר מפלתו של סנחריב עמד חזקיהו ופטר את האוכלוסין שהביא עמו ממצרים ומכוש בקולרין לפני ירושלים וקבלו עליהם מלכות שמים וחזרו למקומן שנאמר ביום ההוא יהיו חמש ערים וגו' הלכו ובנו מזבח לה' בארץ מצרים ומקריבין עליו קרבן לשמים נקיים מה שנאמר ביום ההוא יהיה מזבח לה' בארץ מצרים ויש מרבותינו שדרשוהו במסכת מנחות על מזבח בית חוניו בנו של שמעון הצדיק שברח לו למצרים ועשה שם מזבח : מדברות שפת כנען · כישראל שבארץ כנען : עיר ההרס יאמר לאחת · (ת"י קרתא דבית שמש דעתידא למיחרב יתאמר דהיא חדא מנהון) ההרס ת"י לשני פנים לשון האומר להרס ולא יזרח (איוב ט') ולשון הריסה והוא כן ומהיכן למדה יונתן מנבואתו של ירמיה שנבא בתחפנחס ושבר את מצבות בית שמש אשר בארץ מצרים (ירמיה מ"ג) למדנו שבית שמש בארץ מצרים ומצבתה עתידה ליחרב ומצבות האמורות שם היא מצבה אצל גבולה לה' האמורה כאן ויש לומר שהיתה בית שמש יושבת בגבול מצרים על הספר

מצודת ציון

בקוע ושבר כמו יונתי בחגוי הסלע (ש"ה ב') : (יח) ההרס · מלשון

מצודת דוד

ר"ל כל זמן אשר המזכיר יזכיר אותם אליו יפחד : מפני עצת · כי בעת שכבש סנחריב את מצרים חשב שבמקרה באה אבל כשיראה שנפל סנחריב סביב ירושלים ע"י המלאך המכה בהם ישכיל לדעת שהיתה בעצת ה' אשר יעץ עליו להפילו ביד סנחריב : (יח) שפת כנען · לשון הקדש : ונשבעות וגו' · פי' מעתה יאמינו בה' ויקבלוהו לאלוה : עיר ההרס · ר"ל יסכימו ביניהם שאם אחת מהערים ההם תשוב מאחרי המקום שיאמר עליה עיר ההרס ר"ל שיעמדו עליה ויהרסוה : (יט) מזבח וגו' · כי מצרים יקריבו קרבנות לשמים : ומצבה · מזבח מאבן אחת :

כ וְהָיָה לְאוֹת וּלְעֵד לַיהוָה צְבָאוֹת בְּאֶרֶץ מִצְרָיִם כִּי־
יִצְעֲקוּ אֶל־יְהוָה מִפְּנֵי לֹחֲצִים וְיִשְׁלַח לָהֶם מוֹשִׁיעַ וָרָב
וְהִצִּילָם׃ כא וְנוֹדַע יְהוָה לְמִצְרַיִם וְיָדְעוּ מִצְרַיִם אֶת־יְהוָה
בַּיּוֹם הַהוּא וְעָבְדוּ זֶבַח וּמִנְחָה וְנָדְרוּ־נֵדֶר לַיהוָה וְשִׁלֵּמוּ׃
כב וְנָגַף יְהוָה אֶת־מִצְרַיִם נָגֹף וְרָפוֹא וְשָׁבוּ עַד־יְהוָה
וְנֶעְתַּר לָהֶם וּרְפָאָם׃ כג בַּיּוֹם הַהוּא תִּהְיֶה מְסִלָּה מִמִּצְרַיִם
אַשּׁוּרָה וּבָא־אַשּׁוּר בְּמִצְרַיִם וּמִצְרַיִם בְּאַשּׁוּר וְעָבְדוּ
מִצְרַיִם אֶת־אַשּׁוּר׃ כד בַּיּוֹם הַהוּא יִהְיֶה יִשְׂרָאֵל

רש"י

לכך נאמר אצל גבולה: (כ) והיה · המזבח לאות ולעד בינם ובין המקום: מושיע ורב · מושיע ושר: (כא) ונודע ה' · יהיה כח גבורתו ניכר להם: (כב) ונגף · לשון מכה הוא: נגוף ורפוא · ואחר המכה יביא להם רפואה: ונעתר להם · ירצה להם: (כג) תהיה מסלה · ותהיה דרך כבושה שילכו בה תמיד ממצרים לאשור: ובא אשור במצרים · ת"י ויגיחון אתוראי במצראי: (כד) יהיה ישראל שלישיה למצרים ולאשור · לשלום ולברכה לפי שלא היתה אומה חשובה בעולם באותו הזמן כמצרים וכאשור וישראל

מצודת דוד

(כ) לאות ולעד · המזבח יהיה לאות ולעד בארץ מצרים שהמה עובדים לה' ואם יצעקו לה' וכו' ישלח להם מושיע והמושיע יהיה גדול ונכבד והוא יצילם מיד הלוחצים: (כא) ונודע · יהיה ניכר למצרים: וידעו · והמה יתנו לב לדעת: זבח ומנחה · בזבח ובמנחה: ושלמו · את נדרם: (כב) ונגף · כאשר יחטאו בו ינגוף אותם אבל לא תתמיד כי מיד אחר הנגיפה ירפאם ר"ל לא יאריך להם עד שתתמלא סאתם ויגפו מכל תקומה כי לטובתם יפרע מהם מעט מעט: ושבו · כאשר יעשו תשובה יתרצה להם ויקבל עתר תפלתם וירפאם: (כג) תהיה מסלה · דרך יבושה תהיה מזה לזה כי מרוב האהבה והאחוה ירבו לבוא אלה באלה: את אשור · מצרים יעבדו עבודת המקום עם אשור כי המה יכירו עוד יותר מפלאות ה'

מצודת ציון

הריסה ונתצה: (כ) לאות · לסימן: לוחצים · ענין דחק כמו וגר לא תלחץ (שמות כ"ג): ורב · ענינו גדול וחשוב כמו ורבי המלך (ירמיה מא): (כב) ונגף · ענין הכאה כמו ונגפו אשה הרה (שמות כ"א): ונעתר · הוא ענין רבוי כמו ועתר ענן הקטורת (יחזקאל ח) · ור"ל יקבל מרבית תפלתם ויתרצה להם וכן ונעתור להם (דברי הימים א' ה'):

שְׁלִישִׁיָּה לְמִצְרַיִם וּלְאַשּׁוּר בְּרָכָה בְּקֶרֶב הָאָרֶץ׃ כה אֲשֶׁר
בֵּרְכוֹ יְהוָה צְבָאוֹת לֵאמֹר בָּרוּךְ עַמִּי מִצְרַיִם וּמַעֲשֵׂה יָדַי
אַשּׁוּר וְנַחֲלָתִי יִשְׂרָאֵל׃ כ א בִּשְׁנַת בֹּא תַרְתָּן אַשְׁדּוֹדָה
בִּשְׁלֹחַ אֹתוֹ סַרְגוֹן מֶלֶךְ אַשּׁוּר וַיִּלָּחֶם בְּאַשְׁדּוֹד וַיִּלְכְּדָהּ׃
ב בָּעֵת הַהִיא דִּבֶּר יְהוָה בְּיַד־יְשַׁעְיָהוּ בֶן־אָמוֹץ לֵאמֹר
לֵךְ וּפִתַּחְתָּ הַשַּׂק מֵעַל מָתְנֶיךָ וְנַעַלְךָ תַחֲלֹץ מֵעַל רַגְלֶךָ

רש"י

היו שפלים בימי אחז ובימי הושע בן אלה ואמר הנביא על ידי הנס שיעשה לחזקיהו יגדל שם של ישראל למעלה ויהיו השובים כאחת מאלו הממלכות לברכה ולגדולה : (כה) אשר ברכו · לישראל : ברוך עמי · ישראל אשר בחרתי לי לעם בהיותם במצרים : ומעשה ידי · הראיתי להם בגבורות שהפלאתי באשור וע"י אותם נסים ישובו אלי ויהיו כאילו עתה עשיתים מחדש והם יהיו נחלתי ישראל ודוגמא זו ת"י : (ב) ופתחת השק מעל מתניך · ת"י ותיסר שקא בחרצך והדברים מוכיחים שהרי עד עכשיו לא צוהו לחגור שק שהוא אומר לו להתירו ועוד שהוא אומר ונעלך תחלוץ והוא סימן לאבלות ופירוש ופתחת כמו (שמות ל"ט) מפותחות פתוחי חותם לחגור שק בדוחק על בשרו כדי שתראה חקוקה בבשרו : מעל מתניך · למעלה ממתניך :

מצודת ציון

(כד) שלישיה · מל' שם או יתכן שהוא מענין ממשלת ונסיכות כמו ומבחר שלישיו (שמות ט"ו) : כ (א) סרגון · הוא סנחריב כן אחז"ל : (ב) לך · הוא ענין זרוז : ופתחת · ענין התרה כמו יתרי פתח (איוב ל') : מתניך · חלציך : תחלוץ · ענין שליפה כמו חלוץ

מצודת דוד

כשהכה בהם מלאך ה': (כד) שלישיה · שלישית תהיה לה באמונת האל · או שתהיה מושלת על מצרים ועל אשור : ברכה · כל השלשה יהיו ברכה בקרב הארץ שתהיה להם ברכה יותר מכל האומות : (כה) אשר ברכו · אשר כל אחד משלשתן ברכו ה' ויאמר ברוך עמי מצרים רצה לומר ברוך הוא על שבאה להיות עמי להאמין בי : ומעשה ידי · חוזר על מלת ברוך לומר ברוך מעשה ידי אשור ר"ל ברוך הוא על אשר הכיר במה שעשה בהם היה מעשה ידי ולא במקרה : ונחלתי ישראל · גם זה חוזר על מלת ברוך לומר ברוך נחלתי ישראל ר"ל ברוך הוא על אשר מעולם הוא נחלתי ומאמין בי : כ (א) בשנת וגו' · אז התחיל אשור לעשות גבורות ולכבוש ארצות העמים ; (ב) ופתחת השק · כי ישעיה היה מתאבל על גלות עשרת השבטים ולבש השק על מתניו לצער ולאבל ואמר לו המקום שיתיר השק מעל מתניו וילך ערום כי

אותו

וַיַּעַשׂ כֵּן הָלֹךְ עָרוֹם וְיָחֵף׃ ג וַיֹּאמֶר יְהוָה כַּאֲשֶׁר הָלַךְ
עַבְדִּי יְשַׁעְיָהוּ עָרוֹם וְיָחֵף שָׁלֹשׁ שָׁנִים אוֹת וּמוֹפֵת עַל־
מִצְרַיִם וְעַל־כּוּשׁ׃ ד כֵּן יִנְהַג מֶלֶךְ־אַשּׁוּר אֶת־שְׁבִי
מִצְרַיִם וְאֶת־גָּלוּת כּוּשׁ נְעָרִים וּזְקֵנִים עָרוֹם וְיָחֵף וַחֲשׂוּפַי
שֵׁת עֶרְוַת מִצְרָיִם׃ ה וְחַתּוּ וָבֹשׁוּ מִכּוּשׁ מַבָּטָם וּמִן־
מִצְרַיִם תִּפְאַרְתָּם׃ ו וְאָמַר יֹשֵׁב הָאִי הַזֶּה בַּיּוֹם הַהוּא

רש"י

הפ"א בפתח

ערום · ת"י פחית בבגדים קרועים ובלואים ולא ערום ממש : (ג) שלש שנים · ילך כן לאות ולמופת למצרים ולכוש שלסוף שלש שנים ינהג מלך אשור את שבי מצרים וגו' למדנו שכבש תרתן את אשדוד שלש שנים לפני מפלתו של סנחריב שהרי מפלתו היתה כשהביא את שבי מצרים ותרהקה מלך כוש לפני ירושלים בקולרין כשבא לצור על חזקיהו : (ד) וחשופי שת · כמו חשף שת והיו"ד יתירה כיו"ד חלוני וחורי ושדי · שת בית מוצא הרעי וכן (שמואל ב' י') ויכרות את מדויהם עד שתותיהם וגמול זה היה להם תחת חם אביהם אשר ראה ערות אביו ולא כסה אותה מדה כנגד מדה : (ה) וחתו ובושו · כל המביטים ומצפים על עזרת כוש והמתפארים במשען מצרים : תפארתם · ונטיי"ש בלע"ז : (ו) יושב האי הזה · ארץ ישראל שהיו נשענים על פרעה לעזרה : האי · לשון אי הים :

מצודת דוד

אותו לבד לבש : הלוך · היה מהלך ערום ויחף : (ג) שלש שנים · זהו סימן מה שיהיה בסוף שלש שנים על מצרים ועל כוש : (ד) כן ינהג · כמו שהלך ישעיה כן ינהג וכו' : וחשופי שת · מגולה עגבות וערות מצרים וכן כוש כי כבר זכר שניהם ואמר מצרים לרוב גנותן שנאמר בהם גדלי בשר (יחזקאל ט"ז) : (ה) וחתו · ישראל שהיו מביטים לעזרת כוש והיו מתפארים בבטחון מצרים בבוא מפלתם יחתו ויבושו ממבטם ותפארתם : (ו) יושב האי הזה · זהו א"י שהיא

בגבול

מצודת ציון

הנעל (דברים כה) : ויחף · ענין חוסר מנעלים כמו מנעי רגלך מיחף (ירמיה ב') : (ג) שלש שנים · כמו לשלש שנים ותחסר הלמ"ד : אות ומופת · פתרון אחד להם והם ענין סימן וכפל המלה בשמות נרדפים כמו אדמת עפר (דניאל יב) והדומים : (ד) וחשופי · ענינו מגולה כמו מחשוף הלבן (בראשית ל') : שת · ענין יסוד כמו שתותיה מדוכאים (לעיל י"ט) והוא כנוי לעגבות שהוא מקום החוזק שבאדם כמו היסוד בבנין וכן עד שתותיהם (ש"ב י') : (ה) וחתו ·

ענין

הִנֵּה־כֹה מַבָּטֵנוּ אֲשֶׁר־נַסְנוּ שָׁם לְעֶזְרָה לְהִנָּצֵל מִפְּנֵי מֶלֶךְ
אַשּׁוּר וְאֵיךְ נִמָּלֵט אֲנָחְנוּ׃ כא א מַשָּׂא מִדְבַּר־יָם
כְּסוּפוֹת בַּנֶּגֶב לַחֲלוֹף מִמִּדְבָּר בָּא מֵאֶרֶץ נוֹרָאָה׃ ב חָזוּת
קָשָׁה הֻגַּד־לִי הַבּוֹגֵד ׀ בּוֹגֵד וְהַשּׁוֹדֵד ׀ שׁוֹדֵד עֲלִי עֵילָם

רש"י

(א) משא מדבר ים·הנבואה הזאת על בבל כמו שמפורש בה ואם תאמר הרי כבר ניבא עליה (לעיל י"ג) על הר נשפה שאו נס וכל הפרשה כולה פעמים שהנבואה באה בפיו היום בסגנון אחד ולאחר זמן בסגנון אחר: משא מדבר ים· תירגם יונתן מטול משריין דאתיין ממדברא כמי ימא: כסופות בנגב לחלוף· כרוח סופה המתהפך בארץ יבשה שהיא מעלה אבק רב: לחלוף· כך יחליפו לבא מחנות רבות על בבל: ממדבר· יבואו לה: מארץ נוראה· תירגם יונתן מארעא דאיתעבידא בה חסינין ויש לפרש שהוא מקום נחש ועקרב כמו שנאמר (דברים ח') המדבר הגדול והנורא: (ב) חזות קשה· הנביא אומר נבואה זו קשה על בבל הוגד לי: הבוגד בוגד· ת"י אניסיא מתאנסין ובזזיא מתבזזין ולשון העברית לפי התרגום כך פירושו את הבוגד בא אחר ובוגד אותו ואת השודד בא אחר ושודד אותו אלו פרס ומדי שבוזזין ושודדין את בבל ששדדה ובזזה עד עתה את כל המדינות: עלי עילם· ובואי עליה:

מצודת ציון

ענין שבר: (ו) כה· כמו כן: נסנו· מלשון ניסה ובריחה: כא (א) כסופות· רוח סופה וסערה: בנגב· ענין יובש כמו כאפיקים בנגב (תהלים קכ"ו): לחלוף· לעבור כמו והלף ביהודה (לעיל ח): (ב) חזות· מראה נבואה: הבוגד· ענין מרד: והשודד· ענין עושק: עילם·

מצודת דוד

בגבול הים: כה מבטנו· כזאת עלתה לכאומות אשר היינו מביטים עליהם לעזרה אשר הסכנו לנוס אליהם להנצל ממלך אשור: ואיך נמלט אנחנו· אם כך עלתה בהם ולא יכלו למלט את עצמם איך נמלט אנחנו בעזרתם: כא (א) מדבר ים· ר"ל על בבל היושבת אחר המדבר במערבה של פרס ומדי הבאים עליה למלחמה:

כסופות· כרוח סופה המתהפך בארץ נגובה ויבשה שמעלה אבק רב: לחלוף· כן יהיה מרבית האבק לעת יחלוף לבא רב להלחם על בבל: ממדבר בא· מדרך המדבר יבוא: מארץ נוראה· כן יקרא המדבר שהוא מקום נחשים ועקרבים המיראים את העובר בו וכמ"ש המדבר הגדול והנורא (דברים ח') וכפל הדבר במ"ש: (ב) חזות· נבואה קשה נאמר לי על בבל: הבוגד בוגד· כל הרוצה לבגוד בוגד בו וכל הרוצה לשדד משדד אותו: עלי עילם· אתה עילם עלי למלחמה ואתה מדי שים עליה

מצור

צוּרִי מָדַי כָּל־אַנְחָתָה הִשְׁבַּתִּי׃ ג עַל־כֵּן מָלְאוּ מָתְנַי
חַלְחָלָה צִירִים אֲחָזוּנִי כְּצִירֵי יוֹלֵדָה נַעֲוֵיתִי מִשְּׁמֹעַ
נִבְהַלְתִּי מֵרְאוֹת׃ ד תָּעָה לְבָבִי פַּלָּצוּת בִּעֲתָתְנִי אֵת
נֶשֶׁף חִשְׁקִי שָׂם לִי לַחֲרָדָה׃ ה עָרֹךְ הַשֻּׁלְחָן צָפֹה

הה"א רפה

רש"י

צורי מדי · על בבל במצור · אלהי צורי (ש"א כ"ב) הטעם למטה ברי"ש וזה טעמו למעלה בצד"י כמו קומי שובי : כל אנחתה השבתי · לא מפיק ה"א לפי שהוא כמו כל אנחות שבעולם והוא לשון אנחה מרובה של אנשים רבים שובפיר"ש בלע"ז כל אנחות השבתי שהיה העולם נאנח מפני עולה של מלכות בבל עתה השבתי אותה : (ג) מלאו מתני חלחלה · הנביא הוא רחמני ומתאנח על פורענות האומות זו מדרש אגדה ולפי פשוטו הנביא אומר הקינה והאניות כאילו זו בבל מתאוננת : צירים · ל' חיל וחבלים רבותינו אמרו יש דלתות וצירים לאשה כמו שיש צירים לדלתות הבית : נעויתי · חולי הוא שקרוי עוית בל' חכמים : (ד) פלצות · בהלה : את נשף חשקי ·

מצודת דוד

מצור : כל אנחתה · כל האנחות שהיתה בבל מאנחת את העובדי כוכבים במה שהטילה עליהם עול כבד הנה עתה בבוא מפלתה בטלתי כל האנחות : (ג) על כן · בעבור גודל הצרה : מלאו מתני חלחלה · הנביא אמר בלשון בבל : צירים אחזוני · כאבים אחזו אותי כמו כאבי יולדת : נעויתי משמוע · נתעקם גופי מקול השמועה ונבהלתי מראיית פלאי האבדון : (ד) תעה לבבי · לא ידע לבבי מה לעשות מרוב צער : פלצות בעתתני · חרדה שבעית והפחיד אותי וכפל הדבר במ"ש לגודל החרדה והפחד : את נשף חשקי · הלילה שהייתי חושק ומתאוה לה לעשותה משתה ושמחה על אשר נלחו את חיל פרס כמ"ש ביוסיפון : שם לי לחרדה · מי שבידו להשים שם לי הלילה ההוא לחרדה כי בה נהרג בלשצר ונכבשה בבל ופלך בה דריוש כמפורש בדניאל : (ה) ערוך השלחן · בעת שהיו

מצודת ציון

היא ממדינת מדי : צורי · מלשון מצור והוא היקף גייסות סביב העיר לכבשה : (ג) חלחלה · ענין רעדה ורתת : צירים · ענין כאב כמו צירים וחבלים יאחזון (לעיל י"ג): נעויתי · מלשון עוות ועקום : (ד) תעה · מי שאינו יודע מה לעשות נקרא תועה והושאל מהתועה בדרך ואינו יודע להיכן ילך: פלצות · ענין חרדה כמו ועמודיה יתפלצון (איוב ט) : בעתתני · מלשון בעתה ופחד : נשף · ערב כמו קדמתי בנשף (תהלים קיט) : חשקי · ענין תאוה כמו חשק שלמה (מ"א ט) : (ה) ערוך · ענינו סדור המאכל : צפה · ענין ראיה כמו יצף ה'

עורכים

הַצָּפִית אָכוֹל שָׁתֹה קוּמוּ הַשָּׂרִים מִשְׁחוּ מָגֵן : ו כִּי כֹה
אָמַר אֵלַי אֲדֹנָי לֵךְ הַעֲמֵד הַמְצַפֶּה אֲשֶׁר יִרְאֶה יַגִּיד :
ז וְרָאָה רֶכֶב צֶמֶד פָּרָשִׁים רֶכֶב חֲמוֹר רֶכֶב גָּמָל וְהִקְשִׁיב
קֶשֶׁב רַב־קָשֶׁב : ח וַיִּקְרָא אַרְיֵה עַל־מִצְפֶּה ׀ אֲדֹנָי

ר ש " י

לילה שהייתי חושק בו לשמחה ולמשתה · בס' יוסיפון מצינו שהיא שמת על שנלחו גדודיו את חיל פרס אותו לילה שם לי לחרדה שנאמר (דניאל ה') בלשצר מלכא עבד להם רב וגו' אישתיו חמרא וגו' ביה בליליא קטיל וגו' ודריוש מדאה קביל מלכותא (שם ו') : (ה) צפה הצפית · זקוף המנורה בבראשית רבה צווחין למנרתא צפיתא : אכול שתה · ומתוך האכילה והשתיה צעקו : קומו השרים משחו מגן · מגיני עור שלוק הן ומושחין אותן בשמן. כדי שיחליק את הזיין וכן נאמר בשאול כי שם נגעל מגן גבורים פלט את משיחתו ולא קיבלה ונעשה מגן שאול כאילו לא נמשח בשמן : (ו) לך העמד המצפה · עתיד אחד מתלמידיך לקרוא תגר על מדותי על ארך שלותה של בבל והוא חבקוק שעג עוגה ועמד בתוכה ואמר (חבקוק ב') על משמרתי אעמודה ואצפה לראות מה ידבר בי אמר הקב"ה לישעיה העמידהו לאותו מצפה והבטיחהו מאתי שיעמוד על מצפהו ואשר יראה במפלתה של בבל יגיד : וראה רכב · ואני אראנו שם כמין רכב צמד פרשים אחד רוכב חמור ואחד רוכב גמל וסימן הוא לפרס ומדי : והקשיב קשב · ושם ישמע בנבואתו כמין רוב הומיות תשואות תיילות : (ח) ויקרא אריה · הוא חבקוק · אריה

מצודת ציון

(בראשית ל"א) : הצפית · השומר ורואה אם גייסות באים נקרא צופה : משחו מגן · יש מגן עשוי מעור שלוק ומושחין אותו בשמן להחליק מעליו מכת חרב וחנית וכן מגן שאול בלי משיח בשמן (ש"ב א) : (ו) המצפה · כמו הצופה: (ז) צמד · זוג כמו צמד בקר (איוב א): פרשים · כן יקראו רוכבי הסוס המלומדים בכך וכן פרש מעלה (נחום ג) : והקשיב · ענין שמיעה : (ח) מצפה ·

מצודת דוד

עורכים השלחן על המשתה אמרו אלו לאלו צפה הצפית ר"ל יעמוד הצופה על המצפה לראות אם באים חיל פרס ומדי : אכול שתה · בעוד שהיו אוכלים ושותים אמרו אלו לאלו קומו השרים ומשחו המגן לרדת אל המלחמה: (ו) לך העמד המצפה · הנביא יאמר על לשון שרי בבל שיאמרו זה לזה לך העמד המצפה שיגיד את אשר יראה : (ז) וראה · כאילו השומר על המצפה ראה רכב שרוכבים עליו זוג פרשים וראה ג"כ רכב חמור וכו' ר"ל א' רוכב על חמור ואחד רוכב על גמל ר"ל ראה הרבה מיני בעלי מלחמה : והקשיב קשב · הקשיב באזניו אשר רב הקשב ר"ל קול המון העם היה נשמע מאד ויורה שיש המון רב : (ח) ויקרא אריה על

אָנֹכִ֞י עֹמֵ֤ד תָּמִיד֙ יוֹמָ֔ם וְעַֽל־מִשְׁמַרְתִּ֔י אָנֹכִ֥י נִצָּ֖ב כָּל־
הַלֵּילֽוֹת׃ ט וְהִנֵּה־זֶ֥ה בָא֙ רֶ֣כֶב אִ֔ישׁ צֶ֖מֶד פָּרָשִׁ֑ים
וַיַּ֣עַן וַיֹּ֗אמֶר נָֽפְלָ֤ה נָֽפְלָה֙ בָּבֶ֔ל וְכָל־פְּסִילֵ֥י אֱלֹהֶ֖יהָ שִׁבַּ֥ר
לָאָֽרֶץ׃ י מְדֻשָׁתִ֖י וּבֶן־גָּרְנִ֑י אֲשֶׁ֨ר שָׁמַ֜עְתִּי מֵאֵ֨ת יְהוָ֧ה
צְבָא֛וֹת אֱלֹהֵ֥י יִשְׂרָאֵ֖ל הִגַּ֥דְתִּי לָכֶֽם׃ יא מַשָּׂ֖א דּוּמָ֑ה אֵלַ֗י

רש"י

בגימטריא כמנין חבקוק · ישעיה נתנבא שעתיד חבקוק להתפלל על זאת ולומר כן: על מצפה ה' · ה' אלהי על מצפה אנכי עומד תמיד יומם להודיעני על זאת: (ט) והנה זה בא · כשיתפלל על כך יראה כמין רכב איש וגו': נפלה נפלה בבל · ת"י נפלת ואף עתידה למיפל ב' נפילות שנה אחר שנה תחלה על ידי מדי ופרס ובשנה השניה על ידי שמים והיתה בבל צבי ממלכות כמהפכת סדום וכן מצינו בסדר עולם ובא בשנה השמועה זו של דריוש · ואחריו בשנה השמועה והיתה בבל צבי ממלכות וגו' כמהפכת סדום וגו' (לעיל י"ג): (י) מדושתי ובן גרני · תבואת קדש שלי ערימת חטי אשר נטעתי מפי רוח הקדש לתקן אתכם בדרך הישרה כאדם הדש וזורה תבואתו בגורן: אשר שמעתי · מאתו הגדתי לכם: (יא) דומה · הוא אדום וכן

מצודת דוד

מצפה · ר"ל העומד על המצפה קרא לאמר הנה בא האריה והמשיל פרס ומדי לאריה הטורף או שקרא לאמר הנה האריה על מצפה והמשיל פרס ומדי לאריה העומד על מצפה ומביט אילך ואילך אנה יטרוף: ה' אנכי עומד וגו' · כשראה הנביא את כל זה במראה הנבואה אמר אתה ה' הנה אנכי עומד תמיד בכל יום ומצפה מתי תחרב בבל על שהרעו לישראל: ועל משמרתי · ר"ל כאדם היושב ומשמר שאינו זז ממקומו כן לא זזתי מלצפות: (ט) והנה זה בא · ר"ל זמן רב הייתי מצפה לה ועתה הנה זה בא רכב המיוחד לאיש ועליו זוג פרשים ר"ל באו פרס ומדי המחריבים את בבל: ויען ויאמר · המלאך הדובר בי אמר עתה נפלה בבל וכפל המלה לחזק הענין: שבר · המשבר שבר אותם והפילם לארץ: (י) מדושתי · גם אלה דברי המלאך שאמר שבבל תהיה מדושתי ר"ל אני אדוש אותה כמו שדשים התבואה: ובן גרני · התבואה נקרא בן גורן לפי שיונח ונדש בגורן וכפל הדבר במ"ש: אשר שמעתי · אמר הנביא הדבר אשר שמעתי מאת ה' וגו' אותו הגדתי לכם: (יא) דומה · היא מבני ישמעאל כמ"ש ומשמע ודומה ומשא (בראשית כ"ה): אלי

מצודת ציון

כן נקרא המקום שעומד עליו הצופה: (ט) פסילי · כן יקראו הגלולים כי המה נפסלים ונחצבים והוא מלשון ויפסלו בוני שלמה (מ"א ה): (י) מדושתי · מלשון דישה:

קֹרֵא מִשֵּׂעִיר שֹׁמֵר מַה־מִּלַּיְלָה שֹׁמֵר מַה־מִּלֵּיל׃ יב אָמַר
שֹׁמֵר אָתָא בֹקֶר וְגַם־לָיְלָה אִם־תִּבְעָיוּן בְּעָיוּ שֻׁבוּ אֵתָיוּ׃
יג מַשָּׂא בַּעְרָב בַּיַּעַר בַּעְרַב תָּלִינוּ אֹרְחוֹת דְּדָנִים׃
יד לִקְרַאת צָמֵא הֵתָיוּ מָיִם יֹשְׁבֵי אֶרֶץ תֵּימָא בְּלַחְמוֹ

רש"י

הוא אומר מי כצור כדומה בתוך הים (יחזקאל כ"ז) : אלי קורא משעיר · אמר הקב"ה אלי קורא הנביא או המלאך מעול מלכות שעיר : שומר מה מלילה · שומר ישראל מה תהא מן הלילה והחשכה הזאת : (יב) אמר שומר · הקב"ה : אתא בוקר · יש לפני להזריח לעשות בקר לכם : וגם לילה · מתוקן לרשעים לעת קץ : אם תבעיון בעיו · אם תבקשו בקשתכם למהר הקץ : שובו אתיו · בתשובה : (יג) משא בערב · על ערביים : ביער בערב תלינו · ראיתי מה עשיתם בהגלות אשור את עמי והיו מבקשים לשבאים שלהם להוליכם דרך עליכם לפי שאתם בני דודיהם אולי תרחמו עליהם ואתם הייתם יוצאים ולנים ביער דרך העברת שיירות : אורחות דדנים · בני דודכן : (יד) לקראת צמא · דרך להביא מים ואתם יושבי ארץ תימא לא עשיתם כן אלא · בלחמו קדמו נודד · הביאו להם מיני מאכלים מלוחים

מצודת ציון

(יב) אתא · ענין ביאה כמו ואתה מרבבות קדש (דברים לג) : תבעיון בעיו· ענין שאלה ודרישה וכדרז"ל בעי מיניה וכו' ודומה לו נבעו מצפוניו (עובדיה א) שהוא ענין דרישת החפוש וכמו שמלת בקשה הונח לדרישת שאלה ולדרישת החפוש כן מלת בעיו הונח לשניהם : אתיו· בואו : (יג) בערב· הבי"ת היא במקום על כמו כן ינתן בו (ויקרא כד) ומשפטו עליו : תלינו· מל' לינה : ארחות · שיירות הולכי אורח : (יד) התיו · הביאו :

מצודת דוד

קורא משעיר · אמר הנביא אלי קורא קול הנבואה כי משעיר יצא המחריב אתכם : שומר מה מלילה · ר"ל בעת יבוא האויב וישימו שומרים בעיר ובני העיר יקומו ויסובבו בעיר וישאלו לשומר ויאמרו אתה שומר מה היה בלילה אם בא האויב : שומר מה מליל · דרך השואלים ומתפחדים לכפול אמריהם : (יב) אמר שומר · השומר ישיב לאמר אף אם בא הבוקר ואין פחד מהאויב אבל גם הלילה יבוא ומהצורך לשמור עוד מפחד האויב : אם תבעיון בעיו · אם תשאלו לדרוש שאלה כזאת שובו ובואו למחר ולמחרתו כי בכל הלילות מהצורך לשמור ותוכלו לשאול בכולם : (יג) בערב · על ערב והם בני קדר : ביער בערב וגו' · אתם שיירות בני דדן שהייתם רגילים ללון באהלי אנשי ערב הנה עתה שחרבו אהליהם תלינו ביער אשר בערב : (יד) לקראת צמא · לקראת ערב הצמא בלכתו בגולה הביאו לו מים לשתות : יושבי וגו'

קִדְּמוּ נֹדֵד׃ טו כִּי־מִפְּנֵי חֲרָבוֹת נָדָדוּ מִפְּנֵי ׀ חֶרֶב
נְטוּשָׁה וּמִפְּנֵי קֶשֶׁת דְּרוּכָה וּמִפְּנֵי כֹּבֶד מִלְחָמָה׃ טז כִּי־
כֹה אָמַר אֲדֹנָי אֵלָי בְּעוֹד שָׁנָה כִּשְׁנֵי שָׂכִיר וְכָלָה כָּל־כְּבוֹד
קֵדָר׃ יז וּשְׁאָר מִסְפַּר־קֶשֶׁת גִּבּוֹרֵי בְנֵי־קֵדָר יִמְעָטוּ כִּי
יְהוָה אֱלֹהֵי־יִשְׂרָאֵל דִּבֵּר׃ כב א מַשָּׂא גֵּיא חִזָּיוֹן מַה־

רש"י

ונודות נפוחים מלאים רוח והיה אוכל ומבקש לשתות ונותן פי הנוד לתוך פיו והרוח נכנס במעיו והוא מת · ד"א לקראת צמא התיו מים לא כן עשיתי לאביכם כשהיה צמא גליתי לו באר מים : (טו) כי מפני חרבות נדדו · עמי : חרב נטושה · פשוטה על פני הארץ כמו (ש"א ל') והנה נטושים על פני כל הארץ (שם כ"ה) וינטשו בעמק רפאים · ד"א נטושה כמו לטושה כל אותיות אשר מוצאיהם קרובים להיות ממקום אחד מתחלפות זו בזו נו"ן בלמ"ד כענין שנא' (נחמיה י"ג) לעשות לו נשכה כמו לשכה : (טז) כשני שכיר · אדקדק בם לצמצם המועד כשכיר הנשכר לשנים שמדקדק במועד תשלום שנתו : (יז) ושאר · שארית : קשת גבורי בני קדר · בעלי רובי קשת שהם כאביהם שנאמר בו (בראשית כ"א) ויהי רובה קשת : (א) גיא חזיון ·

מצודת דוד

וגו' · אתם היושבים בארץ תימא קדמו כל אחד בלחמו לקראת ערב הנודד ממקומו : (טו) כי מפני וגו' · כאומר ואם תשאלו למה נדדו ממקומם אשיב לומר שנדדו מפני החרבות האויב : חרב נטושה · אשר פשטה בארצם : קשת דרוכה · שדרך לדרוך ברגל על הקשת למותחו היטב לירות למרחוק : כובד מלחמה · חוזק מלחמה : (טז) בעוד שנה · בעת תשלום שנה מהיום : כשני שכיר · ר"ל מצומצם כשכיר המדקדק בשני שכירותו : כל כבוד קדר · מרבית המון עם ערב בני קדר : (יז) ושאר · השארית של מספר רובי קשת מגבורי בני קדר יהיו הולכים ומתמעטים : כי ה' וגו' דבר · ובידו לקיים :
כב (א) גיא חזיון · זה ירושלים שהיתה מקום הנבואה ועל כי עמדה בהר קראה גיא לכנותה לרעה ולומר שהשפילוה האויבים בחטאתיה ומהר נעשה גיא : מה לך אפוא · מה נעשה לך עתה אשר עלית על הגגות כי כן הדרך כשבא העיר במצור עולים על הגגות לראות כמה יש המון עם

מצודת ציון

קדמו · הביאו לפניהם וכן אשר לא קדמו (דברים כג) : (טו) חרבות · מלשון חרב : נטושה · ענין התפשטות כמו וינטשו בלחי (שופטים ט"ו) : (טז) כבוד · ענין רבוי :
כב (א) גיא · עמק : חזיון ·

לָךְ אֵפוֹא כִּי־עָלִית כֻּלָּךְ לַגַּגּוֹת׃ ב תְּשֻׁאוֹת ׀ מְלֵאָה עִיר
הוֹמִיָּה קִרְיָה עַלִּיזָה חֲלָלַיִךְ לֹא חַלְלֵי־חֶרֶב וְלֹא מֵתֵי
מִלְחָמָה׃ ג כָּל־קְצִינַיִךְ נָדְדוּ־יַחַד מִקֶּשֶׁת אֻסָּרוּ כָּל־
נִמְצָאַיִךְ אֻסְּרוּ יַחְדָּו מֵרָחוֹק בָּרָחוּ׃ ד עַל־כֵּן אָמַרְתִּי שְׁעוּ
מִנִּי אֲמָרֵר בַּבֶּכִי אַל־תָּאִיצוּ לְנַחֲמֵנִי עַל־שֹׁד בַּת־עַמִּי׃

ר ש " י

היא ירושלים גיא שמתנבאו עליה רוב נבואות: כי עלית כולך **לגגות**. כשבא עליהם חיל עולים על גגותיהם לראות החיל ולהלחם ורבותינו פירשו על כהנים שעלו על גגו של היכל ומפתחות העזרה בידם כדאיתא במס' תענית. ומ"א אומר שהיו גסי הרוח. באיכה רבתי: (ב) תשואות מלאה. עיר שהיתה מלאה תשואות קול רוב אדם הומיה ועליזה עכשיו מה לך מתאבלת: חלליך לא חללי חרב. טובים היו אלו חללי חרב היו מעכשיו שהם חללי רעב: (ג) כל קציניך נדדו יחד. צדקיהו ושריו שיצאו לברוח בלילה: מקשת אוסרו. אשר מאימת המורים אלים בקשת היו נאסרים להסגר בתוך העיר וכל הנמצאים בו אוסרו יחד בזקים. ורובן מרחוק ברחו קודם לכן: (ד) שעו

מצודת ציון

ענין נבואה: אפוא. כמו עתה וכן עשה זאת אפוא בני (משלי ו): כלך. מל' כל: (ב) תשואות. ענין הומיה כמו תשואות נוגש (איוב לט): קריה. כרך כמו תעלוז קריה (משלי יא): עליזה. ענין שמחה: (ג) קציניך. שריך כמו קצין תהיה לנו (לעיל ג): (ד) שעו. ענין מניעה והסרה כמו שעה מעליו (איוב יד): מני. ממני: אמרר. מלשון מרירות: תאיצו. ענין דחק כמו ואני לא אצתי (ירמיה יז): שד. עושק: בת. כנסיה:

מצודת דוד

הצרים: (ב) תשואות. עד הנה היית מלאה המיית אנשים: עיר הומיה. כפל הדבר במ"ש: קריה עליזה. כרך מלאה שמחה במרבית הממשלה והעושר: חלליך. עתה איך עלתה בך אשר חלליך לא חללי חרב המה כי ברעב מתו הקשה ממיתת חרב: (ג) כל קציניך. צדקיה ושריו אשר נדדו יחד וברחו הנה נאסרו מרובי הקשת כי כאשר ברחו דרך המערה הזמין הקב"ה צבי אחד רץ על המערה ממעל ורדפו אחריו רובי קשת וכשבאו לפתח המערה מצאו את צדקיה ושריו יוצאים ותפשום ואסרום: כל נמצאיך. את כל הנמצאים כולם יחדו אסרו: מרחוק ברחו. אשר ברחו למרחוק מצאם האויב ואסרם: (ד) שעו מני. חדלו ממני ואל תנחמני: אמרר בבכי. אמרר לב השומעים במרבית הבכי: אל תאיצו. אל תדחקו לנחמני על השוד של בת עמי כי רב הוא להנחם עליו וכפל הדבר במ"ש כדרך

המקונן

ה כִּי יוֹם מְהוּמָה וּמְבוּסָה וּמְבוּכָה לַאדֹנָי יֱהֹוִה צְבָאוֹת
בְּגֵי חִזָּיוֹן מְקַרְקַר קִר וְשׁוֹעַ אֶל־הָהָר׃ ו וְעֵילָם נָשָׂא
אַשְׁפָּה בְּרֶכֶב אָדָם פָּרָשִׁים וְקִיר עֵרָה מָגֵן׃ ז וַיְהִי
מִבְחַר־עֲמָקַיִךְ מָלְאוּ רָכֶב וְהַפָּרָשִׁים שֹׁת שָׁתוּ
הַשָּׁעְרָה׃ ח וַיְגַל אֵת מָסַךְ יְהוּדָה וַתַּבֵּט בַּיּוֹם הַהוּא

רש"י

מני · אלו ממני כך הקב"ה אומר למלאכי השרת: (ה) ומבוסה · מרמס כמו בוססו את חלקתי (ירמיה י"ב) וכמו כגבורים בוסים בטיט חוצות (זכריה י'): מקרקר קיר · יום קרקור קיר החומה: ושוע אל ההר · וקול שועה לנוס אל ההרים למלט: (ו) נשא אשפה · אשפות חצים · קייכרין בלע"ז: וקיר ערה מגן · ת"י ועל שור דבקו תריסין זהו כמו ערות על יאור (לעיל י"ט) ומתערה כאזרח רענן (תהלים ל"ז) ויש לפרש וקיר ערה מגן קיר שם העיר כמו (מלכים ב' ט"ז) ויגלה קירה בני אותה מדינה גלו מגניהם על ירושלים: (ז) שות שתו השערה · שמו מצור על השערים ודוגמתו יש במלכים במלחמת בן הדד שימו על העיר (שם א' כ'): (ח) ויגל · לשון גילוי: מסך יהודה · הוא ביהמ"ק שהיה מגין ומיסך ומסכך עליהם:

מצודת דוד

המקונן: (ה) כי יום וגו' לה' וגו' · מוכן לה' להביא על ירושלים יום מהומה וכו': מקרקר קיר · האויב יהרוס קירות החומות: ושוע אל ההר · האויב יצעק עלו להר ציון וכבשוה: (ו) ועילם · בני עילם שהוא ממדינת מדי באו גם המה לעזרת בבל ונשאו אשפות מלאים חצים ובאו עם רכב המיוחד לאדם ועליו פרשים: וקיר · אנשי קיר גלו המגנים לקראת המלחמה: (ז) מבחר עמקיך · העמקים המובחרים מלאו מרכב מאנשי המלחמה: שות שתו · שמו פניהם לשערי ירושלים להלחם: (ח) ויגל · האויב גלה את מסך יהודה כי היו הבורים שיהיו מסוככין מרעת האויב לפי שבה"נ היה בנחלתם ובא האויב וגלה המסך ר"ל לא הועיל

מצודת ציון

(ה) מהומה · ענין שברון כמו והמם גלגל עגלתו (לקמן כח): מבוסה · ענין רמיסה ודריסה כמו יבוס צרינו (תהלים ס): ומבוכה · ענין בלבול כמו נבוכים הם בארץ (שמות יד): מקרקר · מל' קיר וכותל ר"ל הורס את הקיר ולתוספת ביאור אמר קיר וכן מסעף פארה (לעיל י): ושוע · ענין צעקה כמו שועתי שמעת קולי (יונה ב): (ו) אשפה · הוא נרתק החצים כמו עליו תרנה אשפה (איוב לט): וקיר · שם מקום כמו ויגלה קירה (מ"ב ט"ז): ערה · ענין הגלות הדבר כמו מקורה הערה (ויקרא כ): מגן · כעין מלבוש ברזל עשוי ללבוש במלחמה להגן ממכת חרב וחנית: (ז) שות שתו · ענין שימה כמו שתו עלי (תהלים ג): (ח) מסך · מל'

אֶל־נֶ֫שֶׁק בֵּ֥ית הַיָּֽעַר׃ ט וְאֵ֨ת בְּקִיעֵ֧י עִיר־דָּוִ֛ד רְאִיתֶ֖ם כִּי־
רָ֑בּוּ וַתְּקַבְּצ֕וּ אֶת־מֵ֖י הַבְּרֵכָ֥ה הַתַּחְתּוֹנָֽה׃ י וְאֶת־בָּתֵּ֥י
יְרוּשָׁלַ֖͏ִם סְפַרְתֶּ֑ם וַתִּתְצוּ֙ הַבָּתִּ֔ים לְבַצֵּ֖ר הַחוֹמָֽה׃
יא וּמִקְוָ֣ה ׀ עֲשִׂיתֶ֗ם בֵּ֚ין הַחֹ֣מֹתַ֔יִם לְמֵ֖י הַבְּרֵכָ֣ה הַיְשָׁנָ֑ה וְלֹ֤א

רש"י

ותבט ביום ההוא · התבונות להלחם בה : אל נשק בית היער · הם המגינים של מאות ומאתים [זהב] שעשה שלמה ויתנם המלך בית יער הלבנון (שם א' ז'): (ט) בקיעי עיר דוד · בקיעי החומה ראיתם כי רבו : ותקבצו את מי הברכה · י"ת וכנישתון ית עמא למי בריכתא ארעיתא שהוא אצל בקיעי עיר דוד להלחם שם לפי שראיתם שיש שם תורפה לירושלים ומשם ליכבש מהם : (י) ואת בתי ירושלים ספרתם · כמה בתים יש לכל אחד שיתנו מהם לפי החשבון כדי לקחת האבנים והעצים לבצר את החומה : לבצר · לחזק ל' ערים בצורות (במדבר י"ג) : (יא) ומקוה עשיתם · אגם מים להיות חוזק לעיר : בין החומותים · החומות כפולות חל וחומה ובין מי הברכה הישנה : ולא הבטתם אל עושיה · ואם תאמרו אף חזקיה עשה כן שנא' (דה"ב ל"ב) ויתחזק ויבן את כל החומה הפרוצה ויעל על המגדלים ולחוצה החומה אחרת ויחזק את המלוא עיר דוד · חזקיהו בה' אלהי ישראל בטח וגו' (מ"ב י"ח) אבל אתם בימי יהויקים וצדקיהו לא הבטתם אל עושיה :

מצודת ציון

סכך ומכסה : נשק · כלי מלחמה כמו ועיר מבצר והנשק (מ"ב י) : (ט) הברכה · הוא מקום בנוי באבנים ובסיד ושם מתכנסים המים כמו תעלת הברכה (לעיל ז') : (י) ותתצו · מל' נתיצה והריסה : לבצר · מל' מבצר ור"ל לחזק : (יא) ומקוה · מקום כנוס המים כמו ומקוה המים (בראשית א') : הישנה·

מצודת דוד

להם סכך המקדש : ותבט · אל מול יהודה יאמר כשראית אשר בא האויב הבטת אל הנשק אשר בבית יער הלבנון שנתן שם שלמה מגינים וצנות כמ"ש ויעש המלך שלמה מאתים צנה וכו' ושלש מאות מגינים וכו' ויתנם המלך בית יער הלבנון (מ"א י) ונתת עיניך בהם להלחם עמהם וכאומר הכינות עצמך למלחמה ולא לתשובה:(ט) בקיעי עיר דוד · ראיתם שנתרבו בקיעות ובדקים בחומת ציון והיתה נוחה לכבוש משם : ותקבצו · ולזה קבצתם את המים המפוזרים להיות מוכן לגבל הטיט לבנות פרצות החומה : התחתונה · כי היא היתה סמוכה אל החומה : (י) ספרתם · לקחתם לפי הערך להרסם ולחזק באבניהם את החומה : (יא) ומקוה · עשיתם חריץ להקוות מים בין החומות הכפולות להיות נמשך למי הברכה הישנה · להיות לחוזק להעיר מול האויב : ולא הבטתם · ר"ל הנה עשיתם הבנות

אנושיות

הִבַּטְתֶּם אֶל־עֹשֶׂיהָ וְיֹצְרָהּ מֵרָחוֹק לֹא רְאִיתֶם׃ יב וַיִּקְרָא
אֲדֹנָי יֱהֹוִה צְבָאוֹת בַּיּוֹם הַהוּא לִבְכִי וּלְמִסְפֵּד וּלְקָרְחָה
וְלַחֲגֹר שָׂק׃ יג וְהִנֵּה ׀ שָׂשׂוֹן וְשִׂמְחָה הָרֹג ׀ בָּקָר וְשָׁחֹט
צֹאן אָכֹל בָּשָׂר וְשָׁתוֹת יָיִן אָכוֹל וְשָׁתוֹ כִּי מָחָר נָמוּת׃
יד וְנִגְלָה בְאָזְנָי יְהֹוָה צְבָאוֹת אִם־יְכֻפַּר הֶעָוֹן הַזֶּה לָכֶם
עַד־תְּמֻתוּן אָמַר אֲדֹנָי יֱהֹוִה צְבָאוֹת׃ טו כֹּה אָמַר אֲדֹנָי
יֱהֹוִה צְבָאוֹת לֶךְ־בֹּא אֶל־הַסֹּכֵן הַזֶּה עַל־שֶׁבְנָא אֲשֶׁר עַל־

רש"י

ויוצרה מרחוק · מאז שברא את העולם עלתה ירושלים ובית המקדש במחשבה: לא ראיתם · לא חשבתם: (יג) והנה ששון ושמחה · הקב"ה כביכול אבל לפניו ואתם אוכלים ושותים: כי מחר נמות · בעולם הבא הנביאים אומרים לנו מאת הקב"ה שלא יהיה לנו חלק לעוה"ב נעשה לנו הנאה בחיינו: (יד) עד תמותון · ת"י מותא תניינא · לעולם הבא: (טו) הסוכן · בעל הנאוה היה וכן (שם א׳ א׳) ותהי לו סוכנת ומדרש אגדה אומר מן סכני היה ובא לו לירושלים · בויקרא רבה: אשר על הבית · ממונה היה על ביהמ"ק:

מצודת דוד

אנושיות אבל לא הבטתם אל ה׳ העושה ותקנה עד הנה כי לא שאלתם עזר ממנו: ויוצרה · היוצר את ירושלים מזמן רחוק להיות למשכן לו אותו לא ראיתם לשוב אליו בתשובה: (יב) ויקרא ה׳ · ע"י הנביא קודם בוא הפורעניות קרא ה׳ להזהיר להעם למען יספדו ויבכו ויקרחו קרחה לשוב מעונותיהם: (יג) והנה ששון ושמחה · והם לא עשו כן כי הנה לפניהם היה ששון ושמחה: הרוג בקר · שחטו בהמות ואכלו בשר ושתו יין ואמרו זה לזה דרך לעג נאכל ונשתה בעודנו חיים כי מחר נמות ביד האויב ואם לא עכשיו אימתי: (יד) ונגלה באזני ה׳ צבאות · מאמר הנביא בשם ה׳ שאמר הנה דבריכם נגלה באזני אני ה׳ צבאות וחסר מלת אני: אם יכופר · ר"ל לכן הריני נשבע אם העון הזה יכופר לכם בגלות כ"א עד תמותון בחרב: (טו) אל הסוכן · אל הממונה על האוצר וחזר ופירש אל שבנא אשר הוא פקיד על בית המלך:

מצודת ציון

הנעשה מזמן רחוק: ויוצרה · ענין בריאה: (יב) ולקרחה · ענין תלישת השער ועל מקומה נשאר קרח וכן ואיש כי ימרט ראשו קרח הוא (ויקרא י"ג): (יג) הרוג · ענין שחיטה ואמר בלשון בזיון: (טו) הסוכן · ממונה על האוצרות כמו ערי מסכנות (שמות

הַבָּיִת׃ טז מַה־לְּךָ פֹה וּמִי־לְךָ פֹּה כִּי־חָצַבְתָּ לְּךָ פֹּה
קָבֶר חֹצְבִי מָרוֹם קִבְרוֹ חֹקְקִי בַסֶּלַע מִשְׁכָּן לוֹ׃ יז הִנֵּה
יְהוָה מְטַלְטֶלְךָ טַלְטֵלָה גָּבֶר וְעֹטְךָ עָטֹה׃ יח צָנוֹף יִצְנָפְךָ
צְנֵפָה כַּדּוּר אֶל־אֶרֶץ רַחֲבַת יָדָיִם שָׁמָּה תָמוּת וְשָׁמָּה

ר ש" י

יש אומרים כהן גדול וי"א אמרכל: (טז) מה לך פה · הכתוב מגנהו לפי שרצה להסגיר את חזקיהו למלך אשור כדאמרי' בסנהדרין כתב פיתקא ושדא בגירא בגיא וסיעתו השלימו חזקיה וסיעתו לא השלימו: ומי לך פה · מי ממשפחתך קבור כאן: חצבי מרום קברו · שחצב לו קבר בקברי בית דוד ליקבר בין המלכים לכך הוא אומר לו מה ירושה לך בקברות הללו · חצבי · חקקי · יו"ד יתירה כמו שוכני סנה (דברים ל"ג) מקימי מעפר דל: (יז) טלטלה גבר · כהדין תרנגולא דמטלטל מאתר לאתר ורבותינו אמרו טלטולא דגברא קשה מדאיתתא: ועוטך עטה · כמו (ש"א כ"ה) ויעט בהם · לשון עיט יפריחך כעוף בגלות ורבותינו אמרו צרעת פרחה בו כד"א (ויקרא י"ג) על שפם יעטה: (יח) צנוף יצנפך · כמצנפת המקפת את הראש יקיפוך אויבים ומציקים: כדור · כשור מקף ורבותינו פירשו לשון כדור שקורין פלוט"א בלע"ז שזורקין אותו ומקבלין מיד ליד: אל ארץ רחבת ידים · בכסיפיא שם המקום: שמה תמות · ולא תקבר בקברי בית דוד ושמה יהיו

מצודת ציון

א'): על שבנא · אל שבנא: (טז) פה · הוא כמו כאן: חצבת · חפירה באבנים נקרא בל' הציבה: מרום · מל' רום וגובה: (יז) גבר · ר"ל גדול וחזק: ועוטך עטה · ענין עפיפה והפרחה כמו ותעט אל השלל (ש"א י"ד): (יח) צנוף יצנפך · מלשון מצנפת: כדור · כמו ככדור ותחסר

מצודת דוד

(טז) מה לך פה · כאילו אמר ואמרת אליו מה לך פה וכו' ולפי שחשב למסור את ירושלים ביד סנחריב אמר לו מה לך חלק בהעיר הזאת למסרה ביד סנחריב: ומי לך פה · ר"ל וכי יש לך פה משפחה מחשובי העיר לעשות בה דבר כזה: כי חצבת לך פה קבר · ר"ל אשר תדמה בנפשך נאוה לך פה קבר · כאילו פה תמות ופה תקבר כאחד מחשובי העיר אשר בעבור כך נשאך לבך לדבר כזה: חצבי מרום קברו · אתה כמי שחוצב קברו במקום גבוה שלא יפחד שיורידוהו משם וכמי שחוקק בסלע מקום שכנו שהוא לו למשגב ר"ל סבור אתה שתהיה לעולם בעיר הזאת בהשררה שאתה בה היום ולא יורידך מי ממנה ולזה מלא לבך להסגיר העיר ביד סנחריב: (יז) הנה ה' מטלטלך · ר"ל לא כן יהיה כמו שחשבת כי ה' יטלטל ויגלה אותך מכאן: טלטלה גבר · טלטול גדול וחזק: ועוטך עטה · יפריחך כעוף בגלות: (יח) צנוף יצנפך צנפה · ר"ל תהיה מסובב באויבים ומציקים כמצנפת המסבבת את הראש מסביב: כדור אל ארץ רחבת ידים ·

מַרְכְּבוֹת כְּבוֹדֶךָ קְלוֹן בֵּית אֲדֹנֶיךָ׃ יט וַהֲדַפְתִּיךָ מִמַּצָּבֶךָ
וּמִמַּעֲמָדְךָ יֶהֶרְסֶךָ׃ כ וְהָיָה בַּיּוֹם הַהוּא וְקָרָאתִי לְעַבְדִּי
לְאֶלְיָקִים בֶּן־חִלְקִיָּהוּ׃ כא וְהִלְבַּשְׁתִּיו כֻּתָּנְתֶּךָ וְאַבְנֵטְךָ
אֲחַזְּקֶנּוּ וּמֶמְשַׁלְתְּךָ אֶתֵּן בְּיָדוֹ וְהָיָה לְאָב לְיוֹשֵׁב יְרוּשָׁלַםִ
וּלְבֵית יְהוּדָה׃ כב וְנָתַתִּי מַפְתֵּחַ בֵּית־דָּוִד עַל־שִׁכְמוֹ

רש"י

מרכבות כבודך נהפכים לקלון : בית אדניך · שבקשת : (יט) וממעמדך · ומשמושך במקדש יהרסך : (כ) לאליקים · הוא היה על הבית כשנפל סנחריב כמו שאמרנו כשיצאו אל רבשקה וגלה לו שבנא וסיעתו וגררוהו בזנבות סוסיהם כדאיתא בסנהדרין כשהלך סנחריב אל תרהקה מלך כוש שטף שבנא וסיעתו והלך לו כך שנינו בסדר עולם : (כב) מפתח בית דוד · ת"י מפתח בית

מצודת דוד

תהיה מושלך בגולה למרחוק ככדור המושלך אל ארץ רחבת ידים ר"ל במקום שלא ימצא דבר המעכבו שאז מתגלגל והולך למרחוק : שמה תמות · במקום שתגלה תמות ולא פה כמה שחשבת : ושמה מרכבות כבודך קלון בית אדניך · במקום שתהיה מטולטל תרכב במרכבת שתחשוב אותה לנפשך כבוד גדול ואם היית רוכב בה בבית אדוניך ר"ל בעוד היותך אדון היה לך בה קלון ר"ל מה שיהיה נחשב לך בגולה לכבוד היה נחשב לך במקומך לקלון : (יט) והדפתיך · אמר במקום האל אהדוף אותך מן המצב שלך ר"ל לא תהיה עוד בהממשלה אשר אתה עתה בה : וממעמדך יהרסך · זה מאמר הנביא לומר שהאל יהרוס אותו ממעמדו והוא כפל ענין במ"ש : (כ) וקראתי וגו' · להיות פקיד וממונה במקומך : (כא) והלבשתיו כתנתך · הוא דרך משל לפי שהכתונת הוא מלבוש הוד ותפארת לגדולה ר"ל אלבישנו בהוד הגדולה שיש לך עתה : ואבנטך אחזקנו · אחזק אותו בחגורת אבנטך להיות חזק ומזורז כמוך עתה : וממשלתך וגו' · מפרש המשל לתוספת ביאור : והיה לאב · ולא כמו אתה שרצית למסור העיר ביד האויב : (כב) מפתח בית דוד · ר"ל הוא

מצודת ציון

כ"ף השמוש כמו לב שמח ייטיב גהה (משלי י"ז) ומשפטו כגהה וכדור הוא דבר עגול מה שזורקין מיד ליד ומקבלים אותה וכן עתיד לכידור (איוב טו) : ידים · ענין מקום כמו והארץ רחבת ידים (שופטים יח) : קלון · ענין חרפה : (יט) והדפתיך · ענין דחיפה כמו אשר תדפנו רוח (תהלים א') : ממצבך · מל' מצב ומעמד : (כא) כתנתך · מין מלבוש מפואר : ואבנטך · כמו ובאבנטך והוא חגורה כמו ועשית להם אבנטים (שמות כ"ח) : לאב · למנהיג טוב ויועץ נאמן כמו וישימני לאב לפרעה (בראשית מ"ה) : (כב) מפתח · שם הכלי שפותחין בו המנעול : שכמו ·

וּפָתַח וְאֵין סֹגֵר וְסָגַר וְאֵין פֹּתֵחַ׃ כג וּתְקַעְתִּיו יָתֵד
בְּמָקוֹם נֶאֱמָן וְהָיָה לְכִסֵּא כָבוֹד לְבֵית אָבִיו׃ כד וְתָלוּ
עָלָיו כֹּל ׀ כְּבוֹד בֵּית־אָבִיו הַצֶּאֱצָאִים וְהַצְּפִעוֹת כֹּל כְּלֵי
הַקָּטָן מִכְּלֵי הָאַגָּנוֹת וְעַד כָּל־כְּלֵי הַנְּבָלִים׃ כה בַּיּוֹם הַהוּא
נְאֻם יְהוָה צְבָאוֹת תָּמוּשׁ הַיָּתֵד הַתְּקוּעָה בְּמָקוֹם נֶאֱמָן

רש"י

מקדשא ושולטן בית דוד: (כג) ותקעתיו יתד במקום נאמן. ואמניניה אמרכל מהימן משמש באתר קים. ת"י נאמן ל' קיום מקום שהוא נאמן לנשענים עליו כי לא ימוט ד"א סרס את המקרא ותקעתיו יתד נאמן במקום: (כד) הצאצאים והצפיעות. ת"י בניא ובני בניא ומנחם חברו עם צפיעי הבקר (יחזקאל ד') לימד שהוא לשון עוללים דקים היוצאים ממעי אמן ויהיה צפיעי לשון יציאה דבר היוצא: כל כלי הקטן. הקטנים שבמשפחותם יהיו מתפארין בו ונסמכין עליו: מכלי האגנות ועד כל כלי הנבלים. ת"י מכהניא לבשי אפודא ועד בני לוי אחדי נבליא ויהיה אגנות ל' כלי שרת שמשרתין בהם הכהנים בביהמ"ק. הנבלים שאומרים בני לוי בהן השיר: (כה) תמוש

מצודת ציון

כתפו: (כג) ותקעתיו. ענין תחיבה כמו ותתקע את היתד (שופטים ד'): יתד. מסמר: נאמן. ענינו מתקיים כמו ונאמן ביתך (שמואל ב' ז'): (כד) ותלו. מל' תליה: הצאצאים. הבנים היוצאים מרחם אמן: הצפיעות. ענינו היוצאים מן הגוף וכן צפיעי בקר (יחזקאל ד') שהוא דבר היוצא מן הגוף ועל הבנות יאמר כאילו אמר הצאצאים והצאצאות: האגנות. הספלים כמו אגן הסהר (ש"ה ז'): הנבלים. שם כלי נגון: (כה) תמוש. תסור כמו לא ימיש עמוד הענן (שמות י"ג):

מצודת דוד

יסבול טורח צורך בית המלכות: ופתח. כשיפתח שערי הבית אין מי יסגור וכו' ר"ל הכל יהא נעשה על ידו: (כג) ותקעתיו יתד במקום נאמן. ר"ל לא יהיה נעתק ממעלתו כיתד התקועה במקום חזק ומתקיים: והיה לכסא כבוד וגו'. ר"ל כל משפחת בית אביו יתכבדו בו: (כד) ותלו עליו. לפי שהמשילו ליתד אמר ותלו עליו ל' הנופל ביתד ור"ל כולם יהיו סמוכים עליו: כל כבוד וגו'. כבוד בית אביו יהיה סמוך עליו ונשען בו: הצאצאים והצפיעות. הבנים והבנות: כלי הקטן. כלי התשמיש הקטן כמין וכפי שהמשילו ליתד אמר לשון הנופל ביתד שתולין בו כלים הגדולים עם הקטנים ור"ל אף הקטנים יהיו מתכבדים ומתפארים בו כי תהיה גדולתו מפורסמת מאד: מכלי האגנות. בין כלי אגנות בין כל מין כלי נבלים ור"ל כולם יתכבדו בו איש לא נעדר: (כה) תמוש היתד. ר"ל שבנא שחשב להיות

וְנִגְדְּעָה וְנָפְלָה וְנִכְרַת הַמַּשָּׂא אֲשֶׁר־עָלֶיהָ כִּי יְהוָה דִּבֵּר׃
כג א מַשָּׂא צֹר הֵילִילוּ ׀ אֳנִיּוֹת תַּרְשִׁישׁ כִּי־שֻׁדַּד מִבַּיִת
מִבּוֹא מֵאֶרֶץ כִּתִּים נִגְלָה־לָמוֹ׃ ב דֹּמּוּ יֹשְׁבֵי אִי סֹחֵר
צִידוֹן עֹבֵר יָם מִלְאוּךְ׃ ג וּבְמַיִם רַבִּים זֶרַע שִׁחֹר קְצִיר

רש"י

בס"א ד' קמץ

היתד · גדולתו של שבנא : ונכרת המשא אשר עליה · בני משפחתו וסייעתו הנסמכין עליו והתולים בו כלי תפארתם ולפי שדימהו ליתד דימה המתפארים בו ונשענים עליו למשא שמטעינים על היתד ויש פותרים אותו ותתקיים הנבואה שנתנבאה עליו : (א) הילילו אניות תרשיש · שהיו מתעשרים על ידי סוחרי צור שהיו מביאים אניות תרשיש סחורה לצור · תרשיש שם הים : כי שודד מבית מבוא · כי שודד מבפנים מקום שהייתם רגילים לפונדק מלבוא עוד לתוכו ולא יהיה עוד לכם מקום בצור ללון שם : מארץ כתים · הם הרומיים : נגלה למו · השודד לאנשי צור · ד"א מארץ כתים נגלה לאנשי תרשיש שוד של צור שברחו בני צור אל כתים ומשם נשמעה השמועה : (ב) דומו יושבי אי · התאבלו ושבו דומם יושבי אי הים למה סוחרי צידון עוברי ימים היו רגילים למלאותך כל סחורה עכשיו כשתפול צור תפול צידון עמה שסמוכות היו זו לזו בתוך מהלך יום : (ג) ובמים רבים ·

מצודת דוד

להיות קבוע בממשלתו כיתד שתקועה במקום המתקיים שנה ביום ההוא תסור ממשלתו : ונגדעה · תהיה נכרתה ממקומו ותפול לארץ ר"ל יבוטל הממשלה ויושפל מעלתו : ונכרת המשא · בנפול היתד ישבר ויוכרת משא הכלים התלויים בה ור"ל במפלת שבנא יושפל משפחתו ואנשיו המתכבדים בו ונשענים עליו : כי ה' דבר · ובידו לקיים : כג (א) הילילו אניות תרשיש · אנשי הספינות ההולכים על ים תרשיש להביא סחורה לצור הילילו מעתה על חורבן צור : כי שדד · כי צור שודד מהיות בה בית מהיות מי בא בה : מארץ כתים · שוד צור נתגלה לאנשי האניות מארץ כתים כי שמה ברחו בני צור : (ב) דומו יושבי אי · יושבי כל אי הים מהאיים סביבות צור שבו דומם והתאבלו כי עיר סחורתכם נחרבה : סוחר צידון · ר"ל וכן כל סוחר מסוחרי צידון : עובר ים מלאוך · כי כל מי שהיה עובר ים בספינות היה ממלא אותך צור בהרבה סחורות ומזה היה לסוחר צידון ריוח גדול ועתה שבת המסחר : (ג) ובמים רבים ·

מצודת ציון

ונגדעה · ענין כריתה כמו שקמים גדעו (לעיל ט') : כג (א) הילילו · מלשון יללה : שודד · נעשק : מבית · מהיות בית וכן מבוא דוגמתו וימאסך ממלך (ש"א ט"ו) ופי' מהיות מלך : למו · להם : (ב) דומו · ענין שתיקה כמו וידום אהרן (ויקרא י') ור"ל התעצבו כי דרך המתעצב לשבת דומם : (ג) שיחור · הוא הנילוס :

יְאֹור תְּבוּאָתָהּ וַתְּהִי סְחַר גּוֹיִם׃ ד בּוֹשִׁי צִידוֹן כִּי אָמַר
יָם מָעוֹז הַיָּם לֵאמֹר לֹא־חַלְתִּי וְלֹא־יָלַדְתִּי וְלֹא גִדַּלְתִּי
בַחוּרִים רוֹמַמְתִּי בְתוּלוֹת׃ ה כַּאֲשֶׁר־שֵׁמַע לְמִצְרָיִם יָחִילוּ

רש"י

היה בא זרע ממצרים היושבת על נהר שיחור אל צור: קציר יאור · מצרים היה תבואה של צור: שיחור · הוא נילוס שנא' (יהושע יג) מן השיחור אשר על פני מצרים והיו מביאים התבואה לצור באניות מצרים: ותהי · צור: סחר גוים · מעט רב שהיו בה כל הגוים מביאין לה סחורה: (ד) בושי צידון · שטפלה לצור: כי אמר ים · כי אמרה צור היושבת במעוז הים שהיא עיקר ראש המלכות הריני כמו שלא חלתי ולא ילדתי בחורים כי כולם נהרגו והרי כמו שלא רוממתי בתולות וכן ת"י ורבותינו אמרו באגדה בושי צידון כי אמר ים מה אני שאין לי בנים ובנות לדואג עליהם שלא יתפשו בעוני איני משנה מצות קוני לעבור גבול חול אשר שם לי על אחת כמה וכמה בושי צידון שיש לך לדאוג בכל אלה: (ה) כאשר שמע למצרים · אשר שמעו על מצרים שהבאתי עליהם עשר מכות וסוף טבעו בים: יחילו · יבהלו: כשמע · השומעים כשיצא שמע צור כי גם מכותיה של צור יהיו דוגמת אותן מכות · דם ואש (יואל ג') דוגמת מכת דם · קול שאון מעיר (לקמן ס"ו) זה קרקור הצפרדעים · ונהפכו נחליה לזפת ועפרה לגפרית (לקמן ל"ד) דוגמת מכת כנים · וירשוה קאת וקפוד דוגמת מכת ערוב · ונשפטתי אתו בדבר (יחזקאל ל"ח)

מצודת ציון

יאור · הנילוס נקרא יאור: (ד) מעוז · ענין חוזק: חלתי · כן יקראו חבלי הלידה וכן חלנו כמו ילדנו (לקמן כ"ו): רוממתי · ענינו כמו גדלתי: (ה) יחילו · מלשון חיל ורעד:

מצודת דוד

בדרך מים רבים היה בא לצור זרעים ממצרים היושבת על שיחור: קציר יאור תבואתה · התבואה הבאה אל צור היה מקציר יאור ר"ל הנקצרות משדות מצרים הגדל ע"י השקאת היאור והיתה רבת התבואה וטוב למאכל והוא כפל ענין במ"ש: ותהי סחר גוים · צור היתה סחר גוים כולם היו סוחרים עמה: (ד) בושי צידון · כיון שחרבה מקום סחורתך בושי והכלמי: כי אמר ים · כי הים המקיף את צור אמר ומקונן בעד צור וכה יאמר אתה צור מעוז כל הערים היושבים לחוף הים יש לך לומר ולקונן הריני כאילו לא חלתי וכאילו לא ילדתי וכו' כי נשארתי שממה מבלי בנים ובנות והואיל וכן בושי צידון כי להיכן תוליך סחורתך: רוממתי · מוסב על מלת ולא כאילו אמר ולא רוממתי בתולות: (ה) כאשר שמע למצרים · כאשר יהיה נשמע למצרים אבדן צור יחילו מפחד האויב שלא יבוא גם עליהם וימלאו רעדה כמו שחרדו אנשי

צר

כְּשֵׁמַע צֹר׃ ו עִבְרוּ תַּרְשִׁישָׁה הֵילִילוּ יֹשְׁבֵי אִי׃
ז הֲזֹאת לָכֶם עַלִּיזָה מִימֵי־קֶדֶם קַדְמָתָהּ יֹבִלוּהָ רַגְלֶיהָ
מֵרָחוֹק לָגוּר׃ ח מִי יָעַץ זֹאת עַל־צֹר הַמַּעֲטִירָה אֲשֶׁר
סֹחֲרֶיהָ שָׂרִים כִּנְעָנֶיהָ נִכְבַּדֵּי־אָרֶץ׃ ט יְהוָה צְבָאוֹת

רש"י

דוגמת מכת דבר · סמק בשרו (זכריה יד) דוגמת מכת שחין · וכרת הזלזלים (לעיל י״ח) דוגמת הברד והארבה · וטבח גדול בארץ אדום (לקמן ל״ד) כנגד מכת בכורות· השיטה הזאת אם צור זו היא עיר אחרת ואם צור ממש לפי שכסה אותה הים הוא אומר עליה כאשר שמע למצרים ואני אומר שכל הענין מדבר בצור העיר שהרי סמוך לה צידון : (ו) עברו · אנשי צור לברוח לתרשיש : (ז) הזאת לכם עליזה · הרי נפלה לפניכם ויאמר לכם הזאת העיר שהיתה עליזה בעיניכם אשר מימי קדם קדמתה היתה עליזה עכשיו יובילוה רגליה מרחוק לבקש לה מנות : (ח) כנעניה · תגריה כמו (הושע י״ב) כנען בידו מאזני מרמה · ולא יהיה כנעני עוד (זכריה י״ד) :

מצודת דוד

צור כשמעם אשר האויב בא עליהם : (ו) עברו תרשישה · אתם הסוחרים המסתתרים אל צור מעתה עברו לארץ תרשיש להסתתר שמה והיא גם היא יושבת בתוך הים ויש מקום להסתתר שמה בשעת הדחק : יושבי אי · יושבי כל אי מהאיים סביבות צור עשו יללה כי מעתה לא תלכו שמה להסתתר : (ז) הזאת לכם · אמר כנגד אנשי צור וכי זאת חשבתם שתהיה לכם צור שהיתה קריה עליזה מרוב העושר והכבוד : מימי קדם קדמתה · קדמות העיר וראשית בנינה היא מימי קדם ר״ל משנים מרובות : יובילוה · חוזר לתחלת המקרא לומר וכי חשבתם שאנשי עיר כזאת יוליך אותם רגליהם לארץ מרחק לגור שמה ר״ל לברוח מפני האויב וללכת רגלי למרחוק : (ח) מי יעץ זאת · כאילו הנביא מתמה ואומר מי יעץ עצה כזאת על צור המעוטרת בעושר וכבוד אשר סוחריה המה שרים ומכובדים ר״ל על דעת מי עלה להחריב עיר כזאת : (ט) ה׳ צבאות יעצה · כאילו משיב לעצמו לומר ה׳ יעץ העצה ההיא ולא באה במקרה כ״א בהשגחה לזה להחריבה על מרבית גאותה בעשרה :

מצודת ציון

(ז) הזאת · בה״א התימה : עליזה · ענין שמחה : יובילוה · ענין הבאה כמו יובל שי (לעיל י״ח) : מרחוק · כמו למרחוק : לגור · לדור : (ח) המעטירה · מלשון עטרה ור״ל המפוארה : כנעניה · ענין תגר וסוחר כמו ותגור נתנה לכנעני (משלי ל״א) וכפל הדבר במ״ש :

לחלל

יְעָצָהּ לְחַלֵּל גְּאוֹן כָּל־צְבִי לְהָקֵל כָּל־נִכְבַּדֵּי־אָרֶץ׃ י עִבְרִי
אַרְצֵךְ כַּיְאֹר בַּת־תַּרְשִׁישׁ אֵין מֵזַח עוֹד׃ יא יָדוֹ נָטָה
עַל־הַיָּם הִרְגִּיז מַמְלָכוֹת יְהוָה צִוָּה אֶל־כְּנַעַן לַשְׁמִד
מָעֻזְנֶיהָ׃ יב וַיֹּאמֶר לֹא־תוֹסִיפִי עוֹד לַעֲלוֹז הַמְעֻשָּׁקָה

רש"י

(ט) כל צבי · מלב חזק: (י) עברי ארצך · לגולה: כיאור · כיאור הזה שעולה ומתפשט: בת תרשיש · צור היושבת בים תרשיש: אין מזח · אין לך עוד חוזק והזור לשנס מתניס · מזח לשון אזור כמו (תהלים ק"ט) ולמזח תמיד יחגרה וכל אזור לשון חוזק: (יא) ידו נטה · הנוטה: ה' צוה אל כנען · צוה את קרואיו על כנען: לשמיד · כמו להשמיד וכן ללכת לגיד ביזרעאל (מלכים כט) כמו להגיד וכן לשמיע קול תודה (תהלים כ"ו) כמו להשמיע: מעזניה · צור וצידון משל כנען היו כמו שנאמר את צידון בכורו: (יב) כתים · אל ארץ כתים קומי עבורי גם שם לא ינוח לך למה אני אומר קומי עבורי:

מצודת ציון

(ט) לחלל · מלשון חלול והשפלה: גאון · מלשון גאוה: צבי · ענין חמדה כמו נחלת צבי צבאות גוים (ירמיה ג'): להקל · מלשון קלות ובזיון: (י) בת תרשיש · עדת תרשיש: מזח · ענין אזור וחגורה כמו ומזית אפיקים רפה (איוב י"ב) ור"ל חוזק וזרוז כי החגור במתניו הוא מזורז ביותר: (יא) הרגיז · ענין תנועת החרדה והמהירות וכן ואת התרגזך אלי (לקמן ל"ז): אל · כמו על: כנען · ענין תגר ומסחר וכן כנען בידו מאזני מרמה (הושע י"ב): לשמיד · כמו להשמיד וכן לנפיל ירך (במדבר ה') ומשפטו להנפיל: מעזניה · מלשון עוז ותוזק ומשפטו מעוזיה ולהקל הקריאה החליפו אות הכפל בנו"ן וכן כי לא תמנו (איכה ג') ומשפטו תממו: (יב) לעלוז · לשמוח: המעשקה · השדודה

מצודת דוד

לחלל גאון כל צבי · למען השפיל כל גאון כל ארץ חמדה ולהבזות דעת הנכבדים כי הכל יקחו מהם מוסר ולא יוסיפו להתגאות: (י) עברי ארצך כיאור בת תרשיש · אתה עדת תרשיש הנמצאים בצור להסוחר עברי מהר לארצך כמו היאור השוטף מהר כי פן תדבק הרעה: אין מזח עוד · אין עוד לצור חוזק ואזור להיות מזורז מול האויב לעזור לעצמו וכ"ש לזולת: (יא) ידו נטה · כאילו המקום נטה ידו על הים לעכב על עוברי הים לבלי הביא עוד סחורה לצור: הרגיז ממלכות · העיר לב הממלכות לבוא עליה בחרדה ומהירות רב: ה' צוה · לא במקרה באו אבל ה' צוה לבוא על צור עיר המסחר להשמיד כל חזקה: (יב) ויאמר וגו' המעושקה וגו' · ה' אמר אתה עדת ציון הנעשקה משודדי צור בהיות סחורתו שמה הנה מעתה לא

בְּתוּלַת בַּת־צִידוֹן כִּתִּיים כתים ק׳ קוּמִי עֲבֹרִי גַּם־שָׁם לֹא־יָנוּחַ
לָךְ׃ יג הֵן ׀ אֶרֶץ כַּשְׂדִּים זֶה הָעָם לֹא הָיָה אַשּׁוּר יְסָדָהּ
לְצִיִּים הֵקִימוּ בַחִינָיו בחוניו קרי עֹרְרוּ אַרְמְנוֹתֶיהָ שָׂמָהּ
לְמַפֵּלָה׃ יד הֵילִילוּ אֳנִיּוֹת תַּרְשִׁישׁ כִּי שֻׁדַּד מָעֻזְּכֶן׃
טו וְהָיָה בַּיּוֹם הַהוּא וְנִשְׁכַּחַת צֹר שִׁבְעִים שָׁנָה כִּימֵי מֶלֶךְ

רש"י

(יג) הן ארץ כשדים זה העם לא היה · אשר לא כדי הוא להיות עם שהרי קראו הגוי המר והנמהר (חבקוק א') עם שוטה הוא · מן הבריות שהקב"ה מתחרט עליהן על שבראם כמו ששנינו שלשה הקב"ה מתחרט עליהם במסכת סוכה : אשור יסדה · להשכין בה ציים שלו ספינותיו בירניות גדולות כמו וצי אדיר (לקמן ל"ג) : הקימו בחוניו · הם יקימו מצודותיהם על צור · בחוניו לשון עופל ובחן (לקמן ל"ב) בירפריי"ן בלע"ז שעושין למצור על הכרכים : עוררו ארמנותיה · יחריבו לשון ערו ערו (תהלים קל"ז) לשון נתיצה עד היסוד : (טו) ונשכחת צור · לפי שמזכירה בלשון גנאי לשון

מצודת דוד

לא תוסיפי עוד לשמוח על כי מקום סחורתך היה קרוב לך : כתים קומי עבורי · לפי שאנשי צור ברחו לארץ כתים אמר עבורי לארץ כתים ועשה שם עמהם סחורה : גם שם · אבל גם שם עם כי תמצא אנשי סחורתך מ"מ לא תמצא שם נחת רוח כי לא תמצא ידך להתעסק בסחורה כמאז : (יג) הן ארץ כשדים · הנה זאת העיר צור מארץ כשדים היא כי זה העם היושב בה עתה לא היה בה מאז ולא בנה אותו : אשור יסדה · אשור שהיתה ראש הממלכה לכשדים הוא יסדה להשכין בו אנשי ספינות עושי מלאכה במים רבים והמה אנשים פחותים ונבזים : הקימו בחוניו · ר"ל הנה אנשי אשור הם בנוה והקימו מגדלות העיר והם החריבו ארמנותיה ושמו את העיר למפלה כאדם העושה בשלו : הילילו אניות תרשיש · אנשי הספינות ההולכות על ים תרשיש להביא סחורה לצור הילילו מעתה כי שודד צור שהיתה מעוז וחוזק לכל הערים היושבים לחוף הים : (טו) ונשכחת צור · ר"ל לא ילכו עוד אליה לסחורה : כימי מלך אחד ·

מצודת ציון

השדודה : בתולת · לפי שלא נכבשה עדיין קראה בתולה כי לא באה ברשות אחר כבתולה שלא באה ברשות בעל וכן בתולת בת ציון (מ"ב י"ט) : בת צידון · עדת צידון : כתים · אל כתים : ינוח · מלשון נחת רוח : (יג) לציים · לאנשי ציים ר"ל לבעלי ספינות כמו וצי אדיר (לקמן ל"ג) : בחוניו · מגדל ומבצר כמו עופל ובחן (לקמן ל"ב) : עוררו · ענין חורבן והשחתה כמו ערו ערו (תהלים קל"ז) : ארמנותיה · מל' ארמון ופלטרין : (יד) שודד · נעשק : מעזבן ·

אֶחָד מִקֵּץ שִׁבְעִים שָׁנָה יִהְיֶה לְצֹר כְּשִׁירַת הַזּוֹנָה׃
טז קְחִי כִנּוֹר סֹבִּי עִיר זוֹנָה נִשְׁכָּחָה הֵיטִיבִי נַגֵּן הַרְבִּי־
שִׁיר לְמַעַן תִּזָּכֵרִי׃ יז וְהָיָה מִקֵּץ ׀ שִׁבְעִים שָׁנָה יִפְקֹד
יְהוָה אֶת־צֹר וְשָׁבָה לְאֶתְנַנָּה וְזָנְתָה אֶת־כָּל־מַמְלְכוֹת
הָאָרֶץ עַל־פְּנֵי הָאֲדָמָה׃ יח וְהָיָה סַחְרָהּ וְאֶתְנַנָּהּ קֹדֶשׁ
לַיהוָה לֹא יֵאָצֵר וְלֹא יֵחָסֵן כִּי לַיֹּשְׁבִים לִפְנֵי יְהוָה יִהְיֶה

רש"י

זונה אמר ונשכחת כזונה ששכחוה אוהביה אף היא תשכח מאין סוחרים ותגרים פונים אליה לפי שתהיה חריבה : כימי מלך אחד · ימי דוד שבעים שנה היו ואיני יודע מה הסימן הזה הניתן כאן : יהיה לצור · זכרון מעט שתתנער מטפלותה ותחזור לאותן שהיו רגילין אצלה לחזור אליה לשוב לקדמותה: כשירת הזונה · שרואה שאין פונה אליה ונושאת קול ערב ונעים בשיר אולי תערב על מאהביה : (טז) הרבי שיר · כלומר אף הרבי תחנונים והשפילי גאותך : (יז) לאתננה · לקדמותה ולעשרה ע"י סחורתה ומכנה אותה בלשון גנאי : וזנתה · ותספק סחורה אך בל' גנאי כינה אותה : (יח) קדש לה' · עתידים צדיקים לבוז אותה כשיבא מלך המשיח : לא יאצר · להיות

מצודת ציון

מלשון עוז ותוקף : (טו) מקץ · מסוף : (יז) יפקוד · ענין זכרון והשגחה : לאתננה · כן יקרא מתן הזונה כמו לא תביא אתנן זונה (דברים כג) : (יח) יחסן · ענינו

מצודת דוד

כימי דוד שהיה מלך מיוחד (ולפי שהיה לדוד ברית ושבועה עם חירם מלך צור והם לא שמרו את הברית והרעו לישראל ולזה נגזר עליהם שבעים שנה שממון מול שנות דוד להכיר שמהאל נעשה ולא במקרה) :
יהיה לצור כשירת הזונה · כי דרך הזונה שבאים רבים אליה ולפעמים תשכח מאהוביה ולא יוסיפו לבוא ודרכה להרים קול בשיר ערב לעורר לב הזונים וכן יקרה לצור שהיו רבים באים לה לסחורה ונשכחה במפלתה ותצטרך לעורר לב הסוחרים לבוא אליה: (טז) קחי כנור· לפי שהמשילה לזונה אמר לשון הנופל בזונה נשכחה שלוקחת כנור בידה ומסבבת העיר ומנגנת בטוב ובנעימות ומרבה בשיר ערב למען תהיה זכורה למאהביה ור"ל ראוי לעורר לב הסוחרים לבוא אליך כמאז : (יז) יפקוד ה'· יעלה זכרונה לפני המקום : ושבה וגו'· תקח אתנן כבראשונה ולפי שהמשילה לזונה אמר לשון אתנן ור"ל תקנה סחורה מן המביאים : וזנתה וגו' · ר"ל היא תספיק סחורה לכל העמים : (יח) סחרה ואתננה · הוא כפל ענין במ"ש : קדש לה' · מאשר תרויח הקדיש ממנו לשם ה' : לא יאצר · לא יונח הריוח בבית האוצר : ולא יחסן · כפל הדבר במ"ש : כי ליושבים וגו' סחרה · ריוח סחרה תקדיש

סְחָרָהּ לֶאֱכֹל לְשָׂבְעָה וְלִמְכַסֶּה עָתִיק׃ כד א הִנֵּה יְהוָה
בּוֹקֵק הָאָרֶץ וּבוֹלְקָהּ וְעִוָּה פָנֶיהָ וְהֵפִיץ יֹשְׁבֶיהָ׃
ב וְהָיָה כָעָם כַּכֹּהֵן כַּעֶבֶד כַּאדֹנָיו כַּשִּׁפְחָה כַּגְּבִרְתָּהּ
כַּקּוֹנֶה כַּמּוֹכֵר כַּמַּלְוֶה כַּלֹּוֶה כַּנֹּשֶׁה כַּאֲשֶׁר נֹשֶׁא בוֹ׃

רש"י

אוצר למלכים: ולא יחסן · לא ינחילוה לבניהם: למכסה עתיק · למלבושי גוי · עתיק משובח כמו ידברו עתק (תהלים נ"ד): (א) הנה ה' בוקק הארץ ובולקה · הרי נבואה זו פורענות לישראל לפי שניבא להם נחמה זו והם עתידים לראות לפניה צרה רבה לכך אמר להם לא לכם אני אומר שתירשוה כי הנה הקב"ה בוקק ובולק אתכם והנותרים מכם ליום הגאולה המה ישאו קולם וירונו זהו סוף הענין ולהם נבאתי הנבואה הטובה: בוקק · מרוקן · ובולקה מחריבה: ועוה פניה · והבהיל חשוביה · עוה לשון נעויתי משמוע (לעיל כ"א): (ב) (תוספת) והיה כעם ככהן · לא כשאר הולכי דרכים שהאדון מוליכו עבדו והגבירה מוליכה שפחתה האדון נכבד והעבד נקלה הגבירה נכבדת והשפחה נקלית אבל כשהשבאי מוליך השבוים הכל שוין לפניו: כקונה כמוכר · בזמן שהעם יושב על נחלתו לבטח הקונה שמח

מצודת דוד

לכהנים היושבים לפני ה' בבה"מ: לאכול לשבעה · להיות להם למאכל עד כדי שביעה ולכסות חזק וחשוב: כד (א) הנה ה' בוקק וגו' · יריק את א"י מיושביה כי יגלו ממנה: ובולקה · גוזר אותה מן הישוב: ועוה פניה · יעות ויעקם חשובי הארץ: והפיץ · יפילם ע"פ הארץ: (ב) כעם ככהן וגו' · המשחיתים את הארץ לא ישאו פני גדול אלא כולם יהיו שוין בגזרה קטן כגדול: כקונה כמוכר · בזמן שהעם יושב בטח על נחלתו הקונה שמח והמוכר עצב בעת ימכר מה אחוזתו אבל בעת ילכו בגולה לא ישמח הקונה והמוכר לא יתאבל על המכירה: כמלוה כלוה · דרך המלוה לשמוח בלוה כמ"ש עבד לוה לאיש מלוה (משלי כ"ב) אבל כיון שהשבאי יקח הכל כאילו אין לזה על זה כלום כי הלוה אין לו מה לשלם ולא הפסיד למלוה כ"א היה נשאר בידו היה השבאי נוטל ממנו: בנשה · הוא הלוה בדבר זולת הכסף: כאשר נשא בו · הוא המלוה את

מצודת ציון

כמו אוצר וכן חוסן ויקר יקחו (יחזקאל כ"ב): ולמכסה · לכסות: עתיק · ענינו חזק וחשוב וכן הון עתק (משלי ח'): כד (א) בוקק · ענין רקות כמו גפן בוקק ישראל (הושע י'): ובולקה · ענין כריתה וכן בוקה ומבוקה ומבולקה (נחום ב') ובדרז"ל לא חילק ידענא ולא בילק ידענא (חולין י"ס): ועוה · מלשון עוות ועקום: פניה · ר"ל החשובים: והפיץ · ענין פזור: (ב) כעם ככהן · כפל הכפי"ן להורות על דמיון גמור: כגברתה · כאדונית: כנשה · ענין

ג הִבּוֹק ׀ תִּבּוֹק הָאָרֶץ וְהִבּוֹז ׀ תִּבּוֹז כִּי יְהוָה דִּבֶּר אֶת־
הַדָּבָר הַזֶּה : ד אָבְלָה נָבְלָה הָאָרֶץ ׀ אֻמְלְלָה נָבְלָה תֵּבֵל
אֻמְלָלוּ מְרוֹם עַם־הָאָרֶץ : ה וְהָאָרֶץ חָנְפָה תַּחַת יֹשְׁבֶיהָ
כִּי־עָבְרוּ תוֹרֹת חָלְפוּ חֹק הֵפֵרוּ בְּרִית עוֹלָם : ו עַל־כֵּן

רש"י

והמוכר עצב שלא ישוב לממכרו אבל כשהשבאי מוליכם הקונה אל ישמח והמוכר אל יתאבל וכן כמלוה כלוה שניהם שוין שהלוה אין לו לפרוע והמלוה אם לא הלוה לזה היה השבאי נוטלו · כמו כן כנושה כאשר נושא בו · לוה נופל בכסף ונושה נופל בכל שאר דברים כגון יין ושמן ותבואה ודבש כדכתיב (דברים כ"ד) כי תשה ברעך משאת מאומה ע"כ : (ג) הבוק תבוק · תתרוקן : והבוז תבוז · לשון בזה ושלל : (ד) נבלה · כמו (ירמיה ח) והעלה נבל לשון כמש ותשות כח : אומללה · לשון שפלות כמו היהודים האמללים (נחמיה ה' ג') : תבל · היא ארץ ישראל שהיא מתובלת במצות הרבה : מרום עם הארץ · גאון עם הארץ : (ה) והארץ חנפה · כמין חניפות עושה עשב ואינו עושה קמה מראה קמה ואין חטין בקשיה : תחת יושביה · בשביל יושביה : ברית עולם · היא התורה שקיבלו בברית : (ו) על

מצודת ציון

הלואת דברים זולת הכסף כיין ושמן ותבואה כמ"ש משאת מאומה (דברים כ"ד) : (ג) הבוק תבוק · ריקנות תתרוקן : והבוז תבוז · מלשון בזה ושלל : (ד) אבלה · ענין השחתה כמו תאבל הארץ (הושע ד'):נבלה · ענין כמישה כמו ועלהו לא יבול (תהלים א) : אמללה · ענין כריתה כמו ימולל ויבש (שם צ) : תבל · כן נקראת הארץ המיושבת : מרום · ענין גבהות וגדלות : (ה) תחת · ר"ל בעונם וכן תחת אשר לא עבדת (דברים כ"ח) : חלפו · ענין העברה כמו וחלף ביהודה (לעיל ח') : חוק · ענין גזרה : הפרו · בטלו :

מצודת דוד

הלוה : (ג) הבוק תבוק וגו' · ר"ל בודאי כן יהיה כי ה' דבר וכו' ומי יפר דברו : (ד) אבלה נבלה · נשחתה ונכמשה הארץ : אומללה נבלה · נכרתה ונכמשה ארץ ישראל שהיא העיקר למקומות המיושבות : אמללו · ונכרתו גדולי עם הארץ : (ה) והארץ חנפה · ר"ל כמו המחניף בשפתיו ולבו בל עמו כן הארץ עושה עשב ואינו עושה קמה מראה קמה ואין חטים בקשיה : תחת יושביה · בעבור עון יושביה : כי עברו תורות · עברו תורה שבכתב ותורה שבע"פ חלפו חוק · עברו להלן מחוק התורה ולא קיימוהו : ברית עולם · היא התורה שקבלו בברית לקיימה עד עולם וכפל הדבר פעמיים ושלש כדרך המליצה ; (ו) על כן אלה · בעבור האלה

אָלָה אָכְלָה אֶרֶץ וַיֶּאְשְׁמוּ יֹשְׁבֵי בָהּ עַל־כֵּן חָרוּ
יֹשְׁבֵי אֶרֶץ וְנִשְׁאַר אֱנוֹשׁ מִזְעָר׃ ז אָבַל תִּירוֹשׁ אֻמְלְלָה־
גָפֶן נֶאֶנְחוּ כָּל־שִׂמְחֵי־לֵב׃ ח שָׁבַת מְשׂוֹשׂ תֻּפִּים חָדַל
שְׁאוֹן עַלִּיזִים שָׁבַת מְשׂוֹשׂ כִּנּוֹר׃ ט בַּשִּׁיר לֹא יִשְׁתּוּ־
יָיִן יֵמַר שֵׁכָר לְשֹׁתָיו׃ י נִשְׁבְּרָה קִרְיַת־תֹהוּ סֻגַּר כָּל־
בַּיִת מִבּוֹא׃ יא צְוָחָה עַל־הַיַּיִן בַּחוּצוֹת עָרְבָה כָּל־

רש״י

כן אלה · בעון שבועת שוא : חרו · לשון יובש וצמא כחום חורב כמו נחר מפוח (ירמיה ו׳) : (ח) משוש תפים · שהייתם אומרים הנם ששון ושמחה (לעיל כ״ב) : (י) קרית תהו · כשתשבר נקראת קרית תהו : מבוא · מלבוא לתוכה איש : (יא) ערבה · החשיכה :

מצודת דוד

האלה אשר היתה לשוא לכן כלתה הארץ ושממו יושביה : על כן · בעבור עון האלה נשרפו יושבי הארץ ונשאר מהם מעט אנשים : (ז) אבל תירוש · נשחתו ענבי היין כי אין זומר ועודר : אמללה גפן · כפל כדבר במ״ש : נאנחו כל שמחי לב · אף הרגילים בשמחה יאנחו כי נאבד היין המשמח את הלב כמו שכתוב ויין ישמח לבב אנוש (תהלים ק״ד) : (ח) שבת משוש תופים · בטל השמחה ששמחו בקול התופים : שאון עליזים · המיית השמחים : (ט) בשיר וגו׳ · לא ישתו לשמחת משתה ששותים בשיר אלא השכר יהיה מר להשותים כי ישתוהו לספוג האבל והצער : (י) נשברה קרית תוהו · כל עיר תהיה שבורה וקראה קרית תוהו ע״ש סופה כשתהיה נשברה תהיה תוהו וכן אפיתי על גחליו לחם (לקמן מ״ד) שקוראהו לחם ע״ש סופו : סוגר כל בית מבוא · הבתים יהיו נתוצים ואין מי יבא בהם כאילו סוגר הבית שבלי תת בא בו : (יא) צוחה על היין · יצעקו ויילילו

מצודת ציון

(ו) אלה · ענין שבועה וכן ושמעה קול אלה (ויקרא ה׳) : אבלה · ענין השחתה וכליון : ויאשמו · מלשון שממה וכן גם עדרי הצאן נאשמו (יואל א׳) : חרו · ענין יובש ושרפה וכן נחר מפוח (ירמיה ו׳) : אנוש · הוא שם משמות האדם : מזער · מעט כמו ושאר מעט מזער (לעיל ט״ז) : (ז) אבל · ענין השחתה : תירוש · ענבי היין : אמללה · נכרתה : נאנחו · מלשון אנחה : (ח) שבת · בטל כמו שבת נוגש (לעיל י״ד) : משוש · ענין שמחה : תופים · מין כלי נגון : חדל · ענין מניעה : שאון · ענין המיה : עליזים · ענין שמחה : (ט) ימר · מלשון מרירות : שכר · יין ישן : (י) קרית · עיר : תוהו · ענין שממון וכן והארץ היתה תוהו ובוהו (בראשית א׳) : (יא) ערבה ·

שִׂמְחָה גָּלָה מְשׂוֹשׂ הָאָרֶץ׃ יב נִשְׁאַר בָּעִיר שַׁמָּה וּשְׁאִיָּה
יֻכַּת־שָׁעַר׃ יג כִּי כֹה יִהְיֶה בְּקֶרֶב הָאָרֶץ בְּתוֹךְ הָעַמִּים
כְּנֹקֶף זַיִת כְּעוֹלֵלֹת אִם־כָּלָה בָצִיר׃ יד הֵמָּה יִשְׂאוּ קוֹלָם
יָרֹנּוּ בִּגְאוֹן יְהוָה צָהֲלוּ מִיָּם׃ טו עַל־כֵּן בָּאֻרִים כַּבְּדוּ

רש״י

משוש הארץ· היא ירושלים: (יב) ושאיה יוכת שער· על ידי שאיית גלמוד שיהו הבתים שואין מאין יושב יוכתו השערים ע"י שדים ומזיקין: (יג) כי כה· ישארו ישראל בקרב העמים אחד בעיר ושנים במשפחה: כנוקף זית· המשאיר גרגרים בראש אמיר: (יד) המה ישאו קולם· לאותו המעט הנשאר תבא הטובה שאמרתי למעלה: צהלו מים· יותר ממה שצהלו על הים בגאולת מצרים: (טו) על כן באורים· ת"י במיתי נהורא לצדיקיא על שתי אורות של גאולת בבל ושל ישמעאל ומנחם אמר אורים לשון נקעים וסעיפים שהיו בורחים שם וכן אור כשדים (בראשית י"א) בקעת כשדים·

מצודת דוד

בחוצות על היין שחסר מהם ולזה חשכה כל שמחה כי היין ישמח לבב ואין להם במה ישמח (ולפי שהשמחה קרוי אור לזה אמר בהעדרו ענין חושך): גלה משוש הארץ· השמחה הלכה מהם: (יב) נשאר בעיר שמה· ר"ל המשוש הלכה ונשאר השמה: ושאיה· ובעבור השאיה יוכת שער כל עיר כי כן דרך עיר שוממה ששעריה כתותים ונתוצים כי אין מי משגיח בתקנתם: (יג) כי כה יהיה· כי כן יהיה מספר הנשארים בין בא"י בין הנשארים בגולה בתוך העמים: כנוקף זית· חוזר לתחלת המקרא לומר מספר הנשארים יהיו ככורת פרי אילן זית אשר מעט ישאיר אחריו וכמספר העוללות הנשארים בגפנים כאשר כלה הבציר והמה המעט וכן מעטים יהיו הנשארים מבני ישראל: (יד) המה ישאו קולם· המה יזכו לגאולה וישאו קולם ברנה: בגאון ה'· בעבור גאון ה' יצהלו בקול יותר ממה שצהלו בקול שמחה על הים כאשר שקעו מצרים בעומק הים: (טו) על כן· הואיל ומובטחים

מצודת ציון

מלשון ערב ור"ל חשכה כערב: גלה· מלשון גלות: (יב) שמה· שממה: ושאיה· כמו ובשאיה והוא מענין שממה כמו שאו ערים (לעיל ו): יוכת· מלשון כתיתה: (יג) כה· כן: כנוקף· ענין כריתה וכן ונקף סבכי היער (לעיל י'): כעוללות· הם הענבים הקטנים הנשארים באילן ואין מי חושש עליהם והוא מלשון עולל ויונק: כלה· נשלם: בציר· כן יקרא תלישת הענבים כמו כי תבצור כרמך (דברים כ"ד):(יד) ישאו· ענין הרמה: גאון· ענין ממשל רב: צהלו· ענין השמעת קול גדול וכן צהלי קולך בת גלים (לעיל י'): (טו) באורים· ענין בקיעה וחריץ וכן

הם

יְהוָה בְּאִיֵּי הַיָּם שֵׁם יְהוָה אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל׃ טז מִכְּנַף הָאָרֶץ
זְמִרֹת שָׁמַעְנוּ צְבִי לַצַּדִּיק וָאֹמַר רָזִי־לִי רָזִי־לִי אוֹי לִי
בֹּגְדִים בָּגָדוּ וּבֶגֶד בּוֹגְדִים בָּגָדוּ׃ יז פַּחַד וָפַחַת וָפָח
עָלֶיךָ יוֹשֵׁב הָאָרֶץ׃ יח וְהָיָה הַנָּס מִקּוֹל הַפַּחַד יִפֹּל אֶל־
הַפַּחַת וְהָעוֹלֶה מִתּוֹךְ הַפַּחַת יִלָּכֵד בַּפָּח כִּי־אֲרֻבּוֹת

רש"י

וכן מאורה לפעוני (לעיל י"א) נקע חור מעונתו : מכנף הארץ · ת"י מבית מקדשא שהוא בסוף א"י במזרחה כמו ששנינו לוד מן המערב וירדן מן המזרח כמלא מירושלים לירדן מהלך יום ואני אומר לפי פשוטו שמענו מאחורי הפרגוד שעתידין להעלות זמירות מכנף הארץ ומה הן הזמירות צבי לצדיק עתיד להיות מצב ותקומה לצדיקים : ואמר רזי לי וגו' · אוי לי שנגלו לי שני רזים רז פורענות ורז ישועה והרי תרחק הישועה עד שיבאו אויבים בוזזים אחר בוזזים אחרים ושודדים אחר שודדים · תמש בגידות האמורות כאן כנגד בבל ומדי ופרס ויון וכותים שישעבדו בישראל לפני גאולתם · ואחרי הביזות האלה : (יז) פחד ופחת ופח עליך · על העמים יושבי הארץ · פחת · גומא ליפול בה כמו שמפרש ואומר : (יח) הנס מקול הפחד יפול אל הפחת וגו' · הנמלט מחרב משיח בן יוסף יפול אל חרב

מצודת דוד

הם על הגאולה לכן אותם הנסתרים בבקיעי הארץ מפחד האויב כבדו את ה' : באיי הים · מלת כבדו משמשת בשתים לומר אותם שגלו לאיי הים כבדו את שם ה' וכו' : (טז) מכנף הארץ זמרות שמענו · ר"ל אני וחברי הנביאים שמענו בנבואה אשר בעת הגאולה תהיה כריתה והשחתה מקצה הארץ עד קצהו ואחריה יהיה ההדר לכל צדיק וצדיק : ואמר · כשמעי הדבר הזה אמרתי הסוד האמור לי מביא רזון לי ואוי לי על השמועה כי הבוגדים יבגדו בישראל וירעו להם: ובגד בוגדים בגדו · ר"ל קבוצת בוגדים אשר יבגדו בהבוגדים ההם יבגדו גם המה בישראל ר"ל יהיה תגר ומלחמה בין האומות וכולם יבגדו בישראל: (יז) פחד וגו' · ר"ל צרות משונות ותכופות: עליך · יבואו עליך ישראל יושב הארץ הזאת: והיה הנס · מי שיברח ממקומו מקול הפחד יפול וכו' ר"ל מי שינצל מצרה אחת יפול באחרת : כי

מצודת ציון

מאורת לפעוני (לעיל י"א) : (טז) מכנף · מקצה כמו נאחוז בכנפות הארץ (איוב ל"ח) : זמירות · ענין כריתה כמו זמיר עריצים יענה (לקמן כה) : צבי · ענין הדר כמו לעטרת צבי (לקמן כח) : רז · קדמאה ענין סוד כמו וכל רז לא אנס לך (דניאל ד) ותנינא ענין רזון וכחישות : (יז) ופחת · חפירה עמוקה כמו באחת הפחתים (ש"ב יז) : ופח · רשת : (יח) הנס · ענין בריחה : ארבות · חלונות כמו

מִמָּרוֹם נִפְתָּחוּ וַיִּרְעֲשׁוּ מוֹסְדֵי אָרֶץ : יט רֹעָה הִתְרֹעֲעָה
הָאָרֶץ פּוֹר הִתְפּוֹרְרָה אֶרֶץ מוֹט הִתְמוֹטְטָה אָרֶץ :
כ נוֹעַ תָּנוּעַ אֶרֶץ כַּשִּׁכּוֹר וְהִתְנוֹדְדָה כַּמְּלוּנָה וְכָבַד עָלֶיהָ
פִּשְׁעָהּ וְנָפְלָה וְלֹא־תוֹסִיף קוּם : כא וְהָיָה בַּיּוֹם הַהוּא
יִפְקֹד יְהוָה עַל־צְבָא הַמָּרוֹם בַּמָּרוֹם וְעַל־מַלְכֵי הָאֲדָמָה
עַל־הָאֲדָמָה : כב וְאֻסְּפוּ אֲסֵפָה אַסִּיר עַל־בּוֹר וְסֻגְּרוּ עַל־

רש"י

משיח בן דוד והנמלט משם ילכד בפח במלחמות גוג: (יט) רועה התרועעה · לשון שבר כמו (תהלים ב׳) תרועם בשבט ברזל : פור התפוררה · לשון פירורין : (כ) במלונה · סוכת נוצרים שברחש האילן: (כא) צבא המרום · יפיל שרי האומות תחלה : (כב) ואספו אספה · שהיא לרעתם להכניס האסיר על בור המוכן לו מחויבי גיהנם לגיהנם : וסגרו על מסגר · הם

מצודת ציון

וארובות השמים (בראשית ז׳): ממרום · מן השמים הרמים : מוסדי · מלשון יסוד : (יט) רועה התרועעה · ענין שבירה כמו ורעו דליותיו (ירמיה י״א): פור התפוררה · ענין הרצוץ לחתיכות דקות כמו אתה פוררת (תהלים ע״ד) : מוט התמוטטה · מל׳ נטיה ונפילה : (כ) נוע תנוע · מלשון הנעה והנדה: והתנודדה · מל׳ נדידה : כמלונה · כן יקרא סוכת שומר הקשואין על כי אינה עשויה אלא ללינת לילה כמ״ש כמלונה במקשה (לעיל א): (כא) יפקוד · ענין זכרון כמו והוא פקד עלי (עזרא א): (כב) אסיר · כאסיר ותחסר כ״ף הדמיון : על בור · אל בור : על

מצודת דוד

ארובות · אמר במשל כאילו נפתחו חלוני שמים ויורדים דרך גם צרות מרובות : וירעשו וגו׳ · ר״ל אף החזקים ירעדו מפחד הצרות המרובות : (יט) רועה וגו׳ · כאומר אבל סוף הדבר תהפך הצרות על האומות והארץ תשבר ותפרך לפרורים ותהיה נוטה ליפול והוא משל על מרבית הצרות וכפל הדבר לחזק : (כ) נוע וגו׳ · הארץ תתנועע כשכור המתנועע ולא יוכל לעמוד ביושר מבלי הנעה: והתנודדה · תהיה נדה ונעה כסוכת שומר הקשואין הנדה ברוח : וכבד עליה פשעה · הפשע אשר פשעו בישראל להצר להם יכבד על הארץ ותפול למטה ולא תוכל לקום עוד ר״ל העון הזה יקטרג על האומות ויאבדו עדי עד : (כא) יפקוד ה׳ · יפקוד פורעניות על צבא וכו׳ ר״ל יספיל שרי מעלה של האומות אשר המה במרום בגבהי המעלה ואח״ז יפקוד על מלכי האדמה אשר המה על האדמה כי אין המקום נפרע מאומה עד שמפיל שרה תחלה : (כב) ואספו וגו׳ · יהיו מאוספים לקבל תשלומים כדרך שמאספין בני אדם

אס

מַסְגֵּר וּמֵרֹב יָמִים יִפָּקֵדוּ׃ כג וְחָפְרָה הַלְּבָנָה וּבוֹשָׁה הַחַמָּה
כִּי־מָלַךְ יְהוָה צְבָאוֹת בְּהַר צִיּוֹן וּבִירוּשָׁלִַם וְנֶגֶד זְקֵנָיו
כָּבוֹד׃ כה א יְהוָה אֱלֹהַי אַתָּה אֲרוֹמִמְךָ אוֹדֶה שִׁמְךָ כִּי
עָשִׂיתָ פֶּלֶא עֵצוֹת מֵרָחוֹק אֱמוּנָה אֹמֶן׃ ב כִּי שַׂמְתָּ מֵעִיר
לַגָּל קִרְיָה בְצוּרָה לְמַפֵּלָה אַרְמוֹן זָרִים מֵעִיר לְעוֹלָם לֹא

רש"י

שבעה מדורי גיהנם : ומרוב ימים יפקדו · עונות ימים רבים יפקדו עליהם וזהו שיסד הקליר (בסילוק של יוצר דפרשת זכור) לרוב ימים להמנות להשוב להם חשבונות : (כג) וחפרה הלבנה וגו׳ · ת״י ויבהתון דפלחין לסיהרא ויתכנעון דסגדין לשמשא : (א) עצות מרחוק אמונה אומן · עצות שיעצת מרחוק נאמרהם בברית בין הבתרים : אמונה אומן · אמונה נאמנת · אומן כמו אוהל אוכל ואינו לשון פועל אלא לשון מפעל אבוי״רמינט בלע״ז : (ב) שמת · הר שעיר מעיר לגל : ארמון זרים מעיר · מעון שעשו בעירך

מצודת דוד

את כל האסירים אל בור בית הסוהר וסוגרין אותם במסגר עד הבוקר שיוצאין איש איש לעבודתו ר״ל האסיפה שיתאספו יחד על ה׳ ועל משיחו האסיפה ההיא תהיה לרעתם כאסיפת האסירים : ומרוב ימים יפקדו · אז יפקד עליהם פורעניות על העונות שעשו מימים רבים : (כג) וחפרה הלבנה · אל מול האומות תחפיר הלבנה והחמה ר״ל יחשך מאורם בעיני האומות לפי רוב הצרות הבאות עליהם וכן נאמר במפלת בבל כי כוכבי השמים וכסיליהם לא יהלו אורם (לעיל י״ג) : כי מלך וגו׳ · ר״ל כאשר תגלה מלכותו בעשות נקם באנשי גוג והמלכים אשר אתו אשר יכשלו ויאבדו סביבות הר ציון וירושלים : ונגד זקניו כבוד · ולנגד זקני עמו יהיה לכבוד ולהפארת מה שהשכילו לדעת מאז שה׳ הוא האלהים :

כה (א) ה׳ אלהי אתה · בראות הנביא הגבואה ההיא התחיל לקלס למקום ואמר ה׳ אלהי אתה וכו׳ : עצות מרחוק · העצות שיעצת מזמן רחוק אשר הבטחת ע״י הנביאים היא אמונה אמתית וקיימת כי כן נעשה : (ב) מעיר לגל · אותו מקום שהיה עיר שמתו להיות גל אבנים כדרך החורבה : קריה בצורה · עיר מבצר שמת להיות מפלה ; ארמון זרים ·

מצודת ציון

מסגר · כמו במסגר על במקום בי״ת וכן על הרבכם (יחזקאל ל״ג) ור״ל במנעול המסגר : (כג) וחפרה · ענין בושה ור״ל תכסה מאורה כי המתביים יכסה מאור פניו : כי · כאשר : כה (א) אומן · ענינו דבר המתקיים כמו יתד במקום נאמן (לעיל כ״ב) : (ב) לגל · תל ודגור : ארמון · היכל ופלטרין : זרים · נכרים וכן יקראו האומות כמ״ש וגם אל הנכרי (מ״א ח׳) : מעיר · מהיות

יִבָּנֶה׃ ג עַל־כֵּן יְכַבְּדוּךָ עַם־עָז קִרְיַת גּוֹיִם עָרִיצִים
יִירָאוּךָ׃ ד כִּי־הָיִיתָ מָעוֹז לַדָּל מָעוֹז לָאֶבְיוֹן בַּצַּר־לוֹ
מַחְסֶה מִזֶּרֶם צֵל מֵחֹרֶב כִּי רוּחַ עָרִיצִים כְּזֶרֶם קִיר׃
ה כְּחֹרֶב בְּצָיוֹן שְׁאוֹן זָרִים תַּכְנִיעַ חֹרֶב בְּצֵל עָב זְמִיר
עָרִיצִים יַעֲנֶה׃ ו וְעָשָׂה יְהוָה צְבָאוֹת לְכָל־הָעַמִּים בָּהָר
הַזֶּה מִשְׁתֵּה שְׁמָנִים מִשְׁתֵּה שְׁמָרִים שְׁמָנִים מְמֻחָיִם

ר ש " י

שהחריבוה תחת ארמנותיה חורבן אשר לעולם לא יבנה : (ד) מחסה מזרם · כיסוי אהל להציל מזרם וצל להגין מחורב ומהו אותו זרם הוא רוח עריצים כי רוחם דומה לזרם השוטף בקיר ומפילו : (ה) כחורב בציון · בעת יובש שמיבשת הזרעים להתמולל כן תכניע שאון זרים : חורב בצל עב · כשהחמים מתקשרים בענן עב בימי השרב שהצל שמחים בו כן יענה שיר הצדיקים על זמיר עריצים ומפלתן : זמיר · לשון לא תזמור (ויקרא כ"ה) : (ו) ועשה ה' צבאות לכל העמים · כשיבאו לצבא על ירושלים : משתה שמנים · שהם

מצודת ציון

עיר וכן כי שודד מבית (לעיל כ"ג) : עריצים · חזקים כמו כגבור עריץ (ירמיה כ) : (ד) מעוז · חוזק : מזרם · ענין שטיפת המים כמו כזרם מים (לקמן כ"ח) : מחורב · ענין יובש החמימות כמו בחרבוני קיץ (תהלים ל"ב) : רוח · ענין כעס כמו אל תבהל ברוחך (קהלת ז') : קיר · כותל : (ה) בציון · מל' ציה ושממה: שאון · ענין המיה : זרים · נכרים והם האומות : עב · ענן : זמיר · ענין כריתה כמו וכרמך לא תזמור (ויקרא כ"ה) : יענה · ענין הכנעה כמו מאנת לענות מפני (שמות י') : (ו) משתה · כן נקרא סעודת שמחה וכן עשה משתה (אסתר א'): שמנים ·

מצודת דוד

מקום הארמונות של הנכרים יהיה נשבת מעיר ולעולם לא יבנה עוד לשוב לקדמותו : (ג) על כן · בראות ממשלתך יכבדוך כל עם הזק ואנשי ע"י האומות החזקים יפחדו ממך : (ד) כי היית · כי בגאת זרועך היית למעוז בעת צר לישראל עם דל ואביון : מחסה · היית להם למחסה מזרם מים וצל מחום השמש ר"ל הצלתם מיד האומות המצירים לישראל : כי רוח · המקרא מפרש מהו הזרם ואמר שכעס העריצים דומה הוא לזרם מים השוטפים בחוזק להפיל הקיר : (ה) כחורב בציון · כעין החורב והחום אשר היא במקום ציה מבלי מצוא מחסה שהיא מצירה עד מאד כן מאד תכניע גאון הזרים המשמיעים קול שאון : חורב בצל עב · כמו החורב תהיה נכנעת ותתקרר בבוא צל העבים כן הכריתה תכניע את העריצים מושלי כשדים:(ו)לכל העמים· הבאים למלחמה עם גוג:בהר הזה·הר בת ציון:משתה שמנים· ר"ל הם יתשבו

שְׁמָרִים מְזֻקָּקִים׃ ז וּבִלַּע בָּהָר הַזֶּה פְּנֵי־הַלּוֹט ׀ הַלּוֹט
עַל־כָּל־הָעַמִּים וְהַמַּסֵּכָה הַנְּסוּכָה עַל־כָּל־הַגּוֹיִם׃ ח בִּלַּע
הַמָּוֶת לָנֶצַח וּמָחָה אֲדֹנָי יֱהוִֹה דִּמְעָה מֵעַל כָּל־פָּנִים
וְחֶרְפַּת עַמּוֹ יָסִיר מֵעַל כָּל־הָאָרֶץ כִּי יְהוָֹה דִּבֵּר׃ ט וְאָמַר
בַּיּוֹם הַהוּא הִנֵּה אֱלֹהֵינוּ זֶה קִוִּינוּ לוֹ וְיוֹשִׁיעֵנוּ זֶה יְהוָֹה

רש"י

כבורים שיהא נוח להם כשמן יהפוך להם למשתה שמרים : שמנים ממחים · נוחים ושמנים כמות עצמות יהיו שמרים מזוקקין מכל משקה שמן ויין שלא יהא שם אלא שמרים לבדם וכל זה במלחמות גוג ומגוג : הלוט · הכסוי : הלוט על כל העמים · המכסה את כל העמים · הלוט כמו וילט פניו (מלכים א׳ י״ט) הנה היא לוטה בשמלה (ש״א כ״א) : המסכה · לשון נסיכות ושררה : (ח) בלע המות · יכסנו ויעלימנו עולמית מישראל : (ט) ואמר · עמו ביום ההוא הנה וגו׳ : קוינו לו ויושיענו · היינו מקוים לו שיושיענו :

מצודת דוד

שיהיה נוח להם לכבוש את ירושלים כשמן שהוא נוח ויהפך להם למשתה שמרים הקשה לגוף ר״ל שם יפלו מבלי תקומה : שמנים ממחים · שמנים הנוחים ושמנים כמוח עצמות יהפוך לשמרים מזוקקים מן המשקה שהוא בלתי שמרים לבדם והוא כפל ענין במ״ש ולומר שיהפך מהשבתם מן הקלה אל הקלה : (ז) ובלע · המקום ישחית בהר הזה את השובי המכסה ותוזר ומפרש המכסה ומגין על כל העמים ועל גוג יאמר : והמסכה · המסך המכסה על כל האומות וכפל הדבר במ״ש : (ח) בלע · אז ישחית ויבטל המיתה לעולם : ומחה וגו׳ · ר״ל ישבית דמעת הבכי : וחרפת עמו יסיר · לא ימצא עוד מי יחרף את ישראל כי לא יהיו עוד גולים בין האומות : מעל כל הארץ · כי כולם ישובו איש לא נעדר ולא ימצא גולה מהם בכל הארץ ולא יחרפו למי : כי ה׳ דבר · ובידו לאמת דברו : (ט) ואמר · אז יאמר לישראל הנה זהו אלהינו אשר קוינו לו והוא יושיענו : זה ה׳ וגו׳ · כפל הדבר במ״ש

מצודת ציון

מל׳ שמן : שמרים · פסולת המשקה השוקעת בתחתית הכלי וכן אך שמריה ימצו (תהלים ע״ה) : ממחים · מל׳ מוח העצמות : מזקקים · ענין לרוף להסיר הסיג ואמר בלשון שאלה על הסרת המשקה : (ז) ובלע · ענין השחתה כמו בלע ה׳ (איכה ב׳) : פני · ר״ל ההשובים וכן ועוה פניה (לעיל כ״ד) : הלוט · ענין מכסה כמו לוטה בשמלה (ש״א כ״א) : והמסכה · גם הוא ענין מכסה כמו קשות הנסך · אשר יסך בהן (במדבר ד׳) : (ח) בלע · ענין השחתה : ומחה · ענין מחיקה וקנוח כמו אכלה

קִוִּינוּ לוֹ נָגִילָה וְנִשְׂמְחָה בִּישׁוּעָתוֹ׃ י כִּי־תָנוּחַ יַד־
יְהֹוָה בָּהָר הַזֶּה וְנָדוֹשׁ מוֹאָב תַּחְתָּיו כְּהִדּוֹשׁ מַתְבֵּן בְּמֵי
במו קרי מַדְמֵנָה׃ יא וּפֵרַשׂ יָדָיו בְּקִרְבּוֹ כַּאֲשֶׁר יְפָרֵשׂ
הַשֹּׂחֶה לִשְׂחוֹת וְהִשְׁפִּיל גַּאֲוָתוֹ עִם אָרְבּוֹת יָדָיו׃
יב וּמִבְצַר מִשְׂגַּב חוֹמֹתֶיךָ הֵשַׁח הִשְׁפִּיל הִגִּיעַ לָאָרֶץ עַד־
עָפָר׃ כו א בַּיּוֹם הַהוּא יוּשַׁר הַשִּׁיר־הַזֶּה בְּאֶרֶץ יְהוּדָה

רש"י

(י) כי תנוח יד ה' · גבורתו של מקום: ונדוש · יהא נידש: תחתיו · במקומו ונדוש כמו ונרוץ הגלגל (קהלת י"ב): מתבן · תבן: מדמנה · טיט וכן לדומן על פני האדמה (ירמיה ט"ו): (יא) ופרש ידיו · ישבר ידיו וזרועותיו בספוק כפים בבכי: השוחה · השט במים: לשחות · לשון שטיה וכן מי שחו (יחזקאל מ"ז י'): והשפיל · המשפיל את גאותו: עם ארבות ידיו · לשון וארב לו (דברים י"ט) ותירגם יונתן אשות ידוהי מקום שהוא שם לו ידים לארוב והם מגדלים גבוהים · אשות חומות ומגדלים כמו (ירמיה נ') נפלו אשויתיה: (יב) משגב חומותיך · למואב הוא אומר:

מצודת ציון

ומחתה פיה (משלי ל'): (י) תנוח · מלשון הנחה: ונדוש · מלשון דישה וכתישה: תחתיו · במקומו: מתבן · מל' תבן: במו · בתוך כמו כי תלך במו אש (לקמן מ"ג): מדמנה · ענינו אשפה כמו כדומן על פני השדה (ירמיה ט'): (יא) ופרש · ענין שטיחה: השוחה לשחות · ענין השטיה במים כמו מי שחו (יחזקאל מ"ז): ארבות · מל' מארב: ידיו · ענין מקום כמו יד אבשלום (ש"ב י"ח): (יב) ומבצר משגב · פתרון אחד להם מענין חוזק וכפל המלה בשמות נרדפים וכן אדמת עפר (דניאל י"ב) והדומים: השח · ענין השפלה כמו

מצודת דוד

במ"ש: נגילה · עתה נגילה ונשמחה בישועה הבאה ממנו: (י) כי תנוח יד ה' · להכות בעמים אשר לבאו על ירושלים: ונדוש מואב תחתיו · מואב יהיה נדוש וכתוש במקומו על שעזרו את הבאים למלחמה על ירושלים: כהדוש מתבן · כמו הנדוש התבן בתוך האשפה כי הדרך להשליך תבן במקום האשפה להיות נדוש ברגלי אדם ובהמה להיות זבל לזבל בהם את השדות: (יא) ופרש ידיו בקרבו · האל יפרש ידיו בקרב מואב להכותו: כאשר וגו' · כי השט במים יפרש ידיו בכל כחו: והשפיל · הוא ישפיל גאות מואב עם המקומות שהיה לו לארוב בהם והם המגדלים הגבוהים ר"ל לא יועילו לו המגדלים: (יב) חומותיך · אל מול מואב יאמר: עד עפר · כפל הדבר פעמים רבות להורות על גודל ההשפלה והאבדון: כו (א) ביום ההוא · ביום מפלת

עִ֣יר עָז־לָ֔נוּ יְשׁוּעָ֣ה יָשִׁ֔ית חוֹמ֖וֹת וָחֵֽל׃ ב פִּתְח֖וּ שְׁעָרִ֑ים
וְיָבֹ֥א גוֹי־צַדִּ֖יק שֹׁמֵ֥ר אֱמֻנִֽים׃ ג יֵ֣צֶר סָמ֔וּךְ תִּצֹּ֖ר שָׁל֣וֹם ׀
שָׁל֑וֹם כִּ֥י בְךָ֖ בָּטֽוּחַ׃ ד בִּטְח֥וּ בַֽיהוָ֖ה עֲדֵי־עַ֑ד כִּ֚י בְּיָ֣הּ
יְהוָ֔ה צ֖וּר עוֹלָמִֽים׃ ה כִּ֤י הֵשַׁח֙ יֹשְׁבֵ֣י מָר֔וֹם קִרְיָ֖ה נִשְׂגָּבָ֑ה

רש"י

(א) עיר עז לנו ישועה ישית · העיר ירושלים שהיה מאז תמיד לנו לעוז ישועה ישית המושיע את חומותיה ואת חילה : וחל · חומה נמוכה שלפני החומה הגבוהה : (ב) פתחו שערים · שלה ויבא לתוכה גוי צדיק : שומר · אשר וצפה בגלותו ימים רבים לאמונתו של הקב"ה שיקיים הבטחתו שהבטיח על פי נביאיו לגאלם : שומר · ממתין · וכן (בראשית ל"ז) ואביו שמר את הדבר וכן (דברים ו') ושמר ה' אלהיך לך : (ג) יצר · שהיה סמוך על הקב"ה ונשען עליו בחזקה שלא זז מאמונתו בשביל שום אימה ויסורין : תצור · שיהא שלום כי בך היה בטוח לפיכך הגון לך לנצרו : (ד) כי ביה ה' · כי יש לסמוך עליו שהוא דתילת ה' סלע וצור מחסה עולמים : (ה) יושבי מרום · צור ושאר ארצות :

מצודת דוד

גוג : עיר עז לנו · ירושלים שהיתה לנו למעוז מעולם הנה גם עתה ישים האל ישועה בחומתה וחילה ולא תשלוט בהם יד האויב : (ב) פתחו שערים · פתחו שערי ירושלים ולא תפחדו מן האויב : ויבא · בפתחי השערים יבוא ישראל שהיה שומר ומצפה להאמנת הבטחת האל : (ג) יצר סמוך · המחשבה שהיה נשען על האל השלום תצור אותו לבל יחרד וכפל מלת שלום לחזק הדבר : כי בך בטוח · ר"ל כן ראוי הדבר הואיל ובטח בך : (ד) בטחו בה' · כאילו מזרזים אלה לאלה ואומרים בטחו בה' עד עולם כי בו תלוי חוזק עולם הזה ועולם הבא והכל בא ממנו יתברך : (ה) כי השח · הוא השפיל האומות אשר ישבו ברום

המעלה

מצודת ציון

ושם רום אנשים (לעיל ב) וכפל המלה בשמות נרדפים ואמר השפיל כדרך המקרא : כו (א) ישית · ענין שימה כמו שתו בשמים פיהם (תהלים ע"ג) : הומות · כמו בחומות : וחל · הוא החומה הנמוכה שלפני הגבוהה כמו ויאבל חל וחומה (איכה ב') : (ב) שומר · ענין המתנה ותקוה כמו ואביו שמר את הדבר (בראשית ל"ז) : (ג) יצר · ענין פעולת המחשבה כמו וכל יצר מחשבות לבו (שם ו) : סמוך · ענין השענה : תצור · ענין שמירה כמו יצרנהו כאישון עינו (דברים ל"ב) : (ד) עדי עד · עד עולם וכן שוכן עד (לקמן כ"ז) : צור · ענין חוזק : (ה) השח · ענין השפלה : מרום · מלשון רום וגובה : קריה · עיר : נשגבה · חזקה :

תרמסנה

ישְׁפִּילֶ֫נָּה יַשְׁפִּילָהּ֙ עַד־אֶ֔רֶץ יַגִּיעֶ֖נָּה עַד־עָפָֽר׃ ו תִּרְמְסֶ֖נָּה
רָ֑גֶל רַגְלֵ֣י עָנִ֔י פַּעֲמֵ֖י דַלִּֽים׃ ז אֹ֥רַח לַצַּדִּ֖יק מֵישָׁרִ֑ים יָשָׁ֕ר
מַעְגַּ֥ל צַדִּ֖יק תְּפַלֵּֽס׃ ח אַ֣ף אֹ֧רַח מִשְׁפָּטֶ֛יךָ יְהוָ֖ה קִוִּינ֑וּךָ
לְשִׁמְךָ֥ וּֽלְזִכְרְךָ֖ תַּאֲוַת־נָֽפֶשׁ׃ ט נַפְשִׁ֤י אִוִּיתִ֙ךָ֙ בַּלַּ֔יְלָה אַף־

ר ש " י

(ו) רגלי עני · מלך המשיח שנאמר בו עני ורוכב על חמור (זכריה ט׳ ט׳) : פעמי דלים · ישראל שהיו דלים עד הנה : (ז) אורח לצדיק מישרים · אורח שתהא מישור לקיבול שכרו של צדיק אתה ה׳ שאתה אל ישר תפלס מעגל צדיק להוליכו באותו אורח שיקבל שכרו והצדיק הוא יעקב וזרעו וכה פתרונו אורח צדיק ליטול שכר מישרים שנוהג בהן : ישר · אתה הקב"ה מעגל רגלי הצדיק תפלס לו לאותו אורח פילוס זה לשון קונטרפיי"ש בלע"ז כמלך היושב ומחשב ומשקל בלבו איזה יכשר הזה או זה כך היושר בלבו להוליכו בדרך קיבול שכר על כל אשר הנהיג מעשיו לפניך בכשרון : (ח) אף אורח משפטיך ה׳ קוינוך · כאשר צפינו לקיבול הטובה מאתך אף כך קוינו להראותנו אורח משפטי נקמתך ברשעים : לשמך ולזכרך תאות נפש · אותה נפשנו לראות שם שיצא לך מאז לעשות נקמה בצריך : (ט) נפשי אויתיך · בגלותי שדומה ללילה לעשות את אלה : אף

מצודת ציון

(ו) תרמסנה · ענין דריכה : פעמי · רגלים שפוסעים בהם כמו הרימה פעמיך (תהלים ע"ד) : (ז) אורח · דרך : מעגל · שביל ומסלה וכן הדרכתיך במעגלי יושר (משלי ד׳) : תפלס · תשקול בפלס והוא שם הכלי ששוקלין בו כמו ושקל בפלס הרים (לקמן מ׳) : (ט) אויתיך ·

מצודת דוד

המעלה : קריה · וכן השפיל כל קריה חזקה : ישפילנה · וכן ישפיל אותה עוד עד הארץ ועד העפר וכפל הדבר במ"ש לפי מרבית ההשפלה : (ו) תרמסנה רגל · הרגל תרמוס אותה וחזר ופירש לומר רגלי עני תרמוס והם ישראל שהמה מוכנעים כעני ואביון : פעמי דלים · כפל הדבר במ"ש : (ז) אורח לצדיק מישרים · ר"ל כל זה הגדולה והממשלה תהיה להצדיקים בעבור כי אין אורח לכל צדיק וצדיק כ"א ללכת בדרך ישר ולא ינטה ממנה : ישר · אתה האל הישר הלא תפלס ותשקל מעגל כל צדיק וצדיק ותדע שכן הוא : (ח) אף אורח משפטיך · אף בבוא לנו אורח משפטיך ליסר אותנו ביסורי הגולה עכ"ז קוינו לך ולא היינו מתיאשים מן הגאולה : לשמך ולזכרך · הוא הוא כי בשם יזכר וכפל בשמות נרדפים : תאות נפש · תאות כל נפש היתה להזכיר לנו שמך ולומר לנו דבר מאתך : (ט) נפשי אויתיך · נפשי תתאוה לך בלילה היא עת שמחשבת האדם פנויה ממחשבות הטורדות : אף

רוחי

רוּחִי בְקִרְבִּי אֲשַׁחֲרֶךָּ כִּי כַּאֲשֶׁר מִשְׁפָּטֶיךָ לָאָרֶץ צֶדֶק
לָמְדוּ יֹשְׁבֵי תֵבֵל׃ י יֻחַן רָשָׁע בַּל־לָמַד צֶדֶק בְּאֶרֶץ
נְכֹחוֹת יְעַוֵּל וּבַל־יִרְאֶה גֵּאוּת יְהוָה׃ יא יְהוָה רָמָה
יָדְךָ בַּל־יֶחֱזָיוּן יֶחֱזוּ וְיֵבֹשׁוּ קִנְאַת־עָם אַף־אֵשׁ

רש"י

רוחי בקרבי אשחרך · אתחנן לך לכל זה למה כי כאשר משפטיך באים לארץ שאתה עושה משפט ברשעים : צדק למדו יושבי תבל · למודים להצדיק את דיניך ולהודות על מדותיך שרואים החוטא לוקה והצדיק מקבל שכר טוב : (י) יוחן רשע בל למד צדק · וכי יש לך לחון את עשו הרשע אשר דר בין שני צדיקים ולא למד צדק ובארץ נכוחות ירושלים ובית המקדש יעול לשלול ולבוז ולהשחית : ובל יראה גאות ה' · לא חשב בעיניו גדלך וגאותך וכל יראה לשון רגילות ותמידות לא ראה לא חשב כמו ככה יעשה איוב (איוב א') : (יא) ה' רמה ידך וגו' · ראיתי מדרש אגדה רבים למקראות של פרשה זו עליונה ותחתונה ואינם מיושבים או על דקדוק הלשון או על סדר המקראות והוצרכתי לבאר אותה על אופני סדרה ומדרש אגדה יש שמבקש הנביא שלא יראו עובדי כוכבים בטובתו של הקב"ה בהיטיבו לישראל אמר לו מוטב שיחזו ויבושו ואין זה אחר הלשון שאין כתוב כאן הרימה ידך ועוד שאף התיבה חלוקה מתיבה כיוצא בה כל יד רמה שבמקרא טעמו למטה וזה טעמו למעלה כמו (בראשית ל"ז) הנה קמה אלומתי וכמו (רות א') הנה שבה יבמתך שכולו לשון עבר אף זה ה' נסתלקה יד גבורתך מעל צריך בל יראו גבורתך כי ראו דרכם צלחה בבקשה ממך יחזו ויבושו קנאת עם בטובה שתיטיב לעמך אף

מצודת דוד

רוחי בקרבי · ר"ל כל עוד שרוחי בקרבי אשחר ואדרוש לך : כי כאשר וגו' · ר"ל כי אמרתי גם המשפט לטובה היא כי כאשר תבוא משפט בארץ אז יושבי תבל למדו צדק ועזבו הרשע מפחד המשפט הבא : (י) יוחן רשע · ר"ל וכי מהדין שיוחן הרשע הלא בל למד צדק אף מיראת המשפט : בארץ נכחות יעול · עם כי הוא בארץ ששבו לעשות נכוחות ונוסרו בעבור המשפט הבא הנה הרשע הזה לא כן יעשה כי יאחז דרכו לעול עוד : ובל יראה · ואינו מסתכל בגאות ה' ר"ל חושב שבא במקרה ולא מעשה ה' המה שמהגאה לשלם גמול : (יא) רמה ידך · כשרמה ידך להכות ברשעים הללו אינם מסתכלין שרמה ידך כי יחשבו למקרה : יחזו · לכן

מצודת ציון

מלשון תאוה : אשחרך · ענין דרישה כמו שוחר טוב (משלי י"א) : תבל · כן נקרא מקום המיושב : (י) יוחן · מל' חנינה וחסד: נכחות· ענין ישרות כמו נכוחים למבין (שם ח') : יעול · מל' עול: (יא) יחזיון· ענין הסתכלות כמו ואתה תחזה (שמות י"ח): קנאת ·

יראו

צָרֶיךָ תֹאכְלֵם׃ יב יְהוָה תִּשְׁפֹּת שָׁלוֹם לָנוּ כִּי גַּם־כָּל־
מַעֲשֵׂינוּ פָּעַלְתָּ לָּנוּ׃ יג יְהוָה אֱלֹהֵינוּ בְּעָלוּנוּ אֲדֹנִים
זוּלָתֶךָ לְבַד־בְּךָ נַזְכִּיר שְׁמֶךָ׃ יד מֵתִים בַּל־יִחְיוּ רְפָאִים
בַּל־יָקֻמוּ לָכֵן פָּקַדְתָּ וַתַּשְׁמִידֵם וַתְּאַבֵּד כָּל־זֵכֶר לָמוֹ׃

ר ש " י

בעצמן יראו משפט נקמתך שתאכלם האש: (יב) תשפות · תכין וכן שפות הסיר (מלכים ב׳ ד׳) וכן לעפר מות תשפתני (תהלים כ"ב) ויש לפתור את כולן לשון שימה תשית שלום לנו: כי גם כל מעשינו · הרעים: פעלת לנו · כנגדם לקחנו מידך בכל חטאתינו: (יג) בעלונו · נעשו לנו אדונים ונגשונו: זולתך · בדבר שלא כרצונך דרוש לאלהים אחרים לעבור על תורתך ואנחנו לבד בך הזכרנו ולא נזכיר שם אלהותו כאל אחר אלא בו לבד: שמך · שם אלהותך נזכיר לאמר כי אלהינו לבד הוא האלהים: (יד) מתים בל יחיו · יהי רצון מלפניך שלא יחיו הרשעים האלה לעוה"ב והרשעים האלה שריפו ידיהם ממצותיך בל תהיה להם תקומה: לכן פקדת ותשמידם · הלא פקדת עליהם כבר ותשמידם באמרי פיך כענין שנאמר כי מחה אמחה את

מצודת ציון

ענין נקמה: (יב) תשפות · ענין עריכה וסדור כמו שפות הסיר (יחזקאל כ"ד): (יג) בעלונו · ענין אדון ומושל כמו אם בעליו עמו (שמות כ"ב): זולתך · כמו בלעדך: (יד) רפאים · הם המתים שנרפו יגתלשו ע"י המיתה וכפל הדבר במ"ש: פקדת · ענין צוואת הפורענות כמו יפקוד ה׳ על צבא המרום (לעיל כ"ד): ותשמידם · ענין כליון: כל זכר · שום זכר וכן לא תעשה כל מלאכה (שמות כ׳) ור"ל שום מלאכה: למו ·

מצודת דוד

יראו תשועת ישראל ויבושו אז בראותם הקנאה שיקנא ה׳ לעמו כי אז לא יוכלו להשוב שבא במקרה כי יראו מעט עם נושעים מעמים רבים: אף אש · ר"ל אף יראו משפט נקמתך שהאש תאכל צריך והם הצרים לישראל וכאילו צרו למקום: (יב) ה׳ תשפות וגו׳ · ר"ל אתה ה׳ תערוך לנו שלום כי גם כל המעשים הבאים עלינו בין טוב בין רע הלא הכל אתה פעלת לנו ולא באו במקרה וא"כ הואיל והכל בידך ערוך לנו שלום: (יג) ה׳ אלהינו וגו׳ · הוא דרך רצוי לומר ראויים אנו לשלום כי הלא אדונים רמו למשול בנו בדבר שהוא זולתך ר"ל שלא כרצונך כי רצו לכוף אותנו על העבודת כוכבים: לבד בך · אבל לא שמענו אליהם כי בך לבד נזכיר שנך לומר שאתה לבדך נקרא אלהים ואין מי לשתף עמך: (יד) מתים · כי אמרנו הלא העובדי כוכבים המה כמתים ואין בהם חיות: בל יקומו · לא יוכלו לקום על רגליהם: לכן פקדת · אתה ה׳ פקדת על עובדיהם ותשמידם ותאבדם מבלי היות להם שום זכרון:

יספת

טו יָסַפְתָּ לַגּוֹי יְהוָֹה יָסַפְתָּ לַגּוֹי נִכְבָּדְתָּ רִחַקְתָּ כָּל־קַצְוֵי־
אָרֶץ׃ טז יְהוָֹה בַּצַּר פְּקָדוּךָ צָקוּן לַחַשׁ מוּסָרְךָ לָמוֹ׃
יז כְּמוֹ הָרָה תַּקְרִיב לָלֶדֶת תָּחִיל תִּזְעַק בַּחֲבָלֶיהָ כֵּן הָיִינוּ
מִפָּנֶיךָ יְהוָֹה׃ יח הָרִינוּ חַלְנוּ כְּמוֹ יָלַדְנוּ רוּחַ יְשׁוּעֹת

רש"י

זכר עמלק (שמות י"ז): (טו) יספת לגוי · לישראל יספת להם תורה וגדולה וכבוד וכל כמה שיספת להם נכבדת שהם מודין ומשבחין לפניך על כל הטובה מה שלא היה כן מנהג עובדי כוכבים ועל כן ריחקת מלפניך כל אחר קצוי ארץ הרי בטובתם כך עושים ישראל לפניך קילוס וכבוד · ובצר להם: (טז) ה' בצר פקדוך · אינם מהרהרים אחר מדותיך: צקון לחש · שפך שיח ותפלה: מוסרך למו · בהיות מוסר יסוריך באין עליהם וכך היא תפלתם: (יז) כמו הרה תקריב ללדת וגו' · כך היינו מפניך רואין אנו צרות מתחדשות וסבורים אנו שהם מיני סימני ישועה וגאולה לפי שאנו מובטחים ליגאל מתוך צוקה וצרה כיולדה זו: מפניך · מפני גזירותיך: (יח) הרינו חלנו · חיל כיולדה כאילו ילדנו כאילו קרובים אנו להגאל והוא רוח ואין ישועה: ישועות בל נעשה ארץ · בכל סבלינו וצרותינו אין אנו מכירים

מצודת דוד

(טו) יספת לגוי ה' · כל מה שיספת ליסר עמך פעם אחר פעם עכ"ז הודו כבודך ולא מרו בך ואף כי הרחקתם ממקומם ללכת גולה בכל קצות הארץ לא זזו ממך: (טז) בצר · בעת בוא צרה עליהם זכרו בך ודורשים אליך בתפלה: צקון לחש · שפיכת תפלה מצוים ביניהם כאשר בא להם מוסרך: (יז) כמו הרה · ר"ל וכה יאמרו בתפלתם הנה כמו אשה הרה אשר תקריב ללדת שאז תאחוז חלחלה ותזעק בעבור יסורי חבלי הלידה כן היינו גם אנחנו חלים ורועדים מפני זעמך: (יח) הרינו חלנו · לפי שאנו מובטחים להגאל מתוך קושי השעבוד לכן אנו במשל מאשת לידה שיש לה צער הריון וחיל הלידה רוח בעלמא שאין לה במה להתנחם על הצער שסבלה ור"ל יאמרו בתפלתם הלא דמינו לאשת לידה כזאת כי סבלנו קושי השעבוד ואין במה להתנחם כי

מצודת ציון

להם: (טו) יספת · מל' הוספה: כל · כמו בכל ותחסר הבי"ת: (טז) פקדוך · ענין זכרון כמו וה' פקד את שרה (בראשית כ"א): צקון · מל' יציקה ושפיכה ויאמר כן על הרבות הפלל וכן ישפוך שיחו (תהלים ק"ב): לחש · ר"ל תפלה הנאמרה בלחש ובקול נמוך: מוסרך · משפט יסורין: למו · להם: (יז) תחיל · מלשון חיל וחלחלה: בחבליה · הם מכאובי הלידה כמו שמה חבלתך אמך (ש"ה ה'): מפניך · ענין כעס וזעם כמו פני ה' חלקם (איכה ד'): (יח) הרינו · מל' הריון: חלנו ·

עדיין

בַּל־נַעֲשֶׂה אֶרֶץ וּבַל־יִפְּלוּ יֹשְׁבֵי תֵבֵל׃ יט יִחְיוּ מֵתֶיךָ
נְבֵלָתִי יְקוּמוּן הָקִיצוּ וְרַנְּנוּ שֹׁכְנֵי עָפָר כִּי טַל אוֹרֹת
טַלֶּךָ וָאָרֶץ רְפָאִים תַּפִּיל׃ כ לֵךְ עַמִּי בֹּא בַחֲדָרֶיךָ וּסְגֹר
דְּלָתְךָ בַּעֲדֶךָ חֲבִי כִמְעַט־רֶגַע עַד־יַעֲבָור־זָעַם׃ כא כִּי־

יתיר י׳ ר ש״י יתיר ו׳

לנו ישועה: ובל יפלו · אין נופלין העמים שהם יושבי תבל שכבשו ומלאו את הארץ ויונתן תירגם בל יפלו לשון ונפלינו אני ועמך (שמות ל״ג) אין יושבי תבל יכולין לעשות פלא: (יט) יחיו מתיך · למעלה התפלל שלא יחיו הרשעים וכאן התפלל שיחיו הצדיקים בבקשה ממך יחיו אותן שמומתין עליך יצא דבר מלכות מלפניך לומר נבלתי יקומון נבלת עמי שנבלו עצמן עלי להם תהי תקומה זו חילוף למה שכתוב למעלה רפאים בל יקומו אבל אלו יקומון: הקיצו ורננו · כל זה יאמר להם הקב״ה הקיצו ורננו לשון צווי הוא זה: כי טל אורות טלך · כי נאה לך לעשות כן שיהא טל תורתך ומצותיך להם טל של אור: וארץ רפאים תפיל · נארץ ולעפר תפיל את ארץ רפאים שריפו ידיהם מתורתך: רפאים תפיל · לפי שאמר ובל יפלו יושבי תבל חוזר ואומר אתה הפילם כי אין בצדקותינו כדי להפילם: (כ) לך עמי בא בחדריך · תשובה זו השיבוהו לנביא לך עמי בא בחדריך בבתי כנסיות ובבתי מדרשות · ד״א התבונן על מעשיך בחדרי לבך כך דרש רבי תנחומא: וסגור דלתך בעדך · ת״י עביד לך עובדין טבין דיגנון עלך ורבי תנחומא דרש סגור דלתי פיך שלא תהרהר אחר מדת הדין: חבי · השתכאי מעט עד יעבר זעם כי אמת אפקוד על שונאיך: (כא) כי הנה ה׳ יוצא וגו׳ · ממקום

מצודת ציון

מלשון חיל וחלחלה: (יט) נבלתי · אף גוף הצדיק ההומת יקרא נבלה כמו את נבלת איש האלהים (מ״א י״ג): הקיצו · ענין הערה כמו לא הקיץ הנער (מ״ב ד׳): אורות · הוא שם צמח מה כמו ללקט אורות (שם): רפאים · כן יקראו המתים על כי נרפו ונחלשו ע״י המיתה: (כ) בעדך · כנגדך: חבי · מל׳ מחבואה ומסתור:

מצודת דוד.

עדיין לא נעשה ישועה בארץ ועדיין לא נפלו האומות שכבשו ומלאו פני תבל: (יט) יחיו מתיך · אמר דרך תפלה ובקשה קרב יום יעמדו בתחיה אלו המומתים על קדוש שמך: נבלתי יקומון · יצא דבר מלכות מלפניך לומר נבלתי יקומון ר״ל נבלת עמי שנבלו עצמן עלי יקומון בתחיה ואתם שוכני עפר הקיצו משינת המיתה ושבחו לה׳: כי טל · כי טל התחיה שאוריד עליך יהיה כטל היורד על הצמחים שמגדל אותם כן יחיו המתים ע״י טל תחיה: וארץ וגו׳ · הארץ תפיל ותשליך לחוץ את המתים הקבורים בה: (כ) לך עמי · מאמר הנביא בדרך משל בוא בחדריך וסגור הדלת בעדך שלא יוכל לבוא מי אצלך לעשות עמך רעה ותסתר כשיעור מעט

הִנֵּה יְהוָה יֹצֵא מִמְּקוֹמוֹ לִפְקֹד עֲוֺן יֹשֵׁב־הָאָרֶץ עָלָיו
וְגִלְּתָה הָאָרֶץ אֶת־דָּמֶיהָ וְלֹא־תְכַסֶּה עוֹד עַל־הֲרוּגֶיהָ :
כז א בַּיּוֹם הַהוּא יִפְקֹד יְהוָה בְּחַרְבּוֹ הַקָּשָׁה וְהַגְּדוֹלָה
וְהַחֲזָקָה עַל לִוְיָתָן נָחָשׁ בָּרִחַ וְעַל־לִוְיָתָן נָחָשׁ עֲקַלָּתוֹן
וְהָרַג אֶת־הַתַּנִּין אֲשֶׁר בַּיָּם : ב בַּיּוֹם הַהוּא כֶּרֶם חֶמֶר

רש"י

הרחמים למדת הדין: יושב הארץ · הוא עשו והר שעיר : על הרוגיה · שהרגו בישראל : (א) על לויתן נחש בריח וגו' · ת"י על מלכא דאתרברב כפרעה מלכא קדמאה ועל מלכא דאתגאי כסנחריב מלכא תניינא · בריח לשון פשוט כבריח הזה לפי שהוא ראשון · עקלתון · לשון כפול לפי שהוא שני ואומר אני לפי שאלו שלש אומות החשובות מצרים ואשור ואדום לכך אמר על אלו כמ"ש בסוף הענין ובאו האובדים בארץ אשור והנדחים בארץ מצרים וע"ש שנמשלו עובדי כוכבים כנחשים הנושכין : לויתן נחש בריח · הוא מצרים : לויתן נחש עקלתון · הוא אשור : והרג את התנין אשר בים · הוא צור שהיה ראש לבני עשו והיא יושבת בלב ימים וכן כתיים קרויים איי הים והם רומיים : (ב) ביום

מצודת דוד

מועטת עד אשר יעבור הזעם ותלך לו ור"ל סתרי עצמך במסתר תשובה ומעשים טובים להגן עליך מזעם הצרות שיבואו קודם בוא הגאולה : (כא) יוצא ממקומו · הוא ענין משל וכמ"ש ויצא ה' ונלחם בגוים (זכריה י"ד) : לפקוד · לזכור עון יושב הארץ על היושב בה לשלם גמול המפעל : וגלתה · דמי הרוגי ישראל הנבלעים בארץ הנה הארץ תגלה את הדם ההוא לשהיא תקטרג ותבקש דין : על הרוגיה · על ההרוגים הנקברים בה : כז (א) יפקוד ה' · ישגיח להכות בחרבו על האומות : על לויתן נחש בריח · הוא משל על אדום שהוא מבריח ברוב הישוב מהקצה אל הקצה כמו הלויתן שמבריח את הים מהקצה אל הקצה : ועל לויתן נחש עקלתון · הוא משל על אדום שהוא מעוקל במעשיו כמו הלויתן שבעבור רוב ארכו מעקל עצמו במקומות מהים : התנין אשר בים · הוא משל על יתר האומות השוכנים באיי הים שאינם לא מאמונתם ולא מהמונם : (ב) כרם

מצודת ציון

זעם · כעס : (כא) לפקוד · ענין זכרון : וגלתה · מלשון גלוי : כז (א) יפקוד · ענין השגחה : לויתן · הוא הדג הגדול שבים וכן התמשוך לויתן בחכה (איוב מ') : נחש · הלויתן הוא דומה לנחש : בריח · כענין מטה ההושם לסגור השער ומבריח מקצה השער עד קצהו ולכן יקרא הלויתן בריח כי מבריח מקצה הים ועד קצהו : עקלתון · ענין עקום ועוות כמו ארחות עקלקלות (שופטים ה') : התנין · כן נקרא הדג הדומה למראית הנחש וכן את התנינים הגדולים (בראשית א') : (ב) חמר ·

עֲנוּ־לָֽהּ׃ ג אֲנִ֤י יְהוָה֙ נֹֽצְרָ֔הּ לִרְגָעִ֖ים אַשְׁקֶ֑נָּה פֶּ֚ן יִפְקֹ֣ד
עָלֶ֔יהָ לַ֥יְלָה וָי֖וֹם אֶצֳּרֶֽנָּה׃ ד חֵמָ֖ה אֵ֣ין לִ֑י מִֽי־יִתְּנֵ֞נִי שָׁמִ֣יר

ר ש " י

הסות · בעת הגאולה ישירו לישראל זו היא כרם חמר הוציאה יינה הטוב · חמר · וויגוש בלע"ז : (ג) אני ה' נוצרה · בעת הגלות : לרגעים אשקנה · מעט מעט אני משקה אותה כוס פורעניות הבאה עליה פן אפקוד עליה בבת אחת ואכלנה לכך לילה ויום אני מתבונן בה ויונתן תירגם אם לא שאני פוקד עליהם עונות שהם מרגילים לפני לילה ויום הייתי מגין עליהם : (ד) חמה אין לי · אין לי פה להגביר חמתי על העובדי כוכבים לפי שאף ישראל הוטאין ומדת הדין מקטרגת : מי יתנני שמיר שית במלחמה · בבני מלחמתי והוא אדום מי יתנני ואוכל לפקוד עליהם ולא תוכל מדת הדין למחות שישובו ישראל בתשובה והיא נותנת אותי שמיר ושית בבני מלחמה אפסע פסיעה על מדת הדין ואפקוד עליהם אף יתרון ונוספות על עונם ואציתם יחד כן ת"י על העובדי כוכבים ורבותינו ז"ל פי' על ישראל והוא מוסב על הכ"ס · חמה אין לי בכל הכעסים שהכעיסתני הכרם הזאת לא אוכל לשפוך חמתי לבערה מפני השבועה שנשבעתי לאבותיהם מי יתנני כימים

מצודת ציון

עניגו יין משובח כמו תשתה חמר (דברים לב) : ענו · ענין הרמת קול כמו וענו הלוים וגו' קול רם (שם כ"ו): לה · עליה : (ג) נוצרה · ענין שמירה כמו נוצר חסד (שמות ל"ד) : לרגעים · מלשון רגע : יפקוד · ענין הסרון כמו כי יפקד מושבך (ש"א כ) : עליה · עלי הגפנים : אצרנה · אשמרנה : (ד) חמה · ענין כעס : שמיר שית · כמו שמיר ושית והחסר הוא"ו והם מיני קוצים וכן ועלה שמיר ושית (לעיל ה) :

מצודת דוד

חמר ענו לה · כולם ירימו קול על ישראל לומר שהוא כרם המוציא יין משובח לא כמו לשעבר שנאמר בה ויקו לעשות ענבים ויעש באושים (לעיל ה') : (ג) אני ה' נוצרה · מעתה אשמרה לא כמו לשעבר שנאמר בה הסר משוכתו והיה לבער וגו' : לרגעים אשקנה · בכל רגע אשקה אותה במי מטר לא כמו לשעבר שנאמר בה ועל העבים אצוה מהמטיר עליו מטר : פן יפקוד עליה · כי פן יהיה נחסר העלים שלה ע"י כמישה לכן אצרנה לילה ויום להשקותה בזמנה ור"ל אהוס אף על העלין וכ"ש על הענבים והוא דרך משל לומר אשפיע להם הרבה טובה מגדוליהם ועד קטניהם : (ד) חמה אין לי · גם אז לא הערתי עליהם כל חמתי כי אם הייתי מעיר כל חמתי אז מי הוא שיתן לי שמיר ושית כלומר זה הכרם שנתן לי מאז שמיר ושית במקום ענבים אם היה לי חמה מרובה הייתי פוסע בה פסיעה אחת והייתי שורפה כולה כאחת במלחמה כשאני נלחם עמה להפרע ממנה על עונותיה ·

תו

שַׁיִת בַּמִּלְחָמָה אֶפְשְׂעָה בָהּ אֲצִיתֶנָּה יָּחַד׃ ה אוֹ יַחֲזֵק
בְּמָעֻזִּי יַעֲשֶׂה שָׁלוֹם לִי שָׁלוֹם יַעֲשֶׂה־לִּי׃ ו הַבָּאִים יַשְׁרֵשׁ
יַעֲקֹב יָצִיץ וּפָרַח יִשְׂרָאֵל וּמָלְאוּ פְנֵי־תֵבֵל תְּנוּבָה׃
ז הַכְּמַכַּת מַכֵּהוּ הִכָּהוּ אִם־כְּהֶרֶג הֲרֻגָיו הֹרָג׃ ח בְּסַאסְּאָה

רש"י

מעברו לולי השבועה הייתי שמיר ושית ופושע בכרם ואציתנה יחד: (ה) או יחזק במעוזי · או לשון אם כמו או נודע כי שור נגח הוא (שמות כ"א) או יחזיק עמו במעוזי שלא יבקש מעוז אלא מעוזי אז יעשה שלום לי להנית דעתי ואפי שמקשקשת בי על שאיני נוקם בצרי ואנקם בהם: שלום יעשה לי · ממדת הדין שלא יוכל לקטרג ולומר מה נשתנו אלו מאלו: (ו) הבאים ישרש יעקב · הלא ידעתם מה עשיתי בראשונה הבאים למצרים אשר השריש יעקב שם ופרחו שם עד אשר מלאו פני תבל תנובה: (ז) הכמכת מכהו הכהו · הראיתם בגבורתי שכמכת המכה יעקב הכיתיו הם טבעום במים ואני טבעתים במים · יש תמיהות שהן מתקיימות כגון זו וכגון (שמואל א' ב') הנגלה נגליתי אל בית אביך · (יחזקאל ח') הרואה אתה מה המה עושים: אם כהרג · ישראל שהיו הרוגיו של פרעה הורג פרעה ועמו: (ח) בסאסאה ·

מצודת דוד

(ה) או יחזק במעוזי · ר"ל או הייתי שורפה כאחת או היה כ"א שב מדרכו לאחוז במעוז שלו היא התורה שהיא לחוזק ועוז: יעשה שלום לי · אז היה עושה שלום עמדי ולא הייתי נלחם בו: שלום וגו' · כפל הדבר לחזק הענין: (ו) הבאים · תחסר מלת בימים ור"ל בימים הבאים ומעצמו יובן החסרון וכאומר אם מאז לא הערתי כל חמתי כ"ש בימי הגאולה ארחם עליהם ויתן יעקב את שרשו להיות מתפשט למרחוק וישראל יציץ ויפרח ר"ל ימשלו עד למרחוק ויגדלו עד מאד: תנובה · כצמחי האדמה: (ז) הכמכת · ר"ל אף מאז שהכה בו וכי הכה בו באכזריות כמו שהכה לעובדי כוכבים שהכו את ישראל: אם כהרג הרוגיו · וכי הורג הוא כמו שהרג את העובדי כוכבים שהרגו בו והוא כפל ענין במ"ש: (ה) בסאסאה · ר"ל

מצודת ציון

אפשעה · כמו אפסעה בסמ"ך ועניינו פסיעת הרגל: אציתנה · ענין הדלקה והבערה כמו ותצת בסבכי היער (לעיל ט): (ה) יחזיק · ענין אחיזה כמו ויחזיקו האנשים בידו (בראשית י"ט): במעוזי · מל' עוז וחוזק וכן נקראה התורה כמ"ש ה' עוז לעמו יתן (תהלים כ"ט): (ו) יציץ · ענין הפרח וגדול ממנו וכן נאמר ויוצא פרח ויצץ ציץ (במדבר י"ז): תנובה · כמו כתנובה ותחסר הכ"ף כמו ייטיב גהה (משלי י"ז) ומשפטו כגהה ותנובה עניינו צמחי השדה כמו מתנובות שדי (איכה ד): (ח) בסאסאה · מל' סאה והיא מלה כפולה כמו ירקרק אדמדם:

בְּסַאסְּאָה בְּשַׁלְחָהּ תְּרִיבֶנָּה הָגָה בְּרוּחוֹ הַקָּשָׁה בְּיוֹם קָדִים: ט לָכֵן
בְּזֹאת יְכֻפַּר עֲוֹן־יַעֲקֹב וְזֶה כָּל־פְּרִי הָסִר חַטָּאתוֹ בְּשׂוּמוֹ ׀
כָּל־אַבְנֵי מִזְבֵּחַ כְּאַבְנֵי־גִר מְנֻפָּצוֹת לֹא־יָקֻמוּ אֲשֵׁרִים
וְחַמָּנִים: י כִּי עִיר בְּצוּרָה בָּדָד נָוֶה מְשֻׁלָּח וְנֶעֱזָב כַּמִּדְבָּר

רש"י

כאותה מדה: בשלחה תריבנה · כששילחה מצרים את ישראל תריבנה המדה בסאה שלה: הגה ברוחו הקשה · הגה דבר בדיבורו הקשה: ביום קדים · ביום ויולך ה' את הים ברוח קדים עזה (שמות יד): (ט) לכן · גם עתה בזאת היה מתכפר עון יעקב לזכות להגאל כמאז: וזה כל פרי · הטוב לו להסיר חטאתו אם ישים כל אבני מזבחות במותיו כאבני גיר מנופצות מדוקדקות וכן (תהלים קל"ז) ונפץ את עולליך וכן (ירמיה י"ג) ונפצתים איש אל אחיו: גר · מין צבע הוא: לא יקומו אשרים וחמנים · למען לא יקיימו להם עבודת כוכבים: (י) כי עיר בצורה בדד · כי בעשותם זאת עיר בצורה של ישמעאל תהיה בדד והנוה יהיה משולח מיושביו כמדבר:

מצודת ציון

בשלחה · הוא שם כולל לשדות ולגנות וכן שלחיך פרדס רמונים (ש"ה ד'): תריבנה · מלשון מריבה: הגה · ענין הסרה כמו הגו רשע לפני מלך (משלי כ"ה): (ט) גיר · הוא הסיד וכן על גירא די כתל היכלא (דניאל ה'): מנופצות · ענין רצוצה וכתיתה כמו וכפוץ הכדים (שופטים ז'): אשרים · אילן הנעבד: וחמנים · דמות מה עשוי לעבודת החמה: (י) בצורה · מלשון מבצר וחוזק: בדד · יחידה מבלי יושבים כמו איכה ישבה בדד (איכה א'): נוה · ענין מדור כמו נוה איתן (ירמיה מט): משולח · מגורש וכן הן ישלח איש

מצודת דוד

ר"ל במדה שחטאו במדה ההיא נפרע מהם ולא העיר כל חמתו: בשלחה תריבנה · כשהיה מריב עמה להפרע ממנה היה שופך חמתו על השדות והגנות לשלוח בהן שדפון וארבה ולא נגע בנפשות תחלה: הגה · הסיר הפרי ברוחו הקשה ביום שמנשבת בו רוח קדים העזה שברוחות: (ט) לכן · הואיל ורחמי עליו אעשה לו גם זאת להתכפר בדבר קל: וזה כל פרי · זה יהיה לו פרי טוב להסיר ממנו חטאתו להיות נמחל לו: בשומו · במה שיתוץ המזבחות העשויות לעבודת כוכבים וישים אבניהם מנופצות כדרך שמנפצים אבני גיר הדק היטב: לא יקומו · ר"ל בתנאי שלא יחזרו לסורם ולא יקומו מעתה אשרים וחמנים: (י) כי עיר בצורה · כי בעשות זאת אז העיר הבצורה היא ככך גדול וכו' תהיה בדד מיושביה והנוה שלו יהיה משולח מיושביה ונעזב מהם כמדבר הנעזב מאנשים וכפל הדבר במ"ש:

סם

שָׁם יִרְעֶה עֵגֶל וְשָׁם יִרְבָּץ וְכִלָּה סְעִפֶיהָ׃ יא בִּיבֹשׁ
קְצִירָהּ תִּשָּׁבַרְנָה נָשִׁים בָּאוֹת מְאִירוֹת אוֹתָהּ כִּי לֹא
עַם־בִּינוֹת הוּא עַל־כֵּן לֹא־יְרַחֲמֶנּוּ עֹשֵׂהוּ וְיֹצְרוֹ לֹא
יְחֻנֶּנּוּ׃ יב וְהָיָה בַּיּוֹם הַהוּא יַחְבֹּט יְהוָה מִשִּׁבֹּלֶת הַנָּהָר

רש"י

שם ירעה עגל. אפרים יירשנו שקרוי עגל שנאמר (ירמיה ל"א) כעגל לא לומד: וכלה סעיפיה. ענפיה: (יא) ביבש קצירה. קצירי שרשיה כמו תשלח קציריה (תהלי' פ') ועשה קציר (איוב י"ד) כלומר כשתכלה זכות מעט שבידו של אדום שכבד את אביו אז תשברנה סעיפיה: נשים באות מאירות אותה. עם הלא כנשים ידליקום כך ת"י. מאירות כמו (מלאכי א') ולא תאירו מזבחי חנם וכן פתר דונש מהמת שבעלי' יהיו יבשים יהיו נוחים להדליק אבל מנחם פתר מלקטות כמו אריתי מורי (שיר ה') וארוה כל עוברי דרך (תהלים פ') השיב לו דונש והלא כתיב ביבש קצירה ובענבים יבשים אין מלקטין פרי וכן רבותינו שאסרו לקבל מהן צדקה מפני הטעם הזה שאמרו בבא בתרא פ"ק (דף י') לית ליה ביבש קצירה תשברנה: (יב) יחבט ה'. ת"י יתרמון קטילין ואני אומר ב' לשונות הללו חיבוט ולקיטה נופלין זה על זה כחובט זיתיו וחוזר ומלקטן ואחרים מלקטין אותן מן הארץ כך הקב"ה יתחיל האסיפה כמו שנאמר יתקע בשופר גדול: **משבולת**

מצודת דוד

שם. במקום העיר הבצורה ירעה עגל וירבץ שמה ויכלה ענפי האילנות אשר גדלו שמה: **(יא) ביבש קצירה.** כשתיבש ענפיה תשבר מעצמה ר"ל כשתתמלא סאתם ישברו מאליהם: **נשים באות.** נשים תבאנה ויבערו בה האש ור"ל עם חלש כאנשים ישחיתו אותה: **כי לא עם בינות הוא.** להבין שכל ממשלתו באה לו מה' ולא בכח זרועו: **עושהו.** המקום שגדלו והמשילו: **ויוצרו וגו'.** כפל הדבר במ"ש: **(יב) יחבוט ה'.** ר"ל כמו שחובטין את השבלים במקל להסיר התבואה מן הקשין כן יסיר את ישראל מבין עובדי כוכבים: **משבולת הנהר.** מארץ אשר היושבים על נהר פרת עד נחל מצרים ר"ל מכל המקומות **שבין**

מצודת ציון

את אשתו (שם ג): **ירבץ.** ענין השכיבה לנוח: **וכלה.** מלשון כליון: **סעפיה.** ענפיה כמו בסעפותיו קננו (יחזקאל לא): **(יא) קצירה.** כן נקרא הענף כמו ועשה קציר כמו נטע (איוב י"ד): **מאירות.** מבערות כמו ולא תאירו מזבחי חנם (מלאכי א'): **בינות.** מלשון בינה: **עושהו.** המגדל ומרומם אותו וכן ישמח ישראל בעושיו (תהלים קמ"ט): **(יב) יחבוט.** ענין הכאה במקל להפריד התבואה מהקשין כמו כי במטה יחבט קצח (לקמן כח): **משבולת.** הוא חוזק מרוצת המים כמו אל תשטפני שבולת

עַד־נַחַל מִצְרָיִם וְאַתֶּם תְּלֻקְּטוּ לְאַחַד אֶחָד בְּנֵי יִשְׂרָאֵל
יג וְהָיָה ׀ בַּיּוֹם הַהוּא יִתָּקַע בְּשׁוֹפָר גָּדוֹל וּבָאוּ הָאֹבְדִים
בְּאֶרֶץ אַשּׁוּר וְהַנִּדָּחִים בְּאֶרֶץ מִצְרָיִם וְהִשְׁתַּחֲווּ לַיהוָה
בְּהַר הַקֹּדֶשׁ בִּירוּשָׁלִָם׃ כח א הוֹי עֲטֶרֶת גֵּאוּת שִׁכֹּרֵי
אֶפְרַיִם וְצִיץ נֹבֵל צְבִי תִפְאַרְתּוֹ אֲשֶׁר עַל־רֹאשׁ גֵּיא־

ר ש" י

הנהר · הם האובדים בארץ אשור : עד נחל מצרים · הם הנדחים בארץ מצרים · הנהר · פרת · הם בני אשור היושבים על פרת · עד נחל מצרים · הם יושבי מצרים יחבוט אותם כחובט זיתים : ואתם תלוקטו · מן הגליות : לאחד אחד · המוצא אחד מכם יביאהו מנחה : (יג) האובדים בארץ אשור · לפי שנפוצו בארץ רחוקה לפנים מן הנהר סמבטיון קראם אובדים : (א) שכורי אפרים · שהיו משתכרין ביין טוב של מדינת פרוגיתא כדאמר מילי דדורמסקית ותמרא דפרוגיתא קפחו עשרת השבטים : וציץ נובל צבי תפארתו · ומצב מטע תפארתו יהיה ציץ הפרח שלו : נובל · הם תאנים המקולקלות כמו ששנינו בברכות על הנובלות ופירשו רבותינו בושלי כומרא · וציץ כן כדמתרגמינן ויצץ ציץ ואניץ נץ : אשר (נטועים) על ראש גיא

מצודת ציון

מים (תהלים ס"ט) : לאחד אחד · כמו אחד לאחד ור"ל נצרף אחד לאחד : (יג) יתקע · מלשון תקיעה : כח (א) הוי · ענין קריאה לצער : וציץ · כעין פרח : נובל · ענין כמישה כמו ועלהו לא יבול (תהלים א') : צבי · ענין הדר כמו ולצבי עדיו (יחזקאל ז') : גיא · עמק :

מצודת דוד

שבין זה לזה יפרים את ישראל מבין העובדי כוכבים : ואתם וגו' בני ישראל · סרס המקרא ואתם בני ישראל תלוקטו וכו' רצה לומר אחר ההפרדה תהיו אתם הנלקטים אחד אחד והמוצא אחד מכם יביאהו לירושלים : (יג) יתקע בשופר גדול · הוא ענין משל לומר כולם יתקבצו ויבואו כאילו תקעו בשופר גדול להשמיע הקול בכל העולם להתקבץ ולבוא : האובדים · לפי שלא חזרו לארצם מעת שגלו שמה לכן קראם אובדים : בהר הקודש בירושלים · בהר המוריה העומד בירושלים והוא מקום המקדש : כח (א) הוי · הנביא מתאונן על העטרת הגאוה של שכורי אפרים ר"ל על מה שהיו מתכבדים בגאותם : וציץ נובל צבי תפארתו · הדר תפארתו היא עטרת הגאוה שזכר הכלה מהר כציץ השדה אשר במעט זמן יבול ויכמוש והוא כפל ענין במ"ש : אשר על ראש · חוזר על עטרת גאות לומר העטרה אשר על ראש בני אפרים שהיו מפנקים עצמם למשוח ראשם הרבה בשמן מבושם וכאילו היה הראש

שְׁמָנִים הֲלוּמֵי יָיִן׃ ב הִנֵּה חָזָק וְאַמִּץ לַאדֹנָי כְּזֶרֶם
בָּרָד שַׂעַר קָטֶב כְּזֶרֶם מַיִם כַּבִּירִים שֹׁטְפִים הִנִּיחַ לָאָרֶץ
בְּיָד׃ ג בְּרַגְלַיִם תֵּרָמַסְנָה עֲטֶרֶת גֵּאוּת שִׁכּוֹרֵי אֶפְרָיִם׃
ד וְהָיְתָה צִיצַת נֹבֵל צְבִי תִפְאַרְתּוֹ אֲשֶׁר עַל־רֹאשׁ גֵּיא
שְׁמָנִים כְּבִכּוּרָהּ בְּטֶרֶם קַיִץ אֲשֶׁר יִרְאֶה הָרֹאֶה אוֹתָהּ

ר ש " י

שמנים · היא ככרת שפירותיה מתוקים והם הם הולמים עצמם ביין : הלומי יין · כתושי המר · ויש עוד לפתור צבי תפארתו אשר על וגו' צבי התפארת שעל ראש עטרת השבטים המשוחין בגאות ראשי שמנים כמו שנא' (עמוס ו') ראשי שמנים ימשחו · גיא לשון גאוה כמו (לעיל ט"ז) מואב גא מאד (ואותו הציץ כציצת נובל תהיה) הלומי יין כך קוראן על שם שכרותן שנאמר בהם (עמוס ו') השותים במזרקי יין : (ב) הנה · יש רוח חזק ואמיץ לה' שהוא כזרם ברד ושער קטב מזיקי : הניח לארץ ביד · יניחהו על ארצם בידו החזקה ויפול הנובלות הן התאנים : (ד) כבכורה בטרם קיץ · כבישולה של תאנה ציץ נובל : בטרם קיץ · עת בישול שאר התאנים אשר מתוך שהיא

מצודת דוד

הראש גיא מלא שמן : הלומי יין · אשר היו מוכים מהיין כי לפי רוב השכרות יפלו בארץ ויוכו על האבנים המושלכים על פני האדמה וכאילו היין הוא המכה : (ב) הנה חזק ואמיץ · הנה יש רוח חזק ואמיץ לה' שהוא כזרם ברד המשבר אילנות : שער קטב · כרוח סערה הכורת ומשחית : שוטפים · אשר המה שוטפים בחוזקה : הניח לארץ ביד · זה הרוח יניח עטרת גאונם לארץ בחוזקת היד ובכח רב : (ג) ברגלים תרמסנה · ברגלי האויב תרמסנה עטרת הגאוה של שכורי אפרים ר"ל האויב ישפיל גאותם : (ד) והיתה וגו' · הדר תפארתו הדומה לציצת הנובל אשר היא לעטרה על ראש גיא שמנים : כבכורה · חוזר על והיתה האמור בתחלת המקרא לומר עטרת הגאוה תהיה כתאנה שנתבכרה בטרם יהיה הקיץ והוא עת בשול התאנים כולם : אשר יראה וגו' · אשר מיד

מצודת ציון

הלומי · ענין הכאה וכתישה כמו הלמוני בל ידעתי (משלי כ"ג) : (ב) כזרם · ענין שטף הבא בחוזק רב וכן כזרם קיר (לעיל כה) : שער · רוח סערה והכ"ף של כזרם משמשת בשתים כאילו אמר כשער : קטב · ענין כריתה כמו אהי קטבך שאול (הושע י"ג) : כבירים · חזקים או מרובים : שוטפים · נמשכים והולכים במרוצה : הניח · כמו יניח עבר במקום עתיד : ביד · ר"ל בכח וי"ם שהכח הוא ביד : (ג) תרמסנה · ענין דריכה : (ד) ציצת · מלשון ציץ : כבכורה · מלשון בכור ור"ל הנגמר ונתבשל ראשון וכן בכורי ענבים (במדבר י"ג) : קיץ · הוא זמן

בְּעוֹדָהּ בְּכַפּוֹ יִבְלָעֶנָּה: ה בַּיּוֹם הַהוּא יִהְיֶה יְהוָה צְבָאוֹת
לַעֲטֶרֶת צְבִי וְלִצְפִירַת תִּפְאָרָה לִשְׁאָר עַמּוֹ: ו וּלְרוּחַ
מִשְׁפָּט לַיּוֹשֵׁב עַל־הַמִּשְׁפָּט וְלִגְבוּרָה מְשִׁיבֵי מִלְחָמָה
שָׁעְרָה: ז וְגַם־אֵלֶּה בַּיַּיִן שָׁגוּ וּבַשֵּׁכָר תָּעוּ כֹּהֵן וְנָבִיא
שָׁגוּ בַשֵּׁכָר נִבְלְעוּ מִן־הַיַּיִן תָּעוּ מִן־הַשֵּׁכָר שָׁגוּ בָּרֹאֶה

רש"י

בכורה קופץ עליה ובולעה בעודה בכפו כך ישקוד על הרעה ויביאה עלינו (דניאל ט'): (ה) ביום ההוא · כהתם הפושעים: יהיה ה' צבאות לעטרת צבי · לצדיקים הנשארים בה: (ו) ולרוח משפט · יהיה הקב"ה להורות משפט: ליושב על המשפט ולגבורה · יהיה לאותן שהם משיבי מלחמה מלחמתה של תורה: (ז) וגם אלה · יושבי משפט ומשיבי מלחמה שבדור הזה כלומר טובים והשובים שבהן ביין שגו כי עתה אין טוב בם: שגו ברואה ·

מצודת ציון

בישול התאנים וכן והלחם והקיץ (ש"ב ט"ז): בכפו · ענינו ענף כמו וכפתו לא רעננה (איוב ט'): (ה) ולצפירת · כן יקרא העטרה או המצנפת המסבב את הראש כי צפירה הוא ענין סבוב ובמשנה הקופה משיעשה שתי צפירות לרוחב שלה (כלים פי"ו) ור"ל הסבוב שעושים לקופה: (ו) ולרוח · ענין התעוררות וכן ותהי על יפתח רוח ה' (שופטים י"א): (ז) שגו · מלשון שגגה ומשגה: ובשכר · יין ישן: תעו · מי שהוא מבולבל בדעתו ואינו יודע מה לעשות נקרא תועה והושאל מהתועה בדרך שאינו יודע להיכן ילך: נבלעו · ענין השחתה כמו ובלע ויכה את האויב:

מצודת דוד

כשיראה אותה הרואה יבלענה מיד כשהיא עדיין תלויה על הענף ואינו ממתין עד שיתלוש ואמר שכן ימהר האויב להשפיל גאותם: (ה) ביום ההוא · ביום מפלת מלכות אפרים: לעטרת צבי · ר"ל יתלו הכבוד בגאון ה': ולצפירת תפארה · כפל הדבר במ"ש: לשאר עמו · הם יהודה ובנימין: (ו) ולרוח משפט · האל יהיה לרוח משפט למי שיושב על המשפט ר"ל יחונן דעת לחזקיהו לעשות משפט אמת: ולגבורה · הוא יהיה לגבורה לבני יהודה אשר שבו ממקום המלחמה להכנס אל שער העיר להשגב שמה ר"ל לא יצטרכו לגבורת מלחמה כי האל ילחם להם: (ז) וגם אלה · גם יהודה ובנימין בעבור שכרות היין שגו בדעתם ובעבור השכר תעו מדרך הישר: כהן · הוא המורה וכן נאמר כי שפתי כהן וגו' ותורה יבקשו מפיהו (מלאכי ב'): ונביא · הנביא השקר אשר העמידוהו להוכיחם וליישר דרכם: שגו בשכר · בעבור שתיית השכר שגו בדעתם: נבלעו · נשחתו מן השכרות: שגו ברואה ·

שגגו

פָּקוּ פְּלִילִיָּה׃ ח כִּי כָּל־שֻׁלְחָנוֹת מָלְאוּ קִיא צֹאָה בְּלִי
מָקוֹם׃ ט אֶת־מִי יוֹרֶה דֵעָה וְאֶת־מִי יָבִין שְׁמוּעָה גְּמוּלֵי
מֵחָלָב עַתִּיקֵי מִשָּׁדָיִם׃ י כִּי צַו לָצָו צַו לָצָו קַו לָקָו

רש"י

שלעיגו בדברי הנביאים וי"ת במאכל מעדנים שראוהו עונג להם : פקו פליליה · הכשילו המשפט : פקו· ל' פיק ברכים (נחום ב')· לפוקה (ש"א כ"ה) : (ח) כי כל שלחנות · שלהם של זבחי מתים הם שהם כקיא צואה : בלי מקום · אין הדעת סובלתן : (ט) את מי יורה דעה · שמא לתינוקות שאין יודעין להבין כי הגדולים פנו לדרך רעה : גמולי מחלב · בדולי מחלב : עתיקי משדים · לשון ויעתק משם (בראשית י"ב) ד"א בדולי מן התורה שנקראת חלב עתיקי משדים פורשים מלפני ת"ח : (י) כי צו לצו צו לצו · נביא מצוה להם מאת הקב"ה והם יש להם צו של עובדי עבודת כוכבים כנגד צו זה וחוזר הנביא ומוכיחם והם תמיד אומרים יש לנו צו לצו שלנו חשוב משלך : קו לקו · יש להם קו משקולת משפטי רשע כנגד קו הצדק :

מצודת דוד

שגגו בדעתם בענין הראיה כדרך השכור שאין דעתו מסכמת לאמיתת הדבר הנראה: פקו פליליה · הכשילו את המשפט ולא דנוהו דין אמת : (ח) כי כל שלחנות· אשר הם מסובים עליהם : קיא צואה · הקאה ושלשול היציאה כדרך היין המביא הקאה ושלשול מלמטה : בלי מקום · אין מקום פנוי ונקי מאלה : (ט) את מי · הואיל והגדולים פונים אל השכרות א"כ למי ילמוד הנביא דעה ולמי יבין השמועה אשר שמע מאת ה' : גמולי מחלב · וכי ילמד לאלה שנגמלו מהנקת החלב : עתיקי · הנעתקים משדי אמן וכפל הדבר במ"ש : (י) כי צו לצו · מהתענג ומרוב כל המה רחוקים ממצות ה' עד שהוצרכת לעשות להם צואה למצות ה' ר"ל לעשות עוד סייג וגדר למצות ה' ואל הצואה והסייג הזה הוצרכת לעשות עוד לה סייג וצואה אחרת : קו לקו · ע"ש שקו המשקולת עשוים להשמר לבל יעקמו הבנין לזה קורא למשמרת בלשון קו ור"ל הוצרכת לעשות להם משמרת למשמרת התורה ולעשות

מצודת ציון

בהר הזה (לעיל כ"ה) : פקו · ענין הכשלה כמו ופיק ברכים (נחום ב') : פליליה· ענין משפט כמו ופללו אלהים (ש"א ב') : (ח) קיא · הוא המאכל החוזר מן הגוף דרך הפה : צואה · כמו וצואה הוא צואת הגוף: (ט) יורה· ענין למוד כמו ולהורות נתן בלבו (שמות ל"ה) : גמולי מחלב · כן נקרא התינוק הנפרש מקרוב מן הינקה כמו ויגדל הילד ויגמל (בראשית כא) : עתיקי · מל' העתק והסרה וכן ויעתק משם ההרה (שם יב): (י) צו לצו · מלשון צואה : קו לקו· ענינו חוט המשקולת של הבנאי וכן

-קַו לָקָו זְעֵיר שָׁם זְעֵיר שָׁם׃ יא כִּי בְּלַעֲגֵי שָׂפָה
וּבְלָשׁוֹן אַחֶרֶת יְדַבֵּר אֶל־הָעָם הַזֶּה׃ יב אֲשֶׁר ׀ אָמַר
אֲלֵיהֶם זֹאת הַמְּנוּחָה הָנִיחוּ לֶעָיֵף וְזֹאת הַמַּרְגֵּעָה וְלֹא
אָבוּא שְׁמוֹעַ׃ יג וְהָיָה לָהֶם דְּבַר־יְהוָה צַו לָצָו צַו לָצָו
-קַו לָקָו קַו לָקָו זְעֵיר שָׁם זְעֵיר שָׁם לְמַעַן יֵלְכוּ וְכָשְׁלוּ

רש"י

זעיר שבנבואה אומר להם עוד מעט תבוא עליכם רעה והם אומרים זעיר שם ימהר יחיש מעשהו לימים מועטים: (יא) בלעגי שפה. וכן כל לשון לעגים וכן (לקמן ל"ב) עלגים שניהם לשון דבור שפוך שאינו מיושב להם להשמע: ידבר אל העם הזה. כל המדבר אליהם דבר נבואה ותוכחה דומה להם ללשון נלעג שאין יכולין להבין בו: (יב) אשר אמר. הנביא להם זאת המנוחה להיותכם בשלוה הניחו לעיף שלא תגזלוהו וזאת תהיה לכם המרגעה: (יג) והיה להם דבר ה' וגו'. כמדתם ימדוד להם יגזור בדברו עליהם צו של אומות המשתעבדים בם על צו פקודה על פקודה עבודה על עבודה קו של פורענות כנגד קו של עבירות שבידם קו לקו תקוה אחר תקוה יקוו לאור והנה חשך: זעיר שם זעיר שם. לימים מועטים תבא עליהם והם יתמעטו

מצודת ציון

וקו ינטה (זכריה א'): זעיר. מעט כמו כתר לי זעיר (איוב ל"ו): שם. ר"ל במקום הידוע המוכן ללמוד שמה וכן על כל המעשה שם (קהלת ג') ופי' במקום המוכן אל הדבר: (יא) בלעגי. המדבר בהפך תכונות הדבר שאין נוח להבין קרוי נלעג כל' המקרא כמו נלעג לשון אין בינה (לקמן ל"ג): (יב) המרגעה. ענין מנוחה כמו הלוך להרגיעו ישראל (ירמיה ל"א): אבוא. ענין רצון

מצודת דוד

ולעשות עוד משמרת למשמרת והענין כפל במ"ש: זעיר שם. ר"ל אף במקום המוכן ללמוד תורת ה' אין ללמוד להם כ"א מעט מעט כי למשא יחשב להם: זעיר שם. הכפל יורה על המלאות: (יא) כי בלעגי שפה. כי דברי הנביא בעיניהם כאילו ידבר אליהם בלעגי שפה ובלשון אחרת שאינם מכירים בו: (יב) אשר אמר אליהם. ר"ל הנה לטובתם ידבר כי זהו הדבר אשר אמר אליהם הניחו לעיף ואם כה ואל תגזלו אותו ובזאת תמצאו מנוחה ומרגוע ועכ"ז אינם רוצים לשמוע עם שהדבר הוא לטובתם: (יג) והיה להם דבר ה' וגו'. ר"ל מאד נקל להם לעבור על דבר ה' כאילו לא היתה רק צואה וסייג לצואה אחרת ואף האחרת היתה רק צואה וסייג למצות ה' שאין אדם נזהר כ"כ בשמירתה לפי שהיא צואה רחוקה ממצות ה': קו לקו. כאילו היתה

רק

אָחוֹר וְנִשְׁבָּרוּ וְנוֹקְשׁוּ וְנִלְכָּדוּ׃ יד לָכֵן שִׁמְעוּ דְבַר־יְהוָה
אַנְשֵׁי לָצוֹן מֹשְׁלֵי הָעָם הַזֶּה אֲשֶׁר בִּירוּשָׁלָםִ׃ טו כִּי
אֲמַרְתֶּם כָּרַתְנוּ בְרִית אֶת־מָוֶת וְעִם־שְׁאוֹל עָשִׂינוּ חֹזֶה
שִׁיט שוט קרי שׁוֹטֵף כִּי־יַעֲבֹר יעבור קרי לֹא יְבוֹאֵנוּ כִּי
שַׂמְנוּ כָזָב מַחְסֵנוּ וּבַשֶּׁקֶר נִסְתָּרְנוּ׃ טז לָכֵן כֹּה אָמַר
אֲדֹנָי יְהוִה הִנְנִי יִסַּד בְּצִיּוֹן אָבֶן אֶבֶן בֹּחַן פִּנַּת יִקְרַת

רש"י

שם בארץ אויביהם : (יד) מושלי העם הזה · האומרים לצון בלשון משל כגון : (טו) כרתנו ברית את מות · שלא יבא עלינו : עשינו חוזה · גבול שלא יעברנהו וכן מחוז חפצם (תהלים ק"ז) וכן מחזה אל מחזה (מלכים א' ז') כולם לשון גבול הם וקילונו של דבר אשמיי"ר בלע"ז : שוט שוטף · מכה המתהלכת בארץ : לא יבואנו · לא יבא עלינו : שמנו כזב · שמנו עבודת כוכבים : מחסנו · מחסה שלנו : ובשקר נסתרנו · בעבודת כוכבים בטחנו להסתירנו : (טז) הנני יסד · לשון עבר הוא כמו (אסתר א')

מצודת דוד

רק משמרת למשמרת אחרת ואפס אחרת רק משמרת למשמרת שתורה שאין אדם שונה כ"כ והענין כפול במ"ש : זעיר שם · ר"ל אף במקום שלמדוה נחשבת מעט ואף כי אותם שלא דרכו בנתיבותיה : זעיר שם · ככפל יורה על המעטה : למען ילכו · בעבור זאת כשילכו יכשלו לפול אחור וישברו ויפלו בהמוקש וילכדו בם ר"ל יפלו בצרה ולא יוכלו להמלט : (יד) אנשי לצון · המלעיגים בדברי הנביא : מושלי · המושלים על העם אשר בירושלים : (טו) כי אמרתם · אשר אמרתם בלעג הנה כרתנו ברית עם המות שלא יבוא עלינו קודם הזמן ולא נירא א"כ מהפחדת הנביא : עשינו חוזה · עשינו גבול שלא נבוא אל השאול קודם הזמן : שוט שוטף וגו' · כאשר יעבור מכה המתהלכת בארץ לא יבוא עלינו : כי שמנו כזב מחסנו · נחשב בעל כזב כי נכחש לומר לפני המכה שלא לזה המקום לבוא עלינו והוא ענין ליצנות : ובשקר נסתרנו · כפל הדבר במ"ש : (טז) לכן · הואיל ויש בכם אנשים מלעיגים בדברי הנבואה יבוא עת שיקבלו גמולם וכאשר עשו והולך : הנני יסד · הנה אני הוא אשר מאז

מצודת ציון

וחפץ כמו לא אבה יבמי (דברים כ"ה) והאל"ף נוספת וכן ההלכוא אתו (יהושע י) : (יד) לצון · מלשון לץ : מושלי · מל' ממשלה : שאול · כינוי הקבר : חוזה · ענין גבול כמו מחוז חפצם (תהלים ק"ז) : (טו) שוט · שבט המכה כמו שוט לסוס (משלי כו) : שוטף · ענינו מהירות ההליכה והושאל מלשון נחל השוטף : (טז) בוחן · ענין מבצר חזק כמו הקימו בחוניו (לעיל כ"ג) : פנת · מלשון פנה וזוית :

מוּסָד מוּסָּד הַמַּאֲמִין לֹא יָחִישׁ׃ יז וְשַׂמְתִּי מִשְׁפָּט לְקָו
וּצְדָקָה לְמִשְׁקָלֶת וְיָעָה בָרָד מַחְסֵה כָזָב וְסֵתֶר מַיִם
יִשְׁטֹפוּ׃ יח וְכֻפַּר בְּרִיתְכֶם אֶת־מָוֶת וְחָזוּתְכֶם אֶת־שְׁאוֹל

דגש אחר שורק

רש"י

יסד שמלך וכן צריך לפותרו הנני הוא אשר יסד כבר (בציון אבן ככר) נגזרה הגזרה לפני והעמדתי מלך משיח שיהא בציון לאבן בוחן ל' מבצר וחוזק כמו (לקמן ל"ב) עופל ובחן וכמו הקימו בחוניו (לעיל כ"ג : מוסד מוסד · הראשון פתח לפי שהוא דבוק מוסד של מוסד שהוא מוסד גמור : המאמין לא יחיש · שמאמין דבר זה לא ימהרנה לא יאמר אם אמת הוא ימהר לבא : (יז) ושמתי משפט לקו · לפני בא אותו מלך אביא עליכם גזרות להתם הפושעים שבכם ושמתי משפט יסורין להיות לקו כלומר אשים קו מדת יסורין להביא עליכם ואת צדקה אשים שתהא משקולת שמישרת בנין הבונים בחומות כלומר שתהא צדקה מהלכת לפניהם ומישרת דרכיהם שיכלו הפושעים ונותרו הצדיקים : ויעה ברד מחסה כזב· אותו כיסוי שאמרתם כי שמנו כזב מחסנו יבא ברד ויטאטאנו ויעה לשון טיאוט כמו (מ"א ז') את היעים שגורפין בהם אפר הכירות : וסתר · שאמרתם עליו ובשקר נסתרנו המים ישטפוהו כלומר אביא המון אומות שישברו מצבותיהם ופסיליהם · ולשון משפט האמור כאן יושטיצ"א בלע"ז : (יח) וכפר בריתכם את מות · ויתבטל הברית אשר

מצודת ציון

יקרת · מל' יקר וחשוב : מוסד · מל' יסוד : יחיש · ענין מהירות כמו ימהר יחישה מעשהו (לעיל ה) : (יז) לקו · ענינו חבל המדה : ויעה · ענין כבוד וטאטא והוא מלשון ואת היעים (שמות לח) שהם הכלים העשוים לכבד ולהסיר את הדשן : (יח) וכפר·

מצודת דוד

גזר ויסד להיות בציון מלך חזק כאבן ועל חזקיה יאמר : אבן בוחן · האבן הזה יהיה להם למבצר : פנת יקרת · יהיה כאבן יקר שהושם בפנת הבנין למען יהיה נראה מהעבר מזה ומהעבר מזה : מוסד מוסד · יהיה כהיסוד המיוחד שביסודות : המאמין לא יחיש · לפי שרובם לא היו מאמינים בדברי הנביא בימי אחז לכן אמר המאמין לדברי לא ימהר לראות הדבר ר"ל לא יחשוב בלבבו שעתה תהיה הדבר כי לא תהיה עד לאחר זמן : (יז) ושמתי משפט לקו · אז אשיב גמול הפעל ואשים משפט יסורים להרשעים הללו כפי קו התאם ר"ל הדבר הנמדד בקו לא פחות ולא יותר : וצדקה למשקלת · ואל הצדיקים אעשה צדקה כפי משקל צדקתם כי בימי חזקיה יכבוש סנחריב ערי הבצורות ביהודה ויהרוג הרשעים והצדיקים יותרו ויקבלו הטובה : ויעה ברד · כלפי שאמרו כי שמנו כזב מחסנו אמר שהברד יכבד ויטאטא את המחסה הכזב ר"ל סנחריב המכה לא יפנה אל דברי הכזב: וסתר· כלפי שאמרו בשקר נסתרנו אמר שהמים ישטפו את מסתר השקר ר"ל סנחריב לא יפנה אל השקר וכפל הדבר במ"ש : (יח) וכפר וגו' · כלפי שאמרו

לֹא תָקוּם שׁוֹט שׁוֹטֵף כִּי יַעֲבֹר וִהְיִיתֶם לוֹ לְמִרְמָס׃
יט מִדֵּי עָבְרוֹ יִקַּח אֶתְכֶם כִּי־בַבֹּקֶר בַּבֹּקֶר יַעֲבֹר בַּיּוֹם
וּבַלָּיְלָה וְהָיָה רַק־זְוָעָה הָבִין שְׁמוּעָה׃ כ כִּי־קָצַר הַמַּצָּע
מֵהִשְׂתָּרֵעַ וְהַמַּסֵּכָה צָרָה כְּהִתְכַּנֵּס׃ כא כִּי כְהַר־פְּרָצִים

רש"י

אמרתם כרתנו ברית את מות · כל כפרה לשון קנוח וסילוק דבר וכן (בראשית ל"ב) אכפרה פניו: וחזותכם · אשר אמרתם עם שאול עשינו חוזה: שוט שוטף · אשר אמרתם לא יבואנו והייתם לו למרמס: (יט) בבקר בבקר · כלומר תדיר תדיר אביא עליכם גזירות: והיה רק זועה הבין שמועה · זועה לכל השומעים להבין שמועות פורעניות הקשות שאביא עליכם כל השומעים יזועו: (כ) כי קצר המצע מהשתרע · כי אביא עליכם שוגה דוחק אתכם אשר לא תוכלו להספיק עבודתו כשיגיע מלעו עליכם יקצר לו מהשתרע השוכב עליו: מהשתרע · מהשתטח לשאריך אבריו אישטנדלי"ר

מצודת דוד

כרתנו ברית את מות אמר אז יוסר הברית ויבוטל כי בוא יבא עליכם: וחזותכם וגו' · כלפי שאמרו ועם שאול עשינו חוזה אמר אז לא תקום הגבול שעשיתם עם השאול כי בן תבואו אל השאול: שוט שוטף וגו' · כלפי שאמרו שוט וכו' לא יבואנו אמר כאשר יעבור המכה המתהלכת תהיו לו למרמס כי עליכם יבוא וירמוס אתכם: (יט) מדי עברו · מתי שיעבור שוט השוטף יקח אתכם אליו: כי בבוקר · בכל בוקר יעבור עליכם והא"ז יתמיד לבוא ביום ובלילה: והיה וגו' · מי יתן לב להבין שמועת הפורעניות לא ישקוט לבבו רק יהיה מלא רתת וחרדה: (כ) כי קצר וגו' · המצע אשר ישכב עליו יהיה קצר להשתטח עליו ולהאריך עצמו בפשוט הרגלים ר"ל אדם תהיה צר מהכיל התפשטות מרבית חיל האויב שנה: והמסכה צרה כהתכנס · המסכה תהיה צרה לו כאשר יתכנס להתאסף שמה עם כל אבריו והוא כפל ענין במ"ש ויורה על הפלגת הדבר שהיה רב מאד וכמ"ש והיה מוטות כנפיו מלא רוחב ארצך (לעיל ח'): (כא) כי

מצודת ציון

עמין העברה ובטול וכן איש חכם יכפרנה (משלי טז): וחזותכם · מל' מחוז וגבול: לא תקום · לא תתקיים: למרמס · ענין דריכה ברגל: (יט) מדי · כמו מתי וכן מדי דברי בו (ירמיה לא): זועה · ענין רתת וחרדה כמו ביום שיזועו שומרי הבית (קהלת יב): (כ) המצע · ענינו הכרים והכסתות ההוצעים תחת האדם בשכבו כמו ערש יצועי (תהלים קלב): מהשתרע · ענין עודף ויתרון האורך כמו שרוע וקלוט (ויקרא כב): והמסכה · מלשון מסך ומסכה כמו והמסכה הנסוכה (לעיל כה): צרה · דחוקה: כהתכנס · ענין אסיפה כמו

יָקוּם יְהוָה כְּעֵמֶק בְּגִבְעוֹן יִרְגָּז לַעֲשׂוֹת מַעֲשֵׂהוּ זָר
מַעֲשֵׂהוּ וְלַעֲבֹד עֲבֹדָתוֹ נָכְרִיָּה עֲבֹדָתוֹ׃ כב וְעַתָּה אַל־
תִּתְלוֹצָצוּ פֶּן־יֶחְזְקוּ מוֹסְרֵיכֶם כִּי־כָלָה וְנֶחֱרָצָה שָׁמַעְתִּי
מֵאֵת אֲדֹנָי יֱהוִה צְבָאוֹת עַל־כָּל־הָאָרֶץ׃ כג הַאֲזִינוּ
וְשִׁמְעוּ קוֹלִי הַקְשִׁיבוּ וְשִׁמְעוּ אִמְרָתִי׃ כד הֲכֹל הַיּוֹם

רש"י

בלע"ז : והמסכה צרה · הניסוך שימשול עליכם יהיה מקומכם דחוק לו בהתכנסו לתוכו ורבותינו דרשוהו על עבודת כוכבים שהכניס מנשה להיכל קצר המצע הזה מהשתרע מהשתרר עליו שני רעים ואני פרשתיו לפי פשוטו ובדרך זה ת"י ואף מדרש רבותינו יש ליישבו על אופן הדבור כלומר למה אני מביא עליהם פורענות זו לפי שקצר המצע מהשתרע אני לבדי עליו שנא' (מ"א ח') הנה השמים ושמי השמים לא יכלכלוך וכל שכן בהכניסכם מסכה עמי כביכול צר לנו המקום : (כא) כי כהר פרצים · ת"י ארי כמא דזעו טוריא כד אתגלי יקרא דה' ביומי עוזיה מלכא וכניסין דעבד ליהושע במישר גבעון וכו' כן יתגלי לאתפרעא מדעבדין וכו' : זר מעשהו · ידמה לכם לזר כי יביא עליהם פורענות קשה : ולעבוד עבודתו · לעשות מלאכתו כמו עבודת האדמה לבוריי"ר בלע"ז : (כב) ועתה אל תתלוצצו · לאמר כרתנו ברית את מות : מוסריכם · יסורין : (כד) הכל היום · ל' תמיהה הוא לכך נקוד

מצודת ציון

נדחי ישראל יכנס (תהלים קמ"ז) : (כא) ירגז · מל' רוגז וכעס : ולעבד עבודתו · תרגום כל לן הוא עובדא : (כב) תתלוצצו · מלשון לץ : מוסריכם · מלשון יסורין : כלה · מלשון כליון : ונחרצה · ענין כריתה

מצודת דוד

כהר פרצים · כמו בעת מלחמת דוד בפלשתים בבעל פרצים הנועדת בהר כמ"ש ויעל בבעל פרצים (דה"א י"ד) ושם נשמדו הפלשתים פתאום ואמר כן יקום ה' להשמידם פתאום מע"פ האדמה : בעמק בגבעון · כמו בעת מלחמת יהושע באמורי · בעמק אשר בגבעון אשר מן השמים נלחמו עמהם כמ"ש וה' השליך עליהם אבנים גדולות מן השמים וגו' (יהושע י') כמו כן ירגז ה' עליהם וילחם בם : לעשות מעשהו · להפרע מהם : זר מעשהו · במעשה שהיה זרה ר"ל דבר שלא עשה עמהם מתמול שלשום : ולעבוד וגו' · הוא כפל ענין במ"ש כי עבודה הוא כמו מעשה ונכריה הוא כמו זר ופתרון אחד להם : (כב) אל תתלוצצו · לומר דרך לעג כרתנו ברית את מות וגו' : פן יחזקו מוסריכם · פן יתחזקו היסורים המוכנים לכם : כי כלה וגו' · מאת ה' שמעתי שיבוא כליון וכריתה על כל הארץ לכן אל תתלוצצו : (כג) האזינו · הטו אזן ושמעו קול דברי : הקשיבו וגו' · כפל הדבר במ"ש : (כד) הכל היום

חֲרשׁ הַחֹרֵשׁ לִזְרֹעַ יְפַתַּח וִישַׂדֵּד אַדְמָתוֹ׃ כה הֲלוֹא אִם־
שִׁוָּה פָנֶיהָ וְהֵפִיץ קֶצַח וְכַמֹּן יִזְרֹק וְשָׂם חִטָּה שׂוֹרָה
שְׂעֹרָה נִסְמָן וְכֻסֶּמֶת גְּבֻלָתוֹ׃ כו וְיִסְּרוֹ לַמִּשְׁפָּט אֱלֹהָיו

רש"י

וסוף פתח : יחרוש · מי שחורש לזרוע וכי החורש כדי לזרוע לעולמים חורש גם כן מה יועיל אף הנביאים מוכיחים אתכם להחזירכם למוטב הלעולמים יוכיחו ולא יועילו : יפתח וישדד אדמתו · וכי לעולם לא יזרע אלא תמיד יפתח את האדמה באתים וכלי מחרישה · וישדד לשון עבודת שדה יפתח ישדד בתחלה הוא עושה תלמים רחבים וסוף הוא עושה תלמים קטנים במדרש רבי תנחומא : (כה) הלוא · כן דרך החורש כיון שחורש משוה פני האדמה ואח"כ זורע : והפיץ קצח · אם קצח בא לזרוע זורעה בתפוצה ואם כמון בא לזרוע זורעו בזריקה · קצח מין אוכל הוא : ושם חטה שורה ושעורה נסמן וכוסמת גבולתו · ואם תבואה בא לזרוע כך הוא מנהגו זורע החטין באמצע המחרישה והשעורה זורע סביב לסימן והכוסמים זורעה על גבולי השדה ומצריו · שורה לשון שורה זורע באמצע ונמצאת שורה על השעורין והכוסמין : (כו) ויסרו למשפט וגו' · אף מי שאלהיו יורנו לא לנצח ישלח

מצודת דוד

פתח במשל ואמר וכי כל היום יחרוש החורש לתקן השדה לזריעה : יפתח · מוסב על הכל היום לומר וכי כל היום יפתח האדמה בכלי המחרישה ויכתש רגבי העפר : (כה) הלוא אם שוה פניה · הלא כאשר משוה פני האדמה מניח עבודתה ועוסק בזריעה : והפיץ קצח · כשבא לזרוע קצח זורעה בהפצה ואם בא לזרוע כמון זורעה בזריקה כל מין כדרכו : ושם חטה שורה · החטים משים בשורה ר"ל באמצעית השדה במדה הראויה לו לא יוסיף ולא יגרע : ושעורה נסמן · השעורה יזרע סביבות החטים כמו המסמן דבר מה : וכסמת גבולתו · הכוסמין יזרע על גבולי השדה ומצריו כל מין במקום הראוי לו והנמשל הוא לומר כמו שאין דרך החורש לחרוש כל היום כי אחר שמשוה פני האדמה יזרע בה כל מין כדרכו ובמקום הראוי כן אין תועלת בתוכחת הנביא לבד כי מהראוי שאחר שישמעו דברי הנביא יתקנו מעשיהם ולשוב בתשובה כפי הראוי לכ"א לפי חטאו אשר יחטא ואשם : (כו) ויסרו למשפט · עודן

מצודת ציון

כמו נחרצות שוממות (דניאל ט) : (כד) יפתח · מלשון פתיחה : וישדד · ענין כתישת רגבי העפר וכן אם ישדד עמקים אחריך (איוב לט) ויתכן שהוא מל' שדה ר"ל יתקן השדה : (כה) אם · כאשר כמו ואם יהיה היובל (במדבר לו) : שוה · ר"ל דומה בכל המקומות שלא יהיה תל מזה וחרין מזה : והפיץ · ענין פזור : קצח · וכמון · הם מיני זרעונים : ושם · מלשון שימה : שורה · ענין מדה כמו במשקל ובמשורה (ויקרא יט) : נסמן · מלשון סימן : וכסמת · מין תבואה : (כו) ויסרו · ענינו הכאה וחבטה

יוֹרֶנּוּ׃ כז כִּי לֹא בֶחָרוּץ יוּדַשׁ קֶצַח וְאוֹפַן עֲגָלָה עַל־
כַּמֹּן יוּסָּב כִּי בַמַּטֶּה יֵחָבֶט קֶצַח וְכַמֹּן בַּשָּׁבֶט׃ כח לֶחֶם
יוּדָק כִּי לֹא לָנֶצַח אָדוֹשׁ יְדוּשֶׁנּוּ וְהָמַם גִּלְגַּל עֶגְלָתוֹ

דגש אחר שורק

רש"י

נביאים להוכיחו אחרי שאינו שומע לתוכחה הוא ייסרנו במשפטי יסורים כדי שתועיל עמל תוכחתו שהוכיח כזה שמשוה פני הארץ לזרוע כדי שתגלה עמל חרישתו שחרש : (כז) בחרוץ · הוא עץ עשוי חריצים חריצים וכמו מורג ומחתך בו הקשין להיות תבן : כי לא בחרוץ · דשין את הקצח לפי שזרעו נוח לצאת מתוך קשין שלו וכן על כמון לא יסבו אופן עגלה לדושו לפי כי קל הקצח להובטו במטה והכמון בשבט : (כח) לחם יודק · ואת מי דקים בדברים קשין את הלחם של תבואה לפי שאינה נוחה ליחבט : כי לא לנצח אדוש ידושנו · הרי כי זה משמש בלשון אלא לא לנצח כותשין עליו לפי שלעולם לא יכתשו גרעיני הזרע להיות נדשין ליכתת על ידי החרוץ ואופן העגלה : והמם גלגל עגלתו ופרשיו · וכשמסבבין עליו אופני עגלה לדוקו

מצודת ציון

כמו אבי יסר אתכם בשוטים (מ"א יב): למשפט · כמו במשפט ובאה הלמ"ד במקום הבי"ת וכן ישבת לכסא (תהלים ט) ור"ל בכסא ומשפט ענינו דבר הנהוג והראוי כמו המלך עומד על העמוד כמשפט (מ"ב יא): יורנו · ענין למוד כמו יורנו בדרך יבחר (תהלים כה) : (כז) בחרוץ · שם כלי מלא חריצים עשוי לדוש בו וכן ובחריצי הברזל (ש"ב יב) : יודש · מלשון דישה : ואופן · גלגל ולתוספת ביאור אמר עגלה מלשון עגול : יוסב · מלשון סבוב : כי במטה · אלא במטה : יחבט · ענין הכאה ודישה כמו הובט חטים בגת (שופטים ו'): (כח) יודק · מלשון דק : כי לא · אלא לא : לנצח · ר"ל לזמן מרובה : אדוש · מל' דישה והאל"ף נוספת : והמם · ענין כתיתה ושבירה כמו יום מהומה ומבוסה (לעיל כ"ב) : גלגל · אופן ולתוספת ביאור אמר עגלתו מל' עגול :

ופרשיו

מצודת דוד

מדבר במשל ואומר הנה כאשר תגדל התבואה והזרעונים שרוצה להפריש מהם הפסולת והקשין הנה דרכו להכות ולחבוט כל מין ומין במשפט הראוי כאשר למדו אלהיו ונתן חכמה בלבו לדעת משפט כל מין ומין : (כז) כי לא בחרוץ · ר"ל כי לא דישת כל המינין שוה אולם יש הפרש בין מין למין כי הקצח לא יודש בחרוץ לפי שהוא נוח וקל להפריש מהקשין ואין מהצורך לדושו בחרוץ : ואופן עגלה על כמון יוסב · מלת לא האמור בתחלת הפסוק משמש בשתים כאלו אמר על כמון לא יוסב ר"ל אין מהצורך לסבב אופן עגלה על כמון להפרישו מהקשין כי גם הוא נוח להפריש בדבר קל : כי במטה · אלא במטה : יחבט קצח · וכמון יחבט בשבט כי גם באלה נפרשים מן הקשין : (כח) לחם יודק · התבואה שעושים ממנו הלחם שאינו נוח להפריש

מהקשין

וּפָרָשָׁיו לֹא יְדֻקֶּנּוּ׃ כט גַּם־זֹאת מֵעִם יְהוָה צְבָאוֹת יָצָאָה
הִפְלִא עֵצָה הִגְדִּיל תּוּשִׁיָּה׃ כט א הוֹי אֲרִיאֵל אֲרִיאֵל

רש"י

ולדושו אפילו הגלגל הומם ומשתבר וכן שאר כלי העגלה עמו המפרישים את התבואה מקשיה לא ידוקנו והחטים אינם נידוקין להיות נטחנין : אדוש ידושנו · כמו עשה יעשה (יחזקאל ל"א) · נגף ינגפף (לעיל כ"ב) ואל"ף זו באה במקום ה"א כמו ואחרי כן אתחבר יהושפט (דה"ב כ') כמו התחבר אף כאן הדוש ידושנו וכן חברו מנחם : (כט) גם זאת מעם וגו' · גם זאת כדרך דשי תבואה ונחבטי קצח וכמון מעם הקב"ה יצא : הפליא עצה · להראותכם רמזים בדרך חידות משל נפלא ומכוסה כי כאשר הכמון והקצח אינם מכבידין עליהם במדושה רבה לפי שהם נחבטין בקל כך אילו הייתם ממהרין לקבל מוסר לא היה מכביד עליכם גזירות ואתם קשים לקבל תוכחות כתבואה הקשה לדוש לכך יכביד עליכם הרבה ולא לנצח לכלייה יריב וידקה כאשר לא לנצח אדוש ידושנו ויכלו הני מכותיו ואתם לא תכלו דוגמת המימת הגלגל והעגלה והחיטין לא ידוקו ואילו הייתם נוחים לכלות לא היה בודק אתכם ביסורין קשין כפשתני הזה כשהוא יודע שפשתנו יפה הוא מנקש עליה:(א) הוי

מצודת דוד

מהקשין בדבר קל לכן הוא נידש בחרוץ ובאופן עגלה לכתת את התבן דק דק עד שיתגלה הגרעין : כי לא לנצח · אלא לא לזמן מרובה ידוש בהם את התבואה רק לפי צורך הפרשת הגרעין מהקשין : והמם גלגל עגלתו · ר"ל כי אם יעשה זה זמן רב אז אופן העגלה יכתת וישבר אף את הזרע : ופרשיו לא ידקנו · ר"ל וכן החרוץ לא יעביר זמן רב על התבואה בכדי שלא יהיו שיני החרוץ מכתתים את הזרע דק דק והנמשל הוא לומר שכמו שאין דרך אדם לדוש קצח וכמון בחרוץ ובאופן לפי שנוחים המה להפרים מהקשין ודי להם בדבר קל כן אילו הייתם נוחים לקבל מוסר במעט רמז מהפש יסורים לא היה המקום מכביד היסורים עליכם אבל הואיל ולא כן הוא מהצורך להכביד היסורים למען תוסרו כתבואה הזאת שאינה נוחה להפרש מקשין אשר מהצורך לדושו בחרוץ והופן ואולם לא לנצח יריב ולא יעשה כליה כתבואה זו שאינו נידש זמן מרובה שלא להפסיד הזרע : (כט) גם זאת וגו' · כאומר עם שאמרתי שמעו קולי דעו שמה' נאמר לי המשל הזה ולא מלבי אמרתי : הפליא עצה · בזה המשל הראה עצה נפלאה : הגדיל תושיה · הראה חכמה גדולה ומוסר נפלא : כט (א) הוי אריאל · אמר הנביא

מצודת ציון

ופרשיו · הם שיני החריצים הפרושים ופרודים זה מזה : ידקנו · מלשון דק : (כט) הפליא · מל' פלא : הגדיל · מלשון גדול : תושיה · מלשון יש והכמת התורה נקראת כן על כי ישנה לעולם ולא תבוא לאין כשאר הדברים שבעולם : כט (א) הוי · ענין צעקת יללה : אריאל · המזבח נקרא אריאל

קִרְיַת חָנָה דָוִד סְפוּ שָׁנָה עַל־שָׁנָה חַגִּים יִנְקֹפוּ׃
ב וַהֲצִיקוֹתִי לַאֲרִיאֵל וְהָיְתָה תַאֲנִיָּה וַאֲנִיָּה וְהָיְתָה לִּי
כַּאֲרִיאֵל׃ ג וְחָנִיתִי כַדּוּר עָלָיִךְ וְצַרְתִּי עָלַיִךְ מֻצָּב

רש"י

אריאל · פי' מזבח דה' ואף יחזקאל קראו כן שנאמר (יחזקאל מ"ג) והאריאל שתים עשרה על שם אש של מעלה שהיתה רובצת כארי על גבי המזבח כמו ששנינו בסדר יומא ורבותינו פירשוהו על ההיכל שהיה צר מאחוריו ורחב מלפניו : קרית חנה דוד · דאתבני בקרתא דשרא בה דוד : ספו שנה על שנה · ותמיד עונותיכם הולכים וחזקים עד שחגים שלכם ינקופו ויכרתו לי כנוקף זית (לעיל י"ז) : (ב) והיתה לי כאריאל · תהא מוקפת חללי חרב כמזבח המוקף זבחי בהמה : (ג) כדור · כשורה של גייסות מקיפות : מוצב · לשון כרקום המוצב על העיירות :

מצודת ציון

וכן קראו יחזקאל כמ"ש והאריאל שתים עשרה אורך (יחזקאל מ"ג) ונקרא כן ע"ש שירדה עליו האש מהאל מן השמים ורבצה עליו כארי וכפל המלה כדרך הנוהם וצועק כמו מעי מעי אוחילה (ירמיה ד') : קרית · עיר : חנה · שכן : ספו · מלשון תוספת : חגים · כן יקראו הקרבנות על כי רובם באים בחג וכן אסרו חג (תהלים קי"ח) : ינקופו · ענין כריתה וחתוך כמו ונקף סבכי היער (לעיל י') : (ב) והציקותי · מלשון צוקה וצרה : לאריאל · קרא שם העיר ירושלים ע"ש המזבח שעומד בה : תאניה ואניה · ענין אבל וצער כמו וירב בבת יהודה תאניה ואניה (איכה ב) : (ג) וחניתי · מלשון חניה ושכונה : כדור · כמו ככדור ותחסר כ"ף השמוש וכן כדור אל ארץ רחבת ידים (לעיל כב) והוא דבר עגול מה שזורקין מיד ליד ומקבלין אותה : וצרתי · מלשון מצור וכן יקראו הבנינים שעושין ומקיפין את העיר לכבשה ונקראו כן ע"ש שהם נוטרים ודוחקים אותם בזה : מוצב · מגדל עץ גבוה נצב בקומה :

מצודת דוד

יש להתאונן על המזבח העומד בהעיר אשר שכן שם דוד : ספו וגו' · כי מעולם לא לן אדם בירושלים ועון בידו כי תמיד השחר כפר על עונות הלילה ותמיד של בין הערבים כפר על עונות היום אבל מעתה יתוספו עונות שנה זו על עונות שנה שעברה כי הקרבנות יכרתו ואינם להתכפר : (ב) והציקותי וגו' · אביא מצוק וצרה על ירושלים ותהיה מלאה מצער ויללה ותהיה מוקפת הרוגים כמזבח המוקף זבחי בהמות : (ג) וחניתי כדור עליך · אשכין עליך גייסות מסביב ככדור הזה שהיא עגולה ועל מחנה סנחריב יאמר : וצרתי עליך מוצב · אעיר לב סנחריב לעשות מצור עליך בהעמדת מוצב הוא מגדל עץ שמעמידים סמוך לעיר לזרוק ממנו

מצורות

וַהֲקִימֹתִי עָלַיִךְ מְצֻרֹת: ד וְשָׁפַלְתְּ מֵאֶרֶץ תְּדַבֵּרִי וּמֵעָפָר
תִּשַּׁח אִמְרָתֵךְ וְהָיָה כְּאוֹב מֵאֶרֶץ קוֹלֵךְ וּמֵעָפָר אִמְרָתֵךְ
תְּצַפְצֵף: ה וְהָיָה כְּאָבָק דַּק הֲמוֹן זָרָיִךְ וּכְמֹץ עֹבֵר הֲמוֹן
עָרִיצִים וְהָיָה לְפֶתַע פִּתְאֹם: ו מֵעִם יְהוָה צְבָאוֹת תִּפָּקֵד

ר ש " י

מצורות. לשון מצור: (ד) מארץ תדברי. יהא נראה כאילו דבור היוצא מפיך יוצא מתחת הקרקע: אמרתך תצפצף. להתחנן אלי ומתוך תחנתך יכמרו רחמי לצפצוף. הוא לשון קול לחש כקול עופות דקים: (ה) והיה כאבק דק המון זריך. אוכלוסי סנחריב שיהיו למאכולת אש ויעשו אבק: והיה. הדבר הזה: פתע פתאום. מקרה פתאום: (ו) מעם ה' צבאות תפקד. ואחרי שתשפלי ותצפצף אמרתך תפקד אריאל מאתי להושיעה ברעם וברעש וגו':

מצודת דוד

חלים ואבני בליסטראות: מצורות. אלו מיני מצור: (ד) ושפלת. תהיה מושפלת ותדברי בהכנעה בקול נמוך כאילו הקול יוצא מתחת לארץ: ומעפר תשח אמרתך. תכופף אמרתך כאילו תדבר מן העפר וכפל הדבר במ"ש להורות על גודל ההכנעה: והיה כאוב. ותדבר בלחש בהכנעה וישמע קול כקול האוב הנשמע מארץ שהוא קול נמוך עד שלא ידמה דבור אדם אלא לצפצוף כעופות: ומעפר. תצפצף בקול כאילו יוצא מן העפר וכפל הדבר פעמים רבות על גודל ההכנעה ומרבית התחנונים: והיה כאבק. ובעבור מרבית ההכנעה יכמרו רחמי עליך ויהיו המון הזרים הצרים עליך כאבק דק ההולך בנפיחת הפה כי יכלו מהרה ע"י המלאך המכה בהם: וכמוץ עובר. כמו המוץ שעובר ברוח קימפא כן יכלו המון העריצים וכפל הדבר במ"ש: והיה לפתע פתאום. הדבר הזה יהיה בפתע פתאום: (ו) מעם ה'. מאת המקום תבוא עליהם הפקידה הזאת ברעם וברעש וכו' והמשיל הכאת המלאך בהם לרעם ורעש וכו'

מצודת ציון

מצורות. מלשון מצור: (ד) תשח. ענין כפיפה כמו וישח אדם (לעיל ב): כאוב. כן יקרא גוף המת המגיד עתידות ע"י כשוף כמו דרשו אל האובות (לעיל ח): תצפצף. כן נקרא קול העופות וכן ופוצה פה ומצפצף (לעיל י): (ה) כאבק. כן יקרא העפר הדק וכן והיה לאבק על כל ארץ מצרים (שמות ט) ולתוספת ביאור אמר דק: המון. ענין רבוי עם כמו כל ההמון הגדול הזה (מ"א כ): זריך. מל' זר ונכרי: וכמוץ. הוא פסולת התבואה כמו כמוץ יסוער מגורן (הושע יג): עריצים. חזקים כמו כגבור עריץ (ירמיה כ): לפתע. כמו בפתע וכן ישבת לכסא (תהלים ט) ומשפטו בכסא ופתע ענינו כמו פתאום וכפל המלה בשמות נרדפים וכן אדמת עפר (דניאל יב): (ו) תפקד. ענין השגחה הבאה בפורעניות וכן באו ימי

בְּרַעַם וּבְרַעַשׁ וְקוֹל גָּדוֹל סוּפָה וּסְעָרָה וְלַהַב אֵשׁ אוֹכֵלָה
ז וְהָיָה כַּחֲלוֹם חֲזוֹן לַיְלָה הֲמוֹן כָּל־הַגּוֹיִם הַצֹּבְאִים עַל־
אֲרִיאֵל וְכָל־צֹבֶיהָ וּמְצֹדָתָהּ וְהַמְּצִיקִים לָהּ׃ ח וְהָיָה
כַּאֲשֶׁר יַחֲלֹם הָרָעֵב וְהִנֵּה אוֹכֵל וְהֵקִיץ וְרֵקָה נַפְשׁוֹ
וְכַאֲשֶׁר יַחֲלֹם הַצָּמֵא וְהִנֵּה שֹׁתֶה וְהֵקִיץ וְהִנֵּה עָיֵף וְנַפְשׁוֹ
שׁוֹקֵקָה כֵּן יִהְיֶה הֲמוֹן כָּל־הַגּוֹיִם הַצֹּבְאִים עַל־הַר צִיּוֹן׃
ט הִתְמַהְמְהוּ וּתְמָהוּ הִשְׁתַּעַשְׁעוּ וָשֹׁעוּ שָׁכְרוּ וְלֹא־יַיִן

רש"י

(ז) והיה כחלום · שדומה שרואה ולא ראה כך יהיה המון כל הגוים ידמו לכבוש ולא תעלה בידם : וכל צוביה · המציבים עליה מצב ומשחית שקורין גנבי"ל בלע"ז כמו שנאמר בשאול (שמואל א' י"ד) המצב והמשחית חרדו : (ח) שוקקה · תאבה וכן ואל אישך תשוקתך (בראשית ג) : כן יהיה וגו' · לא ישיגו תאותם אשר יזמו לעשות : (ט) התמהמהו · היו מתונים להתבונן לחשוב על מעלליכם : ותמהו · ותהיו תמהים על קלקולכם : השתעשעו · לשון ועיניו השע (לעיל ו') היו עורים מראות : שברו ·

מצודת ציון

ספקודה (הושע ט) : סופה וסערה · רוחות חזקות : ולהב · שלהבת : אוכלה · שורפת : (ז) חזון · ענין ראיה כמו ואתה תחזה (שמות יח) והחלום נקרא חזון לילה : הצובאים · מלשון צבא עם : אריאל · זה ירושלים : צוביה · מלשון מוצב האמור למעלה והוא מגדל עץ : ומצודתה · הוא ענין מבצר וחוזק וכן מצודת ציון (ש"ב ה) : והמציקים · מלשון מצוק ומצור : (ד) והקיץ · ענין הערה מהשינה : ורקה · מלשון ריק : נפשו · כמו גופו וכן ברזל באה נפשו (תהלים קה) : עיף · ענין צמאון כי העיף צמא לשתות וכן בארץ עיפה (לקמן לב) : שוקקה · ענין תאוה כמו ואל אישך תשוקתך (בראשית ג) : הצובאים · החונים על צבאם : (ט) התמהמהו · ענין עכבה כמו אם

מצודת דוד

ולהב אש אוכלה · כאלו שרפה בהם להבת אש : (ז) והיה כחלום וגו' · המון העמים הבאים בצבא על ירושלים יהיו כחלום הנראה בלילה שאין בו ממש : וכל צוביה · וכן יהיו כל המעמידים מצב ומצודות וכל המצירים לה : (ח) והיה כאשר יחלום · הדבר הזה יהיה דומה למי שהוא רעב ורואה בחלומו שהוא ממלא בטנו וכאשר הקיץ מצא בטנו ריק ממאכל כשהיה : והנה שותה · לרוות הצמאון : והנה עיף · שהוא צמא כשהיה ונפשו תתאוה אל המים : כן יהיה וגו' · כי יחשבו שילכדו העיר ולא כן יהיה : (ט) התמהמהו ותמהו · אמר להוכיחם ואמר להם התעכבו להתבונן

נָעוּ וְלֹא שֵׁכָר: י כִּי־נָסַךְ עֲלֵיכֶם יְהוָה רוּחַ תַּרְדֵּמָה
וַיְעַצֵּם אֶת־עֵינֵיכֶם אֶת־הַנְּבִיאִים וְאֶת־רָאשֵׁיכֶם הַחֹזִים
כִּסָּה: יא וַתְּהִי לָכֶם חָזוּת הַכֹּל כְּדִבְרֵי הַסֵּפֶר הֶחָתוּם

רש"י

עצמכם ולא מיין למה: (י) כי נסך ה' וגו'. לשון מזג כמו מסכה יינה (משלי ט') או לשון נסיכות השליט בכם רוח תרדמה על פושעי ישראל היה ניבא שהיו חוזים בכוכבים ובקיאים להשביע השרים של מעלה כל אחד בשם הראוי להשביעו בו לכך הם אומרים מי יחת עלינו אם יבא אויב עלינו יכולנו לעשות לה חומת אש סביב או להקיפה ים הגדול אמר הקב"ה אני אחליף השרים של מעלה הממונה על האש נתמנה על המים כשמשביע לשר של אש להביאו לו אש הוא משיבו אין זו שלי וכן שר של מים ואף שם שאתה משביעני בו איני מכיר זו היא עלום העינים וכיסוי ראשי החוזים בכוכבים: (יא) חזות הכל. כל מה שהייתם חוזים במזלות יהיה מכוסה מכם כדברי אגרת החתומה בשעוה אשר יתנוה לקרותה ליודע לקרות אגרת ואמר לא

מצודת דוד

הרבה ותמהו על עצמכם איך נהיתה הרעה הזאת לעזוב דברי הנביא האמת ולהתפתות מנביאי השקר: השתעשעו ושועו. התעסקו בצעקה וזעקו מרה על קלקולכם: שכרו. המה שכורים ולא משתיית יין ר"ל המה מבולבלים בדעתם כשכור: נעו. המה נעים ונדים כדרך השכור שאינו יכול לעמוד ביושר כ"א מתנענע: ולא שכר. לא משתיית השכר וכפל הדבר במ"ש: (י) כי נסך עליכם ה'. המקום כסה עליכם: רוח תרדמה. להיות מבולבל כמו שהתרדמה אוחזתו כי הבא לטמא פותחין לו: ויעצם. הוא סגר את עיניכם עד שלא תבחנו אף בדבר הנראה לעינים: את הנביאים. עם נביאי השקר ר"ל גם עליכם נסך וגו' גם על הנביאים: ואת ראשיכם החוזים. הם הנביאים החוזים להם וכפל הדבר במ"ש: (יא) ותהי לכם חזות הכל. לכם היה נבואות של כל נביאי ה' כמו דברי ספר החתום אשר אם יתנהו אל היודע לקרות ויאמרו לו קרא נא זה וישיב הוא ויאמר לא אוכל לקרות כי חתום הוא והנה מלא עינה והואיל

מצודת ציון

יתמהמה חכה לו (חבקוק ב): השתעשעו ושעו. ענין צעקה כמו ושוע אל ההר (לעיל כב): ולא יין. פירוש ולא מיין: נעו. מל' תנועה: שכר. יין ישן: (י) נסך. מלשון הסך ומכסה כמו המסכה הנסוכה (לעיל כה): תרדמה. היא שינה עמוקה כמו והוא נרדם ויעף (שופטים ד): ויעצם. ענין סתימה וסגירה כמו ועוצם עיניו (לקמן לג): את הנביאים. עם הנביאים: החוזים. מלשון חוזה ור"ל נביאי השקר שעושים עצמם כחוזים: (יא) חזות. ענין נבואה: החתום. ענין סתימה וסגירה כמו חתום תורה (לעיל ח):

אֲשֶׁר־יִתְּנוּ אֹתוֹ אֶל־יוֹדֵעַ הַסֵּפֶר ספר ק' לֵאמֹר קְרָא נָא־זֶה
וְאָמַר לֹא אוּכַל כִּי חָתוּם הוּא׃ יב וְנִתַּן הַסֵּפֶר עַל אֲשֶׁר לֹא־
יָדַע סֵפֶר לֵאמֹר קְרָא נָא־זֶה וְאָמַר לֹא יָדַעְתִּי סֵפֶר׃
יג וַיֹּאמֶר אֲדֹנָי יַעַן כִּי נִגַּשׁ הָעָם הַזֶּה בְּפִיו וּבִשְׂפָתָיו
כִּבְּדוּנִי וְלִבּוֹ רִחַק מִמֶּנִּי וַתְּהִי יִרְאָתָם אֹתִי מִצְוַת אֲנָשִׁים
מְלֻמָּדָה׃ יד לָכֵן הִנְנִי יוֹסִף לְהַפְלִיא אֶת־הָעָם־הַזֶּה

רש"י

אוכל שהרי אין אני רואה בתוכה לפי שהיא חתומה: (יב) ונתן הספר על אשר לא ידע ספר · וכשנוטלין ממנו ופותחין חותמה ונותנין אותה למי שאינו מכיר לשון אגרת ואומרין לו קרא נא זה ואמר לא ידעתי ספר כך כשתשביע שר האש יאמר לא אוכל כי חתום הדבר ממני וכשתשביע את חבירו יאמר איני מכיר את השם הזה שאתה משביעני בו שאין זה שמי וזהו שאמר ירמיה הנני מסב את כלי המלחמה אשר בידכם (ירמיה כ"א) זה השם המפורש במדרש תהלים: (יג) יען כי נגש העם הזה · י"ת חלף דאיתרברב עמא הדין כלומר נגשו להגביה עצמן עד לשמים הם מראין עצמן כמכבדין אותי בפה ושפה אבל את לבם הרחיקו ממני: ותהי יראתם אותי · לא בלב שלם כי אם במצות האנשים המלמדים אותם התראו כנכנעים מלפניו כדי לפתותו בפיהם: (יד) לכן הנני · הוא אשר יוסיף להפליא פלא נוסף על פלא כיסוי על כיסוי אוטם על אוטם ומהו הפלא ופלא ואבדה חכמת חכמיו קשה סילוקם של חכמי ישראל כפלים כחורבן ביהמ"ק וכל קללות שבמשנה תורה שכולן אינן אלא הפלאה אחת והפלא ה' את מכותך (דברים כ"ח) וכאן שתי

מצודת ציון

אוכל · מלשון יכולת: (יב) על אשר · כמו אל אשר: (יג) נגש · מלשון

מצודת דוד

לפי שאין רצונו לקרות כי אם היה רצונו לקרות היה מסיר פתח החותם ואקראנה וכן החכמים שבכם אומרים שלא יש בדברי ה' דברים חתומים ולזה לא יתנו לב עליהם ואם היו הפלים בהם היו אומרים להנביא פרש לנו זה כדבר הסתום: (יב) ונתן הספר · וכאשר ניתן הספר אל אשר לא ידע לקרות ספר ישיב לומר לא ידעתי לקרות אף אם היה פתוח וכן הכסילים שבכם אומרים אין אנו מבינים אף הדברים המפורשים לכן ואמרו לחכמים: (יג) יען כי נגש · בעבור כי העם הזה נגש אלי להתקרב בדבור הפה וכבדוני בשפתיו ולא בלב ידברו כי לבו רחק ממנו: ותהי יראתם אותי · מה שהם יראים מפני אינה באה מן הלב אלא כמצות אנשים המלמדים והאומרים התראו באילו אתם יראים ונכנעים: (יד) לכן וגו' · בעבור זה הנני הוא אשר יוסיף להביא

הַפְלֵא וָפֶלֶא וְאָבְדָה חָכְמַת חֲכָמָיו וּבִינַת נְבֹנָיו תִּסְתַּתָּר׃
טו הוֹי הַמַּעֲמִיקִים מֵיהוָה לַסְתִּר עֵצָה וְהָיָה בְמַחְשָׁךְ
מַעֲשֵׂיהֶם וַיֹּאמְרוּ מִי רֹאֵנוּ וּמִי יֹדְעֵנוּ׃ טז הַפְכְּכֶם אִם־
כְּחֹמֶר הַיֹּצֵר יֵחָשֵׁב כִּי־יֹאמַר מַעֲשֶׂה לְעֹשֵׂהוּ לֹא עָשָׂנִי
וְיֵצֶר אָמַר לְיֹצְרוֹ לֹא הֵבִין׃ יז הֲלֹא־עוֹד מְעַט מִזְעָר

רש"י

הפלאות: (טו) לסתיר עצה · כמו להסתיר עצה: (טז) הפככם אם כחומר היוצר יחשב · תהפוכות שלכם הזאת אתם יודעים שהוא כחומר היוצר כמו שאין החומר יכול לומר לעושהו לא עשאני כך אינכם יכולים לומר שאיני מבין מעשיכם: אם כחומר וגו' · לשון תמיה הוא ויש תמיהות המתקיימות: לעושהו · כמו על עושהו ודוגמתו ואמר פרעה לבני ישראל (שמות י"ד) פן יאמרו לי אשה הרגתהו (שופטים ט): ויצר אמר ליוצרו לא הבין · אמר על יוצרו לא הבין מה ביצרי והלא הוא בנה את המטמוניות והמחדרים והמחשבות: (יז) הלא עוד מעט · בימים מועטים נקל בעיני אם תשובו

מצודת דוד

להביא רעה עד אשר יפלא בעיני הרואים: הפלא ופלא · ר"ל פליאה רבה ועצומה: ואבדה · אז תהיה אבודה חכמת החכמים ותהיה צפון ונסתר בינת הנבונים ר"ל לא יכלו להתחכם להמלט מהרעה הבאה: (טו) הוי המעמיקים מה' · אמר הנביא יש להתאונן על העם החושבים להסתיר עצתם מה' במעמקי הלב כי יאמרו אין האל יודע מחשבות האדם: והיה במחשך מעשיהם · כל מעשיהם הרעים יעשו בחשך להסתתר מבני אדם יאמרו מי רואה אותנו ומי יודע מעשינו הואיל ונעשה בחושך אבל לא יראו מה': (טז) הפככם · תהפוכות שלכם באמת כמו החומר של היוצר כן יחשב הפככם אלי ר"ל כמו שהיוצר יודע מה בחומר כן נגלו אלי כל מחשבותיכם: כי יאמר · שמא יאמר דבר הנעשה על מי שעשה אותו הנה הוא לא עשני: ויצר · וכי הכלי הנעשה מהיוצר יאמר על היוצר הוא לא הבין יצירת מלאכתו ור"ל כמו שאין זאת כן אין נעלם ממני מחשבותיהם: (יז) הלא עוד מעט · כאומר ואם תשאלו לומר הם

מצודת ציון

הגשה וקרוב: (טו) המעמיקים · מלשון עומק: לסתר · כמו להסתיר: (טז) הפככם · מלשון הפוך ור"ל הפך היושר: אם · באמת וכן ואם בריאה יברא ה' (במדבר טז): כחומר · כטיט: היוצר · כן נקרא אומן חרס: כי יאמר · שמא יאמר: לעושהו · על עושהו וכן אמרי לי אחי (בראשית כ) והדומים: ויצר · הכלי הנעשה מיוצר חרס: הבין · מלשון בינה: (יז) מזער · כמו מעט כמו ונשאר

מעט

וְשָׁב לְבָנוֹן לַכַּרְמֶל וְהַכַּרְמֶל לַיַּעַר יֵחָשֵׁב׃ יח וְשָׁמְעוּ
בַיּוֹם־הַהוּא הַחֵרְשִׁים דִּבְרֵי־סֵפֶר וּמֵאֹפֶל וּמֵחֹשֶׁךְ עֵינֵי
עִוְרִים תִּרְאֶינָה׃ יט וְיָסְפוּ עֲנָוִים בַּיהוָה שִׂמְחָה וְאֶבְיוֹנֵי
אָדָם בִּקְדוֹשׁ יִשְׂרָאֵל יָגִילוּ׃ כ כִּי־אָפֵס עָרִיץ וְכָלָה לֵץ
וְנִכְרְתוּ כָּל־שֹׁקְדֵי אָוֶן׃ כא מַחֲטִיאֵי אָדָם בְּדָבָר וְלַמּוֹכִיחַ

רש"י

אלי: ושב לבנון. שהוא יער עצים להיות כרמל ויעשו שדות וכרמים: והכרמל ליער יחשב. ת"י קירוין סגיאין יתיב. ואגדה בבראשית רבה הורשין דבר אלהים ישוב ערים ובני אדם רצוף ומלא כיער הזה שהוא מלא עצים: (יח) ושמעו ביום ההוא וגו'. ותבטל הקללה האמורה למעלה כי נסך ה' עליכם וגו' ותהי לכם חזות הכל ואבדה חכמת חכמיו: (יט) ענוים. השפלים שסבלו עולו של הקב"ה וגאותיו: (כ) כל שוקדי און. השוקדים ומתבוננים היאך יפעלו און: (כא) מחטיאי אדם בדבר. הם נביאי השקר: ולמוכיח

מצודת ציון

אנוש מזער (לעיל כד) ועם שאמר מעט אמר מזער להורות על השמים: לבנון. שם יער בא"י: לכרמל. הוא מקום שדות וכרמים וכן והיה מדבר לכרמל (לקמן לב): (יח) דברי ספר. ר"ל ספורי דברי המקום: ומאפל. מלשון אפלה וחושך: (יט) ואביוני. מל' אביון ודל ע"ש שתאב לכל דבר כי הכל נחסר לו: (כ) אפס. ענין כליון כמו אפס כסף (בראשית מז): עריץ. חזק ר"ל חזק ברשע: שוקדי. ענין שמהירות והשתדלות כמו שקדו ושמרו (עזרא ח): און. ענין דבר שאינו

מצודת דוד

המקום יודע כל המחשבות מדוע לא ישלם לצדיק כצדקו ולרשע רע כרשעתו לזה אמר הלא במעט מן הזמן אשיב גמול אשר יער שלבנון תתהפך להיות כרמל והכרמל תתהפך להיות נחשב כיער ר"ל אגביה השפלים ואשפיל הגבוהים: (יח) ושמעו ביום וגו'. כאשר יראו שאני משיב גמול אז אף אלו שאטמו אזנם משמוע דברי ספר כאילו היו הרשים הנה אז ישמעו דברי ספר: ומאפל ומחשך וגו'. אף מתוך החושך ואף עיני העורים תראינה דברי הספר ר"ל אף אלה שלא אבו לראות דברי הספר כאילו היו בתוך החושך ואף היו סומים בעיניהם הנה אז יראו: (יט) ויספו. אז יוסיפו הענוים לשמוח במה שבטחו בה' מאז כי יראו שלא נאבדה תקותם: ואביוני אדם. האביונים שבבני אדם יגילו במה שבטחו בקדוש ישראל וכפל הדבר במ"ש: (כ) כי אפס עריץ. כי אז יכלה כל עריץ וכלה לץ ויכרתו כל הממהרים לעשות און: (כא) מחטיאי וגו'. הוזר על מלת ונכרתו האמור במקרא שלפניו לומר שגם יכרתו אותם שהיו מחטיאים בני אדם בדבר שפתים והם נביאי השקר: ולמוכיח. גם יכרתו אותם

בַּשַּׁעַר יְקשׁוּן וַיַּטּוּ בַתֹּהוּ צַדִּיק: כב לָכֵן כֹּה־אָמַר יְהוָה
אֶל־בֵּית יַעֲקֹב אֲשֶׁר פָּדָה אֶת־אַבְרָהָם לֹא־עַתָּה יֵבוֹשׁ
יַעֲקֹב וְלֹא עַתָּה פָּנָיו יֶחֱוָרוּ: כג כִּי בִרְאֹתוֹ יְלָדָיו
מַעֲשֵׂה יָדַי בְּקִרְבּוֹ יַקְדִּישׁוּ שְׁמִי וְהִקְדִּישׁוּ אֶת־קְדוֹשׁ
יַעֲקֹב וְאֶת־אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל יַעֲרִיצוּ: כד וְיָדְעוּ תֹעֵי־רוּחַ
בִּינָה וְרוֹגְנִים יִלְמְדוּ־לֶקַח: ל א הוֹי בָּנִים סוֹרְרִים נְאֻם־

רש"י

בשער יקושון · ולדמוכח להון בען ליה תקלא לשון מוקש : ויטו בתהו צדיק · והטיאו בשקר דין זכאין : (כב) אשר פדה את אברהם · מאור כשדים : לא עתה יבוש יעקב · מאביו : ולא עתה פניו יחורו · מאבי אביו שאין נמצא פסול במטתו ומטתו שלימה : (כג) כי בראותו ילדיו אשר יהיו מעשי ידי כלומר צדיקים בקרבו · כי בראותו בקרבו אשר ילדיו מעשה ידי יקדישו שמו כגון חנניה מישאל ועזריה לכך לא יחורו פניו : (כד) ורוגנים ילמדו לקח · לשון ותרגנו באהליכם (דברים א') אותם שהיו מתלוננים ורגנים על דברי הנביאים ילמדו לקח : (א) סוררים · סרים מן

מצודת דוד

שהיו מכינים מוקש למי שהיה מוכיח בשער מקום השופטים כמ"ש ועלתה יבמתו השערה (דברים כה) : ויטו וגו' · גם יכרתו אותם שהיו מטים את הצדיק מצדקתו בדברי תוהו : (כב) לכן · הואיל ואעשה הדבר הזה : אשר פדה · ר"ל ה' אשר פדה את אברהם מאור כשדים כשנשלך לכבשן האש : לא עתה יבוש יעקב · כי כשאין ישראל עושים רצון המקום הוא כאילו יעקב אבינו בוש בדבר ולכן אמר מעתה לא יבוש יעקב : פניו יחורו · כפל הדבר במ"ש : (כג) כי בראותו וגו' · סרס המקרא כמו כי בראותו בקרבו וגו' ר"ל לזה לא יבוש כי בראותו בקרבו ילדיו מעשה ידי ר"ל צדיקים וכשרים אשר המה יקדישו שמי : והקדישו וגו' · כפל הדבר לחוזק : יעריצו · ישבחו לומר שהחוזק בידו : (כד) תועי רוח · אפי' התועים ברוחם לבלי דעת אותי ידעו אז בינה : ורוגנים שלמודים

מצודת ציון

הגון : (כא) יקושון · מלשון מוקש : בתוהו · ענין דבר שאין בו ממש כמו והארץ היתה תוהו (בראשית א) : (כב) פדה · מלשון פדיון וגאולה : יחורו · תרגום של לבן הוא חיור והוא ענין בושה כי המתביישים יתלבנו פניו : (כג) בקרבו · ר"ל בקרב זרעו : יעריצו · ענין חוזק : (כד) תועי · ענין בלבול הדעת והושאל מההולך מדרך הישר לדרך המעוקם : ורוגנים · ענין תלונה ותרעומות כמו ותרגנו באהליכם (דברים א') : ל (א) סוררים · ענין

יְהוָה לַעֲשׂוֹת עֵצָה וְלֹא מִנִּי וְלִנְסֹךְ מַסֵּכָה וְלֹא רוּחִי לְמַעַן
סְפוֹת חַטָּאת עַל־חַטָּאת׃ ב הַהֹלְכִים לָרֶדֶת מִצְרַיִם וּפִי
לֹא שָׁאָלוּ לָעוֹז בְּמָעוֹז פַּרְעֹה וְלַחְסוֹת בְּצֵל מִצְרָיִם׃
ג וְהָיָה לָכֶם מָעוֹז פַּרְעֹה לְבֹשֶׁת וְהֶחָסוּת בְּצֵל־מִצְרַיִם
לִכְלִמָּה׃ ד כִּי־הָיוּ בְצֹעַן שָׂרָיו וּמַלְאָכָיו חָנֵס יַגִּיעוּ׃
ה כֹּל הִבְאִישׁ עַל־עַם לֹא־יוֹעִילוּ לָמוֹ לֹא לְעֵזֶר וְלֹא

רש"י

הדרך: לנסוך מסכה · להמשיל עליהם מושל ולא רוחי ודעתי כדבר ומהן הנסיך הוא פרעה: (ב) ההולכים לרדת מצרים · על הושע בן אלה אשר שלח מלאכים אל סוא מלך מצרים (מ"ב י"ז): לרדת מצרים · ארץ ישראל גבוהה מכל הארצות · ד"א ירידה היא להם: ולחסות · להתכסות · אבריא"ר בלע"ז: (ד) כי היו בצוען שריו · של מלך ישראל בשליחות למלך מצרים: חנם · היא תחפנחס: (ה) כל הבאיש · כולם ביישו את עצמן לקנות להם אדונים חנם ועם הארץ לא יועילו למו: על עם · בשביל עם

מצודת ציון

נטיה מדרך היושר וכן סורר ומורה (שם כ"א): מני · ממני: ולנסוך מסכה · מלשון הסך ומכסה כמו והמסכה הנסוכה (לעיל כה): רוחי · ענין רצון כמו הנני נותן בו רוח (לקמן לז): ספות · מל' תוספה: (ב) לעוז במעוז · ענין חוזק: (ד) ומלאכיו · שלוחיו: (ה) על

מצודת דוד

שלמודים בתלונה ותרעומות יעזבו דרכם וילמדו לקח היא התורה הקרויה לקח טוב כמו שכתוב כי לקח טוב (משלי ד') וכאומר ואם כל אלה בכם מדוע א"כ יבוש יעקב מעתה: ל (א) הוי · אמר הנביא יש להתאונן על ישראל שהמה בנים הסוררים מדרך הטוב במה שעושים עצה ואין העצה היא ממני ר"ל אין אני חפץ בה: ולנסוך מסכה · להתכסות במכסה ולחסות בצלה ואין רצוני בזה: למען ספות · כאילו מעט להם בחטאות שמאז ותפלם להוסיף עליו כי לחטאת תחשב לבקש עזר ממלכי האדמה ואת פי ה' לא שאלו: (ב) ההולכים · מפרש מה עשו ואמר אשר הלכו לרדת למצרים לבקש מהם עזר ולא שאלו פי ה': לעוז · להתחזק בחוזק פרעה: (ג) לבושת · כי לא יועילו: (ד) שריו · שרי ישראל הגיעו עצמם לבוא אל פרעה לצוען (ואלה היו מערי הבצורות שביהודה שלא חסו בה' ושאלו עזר מפרעה והכהם סנחריב): חנם · הוא עיר המלוכה: (ה) כל הבאיש · הכל בושו ונכלמו בלכתם אל עם אשר לא יועילו להם: לא לעזר · ההליכה שמה לא יהיה לעזר

לְהוֹעִיל כִּי לְבֹשֶׁת וְגַם־לְחֶרְפָּה: ו מַשָּׂא בַּהֲמוֹת נֶגֶב
בְּאֶרֶץ צָרָה וְצוּקָה לָבִיא וָלַיִשׁ מֵהֶם אֶפְעֶה וְשָׂרָף מְעוֹפֵף
יִשְׂאוּ עַל־כֶּתֶף עֲיָרִים חֵילֵיהֶם וְעַל־דַּבֶּשֶׁת גְּמַלִּים
אוֹצְרוֹתָם עַל־עַם לֹא יוֹעִילוּ: ז וּמִצְרַיִם הֶבֶל וָרִיק יַעְזֹרוּ
לָכֵן קָרָאתִי לָזֹאת רַהַב הֵם שָׁבֶת: ח עַתָּה בּוֹא כָתְבָהּ

רש"י

עיין מ"ש

לא יועילו למו: לחרפה · גידוף · דישטרב"ר בלע"ז: (ו) משא בהמות נגב · מטולין על בעירהון באורח דרומא לפי שארץ מצרים בדרומה של א"י וזהו הגידוף והחרפה שמחרפין אותן [ורואין] את אלו שטוענין נשאות ממונם על בהמתם להוליך שוחד למצרים הנם ומסכנין עצמן במדברות ארץ צרה וצוקה וגו': אפעה · מין נחש רע הוא ואין בעולם כי אם שנים זכר ונקבה והם יולדים לשבעים שנה ואף שרף מעופף מין נחש הוא ולא שיהיה לו כנפים לעוף אלא קופץ ומדלג רחוק מאד וזורק להב מפיו: חיליהם · ממונם: דבשת · הטוטרת אלדרוב"א בלע"ז יש לו לגמל במקום טעינת המשא וע"ש שמתרקבת תמיד וסכין שם דבש לרפואה קרויה דבשת כדאמרינן בב"מ דבש ושדבים חזי לכתיתא דגמלי: (ז) לזאת · למצרים: רהב הם · גסי הרוח: שבת · עם בטל ומתגאים הנם · ד"א שבת רהבם

מצודת דוד

לעזר כ"א לכלמה: (ו) משא בהמות נגב · ר"ל הכלמה תהיה על אשר נשאו משאות מכסף וזהב על בהמתם להוליך שוחד למצרים היושבת בנגב א"י: בארץ צרה וצוקה · ועברו דרך המדבר שהוא ארץ צרה וצוקה מקום אריות: מהם · ר"ל מהמזיקים המצוים שמה יש מהם אפעה ושרף מעופף: ישאו · היו נושאים עושר רב על עירים וגמלים אל עם אשר לא יועילו: (ז) ומצרים הבל וריק יעזורו · ר"ל מלבד שאין הכח בידם לעזור הנה עוד מזדון לבם לא ירצו לעזור כי מצרים המה לאויבים לישראל: לזאת · למצרים: רהב הם · מתגאים בדבר שאין בידם להבטיח עזר ואין לאל ידם: שבת · והם עם בטל ואינם רוצים לעזור: (ח) עתה בוא

מצודת ציון

עם · אל עם: (ו) לביא וליש · שמות משמות האריה: אפעה · מין נחש רע: ושרף מעופף · מין נחש הדולג ממקום למקום ונראה כאילו עף ופורח: כתף · כן יקרא המקום הסמוך לראש מהעבר מזה ומהעבר מזה: עירים · חמור הקטן יקרא עיר וכן על עיר בן אתונות (זכריה ט'): חיליהם · עשרם: דבשת גמלים · היא הטוטרת הגמל שמניחים המשא עליו וע"ש שמרקיב תדיר ורפואתו למשחו בדבש קרוי דבשת: על עם · אל עם: (ז) הבל וריק · ר"ל דבר שאין בו ממש: רהב · ענין גאוה והתחזקות כמו ירהבו הנער בזקן (לעיל ג'): שבת ·

עַל־לוּחַ אִתָּם וְעַל־סֵפֶר חֻקָּהּ וּתְהִי לְיוֹם אַחֲרוֹן לָעַד עַד־
עוֹלָם׃ ט כִּי עַם מְרִי הוּא בָּנִים כֶּחָשִׁים בָּנִים לֹא־אָבוּ
שְׁמוֹעַ תּוֹרַת יְהוָה׃ י אֲשֶׁר אָמְרוּ לָרֹאִים לֹא תִרְאוּ
וְלַחֹזִים לֹא־תֶחֱזוּ־לָנוּ נְכֹחוֹת דַּבְּרוּ־לָנוּ חֲלָקוֹת חֲזוּ
מַהֲתַלּוֹת׃ יא סוּרוּ מִנֵּי־דֶרֶךְ הַטּוּ מִנֵּי־אֹרַח הַשְׁבִּיתוּ
מִפָּנֵינוּ אֶת־קְדוֹשׁ יִשְׂרָאֵל׃ יב לָכֵן כֹּה אָמַר קְדוֹשׁ יִשְׂרָאֵל

רש"י

וגבותם שלהם ראוי הוא לשבות: (ח) חוקה · חקוק אותה הנבואה הזאת: (ט) עם מרי הוא · ישראל: (י) חלקות · חנפיות: חזו · הנבאו: (יא) הטו · אותנו: מני אורח · חפצים אנו בנבואת שקר:

מצודת ציון

ענין בטול כמו שבת נוגש (לעיל י"ד): (ח) לוח · ענין טבלא עשוי לכתיבה והוא מל' לוחות העדות (שמות ל"ב): חוקה · מל' חקיקה וכתיבה: (ט) מרי · ענין מרד: כחשים · שקרים: לא אבו · לא רצו כמו לא אבה יבמי (דברים כ"ה): (י) ולחוזים · ולנביאים: נכוחות · ענין דברים ישרים כמו כולם נכוחים למבין (משלי ט): חלקות · דברים רכים והנופה: מהתלות · ענין לעג כמו ואיש ברעהו יהתלו (ירמיה ט'): (יא) מני · כמו מן והיו"ד נוספת: השביתו · ענין בטול:

מצודת דוד

כתבה · אמר להנביא עתה כתוב זאת לזכרון על הלוח אשר אתם וחקוק הדבר על הספר למען תהיה לזכרון לימים אחרונים עד עולם לדעת שלא על חנם הבאתי הפורעניות עליהם כ"א בעבור עונם: (ט) כי עם מרי הוא · מה שאלו עזר מפרעה ולא שאלו פי ה' נחשב למרד: בנים כחשים · מכחישים בהשגחת המקום: לא אבו שמוע · אינם רוצים לשמוע תורתו ולזה לא שאלו פיו גם בדבר המלחמה: (י) לרואים · לנביאי האמת ואמרו לא תראו נבואה למען הגיד לנו: לא תחזו לנו · לא תנבאו לנו דברי נכוחות: דברו לנו חלקות · דברו כמו נביאי הבעל שמחליקין דבריהם ומחניפין לומר שלום יהיה לכם: חזו מהתלות · הם אינם אומרים שהם מהתלות אבל הנביא קורא לדברי נביאי השקר מהתלות וכאילו הנביא אומר להם הנה תאמרו הנבאו לנו כדברי הנביאים האומרים שלום הלא דבריהם המה מהתלות ולא דברים ישרים: (יא) סורו מני דרך · אומרים לנביאי ה' סורו מן הדרך הזה ומן האורח הזה שאתם אומרים לנו בכל יום שלא נעשה כתאות לבבנו: השביתו וגו' · שהשביתו נאמו שאתם אומרים לנו כל יום בשם קדוש ישראל:

יַעַן מָאָסְכֶם בַּדָּבָר הַזֶּה וַתִּבְטְחוּ בְּעֹשֶׁק וְנָלוֹז וַתִּשָּׁעֲנוּ
עָלָיו׃ יג לָכֵן יִהְיֶה לָכֶם הֶעָוֹן הַזֶּה כְּפֶרֶץ נֹפֵל נִבְעֶה
בְּחוֹמָה נִשְׂגָּבָה אֲשֶׁר־פִּתְאֹם לְפֶתַע יָבוֹא שִׁבְרָהּ׃
יד וּשְׁבָרָהּ כְּשֵׁבֶר נֵבֶל יוֹצְרִים כָּתוּת לֹא יַחְמֹל וְלֹא־
יִמָּצֵא בִמְכִתָּתוֹ חֶרֶשׂ לַחְתּוֹת אֵשׁ מִיָּקוּד וְלַחְשֹׂף מַיִם

רש״י

(יב) בדבר הזה · בנבואת אמת: ונלוז · מגונה ולוזן: (יג) כפרץ · של חומה שנפלה: נבעה בחומה נשגבה · מגולה ליכנס בה בחומות משגבכם · נבעה לשון גלוי כמו בעובדיה (א׳ ו׳) נבעו מצפוניו אתגליין מטמרוהי ודונש פתר נבעה בליטה שהחומה נעשית כמין אבעבועות מפני הגשמים וקלקול טיט רעוע: (יד) נבל יוצרים · כוד של חרס: ולא ימצא · במכתת שבריו חרס גדול שיהא ראוי לחתות בו אש מיקוד ולשאוב בו אש מן ההיסק · כל שאיבת אש נופל בה לשון חתייה: ולחשוף מים ·

מצודת דוד

(יב) בדבר הזה · בדברי הנביאים האומרים בשם ה׳: בעושק ונלוז · במה שתעשקו עשירי העם לתת שוחד ומתן לנלוז הוא מלך מצרים הנלוז במעגלותיו: (יג) העון הזה · הסרת הבטחון מה׳ וההשענה במצרים: כפרץ נופל · כפרץ של חומה שנפל קצת ממנה ובמקום נפוח כעין אבעבועות הנמצא בחומה מקלקול הגשמים שהנה עם כי הפרצה או הנפוח היא בקצת החומה ובנין החומה היא חזקה עכ״ז תשבר ותפול כל החומה פתאום בעבור זה: (יד) ושברה · ושבר החומה ההיא תהיה מכתתה כשבר נבל מיוצר חרס אשר הוא כתות דק דק כי המכתת לא יחמול עליו מלכתתו כי טוב לו להחזירם לעפר לערבו בסיד לטוח הבתים והבורות: ולא ימצא במכתתו · בשבריו הכתותים לא ימצא חרס גדול שיהיה ראוי לשאוב בו אש מן

מצודת ציון

(יב) ונלוז · ענין נטיה מדרך הישר כמו ונלוזים במעגלותם (משלי ב׳): ותשענו · ענין סמיכה: (יג) כפרץ · ענין שבירה: נבעה · מל׳ אבעבועות וכן מים תבעה אש (לקמן סד): נשגבה · חזקה: לפתע · כמו בפתע וכן ישבת לכסא (תהלים ט) ומשפטו בכסא וכפל המלה בשמות נרדפים וכן אדמת עפר (דניאל י״ב): (יד) נבל · כן יקרא כד היוצר וכן ונבליהם ינפצו (ירמיה מ״ח): יוצרים · אומן חרס נקרא יוצר: כתות · ענין רציצה ושבירה לחתיכות רבות: יחמול · ענין רחמנות: במכתתו · בשבריו: חרש · כמו חרס בסמ״ך: לחתות · ענין לקיחת האש כמו גחלים אתה חותה על ראשו (משלי כ״ה) ועפ״ז יקרא הכלי שחותין בו האש בשם מחתה: מיקוד · כן נקרא מקום תבערת האש כמו על מוקדה (ויקרא ו׳): ולחשוף ·

מִגֶּבֶא: טו כִּי כֹה־אָמַר אֲדֹנָי יֱהֹוִה קְדוֹשׁ יִשְׂרָאֵל בְּשׁוּבָה
וָנַחַת תִּוָּשֵׁעוּן בְּהַשְׁקֵט וּבְבִטְחָה תִּהְיֶה גְּבוּרַתְכֶם וְלֹא
אֲבִיתֶם: טז וַתֹּאמְרוּ לֹא־כִי עַל־סוּס נָנוּס עַל־כֵּן תְּנוּסוּן
וְעַל־קַל נִרְכָּב עַל־כֵּן יִקַּלּוּ רֹדְפֵיכֶם: יז אֶלֶף אֶחָד מִפְּנֵי
גַּעֲרַת אֶחָד מִפְּנֵי גַּעֲרַת חֲמִשָּׁה תָּנֻסוּ עַד אִם־נוֹתַרְתֶּם

רש"י

ולדלות וכן (חגי ב') לחשוף חמשים פורה וכן חשפי שובל (לקמן מ"ז) דלי מים מן שבילך אשפויי"נט בלע"ז: מגבא · גוב מלא מים: (טו) כי כה אמר · הקב"ה לכם זה ימים אין אתם צריכים לבקש לכם מעוז מצרים ולאבד ממונכם כי בשובה ונחת תהיה לכם תשועה בלא שום טורח אם תשמעו לי: בשובה · לשון ישוב ומרגוע וכן שובה ה' רבבות אלפי ישראל (במדבר י'): בהשקט · הבא לכם מאתי ובבטחה תהיה גבורתכם: (טז) על סוס ננוס · נתקשר במלכי מצרים ונביא משם סוסים קלים לנוס: (יז) אלף אחד (מכם) מפני גערת אחד · מן האויבים או כולכם מפני גערת חמשה תנוסו: אם נותרתם · כמו אשר נותרתם: כתורן · עץ גבוה תקוע בארץ

מצודת ציון

ענין שאיבה כמו לחשוף המשים פורה (חגי ב'): מגבא · מקום כניסת מעט מים וכן בצאתיו וגבאיו (יחזקאל מ"ז): (טו) בשובה · ענין השקט ומרגוע וכן נפשי ישובב (תהלים כ"ג): ולא אביתם · לא רציתם: (טז) ננום · מל' נס והוא כלונס ארוך ועניננו סרמה כנס וכן נס להתנוסס (שם ס'): תנוסון · מל' ניסה ובריחה: (יז) גערת · ענין גערת נזיפה:

מצודת דוד

ביקוד או לקחת בו מים מן הגבא וכאומר אם העון הזה הוא קטן בעיניכם מ"מ יהיה סבה על כליון נפלא: (טו) בשובה ונחת תושעון · אם הייתם בוטחים בי ולא במצרים הייתם אז נושעים בהשקט ונחת מבלי טורח מלחמה: תהיה גבורתכם · הייתם מתגברים על האויב בישיבת השקט ובבטחון ה' ומבלי עמל: ולא אביתם · לא רציתם בזה כ"א במלחמה בעזרת מצרים: (טז) ותאמרו לא · אמרתם לא נבטח בה' אלא נתרומם כנס בזה בעזרת סוסים הבאים ממצרים: על כן תנוסון · בעבור זה תנוסון מפני האויב ויהיה לכם משפלה ולפי שהוא ל' נופל על לשון אמר כן: ועל קל נרכב · נתחזק ברכיבת סוסים קלים הבאים ממצרים: על כן יקלו רדפיכם · בעבור זה יקלו הרודפים ויתחזקו עליכם: (יז) אלף אחד · אלף אנשים מכם אשר כל אחד יהיה מיוחד: מפני · חוזר על מלת תנוסו לומר אלף מכם תנוסו מפני גערת אחד מן האויבים ומפני גערת חמשה תנוסו כולכם: עד אם · תהיו מפוזרים

כַּתֹּרֶן עַל־רֹאשׁ הָהָר וְכַנֵּס עַל־הַגִּבְעָה׃ יח וְלָכֵן יְחַכֶּה
יְהוָה לַחֲנַנְכֶם וְלָכֵן יָרוּם לְרַחֶמְכֶם כִּי־אֱלֹהֵי מִשְׁפָּט יְהוָה
אַשְׁרֵי כָּל־חוֹכֵי לוֹ׃ יט כִּי־עַם בְּצִיּוֹן יֵשֵׁב בִּירוּשָׁלָםִ בָּכוֹ
לֹא־תִבְכֶּה חָנוֹן יָחְנְךָ לְקוֹל זַעֲקֶךָ כְּשָׁמְעָתוֹ עָנָךְ׃ כ וְנָתַן
לָכֶם אֲדֹנָי לֶחֶם צָר וּמַיִם לָחַץ וְלֹא־יִכָּנֵף עוֹד מוֹרֶיךָ וְהָיוּ

רש"י

כמין תורן הספינה שקורין מש"ט בלע"ז : וכנס · אף הוא כלונס גבוה שנותנין בראש הגבעה וכשרואה הצופה גייסות באין נותן עליו סודר והרוח מוליכו והוא סימן שינוסו או יתקבצו : (יח) ולכן · על שלא אביתם לשמוע : יחכה ה' לחננכם · אינו מדלג לכם על הגזירה הרעה שנגזרה עליכם כדי למהר ולהביא הטובה אלא יחכה וימתין עד בא קצה : ולכן ירום לרחמכם · יתרחק לרחמכם : כי אלהי משפט ה' · ויפרע תחלה מן המורדים בו : אשרי כל חוכי לו · לנחמות אשר הבטיח כי לא יפול דבר : (יט) כי · עוד ימים באים אשר ישאר להיות יושב בציון ובירושלים צדיק יהיה : בכו לא תבכה · לא תצטרך לבקש בקשה מאת הקב"ה בבכי כי לקול זעקך ענך : (כ) לחם צר ומים לחץ · לא תהיו כרוכים אחר תענוגים כאשר אתם עתה

מצודת דוד

מפוזרים עד אשר תשארו יחידים כתורן הספינה כאשר יעמידהו על ראש ההר שנראה למרחוק יחידית כי אין דבר נראה עמה : (יח) ולכן · הואיל ולא אביתם לשמוע : יחכה וגו' · לא ידלג על הגזירה הרעה למהר להביא הטובה אלא יחכה וימתין עד בוא קצה : ירום · יתרומם ויתרחק לרחמכם : כי אלהי משפט ה' · ולכן יפרע תחלה מן המורדים בו : אשרי וגו' · אבל אשרי לכל המקוים לו לנחמות אשר הבטיח כי לא יפול דבר : (יט) כי עם בציון · עוד ימים באים אשר העם הנשאר בציון והעם אשר ישב בירושלים לא יצטרכו לשאול בקשה מה בבכיה כי יחון אותם לשמוע קול זעקתם ואם תהיה בזולת הבכי : כשמעתו · מיד כשישמע את הקול יענה לך : (כ) ונתן וגו' · ר"ל המקום יתן בלבבכם להסתפק בלחם צר ומים לחץ כאילו דחוק לכם הלחם והמים ולא תהיו שטופים אחר התענוגים כמו עתה : ולא יכנף עוד מוריך · הקב"ה המלמד להועיל

מצודת ציון

כתורן · הוא העץ הגבוה הזקוף על הספינה וכן בל יחזקו כן תרנם (לקמן ל"ג) : וכנס · הוא כלונס ארוך עשוי לתלות בו מפה לסימן לאנשי הצבא להתאסף ולבוא : (יח) יחכה · ענין איחור כי לדבר המתאחר מחכים ומקוים לו : לחננכם · מלשון חנינה : ירום · מלשון הרמה למעלה : חוכי · ענין תקוה : (כ) צר · לחץ · פתרון אחד להם מענין דחק : יכנף · מלשון כנף

עֵינֶיךָ רֹאוֹת אֶת־מוֹרֶיךָ׃ כא וְאָזְנֶיךָ תִּשְׁמַעְנָה דָבָר
מֵאַחֲרֶיךָ לֵאמֹר זֶה הַדֶּרֶךְ לְכוּ בוֹ כִּי תַאֲמִינוּ וְכִי
תַשְׂמְאִילוּ׃ כב וְטִמֵּאתֶם אֶת־צִפּוּי פְּסִילֵי כַסְפֶּךָ וְאֶת־
אֲפֻדַּת מַסֵּכַת זְהָבֶךָ תִּזְרֵם כְּמוֹ דָוָה צֵא תֹּאמַר לוֹ׃
כג וְנָתַן מְטַר זַרְעֲךָ אֲשֶׁר־תִּזְרַע אֶת־הָאֲדָמָה וְלֶחֶם
תְּבוּאַת הָאֲדָמָה וְהָיָה דָשֵׁן וְשָׁמֵן יִרְעֶה מִקְנֶיךָ בַּיּוֹם

רש״י

כמה שנאמר השותים במזרקי יין (עמוס ו׳) והנה ששון ושמחה (לעיל כ״ב): ולא יכנף · לא יתכסה ממך בכנף בגדיו כלומר לא יסתיר ממך פניו: מוריך · הקב״ה המלמדך להועיל: (כא) ואזניך תשמענה וגו׳ · לא כמו שאתם עושים עתה שאתם מואסים בדברו ואומרים לא תחזו לנו נכוחות כי אם אזניך יהיו נטויות אף אחריך לשמוע דבר מאתי אולי יבא נביא ויורך דרך ללכת בין ימין ובין שמאל: (כב) אפודת · נוי: כמו דוה · יהיו מאוסים בעיניך כנדה: (כג) ונתן · הקב״ה את מטר זרעך: ושמן ·

מצודת ציון

בגד והוא קלות הבגד: מוריך · מלמדך וכן יורה דעה (לעיל כ״ח): (כא) תאמינו · מלשון ימין והא השאל״ף במקום היו״ד: (כב) צפוי · ענין חפוי וכסוי: אפדת · חגורה כמו ואפדת לו בחשב האפוד (שמות כ״ט): מסכת · פסל הניצוק ממתכת וכן אלהי מסכה (שם ל״ד): תזרם · ענין פזור למרחוק וכן זרה הלאה (במדבר י״ז): דוה · כן תקרא הנדה כמ״ש כימי נדת דותה (ויקרא י״ב): (כג) דשן · ענינו כמו שמן: כר ·

מצודת דוד

לא יסתיר פנים ממך ואחז במשל כאדם המכסה פניו בכנף בגדו שלא יראוהו: והיו עיניך · כשלא יסתיר פניו א״כ יהיו עיניך רואות אותו ר״ל תוכל לשאול כל צרכך כי ימלא משאלותיך: (כא) ואזניך וגו׳ · לא כמו שאתם מואסים עתה בדברי ותאמרו לא תחזו לנו נכוחות כי אז תהיינה אזניך נטויות לאחוריך לשמוע דבר מאתי אשר יאמר זה הדרך לכו בו: כי תאמינו · בין כשתרצו ללכת אל הימין בין אל השמאל תהיו תאבים לשמוע דבר ה׳ אם נכון הדבר: (כב) וטמאתם וגו׳ · ר״ל בעיניכם יהיה טמא צפוי פסילי הכסף וחגורת מסכת הזהב: תזרם כמו דוה · תפזרם ותזרקם למרחוק כמו הנדה היושבת רחוק מבעלה בימי נדת דותה: צא תאמר לו · תאמר עליו לא הוצא וכן אמר חזקיה והוציאו את הנדה מן הקדש (דה״ב כ״ט) ועל הפסל אמר: (כג) ונתן מטר זרעך · האל יתן מטר לצורך זרעך וכו׳ וכן יתן לך לחם תבואת האדמה כי לא יבוא שדפון וירקון ולא יאכלנו הארבה: והיה דשן ושמן · ארצך תהיה דשן ושמן לגדל פירות משובחים: ירעה ·

הַהוּא כַּר נִרְחָב׃ כד וְהָאֲלָפִים וְהָעֲיָרִים עֹבְדֵי הָאֲדָמָה
בְּלִיל חָמִיץ יֹאכֵלוּ אֲשֶׁר־זֹרֶה בָרַחַת וּבַמִּזְרֶה׃ כה וְהָיָה
עַל־כָּל־הַר גָּבֹהַּ וְעַל כָּל־גִּבְעָה נִשָּׂאָה פְּלָגִים יִבְלֵי־מָיִם
בְּיוֹם הֶרֶג רָב בִּנְפֹל מִגְדָּלִים׃ כו וְהָיָה אוֹר־הַלְּבָנָה כְּאוֹר
הַחַמָּה וְאוֹר הַחַמָּה יִהְיֶה שִׁבְעָתַיִם כְּאוֹר שִׁבְעַת הַיָּמִים

רש״י

ל׳ דבר שמן והוא ל׳ שמן לפיכך טעמו למטה ונקוד קמץ׃ כר נרחב · עד שיהו הכרים שמנים ורחבים׃ כר · כבש ל״א מישור נרחב כמו (בראשית י״ג) ככר הירדן וכמו (ויקרא כ״ג) כרמל כר שהוא מלא תבואה׃ (כד) והאלפים · שוורים׃ בליל חמיץ · כמו (איוב ו׳) על בלילו · קשין ותבן מחומצין ומחוזקין בתבואה שבתוכם יאכלו׃ אשר זורה · התבואה פעמיים אחת ברחת ואחת במזרה כדי לנקות התבואה לפיכך יהיה התבן בלול בתבואה שזורה במזרה אצל הקשין׃ רחת · פל״א בלע״ז׃ מזרה · וו״ן בלע״ז · ובמדרש אגדה בליל ל׳ בלול שיהא האוכל בלול בתבן׃ (כה) יבלי מים · נהרי מים כמו (ירמיה י״ז) ועל יובל ישלח שרשיו׃ ביום הרג רב · שיהא טבח גדול (בארץ אשור) וי״ת ביום קטול רב במיפל רברבין׃ (כו) שבעתים כאור

מצודת דוד

כ״א ממקניך ירעה במרעה טובה עד שכל אחד מהכרים יהיה רחב ובעל בשר׃ (כד) עובדי האדמה · כי בהם חורשים השדה לזריעה׃ בליל חמיץ יאכלו · מאכלם יהיה תבואה בלולה במין המחוזק ברוב תבואה׃ אשר זורה · ר״ל יחזקו המין בתערובות תבואה נקיה אשר זורה ברוח ע״י הרחת ובמזרה להסיר הפסולת כי מרוב הברכה יאכילו גם לבהמות תבואה נקיה׃ (כה) והיה וגו׳ פלגים · מרוב המטר׃ ביום הרג רב · כל זה הטובה יהיה בעת שיהיה הרג רב במחנה אשור ע״י המלאך המכה בם׃ בנפול מגדלים · באבדן השרים הגדולים שבהם׃ (כו) באור החמה · תפסיק אורה כמו אור החמה׃ יהיה

שבעתים

מצודת ציון

כבש שמן וכן שלחו כר (לעיל טז)׃ (כד) והאלפים · השוורים כמו שגר אלפיך (דברים ו׳)׃ והעירים · כן יקראו החמורים עודם קטנים׃ בליל · מל׳ בלבול וערבוב׃ חמיץ · מל׳ חמץ ור״ל מחוזק כדבר המחומץ׃ זורה · ענינו פזור התבואה מול הרוח להפריח הפסולת וכן זורה את גורן (רות ג)׃ ברחת · שם כלי שזורין בו התבואה ונקרא כן לפי שמניפין אותו אל הרוח׃ ובמזרה · גם הוא שם כלי עשוי לזרות בו התבואה׃ (כה) פלגים · אמות המים המתפלגים ומתפרדים אילך ואילך׃ יבלי מים · גם הוא מענין פלגים כמו ועל יובל ישלח שרשיו (ירמיה י״ז) וכפל המלה בשמות נרדפים וכן אדמת עפר

דניאל

בְּיוֹם חֲבֹשׁ יְהוָה אֶת־שֶׁבֶר עַמּוֹ וּמַחַץ מַכָּתוֹ יִרְפָּא׃
כז הִנֵּה שֵׁם־יְהוָה בָּא מִמֶּרְחָק בֹּעֵר אַפּוֹ וְכֹבֶד מַשָּׂאָה
שְׂפָתָיו מָלְאוּ זַעַם וּלְשׁוֹנוֹ כְּאֵשׁ אֹכָלֶת׃ כח וְרוּחוֹ כְּנַחַל
שׁוֹטֵף עַד־צַוָּאר יֶחֱצֶה לַהֲנָפָה גוֹיִם בְּנָפַת שָׁוְא וְרֶסֶן

רש"י

שבעת הימים · שבעתים שבע שביעיות כאור של שבעת הימים הרי ארבעים ותשע שביעיות העולים לשלש מאות וארבעים ושלשה: (כז) שם ה' · גבורתו שהיה לו לשם מה שיעשה בסנחריב: בא ממרחק · להאמין מה שהבטיח זה ימים רבים: משאה · ה"א יתירה ואינו אלא כמו משא לפיכך נקודה רפי: (כח) כנחל שוטף · אשר העובר בו יחצה בו עד צוארו שאין בו שום כח לעמוד בפני שטף המים: להנפה · להניף · אוונ"ר בלע"ז: בנפת שוא · לא להועיל להם והם סבורים להועיל: רסן · פרומבי"א · פרינ"ק

מצודת ציון

(דניאל י"ב): (כו) חבוש · ענין כריכת מטלית על מקום השבר כמו ולא חובשו (לעיל א'): ומחץ · ענין מכה ופצע כמו מחץ ראש (תהלים ק"י): (כז) זעם · כעס וקצף: אוכלת · שורפת: (כח) ורוחו · ענין דבור הבא בנשיפת הרוח: שוטף · ענין מהירות ההלוך: יחצה · ענין חלוקה כמו ותחץ לארבע רוחות השמים (דניאל י"א): להנפה · להוליך ולהביא ולפזרה בתוך הנפה והוא כעין כברה ובדרז"ל ונפה שמוציאה את הקמח (אבות פ"ה): שוא · ר"ל רעה: ורסן·

מצודת דוד

שבעתים כאור וגו' · יהיה שבעה פעמים ככה וחזר ופירש שיהיה כאור שבעת הימים ביחד והוא ענין משל על רוב הטובה כלפי שנאמר ביום רעה שמש וירח קדרו (יואל ב'): ביום חבוש · זה הטובה יהיה בעת ירפא שברם ומכתם ר"ל אחר מפלת אשור שהיא מכה בהם: (כז) הנה שם ה' · מפלת אשור שהוא שם גבורתו של המקום הנה המפלה ההיא באה ממרחק ר"ל מן השמים ע"י המלאך המכה בהם: בוער אפו · הבערת האף וכובד המשא העמוסה על אשור באה ממרחק מן שמים: שפתיו · שפתי ה' והוא דברי הנבואה על מפלת אשור: ולשונו וגו' · כפל הדבר במ"ש: (כח) ורוחו · רוח פיו הוא כנחל השוטף בחזקה המגיע עד הצואר ושמה יחלקו את הגוף להיות מה ממעל למים ומה במים ור"ל כמו שיש סכנה במים הבאים ושוטפים בשעור זה כן יסתכנו מחנה אשור ויפלו: להנפה גוים · רוח ה' דבר להניף העמים אשר במחנה אשור בנפת שוא כי הנפה היפה עשויה לברר הבר מן התבן אבל הנפה הרעה שנקביה גסות אין בה תועלת כי הכל נופל דרך הנקבים וכן מחנה אשור ינפו בנפת שוא כי כולם יפלו ולא ישאר שארים: ורסן מתעה · כי הרסן

ההוא

מַתְעֶה עַל לְחָיֵי עַמִּים׃ כט הַשִּׁיר יִהְיֶה לָכֶם כְּלֵיל
הִתְקַדֶּשׁ־חָג וְשִׂמְחַת לֵבָב כַּהוֹלֵךְ בֶּחָלִיל לָבוֹא בְהַר־יְהֹוָה
אֶל־צוּר יִשְׂרָאֵל׃ ל וְהִשְׁמִיעַ יְהֹוָה אֶת־הוֹד קוֹלוֹ וְנַחַת
זְרוֹעוֹ יַרְאֶה בְּזַעַף אַף וְלַהַב אֵשׁ אוֹכֵלָה נֶפֶץ וָזֶרֶם
וְאֶבֶן בָּרָד׃ לא כִּי־מִקּוֹל יְהֹוָה יֵחַת אַשּׁוּר בַּשֵּׁבֶט יַכֶּה׃

רש"י

בלע"ז: (כט) השיר יהיה לכם · בליל הפסח הבא לכם שמחה זו: כליל התקדש חג · כמו שאמרתם שיר של הפסחים במצרים ונראה מקרא זה כאילו בא ללמד על סנחריב ולימד על פרעה שאמרו הלל בליל אכילת פסחים · מדרש תהלים: כהולך בחליל · ותשמחו במפלת סנחריב כשמחת מביאי בכורים שהיה החליל מכה לפניהם לבא בהר ה׳ כמו ששנינו במס׳ בכורים: (ל) ונחת זרועו · אין זה לשון נוח אלא לשון ניחות בו · בושלמנ"ט בלע"ז כמו וינח בכל גבול מצרים (שמות י"ז) הנחת גבורתו יראה בלהב אש שנשרפו אוכלוסי סנחריב: נפץ · לשון שיבר יותר: וזרם · קילות מטר סוחף: (לא) מקול ה׳ יחת אשור · אזנים פתח להם ושמעו שירה מפי חיות ומתו באגדת חלק: בשבט יכה · אשור אשר היה רגיל להכותך בשבטו:

מצודת דוד

ההופס על לחיי הבהמה מישרה להוליכה בדרך הישר לבל תתע אבל הרסן שישים אל על לחיי העמים ההם להוליכם לירושלים הרסן הזה יתעה אותם כי ילכו לאבדון ר"ל המקום יתן בלבם ללכת לירושלים לרע להם: (כט) השיר יהיה לכם · בעת יפלו מחנה סנחריב יהיה לכם שיר כמו השיר שהיה במצרים בלילה אשר התקדש להיות בו חג והוא ליל פסח: ושמחת לבב · יהיה לכם שמחת לבב כשמחת מביאי בכורים שהיה החליל מכה לפניהם לבוא בהר ה׳ הוא הר הבית: (ל) והשמיע ה׳ וגו׳ · אמר במשל מדרך בני אדם הנלחמים שמרימים קול צוחה לאיים על שכנגדם: ונחת זרועו · הנחת זרועו להכות בהם יראה בקצף גדול ובלהב אש השורפת ובנפץ וזרם ואבן ברד ר"ל לא ישאר מהם שארית כאילו הביא עליהם כל המכות הללו: (לא) כי מקול ה׳ · מגערת ה׳ ישבר אשור

מצודת ציון

הוא מה שמוליכין הבהמה על ידו כמו במתג ורסן (תהלים ל"ב): מתעה · מל׳ תועה: לחיי · הוא מקום שאצל העין: (כט) התקדש · מל׳ קודש: בחליל · שם כלי נגון: צור · חוזק ומעוז: (ל) הוד · סדר ויופי: ונחת · מלשון הנחה: בזעף אף · כפל המלה בשמות נרדפים: נפץ · ענין רצוצה עם השבור כמו ונפוץ הכדים (שופטים ז׳): וזרם · ענין מרוצת מים: ואבן ברד · ר"ל ברד קשה וכבד: (לא) יחת · ענין שבירה

לב וְהָיָה כֹּל מַעֲבַר מַטֵּה מוּסָדָה אֲשֶׁר יָנִיחַ יְהוָה עָלָיו
בְּתֻפִּים וּבְכִנֹּרוֹת וּבְמִלְחֲמוֹת תְּנוּפָה נִלְחַם־בָּהּ בם קרי :
לג כִּי־עָרוּךְ מֵאֶתְמוּל תָּפְתֶּה גַּם־הִוא היא קרי לַמֶּלֶךְ הוּכָן
הֶעְמִיק הִרְחִב מְדֻרָתָהּ אֵשׁ וְעֵצִים הַרְבֵּה נִשְׁמַת יְהוָה

רש"י

(לב) והיה כל מעבר מטה מוסדה · כל מעברות תוקף יסודות אוכלוסיו של המקומות אשר עברו שם והשחיתום וביום מפלתם יניח ה' עליהם על שמועת מפלתם והם יהיו שמחים בתופים ובכנורות · וזה פתרון המקרא בסירוס והיה בתופים ובכנורות כל מעבר מטה מוסדה אשר יניחם ה' עליו ובמלחמות תנופת שוא מפלה ומוריד נלחם בם הקב"ה · ומדרש אגדה תנופת קציר העומר עמדה לישראל באותה מלחמה כי ליל ששה עשר בניסן היה : (לג) כי ערוך מאתמול · יום שני לבריאת עולם שיש לו תמול ואין לו שלשום : תפתה · גיהנם שכל המתפתה ביצרו נופל שם : למלך הוכן · לצורך סנחריב וחילו : מדורתה · לשון אש נסקת · מערכת עצים על האש קרויה מדורה : נשמת

מצודת ציון

כמו חתתה קשתותם (ירמיה נ"א) : (לב) מעבר · מל' עבר : מוסדה · מל' יסוד וחוזק : בתופים ובכנורות · שמות כלי נגון : תנופה · מל' נפה והוא כעין כברה : (לג) ערוך · ענין סדור : מאתמול · ר"ל מזמן קרוב וכן ואתמול עמי לאויב יקומם (מיכה ב') : תפתה · כן יקרא הגיהנם ע"ש שכל הנפתה ביצרו נופל בו וכן ותופת לפנים אהיה (איוב י"ז): הוכן · מל' הכנה : מדורתה · ענין תבערה כמו אגדיל המדורה (יחזקאל כ"ד) : נשמת · ענין נשיבת רוח

מצודת דוד

אשור כאילו הכה אותו בשבט המשבר: (לב) והיה כל מעבר וגו' · פתרון המקרא בסירוס כאילו אמר והיה בתופים ובכנורות כל מעבר מטה מוסדה אשר יניח ה' עליו ובמלחמות תנופה נלחם בם ר"ל יהיה שמח לנגן בתופים ובכנורות כל מקום אשר מחנה אשור שהוא כמטה מוסדה עבר שם בדרך מהלכו ושהשחית והשמחה תהיה בשמעם אשר המקום הניח עליו זרועו להכותו ונלחם בם במלחמות תנופת שוא כי כולם כלו ולא נשאר שארית כמ"ש למעלה להנפה גוים בנפת שוא : (לג) כי ערוך מאתמול תפתה · הגיהנם בערה בחוזק רב כאילו נערך מאתמול ר"ל מזמן קרוב שלא נתקלקל הסדור עדיין : גם היא למלך הוכן · עם שהמלך אשור משל בחייו ממשל רב מ"מ ירד גם הוא שמה : העמיק הרחיב · האל העמיק והרחיב את הגיהנם להחזיק את כל המחנה הגדול של אשור : מדורתה אש ועצים הרבה · מדורת הגיהנם היא גחלי אש ושלהבת מעצים הרבה : נשמת ה' · ההבל היוצא מפי ה' שהוא כנחל של גפרית דולק בוערם

כְּנַחַל גָּפְרִית בֹּעֲרָה בָּהּ ׃ לא א הוֹי הַיֹּרְדִים מִצְרַיִם
לְעֶזְרָה עַל־סוּסִים יִשָּׁעֵנוּ וַיִּבְטְחוּ עַל־רֶכֶב כִּי רָב וְעַל
פָּרָשִׁים כִּי־עָצְמוּ מְאֹד וְלֹא שָׁעוּ עַל־קְדוֹשׁ יִשְׂרָאֵל וְאֶת־
יְהוָה לֹא דָרָשׁוּ ׃ ב וְגַם־הוּא חָכָם וַיָּבֵא רָע וְאֶת־דְּבָרָיו
לֹא הֵסִיר וְקָם עַל־בֵּית מְרֵעִים וְעַל־עֶזְרַת פֹּעֲלֵי אָוֶן ׃
ג וּמִצְרַיִם אָדָם וְלֹא־אֵל וְסוּסֵיהֶם בָּשָׂר וְלֹא־רוּחַ וַיהוָה
יַטֶּה יָדוֹ וְכָשַׁל עוֹזֵר וְנָפַל עָזֻר וְיַחְדָּו כֻּלָּם יִכְלָיוּן ׃ ד כִּי

עי׳ מ״ש

רש״י

ה׳ · נפיחת רוחו : בוערה · בוערת : (א) הוי · על שבנא ועשרת השבטים היורדים מצרים לעזרה אשר שלחו מלאכים אל סוא מלך מצרים (מלכים ב׳ י״ז) : על סוסים · הבאים משם שהם קלים לרוץ ישענו (כמו) : ולא שעו · אל קדוש ישראל · כמו שעשה חזקיה שנאמר (מלכים ב׳ י״ח) בה׳ אלהי ישראל בטח וימרוד במלך אשור : (ב) ואת דבריו לא הסיר · אשר אמר והשיבך ה׳ מצרים באניות (דברים כ״ח) מדה כנגד מדה שאמרתי לך (שם) לא תוסיף עוד לראותה ואתה הלכת מדעתך סופך לילך בגלות על כרחך : וקם · [על] עזרת השבטים שהם בית מרעים ועל מצרים אשר הם להם לעזרה : (ג) יטה ידו · שהקב״ה סומך הכל בידו וכשיטה אותם יפלו כזה

מצודת דוד

שם בגיהנם והכל הוא דרך משל על מרבית היסורים : לא (א) הוי · אומר הנביא יש להתאונן על שבנא ועשרת השבטים היורדים למצרים לבקש עזרה מול סנחריב : על סוסים ישענו · בטחונם היה על הסוסים הקלים הבאים ממצרים : על רכב כי רב · על המרכבות אשר רבו ועל מרבית הפרשים רוכבי הסוסים : ולא שעו · לא פנו לבטוח על ה׳ :

(ב) גם הוא חכם · אם הם נתחכמו לבטל הרעה המיועדת ע״י עזרת מצרים הנה גם הוא חכם להפר עצתם ויביא את הרעה ולא יסיר דבריו אשר גזר עליהם על ידי הנביאים : וקם על בית מרעים · האל יקום על ישראל שהם בית מרעים ויביא עליהם הרעה וגם יקום על אנשי עזרתם הם מצרים פועלי האון : (ג) ומצרים · ר״ל מהו הבטחון הזה הלא מצרים אדם ולא אל : וה׳ יטה ידו · לסכות בהם : וכשל עוזר · אלו מצרים [illegible]

מצודת ציון

הפה כמו שנשמת אל יתן קרח (איוב ל״ז) : בוערה · דולקת : לא (א) ישענו · ענין בטחון וסמיכה : פרשים · הם רוכבי הסוסים הרגילים בזה : עצמו · ענין רבוי כמו עצמו לי אלמנותיו (ירמיה ט״ו) : ולא שעו · ולא פנו וכן ישעה האדם על עושהו (לעיל י״ז) : (ב) מרעים · רשעים : (ג) רוח · כן נקרא המלאך

כֹּה אָמַר־יְהוָה ׀ אֵלַי כַּאֲשֶׁר יֶהְגֶּה הָאַרְיֵה וְהַכְּפִיר עַל־
טַרְפּוֹ אֲשֶׁר יִקָּרֵא עָלָיו מְלֹא רֹעִים מִקּוֹלָם לֹא יֵחָת
וּמֵהֲמוֹנָם לֹא יַעֲנֶה כֵּן יֵרֵד יְהוָה צְבָאוֹת לִצְבֹּא עַל־הַר־
צִיּוֹן וְעַל־גִּבְעָתָהּ׃ ה כְּצִפֳּרִים עָפוֹת כֵּן יָגֵן יְהוָה צְבָאוֹת
עַל־יְרוּשָׁלִַם גָּנוֹן וְהִצִּיל פָּסֹחַ וְהִמְלִיט׃ ו שׁוּבוּ לַאֲשֶׁר

רש"י

קמץ בז"ק

שאותו דבר בכסו ובשהוא מרכין כפו הוא נופל כך מדרש אגדה וי"ת יריס יד מחת גבורתיה : (ד) כאשר יהגה · המיית קול כמו וכיונים הגה נהגה (לקמן נ"ט) : אשר יקרא עליו מלא רועים · יאספון עליו בקריאת קול המון : מלא רועים · אסיפת רועים וכן קראו אחריך מלא (ירמיה י"ב) וכן יחד עלי ימלאון (איוב ט"ז) כולם לשון קיבוץ : לא יענה · לא יכנע לא יעשה עצמו עני וכן לענות מפני (שמות י"א) וכן וענה גאון ישראל (הושע ה') : כן ירד · ולא יפחד מהמון העובדי כוכבים : (ה) פסוח · דילוג ויש עוד לפותרו לשון חיים : והמליט · יוציא את ישראל מן הצרה לשון המלטה · איסקמוצי"ר בלע"ז : (ו) שובו · למי שהעמקתם מחשבות

מצודת ציון

וכן ה' אלהים שלחני ורוחו (לקמן מ"ח) : (ד) יהגה · ענין המיה כמו וכיונים הגה נהגה (לקמן נ"ט) והושאל על שאגת האריה : והכפיר · שם משמות האריה והוא אריה בחור : יקרא · ענין אסיפה כי על ידי קריאה יתאספו המתאספים כמו ויזעק ברק את זבולון (שופטים ד') : עליו · בעבורו : מלא · ענין אסיפה כמו יחד עלי יתמלאון (איוב ט"ז) : לא יחת · לא יפחד כמו ואל תחת (יהושע א') : ומהמונם · ענין רבוי אנשים כמו על ההמון הזה (דה"ב כ"ד) : יענה · ענין הכנעה כמו מאנת לענות מפני (שמות י') : לצבוא · ענין חיל אנשי מלחמה : גבעתה · מלשון גבעה והר : (ה) כצפרים · כן יקראו העופות כולן : עפות · מל' עפיפה ופריחה : פסוח · ענין דלוג וקפיצה כמו ופסח

מצודת דוד

לעזור לישראל כי גם הם יפלו ביד אשור : ונפל עזור · אלו ישראל שחשבו להיות נעזרים במצרים : ויחדו · העוזר והעזור יכלו מן העולם : (ד) כי כה אמר ה' וגו' · ר"ל אז ידעו שהכל בהשגחה כי ירושלים שבטח בו לא תפול ביד אשור וכאשר מסיים והולך והם יפלו בידו : כאשר יהגה · כמו האריה ההומה כשעומד על טרפו אשר אם יתאספו עליו אסיפת רועים הנה לא יפחד מקולם ולא יכנע מהמונם הרב לעזוב טרפו כן ירד ה' להגן על הר ציון ולהראות צבאו שמה ולא יחוש להמון העמים ואמר בלשון הנהוג בבני אדם : (ה) כצפרים עפות · כצפרים הממהרות לעוף כן ימהר ה' להגן על ירושלים : גנון והציל · יגן עליהם ויצילם : פסוח והמליט · בבוא המלאך להכות במחנה אשור ידלג

הֶעְמִיקוּ סָרָה בְּנֵי יִשְׂרָאֵל׃ ז כִּי בַּיּוֹם הַהוּא יִמְאָסוּן אִישׁ
אֱלִילֵי כַסְפּוֹ וֶאֱלִילֵי זְהָבוֹ אֲשֶׁר עָשׂוּ לָכֶם יְדֵיכֶם חֵטְא׃
ח וְנָפַל אַשּׁוּר בְּחֶרֶב לֹא־אִישׁ וְחֶרֶב לֹא־אָדָם תְּאכְלֶנּוּ
וְנָס לוֹ מִפְּנֵי־חֶרֶב וּבַחוּרָיו לָמַס יִהְיוּ׃ ט וְסַלְעוֹ מִמָּגוֹר
יַעֲבוֹר וְחַתּוּ מִנֵּס שָׂרָיו נְאֻם־יְהוָה אֲשֶׁר־אוּר לוֹ בְּצִיּוֹן
וְתַנּוּר לוֹ בִּירוּשָׁלָם׃ לב א הֵן לְצֶדֶק יִמְלָךְ־מֶלֶךְ וּלְשָׂרִים

רש"י

היאך לסור ממנו וסרתם מעליו עתה שובו אליו: (ט) וסלעו ממגור יעבור. וחזקו מרוב פחד יחלוף: וחתו מנס. מפני הנסים שיראו שהקב"ה עושה לישראל: אשר אור לו בציון. שם יהיה האש מוכן לשרפם: (א) הן לצדק ימלך מלך. הן משפט מלך כי אם לעשות משפט צדק: ולשרים

מצודת דוד

ממעל ירושלים ויהיו הם נמלטים מן המכה: (ו) שובו וגו'. אתם בני ישראל שובו למי שהעמקתם מחשבות היאך לסור ממנו ר"ל שובו לה' אשר סרתם ממנו: (ז) כי ביום ההוא. חוזר למעלה לומר שובו עד לא נעשה הנס כי אחר הנס ימאס כל איש אלילי כספו אשר עשו לכם ידיכם לעבדם ולחטוא בהם ובהיות כן לא תהיה התשובה חשובה כ"כ לכן מהרו בתשובה עד לא יבוא הנס: (ח) ונפל אשור. ר"ל אחר התשובה יבוא הנס אשר יפול אשור בחרב לא של איש כ"א בחרב המלאך: וחרב וגו'. כפל הדבר במ"ש: ונס לו. כשיראה מלך אשור את המגפה ינוס לו מפני חרב: ובחוריו למס יהיו. הנשארים מחילו ימס לבבם מפחד: (ט) וסלעו. חזקו יעבור ממנו וילך לו מרוב הפחד: וחתו מנס שריו. שריו יפחדו כאשר יתפחדו אנשים מנושא הנס הנראה למרחוק וראשון לכל אנשי הצבא: אשר אור לו בציון. אשר הכין שם שלהבת ותנור את לשרוף בהם מחנה אשור וזהו דרך משל: לב (א) הן לצדק. הנה המלך חזקיהו ימלוך לעשות צדק ולמען ינהגו השרים את שררותם לעשות משפט ולא לעשוק עושק:

מצודת ציון

ה' על הפתח (שמות י"ב): והמליט. ענין הצלה והשמטה מן הצרה: (ח) תאכלנו. ענין השחתה: ונס. ענין בריחה: למס. מלשון המסה והמגה: (ט) וסלעו. ר"ל החוזק כסלע: ממגור. ענין פחד כמו ויגר מואב (במדבר כ"ב): וחתו. ענין פחד: מנס. כלונס ארוך אשר ינשא בצבא: אור. שלהבת כמו אור לשבת נגדו

לְמִשְׁפָּט יָשֹׂרוּ׃ ב וְהָיָה־אִישׁ כְּמַחֲבֵא־רוּחַ וְסֵתֶר זָרֶם
כְּפַלְגֵי־מַיִם בְּצָיוֹן כְּצֵל סֶלַע־כָּבֵד בְּאֶרֶץ עֲיֵפָה׃ ג וְלֹא
תִשְׁעֶינָה עֵינֵי רֹאִים וְאָזְנֵי שֹׁמְעִים תִּקְשַׁבְנָה׃ ד וּלְבַב
נִמְהָרִים יָבִין לָדָעַת וּלְשׁוֹן עִלְּגִים תְּמַהֵר לְדַבֵּר צָחוֹת׃

רש"י

למשפט ישורו · ועל מי יש לו למלוך על שרים אשר למשפט ישורו · ואמר הנביא זאת על אחז שהיה רשע אבל חזקיהו בנו ימלוך וכדי הוא : (ב) והיה איש · הגבור ביראת הקב"ה הוא חזקיהו יהיה לישראל : כמחבא רוח · כמחסה סלע שנחבאים בו מפני רוח ונסתרים שם מפני זורם כן יחסו בו הנותרים מעברת השבטים : בציון · לשון יובש ציה : כצל סלע כבד בארץ עיפה · במקום שמש שהארץ עיפה שם והריבה ותאבה לצל : (ג) ולא תשעינה עיני רואים · לא כמות שהם עכשיו אזניו הכבד ועיניו השע (לעיל ו') לשון טוח : (ד) ולבב נמהרים יבין לדעת · לא כמה שעכשיו השמן לב העם (שם) : ולשון עלגים וגו' · ולא כמה שעכשיו כי בלעגי שפה (לעיל כ"ח) : עלגים · כל מי שאינו יודע לכוין דיבורו להיות לא קרוי עלג

מצודת ציון

(לקמן מ"ז) : **לב** (א) ישורו · מלשון שררה : (ב) כמחבא · מל' מחבואה ומסתור : זרם · ענין מים שוטפים : כפלגי מים · כנחלי מים : בציון · מלשון ציה ומדבר : בארץ עיפה · ר"ל במקום המגולה לאור השמש שהמקום יבש וצמא למים והושאל מהאדם העיף הצמא למים : (ג) תשעינה · ענין הסרה והפנה כמו ועיניו השע (לעיל ו'):תקשבנה · ענין שמיעה והאזנה : (ד) נמהרים · מלשון מהירות : עלגים · כן יקרא המדבר הפך תכונת הדבר וכן נלעג לשון (לקמן ל"ג) והוא מתהפך כמו כבש כשב והדומים : צחות · דברים

מצודת דוד

(ב) והיה איש כמחבא רוח · האיש חזקיהו יהיה לבני דורו כמקום מחבואה מפני הרוח וכמקום סתר להסתר שמה מפני זרם מים ר"ל בצדקתו יגלו ממחנה אשור : כפלגי מים בציון · והוא יהיה להם כנחלי מים במקום ציה שמשיב נפש אדם : כצל סלע כבד · כמו הצל הבא מסלע כבד בעבור גדלו ועביו שאז הצל הוא עב וגדול ומשיב נפש ההולך בארץ עיפה המגולה לאור השמש ר"ל הוא ידריכם בדרך הישר וטוב להם : (ג) ולא תשעינה · לא תהיינה עיני הרואים נפנות מה' לא כמו עכשיו שנאמר בהם ועיניו השע (לעיל ו') : תקשבנה · לא כמו עכשיו שנאמר בהם ואזניו הכבד : (ד) ולבב נמהרים · מי שלבבו נמהר מבלי דעת מיושבת יבין אז לדעת לא כמו עכשיו שנאמר בהם השמן לב העם הזה : ולשון עלגים · מה שנדמו להם מאז דברי הנביאים כאילו ידברו בלשון

ה לֹא־יִקָּרֵא עוֹד לְנָבָל נָדִיב וּלְכִילַי לֹא יֵאָמֵר שׁוֹעַ׃
ו כִּי נָבָל נְבָלָה יְדַבֵּר וְלִבּוֹ יַעֲשֶׂה־אָוֶן לַעֲשׂוֹת חֹנֶף
וּלְדַבֵּר אֶל־יְהוָה תּוֹעָה לְהָרִיק נֶפֶשׁ רָעֵב וּמַשְׁקֶה צָמֵא
יַחְסִיר׃ ז וְכֵלַי כֵּלָיו רָעִים הוּא זִמּוֹת יָעָץ לְחַבֵּל עֲנִוִּים
עניים קרי בְּאִמְרֵי־שֶׁקֶר וּבְדַבֵּר אֶבְיוֹן מִשְׁפָּט׃ ח וְנָדִיב

קמץ בז"ק

רש"י

ונלעג: (ה) ולכילי. רמאי נוכל תורס רעים: שוע. לשון אדון שהכל שועין ופונין אליו: (ו) נבלה ידבר. מדבר לשון הוה הוא: יעשה און. יקבץ מחשבות און כמו (דברים ח) עשה לי את החיל הזה: לעשות חונף. חושב מחשבות איך יוכל לעשות חנופה. חונף שם דבר לכך טעמו למעלה ונקוד פתח: ומשקה צמא יחסיר. לפי פשוטו שגוזלין העניים ותרגומו פתגמי אורייתא דאינון כמיא לצחיא מדמן לבטלא: (ז) ובדבר אביון משפט.

מצודת דוד

בלשון עלגים כמ"ש כי בלעגי שפה וגו' (לעיל כ"ח) הנה מעתה יחשב להם כאילו תמהר לדבר צחות אמרים ברורים המקובל על הלב: (ה) לא יקרא. לא ימצא בהם חונף לקרוא לנבל בשם נדיב ועל כילי לא יאמר שהוא שוע: (ו) נבלה ידבר. בכל עת מדבר דברים מגונים ומכוערים ומחשבות לבו לקבץ און לחשוב מחשבות לעשות חנופה ולדבר על ה' דברי תועה הפך האמת כי יאמר שאינו משגיח: להריק. ר"ל יחשב כזאת למען לעשוק מאכל הרעב וכאילו יריק נפשו ממנו ולא יירא מה' בחשבו שאינו משגיח: ומשקה יחסיר. ר"ל ולמען יחסיר המשקה מן הצמא כי חפצו לקחת ממנו בעושק וזה חוזר למעלה לומר אם כל אלה המדות הרעות נמצאו בנבל איך א"כ ראוי לקראו נדיב שהוא ההפך: (ז) וכלי כליו רעים. והרמאי הנה ערמותיו רעים המה לבריות כי הוא מתיעץ בנפשו להשחית עניים באמרי שקר: ובדבר אביון משפט. כשהאביון מדבר דברים ראויים ר"ל גם מתיעץ בנפשו לחבל הדברים ההם בדברי שקר וחוזר למעלה לומר אם כל אלה בו איך יקראהו שוע: (ח) ונדיב. אבל

מצודת ציון

זכים וברורים: (ה) לנבל. כן נקרא אדם פחות ונבזה: נדיב. אדם ישר ובעל מתן: ולכילי. רמאי ובעל ערמה כמו וארור נוכל (מלאכי א'): שוע. ענינו כמו נדיב וכן היערך שועך לא בצר (איוב ל"ו): (ו) נבלה. דברי כעור וגנות וכן לבלתי עשות עמכם נבלה (שם מ"ב): יעשה. ענין קבוץ וכן וישראל עושה חיל (במדבר כ"ד): און. דברי רשע: אל ה'. על ה': תועה. ענינו הפך האמת והוא שאול מהתועה בדרך שהולך בהפך: להריק. מלשון ריקם: (ז) זמות. מחשבות רשע כמו זמה היא (ויקרא כ'): לחבל. ענין השחתה: משפט. ענינו דברים

נְדִיבוֹת יָעָץ וְהוּא עַל־נְדִיבוֹת יָקוּם׃ ט נָשִׁים שַׁאֲנַנּוֹת
קֹמְנָה שְׁמַעְנָה קוֹלִי בָּנוֹת בֹּטְחוֹת הַאְזֵנָּה אִמְרָתִי׃
י יָמִים עַל־שָׁנָה תִּרְגַּזְנָה בֹּטְחוֹת כִּי כָּלָה בָצִיר אֹסֶף
בְּלִי יָבוֹא׃ יא חִרְדוּ שַׁאֲנַנּוֹת רְגָזָה בֹּטְחוֹת פְּשֹׁטָה וְעֹרָה

רש"י

לחבל אביון במשפטו · משפט זה לשון תחלת דברים במשפט כשמדבר האביון טענותיו זה יועץ זמות להכשילו בכליון · משפט משמש שלשה לשונות תחלת טענות דרייסמנ"ט בלע"ז · וגמר הדין יואיימב"ט בלע"ז · ומשטר ששוטרין אותו ביסורין · יוסטיל"א בלע"ז : (ח) על נדיבות יקום · בשביל נדיבותיו תהי לו תקומה : (ט) נשים שאננות · מדינן דיתבין שליון : בנות בוטחות · כרכין דיתבין לרוחצן : (י) ימים על שנה · כמו (לעיל כ"ט) ספו שנה על שנה ותמיד עונותיכם מתגברין וסוף תרגזנה אלו שהן עכשיו לבטח כי יכלה מהם בציר הענבים ואוסף התבואה לא יבוא אל הבית : אסף · שם דבר לכך טעמו למעלה ונקוד פתח : (יא) רגזה · כמו לרגז : פשוטה · כמו

מצודת ציון

ישרים ונכוחים : (ח) נדיבות · נתינת המתן : יקום · ענין עמידה והוא הפוך ההעברה : (ט) שאננות · ענין השקט ושלוה וכן שאנן מואב (ירמיה מ"ח): קומנה · הוא ענין ל' זרוז וכן קום עבור את הירדן (יהושע א') : האזנה · ענין נטיית האוזן לשמוע : (י) ימים · ענינו שנה כמו ימים תהיה גאולתו (ויקרא כ"ה) : על שנה · עם שנה וכן ויבואו האנשים על הנשים (שמות ל"ה) : תרגזנה · ענין חרדה כמו רגזו ואל תחטאו (תהלים ד') : כלה · ענין השלמה : בציר · כן נקרא תלישת הענבים כמו כי תבצור כרמך (דברים כ"ד): אוסף· הענבים המכניסים אל הבית עד לא יבואו ימי החורף וכן ולא נאסוף את תבואתנו (ויקרא כ"ה):(יא) פשוטה· מל' הפשט המלבוש : ועורה · ענין גלוי הבשר כמו ואת ערום ועריה

מצודת דוד

הנדיב מתיעץ בנפשו לעשות נדיבות והוא עומד על נדיבות ר"ל לא בלבד יחשוב אלא עומד הוא על נדיבות ולא יעבור ממנה וא"כ אינו דומה לנבל וכלי לא במחשבה ולא במעשה ואיך א"כ יהיו נקראים בשם נדיב ושוע : (ט) נשים שאננות · אמר דרך קינה אתן נשי בני יהודה היושבות שאנן כי לא השיגה אותן יד סנחריב : בנות בוטחות וגו' · כפל הדבר במ"ש : (י) ימים על שנה · שנה עם שנה ר"ל לא שנה אחת כי אם שנה אחר שנה תחרדנה אותן נשים בוטחות כי גם עליכן יבא האויב והוא נ"נ מלך בבל : כי כלה בציר · כי אף שיכלה הבציר לא יבוא האוסף אל הבית כי האויב יקחהו : (יא) חרדו · מעתה תחרדו על הצרה הבאה : רגזה · כפל הדבר במ"ש : פשטה ועורה · כי כל אחת תהיה

מופשטת

וַחֲגוֹרָה עַל־חֲלָצָיִם׃ יב עַל־שָׁדַיִם סֹפְדִים עַל־־שְׂדֵי־חֶמֶד
עַל־גֶּפֶן פֹּרִיָּה׃ יג עַל אַדְמַת עַמִּי קוֹץ שָׁמִיר תַּעֲלֶה כִּי
עַל־כָּל־־בָּתֵּי מָשׂוֹשׂ קִרְיָה עַלִּיזָה׃ יד כִּי־אַרְמוֹן נֻטָּשׁ
הֲמוֹן עִיר עֻזָּב עֹפֶל וָבַחַן הָיָה בְעַד מְעָרוֹת עַד־־עוֹלָם

קמץ בז"ק

רש"י

לפשוט: ויעורה · כמו נערות לשון עריה (מיכה א׳): וחגורה · כמו לחגור לכך טעמו למעלה וכן תירגם יונתן שלחו ואיתערטלו ואסרו על חרצין מתוך שיפשיטו ויתערמו מבגדיהם לא יחגרו על בגדיהם כ״א על מתניהם: (יב) על שדים סופדים · יטפחו על לבם: על שדי חמד · על שדות חמדתן · ומ״א על חכמי סנהדראות שהם כשדים המניקים יספדו · ועל עיר חמדתן שתחרש כשדה · ועל גפן פוריה הם ישראל שנקראו גפן ממצרים תסיע: (יג) קוץ שמיר · סובאי ובור · כי כל חורבן זה יהיה על כל בתי משוש · (ועל) קריה עליזה · ירושלים שהיא משוש לכל הארץ (איכה ב׳): (יד) כי ארמון · המלך נוטש: המון העיר · גלה: עופל ובחן · בית מקדשי שהיה להם למבצר: היה בעד מערות · יהיה בתוך חורבות · מערות ל׳ ערו ערו (תהלים קל״ז) · ובעד כמו הבעד ערפל ישפוט (איוב כ״ב): עד עולם · עד עת קץ: עופל ובחן · שניהם לשון מבצר: משוש פראים ·

מצודת דוד

מופשטת בגדיה ותשאר מגולה בשרה בעת תלך בגולה: וחגורה · תחגור עצמה על החלצים לכסות הערוה לבד: (יב) על שדים · יטפחו על שדיהן דרך הספד: על שדי חמד · ההספד תהיה על אבדן השדות החמודות ועל הגפנים המגדלים פירות הרבה: (יג) על אדמת עמי · על האדמה אשר תהיה שממה יגדלו שם קוצים: כי על כל בתי משוש · כי הקוצים יגדלו אף על כל הבתים שהיו שמחים בהם תדיר העומדים בירושלים קריה עליזה: (יד) כי ארמון נטש · היכל המלך יהיה נעזב כי המלך יגלה ממנו: המון עיר · המון העם שבעיר יהיה נעזב ומופקר: עופל ובחן · מגדלי המבצר יחרבו וישובו למערות מדור לחיות השדה: עד עולם · ר״ל עד זמן רב וכן ועבדו לעולם (שמות כ״א):

מצודת ציון

(יחזקאל ס״ז): חלצים · מתנים: (יג) קוץ שמיר · שמות מיני קוצים: תעלה · תגדיל: קריה · עיר: עליזה · ענין שמחה: (יד) נטש · נעזב כמו והנה נטש אביך (ש״א י׳): המון · רבוי עם: עופל · מגדל ומבצר כמו וסביב לעופל (דה״ב ל״ג): ובחן · גם הוא כעין מגדל וכן הקימו בחוניו (לעיל כ״ג): בעד · הוא במקום למ״ד השמוש וכן בא במקום מ״ם השמוש כמו בעד החלון (בראשית כ״ו) ומשפטו מהחלון:

משוש

מְשׂוֹשׂ פְּרָאִים מִרְעֵה עֲדָרִים׃ טו עַד־יֵעָרֶה עָלֵינוּ רוּחַ
מִמָּרוֹם וְהָיָה מִדְבָּר לַכַּרְמֶל וְ*כַּרְמֶל והכרמל קרי לַיַּעַר
יֵחָשֵׁב׃ טז וְשָׁכַן בַּמִּדְבָּר מִשְׁפָּט וּצְדָקָה בַּכַּרְמֶל תֵּשֵׁב׃
יז וְהָיָה מַעֲשֵׂה הַצְּדָקָה שָׁלוֹם וַעֲבֹדַת הַצְּדָקָה הַשְׁקֵט
וָבֶטַח עַד־עוֹלָם׃ יח וְיָשַׁב עַמִּי בִּנְוֵה שָׁלוֹם וּבְמִשְׁכְּנוֹת
מִבְטַחִים וּבִמְנוּחֹת שַׁאֲנַנּוֹת׃ יט וּבָרַד בְּרֶדֶת הַיָּעַר

רש"י

לתאוות ישמעאל ותיילותיו: (טו) עד יערה עלינו · ישפך עלינו כמו ותער כדה (בראשית כ"ד) · ל' שפיכה נופל על הרוח כמו ושפכתי על בית דוד רוח חן (יואל ג') וכן אשפוך רוחי על כל בשר (זכריה י"ב): ליער יחשב · קירוין סגיאין כיער הזה שהוא מלא עצים: (טז) ושכן במדבר משפט · בירושלים שהיא כמדבר: וצדקה בכרמל · היא ארץ ישראל שהיא באותן הימים ככרמל: (יט) וברד ברדת היער · על כרתי אין ברד זה שם דבר שהרי נקוד תחתיו קמץ ותחתיו פתח בלשון פעל וכן פתרונו לשון פעולה כמו ורחץ וישב ועמד · וברד ויברוד את ברידת היער ויהיה הבי"ת של ברדת מן יסוד כמו עטרת עקרת כלומר וימטיר הקב"ה את מטר פהי הרשעים שהם עכשיו

מצודת ציון

מערות · מל' מערה: פראים · חמור הבר: (טו) יערה · ענין שפיכה כמו תחת אשר הערה (לקמן נ"ג): לכרמל · כן יקרא מקום שדות וכרמים: (יז) ועבדת · תרגום של מעשה הוא עבדא: (יח) בנוה · ענין מדור: שאננות · ענין השקט ושלוה: (יט) ברדת · מלשון ירידה:

מצודת דוד

משוש פראים · שם ישמחו שמה כי ימצאו שמה מרעה: מרעה עדרים · יהיה מקום מרעה לעדרים: (טו) עד יערה · ר"ל כן תהיה חרבה עד אשר ישפך עלינו ממרום רוח הרצון והרחמים: והיה מדבר לכרמל · מקום שממה כמדבר תשוב להיות כרמל והוא מקום שדות וכרמים: והכרמל · מקומות הטעים שהם עתה ככרמל תחשב להיות כיער מבלי מלוא שדות וכרמים: (טז) ושכן במדבר · ירושלים שהיתה כמדבר ישכון בה משפט ר"ל אנשים עושים המשפט: בכרמל · בא"י שתהיה באותן הימים ככרמל שמה תשב צדקה ר"ל אנשים יעשו צדקה: (יז) והיה מעשה הצדקה · בגמול הצדקה תבוא שלום: ועבודת הצדקה · כפל הדבר במ"ש: (יח) וישב עמי וגו' · מאז והלאה ישב עמי בנוה שלום וכו' וכפל הדבר פעמים ושלש ויורה על מרבית השלום: (יט) וברד ברדת היער · ר"ל ואף ברדת ברד לא תרד על

פשתים

וּבַשִּׁפְלָה תִּשְׁפַּל הָעִיר׃ כ אַשְׁרֵיכֶם זֹרְעֵי עַל־כָּל־מָיִם
מְשַׁלְּחֵי רֶגֶל־הַשּׁוֹר וְהַחֲמוֹר׃ לג א הוֹי שׁוֹדֵד וְאַתָּה לֹא
שָׁדוּד וּבוֹגֵד וְלֹא־בָגְדוּ בָךְ כַּהֲתִמְךָ שׁוֹדֵד תּוּשַּׁד כְּנַלֹּתְךָ
לִבְגֹּד יִבְגְּדוּ־בָךְ׃ ב יְהוָה חָנֵּנוּ לְךָ קִוִּינוּ הֱיֵה זְרֹעָם

דגש אחר שורק

רש"י

בנויים ומלאים ערים כיער: ובשפלה · שנשפלו ישראל עד עכשיו תשפל עיר מטרפולין של פרס ודוגמת כן ת"י ויחות ברדא ויקטול משריית עממיא: (כ) אשריכם · ישראל שהצליחה זריעת צדקתכם כזורעים על מים מעתה תקצרו ותאספו תבואת שכרכם הטוב תשלחו רגל השור לדוש התבואה והחמור להביא אל הבית כך ת"י כלומר תקבלו שכר פעולתכם הטובה: (א) הוי · האויב שאתה שודד תמיד ואתה לא שדוד ובוגד אתה תמיד ואין אדם בוגדך ובוזך: כהתמך · להיות שודד ככלותך שדידתך באותם שנגזרה גזרה עליהם להיות שדודים על ידך תושד: כנלותך לבגוד · מנחם חבר כנלותך עם ולא יטה לארץ מנלם (איוב ט"ו) בחלק אחד ומנלם המ"ם הראשונה בו יסוד נופל כמו מ"ם של מאמר ושל מדע ויתכן להיות לשון כליון לפי הענין · כנלותך · לשון ככלותך ולא יטה לארץ מנלם כליון הנגזר עליהם לא יטה לארץ לשות בטל והולך אלא הולך וחזק: (ב) היה זרועם · של שדודים

מצודת דוד

ובשפלה · הנמחים כי ביער תרד: ובשפלה · בנין העיר תשפל להבנות במקום שפל ועמוק ועכ"ז יהיו בטוחים מן האויב ולא יצטרכו לבנותה בגובה הר להשגב שמה: (כ) אשריכם · הצלחה תהיה לכם כי תזרעו על כל מים ר"ל בכל מקום שתזרעו ימצא מים לגדל התבואה: משלחי רגל · ותהיו משלחים שמה רגל השור והחמור לאכול לשבעה ולרמוס ברגל ולא יחושו כי תגדל הרבה תבואה: לג (א) הוי שודד · אוי לך סנחריב השודד כל האומות שלא היית עד עתה שדוד ממי ואתה הוא הבוגד בכולם ועדיין לא בגדו בך: כהתמך · כאומר לא כן תהיה לעולם כי כאשר תשלים לשדוד אחרים אז תושד גם אתה: כנלותך · כשתכלה לבגוד באחרים אז הם יבגדו בך: (ב) ה' חננו · לבל תשלוט בנו יד סנחריב כי לא נקוה ולא נבטח במצרים כאשר בטחו עשרת השבטים: היה זרועם לבקרים · בכל יום היה

מצודת ציון

(כ) אשריכם · ענין הצלחה כמו אשריך ישראל (דברים ל"ג): משלחי · ענינו דבר הנעזב לרצונו וכן ונער משולח מביש אמו (משלי כ"ט): לג (א) הוי · ענין קריאה לצער: שודד · עושק: ובוגד · ענין מרי ומרד: כהתמך · מלשון תם והשלמה וכן כי אם תם הכסף (בראשית מ"ז): כנלותך · ענין תכלית והשלמה וכן לא יטה לארץ מנלם (איוב ט"ו) ור"ל תכליתם

לַבְּקָרִים אַף־יְשׁוּעָתֵנוּ בְּעֵת צָרָה׃ ג מִקּוֹל הָמוֹן נָדְדוּ
עַמִּים מֵרֽוֹמְמֻתֶךָ נָפְצוּ גּוֹיִם׃ ד וְאֻסַּף שְׁלַלְכֶם אֹסֶף הֶחָסִיל
כְּמַשַּׁק גֵּבִים שֹׁקֵק בּוֹ׃ ה נִשְׂגָּב יְהוָה כִּי שֹׁכֵן מָרוֹם מִלֵּא
צִיּוֹן מִשְׁפָּט וּצְדָקָה׃ ו וְהָיָה אֱמוּנַת עִתֶּיךָ חֹסֶן יְשׁוּעֹת

רש"י

כיד השודד : לבקרים · מדי יום יום כשהוא מיצר להם אף ישועתנו תהיה בעת צרה : (ג) מקול המון · הבא מלפניך נדדו עמים עד הנה כשהפלאת לנו נסיך : (ד) ואסף שללכם · זה מוסב על ככלותך לבגוד יבגדו בך ואוסף שללכם אתם הבוגדים את עמי בבא פקודתכם יבוזו אתכם שארית עמי ויאספו שללכם כאסיפת חסיל שאוסף לו תבואה בקיץ כל אחד לעצמו אף כאן יבוזו איש לו : כמשק גבים שוקק · כקול המת מים המאספים ונופלים בגבים כן יהמו הבאים לשלול ולבוז · משק לשון המה כמו (משלי כ"ח) ארי נוהם ודוב שוקק · וכן ממשק חרול (צפניה ב׳) כשהרוח מנשבת בחרולים והם מכים זה על זה נותנים קול וכן בעיר ישוקו (יואל ב׳) · גבים כמו ולחשוף מים מגבא ורבותינו דרשוהו באגדת חלק בביזת אוכלוסי סנחריב : (ה) כי שוכן מרום · הראה גבורתו שהוא רם על כל וידו על העליונה : (ו) והיה

מצודת ציון

והשלמתם : (ב) לבקרים · מלשון בוקר ור"ל בכל יום : (ג) המון · מל׳ המיה : נפצו · ענין פזור : (ד) החסיל · מין ארבה : כמשק · ענין קול המה כמו דוב שוקק (משלי כ"ח) וכן ממשק חרול (צפניה ב׳) : גבים · בורות כמו באו על גבים (ירמיה י"ד) : שוקק · יהמה קול : (ה) נשגב · ענין חוזק : מרום · מל׳ רום וגובה : (ו) אמונת · ענין קיום כמו יתד במקום נאמן (לעיל כ"ב) : עתיך · מלשון עת וזמן : חוסן · ענין חוזק כמו חסין יה

מצודת דוד

לחוזק להמקווים לך : אף ישועתנו בעת צרה · אף היה לנו ישועה אם כבר באה הצרה : (ג) מקול המון · ר"ל וכן היה לנו לישועה כי מקול המיית המלאך המכה בהם נדדו העמים מן העולם : מרוממותך · מהרוממות שלך אשר נשגבת עליהם נפוצו הנשארים מן המגפה : (ד) ואוסף שללכם · השלל שתקחו מאת מחנה אשור יהיה מאוסף באין מוחה ומבלי פחד כדרך האסיפה שמאספים את החסיל כשנחים על האדמה שיוצאים בני העיר ומאספים אותם בכליהם לבל ישחיתו תבואת האדמה · במשק גבים · כקול המית מים המאספים ונופלים בבורות כן ישמעו קול המית שוללים במחנה אשור : (ה) נשגב ה׳ · המקום נתחזק עליהם כי הוא שוכן מרום בשמים ממעל ואף אם החלש למעלה לגבור יחשב ור"ל חזק ממעל : מלא ציון · בנס הזה מילא את ציון משפט כי אלו בעבור שלא היו שם ישבו משפט וצדקה : (ו) והיה אמונת

חָכְמַת וָדָעַת יִרְאַת יְהוָה הִיא אוֹצָרוֹ׃ ז הֵן אֶרְאֶלָּם
צָעֲקוּ חֻצָה מַלְאֲכֵי שָׁלוֹם מַר יִבְכָּיוּן׃ ח נָשַׁמּוּ מְסִלּוֹת
שָׁבַת עֹבֵר אֹרַח הֵפֵר בְּרִית מָאַס עָרִים לֹא חָשַׁב אֱנוֹשׁ׃
ט אָבַל אֻמְלְלָה אֶרֶץ הֶחְפִּיר לְבָנוֹן קָמַל הָיָה הַשָּׁרוֹן

קמץ בז"ק פתח באתנח

רש"י

אמונת עתיך וגו' · והיה לך לחוסן ישועות ולחכמה ודעת את אשר תאמין לבוראך עתים שקבע לך לתרומות ולמעשרות בעת הפרשתן ללקט שכחה ופאה בעתם · לקיים שמיטין ויובלות בעתם · ד"א אמונת עתיך · את שהאמנת בהקב"ה בעתים שעברו עליך וצפית לישועה היה לך להוסן : יראת ה' · שתירא מלפניו היא אוצר טוב להפתח לך מאתו על ידה : (ז) הן אראלם צעקו חוצה · היה הנביא מתנבא נחמות ואומר שהפורעניות כבר אכלוהו ומעתה אקום ואשא לגאלם · הן על אראלם שלהם הוא המזבח כבר צעקו וספדו בחוצותם וברחובותם בבכי ונהי : מלאכי שלום · ומלאכי שליחותם שהיו רגילין לבשר שלום מר יבכיון ואומרים נשמו מסלות שבת עובר אורח : (ח) הפר · האויב ברית שכרת לישראל : מאס ערים גו' · בזה בעיניו כל שונא אינו חושב אנוש : (ט) אבל · לשון אבילות : קמל · יבש ונכרת :

מצודת דוד

עתיך · קיום זמניך וחוזק ישועתך יהיה ע"י חכמה ודעת ויראת ה' שהיא אוצרו של אדם ר"ל היא לו למבטח כאוצר בעת הצורך וכאומר הנה באה לכם הישועה ואתם בשלום ואם תרצו שתהא קיים לזמן מרובה וישועה חזקה התעסקו בחכמה ובדעת ויראו את ה' : (ז) הן אראלם · אמר הנביא ראוים המה לרחמים כי כבר קבלו גמול העון כי כל מלאך השלוח מאתם הנה כולם בחוצות במקום מהלכם צעקו בקול מר : מלאכי שלום ·· השלוחים ההולכים לבשר שלום העיר הנה בכו במר נפש על חורבנה : (ח) נשמו מסלות · הדרכים נעשו שממה כי נשבתו עוברי דרך מפחד האויב : הפר ברית · האויב הפר הברית שכרת עם ישראל ומאס עריהם מלהניחם על תלם כי הרסם עד היסוד : לא חשב אנוש · לא חשב אותנו לבני אדם : (ט) אבל · השחית הארץ ונכרתה : החפיר ·

מצודת ציון

(תהלים פ"ט) : (ז) אראלם · המלאך נקרא אריאל ובדרז"ל נצחו אראלים את המצוקים (כתובות ק"ד) וכמו שהשם מלאך משותף למלאך רוחני ומלאך גשמי כן שם אריאל משותף לשניהם : מלאכי · ענין שלוחים : (ח) נשמו · מלשון שממה : מסלות · ענינו דרך כבושה : שבת · בטל : אורח · דרך : הפר · ענין בטול : חשב · מל' מחשבה : (ט) אבל · ענין השחתה כמו תאבל הארץ (הושע ד') : אמללה · ענין כריתה כמו בשם ה' כי אמילם (תהלים קיח) : החפיר · ענין בושה ומיאוס :

כָּעֲרָבָה וְנֹעֵר בָּשָׁן וְכַרְמֶל: י עַתָּה אָקוּם יֹאמַר יְהוָה עַתָּה
אֵרוֹמָם עַתָּה אֶנָּשֵׂא: יא תַּהֲרוּ חֲשַׁשׁ תֵּלְדוּ קַשׁ רוּחֲכֶם
אֵשׁ תֹּאכַלְכֶם: יב וְהָיוּ עַמִּים מִשְׂרְפוֹת שִׂיד קוֹצִים
כְּסוּחִים בָּאֵשׁ יִצַּתּוּ: יג שִׁמְעוּ רְחוֹקִים אֲשֶׁר עָשִׂיתִי

פתח בס"פ ר ש " י פתח באתנח

היה · לשון עבר הוא: השרון · שם מחוז מרעה בהמות כמו ששנינו אילים ממותב עגלים משרון: כערבה · הורבה: ונוער · לשון השגוק כמו (שמות י"ד) וינער ה': (י) עתה אקום · מרוב רעות שעשה האויב לעמי לא אתאפק עוד עתה אקום וארומם ואנשא: (יא) חשש · מין מוץ דבר שנוח לידלק: רוחכם אש · מגופכם תצא רוח אש ותאכל ההשש והקש: (יב) כסוחים · קצוצים · כסוחים כמו (ויקרא כ"ה) לא תזמור ת"א לא תכסח: (יג) רחוקים · המאמינים בי ועושים רצוני מנעוריהם: קרובים ·

מצודת ציון

לבנון · שם יער בא"י: קמל · ענין כריתה כמו קנה וסוף קמלו (לעיל י"ט): השרון · הוא מקום שמן ודשן וכן כחבצלת השרון (ש"ה ב'): בערבה · ענינו כמו מדבר וכן ארץ ציה וערבה (ירמיה נ"א): ונוער · ענין הפלה הבאה מתנועה חזקה וכן גם חצני נערתי (נחמיה ה'): בשן · הוא מקום מרעה שמן כמ"ש שמעו וכו' פרות הבשן (עמוס ד'): וכרמל · הוא מקום שדות וכרמים: (יא) תהרו · מלשון הריון: חשש · הוא תבן הדק וכן וחשש להבה ירפה (לעיל ה'): קש · תבן: רוחכם · ענין רצון ומחשבה וכן הנני נותן בו רוח (לקמן ל"ז): (יב) שיד · כמו סיד בסמ"ך: כסוחים · ענין כריתה וכן שרופה באש כסוחה (תהלים פ'): יצתו · מלשון הצתה והבערה:

מצודת דוד

הוביש ומאס את הלבנון וכרת האילנות: היה השרון · מקום המרעה נעשה שממה כמדבר: ונוער וגו' · מקומות השמנים השירו והפילו פירותיהן ר"ל אין מגדל שם פירות: (י) עתה אקום · ר"ל הואיל וקבלו עונש כזה לכן יאמר ה' עתה אקום להפרע ממלך אשור: עתה ארומם · כי כשהמקום עושה דין באו"ה הוא מרומם ומנושא: עתה אנשא · כפל הדבר במ"ש: (יא) תהרו חשש · קרא אל המחשבה הריון ואל המעשה לידה ר"ל מה שחשבתם לכבוש את ירושלים לא תצליחו בה והנה המחשבה הבל והמעשה כמוה: רוחכם · מחשבותיכם תהיה אש אשר תאכל אתכם ר"ל המחשבה ההיא היתה סבה להביא עליכם האבדון: (יא) והיו עמים · ממחנה סנחריב ידמו אל האבנים הנשרפים להיות סיד: קוצים כסותים · ידמו אל הקוצים הנכרתים שמה יבשים וכשמליתים בהם האש נשרפים מהרה וכן מחנה סנחריב מהר יכלו: (יג) שמעו רחוקים · היושבים ממרחק שמעו את אשר עשיתי במחנה

וּדְעוּ קְרוֹבִים גְּבֻרָתִי׃ יד פָּחֲדוּ בְצִיּוֹן חַטָּאִים אָחֲזָה
רְעָדָה חֲנֵפִים מִי יָגוּר לָנוּ אֵשׁ אוֹכֵלָה מִי־יָגוּר לָנוּ
מוֹקְדֵי עוֹלָם׃ טו הֹלֵךְ צְדָקוֹת וְדֹבֵר מֵישָׁרִים מֹאֵס בְּבֶצַע
מַעֲשַׁקּוֹת נֹעֵר כַּפָּיו מִתְּמֹךְ בַּשֹּׁחַד אֹטֵם אָזְנוֹ מִשְּׁמֹעַ
דָּמִים וְעֹצֵם עֵינָיו מֵרְאוֹת בְּרָע׃ טז הוּא מְרוֹמִים יִשְׁכֹּן
מְצָדוֹת סְלָעִים מִשְׂגַּבּוֹ לַחְמוֹ נִתָּן מֵימָיו נֶאֱמָנִים׃ יז מֶלֶךְ

רש"י קמץ בז"ק

בעלי תשובה שנתקרבו אלי מחדש: (יד) פחדו בציון חטאים · היאך ימצאו פתח לתשובה: מי יגור לנו אש אוכלה · כלומר מי יעמוד בעדנו לשכך חימה בוערת · נ"א מי יגור לנו פי' מי הוא לנו שיגור בציון עם הגור שהוא אש אוכלה והוא משיב אותה צדקות וגו': (טו) הולך צדקות · מי שהוא ימצא הולך צדקות: נוער כפיו · אשקו"ט בלע"ז: אוטם · סותם וכן שקופים אטומים (מלכים א' ו'): עוצם · סוגר וכן (לעיל כ"ט) ויעצם את עיניכם: (טז) לחמו נתן · לא יהא מבקש לחם כי מן השמים יספיקו לו

מצודת דוד

אשור: ודעו קרובים · אותן שהיו במחנה אשור תנו לב לדעת את גבורתי: (יד) פחדו בציון · אז בבוא אשור על ציון הצדיקים בטחו בה' אבל החטאים פחדו: אחזה וגו' · כפל הדבר במ"ש: מי יגור לנו · ר"ל וכה אמרו מי הוא מעמנו שיכול לגור ולהתקיים פה מול מחנה אשור שהיא כאש אוכלה: מי יגור וגו' · כפל הדבר במ"ש: מוקדי עולם · ר"ל אשר שרפו והשליכו כל בני עולם: (טו) הולך צדקות · כאלו רוה"ק משיב, זהו המתקיים מי שהולך בדרך צדקות ומדבר מישרים וממאס בחמדת עושק: נוער כפיו · מנער כפיו מתמוך בשוחד ולא יאבה לקחתו: אוטם · סותם אזנו משמוע דברים שמסיתים נשפוך דם: ועוצם · סוגר עיניו מראות דבר האסור לראות: (טז) הוא · העושה כל אלה ישכון נשא כאילו היה במקום מרום אשר לא תשיג אותו יד האויב: מצדות ·

מצודת ציון

(יד) רעדה · ענין חרדה: חנפים · רשעים המחניפים ליצרם למלאות פתויו: יגור · ענין מדור כמו עם לבן גרתי (בראשית לב): לנו · כמו מעמנו: מוקדי · ענין תבערת אש כמו על מוקדה (ויקרא ו'): (טו) מישרים · מלשון ישר: בבצע · ענין חמדה כמו מה בצע בדמי (תהלים ל'): מעשקות · מל' עושק: נוער · ענין הפלה בתנועה חזקה: מתמוך · ענין השענה: אוטם · ענין סתימה כמו שקופים אטומים (מ"א ו'): ועוצם · ענין סגירה כמו ויעצם את עיניכם (לעיל כ"ט): (טז) מרומים · מל' רוממות וגובה: מצדות · ענין מגדל ומבצר חזק

בְּיָפְיוֹ תֶּחֱזֶינָה עֵינֶיךָ תִּרְאֶינָה אֶרֶץ מַרְחַקִּים: יח לִבְּךָ
יֶהְגֶּה אֵימָה אַיֵּה סֹפֵר אַיֵּה שֹׁקֵל אַיֵּה סֹפֵר אֶת־הַמִּגְדָּלִים:
יט אֶת־עַם נוֹעָז לֹא תִרְאֶה עַם עִמְקֵי שָׂפָה מִשְּׁמוֹעַ נִלְעַג

ר ש " י

מזון: מימיו נאמנים · מקור מימיו לא יכזב · כלומר זרעו יגדל וכל צרכיו יסופקו: (יז) מלך ביפיו תחזינה עיניך · פי' תזכה לראות מארץ מרחקים מלכך בהדר גאונו או פי' הקב"ה שהוא מלך אותו תחזה מארץ מרחקים שאתה עומד תראה הנסים והגדולה שאעשה לך ועם נועז עמקי שפה לא יראה שכינת המלך ביפיו ע"כ · כל זה בספרים אחרים אינו: מלך ביפיו תחזינה עיניך · לך הצדיק אני אומר שתזכה לראות זיו שכינתו של מקום: תראינה ארץ מרחקים · תירגם יונתן תסתכל ותחזי בנחתי ארע גיהנם: (יח) לבך יהגה אימה · כשתראה המלכים והשרים והחכמים של עובדי כוכבים שהיו שולטים בחייהן והרי הם נידונים בגיהנם יהגה אימה לבך ותאמר איה חכמתן וגדולתן של אלו איה שהיה סופר בחייו ושוקל כל דבר שכמה שהיו שואלין ממנו כל עצת מלכות: איה סופר את המגדלים · גם הוא דבר מלכות ממונה על בתי המלכות כמה הם וכמה מגדלים צריך לעיר פלוני וכן (תהלים מ"ח) סבו ציון והקיפוה ספרו מגדליה · כמה מגדלים היא צריכה: (יט) את עם נועז · כמו לועז אלו כל העובדי כוכבים שאין לשונם לשון הקודש: לא תראה · לא תחשוב בלבך כי כולם יהיו חשכים ושפלים: עמקי שפה · כמו ויהי כל הארץ שפה אחת (בראשית י"א): נלעג לשון ·

מצודת ציון

כמו מצודת ציון (ש"ב ה'): משגבו · ענין חוזק: נאמנים · ענינו דבר המתקיים כמו יתד במקום נאמן (לעיל כ"ב): (יז) תחזינה · ענין ראיה: (יח) יהגה · יחשוב כמו והגיון לבי (תהלים י"ט): אימה · פחד: שוקל · מלשון משקל: (יט) נועז · מלשון עוז וחוזק: עמקי · כן נקרא דבר הקשה שאין להשיגה כאילו היה במקום עמוק: שפה · כן נקרא לשון עם כמו

מצודת דוד

כאילו היו מבצרי סלעים לו למשגב: לחמו נתן · מן השמים יספיקו לו צרכיו: מימיו נאמנים · לא יפסק מי בארו: (יז) מלך ביפיו · בעיניך תראה את המלך חזקיהו ביפיו ובגדולתו ולא תהיה גולה מארצך: תראינה ארץ מרחקים · מלת מלך האמור בתחלת המקרא עומדת במקום שתים כאילו אמר תראינה מלך ארץ מרחקים ור"ל העינים שראו עד הנה מלך ארץ אשור הנה עתה תראינה את המלך חזקיהו ביפיו ובגדולתו: (יח) לבך יהגה אימה · לבך שהיה חושב אימה ואומר איה סופר המלך עתה יבוא עלינו ויכתוב המס ואיה שוקל כסף המס מידינו ואיה הסופר את מגדלי העיר והבתים הגבוהים כי לפי מספר המגדלים היה המס: (יט) את עם נועז וגו' · ר"ל הנה מעתה לא יהיה

לְשׁוֹן אֵין בִּינָה: כ חֲזֵה צִיּוֹן קִרְיַת מוֹעֲדֵנוּ עֵינֶיךָ תִרְאֶינָה
יְרוּשָׁלַםִ נָוֶה שַׁאֲנָן אֹהֶל בַּל־יִצְעָן בַּל־יִסַּע יְתֵדֹתָיו לָנֶצַח
וְכָל־חֲבָלָיו בַּל־יִנָּתֵקוּ: * כא כִּי אִם־שָׁם אַדִּיר יְהוָה לָנוּ

חצי הספר בפסוקים

רש"י

עלגים · (לעיל ל"ב) ועמקי שפה · כל זה לשון נכרית שאינן מכירין בלשון הקודש : (כ) חזה ציון · ואת מי תראה בלבך להחשב מלוכה ושררה את ציון אשר היא קרית בית וועד לנו : בל יצען · בל יסע ודומה לו אלון בצעננים (שופטים ל"ד) ומתרגם מישר אגניא והם נקעים שבשדות שקורין פוסי"ע בלע"ז כמו אגני דארעא מיקוי שהמים נאספים שם מן ההרים והגבשושיות ובי"ת של בצעננים אומר אני שאינה נשרשת בתיבה אלא משמשת היא : בל יסע יתדתיו · היתדות שקושרין בו מיתרי האהל בל יסע אותם מן הארץ ממקום תקיעתם כמו ויסיעו אבנים גדולות (מלכים א' ה') וכן ויסעם עם הבריח (שופטים ט"ז) לשון תליש' : (כא) כי אם שם · כי אם

מצודת דוד

כן כי לא תראה בעיניך את העם החזק והוא אשור : עם עמקי שפה · העם אשר שפת לשונם עמוק וקשה להבין : נלעג לשון · מי שאינו מכיר הלשון ידמה לו שמדבר בהפך תכונת הדבר ואין הבנה לדבריו ומוסב לתחלת המקרא לומר לא תראה עוד את העם הזה והענין כפל במ"ש : (כ) חזה ציון · אבל תראה את ציון ולא תגלה ממנה : קרית מועדנו · העיר אשר אנחנו מתוועדים ומתכנסים שמה ברגל : נוה שאנן · שיהיה מדור שקט ואהל אשר לא יהיה נע ממקומו כי יעמוד תחתיו ועד זמן רב לא יהיו נעקרים יתדות האהל וכל חבלי האהל הקשורים ביתדות לא יהיו נעתקים מן היתדות : (כא) כי אם שם וגו' · כי באמת שם בירושלים ה' האדיר יהיה לנו ובעזרתנו : מקום נהרים · יהיה ירושלים כאילו סביב לה מקום נהרים ויאורים רחבים עד שלא תוכל לילך שם ספינה השטה ע"פ המים ואף ספינה חזקה וגדולה לא תוכל לעבור

מצודת ציון

שפה אחת לכולם (בראשית י"א) : משמוע · הבין מלשון כי שומע יוסף (שם מ"ב) : נלעג · כן נקרא המדבר בהפך תכונות הדבר כמו בלעגי שפה (לעיל כ"ח) : (כ) חזה · ענין ראיה : מועדנו · מלשון וועד ואסיפה : נוה · ענין מדור : שאנן · ענין השקט ושלוה כמו שאנן מואב (ירמיה מ"ח) : יצען · ענינו עקירה והנעה ממקום למקום כמו ושלחתי לו צועים וצעוהו (שם) : יסע · ענין עקירה כי העוקר דבר מה מסיעו ממקומו : יתדותיו · מל' יתד ומסמר : לנצח · ר"ל לזמן רב : חבליו · מלשון חבל וקו : ינתקו · ענין העתק והסרה ממקומו : (כא) אם · באמת כמו כי אם תם הכסף (בראשית מ"ז) : אדיר · ענין חוזק :

מקום־נהרים יארים רחבי ידים בל־תלך בו אני־שיט וצי
אדיר לא יעברנו׃ כב כי יהוה שפטנו יהוה מחקקנו
יהוה מלכנו הוא יושיענו׃ כג נטשו חבליך בל־יחזקו
כן־תרנם בל־פרשו נס אז חלק עד־שלל מרבה פסחים

רש"י

מוסב על בל יסע יתדותיו ועל בל ינתקו · הרעה לא תהיה כי אם הטובה ה' יהיה שם אדיר לנו והעיר תהיה מקום נהרים יאורים כענין שנאמר (ביחזקאל מ"ז) וימד אלף ויעבירני נחל אשר לא אוכל לעבור וכן נבא יואל ומעין מבית ה' יצא (יואל ד' י"ח) והוא הנחל שיהא מתגבר והולך : אני שיט · אניה השטה במים : וצי אדיר · ובורני רבתא : (כב) כי ה' שופטנו · שר ושופט שלנו : (כג) נטשו חבליך · המושכים את הספינה אל עיר החייבת : כן · הכן היטב : תרנם · תורן הספינה : בל פרשו נס · לא יוכלו לפרוש וילון המנהיג את הספינה : אז חולק עד שלל · עדאה : מרבה · הרבה יחלקו שלל העובדי כוכבים : פסחים · [ישראל] שהיו עד

מצודת ציון

יאורים · הם העשוים בידי אדם : ידים · ענין מקום וכן יד חזית (לקמן כ"ז) : אני שיט · ספינה השטה במים והוא מלשון השטים אותך (יחזקאל כ"ז) : וצי אדיר · ספינה חזקה וגדולה כמו אשור יסדה לציים (לעיל כ"ג) : (כב) מחוקקנו · המושל יקרא מחוקק וכן יהודה מחוקקי (תהלים ס') : (כג) נטשו · נעזבו כמו כי לא יטוש (ש"א י"ב) : חבליך · מל' חבל : כן · ענינו כראוי ונכון כמו ולא יכין לדבר כן (שופטים י"ב) : תרנם · הוא העץ הגבוה שעל הספינה וכן וכתורן על ראש ההר (לעיל ל') : נס · כן נקרא וילון הספינה וכן להיות לך לנס (יחזקאל כ"ז) : עד שלל · פתרון אחד להם כמו בבוקר יאכל עד (בראשית מ"ט) · וכפל המלה בשמות נרדפים וכן אדמת עפר דניאל

מצודת דוד

את הנהר ור"ל תהיה שמורה מאשור כאילו היה מהאי אפשר לבוא שמה : (כב) כי ה' שופטנו · הוא יקח משפטנו מיד אשור אשר הרעו לנו מאז : ה' מחוקקנו · ה' הוא מושל בנו והוא מלך עלינו והוא יושיענו מיד אשור וכאשר יאות למלך להושיע לעמו : (כג) נטשו חבליך · לפי שהמשיל את ירושלים כאילו היו נהרות סביב לה אחז במשל ההוא לומר לא תוכל לבוא לה לכבשה כי יהיה כאילו מוליכי הספינה עזבו החבלים שמושכים בהם הוילון להפנותה אל מול הרוח : בל יחזקו · לא יכלו להחזיק כראוי את תורן הספינה ולא יכלו לפרוש הוילון אל מול הרוח : אז · ביום מפלת אשור יחולק שללו הרב : פסחים · אף הפסחים ההולכים על משענתם יבוזו שלל כי מפלתו יהיה סמוך אל העיר ואף הפסחים ילכו

בָּזוּ בַז: כד וּבַל־יֹאמַר שָׁכֵן חָלִיתִי הָעָם הַיֹּשֵׁב בָּהּ
נְשֻׂא עָוֹן: לד א קִרְבוּ גוֹיִם לִשְׁמֹעַ וּלְאֻמִּים הַקְשִׁיבוּ
תִּשְׁמַע הָאָרֶץ וּמְלֹאָהּ תֵּבֵל וְכָל־צֶאֱצָאֶיהָ: ב כִּי קֶצֶף
לַיהוָה עַל־כָּל־הַגּוֹיִם וְחֵמָה עַל־כָּל־צְבָאָם הֶחֱרִימָם נְתָנָם
לַטָּבַח: ג וְחַלְלֵיהֶם יֻשְׁלָכוּ וּפִגְרֵיהֶם יַעֲלֶה בָאְשָׁם וְנָמַסּוּ
הָרִים מִדָּמָם: ד וְנָמַקּוּ כָּל־צְבָא הַשָּׁמַיִם וְנָגֹלּוּ כַסֵּפֶר
הַשָּׁמָיִם וְכָל־צְבָאָם יִבּוֹל כִּנְבֹל עָלֶה מִגֶּפֶן וּכְנֹבֶלֶת

רש"י

פתח בס"פ

עכשיו חלשים : (כד) ובל יאמר שכן · של ישראל : חליתי · בשביל האומה הזאת באתני הרעה כי · העם · ישראל שנקראו עם היושב בירושלים יהיה סלוח עון : (ד) ונמקו כל צבא השמים · יפחדו כשאשליך את שרי עובדי כוכבים : ונגולו · לשון גולל ונגולו כספר השמים ת"י ויתמהון מתהות שמיא כמא דאמיר עליהן בסיפרא ואני מפרשו לפי הענין מפני שעכשיו הטובה והאורה לאומות ישמעאלים לכשימחו ויחרבו יהיה דומה העולם חשך עליהם כאילו נגלל השמש והאור כגלילת ספר : יבול · יכמוש : וכנובלת

מצודת דוד

ילכו שמה לשלול שלל : (כד) ובל יאמר שכן חליתי · השוכן בירושלים לא יאמר מעתה הן נחליתי מרוב הצרות כי העם היושב בה יהיה נשוא ומכופר עון ולא יבוא עוד צרות ולא יהיו חולים : לד (א) לשמוע · את דברי : ומלואה · הבריות הממלאים אותה : צאצאיה · היוצאים ומתהלכים בה : (ב) כי קצף · וזהו דברי דפו אשר יש קצף ה' על כל העמים וזה יהיה לעתיד : החרימם · כבר נגזר הדבר וכאילו כבר החרימם ומסרם לטבח : (ג) ישלכו · בקרב חולות : יעלה באשם · כי אין מקבר להם : ונמסו · מרוב הדם ימסו ההרים כבם והוא ענין גוזמא והפלגה : (ד) כל צבא השמים · הם שרי מעלה של העובדי כוכבים : ונגולו וגו' · כי השמש והירח קבועים ברקיע השמים וכאילו נגללים יכוסו גם המה ולא יאירו בעולם והוא ענין משל לומר שיהא חושך להם מרוב צרות : ובל צבאם · הם האומות הנתונים תחת שרי מעלה : יבול · כ"א יכמוש כאשר תכמוש עלה מן הגפן : וכנובלת ·

מצודת ציון

(דניאל י"ב) : פסחים · חגרים : בזזו · מלשון ביזה : (כד) חליתי · מלשון חולי : לד (א) הקשיבו · ענין שמיעה : תבל · כן נקראו המקומות המיושבות : (ב) החרימם · ענין אבדון וכריתה : (ג) ופגריהם · גוף המת נקרא פגר : באשם · ענין סרחון : (ד) ונמקו · ענין המסה : ונגלו · מלשון גלילה וכריכה : יבול · ענין כמישה כמו

מִתְאֵנָה׃ ה כִּי־רִוְּתָה בַשָּׁמַיִם חַרְבִּי הִנֵּה עַל־אֱדוֹם תֵּרֵד
וְעַל־עַם חֶרְמִי לְמִשְׁפָּט׃ ו חֶרֶב לַיהוָה מָלְאָה דָם הֻדַּשְּׁנָה
מֵחֵלֶב מִדַּם כָּרִים וְעַתּוּדִים מֵחֵלֶב כִּלְיוֹת אֵילִים כִּי זֶבַח
לַיהוָה בְּבָצְרָה וְטֶבַח גָּדוֹל בְּאֶרֶץ אֱדוֹם׃ ז וְיָרְדוּ רְאֵמִים
עִמָּם וּפָרִים עִם־אַבִּירִים וְרִוְּתָה אַרְצָם מִדָּם וַעֲפָרָם

ר ש " י

מתאנה · כמושה באילן קרויה נובלת וזהו שפירשו רבותינו (ברכות מ') מאי נובלות בושלי כומרא שנתבשלו בכומר לאחר לקיטתן לובין ומתחממות ומתבשלות : (ה) כי רותה בשמים חרבי · להרוג שריה של מעלה ואחר כך תרד על האומה ישמעאל למטה שאין כל אומה לוקה עד שילקה שר שלה במרום : עם חרמי · עם מלחמתי ל' משנה (כתובות י"ז) בשעת חירום שנו וכן (מלכים א' כ') את איש חרמי דאחאב : (ו) כרים ועתודים · שרים ושלטונים : בבצרה · מארץ מואב היא אבל לפי שהעמידה מלך לאדום שנאמר וימת חושם וימלוך תחתיו יובב בן זרח מבצרה (בראשית ל"ו) לפיכך תלקה עמהם · בפסיקתא : (ז) ראמים עמם · שרים עם שלטונים ראמים עם העתודים הכתובים למעלה : אבירים · פרים בריאים וגדולים כמה דאת

מצודת ציון

ועלהו לא יבול (תהלים א') : (ה) רותה · ענין שביעה כמו כגן רוה (לקמן נ"ח) : חרמי · מלשון חרם ושממה · או הוא ענין רשת וכן איש חרמי (מ"א כ') והוא מלשון יצודו חרם (מיכה ז') : (ו) הדשנה · מלשון דשן ושמן : פרים · כבשים שמנים : ועתודים · הם הזכרים מן העזים הגדולים : כליות · שם מקום השומן וכמ"ש ואת הכליות ואת החלב אשר עליהן (ויקרא ג') : (ז) ראמים · שם חיה גדולה : אבירים · בהמות

מצודת דוד

וכאשר תכמוש עלה מן התאנה : (ה) כי רותה · בתחלה תהיה חרבי רוה בשמים מדם שרה של עבודת כוכבים והיא ענין משל בלשון הנוהג בבן אדם : הנה · אח"ז שנה תרד על אדום ועל העם אשר גזרתי להחרימו או על העם אשר ילכד בחרמי עליו תרד לעשות משפט : (ו) חרב לה' · החרב של ה' היא מלאה דם הרוגים : הדשנה · נעשית דשן ושמן מן חלב ההרוגים ומדם כרים ועתודים ומחלב של כליות אילים ור"ל מחלב ודם השרים והמושלים והוא ענין משל על גודל האבדון : בבצרה · היא מארץ מואב אבל לפי שהעמידה מלך לאדום כמ"ש וימלוך וגו' מבצרה (בראשית ל"ו) לפיכך תלקה עמהם · או היא מלשון מבצר ויאמר על כרך גדול וכו' : (ז) וירדו ראמים עמם · הראמים ירדו על המטבח עם הכרים והעתודים ר"ל המלכים עם השרים : ופרים · מלכים עם המושלים וכפל הדבר במ"ש ודרך

מֵחֵלֶב יְדֻשָּׁן׃ ח כִּי יוֹם נָקָם לַיהוָה שְׁנַת שִׁלּוּמִים לְרִיב
צִיּוֹן׃ ט וְנֶהֶפְכוּ נְחָלֶיהָ לְזֶפֶת וַעֲפָרָהּ לְגָפְרִית וְהָיְתָה
אַרְצָהּ לְזֶפֶת בֹּעֵרָה׃ י לַיְלָה וְיוֹמָם לֹא תִכְבֶּה לְעוֹלָם
יַעֲלֶה עֲשָׁנָהּ מִדּוֹר לָדוֹר תֶּחֱרָב לְנֵצַח נְצָחִים אֵין עֹבֵר
בָּהּ׃ יא וִירֵשׁוּהָ קָאַת וְקִפּוֹד וְיַנְשׁוֹף וְעֹרֵב יִשְׁכְּנוּ־בָהּ
וְנָטָה עָלֶיהָ קַו־תֹהוּ וְאַבְנֵי־בֹהוּ׃ יב חֹרֶיהָ וְאֵין־שָׁם
מְלוּכָה יִקְרָאוּ וְכָל־שָׂרֶיהָ יִהְיוּ אָפֶס׃ יג וְעָלְתָה אַרְמְנֹתֶיהָ

רש"י

קמץ בז"ק · רפה

חמר עם אבירי בשן שלה: (ח) שלומים לריב ציון · שישלם גמול על עסקי ריב ציון שצועקת לפניו לשופטה מן המריעים לה: (ט) ונהפכו נחליה · של עובדי כוכבים: (י) מדור לדור · מאותו דור עד דור אחרון · ד"א היא קללת משה (שמות י"ז) מלחמה לה' בעמלק מדור דור מדורו של משה לדורו של שאול ומשם לדורו של מרדכי ומשם לדורו של מלך המשיח: (יא) וקפוד · עוף הפורח בלילה · צואיט"א בלע"ז: קו תהו · משפט של שממה: ואבני בהו · משקולת של דין חורבן כמו (דברים כה) אבן שלמה: (יב) חוריה ואין שם מלוכה יקראו · שרים שלה עומדים ואין אחד מהם קורא על עצמו שם שררה ומלוכה: אפס · כלייה: (יג) ועלתה ארמנותיה סירים ·

מצודת דוד

מלוכה יקראו ככה שרים של האומות הקדמונים: מדם · הארץ יהיה שבע מן הדם · והעפר יהיה שמן מן החלב: (ח) כי יום נקם לה' · היום ההוא יהיה יום נקם לה' לנקום נקמת עמו: שנת שלומים · בשנה ההיא ישלם גמול להאומות בעבור ריב ציון הצועקת לפניו לעשות לה דין: (ט) נחליה · של ארץ אדום: לזפת · להיות זפת: (י) עשנה · עשן השרפה: מדור לדור · מדור ההוא עד סוף כל הדורות תהיה חרבה: אין עובר בה · כי שממה תהיה: (יא) וירשוה · ידורו שמה כאדם בירושתו: ונטה · המקום יטה עליה קו תוהו ואבני בוהו כמו שהבונה נוטה על הבנין הקו עם אבן העופרת ליישר הבנין כן יטה עליה המקום הקו והאבן להחריבו והוא ענין מליצה: (יב) חוריה · שרים שלה עומדים ואין אחד בהם קורא על עצמו שם מלוכה ומושל: יהיו אפס · יהיו כאין: (יג) ועלתה

מצודת ציון

חזקות: ידושן · מלשון דשן ושמן: (ח) שלומים · מל' תשלומין: (ט) לזפת · הוא שרף אילן הבוער ביותר: (יא) קאת וקפוד · שמות עופות השוכנים בחרבות: וינשוף ועורב · שמות מיני עופות: קו · חבל הבנאי: תוהו · שממה: ואבני · אבן העופרת של הבנאי: בוהו · ענין ריקות: (יב) חוריה ·

סִירִים קִמּוֹשׂ וָחוֹחַ בְּמִבְצָרֶיהָ וְהָיְתָה נְוֵה תַנִּים חָצִיר
לִבְנוֹת יַעֲנָה׃ יד וּפָגְשׁוּ צִיִּים אֶת־אִיִּים וְשָׂעִיר עַל־רֵעֵהוּ
יִקְרָא אַךְ־שָׁם הִרְגִּיעָה לִּילִית וּמָצְאָה לָהּ מָנוֹחַ׃ טו שָׁמָּה
קִנְּנָה קִפּוֹז וַתְּמַלֵּט וּבָקְעָה וְדָגְרָה בְצִלָּהּ אַךְ־שָׁם נִקְבְּצוּ

רש"י

כך דרך חורבות לצמוח בהם קוצים וסנאים והוא קימוש והוא חוח כולם מיני קוצים הם כגון אורטיא"ש וכיוצא בהם: נוה תנים · הוא מדבר שהוא דרך להיות בו תנים שהוא מין חיה רעה: (יד) ופגשו ציים את איים · ויערגן תמון בהתולים כך תירגם יונתן תמון · כמיות מרטריג"ש בלע"ז: ושעיר · שד: הרגיעה · לשון מרגוע: לילית · שם שידה: (טו) קננה · לשון קן צפור (שם כ"ב): קפוז · הוא קפוד: ותמלט · ותלד ביצים: ובקעה · היא יציאת האפרוחים מן הביצה וכן הוא אומר ביצי צפעוני בקעו (לקמן נ"ט): ודגרה · היא קריאה שהעוף קורא בגרונו להמשיך אפרוחים אחריו גלוציי"ר

מצודת ציון

ענין שררה כמו והרבה את הסורים (נחמיה ה'): אפס · ענין העדר וכליון: (יג) סירים קמוש וחוח · שמות מיני קוצים: נוה · מדור: תנים · מין נחשים: חציר · כמו חצר · וכן ישיש ויסס (דה"ב לו): לבנות יענה · שם עוף מדברי בת היענה: (יד) ופגשו · ענין פגיעה: ציים · איים · שמות חיות קטנות: ושעיר · כן נקרא השד כי נראה כשעיר וכן ושעירים ירקדו שם (לעיל י"ג): על רעהו · אל רעהו: הרגיעה · מל' מרגוע והשקטה: לילית · היא אם השדים: מנוח · מקום מנוחה: (טו) קננה · ענין מדור כמו קן צפור (דברים כ"ב): קפוז · הוא קפוד האמור למעלה: ותמלט · כן נקרא לידת הביצה וכן והמליטה זכר (לקמן ס"ו): ודגרה · כן נקרא קריאת העוף להמשיך אחריו אפרוחיו וכן קורא דגר (ירמיה י"ז):

מצודת דוד

ארמנותיה · הפלטרין שלה תגדל קוצים מרוב השממון: במבצריה · תעלה בערי המבצר שלה: נוה · מדור לתנים והצר שלה תשמיש לבנות יענה כי הם ידורו שמה: (יד) ופגשו · ר"ל שיהיו הרבה מהם עד שיפגשו אלה באלה בדרך מהלכם: ושעיר · השד יקרא שמה אל רעהו כי שמה יספר זה עם זה כי דרכם להיות במקום שממה: אך שם · רק שמה תמצא הלילית מקום מרגוע וישיבת מנוח כי לא ימצא שם מי מבני אדם לטורדה ולגרשה: (טו) קננה קפוז · שמה תעשה לעצמה קן ומקום מדור ושמה תטיל ביצים ותבקעם להוציא האפרוחים ושמה תקרא בקול להמשיך האפרוחים אליה להסתירם בצלה כדרך העופות: אך שם · ר"ל לא מצאו

דַיּ֖וֹת אִשָּׁ֥ה רְעוּתָֽהּ׃ טז דִּרְשׁ֨וּ מֵעַל־סֵ֤פֶר יְהוָה֙ וּקְרָ֔אוּ
אַחַ֤ת מֵהֵ֙נָּה֙ לֹ֣א נֶעְדָּ֔רָה אִשָּׁ֥ה רְעוּתָ֖הּ לֹ֣א פָקָ֑דוּ כִּֽי־פִ֙י
ה֣וּא צִוָּ֔ה וְרוּח֖וֹ ה֥וּא קִבְּצָֽן׃ יז וְהֽוּא־הִפִּ֤יל לָהֶן֙ גּוֹרָ֔ל
וְיָד֛וֹ חִלְּקַ֥תָּה לָהֶ֖ם בַּקָּ֑ו עַד־עוֹלָם֙ יִירָשׁ֔וּהָ לְד֥וֹר וָד֖וֹר
יִשְׁכְּנוּ־בָֽהּ׃ לה א יְשֻׂשׂ֥וּם מִדְבָּ֖ר וְצִיָּ֑ה וְתָגֵ֧ל עֲרָבָ֛ה

רש"י

דיות · וולטוייר"ש בלע"ז: **אשה** בנע"ז וכן (ירמיה י"ז) קורא דגר: **(טז) דרשו מעל ספר ה'** · קראו מעל ספר רעותה · כמו אל רעותה: ברשאית כשהביא המבול גזר שיתקבצו כל הבריות להסגר בתיבה זכר ונקבה אחת מהנה לא נעדרה מלבא על אחת כמה וכמה כשיגזור עליהם זאת ולהקבץ לשתות דם ולאכול בשר וחלב: **לא פקדו** · לא חסרו כמו (במדבר ל"א) לא נפקד ממנו איש: **כי פי הוא צוה** · שיבואו · ורוחו של פי הוא קבצן · רוחו מוסב על פי כמו (תהלים ל"ג) וברוח פיו כל צבאם אף כאן רוחו של פי הוא קבצן: **(יז) והוא הפיל להן** · עכשיו הנביא אומר על הקב"ה והוא הפיל להם לאותן החיות והעופות גורל שיעלו אלו לחלקם: **(א) ישישום** · ישישו עליהם כמו ישושו מהם כמו (ירמיה י') בני יצאוני שפתרונו יצאו ממני וכן בשלם הבשר (מלכים א' י"ט) בשל להם הבשר: **מדבר וציה** · ירושלים הקרויה ציה וציון הקרויה מדבר הן ישושו על מפלתם של גבורי

מצודת דוד

אשה מקום הגון לקנן כמו שמה: **אשה רעותה** · ר"ל אחת עם חברתה: **(טז) דרשו מעל ספר ה'** · דרשו בספר ויקרא בפ' שמיני וקראו החיות והעופות הנזכרים שמה ודעו אשר אחת מהנה לא יהיה נחסר מלהיות שמה: **אשה** · אחת מהנה לא תחסר את חברתה כי כולן תהיינה שמה: **כי פי** · אמר במקום ה' הנה פי הוא צוה שיבואו ורוח של פי הוא קבצן והוא הדבור היוצא בהפחת רוח והוא כפל ענין במ"ש: **(יז) והוא הפיל** · רצה לומר נתנה לחלקם כאילו נפל להן בגורל: **חלקתה** · בידו חלק להם בקו המדה והוא ענין תלייה:

לה (א) ישישום מדבר וציה · ר"ל שהיא עתה כמדבר וציה ישישו בו: ותגל

מצודת ציון

דיות · שם מין עוף דיה: **אשה רעותה** · כן דרך המקרא לומר על דברים השוים ואף אם איננו בעל חי כמ"ש בכרובים איש אל אחיו (שמות כה): **(טז) נעדרה** · ענין חסרון כמו איש לא נעדר (לקמן מ'): **פקדו** · גם הוא ענין חסרון כמו כי יפקד מושבך (ש"א כ'): **קבצן** · ענין אסיפה: **(יז) בקו** · היא חבל המדה: **לה (א) ישישום** · המ"ם במקום נו"ן הנוספת בפעלים כגון ישמעון יזכרון: **וציה** · מקום שממון: **ערבה** · ענינו כמו מדבר:

וְתִפְרַח כַּחֲבַצָּלֶת׃ ב פָּרֹחַ תִּפְרַח וְתָגֵל אַף גִּילַת וְרַנֵּן
כְּבוֹד הַלְּבָנוֹן נִתַּן־לָהּ הֲדַר הַכַּרְמֶל וְהַשָּׁרוֹן הֵמָּה יִרְאוּ
כְבוֹד־יְהֹוָה הֲדַר אֱלֹהֵינוּ׃ ג חַזְּקוּ יָדַיִם רָפוֹת וּבִרְכַּיִם
כֹּשְׁלוֹת אַמֵּצוּ׃ ד אִמְרוּ לְנִמְהֲרֵי־לֵב חִזְקוּ אַל־תִּירָאוּ
הִנֵּה אֱלֹהֵיכֶם נָקָם יָבוֹא גְּמוּל אֱלֹהִים הוּא יָבוֹא
וְיֹשַׁעֲכֶם׃ ה אָז תִּפָּקַחְנָה עֵינֵי עִוְרִים וְאָזְנֵי חֵרְשִׁים

רש"י

עובדי כוכבים ופרס: **ותגל ערבה** · של ירושלים: (ב) **ורנן** · כמו ולרנן: **הלבנון** · ביהמ"ק: **הדר** · כבודו לציון: (ג) **חזקו ידים רפות** · כל הנביאים מבשרי ישועה נחמו את ישראל וחזקו את ידיהם הרפות חזקו לשון משקל כבד ופתרונו חזקו את אחרים ואם היה בא לומר חזקו אתם שידיכם רפות היה לינקד כמו חזקו ואמצו (דה"ב ל"ב) עכשיו שאומר להם לחזק ולאמץ אחרים נקוד חזקו אמצו: (ד) **חזקו אל תיראו** · זה נקוד חזקו לשון קל חזקו אתם מאליכם כמו שיאמר ליחיד חזק ואמץ (יהושע א') ולא יאמר חזק: **לנמהרי לב** · שממהרין את הגאולה ומצירין על איחורה: **נקם יבא** · כמו בנקם יבא: **גמול אלהים** · על הרשעים הוא יבא ואתכם יושיע: (ה) **עיני עורים** · אותם שהיו עד הנה עורים שהכיר את מוראו עליהם: **ואזני**

מצודת ציון

כחבצלת · כורד וכן חבצלת השרון (שה"ש ב'): (ב) **כבוד** · ר"ל פאר: **הלבנון** · שם יער בא"י: **הדר** · ענין יופי: **הכרמל** · כן נקרא מקום שדות וכרמים: **והשרון** · הוא מקום מרעה צאן: (ג) **רפות** · מל' רפיון: **כושלות** · ענין חלשות ומטות ליפול: **אמצו** · ענין חוזק: (ד) **לנמהרי** · מלשון מהירות: (ה) **תפקחנה** · תפתחנה כמו אפקח

מצודת דוד

ערבה · א"י שהיא עתה כערבה תגל אז וכפל הדבר במ"ש: **ותפרח** · תעלה פרחים כחבצלת: (ב) **אף גילת ורנן** · ר"ל תגל גילה אחר גילה: **כבוד הלבנון** · הפאר והכבוד שיש בלבנון יהיה נתן לה מה' וגם יותן לה הדר הכרמל והשרון ר"ל תהיה ממולאה מכל טוב: **המה** · יושבי הארץ ההיא יראו כבוד ה': (ג) **חזקו** · הוא מאמר ה' אל הנביאים חזקו ידים הרפות ר"ל בשרו הגאולה למי שידיו רפות ומתיאש מן הגאולה: **וברכים** · את מי שברכיו כורעות ומטות ליפול אמצו וחזקו והוא כפל ענין במ"ש: (ד) **לנמהרי לב** · לאלה שלבם מתאוה מהירות הגאולה ומצטערים על איחורה אמרו להם חזקו לבבכם ואל תיראו לחשוב פן לא תבוא עוד: **הנה** · באמת אלהיכם יבוא לנקום נקמת עמו ולשלם גמול הראוי לאלהים לפי מדת המשפט ואז יבוא הוא ויושיעכם: (ה) **אז וגו'** ר"ל

תִּפָּתַחְנָה: ו אָז יְדַלֵּג כָּאַיָּל פִּסֵּחַ וְתָרֹן לְשׁוֹן אִלֵּם כִּי־
נִבְקְעוּ בַמִּדְבָּר מַיִם וּנְחָלִים בָּעֲרָבָה: ז וְהָיָה הַשָּׁרָב
לַאֲגַם וְצִמָּאוֹן לְמַבּוּעֵי מָיִם בִּנְוֵה תַנִּים רִבְצָהּ חָצִיר
לְקָנֶה וָגֹמֶא: ח וְהָיָה־שָׁם מַסְלוּל וָדֶרֶךְ וְדֶרֶךְ הַקֹּדֶשׁ יִקָּרֵא

ציין מ"ש

רש"י

חרשים · שלא היו שומעים לקול נביאים עד הנה תפקחנה ותפתחנה כי אתן להם רוח נכון לירא אותי · ועל ישראל הוא אומר שקוראם עורים וחרשים כענין שנאמר החרשים שמעו וגו׳ : (ו) אז ידלג כאיל פסח וגו׳ · ישראל שהם עכשיו פסחים ואלמים · מצינו שקראום פסחים אלמים כמו שנאמר פסחים בזזו בז : ותרון · בישועתי : לשון אלם · לשונם של ישראל שהיו בין אויביהם אלמים שומעים חרפות ואינם משיבים : כי נבקעו במדבר מים · כי תשמחם ישועתי ויפרחו כמדבר ציה הצמאה למים ומעיינות נבקעים בתוכה כלומר כי יצמח ישע לנדכאים : (ז) והיה השרב לאגם · השתאב לתשועה יהא נושע והנביא דבר בלשון משל : בנוה תנים רבצה וגו׳ · בנוה מקום שהיה מדבר ציה שהוא נוה מרבץ תנים יהיה לה מקום חציר הנעשה לקנה וגומא ואין דרך קנה וגומא גדלים אלא במקום מים כענין שנאמר היגאה גומא בלא בצה (איוב ח׳) : רבצה · שם דבר הוא כמו מרבץ שהרי אינו נפיק ה"א : (ח) והיה שם מסלול · לעוברים ושבים : לא

מצודת דוד

ר"ל ישראל שהיו בין האומות כעורים וחרשים רואים עלבונם ושומעים חרפתם ועושים עצמם כאילו לא ירשו ולא ישמעו הנה אז יראו וישמעו : (ו) אז ידלג · ישראל שהיו השוסי כח כחגרים ידלגו אז כמו איל : ותרון · ישראל שהיו כאלם לא יפתח פיו ימלא לשונם רנה : כי נבקעו · במקום שלא היה מים יבקעו מעינות מים וכן ונחלים בערבה ור"ל יצמח ישע רב להנדכאים : (ז) והיה השרב · מקום היובש מרוב חום יהפך להיות אגם מים ומקום צמאון יהפך להיות שמה מבועי מים ר"ל הפלות התהפך לממשל רב : בנוה · במדור שהיה מרבץ לתנים תשוב להיות רטוב ויצמח שמה דשא להיות קנה וגומא שאינם גדלים אלא במקום רטוב מאד : (ח) והיה שם מסלול · בהמקומות השוממות תהיה מסלה

מצודת ציון

את עיני (זכריה י"ב) : (ו) ידלג · ענין קפיצה כמו מדלג על ההרים (ש"ה ב׳) : פסח · חגר : ותרון · מלשון רנה : (ז) השרב · ענין יבושת החום כמו ולא יכם שרב ושמש (לקמן מ"ט) : לאגם · מקום קבוץ המים : וצמאון · ר"ל מקום יובש : למבועי · ענין מעין ומקור וכן ותשבר כד על המבוע (קהלת י"ב) : בנוה · במדור : תנים · מין נחש : רבצה · ענין השכיבה לנוח : חציר · דשא : לקנה וגומא · שם מיני צמחים : (ח) מסלול · מל׳ מסלה

לָהּ לֹא־יַעַבְרֶנּוּ טָמֵא וְהוּא־לָמוֹ הֹלֵךְ דֶּרֶךְ וֶאֱוִילִים לֹא
יִתְעוּ׃ ט לֹא־יִהְיֶה שָׁם אַרְיֵה וּפְרִיץ חַיּוֹת בַּל־־יַעֲלֶנָּה לֹא
תִמָּצֵא שָׁם וְהָלְכוּ גְּאוּלִים׃ י וּפְדוּיֵי יְהֹוָה יְשֻׁבוּן וּבָאוּ
צִיּוֹן בְּרִנָּה וְשִׂמְחַת עוֹלָם עַל־רֹאשָׁם שָׂשׂוֹן וְשִׂמְחָה יַשִּׂיגוּ
וְנָסוּ יָגוֹן וַאֲנָחָה׃ לו א וַיְהִי בְּאַרְבַּע עֶשְׂרֵה שָׁנָה לַמֶּלֶךְ
חִזְקִיָּהוּ עָלָה סַנְחֵרִיב מֶלֶךְ־־אַשּׁוּר עַל כָּל־עָרֵי יְהוּדָה
הַבְּצֻרוֹת וַיִּתְפְּשֵׂם׃ ב וַיִּשְׁלַח מֶלֶךְ־אַשּׁוּר אֶת־רַבְשָׁקֵה מִלָּכִישׁ

רש״י

יעברנו · לאותו דרך שום טמא כלומר לא יהיה עוד לעובדי כוכבים: והוא למו · והוא הדרך של אותן עורים ותרשים ופסחים ואלמים הנזכרים למעלה יהיה הילוך אותו דרך ואפילו הם אוילים לא יתעו כי הישרנו לפניהם: (ט) ופריץ חיות · חזיר מיער (תהלים פ׳) אין לך פריץ בחיות כחזיר הבר וגם אריה מסובכו (ירמיה ד׳) הוא נבוכדנצר לא ימצא שם: בל יעלנה · לאותה הדרך · דרך משמש לשון זכר ולשון נקבה כדכתיב את הדרך ילכו בה (שמות י״ח) הרי נקבה · בדרך אחד יצאו אליך (דברים כ״ח) הרי זכר: לא תמצא · חיה רעה שם: (י) ושמחת עולם · שמחה אשר מעולם שהיתה להם כבר בדרך יציאתן ממצרים וה׳ הולך לפניהם יומם (שמות י״ג): ונסו ·

מצודת ציון

ודרך כבושה: למו · להם: יתעו · מל׳ תועה: (ט) ופריץ · ענין עזות והתחזקות: (י) ישיגו · ענין הקרוב והדבוק: ונסו · ענין בריחה: יגון · מלשון תוגה וצער:

לו (א) הבצורות · החזקות: ויתפשם ·

מצודת דוד

ודרך כבושה ויקרא בשם דרך הקדש: טמא · אחד מהעובדי כוכבים: והוא למו · הדרך הזה יהיה מיוחד להם לישראל: הולך דרך · בין הרגיל ללכת בדרך בין האוילים בענין הכרת הדרך על כי לא הורגלו ללכת בדרך: לא יתעו · לא יהיו תועים בזה הדרך כי יהיה דרך כבושה: (ט) לא יהיה שם · בזה הדרך לא יבוא אריה ואפילו הפריץ שבחיות הפורץ גדר החיות ללכת במקום אחרים הנה לא יעלה בדרך הזה ולא תמצא שמה: והלכו גאולים · ולכן ילכו שם ישראל הנגאלים מן האומות מבלי אימה ופחד: (י) ופדויי ה׳ · ישראל אשר יפדה ה׳ מן הגלות ישובון לארצם ויבואו לציון ברנה: ושמחת עולם · השמחה שהיה להם מימות עולם תשכון על ראשם: ישיגו · כאילו ירדפו אחריהם וישיגום: ונסו · היגון והאנחה ינוס ויברח מפניהם

ולא

יְרוּשָׁלַמָה ירושלימה ק׳ אֶל־הַמֶּלֶךְ חִזְקִיָּהוּ בְּחֵיל כָּבֵד וַיַּעֲמֹד
בִּתְעָלַת הַבְּרֵכָה הָעֶלְיוֹנָה בִּמְסִלַּת שְׂדֵה כוֹבֵס׃ ג וַיֵּצֵא
אֵלָיו אֶלְיָקִים בֶּן־חִלְקִיָּהוּ אֲשֶׁר עַל־הַבָּיִת וְשֶׁבְנָא הַסֹּפֵר
וְיוֹאָח בֶּן־אָסָף הַמַּזְכִּיר׃ ד וַיֹּאמֶר אֲלֵיהֶם רַבְשָׁקֵה אִמְרוּ־
נָא אֶל־חִזְקִיָּהוּ כֹּה־אָמַר הַמֶּלֶךְ הַגָּדוֹל מֶלֶךְ אַשּׁוּר מָה
הַבִּטָּחוֹן הַזֶּה אֲשֶׁר בָּטָחְתָּ׃ ה אָמַרְתִּי אַךְ־דְּבַר שְׂפָתַיִם
עֵצָה וּגְבוּרָה לַמִּלְחָמָה עַתָּה עַל־מִי בָטַחְתָּ כִּי מָרַדְתָּ בִּי׃
ו הִנֵּה בָטַחְתָּ עַל־מִשְׁעֶנֶת הַקָּנֶה הָרָצוּץ הַזֶּה עַל־מִצְרַיִם

רש״י

היגון והאנחה מהם : (ב) בתעלת · פוסי״ר בלע״ז : ברכה · מקוס כינוס מים חפור בקרקע בידי אדם לתת בו דגים · ארוך ורחב : במסלת · דרך כובסה · קמי״ן בלע״ז : שדה כובס · ת״י חקל משטח קצריא ששוטחין שם הכובסים את הבגדים : (ג) המזכיר · כותב הזכרונות בספר דברי הימים (ד״א המזכיר איזה דין בא לפניו ראשון שיפסקנו ראשון) : (ה) אמרתי · עד הנה אך דבר שפתים הוא בפיו לאמר לא אעבוד למלך אשור ומשיראה שאעלה עליו לצבא יחזור בו עכשיו הרי עליתי מעתה או יעבדני או צריך הוא לבקש עצה וגבורה למלחמה : עתה · שבא העת אמור נא על מי בטחת

מצודת דוד

ולא עליהם יהיו : לך (ב) מלכיש · כבשם ולכדם : ירושלימה · אל כי שם היה : ירושלים : בתעלת · בתעלה הנמשכת מהבריכה העליונה אשר היא במסלה ההולך אל השדה שמכבסים שם הבגדים ושוטחים שמה מול השמש לנגבם : (ג) על הבית · ממונה על בית המלך : המזכיר · הממונה על ספר הזכרונות : (ד) מה הבטחון · מה בטחונך אשר בטחת בו למרוד בי : (ה) אמרתי · אומר אני שרק בדבר שפתים ועצת יועצים תרצה לעשות מלחמה אבל לא כן הוא כי צריכים אליה עצה עם גבורה : עתה · הואיל והצורך היא גם אל הגבורה ואיננה בך א״כ על מי בטחת שיתן בך גבורה : (ו) הנה בטחת · הנה בטחונך על מצרים

מצודת ציון

(ב) בחיל · ענין לבאות עם : כבד · ענין רבוי וכן עמך הכבד הזה (מ״א ג׳) : בתעלת הברכה · הברכה הוא מקום בנוי באבנים ובסיד ושם מתכנסים המים והתעלה היא החפירה הסמוך לו ובעת הצורך ממשיכים לה את המים מן הברכה וכן אל קצה תעלת הברכה (לעיל ז׳) : במסלת · בדרך הכבושה : (ו) משענת · ענין סמיכה : הרצוץ · השבור ומרוסס כמו הרוצצות אביונים (עמוס ד׳) :

אֲשֶׁר יִסָּמֵךְ אִישׁ עָלָיו וּבָא בְכַפּוֹ וּנְקָבָהּ כֵּן פַּרְעֹה מֶלֶךְ־
מִצְרַיִם לְכָל־הַבֹּטְחִים עָלָיו׃
ז וְכִי־תֹאמַר אֵלַי אֶל־יְהוָה
אֱלֹהֵינוּ בָּטָחְנוּ הֲלוֹא הוּא אֲשֶׁר הֵסִיר חִזְקִיָּהוּ אֶת־בָּמֹתָיו
וְאֶת־מִזְבְּחֹתָיו וַיֹּאמֶר לִיהוּדָה וְלִירוּשָׁלַםִ לִפְנֵי הַמִּזְבֵּחַ
הַזֶּה תִּשְׁתַּחֲווּ׃
ח וְעַתָּה הִתְעָרֶב נָא אֶת־אֲדֹנִי הַמֶּלֶךְ
אַשּׁוּר וְאֶתְּנָה לְךָ אַלְפַּיִם סוּסִים אִם־תּוּכַל לָתֶת לְךָ רֹכְבִים
עֲלֵיהֶם׃
ט וְאֵיךְ תָּשִׁיב אֵת פְּנֵי פַחַת אַחַד עַבְדֵי אֲדֹנִי
הַקְטַנִּים וַתִּבְטַח לְךָ עַל־מִצְרַיִם לְרֶכֶב וּלְפָרָשִׁים׃
י וְעַתָּה הֲמִבַּלְעֲדֵי יְהוָה עָלִיתִי עַל־הָאָרֶץ הַזֹּאת

רש"י

למרוד בי: (ו) אשר יסמך איש. על הקנה הרצוץ הנשבר והקרומיות באים בכפו ונוקבין אותה כן פרעה לבוטחים בו סופן להיות עזרתן לרעתן: (ז) אשר הסיר חזקיהו את במותיו. ביער את כל בתי עבודת כוכבים ומזבחות ובמות והזקיק את כל יהודה להשתחות לפני מזבח אחד: (ח) התערב נא. בדבר זה אם תוכל לקיימו לשון ערבון שקורין גי"ר בלע"ז: (ט) ואיך תשיב. תפילו פני פחת אחד שהוא מעבדי אדוני הקטנים שהקטן בראשי גייסות שלו ממונה על אלפים איש: אחד עבדי. אחד מעבדי כמו אחד השיהים (ברשית כ"ח) אחד הריקים (שמואל ב' ו'): (י) המבלעדי ה'. שלא

מצודת ציון

(ח) התערב. מל' ערבון ומשכון כי כששנים חלוקים בדבר מה וכ"א מחייב עצמו בממון באם לא יהיה כדבריו הדרך הוא שכ"א נותן ערבון להיות בטוח ומקוים: (ט) פחת. ענין שררה: (י) המבלעדי.

מצודת דוד

מצרים מה הוא כי הלא הוא כמו משענת קנה רצוץ בראשו אשר אם יסמך איש עליו באים עוד הקיסמין והקרומיות בכפו ונוקבין אותה כן עזרת פרעה נהפך עוד לרעה: (ז) הלא הוא. הלא זה הוא אשר הסיר חזקיהו את במותיו אשר היו בכל הארץ ואמר לישראל שרק למזבח העומד בבה"מ תשתחוו ומיעט א"כ בעבודתי ונבאש בעיניו: (ח) התערב נא. עתה התחייב עצמך עם אדוני אם תוכל למלאות הדבר אשר ישאל: לתת לך. לתת מאליך: (ט) ואיך תשיב. את פניך להלחם על פני פחת וגו' הלא אף הקטן שבהם ממונה הוא על אלפים: ותבטח. א"כ בודאי כל בטחונך ברכב ובפרשים על מצרים אשר הוא כקנה רצוץ: (י) המבלעדי ה'. וכי מבלי גזרת

שמקום

לְהַשְׁחִיתָהּ יְהוָה אָמַר אֵלַי עֲלֵה אֶל־הָאָרֶץ הַזֹּאת
וְהַשְׁחִיתָהּ׃ יא וַיֹּאמֶר אֶלְיָקִים וְשֶׁבְנָא וְיוֹאָח אֶל־
רַבְשָׁקֵה דַּבֶּר־נָא אֶל־עֲבָדֶיךָ אֲרָמִית כִּי שֹׁמְעִים אֲנָחְנוּ
וְאַל־תְּדַבֵּר אֵלֵינוּ יְהוּדִית בְּאָזְנֵי הָעָם אֲשֶׁר עַל־הַחוֹמָה׃
יב וַיֹּאמֶר רַבְשָׁקֵה הַאֶל אֲדֹנֶיךָ וְאֵלֶיךָ שְׁלָחַנִי אֲדֹנִי
לְדַבֵּר אֶת־הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה הֲלֹא עַל־הָאֲנָשִׁים הַיֹּשְׁבִים
עַל־הַחֹמָה לֶאֱכֹל אֶת־חֲרָאֵיהֶם צואתם קרי וְלִשְׁתּוֹת
אֶת־שֵׁינֵיהֶם מימי רגליהם קרי עִמָּכֶם׃ יג וַיַּעֲמֹד

רש"י

מרשותו : ה' אמר אלי · כבר נבאו הנביאים ישא את חיל דמשק ואת שלל שומרון לפני מלך אשור (לעיל ח') והוא טעה לומר כאשר עשיתי לשומרון כן אעשה לירושלים : (יא) כי שומעים אנחנו · מכירים אנחנו אותו ולשון שומעים איטנדר"ש בלע"ז : ואל תדבר אלינו יהודית · שכל העם מכירים בלשון יהודית והם מתפחדים מדבריך (לפי שאמר להם אמרו נא אל חזקיה [סברו] שלא בא להפחיד העם ורבשקה ישראל מומר היה כסבורים הם אף שמלות רכו על רבשקה אבל לבו נמשך למשפחתו ויכמרו נחומיו) : (יב) האל אדניך · תמיהה הוא לכך נקוד חטף פתח וכי אל שניכם לבדכם שלחני אדוני הלא אל כולם שלחני ולכך באתי שכל העם ישמעו ויראו ואל יסיתם חזקיהו למרוד : לאכול את צואתם · אף הם ברעב המצור יאכלו : את חראיהם · רעי היוצא דרך הנקב שלהם · ולשון נאה תקנו סופרים לקרותו צואתם כך שנו רבותינו מקראות הכתובים לגנאי קורין אותן לשבח כמו (דברים כ"ח)

מצודת דוד

המקום : ה' אמר · כבר ניבא ישעיה ישא וגו' ואת שלל שמרון (לעיל ח') וטעה לומר בכן יעשה לירושלים : (יא) ארמית · בלשון ארמית : כי שומעים · כי מבינים אנחנו ארמית : יהודית · בלשון יהודית : באזני העם · בפניהם כשהם שומעים כי הכל מכירים בו ואין מהדרך לפרסם דברי המלחמה בפני המון העם : (יב) האל אדוניך · וכי רק אל אדוניך ואליך שלחני אדוני לדבר דברי : על האנשים · אל האנשים : לאכול · להזהירם כי יבואו במצור ומצוקת רעבון ולמאון יוכרחו לאכול צואה ולשתות מי רגלים : עמכם · ר"ל גם

מצודת ציון

ענינו כמו זולת : (יב) חראיהם · מלשון חור ונקב ור"ל צואה היוצאת מנקב פי הטבעת : שיניהם · הוא מי רגלים והוא קרוב מלשון שתן :

רַבְשָׁקֵה וַיִּקְרָא בְקוֹל־גָּדוֹל יְהוּדִית וַיֹּאמֶר שִׁמְעוּ אֶת־
דִּבְרֵי הַמֶּלֶךְ הַגָּדוֹל מֶלֶךְ אַשּׁוּר׃ יד כֹּה אָמַר הַמֶּלֶךְ אַל־
יַשִּׁא לָכֶם חִזְקִיָּהוּ כִּי לֹא־יוּכַל לְהַצִּיל אֶתְכֶם׃ טו וְאַל־
יַבְטַח אֶתְכֶם חִזְקִיָּהוּ אֶל־יְהוָה לֵאמֹר הַצֵּל יַצִּילֵנוּ יְהוָה
לֹא תִנָּתֵן הָעִיר הַזֹּאת בְּיַד מֶלֶךְ אַשּׁוּר׃ טז אַל־תִּשְׁמְעוּ
אֶל־חִזְקִיָּהוּ כִּי כֹה אָמַר הַמֶּלֶךְ אַשּׁוּר עֲשׂוּ־אִתִּי בְרָכָה
וּצְאוּ אֵלַי וְאִכְלוּ אִישׁ־גַּפְנוֹ וְאִישׁ תְּאֵנָתוֹ וּשְׁתוּ אִישׁ מֵי־
בוֹרוֹ׃ יז עַד־בֹּאִי וְלָקַחְתִּי אֶתְכֶם אֶל־אֶרֶץ כְּאַרְצְכֶם
אֶרֶץ דָּגָן וְתִירוֹשׁ אֶרֶץ לֶחֶם וּכְרָמִים׃ יח פֶּן־יַסִּית אֶתְכֶם
חִזְקִיָּהוּ לֵאמֹר יְהוָה יַצִּילֵנוּ הַהִצִּילוּ אֱלֹהֵי הַגּוֹיִם אִישׁ

רש"י

בעפולים בטחורים(שם) ישגלנה ישכבנה תורחיהם צואתם שיניהם מימי רגליהם· שיניהם צואה לחה· שיני דרכשתא היא החלחולת שקורין סבתיא בלע"ז עומדת על ידי שלש שינים: (יד) ישיא· יטעה: (טז) עשו אתי ברכה· צאו אלי לשלום וברכוני והביאו אלי תשורת שלום: ברכה· שלו"ד בלע"ז כמו ויברך יעקב את פרעה (בראשית מ"ז י'): ואכלו איש גפנו· ואלך מעליכם ושבו בשלום עד שאמלא ארץ טובה כארצכם ואגלה אתכם שם כי כן דרכי להעביר האומות מארץ אל ארץ כמה שנאמר (לעיל י') ואסיר גבולות עמים: (יז) אל ארץ כארצכם· אמר רבי שמעון בן יוחאי שוטה היה זה משל למלך כו' בספרי פרשת והיה עקב היה לו לומר אל ארץ יפה מארצכם

מצודת ציון

(יד) ישיא· ענין הסתה ופתוי כמו הנחש השיאני (בראשית ג'): (טז) ברכה· ענין מנחה ותשורת שלום כמו קח נא את ברכתי(שם ל"ג): (יז) ותירוש· ענבי היין: (יח) יסית· מלשון הסתה ופתוי:

מצודת דוד

הם גם אתם: (טז) עשו אתי ברכה· ר"ל עשו עמי שלום לתת תשורות שלום: ואכלו וגו'· ר"ל לא תהיו עוד כלואים בתוך העיר מבלי לצאת ללקוט פירות האילנות ולשאוב מי הבורות: (יז) ולקחתי· אקח אתכם משם להוליך אל ארץ טובה כארצכם כי כן היה דרכו להעביר את האומות שבבל מארצם לארץ אחרת: ארץ דגן· ארץ המגדל דגן: (יח) פן יסית· שמא יפתה אתכם: ההצילו· ר"ל דעו שאין ממש בדבריו כי האם הצילו וכו': איש· ר"ל כל אלוה:

אֶת־אַרְצוֹ מִיַּד מֶלֶךְ אַשּׁוּר׃ יט אַיֵּה אֱלֹהֵי חֲמָת וְאַרְפָּד
אַיֵּה אֱלֹהֵי סְפַרְוָיִם וְכִי־הִצִּילוּ אֶת־שֹׁמְרוֹן מִיָּדִי׃ כ מִי
בְּכָל־אֱלֹהֵי הָאֲרָצוֹת הָאֵלֶּה אֲשֶׁר־הִצִּילוּ אֶת־אַרְצָם
מִיָּדִי כִּי־יַצִּיל יְהוָה אֶת־יְרוּשָׁלִַם מִיָּדִי׃ כא וַיַּחֲרִישׁוּ וְלֹא־
עָנוּ אֹתוֹ דָּבָר כִּי־מִצְוַת הַמֶּלֶךְ הִיא לֵאמֹר לֹא תַעֲנֻהוּ׃
כב וַיָּבֹא אֶלְיָקִים בֶּן־חִלְקִיָּהוּ אֲשֶׁר־עַל־הַבַּיִת וְשֶׁבְנָא
הַסֹּפֵר וְיוֹאָח בֶּן־אָסָף הַמַּזְכִּיר אֶל־חִזְקִיָּהוּ קְרוּעֵי בְגָדִים
וַיַּגִּידוּ לוֹ אֵת דִּבְרֵי רַבְשָׁקֵה׃ לז א וַיְהִי כִּשְׁמֹעַ הַמֶּלֶךְ
חִזְקִיָּהוּ וַיִּקְרַע אֶת־בְּגָדָיו וַיִּתְכַּס בַּשָּׂק וַיָּבֹא בֵּית יְהוָה׃
ב וַיִּשְׁלַח אֶת־אֶלְיָקִים אֲשֶׁר־עַל־הַבַּיִת וְאֵת שֶׁבְנָא
הַסּוֹפֵר וְאֵת זִקְנֵי הַכֹּהֲנִים מִתְכַּסִּים בַּשַּׂקִּים אֶל־יְשַׁעְיָהוּ
בֶן־אָמוֹץ הַנָּבִיא׃ ג וַיֹּאמְרוּ אֵלָיו כֹּה אָמַר חִזְקִיָּהוּ יוֹם־
צָרָה וְתוֹכֵחָה וּנְאָצָה הַיּוֹם הַזֶּה כִּי־בָאוּ בָנִים עַד־

רש״י

אלא שלא היה יכול לספר בגנותה: (יט) וכי הצילו את שומרון מידי · ובני שומרון היו עובדים לאלהי ארם שכניהם וחמת היא מארם: (כב) קרועי בגדים · על ששמעו גידופי השם והיא כמו ברכת השם: (ג) ותוכחה · הפרובמנ״ט בלע״ז האויבים מוכיחים להשתבח בהצלחתם לאמר ידנו רמה ואין אלהים כאלהינו: וכי באו בנים · בני ישראל בניו של הקב״ה: עד

מצודת דוד

(יט) איה וגו׳ · ר״ל וכי היה בידם הכח להציל: וכי הצילו · וכי אלהי שומרון הצילו את שומרון מידי: (כ) מי בכל וגו׳ · ר״ל וכי מי מאלהי העמים הציל את ארצו מידי לשתחשבו שה׳ יציל את ירושלים מידי: (כב) קרועי בגדים · על ששמעו דברי רבשקה המחרף והמגדף כלפי מעלה להדמותו לאלהי עמי הארצות: לז (א) ויתכס · כסה עצמו בשק דרך צער ואבל: (ג) ותוכחה · האויב מתוכח להשתבח בהצלחתו ואמר ידי רמה: ונאצה · שבזה את המקום בדברי חרוף: כי באו בנים ·

מצודת ציון

(כא) ויחרישו · שתקו: לז (ג) ותוכחה · ענין ויכוח וברור דברים: ונאצה · ענין

דימה

משבר וכח אין ללדה׃ ד אולי ישמע יהוה אלהיך את ׀
דברי רבשקה אשר שלחו מלך־אשור ׀ אדניו לחרף
אלהים חי והוכיח בדברים אשר שמע יהוה אלהיך
ונשאת תפלה בעד השארית הנמצאה׃ ה ויבאו עבדי
המלך חזקיהו אל־ישעיהו׃ ו ויאמר אליהם ישעיהו כה
תאמרון אל־אדניכם כה ׀ אמר יהוה אל־תירא מפני
הדברים אשר שמעת אשר גדפו נערי מלך־אשור אותי׃
ז הנני נותן בו רוח ושמע שמועה ושב אל־ארצו
והפלתיו בחרב בארצו׃ ח וישב רבשקה וימצא את־
מלך אשור נלחם על־לבנה כי שמע כי נסע מלכיש׃
ט וישמע על־תרהקה מלך־כוש לאמר יצא להלחם

רש״י

משבר וכח אין ללדה · עת צרה הדומה לאשה היושבת על משבר ואין כח לולד לצאת : (ד) והוכיח בדברים · הגיד כחו והראה הצלחתו והוכיח · אישפרובי״ר בלע״ז : (ז) ושמע שמועה · מיד זו שמועת תרהקה מלך כוש ומתוך כך ילך מעליכם הפעם הזאת להלחם עם תרהקה ואין זו שיבה לארצו ואח״כ ישוב הלום ואני עתיד להשיבו לארצו ולהפילו שם בחרב : (ט) וישמע

מצודת ציון

בזיון וכן כאלו האנשים (פ״א ב׳) : משבר · מקום מושב היולדת וכן במשבר בנים (הושע י״ג) : (ו) אולי · אולי וכן אולי יראה ה׳ בעיני (ש״ב ט״ז) : והוכיח · נתוכח : גדפו · חרפו : (ז) רוח · רצון כמו

מצודת דוד

דימה בני הדור לאשה הכורעת ללדת בנים ויושבת על המשבר ואין בה כח להוליד הבנים : (ד) אולי ישמע ה׳ · אולי יתן לב לשמוע : והוכיח · התווכח בדברים כאשר שמע ה׳ : ונשאת · כאשר לזה שאלתי מעמך שתשא תפלה לה׳ : השארית הנמצאה · שארית ישראל הנמצאים בירושלים כי כבר כבש ערי הבצורות שביהודה : (ז) נותן בו רוח · אעיר רצונו ללכת מפה כאשר ישמע שמועה היא שמועת תרהקה מלך כוש : ושב אל ארצו · סוף הדבר יהיה שישוב אל ארצו בפחי נפש ובארצו אפיל אותו בחרב : (ח) כי שמע וגו׳ · ולזה הלך לבקשו כאשר ימצא ומצאו נלחם על לבנה : (ט) על תרהקה · על אודות תרהקה :

וישמע

אִתָּךְ וַיִּשְׁמַע וַיִּשְׁלַח מַלְאָכִים אֶל־חִזְקִיָּהוּ לֵאמֹר: י כֹּה
תֹאמְרוּן אֶל־חִזְקִיָּהוּ מֶלֶךְ־יְהוּדָה לֵאמֹר אַל־יַשִּׁאֲךָ
אֱלֹהֶיךָ אֲשֶׁר אַתָּה בּוֹטֵחַ בּוֹ לֵאמֹר לֹא תִנָּתֵן יְרוּשָׁלִַם
בְּיַד מֶלֶךְ אַשּׁוּר: יא הִנֵּה׀ אַתָּה שָׁמַעְתָּ אֲשֶׁר עָשׂוּ מַלְכֵי
אַשּׁוּר לְכָל־הָאֲרָצוֹת לְהַחֲרִימָם וְאַתָּה תִּנָּצֵל: יב הַהִצִּילוּ
אוֹתָם אֱלֹהֵי הַגּוֹיִם אֲשֶׁר הִשְׁחִיתוּ אֲבוֹתַי אֶת־גּוֹזָן
וְאֶת־חָרָן וְרֶצֶף וּבְנֵי־עֶדֶן אֲשֶׁר בִּתְלַשָּׂר: יג אַיֵּה מֶלֶךְ־
חֲמָת וּמֶלֶךְ אַרְפָּד וּמֶלֶךְ לָעִיר סְפַרְוָיִם הֵנַע וְעִוָּה: יד וַיִּקַּח
חִזְקִיָּהוּ אֶת־הַסְּפָרִים מִיַּד הַמַּלְאָכִים וַיִּקְרָאֵהוּ וַיַּעַל בֵּית
יְהוָה וַיִּפְרְשֵׂהוּ חִזְקִיָּהוּ לִפְנֵי יְהוָה: טו וַיִּתְפַּלֵּל חִזְקִיָּהוּ
אֶל־יְהוָה לֵאמֹר: טז יְהוָה צְבָאוֹת אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל יֹשֵׁב
הַכְּרֻבִים אַתָּה־הוּא הָאֱלֹהִים לְבַדְּךָ לְכֹל מַמְלְכוֹת הָאָרֶץ

רש"י

(מלך אשור) על תרהקה נאמר יצא תרהקה להלחם אתך : וישמע וישלח מלאכים · אין וישמע השני כמו וישמע הראשון· הראשון לשון שמיעה והשני לשון קבלה קיבל דברי השלוחים וייטבו בעיניו לתת לב להסתלק מעל ירושלים להלחם תחלה עם כוש : וישלח מלאכים אל חזקיהו · להודיע שאינו מסתלק לגמרי אלא ע"מ לשוב : (יב) עדן · שם מלכות כמה דאת אמר (יחזקאל כ"ז) חרן וכנה ועדן : (יג) הנע ועוה · הניעהו ועוהו מלך אשור שהריבם

מצודת דוד

וישמע · קבל דבריו והוטב בעיניו להלחם עמו תחלה : וישלח מלאכים· שלא שוב לומר שאינו מסתלק לגמרי כ"א על מנת לשוב : (יא) ואתה תנצל · וכי אתה תנצל בתמיה :

מצודת ציון

אל אשר יהיה שמה הרוח ללכת (יחזקאל א') : (י) ישיאך · יסית ויפתה אותך : (יג) הנע · מלשון הנעה : ועוה · מל' עוות ועקום :

(יב) ההצילו אותם · וכי אלהי הגוים הצילו את הגוים : (יג) לעיר ספרוים · לפי שהיתה גדולה וחשובה אמר בה לעיר : הנע ועוה · הניעם ממקומם והעקימם : (יד) את הספרים · כי שלח הדברים ההם בספר : ויפרשהו · פרש כל אחת ואחת : (טז) הכרובים · שעל הכפורת אשר על הארון וכאומר ואיך א"כ תמסור בידו את ירושלים ויבואו הכרובים

אַתָּה עָשִׂיתָ אֶת־הַשָּׁמַיִם וְאֶת־הָאָרֶץ: יז הַטֵּה יְהוָה ׀
אָזְנְךָ וּשְׁמָע פְּקַח יְהוָה עֵינְךָ וּרְאֵה וּשְׁמַע אֵת כָּל־דִּבְרֵי
סַנְחֵרִיב אֲשֶׁר שָׁלַח לְחָרֵף אֱלֹהִים חָי: יח אָמְנָם יְהוָה
הֶחֱרִיבוּ מַלְכֵי אַשּׁוּר אֶת־כָּל־הָאֲרָצוֹת וְאֶת־אַרְצָם:
יט וְנָתֹן אֶת־אֱלֹהֵיהֶם בָּאֵשׁ כִּי לֹא אֱלֹהִים הֵמָּה כִּי אִם־
מַעֲשֵׂה יְדֵי־אָדָם עֵץ וָאֶבֶן וַיְאַבְּדוּם: כ וְעַתָּה יְהוָה
אֱלֹהֵינוּ הוֹשִׁיעֵנוּ מִיָּדוֹ וְיֵדְעוּ כָּל־מַמְלְכוֹת הָאָרֶץ כִּי־
אַתָּה יְהוָה לְבַדֶּךָ: כא וַיִּשְׁלַח יְשַׁעְיָהוּ בֶן־אָמוֹץ אֶל־
חִזְקִיָּהוּ לֵאמֹר כֹּה־אָמַר יְהוָה אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר
הִתְפַּלַּלְתָּ אֵלַי אֶל־סַנְחֵרִיב מֶלֶךְ אַשּׁוּר: כב זֶה הַדָּבָר
אֲשֶׁר־דִּבֶּר יְהוָה עָלָיו בָּזָה לְךָ לָעֲגָה לְךָ בְּתוּלַת בַּת־
צִיּוֹן אַחֲרֶיךָ רֹאשׁ הֵנִיעָה בַּת יְרוּשָׁלָםִ: כג אֶת־מִי חֵרַפְתָּ

קמץ בז"ק

רש"י

וטילטלם ממקומם: (יח) אמנם ה'. אמת הוא כי החריבו מלכי אשור את כל הארצות ואת ארצם. הארצות [ראשי] המדינות ואת ארצם. ארצם הסמוכה להם. ערי הממלכה אשר הנה ראש למדינות קורא ארצות ושאר המחוזות אשר סביבותיהם קורא ארצם ובספר מלכים (ב' י"ט) כתוב את הגוים ואת ארצם ולשון אחד הוא: (יט) ונתון. כמו ונתון אותו על כל ארץ מצרים (בראשית מ"א) לשון פעול שמור זכור דושנ"ט בלע"ז: עץ

מצודת ציון / מצודת דוד

(יז) פקח. פתח כמו אפקח את כיד צר: (יז) וראה. דברי הספרים: אשר שלח. ביד מלאכיו: (יח) אמנם ה'. אתה ה' הנה אמת הוא שהחריבו את הגוים: את כל הארצות. הם ערי הממלכה: ואת ארצם. הם שאר המחוזות: (יט) כי לא אלהים המה. אבל כל זה היה בעבור שאין בהם אלהות ולזה אבדם: (כא) אשר התפללת. בעבור הדבר אשר התפללת אלי: אל סנחריב. על סנחריב: (כב) עליו. על סנחריב: בזה לך. בת ציון תבזה אותך ותלעג עליך (וקראה בתולה על כי לא נכבשה מעולם ולא באה ברשות אחר כבתולה שלא באה ברשות הבעל) וכן בתולת בת צידון (לעיל כ"ג): אחריך. אחרי מפלתך תניע בראשה כדרך לעג: (כג) את מי. למה לא שמת אל

לבך

וְגִדַּפְתָּ וְעַל־מִי הֲרִימוֹתָה קּוֹל וַתִּשָּׂא מָרוֹם עֵינֶיךָ אֶל־
קְדוֹשׁ יִשְׂרָאֵל׃ כד בְּיַד עֲבָדֶיךָ חֵרַפְתָּ ׀ אֲדֹנָי וַתֹּאמֶר
בְּרֹב רִכְבִּי אֲנִי עָלִיתִי מְרוֹם הָרִים יַרְכְּתֵי לְבָנוֹן וְאֶכְרֹת
קוֹמַת אֲרָזָיו מִבְחַר בְּרֹשָׁיו וְאָבוֹא מְרוֹם קִצּוֹ יַעַר
כַּרְמִלּוֹ׃ כה אֲנִי קַרְתִּי וְשָׁתִיתִי מָיִם וְאַחְרִב בְּכַף־פְּעָמַי
כֹּל יְאֹרֵי מָצוֹר׃ כו הֲלוֹא־שָׁמַעְתָּ לְמֵרָחוֹק אוֹתָהּ עָשִׂיתִי

רש"י

ואבן · הם לפיכך לא היה בהם כח ויאבדם מלך אשור : (כד) מרום הרים · הר הבית : ירכתי לבנון · ביהמ"ק : ואכרות קומת ארזיו · לא אלך לאחרי עד אשר אחריבנו : קצו · סופו : יער כרמלו · טוב שבחו וכובד חזקו : (כה) אני קרתי ושתיתי · כלומר התחלתי בכל מעשי וגמרתי והצלחתי כזה הכורה בור ומוצא מים ומצלית · לשון מקור : ואחריב בכף פעמי · אם באתי לצור על עיר הבטוחה בחוזק נהרותיה הבאתי עליה גייסות רבים וכלו מימי נהרותם בשתייתם ובשתיית בהמתם ומדרך כף רגליהם : ואחריב · לשון הוה כלומר כן דרכי תמיד : יאורי מצור · יאורי עיר הבאה במצור ע"י יאורות : (כו) הלא שמעת · ולמה תתפאר אין זה שלך כי גזרה היא מלפני זה שנים רבות שתהיה אתה פורע פורעניות מן העובדי כוכבים כענין שנאמר (לעיל י') הוי אשור שבט אפי : הלא שמעת למרחוק .

מצודת דוד

לבך להבין את מי חרפת : מרום · לרום לרקיע : (כד) מרום הרים · זה הר הבית : ירכתי לבנון · בסוף יער הלבנון מקום הארזים הגבוהים : קומת ארזיו · ר"ל השרים והגבורים : מרום קצו · הוא בית המקדש שהוא מקום הרים והקץ מכל הדברים הנהמדים שיש בעולם : יער כרמלו · ר"ל מיטב שבחו וכובד חזקו : (כה) אני קרתי ושתיתי · ר"ל מעולם הצלחתי במעשי כמו הכורה באר ומצלית למצוא המקור ושותה מימיו : ואחריב · כאשר באתי להלחם בעיר הבטוחה בחוזק נהרותיה אשר סביב לה אז הבאתי עליה חיילות רבות והחריבו הנהרות במדרך כף רגליהם : (כו) למרחוק · מזמן רחוק : אותה · את הגזרה הזאת עשיתי מימים קדמונים

מצודת ציון

עיני (זכריה י"ב) : (כד) כרמלו · מקום שדות וכרמים משובחים קרוי כרמל : (כה) קרתי · חפרתי אחר מקור והוא מל' יקרוה עורבי נחל (משלי ל') שהוא ענין נקב ובקוע : פעמי · רגלי כמו פעמי דלים (לעיל כ"ו) : מצור · ענין חוזק והוא מל' צור : (כו) להשאות · ענין שממון וכן אמש שואה ומשואה

מִימֵי קֶדֶם וִיצַרְתִּיהָ עַתָּה הֲבֵאתִיהָ וּתְהִי לְהַשְׁאוֹת
גַּלִּים נִצִּים עָרִים בְּצֻרוֹת׃ כז וְיֹשְׁבֵיהֶן קִצְרֵי־יָד חַתּוּ
וָבֹשׁוּ הָיוּ עֵשֶׂב שָׂדֶה וִירַק דֶּשֶׁא חֲצִיר גַּגּוֹת וּשְׁדֵמָה
לִפְנֵי קָמָה׃ כח וְשִׁבְתְּךָ וְצֵאתְךָ וּבוֹאֲךָ יָדָעְתִּי וְאֵת
הִתְרַגֶּזְךָ אֵלָי׃ כט יַעַן הִתְרַגֶּזְךָ אֵלַי וְשַׁאֲנַנְךָ עָלָה בְאָזְנָי

רש״י

יותר מע׳ שנה שנתנבא עמוס (בעמוס ז׳) שנתים לפני הרעש וישראל גלה יגלה מעל אדמתו מאז יש לך לשמוע שעשיתי והכנתי פורעניות זו : מימי קדם · משעת ימי בראשית עלתה על לבי אותה גזרה שנגזרה עליך שנאמר (לעיל ל׳) כי ערוך מאתמול תפתה גם היא למלך הוכן עתה כשהגברתיך על העובדי כוכבים הביאותיה לאותה גזרה כדי שתהא להשאות גלים נצים ערים בצורות · שתהרוג את יושביהן ותהיינה שאיה מאדם ויתעשו לגלים צומחים ירק : (כז) ויושביהן קצרי יד · אני התשתי את כחן לפניך : ושדמה לפני קמה · שדמה היא שקורין אשטובל״א בלע״ז הנשאר בקרקע שרשי הקציר : לפני קמה · כשלא הגיע להתבשל ולהתקשות לבא לידי קמה והוא חלש ורך : לפני קמה · בטרם יהיה קמה : (כח) ושבתך וצאתך ובואך ידעתי · ת״י ומתבך בעלה ומיפקך לברא לאגחא קרבא ומיתיך לארעא דישראל גלי קדמי כשעלתה מחשבה בלבך ונועצת להחריב את ביתי אני ידעתיה : (כט) התרגזך·

מצודת ציון

(איוב ל׳) : גלים · הוא כענין תל : נצים · פרחים וכן הנצו הרמונים (ש״ה ז׳) : (כז) חתו · פחדו ונשברו : ושדמה · הוא כמו ושדפה הנאמר במ״ב כי בומ״ף מתחלף ועניינו לקות הזרע : (כח) התרגזך · ענין תנועת חרדת המהירות וכן הרגיז ממלכות (לעיל כ״ג) : (כט) ושאננך · הוא מל׳ שאון

מצודת דוד

קדמונים : ויצרתיה · ואני יצרתי את הדבר הזה וכפל הדבר במ״ש : עתה הבאתיה · אני הבאתי עתה את הדבר על ידך : ותהי · אתה תהיה למקל מרדות להחריב ערים בצורות לעשותם שמה וגלים מלמחים נצים ופרחים : (כז) ויושביהן · יושבי הערים ההן עשיתים להיות קצרה ידם מלהלחם למולך ונשברו ונתביישו: עשב שדה · כעשב שדה :

וירק דשא · מקום הירוק שבדשא החלש מאד : חציר גגות · כחציר הגדל על הגגות שהוא חלש : ושדמה · כשבלים הנשדפים טרם נגמר בשולם לבוא לכלל קמה כי אז המה חלושים עד למאד ור״ל הנה אני הוא המתים לפניך את העובדי כוכבים ולא בעולם ידך נלחתם : (כח) ושבתך · ר״ל ומיתבך בעלה : ואת התרגזך · ואף את התרגזך אני ידעתי : (כט) אלי ·

נגד

וְשַׂמְתִּי חַחִי בְּאַפֶּךָ וּמִתְגִּי בִּשְׂפָתֶיךָ וַהֲשִׁיבֹתִיךָ בַּדֶּרֶךְ
אֲשֶׁר־בָּאתָ בָּהּ׃ ל וְזֶה־לְּךָ הָאוֹת אָכוֹל הַשָּׁנָה סָפִיחַ
וּבַשָּׁנָה הַשֵּׁנִית שָׁחִיס וּבַשָּׁנָה הַשְּׁלִישִׁית זִרְעוּ וְקִצְרוּ
וְנִטְעוּ כְרָמִים וְאִכוֹל ואכלו קרי פִּרְיָם׃ לא וְיָסְפָה פְּלֵיטַת
בֵּית־יְהוּדָה הַנִּשְׁאָרָה שֹׁרֶשׁ לְמָטָּה וְעָשָׂה פְרִי לְמָעְלָה׃
לב כִּי מִירוּשָׁלַ͏ִם תֵּצֵא שְׁאֵרִית וּפְלֵיטָה מֵהַר צִיּוֹן קִנְאַת

רש"י

התרעשך והתגברך עלי : שאננך · כמו ושאונך : חחי · כמין טבעת הוא ותוחבין אותו בשפת בהמה שעסקיה רעים למושכה בו : ומתגי · ת"י זמם והוא של ברזל ותוחבין אותו בנחירי הנאקה והוא שקורין וגאקה בחטם במסכת שבת · (נ"ע כי מהפסוק נראה להדיא להיפוך כי חח בחטם ומתג בשפה) : (ל) וזה לך האות · הדבור הזה אינו לסנחריב אלא הנביא אמר לחזקיה והתשועה הזאת תהיה לך לאות להבטחה אחרת הנה החריבו הלגיונות את כל הזרעים וגדעו את כל האילנות והקב"ה מבטיחך שתסתפקו השנה הזאת בספיחי הזרעים שילמחו מאליהם : אכול השנה · לאכול השנה ספיח : ובשנה השנית שחיס · הן ספיחי גידועי אילנות כך הוא בסדר עולם אבל יונתן תירגם כתכתין ספיחי ספיחים וזה לך האות כשתראה שיתקיים דברי שישוב סנחריב לארצו ויפול תאמין שיתקיים עוד הבטחה השניה : (לב) קנאת

מצודת דוד

באה אלי : ושמתי חחי · ר"ל בע"כ אשיב אותך : (ל) וזה לך האות · אל מול חזקיהו ידבר הנה התשועה הזאת תהיה לך לאות על הבטחה אחרת כי הנה הלגיונות החריבו וקלקלו הזרעים וגדעו האילנות והקב"ה מבטיחך לכלכל אתכם בשנה היא בספיחי הזרעים : ובשנה השנית שחיס · אולי היתה שנת השמטה והיו אסורים בחרישה וזריעה ולזה נתפרנסו ספיחי הספיחים : ובשנה השלישית זרעו · ולא תפחדו עוד לצאת השדה מפחד האויב : (לא) שורש למטה · ר"ל יהיו ממולאים בכל טוב כהאילן הנטוע במקום רטוב שמוסיף שורש למטה ומרבה לעשות פרי למעלה : (לב) כי מירושלים וגו' · ר"ל ירושלים היא השארית להנצל מיד סנחריב וכן ופליטה מהר ציון וכפל הדבר במ"ש : קנאת ה' · כי יתקנא לשמי

מצודת ציון

והמיה : חחי · הוא הטבעת הנושם בלחיי בהמה שעסקיה רעים למושכה על ידה וכן ונתתי חחים בלחייך (יחזקאל ל"ח) : ומתגי · הוא כעין רסן כמו מתג לחמור (משלי כ"ו) : (ל) ספיח · הוא הצומח מהגרעין הנופל מאליו כמו ספיח קצירך (ויקרא כ"ה) : שחיס · ענינו ספיח ספיחים או ספיחי האילנות ואין לו

אשר

יְהוָה צְבָאוֹת תַּעֲשֶׂה־זֹּאת׃ לג לָכֵן כֹּה־אָמַר יְהוָה אֶל־
מֶלֶךְ אַשּׁוּר לֹא יָבוֹא אֶל־הָעִיר הַזֹּאת וְלֹא־יוֹרֶה שָׁם
חֵץ וְלֹא־יְקַדְּמֶנָּה מָגֵן וְלֹא־יִשְׁפֹּךְ עָלֶיהָ סֹלְלָה׃ לד בַּדֶּרֶךְ
אֲשֶׁר־בָּא בָּהּ יָשׁוּב וְאֶל־הָעִיר הַזֹּאת לֹא יָבוֹא נְאֻם־
יְהוָה׃ לה וְגַנּוֹתִי עַל־הָעִיר הַזֹּאת לְהוֹשִׁיעָהּ לְמַעֲנִי וּלְמַעַן
דָּוִד עַבְדִּי׃ לו וַיֵּצֵא ׀ מַלְאַךְ יְהוָה וַיַּכֶּה בְּמַחֲנֵה אַשּׁוּר
מֵאָה וּשְׁמֹנִים וַחֲמִשָּׁה אָלֶף וַיַּשְׁכִּימוּ בַבֹּקֶר וְהִנֵּה כֻלָּם

רש״י

ה׳ צבאות · שיקנא לשמו ולא מחמת זכות שבידכם למדנו שתמה זכות אבות : (לג) ולא יקדמנה מגן · לא יערוך לפניה מגן כדמתרגם לפני קדם : ולא ישפוך עליה סוללה · לא יצבור עליה מליתא אומר אני הוא ששופכין עפר וצוברין לפני החומה והמגדלות לבנות עליה כרקום : סוללה · ע״ש שסוללים וכובשין אותה במקבות כדי שיתקשה ותרגומו מליתא על שם שעושין לו מתחלה שתי מחיצות גדר קנים ושופכין העפר ביניהם וכובשין אותו שם לאחר שמלאו את המחיצות שמעתי שפותרין אותו זריקת האבנים גדולות שקורין פורריי״רא בלע״ז אבל אין באבנים לשון שפיכה ולא לשון סוללה ואין לשון התרגום נופל על פתרון זה : (לו) ויצא מלאך ה׳ וגו׳ · לאחר שהלך ונלחם עם כוש חזר ובא לירושלים ובאותה שעה ויצא מלאך ה׳ וכך שנויה בסדר עולם הנני נותן בו רוח ושמע שמועה כמה שנאמר וישמע אל תרהקה וגו׳ (לעיל ל״ו) שטף שבנא (*הסופר) וסיעתו והוליכם בזיקים והלך לו לכוש ולקח חמדת כל הארצות ובא לו לירושלים לקיים מה שנאמר (לקמן מ״ה) יגיע מצרים וסחר כוש עליך יעבורו זו ירושלים · אחריך ילכו זה חזקיהו · באותה שעה וישלח את תרתן ואת רב סריס הם הנזכרים בספר (מלכים ב׳ י״ח) והם הם המלאכים שנאמר עליהם ששלח אחר השמועה שנאמר (לעיל ל״ז) וישלח מלאכים אל חזקיהו ולא הם באו עם רבשקה בשליחות הראשון ועל אותן הספרים

* נ״ל הסוכן וכ״ה בס״ע פ׳ כ״ג ע״ש ·

מצודת ציון

דושה : (לג) יורה · ישליך כמו ירה בים (שמות ט״ו) : ולא יקדמנה · לא יערוך לפניה כי התרגום של לפני הוא קדם וכן במה אקדם ה׳ (מיכה ו) : סוללה · הוא צבור העפר ששופכים מול העיר ועולים בה להלחם וכן ושפכו על ירושלים סוללה (ירמיה ו׳) : (לח) וגנותי · מלשון סגנה :

מצודת דוד

אשר חרף רבשקה וסנחריב : (לה) למעני · למען כבוד שמי : (לו) ויצא מלאך ה׳ · לאחר שנלחם בכוש חזר ובא לירושלים ואז יצא מלאך ה׳ וכו׳ : וישכימו בבוקר ·

פְּגָרִים מֵתִים: לז וַיִּסַּע וַיֵּלֶךְ וַיָּשָׁב סַנְחֵרִיב מֶלֶךְ־אַשּׁוּר
וַיֵּשֶׁב בְּנִינְוֵה: לח וַיְהִי הוּא מִשְׁתַּחֲוֶה בֵּית ׀ נִסְרֹךְ אֱלֹהָיו
וְאַדְרַמֶּלֶךְ וְשַׂרְאֶצֶר בָּנָיו הִכֻּהוּ בַחֶרֶב וְהֵמָּה נִמְלְטוּ אֶרֶץ
אֲרָרָט וַיִּמְלֹךְ אֵסַר־חַדֹּן בְּנוֹ תַּחְתָּיו: **לח** א בַּיָּמִים הָהֵם
חָלָה חִזְקִיָּהוּ לָמוּת וַיָּבוֹא אֵלָיו יְשַׁעְיָהוּ בֶן־אָמוֹץ הַנָּבִיא
וַיֹּאמֶר אֵלָיו כֹּה־אָמַר יְהוָה צַו לְבֵיתֶךָ כִּי מֵת אַתָּה וְלֹא
תִחְיֶה: ב וַיַּסֵּב חִזְקִיָּהוּ פָּנָיו אֶל־הַקִּיר וַיִּתְפַּלֵּל אֶל־יְהוָה:
ג וַיֹּאמַר אָנָּה יְהוָה זְכָר־נָא אֵת אֲשֶׁר הִתְהַלַּכְתִּי לְפָנֶיךָ
בֶּאֱמֶת וּבְלֵב שָׁלֵם וְהַטּוֹב בְּעֵינֶיךָ עָשִׂיתִי וַיֵּבְךְּ חִזְקִיָּהוּ
בְּכִי גָדוֹל: ד וַיְהִי דְּבַר־יְהוָה אֶל־יְשַׁעְיָהוּ לֵאמֹר: ה הָלוֹךְ
וְאָמַרְתָּ אֶל־חִזְקִיָּהוּ כֹּה־אָמַר יְהוָה אֱלֹהֵי דָּוִד אָבִיךָ

ב' טעמים

רש"י

השיב ישעיה (שם) בזה לך לעגה לך אותה שעה ויצא מלאך ה' ויכה וגו' כולם מלכים קשורי כתרים בראשיהם וקטן שבכולם היה שר על שני אלפים שנאמר (לעיל ל"ו) ואתנה לך אלפים סוסים ואיך תשיב את פני פחת אחד וגו' למדנו על קטן שבפחותים שהוא שר על אלפים איש ונפלו הם וגייסותם: (לז) וישב בנינוה · היא ראש הממלכות כענין שנאמר (בראשית י') מן הארץ ההיא יצא אשור ויבן את נינוה: (לח) בית נסרוך · נסר מתיבתו של נח כדמפורש באגדת חלק: הכוהו בחרב · שאמר אם תציל אותי שלא יהרגוני בני מלכותי שהבאתי בניהם כאן ומתו אקריב שני בני לפניך עמדו והרגוהו: (א) בימים ההם · שלשה ימים לפני מפלתו של סנחריב חלה חזקיה ויום ג' כשעלה בית ה' הוא יום מפלתו של סנחריב והוא יו"ט ראשון של פסח: כי מת אתה ולא תחיה · מת אתה בעולם הזה ולא תחיה לעולם הבא משום דלא נסבת איתתא כו' כדאיתא בברכות: (ג) אנה ה' · אית רחמנותך:

מצודת דוד

סנחריב והמעט אשר נשארו חיים:

מצודת ציון

לח (ב) הקיר · הכותל: (ג) אנה ·

(לז) בנינוה · היא ראש למלכות אשור: (לח) בית נסרוך · נסר מתיבתו של נח היה לו לאלוה ובעת אשר השתחוה לה הכוהו בניו: והמה · בני סנחריב אשר הכוהו: **לח** (א) בימים ההם · אחז"ל שהיו שלשה ימים לפני מפלת סנחריב: למות · ר"ל חולי אנושה ומסוכנת שיש בה כדי למות: צו · הוה מלוה

שָׁמַעְתִּי אֶת־תְּפִלָּתֶךָ רָאִיתִי אֶת־דִּמְעָתֶךָ הִנְנִי יוֹסִף עַל־
יָמֶיךָ חֲמֵשׁ עֶשְׂרֵה שָׁנָה׃ ו וּמִכַּף מֶלֶךְ־אַשּׁוּר אַצִּילְךָ
וְאֵת הָעִיר הַזֹּאת וְגַנּוֹתִי עַל־הָעִיר הַזֹּאת׃ ז וְזֶה־לְּךָ
הָאוֹת מֵאֵת יְהוָה אֲשֶׁר יַעֲשֶׂה יְהוָה אֶת־הַדָּבָר הַזֶּה
אֲשֶׁר דִּבֵּר׃ ח הִנְנִי מֵשִׁיב אֶת־צֵל הַמַּעֲלוֹת אֲשֶׁר יָרְדָה
בְמַעֲלוֹת אָחָז בַּשֶּׁמֶשׁ אֲחֹרַנִּית עֶשֶׂר מַעֲלוֹת וַתָּשָׁב
הַשֶּׁמֶשׁ עֶשֶׂר מַעֲלוֹת בַּמַּעֲלוֹת אֲשֶׁר יָרָדָה׃ ט מִכְתָּב
לְחִזְקִיָּהוּ מֶלֶךְ־יְהוּדָה בַּחֲלֹתוֹ וַיְחִי מֵחָלְיוֹ׃ י אֲנִי אָמַרְתִּי
בִּדְמִי יָמַי אֵלֵכָה בְּשַׁעֲרֵי שְׁאוֹל פֻּקַּדְתִּי יֶתֶר שְׁנוֹתָי׃

רש"י

(ה) הנני יוסיף · הנני הוא אשר יוסיף על ימיך: (ו) ומכף מלך אשור אצילך · למדנו שלפני מפלת סנחריב חלה: (ז) וזה לך האות · שנתרפא ויתוספו ימיך כמפורש למטה ובמלכים (ב' כ') שאל לו מה אות כי אעלה: (ח) הנני משיב · אחורנית עשר מעלות את הצל אשר ירדה: צל המעלות · כמין מדרגות עשויות כנגד החמה לבחון בהם שעות היום כעין אורלוגין שעושין האומנין: אשר ירדה · מיהרה לירד ונתקצר היום י' שעות ביום שמת אחז כדי שלא יהו מספידין אותו ועלו עכשיו לאחוריהם ביום שנתרפא חזקיה ונתוספו על היום י' שעות: (ט) מכתב · ת"י כתב הודאה על ניסא דאיתעבד לחזקיהו: (י) אני אמרתי בדמי ימי · כשראיתי ימי בדמי

מצודת ציון

הוא ענין לשון בקשה: (ח) המעלות · המדרגות: (ט) ויחי · ענין רפואה כמו עד חיותם (יהושע ה'): (י) בדמי · ענין כריתה וכן עיר מואב נדמה (לעיל ט"ו): פקדתי ·

מצודת דוד

מצוה על עניני ביתך: (ה) הנני יוסיף · הנני הוא אשר יוסיף: (ח) הנני משיב · מעלות היו עשויות מול החמה לבחון בהם שעות היום כי כל שעה ירד הצל מעלה אחת ואמר הנני משיב את הצל עשר מעלות לאחוריו להאריך היום עשר שעות: אשר ירדה · ר"ל את הצל אשר כבר ירדה: במעלות אחז · כי אחז בנה המעלות האלה: בשמש אחורנית · מוסב למעלה לומר בנטיית ניצוץ השמש אשיב הצל אחורנית עשר מעלות: ותשב השמש · ר"ל שכן היה כי שבה ניצוץ השמש עשר מעלות אשר ירדה וא"כ שב גם הצל: (ט) מכתב לחזקיהו · מכתב זה היה לחזקיהו ר"ל הוא כתב הודאה זאת: בחלותו · בעבור שהיה חולה ונתרפא מחליו: (י) בדמי ימי · בכריתת

יא אָמַרְתִּי לֹא־אֶרְאֶה יָהּ יָהּ בְּאֶרֶץ הַחַיִּים לֹא־אַבִּיט
אָדָם עוֹד עִם־יוֹשְׁבֵי חָדֶל׃ יב דּוֹרִי נִסַּע וְנִגְלָה מִנִּי
כְּאֹהֶל רֹעִי קִפַּדְתִּי כָאֹרֵג חַיַּי מִדַּלָּה יְבַצְּעֵנִי מִיּוֹם עַד־

רש"י

בשממון והרישה כמו נדמה כל עם כנען (צפניה א) כלומר כשחליתי אמרתי אלכה בשערי שאול עתה אמות לפי שעד אותו היום לא נתרפא חולה: פקדתי יתר שנותי · כמו (במדבר ל"א) לא נפקד ממנו איש נחסרתי שאר שנותי ויונתן תרגם על דוכרני לטב איתוספו על שני נפקדתי לטובה ונתייתרו שנותי: (יא) (תוספות) אמרתי לא אראה יה · לא אשתמש עוד בשם של יה: בארץ החיים · חיים משתמשין בו אבל המתים אינם רשאין שנאמר לא המתים יהללו יה תק למתים שאין מזכירין שם בן שתי אותיות לעולם ע"כ: בארץ החיים · בג"ה: לא אביט אדם · חי עוד: עם יושבי חדל · שאהיה עם המתים היושבים בארץ חדלה ומנועה מן החיים: (יב) דורי נסע ונגלה מני · בני דורי נסעו ממני · נסע כמו נסח כמו (לעיל ל"ג) בל יסע יתדותיו: כאהל רועי · בהמה שמסיעו מכאן ותוקעו במקום אחר כשכלה מרעה זה: קפדתי · ככרתי מהר חיי כאורג הממהר לארוג כל זה הייתי סבור · ויונתן תרגם כנחל גדודאין כנחל המושך בין גדות גבוהין שאינו מתפשט ומתוך כך מימיו קלים לרוץ · ואומר אני שהוא נחל חריף ששמו אורג והוא שאמר (איוב ז) ימי קלו מני ארג חלפו עם אניות אבה (שם ט): מדלה יבצעני · תרגם יונתן מיקר מלכותי אנא גלי סבור הייתי שעתה יבצעני מכל כבודי · דלה לשון גובה וכן ודלת ראשך (שיר ז): מיום ועד

מצודת דוד

ימי אלך אל הקבר: פקדתי · חסרתי שנותי הנשארים עד מלאת השנים הקצובים לרוב בני אדם: (יא) לא אראה יה · עוד לא אסתכל להתבונן במעשה יה · ויפרש אחריו לומר לא אסתכל מעשה יה בארץ החיים ר"ל בזה העולם כי אמות ואלך ממנו: לא אביט אדם · מעתה לא אביט אותן בני אדם אשר הם עם יושבי חלד ר"ל המתהלכים עם הבריות היושבים בזה העולם: (יב) דורי נסע · מגורי בעוה"ז נסע ונגלה ממני כמו הרועה המסיע אהלו ממקום למקום: קפדתי · בעבור העון כאילו בעצמי כרתי חיי היום מהר כמו האורג הממהר לכרות היריעה אחר שנשלמה: מדלה יבצעני ·

מצודת ציון

ענין חסרון כמו כי יפקד מושבך (ש"א כ'): (יא) חדל · כן נקרא העולם וכן כל יושבי חלד (תהלים מ"ט) כי הוא מתהפך כמו כשב כשב והדומים: (יב) דורי · מלשון מדור: נסע · מל' הסעה ועקירה: ונגלה · מל' גלות: מני · ממני: רועי · כמו רועה בה"א: קפדתי · ענין כריתה כמו קפדה בא (יחזקאל ז): מדלה · ענין חולי וכחישות כמו מדוע אתה ככה דל (ש"ב י"ג): יבצעני · ענין השלמה כמו כי יבצע

לַ֫יְלָה תַּשְׁלִימֵֽנִי׃ יג שִׁוִּ֤יתִי עַד־בֹּ֙קֶר֙ כָּֽאֲרִ֔י כֵּ֖ן יְשַׁבֵּ֣ר כָּל־
עַצְמוֹתָ֑י מִיּ֥וֹם עַד־לַ֖יְלָה תַּשְׁלִימֵֽנִי׃ יד כְּס֤וּס עָגוּר֙ כֵּ֣ן
אֲצַפְצֵ֔ף אֶהְגֶּ֖ה כַּיּוֹנָ֑ה דַּלּ֤וּ עֵינַי֙ לַמָּר֔וֹם אֲדֹנָ֖י עָֽשְׁקָה־לִּ֥י
עָרְבֵֽנִי׃ טו מָֽה־אֲדַבֵּ֥ר וְאָֽמַר־לִ֖י וְה֣וּא עָשָׂ֑ה אֶדַּדֶּ֥ה כָל־

רש"י

לילה תשלימני · כמו מזכר ועד נקבה כלומר מימים ומלילות תכלני וכן תרגם יונתן יממי ולילותי שלימו: (יג) שויתי · עצמי כל הלילה לסבול יסורי חולי ונתגברתי כארי לסבול: כן ישבר כל עצמותי · כמו (שמות א) כן ירבה וכן יפרוץ כל מה שאני מתגבר כן יגבר החולי עלי לשבור כל עצמותי: (יד) כסוס · כמו כסים והוא שם עוף · כסוס עגור · כמו כסום ועגור · (ד"א) כעוף זה שתפשוהו בגרונו והוא מצפצף וכן תירגם יונתן כסוסיא דאחיד ומנצף: עשקה לי · כמו עשוק אותי לקחני מיד מלאך המות וערבני להצלה לשון ערבות · גרנטיא"ה בלע"ז כמו (תהלים קי"ט) ערוב עבדך לטוב: עשקה לי · עשוק אותי מידו כאשר תאמר רפא נא לה (במדבר י"ב) רפא אותה: (טו) מה אדבר · שבח וקילוסין לפניו והרי אמר לי נהמות והוא עשאן: אדדה כל שנותי · כמו (בראשית ל"א) ותדד שנתי

מצודת ציון

ה' (לעיל י'): (יג) שויתי · שמתי: (יד) כסוס עגור · כמו כסוס ועגור והם מיני עופות וכן ותור וסוס ועגור (ירמיה ח'): אצפצף · ענין השמעת קול עופות: אהגה · כן נקרא המיית היונה כמו וכיונים הגה נהגה (לקמן נ"ט): דלו · ענין הרמה כמו ארוממך ה' כי דליתני (תהלים ל'): עשקה · ענין לקיחה ותפיסה ואמר בלשון שאלה: ערבני · היטב והכשר לי וכן ערוב עבדך לטוב (שם קי"ט) והוא מענין מתיקות כמו ושנתי ערבה לי (ירמיה ל"א): (טו) מה אדבר · מלת מה יורה על הרבוי וכן מה רב טובך (תהלים ל"א): אדדה ·

מצודת דוד

מהחולי הזה יפלים ימי חיי: מיום עד לילה תשלימני · השבתי אשר מהתחלת היום עד הלילה תשלים ימי חיי כי בוודאי אמות במשך זמן היום: (יג) שויתי עד בוקר · ר"ל כשבא הלילה שמתי זמן השלמת חיי עד בוקר: כארי · ר"ל נתחזק חליי עד ששבר החולי את כל עצמותי כמו האריה המשבר עצמות החיה הנטרפת בפיו: מיום וגו' · ר"ל חשבתי שוב אשר מהתחלת היום עד הלילה תשלים ימי חיי כי אמות במשך זמן היום: (יד) כן אצפצף · מגודל הכאב הייתי מצפצף כעופות והומה כיונה: דלו עיני למרום · הרמו עיני לכבים השמים לעזרתך ואמרתי ה' עשוק ממני החלי הזה והמתק והכשר לי: (טו) מה אדבר · ר"ל הרבה שבח וקילוסין יש לי לדבר כי הוא אמר לי נחמות והוא עשאן: אדדה · לכן אנדד כל השינה לקום לפניו על נפשי

שְׁנוֹתַי עַל־מַר נַפְשִׁי׃ טז אֲדֹנָי עֲלֵיהֶם יִחְיוּ וּלְכָל־בָּהֶן
חַיֵּי רוּחִי וְתַחֲלִימֵנִי וְהַחֲיֵנִי׃ יז הִנֵּה לְשָׁלוֹם מַר־לִי מָר
וְאַתָּה חָשַׁקְתָּ נַפְשִׁי מִשַּׁחַת בְּלִי כִּי הִשְׁלַכְתָּ אַחֲרֵי גֵוְךָ
כָּל־חֲטָאָי׃ יח כִּי לֹא שְׁאוֹל תּוֹדֶךָּ מָוֶת יְהַלְלֶךָּ לֹא־

ר ש״י

אתנודד מכל שנתי לקלם לפניו · יונתן תירגם שנותי לשון שניס : על מר נפשי · שסיתה מרה ונחמתני : (טז) ה׳ עליהם יחיו · יונתן תירגם ה׳ על כל מיתיא אמרא לאחיאה : ולכל בהן חיי רוחי · וקדם כלהון אהייתא (חיי) רוחי · ואני אומר לפי פשוטו ה׳ עליהם על שנותי הנזכרים לעיל · אדדה כל שנותי (ה׳) שוכן שכנו וחסדו עליהם ואמר לי על פי נביאו יחיו : ולכל בהן חיי רוחי · לכל דבר אשר תלויין בהן חיי רוחי אמר ה׳ עליהם ויחיו : ותחלימני · ומעתה ידעתי שתחלימני ותחייני ותחלימני · תבריאני ותחזקני כמו (איוב ל״ט) יחלמו בניהם : (יז) הנה לשלום מר לי מר · כשנתבשרתי שלום אף היא לי מר שהרי תלו לי הרפואה בזכות אחרים כש אמר ה׳ אלהי דוד אביך (לעיל ל״ז) למעני ולמען דוד עבדי כאן הודעתני שאני חוטא כך פירשו חכמים אבל לפי ישוב המקרא משמע הנה לשלום מר לי מר כשנתבשרתי מאתך להושיעני מיד סנחריב מר לי מר על חליי שהייתי נטוי למות ולא שמחתי בבשורה ואתה בטובך חשקת נפשי מבלי רדת שחת : (יח) כי לא שאול תודך · אם הייתי מת לא הייתי מודה לך על הנס של מפלת סנחריב ולא הייתי סובר אל אמתת הבטחתך שהבטחתני עליו :

מצודת דוד

שהיתה מרה ונתם אותה : (טז) ה׳ עליהם יחיו · על כל המתים גזר ה׳ שיעמדו בתחיה : ולכל בהן · ורחשון שבכולם תחיה חיי רוחי כי הייתי קרוב למות : ותחלימני · שלחת לי בריאות ונתת לי החיים : (יז) הנה לשלום · הנה בחליי מה שהייתי מצפה לשלום ולבריאות היה נתוסף לי מר על מר ר״ל כאב על כאב : ואתה · אבל אתה בטובך חשקת נפשי להעלותם משחת המבלה והוא הקבר : כי השלכת · אחז במשל מדרך האדם המשליך דבר מה אחורי גופו לבל יראהו ר״ל הסתרת עין מחטאי ומחלת עליהם : (יח) כי לא שאול תודך · מי שהוא בשאול אינו מודה לך ר״ל אם הייתי מת לא הייתי מודה לך על מפלת סנחריב : מות יהללך · אנשי מות לא יהללוך ומלת לא משמשת בשתים וכפל הדבר במ״ש : לא

מצודת ציון

מלשון נדידה : שנותי · מל׳ שינה : (טז) ותחלימני · ענין בריאות וחזוק כמו יחלמו בניהם (איוב ל״ט) : (יז) חשקת · מלשון חשק ותאוה : משחת · הוא בור הקבר : בלי · מלשון בליה ורקבון : גוך · גופך כמו גוי נתתי למכים (לקמן נ׳) :

ישברו

יְשַׂבְּרוּ יוֹרְדֵי־בוֹר אֶל־אֲמִתֶּךָ׃ יט חַי חַי הוּא יוֹדֶךָ כָּמוֹנִי
הַיּוֹם אָב לְבָנִים יוֹדִיעַ אֶל־אֲמִתֶּךָ׃ כ יְהוָה לְהוֹשִׁיעֵנִי
וּנְגִנוֹתַי נְנַגֵּן כָּל־יְמֵי חַיֵּינוּ עַל־בֵּית יְהוָה׃ כא וַיֹּאמֶר
יְשַׁעְיָהוּ יִשְׂאוּ דְּבֶלֶת תְּאֵנִים וְיִמְרְחוּ עַל־הַשְּׁחִין וְיֶחִי׃
כב וַיֹּאמֶר חִזְקִיָּהוּ מָה אוֹת כִּי אֶעֱלֶה בֵּית יְהוָה׃

ר ש " י

(יט) חי חי · לשון בני אדם חיים כלומר כשיש בני אדם חיים בעולם זה חי וזה חי יוצאת ההודאה מביניהם : יודיע · אשיספ"ר בלע"ז (ס"א חי חי אתה חי ונאה להודות לחי) : אל אמתך · האב מודיע ומכוין את בנו אל אמתך להאמין בך : (כא) דבלת תאנים · דבלת העשויה מתאנים כשהן לחין קרויין תאנים וכשנדרסין בעיגול קרויה דבלה : וימרחו · ויחלקוה לדבקה על השחין וגם בתוך נס היה שאף בשר חי שנותנין עליו דבלה מסרית אלא הקב"ה נותן דבר המחבל לתוך דבר המתחבל ומרפא : מה אות · מה

מצודת ציון

(יח) ישברו · ענין תקוה כמו עיני כל אליך ישברו (תהלים קמ"ה) : (יט) אל אמתך · את אמתך וכן וירדפו אל מדין (שופטים ז') : (כ) ונגינותי · מל' נגון וזמר : על בית · כמו בבית · על במקום בי"ת וכן עמדתם על חרבכם (יחזקאל ל"ג) : (כא) ישאו · יקחו : דבלת תאנים · חתיכת תאנים יבשות הנדרסות יחד עד שנעשה גוף אחד וכן ויתנו לו פלח דבלה (ש"א ל') : וימרחו · ענין טיחה וכדרך התחבושת ובדרז"ל מפני שהוא ממרח (שבת קטז) : השחין · מין נגע שנחלה על ידה · וכן שחין אבעבועות (שמות ט') : ויחי · ענין רפואה : (כב) מה אות · מלת מה יורה על גודל הדבר וחשיבותו :

מצודת דוד

ישברו · האנשים אשר כבר ירדו אל הבור לא יקוו שאמת להם הבטחתך כי אין להם תועלת בעניני זה העולם ור"ל אם כבר הייתי מת לא הייתי מקוה עוד על מפלת סנחריב כאשר הבטחת : (יט) חי חי · כל חי וחי הוא יודך : כמוני היום · כאשר אני היום בחיים ומודה לך : אב לבנים · כל אב מלמד לבניו ומודיעם אמתך וכאומר הנה כמו כן אעשה גם אני כשאחיה ואוליד בנים אלמדם ואודיעם אמתך : (כ) ה' להושיעני · ר"ל ה' אמר להושיעני מחליי וכן עשה ודוגמתו להרגנו בערמה (שמות כ"א) ור"ל שחשב להרגנו וכן עשה : ונגינותי ננגן · נגינת השבח הזה אנגנה אני והמשוררים בבית ה' כל ימי חיינו : (כא) ישאו · יקחו חתיכה מתאנים דרוסות להניח תחבושת על השחין וירפא : (כב) מה אות · מה טוב ומה נאה האות הנפלא הזה אשר נרפאתי

לט א בָּעֵת הַהִוא שָׁלַח מְרֹאדַךְ בַּלְאֲדָן בֶּן־בַּלְאֲדָן מֶלֶךְ־
בָּבֶל סְפָרִים וּמִנְחָה אֶל־חִזְקִיָּהוּ וַיִּשְׁמַע כִּי חָלָה וַיֶּחֱזָק׃
ב וַיִּשְׂמַח עֲלֵיהֶם חִזְקִיָּהוּ וַיַּרְאֵם אֶת־בֵּית נְכֹתֹה אֶת־
הַכֶּסֶף וְאֶת־הַזָּהָב וְאֶת־הַבְּשָׂמִים וְאֵת הַשֶּׁמֶן הַטּוֹב
וְאֵת כָּל־בֵּית כֵּלָיו וְאֵת כָּל־אֲשֶׁר נִמְצָא בְּאֹצְרֹתָיו לֹא־
הָיָה דָבָר אֲשֶׁר לֹא־הֶרְאָם חִזְקִיָּהוּ בְּבֵיתוֹ וּבְכָל־
מֶמְשַׁלְתּוֹ׃ ג וַיָּבֹא יְשַׁעְיָהוּ הַנָּבִיא אֶל־הַמֶּלֶךְ חִזְקִיָּהוּ
וַיֹּאמֶר אֵלָיו מָה אָמְרוּ הָאֲנָשִׁים הָאֵלֶּה וּמֵאַיִן יָבֹאוּ
אֵלֶיךָ וַיֹּאמֶר חִזְקִיָּהוּ מֵאֶרֶץ רְחוֹקָה בָּאוּ אֵלַי מִבָּבֶל׃

רש"י

טוב ומה נאה אות זה הניתן לי אשר אעלה בית ה' : (א) וישמע כי חלה ויחזק · היה למוד לאכול בשלש שעות ויסן עד ט' כיון שחזר גלגל חמה לחזקיהו כשעמד מחלתו בט' שעות מצא שהוא שחרית בקש להרוג את כל עבדיו אמר הנחתם אותי ישן יומם ולילה עד הבקר אמרו לו גלגל חמה הוא שחזר אמר להם ומי החזירו אמרו לו אלוהו של חזקיהו כו' כדאיתא בתנחומא ובפסיקתא : (ב) בית נכתה · בית גנזיו של בשמים כמו (בראשית ל"ז) נכאת וצרי ולוט : ואת השמן הטוב · יש פותרים שמן המשחה · וי"א הוא שמן אפרסמון שהוא מצוי בא"י והוא פנג האמור (ביחזקאל כ"ז) יהודה וישראל המה רוכליך בחטי מנית ופנג וראיתי בספר יוסיפון שהוא אפרסמון וגדל ביריחו לכך נקרא יריחו על שם הריח : לא היה דבר · אף ה"ת : (ג) מארץ רחוקה באו אלי · זה אחד משלשה בני אדם שבדקן המקום ומצאן עביט של מימי רגלים קין וחזקיהו ובלעם · חזקיהו היה לו להשיב אתה נביאו של מקום ולי אתה שואל התחיל מתגאה ואומר מארץ רחוקה באו אלי לפיכך נענש ועל שמחת עליהן והאכילן על שולחנו וכן בלעם שאמר לו מי האנשים האלה עמך והשיב ואמר בלק בן צפור מלך מואב שלח אלי (במדבר כ"ב) וכן קין שאמר

מצודת דוד

נרפאתי ואוכל לעלות לבית ה' :
לט (א) וישמע · ר"ל על כי שמע שחלה ונתרפא לכן שלח לו ספרים ומנחה דרך אהבה ובד"ה נאמר שלח לדרוש המופת הנעשה בחליו : (ב) עליהם · על בואם ושמח

מצודת ציון

לט (ב) נכתה · ענין אוצר נחמד וכן נכאת וצרי (בראשית ל"ו) שר"ל דברים נחמדים : ומאין · מאיזה :

ד וַיֹּאמֶר מָה רָאוּ בְּבֵיתֶךָ וַיֹּאמֶר חִזְקִיָּהוּ אֵת כָּל־אֲשֶׁר
בְּבֵיתִי רָאוּ לֹא־הָיָה דָבָר אֲשֶׁר לֹא־הִרְאִיתִים בְּאוֹצְרֹתָי׃
ה וַיֹּאמֶר יְשַׁעְיָהוּ אֶל־חִזְקִיָּהוּ שְׁמַע דְּבַר־יְהוָה צְבָאוֹת׃
ו הִנֵּה יָמִים בָּאִים וְנִשָּׂא ׀ כָּל־אֲשֶׁר בְּבֵיתֶךָ וַאֲשֶׁר אָצְרוּ
אֲבֹתֶיךָ עַד־הַיּוֹם הַזֶּה בָּבֶל לֹא־יִוָּתֵר דָּבָר אָמַר יְהוָה׃
ז וּמִבָּנֶיךָ אֲשֶׁר יֵצְאוּ מִמְּךָ אֲשֶׁר תּוֹלִיד יִקָּחוּ וְהָיוּ סָרִיסִים
בְּהֵיכַל מֶלֶךְ בָּבֶל׃ ח וַיֹּאמֶר חִזְקִיָּהוּ אֶל־יְשַׁעְיָהוּ טוֹב
דְּבַר־יְהוָה אֲשֶׁר דִּבַּרְתָּ וַיֹּאמֶר כִּי יִהְיֶה שָׁלוֹם וֶאֱמֶת
בְּיָמָי׃ מ א נַחֲמוּ נַחֲמוּ עַמִּי יֹאמַר אֱלֹהֵיכֶם׃ ב דַּבְּרוּ עַל־
לֵב יְרוּשָׁלִַם וְקִרְאוּ אֵלֶיהָ כִּי מָלְאָה צְבָאָהּ כִּי נִרְצָה

ר ש " י

לו ה' אי הבל אחיך (בראשית י"ד) והיה לו לומר רבש"ע הלא כל הנסתרות גלויות לך וכו' כדאיתא בתנחומא : (ו) לא יותר דבר · מדה כנגד מדה כנגד לא היה דבר : (ז) ומבניך · הם חנניה מישאל ועזריה : (ח) טוב דבר ה' · מאחר שבימי יהיה שלום : (א) נחמו נחמו · חוזר על נבואותיו העתידות לפי שמכאן ועד סוף הספר דברי נחמות הפסיק פרשה זו בינם לבין הפורענות נחמו אתם נביאי נחמו את עמי : (ב) כי מלאה צבאה · ת"י עתידא דאיתמלי מעם גלוותהא כמו כי מלאה מלכאה ויש פותרין צבאה כמו (איוב ז') הלא צבא לאנוש עלי ארץ : נרצה · נתפייס :

מצודת ציון | מצודת דוד

מקום : (ז) סריסים · שרים (ו) ונשא־יהיה נשא ונלקח : ואשר
וממונים : מ (ב) צבאה · ענינו אצרו · אשר טמנו באוצר : לא יותר
זמן קצוב וכן הלא צבא לאנוש (איוב ז): דברי מכל אשר בביתך : (ז) ומבניך ·
נרצה · מלשון רצוי ופיוס : הם דניאל חנניה מישאל ועזריה :
אשר יצאו וגו' · כפל הדבר פעמים
ושלש כדרך המקרא : (ח) טוב דבר ה' · טוב הדבר בעיני ופירש
דבריו ואמר הואיל ויהיה בימי שלום וה' יאמת לי הבטחתי אינני חושש
במה שיהיה אחרי מותי : מ (א) נחמו נחמו · אלהיכם יאמר
אל הנביאים נחמו את עמי וכפל המלה יורה על החוזק : (ב) על
לב · דברים המקובלים על הלב : וקראו אליה · אמרו לה אשר מלאה
ונשלמה זמן גלותה : כי נרצה · נתפייס עונה ר"ל נתכפר עונה :

כי

עֲוֺנָהּ כִּי לָקְחָה מִיַּד יְהוָה כִּפְלַיִם בְּכָל־חַטֹּאתֶיהָ׃ ג קוֹל
קוֹרֵא בַּמִּדְבָּר פַּנּוּ דֶּרֶךְ יְהוָה יַשְּׁרוּ בָּעֲרָבָה מְסִלָּה
לֵאלֹהֵינוּ׃ ד כָּל־גֶּיא יִנָּשֵׂא וְכָל־הַר וְגִבְעָה יִשְׁפָּלוּ וְהָיָה
הֶעָקֹב לְמִישׁוֹר וְהָרְכָסִים לְבִקְעָה׃ ה וְנִגְלָה כְּבוֹד יְהוָה
וְרָאוּ כָל־בָּשָׂר יַחְדָּו כִּי פִּי יְהוָה דִּבֵּר׃ ו קוֹל אֹמֵר קְרָא
וְאָמַר מָה אֶקְרָא כָּל־הַבָּשָׂר חָצִיר וְכָל־חַסְדּוֹ כְּצִיץ

רש״י

כי לקחה וגו׳ · אחרי קבילת כס תנחומין מן קדם ה׳ כאילו לקת על חד תרין בכל חטאתהא ולפי פשוטו יתכן לפרש כי לקחה פורענות כפלים וא״ת היאך מדתו של הקב״ה לשלם לאדם כפלים בחטאו מצינו מקרא מלא (ירמיה ט״ו) ושלמתי ראשונה משנה עונם וחטאתם : (ג) קול · רוח הקודש קורא במדבר : פנו דרך ה׳ · דרך ירושלים לשוב גליותיה לתוכה : (ד) כל גיא ינשא · והסר ישפל הרי דרך חלקה ושוה ונוחה : והרכסים · הרים הסמוכים זה לזה ומתוך סמיכתן מורד שביניהם זקוף ואינו מעוקם שיהא נוח לירד ולעלות (הרכסים מתורגם גדודים לשון גובה כמו גדודי הנהר) · הרכסים · כמו וירכסו את החשן (שמות כ״ח) : לבקעה · קנפניי״א בלע״ז ארץ חלקה שוה : (ו) קול · מאת הקב״ה אומר אלי קרא : ואמר · רואי אליו מה אקרא והקול משיבו

מצודת דוד

כי לקחה · כי כבר לקחה תשלומין מיד ה׳ : כפלים · ר״ל שתי גליות גלות בבל וגלות אדום : בכל חטאתיה · בעבור כל חטאתיה : (ג) קול קורא · כאילו קול מכריז ואומר פנו במדבר דרך ה׳ להשיב בו בני הגולה : ישרו בערבה · עשו בערבה דרך ישרה לאלהינו כי הוא ילך לפניהם : (ד) כל גיא · כל עמק ירומם וכל ההרים ישפלו להיות הדרך ישר ושוה : העקוב · דרך המעוות יהיה מיושר : והרכסים · מקומות הגבוהים יהיו בקעה : (ח) ונגלה · אז יגולה כבוד ה׳ וכולם יראו כי פי ה׳ דבר הנחמות האלה הואיל ונתקיימו : (ו) קול אומר קרא · קול נבואה אומר להנביא קרא והכרז ברבים : ואמר · כאילו הנביא שואל מה אקרא וקול הנבואה משיבו קרא לאמר כל הבשר חציר ר״ל כל העמים שיבואו עם גוג על ירושלים למלחמה יבלו ויכמשו כחציר : וכל חסדו · ר״ל ואף

מצודת ציון

(ג) פנו · ענין הסרת המכשול וכן ואנכי פניתי הבית (בראשית כ״ד) : ישרו · ישר ושוה : בערבה · ענינו כמו מדבר : מסלה · דרך כבושה : (ד) גיא · עמק : העקוב · ענין עקום ועוות כמו עקוב הלב (ירמיה י״ז) : למישור · מלשון ישר ושוה : והרכסים · ענין גבהות וכן מרכסי איש (תהלים ל״א) ופי׳ מגאות האיש ומגבהותו : (ו) חציר · כחציר : כציץ · כפרח :

הַשָּׂדֶה׃ ז יָבֵשׁ חָצִיר נָבֵל צִיץ כִּי רוּחַ יְהוָה נָשְׁבָה בּוֹ
אָכֵן חָצִיר הָעָם׃ ח יָבֵשׁ חָצִיר נָבֵל צִיץ וּדְבַר
אֱלֹהֵינוּ יָקוּם לְעוֹלָם׃ ט עַל הַר־גָּבֹהַ עֲלִי־לָךְ מְבַשֶּׂרֶת
צִיּוֹן הָרִימִי בַכֹּחַ קוֹלֵךְ מְבַשֶּׂרֶת יְרוּשָׁלִָם הָרִימִי אַל־
תִּירָאִי אִמְרִי לְעָרֵי יְהוּדָה הִנֵּה אֱלֹהֵיכֶם׃ י הִנֵּה אֲדֹנָי
יְהוִה בְּחָזָק יָבוֹא וּזְרֹעוֹ מֹשְׁלָה לוֹ הִנֵּה שְׂכָרוֹ אִתּוֹ
וּפְעֻלָּתוֹ לְפָנָיו׃ יא כְּרֹעֶה עֶדְרוֹ יִרְעֶה בִּזְרֹעוֹ יְקַבֵּץ

תרי טעמי

רש"י

זאת קרא כל הבשר חציר כל המגביהים תהפך גדולתם ותהיה כחציר · (ד"א כל הבשר חציר) סוף אדם למות לפיכך אם אמר לעשות חסד הרי הוא כציץ השדה אשר ימולל ויבש ואין לסמוך עליו שאין בידו לקיים שמא ימות שכשיבש חציר נבל ציץ כן כשמת האדם בטלה הבטחתו אבל דבר אלהינו יקום כי הוא חי וקים ובידו לקיים לפיכך על הר גבוה עלי בשרי מבשרת ציון כי מפי החי לעולם היא הבטחת הבשורה: וכל חסדו כציץ השדה · כי חסד לאומים חטאת (משלי י"ד): (ז) נבל · כמש: (ט) מבשרת ציון · נבייא דמבשרין לציון ובמקום אחר הוא אומר רגלי מבשר (לקמן נ"ב) זכו קל כזכר לא זכו תם כנקבה ומאחר פעמיו עד הקץ: (י) בחזק יבוא · על העובדי כוכבים ליפרע: הנה שכרו אתו · מזומן אתו לצדיקים: ופעולתו · שכר פעולה שעליו ליתן להם: (יא) כרועה · אשר עדרו ירעה בזרועו ומקבץ טלאים

מצודת ציון

(ז) נבל · ענין כמישה כמו ועלהו לא יבול (שם א'): נשבה · ענין ספחה כמו ישב רוחו (שם קמ"ז): (יא) יקבץ · יאסף:

מצודת דוד

אם מי מהם עשה חסד מה לא נחשב למאומה ויהיה כציץ השדה הכמוש מהר כי מאד הרעו לישראל והכריעו הכף: יבש חציר · לזה התיבשו כחציר ויבלו כציץ: כי רוח וגו' · ר"ל בהפחת רוח יאבדו: אכן · באמת העם שעם גוג יהיה כחציר וכפל הדבר לחזוק: (ח) יבש חציר · העם הזה יתיבש כחציר ויכמוש כציץ וכולם יאבדו ודבר ה' שהבטיח ע"י הנביאים יתקיים לעולם ולא יוכלו לבטל דבריו: (ט) על הר גבוה · להשמיע הקול למרחוק: מבשרת ציון · עדת הנביאים המבשרים הגאולה לציון: אל תיראי · להרים קול בחשבך פן תמצא מכחש ומשקר: הנה אלהיכם · בא המקום לגאול אתכם: (י) בחזק · בכח ובגבורה: וזרועו מושלה לו · ר"ל לא יהיה צריך לעזרת זולתו: שכרו אתו · שכר המעשה מזומנת עמו לשלם לכ"א כגמולו: ופעולתו · שכר הפעולה מזומנת לפניו והוא כפל ענין במ"ש: (יא) כרועה · כמו הרועה המרעה

טְלָאִים וּבְחֵיקוֹ יִשָּׂא עָלוֹת יְנַהֵל׃ יב מִי־מָדַד בְּשָׁעֳלוֹ
מַיִם וְשָׁמַיִם בַּזֶּרֶת תִּכֵּן וְכָל בַּשָּׁלִשׁ עֲפַר הָאָרֶץ וְשָׁקַל
בַּפֶּלֶס הָרִים וּגְבָעוֹת בְּמֹאזְנָיִם׃ יג מִי־תִכֵּן אֶת־רוּחַ יְהוָה
וְאִישׁ עֲצָתוֹ יוֹדִיעֶנּוּ׃ יד אֶת־מִי נוֹעָץ וַיְבִינֵהוּ וַיְלַמְּדֵהוּ

רש"י

ובחיקו ישאם: עלות ינהל · מיניקות בנות מדבר · הצאן המניקות: ינהל · כמו מנהל: (יב) מי מדד וגו' · כל זה היה בו כח לעשות וכ"ש שיש בו כח לשמור הבטחות הללו: בשעלו · בהליכתו שנאמר דרכת בים סוסיך (חבקוק ג') · בשעלו כמו (במדבר כ"ב) במשעול הכרמים שביל · ר"א שעל שם כלי הוא וכן בשעלי שעורים (יחזקאל י"ג): תכן · אמולאי"ר בלע"ז לשון מדה ומכין כמו ותוכן לבנים תתנו (שמות ה'): וכל בשליש · ומדד בשלישיות שליש מדבר שליש ישוב שליש ימים ונהרות · ל"א בשליש מגודל עד אמה שלישי לאצבעות · ומנחם פירש שהוא שם כלי וכן ותשקמו בדמעות שליש (תהלים פ'): ושקל בפלס הרים · הכל לפי הארץ הר כבד תקע בארץ קשה והקלים בארץ רכה: (יג) מי תכן · את רוח הקודש בפי הנביאים ה' תכנו וכדי הוא להאמין: ואיש עצתו יודיענו · רוחו כן תירגם יונתן ולפי משמעו ואיש עצתו מוסב לראש המקרא מי תכן את רוחו ומי איש עצתו אשר יודיענו להקב"ה עצה: (יד) את מי נועץ ויבינהו · את מי מן העובד,

מצודת דוד

ידרו בנחת ומקבץ הטלאים בזרועו לא במקל ונושאם בחיקו והקטנות שבהם מנהל בנחת כן יוליכם המקום בנחת בשובם מהגולה: (יב) מי מדד · ר"ל מי כמוהו היודע עומק המים כאילו מדד באגרופו ויודע רוחב השמים כאילו תכן מדתו בזרת ויודע מדת עפר הארץ כאילו מדדם בשליש ויודע משקל ההרים כאילו שקלם בפלס מאזנים וכאומר היודע כ"ז אלה יוכל הוא לעשות את זאת: (יג) מי תכן · מי הכין רצונו של מקום ר"ל מי הטה רצון המקום אחר דעתו: ואיש · מוסב על מלת מי לומר מי הוא האיש אשר המקום יודיענו עצתו: (יד) את מי · עם מי נתיעץ ומי השכילו בינה ומי למדו ללכת בדרך משפט ומי למדו

מצודת ציון

עלות · קטנות והוא מל' עולל ויונק: ינהל · ענין הנהגה בנחת וכן אתנהלה לאטי (בראשית ל"ג): (יב) בשעלו · באגרופו וכן בשעלי שעורים (יחזקאל י"ג): בזרת · שם מדה חצי אמה וכן זרת ארכו (שמות כ"ז): תכן · מלשון הכנה: וכל · ענין מדידה כי וימודו בעומר (שם ט"ז) ת"א וכלו: בשליש · שם מדה גדולה וכן ותשקמו בדמעות שליש (תהלים פ'): בפלס · כן נקרא מטה המשקל המסומן לדעת משקל הדבר הנשקל וכן פלס ומאזני משפט (משלי ט"ז): במאזנים · הוא כף המשקל:

בְּאֹרַח מִשְׁפָּט וַיְלַמְּדֵהוּ דַעַת וְדֶרֶךְ תְּבוּנוֹת יוֹדִיעֶנּוּ׃
טו הֵן גּוֹיִם כְּמַר מִדְּלִי וּכְשַׁחַק מֹאזְנַיִם נֶחְשָׁבוּ הֵן אִיִּים
כַּדַּק יִטּוֹל׃ טז וּלְבָנוֹן אֵין דֵּי בָּעֵר וְחַיָּתוֹ אֵין דֵּי עוֹלָה׃
יז כָּל־הַגּוֹיִם כְּאַיִן נֶגְדּוֹ מֵאֶפֶס וָתֹהוּ נֶחְשְׁבוּ־לוֹ׃ יח וְאֶל־

רש"י

כוכבים נועץ כמו שנועץ עם הנביאים כמו שנאמר באברהם וה' אמר המכסה אני מאברהם (בראשית כ"ו) וגו': ויבינהו וילמדהו בארח משפט · את מי מן העובדי כוכבים עשה כן שלמדו חכמה כמו שעשה לאברהם שנתן לב להכירו מאליו ולהבין בתורה שנאמר וישמור משמרתי ואומר למען אשר יצוה (שם י"ח) וגו' וכליותיו היו נובעות חכמה שנאמר אף לילות יסרוני כליותי: את מי נועץ ויבינהו · האיש להקב"ה הן כל גוים לפניו כמר מדלי ואיך ילמדו לו: (טו) הן גוים כמר מדלי · ואין חשובין לו להעמיד מהם נביאים לגלות סודו · כמר מדלי כטיפה מרה המטפטפת משולי הדלי ומשקע טנופת המים ורוקבין סען · לימוניד"א בלע"ז: וכשחק מאזנים · שהנחושת מעלה עיפוש ומשתחק: כדק · אבק דק: יטול · כאבק הנושא ועולה ע"י רוח כדק אשר ינטל: (טז) אין די בער · על מזבחו: וחיתו · של לבנון אין די עולה·ד"א ולבנון אין די בער וגו' לכפר על עון העובדי כוכבים: (יז) כאין

מצודת ציון

(טו) כמר מדלי · הכלי ששואבים בו מים נקרא דלי וכן ותדלנה (שמות ב') ור"ל שאיבה עם הדלי והטפה הנופלת מאחורי הדלי היא מרה בעבור עפוש הדלי מאחוריו: וכשחק · מלשון שחיקה וטחינה כמו ושחקת ממנה הדק (שם ל'): כדק · כאבק דק: יטול · ישליך וכן ויטילו את הכלים (יונה א'): (טז) ולבנון · שם יער בא"י: בער · מל' הבערה ומוקד: (יז) מאפס · דבר שאין בו ממש: ותהו ·

מצודת דוד

דעת ומי הודיעו דרך תבונות וכפל הדבר פעמים הרבה לתפארת המליצה: (טו) הן גוים · גבורת הגוים נחשב למולו כטפה המרה הנוטף משולי הדלי שהיא דבר מועט מול מימי הדלי: וכשחק מאזנים נחשבו · בעיני המקום חשובים כאבק הנשחק מעפוש מאזני נחושת אשר יוצאים ממנה בנפיחה קלה: הן איים · איי הים ישליך כאבק דק וכאומר ואם כן הוא איך יעמדו העובדי כוכבים למולו למחות בידו מלהוציא את ישראל מתוכם: (טז) ולבנון · לפי רוב גדלו אין די בעצי יער הלבנון להבעיר בהם אש על מזבחות ואין די בחיות הלבנון להקריבם עולות לפניו: (יז) כאין · כלא דבר: נחשבו לו · למולו נחשבים כאילו המה מאפס ותוהו: (יח) ואל מי · אל מי תדברים תדמו את המקום ומה הדמיון אשר

תשוו

מִי תְּדַמְּיוּן אֵל וּמַה־דְּמוּת תַּעַרְכוּ־לוֹ: יט הַפֶּסֶל נָסַךְ
חָרָשׁ וְצֹרֵף בַּזָּהָב יְרַקְּעֶנּוּ וּרְתֻקוֹת כֶּסֶף צוֹרֵף: כ הַמְסֻכָּן
תְּרוּמָה עֵץ לֹא־יִרְקַב יִבְחָר חָרָשׁ חָכָם יְבַקֶּשׁ־לוֹ לְהָכִין
פֶּסֶל לֹא יִמּוֹט: כא הֲלוֹא תֵדְעוּ הֲלוֹא תִשְׁמָעוּ הֲלוֹא הֻגַּד
מֵרֹאשׁ לָכֶם הֲלוֹא הֲבִינוֹתֶם מוֹסְדוֹת הָאָרֶץ: כב הַיֹּשֵׁב

רש"י

נגדו · כאין הם בעיניו ואינם חשובין לפניו : (יט) נסך · לשון מסכה : נסך חרש · חרש של ברזל נוסכו מברזל או מנחשת ואח"כ הצורף מרקעו בטסי זהב ומצפהו מלמעלה : ורתוקות · שלשלאות : (כ) המסכן תרומה · או אם בא לעשותו של עץ המלומד להבחין בין עץ המתקיים לשאר עצים עץ שלא ירקב מהר יבחר · המסכן · המלומד כמו (במדבר כ"ב) ההסכן הסכנתי : תרומה · הפרשה ברירת העצים : (כא) הלא תדעו · מוסדות

מצודת דוד

תשוו לו וכפל הדבר במ"ש : (יט) הפסל · וכי תדמיון לו את הפסל אשר האומן התיכו ממתכת והצורף ירדד עליו את הזהב ממעל והצורף יעשה לו שלשלאות כסף למושכו בהם כי ממקומו לא ימוש : (כ) המסכן · העני מלהפריש מכספו על הפסל כמו העשירים הנה יבחר מבין העצים עץ חזק אשר לא ירקב ויבקש לו חרש חכם להכין לו ממנו פסל חזק שלא ימוט ר"ל שלא יתפרדו חלקיו זה מזה וכאומר אם מהצורך לחזקו לבל יתפרדו חלקיו איך ידמהו לעליון : (כא) הלא תדעו · משקול הדעת תוכלו לדעת מי הוא אדון העולם : הלא תשמעו · מן המורה והמלמד אשר חקר מדעתו : הלא הוגד · מן הקבלה איש מפי איש המקובל אצלנו : מראש · מימים קדמונים : הלא הבינותם וגו' · הלא תוכלו להבין יסודות הארץ מה המה וכאומר הלא אין לה יסוד כי השמים מקיף אותה מסביב ועל מה עומדת אם לא בגזירת המקום : (כב) היושב וגו' · הלא הוא יושב על השמים המסבבים את הארץ ויושבי הארץ המה בעיניו כחגבים ואחז במשל מדרך האדם היושב ממעל שכל מה שתחתיו לו נדמה בעיניו לקטן :

מצודת ציון

ענין ריקות : (יח) דמות · מלשון דמיון : תערכו · מלשון ערך ושווי : (יט) הפסל · כן נקרא הצורה הנעבדת : נסך · ענין התכה וכן אלהי מסכה (שמות ל"ד) : חרש · אומן : ירקענו · ענין שטיחה ורדוד כמו כסף מרוקע (ירמיה י') : ורתקות · שלשלאות כמו עשה הרתוק (יחזקאל ז') : (כ) המסכן · העני והדל כמו טוב ילד מסכן (קהלת ד') : תרומה · הפרשה : ימוט · מל' נטיה וקלקול

עַל־חוּג הָאָרֶץ וְיֹשְׁבֶיהָ כַּחֲגָבִים הַנּוֹטֶה כַדֹּק שָׁמַיִם
וַיִּמְתָּחֵם כָּאֹהֶל לָשָׁבֶת׃ כג הַנּוֹתֵן רוֹזְנִים לְאָיִן שֹׁפְטֵי
אֶרֶץ כַּתֹּהוּ עָשָׂה׃ כד אַף בַּל־נִטָּעוּ אַף בַּל־זֹרָעוּ אַף
בַּל־שֹׁרֵשׁ בָּאָרֶץ גִּזְעָם וְגַם נָשַׁף בָּהֶם וַיִּבָשׁוּ וּסְעָרָה כַּקַּשׁ
תִּשָּׂאֵם׃ כה וְאֶל־מִי תְדַמְּיוּנִי וְאֶשְׁוֶה יֹאמַר קָדוֹשׁ׃
כו שְׂאוּ־מָרוֹם עֵינֵיכֶם וּרְאוּ מִי־בָרָא אֵלֶּה הַמּוֹצִיא

רש"י

הארץ מי יסדה ואותו היה לכם לעבוד : (כב) חוג · לשון מחוגה (לקמן מ"ד) עוגל קומפ"ס בלע"ז : ויושביה · לפניו כחגבים : כדוק · כירועה טייל"א בלע"ז : (כד) אף בל נטעו · אף הרי הם כמי שלא נטעו : אף בל זורעו · ועוד יתר מכן שישורשו ויעקרו כאילו לא זורעו · זריעה פחותה מנטיעה : בל שורש בארץ גזעם · לכשיעקרו לא ישרש הגזע בארץ שיהא מחליף · כל שורש שבמקרא טעמו באות ראשונה ונקודה הרי"ש פתח וזה טעמו למטה ונקוד קמץ (צירי) לפי שהוא לשון פועל · איינרצי"ני בלע"ז : (כו) מי ברא

מצודת ציון

(כב) חוג הארץ · כן יקרא השמים והוא מושאל מעגול הנעשה במחוגה שמעמידים אחד מרגלי המחוגה במקום אחד ובשני מקיף מסביב ומקום מעמד הרגל נקרא נקודה האמצעית והסובב נקרא חוג וכן השמים מקיפים הארץ והם לה לחוג : כדוק · ענין קרום כמו או גבן או דק (ויקרא כ"א) : וימתחם · ענין משיכה ופרישה ובדרז"ל המותח זמורה מאילן לאילן (כלאים פ"ו) ומענין זה באמתחת בנימין (בראשית מ"ד) לפי שהוא נמתח בעת שממלאין אותו : (כג) רוזנים · שרים כמו ורוזנים נוסדו יחד (תהלים ב') : (כד) גזעם · שרשם וכן מגזע ישי (לעיל י"א) : נשף · ענין הפחה כמו נשפת ברוחך (שמות ט"ו) : כקש · תבן : (כה) תדמיוני · מלשון דמיון : (כו) אונים · ענין כח כמו ואונו

מצודת דוד

הנוטה · הלא הוא הנוטה את השמים כאדם הנוטה קרום כל שהוא: וימתחם · פורשם כאהל להיות מוכן לשבת תחתיו: (כג) הנותן · הוא הנותן רוזנים להיות כאילו אינם : כתוהו עשה · עושה אותם להיות כדבר תוהו : (כד) אף בל נטעו · והרי הם אפילו כאילו לא נטעו מעולם ואפי' כאילו לא נזרעו מעולם שהוא פחות מנטיעה: אף בל שורש וגו' · לכשיעקרו לא ישרש אפילו הגזע בארץ שיהא מחליף ר"ל לא יחזרו לקדמותם : וגם נשף · ואפילו בנפיחה בעלמא יבשו ויאבדו ורוח סערה תשאם ממקומם כקש הנישא ברוח: (כה) ואל מי תדמיוני · ר"ל הואיל וכל אלה בי א"כ אל מי תדמיוני להיות שוה לי באמת : יאמר קדוש · ר"ל האל הקדוש יאמר אל מי וגו' : (כו) מי ברא אלה · הכוכבים והמזלות הנראים במרום

בְּמִסְפָּר צְבָאָם לְכֻלָּם בְּשֵׁם יִקְרָא מֵרֹב אוֹנִים וְאַמִּיץ כֹּחַ
אִישׁ לֹא נֶעְדָּר׃ כז לָמָּה תֹאמַר יַעֲקֹב וּתְדַבֵּר יִשְׂרָאֵל
נִסְתְּרָה דַרְכִּי מֵיְהוָֹה וּמֵאֱלֹהַי מִשְׁפָּטִי יַעֲבוֹר׃ כח הֲלוֹא
יָדַעְתָּ אִם־לֹא שָׁמַעְתָּ אֱלֹהֵי עוֹלָם יְהוָֹה בּוֹרֵא קְצוֹת
הָאָרֶץ לֹא יִיעַף וְלֹא יִיגָע אֵין חֵקֶר לִתְבוּנָתוֹ׃ כט נֹתֵן
לַיָּעֵף כֹּחַ וּלְאֵין אוֹנִים עָצְמָה יַרְבֶּה׃ ל וְיִעֲפוּ נְעָרִים

רש"י

אלה · כל הצבא אשר תראו במרום : מרוב אונים · שיש לו ושהוא אמיץ כח איש מהצבא לא נעדר שלא יקרא בשם : (כז) למה תאמר · עמי יעקב ותדבר בגלות : נסתרה דרכי מה' · העלים מנגד עיניו כל מה שעבדנוהו והמשיל עלינו אותם שלא ידעוהו : ומאלהי משפטי יעבור · העביר מלפניו משפט הגמול הטוב שהיה לו לשלם לאבותינו ולנו : (כח) בורא קצות הארץ וגו' אין חקר לתבונתו · ומי שיש לו כח כזה וחכמה כזו הוא יודע את המחשבות למה הוא מאחר טובתכם אלא כדי לכלות את הפשע ולהתם את החטאות ע"י היסורין : (כט) נותן ליעף כח · וסופו להחליף כח לעייפותכם : (ל) ויעפו נערים · גבורת אויביכם המנוערים מן המצות תיעף : ובחורים

מצודת דוד

ומי הוא המוציא בכל יום צבא מרום במספר אחד : לכולם · לכל כוכב קרא בשם השם והראוי לו וכאומר הלא ה' עושה כל אלה : מרוב אונים · בעבור רוב האון ואמלות הכח שיש לו לכן לא נעדר אחד מהם כל ימי עולם כי מתחלה עשאן שיהיו קיימים לעולם : (כז) נסתרה דרכי · העלים עיניו מכל מה שעבדנוהו והעביר מלפניו משפט הגמול כי לא שלם לנו הטוב כפי הגמול : (כח) הלא ידעת · הלא הוכל להשכיל מדעתך אם לא שמעת ממלמד ומורה : אלהי עולם ה' · ר"ל את זה תשכיל אשר ה' הוא אלהים עד עולם והוא ברא כל הארץ מקצה אל הקצה ובכל ידו משלה ולא ייעף ולא ייגע וכחו שוה בכל זמן א"כ יכול הוא לשלם גמול בכל זמן ובכל מקום : אין חקר לתבונתו · ר"ל ומה שמאחר לשלם הגמול הוא על כי אין חקר לתבונתו כי באמת בתבונה יעשה את זאת ואנחנו לא נדע : (כט) נותן ליעף כח · יבוא הזמן שיתן כח לישראל היעף בגולה : ולאין אונים וגו' · כפל הדבר במ"ש : (ל) ויעפו · ואז העובדי כוכבים שמוסיפים כח כנערים

מצודת ציון

בשרירי בטנו (איוב מ') : ואמיץ · ענין חוזק : איש · ר"ל אחד מהם : נעדר · ענין חסרון כמו אחת מהנה לא נעדרה (לעיל ל"ד) : (כח) ייעף · ייגע · פתרון אחד לשם : (כט) עצמת · ענין חוזק כמו

וְיִגָעוּ וּבַחוּרִים כָּשׁוֹל יִכָּשֵׁלוּ׃ לא וְקוֹיֵ יְהוָה יַחֲלִיפוּ כֹחַ
יַעֲלוּ אֵבֶר כַּנְּשָׁרִים יָרוּצוּ וְלֹא יִיגָעוּ יֵלְכוּ וְלֹא יִיעָפוּ׃
מא א הַחֲרִישׁוּ אֵלַי אִיִּים וּלְאֻמִּים יַחֲלִיפוּ כֹחַ יִגְּשׁוּ אָז
יְדַבֵּרוּ יַחְדָּו לַמִּשְׁפָּט נִקְרָבָה׃ ב מִי הֵעִיר מִמִּזְרָח צֶדֶק
יִקְרָאֵהוּ לְרַגְלוֹ יִתֵּן לְפָנָיו גּוֹיִם וּמְלָכִים יַרְדְּ יִתֵּן כֶּעָפָר

רש"י

כשול יכשלו · אותם שהם עכשיו גבורים וחזקים יכשלו ואתם קוי ה' תחליפו כח חדש וחזק: (לא) אבר · כנף: (א) החרישו אלי · כדי לשמוע דברי: איים · עובדי כוכבים: יחליפו כח · יתקשטו ויתחזקו בכל גבורתם אולי יעמדו בדין בכח: יגשו · הלום ואז משיגשו ידברו: למשפט נקרבה · להוכיחם על פניהם: (ב) מי העיר ממזרח · אותו שצדק יקראהו לרגלו מי העיר את אברהם להביאו מארם שהוא במזרח וצדק שהיה עושה היא היתה נקראת רגליו בכל אשר הלך: יתן לפניו גוים · מי שהעירו ממקומו להסיעו הוא נתן לפניו ארבעה מלכים וחיילותיהם: ירד · ירדם: יתן

מצודת ציון

ועופם כמו (דניאל ח'): (לא) יחליפו · ענין התחדשות ותמורה: אבר · כנף כמו אבר כיונה (תהלים נ"ה): ירוצו · ענין מהירת ההליכה: מא (א) החרישו · ענין שתיקה כמו יחריש באהבתו (צפניה ג'): (ב) העיר · מלשון התעוררות: ירד · ענין שלטנות כמו רדה בקרב

מצודת דוד

כנערים ייעפו וייגעו: ובחורים וגו' · כפל הדבר במ"ש: (לא) וקוי ה' · אבל המקוים לה' יחליפו כח חדש בכל עת: יעלו אבר · יגדלו כנף כנשרים למהר לעוף אל ארצם והוא ענין מליצה: ירוצו · בשובם לארצם ירוצו ולא ייגעו וילכו בדרך ולא ייעפו: מא (א) החרישו אלי איים · יושבי האיים החרישו לשמוע אלי כי המדבר לא ישמע ולא יאזין: יחליפו כח · יחדשו כח להתאמץ בטענות אם יוכלו להשיבני: יגשו אז ידברו · יגשו אלי לשמוע אמרי ואז אחרי שמעם ידברו דבריהם אם ימצאו מענה: יחדו · אני והם נקרב למשפט על מה שהם אומרים שאין היכולת בידי להציל את עמי מידם: (ב) מי העיר ממזרח · אברהם שהיה במזרח מי העירו ללכת משם ולמאס באלילי ארץ מולדתו: צדק יקראהו לרגלו · בכל מקום מדרך כף רגלו היה קורא את הצדק לעזוב האלילים ולהאמין בה' וכאומר ומי העירו הלא אנכי ה': יתן לפניו גוים · ר"ל מי הוא הנותן לפניו גוים הם כדרלעומר והמלכים אשר אתו: ומלכים ירד · השליטו במלכים: יתן כעפר חרבו · חרבו נתן הרוגים מרובים כעפר הארץ וקשתו הרבה חללים

חַרְבּוֹ כְּקַשׁ נִדָּף קַשְׁתּוֹ׃ ג יִרְדְּפֵם יַעֲבוֹר שָׁלוֹם אֹרַח
בְּרַגְלָיו לֹא יָבוֹא׃ ד מִי־פָעַל וְעָשָׂה קֹרֵא הַדֹּרוֹת מֵרֹאשׁ
אֲנִי יְהוָה רִאשׁוֹן וְאֶת־אַחֲרֹנִים אֲנִי־הוּא׃ ה רָאוּ אִיִּים
וְיִירָאוּ קְצוֹת הָאָרֶץ יֶחֱרָדוּ קָרְבוּ וַיֶּאֱתָיוּן׃ ו אִישׁ
אֶת־רֵעֵהוּ יַעְזֹרוּ וּלְאָחִיו יֹאמַר חֲזָק׃ ז וַיְחַזֵּק חָרָשׁ אֶת־
צֹרֵף מַחֲלִיק פַּטִּישׁ אֶת־הוֹלֶם פָּעַם אֹמֵר לַדֶּבֶק טוֹב

רש"י

כעפר חרבו · רמא כעפרא קטולין קדם חרביה · נתן את חרבו ועשה חללים רבים כעפר ואת קשתו נתן מרבה הרוגים ונופלים כקש נדף : (ג) ירדפם יעבור שלום · הלך כל מעברותיו בשלום ולא נכשל ברדפו אותם : אורח ברגליו לא יבא · דרך אשר לא בא בה קודם לכן ברגליו · לא יבא · לא היה רגיל לבא : (ד) מי פעל ועשה · לו את זאת · מי שהוא קורא הדורות מראש לאדם הראשון הוא עשה לאברהם גם את זאת : אני ה' ראשון · להפליא פלא ולעזור : ואת אחרונים אני הוא · אף עמכם בנים אחרונים אהיה ואעזור אתכם : (ה) ראו איים · עובדי כוכבים הגבורות שאעשה ויראו : קרבו ויאתיון · זה אל זה נאספים להלחם כשיראו הגאולה : (ו) איש את רעהו וגו' · יאמר חזק למלחמה אולי יעמדו להם אלהיהם : (ז) ויחזק חרש · נוסך הפסל : את צורף · המרקעו בזהב : מחליק פטיש ·

מצודת דוד

חללים כקש נדף : (ג) ירדפם · רדף אחריהם ועבר בשלום עם כי רדפם באורח שלא בא בו ברגליו מעולם ולא היה רגיל באורח ההוא : (ד) מי פעל · מי הוא שפעל ועשה את זאת הלא ה' עשהו הקורא הדורות מראש קודם שהיה ר"ל שיודע כל הדורות הבאים ויקרא לכל דור לעמוד בעתו : אני ה' ראשון · ראשון לכל הדורות שעברו ואני הוא עם הדורות האחרונים אשר יהיו : (ה) ראו איים · יושבי איים ראו הנס שעשיתי לאברהם ופחדו גם השוכנים בקצות הארץ חרדו בשמעם הנס: קרבו ויאתיון · קרבו ובאו לפני אברהם לשאול ממנו מתנת חנם ולא באו במלחמה כמ"ש ויאמר מלך סדום וגו' תן לי הנפש וגו' (בראשית י"ד) : (ו) איש את רעהו יעזורו · ועכ"ז אף שראו פלאי האל מ"מ עזרו זה לזה לעשות הפסילים : ולאחיו · כ"א אמר לאחיו חזק בעשיית הפסל וכפל הדבר במ"ש : (ז) ויחזק חרש · חרש העצים

מצודת ציון

אויביך (תהלים ק"י) : נדף · ענין כתישה כמו אל ידפנו (איוב ל"ב) : (ג) אורח · מסלה ודרך : (ה) ויאתיון · ענין ביאה כמו אתא בוקר (לעיל כא) : (ז) מחליק · מלשון חלק : פטיש · הוא המקבת וכן וכפטיש יפוצץ סלע (ירמיה כג) : הולם פעם · שניהם ענין הכאה כמו

הוּא וַיְחַזְּקֵהוּ בְמַסְמְרִים לֹא יִמּוֹט׃ ח וְאַתָּה יִשְׂרָאֵל
עַבְדִּי יַעֲקֹב אֲשֶׁר בְּחַרְתִּיךָ זֶרַע אַבְרָהָם אֹהֲבִי׃ ט אֲשֶׁר

רש"י

באחרונה כשהוא מכה בנחת להחליק את המלאכה: את הולם פעם · הוא המתחיל בה כשהיא עשת ומכה בכל כחו: אומר לדבק טוב הוא · על אותן שהין מחזרים אחר קרקע טובה לדבק בה עששיות ברזל · דבק שולדור"א בלע"ז: ויחזקהו · לצלם: במסמרים לא ימוט · כולם יחזקו זה את זה: (ח) ואתה ישראל עבדי · ועלי יש לעזור לך סוף המקרא אל תירא כי עמך אני · כך נראה לי תכור הענין לפי פשוטו ומ"א בבראשית רבה דורש כל הענין במלכי צדק ואברהם ראו אייס אותה מלחמה ויראו · שם נתיירא אברהם פן יאמר לו העמדת רשעים אלו בעולם ואברהם נתיירא משם לפי שהרג את בניו את בני עילם שהם משם · איים כשם שאיי הים מסויימין בעולם כך אברהם ושם היו מסויימין בעולם · ד"א: (ו) איש את רעהו יעזרו · זה עוזר את זה בברכות ברוך אברם (בראשית י"ד) וזה עוזר את זה במתנות (שם) ויתן לו מעשר מכל: (ז) ויחזק חרש · זה שם שהיה נפח לעשות מסמרות ובריחים לתיבה: את צורף · זה אברהם שהיה צורף את הבריות לקרבן אל השכינה: את הולם פעם · זה אברהם שהלם כל המלכים האלה פעם אחת: אומר לדבק טוב הוא · טוב לידבק באלוה של זה: ויחזקהו · שם לאברהם להיות דבק בהקב"ה ולא ימוט: (ח) ואתה ישראל עבדי · אברהם שלא היה מזרע צדיקים עשיתי לו כל זאת · ואתה ישראל עבדי הקנוי לי משני אבות: זרע אברהם אוהבי · שלא הכירני מתוך תוכחה ולימוד אבותיו אלא מתוך אהבה (ע"כ): (ט) אשר החזקתיך · לקחתיך לחלקי כמו (שמות ד) ויחזק

מצודת ציון

והנמה סיסרא (שופטים ה) וכמו נפעמתי ולא אדבר (תהלים עז) וכפל המלה בשמות נרדפים ויורה על חוזק ההכאה: במסמרים · יתדות וכן וברזל לרוב למסמרים (דה"א כ"ב): ימוט · מלשון נטיה וקלקול:

מצודת דוד

העושה הפסל חיזק בדבריו את הצורף להיות זריז במלאכת צפוי פסי הזהב אשר יצפנו: מחליק פטיש · המכה בפטיש קטן להחליק את הטסין היה מזרז את המכה על הטסין בחוזק רב בהתחלת הרדוד למען יתחיל הוא מעשהו: אומר לדבק · כאשר ידבק הטסין על הפסל שמח ואמר הנה טוב הוא וכן יפה לו: ויחזקהו · מהחזק הצפוי על ידי מסמרים למען לא יתפרד מעל הפסל: (ח) ואתה · אבל אתה ישראל אינך כמוהם כי עבדי אתה אשר בחרתי בך לי לעם לפי שאתה זרע אברהם אשר אהבני ופירש מעבודת כוכבים: (ט) אשר החזקתיך · עבר במקום עתיד כדרך הנבואות ור"ל אחזיק בך להוציאך

מגלות

החזקתיך מקצות הארץ ומאציליה קראתיך ואמר לך
עבדי־אתה בחרתיך ולא מאסתיך׃ י אל־תירא כי־
עמך אני אל־תשתע כי־אני אלהיך אמצתיך אף־
עזרתיך אף־תמכתיך בימין צדקי׃ יא הן יבשו ויכלמו
כל הנחרים בך יהיו כאין ויאבדו אנשי ריבך׃
יב תבקשם ולא תמצאם אנשי מצתך יהיו כאין וכאפס
אנשי מלחמתך׃ יג כי אני יהוה אלהיך מחזיק ימינך

רש"י

ידו ויחזק בו: מקצות הארץ · משאר האומות: ומאציליה · מן הגדולים שבהן: קראתיך · בשם חלקי בני בכורי ישראל: ולא מאסתיך · כעשו שנאמר בו (מלאכי א') ואת עשו שנאתי: (י) אל תשתע · אל ימס לבך להיות כשעוה זו וזה הכלל כל תיבה שתחלת יסודה שי"ן כשבאה לדבר בלשון מתפעל או תתפעל או יתפעל התי"ו הולכת ונכנסת בין שתי אותיות שרשי התיבה כמו (ישעיה כ"ט) ושתומם· (מיכה ז') וישתמר חוקות עמרי· (ש"א א)

מצודת דוד

מגלות מקצות הארץ: ומאציליה · מגדולי הארץ ומלכיה קראתיך שתצא מרשותם ולא יהיה בהם כח לעצור אותך: בחרתיך · מאז בחרתי בך: ולא מאסתיך · אע"פ שארך הגלות: (י) אל תשתע · אל תסור מעלי בחשבך אשר כבר עזבתיך כי אני אליך כמאז: אמצתיך · בדברים טובים ונחומים: אף עזרתיך · בימים הקדמונים: אף תמכתיך · בהיותך ביד האויב תמכתיך בימיני לבל יעשה בך האויב כלה: בימין צדקי · ר"ל לא בגמול כ"א בצדקה: (יא) הן יבושו · באמת סוף הדבר יבושו כל הכועסים בך: אנשי ריבך · המריבים עמך: (יב) תבקשם · אפילו אם תבקשם לא תמצא את אנשי מצותך: יהיו כאין וגו' · כפל הדבר פעמים רבות לגודל האבדון: (יג) מחזיק ימינך · אוחז ימינך לבל תפול: האומר

מצודת ציון

(ט) החזקתיך · ענין אחיזה כמו ויחזיקו האנשים בידו (בראשית יט): ומאציליה · כן יקראו הגדולים וכן ואל אצילי בני ישראל (שמות כ"ד): (י) תשתע · ענין הפנה והסרה כמו ועיניו השע (לעיל ו): אמצתיך · ענין חוזק: תמכתיך · ענין סעד ומשען: (יא) הנחרים · מלשון חרון וכעס וכן בני אמי נחרו בי (ש"ה א): כאין · כלא דבר: (יב) מצותך · ענין מריבה כמו הן לריב ומצה תצומו (לקמן נח): וכאפס · דבר שאין בו ממש: (יג) מחזיק · אוחז: (יד) מתי ·

הָאֹמֵר לְךָ אַל־תִּירָא אֲנִי עֲזַרְתִּיךָ׃ יד אַל־תִּירְאִי תּוֹלַעַת
יַעֲקֹב מְתֵי יִשְׂרָאֵל אֲנִי עֲזַרְתִּיךְ נְאֻם־יְהוָה וְגֹאֲלֵךְ קְדוֹשׁ
יִשְׂרָאֵל׃ טו הִנֵּה שַׂמְתִּיךְ לְמוֹרַג חָרוּץ חָדָשׁ בַּעַל פִּיפִיּוֹת
תָּדוּשׁ הָרִים וְתָדֹק וּגְבָעוֹת כַּמֹּץ תָּשִׂים׃ טז תִּזְרֵם
וְרוּחַ תִּשָּׂאֵם וּסְעָרָה תָּפִיץ אוֹתָם וְאַתָּה תָּגִיל בַּיהוָה
בִּקְדוֹשׁ יִשְׂרָאֵל תִּתְהַלָּל׃ יז הָעֲנִיִּים וְהָאֶבְיוֹנִים מְבַקְשִׁים

רש"י

תשתכרין׳ (איוב ל) תשתפך נפשי :(יד) תולעת יעקב׳ משפחת יעקב החלושה כתולעת שאין לה גבורה אלא בפיה׳ תולעת ווירמנ"א בלע"ז : מתי ישראל׳ מספר ישראל : (טו) למורג חרוץ׳ כלי הוא של עץ וכבד ועשוי חריצים חריצים כעין כלי נפחים של ברזל שקורין לימ"א בלע"ז וגוררין על הקשין של שבלין ומתתכן עד שנעשו תבן דק : חדש׳ כשהוא חדש עד שלא הוחלקו פיות חריציו הוא חותך הרבה אבל משנתיישן הוחלקו פיות חריציו : בעל פיפיות׳ הם חידודי החריצין : תדוש הרים׳ מלכים ושרים : (טז) תזרם׳ תזרה אותם כבמזרה לרוח : ורוח תשאם׳ מאליהם לגיהנם : (יז) מבקשים מים׳ נתנבא הנביא על אחרית הימים (עמוס ח) לא רעב ללחם ולא צמא למים כי אם לשמוע את דבר ה׳ וגו׳ ישוטטו לבקש את דבר ה׳ ולא ימצאו. וכשישוב אפו יכין להם לחם ומים וישכין שכינתו ורוחו בפי

מצודת ציון

אנשי : (טו) למורג׳ הוא כעין לוח עץ ובתחתיתו תחובים אבנים דקים ובו דשים התבואה וכן והמוריגים וכלי הבקר (ש"ב כ"ד) : חרוץ׳ עשוי חריצים ובקיעות בין אבן לאבן : בעל פיפיות׳ רצה לומר שיש בו פיות וחדודים רבים והם החריצים : תדוש׳ מלשון דישה : ותדוק׳ מלשון דק : כמוץ׳ היא פסולת התבואה : (טז) תזרם׳ ענין פזור כמו וזריתי פרש (מלאכי ב): תפיץ׳ תפזר : תתהלל׳ מלשון הלול ושבח :

מצודת דוד

האומר לך וגו׳ ר"ל הואיל ואני האומר לך לזה אל תירא כי אעזור לך : (יד) תולעת יעקב׳ עדת יעקב החלושה כתולעת ואין כחה אלא בפה היא התפלה כתולעת הזה שבפיה מנסרת בארזים : אני עזרתיך׳ מאז : וגאלך׳ ואהיה גאלך לעתיד אני קדוש ישראל : (טו) הנה שמתיך׳ שמתי אותך להיות כמורג העשוי חריצים והוא חדש התדוד ביותר והוא בעל פיפיות רבות : תדוש הרים׳ ר"ל תכלה את מלכי העובדי כוכבים: (טז) תזרם : אתה הפזרם והרוח תשאם למרחוק : וסערה וגו׳ כפל הדבר במ"ש : בה׳׳ בתשועת ה׳ : תתהלל׳ תתפאר בעצמך במה שתליא בטחונך בקדוש ישראל : (יז) העניים וגו׳ בני הגליות כשישובו לארצם דרך המדבר יבקשו מים ולא ימצאוהו :

מַיִם וָאַיִן לְשׁוֹנָם בַּצָּמָא נָשָׁתָּה אֲנִי יְהוָה אֶעֱנֵם אֱלֹהֵי
יִשְׂרָאֵל לֹא אֶעֶזְבֵם׃ יח אֶפְתַּח עַל־שְׁפָיִים נְהָרוֹת
וּבְתוֹךְ בְּקָעוֹת מַעְיָנוֹת אָשִׂים מִדְבָּר לַאֲגַם־מַיִם וְאֶרֶץ
צִיָּה לְמוֹצָאֵי מָיִם׃ יט אֶתֵּן בַּמִּדְבָּר אֶרֶז שִׁטָּה וַהֲדַס
וְעֵץ שָׁמֶן אָשִׂים בָּעֲרָבָה בְּרוֹשׁ תִּדְהָר וּתְאַשּׁוּר יַחְדָּו׃
כ לְמַעַן יִרְאוּ וְיֵדְעוּ וְיָשִׂימוּ וְיַשְׂכִּילוּ יַחְדָּו כִּי יַד־יְהוָה
עָשְׂתָה זֹּאת וּקְדוֹשׁ יִשְׂרָאֵל בְּרָאָהּ׃ כא קָרְבוּ רִיבְכֶם
יֹאמַר יְהוָה הַגִּישׁוּ עֲצֻמוֹתֵיכֶם יֹאמַר מֶלֶךְ יַעֲקֹב׃

רש"י

נביאיהם: נשתה · לשון (לעיל י"ט) ונשתו מים מהים · לשון (איכה ג) השאת והשבר וכולן לשון חורבה ויובש ולכך התי"ו מודגשת שהרי באה במקום שתים שאין שאת בלא תי"ו והיה לו לומר לנקבה נשתתה שהרי לזכר יחיד יאמר נשת ולרבים ונשתו: (יח) נהרות · לב מבין לתורה ולנבואה: מדבר · מקום שלא היתה חכמת התורה: (יט) אתן במדבר ארז שטה · כל מיני ישוב אף בם אתן כל מיני חכמה וטובה ושלום: תדהר ותאשור · שמות אילני סרק העשויין לבנין: (כא) קרבו ריבכם · כל העובדי כוכבים בואו וריבו והתווכחו עם בני: עצמותיכם · טענות בריאות וחזקות שלכם

מצודת דוד

בצמא · בעבור הצמאון כאילו נעתק לשונם ממקומו: אעגם · כדבר שאלתם על המים: (יח) על שפיים · במקומות הגבוהים אוליך נהרות עם כי אין דרך הנהרות למשוך שמה: מעינות · אפתח מעיינות: למוצאי מים · להיות מקום מוצא מים: (יט) אתן במדבר ארז וגו' · שיתענגו בני הגליות בצלם: יחדו · כולם יחדו יהיו שמה: למען יראו וגו' · זה הפלא אעשה להם למען יראו העובדי כוכבים וישימו על לב וישכילו לדעת אשר יד ה' עשתה זאת הגאולה והוא ברא הפלא ההוא: (כא) קרבו ריבכם · שב לדבר לעובדי הפסל ואמר להם קרבו הריב שיש לכם עם ה' ועם עמו: הגישו עצמותיכם · תוכן הטענות ועצמות הדבר ·

מצודת ציון

(יז) נשתה · ענין העתקה מן המקום וכן ונשתו מים מהים (לעיל יט): אעגם · מלשון עניה ותשובה: (יח) שפיים · כן נקראו המקומות הגבוהים וכן רוח צח שפיים (ירמיה ד): לאגם · כן נקרא מקום כניסת המים וכן ועל אגמיהם (שמות ז): ציה · שממון: (יט) ארז וגו' · שמות אילני סרק: בערבה · במדבר: ברוש וגו' · שמות אילני סרק: (כא) עצמותיכם · ענין תוכן הדבר

כב יַגִּישׁוּ וְיַגִּידוּ לָנוּ אֵת אֲשֶׁר תִּקְרֶינָה הָרִאשֹׁנוֹת ׀ מָה
הֵנָּה הַגִּידוּ וְנָשִׂימָה לִבֵּנוּ וְנֵדְעָה אַחֲרִיתָן אוֹ הַבָּאוֹת
הַשְׁמִיעֻנוּ ׃ כג הַגִּידוּ הָאֹתִיּוֹת לְאָחוֹר וְנֵדְעָה כִּי אֱלֹהִים
אַתֶּם אַף־תֵּיטִיבוּ וְתָרֵעוּ וְנִשְׁתָּעָה וְנִרְאֶ ונראה קרי יַחְדָּו ׃
כד הֵן־אַתֶּם מֵאַיִן וּפָעָלְכֶם מֵאָפַע תּוֹעֵבָה יִבְחַר בָּכֶם ׃
כה הַעִירוֹתִי מִצָּפוֹן וַיַּאת מִמִּזְרַח־שֶׁמֶשׁ יִקְרָא בִשְׁמִי

ר ש״ י

ולשון ריב הוא זה מלשון משנה שנים שהיו מתעצמין בדין במסכת סנהדרין : (כב) יגישו · מכחישי תורה את נביאיהם וקוסמיהם : ויגידו לנו את אשר תקרינה · לעתיד : הראשונות · שהיו קודם בריאת עולם ועל מה נבראו מה הנה (ס"א מאורעות שהתחילו כבר מה יהא בסופן) : או הבאות · לעתיד ישמיעונו ונראה אם יש בהם ממש שיתקיימו דבריהם: (כג) הגידו האותיות לאחור · המופתים הבאים באחרונה : ונשתעה · ונספר דבריכם ויספר מתרגמינן ואישתעי : (כד) הן אתם מאין · ודבריכם איך יתקיימו : ופעלכם מאפע · אינכם אלא פועים ומרימים קול להשעות בדברי כזב : תועבה · הנתעבים הם יבחרו בכם ולא הקב"ה ולא עבדיו ולא משרתיו : (כה) העירותי מצפון ויאת · אני מגיד העתידות הנני מעיר לבנות חרבות ירושלים את כורש מצפון ויאת על בבל להחריבה : ממזרח שמש יקרא בשמי · כל

מצודת ציון

ועצמותו וכן לא נכחד עצמי ממך (תהלים קלט) : (כב) תקרינה · מל' מקרה : (כג) האותיות · הבאות כמו אתא בוקר (לעיל כא) : לאחור · מלשון אחרון : ונשתעה · ענין ספור דברים כי תרגום של ויספר הוא ואשתעי וכן ואשעה בחקיך תמיד (תהלים קט) : (כד) מאפע · הוא אפעה והוא מין נחש רע : תועבה · איש תועבה וכן ואני תפלה (תהלים קט"ט) ומשפטו איש תפלה : (כה) העירותי · מלשון התעוררות :

מצודת דוד

(כב) יגישו· הפסילים שאתם אומרים אלהים המה יגישו נא ויגידו לנו את אשר יקרא באחרית הימים: הראשונות מה הנה · יאמרו מה היה קודם בריאת העולם : הגידו · אמרו נא ונשימה לבנו לזכור אם כן היה ובזה נדע שתדעו גם אחריתן של העולם : או הבאות השמיענו · השמיעו אותנו את העתידות לבוא אם ידעתם : (כג) האותיות לאחור · הבאות באחרית הימים : ונדעה · ואז נדעה אשר אלהים אתם ואף תוכלו לעשות למי טובה או רעה : ונשתעה · ואז נספר אני ואתם נראה יחדו מה לעשות בעולם ואמר בדרך לעג והתול:(כד) הן אתם מאין· באמת אתם הם מדבר שאין בו ממש:מאפע· ממעשה האפעה הממית להדבקים בו:תועבה·איש מתועב בוחר בכם:(כה) העירותי·כאומר הנה אני

וְיָבֹא סְגָנִים כְּמוֹ־חֹמֶר וּכְמוֹ יוֹצֵר יִרְמָס־טִיט : כו מִי־
הִגִּיד מֵרֹאשׁ וְנֵדָעָה וּמִלְּפָנִים וְנֹאמַר צַדִּיק אַף אֵין־
מַגִּיד אַף אֵין מַשְׁמִיעַ אַף אֵין־שֹׁמֵעַ אִמְרֵיכֶם :
כז רִאשׁוֹן לְצִיּוֹן הִנֵּה הִנָּם וְלִירוּשָׁלַםִ מְבַשֵּׂר אֶתֵּן :

רש"י

ממלכות הארץ נתן לי ה' אלהי השמים (עזרא א) ונראה שארץ פרס במזרחית צפונית היא לארץ ישראל · ד"א העירותי מצפון את נבוכדנצר להחריב את עירי ויאת וכורש העירותי ממזרח שיקרא בשמי לבנות את עירי שמלכות פרס ממזרח ארץ ישראל היא שנאמר ראיתי את האיל וגו' ויונתן תירגם אייתיתי בגלאי מלך דתקיף מרוח צפונא ווייתי כמיפק שמשא בגבורתיה ממדינחא אגבריניה בשמי : ויבא סגנים · ויבא על מלך בבל ועל שריו כאשר בא לרמוס על חומר וכמו יוצר חרשים ירמוס טיט לכלי חרס כן ירמוס הוא סגנים : (כו) מי · מנביאי הבעל הגיד כמוני דבר העתיד לבא · ומי מלפנים הגידה ולכשתבא נאמר שהוא צדיק שנבואתו צדק : אף אין מגיד · אבל אין בכם שיגיד עתידות ותתקיים : אף אין שומע אמריכם · שיעיד בבא העתיד פלוני נביא הבעל ניבא אותה מלפנים : (כז) ראשון לציון הנה הנם · מלך ראשון שיתן לב לציון הנה זה הוא שאמרתי ואע"פ שלא תגמור הגאולה על ידו הוא יהיה המתחיל מי בכם מכל עמו (עזרא א) : הנם · זקני ישראל יהיו נכונים על פי דברו לעלות מן הגולה ולהתחיל : ולירושלים מבשר אתן · באותן הימים חגי זכריה אשר יזרזום לבנות בימי דריוש השלישי

מצודת דוד

אגיד עתידות אשר כבר גזורה מלפני להעיר את נ"נ מצפון לבוא על ירושלים ולהשחיתה ואח"ז יבוא כורש ממזרח ויקרא בשמי להאמין בי והוא יבוא על שרי בבל לרמסם כמו חומר וכמו היוצר הרומס טיט וכפל הדבר במ"ש : (כו) מי הגיד מראש · מי מהפסילים הגיד דבר מראש טרם בוא ובבוא הדבר נדעה שאמת דבר : ומלפנים · מי הגיד דבר לפני בואה ובבוא הדבר נאמר צדקו דבריו והוא כפל ענין במ"ש : אף אין מגיד · אבל באמת אין בכם מגיד שום דבר אף ההוה כי פה להם ולא ידברו : אף אין משמיע · דבור בעלמא והוא כפל במ"ש : אף אין שומע · אמריכם אף אין בהם מי שישמע אמריכם כי אזנים להם ולא יאזינו : (כז) ראשון לציון · כאומר אבל אני אגיד עתידות אשר הראשון שיבוא לציון מהגלות יבשר ויאמר הנה בא הגאולה ומיד הנה הם יבואו ולא תהיה תוחלת ממושכה : ולירושלים מבשר אתן · ר"ל בהשגחה

מצודת ציון

ויאת · ענין ביאה : סגנים · מין שרים : חומר · הוא כעין טיט : יוצר · אומן חרש : ירמוס · ענין דריכה ברגל : (כז) הנם · הנה הם :

אביא

כח וָאֵרֶא וְאֵין אִישׁ וּמֵאֵלֶּה וְאֵין יוֹעֵץ וְאֶשְׁאָלֵם וְיָשִׁיבוּ
דָבָר׃ כט הֵן כֻּלָּם אָוֶן אֶפֶס מַעֲשֵׂיהֶם רוּחַ וָתֹהוּ
נִסְכֵּיהֶם׃ מב א הֵן עַבְדִּי אֶתְמָךְ־בּוֹ בְּחִירִי רָצְתָה נַפְשִׁי
נָתַתִּי רוּחִי עָלָיו וּמִשְׁפָּט לַגּוֹיִם יוֹצִיא׃ ב לֹא יִצְעַק וְלֹא

רש"י

לפרש: (כח) וארא ואין איש · תמיד אני מביט בנביאי הבעל ואין איש מגיד דבר עתיד: ומאלה · מכל אלה העתידות לבא ואין מהם יועץ שעמד בסוד ה' וידע אותם: ואשאלם וישיבו דבר · אשר ישיבו דבר אם אשאלם: (כט) הן כולם און · יש לכם לדעת שכל נביאי מכחישי תורה און ואפס כל מעשיהם: נסכיהם · דמות מסכותם כמו הפסל נסך חרש ויונתן תירגם בענין אחר: ראשון לציון וגו' · פתגמי נחמתא דאיתנביאו נביא מלקדמין על ציון הא אתו · ולפי התרגום כל הענין מדבר ממלך המשיח ובגאולה אחרונה אבל אני רואה נבואה שנתנבא ישעיה על כורש כולה בלשון הסגנון של פרשה זו אני ה' העירותיהו בצדק · קורא ממזרח עיט · האותיות שאלוני מגיד מראשית אחרית · כולם נוטים אחר ענין פרשה זו: (א) הן עבדי אתמך בו · הן עבדי יעקב אינו כמותכם כי אתמך בו: בחירי · ישראל קרוי בחירו (תהלים קל"ה) כי יעקב בחר לו יה ואומר (לקמן מ"ה) למען עבדי יעקב וישראל בחירי: רצתה נפשי · עליו נתתי רוחי להודיע נביאיו את סודו וסופו משפט לגוים יוציא שנאמר (לעיל ב) והלכו גוים רבים וגו' ויורנו מדרכיו וגו': (ב) ולא ישא · לא יגביה קול לא יצטרך להוכיח ולהתנבאות

מצודת ציון

(כט) און · אפס: רוח ותוהו · פתרון אחד להם דבר שאין בו תועלת וממש: נסכיהם · הפסל הנעשה בהתכת המתכת וכן הפסל נסך חרש (לעיל מ): מב (א) אתמך · ענין השענה: רצתה · מל' רצון:

מצודת דוד

אביא מבשר כזה לבשר כמוך לא: (כח) וארא · אבל בעובדי הפסל אראה שאין בהם איש יודע העתיד: ומאלה · מהפסילים עצמן אין בהם מי מייעץ לעובדיו מה לעשות: ואשאלם · מלא ואין עומדת במקום שתים לומר אין בהם מי אשר אשאלם שישיבו דבר כי הדבור אין בהם: (כט) הן כולם · באמת הפסילים עם עובדיהם המה הבל ולא ממש וכפל הדבר במ"ש: מב (א) הן עבדי · הנה עבדי אשר אתמך בו והוא מלך המשיח ואמר במשל ממלך ב"ו הנשען על עבדו הנאמן: בחירי רצתה נפשי · הנבחר לי אשר רצתה נפשי בו: נתתי רוחי עליו · כמ"ש ונחה עליו רוח ה' וגו' (לעיל י"א): משפט וגו' · יוציא משפטם לאור וכמ"ש ושפט בין הגוים וגו' (לעיל ב'): (ב) לא יצעק · לא כדרך השופט הצועק על הנשפטים לפניו להכריתם על המשפט כי בנחת יקבלו דבריו: ולא

יִשָּׂא וְלֹא־יַשְׁמִיעַ בַּחוּץ קוֹלוֹ׃ ג קָנֶה רָצוּץ לֹא יִשְׁבּוֹר
וּפִשְׁתָּה כֵהָה לֹא יְכַבֶּנָּה לֶאֱמֶת יוֹצִיא מִשְׁפָּט׃ ד לֹא
יִכְהֶה וְלֹא יָרוּץ עַד־יָשִׂים בָּאָרֶץ מִשְׁפָּט וּלְתוֹרָתוֹ אִיִּים
יְיַחֵלוּ׃ ה כֹּה־אָמַר הָאֵל ׀ יְהוָה בּוֹרֵא הַשָּׁמַיִם וְנוֹטֵיהֶם
רֹקַע הָאָרֶץ וְצֶאֱצָאֶיהָ נֹתֵן נְשָׁמָה לָעָם עָלֶיהָ וְרוּחַ

רש"י

אל הגוים שהם מעצמם יבואו ללמוד מהם כענין שנאמר (זכריה ח) נלכה עמכם כי שמענו אלהים עמכם: (ג) קנה רצוץ לא ישבור · ת"י ענותניא דאינון כקניא רעיע לא יתברון ותשיכיא דאינון כבוצין עמי (פי' כנר כבה) לא יטפון: ופשתה כהה · פתילת פשתה לחה שקרובה ליכבות מלך שלהם לא יגזול את הדלים ולא ירצץ את העניים ואת החלשים: (ד) ולא ירוץ · כמו ולא ירצץ כי מלאה הארץ דעה (לעיל י"א) וישמעו להן כענין שנאמר (צפניה ג) כי אז אהפוך אל עמים וגו' וזהו ולתורתו איים ייחלו כולם ישמעו לתורתו: (ה) האל ה' · בעל הדין ובעל הרחמים: בורא השמים · תחלה כמין פקיע של שתי ואח"כ נטה אותה כדאיתא במסכת חגיגה: וצאצאיה · ובורא את היוצאים ממנה: נותן נשמה · נשמת חיים: לעם עליה · לכולם

מצודת דוד

ישא · לא ישא קולו וכפל הדבר לחוזק: ולא ישמיע בחוץ קולו · אף כשיעשה משפט בחוצות במקום מרבית אנשים לא יצטרך להשמיע קול חזק להשתיקם לשמוע אמריו כי מעצמם ישימו כף לפיהם: (ג) קנה רצוץ · קנה המרוסס שהוא קרוב להשבר: לא ישבור · ר"ל לא יטה דין חלושי הכח לא כדרך שופטי העובדי כוכבים שמחניפים לגדולים ומטים דין החלשים: ופשתה כהה · פשתה הדולקת שהוכהה מאורה וקרובה להכבות לא יגמור כבויה והוא ג"כ משל על חלושי הכח וכפל הדבר במ"ש: לאמת יוציא משפט · כי יוציא המשפט לאמיתו ולא יטעהו בעבור חולשת חלושי הכח: (ד) לא יכהה · לא יכהה מאורו ולא ירוץ ר"ל לא יחלש ולא יתרפה עד ישים משפט באנשי הארץ: ולתורתו · אל מה שיורה וילמד יצפו ויקוו יושבי האיים הרחוקים: (ה) ונוטיהם · הוא נטה אותם להיות כאהל: רוקע · פרש את הארץ והוציא צאצאיה הם הצמחים כולם: לעם עליה · אל העם אשר הם עליה נתן נשמה ואל

מצודת ציון

(ג) קנה · מטה: רצוץ · מרוסס וכן משענת הקנה הרצוץ (לעיל ל"ו): ופשתה · פשתן: כהה · ענין עכירות וחושך וכן בהרות כהות (ויקרא י"ג): יכבנה · מלשון כבוי: (ד) ירוץ · מלשון רציצה: ולתורתו · מל' הוראה ולמוד: ייחלו · יקוו כמו יחל ישראל (תהלים קל): (ה) רוקע · ענין פרישה וכן לרוקע

לַהֹלְכִים בָּהּ׃ ו אֲנִי יְהוָה קְרָאתִיךָ בְצֶדֶק וְאַחְזֵק בְּיָדֶךָ
וְאֶצׇּרְךָ וְאֶתֶּנְךָ לִבְרִית עָם לְאוֹר גּוֹיִם׃ ז לִפְקֹחַ עֵינַיִם
עִוְרוֹת לְהוֹצִיא מִמַּסְגֵּר אַסִּיר מִבֵּית כֶּלֶא יֹשְׁבֵי חֹשֶׁךְ׃
ח אֲנִי יְהוָה הוּא שְׁמִי וּכְבוֹדִי לְאַחֵר לֹא־אֶתֵּן וּתְהִלָּתִי
לַפְּסִילִים׃ ט הָרִאשֹׁנוֹת הִנֵּה־בָאוּ וַחֲדָשׁוֹת אֲנִי מַגִּיד

רש"י

בשוה : ורוח · קדושה : להולכים בה · למתהלכים לפניו : (ו) קראתיך · לישעיה הוא אומר : ואצרך · כשיצרתיך זאת היתה מחשבתי שתשיב את עמי לבריתי ולהאיר להם : לאור גוים · כל שבט קרוי גוי לעצמו כענין שנאמר גוי וקהל גוים : (ז) לפקוח עינים עורות · כשאינם רואין את גבורתי לתת לב לשוב אלי : להוציא ממסגר אסיר · ועל ידי שיתפקחו עיניהם יצאו אסירים ממסגר ד"א לבשרם על גלות העתידה לבא עליהן שסופן לצאת ממנה : (ח) הוא שמי · הוא מפורש בלשון אדנות וכא ועלי להראות שאדון אני לפיכך כבודי לאחר לא אתן שיהיו עובדי כוכבים מושלים בעמי עולמית ויאמרו יד אלהיהם רמה : (ט) הראשונות · שהבטחתי לאברהם על גלות מצרים (שם ט"ו) וגם את הגוי וגו' : הנה באו · שמרתי הבטחתי ועתה

מצודת ציון

הארץ על המים (שם קלו) : (ו) ואחזק · ענין אחיזה : ואצרך · ענין שמירה : (ז) לפקוח · ענין פתיחה כמו פוקח עורים (שם קמ"ו): מבית כלא · מקום מאסר :

מצודת דוד

שאר הבריות המתהלכים בה נתן כח החיוני : (ו) קראתיך בצדק · על המשיח יאמר מה שקראתי בשמך ע"י הנביאים הוא בצדק ודבר המתקיים : ואחזק בידך · אאחוז בידך להגביר אותך על כל : ואצרך · אני אשמור אותך: ואתנך לברית עם · אתן הכח בידך להשב עמי לבריתי לקיים התורה והמצוה: לאור גוים · להאיר עיני הגוים כולם לדעת שה' הוא האלהים: (ז) לפקוח · מי שנתעורו עיניו מלראות פועל ה' אתה תפתחם ותשכילם : להוציא · את ישראל האסורים בגולה תוציא מבית מסגרים ומבית כלא תוציא את היושבים שמה בחושך : (ח) הוא שמי · המיוחד לי לא כשם הפסילים שאין שמם מיוחד להם כי יקראום בשם אלוה ואין איל אתם : וכבודי וגו' · לא אתן עוד כבודי לאחר כי עד הנה על מה שלא עשיתי משפט בעובדי כוכבים נתנו אחר הפסילים וכבדו אותם במקום שהיה ראוי לכבד אותי אבל מעתה אעשה משפט ולא יכבדו עוד לפסילים : ותהלתי · מלת לא עומדת במקום שהיה לומר לא תהלתי לפסילים ר"ל מה שראוי להלל אותי לא יהללו לפסילים כמאז וכפל הדבר במ"ש : (ט) הראשונות · הנבואות הראשונות שנבאתי על סנחריב הנה כבר באו : וחדשות · עתה אני מגיד

בְּטֶרֶם תִּצְמַחְנָה אַשְׁמִיעַ אֶתְכֶם׃ י שִׁירוּ לַיהוָה שִׁיר
חָדָשׁ תְּהִלָּתוֹ מִקְצֵה הָאָרֶץ יוֹרְדֵי הַיָּם וּמְלֹאוֹ אִיִּים
וְיֹשְׁבֵיהֶם׃ יא יִשְׂאוּ מִדְבָּר וְעָרָיו חֲצֵרִים תֵּשֵׁב קֵדָר יָרֹנּוּ
יֹשְׁבֵי סֶלַע מֵרֹאשׁ הָרִים יִצְוָחוּ׃ יב יָשִׂימוּ לַיהוָה כָּבוֹד
וּתְהִלָּתוֹ בָּאִיִּים יַגִּידוּ׃ יג יְהוָה כַּגִּבּוֹר יֵצֵא כְּאִישׁ
מִלְחָמוֹת יָעִיר קִנְאָה יָרִיעַ אַף־יַצְרִיחַ עַל־אֹיְבָיו יִתְגַּבָּר׃
יד הֶחֱשֵׁיתִי מֵעוֹלָם אַחֲרִישׁ אֶתְאַפָּק כַּיּוֹלֵדָה אֶפְעֶה

רש"י

חדשות אני מגיד לעמי להבטיח על גלות שניה: (י) תהלתו מקצה הארץ · על כרחם כשיראו את גבורתי לישראל יודו כל העובדי כוכבים כי אלהים אני: יורדי הים · פורשי בספינות: ומלואו · הקבועים בים ולא באיים אלא מתוך המים שופכים עפר כל אחד ואחד כדי בית והולכים מבית לבית בספינה כגון עיר ווניצי"א: (יא) ישאו מדבר · קול בשיר: הצרים תשב קדר · (מוסב על ישאו) מדבר קדר שהם דרים עתה באהלים ישאו קול וירונו (כמו והחצרים אשר תשב קדר) · במדבר קדר שהם דרים עתה באהליהם יהיו ערים וחצרים קבועים: יושבי סלע · המתים שיחיו כן ת"י: מראש הרים יצוחו · מריע טוריא ירימון קלהון: (יד) החשיתי מעולם · זה ימים

מצודת דוד

חדשות שלא שמעתם עדיין והוא הגאולה העתידה: בטרם תצמחנה · ר"ל עד לא התחילה להתגלות אשמיע אתכם: (י) שירו לה' · אז ישירו לה' שיר חדש ותהלתו יהיה נשמע מקצה הארץ: יורדי הים · הפורשים בים והבריות הממלאים את הים גם המה יהללו לה': איים ויושביהם · האיים עצמם והיושבים בהם יהללו לה' והוא ענין מליצה כי אין האיים והבריות בעלי דעה ודבור להלל וכן נאמר נהרות ימחאו כף (תהלים צ"ח): ישאו מדבר וגו' · כל מדבר ועריו וכל חצרים אשר תשב בהם עדת קדר כולם ישאו קול שיר: ירונו וגו' · היושבים על הסלע ירונו תהלות ה': יצוחו · ר"ל יהיה נשמע קול צוחה של שמחה והלל: (יב) ישימו · ר"ל בפיהם יתנו לו כבוד: יגידו · האנשים השוכנים שמה: (יג) יצא · לתשועת ישראל: יעיר קנאה · יעורר לקנאות קנאת עמו: יריע · כגבור המנצח במלחמה: יתגבר · יחזק את עצמו על אויביו: (יד) החשיתי מעולם · זה זמן רב

מצודת ציון

(יא) יצוחו · ענין הרמת קול: (יג) יעיר · מלשון התעוררות: יריע · מלשון תרועה: יצריח · ענין צעקה בקול גדול כמו מר צורח (צפניה א): (יד) החשיתי · ענין שתיקה כמו לא אחשה (לקמן ס"ב): אחריש · אשתוק: אתאפק · ענין

אֶשֹּׁם וְאֶשְׁאַף יָחַד׃ טו אַחֲרִיב הָרִים וּגְבָעוֹת וְכָל־עֶשְׂבָּם
אוֹבִישׁ וְשַׂמְתִּי נְהָרוֹת לָאִיִּים וַאֲגַמִּים אוֹבִישׁ׃
טז וְהוֹלַכְתִּי עִוְרִים בְּדֶרֶךְ לֹא יָדָעוּ בִּנְתִיבוֹת לֹא־יָדְעוּ
אַדְרִיכֵם אָשִׂים מַחְשָׁךְ לִפְנֵיהֶם לָאוֹר וּמַעֲקַשִּׁים לְמִישׁוֹר
אֵלֶּה הַדְּבָרִים עֲשִׂיתִם וְלֹא עֲזַבְתִּים׃ יז נָסֹגוּ אָחוֹר
יֵבֹשׁוּ בֹשֶׁת הַבֹּטְחִים בַּפָּסֶל הָאֹמְרִים לְמַסֵּכָה אַתֶּם

רש"י

רבים החשיתי על חורבן ביתי ותמיד אחרים : אתאפק · לשון הווה עד עתה הניקתני רוחי ומעתה כיולדה אפעה : אשום · אתבהל : ואשאף · ואתאוה להשמיד הכל יחד כל אויבי : (טו) אחריב הרים וגבעות · אהרוג מלכים ושלטונים : וכל עשבם · כל הנלווים עליהם : אוביש · לשון יובש הוא לענין דבר לא כגון עשב ונהרות : (טז) והולכתי · ישראל שהיו עורים עד הנה מהביט אלי בדרך הטוב אשר לא ידעו להלוך בה : עשיתם · אעשה

מצודת ציון

התחזקות כמו המון מעיך וגו' התאפקו (לקמן סג) : אפעה · ענין צעקה ובדרז"ל פעיתא היא דא (סוכה כ"א) : אשום · מל' שממון : אשאף · ענין בליעה וכן ושאף למים חילה (איוב ה) : (טו) אחריב · מלשון חורבן : אוביש · מלשון יבש : ואגמים · מקום כניסת המים : (טז) בנתיבות · מל' נתיב ושביל : אדריכם · מלשון דריכה והלוך : אשים · מל' שימה : ומעקשים · מל' עקש ועקום : למישור · מל' ישר ושוה : (יז) נסוגו אחור · ענין החזרה לאחור וכן ונסוג מאחר אלהינו (לקמן נט) : למסכה · לקבוצת פסל

מצודת דוד

אני שותק על מה שעשו העובדי כוכבים לעמי : אתאפק · אתחזק לכבוש כעסי : כיולדה אפעה · אבל מעתה אשאג בקול כיולדה ואהומם ולאבדם : אשום ואשאף יחד · אעשה שממה ואבלע כולם יחד : (טו) אחריב · את ההרים והגבעות אעשה חורבה ואוביש את עשבם ר"ל אאבד המלכים והשרים וכל המון העם : לאיים · להיות חורב ויובש כאיים ר"ל אאבד העובדי כוכבים הנמשלים למים רבים : ואגמים וגו' · כפל הדבר במ"ש : (טז) והולכתי עורים · אז אוליך את ישראל לארצם דרך המדבר בדרך אשר לא ידעוהו והמה כעורים לה : בנתיבות וגו' · כפל הדבר במ"ש :

אשים מחשך · ההולך בדרך שאין ידוע לו הוא כאילו הולך בחושך : ומעקשים למישור · דרך המעוקם אעשה ישר ושוה : עשיתים · מאז כשיצאו ממצרים עשיתי כאלה : ולא עזבתים · לעתיד לבוא : (יז) נסוגו וגו' · אז הבוטחים בפסל יבושו בבושת ויחזרו לאחור כדרך אדם הנכלם שחוזר לאחוריו לבל יראהו בבשתו : האומרים וגו' · כפל

אֱלֹהֵינוּ׃ יח הַחֵרְשִׁים שְׁמָעוּ וְהַעִוְרִים הַבִּיטוּ לִרְאוֹת׃
יט מִי עִוֵּר כִּי אִם־עַבְדִּי וְחֵרֵשׁ כְּמַלְאָכִי אֶשְׁלָח מִי עִוֵּר
כִּמְשֻׁלָּם וְעִוֵּר כְּעֶבֶד יְהוָה׃ כ רָאִית ראות ק' רַבּוֹת וְלֹא
תִשְׁמֹר פָּקוֹחַ אָזְנַיִם וְלֹא יִשְׁמָע׃ כא יְהוָה חָפֵץ לְמַעַן
צִדְקוֹ יַגְדִּיל תּוֹרָה וְיַאְדִּיר׃ כב וְהוּא עַם־בָּזוּז וְשָׁסוּי

רש"י — כצ"ל בפתח ע"פ המסורה

כן לשון נבואה לדבר על העתיד כאילו עשוי: (יח) החרשים והעורים · על ישראל הוא אומר: (יט) מי עור · בכם אין אחר כי אם עבדי הוא העור שבכולכם · וחרש שבכם הרי הוא כמלאכי אשר אני שולח להנבאת נבואות: מי עור כמשולם · מי שהיה עור בכם כבר קבל יסוריו והרי הוא כמשולם כל תגמוליו ויצא נקי: (כ) ראות רבות · ראיות הרבה לפניכם ואזניכם שומרים להביט במעשי ולשוב אלי: פקח אזנים · אני עסוק לפקוח אזניכם ע"י נביאי ולא ישמע איש מכם את דברי ולשון הוה הוא: (כא) ה' חפץ · להראותכם ולפקוח אזניכם למען צדקו ולכך הוא מגדיל ומאדיר לכם תורה: (כב) והוא ·

מצודת דוד

הדבר במ"ש: (יח) החרשים שמעו · אתם ישראל החרשים משמוע דבר ה' והעורים מלראות מצותיו שמעו מעתה והביטו לראות הואיל וטובה גדולה מוכנת לכם: (יט) מי עור וגו' · כאילו יפרש דבריו לומר מה שכללתי גם הכשרים שבכם לקראם חרשים ועורים כי מי הוא היותר ראוי להקרא עור כי אם עבדי על כי הוא יודע ומכיר בקלקול הדור ואינו מסתכל במעשיהם להסירם ולתקנם: וחרש וגו' · חוזר על מלת מי לומר מי הוא היותר ראוי להקרא חרש כמלאכי אשר אשלח ר"ל מי שנתתי חכמה בלבו וכאילו שלחתיו ללמד דעת את העם והוא כחרש לא ישמע מעשה בני העם להזהירם על הדבר: כמשולם · השלם במדות: כעבד ה' · כפל הדבר פעמים ושלא כדרך המליצה: (כ) ראות רבות · הלא המה רואים הרבה חכמה ואין בהם מי אשר ישמור את הזולת להשיבו מדרכו הרעה ולכן מהראוי להקרא עור: פקוח אזנים · הלא יש להם אזנים פתוחות להבין מצות ה' ואין בהם מי אשר ישמע כי עושה עצמו כאילו לא יבין ואינו מזהיר לזולת ולכן מהראוי להקרא חרש: (כא) ה' חפץ · ר"ל הלא עיקר חפץ ה' באנשים כאלה הוא בעבור שע"י מהם יצדיק את הזולת ללמדו דרך הישר ולהגדיל התורה ולהאדירה ר"ל להרבות למוד דעת את העם: (כב) והוא עם בזוז ושסוי · ר"ל

מצודת ציון

הנעשה ממתכת ביליקה והתכה: (יח) הביטו · ענין הסתכלות וראיה: כמלאכי · ענין שליח: (כ) פקוח · ענין פתיחה: (כא) חפץ · ענין רצון: ויאדיר · ענין חוזק: (כב) בזוז ·

הָפֵחַ בַּחוּרִים כֻּלָּם וּבְבָתֵּי כְלָאִים הָחְבָּאוּ הָיוּ לָבַז וְאֵין
מַצִּיל מְשִׁסָּה וְאֵין־אֹמֵר הָשַׁב׃ כג מִי בָכֶם יַאֲזִין זֹאת
יַקְשִׁב וְיִשְׁמַע לְאָחוֹר׃ כד מִי־נָתַן לִמְשׁוֹסָּה למשסה ק'
יַעֲקֹב וְיִשְׂרָאֵל לְבֹזְזִים הֲלוֹא יְהוָה זוּ חָטָאנוּ לוֹ וְלֹא־
אָבוּ בִדְרָכָיו הָלוֹךְ וְלֹא שָׁמְעוּ בְּתוֹרָתוֹ׃ כה וַיִּשְׁפֹּךְ עָלָיו

פתח בס"פ · עי' מ"ש

רש"י

העם הזה בזוז ושסוי וסוף הענין ולא ישים על לב כל זה לומר למה קראתני זאת מי נתן למשסה יעקב: הפח בחורים כולם · בחוריהם פחי נפש כולם · (תוספת · ד"א · הפח בחורים כולם ישימו את עצמם בפחי האדמה ובחורים · ובבתי כלאים החבאו יוכיח שכן הוא): ואין אומר השב · כמו השב לפיכך הוא רפי אבל השב באמתחותינו הוא דגש: (כג) יאזין · לתת לב לזאת מי נתן למשסה יעקב: לאחור · יקשיב וישמע דבר שיעמוד לו באחרונה וכן ת"י לאחור לסופא וכן כל לאחר שבמקרא עתיד להיות הוא: (כד) זו חטאנו לו · זו היא שגרמה את המשיסה והבז את אשר חטאנו לו: ולא אבו · אבותינו בדרכיו הלוך:

מצודת ציון

מלשון בזה ושלל: ושסוי · ענין רמיסה כמו שסוהו כל עוברי דרך (תהלים פט): הפח · ענין דאבון ודאגה כמו ונפש בעליו הפחתי (איוב לא): ובבתי כלאים · הוא משמר בית האסורים: החבאו · מל' מחבואה ומסתור: משסה · כמו למשסה והוא ענין רמיסה: (כג) יאזין · ישמע באזניו: יקשיב · ענין שמיעה: (כד) לא אבו · לא רצו כמו לא אבה יבמי (דברים כה):

מצודת דוד

והם לא כן עשו כי לא למדו דעה את העם ולא שבו מדרכם והמה בעונם בזוזים ורמוסים לכל העובדי כוכבים: הפח בחורים כולם · כל בחוריהם יש להם מפח נפש והמה חבואים וכלואים בבתי כלאים: ואין מציל · אין מי מציל מן הבזה: משסה · היו למשיסה ואין מי אומר השיבהו למקומו ואל תוסיף לרמסו ומוסב למעלה לומר הלא על כי לא נתנו לב לשמוע ולראות קלקול הדור ולתקנם באה עליהם הצרה הזאת ומהראוי הוא לקראם עורים וחרשים: (כג) מי בכם · ר"ל וכי נמצא מי בכם אשר יאזין לתת לב לזאת האמור למעלה: יקשיב · וכי נמצא מי בכם אשר יקשיב לשמוע דבר שיעמוד לו באחרונה: (כד) מי נתן · ר"ל וזהו הדבר להבין מי הוא אשר מסר את ישראל למשיסה ולבוזזים הלא ה' מסרה ולא במקרה בא: זו חטאנו לו · ר"ל זו היא הסבה אשר חטאנו לו וגמול הוא משלם: ולא אבו · ולא רצו ישראל ללכת בדרכיו: (כה) וישפוך · ולכן שפך עליו

חֵמָה אַפּוֹ וֶעֱזוּז מִלְחָמָה וַתְּלַהֲטֵהוּ מִסָּבִיב וְלֹא יָדָע
וַתִּבְעַר־בּוֹ וְלֹא־יָשִׂים עַל־לֵב׃ מג א וְעַתָּה כֹּה־אָמַר יְהוָה
בֹּרַאֲךָ יַעֲקֹב וְיֹצֶרְךָ יִשְׂרָאֵל אַל־תִּירָא כִּי גְאַלְתִּיךָ קָרָאתִי
בְשִׁמְךָ לִי־אָתָּה׃ ב כִּי־תַעֲבֹר בַּמַּיִם אִתְּךָ אָנִי וּבַנְּהָרוֹת
לֹא יִשְׁטְפוּךָ כִּי־תֵלֵךְ בְּמוֹ־אֵשׁ לֹא תִכָּוֶה וְלֶהָבָה לֹא
תִבְעַר־בָּךְ׃ ג כִּי אֲנִי יְהוָה אֱלֹהֶיךָ קְדוֹשׁ יִשְׂרָאֵל מוֹשִׁיעֶךָ

רש"י

קמץ בז"ק

(כה) ותלהטהו מסביב־הבאתי פורעניות על עובדי כוכבים מסביב כדי שיראו ישראל ויקחו מוסר כענין שנאמר (צפניה ג׳ ו׳) הכרתי גוים נשמו פנותם אמרתי אך תיראי וגו׳: ולא ידע־ יודע הוא אלא שדש בעקב לא חש להבין זאת ולשוב מרשעו: ותבער בו · אחר פורענות העובדי כוכבים שמסביב בערה בעצמו: (א) ועתה · אף כל זאת כה אמר ה׳ אל תירא: (ב) כי תעבור במים · כשעברת בים סוף אתך הייתי: ובנהרות לא ישטפוך · גרת בין המצרים והעובדי כוכבים המרובין כמו נהר ולא יכלו לך לכלות: כי תלך במו אש · לעתיד לבא כי הנה היום בא בוער כתנור (מלאכי ג׳) שאקדיר חמה על הרשעים וליהט אותם היום הבא (שם) וגם שם לא תכוה: ולהבה · שתשרוף את העובדי כוכבים כמ"ש (לעיל ל"ג) והיו עמים משרפות שיד גס

מצודת דוד

חמה קשה וחוזק מלחמה: ותלהטהו מסביב · ר"ל אבל אין נותנים לב לדעת שבא בהשגחה וכאשר בערה מסביב לא ידע שמה׳ באה וכאשר בערה בו בעצמו ובגופו עכ"ז אינו משים על לבו להבין שבא בהשגחה ר"ל אינו משים על הלב לא בעת שהצרה ממשמשת לבוא ולא בעת שכבר באה: מג (א) ועתה · ר"ל אף על כל זאת כה אמר ה׳ וגו׳ אל תירא פן תכלה בגולה: כי גאלתיך · כי הלא ממצרים גאלתיך וקראתי אז בשמך שאתה שלי עמי ובני בכורי: (ב) כי תעבור במים · ותהיה קרוב להיות נטבע בה: ובנהרות · אף אם תעבור בנהרות השוטפים לא ישטפוך: לא תכוה · לא תהיה נכוה מן האש ואף הלהב לא תבער בך ר"ל אף אם תהיה בעומק הגלות לא תכלה שמה: (ג) כי אני

מצודת ציון

(כה) חמה אפו · כפל המלה בשמות נרדפים וכן אדמת עפר (דניאל יב) והדומים: ועזוז · מל׳ עוז וחוזק: ותלהטהו · ענין הבערה ושרפה כמו אש לוהט (תהלים קד): ותבער · מלשון הבערה: מג (ב) במו · בתוך וכן במו מדמנה (לעיל כה): תכוה · ענין חרוך ושריפה כמו

נָתַתִּי כָפְרְךָ מִצְרַיִם כּוּשׁ וּסְבָא תַּחְתֶּיךָ׃ ד מֵאֲשֶׁר יָקַרְתָּ
בְעֵינַי נִכְבַּדְתָּ וַאֲנִי אֲהַבְתִּיךָ וְאֶתֵּן אָדָם תַּחְתֶּיךָ וּלְאֻמִּים
תַּחַת נַפְשֶׁךָ׃ ה אַל־תִּירָא כִּי־אִתְּךָ אָנִי מִמִּזְרָח אָבִיא
זַרְעֶךָ וּמִמַּעֲרָב אֲקַבְּצֶךָּ׃ ו אֹמַר לַצָּפוֹן תֵּנִי וּלְתֵימָן
אַל־תִּכְלָאִי הָבִיאִי בָנַי מֵרָחוֹק וּבְנוֹתַי מִקְצֵה הָאָרֶץ׃
ז כֹּל הַנִּקְרָא בִשְׁמִי וְלִכְבוֹדִי בְּרָאתִיו יְצַרְתִּיו אַף־

רש"י

היא לא תבער בך : (ג) נתתי כפרך מצרים · והם היו לך לפדיון בכוריהם מתו ואתה בני בכורי נצלת והייתם חייבים כליה כמו שנאמר (ביחזקאל כ׳) ואומר לשפוך חמתי עליהם בארץ מצרים : (ד) ואתן אדם תחתיך · תמיד אני רגיל בכך : (ו) אומר · לרוח צפון תני הגליות שבצפון : ולתימן · שהיא רוח חזקה אל תכלאי מלנשב בחזקה להביא גליותי וכן (שיר ד׳) עורי צפון ובואי תימן מתוך שהרוח צפונית תלשה צריכה חיזוק לכך כתוב עורי תני אבל דרומית שאינה צריכה חיזוק כתוב בואי כמות שהיא וכן אל תכלאי : (ז) כל הנקרא בשמי ולכבודי בראתיו · כל הצדיקים הנקראים בשמי וכל העשוי לכבודי יצרתיו אף עשיתיו תכנתיו בכל הצריך לו והכנתי הכל כלומר אע"פ שעברו בגולה ובצרה כבר הכנתי להם כל צרכי גאולתם :

מצודת ציון

מכות אש (ויקרא י"ג) : (ג) כפרך · ענין פדיון : (ד) יקרת · מל׳ יקר וחשוב : (ו) תכלאי · ענין מניעה כמו ויכלא העם מהביא (שמות לו) :

מצודת דוד

ס׳ וגו׳ · והכל בידי : נתתי כפרך מצרים · הלא במצרים הייתם חייבים כליה כמ"ש והאומר לשפוך חמתי עליהם וכו׳ בתוך ארץ מצרים (יחזקאל כ׳) ונתתי אז כפרך מצרים כי המה נאבדו תחתיך : כוש וסבא תחתיך · כאשר סנחריב שם פניו להלחם בירושלים יצא להלחם בתחלה עם כוש וסבא ואבדום במקומך והם היו לך לפדיון : (ד) מאשר יקרת · בעבור אשר יקרת בעיני ונכבדת מכל עובדי כוכבים ואני אהבתיך ולזה דרכי ליתן בני אדם אחרים תחתיך : ולאומים וגו׳ · כפל הדבר במ"ש וכאומר כאשר עשיתי לשעבר כן אוסיף לעשות עוד : (ה) ממזרח · הנפוצים שמה : (ו) תני · תן את ישראל הפזורים שמה : אל תכלאי · אל תמנע מליתן את ישראל : הביאי · כאילו יצוה לכל אחד מרוחות השמים להביא את ישראל : (ז) כל הנקרא בשמי · כל ישראל הנקראים בשם עם ה׳ : ולכבודי · שנעשה להתכבד ולהתפאר בהם כמ"ש ישראל אשר בך אתפאר (לקמן מ"ט) : בראתיו וגו׳ · ר"ל

עֲשִׂיתִיו׃ ח הוֹצִיא עַם־עִוֵּר וְעֵינַיִם יֵשׁ וְהַחֵרְשִׁים וְאָזְנַיִם
לָמוֹ׃ ט כָּל־הַגּוֹיִם נִקְבְּצוּ יַחְדָּו וְיֵאָסְפוּ לְאֻמִּים מִי בָהֶם
יַגִּיד זֹאת וְרִאשֹׁנוֹת יַשְׁמִיעֻנוּ יִתְּנוּ עֵדֵיהֶם וְיִצְדָּקוּ
וְיִשְׁמְעוּ וְיֹאמְרוּ אֱמֶת׃ י אַתֶּם עֵדַי נְאֻם־יְהוָה וְעַבְדִּי
אֲשֶׁר בָּחָרְתִּי לְמַעַן תֵּדְעוּ וְתַאֲמִינוּ לִי וְתָבִינוּ כִּי־אֲנִי
הוּא לְפָנַי לֹא־נוֹצַר אֵל וְאַחֲרַי לֹא יִהְיֶה׃ יא אָנֹכִי אָנֹכִי

רש"י

(ח)הוציא עם עור·הוציא כמו להוציא מן הגולה אותם שגלו על שנעשו כעורים ועינים להם ולא ראו: (ט)כל הגוים נקבצו·אם כל הגוים מאומות נתקבצו יחדו מי בהם ובנביאיהם יגיד עתידות וכיוצא בה מפי טעותם או הראשונות שכבר עברו ישמיעונו לאמר אנחנו הגדנו אותם קודם שבאו : יתנו עדיהם · שמעו שנבאו עליהם קודם לכן ויצדקו אבל אני יש לי עדים שאתם עדי שהגדתי לאברהם אביכם הגליות ובאו : (י) ועבדי יעקב אשר בחרתי · גם הוא יעיד שהבטחתיו בלכתו לארם נהרים ושמרתי הבטחתי : למען תדעו

מצודת ציון

(ט) וישמעו · הוי"ו היא וי"ו

מצודת דוד

ר"ל כבר הכנתי לו כל צרכי הגאולה אין מחסור : (ח) הוציא · להוציא מהגולה אותם שגלו על שנעשו כעורים ועינים להם ולא ראו מעשה ה' ר"ל יש להם לב נבל ואינם רוצים להשכיל : וחרשים · נעשו כחרשים ואזנים להם ולא ישמעו מצות ה' : (ט) כל הגוים נקבצו · אם כל הגוים יתקבצו יחד מי בהם יגיד עתידות הזאת וכי האליל אמר להם : וראשונות · או הראשונות שכבר עברו ישמיעונו לאמר אנחנו הגדנו אותם עד לא באו : יתנו עדיהם · ר"ל הביאו עדים שהשמיעו דבר עד לא באו או יהיו צדיקים בדבריהם : וישמעו· או ישמעו מה שיאמר הנביא ויאמרו אמת הדבר וכאומר או יביאו עדים או יודו על האמת: (י) אתם עדי·אבל לי יש עדים כי אתם ישראל עדי ועבדי הנביא אשר בחרתי בו גם הוא לעד שהגדתי מפלת סנחריב מאז עד לא בא: למען תדעו·מן הראשונות תדעו על האחרונות שכן יהיה: ותאמינו לי· שאקיים מאמרי: ותבינו כי אני הוא·ממה שאין מי יודע עתידות כמוני תבינו אשר אני הוא לבד ואין עוד אלהים:לפני לא נוצר אל·ר"ל לפני שיצרתי אני את היצירות לא היה דבר נוצר מאל זולתי ואחר שיצרתי את היצירות לא יהיה דבר נוצר מאל זולתי כי אין אלוה זולתי : (יא) אנכי

אנכי

יְהוָה וְאֵין מִבַּלְעָדַי מוֹשִׁיעַ׃ יב אָנֹכִי הִגַּדְתִּי וְהוֹשַׁעְתִּי
וְהִשְׁמַעְתִּי וְאֵין בָּכֶם זָר וְאַתֶּם עֵדַי נְאֻם־יְהוָה וַאֲנִי־אֵל׃
יג גַּם־מִיּוֹם אֲנִי הוּא וְאֵין מִיָּדִי מַצִּיל אֶפְעַל וּמִי
יְשִׁיבֶנָּה׃ יד כֹּה־אָמַר יְהוָה גֹּאַלְכֶם קְדוֹשׁ יִשְׂרָאֵל
לְמַעַנְכֶם שִׁלַּחְתִּי בָבֶלָה וְהוֹרַדְתִּי בָרִיחִים כֻּלָּם וְכַשְׂדִּים
בָּאֳנִיּוֹת רִנָּתָם׃ טו אֲנִי יְהוָה קְדוֹשְׁכֶם בּוֹרֵא יִשְׂרָאֵל

רש"י

וגו' · כל זה עשיתי למען תתנו לב לדעת אותי : (יב) אנכי הגדתי · הגליות לאברהם : והושעתי · לקיים דברי בעת קץ · והשמעתי לכם הראשונות : ואין בכם זר · באותן הימים שעשיתי כל אלה לא נראה בכולכם בין העובדי כוכבים אל זר להראות גדולתו ואלהותו בפני : ואתם עדי · שפתחתי לכם שבעה רקיעים ולא ראיתם כל תמונה : (יג) גם מיום אני הוא · לא אותו היום לבדו הייתי לבדי כי גם מאז היות יום אני הוא לבדי : אפעל · אם באתי לפעול אין משיב : (יד) למענכם שלחתי בבלה · יונתן תירגם בדיל חוביכון אגליתי יתכון לבבל : והורדתי בריחים כולם · ואחתית במשוטין כולהון משוטין הוא עץ שמנהיג את הספינה ומיישרה : וכשדים · הוליכו

מצודת ציון

שמחלקת : (יא) מבלעדי · ענינו כמו זולת וכן בלעדי אלהים יענה (בראשית מא) : (יד) בריחים · ענינו כמו ספינות ע"ש שכל מהלכם הוא על ידי הרוח : באניות · בספינות : רנתם · ענין קול צעקה ויללה כמו קומי רוני בלילה (איכה

מצודת דוד

אנכי ה' · הכפל לחזק : ואין מבלעדי מושיע · אין זולתי מושיע : (יב) אנכי הגדתי · קודם כל תשועה הגדתי אותה וכן הושעתי : והשמעתי · ר"ל לא להנביא לבד הגדתי כי אם לכולכם השמעתי על ידו : ואין בכם זר · ר"ל לא היה מי בכם זר מלדעת הדבר כי כולכם שמעתם מהנביא : ואתם עדי · שכן היא האמת : ואני אל · ר"ל אני הוא אשר הושעתי אתכם : (יג) גם מיום · גם מאז היות יום אני הוא לבדי לעזור ולהושיע : ואין מידי מציל · את מי שארצה לאבדו : אפעל · מה שארצה אפעל הן להושיע הן לאבד : ומי ישיבנה · מי יוכל להשיב הפעולה ההיא ולמנעה : (יד) למענכם · למען תצאו מן הגולה שלחתי את כורש לבבל להחריבה : והורדתי בריחים כולם · כל בני בבל הורדתים כולם בספינות וכשדים השמיעו קול צעקתם באניות שהלכו בהם בגולה : (טו) אני ה' · ר"ל את זה עשיתי אני ה' המקודש לכם : בורא · ר"ל

אני

מַלְכְּכֶם׃ טז כֹּה אָמַר יְהוָה הַנּוֹתֵן בַּיָּם דָּרֶךְ וּבְמַיִם עַזִּים
נְתִיבָה׃ יז הַמּוֹצִיא רֶכֶב־וָסוּס חַיִל וְעִזּוּז יַחְדָּו יִשְׁכְּבוּ
בַּל־יָקוּמוּ דָּעֲכוּ כַּפִּשְׁתָּה כָבוּ׃ יח אַל־תִּזְכְּרוּ רִאשֹׁנוֹת
וְקַדְמֹנִיּוֹת אַל־תִּתְבֹּנָנוּ׃ יט הִנְנִי עֹשֶׂה חֲדָשָׁה עַתָּה
תִצְמָח הֲלוֹא תֵדָעוּהָ אַף אָשִׂים בַּמִּדְבָּר דֶּרֶךְ בִּישִׁמֹן
נְהָרוֹת׃ כ תְּכַבְּדֵנִי חַיַּת הַשָּׂדֶה תַּנִּים וּבְנוֹת יַעֲנָה כִּי־

ע' מ"ש

רש"י

קמץ בז"ק,

אתכם באניות רנתם · וגם יש לפרשו על בשורות הגאולה · למענכם שלחתי · אשלח מלכי מדי לבבל והוריד הכשדים בספינות ומשוטין לגולה לארץ מדי · וכשדים אוריד באניות שהיתה רנתם בהם : (טז) הנותן בים דרך · בים סוף ושם הוצאתי מצרים לרדוף אחריכם רכב וסוס וחיל ועזוז וכולם יחדו ישכבו מתים על שפת הים בל יקומו : (יז) כפשתה כבו · תירגם יונתן כבוצא עמי טפו : (יח) אל תזכרו ראשונות · הנסים הללו שאני מזכיר לכם שעשיתי במצרים אל תזכרו אותם מעתה כי בגאולה זו תעסקו להודות ולהלל : אל תתבוננו · אל תסתכלו בהן אל תתנו להם לב : (כ) תכבדני חית השדה · מקום שהוא חרב ומרבץ לחיות השדה לתנים ולבנות יענה : כי נתתי במדבר

מצודת דוד

אני בורא ישראל ומלככם עשיתי את זה וכפל הדבר במ"ש: (טז) הנותן · אשר נתן דרך בים סוף בצאת ישראל ממצרים : ובמים עזים · זה הירדן שבקע בימי יהושע : (יז) המוציא רכב וגו' · הנותן בלב מצרים להוציא אנשי הרכב וסוסיהם ואנשי החיל עם כל החוזק לרדוף אחר בני ישראל : יחדו · כולם יחד שכבו ולא הוסיפו לקום כי נטבעו במי הים : דעכו · נפשותם קפצו מהם וכבה מהר כפשתה הדולקת הכבה מהרה כי לא תתעכב הכבה בשריפתה : (יח) אל תזכרו ראשונות · אל תזכרו להפליא על הנסים שעשיתי לכם בימים הראשונים : וקדמוניות וגו' · כפל הדבר במ"ש : (יט) חדשה · נס חדש אשר לא עשיתי מעולם : עתה תצמח · בזמן קרוב תהיה אם בקולו תשמעו : הלא תדעוה · את הישועה ההיא כי כתובה היא בתורה שנאמר ושב ה' וגו' ושב וקבצך וגו' (דברים ל') : דרך · לשבי הגולה : נהרות · לרוות הצמאון : (כ) תכבדני חית השדה · אמר דרך משל

מצודת ציון

ב') : (טז) עזים · מלשון עוז וחוזק: נתיבה · שביל ודרך : (יז) ועזוז · מלשון עוז וחוזק : דעכו · ענין קפיצה וכן דעכו כאש קוצים (תהלים קי"ח) ע"ש שבעת הכבוי קופצת השלהבת : (יח) תתבוננו · ענין הסתכלות בכוונת הלב : (יט) בישימון · במקום שממה : (כ) תנים · מין נחש : ובנות יענה · מין עוף המצוי

נָתַתִּי בַמִּדְבָּר מַיִם נְהָרוֹת בִּישִׁימֹן לְהַשְׁקוֹת עַמִּי בְחִירִי׃
כא עַם־זוּ יָצַרְתִּי לִי תְּהִלָּתִי יְסַפֵּרוּ׃ כב וְלֹא־אֹתִי קָרָאתָ
יַעֲקֹב כִּי־יָגַעְתָּ בִּי יִשְׂרָאֵל׃ כג לֹא־הֵבֵיאתָ לִּי שֵׂה
עֹלֹתֶיךָ וּזְבָחֶיךָ לֹא כִבַּדְתָּנִי לֹא הֶעֱבַדְתִּיךָ בְּמִנְחָה וְלֹא
הוֹגַעְתִּיךָ בִּלְבוֹנָה׃ כד לֹא־קָנִיתָ לִּי בַכֶּסֶף קָנֶה וְחֵלֶב
זְבָחֶיךָ לֹא הִרְוִיתָנִי אַךְ הֶעֱבַדְתַּנִי בְּחַטֹּאותֶיךָ הוֹגַעְתַּנִי

רש"י

מים · כלומר בארץ ציה אתן ישוב : (כא) עם זו יצרתי לי · למען תהלתי יספרו : (כב) ולא אותי קראת · ואתה לא אותי קראת בפנותך אחרי עבודת כוכבים : כי יגעת בי · נלאיתם מהר בעבודתי : (כג) לא הביאת לי שה עולותיך · כי אם לעבודת כוכבים : לא העבדתיך · עבודה רבה במנחה · קומץ מעט עולה לגבוה וגם הוא לא אמרתי לך להקריב חובה אלא נדבה : (כד) לא קנית לי בכסף קנה · לקטורת לא הוצרכת לקנותה בכסף לפי שהיתה מצויה בארצכם הרבה אמר רבי אבא קינמנית היתה גדולה בארץ ישראל והיו אוכלין אותה עזים וצביים · במדרש איכה : העבדתני בחטאותיך ·

מצודת ציון

במדבר : (כג) וזבחיך · הוי"ו הוא במקום עם וכן ויוסף היה במצרים (שמות א) ור"ל עם יוסף שהיה במצרים : הוגעתיך · מל' יגיעה : בלבונה · מין בושם הניתן על המנחה: (כד) קנה · מין בושם: וחלב · הוי"ו הוא במקום עם : הרויתני · ענין שביעה כמו ורוה מדמם (ירמיה מו) : הוגעתני · מלשון יגיעה :

מצודת דוד

משל כאילו חית השדה תכבדני בתהלותיה על אשר ימצאו מים במדבר ומקום מדורם : להשקות עמי · בעת שובם מהגולה דרך המדבר : (כא) יצרתי לי · יצרתים לי לעם למען יספרו תהלתי : (כב) ולא אותי · אבל אתה יעקב לא קראת אותי כי פנית אחרי העבודת כוכבים: כי יגעת · כי נעשית יגע ועיף בעבודתי ובטלת את העבודה :

(כג) לא הביאת לי · זה היה בימי אחז שבטל עבודת בה"מ כמ"ש ויסגור את דלתות בית ה' וגו' (דה"ב כ"ח) וכן התודה חזקיהו בנו ואמר כי מעלו אבותינו וגו' גם סגרו וגו' ועולה לא העלו בקדש וגו' (שם כ"ח): וזבחיך · לא כבדתני עם זבחיך כי לא הבאתים לי : לא העבדתיך במנחה · לא הטלתי עליך עבודה קשה והוצאה מרובה בהבאת המנחה כי לא צויתי להקטיר רק הקומץ וכן לא הוגעתיך בלבונה כי לא צויתי להרבות בלבונה: (כד) לא קנית · לא הצרכת לקנות קנה להקטיר על המזבח כי היתה גדלה בירושלים : וחלב וגו' · לא השבעת אותי עם חלב זבחיך כי לא הקרבתם לפני: אך העבדתני ·
אני

בְּעֲוֹנֹתֶיךָ׃ כה אָנֹכִי אָנֹכִי הוּא מֹחֶה פְשָׁעֶיךָ לְמַעֲנִי
וְחַטֹּאתֶיךָ לֹא אֶזְכֹּר׃ כו הַזְכִּירֵנִי נִשָּׁפְטָה יָחַד סַפֵּר אַתָּה
לְמַעַן תִּצְדָּק׃ כז אָבִיךָ הָרִאשׁוֹן חָטָא וּמְלִיצֶיךָ פָּשְׁעוּ
בִי׃ כח וַאֲחַלֵּל שָׂרֵי קֹדֶשׁ וְאֶתְּנָה לַחֵרֶם יַעֲקֹב וְיִשְׂרָאֵל

רש״י

אתם גרמתם לי להיות שמש לעובדי פסילים כמו שראה יחזקאל והנה רוח סערה באה מן הצפון שהיתה חוזרת מרכבת השכינה מבבל שהלכה לכבוש את כל העולם תחת ידו של נבוכדנצר שלא יאמרו ביד אומה שפלה מסר את בניו כדאיתא בחגיגה: (כה) אנכי אנכי · אני הוא שמחיתים מאז ואני מוחה אותם גם עתה: למעני · לא בזכותך ולא בצדקת אבותיך: (כו) הזכירני · כל הגמול שיש לך ולאבותיך עלי: נשפטה יחד · נבא למשפט: (כז) אביך הראשון חטא · כאומרו במה אדע (בראשית ט"ו): ומליציך פשעו בי · אין לך בכל מליצים שאתה סומך על זכותם שלא מצאתי בו פשע יצחק אהב את שונאי: (כח) ואחלל שרי קודש · בשביל עונותיכם:

מצודת דוד

אני לא העבדתיך אך אתה העבדתני בחטאותיך וזהו מה שהיה שמש לנ"נ לכבוש את כל העולם תחתיו שלא יאמרו תחת יד אומה עבודת כוכבים שפלה מסר ה' את ישראל: הוגעתני · כפל הדבר במ"ש: (כה) אנכי אנכי · ר"ל אני הוא שמחיתי מאז ואני מוחה אותם גם עתה ולא בצדקתך כ"א למעני שלא יחולל שמי בעמים כשאעשה עמכם כלה כחטאותיכם: וחטאתיך לא אזכור · ר"ל מחקתים היטב לבל ישאר רושם כלל ולא יזכרו · (יז) הזכירני · אחז דרך משל מהאדם לחבירו לומר הזכיר אותי מה גמול יש לך עלי: נשפטה יחד · נברר דברינו לראות הדין עם מי: ספר אתה · ר"ל ספר אתה תחלה למען תצדק כי צדיק הראשון בריבו וכאומר אף אם אתה תספר בתחלה לא תהיה צדיק נגדי: (כז) אביך הראשון חטא · אדם הראשון חטא כי באכלו מעץ הדעת ועם כי היה יציר כפי וכ"ש אתם שנולדתם מאיש ואשה שמלאים עון: ומליציך · אף המליצים שאתה סומך עליהם להמליץ טוב בעדך והם הכהנים שבדור הזה גם המה פשעו בי: (כח) ואחלל · בעבור עונותיכם אחלל אף השרים הקדושים שבכם: ואתנה · אתנה אתכם לחרם ושממון ולגדוף מפי

מצודת ציון

(כה) מוחה · ענין מחיקה כמו אכלה ומחתה פיה (משלי ל'): (כז) ומליציך · מלשון מליץ והוא המטעים הדבר במיטב הענין: (כח) ואחלל · הוא הפוך הקדש וכן לא יחלל זרעו (ויקרא כא): ואתנה · ענין מסירה: לחרם · ענין שממון

לִגְדוּפִים׃ מד א וְעַתָּה שְׁמַע יַעֲקֹב עַבְדִּי וְיִשְׂרָאֵל
בָּחַרְתִּי בוֹ׃ ב כֹּה־אָמַר יְהוָה עֹשֶׂךָ וְיֹצֶרְךָ מִבֶּטֶן יַעְזְרֶךָּ
אַל־תִּירָא עַבְדִּי יַעֲקֹב וִישֻׁרוּן בָּחַרְתִּי בוֹ׃ ג כִּי אֶצָּק־
מַיִם עַל־צָמֵא וְנֹזְלִים עַל־יַבָּשָׁה אֶצֹּק רוּחִי עַל־זַרְעֶךָ
וּבִרְכָתִי עַל־צֶאֱצָאֶיךָ׃ ד וְצָמְחוּ בְּבֵין חָצִיר כַּעֲרָבִים
עַל־יִבְלֵי־מָיִם׃ ה זֶה יֹאמַר לַיהוָה אָנִי וְזֶה יִקְרָא בְשֵׁם־
יַעֲקֹב וְזֶה יִכְתֹּב יָדוֹ לַיהוָה וּבְשֵׁם יִשְׂרָאֵל יְכַנֶּה׃ ו כֹּה־

רש"י

עיין מ"ש

(א) ועתה שמע · לשוב לתורתי יעקב עבדי : (ג) כי אצק מים על צמא · כמו שאני יוצק מים על צמא כן אצוק רוחי על זרעך : (ד) וצמחו בבין חציר · בתוך עמלק על ידי גרים שיתוספו עליהם · בין חציר הוא עמלק שנאמר עליו והיתה נוה תנים חציר לבנות יענה (לעיל ל"ד) : (ה) זה יאמר לה' אני · אלו צדיקים גמורים : וזה יקרא בשם יעקב · אלו קטנים בני רשעים : וזה יכתוב ידו לה' · אלו בעלי תשובה : ובשם ישראל יכנה · אלו הגרים כך

מצודת ציון

ואבדון : לגדופים · ענינו כמו חרפה וכן אשר גדפו (לעיל לז) :

מד (ג) אצק · מל' יציקה ושפיכה : ונוזלים · ענין נטיפה כמו יזל מים מדליו (במדבר כד) : על יבשה · רצה לומר על מקום יבש : רוחי · ענין רצון וכן עד יערה עלינו רוח ממרום (לעיל לב) : צאצאיך · הבנים היוצאים ממך : (ד) חציר · דשא ועשב : בערבים · שם אילן סרק ערבי נחל : יבלי מים · פלגי מים וכן ועל יובל ישלח שרשיו (ירמיה יז) : (ה) יכנה · שם שאינו שם העצמי

מצודת דוד

האויב :

מד (א) ועתה · ר"ל ועתה שמע את הטובה המיועדת לבוא : (ב) עושך ויוצרך · אשר עשה אותך ויצר אותך ומעת צאתך מבטן יעזר לך : וישורון · הם קרויים ישראל בשם העם הישר : (ג) כי אצק · כמו שאני יוצק מים על ארץ צמאה וכו' כן יצוק רצוני הטוב על זרעך : וברכתי · כפל הדבר במ"ש כי הרצון הוא הברכה : (ד) וצמחו · יצמחו וירבו כאילו היו נטועים בין החציר ודומה לה : כערבים · כערבי נחל הגדלים על פלגי מים הצומחים וגדלים מהר : (ה) זה יאמר · הצדיקים שבהם יאמרו אנו מעולם לה' להאמין בו : וזה יקרא בשם יעקב · אלו הקטנים בני רשעים לא יהיו נוטים אחר דעת אביהם הרשעים אלא יקראו א"ע בשם יעקב להיות צדיק כמוהו : וזה יכתוב ידו לה' · אלו בעלי תשובה שיחייבו א"ע לשוב לה' כמו המחייב א"ע בכתב ידו : ובשם ישראל יכנה · וכהם

יבים

אָמַר יְהוָה מֶלֶךְ־יִשְׂרָאֵל וְגֹאֲלוֹ יְהוָה צְבָאוֹת אֲנִי רִאשׁוֹן
וַאֲנִי אַחֲרוֹן וּמִבַּלְעָדַי אֵין אֱלֹהִים׃ ז וּמִי־כָמוֹנִי יִקְרָא
וְיַגִּידֶהָ וְיַעְרְכֶהָ לִי מִשּׂוּמִי עַם־עוֹלָם וְאֹתִיּוֹת וַאֲשֶׁר
תָּבֹאנָה יַגִּידוּ לָמוֹ׃ ח אַל־תִּפְחֲדוּ וְאַל־תִּרְהוּ הֲלֹא מֵאָז
הִשְׁמַעְתִּיךָ וְהִגַּדְתִּי וְאַתֶּם עֵדָי הֲיֵשׁ אֱלוֹהַּ מִבַּלְעָדַי וְאֵין
צוּר בַּל־יָדָעְתִּי׃ ט יֹצְרֵי־פֶסֶל כֻּלָּם תֹּהוּ וַחֲמוּדֵיהֶם בַּל־

רש"י

שנויים באבות דרכי נתן : (ז) ומי כמוני יקרא · ומי יקרא שהוא כמוני ויגיד ויערוך לי את כל מה שהיה משומי עם עולם ועד עתה : עם עולם · כל בריות : ואותיות · דברי מופת : ואשר תבאנה · ואת העתידות לבוא יגידו כמו שאני עושה עתה שעדיין לא חרב הבית ולא גליתים ולא נולד כורש ואני מבשר אתכם עליו : (ח) ואל תרהו · אין לו דמיון ופתרונו לפי הענין כמו אל תתמהו מלהודיע את שמי לבין העובדי כוכבים : הלא מאז השמעתיך · מהר סיני והגדתי לכם שם שאין אלוה מבלעדי : ואתם עדי · שפתחתי לכם שבעה רקיעים והראיתי אתכם שאין אחר ואתם עדי בדבר הזה שאין אלוה מבלעדי : ואין צור בל ידעתי · תרגום יונתן ולית דתקיף אלהין דמן קדמי מתיסב ליה תקוף : בל ידעתי · לשון ואדעך בשם (שמות ל"ג) ידע

מצודת דוד

יהיה מי אשר יכנה עצמו בשם ישראל אלו הגרים אשר יתוספו עליהם : (ו) אני ראשון · ר"ל קודם בריאת העולם : ואני אחרון · לאחר שתכלה העולם : (ז) ומי כמוני יקרא · ומי הוא אשר יקרא לומר שהוא כמוני ויגיד ויערוך לפני הדברים הנעשים מעת שומי עם עולם והם כל הבריות: ואותיות· הדברים הבאים בזמן קרוב והדברים אשר תבואנה לזמן רחוק יגידו להם ר"ל בעבור עצמם להצדיק דבריהם וחוזר לתחלת המקרא לומר מי הוא אשר יגיד כאלה : (ח) אל תפחדו · מאלהים אחרים : הלוא מאז · במעמד הר סיני השמעתיך והגדתי שאין אלוה מבלעדי ואתם עדי בדבר זה כי פתח אז שבעה הרקיעים והראה להם שאין עוד אחר כן אז"ל : היש · וכי יש אלוה מבלעדי : ואין צור · אין חזק בעולם אשר לא ידעתיו אני וכאומר הלא אני הוא הנותן כח לכל החזקים ומכולם ידעתי : (ט) יוצרי פסל · האומנים העושים הפסל כולם תוהו כי מעשיהם תוהו : וחמודיהם ·

מצודת ציון

וכן אכנך ולא ידעתני (לקמן מה) : (ז) ויערכה · מלשון עריכה וסדור : ואותיות · הבאות כמו אתא בוקר (לעיל כא): למו· להם: (ח) תרהו· אין לו דמיון ופתרונו לפי ענינו הוא ענין פחד כת"י : צור · ענין חוזק : (ט) יוצרי · ענין עשיה וחדוש וכן

הפסילים

יוֹעִילוּ וְעֵדֵיהֶם הֵמָּה בַּל־יִרְאוּ וּבַל־יֵדְעוּ לְמַעַן יֵבֹשׁוּ׃
י מִי־יָצַר אֵל וּפֶסֶל נָסָךְ לְבִלְתִּי הוֹעִיל׃ יא הֵן כָּל־חֲבֵרָיו
יֵבֹשׁוּ וְחָרָשִׁים הֵמָּה מֵאָדָם יִתְקַבְּצוּ כֻלָּם יַעֲמֹדוּ יִפְחֲדוּ
יֵבֹשׁוּ יָחַד׃ יב חָרַשׁ בַּרְזֶל מַעֲצָד וּפָעַל בַּפֶּחָם וּבַמַּקָּבוֹת
יִצְּרֵהוּ וַיִּפְעָלֵהוּ בִּזְרוֹעַ כֹּחוֹ גַּם־רָעֵב וְאֵין כֹּחַ לֹא־שָׁתָה

נקוד עליו

רש"י

לכתך (דברים ב') אני ידעתיך במדבר (הושע י"ג) : (ט) ועדיהם המה · הפסילים הם עדים על בושת עובדיהם שהרי אנו רואין שאינן לא רואין ולא יודעין והיו עובדין להם : למען יבושו · העובדים להם : (י) נסך · לשון יציקה ומסכה והנו"ן בתיבה יסוד הנופל ממנו כגון נו"ן של נשך ושל נגף : (יא) הן כל חבריו · של אותו יוצר ונוסך פסילים המתחברים אליו לעבוד את יצירתו ונסכו יבושו : וחרשים המה · אותם יוצרים ונוסכים ומבני אדם הם קל וחומר ליצירתם שהיא הבל : (יב) חרש ברזל · חרש של ברזל : מעצד · הוא אחד מכלי הנפחים : ופעל · הפסל : בפחם · קרבו"ן בלע"ז : ובמקבות · מרטי"ל בלע"ז : יצרהו · לשון צייר : ויפעלהו בזרוע כחו גם רעב וגו' · גם הוא היוצר חסר כח ותש הוא שאם ירעב

מצודת ציון

יוצר עמל עלי חוק (תהלים צ"ד) : (י) נסך · ענין יציקה והתכה : (יא) וחרשים · אומנים : (יב) מעצד · שם כלי גדול עשוי לחתוך בו וכן מעשה ידי חרש במעצד (ירמיה י) : בפחם · גחלת כמו נופח באש פחם (לקמן נד) : ובמקבות · הוא הפטיש וכן ותשם את המקבת בידה (שופטים ד) : יצרהו · יעשהו ויחדשהו :

מצודת דוד

הפסילים שהמה חמודים להם הנה אין בהם תועלת : ועדיהם המה · הפסילים הם עדים בעצמם שלא יועילו כי לא יראו ולא ידעו מאומה ואיך א"כ יועילו לאחרים : למען יבושו · העדות ההיא הועיל למען יבושו המודים אותם : (י) מי יצר אל · מי עשה שטות כזאת לעשות אל ולצקת פסל לבלי תועלת : (יא) הן כל חבריו · המתחברים אליו לעבדו : וחרשים · האומנים העושים אותו הלא הם מבני אדם ואיך אפשר שיעשו אל : יתקבצו כולם · האומנים עם עובדי הפסל יתקבצו יחד ויעמדו להשכיל ולבחון בדברי וכולם יחד יפחדו מה' ויבושו במעשיהם : (יב) חרש ברזל · עתה יספר מעשה הפסל ואומר האומן של ברזל יעשה מעצד ופעל אותו ע"י גחלים ובמקבות יעשהו ומחדשו : בזרוע כחו · בזרוע בכחו ובי"ת בזרוע משמשת במקום שתים ור"ל בכל אומץ כחו : גם רעב · אף כשירעב לא יעזוב מלאכתו עד שלא נשאר בו כח וכשיצמא לא שתה מים עד שנעשה עיף ויגע וכ"ז

מַיִם וַיִּעָף׃ יג חָרַשׁ עֵצִים נָטָה קָו יְתָאֳרֵהוּ בַשֶּׂרֶד יַעֲשֵׂהוּ
בַּמַּקְצֻעוֹת וּבַמְּחוּגָה יְתָאֳרֵהוּ וַיַּעֲשֵׂהוּ כְּתַבְנִית אִישׁ
כְּתִפְאֶרֶת אָדָם לָשֶׁבֶת בָּיִת׃ יד לִכְרָת־לוֹ אֲרָזִים וַיִּקַּח
תִּרְזָה וְאַלּוֹן וַיְאַמֶּץ־לוֹ בַּעֲצֵי־יָעַר נָטַע אֹרֶן וְגֶשֶׁם יְגַדֵּל׃

נו"ן זעירא

רש"י

אין בו כח או אם לא שתה מים וייעף לאלתר ק"ו שפעולתו אין בה תועלת לעזור : (יג) חרש עצים · ואם בא לעשותו של עץ וחרש עצים כך הוא דרכו : נטה קו · כדרך הנגרים ועל פי הקו יתארהו בשרד מיישר אותו במסר שקורין דאלאור"א בלע"ז : יתארהו · ייפהו : יעשהו במקצעות · ומחליק ברהיטני ואיזמל · מקצעות תרגם יונתן איזמליא : ובמחוגה יתארהו · לשון ותאר הגבול (יהושע ט"ו) אם בא לעשות בו ציורים עגולים מסבב אותו במחוגה · קונפ"ש בלע"ז : כתפארת אדם · היא אשה שהיא תפארת בעלה : (יד) תרזה ואלון · מיני אילני סרק : ויאמץ לו בעצי יער · עושה לו חיזוקים בין לחיזוק בין לנוי במיני עצים המשונים זה מזה במראיהן : נטע אורן · כשמואל יתור ונטע הראוי לכך נוטעו לכך והגשם מגדלו : אורן ·

מצודת דוד

וכ"ז מרוב השקו בהמלאכה ההיא : (יב) חרש עצים · וכשנשלם מלאכת המעצד אז אומן העצים ינטה קו המדה על הקורה לחתכו במעצד לפי הראוי : יתארהו בשרד · אח"ז יסמן תואר הפסל בצבע השרד וע"פ המסומן יעשהו במקצעות והוא כלי מכלי הנגרים : ובמחוגה יתארהו · ובמחוגה מסבב בו ציורים עגולים ליפותו : כתפארת אדם · ר"ל שצורתו מפוארה משאר בעלי חיים : לשבת בית · ר"ל כל עצמו לא נעשה אלא לשבת בבית כי ממקומו לא ימיש : (יד) לכרת לו ארזים · למעלה סיפר מעשה פסל מפן קלוב ועתה אמר עוד יש מי אשר יטרח לבוא ביער ולכרות לו ארזים לעשות ממנו הפסל : ויקח תרזה ואלון · יש מי שיקח תרזה ואלון כי העצים ההמה יפים ביותר ועל שאינם חזקים כארז מחזק אותם במסמרי עצי היער : נטע אורן · ר"ל ויש מי אשר יטרח עוד יותר שנוטע מתחלה נטיעה של אורן הטוב למלאכה וממתין עד שיגדל ויהיה ראוי לפסל : וגשם יגדל ·

מצודת ציון

(יג) קו · חבל המדה : יתארהו · מלשון תואר ותמונה : בשרד · הוא שם צבע מה : במקצעות · הוא מכלי הנגרים מקלף בהם העץ ומחליקו והוא מלשון ואת הבית יקציע (ויקרא יד) שהוא ענין קלוף : ובמחוגה · כן שם הכלי שעושים בו העגולים : יתארהו · ענין סבוב וכן ותאר הגבול (יהושע טו) : כתבנית · דמות וצורה : (יד) תרזה ואלון · שמות אילני סרק : ויאמץ · ענין התחזקות : אורן · שם אילן סרק

כאומר

טו וְהָיָה לְאָדָם לְבָעֵר וַיִּקַּח מֵהֶם וַיָּחָם אַף־יַשִּׂיק וְאָפָה
לָחֶם אַף־יִפְעַל־אֵל וַיִּשְׁתָּחוּ עָשָׂהוּ פֶסֶל וַיִּסְגָּד־לָמוֹ :
טז חֶצְיוֹ שָׂרַף בְּמוֹ־אֵשׁ עַל־חֶצְיוֹ בָּשָׂר יֹאכֵל יִצְלֶה צָלִי
וְיִשְׂבָּע אַף־יָחֹם וְיֹאמַר הֶאָח חַמּוֹתִי רָאִיתִי אוּר :
יז וּשְׁאֵרִיתוֹ לְאֵל עָשָׂה לְפִסְלוֹ יִסְגּוֹד־יתיר ו' לוֹ וְיִשְׁתַּחוּ
וְיִתְפַּלֵּל אֵלָיו וְיֹאמַר הַצִּילֵנִי כִּי אֵלִי אָתָּה : יח לֹא יָדְעוּ
וְלֹא יָבִינוּ כִּי טַח מֵרְאוֹת עֵינֵיהֶם מֵהַשְׂכִּיל לִבֹּתָם :

קמץ בז"ק

רש"י

לשון נטע יונק · פרנגו"ן בלע"ז : (טו) והיה לאדם לבער · והיה אותו עץ מקלתו לצרכי אדם לבער : ויקח · מן העצים ויחם גופו לנגדם : אף ישיק · מהם תנור ואפה לחם : אף יפעל אל · מן הנותר :

מצודת ציון

ובדרז"ל ארונים ערי (ר"ה כ"ג) : (טו) לבער · ענין הדלקה : ויחם · מל' חמימות : ישיק · כמו יסיק בסמ"ך והוא מלשון היסק והבערה : ויסגד · ענין השתחואה כמו ולדניאל סגיד (דניאל ב') : (טז) במו · בתוך : האח · הוא ענין ל' שמחה כמו האח האח ראתה עיננו (תהלים ל"ה) : חמותי · מל' חמימה: אור · שלהבת המאיר וכן אור לשבת נגדו (לקמן מז) : (יז) ושאריתו · ענין שיור : (יח) טח · ענין מריחה ומשיחה וכן וטח את הבית (ויקרא יד) : לבותם · מל' לב :

מצודת דוד

כאומר עם שכוונת הנוטע הוא לעשות ממנו פסל עכ"ז מגדלו הגשם בשליחות המקום כי עולם כמנהגו נוהג ועתידין הם ליתן את הדין וכמ"ש חז"ל בגזל סאה חטים וזרעה וכו' : (טו) והיה לאדם לבער · מאותו העץ עצמו יהיה מקלתו לצרכי אדם לבער בו את האש : ויקח מהם · מהעצים ההם יקח מה מהם להבעיר אש להתחמם בו ואף מהם יסיק התנור ויאפה להם ואף מהם יקח ויפעל בו אל וישתחו אליו : עשהו וגו' · כפל הדבר במ"ש : למו · לפסילים ועם כי לא זכר הלא אחד הנה רביה הם : (טז) חציו · ר"ל מקלתו שרף בתוך האש על ידי מקלתו אכל בשר כי יצלה בו צלי ויאכל וישבע ואף יתחמם בשרו וישמח ויאמר האח הנה חממתי את עצמי אף נהניתי להיות יושב באור האש : (יז) ושאריתו · הנשאר מהעץ יעשהו אל וחוזר ומפרש יעשהו לפסלו : יסגד לו · ישתחוה לו ויתפלל וכו' : (יח) לא ידעו · אין בהם לא דעת ולא בינה : כי טח · הילה"ר המשיח

טח

יט וְלֹא־יָשִׁיב אֶל־לִבּוֹ וְלֹא דַעַת וְלֹא־תְבוּנָה לֵאמֹר חֶצְיוֹ
שָׂרַפְתִּי בְמוֹ־אֵשׁ וְאַף אָפִיתִי עַל־גֶּחָלָיו לֶחֶם אֶצְלֶה בָשָׂר
וְאֹכֵל וְיִתְרוֹ לְתוֹעֵבָה אֶעֱשֶׂה לְבוּל עֵץ אֶסְגּוֹד׃ כ רֹעֶה
אֵפֶר לֵב הוּתַל הִטָּהוּ וְלֹא־יַצִּיל אֶת־נַפְשׁוֹ וְלֹא יֹאמַר
הֲלוֹא־שֶׁקֶר בִּימִינִי׃ כא זְכָר־אֵלֶּה יַעֲקֹב וְיִשְׂרָאֵל כִּי
עַבְדִּי־אָתָּה יְצַרְתִּיךָ עֶבֶד־לִי אַתָּה יִשְׂרָאֵל לֹא תִנָּשֵׁנִי׃
כב מָחִיתִי כָעָב פְּשָׁעֶיךָ וְכֶעָנָן חַטֹּאותֶיךָ שׁוּבָה אֵלַי כִּי

רש"י

(יט) ולא ישיב אל לבו· חציו שרפתי במו אש: ולא דעת ולא תבונה · בו לאמר זאת: לבול עץ · נרקבון עץ: (כ) רועה אפר לב הותל הטהו · לבו אשר הותל הטהו לעשות לו רועה של אפר הדמות שנשרף חציו ונעשה אפר הטועה הזה היה אומר שהוא לו לרועה ולמפרנס · ד"א רועה אפר לשון ריעות עובד עבודת אחרים ומחבר אליו את עבודת אחרים שהוא אפר: ולא יציל · הנתעה את נפשו לאמר הלא שקר בימיני ויפרד מעליו: (כא) לא תנשני · לא תהיה שכוח מלפני: (כב) מחיתי כעב פשעיך · במצרים ובמדבר גם

מצודת דוד

עת עיניהם מלראות ולבותם מלהשכיל: (יט) ולא ישיב · אינו נותן אל לבו לבחון בדבר ואין בו לא דעת ולא תבונה לחשוב הלא מקצתו שרפתי בתוך האש ואף וכו': אפיתי על גחליו לחם · אמר להם ע"ש סופו כי אחר שנאפה נעשה לחם וכן וטחני קמח (לקמן מ"ז): אצלה · כמו ואצלה: ויתרו · ואיך אעשה הנותר לפסל המתועב בעיני ה' ואיך אשתחוה לענף עץ: (כ) רועה אפר וגו' · ר"ל לבו המהתל ומלעיג בו הסיתו שיקבל לרועה ומנהיג את הדבר אשר תשוב אל האפר כשישרפוהו: ולא יציל · אף האומן העושה הפסל לא יציל נפש עצמו ולא יאמר הלא מה שעשיתי בימיני הוא שקר ואין בו תועלת כי מעשה ידי הוא: (כא) זכר אלה יעקב · אם האומות לא יבינו את זאת אתה יעקב זכר אלה הדברים ולא תתפתה אחריהם כי עבדי אתה ולא עבד כאליל: יצרתיך עבד לי · בראתיך להיות לי לעבד ולכן אתה ישראל לא תשכחני: (כב) מחיתי כעב · מעולם מחיתי פשעיך כעב הזה הנמחה

מצודת ציון

(יט) ויתרו · מל' נותר: לבול · כמו ליבול וכן כי בול הרים ישאו לו (איוב מ) ועניינו לחה וענף: אסגוד · אשתחוה: (כ) רועה · ר"ל מנהיג: הותל · ענין לעג וכן ויהתל בהם אליהו (מ"א י"ח): (כא) תנשני · ענין שכחה וכן נשני אלהים (בראשית מ"א): (כב) מחיתי · ענין מחיקה וכן אנכי אנכי הוא מוחה פשעיך (לעיל מ"ג): כעב וכענן · הם ענין אחד וכפל

גְאַלְתִּיךָ׃ כג רָנּוּ שָׁמַיִם כִּי־עָשָׂה יְהוָה הָרִיעוּ
תַּחְתִּיּוֹת אָרֶץ פִּצְחוּ הָרִים רִנָּה יַעַר וְכָל־עֵץ בּוֹ כִּי־גָאַל
יְהוָה יַעֲקֹב וּבְיִשְׂרָאֵל יִתְפָּאָר׃ כד כֹּה־אָמַר יְהוָה גֹּאֲלֶךָ
וְיֹצֶרְךָ מִבָּטֶן אָנֹכִי יְהוָה עֹשֶׂה כֹּל נֹטֶה שָׁמַיִם לְבַדִּי
רֹקַע הָאָרֶץ מִי אִתִּי מאתי ק׳ ׃ כה מֵפֵר אֹתוֹת בַּדִּים
וְקֹסְמִים יְהוֹלֵל מֵשִׁיב חֲכָמִים אָחוֹר וְדַעְתָּם יְסַכֵּל׃

קמץ בז״ק

רש״י

עתה שובה אלי : (כג) פצחו · לשון פתחון פה : (כד) ויוצרך מבטן · מאז ויתרוצצו הבנים בקרבה (בראשית כ״ה) הייתי לך לעזרה ובהרתיך : נוטה שמים לבדי · (כה) מפר אותות בדים · לפי שאני נטיתי שמים לפיכך אני יכול להפר אותותם : בדים · הם החוזים בכוכבים על ידי אותות השמים ועל שם שפעמים הרבה הם מכזבים קורין אותם בדים שאני מחליף הגזרים שלמעלה וטועים אלו הנשאלין בהם ולפי שאיצטגניני בבל היו חוזים בכוכבים כמו שהוא אומר (לקמן מ״ז) יעמדו נא ויושיעוך סוברי שמים לכך הוא אומר

מצודת ציון

במ״ש : (כג) הריעו · מל׳ תרועה : תחתיות · מל׳ תחת ולמטה : פצחו · פתחו פה בהרמת קול לרנן וכן פצחי רנה וצהלי (לקמן נ״ד) : יתפאר · ענין שבח והלל : (כד) רוקע · ענין פרישה ושטיחה כמו לרוקע הארץ על המים (תהלים קל״ו) : (כה) מפר · ענין מניעה ובטול כמו אישה הפרם (במדבר ל׳) : אותות · מלשון אות וסימן : בדים · ענין כזב הבדוי מן הלב וכן בדיך מתים יחרישו (איוב י״א) וחוזי הכוכבים יקראו כן כי על פי הרוב ידברו כזב הבדוי מן הלב : וקוסמים · הוא ענין כשוף : יהולל · ענין שטות כמו ושופטים יהולל (שם י״ב) : יסכל · מל׳ סכלות ושטות :

מצודת דוד

בשמים : ובענן וגו׳ · כפל הדבר במ״ש : שובה אלי · לכן שוב אלי כי אני הוא הגואל אותך : (כג) רנו שמים · הוא דרך משל ור״ל שמחה גדולה תהיה בעולם : כי עשה ה׳ · ר״ל עשה מה שעליו לעשות ולקיים והוא גאולת ישראל : תחתיות ארץ · היא הנקודה האמצעית מכדור הארץ : יער · מקום עמידת האילנות : ובישראל יתפאר · ע״י גאולת ישראל יתפאר בפי כל : (כד) ויוצרך מבטן · מעת צאתך מבטן אמך יצרתיך לי לעם : עושה כל · כל דבר הנעשה : לבדי · ואין מי יעזור לי : רקע הארץ מאתי · פרישת הארץ היא מאתי ר״ל ממני : (כה) מפר · מבטל האותות של חוזי הכוכבים ולא יהיה כן : וקוסמים יהולל · משטה דעת הקוסמים ולא יועילו בפעולותיהם : משיב חכמים אחור · לפי שדרך החכמים להתחכם בכל פעם יותר

אמר

כו מֵקִים דְּבַר עַבְדּוֹ וַעֲצַת מַלְאָכָיו יַשְׁלִים הָאֹמֵר
לִירוּשָׁלִַם תּוּשָׁב וּלְעָרֵי יְהוּדָה תִּבָּנֶינָה וְחָרְבוֹתֶיהָ אֲקוֹמֵם׃
כז הָאֹמֵר לַצּוּלָה חֳרָבִי וְנַהֲרֹתַיִךְ אוֹבִישׁ׃ כח הָאֹמֵר
לְכוֹרֶשׁ רֹעִי וְכָל־חֶפְצִי יַשְׁלִם וְלֵאמֹר לִירוּשָׁלִַם תִּבָּנֶה
וְהֵיכָל תִּוָּסֵד׃ מה א כֹּה־אָמַר יְהוָה לִמְשִׁיחוֹ לְכוֹרֶשׁ

רש"י

מפר אותות בדיהם כי אני הוא שהפרתי אותות בדי מצרים : (כו) מקים דבר עבדו · משה : ועצת מלאכיו · מלאך אחד אמר ליעקב ישראל יהיה שמך (בראשית ל"ב) וקיימתי דבריו אף כאן אקיים עצת נביאי האומר על ירושלים תושב : (כז) האומר לצולה חרבי · האומר לבבל התיבשי : ונהרותיך אובים · לפי שהיא יושבת על נהרות מדמה הריגת אוכלוסיה ליובש נהרות : (כח) רועי · מלך שלי : (א) למשיחו · כל שם גדולה קרויה משיחה כמו לך נתתים למשחה (במדבר י"ח) ורבותינו אמרו למלך המשיח אומר הקב"ה

מצודת דוד

אמר שהמקום משיב החכמים לאחור ר"ל שמתטפשים ומתאבדים מן החכמה ונעשים סכלים : (כו) מקים דבר עבדו · זה ישעיהו : ועצת מלאכיו · המה יתר הנביאים : האומר · אשר כל אחד מהם ניבא ואמר בעבור ירושלים שתהיה מיושבת מאנשים ובעבור ערי יהודה אמר שתהיינה בנויות אחר מפלת בבל : וחרבותיה · כל אחת מחרבותיה אקומם : (כז) האומר לצולה · אשר כ"א מהנביאים אמר על בבל העומדת במצולה שתהיה מקום חורב ר"ל שכל אוכלוסים יאבדו ולפי שיושבת במצולה המשיל אבדן אנשיה ליבשות המים : ונהרותיך אובים · כפל הדבר במ"ש : (כח) האומר לכורש · אשר כ"א אמר בעבור כורש שהוא יהיה רועי לרעות צאני והם ישראל והוא ישלים חפצי לאבד את בבל ולשלוח את ישראל מן הגולה : ולאמר · לצוות בעבור ירושלים לבנות אותה ואת ההיכל יצוה ליסדם (כי בימיו לא נבנה כ"א היסוד ונשלם בימי דריוש כמ"ש בחגי) : מה (א) למשיחו לכורש · על משיחו על כורש ר"ל על כורש שהגדיל והמשיל אותו :

מצודת ציון

(כו) מקים · מל' קיום : מלאכיו · שלוחיו : ישלים · מל' השלמה וגמר : לירושלים · בעבור ירושלים וכן פתח פיך לאלם (משלי ל"א) : תושב · מל' ישיבה : תבנינה · מל' בנין : וחרבותיה · מל' חורבה : (כז) לצולה · למצולה ועניינו מקום רבוי המים וכן ותשליכני מצולה (יונה ב') : חרבי · ענין יובש כמו חרבו המים (בראשית ח') : אוביש · מלשון יבש : (כח) חפצי · רצוני : תוסד · מל' יסוד : מה (א) למשיחו · הוא

אשר

אֲשֶׁר־הֶחֱזַקְתִּי בִימִינוֹ לְרַד־לְפָנָיו גּוֹיִם וּמָתְנֵי מְלָכִים
אֲפַתֵּחַ לִפְתֹּחַ לְפָנָיו דְּלָתַיִם וּשְׁעָרִים לֹא יִסָּגֵרוּ׃ ב אֲנִי
לְפָנֶיךָ אֵלֵךְ וַהֲדוּרִים אֲוַשֵּׁר אישר ק׳ דַּלְתוֹת נְחוּשָׁה
אֲשַׁבֵּר וּבְרִיחֵי בַרְזֶל אֲגַדֵּעַ׃ ג וְנָתַתִּי לְךָ אוֹצְרוֹת חֹשֶׁךְ
וּמַטְמֻנֵי מִסְתָּרִים לְמַעַן תֵּדַע כִּי אֲנִי יְהוָה הַקּוֹרֵא בְשִׁמְךָ

רש"י

קובל אני לך על כורש כדאיתא במסכת מגילה: לרד לפניו גוים · להרקיע ולרדד לפניו גוים · לרד לשטות: ומתני מלכים אפתח · לשון חלשות הוא זה ושבר כח כי חגורת מתנים הוא זירוז כח כמו אזר נא כגבר חלציך (איוב מ') ואתה תאזור מתניך (ירמיה א') ומזיח אפיקים רפה (איוב י"ב) לשון שברון כח: לפתוח לפניו · דלתי שערי בבל · שערים הוא חלל פתח השער · דלתים הם הפותחים ונועלין בהן את השער: (ב) והדורים אישר · תרגום יונתן ושוריא אכבש כמו סדר הודרגא על שם שסובבת החומה את העיר · ויש לפרש הדורים ארחות עקלקלות איישר לפניו: (ג) הקורא בשמך ·

מצודת ציון

ענין גדולה ורוממות וכן נתתים למשחה (במדבר י"ח): החזקתי · ענין אחיזה: לרד · ענין שטיחה כמו הרודד עמי תחתי (תהלים קמד): אפתח · ענין התרת הקשר וכן יתרי פתח (איוב ל): (ב) והדורים · ר"ל דרך מעוקם ומסובב ובדרז"ל הדורא דכנתא (חולין קי"ג) וכן המעים המעוקמים ומסובבים זה על זה: אישר · מל' ישר ושוה: ובריחי · ענין מטה עשוי לשום אחורי השער לסגרו: אגדע · ענין כריתה כמו שקמים גדעו (לעיל ט): (ג) ומטמני ·

מצודת דוד

אשר החזקתי בימינו · הוא ענין מליצה ור"ל נתתי הכח בידו: לרד · לשטוח האומות לפניו להיות לו למדרך הרגל: ומתני מלכים אפתח · ר"ל אתיש כח המלכים הנלחמים עמו ולפי שמי שהוא חגור במתניו הוא מזורז וחזק לכן אמר כאילו אפתח האזור ויותש כחם: דלתים · דלתי שערי בבל: לא יסגרו · יבוא בם כחפצו כאילו אינם סגורים: (ב) אני לפניך אלך · תשלח במלחמה כאילו אלך לפניך להלחם בעבורך: והדורים אישר · דרכים המעוקמים אעשה ישרים ושוים ר"ל לא תכשל בדרך מהלכך: דלתות וגו' · הוא ענין מליצה לומר לא יתחזקו במבצר העיר: (ג) ונתתי לך · אמסור בידך אוצרות בבל: אוצרות חושך · דרך האוצר להטמן במקום חושך: ומטמני מסתרים · דברים הטמונים במקום סתר וכפל הדבר במ"ש: למען תדע · אעשה לך כל זה למען תדע כי אני ה' עושה זאת ולא בכח ידך כי יהיה חוץ מן הטבע: הקורא וגו' ·

אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל׃ ד לְמַעַן עַבְדִּי יַעֲקֹב וְיִשְׂרָאֵל בְּחִירִי
וָאֶקְרָא לְךָ בִּשְׁמֶךָ אֲכַנְּךָ וְלֹא יְדַעְתָּנִי׃ ה אֲנִי יְהוָה וְאֵין
עוֹד זוּלָתִי אֵין אֱלֹהִים אֲאַזֶּרְךָ וְלֹא יְדַעְתָּנִי׃ ו לְמַעַן
יֵדְעוּ מִמִּזְרַח־שֶׁמֶשׁ וּמִמַּעֲרָבָה כִּי־אֶפֶס בִּלְעָדָי אֲנִי
יְהוָה וְאֵין עוֹד׃ ז יוֹצֵר אוֹר וּבוֹרֵא חֹשֶׁךְ עֹשֶׂה
שָׁלוֹם וּבוֹרֵא רָע אֲנִי יְהוָה עֹשֶׂה כָל־אֵלֶּה׃
ח הַרְעִיפוּ שָׁמַיִם מִמַּעַל וּשְׁחָקִים יִזְּלוּ־צֶדֶק תִּפְתַּח־אֶרֶץ

רש"י

עדיין לא נולדת ואני קורא לך שם כורש : (ד) למען עבדי יעקב · שתוציאהו מגלות בבל : ולא ידעתני · לא עשית רצוני כי אני אמרתי הוא יבנה עירי והוא כשעמד אמר מי בכם מכל עמו רשות נתן להם לילך וכל הטורח פרק מעל צוארו : (ז) יוצר אור · לצדיקים : ובורא חשך · לבבל וכן עושה שלום ובורא רע : הרעיפו שמים וגו' · צדק האמור במקרא מוסב על הנזל ועל הרעיפה הרעיפו שמים צדק ושחקים יזלו צדק כלומר מאתי יבא הצדק לפיסיג

מצודת דוד

אשר קורא בשם כורש עד לא נולדת הוא אלהי ישראל וממנו בא הדבר : (ד) למען עבדי יעקב · כ"ז אעשה בעבור ישראל להוציאם מבבל : ואקרא וגו' · פעם קראתי עליך בשמך כורש ופעם סתם שמו עם כי ידבר עליו והרי הוא כאילו מזכירו בשם הכנוי : ולא ידעתני · ר"ל ולא בזכותך כי עדיין לא נוצרת ולא מצאת זכות א"כ אין זה כ"א למען עבדי יעקב : (ה) זולתי וגו' · כפל הדבר במ"ש : אאזרך · נתתי לך חוזק ועדיין לא ידעת אותי כי עדיין לא נולדת : (ו) למען ידעו · את זה הודעתי מראש למען ידעו כולם אשר אין אלוה בלעדי למחות בידי לא כמלך כ"ו שמסתיר עצתו מפחד המוחה : (ז) יוצר אור · ר"ל אני הוא העושה דבר והפכו אני יוצר אור לישראל ואני בורא חושך לבבל אני עושה שלום לישראל ואני בורא רע לבבל שהוא הפוך השלום והוא כפל ענין במ"ש : (ח) הרעיפו וגו' · ר"ל יבוא לישראל הרבה צדקה וישועה כאילו יזלו מן השמים ממעל והאילן

מצודת ציון

מל' הטמנה : (ד) אכנך · ענינו שם שאינו שם העצמי וכן ובשם ישראל יכנה (לעיל מ"ד) : (ה) אאזרך · מל' אזור וחגורה והוא ענין חוזק כי האזור במתניו הוא חזק ומזורז : (ו) וממערבה · הוא כמו ממערב והזכיר בלשון נקבה : (ח) הרעיפו · ענין הזלה וטיפה כמו ירעפון דשן (תהלים ס"ה) : ושחקים · כן יקרא השמים : יזלו · מל' הזלה וטיפה :

תפתח

וְיִפְרוּ־יֶשַׁע וּצְדָקָה תַצְמִיחַ יַחַד אֲנִי יְהוָה בְּרָאתִיו׃
ט הוֹי רָב אֶת־יֹצְרוֹ חֶרֶשׂ אֶת־חַרְשֵׂי אֲדָמָה הֲיֹאמַר חֹמֶר
לְיֹצְרוֹ מַה־תַּעֲשֶׂה וּפָעָלְךָ אֵין־יָדַיִם לוֹ׃ י הוֹי אֹמֵר לְאָב
מַה־תּוֹלִיד וּלְאִשָּׁה מַה־תְּחִילִין׃ יא כֹּה־אָמַר יְהוָה קְדוֹשׁ
יִשְׂרָאֵל וְיֹצְרוֹ הָאֹתִיּוֹת שְׁאָלוּנִי עַל־בָּנַי וְעַל־פֹּעַל יָדַי

רש"י

לכם מן השמים: בראתיו · בראתי את הדבר הזה: (ט) הוי רב את יוצרו · נתנבא ישעיה על חבקוק שעתיד לעמוד ולקרות תגר על אורך גלותו של נבוכדנצר עד אנה ה' שועתי וגו' ותעשה אדם כדגי הים (חבקוק א') והקב"ה אמר לישעיה למה זה בא לריב אתי סבור הוא שאיני שם על לב להושיע את עמי לעת מלאת אשר תרצה הארץ את שבתותיה (ויקרא כ"ו): אין ידים לו · אין מקום לו: (י) הוי אומר לאב מה תוליד · כסבור הוא להיות מרחם על הבן יותר מאביו · ד"א הוי בן האומר לאב למה הולדת דומה הוא לזה שהוא רב את יוצרו: (יא) האותיות שאלוני וגו' · ה"א נקודה קמץ למדת שאינה תמיהה וכן פירושו אם באתם לשאול לי אתם והנביאים שאלוני על אותות שמים ומופתים אשר אתם רואים נולדים בארץ

מצודת ציון

ויפרו · מל' פרי: (ט) רב · מל' מריבה: יוצרו · בוראו: חרש · כמו חרס בסמ"ך: חומר · טיט: ליוצרו · אומן החרס: (י) תחילין · ענין חבלי הלידה וכן לא חליתי ולא ילדתי (לעיל כ"ג): (יא) האותיות ·

מצודת דוד

פתחה הארץ פיה והגדילה פרי הישע: תצמיח יחד · עם הישע תצמיח גם הצדקה: בראתיו · מאז הכנתי להם הישע והצדקה: (ט) הוי רב וגו' · אמר זה על בלשאצר מלך בבל הוי עליו הרב עם היוצר וזהו במה שהיה מתנשא נגד האל והשתמש בכלי בה"מ: חרש את חרשי אדמה · הלא הוא יחשב כחרס עם שאר חרשי האדמה ודומה להם כי ככלי יוצר ינופץ במהרה כמ"ש ביה בליליא קטיל בלשאצר מלכא כשדאה (דניאל ה'): היאמר · וכי מהראוי שיאמר החומר להיוצר מה תעשה הלא אין ממש במעשיך ר"ל הלא הוא בידי כחומר ביד היוצר ואיך יתנשא למולי: אין ידים לו · נדמה הוא כאילו לא עשאוהו ידים: (י) הוי אומר לאב · חזר והמשילו לבן האומר לאב למה הולדת תולדות ולאם יאמר למה היה לך חבלי לידה וכאומר הלא ידעתם כי יבוא יומם וימותו ולמה ילדתם לבהלה וכן יחשב בלשאצר לומר אם כלי בה"מ ישובו לירושלים למה הוגלו בבלה וה' לא עזרם: (יא) האותיות שאלוני · אמר נגד העובדי כוכבים שאלו לי העתידות לבוא על ישראל ואגידם לכם: על בני · בעבור ישראל

תְּצַוֻּנִי׃ יב אָנֹכִי עָשִׂיתִי אֶרֶץ וְאָדָם עָלֶיהָ בָרָאתִי אֲנִי
יָדַי נָטוּ שָׁמַיִם וְכָל־צְבָאָם צִוֵּיתִי׃ יג אָנֹכִי הַעִירֹתִהוּ
בְצֶדֶק וְכָל־דְּרָכָיו אֲיַשֵּׁר הוּא־יִבְנֶה עִירִי וְגָלוּתִי יְשַׁלֵּחַ
לֹא בִמְחִיר וְלֹא בְשֹׁחַד אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת׃ יד כֹּה ׀ אָמַר
יְהוָה יְגִיעַ מִצְרַיִם וּסְחַר־כּוּשׁ וּסְבָאִים אַנְשֵׁי מִדָּה עָלַיִךְ

רש"י

עליהם היו שואלים אותי מה הם אבל על בני ועל פועל ידי ישראל שבשבילם יצרתי את הכל אתם באים לצוותי ולקרוא לפני תגר: תצוני · תמיה הוא וכי עליכם לצוות על בני אני כבר בראתי להם הישועה במחשבה שעלתה לפני כיצד אנכי העירותיהו בצדק על כורש הוא אומר: (יב) אנכי עשיתי ארץ · ונתתיה לאשר ישר בעיני: (יד) יגיע מצרים וגו' · הרי הודעתי אתכם במה אושיע את בני מיד בבל כי כורש לכך העירותיהו בצדקי ועוד אני מודיעכם תשועת סנחריב שבימי חזקיהו כאשר ישוב (לעיל ל"ז) מעל תרהקה מלך כוש יבוא לירושלים וחמדת כל אוצרות כוש ומצרים שילכו לעזור את כוש בידו ויבא עם אותו השלל ויפול בירושלים וחזקיהו ועמו יבוזו את הכל כן מפורש בסדר עולם שעל סנחריב נאמר: אנשי מדה · גבהי קומה: עליך ·

מצודת דוד

ישראל שהם בני ופועל ידי תצוו בעבורי להנביאים שיאמר לכם בשמי מה יהיה בסופם: (יב) אנכי עשיתי ארץ · ר"ל הנה הכל שלי ובידי לעשות כחפצי באין מוחה ולזה שאלו והגידה לכם: צויתי · אני צויתי שיהיו נבראים ומידי בא להם הממשלה בארץ: (יג) אנכי העירותיהו · על כורש האמור בתחלת הענין יאמר שהוא העיר לבבו לבוא על בבל ולהחריבה וההערה היה בצדק כי ראויה היא לאבדון: וכל דרכיו אישר · ר"ל לא יכשל בהליכתו כאילו ילך בדרך ישר ושוה: הוא יבנה עירי · ר"ל הוא יתן כסף וזהב לבנותה: וגלותי · ישראל שהגליתים לבבל ישלחם הוא לארצם: לא במחיר · לא יתן לו מי מהירם ולא יקבל ממי שוחד בעבורם: (יד) כה אמר ה' · כאומר הנה השמעתיך הטובה שתבוא ממפלת בבל ועתה אודיעך הטובה שתבוא ממפלת סנחריב בימי חזקיה: יגיע מצרים וגו' · כי כששב סנחריב מעל תרהקה מלך כוש לבוא לירושלים למלחמה הביא עמו חמדת כל האוצרות שלל מכוש וממצרים ומסבא שהלכו לעזור לכוש ומאנשיהם הביא

מצודת ציון

הבאות: (יג) העירותיהו · מלשון התעוררות: במחיר · ענין חליפת הדבר ושוויו כמו יקחו מקוה במחיר (מ"א י'): (יד) יגיע · הוא העושר הבא ביגיעה: וסבאים · אנשי סבא: אנשי מדה · ר"ל מדה גדולה וכן

יַעֲבֹרוּ וְלָךְ יִהְיוּ אַחֲרַיִךְ יֵלֵכוּ בַּזִּקִּים יַעֲבֹרוּ וְאֵלַיִךְ
יִשְׁתַּחֲווּ אֵלַיִךְ יִתְפַּלָּלוּ אַךְ בָּךְ אֵל וְאֵין עוֹד אֶפֶס
אֱלֹהִים׃ טו אָכֵן אַתָּה אֵל מִסְתַּתֵּר אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל מוֹשִׁיעַ׃
טז בּוֹשׁוּ וְגַם־נִכְלְמוּ כֻּלָּם יַחְדָּו הָלְכוּ בַכְּלִמָּה חָרָשֵׁי
צִירִים׃ יז יִשְׂרָאֵל נוֹשַׁע בַּיהוָֹה תְּשׁוּעַת עוֹלָמִים לֹא־
תֵבֹשׁוּ וְלֹא־תִכָּלְמוּ עַד־עוֹלְמֵי עַד׃ יח כִּי־כֹה אָמַר־יְהוָֹה
בּוֹרֵא הַשָּׁמַיִם הוּא הָאֱלֹהִים יֹצֵר הָאָרֶץ וְעֹשָׂהּ הוּא

רש"י

ירושלים : בזקים יעבורו · שהביאם שם סנחריב שלולים בקולרים ולאחר מפלתו עמד חזקיהו ופטר את כל השבויים ונתגיירו והכירו מלכות שמים : אך בך אל · יהיו מודים שאין אלוה אלא ה' לבדו : (טו) אכן אתה אל מסתתר · וכן יאמרו להקב"ה אכן הבנתנו כי לגבות תוכחותיהן של עמך אתה מסתתר מלהראות נלחמך כביכול אין כך יכולת ובהתעורר רחמיך אתה אלהי ישראל מושיע כך מפורש במכילתא : (טז) חרשי צירים · אומני ציורים של

מצודת ציון

איש מדה (דה"א י"א) : בזקים · בשלשלאות כמו רתקו בזיקים (נחום ג') : (טו) אכן · באמת : מסתתר · מלשון סתר : (טז) צירים · ציורי צורות : (יח) ועושה · ענין תקון

מצודת דוד

עמו אסורים בשלשלאות וכשנפל סנחריב סביב ירושלים בזמן חזקיהו ועמו חמדת כל האוצרות ופטרו את האסורים ממאסרם ולזה אמר העושר של מצרים והסחורות של כוש וסבא גבהי הקומה יעברו דרך עליך וישארו לך : אחריך וגו' · ר"ל אותם שעברו עליך אסורים בזקים ילכו אחריך כי יהיו סרים אל משמעתך : ואליך ישתחוו · להתירם ממאסרם : יתפללו · ר"ל ישאלו ויבקשו על ההתרה : אך בך אל · ויאמרו עתה ראינו שאך בישראל יש אל האמתי ואין עוד זולת האלהים אשר בישראל : (טו) אכן · באמת שאתה האל המסתתר ואינו נראה הוא אלהי ישראל המושיע : (טז) בושו וגו' · אז יבושו כולם בראותם שאין ממש באלהיהם כי לא היו להם למושיע כאשר הושיע המקום לישראל : חרשי צירים · האומנים העושים ציורי הפסילים ילכו להם בכלימה כי יראו שאין ממש במעשיהם : (יז) ישראל נושע בה' · אבל ישראל יהיה נושע בעזר ה' תשועה המתקיימת ולכן לא תבושו כמו שיבושו עובדי הפסילים : עד עולמי עד · כל ימי עולם : (יח) הוא האלהים · וכאומר אבל אין כח מה בצבאת השמים הנבראים : יוצר הארץ · מי שיצר את הארץ ותקנה להיות מגולה מן המים הוא הכין כל אשר בה ואין דבר ביד צבא השמים ;

כּוֹנְנָהּ לֹא־תֹהוּ בְרָאָהּ לָשֶׁבֶת יְצָרָהּ אֲנִי יְהוָה וְאֵין
עוֹד׃ יט לֹא בַסֵּתֶר דִּבַּרְתִּי בִּמְקוֹם אֶרֶץ חֹשֶׁךְ לֹא אָמַרְתִּי
לְזֶרַע יַעֲקֹב תֹּהוּ בַקְּשׁוּנִי אֲנִי יְהוָה דֹּבֵר צֶדֶק מַגִּיד
מֵישָׁרִים׃ כ הִקָּבְצוּ וָבֹאוּ הִתְנַגְּשׁוּ יַחְדָּו פְּלִיטֵי הַגּוֹיִם
לֹא יָדְעוּ הַנֹּשְׂאִים אֶת־עֵץ פִּסְלָם וּמִתְפַּלְלִים אֶל־אֵל לֹא
יוֹשִׁיעַ׃ כא הַגִּידוּ וְהַגִּישׁוּ אַף יִוָּעֲצוּ יַחְדָּו מִי הִשְׁמִיעַ

רש"י

עבודת כוכבים שמעובדי כוכבים : (יח) לא תוהו בראה · כי לשבת יצרה : (יט) לא בסתר דברתי · כשנתתי את התורה ולא אמרתי על תהו על חנם לזרע יעקב בקשוני כי אם לקבל שכר גדול : אני ה' דובר צדק · מאחר שפתחתי להם בדבר צדקי להודיעם מתן שכרן אחר כן הגדתי להם מישרים חוקי ותורתי שקודם מתן תורה נאמר להם (שמות י"ט) ועתה אם שמוע וגו' והייתם לי סגולה ממלכת כהנים וגו' : (כ) התנגשו · לשון הגשה והנו"ן טפילה בו כאשר יאמר התנגפו : פליטי הגוים · אשר נשארו מחרבו של נבוכדנצר : לא ידעו הנושאים את עץ פסלם · להבין דעת : (כא) השמיע

מצודת דוד

לא תוהו בראה · כשברא את הארץ לא בראה להיות תוהו כ"א לשבת בה בני אדם א"כ בוודאי הכין בה כל הצורך : אני ה' · הבורא את אלה : ואין עוד · מי עמדי כמוני : (יט) לא בסתר דברתי · כשדברתי דברי על הר סיני הלא לא בסתר דברתי ולא במקום ארץ חושך כי הדבר היה מפורסם בכל העולם וא"כ היה להם להעובדי כוכבים לדעת שאני ה' אין עוד : לא אמרתי וגו' · כשאמרתי להם המצות לא אמרתי להם לעשותם על תוהו ובחנם כ"א לקבל עליהם שכר הרבה א"כ היה להם לעובדי כוכבים לקבלם גם המה ולקבל שכר ולא לעבוד לעבודת כוכבים ללא יועיל : דובר צדק · בתחלה אמרתי הצדק שאעשה בשכר המצות ואח"כ הגדתי מישרים הם חוקותי ותורתי שקודם מתן תורה נאמר להם ועתה אם שמוע וגו' והייתם לי סגולה וגו' (שמות י"ט) : (כ) הקבצו וגו' · הפחותים שבעובדי כוכבים עובדי העבודת כוכבים הקבצו ובואו אלי התנגשו כולכם יחד להתווכח עמדי אבל הנושאים את עץ הפסלם אשר לא ימוש ממקומו והמתפללים אל אשר לא יוכל להושיע לא ישימו לב לדעת ולהבין מעשיהם : (כא) הגידו וגו' · ר"ל אם יש עמכם

מצודת ציון

וכן וימהר לעשות אותו (בראשי' י"ח) : כוננה · מל' הכנה : תוהו · שממון : לשבת · מל' ישיבה : (כ) התנגשו · מלשון הגשה : פליטי · ענין פחות והפל' כמו פליטי אפרים (שופטים י"ב) ופירוש הפחותים והנבזים שבאפרים : פסלם · מל' פסל וצורה :

זֹאת מִקֶּדֶם מֵאָז הִגִּידָהּ הֲלוֹא אֲנִי יְהוָה וְאֵין־עוֹד
אֱלֹהִים מִבַּלְעָדַי אֵל־צַדִּיק וּמוֹשִׁיעַ אַיִן זוּלָתִי׃ כב פְּנוּ־
אֵלַי וְהִוָּשְׁעוּ כָּל־אַפְסֵי־אָרֶץ כִּי אֲנִי־אֵל וְאֵין־עוֹד׃
כג בִּי נִשְׁבַּעְתִּי יָצָא מִפִּי צְדָקָה דָּבָר וְלֹא יָשׁוּב כִּי־
לִי תִּכְרַע כָּל־בֶּרֶךְ תִּשָּׁבַע כָּל־לָשׁוֹן׃ כד אַךְ בַּיהוָה לִי

רש״י

זאת מקדם · מי בפסיליכם אשר השמיע מקדם להביא אליכם השועה איש איש לעובדיו : הלא אני ה׳ ואין עוד · שאני מודיע מה שאני עתיד לעשות לעמי ואקיים דברי : (כב) פנו אלי · והניחו פסיליכם כל אפסי ארץ ובכך תושעו : (כג) בי נשבעתי · ויצא מפי צדקה לקבל כל השבים אלי דבר דברתי ולא ישוב מהו הצדקה אשר יצאה מפי כי לי תכרע כל ברך ואני אקבלם כענין שנאמר כי אז אהפוך אל עמים וגו׳ (צפניה ג׳) : (כד) אך בה׳ לי אמר · המקרא הזה מסורס וכן פתרונו אך לי בה׳ אמר צדקות ועוז אע״פ שכל הגוים ישתחוו לפניו אך לי לבדי כנסת ישראל בה׳ הובטח לי צדקות

מצודת ציון

(כא) אין · ענינו כמו לא : (כב) פנו · מל׳ הפנה וסבוב : אפסי ארץ · קצות הארץ כי בקצה הארץ כאלו אפס וכלה : (כג) תכרע · מל׳ כריעה : ברך · מל׳ ברכים והם פרקי הרגלים :

מצודת דוד

עמכם טענה הגידו אתם או הגישו את חכמיכם שיאמרו הם ואף יועצו יחדו להשכיל למצוא מענה : מי השמיע זאת · מי מהפסילים השמיע השמועה הזאת קודם בואה והוא מפלת בבל ואשור : מאז הגידה · מוסב על מלת מי לומר מי הגידה מאז עד לא באה וכפל הדבר במ״ש : הלא אני ה׳ · הוא המגיד דבר מאז : ואין עוד זולתי · אין עוד אלהים לדעת הנולדות : אל צדיק וגו׳ · לא יש זולתי אל צדיק ומושיע : (כב) פנו אלי · אתם העובדי כוכבים היושבים בקצות הארץ פנו אלי להאמין בי ואז תהיו נושעים כי אני אל והכל בידי ואין עוד זולתי : (כג) בי נשבעתי · הריני נשבע בי אשר יצא מפי דבר צדקה ואמת : דבר · מוסב על יצא מפי לומר יצא מפי דבר ולא ישוב הדבר ההוא ר״ל לא אחזור בו והוא כפל הענין במ״ש : כי לי תכרע · וזה הדבר היוצא אשר בימים העתידים יכרעו כל הברכים לי ולא לעבודת כוכבים כי כולם יקבלו עול מלכותי עליהם : תשבע · מוסב על מלת לי לומר לי תשבע כל לשון לקבל אותי לאלוה להאמין בי : (כד) אך בה׳ · זהו מאמר הנביא שאמר אף שכל העובדי כוכבים יאמינו בה׳ אך הריני נשבע בה׳ אשר לי לישראל לבד הבטיח ואמר צדקות ועוז ר״ל הצדקות והעוז שיהיו לישראל יהיו מיוחדות ולא יהיו בערך

אחר

אָמַר צְדָקוֹת וָעֹז עָדָיו יָבוֹא וְיֵבֹשׁוּ כֹּל הַנֶּחֱרִים בּוֹ :
כה בַּיהוָה יִצְדְּקוּ וְיִתְהַלְלוּ כָּל־זֶרַע יִשְׂרָאֵל : מו א כָּרַע
בֵּל קֹרֵס נְבוֹ הָיוּ עֲצַבֵּיהֶם לַחַיָּה וְלַבְּהֵמָה נְשֻׂאֹתֵיכֶם
עֲמוּסוֹת מַשָּׂא לַעֲיֵפָה : ב קָרְסוּ כָרְעוּ יַחְדָּו לֹא יָכְלוּ מַלֵּט

רש"י

ועוז ולא יבואו מכחישי תורה לכלל כבודי : עדיו יבוא ויבשו וגו' · כל הנחרים בהקב"ה יבאו עדיו להתחרט על מה שעשו בחייהם ויבושו : הנחרים · המתגרים : (כה) בה' יצדקו ויתהללו · בהבטחת משען אהבתו ימצאו צדקה ויתפארו במעוזו : ויתהללו · פרוונטי"ר בלע"ז : (א) כרע בל קורס נבו · אלהותיהם של בבל כרעו קרסו לשון שחוק של עבודת כוכבים הוא כמי שיש לו חולי מעים ואינו מספיק לישב על מושב בית הכסא עד שהוא נתרז : כרע בל קורס נבו · איסקרופי"ר בל קונקיא"ה נבו · כך שמעתי משמו של רבינו גרשום מאור הגולה : היו עצביהם · צלמי צורתם של בל ונבו היו לחיה ולבהמה נדמו להיות כחיה וכבהמה שמזהימין ומלכלכים עצמן ברעי שלהם : נשואותיכם עמוסות משא · רעי שבמעיהם כבדות הם לעמוס כמשא לאדם עיף לפיכך קרסו כרעו יחדו הקריסה עם הכריעה : (ב) לא יכלו מלט משא ·

מצודת דוד

אחד עם של העובדי כוכבים : עדיו יבוא · כ"א מהעובדי כוכבים יבוא לישראל להיות סר למשמעתו וכל הכועסים בו לשעבר יבושו אז : (כה) בה' יצדקו · בהבטחת משען ה' ימצאו ישראל צדקה ויתהללו מפי כולם על שהשכילו לדעת מעולם שה' הוא האלהים ודבקו בו: **מו** (א) כרע בל · עתה שב לשחוק על הפסילים ואמר כשנלכדה בבל כרע בל על ברכיו ונפל לארץ ולא הציל את עצמו : קורס נבו · כפף קומתו להיות מוטה לארץ : היו עצביהם · הטעינו את העצבים על החיות ועל הבהמות להוליכם בגולה : נשואותיכם עמוסות · הבהמות הנושאות אתכם המה עמוסות יותר מדי והנכם משא כבד על בהמה עיפה :

מצודת ציון

(כד) ועוז · ענין חוזק : עדיו · אליו כמו תגע עדיך (איוב ד') : הנחרים · מל' חרון וכעס וכן בני אמי נחרו בי (שיר השירים א') : (כה) ויתהללו · מל' הלול ושבח : **מו** (א) בל · נבו · שמות עבודת כוכבים של בבל : קורס · ענין כפיפה והוא מלשון קרסי זהב (שמות כ"ו) שהין כפופים בראשיהם לתחבם בלולאות : עצביהם · כן יקראו הפסילים ע"ש שמעציבים לב עובדיהם לועקים אליהם ואינם נענים: עמוסות · ענין הטענת משא כבד וכן אבי העמים עליכם (מ"א י"ב) : לעיפה · מל' עייפות ויגיעה : (ב) מלט · (ב) קרסו

מַשָּׂא וְנַפְשָׁם בַּשְּׁבִי הָלָכָה׃ ג שִׁמְעוּ אֵלַי בֵּית יַעֲקֹב
וְכָל־שְׁאֵרִית בֵּית יִשְׂרָאֵל הָעֲמֻסִים מִנִּי־בֶטֶן הַנְּשֻׂאִים
מִנִּי־רָחַם׃ ד וְעַד־זִקְנָה אֲנִי הוּא וְעַד־שֵׂיבָה אֲנִי אֶסְבֹּל
אֲנִי עָשִׂיתִי וַאֲנִי אֶשָּׂא וַאֲנִי אֶסְבֹּל וַאֲמַלֵּט׃ ה לְמִי

רש"י

להפליט הצואה שבמעיהם כאשר המוציאין כהוגן · מלט · לשון הוצאה ממקום בלוע וכן (לעיל ל"ד) שמה קננה קפוז ותמלט הוציאה ביצתה וכן (לקמן ס"ו) והמליטה זכר ויונתן לא תירגם כן המקראות הללו : (ג) העמוסים מני בטן · מאז נולדתם בבית לבן הארמי עמסתי אתכם על זרועותי כי מאז עמדו עליכם קמים בכל דור ודור ולא כעובדי כוכבים שהם עומסים ונושאים את אלהיהם כמו שאמור למעלה אבל אתם עמוסים ונשואים בזרועותי : (ד) ועד זקנה · אשר זקנתם וכלה כחכם שאין לכם זכות אני הוא ברחמי ובמדת טובי להושיעכם ולעמוס ולשאת ולמלט לפי שאמר על יראתם שהיא נסבלת וגם משאה אינה יכולה למלט אמר אני הסובל אחרים ואת משאי אמלט :

מצודת ציון

ענין הלכה : ונפשם · כמו וגופם וכן ורקה נפשו (לעיל כ"ט) : (ג) שארית · שיור : מני · מן והיו"ד נוספת : הנשואים · מל' משא : רחם · רחם האשה : (ד) שיבה · הוא יותר מהזקנה : אסבול · ענין סבילת משא וכן

מצודת דוד

כרעו יחדו · כל העצבים יחד כפפו קומתם וכרעו על ברכיהם ולא יכלו למלט את עצמם מן המשא לבל לשאתם בגולה : ונפשם · הם עצמם הלכו בשבי וכאומר ואיך א"כ יוכלו להציל את העובדים להם : (ג) שארית בית ישראל · כי עשרת השבטים כבר גלו והיו רובם : העמוסים · הטעונים עלי מעת צאתם מבטן ולפי שאמר למעלה שהעצבים יהיו עמוסים על הבהמות לזה אחז במשל מהאומן הנושא את היונק שהוא נושאו ואינו נשא ור"ל שהוא מעולם בעזרתם : הנשאים וגו' · כפל הדבר במ"ש : (ד) ועד זקנה · כמו שנשאתי אותם מעת צאתם מבטן כן אשא אותם עד הזקנה ועד ימי השיבה אסבול אותם על שכמי ר"ל כמו שהייתי בעזרתם מאז כן אהיה עד עולם : אני עשיתי וגו' · לא כהפסילים אשר האומנים עשאום ואף המה נושאים אותם וסובלים משאם ובבוא האויב לא יכלו למלט את עצמם כי אני עשיתי את ישראל ואני אשא אותם ואסבול משאם ר"ל אהיה בעזרתם ואמלטם מן האויב בבואו : (ה) למי תדמיוני · אל מי תדמו אותי ותאמרו

שאני

תְדַמְּיוּנִי וְתַשְׁווּ וְתַמְשִׁלוּנִי וְנִדְמֶה׃ ו הַזָּלִים זָהָב מִכִּיס
וְכֶסֶף בַּקָּנֶה יִשְׁקֹלוּ יִשְׂכְּרוּ צוֹרֵף וְיַעֲשֵׂהוּ אֵל יִסְגְּדוּ אַף־
יִשְׁתַּחֲווּ׃ ז יִשָּׂאֻהוּ עַל־כָּתֵף יִסְבְּלֻהוּ וְיַנִּיחֻהוּ תַחְתָּיו
וְיַעֲמֹד מִמְּקוֹמוֹ לֹא יָמִישׁ אַף־יִצְעַק אֵלָיו וְלֹא יַעֲנֶה
מִצָּרָתוֹ לֹא יוֹשִׁיעֶנּוּ׃ ח זִכְרוּ־זֹאת וְהִתְאֹשָׁשׁוּ הָשִׁיבוּ
פוֹשְׁעִים עַל־לֵב׃ ט זִכְרוּ רִאשֹׁנוֹת מֵעוֹלָם כִּי אָנֹכִי

רש״י

(ה) ותמשילוני · כמו (איוב ל׳) ואתמשל כעפר ואפר לשון דמיון : ונדמה · ונהיה אני והוא דומין זה לזה : (ו) הזלים זהב מכיס · לשון יזלו מים (תהלים קמ״ז) : בקנה ישקולו · הוא קנה המאזנים שקורין פליי״ל בלע״ז : (ח) זכרו זאת · אשר אני חפץ לומר : והתאוששו · והתחזקו כמו לאשישי קיר חרשת (לעיל ט״ז) : השיבו פושעים על לב · ומה אני אומר לכם לזכור ולהשיב על לב : (ט) זכרו ראשונות מעולם · אשר ראיתם

מצודת דוד

שאני שוה לו : ותמשילוני ונדמה · אל מי תמשילו אותי ונהיה דומים אני והוא : (ו) הזלים · אתם העובדי כוכבים השופכים זהב מן הכיס ושוקלים כסף בקנה המאזנים ושוכרים צורף ועושים אל וישתחוו אליו : (ז) ישאוהו · כ״א נושא האל וסובל משאו על כתפו : ויניחוהו · ואם מניחו במקומו יעמוד שם ולא יסור ממקומו : אף יצעק · אף אם הוא צועק אליו בקול גדול לא יענה ולא יושיענו מצרתו וכאומר היש סכלות גדול מזה להאמין בדבר שאין בו ממש : (ח) זכרו זאת · דבר התוהו שיש בעבודת כוכבים : והתאוששו · התחזקו לקנות לב : השיבו · אתם הפושעים בי תנו לב על הדבר : (ט) זכרו · תנו לב לזכור הנפלאות הראשונות שעשיתי מימות עולם :

מצודת ציון

יסור סובלו (לעיל י׳) : (ה) תדמיוני · מל׳ דמיון : ותשוו · מל׳ השואה : ותמשילוני · ענין דמיון : (ו) הזלים · מלשון הזלה ושפיכה וכן יזלו מים (תהלים קמז) : מכים · ענין אמתחת ושק : בקנה · הוא כעין מטה ובו תולים מאזני המשקל : ישקולו · מלשון משקל : ישכרו · מלשון שכר : יסגדו · ענין השתחואה אלא שקטנה הימנה וכן יסגד לו (לעיל מ״ד) : (ז) יסבלוהו · מלשון סבל ומשא : תחתיו · במקומו וכן וישבו תחתם (יהושע ה) : ימיש · ענין הסרה כמו לא ימיש עמוד הענן (שמות ט) : יענה · מלשון עניה ותשובה : (ח) והתאוששו · התחזקו כבנין היסוד כמו לאשישי קיר חרשת (לעיל

אֵל וְאֵין עוֹד אֱלֹהִים וְאֶפֶס כָּמוֹנִי׃ י מַגִּיד מֵרֵאשִׁית
אַחֲרִית וּמִקֶּדֶם אֲשֶׁר לֹא־נַעֲשׂוּ אֹמֵר עֲצָתִי תָקוּם וְכָל־
חֶפְצִי אֶעֱשֶׂה׃ יא קֹרֵא מִמִּזְרָח עַיִט מֵאֶרֶץ מֶרְחָק אִישׁ
עֲצָתוֹ עצתי ק' אַף־דִּבַּרְתִּי אַף־אֲבִיאֶנָּה יָצַרְתִּי אַף־
אֶעֱשֶׂנָּה׃ יב שִׁמְעוּ אֵלַי אַבִּירֵי לֵב הָרְחוֹקִים מִצְּדָקָה׃
יג קֵרַבְתִּי צִדְקָתִי לֹא תִרְחָק וּתְשׁוּעָתִי לֹא תְאַחֵר וְנָתַתִּי
בְצִיּוֹן תְּשׁוּעָה לְיִשְׂרָאֵל תִּפְאַרְתִּי׃ מז א רְדִי ׀ וּשְׁבִי

קמץ בז"ק

רש"י

כי אנכי אל ואין עוד אנכי אלהים ואפס כמוני : (י) מגיד מראשית אחרית · גלות מצרים וגאולתה הודעתי בבין הבתרים לפני היותה : (יא) קורא ממזרח עיט · מארץ ארם שהוא במזרח קראתי לי את אברהם להיות נמלך בעצתי · עיט כמו הכתיב עיטה וטעם (דניאל ב') אתיעטו כל סרכי מלכותא (שם ו') וגם יש לפותרו בלשון עוף קראתיו למהר אחרי כעוף הפורח ונודד ממקומו : מארץ מרחק · קראתי לאיש עצתי ועמו יעצתי בין הבתרים ד' גליות כמו שמפורש בבראשית רבה והנה אימה חשכה גדולה וגו' : אף דברתי · עמו הגליות וגאולתן אף אביאנה : (יב) אבירי לב · אשר אמצתם לבבכם בין העובדי כוכבים ונדבקתם בי : הרחוקים מצדקה · אשר ארכו לכם הימים ולא הראיתי אתכם צדקתי לגאול : (יג) קרבתי צדקתי ·

מצודת ציון

ס"ז) : (ט) ואפס · ענינו כמו לא : (יא) עיט · כן יקרא העוף הדורס כמו וירד העיט (בראשית טו) :

מצודת דוד

(י) מגיד · אני מגיד אחרית הדבר מראשיתו : ומקדם · ומלפנים אגיד דברים אשר לא נעשו עדיין אף ראשית הדברים : אומר וגו' · אומר אני עצתי תתקיים כי אין ביד מי לבטלה : וכל חפצי אעשה · כפל הדבר במ"ש : (יא) קורא · אני הוא הקורא את העיט לבא ממזרח ר"ל אעיר לב כורש היושב במזרחה של בבל ומהרה קל יבוא כעוף הפורח : איש עצתי · הוא כורש שיעשה מה שיעצתי על בבל וכפל הדבר במ"ש : אף דברתי · הדבר הזה דברתי טרם בואה : יצרתי · את הפורעניות הזאת על בבל : (יב) אבירי לב · הם אנשי בבל שהם אבירי לבב ואכזרים על ישראל ורחוקים המה מעשות להם צדקה וחסד : (יג) קרבתי · הנה אני קרבתי צדקתי לישראל ולא תרחק מהם : ותשועתי · קרבתי תשועתי ולא תאחר לבוא : לישראל תפארתי · ר"ל התשועה אתן לישראל שהם עם תפארתי כמ"ש ובישראל יתפאר (לעיל מ"ד) : מז (א) רדי · אבל

בשם

עַל־עָפָר בְּתוּלַת בַּת־בָּבֶל שְׁבִי־לָאָרֶץ אֵין־כִּסֵּא בַּת־
כַּשְׂדִּים כִּי לֹא תוֹסִיפִי יִקְרְאוּ־לָךְ רַכָּה וַעֲנֻגָּה׃ ב קְחִי
רֵחַיִם וְטַחֲנִי קָמַח גַּלִּי צַמָּתֵךְ חֶשְׂפִּי־שֹׁבֶל גַּלִּי־שׁוֹק עִבְרִי
נְהָרוֹת׃ ג תִּגָּל עֶרְוָתֵךְ גַּם תֵּרָאֶה חֶרְפָּתֵךְ נָקָם אֶקָּח וְלֹא
אֶפְגַּע אָדָם׃ ד גֹּאֲלֵנוּ יְהוָה צְבָאוֹת שְׁמוֹ קְדוֹשׁ יִשְׂרָאֵל׃

מלרע קמץ בז"ק

רש"י

מעתה ולא תרחק: (א) אין כסא · אין מלכות: כי לא תוסיפי · שיקראו לך עוד רכה וענוגה: (ב) קחי רחים · היא עבודה קשה כלומר השתעבדי מעתה למלכי מדי ופרס · ד"א וטחני קמח לגדה לדרך גלותך: גלי צמתך · זרועיך ושוקך דבר המצומת וקשור ומכוסה: חשפי שבל · גלי השבילים מן המים שעליהם כי דרך שם תלאי בגולה או גלי שוקך ועברי נהרות: (ג) ולא אפגע אדם · לא אבקש פני אדם לקחת נקמתי: (ד) גואלנו ה'

מצודת דוד

אתה בבל · רדי מן הכסא ושבי על העפר: בתולת בת בבל · קראה בתולה לפי שלא נכבשה עדיין משום אומה לבוא לרשות אחר כמו הבתולה שלא נבעלה ולא באה לרשות הבעל וכן בתולת בת צידון (לעיל כ"ג): אין כסא · לא יהיה עוד לך כסא מלוכה: יקראו לך · שיקראו לך רכה וענוגה ר"ל לא תהיה בעלת התענוגים כמאז: (ב) קחי רחים · כדרך השבוים שעושים מלאכה כבדה: וטחני קמח · אמר קמח ע"ש סופו וכן אפיתי על גחליו לחם (לעיל מ"ד): גלי צמתך · דרך הנשים המכובדות לכסות פניהם במסוה והוא מכסה דק ולזה אמר כשתלכי גולה תגלי המכסה ההוא מעל פניך כדרך השפחות הבזויות: חשפי שובל · גלי הרגל בלכתך בדרך כי דרך האשה לכסות הרגל ולא כן כשתלך בדרך: גלי שוק · כאשר תעבור הנהרות תגלי גם השוק ולפי שהזכיר את בבל בלשון נקבה אמר ענין בזיון הנקבות: (ג) גם תראה · כולם יסתכלו בגלוי ערותך: חרפתך · ר"ל ערותך כי גלוי הערוה לחרפה תחשב: נקם אקח · לנקום נקמת ישראל: ולא אפגע אדם · ולא אקבל פגיעת אדם לבל עשות בהם נקם: (ד) גואלנו · מוסב על

מצודת ציון

מז (א) בת בבל · עדת בבל: רכה וענוגה · ר"ל בעלת תענוג וכן הרכה בך והענוגה (דברים כ"ח): (ב) צמתך · הוא המסוה המכסה את הפנים כמו מבעד לצמתך (ש"ה ד): חשפי · ענין גלוי כמו וחשופי שת (לעיל כ): שובל · מל' שביל ויאמר על הרגל ההולך בשביל וכמו שמלת פעם יאמר על הפסיעות כמ"ש פעמי מרכבותיו (שופטים ה) וכן יאמר על הרגלים כמ"ש פעמי דלים (לעיל כו): שוק · כן יקרא גובה הרגל ממעל: (ג) תגל · תגלה: ערותך · כן יקרא דבר הראוי להתכסות: אפגע · ענין בקשה ושאלה

ה שבי דומם ובאי בחשך בת־כשדים כי לא תוסיפי
יקראו־לך גברת ממלכות: ו קצפתי על־עמי חללתי
נחלתי ואתנם בידך לא־שמת להם רחמים על־זקן
הכבדת עלך מאד: ז ותאמרי לעולם אהיה גברת עד
לא־שמת אלה על־לבך לא זכרת אחריתה: ח ועתה
שמעי־זאת עדינה היושבת לבטח האמרה בלבבה אני
ואפסי עוד לא אשב אלמנה ולא אדע שכול: ט ותבאנה
לך שתי־אלה רגע ביום אחד שכול ואלמן כתמם באו

מלרע

רש"י

נבאות שמו · הנביא אומר כל זה הקב"ה עושה לגאלנו משם: (ו) על זקן הכבדת עולך · על הזקנים שלא היו יכולים לסבול טורח הכבדת עולך: (ז) ותאמרי · בלבבך לעולם אהיה גברת ואין פורענות בא עלי והדבר הזה הסיאך עד לא שמת אלה המכות שיבואו עליך אל לבך ולא זכרת אחריתה של רעתך שעשית: (ח) עדינה · ת"י מפנקתא: ואפסי עוד · ואפס מאותי כמו אין זולתי: (ט) שתי אלה · שאמרת שלא תשבי אלמנה ולא

מצודת ציון

כמו ואל תפגע בי (ירמיה ז): (ה) דומם · ענין שתיקה כמו וידום אהרן (ויקרא י): גברת · ענין שררה ושלטנות: (ו) חללתי · מל' חולין וגנאי: (ח) עדינה · ענין עונג ותפנוק וכן מלא כרשו מעדני (ירמיה כ"א): ואפסי · כמו ואין: שכול · מי שבניו אבודים קרוי שכול כמו כדוב שכול (הושע י"ג): (ט) כתומם · מלשון תם והשלמה:

מצודת דוד

המקראות שלפניו לומר כל אלה יעשה גואלנו אשר שמו ה' צבאות וגו': (ה) שבי דומם · שבי מושתק כאבל ובואי בחשך להטמן: יקראו לך · שיקראו לך מושלת על הממלכות: (ו) קצפתי · כאשר קצפתי על עמי ומסרתים בידך לא רחמת עליהם ואף על זקן מאד הכבדת העול: (ז) ותאמרי · חשבת לומר עד עולם אהיה מושלת על כולם: עד לא שמת וגו' · על שבעבור המחשבה ההיא לא שמת אלה הדברים על לבך לחשוב שגם לך יקרה כמקרם: לא זכרת אחריתה · אחרית וסוף מעשה הרשע והשלום גמולה: (ח) שמעי זאת · הדבר אשר דברתי: עדינה · אתה בבל המפונקת: אני ואפסי עוד · ר"ל אני הגברת ואין עוד זולתי: לא אשב אלמנה · ר"ל לא יהרג המלך ולא יגלה העם כי במות המלך תחשב המדינה לאלמנה ובהגלות העם תחשב שכולה מבנים: (ט) שתי אלה · האלמנות

עָלַיִךְ בְּרֹב כְּשָׁפַיִךְ בְּעָצְמַת חֲבָרַיִךְ מְאֹד : י וַתִּבְטְחִי
בְרָעָתֵךְ אָמַרְתְּ אֵין רֹאָנִי חָכְמָתֵךְ וְדַעְתֵּךְ הִיא שׁוֹבְבָתֶךְ
וַתֹּאמְרִי בְלִבֵּךְ אֲנִי וְאַפְסִי עוֹד : יא וּבָא עָלַיִךְ רָעָה לֹא
תֵדְעִי שַׁחְרָהּ וְתִפֹּל עָלַיִךְ הֹוָה לֹא תוּכְלִי כַּפְּרָהּ וְתָבֹא
עָלַיִךְ פִּתְאֹם שֹׁאָה לֹא תֵדָעִי : יב עִמְדִי־נָא בַחֲבָרַיִךְ

רש״י

תדעי שכול תבאנה לך פתאום : שכול · מיושביך : ואלמון · ממלכך כל קבורת בנים וגלות בני הארץ קרוי שכול : כתומם · כולם שלמים בגזרתם השכול והאלמנות : חבריך · לשון כשפים כמו וחובר חבר (דברים י״ח) : (י) חכמתך ודעתך · חכמתך ורוע לבבך היא שובבתך הפכו לבך להיות שובבה איכווייז״א בלע״ז שובבך מדרך שאר הבריות : (יא) לא תדעי שחרה · לא תדעין למיבעי עלה · את פני מי תשחרי למלטך ממנה : כפרה · לקנחה ולהעבירה וזהו כל לשון כפרה הוא לשון קינוח וסילוק : (יב) עמדי נא ·

מצודת דוד

והשכול תבאנה ברגע אחד כי מיד כשנהרג בלשאצר נלכדה העיר וגלו אנשים : ביום אחד וגו׳ · יפרש בזה מה הם השתים : כתומם · כדרך השלמתם באו עליך מבלי מחסור : ברוב · עם רוב כשפיך ר״ל אף שאתה מרובה בכשפים לא נצלת מידם : בעצמת · עם חזקת חבריך אשר חזקו מאד וכפל הדבר במ״ש : (י) ותבטחי ברעתך · כל בטחונך היה בכשפים שהוא רע בעיני ה׳ : אין רואני · כי מעשה הכשפים נעשה בלט ובסתר וכאומר וכי אין נראה גם לפני : חכמתך ודעתך · מה שהיית חכם ובעל דעה זהו עשה אותך שובב ומורד : אני ואפסי עוד · אני מלאתי חכמה ואין עוד זולתי : (יא) ובא עליך · לכן תבוא עליך רעה לא תדעי אל מי לדרוש עליה להעבירה ממך ותפול עליך שבר אשר לא תוכלי לקנחה ולהעבירה ממך : לא תדעי · טרם בואה להיות נשמר ממנה : (יב) עמדי נא · עשה התחזקי בחבריך וכו׳ :

מצודת ציון

בעצמת · ענין חוזק כמו ועלם כחו (דניאל ח׳) : חבריך · הוא ממין הכשוף כמו וחובר חבר (דברים י״ח): (י) שובבתך · ענין מרד והליכה בדרכי הלב מבלי הנהגה וכן משובת פתיים (משלי א׳): (יא) שחרה · ענין דרישה כמו שוחר טוב (משלי יא) : הוה · ענין שבר ומאורע קשה כמו הוה על הוה (יחזקאל ז) : כפרה · ענין קנוח והעברה וכן וכפר בריתכם (לעיל כח) : שואה · ענין שממון כמו תשאה שממה (לעיל ו): (יב) נא · עתה : בחבריך · מין כשוף : הועיל ·

כאשר

וּבְרֹב כְּשָׁפַיִךְ בַּאֲשֶׁר יָגַעַתְּ מִנְּעוּרָיִךְ אוּלַי תּוּכְלִי הוֹעִיל
אוּלַי תַּעֲרוֹצִי׃ יג נִלְאֵית בְּרֹב עֲצָתָיִךְ יַעַמְדוּ־נָא
וְיוֹשִׁיעֻךְ הֹבְרֵו הברי ק׳ שָׁמַיִם הַחֹזִים בַּכּוֹכָבִים מוֹדִיעִים
לֶחֳדָשִׁים מֵאֲשֶׁר יָבֹאוּ עָלָיִךְ׃ יד הִנֵּה הָיוּ כְקַשׁ אֵשׁ
שְׂרָפָתַם לֹא־יַצִּילוּ אֶת־נַפְשָׁם מִיַּד לֶהָבָה אֵין־גַּחֶלֶת

רש״י

התחזקי נא: אולי תערוצי. מאים תכלין למיתקף: (יג) הוברי שמים. יונתן תירגם כמו צופי שמים דמסכן למזלת שמיא. דימהו לברה כחמה (שה"ש ו') ולברור מללו (איוב ל"ו) וכן חברו מנחם עמהם מברירי הליכות המזלות וכה פתרונו יען אשר לא יוכלו הקוסמים לעמוד על דעת רגעי היום ולילה עד ברור להם השמים לטוהר וגם מיכה אמר בנבואה (מיכה ג') וחשכה לכם מקסום לימד כי ביום מחשך יתחמו הכוכבים ולא יוכלו לקסום: מודיעים לחדשים מאשר יבואו עליך. כי בהתחדש הלבנה רואים בשעת תולדתה מקצת ממה שעתיד לבא ואין יודעין כל הבירור לכך נאמר מאשר וכן הוא אומר במקום אחר (לעיל ח') המצפצפים והמהגים כעופות הללו שמצפצפים ומהגים ואין יודעין על מה: (יד) הנה היו. אוזיך כקש: אין גחלת

מצודת ציון

מל' תועלת: תערוצי. ענין חוזק כמו כגבור עריץ (ירמיה כ): (יג) נלאית. ענין יגיעה כמו ומה הלאיתיך (מיכה ז): הוברי שמים. הצופים אל השמים לדעת רגעי היום והלילה ועל כי לא יוכלו לעמוד על דעת הרגעים עד ברור להם השמים לטוהר לכן קרויים הוברי שמים מל' ברור ומוטהר: החוזים. הרואים וכן ותחז בציון עינינו (שם ד): (יד) כקש. תבן דק: נפשם. ר"ל גופם וכן ורקה נפשו (לעיל כט):

מצודת דוד

באשר יגעת. ר"ל הואיל ויגעת באלה מעת נעוריך התחזקי עתה בהם: אולי תוכלי הועיל. להנצל בהם מכף אויביך אולי תוכלי להתחזק בהם ואמר בדרך לעג והתול: (יג) נלאית ברוב עצתיך. מאד נתיגעת בהרבות בעלי עצות וכאומר הנה כל הטורח היה בחנם: יעמדו נא. עתה יעמדו ויושיעוך הצופים אל השמים הרואים בכוכבים המודיעים לעת הידוע הלבנה בתולדתה מה מהדברים אשר יבואו עליך כי כן דרך חוזי כוכבים יודעים מה מהעתידות בעת חידוש הלבנה: (יד) הנה היו כקש. כל החוזים היו כקש והאש שרפה אותם ולא יוכלו להציל את עצמם מיד הלהב ר"ל החוזים לא יוכלו להציל אף את עצמם מיד האויב: אין גחלת לחמם. ר"ל אין שארית להם כקש

לַחְמָם אוּר לָשֶׁבֶת נֶגְדּוֹ׃ טו כֵּן הָיוּ־לָךְ אֲשֶׁר יָגָעַתְּ סֹחֲרַיִךְ
מִנְּעוּרַיִךְ אִישׁ לְעֶבְרוֹ תָּעוּ אֵין מוֹשִׁיעֵךְ׃ מח א שִׁמְעוּ־
זֹאת בֵּית־יַעֲקֹב הַנִּקְרָאִים בְּשֵׁם יִשְׂרָאֵל וּמִמֵּי יְהוּדָה
יָצָאוּ הַנִּשְׁבָּעִים ׀ בְּשֵׁם יְהוָה וּבֵאלֹהֵי יִשְׂרָאֵל יַזְכִּירוּ לֹא
בֶאֱמֶת וְלֹא בִצְדָקָה׃ ב כִּי־מֵעִיר הַקֹּדֶשׁ נִקְרָאוּ וְעַל־

רש"י

לחמם · אין שארית להם כקש הזה שאין בדליקתו גחלים להתחמם לאורם : (טו) איש לעברו תעו · איש לדרכו אל עבר פניו : (א) שמעו זאת · שני שבטים העתידין ללכת בגולה לבבל : בית יעקב הנקראים בשם ישראל · הוא שבט בנימין שאינם נקראים על שבט יהודה אלא על שם כתם שבטי ישראל : וממי יהודה יצאו · ושבט יהודה שיצאו ונזלו ממי דליו של יהודה כמה דאת אמר יזל מים מדליו (במדבר כ"ד) : לא באמת · כמו שאמר (ירמיה ה') ואם חי ה' יאמרו לכן לשקר וגו' כלומר לא הייתם כדי ליגאל אלא על כי מעיר הקודש נקראו והיא גרמה להם שלא גלו עם עשרת השבטים בימי סנחריב בחלח וחבור שאין להם גאולה : (ב) ועל אלהי ישראל נסמכו ·

מצודת דוד

הזה שאחר הדליקה לא נשאר מהם גחלת להתחמם בה : אור · מלת אין משמשת בשתים לומר אין אור וכו' ר"ל לא נשאר להב לשבת נגדו ליהנות מאורו : (טו) כן היו לך · ר"ל כקש הזה כן היו לך חכמיך אשר יגעת לאספם אליך וללמדם : סוחריך מנעוריך · החכמים האלה אשר מעת נעוריך היו סוחריך כי נתת להם כסף במחיר חכמתם הנה עתה בבוא הצרה כולם תעו בשכלם כ"א מהם לעבר אחר ואין מי בהם מושיעך כי נסרחה חכמתם ולא מצאו הצלה ועזר : **מח** (א) שמעו זאת · אל יהודה ובנימין ידבר : הנקראים וגו' · זה בנימין הנקרא בשם סתם שבטי ישראל : וממי וגו' · זהו שבט יהודה אשר יצאו מזרע יהודה הדומה אל המים ודוגמתו במקהלות וגו' ממקור ישראל (תהלים ס"ח) : הנשבעים וגו' · הרגילים להשבע בה' ולא יאמתו דבריהם ולא יצדיקו מאמריהם וכן נאמר ואם חי ה' יאמרו לכן לשקר ישבעו (ירמיה ה') : יזכירו · להשבע בו וכפל הדבר במ"ש ובאומר ע"פ מעשיהם אלה לא היו כדאים להיות נגאלים מבבל : (ב) כי מעיר וגו' · אבל מחמת שהם נקראים אנשי ירושלים

מצודת ציון

לחמם · מל' חמימות : אור · שלהבת כמו אשר אור לו בציון (לעיל ל"א) : **לשבת** · מל' ישיבה : (טו) לעברו · מל' עבר וצד : תעו · מי שאין יודע מה לעשות קרוי תועה והושאל ממי שאינו יודע באיזה דרך ילך הקרוי תועה כמ"ש והנה תועה בשדה (בראשי'

אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל נִסְמָכוּ יְהוָה צְבָאוֹת שְׁמוֹ׃ ג הָרִאשֹׁנוֹת
מֵאָז הִגַּדְתִּי וּמִפִּי יָצְאוּ וְאַשְׁמִיעֵם פִּתְאֹם עָשִׂיתִי
וַתָּבֹאנָה׃ ד מִדַּעְתִּי כִּי קָשֶׁה אָתָּה וְגִיד בַּרְזֶל עָרְפֶּךָ
וּמִצְחֲךָ נְחוּשָׁה׃ ה וָאַגִּיד לְךָ מֵאָז בְּטֶרֶם תָּבוֹא
הִשְׁמַעְתִּיךָ פֶּן־תֹּאמַר עָצְבִּי עָשָׂם וּפִסְלִי וְנִסְכִּי צִוָּם׃

רש"י

בימי חזקיהו שנאמר בו בה' אלהי ישראל בטח (מ"ב י"ח) היא גרמה להם שלא גלו אלא בימי נבוכדנצר שהגלם לבבל ותהי להם גאולה על ידי כורש : (ג) הראשונות · שעברו גאולת מצרים ותשועת חזקיהו מיד סנחריב : מאז הגדתי · מטרם היותם ופתאום עשיתים : ותבאנה · כמו שהגדתי תחלה על פי נביאי : (ד) מדעתי כי קשה אתה · מאשר ידעתי אותך כי קשה אתה ואם יבא הנס ולא הגדתיו תחלה תאמר עצבי עשאן ולא מאת הקב"ה הם לפיכך אגיד לך מאז בטרם תבא וגו' מדעתי מ"ם זו משמשת נתינת טעם כמו לפי שידעתי ודוגמתו כי מאהבת ה' אתכם ומשמרו את

מצודת ציון

לז) : מח (ד) וגיד ברזל · ר"ל שבט ברזל ולפי שיש בעורש גיד בשר לזה אמר לשון גיד : ערפך · ר"ל אחורי הצואר : ומצחך · מל' מצח : נחושה · נחושת : (ה) עצבי · כן יקרא העבודת כוכבים ע"ש שמעציב לב עובדיו קורא אליו ואינו נענה : ופסלי · עבודת כוכבים הנפסל מאבן : ונסכי · הנתך ממתכת :

מצודת דוד

עיר הקודש בעבור שנסמכו על אלהי ישראל ששמו ה' צבאות בעבור שתי אלה יגאלו שלא יחולל שמו באמרם שלא המה מעירו ובטחו בו ומדוע לא גאלם אין זה כ"א מקוצר יד : (ג) הראשונות · זהו מפלת סנחריב : מאז הגדתי · מכבר טרם בואה הגדתים : ומפי יצאו · הדברים ההם יצאו מפי והשמעתי לכולכם וכפל הדבר במ"ש : פתאום עשיתי · בסנחריב עשיתי פתאום מה שגזרתי עליו כי בלילה אחד נפלו פגרים מתים : ותבאנה · כפל הדבר במ"ש : (ד) מדעתי · מחמת שידעתי שאתה קשה לב וערפך הוא כגיד ברזל מבלי פרקים ולא גיד בשר ר"ל לא פנית פניך אלי כאילו ערפך מגיד ברזל שא"א להחזיר פנים : ומצחך נחושה · כן יאמר על מי שהוא מעיז ביותר שהוא מרים מצחו ומחזקו כנחושת וכן נאמר חזקו פניהם מסלע (ירמיה ה') : (ה) ואגיד לך · בעבור כל אלה הגדתי לך מפלת סנחריב מאז והשמעתיך טרם בואה כי פן תאמר בבואה · העבודת כוכבים עשתה דברים האלה ולא ה' פעל כל אלה לכן הקדמתי להשמיעך : צום · צוה את הדברים ההמה וכפל הדבר במ"ש

ו שָׁמַעְתָּ חֲזֵה כֻּלָּהּ וְאַתֶּם הֲלוֹא תַגִּידוּ הִשְׁמַעְתִּיךָ חֲדָשׁוֹת
מֵעַתָּה וּנְצֻרוֹת וְלֹא יְדַעְתָּם׃ ז עַתָּה נִבְרְאוּ וְלֹא מֵאָז
וְלִפְנֵי־יוֹם וְלֹא שְׁמַעְתָּם פֶּן־תֹּאמַר הִנֵּה יְדַעְתִּין׃ ח גַּם
לֹא־שָׁמַעְתָּ גַּם לֹא יָדַעְתָּ גַּם מֵאָז לֹא־פִתְּחָה אָזְנֶךָ כִּי
יָדַעְתִּי בָּגוֹד תִּבְגּוֹד וּפֹשֵׁעַ מִבֶּטֶן קֹרָא לָךְ׃ ט לְמַעַן שְׁמִי

רש"י

השבועה : (ו) שמעת חזה כולה · שמעת הראשונות שהגדתי ראה שבאו כולם : ואתם הלא תגידו · ותעידוני אשר לא נפל דבר : השמעתיך חדשות מעתה · עתה אני חוזר ומשמיעכם חדשות שהם חדשות לכם ולפני הם גלויות מעולם : ונצורות · ושמורות באוצרותי ואתם לא ידעתם : (ז) עתה נבראו ולא מאז · הם : ולפני יום · היותם אני משמיעכם : ולא שמעתם · עד היום ולפני יום מוסב על השמעתיך האמור למעלה : (ח) גם לא שמעת וגו' · ת"י אף לא שמעת למילי נבייא אף לא קבילתא אולפן אורייתא אף לפתגמי ברכן ולווטין קיימין דאקימית עמכון בחורב לא ארכינתא אודנך : כי ידעתי בגוד תבגוד · כשירדתי להצילך מיד מצרים גלוי היה לפני שסופך לבגוד ואף על פי כן אמרתי שבועת אבות וזהו שנאמר ראה ראיתי את עני עמי (שמות ג') שתי ראיות אני רואה שסופן לבגוד ומכל מקום ראיתי את עני עמי · כך דרש רבי תנחומא : ופושע מבטן · משהייתם במצרים כמו שמפורש (ביחזקאל כ') ואודע להם בארץ מצרים וגו'

מצודת דוד

כמ"ש : (ו) שמעת · מפי הנביאים שמעת מה שגזרתי על סנחריב ועתה ראה הכל כי כן בא : ואתם הלוא תגידו · אשר לא נפל דבר : השמעתיך · מעתה אשמיע אותך חדשות והוא מפלת בבל : ונצורות · שמורות עמדי ואתם לא ידעתם אותם : (ז) עתה נבראו · כי בעת שיצאו הדברים מפי ה' הוא עת בריאתם : ולא מאז ולפני יום · ולא מכבר ולא אפילו לפני יום הזה ולא שמעתם הדברים האלה עד הנה : פן תאמר · שמא תאמר הנה ידעתין וכאומר זה לא היה כי עתה נבראו ואיך א"כ תדעו : (ח) גם לא שמעת · ר"ל עם כי הנך רואה שאני לבד מגיד דבר טרם היותה עם כל זה גם לא שמעת אמרי לקבל אותם גם לא ידעת אותם כי הסרתם מלבך : גם מאז · ר"ל לא עתה תחלת הבגידה כי גם מאז מזמן רב לא פתחת אזנך לשמוע אמרי : כי ידעתי · יודע אני שבכל דור ודור אתה בוגד בי ולך יקרא פושע מבטן כי מעת יצאת מבטן ר"ל מעת שבחרתיך לי לעם אתה פושע בי : (ט) למען שמי ·

מצודת ציון

(ו) חזה · ענין ראיה : ונצורות · שמורות

שגא

אַאֲרִיךְ אַפִּי וּתְהִלָּתִי אֶחֱטָם־לָךְ לְבִלְתִּי הַכְרִיתֶךָ׃ י הִנֵּה
צְרַפְתִּיךָ וְלֹא בְכָסֶף בְּחַרְתִּיךָ בְּכוּר עֹנִי׃ יא לְמַעֲנִי
לְמַעֲנִי אֶעֱשֶׂה כִּי־אֵיךְ יֵחָל וּכְבוֹדִי לְאַחֵר לֹא־אֶתֵּן׃
יב שְׁמַע אֵלַי יַעֲקֹב וְיִשְׂרָאֵל מְקֹרָאִי אֲנִי־הוּא אֲנִי רִאשׁוֹן

רש"י

ולומר אליהם וגו': (ט) אאריך אפי · לשון הווה: ותהלתי אחטם לך · וזאת היא תהלתי אשר אחטם לך לשון חוטם אחסום חוטמי מלאת עשן נחירי ומקלוף עליך שהכועס יוצא עשן מנחיריו כמה דאת אמר עלה עשן באפו (תהלים י"ח) וכן כל חרון אף הוא לשון חימום כחוטם חרה אפי וכן ועצמי חרה מני חורב (איוב ל') נחר חוטמי מרוב חימום: (י) ולא בכסף · ולא על ידי אור של גיהנם כצרוף הכסף באור: בחרתיך · בחנתי לך כור עוני כנגד כור אש · כור הוא כלי שמתיכין בו כסף וזהב: (יא) למעני · למען שמי הקדוש: כי איך יחל · איך יחולל שמי בהכריתי אתכם: וכבודי לאחר לא אתן · שאויביכם יאמרו יד אלהיהם רמה: (יב) שמע אלי יעקב · שם שקרא לך אביך: וישראל מקוראי · מאתי נקראת ישראל ויונתן תירגם וישראל

מצודת ציון

כמו נוצר תאנה (משלי כז): (ט) אחטם · מל' חוטם ואף: (י) בכור · הכלי שצורפים ומזקקים בו הזהב והכסף נקראה כור: (יא) יחל · מל' חלול:

מצודת דוד

שלא יחולל בעמים לזה אני מאריך לך אפי: ותהלתי · מלת למען משמשת בשתים לומר למען תהלתי ר"ל למען יהיה לי לתהלה לזה אאריך חוטמי לך והוא דוגמת אאריך אפי כי האף והחוטם הוא אחד והוא ענין מליצה כי הכעס כאלו יוצא מן האף כמ"ש עלה עשן באפו (תהלים י"ח) ובהאריך האף יתמהמה הכעס לצאת ולעשות רושם ואמר בלשון הנופל באדם להסביר את האוזן: לבלתי הכריתך · את זה אעשה למען לא אכריתך כפי הגמול כאשר יצא הקצף: (י) צרפתיך · להסיר ולמרק סיג העון: ולא בכסף · לא כמצרף כסף שמתיכים בו הכסף באור לצרוף הסיג: בחרתיך בכור עוני · בחרתי לך לנסות אותך בכור עוני תמורת כור כסף הנתון על האש ר"ל אמרק סיג עונך בקושי עינוי השעבוד ולא באש הגיהנם ולפי שאחז במשל מצרוף כסף אמר כור עוני: (יא) למעני וגו' · התשועה שאעשה לכם לא בצדקתכם כ"א למען שמי כי איך יחולל בין העמים שיאמרו מבלי יכולת ה' וכו' וכפל מלת למעני לומר שבעבור זה לבד ולא בהצטרפות עמו עוד דבר: וכבודי · מה שראוי לכבד אותי לא אעזוב לאל אחר לבל יאמרו יד אלהיהם רמה: (יב) מקוראי · כי אביו קרא לו יעקב וה' קראו ישראל: אני הוא · אני הוא לבד ואפס זולתי: אני ראשון · קודם בריאת

אַף אֲנִי אַחֲרוֹן׃ יג אַף־יָדִי יָסְדָה אֶרֶץ וִימִינִי טִפְּחָה
שָׁמָיִם קֹרֵא אֲנִי אֲלֵיהֶם יַעַמְדוּ יַחְדָּו׃ יד הִקָּבְצוּ כֻלְּכֶם
וּשְׁמָעוּ מִי בָהֶם הִגִּיד אֶת־אֵלֶּה יְהוָה אֲהֵבוֹ יַעֲשֶׂה חֶפְצוֹ
בְּבָבֶל וּזְרֹעוֹ כַּשְׂדִּים׃ טו אֲנִי אֲנִי דִּבַּרְתִּי אַף־קְרָאתִיו
הֲבִאֹתִיו וְהִצְלִיחַ דַּרְכּוֹ׃ טז קִרְבוּ אֵלַי שִׁמְעוּ־זֹאת לֹא
מֵרֹאשׁ בַּסֵּתֶר דִּבַּרְתִּי מֵעֵת הֱיוֹתָהּ שָׁם אָנִי וְעַתָּה אֲדֹנָי

רש"י

מזמני: (יד) ה' אהבו · לזה שיעשה חפצו של הקב"ה בבבל: וזרועו · יראה בארץ כשדים ועל כורש אמר כן: (טו) אני · גאלתי ישראל ממצרים ואני אגאל את כל ישראל מגלות אחרון ומארבע כנפות הארץ: אף קראתיו · לכורש וי"ת ה' אהבו לישראל אף קראתיו לאברהם וקריאה זו לשון גידול נסיות מקוראי כמו אלה קרואי העדה (במדבר א'): (טז) מעת היותה שם אני · מעידן דאיתפרשו עממיא מדחלתי תמן אנא קריבתיה לאברהם אבוכון לפולחני: ועתה ה' אלהים שלחני ורוחו · אמר נביא וכען ה' אלהים שלחני ומימריה · עירוב דברים מי שאמר זה לא אמר זה · ומדרש אגדה רבי תנחומא פירש שמעו זאת תורת משה שנאמר בה זאת התורה לא מראש בסתר דברתי בסיני והנביא אומר מעת היותה לאותו דבר שהוא אומר שם אני · ולמדנו מכאן שכל הנביאים עמדו בסיני ועתה שלחני לנבא עליהם ואף

מצודת דוד

בריאת העולם אף אני אחרון אחר שכלה העולם: (יג) אף ידי וגו' · ר"ל בעוד תכן ימיני וטפחה את השמים אז אף ידי השניה יסדה הארץ כי בעת אחת נבראו: קורא וגו' · בזה יפרש אמרין לומר לא נעשו במעשה כ"א קראתי אני אליהם במאמר פי אשר יעמדו יחדו כאחד: (יד) הקבצו · האספו ושמעו אמרי מי בכל עובדי הפסל יוכל להגיד את האמור למטה: ה' אהבו · שה' אוהב לזה שיעשה חפצו בבבל וזהו כורש: וזרועו · וחוזק זרועו יעשה בכשדים: (טו) אני אני · ר"ל אני לבד דברתי שכן יעשה: אף קראתיו · ר"ל אני העירותי לבו לזאת: הביאותיו · לבבל: (טז) שמעו זאת · האמור למטה: לא מראש וגו' · ר"ל מפלת סנחריב שהיתה התשועה לא דברתיה בסתר אלא בגלוי כי מעת היות הגזרה היה הייתי שם לקבל הנבואה ולהשפיעה על ידי: ועתה · הנה עתה שלחני ה' ומלאכו ר"ל ע"י מלאכו באה עלי הנבואה

מצודת ציון

(יג) טפחה · מל' טפח והוא כף היד שמודדים עמו הטפחים: (יד) כשדים · בכשדים ותחסר בי"ת השמוש וכן לזנות בית אביה (דברים כב) ומשפטו

יֱהֹוִה שְׁלָחַנִי וְרוּחוֹ׃ יז כֹּה־אָמַר יְהוָה גֹּאַלְךָ קְדוֹשׁ יִשְׂרָאֵל
אֲנִי יְהוָה אֱלֹהֶיךָ מְלַמֶּדְךָ לְהוֹעִיל מַדְרִיכְךָ בְּדֶרֶךְ תֵּלֵךְ׃
יח לוּא הִקְשַׁבְתָּ לְמִצְוֹתָי וַיְהִי כַנָּהָר שְׁלוֹמֶךָ וְצִדְקָתְךָ
כְּגַלֵּי הַיָּם׃ יט וַיְהִי כַחוֹל זַרְעֶךָ וְצֶאֱצָאֵי מֵעֶיךָ כִּמְעֹתָיו
לֹא־יִכָּרֵת וְלֹא־יִשָּׁמֵד שְׁמוֹ מִלְּפָנָי׃ כ צְאוּ מִבָּבֶל בִּרְחוּ
מִכַּשְׂדִּים בְּקוֹל רִנָּה הַגִּידוּ הַשְׁמִיעוּ זֹאת הוֹצִיאוּהָ עַד־
קְצֵה הָאָרֶץ אִמְרוּ גָּאַל יְהוָה עַבְדּוֹ יַעֲקֹב׃ כא וְלֹא צָמְאוּ

רש"י

לשון זה ישנו עירוב דברים לא מראש בסתר דברתי אמרה שכינה · מעת היותה שם אני אמר הנביא ויש לפתור שלא יהו עירובי דברים קרבו אלי שמעו זאת שאני מתנבא לכם על מפלת בבל וגאולתכם לא מראש בסתר דברתי אותה מעת היותה שגזר הקב"ה להביאה שם הייתי לומד (ס"א למדת) שמשעת הגזירה הקב"ה מעמיד הנביא שעתיד להנבא על הדבר בסוד פמליא של מעלה ואע"פ שעדיין אינו נולד : (יט) כמעותיו · של ים כדגי הים לרוב :

מצודת ציון

בבית אביה : (טז) ורוחו · ומלאכו וכן ורוח על פני יחלוף (איוב ד) : (יז) להועיל · מל' תועלת : מדריכך · מל' דרך : (יח) לוא · הוא כמו אם וכן לו החייתם אותם (שופטים ח) : הקשבת · ענין שמיעה : (יט) מעיך · כמו בטנך : כמעותיו · מל' מעים ור"ל בטן : ישמד · ענין כליון : (כ) ברחו · ענין מהירות ההליכה ועם היא מבלי פחד :

מצודת דוד

הנבואה להשמיע עוד חדשות וסיפר מפלת בבל : (יז) מלמדך להועיל · אני הוא המלמד אותך להיות לך לתועלת : מדריכך · המנהיג אותך בדרך אשר תלך : (יח) לו הקשבת · אם הקשבת למצותי היה אז כן שלומך כמי הנהר והייתי עושה עמך צדקות מרובות וגדולות כגלי הים : (יט) וצאצאי מעיך · כפל הדבר במ"ש : כמעותיו · כצאצאי מעי הים ועל הדגים יאמר בדרך השאלה כאילו הים ילדם : לא יכרת · ר"ל אע"פ שלא הקשבת למצותי עכ"ז לא יכרת שם זרעך מכל וכל : (כ) צאו מבבל · כי אומר לך צאו מבבל : ברחו · מהרו ללכת מכשדים : הגידו וגו' · אמרו זאת הבשורה : הוציאוה · הוציאו קול הבשורה להיות נשמע עד קצה הארץ : עבדו יעקב · את עבדו יעקב : (כא) ולא צמאו · לא צמאו בדרך עם כי יוליך אותם במקומות חרבות ושוממות כי יסיף להם מים מן הצור וימצאו לרוות צמאונם

בַּחֳרָבוֹת֙ הוֹלִיכָ֔ם מַ֚יִם מִצּ֖וּר הִזִּ֣יל לָ֑מוֹ וַיִּבְקַע־צ֔וּר וַיָּזֻ֖בוּ
מָֽיִם׃ כב אֵ֣ין שָׁל֔וֹם אָמַ֥ר יְהוָ֖ה לָֽרְשָׁעִֽים׃ מט א שִׁמְע֤וּ
אִיִּים֙ אֵלַ֔י וְהַקְשִׁ֥יבוּ לְאֻמִּ֖ים מֵֽרָח֑וֹק יְהוָה֙ מִבֶּ֣טֶן קְרָאָ֔נִי
מִמְּעֵ֥י אִמִּ֖י הִזְכִּ֥יר שְׁמִֽי׃ ב וַיָּ֤שֶׂם פִּי֙ כְּחֶ֣רֶב חַדָּ֔ה בְּצֵ֥ל
יָד֖וֹ הֶחְבִּיאָ֑נִי וַיְשִׂימֵ֙נִי֙ לְחֵ֣ץ בָּר֔וּר בְּאַשְׁפָּת֖וֹ הִסְתִּירָֽנִי׃
ג וַיֹּ֥אמֶר לִ֖י עַבְדִּי־אָ֑תָּה יִשְׂרָאֵ֕ל אֲשֶׁר־בְּךָ֖ אֶתְפָּאָֽר׃
ד וַאֲנִ֤י אָמַ֙רְתִּי֙ לְרִ֣יק יָגַ֔עְתִּי לְתֹ֥הוּ וְהֶ֖בֶל כֹּחִ֣י כִלֵּ֑יתִי אָכֵן

רש"י

(כב) לרשעים · לנבוכדנצר וזרעו : (א) מבטן קראני · משאני בבטן עלתה לפניו במחשבה להיות שמי ישעיה להגדת ישועות ונחמות : (ב) וישם פי כחרב חדה · להוכיח את הרשעים ולהתנבאות עליהם פורעניות : בצל ידו החביאני · שלא יוכלו להרע לי : לחץ ברור · ממורט · קלי"ר בלע"ז : באשפתו · כלי נרתק החצים שקורין קוויכר"א בלע"ז : (ד) ואני אמרתי · לריק יגעתי כשראיתי שאני מוכיחם ואינם שומעים : אכן משפטי את ה' ·

מצודת דוד

למאונס : ויבקע צור · כפל הדבר במ"ש : (כב) אין שלום וגו' · ר"ל אבל זאת הטובה תהיה לישראל אבל להבבלים הרשעים אין שלום אמר ה' עליהם וכאומר ולזה ישלח כורש את ישראל מהגולה וישמיד את הבבלים כי כן גזירת הנקום :

מט (א) שמעו איים · יושבי איי הים : מרחוק · היושבים מרחוק : מבטן קראני · מעת היותי בבטן אמי קרא שמי ישעיה לרמז שאנבא ישועות : ממעי וגו' · כפל הדבר במ"ש : (ב) כחרב חדה · להוכיח את הרשעים ולנבאות עליהן פורעניות : החביאני · לבל יוכלו להרע לי : לחץ ברור · להוכיח ולנבאות וכו' וכפל הדבר במ"ש : באשפתו הסתירני · ר"ל היה לי למחסה מן הרשעים ולפי שהמשיל עצמו לחץ אמר לשון הנופל בחצים : (ג) עבדי אתה · מזומן אתה לשליחותי כעבד לאדון : ישראל · הרי אתה לפני ככל המון ישראל אשר אתפאר בך כמו בכולם : (ד) ואני אמרתי · כשהייתי מוכיחם ולא הטו אוזן חשבתי מתחלה אשר יגעתי לריק כי הואיל ולא הועלתי א"כ לא אקבל שכר : לתוהו וגו' · כפל הדבר במ"ש : אכן · אבל באמת משפט גמולי הוא עם ה' ושלם ישלם הואיל

ועשיתי

מצודת ציון

(כא) בחרבות · מל' חורבה ושממון : הזיל · מל' הזלה ונטיפה : ויזובו · מל' זיבה ונטיפה כמו זב עמקך (ירמי' מט) :
מט (ב) חדה · חדודה ושנונה : החביאני · מל' מחבואה ומסתור : ברור · נקי מן החלודה : באשפתו ·

מִשְׁפָּטִי אֶת־־יְהוָֹה וּפְעֻלָּתִי אֶת־־אֱלֹהָי : ה וְעַתָּה ׀ אָמַר
יְהוָֹה יֹצְרִי מִבֶּטֶן לְעֶבֶד לוֹ לְשׁוֹבֵב יַעֲקֹב אֵלָיו וְיִשְׂרָאֵל
לֹא לו ק׳ יֵאָסֵף וְאֶכָּבֵד בְּעֵינֵי יְהוָֹה וֵאלֹהַי הָיָה עֻזִּי :
ו וַיֹּאמֶר נָקֵל מִהְיוֹתְךָ לִי עֶבֶד לְהָקִים אֶת־־שִׁבְטֵי יַעֲקֹב
וּנְצִירֵי ונצורי ק׳ יִשְׂרָאֵל לְהָשִׁיב וּנְתַתִּיךָ לְאוֹר גּוֹיִם לִהְיוֹת
יְשׁוּעָתִי עַד־קְצֵה הָאָרֶץ : ז כֹּה אָמַר־יְהוָֹה גֹּאֵל יִשְׂרָאֵל
קְדוֹשׁוֹ לִבְזֹה־־נֶפֶשׁ לִמְתָעֵב גּוֹי לְעֶבֶד מֹשְׁלִים מְלָכִים

תרי טעמי

רש״י

הוא יודע שאינה מאתי אלא מאתם : (ה) לו יאסף · אליו ישוב בתשובה : (ו) נקל מהיותך וגו׳ · מתנה קטנה היא בעיני שתהא לך זאת לגדה שתהא לי עבד להקים את יעקב ולהשיב אלי נצורי ישראל והנני מוסיף לך עוד ונתתיך לאור גוים להנבא על מפלתה של בבל שהיא שמחה לכל העולם : ונצורי ישראל · כמו (משלי ז׳) ונצורת לב שלבם מוקף יצר הרהורי עבירה כעיר נצורת מצור הצרים עליה : (ז) לבזה נפש · נפש בזויה · לישראל

מצודת ציון

כן נקרא נרתק החצים כמו עליו תרנה אשפה (איוב לט) : (ה) לשובב · מל׳ השבה : יאסף · ענין הכנסה : עזי · חזקי : (ו) נקל · מל׳ קל : ונצורי · מל׳ מצור והיקף כמו בעיר

מצודת דוד

ועשיתי את שלי : ופעולתי · שכר פעולתי הוא עם אלהי וכפל הדבר במ״ש : (ה) ועתה אמר ה׳ וגו׳ · ר״ל ה׳ אשר מבטן יצר אותי להיות לו לעבד וללכת בשליחותו אמר לי עתה להשיב אליו את יעקב בתשובה ולאסוף אליו את ישראל להאמין בו ובעבור זה אהיה נכבד בעיני ה׳ ואף היה חזקי לבל יוכלו הרשעים להרע לי וכאומר כאשר חשבתי באחרונה כן אמר לי ה׳ שאף אם לא אועיל אהיה נכבד בעיניו וכן היה לי למעוז ולחוזק : (ו) ויאמר · ה׳ אמר לי מתנה קלה היא בעיני ממה שתהיה לי עבד בדבר זה לבד להקים את שבטי יעקב להיות עומדים באמונתם ולהשיב אלי בתשובה את ישראל המוקפים בהסתת פתויי היצה״ר כעיר נצורה המוקפת בגייסות : ונתתיך · אלא עוד מתנה גדולה אוסיף לך כי אתן אותך מתנבא ומבשר על הגאולה העתידה אשר תהיה לאור כל העמים כי אז כולם ילכו באור ה׳ להאמין בו להיות אז תשועתי מקצה הארץ עד קצהו כי כלם יהיו נושעים בתשועת ה׳ : (ז) לבזה נפש · על ישראל שנפשו בזויה בעיני העובדי כוכבים : למתעב גוי · על מי שהוא מתועב לכל גוי : לעבד מושלים · על מי שהוא עבד להרבה מושלים כי בכל אומה ולשון מושלים בו : מלכים יראו

יִרְאוּ וָקָמוּ שָׂרִים וְיִשְׁתַּחֲווּ לְמַעַן יְהוָה אֲשֶׁר נֶאֱמָן קְדֹשׁ
יִשְׂרָאֵל וַיִּבְחָרֶךָּ׃ ח כֹּה ׀ אָמַר יְהוָה בְּעֵת רָצוֹן עֲנִיתִיךָ
וּבְיוֹם יְשׁוּעָה עֲזַרְתִּיךָ וְאֶצָּרְךָ וְאֶתֶּנְךָ לִבְרִית עָם לְהָקִים
אֶרֶץ לְהַנְחִיל נְחָלוֹת שֹׁמֵמוֹת׃ ט לֵאמֹר לַאֲסוּרִים צֵאוּ לַאֲשֶׁר
בַּחֹשֶׁךְ הִגָּלוּ עַל־דְּרָכִים יִרְעוּ וּבְכָל־שְׁפָיִים מַרְעִיתָם׃
י לֹא יִרְעָבוּ וְלֹא יִצְמָאוּ וְלֹא־יַכֵּם שָׁרָב וָשָׁמֶשׁ כִּי־

רש"י

שהם בזוים : **למתעב גוי** · למי שהגוי מתעבו והוא עבד למושלים עליו : מלכים יראו · אותו וקמו : **אשר נאמן** · לשמור הבטחתו שהבטיח לאברהם על המלכיות כענין שנאמר והנה תנור עשן וגו' (בראשית ט"ו) : **קדוש ישראל** · הוא ויבחרך : (ח) **בעת רצון** · בעת תפלה שאתה מתרצה ומתפייס לפני : **וביום ישועה** · שתהא צריך לישועה : **ואצרך** · ואשמרך : **לברית עם** · להיות עם ברית לי : **להקים ארץ** · ארץ ישראל הבחורה לי בכל הארצות : (ט) **לאמר לאסורים צאו** · לעת אשר אומר לאסירי גולה צאו : **שפיים** · ת"י נגדין · נהלי מים : (י) **שרב** · חום :

מצודת דוד

וקמו · בעת הגאולה כשיראו אותו המלכי' יקומו מפניו וכאשר יראוהו השרים ישתחוו לו : למען ה' · ר"ל לא למענכם יעשו הכבוד הזה כ"א למען ה' אשר נאמן בהבטחתו שהבטיח להיות עמכם וכמ"ש יחזיקו עשרה אנשים וגו' לאמר נלכה עמכם כי שמענו אלהים עמכם (זכריה ח'): קדוש · למען קדוש ישראל אשר בחר בך וכפל הדבר במ"ש : (ח) בעת רצון · בעת שתעשה רצוני אענה לך בזעקתך בעבור הצרה הבאה : וביום ישועה · וביום שאתה צריך ישועה שאתה בצרה אעזור לך וכפל הדבר במ"ש : אצרך · בכל דור אשמרך מן הכליה ואתנך להיות עם בריתי להיות עמך עד עולם ולהקים על תלה את הארץ המיוחדת היא א"י ולהנחיל לך את הנחלות שהיו שוממות בזמן הגולה : (ט) לאמר וגו' · מוסב על ואצרך שבמקרא שלפניו לומר אצרך מן הכליה עד יבוא העת לאמר לאסורים בגולה צאו משם : לאשר בחושך · למי שהסתיר עצמו בחושך מפחד האויב : הגלו · היו מגולים ונראים לאור היום : על דרכים ירעו · עם כי אין המרעה מצויה בדרכים ובגובה ההרים ור"ל עם כי ישובו דרך המדבר לא יחסרו דבר : (י) לא ירעבו · כזה יפרש המקרא שלפניו : ולא יכם · לא יכאיבם

מצודת ציון

נצורה (לעיל א) : (ח) עניתיך · מל' עניה ותשובה : (ט) הגלו · מלשון גלוי : שפיים · כן נקראו המקומות הגבוהים וכן רוח צח שפיים (ירמיה ד) : (י) שרב · ענין המימות

המימום

מְרַחֲמָם יְנַהֲגֵם וְעַל־מַבּוּעֵי מַיִם יְנַהֲלֵם׃ יא וְשַׂמְתִּי כָל־
הָרַי לַדָּרֶךְ וּמְסִלֹּתַי יְרֻמוּן׃ יב הִנֵּה־אֵלֶּה מֵרָחוֹק יָבֹאוּ
וְהִנֵּה־אֵלֶּה מִצָּפוֹן וּמִיָּם וְאֵלֶּה מֵאֶרֶץ סִינִים׃ יג רָנּוּ שָׁמַיִם
וְגִילִי אָרֶץ יִפְצְחוּ ופצחו ק' הָרִים רִנָּה כִּי־נִחַם יְהוָה עַמּוֹ
וַעֲנִיָּו יְרַחֵם׃ יד וַתֹּאמֶר צִיּוֹן עֲזָבַנִי יְהוָה וַאדֹנָי שְׁכֵחָנִי׃
טו הֲתִשְׁכַּח אִשָּׁה עוּלָהּ מֵרַחֵם בֶּן־בִּטְנָהּ גַּם־אֵלֶּה

קמץ בז"ק

רש"י

(יא)ושמתי כל הרי לדרך·כלפי שאמר על ידי הורבנות (לעיל ל"ג) שבת עובר אורח עכשיו ישובו וילכו בו עוברים ושבים:ומסלותי ירומון·כלפי שאמר(שם) נשמו מסלות נתקלקלו מאין מתקן אותם עכשיו ומסלותי ירומון יתקנו קלקול הדרכים ויגביה אותם כמשפט בחלוקי אבנים ועפר: (יב) מארץ סינים· מארע דרומא: כי נחם ה'· את עמו: (יד) ותאמר ציון· היא היתה סבורה שבכחתיה: (טו) התשכח אשה עולה· עולל שלה: מרחם בן בטנה· מלרחם על בן בטנה: גם אלה תשכחנה· אפילו אם אלה תשכחנה

מצודת ציון

ויונע כמו והיה השרב לאגם (לעיל לה): מבועי· ענין מקוה ומעין כמו למבועי מים (שם): ינהלם· ענין הנהגה כמו נהלת בעזך(שמו'טו): (יא) ומסלותי· מלשון מסלה ודרך: ירומון· מלשון הרמה והתנשאות: (יב) סינים· נקרא כן ע"ש היושבים שמה כמ"ש ואת הערקי ואת הסיני (בראשית י): (יג) וגילי· ענין שמחה: ופצחו· ענין פתחון פה בהרמת קול וכן פצחי רנה וצהלי (לקמן נ"ד): (טו) עולה· ענינו ולד רך כמו מפי עוללים ויונקים

מצודת דוד

תמימות האויר וחום השמש: כי מרחמם· ה' המרחם עליהם מעולם הוא ינהגם וינהלם במקום מבועי מים וירוו לצמאונם: (א) לדרך· ר"ל לדרך כבושה: ומסלותי· המסלות שאוליך אותם בהם ירומו מקומות העמוקים שבהם למען יהיה שוה וישר ונוח ללכת בהם: (יב) הנה אלה· מקצת הבאים לא"י יבואו ממקום רחוק והוא פאת המזרח ולפי שא"י משוכה מקו השוה ולמערב לזה קרא פאת המזרח רחוק: ומים· מפאת המערב: מארץ סינים· הוא פאת הדרום כן ת"י: (יג) רנו שמים וגו'· הוא ענין מליצה ור"ל הרבה שמחה יהיה בעולם: (יד) ותאמר ציון· הנה ציון תחשוב לומר ה' עזב אותי ושכח בי: (טו) התשכח· כאומר הנה לא כן היא כי האם תשכח אשה עולה וכי תקשה לבה מלרחם בן בטנה; גם אלה תשכחנה· אף אם יתכן בשום

תִשְׁכַּחְנָה וְאָנֹכִי לֹא אֶשְׁכָּחֵךְ׃ טז הֵן עַל־כַּפַּיִם חַקֹּתִיךְ
חוֹמֹתַיִךְ נֶגְדִּי תָּמִיד׃ יז מִהֲרוּ בָּנָיִךְ מְהָרְסַיִךְ וּמַחֲרִבַיִךְ
מִמֵּךְ יֵצֵאוּ׃ יח שְׂאִי־סָבִיב עֵינַיִךְ וּרְאִי כֻּלָּם נִקְבְּצוּ בָאוּ־
לָךְ חַי־אָנִי נְאֻם־יְהוָה כִּי כֻלָּם כַּעֲדִי תִלְבָּשִׁי וּתְקַשְּׁרִים
כַּכַּלָּה׃ יט כִּי חָרְבֹתַיִךְ וְשֹׁמְמֹתַיִךְ וְאֶרֶץ הֲרִסֻתֵךְ כִּי
עַתָּה תֵּצְרִי מִיּוֹשֵׁב וְרָחֲקוּ מְבַלְּעָיִךְ׃ כ עוֹד יֹאמְרוּ
בְאָזְנַיִךְ בְּנֵי שִׁכֻּלָיִךְ צַר־לִי הַמָּקוֹם גְּשָׁה־לִּי וְאֵשֵׁבָה׃

רש"י

אנכי לא אשכחך: (טז) על כפים · על כפי רואה אני כאילו את חקוקה על כפי לראותך ולזכרך תמיד · ד"א על כפים מעל ענני כבוד כמו (איוב ל"ב) על כפים כסה אור: (יז) מהרו בניך · לשוב: (יט) תצרי מיושב · תהי צרה מרוב יושבים שיבאו לתוכך יהי להם המקום צר מלבנות להם בתים: (כ) בני שכוליך · בנים שהיית שכולה מהם: גשה לי · התקרב לצד אחר

מצודת דוד

פעם שתשכחנה גם אלה אולם אנכי לא אשכחך: (טז) חקותיך · זכור אתה לפני כאילו חקקתיך: על כפים · נגדי תמיד לזכור בהם לכוננם: (יז) מהרו בניך · יותר מהרה שבאו בני ציון את אשר משחשבת אני: מהרסיך · המהרסים והמחריבים אותך יצאו ממך ר"ל הרשעים שבקרבך הם סבבו ההריסה והחורבן ולא מאתי יצאה הרעה:
(יח) שאי סביב עיניך · כאילו לציון יאמר ראי איך כל בניך נקבצו באו אליך: כעדי תלבשי · תתפאר בהם כמלבוש של קשוט: ותקשרים · תקשור אותם בצוארך כמו קשורי כלה והם חוטי המשי שקושרת בהם שערה: (יט) כי חרבותיך וגו' · ר"ל כי דאגת חרבותיך ושוממותיך וכו' לא תדאגי עוד כי עתה יהיו כולם מיושבות עד שתהיה צרה ודחוקה מרוב יושבים: ורחקו מבלעיך · המשחיתים אותך יהיו מרוחקים בקצה הארץ ולא יבואו בגבולך: (כ) יאמרו באזניך · ר"ל באזניך תשמע אשר יאמרו הבנים אשר היית שכולה מהם: צר לי המקום · מרוב מרבית העם: גשה לי · כאשר יאמר לחבירו גשה הלאה בעבור שאוכל לשבת גם אני:

מצודת ציון

(תהלים ח): (טז) כפים · כף היד: חקותיך · מלשון חקיקה: (יח) כעדי · ענין תכשיט יפה: (יט) הריסותך · מלשון הריסה ונתיצה: תצרי · מל' צר ודוחק: מבלעיך · ענין השחתה כמו בלע כל ארמנותיה (איכה ב): (כ) שכוליך · מי שבניו אבודים ממנו קרוי שכול כמו כדוב שכול (הושע י"ג): גשה לי · התרחק

כא וְאָמַרְתְּ בִּלְבָבֵךְ מִי יָלַד־לִי אֶת־אֵלֶּה וַאֲנִי שְׁכוּלָה
וְגַלְמוּדָה גֹּלָה ׀ וְסוּרָה וְאֵלֶּה מִי גִדֵּל הֵן אֲנִי נִשְׁאַרְתִּי
לְבַדִּי אֵלֶּה אֵיפֹה הֵם׃ כב כֹּה־אָמַר אֲדֹנָי יְהוִה הִנֵּה
אֶשָּׂא אֶל־גּוֹיִם יָדִי וְאֶל־עַמִּים אָרִים נִסִּי וְהֵבִיאוּ בָנַיִךְ
בְּחֹצֶן וּבְנֹתַיִךְ עַל־כָּתֵף תִּנָּשֶׂאנָה׃ כג וְהָיוּ מְלָכִים אֹמְנַיִךְ
וְשָׂרוֹתֵיהֶם מֵינִיקֹתַיִךְ אַפַּיִם אֶרֶץ יִשְׁתַּחֲווּ־לָךְ וַעֲפַר
רַגְלַיִךְ יְלַחֵכוּ וְיָדַעַתְּ כִּי־אֲנִי יְהוָה אֲשֶׁר לֹא־יֵבֹשׁוּ קֹוָי׃

רש"י

בשבילי ואשבה: (כא) גלמודה. סולד"א בלע"ז: וסורה. מוסרת מכל אדם הכל אומרים עלי סורו ממנה: (כב) ידי. נסי. סימן לשבית גליות: נסי. פורק"א בלע"ז כמו וכנס על הגבעה (לעיל ל') והוא סימן קיבוץ ונותנין בראשו בגד: בחוצן. איישלשי"א בלע"ז ודומה לו בעזרא וגם חצני

מצודת ציון

בעבורי: (כא) וגלמודה. יחידים מבלי אנשים וכן הלילה ההוא יהי גלמוד (איוב ג'): איפה. כמו אי פה והמלה הזאת יורה על שאלת המקום כמו איפה הם רועים (בראשית ל"ז): (כב) נסי. הוא כלונס זקוף ומשימים עליו מפה לרמז: בחוצן. כן יקרא כנף הבגד כמו גם חצני נערתי (נחמיה ה): על כתף. על השכם: (כג) אומניך. כן נקרא מגדל תינוקות כמו כאשר ישא האומן את היונק (במדבר י"א): ילחכו. ענין לקיקה בלשון וכן כלחוך השור (שם כ"ב): קוי. מלשון תקוה:

מצודת דוד

(כא) מי ילד וגו'. ר"ל מהיכן באו עם רב כזה ואני שכולה: הלא זה. ימים רבים הייתי שכולה מהם ויחידית: גולה וסורה. הלא בני גלו וסרו ממני: אלה איפה הם. אלה הבאים מאיזה מקום באו: (כב) אשא אל גוים ידי. לרמז להם להביא את ישראל ר"ל אעיר לבם על זאת: ארים נסי. ארוממם נס וגם הוא ענין רמז וכפל הדבר במ"ש: בחוצן. ר"ל יביאום בכבוד רב: (כג) והיו מלכים. מלכי העובדי כוכבים יעסקו בגדולי בניך: ושרותיהם. נשי השרים יניקו את בניך: אפים ארץ. יפלו על פניהם לארץ להשתחוות לך: ועפר רגליך ילחכו. ר"ל יכפפו קומתם עד לארץ ויהיו נראים כאילו מלחכים העפר הנדבק ברגליך והוא כפל ענין במ"ש: וידעת. אז תדע שאני ה' והיכולת בידי: אשר לא יבשו קוי

כד הֲיֻקַּח מִגִּבּוֹר מַלְקוֹחַ וְאִם־שְׁבִי צַדִּיק יִמָּלֵט׃ כה כִּי־
כֹה ׀ אָמַר יְהוָה גַּם־שְׁבִי גִבּוֹר יֻקָּח וּמַלְקוֹחַ עָרִיץ יִמָּלֵט
וְאֶת־יְרִיבֵךְ אָנֹכִי אָרִיב וְאֶת־בָּנַיִךְ אָנֹכִי אוֹשִׁיעַ׃
כו וְהַאֲכַלְתִּי אֶת־מוֹנַיִךְ אֶת־בְּשָׂרָם וְכֶעָסִיס דָּמָם יִשְׁכָּרוּן
וְיָדְעוּ כָל־בָּשָׂר כִּי אֲנִי יְהוָה מוֹשִׁיעֵךְ וְגֹאֲלֵךְ אֲבִיר
יַעֲקֹב׃ נ א כֹּה ׀ אָמַר יְהוָה אֵי זֶה סֵפֶר כְּרִיתוּת אִמְּכֶם

רש״י

קמץ בז״ק

הלני נערתי (נחמיה ה׳): (כד) היקח מגבור מלקוח · כשבורים אתם שאי אפשר לקחת מעשו מלקוח שביו של יעקב הצדיק: (כה) ואת יריבך · ועם מריבך אני אריב: (כו) והאכלתי את מוניך · לחית השדה את בשרם · מוניך לשון אל תונו (ויקרא כ״ה) אונאת דברים המקנטרים אותך בגידופיהם: וכעסים · מתק יין: דמם ישכרון · כן ישכרון מדמם אותם הרגילים

מצודת דוד

קוי · כי המקום לדבר ואינו בא תחשב לו לבושה: (כד) היקח · ר״ל כשבורים אתם לומר וכי אפשר לקחת מיד עשו הגבור את המלקוח שגזל: ואם שבי · וכי אפשר להמליט מידו את השבי ששבה את יעקב הצדיק: (כה) כי כה וגו׳ · ר״ל אבל לא כן הוא כי כה אמר ה׳ שגם זה אפשר לקחת השבי מיד עשו הגבור ולהמליט המלקות מיד העריץ: ואת יריבך · עם המריבים בך אריב אני: (כו) והאכלתי · להחיות הראויות לאכול בשר אאכיל את המקנטרים אותך באונאת דברים: את בשרם · לתוספת ביאור אמר שיאכלו את בשרם: וכעסים דמם ישכרון · העופות הראויות לשתות דם ישכרו מדמם כדרך השותה עסיס והוא ענין מליצה: וידעו וגו׳ · אז יבינו הכל אשר אני ה׳ עושה כל אלה ולא בא במקרה: וגואלך וגו׳ · כפל הדבר במ״ש: נ (א) אי זה ספר וגו׳ · כאומר אם אמנם נתתי לה גט כריתות כמ״ש ואתן את ספר כריתותיה וגו׳ (ירמיה ג׳) אבל איה זה הספר

מצודת ציון

(כד) מלקוח · כן נקרא שבי הבהמה כמו את השבי ואת המלקות(שם ל״א): (כה) עריץ · הזק כמו כגבור עריץ (ירמיה כ): (כו) מוניך · ענין קנטור ואונאת דברים וכן וגר לא תונה (שמות כב): וכעסים · הוא ענין כתישה כמו ועסותם רשעים (מלאכי ג) ונקרא כן יין ענבים או רמונים ע״ש שהמשקה יוצא ע״י סחיטה וכתישה וכן מעסים רמוני (ש״ה ח׳): ישכרון · ענין השתיה יותר מכדי המדה הראויה: אביר · ענין חוזק: נ (א) ספר כריתות · גט הכורת ומפריד: אמכם · כנסיה

אשר

אֲשֶׁר שִׁלַּחְתִּיהָ אוֹ מִי מִנּוֹשַׁי אֲשֶׁר־מָכַרְתִּי אֶתְכֶם לוֹ
הֵן בַּעֲוֺנֹתֵיכֶם נִמְכַּרְתֶּם וּבְפִשְׁעֵיכֶם שֻׁלְּחָה אִמְּכֶם׃
ב מַדּוּעַ בָּאתִי וְאֵין אִישׁ קָרָאתִי וְאֵין עוֹנֶה הֲקָצוֹר
קָצְרָה יָדִי מִפְּדוּת וְאִם־אֵין־בִּי כֹחַ לְהַצִּיל הֵן בְּגַעֲרָתִי
אַחֲרִיב יָם אָשִׂים נְהָרוֹת מִדְבָּר תִּבְאַשׁ דְּגָתָם מֵאֵין
מַיִם וְתָמֹת בַּצָּמָא׃ ג אַלְבִּישׁ שָׁמַיִם קַדְרוּת וְשַׂק
אָשִׂים כְּסוּתָם׃ ד אֲדֹנָי יֱהֹוִה נָתַן לִי לְשׁוֹן לִמּוּדִים
לָדַעַת לָעוּת אֶת־יָעֵף דָּבָר יָעִיר בַּבֹּקֶר בַּבֹּקֶר יָעִיר

רש"י

לשתות דם ומי הם אלו עוף השמים כן ת"י : (ב) מדוע באתי · להתקרב אליכם ואין איש מהם פונה אלי : (ג) אלביש שמים · לצבא השמים שרי העובדי כוכבים כשאני בא ליפרע מן האומה : (ד) נתן לי לשון למודים · ישעיה היה אומר ה' שלחני ונתן לי לשון הראוי ללמד כדי לדעת לעות את העייפים ולמאיסים לשמוע את דברי הקב"ה דבר : לעות · מנחם חיברו

מצודת ציון

שלכם : מנושי · ענין מלוה כמו כנושה כאשר נושא בו (לעיל כ"ד) : (ב) הן · באמת : בגערתי · ענין צעקת נזיפה : אחריב · מלשון חורב ויובש : תבאש · ענין סרחון : (ג) קדרות · שחרות כמו שמש וירח קדרו (יואל ב') : (ד) לעות · מלשון

מצודת דוד

אשר שלחתיה בה ר"ל נראה בה מפני מה שלחתיה הלא היתה בעבור הפשע כמ"ש שם וא"כ בהתשובו נעקר הכריתות : או מי מנושי · מי הלוה לי דבר מה עד שמכרתי אתכם לו בפרעון החוב : הן בעונותיכם נמכרתם · וא"כ כשתעשו תשובה תהיו נפדין מן האומות : ובפשעיכם · בעבור הפשעים נשלחה הכנסיה שלכם וא"כ בתשובה יהיה נעקר השילוחין : (ב) מדוע באתי · אני באתי להתקרב אליכם ואין איש פונה אלי : קראתי · שתשובו אלי ואין מי משיב לי : הקצור · ר"ל וכי אין בי תועלת וכי קצרה ידי מלפדות אתכם : בגערתי · כשאני גוער בים נעשה חורב ויובש והנהרות נעשות יבשות כמקום מדבר ר"ל אחריב האומות הנמשלים למים רבים : תבאש דגתם · קבוצת הדגים תבאש מחסרון המים כי תמות בצמא והבאש ור"ל אנשי העובדי כוכבים יאבדו ולפי שהמשילה לנהרות אמר לשון הנופל ביובש הנהרות : (ג) אלביש שמים · ר"ל אשפיל שרי מעלה של העובדי כוכבים : ושק וגו' · כפל הדבר במ"ש : (ד) ה' וגו' · ישעיה הוא אומר ה' שלחני לנבאות ונתן לי לשון זה הראוי ללמד ; לדעת לעות ,

לִי אֹזֶן לִשְׁמֹעַ כַּלִּמּוּדִים׃ ה אֲדֹנָי יֱהֹוִה פָּתַח־לִי אֹזֶן
וְאָנֹכִי לֹא מָרִיתִי אָחוֹר לֹא נְסוּגֹתִי׃ ו גֵּוִי נָתַתִּי לְמַכִּים
וּלְחָיַי לְמֹרְטִים פָּנַי לֹא הִסְתַּרְתִּי מִכְּלִמּוֹת וָרֹק׃ ז וַאדֹנָי
יֱהֹוִה יַעֲזָר־לִי עַל־כֵּן לֹא נִכְלָמְתִּי עַל־כֵּן שַׂמְתִּי פָנַי
כַּחַלָּמִישׁ וָאֵדַע כִּי־לֹא אֵבוֹשׁ׃ ח קָרוֹב מַצְדִּיקִי מִי־

רש"י

במחלוקת עת לעשות לה' (תהלים קי"ט) לקבוע להם עתים : יעיר לי אזן · מעיר את אזני ברוח קדשו : לשמוע כלמודים · כמשפט הלמודים האמת והנכוחה : (ה) פתח לי אוזן · והשמיעני את מי אשלח (לעיל ו') שלחתי את עמוס והיו קורין אותו פסילוס שלחתי את מיכה כו' · כדאיתא בפסיקתא דנחמו נחמו : ואנכי לא מריתי · מלילך בשליחותו ולא נסוגותי אחור אלא ואומר הנני שלחני (שם) : (ו) גוי נתתי למכים · הוא אמר לי ישעיה בני סרבנים הם בני טרחנים הם על מנת שלא הכעס עליהם אמרתי לו על מנת כן : (ז) וה' אלהים יעזור לי · אם יקומו עלי : (ח) קרוב מצדיקי ·

מצודת דוד

להבין ללמד לפי העת וכזמן את התאב לשמוע דבר ה' כאדם היעף התאב למים : יעיר בבוקר · בכל בוקר היה מעורר אותי ללכת לנבאות: יעיר לי אוזן · היה מעורר אזני לשמוע הנבואה כדרך הרב המעורר אזני התלמידים לשמוע אמריו : (ה) פתח לי אוזן · לשמוע דברו שאמר את מי אשלח (לעיל ו') : לא מריתי · לא סרבתי מללכת : אחור וגו' · לא חזרתי לאחור למאן בדבר והוא כפול במ"ש : (ו) גוי נתתי למכים · מסרתי גופי למכים ר"ל לא מנעתי ללכת מחשש פן יכוני : ולחיי למורטים · מסרתי לחיי למורטים שערותם: פני לא הסתרתי · ר"ל לא מנעתי ללכת מחשש פן יכלימוני וירוקו בפני : (ז) יעזור לי · ר"ל קרוב היה הדבר שיכלימו אותי אבל ה' עזר לי לכן לא נכלמתי: על כן שמתי פני · ר"ל על כי ראיתי שה' עוזר לי לזה שמתי פני כחלמיש לדבר קשות ואדע שלא אבוא לידי בושה : (ח) קרוב מצדיקי · ה' המצדיק אותי בדין הוא

מצודת ציון

עת וזמן : יעף · מלשון עייפות ולאות : יעיר · מל' התעוררות : כלמודים · ר"ל כתלמידים וכן חתום תורה בלמודי (לעיל ח) : (ה) מריתי · מלשון מרי וסרוב : נסוגותי · ענין החזרה לאחור כמו ונסוג מאחר אלהינו (לקמן נ"ט) : (ו) גוי · גופי כמו גוית שאול (ש"א לא) : ולחיי · כן נקרא המקום שאצל העין : למורטים · ענין תלישת השער כמו ואמרטה משער ראשי (עזרא ט') : מכלמות · מל' כלימה וחרפה : ורוק · רוק הפה : (ז) כחלמיש ·

יָרִיב אִתִּי נַעַמְדָה יָּחַד מִי־בַעַל מִשְׁפָּטִי יִגַּשׁ אֵלָי׃
ט הֵן אֲדֹנָי יֱהֹוִה יַעֲזָר־לִי מִי־הוּא יַרְשִׁיעֵנִי הֵן כֻּלָּם
כַּבֶּגֶד יִבְלוּ עָשׁ יֹאכְלֵם׃ י מִי בָכֶם יְרֵא יְהֹוָה שֹׁמֵעַ
בְּקוֹל עַבְדּוֹ אֲשֶׁר ׀ הָלַךְ חֲשֵׁכִים וְאֵין נֹגַהּ לוֹ יִבְטַח
בְּשֵׁם יְהֹוָה וְיִשָּׁעֵן בֵּאלֹהָיו׃ יא הֵן כֻּלְּכֶם קֹדְחֵי אֵשׁ
מְאַזְּרֵי זִיקוֹת לְכוּ ׀ בְּאוּר אֶשְׁכֶם וּבְזִיקוֹת בִּעַרְתֶּם מִיָּדִי

רש"י

הקב"ה קרוב לי לזכותי בדין: (ט) עש · תולעת הבגדים: (י) בקול עבדו · בקול הנביאים: אשר הלך חשכים · אפילו צרה באה עליו יבטח בשם ה' כי הוא יצילהו: (יא) הן כולכם · שאינכם שומעים בקול נביאיו: קודחי אש · עברתו עליכם: מאזרי זיקות · מחזיקי זיקות הן גצין וגחלי אש הנזרקין בקלע ויש לו דוגמא בלשון ארמי זיקוקין דנור · כך וכך זיקתא פסיק לן: לכו באור אשכם · לפי דרככם תלקו: מידי · תהא גמולכם

מצודת ציון

סלע חזק כמו חלמיש למעינו מים (תהלים קי"ד): (ט) יבלו · מלשון בלוי ורקבון: עש · כן יקרא התולעת האוכל הבגד וכן כבגד יאכלם עש (לקמן נ"א): (י) נוגה · ענין האורה וזוהר כמו מנוגה נגדו (תהלים יח): וישען · ענין תמיכה: (יא) קדחי · ענין שרפה כמו אש קדחה באפי (דברים לב): מאזרי · מלשון אזור ומחגורת וכן אזרו חיל (ש"א ב'): זיקות · ניצוצות האש ובדרז"ל ונפקין זקוקין דנור מפומיה דרב (חולין קל"ז): באור · שלהבת כמו חמותי ראיתי אור (לעיל מד): אשכם · מלשון אש: בערתם · מל' הבערה

מצודת דוד

קרוב אלי לכן מי הרוצה לריב עמדי נעמדה יחד אני והוא כאומר הנה בודאי לא יוכל לי: מי בעל משפטי · מי הרוצה לבוא עמי במשפט יגש אלי והוא כפול במ"ש: (ט) הן ה' וגו' · באמת ה' יעזור לי ומי הוא א"כ אשר יוכל להרשיע ולחייב אותי: הן כלם · באמת כל העומדים עלי ירקבו כבגד הנרקב: עש יאכלם · לפי שהמשילם לבגד אמר לשון הנופל בבגד: (י) ירא ה' · אשר הוא ירא מה' ושומע בקול עבדו הנביא: אשר הלך חשכים · אפי' הלך בחשכת הצרות ועדיין לא מצא האורה ותשועה: יבטח בשם ה' · שתבוא לו התשועה: וישען · כפל הדבר במ"ש: (יא) הן כלכם · אבל באמת כמעט כלכם מבעירים אש חמת ה': מאזרי זיקות · מאזרים את המקום בניצוצי אש והיא היא וכפל הענין במ"ש: לכו באור אשכם · ר"ל לפי המעשה כן יהיה הגמול: ובזיקות בערתם · כפל הדבר במ"ש: מידי וגו' · לא במקרה היתה כ"א מידי באה

הָיְתָה־זֹּאת לָכֶם לְמַעֲצֵבָה תִּשְׁכָּבוּן׃ נא א שִׁמְעוּ אֵלַי
רֹדְפֵי צֶדֶק מְבַקְשֵׁי יְהוָה הַבִּיטוּ אֶל־צוּר חֻצַּבְתֶּם וְאֶל־
מַקֶּבֶת בּוֹר נֻקַּרְתֶּם׃ ב הַבִּיטוּ אֶל־אַבְרָהָם אֲבִיכֶם וְאֶל־
שָׂרָה תְּחוֹלֶלְכֶם כִּי־אֶחָד קְרָאתִיו וַאֲבָרְכֵהוּ וְאַרְבֵּהוּ׃
ג כִּי־נִחַם יְהוָה צִיּוֹן נִחַם כָּל־חָרְבֹתֶיהָ וַיָּשֶׂם מִדְבָּרָהּ

רש"י

זאת לכם: (א) אל צור חוצבתם · ממנו: ואל מקבת בור · שנוקבין וחוצבין בה את הבורות אשר נוקרתם בה · נוקרתם לשון נקרת הצור (שמות ל"ג) כמו יקרוה עורבי נחל (משלי ל') ומי הוא הצור הוא אברהם אביכם ומי היא המקבת היא שרה אשר חוללתכם אשר ילדתכם ל' כי חלה גם ילדה (לקמן ס"ו): (ב) תחוללכם · אשר תלד אתכם: כי אחד קראתיו · כי אחד היה יחידי בארץ כנען אשר הגליתיו שם מארצו וממולדתו · קראתיו רביתיו וגדלתיו לשון קריאי העדה (במדבר א') וכשם שהוא היה יחיד וגדלתיו

מצודת דוד

בגזירה למען תמותו בעצבון כי לא תסור העצבון עד כי תמותו:

נא (א) רודפי צדק · המחזירים לעשות צדק: אל צור · אל הסלע אשר נחצבתם ממנו: ואל מקבת · אל נקב הבור אשר יצאתם מנקרה: (ב) הביטו אל אברהם · בזה יפרש המקרא שלפניו ור"ל אברהם הוא הצור אשר נחצבתם ממנו והביטו בו לראות מה נעשה עמו: ואל שרה · ר"ל שרה היא נקב הבור וכו' כי היא ילדה אתכם: כי אחד קראתיו · עם כי היה יחידי בארץ כנען ולא היה מי שם ממשפחתו להחזיק בידו עכ"ז אני קראתיו וגדלתיו וברכתי אותו והרבה את זרעו וכאומר כמו שעשיתי עם אברהם אעשה עמכם עם שאתם יחידים בין העובדי כוכבים ואין מי יחזיק בידכם: (ג) כי נחם · המקום ינחם את ציון כי תשוב ותכונן כמאז ואמר בלשון עבר כדרך הנבואה בהרבה מן המקומות כי הדבר ברור כאילו כבר נעשה: כל חרבותיה · כל המקומות החרבות:

מצודת ציון

ושריפה: למעצבה · מלשון עצבון ודאגה: תשכבון · כן נקרא המיתה כמו וישכב דוד עם אבותיו (מ"א ב):

נא (א) חוצבתם · כן נקרא חתוך וכריתת הסלע בלשון המקרא וכן וגם יקב חצב בו (לעיל ה'): מקבת · מלשון נקב ועש"ז נקרא הפטיש מקבת כי ראשו האחד חד ובו נוקבין הסלע: נקרתם · ענין בקוע ונקב כמו בנקרת הצור (שמות לג): (ב) תחוללכם · ענין הולדה ויצירה כמו תחולל ארץ (תהלים נ): קראתיו · ענין גדולה ורוממות כמו שלישים וקרואים (יחזקאל כג) לפי שדרך הגדולים להיות נקראים לכל דבר חשיבות:

כְּעֵדֶן וְעַרְבָתָהּ כְּגַן־יְהוָה שָׂשׂוֹן וְשִׂמְחָה יִמָּצֵא בָהּ
תּוֹדָה וְקוֹל זִמְרָה: ד הַקְשִׁיבוּ אֵלַי עַמִּי וּלְאוּמִּי אֵלַי
הַאֲזִינוּ כִּי תוֹרָה מֵאִתִּי תֵצֵא וּמִשְׁפָּטִי לְאוֹר עַמִּים
אַרְגִּיעַ: ה קָרוֹב צִדְקִי יָצָא יִשְׁעִי וּזְרֹעַי עַמִּים יִשְׁפֹּטוּ
אֵלַי אִיִּים יְקַוּוּ וְאֶל־זְרוֹעִי יְיַחֵלוּן: ו שְׂאוּ לַשָּׁמַיִם
עֵינֵיכֶם וְהַבִּיטוּ אֶל־הָאָרֶץ מִתַּחַת כִּי־שָׁמַיִם כֶּעָשָׁן

דגש אחר שורק

רש"י

כן אגדל אתכם שאתם יחידים לי: (ג) וערבתה · אף הוא לשון מדבר כמו בארץ ערבה ושוחה (ירמיה ב') אלא שהערבה כבר היה בה ישוב והוחרבה: תודה · קול הודיה: (ד) כי תורה מאתי תצא · דברי נביאים תורה הוא והמשפטים סופן להיות מרגוע ומנוחה לעמים אשר אהפוך להם שפה ברורה לעבדני: ארגיע · אניח: (ה) ישפטו · ייסרו · יושטיי"א בלע"ז: (ו) שמים כעשן נמלחו · שרי צבאות העובדי כוכבים שבשמים ·

מצודת ציון

(ג) כעדן · הוא אשר הגן נטוע בו כמ"ש ויטע וגו' גן בעדן (בראשית ב'): וערבתה · ענינו כמו מדבר וכפל הדבר במ"ש: (ד) ולאומי · ענינו כמו עמי וכן ולאום מלאום יאמץ (בראשית כה): האזינו · הטו אוזן לשמוע: תורה · מלשון הוראה ולמוד: ארגיע · מל' מרגוע והשקט וכן וזאת המרגעה (לעיל כח): (ה) יקוו · מל' תקוה: ייחלון · מל' תוחלת ותקוה: (ו) והביטו ·

מצודת דוד

תודה · קול הודאה על הנסים ועל הנפלאות: (ד) ולאומי וגו' · כפל הדבר במ"ש: כי תורה · אשר מאתי תצא תורה וכמ"ש כי מציון תצא תורה (לעיל ב') כי מלך המשיח יורה את העמים ללכת בדרכי ה': ומשפטי לאור עמים · ומשפט מאתי יצא להאיר עיני העמים בדברי ריבותם וכמ"ש ושפט בין הגוים וגו' (שם): ארגיע · בזה אמציא מרגוע והשקט לכל אומה ואומה כי לא תוסיף להלחם זו בזו כמ"ש לא ישא גוי אל גוי חרב וגו' (שם): (ה) קרוב צדקי · הצדק שיבוא להם קרוב הוא לבוא וכאילו כבר יצא ישעי: ישפטו · במשפט הראוי להם: איים יקוו · יושבי האיים יקוו אלי לשום בטחונם בי: ואל זרועי · כפל הדבר במ"ש: (ו) שאו לשמים עיניכם · הסתכלו כלפי השמים וראו שרי מעלה של צבאות העובדי כוכבים במה הם חזקים ורב ממשלתם והביטו אל שלטוני הארץ אשר מתחת כמה הם מושפעים בטובה הרבה ע"י שריהם של מעלה: כי שמים · ר"ל עכ"ז ישחתו שרי מעלה כעשן הכלה והולך

נו

נִמְלָחוּ וְהָאָרֶץ כַּבֶּגֶד תִּבְלֶה וְיֹשְׁבֶיהָ כְּמוֹ־כֵן יְמוּתוּן
וִישׁוּעָתִי לְעוֹלָם תִּהְיֶה וְצִדְקָתִי לֹא תֵחָת : ז שִׁמְעוּ
אֵלַי יֹדְעֵי צֶדֶק עַם תּוֹרָתִי בְלִבָּם אַל־תִּירְאוּ חֶרְפַּת
אֱנוֹשׁ וּמִגִּדֻּפֹתָם אַל־תֵּחָתּוּ : ח כִּי כַבֶּגֶד יֹאכְלֵם עָשׁ
וְכַצֶּמֶר יֹאכְלֵם סָס וְצִדְקָתִי לְעוֹלָם תִּהְיֶה וִישׁוּעָתִי לְדוֹר
דּוֹרִים : ט עוּרִי עוּרִי לִבְשִׁי־עֹז זְרוֹעַ יְהוָה עוּרִי כִּימֵי
קֶדֶם דֹּרוֹת עוֹלָמִים הֲלוֹא אַתְּ־הִיא הַמַּחְצֶבֶת רַהַב

רש"י

נמלחו · נתבלו כמו (ירמיה ל"ח) בלויי הסחבות והמלחים בגד הנפחת · ד"א נמלחו נתבלבלו לשון מלחי הים שמבלבלין המים במשוטות מנהיגי הספינה וכן ממולח טהור קדש (שמות ל') : והארץ · שלטוני הארץ : ויושביה · שאר העם : וישועתי · לעמי לעולם תהיה ד"א שמים וארץ ממש וכה פתרונו שאו עיניכם והביטו אל השמים ואל הארץ וראה כמה הם חזקים ובריאים ואף על פי כן יבלו וצדקתי וישועתי יהיו לעולם הרי שצדקתי בריאה וחזקה יותר מהם : (ח) עש וסס · מיני תולעים הם : (ט) עורי עורי · תפלת

מצודת דוד

כן : והארץ · שלטוני הארץ ירקבו כבגד הנרקב : ויושביה · שאר העם: וישועתי · אבל ישועתי לישראל לעולם תהיה ולא תושחת : וצדקתי · הצדקה שאעשה לישראל לא תשבר ותתקיים לעולם : (ז) יודעי צדק · הנותנים לב לדעת צדקה : חרפת אנוש · מחרפת עובדי כוכבים שמחרפים על איחור הגאולה : ומגדופותם · כפל הדבר במ"ש : (ח) כי כבגד · העש יאכל את העובדי כוכבים כאשר יאכל את הבגד ר"ל יכלו כבגד הנאכל מהעש ולפי שהמשילם לבגד אמר יאכלם עש לשון הנופל בבגד: וכצמר וגו'· כפל הדבר במ"ש : וצדקתי · הצדקה שאעשה לישראל תתקיים לעולם : וישועתי · כפל הדבר במ"ש : (ט) עורי עורי · הנביא התפלל ואמר עורי וגו' והוא ומפרש זרוע ה' עורי כימי קדם וכו' ר"ל הראה כח זרועך כמו בימי קדם ומימות עולם : המחצבת רהב · אשר חצבה

מצודת ציון

ענין ראיה : נמלחו · ענין השחתה וכליון כמו ובלויי מלחים (ירמיה ל"ח) : תבלה · מל' בליה ורקבון : תחת · ענין שבירה כמו חתתה קשתותם (שם נא): (ז) ומגדופותם · ענין חרפה כמו אשר גדפו (לעיל לז): אל תחתו · אל תשברו:(ח) עש · שם תולעת האוכלת הבגד : סס · שם תולעת האוכלת הצמר ודומה לו כמסוס נוסס (לעיל י) : (ט) עורי · מלשון התעוררות והכפל לחזק: המחצבת · זה הלשון יאמר על הכורת אבנים וכן וגם יקב חצב בו (לעיל ה) : רהב ·

מְחוֹלֶלֶת תַּנִּין: י הֲלוֹא אַתְּ־הִיא הַמַּחֲרֶבֶת יָם מֵי תְּהוֹם
רַבָּה הַשָּׂמָה מַעֲמַקֵּי־יָם דֶּרֶךְ לַעֲבֹר גְּאוּלִים: יא וּפְדוּיֵי
יְהוָה יְשׁוּבוּן וּבָאוּ צִיּוֹן בְּרִנָּה וְשִׂמְחַת עוֹלָם עַל־רֹאשָׁם
שָׂשׂוֹן וְשִׂמְחָה יַשִּׂיגוּן נָסוּ יָגוֹן וַאֲנָחָה: יב אָנֹכִי אָנֹכִי
הוּא מְנַחֶמְכֶם מִי־אַתְּ וַתִּירְאִי מֵאֱנוֹשׁ יָמוּת וּמִבֶּן־אָדָם
חָצִיר יִנָּתֵן: יג וַתִּשְׁכַּח יְהוָה עֹשֶׂךָ נוֹטֶה שָׁמַיִם וְיֹסֵד
אֶרֶץ וַתְּפַחֵד תָּמִיד כָּל־הַיּוֹם מִפְּנֵי חֲמַת הַמֵּצִיק כַּאֲשֶׁר

רש״י

הנביא היא: רהב · מצרים שכתוב בה רהב הם שבת (לעיל ל׳): מחוללת · לשון הרג חלל: תנין · פרעה: (יא) ופדויי ה׳ ישובון · לשון תפלה ומוסב על עורי עורי: (יב) מי את · בת צדיקים כמותך ומלאה זכיות למה תיראי מאנוש אשר סופו למות: (יג) ותשכח ה׳ עושך · ולא נשענת עליו: המציק · מושלי עובדי כוכבים המשעבדים בכם: כאשר

מצודת ציון

כן יקרא מצרים כמ״ש לכן קראתי לזאת רהב (לעיל ל): מחוללת · מל׳ חיל וחלחלה: תנין · כן יקרא פרעה מלך מצרים כמ״ש התנים הגדול (יחזקאל כט): (י) המחרבת · מל׳ חורב ויובש: תהום · כן נקרא מקום מים רבים: רבה · גדולה: השמה · מל׳ שימה: מעמקי · מל׳ עומק: (יב) חציר · דשא ועשב: (יג) עושך · ענין הגדלה והרמה כמו הוא עשך ויכוננך (דברים ל״ב): חמת · מל׳ חמה וכעס: המציק ·

מצודת דוד

את מצרים כחולל באבנים ר״ל שהכה בה מכה רבה: מחוללת תנין · אשר הרעידה את פרעה: (י) המחרבת ים · אשר עשה את הים לחרבה: מי תהום רבה · המחרבת מי תהום רבה וגדולה וכפל הדבר במ״ש: השמה · אשר שמה עומק הים להיות בה דרך שיעברו בו ישראל אשר גאלת ממצרים: (יא) ופדויי וגו׳ · זהו גמר תפלתו שאמר הן ידעתי אשר ישראל שיפדם ה׳ מן העובדי כוכבים ישובון לארצם ויבואו לציון ברנה ועל ראשם תהיה השמחה עד עולם כי לא יגלו עוד: ישיגון · כאילו השמחה והששון רודפים אחריהם וישיגון אותם: נסו · ינוסו ויברחו מהם: (יב) אנכי אנכי · כאילו המקום משיב לומר אנכי הוא המנחם אתכם והם א״כ תנחומין שיש בהם ממש: מי את · ר״ל בת צדיקים כמותך ומלאה זכיות למה תיראי מאנוש אשר סופו למות: חציר ינתן · אשר הוא נתון בעולם כחציר הזה אשר ימולל ויבש והוא כפל ענין במ״ש: (יג) ותשכח ה׳ עושך · שכחת משענת ה׳ המגדל והמרומם אותך והכל שלו כי הוא נוטה שמים וכו׳: ותפחד · בכל

כּוֹנֵן לְהַשְׁחִית וְאַיֵּה חֲמַת הַמֵּצִיק׃ יד מִהַר צֹעֶה לְהִפָּתֵחַ
וְלֹא־יָמוּת לַשַּׁחַת וְלֹא יֶחְסַר לַחְמוֹ׃ טו וְאָנֹכִי יְהוָה
אֱלֹהֶיךָ רֹגַע הַיָּם וַיֶּהֱמוּ גַּלָּיו יְהוָה צְבָאוֹת שְׁמוֹ׃
טז וָאָשִׂים דְּבָרַי בְּפִיךָ וּבְצֵל יָדִי כִּסִּיתִיךָ לִנְטֹעַ שָׁמַיִם

רש"י

כונן · נזדמן : ואיה חמת המציק · מחר בא ואיננו : (יד) מהר צועה להפתח · אפילו נקביו קשין עליו וצריך הוא להפתח בהילוך המעים כדי שלא ימות לשחת וכיון שמיהר להפתח צריך הוא למזונות רבים שאם יחסר לחמו אף הוא ימות · צועה · לשון דבר העומד להיות נירוק כמו שאומר במואב שדימהו הנביא ליין (ירמיה מח) ושוקט הוא אל שמריו ולא הורק מכלי אל כלי ונאמר שם ושלחתי לו צועים וצעוהו וכליו יריקו · ד"א מהר צועה אותו האויב המציק שהוא עכשיו חגור מתנים חלוץ כח ימהר להפתח ולהיות חלש · צועה הוגר כמו (לקמן ס"ג) צועה ברוב כחו : ולא ימות · המסור בידו לשחת אבל הלשון ראשון מדרש אגדה הוא בפסיקתא רבתי : (טו) רוגע הים · לשון עורי רגע (איוב ז') פרונצ"א בלע"ז : (טז) לנטוע שמים · לקיימא

מצודת דוד

עת תפחד מפני חמת האויב המציק כאשר הכין מסבות להשחיתך : ואיה חמת המציק · ר"ל הלא מחר בא ואיננו כי ימות לשחת וא"כ למה שכחת השענת המקום ותפחד ממנו : (יד) מהר צועה להפתח · הנוע ומטלטל בגולה ימהר להפתח וילך לו ואמר בלשון שאלה מן החבוש במאסר ור"ל לא יהיה עוד מטולטל בגולה : ולא ימות לשחת · אף עודו בגולה לא ימות להיות נשחת מכל וכל אף לא יחסר לו די לחמו וספוקו : (טו) ואנכי וגו' · ר"ל ולמה לא תשען עלי הלא אנכי ה' אלהיך והכל בידי פעם בוקע מי הים לבל ילך במהלכו ופעם ילוה שירומו הגלים ויהמו בקול גדול : ה' צבאות שמו · לפי שהוא מושל בצבאות מעלה ומטה : (טז) ואשים דברי בפיך · דברי התורה שמתי בפיך לדבר בם : ובצל ידי כסיתיך · מעולם הגנתי עליך מן האויב בזכות התורה : לנטוע שמים · שיהיו נטועים על אדמתם עם ישראל הנמשלים ככוכבי השמים כמ"ש הבט נא השמימה וספור הכוכבים וגו' כה יהיה זרעך

מצודת ציון

מל' צוקה וצרה : כונן · מל' הכנה : (יד) צועה · הוא ענין טלטול הנוע ממקום למקום וכן ושלחתי לו צועים וצעוהו (ירמיה מ"ח): להפתח · ענין התרת המאסר וכן אסיריו לא פתח ביתה (לעיל י"ד) : (טו) רוגע · ענין בקוע כמו עורי רגע (איוב ז):

וְלִיסֹד אָרֶץ וְלֵאמֹר לְצִיּוֹן עַמִּי אָתָּה׃ יז הִתְעוֹרְרִי
הִתְעוֹרְרִי קוּמִי יְרוּשָׁלַ͏ִם אֲשֶׁר שָׁתִית מִיַּד יְהוָה אֶת־כּוֹס
חֲמָתוֹ אֶת־קֻבַּעַת כּוֹס הַתַּרְעֵלָה שָׁתִית מָצִית׃ יח אֵין־
מְנַהֵל לָהּ מִכָּל־בָּנִים יָלָדָה וְאֵין מַחֲזִיק בְּיָדָהּ מִכָּל־בָּנִים
גִּדֵּלָה׃ יט שְׁתַּיִם הֵנָּה קֹרְאֹתַיִךְ מִי יָנוּד לָךְ הַשֹּׁד וְהַשֶּׁבֶר

קמץ בז"ק

רש"י

עמא דאמיר עליהון דיסגון ככוכבי שמיא: וליסוד ארץ · ולשכללא כנישתא דאמיר עליהון דיסגון כעפרא דארעא: (יז) קבעת · תירגם יונתן פיילי והוא שם כוס ולי נראה קבעת אלו השמרים הקבועים בתחתית הכלי ומצית יורה עליו כמה שנאמר שמריה ימצו (תהלים ע"ה): התרעלה · הוא משקה המטמטמת ומתיש כח האדם כאסור וקשור ומעוטף כמו והברושים הרעלו (נחום ב') והשרות והרעלות שהוא לשון עיטוף ובמס' שבת מדיות רעולות מין סרבל נאה להתעטף בו · תרעלה · אינטושיקמינ"ט בלע"ז: מצית · אגושטי"ר בלע"ז: (יט) שתים הנה קוראותיך · צרות כפולות שתים

מצודת ציון

(יז) התעוררי · מל' הערה והקיצה מהשינה: קבעת · מלשון קבע והם השמרים הקבועים בתחתיות הכוס: התרעלה · יתכן שהוא מלשון ערל בהפוך ור"ל כוס משקה המטמטם את הלב לרוע תכונתו והוא משל על הפורעניות וכן סף רעל (זכריה י"ב): מצית · מלשון מצילה כמו נמצא תמולו והתענגתם (לקמן ס"ו): (יח) מנהל · ענין הנהגה כמו נהלת בעזך (שמות ט"ו): מחזיק · אוחז: (יט) קוראותיך ·

מצודת דוד

(בראשית ס"ו): וליסוד ארץ · שיהיו מיוסדים אלו הנמשלים גם לעפר הארץ כמ"ש ושמתי את זרעך כעפר הארץ (שם י"ג): ולאמר לציון · כל העובדי כוכבים יאמרו על בני ציון שהמה עמי כי יהיה נראה בהם שפע טובה מרובה: (יז) התעוררי · זהו מאמר הנביא בבשורה הקיצי מתרדמת הצער וקומי: אשר שתית · אשר עד הנה שתית כוס החמה הבאה מה' ונתמרק א"כ העון: את קבעת · השמרים הקבועים בתחתיות כוס התרעלה כבר שתית ומצית את הכל ולא נשאר מאומה ר"ל כל הרעות הכתובות כבר באו עליך ולא תוסיף לבוא עוד: (יח) אין מנהל לה · עודה בגולה לא היה בה מנהיג מי מאנשיה: ואין מחזיק · לא היה מי להחזיק בידה שלא תפול לארץ כי מכולם אפס הכח והממשלה: (יט) שתים · צרה כפולה קרה לך ומי הוא אשר ינודד בראש עליך לנחמך כי כולם קמו עליך: השוד והשבר · עכשיו יפרש מה הם השתים ואמר שהם השוד והשבר:

וְהָרָעָב וְהַחֶרֶב מִי אֲנַחֲמֵךְ׃ כ בָּנַיִךְ עֻלְּפוּ שָׁכְבוּ בְּרֹאשׁ
כָּל־חוּצוֹת כְּתוֹא מִכְמָר הַמְלֵאִים חֲמַת־יְהוָה גַּעֲרַת
אֱלֹהָיִךְ׃ כא לָכֵן שִׁמְעִי־נָא זֹאת עֲנִיָּה וּשְׁכֻרַת וְלֹא מִיָּיִן׃
כב כֹּה־אָמַר אֲדֹנַיִךְ יְהוָה וֵאלֹהַיִךְ יָרִיב עַמּוֹ הִנֵּה לָקַחְתִּי
מִיָּדֵךְ אֶת־כּוֹס הַתַּרְעֵלָה אֶת־קֻבַּעַת כּוֹס חֲמָתִי לֹא־
תוֹסִיפִי לִשְׁתּוֹתָהּ עוֹד׃ כג וְשַׂמְתִּיהָ בְּיַד מוֹגַיִךְ אֲשֶׁר־

רש"י

שתים : מי אנחמך · מי אביא לך לנחמך ולומר אומה פלונית היא לקתה דוגמתך : (כ) עולפו · לשון עייפות כמו (עמוס ח') תתעלפנה הבתולות בצמא · פשמי"ר בלע"ז : כתוא מכמר · הפקר כתוא זה שנפל למכמר · תוא כמו ותאו וזמר (דברים י"ד) : (כא) ושכורת ולא מיין · שכורת מדבר אחר שלא מיין : (כב) יריב עמו · אשר ידין דין עמו : (כג) מוגיך · מניעיך ומטלטליך כמו והנה ההמון נמוג (ש"א י"ד) קרוסלי"ס בלע"ז :

מצודת דוד

והרעב והחרב · הוא פירוש על השוד והשבר כי השבר הוא הרעב וכן נאמר בשברי לכם מטה לחם (ויקרא כ"ו) והשוד הוא שדידת נייסות הבאים בחרב מלחמה : מי אנחמך · תחסר הבי"ת והוא כמו במי אנחמך ר"ל את מי אביא לראיה ולדוגמא לומר שגם לו קרה כמקרך שיהיה לך לתנחומין כי כן דרך בני אדם להתנחם בזה וכאומר הנה

מצודת ציון

מלשון מקרה : (כ) עלפו · ענין תלאות הלב והעדר ההרגשה כמו תתעלפנה הבתולות (עמוס ח') : כתוא · הוא שור הבר והוא בהפוך מן ותאו וזמר (דברים י"ד) וכמו כבש כשב : מכמר · רשת הלוכד כמו ופורשי מכמורת (לעיל י"ט) : חמת · מלשון חמה וכעס : גערת · ענין צעקת נזיפה : (כג) מוגיך ·

בחמת לא קרה למי כמקרך : (כ) בניך עלפו · מחסרון לחם ומים : שכבו וגו' · מתי רעב וחרב שכבו בחוצות ואין קובר להם : כתוא מכמר · ר"ל כאשר שוכב במקום שהומת כשור הבר הנלכד ברשת שהוא שם במקום שנלכד וא"א לו לזוז ממקומו : (כא) לכן · הואיל וקבלת גמול עונך שמעי עתה זאת וכו' : ושכורת · מבולבלת כשכור ולא משתיית היין כ"א מצרה ויגון : (כב) ואלהיך יריב עמו · אשר יריב ריב עמו לקחת נקמתם מיד המריעים להם : הנה לקחתי מידך וגו' · ר"ל עוד לא יהיו הצרות פקודות אליך : את קבעת · השמרים הקבועים בתחתית הכוס והוא כפל ענין במ"ש : (כג) ושמתיה ביד מוגיך · את הכוס התרעלה ההוא אשים ביד הכשדים הממסים אותך במכאוב וצרות והם ישתו הכוס ההוא ר"ל

אָמְרוּ לְנַפְשֵׁךְ שְׁחִי וְנַעֲבֹרָה וַתָּשִׂימִי כָאָרֶץ גֵּוֵךְ וְכַחוּץ
לַעֹבְרִים׃ נב א עוּרִי עוּרִי לִבְשִׁי עֻזֵּךְ צִיּוֹן לִבְשִׁי ׀ בִּגְדֵי
תִפְאַרְתֵּךְ יְרוּשָׁלַםִ עִיר הַקֹּדֶשׁ כִּי לֹא יוֹסִיף יָבֹא־בָךְ
עוֹד עָרֵל וְטָמֵא׃ ב הִתְנַעֲרִי מֵעָפָר קוּמִי שְּׁבִי יְרוּשָׁלָםִ
הִתְפַּתְּחִו התפתחי ק׳ מוֹסְרֵי צַוָּארֵךְ שְׁבִיָּה בַּת־צִיּוֹן׃ ג כִּי־
כֹה אָמַר יְהוָה חִנָּם נִמְכַּרְתֶּם וְלֹא בְכֶסֶף תִּגָּאֵלוּ׃ ד כִּי
כֹה אָמַר אֲדֹנָי יְהוִה מִצְרַיִם יָרַד־עַמִּי בָרִאשֹׁנָה לָגוּר

רש״י

שחי ונעבורה · על גביך : (ב) התנערי · אישקור״א בלע״ז · כמנער את הטלית : קומי · מן הארץ, מגזרת לארץ תשב (לעיל ג׳) : שבי · על הכסא : התפתחי · הוי נתרת : מוסרי · קריגל״ש בלע״ז : שביה · כמו שבויה : (ג) חנם נמכרתם · על עסקי חנם הוא יצר הרע שאינו לכם לשכר : ולא בכסף תגאלו · אלא בתשובה : (ד) מצרים ירד עמי וגו׳ ·

מצודת ציון

מלשון המגה והמסה : שחי · ענין כפיפה והשפלה כמו וישח אדם (לעיל ב׳) : גוך · גופך כמו גוי נתתי למכים (לעיל נ) : וכחוץ · הוא השוק מקום הילוך בני אדם וכן מחוץ האופים (ירמיה ל״ו) : נב (א) עורי · מלשון הערה והקיצה : (ב) התנערי · ענין תנועה חזקה להשליך ולהריק העפר הנדבק כמו גם חצני נערתי (נחמיה ה׳) : התפתחי · ענין התרת הקשר : מוסרי · קשורי רצועות העול : בת ציון · עדת ציון : (ד) לגור · לדור : באפס · על

מצודת דוד

הם יקבלו פורעניות : שחי ונעבורה· כפוף עצמך להשתטח בארץ ונעבור עליך : ותשימי · עשית גופך כארץ להיות מדרס להם כי סבלת עולם : וכחוץ לעוברים · שמת גופך כחוצות העיר להיות מדרך הרגל לעוברים ושבים והוא כפל ענין במ״ש: נב (א) עורי וגו׳ · אתה ציון הקיצי מעתה מתרדמת הצער ולבשי העוז שהיה לך מאז : לבשי וגו׳ · אתה ירושלים עיר הקודש לבשי בגדי תפארתך והיה שמח : יבוא בך עוד · לבוא עוד בקרבך למשול בך : ערל וטמא · הם העובדי כוכבים : (ב) התנערי מעפר · התרוקני מעפר הארץ אשר ישבת בה בעבור האבל והצער : קומי שבי ירושלים · אתה ירושלים קומי מהארץ ושבי על הכסא : התפתחי וגו׳ · אתה בת ציון השבויה בגולה התירי מעל צוארך קשורי רצועות העול ר״ל לא תהי עוד משועבדת ונכנעת לבבליים : (ג) חנם נמכרתם · מה שנמסרתם ביד הבבליים הנה לא לקחתי מהם מחיר לשאדה אתכם בכסף ולכן תגאלו ולא בכסף : (ד) מצרים וגו׳ ·

שָׁם וְאַשּׁוּר בְּאֶפֶס עֲשָׁקוֹ : ה וְעַתָּה מַה־לִּי־פֹה נְאֻם־
יְהוָה כִּי־לֻקַּח עַמִּי חִנָּם מֹשְׁלָו משליו ק׳ יְהֵילִילוּ נְאֻם־יְהוָה
וְתָמִיד כָּל־הַיּוֹם שְׁמִי מִנֹּאָץ : ו לָכֵן יֵדַע עַמִּי שְׁמִי
לָכֵן בַּיּוֹם הַהוּא כִּי־אֲנִי־הוּא הַמְדַבֵּר הִנֵּנִי : ז מַה־נָּאווּ
עַל־הֶהָרִים רַגְלֵי מְבַשֵּׂר מַשְׁמִיעַ שָׁלוֹם מְבַשֵּׂר טוֹב
מַשְׁמִיעַ יְשׁוּעָה אֹמֵר לְצִיּוֹן מָלַךְ אֱלֹהָיִךְ : ח קוֹל צֹפַיִךְ

רש"י

הם המצרים היו להם קצת חוב עליהם שנעשו להם אכסניא ולכלום אבל אשור באפס ובחנם עשקו : (ה) מה לי פה · למה אני שוהה ומשהה בני כאן : יהילילו · מתפארים לאמר ידנו רמה : מנואץ · מתנאץ וה"ז דוגמת וישמע את הקול מדבר אליו (במדבר ז) : (ו) ידע עמי · כשאגאלם יכירו כי שמי אדון שליט ומושל כמשמעו : לכן ביום · גאולתם יבינו כי אני הוא המדבר והנני קיימתי : (ח) צופיך · צופים שמעמידין על החומות והמגדלים

מצודת דוד

ר"ל מה שנשתעבדו למצרים עם כי היה זמן רב הנה לא על חנם היתה כי מתחלה ירדו לגור בארצם בימי הרעב וכלכלו אותם : ואשור · יאמר על סנחריב ונ"ל כי מלך גם באשור : באפס עשקו · ר"ל עם כי היה בלא דבר הנה לא נשתעבדו בידו זמן רב אלא כעושק את מי ומניחו והולך לו : (ה) ועתה · בגלות עובדי כוכבים : מה לי פה · מה לי להשהות את בני פה זה זמן רב הלא מתחלה נלקח עמי להם על חנם כי מעולם לא גמלו להם טובה : מושליו יהיללו · המושלים בו יתפארו בהצלחתם ויאמרו ידם רמה : ותמיד כל היום · כפל לתוספת ביאור : שמי מנואץ · שמי מחולל ומבוזה בעיניהם : (ו) לכן ידע עמי שמי · כשיגאלו יכירו שמי לדעת כי נאה לי שמי המורה שאני אדון ושליט : לכן ביום ההוא · ר"ל לכן ידע ביום ההוא כי אני הוא המדבר והמבטיח להביא הגאולה והנני קיימתי הבטחתי : (ו) מה נאוו · מה מאד נעים רגלי המבשר העולה על ההרים להשמיע הקול למרחוק ומשמיע שלום וגו' וכפל הדבר פעמים ושלש במ"ש לפי מרבית השלום והישועה : אומר לציון · המבשר יאמר לציון הנה מלך אלהיך · ר"ל הראה מלכותו וממשלתו לכל העולם: (ח) קול צופיך · קול

מצודת ציון

הנם בלא דבר וכן אפס מעשיהם (לעיל מ"א) : עשקו · מלשון עושק וגזל : (ה) פה · במקום הזה וכן היש פה איש (שופטים ד') : יהילילו · מלשון הלול והתפארות : מנואץ · ענין בזיון כמו נאצו האנשים (ש"א ב') : (ז) נאוו · מלשון נאה ויופי : מבשר · כן נקרא המשמיע חדשות : (ח) צופיך ·

של

נָשְׂאוּ קוֹל יַחְדָּו יְרַנֵּנוּ כִּי עַיִן בְּעַיִן יִרְאוּ בְּשׁוּב יְהוָה צִיּוֹן:
ט פִּצְחוּ רַנְּנוּ יַחְדָּו חָרְבוֹת יְרוּשָׁלִָם כִּי־נִחַם יְהוָה עַמּוֹ גָּאַל
יְרוּשָׁלִָם: י חָשַׂף יְהוָה אֶת־זְרוֹעַ קָדְשׁוֹ לְעֵינֵי כָּל־הַגּוֹיִם
וְרָאוּ כָּל־אַפְסֵי־אָרֶץ אֵת יְשׁוּעַת אֱלֹהֵינוּ: יא סוּרוּ סוּרוּ
צְאוּ מִשָּׁם טָמֵא אַל־תִּגָּעוּ צְאוּ מִתּוֹכָהּ הִבָּרוּ נֹשְׂאֵי כְּלֵי
יְהוָה: יב כִּי לֹא בְחִפָּזוֹן תֵּצֵאוּ וּבִמְנוּסָה לֹא תֵלֵכוּן כִּי־

קמץ בז"ק

רש"י

לבשר ולראות מי בא לעיר: (י) חשף · גלה: (יא) צאו מתוכה · מתוך הגלות כי כל נחמות האלו האחרונות אינן אלא על גלות האחרון: טמא אל תגעו · שקץ יהיו לכם מליגע בהם: הברו · הטהרו: נשאי כלי ה' · הכהנים והלוים שהייתם נושאים כליו של הקב"ה במדבר (מכאן לתחיית המתים): (יב) כי הולך לפניכם · שני דברים שבסוף המקרא הזה מיישבין שני דברים שבראשו: כי לא בחפזון תצאו · מה טעם כי הולך לפניכם ה' לנחותכם הדרך ומי שהולכו מקדים לפניו לנחותו הדרך אין יציאתו בחפזון: ובמנוסה

מצודת ציון

ענין הבטה וראיה: (ט) פצחו · פתחו פה בהרמת קול שמחה וכן פצחי רנה וצהלי (לקמן נ"ד): (י) חשף · גלה כמו חשפי שובל (לעיל מ"ז): אפסי · קצות כי בקצות הארץ כאילו אפס וכלה: (יא) הברו · מלשון ברור ונקי: (יב) כי · אלא: בחפזון · ענין מהירות הבהלה: ובמנוסה · מלשון

מצודת דוד

של הצופים העומדים על המגדלים לראות ולבשר מי בא לעיר וחוזר ומפרש מה יהיה הקול ואמר כולם יחדו ישאו קול וירננו בשמחה: כי עין בעין · ר"ל ראיה וודאית ונאמנה וכן אשר עין בעין נראה אתה ה' (במדבר י"ד): בשוב · כאשר שב ה' אל ציון להשרות שם שכינתו כמאז: (ט) פצחו וגו' · הבתים החרבות אשר בירושלים פתחו פה להרים קול שמחה ורננו יחדו והוא ענין מליצה: כי נחם · על כי נחם ה' את עמו במה שהביא להם הטובה: גאל ישראל · מיד העובדי כוכבים המושלים בה: (י) חשף ה' · גלה זרועו להכות בהם ואחז במשל מגבור המגלה זרועו להלחם מול האויב: כל אפסי ארץ · כל היושבים בקצות הארץ: (יא) סורו סורו · הכפל לומר במהירות רב סורו מארץ העמים וצאו משם: טמא אל תגעו · אנשי הארץ עובדי כוכבים טמא יהיה לכם אל תגעו במי: צאו מתוכה · מתוך כל עיר שאתם בה: הברו נושאי כלי ה' · הנקו מכל טומאה אתם הנושאים כלי ה' ר"ל כלי זיין שלכם יהיה כלי ה' שבהם התורה והמצות לא חרב ולא חנית: (יב) כי לא בחפזון · אלא לא תצאו בחפזון

הֹלֵךְ לִפְנֵיכֶם יְהוָה וּמְאַסִּפְכֶם אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל׃ יג הִנֵּה
יַשְׂכִּיל עַבְדִּי יָרוּם וְנִשָּׂא וְגָבַהּ מְאֹד׃ יד כַּאֲשֶׁר שָׁמְמוּ
עָלֶיךָ רַבִּים כֵּן־מִשְׁחַת מֵאִישׁ מַרְאֵהוּ וְתֹאֲרוֹ מִבְּנֵי
אָדָם׃ טו כֵּן יַזֶּה גּוֹיִם רַבִּים עָלָיו יִקְפְּצוּ מְלָכִים פִּיהֶם כִּי

רש"י

לא תלכון · לפי שמאספכם אלהי ישראל הולך מאחריכם לשמור אתכם מכל רודף כמו ונסע דגל מחנה דן מאסף לכל המחנות · ההולך אחרי המחנה קרוי מאסף לפי שהוא ממתין את הנחשלים ואת הנכשלים וכן הוא אומר ביהושע והמאסף הולך אחרי הארון : (יג) הנה ישכיל עבדי · הנה באחרית הימים יצליח עבדי יעקב צדיקים שבו : (יד) כאשר שממו · כאשר תמהו עליהם עמים רבים בראותם שפלותם ואמרו זה אל זה כמה משחת מאיש מראהו (של ישראל) ראו מה תארם משוך מאשר בני אדם כן כאשר אנחנו רואים בעינינו : (טו) כן יזה גוים רבים · כן עתה גם הוא שגבר ידו וידה את קרנות העובדי כוכבים אשר זירוהו : יקפצו · יסגרו פיהם מרוב

מצודת דוד

בחפזון ובהלה ר"ל עם כי אמרתי שתסורו משם במהירות מ"מ לא תצאו בבהלה כאדם המפחד ולא תלכון במנוסה ורדיפה כאדם הבורח : כי הולך וגו' · כי ה' הוא ההולך לפניכם והוא המאסף ללכת אחריכם וא"כ תהיו בטוחים ביותר : (יג) הנה ישכיל עבדי · אז יצליח עבדי ישראל וקראם כולם בל' יחיד כדרך המקרא במקומות רבות : ירום וגו' · יהיה רם ונשא וכו' וכפל הדבר במ"ש לפי מרבית הגדולה והממשלה : (יד) כאשר שממו · כפי שיעור מרבית התמהון אשר תמהו רבים על שפלותם באמרו כן אמת נשחת מראהו ממראה איש ותארו משונה מתואר בן אדם ר"ל אין בו לא ממשלה ולא גבורה ולא אמצות הלב : (טו) כן יזה גוים רבים · כמרבית השיעור הזה בעצמו ימשול ויגביר ידו ויאמץ לבבו להזות ולשפוך דמי עמים רבים עובדי כוכבים : עליו יקפצו מלכים פיהם ·

מצודת ציון

ניסה ורדיפה : ומאספכם · ההולך אחר המחנה נקרא מאסף וכן מאסף לכל המחנות (במדבר י') וזהו לפי שהוא מאסף כל הנכשלים הנשארים באחרונה : (יג) ישכיל · הוא ענין הצלחה כי המצליח בדבר נראה כאילו עשה מעשהו בהשכל וכן ויהי דוד לכל דרכיו משכיל (ש"א י"ח) : (יד) שממו · ענין תמיהה כמו פנו אלי והשמו (איוב כ"א) : כן · ענינו כמו אמת כמו כן בנות צלפחד דוברות (במדבר כ"ז) : מראהו · הוא זיו קלסתר פנים כלובן ובהירות: ותארו · הוא צורת הפרצוף : (טו) יזה · מל' הזאה והטפה כמו ויז נצחם על בגדי (לקמן ס"ג): יקפצו·

אֲשֶׁר לֹא־סֻפַּר לָהֶם רָאוּ וַאֲשֶׁר לֹא־שָׁמְעוּ הִתְבּוֹנָנוּ׃
נג א מִי הֶאֱמִין לִשְׁמֻעָתֵנוּ וּזְרוֹעַ יְהוָה עַל־מִי נִגְלָתָה׃
ב וַיַּעַל כַּיּוֹנֵק לְפָנָיו וְכַשֹּׁרֶשׁ מֵאֶרֶץ צִיָּה לֹא־תֹאַר לוֹ וְלֹא
הָדָר וְנִרְאֵהוּ וְלֹא־מַרְאֶה וְנֶחְמְדֵהוּ׃ ג נִבְזֶה וַחֲדַל אִישִׁים

רש"י

תמהון : כי (כבוד) אשר לא סופר להם · על שום אדם ראו בו : התבוננו · הסתכלו : (א) מי האמין לשמועתנו · כן יאמרו האומות אם נרעשו אילו היינו שומעים מפי אחרים מה שאנו רואין אין להאמין : וזרוע ה' · כזאת בגדולה והוד על מי נגלתה עד הנה : (ב) ויעל כיונק לפניו · העם הזה לפני בוא לו הגדולה הזאת עם שפל היה מאד ועלה מאליו כיונק מיונקות האילנות : וכשורש · עלה מארץ ציה : לא תאר · היה לו מתחלה ולא הדר : ונראהו ולא מראה ונחמדהו · וכשראינוהו מתחלה באין מראה היאך נחמדהו · ונתאוהו · תמוה הוא : (ג) נבזה וחדל אישים · היה · כן דרך

מצודת ציון

ענין סגירה כמו ועולתה קפצה פיה (איוב ה') : התבוננו · ענין הסתכלות יתירה כמו ואתבונן אליו בבוקר (מ"א ג') : נג (א) על מי · בעבור מי : נגלתה · מלשון גלוי : (ב) כיונק · ענף רך היוצא מהאילן כמו ראש יונקותיו (יחזקאל יז): ציה · שממה יבשה : הדר · ענין יופי : ונחמדהו · הוי"ו הוא במקום שי"ן וכן ויקחו לי תרומה (שמות כה) ור"ל שיקחו לי תרומה : (ג) וחדל ·

מצודת דוד

על הדבר הזה יסגרו מלכי העובדי כוכבים את פיהם לבלי דבר מאומה מרוב התמהון : כי אשר לא סופר להם ראו · ר"ל בעיניהם ראו הגדולה והממשלה עוד יותר ממה שסופר להם כי הוסיף על השמועה : ואשר לא שמעו · כפל הדבר במ"ש : התבוננו · הסתכלו בהבנת אמתת הדבר כפי מה שהוא : נג (א) מי האמין לשמועתנו · אז יאמרו בגוים הנה עד לא ראינו הדבר בעינינו מי מכוללנו האמין אל השמועה אשר שמענו מרבית הגדולה והממשלה הבאה לישראל : וזרוע ה' · חוזק כח זרוע ה' בעבור מי נגלתה מימות עולם שנאמין שגלה זרוע עוזו בעבור ישראל:(ב)ויעל כיונק לפניו· לפני בוא לו הגדולה היה עלה כענף היוצא מן האילן שאין לו יניקה מן הקרקע אלא מן האילן ר"ל לא היה לו השפעה אחרת כ"א באמצעית העובדי כוכבים:וכשורש מארץ ציה· ר"ל מעט מהשפעה שהיה לו מעצמו כלה ואבד במעט זמן כשורש היוצא מארץ ציה ושממה מבלי לחלוחית מים שהיא מהר ימולל ויבש:לא תואר לו ולא הדר·ר"ל השפעה לא היתה שלימה ומהודרת כשורש היוצא מארץ ציה שאין לו לא תואר ולא הדר:ונראהו ולא מראה·וכאשר הסתכלנו בו ולא מצאנו בו מראה מפואר שנחמדהו על ידו ר"ל לא מצאנו בו לא גבורה ולא אמצות הלב להמדו בעבורה ולזה היינו מבעטים אותו : (ג) נבזה וחדל

אִישׁ מַכְאֹבוֹת וִידוּעַ חֹלִי וּכְמַסְתֵּר פָּנִים מִמֶּנּוּ נִבְזֶה וְלֹא
חֲשַׁבְנֻהוּ׃ ד אָכֵן חֳלָיֵנוּ הוּא נָשָׂא וּמַכְאֹבֵינוּ סְבָלָם
וַאֲנַחְנוּ חֲשַׁבְנֻהוּ נָגוּעַ מֻכֵּה אֱלֹהִים וּמְעֻנֶּה׃ ה וְהוּא
מְחֹלָל מִפְּשָׁעֵנוּ מְדֻכָּא מֵעֲוֺנֹתֵינוּ מוּסַר שְׁלוֹמֵנוּ עָלָיו

רש"י

הנביא הזה מזכיר כל ישראל כאיש אחד אל תירא עבדי יעקב ועתה שמע עבדי יעקב ואף כאן הנה ישכיל עבדי בבית יעקב אמר ישכיל לשון הצלחה הוא כמו ויהי דוד לכל דרכיו משכיל: וכמסתר פנים ממנו · מרוב בשתם ושפלותם היו כמסתיר פנים ממנו חבושי פנים בטמון כדי שלא נראה אותם כאדם מנוגע שמסתיר פניו וירא מהביט: (ד) אכן חלינו הוא נשא · אכן לשון אבל בכל מקום אבל עתה אנו רואים שלא מהמת שפלותו בא לו אלא מיוסר היה ביסורין להיות כל האומות מתכפרים ביסוריהן של ישראל · חלי שהיה ראוי לבא עלינו הוא נשא: ואנחנו חשבנוהו · אנו היינו סבורים שהוא שנאוי למקום והוא לא היה כן אלא מחולל היה מפשעינו ומדוכא מעונינו: (ה) מוסר שלומנו עליו · נאו עליו יסורי השלום שהיה לנו

מצודת דוד

אישים · על כי היה נבזה בעיני כל והיה חדל מהאנשים כי לא היה מי מעובדי כוכבים מתחבר עמו לגודל שפלותו והיה בעל מכאובות וידוע ומוחזק לכל כבעל חליים ולא היינו יכולים לראות בפניו כאילו הסתיר פניו ממנו לבל ראותו ר"ל שהיה בכל עת מעונה בגלות וביסורין ובשפלות עד שהיינו ממאסים להסתכל בפניו:

נבזה ולא חשבנוהו · ר"ל לכן היה נבזה בעינינו ולא היינו מחשיבים אותו כי אמרנו יד ה' עשתה זאת כי מאס בו: (ד) אכן חלינו הוא נשא · אבל באמת לא מאס בו ה' כי כל חלי וכל מכאובי הגלות והשעבוד שסבל הכל בא׳ה מפאת עצמנו מה שהיינו מחליאים ומכאיבים אותו ברוע בחירתנו: ואנחנו חשבנוהו · אבל אנחנו טעינו וחשבנו אותו לנגוע ומוכה מאלהים כי מאס בו ועל ידו הוא מעונה ביסורים: (ה) והוא מחולל מפשעינו · או האמת שהוא מה' אבל לא בא׳ה בעבור מאסו בו ברוע מעלליו אך בעבור פשעינו נתמלא חלחלה להיות פשעי כל העובדי כוכבים מתכפרים ביסורין הבאים עליו: מדוכא מעונותינו · כפל הדבר במ"ש: מוסר שלומנו עליו · היסורין הראויים לבוא עלינו לנורק השון להתמיד

מצודת ציון

ענין מניעה: אישים · אנשים: (ד) נשא · מל' משא וסבל: נגוע · ענין חלשות וכשלון וכן ויגעו יהושע וכל ישראל (יהושע ח): ומעונה · מל' עינוי: (ה) והוא · הוי"ו הוא במקום או: מחולל · מלשון חיל וחלחלה: מדוכא · ענין שבר וכתיתה: מוסר · מלשון יסורין: שלומנו ·

וּבַחֲבֻרָתוֹ נִרְפָּא־לָנוּ׃ ו כֻּלָּנוּ כַּצֹּאן תָּעִינוּ אִישׁ לְדַרְכּוֹ
פָּנִינוּ וַיהוָה הִפְגִּיעַ בּוֹ אֵת עֲוֺן כֻּלָּנוּ׃ ז נִגַּשׂ וְהוּא נַעֲנֶה
וְלֹא יִפְתַּח־פִּיו כַּשֶּׂה לַטֶּבַח יוּבָל וּכְרָחֵל לִפְנֵי גֹזְזֶיהָ
נֶאֱלָמָה וְלֹא יִפְתַּח פִּיו׃ ח מֵעֹצֶר וּמִמִּשְׁפָּט לֻקָּח וְאֶת־

קמץ בז"ק

רש"י

שהוא היה מיוסר להיות שלום לכל העולם : (ו) כלנו כצאן תעינו · עתה נגלה כי כל העובדי כוכבים תעו : הפגיע בו · נעתר על ידו ונתרצה על עון כולנו שלא החריב עולמו · הפגיע · אשפריאי"ר בלע"ז לשון תחנה : (ז) נגש והוא נענה · נגש הנהו בנוגשים ודוחקים : והוא נענה · באונאות דברים · שורפלדי"ן בלע"ז : ולא יפתח פיו · סובל היה ושותק כמו השה אשר לטבח יובל וכרחל אשר לפני גוזזיה נאלמה · לא יפתח פיו מוסב על שה לטבח יובל : (ח) מעוצר וממשפט לוקח · הנביא מבשר ואומר כי זא

מצודת ציון

מל' שלום : ובחבורתו · מל' חבורה ומכה : (ו) תעינו · מלשון תועה : פנינו · מל' פניה : הפגיע · ר"ל הפגיע בו לרעה להכותו וכן גם פגע בו (ש"ב א): (ז) נגש · נלחץ ונדחק לקחת עשרו כמו נגש את הכסף (מ"ב כ"ג) : והוא · הוי"ו הוא במקום או : נענה · מל' עינוי : לטבח · לשחיטה : יובל · יובא כמו יובל שי (לעיל יח) : גוזזים · ענין כריתת הצמר : (ח) מעוצר · מקום המאסר

מצודת דוד

להתמיד שלומנו הנה בא עליו : ובחבורתו · עם החבורה שבא עליו נרפא לנו נגעי העון כי בזה נתרפאו והלכו להם והוא כפל ענין במ"ש : (ו) כלנו כצאן תעינו · ר"ל כי כן היה בידינו עון רב כי כולנו תעינו מדרך האמת והיה כדרך הצאן כשאחת מהן תועה מהדרך כולן נמשכות אחריה ותועות עמה ור"ל לפי שאבותינו תעו מדרך האמת לזה נמשכנו גם אנחנו אחריהם : איש לדרכו פנינו · ר"ל והלואי היינו כהצאן הזה שרחילא בתר רחילא אזלא בדרך המוטעה אבל אנחנו לא כן היינו אלא כל אחד פנה לדרכו לא ראי זה כראי זה וכולם מקולקלים וא"כ יש בידינו עון רב : וה' הפגיע בו · המקום הפגיע בו עם העון של כולנו ר"ל העון שלנו הוא המכה בו ומיסרו בגזירת המקום : (ז) נגש והוא נענה · בעבור זה היה נלחץ לקחת עשרו או היה הוא נענה בענוי הגוף אם דל הוא ואין ידו משגת : ולא יפתח פיו · להתלונן ולהתרעם על הדבר כי פחד פן יוסיפו סרה : כשה לטבח יובל · והיה כשה המובא אל הטבח וכרחל העומדת לפני הגוזז למרה שהרחל היא נאלמה ולא תצעק בקולה והשה לא יפתח פיו וכן לא התלונן המעונה הנמשל לשה המובל לטבח ולא התרעם המנוגש הנמשל לרחל הגוזזה : (ח) מעוצר

וממשפט

דּוֹרוֹ מִי יְשׂוֹחֵחַ כִּי נִגְזַר מֵאֶרֶץ חַיִּים מִפֶּשַׁע עַמִּי נֶגַע
לָמוֹ׃ ט וַיִּתֵּן אֶת־רְשָׁעִים קִבְרוֹ וְאֶת־עָשִׁיר בְּמֹתָיו עַל
לֹא־חָמָס עָשָׂה וְלֹא מִרְמָה בְּפִיו׃ י וַיהוָה חָפֵץ דַּכְּאוֹ

רש"י

יאמרו העובדי כוכבים באחרית הימים כשיראו כשנלקח מן העולם שהיה עצור בידם וממשפט היסורין שסבל עד עתה: ואת דורו. שנים שעברו עליו: מי ישוחח. את התלאות אשר מצאוהו כי נגזר היה מתחלה וגולה מארץ חיים היא א"י אשר מפשע עמי בא הנגע הזה לצדיקים שבהם: (ט) ויתן את רשעים קברו. מסר את עצמו להקבר ככל אשר יגזרו עליו רשעי עובדי כוכבים שהיו קונסין עליהם הריגה וקבורת חמורים במעי הכלבים: את רשעים. לדעת הרשעים נתרצה לקבור ולא יכפור באלהים חיים: ואת עשיר במותיו. ולדעת המושל מסר עצמו בכל מיני מות שגזר עליו על לא רצה לקבל עליו (כפירה) לעשות רעה ולהמום חמס ככל העובדי כוכבים אשר היה גר ביניהם: ולא מרמה בפיו. לקבל עליו עבודת כוכבים: (י) וה'

מצודת דוד

וממשפט לוקח. ממקום המאסר שהיה שם עצור וכלוא וממקום המשפט שהיה נדון שם הנה נלקח לנגשו או לענותו ולא שטרוהו בלא כלום: ואת דורו מי ישוחח. מי יוכל לספר כל התלאות אשר עברו עליו בכל ימי דורו: כי נגזר מארץ חיים. כי סוף הדבר היה אשר נכרת מארץ חיים כי התלאות היו סבה לקרב מיתתו: מפשע עמי נגע למו. כן יאמר כל אחד הנה לא באה עליהם הנגע בעונם כי באה מפשע עמי או עמי פשעו בהם לענותם ברוע בחירתם או הם היו מנוגעים לכפר פשעי עמי: (ט) ויתן את רשעים קברו. מסר עצמו להקבר עם הרשעים ודומה להם בענין רע ובזיון ר"ל לא רצה לעבור על דת להציל מזה: ואת עשיר במותיו. מוסב על מלת ויתן לומר שמסר עצמו להסכים עם דעת העשיר המושל בכל מיני מיתות שגזר עליו למען יעמוד באמונתו: על לא חמס עשה. ר"ל ובחנם גזר עליו המיתה לא על החמס שעשה ולא על המרמה שבפיו כי לא עשה שחמס ולא דבר מרמה ובעלילה בא: (י) וה' חפץ דכאו החלי. זהו

תאמר

מצודת ציון

שהיה כלוא ומעוכב שמה וכן והוא עודנו עצור (ירמיה ל"ג): ישוחח. ענין ספור ואמירה כמו במעשה ידיך אשוחח (תהלים קמג): נגזר. ענין כריתה כמו אמרתי נגזרתי (איכה ג): נגע. רצה לומר כשלון ותלאות: למו. להם ולפי שכל הענין מדבר בלשון יחידי על כלל האומה לכן אמר למו לגלות שעל הכלל ידבר: (ט) עשיר. ר"ל מושל כי על פי רוב ימשול העשיר: במותיו. מלשון מיתה: (י) דכאו. ענין שבר וכתיתה:

הֶחֱלִי אִם־תָּשִׂים אָשָׁם נַפְשׁוֹ יִרְאֶה זֶרַע יַאֲרִיךְ יָמִים
וְחֵפֶץ יְהוָה בְּיָדוֹ יִצְלָח׃ יא מֵעֲמַל נַפְשׁוֹ יִרְאֶה יִשְׂבָּע
בְּדַעְתּוֹ יַצְדִּיק צַדִּיק עַבְדִּי לָרַבִּים וַעֲוֺנֹתָם הוּא יִסְבֹּל׃
יב לָכֵן אֲחַלֶּק־לוֹ בָרַבִּים וְאֶת־עֲצוּמִים יְחַלֵּק שָׁלָל

רש"י

חפץ דכאו החלי · הקב"ה חפץ לדכאו ולהחזירו למוטב לפיכך החלה אותו : אם תשים אשם נפשו וגו' · אמר הקב"ה אראה אם תהא נפשו נותנת ונמסרת בקדושתי להשיבה לי אשם על כל אשר מעל אגמול לו גמולו ויראה זרע וגו' אשם זה לשון כופר שנותן אדם למי שחטא לו אמינד"א בלע"ז כענין שנאמר בפלשתים אל תשיבו אותו ריקם כי השב תשיבו לו אשם : (יא) מעמל נפשו · היה אוכל ושבע ולא היה גוזל וחומס : בדעתו יצדיק צדיק · היה שופט עבדי משפט אמת לכל הבאים לדין לפניו : ועונתם · היה סובל כדרך כל הצדיקים שנאמר אתה ובניך תשאו את עון המקדש (במדבר י"ח) : (יב) לכן · על עשותו זאת אחלק לו נחלה וגורל ברבים עם האבות הראשונים :

מצודת ציון

החלי · מלשון חולי : אשם · ענין האשם ופשע : (יא) מעמל · ענין יגיעה וצער : (יב) עצומים · חזקים:

מצודת דוד

מאמר הנביא כמשיב על דברי העובדי כוכבים שיהיו כמסתפקים אם הצרות הבאות על ישראל היו מרוע בחירתם ולא בגזירת המקום או באו מיד ה' לכפר על עון העובדי כוכבים ואמר להם לא כן הוא אבל ה' חפץ לדכאו ובגזירת המקום נעשה והוא החלה אותו : אם תשים אשם נפשו · ר"ל אולם לא באו לכפר עון עובדי כוכבים כ"א לנסותו להיטיבו באחריתו וכאילו אמר אראה אם נפשו תשים את עצמה אשם לומר שבדין בא מה שבא כי חטא ואשם ולא יהרהר אחרי אז יהיה גמולו שכל ימי חייו יראה זרעו בעיניו ויאריך ימים ועכ"ז לא ימות מי בחייו : וחפץ ה' בידו יצלח · והנה הצלית חפץ ה' כי עמד בנסיון ולא הרהר אחר מדת הדין : (יא) מעמל נפשו יראה ישבע · כי מעמל נפשו אשר ראה היה שבע ונהנה ממנה : בדעתו יצדיק צדיק · בדעתו יחשוב להצדיק את ה' הצדיק לומר שבא למרק אשם העון למען לא יקופח שכר מעשה הטוב : עבדי לרבים · ר"ל לא היה עבד של עובדי כוכבים הרבים לשמוע בקולם בדבר האמונה כי היה עבדי אל מול העובדי כוכבים הרבים ולא שמע אליהם ויען שכמו לסבול מה שעוו בו ניסרו ולהכאיבו בעבור זה : (יב) לכן · הואיל ועמד בנסיון אתן לו חלק בנחלת העמים רבים : ואת עצומים · את העובדי כוכבים החזקים יחלק לעצמו להיות לו לשלל :

תחת

תַּחַת אֲשֶׁר הֶעֱרָה לַמָּוֶת נַפְשׁוֹ וְאֶת־פֹּשְׁעִים נִמְנָה
וְהוּא חֵטְא־רַבִּים נָשָׂא וְלַפֹּשְׁעִים יַפְגִּיעַ׃ נד א רָנִּי עֲקָרָה
לֹא יָלָדָה פִּצְחִי רִנָּה וְצַהֲלִי לֹא־חָלָה כִּי־רַבִּים בְּנֵי־
שׁוֹמֵמָה מִבְּנֵי בְעוּלָה אָמַר יְהוָה׃ ב הַרְחִיבִי ׀ מְקוֹם
אָהֳלֵךְ וִירִיעוֹת מִשְׁכְּנוֹתַיִךְ יַטּוּ אַל־תַּחְשֹׂכִי הַאֲרִיכִי

רש"י

הערה למות נפשו · לשון ותער כדה (בראשית כ"ד) : ואת פושעים נמנה · סבל יסורין כאילו חטא ופשע והוא בשביל אחרים נשא חטא הרבים : ולפושעים יפגיע · על ידי יסוריו · שבאת על ידו טובה לעולם : (א) רני עקרה · ירושלים אשר היתה כלא ילדה : לא חלה · לשון לידה הוא שהיולדת ע"י חיל וחבלים יולדת : מבני בעולה · בת אדום : (ב) יטו ·

מצודת דוד

תחת וגו' · בגמול אשר שפך נפשו והפקירה למיתה: ואת פושעים נמנה · בפי העובדי כוכבים היה מנוי בכלל הפושעים והכופרים וכדי בזיון וקצף : והוא חטא רבים נשא · והוא נטה שכמו לסבול מה שחטאו בו עמים רבים לייסרו ולהכאיבו : ולפושעים יפגיע · אל העובדי כוכבים הפושעים בו היה מפגיע ומתחנן ועיניו תלויות אליהם כעיני עבדים אל יד אדוניהם ולכן שורת הדין שבמקום מרבית ההכנעה ימשול בהם בעת הגאולה : נד (א) רני עקרה · אתה ירושלים אשר היית כעקרה שלא ילדה על כי אנשיה גלו ממנה ואינם בנה עתה בזמן הגאולה רני ושמחי : פצחי · פתחי פה להרים קול רנה והשמיעי קול גדול אתה ירושלים אשר היית כאשה אשר לא חלה ללדת וכפל הדבר במ"ש : כי רבים · כי עתה יתרבו בני ירושלים שהיתה שוממה מבני אדום שהיתה מיושבת ברבת עם : (ב) הרחיבי · להחזיק את כל בניך המרובים : יטו · יהיו נוטים לאורך ולרוחב ולא תחשוכי מלהטותן : האריכי מיתריך · שהחבלים התלוים בשולי האהל לקשרם ביתדות האריכי אותם

מצודת ציון

שלל · ענין בזה : תחת · במקום ובגמול : הערה · ענין שפיכה וכן אל תער נפשי (תהלים קמא): נמנה · מלשון מנין ומספר : נשא · סבל : יפגיע · ענין תחנה ובקשה כמו ואל תפגע בי (ירמיה ז): נד (א) פצחי · ענין פתיחת הפה בהרמת קול כמו פצחו הרים רנה (לעיל מד): וצהלי · ענין השמעת קול גדול כמו לקולו מים (לעיל כד) : חלה · ענין חבלי לידה כמו כי חלה גם ילדה (לקמן סו): בעולה · ר"ל מיושבת וכן ולארצך בעולה (לקמן סב) : (ב) ויריעות · הוא הוילון כמו נוטה שמים כיריעה (תהלים קד) : משכנותיך · מלשון משכן : תחשוכי · ענין מניעה כמו

מֵיתָרַיִךְ וִיתֵדֹתַיִךְ חַזֵּקִי: ג כִּי־יָמִין וּשְׂמֹאול תִּפְרֹצִי
וְזַרְעֵךְ גּוֹיִם יִירָשׁ וְעָרִים נְשַׁמּוֹת יוֹשִׁיבוּ: ד אַל־תִּירְאִי
כִּי־לֹא תֵבוֹשִׁי וְאַל־תִּכָּלְמִי כִּי לֹא תַחְפִּירִי כִּי בֹשֶׁת
עֲלוּמַיִךְ תִּשְׁכָּחִי וְחֶרְפַּת אַלְמְנוּתַיִךְ לֹא תִזְכְּרִי־עוֹד: ה כִּי
בֹעֲלַיִךְ עֹשַׂיִךְ יְהוָה צְבָאוֹת שְׁמוֹ וְגֹאֲלֵךְ קְדוֹשׁ יִשְׂרָאֵל
אֱלֹהֵי כָל־הָאָרֶץ יִקָּרֵא: ו כִּי־כְאִשָּׁה עֲזוּבָה וַעֲצוּבַת

קמץ בז"ק

רש"י

למרחוק: מיתריך · הם חבלים דקים התלוים בשולי אהלים וקושרים ביתדות שקורין קביל"ש בלע"ז ותוקעין בארץ: (ג) תפרוצי · תגברי: (ד) עלומיך·

מצודת ציון

ולא תשכח (בראשית כב): מיתריך · הבלים כמו ואת מיתריהם (שמות לה): ויתדותיך · מלשון יתד ומסמר: (ג) תפרוצי· ענין התחזקות כמו מה פרצת (בראשית לח): יירש · מלשון ירושה: נשמות · מלשון שממון: (ד) תחפירי · ענין בושה וכלימה כמו וחפרה הלבנה (לעיל כד): עלומיך · נעוריך וכן הקצרת ימי עלומיו (תהלים פט): (ה) בועליך · ענין אדון כמו אם בעליו עמו (שמות כב): עושיך · ענין הגדלה והרמה וכן ישמח ישראל בעושיו (תהלים קמט): (ו) ועצובת· מלשון עצבון:

מצודת דוד

אותם שיהא נוח לקשרם היטב: ויתדותיך · היתדות התקועות בארץ חזקי למען לא יזוזו ממקומם והוא ענין מליצה לומר שתתרחב ירושלים מכמות שהיתה ועד עולם תעמוד ולא תחרב עוד: (ג) כי ימין ושמאל תפרוצי · תתחזק על העובדי כוכבים היושבים מימינך ומשמאלך: וערים נשמות · הערים השוממות יתיישבו בבני אדם כי יפרו וירבו: (ד) אל תיראי · אל תפחדי שיהיה נאתך מגלות זה כנאתך מאז הגליות שמאוך בארץ צרות רבות ורעות כי לא תבושי עוד לעולם להיות משועבדת ונכנעת אל העובדי כוכבים: ואל תכלמי·להרים ראש ולהראות גדולה בחשבך פן תגלה שוב: כי לא תחפירי · כי היי מובטחת שלא תחפירי עוד ללכת גולה: כי בשת עלומיך תשכחי·כי הבושת שהיה לך בימי נעוריך כאשר היית גולה ומטולטל הבושה הזאת תשכחי כי לא יקרה לך עוד כזאת להזכר על ידה את הראשונות: וחרפת אלמנותיך· החרפה שהיה לך מאז שהיית מבלי מלך כאלמנה מבלי בעל החרפה ההיא לא תזכרי עוד כי לא תהיה עוד מבלי מלך להזכיר ע"י זאת את הראשונות: (ה) כי בעליך· כי אדוניך המגדל והמרומם אותך הנה שמו ה' צבאות על כי הוא מושל בצבאות מעלה ומטה וא"כ מי יעמוד כנגדו לבטל מעשיו: וגאלך·הלא גואלך קדוש ישראל אשר יקרא אלהי כל הארץ וידו בכל משלה וכפל הדבר במ"ש: (ו) כי כאשה

עזובה

רוּחַ קְרָאָךְ יְהוָה וְאֵשֶׁת נְעוּרִים כִּי תִמָּאֵס אָמַר אֱלֹהָיִךְ:
ז בְּרֶגַע קָטֹן עֲזַבְתִּיךְ וּבְרַחֲמִים גְּדוֹלִים אֲקַבְּצֵךְ: ח בְּשֶׁצֶף
קֶצֶף הִסְתַּרְתִּי פָנַי רֶגַע מִמֵּךְ וּבְחֶסֶד עוֹלָם רִחַמְתִּיךְ
אָמַר גֹּאֲלֵךְ יְהוָה: ט כִּי־מֵי נֹחַ זֹאת לִי אֲשֶׁר נִשְׁבַּעְתִּי
מֵעֲבֹר מֵי־נֹחַ עוֹד עַל־הָאָרֶץ כֵּן נִשְׁבַּעְתִּי מִקְּצֹף עָלַיִךְ
וּמִגְּעָר־בָּךְ: י כִּי הֶהָרִים יָמוּשׁוּ וְהַגְּבָעוֹת תְּמוּטֶינָה
וְחַסְדִּי מֵאִתֵּךְ לֹא־יָמוּשׁ וּבְרִית שְׁלוֹמִי לֹא תָמוּט אָמַר
מְרַחֲמֵךְ יְהוָה: יא עֲנִיָּה סֹעֲרָה לֹא נֻחָמָה הִנֵּה אָנֹכִי

עיין ס"ש

רש"י

נעוריך: (ו) כי תמאס · כשתמאס פעמים שכועס עליה מעט: (ח) בשצף קצף · מנחם פתר חרי אף ודונש אמר במעט קצף כמו ברגע קטן עזבתיך וכן תירגם יונתן: ובחסד עולם · שיתקיים עד עולם: (ט) כי מי נח זאת לי · שבועה בידי והולך ומפרש דברו כאשר נשבעתי מעבור מי נח וגו': (י) כי ההרים ימושו · אף אם תכלה זכות אבות ואמהות חסדי מאתך לא ימוש: (יא) סוערה · שלבה סוער ברוגזי צרות:

מצודת דוד

עזובה וגו' · ר"ל ה' קראך לשוב אליו כדרך שהאשה העזובה מבעלה והיא עצובת רוח שבעלה קורא אותה לשוב אליו: ואשת נעורים · כמו אשת נעורים אם תמאס בעיני בעלה הנה לא תתמיד המיאוס כי ישוב ירחם כן אמר אלהיך לרחם עליך: (ז) ברגע קטן עזבתיך · העזבון שעזבתיך לא היה רק רגע קטן מול הקבוץ שאקבצך כי ברחמים גדולים תהיה ותתמיד לאורך ימים: (ח) בשצף קצף · במעט קצף הסתרתי פני ממך רק רגע ר"ל אל מול החסד תחשב רק לרגע כי בחסד עולם ארחמך: (ט) כי מי נח וגו' · הקצף כך היה לי כמו מי המבול שהיה בימי נח אשר נשבעתי שלא יהיה עוד מי המבול כן נשבעתי וכו': (י) כי ההרים ימושו · לפעמים יקרה אשר ההרים עם רוב חוזק יסורו ויעתקו ממקומם ע"י רעש וכן הגבעות ימטו לנפול בארץ: וחסדי · אבל חסדי הוא דבר המתקיים ולא יסור מאתך והבטחת ברית שלומי וגו' וכפל הדבר במ"ש: (יא) עניה סוערה ·

מצודת ציון

כי תמאס · אם תמאס: (ח) בשצף · במעט כן ת"י ואין לו דומה: (ט) מעבור · לבל עבור וכן מקצוף כמו מהמטיר עליו מטר (לעיל ה): ומגער · ענין צעקת נזיפה: (י) ימושו · ענין הסרה כמו לא ימיש עמוד הענן (שמות י"ג): תמוטינה ·

על

מַרְבִּיץ בַּפּוּךְ אֲבָנַיִךְ וִיסַדְתִּיךְ בַּסַּפִּירִים׃ יב וְשַׂמְתִּי
כַּדְכֹד שִׁמְשֹׁתַיִךְ וּשְׁעָרַיִךְ לְאַבְנֵי אֶקְדָּח וְכָל־גְּבוּלֵךְ
לְאַבְנֵי־חֵפֶץ׃ יג וְכָל־בָּנַיִךְ לִמּוּדֵי יְהוָה וְרַב שְׁלוֹם בָּנָיִךְ׃
יד בִּצְדָקָה תִּכּוֹנָנִי רַחֲקִי מֵעֹשֶׁק כִּי־לֹא תִירָאִי וּמִמְּחִתָּה

רש"י

מרביץ בפוך · רוצף רצפתך מאבני פופך: (יב) כדכד · מין אבן טובה: שמשותיך · יונתן תירגם אעך ומנחם חברו עם ישמשוניה ויש פותרין לשון שמש חלונות שהחמה זורחת בהן ועושין כנגדו מחילה במיני זכוכית צבועים לנוי ומדרש תהלים פותר שמשותיך ושמש ומגן (תהלים פ"ד) שיני החומה: לאבני אקדח · יונתן תירגם לאבני גמר גומרין תרגום גחלים פתר אקדח לשון קודחי אש והם מין אבנים טובות בוערים כלפידים והוא קרבונקל"א לשון גחלת ויש פותרין לשון מקדח אבנים גדולות שכל חלל הפתח קדוח בתוכו והמזוזות והמפתן והסף כולן מתוך האבן הם: לאבני חפץ · לאבני רצון: (יד) רחקי מעושק · כמו (לעיל נ"ב) התנערי מעפר תרחקי מן

מצודת ציון

מלשון נטיה: (יא) מרביץ · מלשון רבילה והשכבת האבן: בפוך · הוא הכחול והוא דק כעין החול ובו הנשים צובעות עיניהם כמו ותשם בפוך עיניה (מ"ב ט): בספירים · שם אבן יקר: (יב) כדכד · שם אבן יקר המזהיר וכן וראמות וכדכד (יחזקאל כז) והוא מלשון כידודי אש (איוב מא): שמשותיך · מלשון שמש: אקדח · שם אבן יקר המאיר והוא מלשון קודחי אש (לעיל נ): חפץ · ענין רצון: (יג) למודי ה' · תלמידי ה' וכן חתום תורה בלמודי (לעיל ח): (יד) תכונני · מל' הכנה: כי לא תיראי · אשר לא תיראי: וממחתה ·

מצודת דוד

על ירושלים יאמר שהיא כעניה מרעדת כמרות סערה ואין מי לנחמה: מרביץ בפוך אבניך · אבני הרצפה ארבץ ואשכיב בפוך כי ישפך מתחת רצפת האבנים במקום החול כי כן הדרך לשפוך חול תחת אבני הרצפה להשכיב בהם האבנים: ויסדתיך · אשים היסודות באבני ספיר: (יב) ושמתי כדכד שמשותיך · מחילות החלונות שהשמש זורחת דרך בם אשימם מאבן כדכד הבהיר ביותר: ושעריך · מזוזות השערים יהפכו להיות אבני אקדח המאירים ביותר: וכל גבולך · אבני רצפת כל גבולך יהפכו להיות אבני חפץ ר"ל אבני יקר שהאדם חפץ ורוצה בהם ולא כשאר אבני' המושלכים בחוצות: (יג) למודי ה' · ר"ל ישכילו בחכמה כאילו יהיו תלמידי המקום ב"ה: ורב שלום בניך · השלום של בניך יהיה הרבה מאד: (יד) בצדקה · בעבור הצדקה שתעשי תהיה נכונה בכל טובה: רחקי מעושק · תהיה מרוחקת מן העושקים אשר לא תיראי מהם כלל וכלל: וממחתה · ותהיה מרוחקת ממחתה

כי

כִּי לֹא־תִקְרַב אֵלָיִךְ׃ טו הֵן גּוֹר יָגוּר אֶפֶס מֵאוֹתִי מִי־גָר
אִתָּךְ עָלַיִךְ יִפּוֹל׃ טז הִן׳ הנה ק׳ אָנֹכִי בָּרָאתִי חָרָשׁ נֹפֵחַ
בְּאֵשׁ פֶּחָם וּמוֹצִיא כְלִי לְמַעֲשֵׂהוּ וְאָנֹכִי בָּרָאתִי מַשְׁחִית
לְחַבֵּל׃ יז כָּל־כְּלִי יוּצַר עָלַיִךְ לֹא יִצְלָח וְכָל־לָשׁוֹן תָּקוּם־

רש״י קמץ בז״ק

העושקים אותך (רחקי מעושק תרחק לעשוק בני אדם כדרך שעושים רשעים שאוספים ממון מגזל אבל אתם לא תצרכו לגזול כי לא תיראו מדלות ועניות וממחתה כי לא תבא ולא תקרב אליך · אברבנאל) (בצדקה שתעשה תהיה נכונה בגאולת עולם והיה רחוקה מעושק בני אדם כי לא תיראי אפילו פחד ויראה לא יהיה לך מהם ותהיה רחוקה ממחתה שלא יקרב אליך · אילה שלוחה) : (טו) הן גור יגור אפס מאותי · הן ירא יירא ויגור מגזירות רעות אותו שאין אני עמו הוא עשו : מי גר אתך · מי אשר נאסף עליך למלחמה · או מי גר שנתגרה בך ורבותינו פרשוהו בגרים לומר שאין מקבלין גרים לימות משיחנו ואף בפשוטו של מקרא יתכן מי שנעשו גרים אתך בעניותך עליך יפול בעשירותך כמו על פני כל אחיו נפל (בראשית כ״ה) : (טז) הנה אנכי · אשר בראתי חרש המתקן כלי ואני אשר בראתי משחית המחבלו כלומר אני הוא שגריתי בך את האויב ואני הוא שהתקנתי לו פורעניות : ומוציא כלי למעשהו · לצורך גמרו כל צרכו : (יז) כל כלי יוצר עליך ·

מצודת דוד

כי לא תוכל להתקרב אליך ותהיה א״כ מרוחקת ממנה : (טו) הן גור יגור · באמת יחת ויפחד מי שהוא נעדר ונפרד ומרוחק ממני : מי גר אתך · מי שהיה לו תגר ומריבה עמך הוא יפול עליך לשכון עמך להיות סר למשמעתך : (טז) נופח באש פחם · מנשב באש הנאחז בגחלים כבויים להבעירם יפה : ומוציא כלי למעשהו · ע״י הפחמים מוציא כלי הראויה לעשות עמו הדבר אשר עשאוהו בעבורו : ואנכי בראתי משחית לחבל · בראתי איש משחית לקלקל את הכלי ההוא ור״ל אני המגרה בך את האויב ואני המשלימו עמך ומתיש כחו : (יז) כל כלי יוצר · כל כלי זיין המחודדים : עליך לא יצלח · לא יהיו לשם הצלחה עליך ר״ל לא יזיקו לך ; וכל לשון ·

מצודת ציון

עניין שבר ופחד כמו ואל תחת (יהושע א׳) : (טו) גור יגור · עניין פחד כמו לא תגורו (דברים א) : אפס · עניין ההעדר כמו באפס עצים (משלי כ״ו) : מאותי · ממני : גר · עניין מריבה כמו אל תתגרו בם (דברים ב׳) : אתך · עמך : עליך · כמו אליך : יפול · עניין נטיה והשכנה וכן אל הכשדים אתה נופל (ירמיה ל״ז) : (טז) חרש · אומן ברזל : נופח · מל׳ נפחה ונשיבה : פחם · גחלים כבויים כמו פחם לגחלים (משלי כו) : לחבל · עניין השחתה וקלקול כמו וחובל עול (לעיל י) : (יז) יוצר · מחודד ושנון כמו תרכוש

אֹתָךְ לַמִּשְׁפָּט תַּרְשִׁיעִי זֹאת נַחֲלַת עַבְדֵי יְהוָה וְצִדְקָתָם
מֵאִתִּי נְאֻם־יְהוָה׃ נה א הוֹי כָּל־צָמֵא לְכוּ לַמַּיִם וַאֲשֶׁר
אֵין־לוֹ כָּסֶף לְכוּ שִׁבְרוּ וֶאֱכֹלוּ וּלְכוּ שִׁבְרוּ בְּלוֹא־כֶסֶף
וּבְלוֹא מְחִיר יַיִן וְחָלָב׃ ב לָמָּה תִשְׁקְלוּ־כֶסֶף בְּלוֹא־לֶחֶם
וִיגִיעֲכֶם בְּלוֹא לְשָׂבְעָה שִׁמְעוּ שָׁמוֹעַ אֵלַי וְאִכְלוּ־טוֹב
וְתִתְעַנַּג בַּדֶּשֶׁן נַפְשְׁכֶם׃ ג הַטּוּ אָזְנְכֶם וּלְכוּ אֵלַי שִׁמְעוּ

רש״י

כל כלי זיין אשר ילטשוהו ויחדדוהו בשבילך להלחם בך · יוצר · לשון חרבות צורים (יהושע ה׳) · אף תשיב צור חרבו (תהלים פ״ט) : (א) הוי כל צמא · הוי זה לשון קריאה וזימון וקיבוץ הוא ויש הרבה במקרא (זכריה ב׳) הוי הוי ונוסו מארץ צפון : לכו למים · לתורה : שברו · לשון לשבור בר (בראשית מ״ב) קנו : יין וחלב · לקח טוב מיין וחלב : (ב) למה תשקלו כסף · למה תגרמו לכם לשקול כסף לאויביכם בלא לחם : (ג) חסדי דוד ·

מצודת ציון

צורים (יהושע ה) : תרשיעי · מל׳ רשע וחייב : נה (א) הוי · הוא ענין לשון קריאה: שברו · ענין קנין כמו לשבור אל יוסף (בראשית מא) : מחיר · ענין דמי הדבר וערכו כמו ולא רבית במחיריהם (תהלים מד) : (ב) ותתענג · מל׳ עונג ותפנוק : בדשן · בשומן כמו ואכל ושבע ודשן

מצודת דוד

כל איש לשון מדבר גדולות אשר תקום עמך למשפט להתווכח עמך: תרשיעי · אתה תרשיעי אותו במשפט ויצא מחויב ותשאר זכאי ר״ל לא יזיקו לך לא במעשה ולא בדיבור : זאת · הברכה הזאת היא נחלה לעבדי ה׳ וזאת היא הצדקה אשר תבוא להם מאתי : נאם ה׳ · כה אמר ה׳ : נה (א) הוי כל צמא · כל מי שהוא צמא מחסרון המים ילכו אל המים לרוות הצמאון : ואשר וגו׳ · ר״ל ואף אם אין לו כסף לקנות המים כי בחנם מצא כלומר התאב לדבר ה׳ ילך אל הנביא לשמוע דבר ה׳ מבלי מתן כסף : לכו שברו · לכו קנו דבר מאכל ואכלו על דברי התורה יאמר וחוזר ומפרש לכו שברו בלא כסף : ובלוא מחיר · בזולת מתן מחיר קנו יין וחלב ר״ל כל עניני חכמת התורה תוכלו ללמוד בזולת מחיר:(ב) למה תשקלו כסף · מה לכם בזה שתשקלו כסף בחנם בלא מאכל לחם ר״ל למה תרבו לתת מחיר בעבור לימוד חכמות נכריות שאין בהם תועלת : ויגיעכם · למה תתנו הון הבא ביגיעה בעבור דבר שאין משביע ועל החכמות הנכריות יאמר וכפל הדבר במ״ש : שמעו וגו׳ · ללמד חכמת התורה : ואכלו טוב · כן יקרא חכמת התורה כמ״ש כי לקח טוב וגו׳ תורתי אל תעזובו (משלי ד׳) : ותתענג וגו׳ · זהו תענוג הנשמה בעולם הבא · (ג) הטו אזנכם · לשמוע אמרי : ולכו אלי · לכו ממקומכם לבוא אלי

וּתְחִי נַפְשְׁכֶם וְאֶכְרְתָה לָכֶם בְּרִית עוֹלָם חַסְדֵי דָוִד
הַנֶּאֱמָנִים: ד הֵן עֵד לְאוּמִּים נְתַתִּיו נָגִיד וּמְצַוֵּה לְאֻמִּים:
ה הֵן גּוֹי לֹא־תֵדַע תִּקְרָא וְגוֹי לֹא־יְדָעוּךָ אֵלֶיךָ יָרוּצוּ
לְמַעַן יְהוָה אֱלֹהֶיךָ וְלִקְדוֹשׁ יִשְׂרָאֵל כִּי פֵאֲרָךְ: ו דִּרְשׁוּ
יְהוָה בְּהִמָּצְאוֹ קְרָאֻהוּ בִּהְיוֹתוֹ קָרוֹב: ז יַעֲזֹב רָשָׁע דַּרְכּוֹ
וְאִישׁ אָוֶן מַחְשְׁבֹתָיו וְיָשֹׁב אֶל־יְהוָה וִירַחֲמֵהוּ וְאֶל־
אֱלֹהֵינוּ כִּי־יַרְבֶּה לִסְלוֹחַ: ח כִּי לֹא מַחְשְׁבוֹתַי מַחְשְׁבוֹתֵיכֶם

דגש אחר שורק

רש"י

שאגמול לדוד חסדיו : (ד) עד לאומים · שר וגדול עליהם ומוכיח ומעיד דרכיהם על פניהם : (ה) הן גוי לא תדע תקרא · לשמושך אם אלי תשמעו בשם ה' הנקרא עליך : (ו) בהמצאו · קודם גזר דין בעוד שהוא אומר כם דרשוני : (ח) כי לא מחשבותי מחשבותיכם · אין שלי ושלכם שוות לכך אני אומר לכם יעזוב רשע דרכו ויתפוש את דרכי : ואיש און מחשבותיו ·

מצודת דוד

ללמוד תורתי : שמעו וגו' · שמעו אלי ותזכו לעמוד בתחיה בימי המשיח : ואכרתה · אז אכרות לכם ברית אהבה להיות מתקיימת עד עולם : חסדי · כחסדי ר"ל יהיה כמו החסדים הקיימים אשר הבטחתי לדוד שלא תפסק המלוכה מזרעו :

מצודת ציון

(דברים ל"א) : (ג) הנאמנים · ענין דבר המתקיים וכן במקום נאמן (לעיל כב) : (ד) לאומים · אומות כמו ושני לאומים (בראשית כ"ה) : נגיד · ענין שררה : (ה) ירוצו · מלשון ריצה ורדיפה : פארך · מל' פאר ויופי :

(ד) הן עד לאומים נתתיו · באמת נתתי את דוד להיות לעד ולראיה מול העובדי כוכבים ר"ל ממשלת המלוכה אשר התמיד בזרעו יקחו ראיה שדבר ה' תקום לעולם : נגיד ומצוה לאומים · המשיח הבא מזרעו יהיה נגיד ויהיה מצוה אל עובדי כוכבים את המעשה אשר יעשון : (ה) הן וגו' · ר"ל כמו שמתקיים החסד שהבטחתי לדוד כן תתקיים החסד שהבטחתי לך כי באמת גוי אשר לא תדע מעולם תקרא לשמש אותך : לא ידעוך · אשר הם לא ידעוך מעולם : אליך ירוצו · להיות שרים למשמעתך : למען ה' · ר"ל לא למען כח זרועך כ"א למען ה' השוכן בקרבך : ולקדוש וגו' · למען קדוש ישראל אשר נתן לך פאר להשרות שכינתו בקרבך וכפל הדבר במ"ש : (ו) בהמצאו · בעוד שהוא מצוי בכם עד לא תגלו מארצכם ועדיין השכינה שורה עמכם : בהיותו קרוב · כפל הדבר במ"ש : (ז) דרכו · דרך הרשע : מחשבותיו · יעזוב מחשבותיו : וישוב · יעשה תשובה אל ה' וירחם עליו : ואל אלהינו · ישוב אל אלהינו ויש תקוה כי ירבה לסלוח : (ח) כי לא וגו' · כי אין מחשבותי

וְלֹא דַרְכֵיכֶם דְּרָכָי נְאֻם יְהוָה: ט כִּי־גָבְהוּ שָׁמַיִם מֵאָרֶץ
כֵּן גָּבְהוּ דְרָכַי מִדַּרְכֵיכֶם וּמַחְשְׁבֹתַי מִמַּחְשְׁבֹתֵיכֶם: י כִּי
כַּאֲשֶׁר יֵרֵד הַגֶּשֶׁם וְהַשֶּׁלֶג מִן־הַשָּׁמַיִם וְשָׁמָּה לֹא יָשׁוּב כִּי
אִם־הִרְוָה אֶת־הָאָרֶץ וְהוֹלִידָהּ וְהִצְמִיחָהּ וְנָתַן זֶרַע לַזֹּרֵעַ
וְלֶחֶם לָאֹכֵל: יא כֵּן יִהְיֶה דְבָרִי אֲשֶׁר יֵצֵא מִפִּי לֹא־יָשׁוּב
אֵלַי רֵיקָם כִּי אִם־עָשָׂה אֶת־אֲשֶׁר חָפַצְתִּי וְהִצְלִיחַ אֲשֶׁר

ר ש " י

ויחשוב את מחשבותי לעשות הטוב בעיני ומדרש אגדה כי לא מחשבותי וגו' אין דיני כדיני בשר ודם אתם מי שמודה בדין מתחייב אבל אני מודה ועוזב ירוחם (משלי כ"ח) : (ט) כי גבהו שמים וגו' · כלומר כי יש הבדל וחילוק מעלות ושבח בדרכי יותר מדרכיכם ובמחשבותי יותר ממחשבותיכם כגבוה שמים על הארץ אתם נותנים לב למרוד בי ואני נותן לב להטיב אתכם : (י) כי כאשר ירד הגשם והשלג · ולא ישוב ריקם אך ייטיב לעולם : (יא) כן יהיה דברי אשר יצא מפי · להודיעכם על ידי הנביאים לא ישוב ריקם אך ייטיב לכם אם ישמעו להם :

מצודת ציון

(י) הרוה · ענין שביעה כמו כגן

מצודת דוד

כמחשבותיכם כי אתם חושבים שלא יועיל לכם התשובה ולבבי לא כן יחשוב: ולא דרכיכם דרכי · דרך מלך ב"ו להמית את המורד בו ואין מועיל תשובה ופיוס אבל דרכי לא כן הוא : (ט) כי גבהו · כערך גבהות השמים מן הארץ כן דרכי גבה בהבדל רב מדרכיכם כי דרך מלך בשר ודם שלא ימחול כלל וכלל ודרכי למחול מכל וכל : ומחשבותי ממחשבותיכם · אתם חושבים שאין תשובה מועיל כל עיקר אבל מחשבתי שמועיל הרבה מאד : (י) כי כאשר וגו' · ר"ל כמו הגשם והשלג היורד מן השמים אשר לא ישוב אל השמים ע"י חום השמש השואב הרטיבות כ"א כתחלה מרוה האדמה וכו' ואח"ז תשוב למעלה בחום השמש : והולידה · הוא הוצאת הצמח מהגרעין בעומק הארץ : והצמיחה · הוא הוצאת הצמח חוצה לארץ : ונתן · הגשם הוא סבה לגדל תבואה לזרוע מהם עוד במקום אחר ולהיות למאכל להצריך לאכול : (יא) לא ישוב אלי ריקם · מבלי יעשה הדבר ההוא ואחז בלשון בן אדם השולח מי לעשות דבר וחוזר לפעמים ריקם ולא גמר השליחות ולפי שאמר במשל ושמה לא ישוב לזה אמר לשון לא ישוב : כי אם עשה · הדבר יעשה וכו' ומוסב למעלה לומר שבודאי מתקיים שבעתתי : והצליח וגו' · כפי

הדבר

שְׁלַחְתִּיו׃ יב כִּֽי־בְשִׂמְחָה תֵצֵאוּ וּבְשָׁלוֹם תּֽוּבָלוּן הֶהָרִים
וְהַגְּבָעוֹת יִפְצְחוּ לִפְנֵיכֶם רִנָּה וְכָל־עֲצֵי הַשָּׂדֶה יִמְחֲאוּ־
כָֽף׃ יג תַּחַת הַנַּעֲצוּץ יַעֲלֶה בְרוֹשׁ *תַּחַת ותחת קרי
הַסִּרְפַּד יַעֲלֶה הֲדַס וְהָיָה לַיהוָה לְשֵׁם לְאוֹת עוֹלָם לֹא
יִכָּרֵֽת׃ נו א כֹּה אָמַר יְהוָה שִׁמְרוּ מִשְׁפָּט וַעֲשׂוּ צְדָקָה
כִּֽי־קְרוֹבָה יְשׁוּעָתִי לָבוֹא וְצִדְקָתִי לְהִגָּלוֹת׃ ב אַשְׁרֵי
אֱנוֹשׁ יַעֲשֶׂה־זֹּאת וּבֶן־אָדָם יַחֲזִיק בָּהּ שֹׁמֵר שַׁבָּת מֵחַלְּלוֹ
וְשֹׁמֵר יָדוֹ מֵעֲשׂוֹת כָּל־רָע׃ ג וְאַל־יֹאמַר בֶּן־הַנֵּכָר הַנִּלְוָה

פתח באתנח

רש"י

(יב) כי בשמחה תצאו · מן הגלות: ההרים והגבעות יפצחו לפניכם רנה · שיתנו לכם פרים ומגדים ויהנו (ירוננו) יושביהם: (יג) תחת הנעצוץ וגו' · רבותינו דרשו תחת הרשעים יעלו צדיקים · נעצוץ וסרפד מיני קוצים הם כלומר הרשעים יאבדו והצדיקים יעלו ממקומם: (ב) יעשה זאת · שומר שבת וגו':

מצודת דוד

(יב) כי בשמחה הדבר במ"ש: (יב) כי בשמחה תצאו · וזהו ההבטחה אשר תצאו מן הגולה בשמחה ותובלון לארצכם בשלום: יפצחו וגו' · הוא ענין מליצה כי כשהאדם בשמחה דומה לו שכל העולם שמח עמו: ימחאו כף · יכו בכפיהם לשמוח וגם זה ענין מליצה: (יג) תחת הנעצוץ · ר"ל במקום ממשלת העובדי כוכבים ימשלו ישראל: ותחת הסרפד · כפל הדבר במ"ש: והיה · הדבר הזה יהיה לה' לשם גבורה: לאות עולם · ויהיה לאות ולסימן שכן יהיה עד עולם ולא יכרת הדבר הזה:

נו (א) שמרו משפט · שמרו משפטי התורה ועשו צדקה זה עם זה: כי קרובה · ע"ז תהיה תשועתי קרובה לבוא וצדקתי לכם תהיה קרובה להיות נגלה לעין כל: (ב) יעשה זאת · את האמור למטה שישמור את השבת מלחללו כי הוא יסוד מוסד על אמונת חדוש העולם וא"כ בזה בודאי ישמור ידו מעשות כל רע הואיל ומאמין שיש בורא: (ג) הנלוה · שמתחבר עצמו אל ה'

מצודת ציון

רוה (לקמן נח): (יב) תובלון · ענין הבאה כמו יובל שי (לעיל י"ח): יפצחו · ענין פתיחת הפה בהרמת קול כמו פצחו הרים רנה (לעיל מד): ימחאו · ענין הכאה כף אל כף דרך שמחה כמו מחאך יד (יחזקאל כה): (יג) הנעצוץ · מין אילן קוץ כמו בכל הנעצוצים (לעיל ז): ברוש · שם אילן סרק חשוב: הסרפד · שם צמח גרוע: הדס · שם אילן המריח: נו (ב) אנוש · שם משמות אדם: יחזיק · יאחז: מחללו · כמו מלחללו: (ג) הנלוה · ענין התחברות והריעות

אֶל־יְהוָה לֵאמֹר הַבְדֵּל יַבְדִּילַנִי יְהוָה מֵעַל עַמּוֹ וְאַל־
יֹאמַר הַסָּרִים הֵן אֲנִי עֵץ יָבֵשׁ׃ ד כִּי־כֹה ׀ אָמַר יְהוָה
לַסָּרִיסִים אֲשֶׁר יִשְׁמְרוּ אֶת־שַׁבְּתוֹתַי וּבָחֲרוּ בַּאֲשֶׁר
חָפָצְתִּי וּמַחֲזִיקִים בִּבְרִיתִי׃ ה וְנָתַתִּי לָהֶם בְּבֵיתִי
וּבְחוֹמֹתַי יָד וָשֵׁם טוֹב מִבָּנִים וּמִבָּנוֹת שֵׁם עוֹלָם אֶתֶּן־לוֹ
אֲשֶׁר לֹא יִכָּרֵת׃ ו וּבְנֵי הַנֵּכָר הַנִּלְוִים עַל־יְהוָה לְשָׁרְתוֹ
וּלְאַהֲבָה אֶת־שֵׁם יְהוָה לִהְיוֹת לוֹ לַעֲבָדִים כָּל־שֹׁמֵר שַׁבָּת
מֵחַלְּלוֹ וּמַחֲזִיקִים בִּבְרִיתִי׃ ז וַהֲבִיאוֹתִים אֶל־הַר קָדְשִׁי
וְשִׂמַּחְתִּים בְּבֵית תְּפִלָּתִי עוֹלֹתֵיהֶם וְזִבְחֵיהֶם לְרָצוֹן עַל־

רש"י

(ג) הבדל יבדילני ה' מעל עמו· למה אתגייר הלא הקב"ה יבדילני מעל עמו כשיפלם שכרם: ואל יאמר הסרים· למה איטיב דרכי ומעללי הן אני כעץ יבש מאין זכרון: (ד) ומחזיקים· אוחזים:

מצודת ציון

כמו ונלוה הגר (לעיל י"ד): הבדל· ענין הפרשה ופירוד: הסרים· כן יקרא מי שאינו מוליד: (ה) יד· מקום כמו ויד תהיה לך (דברים כג): (ו) לשרתו· ענין עבודות ושימוש:

מצודת דוד

ה' לנאמן בו: הבדל יבדילני· אהיה נבדל מישראל בעת יקבלו הטובה ולא אקבל עמהם וא"כ למה אצדק: הן אני עץ יבש· כמו עץ יבש שאין מגדל פרי כן אני מבלי זרע ולא ישאר שמי לזכרון ועל מי איישר דרכי: (ד) באשר חפצתי· בהדבר אשר חפצתי אני: ומחזיקים· אוחזים בתורתי אשר כרתי עליה ברית עם ישראל: (ה) בביתי ובחומותי· בבה"מ ומבפנים לחומת הר הבית אשר שמה ישבו כסאות למשפט מושב הסנהדרין והזקנים שם אתן לו מקום וזכרון שם ר"ל שם יהיה מקומו ושם יזכר לטובה והוא דבר הטוב יותר מזכרון הבא מבנים ובנות: שם עולם אתן לו· ר"ל עד עולם יזכר לטובה אשר לא יכרת זכרון שמו: (ו) על ה'· כמו אל ה': כל שומר שבת· כל מי בהם אשר ישמור את השבת מלחללו וכל האוחזים בתורתי הנתונה בברית: (ז) והביאותים· את העושים כל אלה אביא אל הר קדשי הוא בה"מ שוה בשוה עם האזרח בישראל: ושמחתים· אשמחם בבית המוכן להתפלל שם לפני: לרצון· יהיו מקובלים ברצון על מזבחי:

יקרא

מִזְבְּחִי כִּי בֵיתִי בֵּית־תְּפִלָּה יִקָּרֵא לְכָל־הָעַמִּים׃ ח נְאֻם
אֲדֹנָי יֱהֹוִה מְקַבֵּץ נִדְחֵי יִשְׂרָאֵל עוֹד אֲקַבֵּץ עָלָיו
לְנִקְבָּצָיו׃ ט כֹּל חַיְתוֹ שָׂדָי אֵתָיוּ לֶאֱכֹל כָּל־חַיְתוֹ בַּיָּעַר׃
י צֹפָו צפיו קרי עִוְרִים כֻּלָּם לֹא יָדָעוּ כֻּלָּם כְּלָבִים אִלְּמִים

צ׳ רבתי

רש״י

(ז)לכל העמים·ולא לישראל לבדם כי אף לגרים:(ח)עוד אקבץ עליו·מן העובדי כוכבים כשיתגיירו ונלוו עליהם: לנקבציו·נוספים על קבוצי ישראל: (ט) כל חיתו שדי·כל גרי העובדי כוכבים אתיו והתקרבו אלי ותאכלו את כל חיתו ביער את גבורי העובדי כוכבים שאמלו את לבם מלהתגייר· חיתו שדי· חית השדה אין כחה רב כחית היער חית השדה חלשה ותשת כח מחית היער ועל שאמר עוד אקבץ עליו אמר המקרא הזה: (י) צופיו עורים כולם · לפי שאמר דרשו ה׳ וכל הענין והם אינם שומעים חוזר ואומר הנה הנביאים צועקים להם ומכריזים על התשובה ותיטיב להם והרי פרנסיהם כעורים כולם אינם רואין את הנולדות כצופה המופקד לראות את החרב בא להזהיר את העם והוא עור מלראות את החרב בא ואלם מלהזהיר את העם ככלב שמינוהו לשמור הבית והוא אלם מלנבוח כך פרנסי ישראל אינם מזהירין אותם לחזור

מצודת דוד

יקרא לכל העמים · ר״ל יהיה מוכן לבית תפלה לכל גרי העובדי כוכבים: (ח) מקבץ · המקבץ את ישראל הנדחים בין העובדי כוכבים: עוד אקבץ עליו · על ישראל אקבץ עוד גרים להיות נוספים על הנקבצים מישראל: (ט) כל חיתו שדי · חית השדה אין כחה רב כחית היער ואמר העובדי כוכבים הנמשלות לחיות אשר ביער והם אותם שאמלו לבם ועמדו במרדם: (י) צופיו עורים · עתה חזר להוכיח את ישראל ואמר הצופים שלהם אשר הועמדו לראות אם השונא בא לעיר הנה המה עורים ואינם רואים ור״ל שרי העם המדריכים את העם ואינם משגיחים לתקן דרך העם ועושים עצמם כאילו לא ידעו בקלקול הדור: כולם כלבים אלמים · כל השרים אינם מזהירים את העם על התשובה ולא יועילו להם והמה ככלבים אלמים אשר לא יוכלו לנבוח להבריח החיות הטורפות מן העדר שאין בהם תועלת: הוזים שוכבים · השרים המה נרדמים בשינה עמוקה או שוכבים על המטה להתענג להביאם לידי תנומה היא שינה קלה כי יאהבו את התנומה כדרך המתענגים ולא שמו לב בתקון העם:

והכלבים

מצודת ציון

(ט) חיתו · הוי״ו יתירה: אתיו · בואו כמו שובו אתיו (לעיל כ״א): (י) צופיו · מלשון צופה הרואה על

לֹא יוּכְלוּ לִנְבֹּחַ הֹזִים שֹׁכְבִים אֹהֲבֵי לָנוּם׃ יא וְהַכְּלָבִים
עַזֵּי־נֶפֶשׁ לֹא יָדְעוּ שָׂבְעָה וְהֵמָּה רֹעִים לֹא יָדְעוּ
הָבִין כֻּלָּם לְדַרְכָּם פָּנוּ אִישׁ לְבִצְעוֹ מִקָּצֵהוּ׃ יב אֵתָיוּ
אֶקְחָה־יַיִן וְנִסְבְּאָה שֵׁכָר וְהָיָה כָזֶה יוֹם מָחָר גָּדוֹל יֶתֶר
מְאֹד׃ נז א הַצַּדִּיק אָבָד וְאֵין אִישׁ שָׂם עַל־לֵב וְאַנְשֵׁי־

קמץ בז"ק

רש"י

למוטב: הוזים שוכבים · פי' דונש נרדמים שוכבין וי"ת ניימין שכבין ואין לו דמיון: (יא) והכלבים עזי נפש · רוצים למלאות כריסם איגר"ס בלע"ז: והמה רועים · כמו שהכלבים לא ידעו שבעה כן הרועים לא ידעו הבין מה יהיה באחרית הימים: כולם · לדרך הנייתם פנו איש לבצעו לגזול את אשר העם שהם ממונים עליהם: מקצהו · כמו (בראשית י"ט) כל העם מקצה מקצה מנינם ועד קצהו כולם נוהגים כן: (יב) אתיו אקחה יין · כך היו אומרים זה לזה: והיה כזה יום מחר · במאכל ובמשתה: (א) הצדיק אבד · כגון יאשיהו: ואין איש שם על לב · למה נסתלק:

מצודת ציון

המגדלים: לנבוח · כן נקרא צעקת הכלב: הוזים · ענין תרדמה כן ת"י ואין לו דמיון: לנום · מל' תנומה והוא שינה קלה: (יא) עזי · ענין חוזק: נפש · ענין תאוה כמו בנפש צרי (תהלים כז): רועים · מלשון מרעה והוא לשון מושאל על אכילת התענוג: לבצעו · ענין גזל כמו מה תקות חנף כי יבצע (איוב כ"ז): (יב) ונסבאה · ענין שכרות כמו זולל וסובא (דברים כ"א): שכר · יין ישן: יותר · מלשון יתרון:

מצודת דוד

(יא) והכלבים עזי נפש · כמו שהכלבים המה בטבעם חזקי התאוה ואינם יודעים משביעה כי בכל עת יתאוו תאוה: והמה רועים · וכן השרים ההמה הרועים את עצמם להתענג בתענוגים אינם יודעים בינה להשכיל אשר מי שמשוקע בתענוגים הוא חסר מהם כי בכל עת יתאוה להוסיף וא"כ הוא מאד מעונה: לדרכם פנו · כל אחד פונה לדרכו במקום שיוכל לענג נפשו: איש לבצעו · כ"א פונה לבלוע בלע: מקצהו · ר"ל כולם עושין כן מן הקצה אל הקצה והוא מקרא קצר: (יב) אתיו · כל אחד יאמר לחבירו בואו עמי ואקח יין: ונסבאה שכר · כפל הדבר במ"ש: והיה כזה · כמשפט היום הזה יהיה יום מחר ועוד יהיה גדול ויתר מאד מהיום ר"ל נעסוק במשתה כמו היום אבל ברוב הכמות: נז (א) הצדיק אבד · כאשר הצדיק נאבד מן העולם אין איש שם על לב להתבונן בדבר למה הומת מה עשה: ואנשי חסד · עי"ז נאספו הרבה אנשי

חסד

חֶסֶד נֶאֱסָפִים בְּאֵין מֵבִין כִּי־מִפְּנֵי הָרָעָה נֶאֱסַף הַצַּדִּיק׃
ב יָבוֹא שָׁלוֹם יָנוּחוּ עַל־מִשְׁכְּבוֹתָם הֹלֵךְ נְכֹחוֹ׃ ג וְאַתֶּם
קְרְבוּ־הֵנָּה בְּנֵי עֹנְנָה זֶרַע מְנָאֵף וַתִּזְנֶה׃ ד עַל־מִי תִּתְעַנָּגוּ
עַל־מִי תַּרְחִיבוּ פֶה תַּאֲרִיכוּ לָשׁוֹן הֲלוֹא־אַתֶּם יִלְדֵי־פֶשַׁע
זֶרַע שָׁקֶר׃ ה הַנֵּחָמִים בָּאֵלִים תַּחַת כָּל־עֵץ רַעֲנָן שֹׁחֲטֵי

ר ש " י

באין מבין. אין בנותרים מבין מה ראה הקב"ה לסלקו: כי מפני הרעה העתידה לבא אל הדור נאסף הצדיק: (ב) יבוא שלום. כי כן אמר הקב"ה יבא הצדיק הזה אל אבותיו בשלום ואל יראה ברעה: ינוחו על משכבותם. בהיות הרעה זה שהיה הולך נכוחו ביושרו כמו עשות נכוחה (עמוס ג'): (ג) ואתם קרבו הנה. הנותרים משנסתלקו הצדיקים ותקבלו פורענותכם: בני עוננה. בני כשפים: זרע מנאף. שהזכר מנאף: ותזנה. הנקבה: (ד) על מי תתענגו. מאחר שסבתם מאחרי על מי תשענו להתענג בטובה אילו זכיתם אז תתענגו על ה' אבל עכשיו על מי תתענגו: על מי תרחיבו פה. כשאתם מתעתעים ומלעיבים בנביאיו: (ה) הנחמים באלים. המתחממין בשכבת זרע

מצודת דוד

חסד. בעבור שאין מי מבין אשר מפני הרעה נאסף הצדיק הראשון למען לא יראה בהרעה המעותדת לבוא כי על כי לא היה מי מרגיש בדבר ולא שב לה' לזה הרבו למות עוד למען ירגישו או למען לא יראו גם המה בהרעה: (ב) יבוא שלום. מוסב למעלה לומר כי כן אמר המקום יאסף הצדיק ויבוא בשלום אל הקבר ולא יראה בהרעה: ינוחו. אנשי החסד ישכבו במנוחה על משכבותם בקבר: הולך נכוחו. כי כל אחד היה הולך בדרך הנכוחה ואין מהדין שיראה בהרעה: (ג) ואתם. הואיל ונסתלקו הצדיקים קרבו אתם הנה למשפט ולקבל הרעה: בני עוננה. אתם בני מעוננה כי ברוב נמצא הכישוף בנשים: זרע מנאף ותזנה. זרע של מנאף ותזנה כי האב היה נואף והאם היתה זונה: (ד) על מי. מאחר שסבתם מעלי על מי הבטחו להתענג בטובה כי אם זכיתם הייתם בוטחים עלי אבל עכשיו על מי תבטחו: על מי תרחיבו פה. על מי תשענו להרחיב פה לשאול כל המחסור: תאריכו לשון. לשאול כל הצורך וכפל הדבר פעמים והוא במ"ש וכדרך הנבואה: ילדי פשע. מולידים פשע וזורעי שקר ר"ל כל מעשיכם פשע ושקר וזהו הזנות הנמצא בכם: (ה) הנחמים. המתחממים

מצודת ציון

נז (א) נאספים. ענין מיתה כמו יאסף אהרן (במדבר כ'): (ב) נכוחו. ענין ישר כמו בארץ נכוחות יעול (לעיל נ"ז): (ג) הנה. לפה: עוננה. ענין כישוף כמו מעונן ומנחש (דברים י"ח): (ה) הנחמים.

הַיְלָדִים בַּנְּחָלִים תַּחַת סְעִפֵי הַסְּלָעִים׃ ו בְּחַלְּקֵי־נַחַל
חֶלְקֵךְ הֵם הֵם גּוֹרָלֵךְ גַּם־לָהֶם שָׁפַכְתְּ נֶסֶךְ הֶעֱלִית מִנְחָה
הַעַל אֵלֶּה אֶנָּחֵם׃ ז עַל הַר־גָּבֹהַּ וְנִשָּׂא שַׂמְתְּ מִשְׁכָּבֵךְ
גַּם־שָׁם עָלִית לִזְבֹּחַ זָבַח׃ ח וְאַחַר הַדֶּלֶת וְהַמְּזוּזָה שַׂמְתְּ

רש"י

תחת האלים הם אלה ואלון: שוחטי הילדים · לקרבן עבודת כוכבים: סעיפי · נקרת הצורים וכן (שופטים ט"ו) אל סעיף סלע: (ו) בחלקי נחל · בחלוקי אבנים אשר בנחל: חלקך · בהם ירגמו אותך: הם הם גורלך · להתענג בהם למה כי גם להם שפכת נסך: העל אלה אנחם · מלהרע לך: (ז) שמת משכבך · משכב ניאופך לעבודת כוכבים על ההרים הרמים: (ח) ואחר הדלת והמזוזה שמת זכרונך · לפי שהוא מדמה אותה

מצודת ציון

מלשון תמימה: באלים · שם אילן סרק כמו כי יבושו מאילים וגו' (לעיל א): רענן · ענין לחות ורטיבות כמו בשמן רענן (תהלים צב): בנחלים · ענין עמק וגיא וכן ויחפרו עבדי יצחק בנחל (בראשית כו): סעיפי · כן נקרא שן הסלע כמו אל סעיף סלע (שופטים טו) והוא מושאל מענף היוצא מן האילן אשר יקרא סעיף כמ"ש וכלה סעיפיה (לעיל כ"ז): (ו) בחלקי נחל · באבני נחל ויקראו כן ע"ש שהמה חלקים כמ"ש חמשה חלוקי אבנים מן הנחל (ש"א י"ז) ולקצר לא אמר אבני וסמך על המבין: גורלך · ענינו כמו חלק וכן וגורל לבוזזינו (לעיל יז) ע"ש שע"פ רוב יחולק בגורל: אנחם · ענין הפוך מחשבה: (ח) והמזוזה · הם העומדים אצל

מצודת דוד

המתחממים עצמן תחת אילן אלה העשוי לעבודת כוכבים: תחת כל עץ רענן · ור"ל שחברו את עצמן לעבודת כוכבים ולפי שהמשיל המקרא עובדי העבודת כוכבים לזונה אמר לשון הנופל במשכב האשה כמ"ש ובחטא יחמתני אמי (תהלים נ"א): שוחטי הילדים · לפני עבודת כוכבים: בנחלים · כן היה דרכם לשחטם בעמקים אשר תחת סעיפי הסלעים כי העבודת כוכבים העמידו על סעיף הסלע במקום גבוה: (ו) בחלקי נחל חלקך · בחרת לך חלק באבני הנחל לעבדם עבודת אלהות: הם וגו' · כפל הדבר במ"ש: שפכת נסך · היית מנסך לפניהם יין והעלית להם מנחה: העל אלה אנחם · וכי מהראוי שעל העושים מעשים כאלה יתהפך מחשבתי מרעה לטובה:

(ז) שמת משכבך · עשית משכב לזנות ר"ל שם העמדת עבודת כוכבים ולפי שנמשלה לזונה אמר לשון הנופל בזונה: גם שם · על גובה ההר: (ח) ואחר הדלת והמזוזה · לפי שהוא מדמה אותה אל אשה אנף

אשר

זִכְרוֹנֵךְ כִּי מֵאִתִּי גִּלִּית וַתַּעֲלִי הִרְחַבְתְּ מִשְׁכָּבֵךְ וַתִּכְרָת־
לָךְ מֵהֶם אָהַבְתְּ מִשְׁכָּבָם יָד חָזִית׃ ט וַתָּשֻׁרִי לַמֶּלֶךְ בַּשֶּׁמֶן
וַתַּרְבִּי רִקֻּחָיִךְ וַתְּשַׁלְּחִי צִירַיִךְ עַד־מֵרָחֹק וַתַּשְׁפִּילִי עַד־
שְׁאוֹל׃ י בְּרֹב דַּרְכֵּךְ יָגַעַתְּ לֹא אָמַרְתְּ נוֹאָשׁ חַיַּת יָדֵךְ

רש"י

לאשה מנאפת אשר נואפיה צופים וממתינים לפני פתח ביתה והיא בשכבה אצל בעלה לבה וזכרונה אל הדלת והמזוזה איך תפתח ותצא אליהם : כי מאתי גלית ותעלי · אצלי היית שוכבת וגלית הכיסוי שהיינו מכוסים יחד ותעלי מאצלי : הרחבת משכבך · לקבל בו נואפים הרבה : ותכרת לך · ברית מהם : אהבת משכבם · כשחזית לך יד ומקום להראות להם אהבתך : יד · איש"ו בלע"ז וכן ראו חלקת יואב אל ידי (ש"ב י"ד) : (ט) ותשורי · למלך בשמן · ואני מתחלה גדלתיך והיית מקבלת פני מלכך בכל מיני תפנוקים· ותשורי לשון ראיית פנים כמו אשורנו ולא קרוב (במדבר כ"ד) וכן (ש"א ט') ותשורה אין להביא דורון של קבלת פנים : ותשלחי ציריך · שלוחיך למרחוק לגבות מס ממלכי עובדי כוכבים : ותשפילי · את חוקי העובדי כוכבים עד שאול כן תרגמו יונתן : (י) ברוב דרכך יגעת · נתעסקת

מצודת דוד

אמר לשון הנופל בזונה שנואפיה צופים וממתינים לה אחר הדלת והמזוזה והיא בשכבה אצל בעלה לבה וזכרונה אל העומדים אחר הדלת והמזוזה ור"ל בעוד היותך במקדש ה' שמת זכרונך ללכת אל בית העבודת כוכבים : כי מאתי גלית ותעלי · אצלי היית שוכבת וגלית הכסות שהיינו מכוסים יחד ותעלי מאצלי ללכת אל הנואפים : הרחבת משכבך · עשית לך מקום משכב רחב לקבל בו נואפים הרבה ר"ל עבדת לעבודת כוכבים הרבה : ותכרת · כרת לך מהם ברית אהבה : אהבת משכבם · אהבת שישכבו עמך בכל מקום אשר ראית ואף בפרסום רב : (ט) ותשורי · ר"ל לא די שעבדת עבודת כוכבים אלא שסלקת בטחונך ממני ושלחת תשורה למלך אשור בדורון של שמן ותרבי לשלות לו בשמים מעשה רוקח למען יהיה בעזרתך : ותשלחי · שלחת מלאכיך אליו עד אשור הרחוקה מארצך : ותשפילי · השפלת נפשך עד שאול בהראות הכנעה מרובה : (י) ברוב דרכך · במה שהלכת הרבה

מצודת ציון

חלל הפתח מזה ומזה : גלית · מל' גלוי : ותעלי · ענין הסתלקות כמו כעלות גדיש בעתו (איוב ה) : יד · מקום : חזית · ענין ראיה כמו ותחז בציון עינינו (מיכה ד') :(ט) ותשורי · מלשון תשורה ודורון כמו ותשורה אין להביא (ש"א ט) : רקוחיך · בשמים מעשה רוקח וכן רקחי במרקחת (דה"א ט) : ציריך · מלאכיך כמו וציר בגוים שולח (עובדיה א) : שאול · בור הקבר : (י) נואש ·

מָצָאת עַל־כֵּן לֹא חָלִית: יא וְאֶת־מִי דָּאַגְתְּ וַתִּירְאִי כִּי
תְכַזֵּבִי וְאוֹתִי לֹא זָכַרְתְּ לֹא־שַׂמְתְּ עַל־לִבֵּךְ הֲלֹא אֲנִי
מַחְשֶׁה וּמֵעֹלָם וְאוֹתִי לֹא תִירָאִי: יב אֲנִי אַגִּיד צִדְקָתֵךְ
וְאֶת־מַעֲשַׂיִךְ וְלֹא יוֹעִילוּךְ: יג בְּזַעֲקֵךְ יַצִּילֻךְ קִבּוּצַיִךְ וְאֶת־

רש"י

בצרכיך למלאות תאותך להרבות הונך : לא אמרת נואש · אתייאש מאלו ולא אחוש עוד לעסוק בהן כי בתורה ובמצות אתן לב : חית ידך מצאת · צורך ידך מצאת הצלחת במעשיך : על כן לא חלית · לא נחלה לבך לדאוג על עבודתי לעסוק בתורה · חית לשון ערבי הוא צורך : (יא) ואת מי דאגת · ממי נתייראת : כי תכזבי · כי פסקת לך מעבודתי וכזבת בי כמו לא יכזבו מימיו (לקמן נ"ח) כל האדם כוזב (תהלים קט"ז) פליינצ"ק בלע"ז וכן כל לשון כזב מי שבוטחין עליו והוא כוזב ובוגד : הלא אני מחשה · שהחשיתי על כמה פשעים שפשעת בי : (יב) אני אגיד צדקתך · אני תמיד מגיד לך דברים שאם תעשי אותם תצדקי : ואת מעשיך · שאת עושה שלא ברצוני לא יועילוך בעת רעתך : (יג) בזעקך יצילוך קבוציך · יקומו נא קבוצת

מצודת ציון

מל' יאוש ועזיבת הדבר כמו ואמרו נואש (ירמיה י"ח) : חית · ענין כח ובריאות וכן עד חיותם (יהושע ה) : חלית · מלשון חולי ומכאוב : (יא) דאגת · מלשון דאגה ופחד : תכזבי · ענין עזיבת הדבר כמו תהיה לי כמו אכזב (ירמיה טו) : מחשה · ענין שתיקה כמו החשיתי מעולם (לעיל מ"ב): (יב) יועילוך · מלשון תועלת : (יג) בזעקך · ענין

מצודת דוד

בדרכי לבך לבקש עזר ממלך אשור הנה נתייגעת הרבה בזה ועכ"ז לא אמרת אתייאש עצמי מלבקש עזרה ממנו לפי רוב הטורח : חית ידך מצאת · על כי מצאת ממנו כח ידך כי עזר לך ברכב ובפרשים לכן לא נעשית חולה ודואג על כל הטורח כי קבלת בשמחה : (יא) ואת מי דאגת · ר"ל הנה כ"ז היה בחנם כי ממי פחדת ותיראי אשר עזבת בטחונך בי ולא זכרת אותי ר"ל וכי יש מי בעולם אשר לא תגבר ידי עליו : לא שמת על לבך · כי טוב לחסות בה' וכפל הדבר במ"ש : הלא אני מחשה · באמת אני משתיק את כל הקמים עליך ומעולם בא הדבר ממני ולא מעזר העבודת כוכבים ועכ"ז לא תיראי מפני כ"א מן הקמים עליך : (יב) אני אגיד צדקתך · אני מגיד לך במה תמצא צדקה ממני ואת המעשה אשר תעשי וזהו לחסות בה' ולא בעזר מלכי העובדי כוכבים : ולא יועילוך · אבל כל דברי אינם מועילים לך כי אינך פונה אליהם : (יג) בזעקך · בעת תאספי רכב ופרשים מצבא העמים הבאים לעזרתך מול האויב וכי יצילוך הקבוץ שקבצת בתמיה : ואת כולם

כֻּלָּם יִשָּׂא־רוּחַ יִקַּח הָבֶל וְהַחוֹסֶה בִי יִנְחַל־אֶרֶץ וְיִירַשׁ
הַר קָדְשִׁי: יד וְאָמַר סֹלּוּ־סֹלּוּ פַּנּוּ־דָרֶךְ הָרִימוּ מִכְשׁוֹל
מִדֶּרֶךְ עַמִּי: טו כִּי כֹה אָמַר רָם וְנִשָּׂא שֹׁכֵן עַד וְקָדוֹשׁ
שְׁמוֹ מָרוֹם וְקָדוֹשׁ אֶשְׁכּוֹן וְאֶת־דַּכָּא וּשְׁפַל־רוּחַ לְהַחֲיוֹת
רוּחַ שְׁפָלִים וּלְהַחֲיוֹת לֵב נִדְכָּאִים: טז כִּי לֹא לְעוֹלָם

רש"י

אלילים ופסילים ומכחישי תורה אשר קבלת ויליליך בזעקך מצרתך הלא את כולם ישא רוח ולא יקומו ולא יוכלו להציל: (יד) ואמר סולו סולו · כה אמר הנביא בשמי לעמי כבשו מסלה סלולה פנו יצר הרע מדרכיכם: הרימו מכשול · סקלו האבנים שאתם נכשלים רגליכם בהם הם הרהורי רשע: (טו) מרום וקדוש · אני שוכן ומשם אני עם דכא ושפל רוח שאני מרכין שכינתי עליו: שפלים · נדכאים סובלי עוני ותלאים: (טז) כי לא לעולם אריב · אם אביא יסורין על האדם אין תחרותי עליו לאורך ימים ולא קצפי

מצודת דוד

וגו' · אבל את כולם ישא הרוח ויפולו ע"פ האדמה והבל יקחם ר"ל יכלו מן העולם במעט שעה ואיה א"כ בטחונך: והחוסה בי · מש"כ החוסה בי הנה ארצו ישאר לו לנחלה ועיר ציון הר קדשי ישאר לו לירושה ולא יזיזנו האויב משם ועל חזקיהו נאמר שבטח בה' ולא זז ממקומו לא כמו שעשה סנחריב: (יד) ואמר · חזקיה שחסה בי יאמר סלו סלו ר"ל עשו מסלה ודרך כבושה: פנו דרך · מן המכשולות: הרימו · הפרישו אבני מכשול מן הדרך שילכו בו בני עמי כי לא יפחדו עוד מן האויב כי מת ואיננו: (טו) כי כה אמר וגו' · מוסב למעלה לומר טוב לחסות בה' כי הוא משגיח בכל כי כה אמר ה' המרומם והמנושא השוכן נצח כי לא יתואר בו תנועה כאשר בנבראים: וקדוש שמו · שמו מקודש ונבדל ואין ערוך אליו: מרום וגו' · ר"ל וזהו אמריו אשר יאמר אני שוכן במרום במקום קדוש עכ"ז אני עם הדכא ושפל רוח להשגיח להחיות רוח שפלים וכו': (טז) כי לא לעולם אריב · כי המריבה אשר אני עושה עם החוטא להעונישו כגמול מעשיו

מצודת ציון

קבוץ ואסיפה על כי באה בזעקת המאסף וכן מה לך כי נזעקת (שופטים יח): הבל · דבר שאין בו ממש: והחוסה · ענין בטחון: ויירש · מל' ירושה: (יד) סלו · מל' מסלה ודרך כמו ויסלו עלי ארחות אידם (איוב ל): פנו · ענין הסרה: הרימו · ענין הפרשה וכן תרומה לה' (שמות ל): (טו) עד · ענינו נצח וכן בטחו בה' עדי עד (לעיל כו): דכא · כתות ומשובר: ושפל רוח · כן נקרא העניו: נדכאים ·

אָרִיב וְלֹא לָנֶצַח אֶקְּצוֹף כִּי־רוּחַ מִלְּפָנַי יַעֲטוֹף וּנְשָׁמוֹת
אֲנִי עָשִׂיתִי׃ יז בַּעֲוֹן בִּצְעוֹ קָצַפְתִּי וְאַכֵּהוּ הַסְתֵּר וְאֶקְצֹף
וַיֵּלֶךְ שׁוֹבָב בְּדֶרֶךְ לִבּוֹ׃ יח דְּרָכָיו רָאִיתִי וְאֶרְפָּאֵהוּ
וְאַנְחֵהוּ וַאֲשַׁלֵּם נִחֻמִים לוֹ וְלַאֲבֵלָיו׃ יט בּוֹרֵא נִוב ניב ק'

רש"י

לנלח: כי רוח מלפני יעטוף · כאשר רוח האדם שהוא מלפני שניתן בו מאתי יעטוף יודה ויכנע על מעלו כמו (איכה ב') העטופים ברעב בעטף עולל (שם) והנשמות שאני עשיתי · כי רוח מלפני · כי זה משמש בלשון כאשר כמו כי תראה כי תבא כלומר כשרוחו נעטפת והוא נכנע אני מבטל ריבי וקלפי מעליו: (יז) בעון בלעו · גזלתו: קצפתי · תחלה ואכהו הסתר פני תמיד מארתו ואקלוף ועל כי הלך שובב בדרך לבו והרס את שמקרא וכן פירושו בעון בלעו וילך שובב בדרכי לבו קצפתי ואכהו: (יח) דרכיו ראיתי · כשהוא נכנע מלפני שבאתהו לרה: וארפאהו ואנחהו · אוליכהו בדרך מרפא · או ואנחהו לשון הנחה ומרגוע: לו ולאבליו · למלטערים עליו: (יט) בורא ניב שפתים · בורא אני לו ניב שפתים חדש

מצודת ציון

כתותים: (טז) אריב · מל' מריבה: אקצוף · מל' קלף וכעס: יעטוף · מלשון עטיפה ולבישה: (יז) בצעו · ענין גזל וחמס כמו שונאי בלע (שמות י"ח): שובב · ענין מרד וסרוב כמו מדוע שובבה העם הזה (ירמיה ח): (יח) ואנחהו · ענין הנהגה כמו ולא נחם אלהים (שמות י"ג): נחומים · מל' נחמה: ולאבליו · מל' אבילות ולער: (יט) בורא · כל דבר חדש יקרא בריאה: ניב · ענין דבור כמו ינוב חכמה (משלי י) והוא מל' תנובת שדי (דברים לג) כי

מצודת דוד

הנה לא תתמיד לעולם: ולא לנלח וגו' · כפל הדבר במ"ש: כי רוח וגו' · כי רוח האדם מלפני בא לו ועטפה אותו והנשמות כולם הלא אני עשיתי ולכן ראוי לי לרחם עליהם: (יז) בעון בלעו · בעבור עון הגזל קלפתי עליו והכיתיו ולא על חנם: הסתר ואקלוף · הסתרתי פני ממנו לבל אראה בלרתו ועוד הקלפתי עליו להכביד עליו הלרה: וילך שובב · כי אף בעוד הסתרתי פני היה הולך לפני בסרוב ומרד ובדרך תאות לבו ולכן הרביתי עוד לקלוף: (יח) דרכיו ראיתי · וכאשר ראיתי דרכיו הראוים לו אשר שב ללכת בהם ונחם על הרעה: וארפאהו · אז רפאתיו מן המכות הפקודות עליו: ואנחהו · אוליכהו בדרך הישר לטוב לו: ואשלם · אתן לו טובה הרבה שיהיה לו תשלומי תנחומין על הרעה שעברה עליו: לו ולאבליו · אשלם לו תנחומין ולכל המתאבלים והמלטערים בלרתו: (יט) בורא ניב שפתים · אחדש אני לו ניב

שפתים

שְׂפָתָיִם שָׁלוֹם ׀ שָׁלוֹם לָרָחוֹק וְלַקָּרוֹב אָמַר יְהוָה
וּרְפָאתִיו׃ כ וְהָרְשָׁעִים כַּיָּם נִגְרָשׁ כִּי הַשְׁקֵט לֹא יוּכָל
וַיִּגְרְשׁוּ מֵימָיו רֶפֶשׁ וָטִיט׃ כא אֵין שָׁלוֹם אָמַר אֱלֹהַי
לָרְשָׁעִים׃ נח א קְרָא בְגָרוֹן אַל־תַּחְשֹׂךְ כַּשּׁוֹפָר הָרֵם

קמץ בז"ק

רש"י

כלפי שבאתהו צרה עד עתה והכל קראו עליו תגר יקראו לו שלום שלום: לרחוק ולקרוב. שניהם שוין מי שנתיישן והורגל בתורתי ועבודתי מנעוריו ומי שנתקרב עתה מקרוב לשוב מדרכו הרעה אמר ה' ורפאתיו מחליו ומחטאיו: (כ) והרשעים. שאין נותנין לב לשוב: כים נגרש. הים הזה גליו מתגאים לרום למעלה ולצאת חוץ לגבול החול אחר אשר שמתי גבול לים וכשמגיע שם הוא נשבר על כרחו וכל זה גל חבירו רואה ואינו חוזר בו כך הרשע רואה את חבירו לוקה ברשעו ואינו חוזר בו ומה הים רפשו וסריותו על פיו כך הרשעים סריותם בפיהם כגון פרעה אמר מי ה' (שמות ה') סנחריב אמר מי בכל אלהי הארצות (ישעיה ל"ו) נבוכדנצר אמר (שם י"ד) אדמה לעליון. כים נגרש. כים אשר נגרש שגורש כל היום רפש וטיט: (כא) אין שלום.

מצודת דוד

שפתים מחודש לא כמו שעבר שהכל קנתרו אותו בדבריהם כי מעתה כולם יאמרו לו שלום שלום והכפל לחזק: לרחוק ולקרוב. בין להרחוק ממנו בין להקרוב לו בשפתי כולם אחדם למולו דברי שלום: אמר ה' ורפאתיו. ר"ל כן אמר ה' וכן היה כי נרפא מן המכות ומן העדר השלום (מלת ורפאתיו אמר במקום ה' כאילו הוא המדבר): (כ) והרשעים. אבל הרשעים העומדים במרדם יתמידו בצרה כים הזה אשר בכל עת הוא נגרש מן הרוח ומתנדנד בגליו אל השפה כי לא יוכל להיות בהשקטה ובמנוחה כי רוח קימעא מגרשו ומנדנדו: ויגרשו מימיו. ר"ל בבואו אל השפה יגרשו מימיו להלן את הרפש והטיט המצויים בשפת הים וכן הרשעים האלה יתמידו בצרה והם עוד יוסיפו סרה להכעיס לזולת: (כא) אין שלום וגו'. כלפי שאמר למעלה שאל מול השב יאחדם אמרי שלום לזה אמר אבל על הרשעים האלו אמר אלהי שלא יהיה שלום להם כי כולם יקנתרו אותו בדברי ריב ומצה: נח (א) קרא בגרון. זהו מאמר ה' אל הנביא קרא בגרון ר"ל קרא בקול רם ביותר עד שיצא הקול מן הגרון כדרך הצועק להיות נשמע למרחוק: אל תחשוך. אל

מצודת ציון

הדיבור הוא פרי הלשון: (כ) נגרש. מל' גרושין ותנודה: השקט. ענין מנוחה ומרגוע: יוכל. מל' יכולת: רפש. הוא עפר לא כעין הטיט ואין לו דמיון במקרא ובדרז"ל לא יבא אלא ברפשו (ב"ק ל): נח (א) בגרון. בצואר: אל תחשוך. אל תמנע כמו ולא חשכת (בראשית כב): הרם.

תמנע

קוֹלֶךָ וְהַגֵּד לְעַמִּי פִּשְׁעָם וּלְבֵית יַעֲקֹב חַטֹּאתָם: ב וְאוֹתִי
יוֹם יוֹם יִדְרֹשׁוּן וְדַעַת דְּרָכַי יֶחְפָּצוּן כְּגוֹי אֲשֶׁר־צְדָקָה
עָשָׂה וּמִשְׁפַּט אֱלֹהָיו לֹא עָזָב יִשְׁאָלוּנִי מִשְׁפְּטֵי־צֶדֶק
קִרְבַת אֱלֹהִים יֶחְפָּצוּן: ג לָמָּה צַּמְנוּ וְלֹא רָאִיתָ עִנִּינוּ
נַפְשֵׁנוּ וְלֹא תֵדָע הֵן בְּיוֹם צֹמְכֶם תִּמְצְאוּ־חֵפֶץ וְכָל־
עַצְּבֵיכֶם תִּנְגֹּשׂוּ: ד הֵן לְרִיב וּמַצָּה תָּצוּמוּ וּלְהַכּוֹת

קמץ בז"ק

רש"י

כלפי שאמר לצדיקים ולבעלי תשובה שלום שלום לרחוק וגו' חזר ואמר אין שלום לרשעים: (א) והגד לעמי פשעם. אלו תלמידי חכמים שכל שגגתם פשע ששגגת תלמוד עולה זדון: ולבית יעקב חטאתם. אלו עמי הארץ שאף זדונם שגגה: (ב) ואותי יום יום ידרשון. כענין שנאמר ויפתוהו בפיהם (תהלים ע"ח): ודעת דרכי יחפצון. חפצים לשאול הוראות לחכמים כאלו רוצים לקיימם: כגוי אשר צדקה עשה וגו'. כך שואלים אותי תמיד משפט צדק ואין דעתם לקיימם וכשהן צמים ואינן נענין אומרים למה צמנו ולא ראית ואני אומר הן ביום צומכם תמצאו חפץ כל חפצי צרכיכם אתם עמלים למצוא ואף בגזל וחמס: (ג) וכל עצביכם. בעלי חוב שלכם הנעצבים

מצודת ציון

מל' הרמה: (ג) צמנו. ענין תענית: ענינו. מל' עינוי התענית: עצביכם. מלשון עצבון: תנגשו. תלחצו ותדחקו כמו ונגש העם (לעיל ג'): (ד) ומצה.

מצודת דוד

כשופר. כהרמת קול השופר: והגד לעמי פשעם. אמור להם במה הם פושעים והוכיחם עליהם: ולבית וגו'. כפל הדבר במ"ש: (ב) ואותי יום וגו'. ר"ל והם מראים עצמן כצדיקים כי בכל יום ידרשו אותי להתפלל עוד: ודעת. חפצים לדעת דרכי תורתי: כגוי וגו'. כאילו היה גוי העושה צדקה בכל עת ולא עזב משפט אלהיו שדרכו לחקור לדעת את המשפט כן ישאלוני הם משפטי צדק וחפצים להתקרב אל אלהים לדעת מצותיו ור"ל כן מראין עצמם כאילו היו חרדים על המצות אבל לא כן הוא: (ג) למה צמנו. ר"ל כאשר יצומו ואינם נענים מתרעמים עלי ויאמרו למה היתה כזאת אשר אנחנו צמנו וכאילו לא ראית להשגיח בדבר ולהסיר מעלינו ממשלת העובדי כוכבים: ענינו וגו'. כפל הדבר במ"ש: הן ביום צומכם. ר"ל התשובה היא הן ביום צומכם וגו' כלומר כ"א מכם ידרוש וימצא דבר החפץ בו ותאותו אליו ויעסוק בו להפיג ממנו צער התענית ולא שת לבו לשוב לה': וכל עצביכם. כל עצבון התענית תלחצו להסירו מכל וכל בדברים המשמחים: (ד) הן לריב וגו'. כאמת הצום הוא סבב

לכם

בְּאֶגְרֹף רֶשַׁע לֹא־תָצוּמוּ כַיּוֹם לְהַשְׁמִיעַ בַּמָּרוֹם קוֹלְכֶם׃
ה הֲכָזֶה יִהְיֶה צוֹם אֶבְחָרֵהוּ יוֹם עַנּוֹת אָדָם נַפְשׁוֹ הֲלָכֹף
כְּאַגְמֹן רֹאשׁוֹ וְשַׂק וָאֵפֶר יַצִּיעַ הֲלָזֶה תִּקְרָא־צוֹם וְיוֹם
רָצוֹן לַיהוָה׃ ו הֲלוֹא זֶה צוֹם אֶבְחָרֵהוּ פַּתֵּחַ חַרְצֻבּוֹת
רֶשַׁע הַתֵּר אֲגֻדּוֹת מוֹטָה וְשַׁלַּח רְצוּצִים חָפְשִׁים וְכָל־

רש"י

על ידכם אתם נוגשים אותם ביום צומכם: (ד) לא תצומו כיום · כמשפט היום לשבור לבבכם כדי שישמע קולכם במרום: הלכוף · ה"א זו תמיהה כלומר שמא לכוף כאגמון ראשו אני צריך אגמון הוא כמין מחט כפוף וצדין בו דגים וקורין לו איי"ם בלע"ז: הלזה תקרא צום · לשון תמיהה לפיכך ה"א נקודה חטף פתח: (ו) חרצובות · לשון קשור ואיסור: מוטה ·

מצודת דוד

נכם לחטוא לריב ולהתקוטט זה עם זה ולהכות באגרוף כי הדרך להתאסף יחד בימי הצום והאדם מצוי עם שונאו ומתקוטט עמו ובאים לידי הכאה: באגרוף רשע · כי כשמכה בה קרויה אגרוף רשע: לא תצומו כיום · אינכם צמים כמשפט יום הצום להתפלל לפני להשמיע קולכם אל השמים: (ה) הכזה · וכי בזה הענין ראוי להיות צום שאבחר בו וחוזר ומפרש שהוא יום שהאדם מענה נפשו בתענית: הלכוף · האם מה שהאדם כופף ראשו למטה בהכנעה כלמת הגומא ויציע תחתיו שק ואפר וכי לזה תקרא לה' צום מקובל ויום רצון: (ו) הלוא זה · באמת זהו ענין הצום אשר אבחר בו שיפתח ביום ההוא את קשרי הרשע ר"ל לבטל הקשר לבל יעשוהו: התר אגודות מוטה · התר קשרי אגודות עצי העול אשר הוכנו לתת על צוארי העניים (דימה נגישת העניים ודחקם כאלו ישימו העול על צוארם): ושלח רצוצים חפשים · העבדים הרצוצים ועשוקים בידך שלחם לנפשם בשנה השביעית ויהיו חפשים: וכל

מצודת ציון

ענין מריבה כמו בזדון יתן מצה (משלי י"ג): באגרוף · כן יקרא היד הכפופה באצבעותיה וכן באבן או באגרוף (שמות כא): במרום · בשמים הרמים: (ה) הלכוף · מלשון כפיפה והשפלה: כאגמון · הוא הסוף מן גמא והוא שם צמח רך וכן כפה ואגמון (לעיל ט): ושק · יריעה עבה: יציע · מלשון מצע המשכב: (ו) פתח · ענין התרה: חרצובות · ענין קשור ואיסור וכן אין חרצובות למותם (תהלים ע"ג): אגודות · ענין דבר הקשור יחד וכן אגודת אזוב (שמות י"ב): מוטה · ענין עצי העול כמו מוסרות ומוטות (ירמיה כ"ז): רצוצים · ענין שבירה וכתיתה כמו הרוצצות אביונים (עמוס ד): חפשים · ענין חירות כמו יצא

מוֹטָה תְּנַתֵּקוּ׃ ז הֲלוֹא פָרֹס לָרָעֵב לַחְמֶךָ וַעֲנִיִּים מְרוּדִים
תָּבִיא בָיִת כִּי־תִרְאֶה עָרֹם וְכִסִּיתוֹ וּמִבְּשָׂרְךָ לֹא תִתְעַלָּם׃
ח אָז יִבָּקַע כַּשַּׁחַר אוֹרֶךָ וַאֲרֻכָתְךָ מְהֵרָה תִצְמָח וְהָלַךְ
לְפָנֶיךָ צִדְקֶךָ כְּבוֹד יְהוָה יַאַסְפֶךָ׃ ט אָז תִּקְרָא וַיהוָה
יַעֲנֶה תְּשַׁוַּע וְיֹאמַר הִנֵּנִי אִם־תָּסִיר מִתּוֹכְךָ מוֹטָה שְׁלַח

רש"י

הטיית משפט: וכל מוטה תנתקו · ת"י וכל דין מסטי תסלקון: (ז) ועניים מרודים · נאנחים ונאנקים על צרתם כגון עניי ומרודי (איכה ג') אריד בשיחי (תהלים נ"ה): ומבשרך · ומקרובך: (ח) יבקע כשחר · כעמוד השחר הבוקע בעבים: וארוכתך מהרה · ורפואתך מהרה כמו אעלה

מצודת ציון

לחפשי חנם (שמות כא): תנתקו · ענין הנתק והסרה ממקומו: (ז) פרוס · ענין שבירה ובציעה וכן פורש אין להם (איכה ד'): מרודים · נאנחים ונאנקים כמו אריד בשיחי (תהלים נ"ה): ומבשרך · מקרובך כמ"ש כי אחינו בשרנו הוא (בראשית לז): תתעלם · מלשון העלם והסתר: (ח) כשחר · הוא האור המאיר בפאת המזרח עד לא יצא השמש: וארוכתך · ענין רפואה כמו ארוכת בת עמי (ירמיה ח): יאספך · ענין הכנסה כמו ואין איש מאסף אותם (שופטים יט): (ט) יענה · מלשון עניה ותשובה: תשוע · ענין צעקה כמו שועתי שמעת קולי (יונה ב): הנני ·

מצודת דוד

מוטה · כל עני העול אשר שמתם על צוארם תנתקו מהם ר"ל לא תוסיפו לעשות בהם שום עבודה: (ז) הלא פרס · באמת ביום ההוא פרוס לחמך ותן למי שהוא רעב ואין לו מה יאכל: ועניים מרודים · עניים הנאנחים על כי לא ימצאו מקום לחסות בו הביאם אל ביתך: כי תראה · כאשר תראה ערום מבלי לבוש תכסהו משלך: ומבשרך · לא תתכסה עצמך מקרובך לבל יראוך: (ח) אז יבקע וגו' · כשתעשה כן אז יאיר אור הצלחתך כעמוד השחר הבוקע בעבים ומאיר לעולם: וארוכתך · רפואתך תצמח מהרה: והלך · הצדקה שעשית תלך לפניך להוליכך אל הג"ע וכבוד ה' יאספך אל המקום אשר שם גנוזות נפשות הצדיקים: (ט) אז תקרא וגו' · כשתעשה כן אז כאשר תקרא לה' הוא ישיב לך למלא שאלתך: תשוע וגו' · כפל הדבר במ"ש: הנני · להשלים הפץ: אם תסיר · אם מכל וכל תסיר מתוכך את עני העול שהכבדת על צוארי העניים: שלח אצבע · מוסב על אם תסיר לומר אם גם תסיר משלוח אצבעך אל מול פני חברך כדרך בני אדם המריבים וגם תסיר מלדבר לחברך און

אֶצְבַּע וְדַבֶּר־אָוֶן׃ י וְתָפֵק לָרָעֵב נַפְשֶׁךָ וְנֶפֶשׁ נַעֲנָה
תַּשְׂבִּיעַ וְזָרַח בַּחֹשֶׁךְ אוֹרֶךָ וַאֲפֵלָתְךָ כַּצָּהֳרָיִם׃ יא וְנָחֲךָ
יְהוָה תָּמִיד וְהִשְׂבִּיעַ בְּצַחְצָחוֹת נַפְשֶׁךָ וְעַצְמֹתֶיךָ יַחֲלִיץ
וְהָיִיתָ כְּגַן רָוֶה וּכְמוֹצָא מַיִם אֲשֶׁר לֹא־יְכַזְּבוּ מֵימָיו׃
יב וּבָנוּ מִמְּךָ חָרְבוֹת עוֹלָם מוֹסְדֵי דוֹר־וָדוֹר תְּקוֹמֵם וְקֹרָא

ר ש"י

ארוכה לך (ירמיה ל') : (י) ותפק לרעב נפשך · בתנחומי דברים טובים :
(יא) בצחצחות · בעת צמאון ובצורת כך תרגם יונתן : יחליץ · יזיין

מצודת דוד

און ודברי קנטור : (י) ותפק · תוציא לרעב את רצונך הטוב לדבר דברי נחומים בעת תתן לו המאכל : ונפש נענה · נפש המעונה ברעב תתן לה די שבעה : וזרח בחושך אורך · בהיות בעולם חשכת הצרות יזרח אורך ולא תהיה נכלל עמהם : ואפלתך · אם תהיה לך אפלת צרה תשוב כמו הצהרים בהזרחת אור ישועה : (יא) ונחך · המקום ינהג אותך תמיד בדרך הטוב לך : והשביע בצחצחות נפשך · בעת יהיה בעולם צמאון ויובש ישביע את נפשך ולא תהיה חסר מכל טובה : ועצמותיך יחליץ · יבריא ויחזיק את עצמותיך וזכר את העצמות לפי שהם מוסדי הגוף : והיית · תהיה שבע מעונג כגן השבע מן המים כי הדרך הוא להשקותם בכל עת וכמוצא מים תהיה בכל עת מושפע בטובה כמקור המוצא מים אשר המים הנוטפין אינם נפסקין : (יב) ובנו ממך · ר"ל המעשים הטובים היוצאים ממך יבנו את חרבות העולם וכמו שהמעשים הרעים מחריבים את העולם כן הטובים יבנו החרבות : מוסדי דור ודור · היסודות שנפלו בימי הדורות אתה תקומם אותם במעשיך הטובים וכפל הדבר במ"ש : וקורא לך · כל בני העולם יקראו אותך גודר פרץ שהרי בזכות מעשיך

מצודת ציון

הנה אני : מוטה · ענ' הטוי' : און · ענינו דבר שאינו הגון : (י) ותפק · ותוציא כמו זממו אל תפק (תהלים קמ) : נפשך · ענין רצון כמו אם יש את נפשכם (בראשית כ"ג) : נענה · מלשון עינוי : וזרח · ענין האורה : ואפלתך · מלשון אופל וחושך : בצהרים · הוא עת עמידת השמש בחצי השמים : (יא) ונחך · ענין הנהגה כמו ולא נחם (שמות יג) : בצחצחות · ענין יובש ולמאון כמו שכנו צחיחה (תהלים סח) : יחליץ · יזיין כמו חלוצי צבא (במדבר לא) ור"ל יבריא ויחזיק : רוה · שבע כמו תלמיה רוה (תהלים סה) : יכזבו · ענין עזיבת הדבר והפסק כמו תהיה לי כמו אכזב (ירמיה טו) : (יב) מוסדי · מל' יסוד : גודר פרץ ·

לְךָ גֹּדֵר פֶּרֶץ מְשֹׁבֵב נְתִיבוֹת לָשָׁבֶת׃ יג אִם־תָּשִׁיב
מִשַּׁבָּת רַגְלֶךָ עֲשׂוֹת חֲפָצֶךָ בְּיוֹם קָדְשִׁי וְקָרָאתָ לַשַּׁבָּת
עֹנֶג לִקְדוֹשׁ יְהוָה מְכֻבָּד וְכִבַּדְתּוֹ מֵעֲשׂוֹת דְּרָכֶיךָ מִמְּצוֹא
חֶפְצְךָ וְדַבֵּר דָּבָר׃ יד אָז תִּתְעַנַּג עַל־יְהוָה וְהִרְכַּבְתִּיךָ עַל־
בָּמֳתֵי יתיר ו׳ אָרֶץ וְהַאֲכַלְתִּיךָ נַחֲלַת יַעֲקֹב אָבִיךָ כִּי פִּי

רש״י

כמו תלואי נבא (במדבר ל״א) : (יב) משובב נתיבות לשבת · תירגם יונתן מתיב רשיעיא לאורייתא · משובב כמו משיב · לשבת לישובו של עולם : (יד) נחלת יעקב אביך · נחלה בלא מצרים כמה שנאמר ופרצת

מצודת ציון

בונה כותל במקום הפרוץ והשבור כמו ותגדרו גדר וגו׳ (יחזקאל יג) : משובב · מלשון השבה : נתיבות · שביל ודרך : לשבת · מל׳ ישיבה : (יג) תשיב · מל׳ השבה : חפצך · מלשון חפץ ורצון : עונג · מלשון תענוג ותפנוק : דרכיך · ענינים וכן דרכי ספרתי (תהלים קיט) : (יד) והרכבתיך · מלשון רכיבה והתנשאות : במתי · ענין גובה

מצודת דוד

גדרת פרצות העולם : משובב · אתה הוא המשיב את הנתיבות להיות מיושבות באנשים כי בהיות הערים חרבים נשמו הנתיבות ובזכותך נבנו הערים ונתיישבו הנתיבות : (יג) אם תשיב משבת וגו׳ · ר״ל אם תחזיק בדרך ללכת חוץ לתחום ונזכרת שהוא שבת והשבות רגליך בעבור השבת : עשות · המ״ם של משבת עומדת במקום שתים ור״ל אם תשיב מעשות חפצך אחד מן המלאכות האסורות : ביום קדשי · זהו השבת שקדשו המקום : וקראת לשבת עונג · תקרא את שבת יום עונג ר״ל יהיה מיוחד לך להתענג בו : לקדוש ה׳ מכובד · ליום השבת שקדשו המקום תקרא יום מכובד מבלי עשות בו מלאכה של חול : וכבדתו · ר״ל לא בקריאת שם בלבד אלא תכבדו מעשות בו עניניך : ממצוא · מבלי מצוא בו חפצך ר״ל שלא תעשה בו חפצך מדברים האסורים בשבת : ודבר דבר · ומלדבר בו דבר האסור בשבת כחשבונות וכיוצא : (יד) אז תתענג על ה׳ · כשתעשה כן אז ישפיע לך טובה הרבה ותתענג על ה׳ ור״ל לא תתענג לעדון הגוף כ״א לעמוד הגוף במצב הראוי להשכיל בתורת ה׳ : והרכבתיך · ור״ל תהיה ברום המעלה והממשלה : והאכלתיך · ר״ל לך תהיה הארץ אשר הנחלתי ליעקב אביך (ואמר יעקב לפי שלו ולבניו נתנה הנחלה לא לישמעאל בן אברהם ולא לעשו בן יצחק וכן נאמר ויעמידה ליעקב לחוק וגו׳ לאמר לך אתן את ארץ כנען (תהלים ק״ה) : כי פי ה׳ דבר · וכיון שהוא דבר יקיים

יְהוָה דִּבֵּר׃ נט א הֵן לֹא־קָצְרָה יַד־יְהוָה מֵהוֹשִׁיעַ וְלֹא־
כָבְדָה אָזְנוֹ מִשְּׁמוֹעַ׃ ב כִּי אִם־עֲוֺנֹתֵיכֶם הָיוּ מַבְדִּלִים
בֵּינֵכֶם לְבֵין אֱלֹהֵיכֶם וְחַטֹּאותֵיכֶם הִסְתִּירוּ פָנִים מִכֶּם
מִשְּׁמוֹעַ׃ ג כִּי כַפֵּיכֶם נְגֹאֲלוּ בַדָּם וְאֶצְבְּעוֹתֵיכֶם בֶּעָוֺן
שִׂפְתוֹתֵיכֶם דִּבְּרוּ־שֶׁקֶר לְשׁוֹנְכֶם עַוְלָה תֶהְגֶּה׃ ד אֵין־
קֹרֵא בְצֶדֶק וְאֵין נִשְׁפָּט בֶּאֱמוּנָה בָּטוֹחַ עַל־תֹּהוּ וְדַבֶּר־
שָׁוְא הָרוֹ עָמָל וְהוֹלֵיד אָוֶן׃ ה בֵּיצֵי צִפְעוֹנִי בִּקֵּעוּ וְקוּרֵי

רש"י

ימה וקדמה וגו' (בראשית כ"ח) לא כאברהם שנאמר (שם י"ג) הארץ אשר אתה רואה · ויעקב שמר את השבת שנאמר (שם ל"ג) ויחן את פני העיר שקבע תחומין עם דמדומי חמה כך פירש ר' שמעון : (א) הן לא קצרה · את אשר לא נושעתם לא מקוצר ידו הוא : (ב) הסתירו פנים · גרמו לכם שהסתיר פנים מכם : (ג) נגאלו · לשון טינוף וכן לחם מגואל (מלאכי א') : (ה) צפעוני · מין נחש רע : בקעו · איסקלורש"ט בלע"ז כלומר מעשים מבוערים שאינם לטובתם עשו : וקורי עכביש · אירניי"ט בלע"ז וקורי

מצודת דוד

יקיים : נט (א) הן לא קצרה · זה אמר על בני הגולה מה שהמקום משהה אתכם בגולה לא הוא בעבור שקצרה ידו ולא יוכל להושיע ולא הוא בעבור שכבדה אזנו מלשמוע קול צעקתכם מצרת האויב : (ב) כי אם · רק העונות שעשיתם הם המבדילים ביניכם לבין אלהיכם ולכן לא יפנה אליכם : הסתירו · הם גרמו להסתיר פני המקום מכם לבל שמוע צעקתכם : (ג) נגאלו בדם · מטונפים ומלוכלכים בדם נקי אשר שפכתם : בעון · נגואלו בעון כי תכתבו בהן דברי און ומרמה · (ד) אין קורא בצדק · אין מי קורא לה' בצדק ובכוונת הלב : ואין נשפט באמונה · כי הדיינים מעוותים את המשפט : בטוח על תוהו · כל אחד בוטח על תוהו כי כאשר יבטיח מי לחבירו לא יקיים ההבטחה : ודבר שוא · כל אחד מדבר שוא : הרו עמל · מדמה המחשבה להריון והמעשה ללידה ור"ל לא בהזדמן עשה און כ"א חשב עליה מתחלה לעשותה : (ה) ביצי צפעוני בקעו · ר"ל כמו הביצים האלה שעד שלא נתבקעו עדיין אין

מצודת ציון

כמו על במתי עב (לעיל יד) : נט (ג) נגאלו · ענין טנוף ולכלוך כמו לחם מגואל (מלאכי א) : תהגה · תדבר כמו ולשוני תהגה (תהלים לה) : (ד) תהו · דבר שאין בו ממש : הרו · מלשון הריון : (ה) צפעוני · הם מין נחש רע : וקורי עכביש ·

עַכְבִּישׁ יֶאֱרֹגוּ הָאֹכֵל מִבֵּיצֵיהֶם יָמוּת וְהַזּוּרֶה תִּבָּקַע
אֶפְעֶה׃ ו קוּרֵיהֶם לֹא־יִהְיוּ לְבֶגֶד וְלֹא יִתְכַּסּוּ בְּמַעֲשֵׂיהֶם
מַעֲשֵׂיהֶם מַעֲשֵׂי־אָוֶן וּפֹעַל חָמָס בְּכַפֵּיהֶם׃ ז רַגְלֵיהֶם
לָרַע יָרֻצוּ וִימַהֲרוּ לִשְׁפֹּךְ דָּם נָקִי מַחְשְׁבֹתֵיהֶם מַחְשְׁבוֹת
אָוֶן שֹׁד וָשֶׁבֶר בִּמְסִלּוֹתָם׃ ח דֶּרֶךְ שָׁלוֹם לֹא יָדָעוּ וְאֵין

רש"י

אורטו"ש בלע"ז קורי הם כלי האורג שהשתי מיסך בהן ומנחם חבר במחברת (מיסך) קורות ע"ש שעכביש מיסך אריגותיו בקורות : והזורה · ת"י ומשהבן לשון תימוס שקורין בלע"ז קו"ביר המתחמם יוצא מהן כשהוא מבקע הקליפה · ועיקר לשון והזורה לשון עיצור הוא להוציא הבלוע בתוכו כמו ויזר את הגזה (שופטים ו') ועיצורו של זה היא תימומו : אפעה · מין נחש שהוא רע כך לא ישתלמו במעשיהם אלא רעה : (ח) ואין משפט במעגלותם · כלומר

מצודת ציון

אריגת השממית קורא בל' קורי על שמיסך אריגותיו בקורות הבית : והזורה · ענין מיעוך להוציא הבלוע וכן כי רגל תזורה (איוב ל"ט) והוא מל' ויזר את הגזה (שופטים ו : אפעה · הצפעון ובשתי השמות נקרא : (ו) קוריהם · אריגת השממית המתובר בקורות : (ז) ירוצו · מלשון ריצה ורדיפה : שוד · מל' שדידה וגזל : במסלותם · מלשון מסלה ודרך :

מצודת דוד

המזיק בעולם וכאשר יתבקעו אז תצא הצפעון וכא המזיק כן הם החושבים רע בקרבם ואח"ז יעשוהו ויזיקו לבני אדם : וקורי עכבים יארגו · ר"ל אין תועלת וקיום והעמד במעשיהם כמו שאין תועלת וקיום ביריעות העכבים : האוכל מביציהם ימות · האוכל מביצי הצפעון ימות ר"ל המתחבר עמהם עוד הרעה טמונה בקרבם ישיגוהו המיתה והאבדון : הזורה · הממעך אותם להוציא הבלוע בהם מן הבקע תצא אפעה ותזיקנו ור"ל וכן המתגרה בו לפרסות קלונו יפול ברעה ואין תקנה אלא ללכת מנגד : (ו) קוריהם · ר"ל כמו שאין ראוי לעשות בגד מיריעות העכבים כי אין קיום למעשיהם : ולא יתכסו · לפי שהמשיל מעשיהם לקורי עכבים אמר לשון כיסוי הנופל ביריעה ור"ל אין העמדה למעשיהם : ופעל חמס · מעשה עושק וגזל : (ז) לרע ירוצו · ברדיפה ילכו לעשות רע : במסלותם · במקום שהם הולכים ימצא שם שוד ושבר כי הם יעשו אותם בדרכיהם : (ח) לא ידעו · אינם מכירים דרך שלום כי בכל מקום שהולכים אין למו שלום בסבתם : ואין משפט · אין במעגל דרכיהם דבר העשוי במשפט וביושר :

נתיבותיהם

מִשְׁפָּט בְּמַעְגְּלֹתָם נְתִיבוֹתֵיהֶם עִקְּשׁוּ לָהֶם כֹּל דֹּרֵךְ בָּהּ לֹא
יָדַע שָׁלוֹם׃ ט עַל־כֵּן רָחַק מִשְׁפָּט מִמֶּנּוּ וְלֹא תַשִּׂיגֵנוּ
צְדָקָה נְקַוֶּה לָאוֹר וְהִנֵּה־חֹשֶׁךְ לִנְגֹהוֹת בָּאֲפֵלוֹת נְהַלֵּךְ׃
י נְגַשְׁשָׁה כַעִוְרִים קִיר וּכְאֵין עֵינַיִם נְגַשֵּׁשָׁה כָּשַׁלְנוּ
בַצָּהֳרַיִם כַּנֶּשֶׁף בָּאַשְׁמַנִּים כַּמֵּתִים׃ יא נֶהֱמֶה כַדֻּבִּים

רש״י

אין במעגל דרכיהם דבר נשפט באמת כמשפטו : נתיבותיהם עקשו להם · הם העוו את דרכם לעצמם : (ט) רחק משפט ממנו · שהיינו צועקים חמס מאויבינו ואין הקב״ה שופט לנקום נקמה : ולא תשיגנו צדקה · הנחמות הטובות שהבטיחנו אין משיגות אותנו לבוא : לנגוהות · נקוה ובאפלות נהלך : (י) באשמנים · מנחם פתר לשון מחשכים ורוב הפותרים מודים לו

מצודת דוד

נתיבותיהם · הנתיבות שהולכים בהם העוו אותם לצורך עצמם ר״ל עשו אותם מעוקל ומעוקם למען יכשלו בם בני אדם ויסיו להם לשלל : כל דורך בה · כל הפוסע בזו הדרך לא ידע מן השלום כי השודדים יצפנו שמה לשלול שלל : (ט) על כן · בעבור זה רחק משפט שאין המקום שופט משפטנו לקחת נקם מיד העובדי כוכבים : ולא תשיגנו צדקה · הצדקה שהבטיח לנו המקום לא השיגה אותנו : נקוה לאור · ר״ל אנו מקוים לישועה ובאה עוד צרה : לנגוהות · אנו מקוים לנגוהות ולא כן הוא כי נהלך בחושך והוא כפל ענין במ״ש : (י) נגששה · בעבור החושך נמשש הכותל ללכת אנה כדרך העורים והוא ענין מליצה לומר שגבר עלינו השכת הצרות: וכאין עינים· כמו שממשש מי שאין לו עינים כן נמשש אנו וכפל הדבר במ״ש : כשלנו בצהרים · בעת הצהרים כשלנו באבני מכשול כמו שהדרך להכשל בחשכת הלילה ר״ל אף שיש שלום בעולם אנו יושבים בצער ובחרדה : באשמנים · כאלו אנו שוכנים בקברים השוממים : (יא) נהמה · מרוב הצרות נהמה כַּמוֹ הַמֵּתִים ;

מצודת ציון

(ח) במעגלותם · ענין שביל ודרך כמו מעגל צדיק תפלס (לעיל כו) : נתיבותיהם · מל׳ נתיב ודרך : עקשו · ענין עיקום ומעוקם: להם · לעצמם : דורך · מל׳ דריכה והילוך . (ט) תשיגנו· ענין קריבה: לנגוהות· מל׳ נוגה והארה כמו מנוגה נגדו (תהלים יח) : באפלות · מל׳ אופל וחושך : (י) נגששה · ענין משוש והנגיעה בדבר ואין לו דמיון במקרא ובדרז״ל בזמן שהספינה גוששת (גיטין ז) : קיר · כותל: בצהרים · הוא חצי היום : בנשף · ענינו חשכת הלילה כמו ויקומו בנשף (מ״ב ז) : באשמנים · בקברים השוממים כמו תאשם שומרון (הושע יד) והנו״ן נוספת : (יא) נהמה · מל׳ המיה :

כֻּלָּנוּ וְכַיּוֹנִים הָגֹה נֶהְגֶּה נְקַוֶּה לַמִּשְׁפָּט וָאַיִן
לִישׁוּעָה רָחֲקָה מִמֶּנּוּ׃ יב כִּי־רַבּוּ פְשָׁעֵינוּ נֶגְדֶּךָ
וְחַטֹּאותֵינוּ עָנְתָה בָּנוּ כִּי־פְשָׁעֵינוּ אִתָּנוּ וַעֲוֺנֹתֵינוּ
יְדַעֲנוּם׃ יג פָּשֹׁעַ וְכַחֵשׁ בַּיהוָֹה וְנָסוֹג מֵאַחַר אֱלֹהֵינוּ
דַּבֶּר־עֹשֶׁק וְסָרָה הֹרוֹ וְהֹגוֹ מִלֵּב דִּבְרֵי־שָׁקֶר׃ יד וְהֻסַּג
אָחוֹר מִשְׁפָּט וּצְדָקָה מֵרָחוֹק תַּעֲמֹד כִּי־כָשְׁלָה בָרְחוֹב

רש"י

אבל דומה פתר בו לשון שומן והאל"ף נוסף בו כמו אל"ף שבאחותי (איוב י"ג) ושבאכזב (ירמיה ט"ו) ודרך האתרים (במדבר כ"א) אף כאן בין האשמנים בין החיים השמנים אנחנו כמתים ויונתן תירגס לשון מסגר איתאחד באפנא כמא דאחידין קבריא באפי מיתיא: (יא) הגה נהגה · לשון יללה: (יג) דבר עושק · כמו לדבר עושק: הורו והוגו · לירות ולהוציא הורו לשון ירה בים (שמות ט"ו) ד"א הורו והוגו הרב והתלמיד שם המקור (סא"א) והוגו כאשר הוגה מן המסלה (ש"ב כ') הגו סיגים מכסף (משלי כ"ה): (יד) והוסג אחור משפט · נקמתנו מאויבינו שהיא תלויה בהקב"ה ולדקתו עומדת מרחוק למה כי כשלה אמת ברחובותינו וכיון שהאמת כשלה מארץ אף משמים אין

מצודת ציון

כדובים · שם חיה: הגה נהגה · ענין לפלוף היונים כמו אהגה כיונה (לעיל לח): (יב) ענתה · העידה כמו לא תענה (שמות כ): (יג) ונסוג · ענין החזרה לאחור כמו הנסוגים מאחרי ה' (לפניה א): וסרה · ענין עוות ומרד כמו דבר סרה (דברים יג): הורו · מל' הוראה ולימוד: והוגו · ענין הוצאה כמו הגו רשע (משלי כה): (יד) והוסג · ענין החזרה לאחור: כשלה · ענין תשות וחלשות הכח כמו והיה הנכשל בהם

מצודת דוד

כולנו כדובים וכיונים המהגים: נקוה למשפט · שיעשה משפט בהעובדי כוכבים לנקום נקמתנו: ואין · אין משפט: לישועה · נקוה לישועה והנה רחקה ממנו ולא באה: (יב) כי רבו · מה שפשענו נגדך רבו מאד: וחטאותינו · כ"א מהחטאים העידה בנו לקטרג עלינו: אתנו · ר"ל עדיין לא עזבנום: ידענום · ידועים הם לנו ומכירים בהם ולא בלא דעת עשינו אותם: (יג) פשוע · דרכנו לפשוע בה' ולכחש בהשגחתו ולהזור לאחור מאחר אלהינו לבל לקבל מצותיו: דבר עושק · ולדבר דברי עושק וסרה: הורו והוגו · כ"א מורה ומלמד ומוציא מלב דברי שקר: (יד) והוסג · ובעבור זה המשפט הראוי לעשות בעובדי כוכבים הוסג אחור ולא נעשה והצדקה שהשבית לו המקום תעמוד מרחוק ולא באה: כי כשלה · על כי האמת

אֱמֶת וּנְכֹחָה לֹא־תוּכַל לָבוֹא׃ טו וַתְּהִי הָאֱמֶת נֶעְדֶּרֶת
וְסָר מֵרָע מִשְׁתּוֹלֵל וַיַּרְא יְהוָה וַיֵּרַע בְּעֵינָיו כִּי־אֵין
מִשְׁפָּט׃ טז וַיַּרְא כִּי־אֵין אִישׁ וַיִּשְׁתּוֹמֵם כִּי־אֵין מַפְגִּיעַ
וַתּוֹשַׁע לוֹ זְרֹעוֹ וְצִדְקָתוֹ הִיא סְמָכָתְהוּ׃ יז וַיִּלְבַּשׁ צְדָקָה
כַּשִּׁרְיָן וְכוֹבַע יְשׁוּעָה בְּרֹאשׁוֹ וַיִּלְבַּשׁ בִּגְדֵי נָקָם תִּלְבֹּשֶׁת

ב׳ טעמים

רש״י

הצדק והמשפט באין : (טו) משתולל · מוחזק שוטה על הבריות כמו (מיכה א׳) אילכה שולל והוא מגזרת שוגג דמתרגמינן שלו וכן (ש״ב ו׳) על השל : וירע בעיניו כי אין משפט · לפיכך הביא עליהם הפורעניות : (טז) וירא כי אין איש · ועתה בהנחמו על הרעה לעמו רואה כי אין איש צדיק לעמוד בפרץ : וישתומם · ויחרש לראות אם יש מפגיע בעדם ואין מפגיע · וישתומם לשון אדם העומד ותוהא ושותק בתמהונו ותי״ו וישתומם כפי״ו של משתולל ושניהם כאן משמשות לשון מתפעל וכן דרך התיבה שיסודה הראשון שי״ן או סמ״ך כשהיא נהפכת ללשון מתפעל נתפעל ויתפעל בא התי״ו באמצע אותיות שרש התיבה נמלא וישתומם לשון שומו שמים (ירמיה ב׳) משמים בתוכם (יחזקאל ג׳) כשמו אחרונים (איוב י״ח) לשון תמהון : ותושע לו זרועו · ויוקם מאויביו : וצדקתו היא סמכתהו · להשיאו ולאמן ידיו

מצודת דוד

נכשלה ונחלשה ברחוב במקום פרסום רב לכן לא תוכל לבוא מן השמים דבר נכוחה הוא המשפט להעובדי כוכבים וצדקה לנו : (טו) נעדרת · הולכת ונחסרת : משתולל · מוחזק הוא בעיני הבריות לשוטה וסכל : וירא ה׳ · את מעשיהם וירע בעיניו כי אין דבר נעשה כמשפט הראוי : (טז) וירא · וכאשר ירא שאין בהם איש כשר והגון להיות נגאלין בזכותו : וישתומם · וכאשר יעמוד בתמהון ויתבונן שאין בהם מי מפגיע ומתפלל על הגאולה : ותושע · וזרוע ה׳ תושע לו להביא הגאולה מבלי זכות ומבלי מפגיע : וצדקתו · מדת הצדקה תסמוך אותו לעשות לפנים משורת הדין : (יז) וילבש · לפי שיושיע את ישראל ויעשה עמהם צדקה ויעשה נקם בעובדי כוכבים לזה אמר בו לשון הגוף כגבור היורד במלחמה : כשרין · כדרך גבור הלובש שרין : בראשו ·

מצודת ציון

(זכריה יב) : ונכוחה · ענין דבר יושר וראוי כמו בארץ נכוחות יעול (לעיל כו) : (טו) נעדרת · ענין חסרון כמו איש לא נעדר (לעיל מ) : משתולל · ענין שוטה וסכל כמו מוליך יועצים שולל (איוב י״ב) : (טז) וישתומם · ענין תמהון כמו משמים בתוכם (יחזקאל ג) ואחז במשל מאדם העומד בתמהון ומתבונן בדבר : מפגיע · ענין תפלה ובקשה כמו ויגו עליה במפגיע (איוב ל״ו) : (יז) כשרין · הוא כענין מלבוש עשוי

וַיַּעַט כַּמְעִיל קִנְאָה׃ יח כְּעַל גְּמֻלוֹת כְּעַל יְשַׁלֵּם חֵמָה
לְצָרָיו גְּמוּל לְאֹיְבָיו לָאִיִּים גְּמוּל יְשַׁלֵּם׃ יט וְיִירְאוּ
מִמַּעֲרָב אֶת־שֵׁם יְהוָה וּמִמִּזְרַח־שֶׁמֶשׁ אֶת־כְּבוֹדוֹ כִּי־
יָבוֹא כַנָּהָר צָר רוּחַ יְהוָה נֹסְסָה בוֹ׃ כ וּבָא לְצִיּוֹן גּוֹאֵל
וּלְשָׁבֵי פֶשַׁע בְּיַעֲקֹב נְאֻם יְהוָה׃ כא וַאֲנִי זֹאת בְּרִיתִי

רש״י

בנקמתו ואע״פ שאין אנחנו הגונים להושיע : (יז) קנאה · אינפרימנ״ט בלע״ז לקנאות לשמו הגדול : (יח) כבעל גמולות · כדת להשיב על גמולות האויבים : כעל ישלם · כדת להשיב עליהם ישלם : (יט) כי יבא כנהר · צרה על אויביו : נוססה בו · נפלאות בו לשון נס · ד״א נוססה בו אוכלת בו כתולעת בעץ כמו (לעיל י׳) והיה כמסוס נוסס : (כ) ובא לציון גואל · כל זמן שציון חריבה עדיין לא בא הגואל (סא״א) : (כא) זאת בריתי אותם · בדבר זה

מצודת ציון

מברזל ולובשים בו במלחמה להציל מהכאת חרב וחנית וכן ושריון קשקשי׳ (ש״א י״ז) : וכובע · שם כלי מגן על הראש כמו וכובע נחושת על ראשו (שם) : נקם · מלשון נקמה : תלבושת · מל׳ לבוש ושני התוי״ן נוספין כתוי״ן של תפארת שהוא מל׳ פאר : ויעט · ענין עטיפה כמו כבגד יעטה (תהלים ק״ט) : כמעיל · שם מלבוש מה : קנאה · ענין נקמה כמו בקנאו את קנאתי (במדבר כ״ה): (יח) כעל גמולות כעל ישלם · באו שני כפי״ן לדמיון גמור וכן כעמי כעמך (מ״א כ״ב) : גמולות · ענין תשלום שכר המעשה : (יט) וייראו · מל׳ יראה והוא חסר יו״ד : נוססה בו · אוכלת בו כתולעת בעץ כמו והיה כמסוס נוסס (לעיל י׳) : (כ) נאם·

מצודת דוד

ישים בראשו כדרך הגבור המשים בראשו כובע נחושת : בגדי נקם · ר״ל יעשה נקמה בעובדי כוכבים : תלבושת · להיות לו למלבוש : ויעט · יעטוף קנאה כמעיל המעטף את הלובשו : (יח) כבעל גמולות · ר״ל כמו שלבש קנאה על תשלום גמולות צוררי ישראל אשר מאז כן עתה ילבש קנאה על אשר ישלם חמה לצריו : גמול לאויביו · כפל הדבר במ״ש : לאיים · אף להיושבים באיי הים ממרחק ישלם גמול מה שהרעו לישראל : (יט) ממערב · כל העולם יפחדו מה׳ ממערב וממזרח : כי יבוא כנהר צר · ר״ל בעבור זה יפחדו מה׳ כי יראו אשר יבוא גוג ומגוג שהוא הצר בארץ ישראל ובמרוצה יבוא כנהר ואז רוח ה׳ נוססה בו ותכלנו מן העולם ולכן יפחדו מה׳ : (כ) ובא לציון גואל · אז יבוא הגואל לציון והוא מלך המשיח : ולשבי פשע ביעקב · ר״ל גם אותם מבני יעקב שיצאו מן הכלל וישובו מפשעם גם להם יבוא המשיח ויגאלם : (בא) ואני זאת בריתי ·

אוֹתָם אָמַר יְהוָה רוּחִי אֲשֶׁר עָלֶיךָ וּדְבָרַי אֲשֶׁר־שַׂמְתִּי
בְּפִיךָ לֹא־יָמוּשׁוּ מִפִּיךָ וּמִפִּי זַרְעֲךָ וּמִפִּי זֶרַע זַרְעֲךָ אָמַר
יְהוָה מֵעַתָּה וְעַד־עוֹלָם׃ ס א קוּמִי אוֹרִי כִּי־בָא אוֹרֵךְ
וּכְבוֹד יְהוָה עָלַיִךְ זָרָח׃ ב כִּי־הִנֵּה הַחֹשֶׁךְ יְכַסֶּה־אֶרֶץ
וַעֲרָפֶל לְאֻמִּים וְעָלַיִךְ יִזְרַח יְהוָה וּכְבוֹדוֹ עָלַיִךְ יֵרָאֶה׃
ג וְהָלְכוּ גוֹיִם לְאוֹרֵךְ וּמְלָכִים לְנֹגַהּ זַרְחֵךְ׃ ד שְׂאִי סָבִיב
עֵינַיִךְ וּרְאִי כֻּלָּם נִקְבְּצוּ בָאוּ־לָךְ בָּנַיִךְ מֵרָחוֹק יָבֹאוּ וּבְנֹתַיִךְ
עַל־צַד תֵּאָמַנָה׃ ה אָז תִּרְאִי וְנָהַרְתְּ וּפָחַד וְרָחַב לְבָבֵךְ

פתח בס"פ

רש"י

כרתי ברית להם ואקיים כי אף בגלותם לא תשכח תורתי מהם: (ד) על צד תאמנה · על גססין · כשלים של מלכים תהיינה אומנות: (ה) אז תראי ונהרת · בכן תחזין ותנהרין: ופחד ורחב לבבך · ויתמה וירחב לבך:

מצודת דוד

ר"ל הנה על זאת אכרות ברית עמהם אמר ה' ופירש על מה היא הברית ואמר רוח הנבואה השורה עליך אתה ישראל ודברי התורה אשר שמתי בפיך ללמדם הנה שתי אלה לא יסורו מפיך וכו' כן אמר ה' שלא ימושו מעתה ועד עולם עד סוף כל הדורות: ס (א) קומי אורי · אתה ירושלים קומי והאירי כי בא לך הסארה הראויה לך וכוא משל על השמחה והטובה: וכבוד ה' וגו' · ר"ל השכינה נגלה עליך ותשרה בך: (ב) יכסה ארץ · ר"ל צרות יתרבו בעולם: וערפל לאומים · כפל הדבר במ"ש: יזרח ה' · יאיר לך אור הישועה: וכבוד וגו' · ר"ל ישרה השכינה עליך: (ג) לאורך · ר"ל ממך ילמדו דרכי ה' ואתה תאיר עיניהם: ומלכים וגו' · כפל הדבר במ"ש: (ד) שאי · אתה ירושלים שאי עיניך מסביב וראי איך כל אנשיך נקבצו ובאו אליך: על צד תאמנה · כל אחת מהן תהיה מגודלת על צד המלכים ובחיקם וכמ"ש והיו מלכים אומניך (לעיל מ"ט): (ה) אז תראי · את בניך באים מכל צד ויאיר פניך

מצודת ציון

ענין אמירה: (כא) רוחי · כן יקרא הנבואה כמו והיה אחרי כן אשפוך את רוחי (יואל ג'): ימושו · ענין הסרה כמו לא ימיש עמוד הענן (שמות י"ג): ס (ב) וערפל · עב הענן: (ג) לנוגה · ענין הארה כמו מנוגה נגדו (תהלים י"ח): זרחך · מל' זריחה: (ד) על צד · הדרך לשאת קטן על צדו: תאמנה · ענין גידול בנים קטנים כמו ויהי אומן את הדסה (אסתר ב): (ה) תראי ·

מרוב

כִּֽי־יֵהָפֵ֤ךְ עָלַ֙יִךְ֙ הֲמ֣וֹן יָ֔ם חֵ֥יל גּוֹיִ֖ם יָבֹ֥אוּ לָֽךְ׃
ו שִׁפְעַ֨ת גְּמַלִּ֜ים תְּכַסֵּ֗ךְ בִּכְרֵ֤י מִדְיָן֙ וְעֵיפָ֔ה כֻּלָּ֖ם מִשְּׁבָ֣א
יָבֹ֑אוּ זָהָ֤ב וּלְבוֹנָה֙ יִשָּׂ֔אוּ וּתְהִלֹּ֥ת יְהוָ֖ה יְבַשֵּֽׂרוּ׃ ז כָּל־צֹ֤אן
קֵדָר֙ יִקָּ֣בְצוּ לָ֔ךְ אֵילֵ֥י נְבָי֖וֹת יְשָׁרְת֑וּנֶךְ יַעֲל֤וּ עַל־רָצוֹן֙
מִזְבְּחִ֔י וּבֵ֥ית תִּפְאַרְתִּ֖י אֲפָאֵֽר׃ ח מִי־אֵ֖לֶּה כָּעָ֣ב תְּעוּפֶ֑ינָה

רש"י

כי יהפך עליך המון ים · ארי יתהפך ליך עותר מערבא: חיל גוים · נכסי עממיא: (ו) שפעת · רוב: בכרי מדין · הוגני מדין הם גמלים בחורים וכן בכרה קלה (ירמיה ב'): ועיפה · גם הם מבני מדין עיפה ועפר (בראשית כ"ה): (ז) אילי נביות · דכרי נביות:

מצודת ציון

מלשון ראיה: ונהרת · ענין האורה כמו ואל תופע עליו נהרה (איוב ג): המון · ענין רבוי כמו ומי אוהב בהמון (קהלת ה): ים · פאת המערב: חיל · ענין עושר כמו חיל בלע (איוב כ): (ו) שפעת · ענין רבוי כמו משפעת סוסיו (יחזקאל כו): בכרי · גמלים בחורים כמו בכרה קלה (ירמיה ב): ולבונה · שם מין בושם והוא מסממני הקטורת: יבשרו · ענין ספור חדשות: (ז) נביות · שם מקום ישבו שם מבני ישמעאל כמ"ש בכור ישמעאל נביות (בראשית כה): ישרתונך · יהיו לצרכך וכמוהו את בגדי השרד לשרת בקודש (שמות ל"ה): (ח) כעב · כענן: תעופינה · מלשון עפיפה

מצודת דוד

מרוב השמחה: ופחד · דרך האדם להיות נבהל וכאילו מפחד בבוא אליו טובה פתאום: ורחב · יתרחב לבך בעבור רוב הטובה והשמחה: כי יהפך · המון עושר העובדי כוכבים השוכנים בפאת המערב יתהפך לבוא לך: חיל וגו' · כפל הדבר במ"ש: (ו) שפעת גמלים · רבוי גמלים יביאו לך למנחה וכסו הארץ: בכרי מדין · גמלים בחורים הבאים ממדין ועיפה: כלם משבא יבואו · כל בני שבא יבואו אליך וישאו עמהם זהב ולבונה למנחה לה' ובבואם לארצם יבשרו ויספרו תהלות ה': (ז) כל צאן קדר · הצאן שבארץ קדר המה מובחרים: יקבצו לך · יאספו להביאם אליך: אילי נביות · האילים שבנביות המה מובחרים: ישרתונך · יהיו לך לצרכך: יעלו וגו' · הוא כמו הפך יעלו על מזבחי לרצון כמו כל תשא עון (הושע י"ד) ורבים כמוהו: ובית תפארתי · זה בה"מ אפאר כי האומות יביאו שמה מנת כסף וזהב: (ח) מי אלה · כאילו הבריות ישאלו על בני הגולה מי אלה אשר ממהרים לשוב כעפיפת הענן וכיונים הממהרים לעוף אל ארובותיהם הם חלונות השובך:

איים

וְכַיּוֹנִים אֶל־אֲרֻבֹּתֵיהֶם׃ ט כִּי־לִי ׀ אִיִּים יְקַוּוּ וָאֳנִיּוֹת
תַּרְשִׁישׁ בָּרִאשֹׁנָה לְהָבִיא בָנַיִךְ מֵרָחוֹק כַּסְפָּם וּזְהָבָם
אִתָּם לְשֵׁם יְהוָה אֱלֹהַיִךְ וְלִקְדוֹשׁ יִשְׂרָאֵל כִּי פֵאֲרָךְ׃
י וּבָנוּ בְנֵי־נֵכָר חֹמֹתַיִךְ וּמַלְכֵיהֶם יְשָׁרְתוּנֶךְ כִּי בְקִצְפִּי
הִכִּיתִיךְ וּבִרְצוֹנִי רִחַמְתִּיךְ׃ יא וּפִתְּחוּ שְׁעָרַיִךְ תָּמִיד
יוֹמָם וָלַיְלָה לֹא יִסָּגֵרוּ לְהָבִיא אֵלַיִךְ חֵיל גּוֹיִם וּמַלְכֵיהֶם
נְהוּגִים׃ יב כִּי־הַגּוֹי וְהַמַּמְלָכָה אֲשֶׁר לֹא־יַעַבְדוּךְ יֹאבֵדוּ
וְהַגּוֹיִם חָרֹב יֶחֱרָבוּ׃ יג כְּבוֹד הַלְּבָנוֹן אֵלַיִךְ יָבוֹא בְּרוֹשׁ

רש"י

(ט) בראשונה · כמו כבראשונה בימי שלמה כענין שנאמר (מ"א י') כי אני תרשיש למלך בים אחת לשלש שנים תבא אני תרשיש וגו' תרשיש שם הים : לשם ה' אלהיך · שנקרא עליך כי ישמעו שמעו ושם גבורתו ויבואו : כי פארך · נתן לך פאר : (י) וברצוני · וברצותי לך אימוצ"א פיימנ"ט בלע"ז : (יא) ופתחו שעריך תמיד · לשון פיתוח מנושקולת לשון כבד ע"ש שפתיחתן פתיחת עולם פתיחת תמיד כמו שבר מלשון שבירה כך פתחו מלשון פתיחה טי"ש אובירט"ש בלע"ז : (יג) ברוש

מצודת דוד

(ט) איים יקוו · יושבי איי הים יאספו לבוא אלי והאניות ההולכות על ים תרשיש הם יתעוררו בראשונה להתאסף ולהביא בניך וכו' : כספם וגו' · להביא מנחה לה' : לשם ה' · כ"ז יהיה בעבור פרסום שם ה' : ולקדוש ישראל · כפל הדבר במ"ש : כי פארך · אשר נתן לך פאר והדר ותשיבות : (י) חומותיך · חומות הערים : ישרתונך · ישמשו אותך : כי בקצפי · ר"ל כל הבא עליך לא היה בדרך הטבע כי לשעבר הכיתי אותך בקצפי ולזה היית בתכלית השפלות ועתה רחמתי אותך ברצוני הטוב ולזה תמשול ממשל רב : (יא) ופתחו וגו' · יהיו פתוחים ועומדים : יומם וגו' · כפל הדבר במ"ש : חיל גוים · עושר העובדי כוכבים : ומלכיהם · גם להביא את מלכיהם נהוגים אליך בשבי : (יב) והגוים · על כל העובדי כוכבים יהיה חורבן ר"ל לא יהיה להם עוד ממשלה : (יג) כבוד הלבנון ·

מצודת ציון

ופריקה : ארובותיהם · מלשון ארובה וחלון כמו וארובות השמים (בראשית ז) ור"ל חלונות השובך והוא מקום מדורם : (ט) יקוו · ענין אסיפה כמו יקוו המים (בראשית א') : ואניות · ספינות : (י) בקצפי · מל' קצף וכעס : (יב) חרוב יחרבו · מל' חורבן : (יג) הלבנון · שם יער בא"י : ברוש וגו' · שמות מיני האילנות

תִּדְהָר וּתְאַשּׁוּר יַחְדָּו לְפָאֵר מְקוֹם מִקְדָּשִׁי וּמְקוֹם רַגְלַי
אֲכַבֵּד׃ יד וְהָלְכוּ אֵלַיִךְ שְׁחוֹחַ בְּנֵי מְעַנַּיִךְ וְהִשְׁתַּחֲווּ עַל־
כַּפּוֹת רַגְלַיִךְ כָּל־מְנַאֲצָיִךְ וְקָרְאוּ לָךְ עִיר יְהוָה צִיּוֹן
קְדוֹשׁ יִשְׂרָאֵל׃ טו תַּחַת הֱיוֹתֵךְ עֲזוּבָה וּשְׂנוּאָה וְאֵין
עוֹבֵר וְשַׂמְתִּיךְ לִגְאוֹן עוֹלָם מְשׂוֹשׂ דּוֹר וָדוֹר׃ טז וְיָנַקְתְּ
חֲלֵב גּוֹיִם וְשֹׁד מְלָכִים תִּינָקִי וְיָדַעַתְּ כִּי־אֲנִי יְהוָה
מוֹשִׁיעֵךְ וְגֹאֲלֵךְ אֲבִיר יַעֲקֹב׃ יז תַּחַת הַנְּחֹשֶׁת אָבִיא

רש"י

תדהר ותאשור · מיני עצי יער לבנון : (יד) ציון קדוש ישראל · ציון דאיתרעי בה קדישא דישראל ציון של קדוש ישראל : (טז) ושד מלכים · לשון שדים ותינקי יורש עליו : (יז) תחת הנחשת · שנטלו ממך :

מצודת ציון

אילנות חשובים : (יד) שחות · ענין כפיפה והשפלה כמו תחתיו שחחו עוזרי רהב (איוב ט) : מעניך · מלשון עינוי : כפות רגליך · כמו שנקרא שטחית היד כף היד כן נקרא שטחית הרגל כף הרגל : מנאציך · ענין בזיון כמו נאצו האנשי' את מנחת ה' (ש"א ב) : (טו) תחת · במקום : לגאון · ענין ממשל רב : משוש · ענין שמחה : (טז) וינקת · מלשון יניקה : ושוד · מל' שדים : תינקי · מל' יניקה : אביר · ענין חוזק :

מצודת דוד

האילנות הנכבדים שביער הלבנון יבואו אליך והם ברוש תדהר ותאשור כולם יחדו : לפאר · לבנות בהם מקום מקדשי בנין מפואר : ומקום רגלי אכבד · בה"מ יבנה בנין מכובד ואז במשל כאילו המקום יושב על הכסא אשר בשמים ורגליו יורדים לנוח בבה"מ כמו והשתחוו להדום רגליו (תהלים צ"ט) : (יד) שחוח · בכפיפה ובהכנעה : בני מעניך · העובדי כוכבים שהיו מענים ומצירים אותך בגולה : על כפות רגליך · ר"ל עד סמוך לארץ : כל מנאציך · כל העובדי כוכבים שהיו מבזים אותך : עיר ה' · עיר של ה' ציון של קדוש ישראל וכפל הדבר במ"ש : (טו) תחת · במקום שהיית עזובה מכל העובדי כוכבים ולא היה מי מתחבר עמך והיית שנואה לכולם ואין מי עובר בארצך לשאול לשלום לך : ושמתיך · במקום זה אשים אותך להיות מושלת עד עולם ולהיות מלאה משוש בכל ימי הדורות : (טז) וינקת · הוא דרך משל לומר שתאכלי טוב העובדי כוכבים : ושוד וגו' · כפל הדבר במ"ש : וידעת · אז תכיר שלא במקרה בא הדבר רק סוף בעבור שאני ה' מושיעך ואביר יעקב הוא גואלך : (יז) תחת הנחושת · במקום הנחושת שנטלו

העובדי

זָהָב וְתַחַת הַבַּרְזֶל אָבִיא כֶסֶף וְתַחַת הָעֵצִים נְחֹשֶׁת
וְתַחַת הָאֲבָנִים בַּרְזֶל וְשַׂמְתִּי פְקֻדָּתֵךְ שָׁלוֹם וְנֹגְשַׂיִךְ
צְדָקָה: יח לֹא־יִשָּׁמַע עוֹד חָמָס בְּאַרְצֵךְ שֹׁד וָשֶׁבֶר
בִּגְבוּלָיִךְ וְקָרָאת יְשׁוּעָה חוֹמֹתַיִךְ וּשְׁעָרַיִךְ תְּהִלָּה: יט לֹא־
יִהְיֶה־לָּךְ עוֹד הַשֶּׁמֶשׁ לְאוֹר יוֹמָם וּלְנֹגַהּ הַיָּרֵחַ לֹא־יָאִיר
לָךְ וְהָיָה־לָךְ יְהוָה לְאוֹר עוֹלָם וֵאלֹהַיִךְ לְתִפְאַרְתֵּךְ:
כ לֹא־יָבוֹא עוֹד שִׁמְשֵׁךְ וִירֵחֵךְ לֹא יֵאָסֵף כִּי יְהוָה
יִהְיֶה־לָּךְ לְאוֹר עוֹלָם וְשָׁלְמוּ יְמֵי אֶבְלֵךְ: כא וְעַמֵּךְ כֻּלָּם

רש"י

ושמתי פקודתך שלום · ואשוי פרנסך שלם ושלטוניך בזכו' פקודתך פקידים שלך ורבותינו אמרו הפקודות שבאו עליך בגלותך והנוגשים שדחקוך יהיו לך לשלום ולצדקה: (יט) לא יהיה לך עוד · לא תצטרכי לאור השמש: (כ) לא

מצודת דוד

שעובדי כוכבים ממך אביא במקומו זהב וכו': ושמתי פקודתך שלום · ר"ל תחת הפקידים שהיו נותנים עליכם לגבות המס אשים עליך שלום כי לא יבואו עוד בתגר לגבות המס כ"א יבואו לשאול בשלומך: ונוגשיך · במקום הנוגשים את הכסף יבואו לעשות עמך צדקה: (יח) לא ישמע וגו' · מן האמור כי לא יהיה עוד: שוד וגו' · כפל הדבר במ"ש: וקראת · לא תקראי עוד על חומותיך ובשעריך קול מלחמה כ"א תקראי קול ישועת ה' ותהלתו: (יט) לא יהיה לך · ר"ל לא תהיה צריך לאור השמש להאיר לך ביום: ולנוגה · ולזריחת הירח לא תצטרך להאיר לך בלילה: והיה לך ה' · אבל אור השכינה יהיה לך לאור עולם ביום ובלילה: לתפארתך · תתפארי בכבוד ה': לא יבוא · לא ישתקע עוד שמשך וירחך לא יכנים אורו לבל יאיר לך ר"ל לא תבטל מלכותך וממשלתך: כי ה' וגו' · ר"ל הואיל ומה' בא הממשלה א"כ יהיה לאור עולם ולא תבוטל עוד: ושלמו · יתמו ויגמרו ימי אבלך כי לא תתאבלי עוד: (כא) ועמך · כעם הנשאר כן

מצודת ציון

(יז) פקודתך · מל' פקיד וממונה: ונוגשיך · ענין הלחץ לקחת הכסף כמו נגש את הכסף (מ"ב כ"ג): (יח) חמס · עושק וגזל: שוד · מל' שדידה וגזל: תהלה · ענין שבח: (יט) ולנוגה · ענין האור וזריחה: (כ) לא יבוא · לא ישקע כמו כי בא השמש (בראשית כ"ח): יאסף · ענין הכנסה כמו ואין איש מאסף אותם (שופטים י"ט): ושלמו ·

יהיו

צַדִּיקִים לְעוֹלָם יִירְשׁוּ אָרֶץ נֵצֶר מַטָּעַו מטעי ק' מַעֲשֵׂה
יָדַי לְהִתְפָּאֵר׃ כב הַקָּטֹן יִהְיֶה לָאֶלֶף וְהַצָּעִיר לְגוֹי עָצוּם
אֲנִי יְהוָה בְּעִתָּהּ אֲחִישֶׁנָּה׃ סא א רוּחַ אֲדֹנָי יֱהוִה עָלָי
יַעַן מָשַׁח יְהוָה אֹתִי לְבַשֵּׂר עֲנָוִים שְׁלָחַנִי לַחֲבֹשׁ
לְנִשְׁבְּרֵי־לֵב לִקְרֹא לִשְׁבוּיִם דְּרוֹר וְלַאֲסוּרִים פְּקַח־קוֹחַ׃
ב לִקְרֹא שְׁנַת־רָצוֹן לַיהוָה וְיוֹם נָקָם לֵאלֹהֵינוּ לְנַחֵם

רש"י

יאסף · לשון אספו נגהם (יואל ב') הכניסו אורם : (כא) להתפאר · שאהיה מתפאר בהם · פרוונטי"ר בלע"ז : (כב) בעתה אחישנה · זכו אחישנה לא זכו בעתה : (א) יען משח · אין משיחה זו אלא לשון שררה וגדולה : לקרוא לשבוים דרור · כלומר לבשר להם בשורת הגאולה : פקח קוח · פקח את מלקוחם ושבים ושתירם : (ב) שנת רצון · שנת פיום ורצוי :

מצודת ציון

ענין גמר : (כא) נצר · ענף כמו ונצר משרשיו יפרה (לעיל י"א) : מטעי · מל' נטיעה: (כב) והצעיר · הקטן כמו ורב יעבוד לעיר (בראשית כה) : עצום · ענין רבוי כמו עצמו לי אלמנותיו (ירמיה ט"ו): בעתה · מל' עת וזמן : אחישנה · ענין מהירות כמו אחישה מפלט לי (תהלים נה): סא (א) יען · בעבור: משח · ענין גדולה וכן למשיחו לכורש (לעיל מה): לחבוש · ענין כריכת המטלית על השבר כמו ולנשברת לא חבשתם (יחזקאל ל"ד) : דרור · חפשי וחירות כמו וקראתם דרור (ויקרא כ"ה) : פקח · ענין פתיחה כמו פקוח אזנים (לעיל מ"ב) : קוח · מל' מלקות :

מצודת דוד

יהיו כולם צדיקים כי הרשעים יכלו בחבלי משיח : לעולם יירשו ארץ · הם יירשו ארץ לעולם ולא יגלו עוד ממנה : נצר מטעי · הענף אשר נטעתי מעשה ידי הוא ויש מה להתפאר בו ר"ל העם אשר בחרתי אתפאר בו כי יהיו צדיקים ותמימים: (כב) הקטן · השבט הקטן יתרבה עד אלף פעמים ככה : והצעיר · כפל הדבר במ"ש : אני ה' · אשר היכולת בידי לכן בבוא עת הגאולה אמהר להרבות הקטן לאלף והצעיר לגוי עצום : סא (א) רוח וגו' · רוח נבואה מה' היתה עלי ר"ל כל התנחומין שאני אומר לא מלבי המה כ"א בדבר ה' : יען · בעבור כי ה' משח אותי לבשר את הענוים ושלחני לעשות תחבושת לנשברי לב ר"ל לנבאות נחמה להמצטערים על איחור הגאולה:לקרוא · לנבאות על שבויי ישראל שיצאו לחפשי: ולאסורים · לנבאות על האסורים בגולה שיפתח מאסרם וילקחו מן הגלות : (ב) לקרוא · לבשר ביאות מה' שנת רצון לישראל ועת נקמה לעובדי כוכבים : לנחם · נקמת העובדי

כָּל־אֲבֵלִים׃ ג לָשׂוּם ׀ לַאֲבֵלֵי צִיּוֹן לָתֵת לָהֶם פְּאֵר תַּחַת
אֵפֶר שֶׁמֶן שָׂשׂוֹן תַּחַת אֵבֶל מַעֲטֵה תְהִלָּה תַּחַת רוּחַ
כֵּהָה וְקֹרָא לָהֶם אֵילֵי הַצֶּדֶק מַטַּע יְהוָה לְהִתְפָּאֵר׃ ד וּבָנוּ
חָרְבוֹת עוֹלָם שֹׁמְמוֹת רִאשֹׁנִים יְקוֹמֵמוּ וְחִדְּשׁוּ עָרֵי חֹרֶב
שֹׁמְמוֹת דּוֹר וָדוֹר׃ ה וְעָמְדוּ זָרִים וְרָעוּ צֹאנְכֶם וּבְנֵי
נֵכָר אִכָּרֵיכֶם וְכֹרְמֵיכֶם׃ ו וְאַתֶּם כֹּהֲנֵי יְהוָה תִּקָּרֵאוּ
מְשָׁרְתֵי אֱלֹהֵינוּ יֵאָמֵר לָכֶם חֵיל גּוֹיִם תֹּאכֵלוּ וּבִכְבוֹדָם

רש״י

(ג) אילי הצדק · לשון אילנות כמו (לעיל ב׳) מאילים אשר חמדתם · ומטע ה׳ יורש עליו : (ה) אכריכם · מנהיגי המחרישה : (ו) כהני ה׳ · נשיאי הקב״ה : חיל גוים · נכסי עממיא : תתימרו · אתם תכנסו תחתיהם

מצודת דוד

העובדי כוכבים יהיה לתנחומין לאבלי ציון על הצער שסבלו : (ג) לשום וגו׳ · לשום דבר לאבלי ציון וחוזר ומפרש מהו ואמר לתת להם פאר במקום האפר שהיו מתפלשין בו בזמן האבל : שמן ששון · כי לפעמים מושחים בשמן לרפאות המכה לכן אמר שמן ששון העשוי להתענג : מעטה תהלה · עטיפת שבח והלול במקום רוח כהה וחשיכה : וקורא להם · כ״א יקרא אותם אילי הצדק כי יהיו גדולים במעשה הצדק : מטע ה׳ · אשר ה׳ נטע אותם להתפאר בהם : (ד) ובנו חרבות עולם · יבנו הערים החרבות מימות עולם ר״ל מזמן רב : שוממות ראשונים · הערים השוממות מימים ראשונים יקומו וכפל הדבר במ״ש : וחדשו · יבנו מחדש הערים החרבות והשוממות מדור ראשון וכפל הדבר פעמים רבות לחזוק רב : (ה) ועמדו זרים · העובדי כוכבים הזרים יעמדו וירעו צאנכם ובני נכר יעבדו אתכם בחרישת השדה ועבודת הכרם : (ו) כהני ה׳ · נשיאי המקום : יאמר לכם · יהיה נאמר עליכם : ובכבודם תתימרו · אתם תהיו מרוממים

מצודת ציון

(ג) מעטה · ענין עטיפה כמו כבגד יעטה (תהלים ק״ט) : תהלה · מל׳ הלול ושבח : כהה · ענין עכירות וחושך כמו כהה הנגע (ויקרא י״ג) : אילי · שם אילן גדול ויפה כמו מאילים אשר חמדתם (לעיל ב) : מטע · מלשון נטיעה : (ד) חורב · מל׳ חורבן : (ה) זרים · עובדי כוכבים : ורעו · מל׳ מרעה : אכריכם · כן יקראו החורשים בשדה כמו בושו אכרים (ירמיה י״ד) : וכורמיכם · מל׳ כרם : (ו) כהני · ענין שררה וגדולה כמו ובני דוד כהנים היו (ש״ב ח) : חיל · עושר : תתימרו ·

תִּתְיַמָּרוּ: ז תַּחַת בָּשְׁתְּכֶם מִשְׁנֶה וּכְלִמָּה יָרֹנּוּ חֶלְקָם לָכֵן
בְּאַרְצָם מִשְׁנֶה יִירָשׁוּ שִׂמְחַת עוֹלָם תִּהְיֶה לָהֶם: ח כִּי
אֲנִי יְהוָה אֹהֵב מִשְׁפָּט שֹׂנֵא גָזֵל בְּעוֹלָה וְנָתַתִּי פְעֻלָּתָם
בֶּאֱמֶת וּבְרִית עוֹלָם אֶכְרוֹת לָהֶם: ט וְנוֹדַע בַּגּוֹיִם זַרְעָם
וְצֶאֱצָאֵיהֶם בְּתוֹךְ הָעַמִּים כָּל רֹאֵיהֶם יַכִּירוּם כִּי הֵם זֶרַע
בֵּרַךְ יְהוָה: י שׂוֹשׂ אָשִׂישׂ בַּיהוָה תָּגֵל נַפְשִׁי בֵּאלֹהַי כִּי

רש"י

בכבוד שנטלו עד הנה: (ז) תחת בשתכם · שהיה משנה אף הם כלמה ירונו תמיד חלקם כלומר תחת אשר עד הנה תמיד עמי היו רוננים כלמה חלקם יש רנה שהיא אבל כמו (איכה ב') קומי רוני בלילה וכמו (מ"א כ"ב) ותעבור הרנה דאחאב: (ח) כי אני ה' אוהב משפט שונא גזל בעולה · לכך איני מקבל עולות מעובדי כוכבים שכולן גזל: ונתתי פעולתם · של

מצודת ציון

ענין גדולה ורוממות כמו את ה' האמרת (דברים כ"ו) ובאה היו"ד במקום האל"ף וכן אשר יומרוך למזמה (תהלים קל"ט): (ז) משנה · כפול כמו וכסף משנה (בראשית מג): (ט) וצאצאיהם · מלשון יציאה והם הבנים: יכירום · מל' הכרה: (י) שוש אשיש · ענין שמחה: תגל · מלשון

מצודת דוד

מרוממים בהכבוד שיש עתה אל העובדי כוכבים כי לכם יבוא: (ז) תחת · במקום הבושת שהיה לכם יהיה לכם משנה פי שנים מהכבוד: וכלמה · ותחת הכלימה שהיה להם בגלות ירונו וישמחו בחלקם הטוב שאתן להם: לכן · בעבור הכלימה שהיה להם מן העובדי כוכבים לזה יירשו בארצם ירושה כפולה ומרובה: שמחת עולם · כי לא יגלו עוד מארצם: (ח) אוהב משפט · ולכן נכון הדבר שיקבלו ישראל את הטובות האלה: שונא גזל בעולה · אפילו בהבאת העולה אני שונא אם באה מגזל וכמ"ש והבאתם גזול וגו' (מלאכי א') ר"ל הואיל וכן רע עלי מה שגזלו העובדי כוכבים את ישראל ולזה יקבלו גמולם: פעולתם · שכר פעולתם אתן באמת: וברית עולם · ברית המתקיים לעולם אכרות להם: (ט) ונודע בגוים זרעם · זרע ישראל יהיה ניכר בחשיבות בין העובדי כוכבים: וצאצאיהם · הבנים היוצאים מהם יהיו נודעים בתוך העמים וכפל הדבר במ"ש: כל רואיהם · כל הרואה אותם יכיר בהם אשר הם זרע המבורך מה': (י) שוש אשיש · אז יאמר ישראל שוש אשיש בתשועת ה' תגל נפשי בעזר אלהי: כי הלבישני וגו' · ר"ל סבב אותי בישע ובצדקה כלבוש המסבב את הגוף וכמעיל המעטף

אם

הִלְבִּישַׁנִי בִּגְדֵי־יֶשַׁע מְעִיל צְדָקָה יְעָטָנִי כְּחָתָן יְכַהֵן פְּאֵר
וְכַכַּלָּה תַּעְדֶּה כֵלֶיהָ׃ יא כִּי כָאָרֶץ תּוֹצִיא צִמְחָהּ וּכְגַנָּה
זֵרוּעֶיהָ תַצְמִיחַ כֵּן י אֲדֹנָי יֱהוִֹה יַצְמִיחַ צְדָקָה וּתְהִלָּה
נֶגֶד כָּל־הַגּוֹיִם׃ סב א לְמַעַן צִיּוֹן לֹא אֶחֱשֶׁה וּלְמַעַן
יְרוּשָׁלַםִ לֹא אֶשְׁקוֹט עַד־יֵצֵא כַנֹּגַהּ צִדְקָהּ וִישׁוּעָתָהּ
כְּלַפִּיד יִבְעָר׃ ב וְרָאוּ גוֹיִם צִדְקֵךְ וְכָל־מְלָכִים כְּבוֹדֵךְ
וְקֹרָא לָךְ שֵׁם חָדָשׁ אֲשֶׁר פִּי יְהוָה יִקֳּבֶנּוּ׃ ג וְהָיִית

רש"י

ישראל שהיא באמת או ונתתי את פעולתם שפעלו שכר שסבלו גידופי העובדי כוכבים על כבודי באמת : (י) כחתן · אשר ילבש לבושי פאר ככהן גדול : וככלה תעדה כליה · תכשיטיה : (יא) כי כארץ תוציא צמחה וגו' : (א) למען ציון · אעשה ולא אחשה על מה שעשו לה : לא אשקוט · לא יהא שלום לפני עד יצא כנוגה צדקה : (ב) יקבנו · יפרשנו :

מצודת דוד

את הלובשו : כחתן · כמו שהחתן אשר ירומם ויגדיל פארו וכמו הכלה אשר תתקשט כלי תכשיטיה : (יא) כי כארץ · כמו ארץ מוציאה צמחה אחר שנרקב ונפסד הגרגיר הזרוע וכמו הגנה המצמחת הדברים הנזרעים בה אחר ההפסד כן יצמיח ה' לישראל צדקה והלול בפרסום נגד העובדי כוכבים אחר שהיו בגלותם מושפלים עד לעפר : סב (א) למען ציון לא אחשה · לא אשתוק מלהפרע להעובדי כוכבים בעבור העלבון שעשו לציון שהחריבו אותה עד היסוד : לא אשקוט · לא יהיה מנוחה לפני עד אשר יצאה הצדקה שאעשה לה כדבר המגיה ומזריח והישועה שאביא עליה יהיה נראה לכל כלפיד אש הבוער : (ב) צדקך · הצדקה שאעשה לך : וקורא לך · יהיה נקרא לך שם חדש אשר פי ה' יפרשנו והוא חפצי בה דרושה עיר לא נעזבה כאמור למטה :

מצודת ציון

גילה וששון : ישע · מל' תשועה : מעיל · שם מלבוש מה : יעטני · ענין עטיפה : יכהן · ענין גדולה : תעדה · מלשון עדי וקשוט כמו ועדית עדי (יחזקאל כג) : (יא) וכגנה · מל' גן : זרועיה · מלשון זרעונים : סב (א) אחשה · ענין שתיקה כמו החשיתי מעולם (לעיל מב) : אשקוט · ענין מנוחה : כנוגה · ענין הארה וזריחה : כלפיד · הוא העץ אשר מגדלים בו האש המתיכם מתום האש ומעלה שלהבת רב וכן וכלפיד אש בעמיר (זכריה יב) : יבער · ידלק . (ב) יקבנו · יפרש אותו כמו אשר נקבו בשמות (במדבר א) :

עטרת

עֲטֶרֶת תִּפְאֶרֶת בְּיַד־יְהוָה וּצְנוּף וצניף קרי מְלוּכָה בְּכַף־
אֱלֹהָיִךְ׃ ד לֹא־יֵאָמֵר לָךְ עוֹד עֲזוּבָה וּלְאַרְצֵךְ לֹא־יֵאָמֵר
עוֹד שְׁמָמָה כִּי לָךְ יִקָּרֵא חֶפְצִי־בָהּ וּלְאַרְצֵךְ בְּעוּלָה
כִּי־חָפֵץ יְהוָה בָּךְ וְאַרְצֵךְ תִּבָּעֵל׃ ה כִּי־יִבְעַל בָּחוּר
בְּתוּלָה יִבְעָלוּךְ בָּנָיִךְ וּמְשׂוֹשׂ חָתָן עַל־כַּלָּה יָשִׂישׂ עָלַיִךְ
אֱלֹהָיִךְ׃ ו עַל־חוֹמֹתַיִךְ יְרוּשָׁלִַם הִפְקַדְתִּי שֹׁמְרִים כָּל־
הַיּוֹם וְכָל־הַלַּיְלָה תָּמִיד לֹא יֶחֱשׁוּ הַמַּזְכִּרִים אֶת־יְהוָה

רש"י

(ד) בעולה· מיושבת: (ה) כי יבעל וגו'· ארי כמה דמתיתב עולם עם בתולתא כן יתיתבון בגוייכי בניכי: (ו) על חומותיך ירושלים· רבותינו דרשוהו כמשמעו מלאכים המזכירים את ה' על חורבנה לבנותה מאי אמרי אתה תקום תרחם ציון (תהלים ק"ב) כי בחר ה' בציון (שם קל"ב) כדאיתא במסכת מנחות וי"ת חומותיך אבות הראשונים המגינים עלינו כחומה: הפקדתי שומרים· לכתוב ספר זכרונות שלא ישתכח זכותם מלפני: לא יחשו· מלהזכיר זכותם לפני: המזכירים את ה'· את זכות האבות:

מצודת ציון

(ג) וצניף· מל' מצנפת העשוי לסבב את הראש: (ד) בעולה· מיושבת כמו מבני בעולה (לעיל נד): (ו) הפקדתי· ענין מינוי ונזכרות: לא

מצודת דוד

(ג) עטרת תפארת· ר"ל תהיה שמורה בידו כעטרת תפארת: וצניף מלוכה· כפל הדבר במ"ש: (ד) לא יאמר לך· לא יאמר עוד עליך שאת עזובה מה': ולארצך· על ארצך: חפצי בה· רצוני בה ואינה נעזבת ממני: ולארצך בעולה· לארצך יקרא מיושבת ולא שממה: כי חפץ וגו'· לזאת יקרא ירושלים חפצי בה כי חפץ ה' בך ולכל הארץ בכללה יקראו בעולה כי תבעל ותתיישב באנשים: (ה) כי יבעל· כמו שבחור נושא בתולה מתיישבים יחד מבלי פירוד כן יתיישבו בך בניך ולא יתפרדו ממך: ומשוש· כמו השמחה שיש להחתן על הכלה כן ישיש וגו': (ו) על חומותיך· על עסקי חומותיך: הפקדתי שומרים· אלה השומרים כינוי על אבלי ציון שאין להם עסק אחר כי אם יתמידו בבכי ואבל כשומרי החומות שאינם זזים מן השמירה והוסיף לומר כל היום וכל הלילה כי מנהג שומרי החומות לישן ביום ולא כן המה כי יבכו ויתאבלו ביום ובלילה: תמיד לא יחשו· אינם שותקים בשום זמן וכפל הדבר במ"ש: המזכירים את ה'· כאילו הנביא מצוה לומר להם אתם המתאבלים על ציון להזכיר את המקום על בניה לא

[illegible]

אַל־דֳּמִי לָכֶם׃ ז וְאַל־תִּתְּנוּ דֳמִי לוֹ עַד־יְכוֹנֵן וְעַד־
יָשִׂים אֶת־יְרוּשָׁלַ͏ִם תְּהִלָּה בָּאָרֶץ׃ ח נִשְׁבַּע יְהוָה בִּימִינוֹ
וּבִזְרוֹעַ עֻזּוֹ אִם־אֶתֵּן אֶת־דְּגָנֵךְ עוֹד מַאֲכָל לְאֹיְבַיִךְ
וְאִם־יִשְׁתּוּ בְנֵי־נֵכָר תִּירוֹשֵׁךְ אֲשֶׁר יָגַעַתְּ בּוֹ׃ ט כִּי
מְאַסְפָיו יֹאכְלֻהוּ וְהִלְלוּ אֶת־יְהוָה וּמְקַבְּצָיו יִשְׁתֻּהוּ
בְּחַצְרוֹת קָדְשִׁי׃ י עִבְרוּ עִבְרוּ בַּשְּׁעָרִים פַּנּוּ דֶּרֶךְ הָעָם
סֹלּוּ סֹלּוּ הַמְסִלָּה סַקְּלוּ מֵאֶבֶן הָרִימוּ נֵס עַל־הָעַמִּים׃

רש"י

אל דמי לכם · אל תחרישו: (ט) יאכלוהו · מוסב על דגנך: ישתוהו · מוסב על תירושך: (י) עברו עברו בשערים · אמר נביא עברו ותוכו בתרעיא אפנו לבא דעמא לאורח תקנא: סולו סולו המסלה · כבשו הדרך בטי"ן לוקמי"ן בלע"ז סולו לשון מסלה הוא: סקלו מאבן · סקלו המסלה והשליכו אבני

מצודת דוד

תהיה שתיקה לכם אלא התאבלו והזכירו את ה': (ז) ואל תתנו דמי לו · לא תניחו את ה' לשתוק מלבנותה אלא תפצירו בו עד יכונן את ירושלים על כנה ובסיסה וישים אותה לפאר ותהלה בקרב הארץ: (ח) נשבע ה' · הנביא אמר להם בנחמה הן נשבע ה' בימינו ובזרוע עוזו והוא כפל במ"ש: אם אתן · ענין שבועה הוא וגזם ולא אמר והרי הוא כאדם האומר כך וכך יהיה אם אעשה הדבר הזה וכן אחת נשבעתי בקדשי אם לדוד אכזב (תהלים פט): אשר יגעת בו · בעבודתו ולאספו אל הבית: (ט) כי מאספיו · המאספים אותו אל הבית הם יאכלו את הדגן: והללו את ה' · על השפעת הטובה: ישתוהו · את התירוש: בחצרות קדשי · ר"ל בבתיהם העומדים בחצרות ירושלים עיר הקודש ולא ישתוהו העובדי כוכבים בארצותם: (י) עברו עברו · הוא מאמר הנביא אל העובדי כוכבים עברו בשערי העיר ללכת השדה ופנו ממכשול את הדרך אשר ילכו בו ישראל לשוב לארצם: סולו סולו המסלה · הרימו והגביהו

מצודת ציון

יחשו · לא ישתקו: דמי · ענין שתיקה כמו וידום אהרן (ויקרא י): (ז) ואל תתנו · ואל תניחו וכן ולא נתן סיחון (במדבר כא): יכונן · מל' כן ובסיס: (ח) עוזו · ענין חוזק: תירושך · יינך כמו ואספת דגנך ותירושך (דברים יא): (ט) מאספיו · ענין הכנסה אל הבית כמו ואין איש מאסף אותם (שופטים יט): והללו · ושבחו: (י) פנו · מל' הפנה והסרה: סולו · ענין הרמה והגבהה ודוגמתו סולו לרוכב בערבות (תהלים סח): המסלה · ענין שביל ודרך: סקלו ·

יא וְהִנֵּה יְהוָה הִשְׁמִיעַ אֶל־קְצֵה הָאָרֶץ אִמְרוּ לְבַת־צִיּוֹן
הִנֵּה יִשְׁעֵךְ בָּא הִנֵּה שְׂכָרוֹ אִתּוֹ וּפְעֻלָּתוֹ לְפָנָיו׃ יב וְקָרְאוּ
לָהֶם עַם־הַקֹּדֶשׁ גְּאוּלֵי יְהוָה וְלָךְ יִקָּרֵא דְרוּשָׁה עִיר לֹא
נֶעֱזָבָה׃ סג א מִי־זֶה ׀ בָּא מֵאֱדוֹם חֲמוּץ בְּגָדִים מִבָּצְרָה

רש"י

מכשול לנדדין: מאבן · מהיות שם אבן וכנגד יצר הרע הוא אומר ויש עוד לפותרו על תיקון הדרכים לקבוץ הגליות · סקלו אישפירייא"ן בלע"ז: הרימו נס · כלונס פירק"א בלע"ז אות הוא שיקבצו אלי ויביאו לי את הגולים אלם: (יא) הנה שכרו · שמוכן לתת לעבדיו מוכן אתו: ופעולתו · שכר הפעולה שפעלו עמו לפניו הוא מוכן לתת: (א) מי זה בא מאדום · נתנבא הנביא על שאמר הקב"ה שעתיד לעשות נקמה באדום והוא עצמו בכבודו יהרוג את שר שלהם תחלה כענין שנאמר כי רותה בשמים חרבי ואח"כ על אדום תרד וניכר בזעם פניו שהרגם הרג רב והנביא מדבר בלשון מלחמות בני אדם לבושי בגדים ובהרגם הרג הדם נתז על בגדיהם כי כן דרך הכתובים מדברים בשכינה כדרך בני אדם לשבר את האוזן מה שהיא יכולה לשמוע וכן וקולו כקול מים רבים דימה הנביא קול הזק שלו לקול מים רבים לשבר את האוזן כדרך שאפשר לה לשמוע שאין להבין ולהאזין ברוב גבורות אלהינו להשמיעה כמות שהיא: מי זה בא מאדום · ישראל אומר מי זה וגו' ובא חמוץ בגדים לבועים בדם וכל דבר שהוא מתנאץ בריחו ובמראיתו נופל בו לשון חימוץ: מבצרה · אמרו רבותינו (מכות י"ב ושם איתא שלש)

מצודת ציון

הסירו האבנים וכן ויעזקהו ויסקלהו (לעיל ה): מאבן · מהיות בה אבן וכן וימאסך ממלך (ש"א ט"ו) ורצה לומר מהיות מלך: נס · הוא כלונס ארוך ובראשו וילון: סג (א) חמוץ · ענין צביעה ואין לו דומה ויתכן שהוא הפוך מן תמחץ רגלך בדם (תהלים סח) שהרגל הצבוע מדם נראה כפלוע: מבצרה · מלשון מבצר:

מצודת דוד

את המסלה להשוות הגומות להיות נוח ללכת: סקלו מאבן · השליכו משם האבנים מהיות נשאר שם אבן מכשול: הרימו נס · הגביהו למעלה נס לרמז את העובדי כוכבים להביא את ישראל לארצם: (יא) השמיע · שבא זמן הגאולה: ישעך בא · ר"ל בא המושיע: שכרו · גמול השכר שעליו לשלם לישראל הנה מוכן אתו: ופעולתו · שכר הפעולה שעליו לפרוע הוא לפניו ומוכן לתתו והוא כפל במ"ש: (יב) להם · לבני ציון: גאולי ה' · הגאולים של ה': ולך · על ציון יאמר: דרושה · ה' דורש בשלומה ולא נעזבה ממנו: סג (א) מי זה בא מאדום · הנביא התנבא שעתיד הקב"ה לעשות נקמה באדום והשר של מעלה

זֶה הָדוּר בִּלְבוּשׁוֹ צֹעֶה בְּרֹב כֹּחוֹ אֲנִי מְדַבֵּר בִּצְדָקָה רַב
לְהוֹשִׁיעַ: ב מַדּוּעַ אָדֹם לִלְבוּשֶׁךָ וּבְגָדֶיךָ כְּדֹרֵךְ בְּגַת:
ג פּוּרָה י דָּרַכְתִּי לְבַדִּי וּמֵעַמִּים אֵין־אִישׁ אִתִּי וְאֶדְרְכֵם

רש"י   פתח בס"פ

שתי טעיות עתיד שר של אדום לטעות כסבור הוא שבצרה היא כצר במדבר שהיתה עיר מקלט · וטועה משום שאין קולטת אלא שוגג והוא הרג את ישראל מזיד · ועוד יש מדרש אגדה על שהספיקה בצרה מלך לאדום במות מלכה הראשון וימלוך תחתיו יובב בן זרח מבצרה ובצרה ממואב היא כענין שנאמר על קריות ועל בצרה: זה · שהיה הדור בלבושו וצועה ונאזר ברוב כחו והקב"ה משיבו אני הוא שעלתה לפני לדבר בצדקת האבות ובצדקת דורו של צרה וצדקתי גם היא עמהם ונגליתי להיות רב להושיע והם אומרים מדוע אדום ללבושך מדוע בגדיך אדומים: (ג) ומעמים אין איש אתי · מתיצב

מצודת דוד

מעלה מאדום יהרוג תחלה והגביה מדבר בלשון הנוהג בבני אדם לבושי בגדים אשר בהרגם את מי נתז הדם על בגדיהם ולזה אמר כאילו ישאלו מי הוא זה הבא מאדום מולבש בגדים בדם מעיר הבצורה היא כרך גדול: זה הדור בלבושו · הלא זה היה הדור בלבושו המפואר ומה זה נתלכלכו בדם: צעה ברב כחו · הלא ברוב כחו מניע ומטלטל את כל הרוצה ממקום למקום ואין מי עומד נגדו ומה זה הדם על לבושו: אני מדבר בצדקה · כאילו המקום משיב לומר אני הוא זה המדבר והמבטיח לעשות צדקה לישראל ואני הוא המרבה להושיע כאשר הבטחתי: (ב) מדוע אדום ללבושך · כאילו שאלו גם אותו מדוע כתמים אדומים על לבושיך ובגדיך המה כבגדי הדורך בגת להוציא היין מן הענבים שיש על בגדיו כתמים אדומים מהתזת היין: (ג) פורה דרכתי לבדי · כאילו המקום ישיב לומר אני לבדי דרכתי גת הענבים ר"ל לא בזכותכם כ"א בצדקתי לבדי הרגתי השר להוציא דמו כמו שדורכים בגת להוציא היין: ומעמים · אין מי מאומות העובדי כוכבים לעמוד עמדי במלחמה כי הרגתי השר של מעלה: ואדרכם · א"כ אני דורך גם אותם באפי ואני

מצודת ציון

הדור · ענין פאר ויופי: צעה · ענין הטרוד והטלטול כמו צועה זונה (ירמיה ב): (ב) ללבושך · על לבושך: כדורך · מל' דריכה ורמיסה: בגת · כן שם הכלי שדורכים שם הענבים להוציא היין וכן גת דרך ה' (איכה א): (ג) פורה · הגת תקרא פורה כי שם מפררים הענבים להוציא היין וכן חמשים פורה (חגי ב): ואדרכם · וארמסם · ענינם אחד וכפל

רומסם

בְּאַפִּי וְאֶרְמְסֵם בַּחֲמָתִי וְיֵז נִצְחָם עַל־בְּגָדַי וְכָל־מַלְבּוּשַׁי
אֶגְאָלְתִּי: ד כִּי יוֹם נָקָם בְּלִבִּי וּשְׁנַת גְּאוּלַי בָּאָה:
ה וְאַבִּיט וְאֵין עֹזֵר וְאֶשְׁתּוֹמֵם וְאֵין סוֹמֵךְ וַתּוֹשַׁע לִי זְרֹעִי
וַחֲמָתִי הִיא סְמָכָתְנִי: ו וְאָבוּס עַמִּים בְּאַפִּי וַאֲשַׁכְּרֵם
בַּחֲמָתִי וְאוֹרִיד לָאָרֶץ נִצְחָם: ז חַסְדֵי יְהוָה ׀ אַזְכִּיר

רש"י

תרי טעמי

לפני להלחם: ויז נצחם · דמם שהוא תקפו ונצחונו של אדם: אגאלתי · כמו נגאלו בדם (איכה ד'): (ה) ואביט ואין עוזר · לישראל: ואשתומם · לשון שתיקה וכבר פירשתי למעלה וישתומם כי אין מפגיע: וחמתי היא סמכתני · חמתי שיש לי על העובדי כוכבים אשר אני קצפתי מעט על עמי והמה עזרו לרעה היא סמכתני חזקה ידי ועוררה את לבי ליפרע מהם ואע"פ שאין ישראל ראויים והגונים לגאולה: (ו) ואבוס · לשון מתגולל בדם ודורך ברגלים כמו מתבוססת בדמיך (יחזקאל ט"ז) וכמו בוססו את חלקתי (ירמיה י"ב): נצחם · גבורת נצחונם: (ז) חסדי ה' אזכיר · הנביא אמר

מצודת ציון

הדבר במ"ש: ויז · מל' הזאה וטפטוף: נצחם · הוא הדם שהוא כח האדם וחזקו והוא מל' וגם נצח ישראל (ש"א ט"ו): אגאלתי · ענין לכלוך כמו לחם מגואל (מלאכי א) והא' תחת הה': (ה) ואשתומם · ענין תמהון והתבוננות וכן וישתומם כי אין מפגיע (לעיל נ"ט): (ו) ואבוס · ענין רמיסה כמו כגבורים בוסים (זכריה י'): ואשכרם · מל' שכרות ובלבול הדעת: נצחם ·

מצודת דוד

רומס אותם בחמתי: ויז נצחם · ודמם טפטף על בגדי ולכלכתי כל מלבושי וכ"ז הוא דרך משל מלשון הנוהג בבני אדם: (ד) כי יום נקם בלבי · זמן רב היה בלבי יום הנקם לנקום בעובדי כוכבים: ושנת גאולי באה · בא זמן לגאול את עמי ולעשות הנקם: (ה) ואביט · הייתי מסתכל אם אמצא עוזר אבל אין עוזר ר"ל הסתכלתי אם יש זכות בישראל שיהיה עזר וסעד אל הגאולה ולא מצאתי בהם זכות: ואשתומם · עמדתי בתמהון והתבוננתי אם אמצא בהם זכות להיות סומך את הגאולה ואין סומך וכפל הדבר במ"ש: ותושע לי זרועי · הזרוע שלי תושע לי ואם אין בהם זכות: וחמתי · החמה שיש לי על העובדי כוכבים היא תסמוך אותי לגאול את ישראל ולעשות בהם נקם: (ו) ואבוס · ארמוס את העמים באפי ואשכר אותם בכוס חמתי (המשיל חמת המקום ליין המשכר המבלבל דעת האדם): ואוריד לארץ נצחם · את דמם אשפוך לארץ: (ז) חסדי ה' אזכיר · אמר הנביא אזכיר את ישראל חסדי ה' שעשה עמהם אשר מהראוי להרבות תהלות ה' כפי הראוי

תְּהִלֹּות יְהֹוָה כְּעַל כֹּל אֲשֶׁר־גְּמָלָנוּ יְהֹוָה וְרַב־טוּב לְבֵית
יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר־גְּמָלָם כְּרַחֲמָיו וּכְרֹב חֲסָדָיו׃ ח וַיֹּאמֶר אַךְ־
עַמִּי הֵמָּה בָּנִים לֹא יְשַׁקֵּרוּ וַיְהִי לָהֶם לְמוֹשִׁיעַ׃ ט בְּכָל־
צָרָתָם ׀ לֹא לוֹ ק' צָר וּמַלְאַךְ פָּנָיו הוֹשִׁיעָם בְּאַהֲבָתוֹ
וּבְחֶמְלָתוֹ הוּא גְאָלָם וַיְנַטְּלֵם וַיְנַשְּׂאֵם כָּל־יְמֵי עוֹלָם׃
י וְהֵמָּה מָרוּ וְעִצְּבוּ אֶת־רוּחַ קָדְשׁוֹ וַיֵּהָפֵךְ לָהֶם לְאוֹיֵב
הוּא נִלְחַם־בָּם׃ יא וַיִּזְכֹּר יְמֵי־עוֹלָם מֹשֶׁה עַמּוֹ אַיֵּה ׀

רש"י

אזכיר את ישראל את חסדי ה' : ורב טוב · אזכיר אשר גמל לבית ישראל ברחמיו : (ח) אך עמי המה · אע"פ שגלוי לפניו שיבגדו בי מכל מקום עמי הם והרי הם לפני כבנים אשר לא ישקרו : (ט) בכל צרתם · שהביא עליהם : לא צר · לא היצר להם כפי מעלליהם שהיו ראויין ללקות כי מלאך פניו הוא מיכאל שר הפנים ממשמשים לפניו הושיעם תמיד בשליחותו של מקום : (י) והמה מרו · הקניטו כמו ממרים הייתם : (יא) ויזכור ימי

מצודת דוד

הראוי להללו על כל הטובה אשר גמלנו ה' ורב הטוב הנתון לישראל אשר גמלם כרחמיו וכרוב חסדיו ולא כצדקותינו : (ח) ויאמר · כשהוציאם ממצרים אמר אך המה לבד עמי המה ובהם בחרתי מכל העובדי כוכבים ולבנים יחשבו לי ולא ישקרו בי לעזבני ולכן היה להם למושיע : (ט) בכל צרתם · בכל זמן שהיו בצרה היה לו כביכול צר ר"ל לא היה ת"ו שמחה לפני המקום : ומלאך פניו · מלאך המשמש לפניו הושיעם בשליחות המקום : באהבתו · בעבור אהבתו להם וחמלתו עליהם גאלם מן הצרה ההיא : וינטלם · סבל משאם לתת די מחסורם כל ימי עולם בכל שני הדורות : (י) והמה מרו · ר"ל לא כן היה כפי מה שחשב אשר לא ישקרו בו כי המה מרו בו ועצבו לפני רוח קדשו : ויהפך · אז נהפך להם לאויב להביא עליהם הרעות והוא נלחם בם ולא באו במקרה : (יא) ויזכור · בגלות יזכור ישראל את ימי עולם שהיה מקדם כששלח את משה לעמו והסרה למ"ד השמוש במלת עמו : איה המעלם מים · ר"ל יאמרו איה הוא המעלה אותם מן הים עם רועה צאנו ר"ל ע"י משה שהיה מנהיג את עמו וכאילו יאמרו מדוע לא יעשה עמנו
כזאת

מצודת ציון

דמס : (ז) גמלנו · מלשון גמול ותשלום טובה : (ט) ובחמלתו · מל' חמלה ורחמנות : וינטלם · ענין סבל המשא כמו כי נטל עליו (איכה ג) ולתוספת ביאור אמר וינשאם : (י) מרו ·

הַמַּעֲלֵם מִיָּם אֵת רֹעֵה צֹאנוֹ אַיֵּה הַשָּׂם בְּקִרְבּוֹ אֶת־רוּחַ
קָדְשׁוֹ׃ יב מוֹלִיךְ לִימִין מֹשֶׁה זְרוֹעַ תִּפְאַרְתּוֹ בּוֹקֵעַ מַיִם
מִפְּנֵיהֶם לַעֲשׂוֹת לוֹ שֵׁם עוֹלָם׃ יג מוֹלִיכָם בַּתְּהֹמוֹת
כַּסּוּס בַּמִּדְבָּר לֹא יִכָּשֵׁלוּ׃ יד כַּבְּהֵמָה בַּבִּקְעָה תֵרֵד רוּחַ
יְהוָה תְּנִיחֶנּוּ כֵּן נִהַגְתָּ עַמְּךָ לַעֲשׂוֹת לְךָ שֵׁם תִּפְאָרֶת׃
טו הַבֵּט מִשָּׁמַיִם וּרְאֵה מִזְּבֻל קָדְשְׁךָ וְתִפְאַרְתֶּךָ אַיֵּה

רש"י

עולם משה עמו · הנביא מתאונן ואומר בלשון תחנה היום בגולה זוכר עמו את ימי עולם את ימי משה ובלרתו הוא אומר איה משה רועהו המעלנו מים סוף : את רועה צאנו · דמיון רועה המעלה את צאנו איה הוא אשר שם בקרב ישראל את רוח קדשו של הקב"ה ולימדנו חוקים ומשפטים : (יב) מוליך לימין משה זרוע תפארתו · הקב"ה היה מוליך לימין משה את זרוע גבורתו בכל עת שהיה צריך לעזרתו של הקב"ה היה זרועו מוכן לימינו : (יג) כסוס במדבר· שאינו נכשל לפי שהיא ארץ חלקה כן לא נכשלו בתהום : (יד) כבהמה· אשר בבקעה תרד ובקעה היא ארץ חלקה ואין בה מכשול קנפניי"א בלע"ז : תרד·תתפשט כמו(לעיל מ"ה) לרד לפניו גוים כן רוח ה' תניחנו לתהום ועשה בו דרך כבושה:כן נהגת עמך·כן היה הכל כמו שאמרנו נהגת עמך:(טו)איה

מצודת ציון

מל' מרי ומרד : (יג) בתהומות · עומק הים : (יד) תניחנו · ענין הנהגה כמו נחית כצאן (תהלים עז) : (טו) מזבול · ענין מדור כמו בית

מצודת דוד

כזאת גם היום : איה השם וגו' · איה השם בקרב משה את רוח הנבואה : (יב) מוליך · מוסב על מלת איה לומר איה המוליך לימין משה את זרוע תפארתו ר"ל חוזק ה' היתה מוכנת למשה בכל עת תפלו : בוקע · איה הבוקע מפניהם מי הים והירדן לעשות לעצמו שם גבורה עד עולם : (יג) מוליכם · איה המוליכם בעומק הים כסוס הרץ במדבר במקום ישר ושוה שאינו נכשל במרוצתו כן לא נכשלו כאשר הלכו בעומק הים כי היה המקום שוה וישר : (יד) כבהמה בבקעה תרד · כמו הבהמה היורדת ללכת בבקעה שנוח לה מאילו עולה ללכת בהר כן רוח ה' הנהיג את ישראל בנחת : כן נהגת עמך · ר"ל כך היה הכל כמו שאמרנו באופן זה נהגת עמך לעשות לך פרסום שם תפארת : (טו) הבט משמים · ר"ל הואיל וכן עשית בימים הקדמונים לכן גם עתה הבט משמים וראה ממדור קדשך מה שהעובדי כוכבים עושים לנו : איה קנאתך · איה הקנאה והגבורה שהראית בהעובדי כוכבים בימים הקדמונים

קִנְאָתְךָ וּגְבוּרֹתֶיךָ הֲמוֹן מֵעֶיךָ וְרַחֲמֶיךָ אֵלַי הִתְאַפָּקוּ׃
טז כִּי־אַתָּה אָבִינוּ כִּי אַבְרָהָם לֹא יְדָעָנוּ וְיִשְׂרָאֵל
לֹא יַכִּירָנוּ אַתָּה יְהוָה אָבִינוּ גֹּאֲלֵנוּ מֵעוֹלָם
שְׁמֶךָ׃ יז לָמָּה תַתְעֵנוּ יְהוָה מִדְּרָכֶיךָ תַּקְשִׁיחַ

רש"י

קנאתך · הראשונה: המון מעיך · שהיו רגילים להמות עלינו כאשר מאז כענין שנאמר (ירמיה ל"א) על כן המו מעי לו והמון רחמיך הראשונים אלינו עתה התאפקו נתחברו מהיות הומים עלינו כאשר מאז: התאפקו · כמו ויתאפק ויאמר שימו לחם (בראשית מ"ג) נתאפק ולא הכירו את אשר נכמרו רחמיו אל אחיו: (טז) כי אתה אבינו · ועליך להביט ולראות בצרותינו: כי אברהם לא ידענו · בצרת מצרים: וישראל לא יכירנו · במדבר כי כבר נסתלקו מן העולם: ואתה ה' אבינו · בכולם נעשית לנו אב · ורבותינו דרשו בו כמו שדרשו במסכת שבת: (יז) למה תתענו · כי בידך להסיר יצר הרע כמה שנאמר כחומר ביד היוצר וגו' (ירמיה י"ח) ואומר והסירותי את לב האבן וגו' (יחזקאל ל"ו): תקשיח ·

מצודת דוד

הקדמונים: המון מעיך · מה שבימים הראשונים היו מעיך הומים עלי ורחמת אותי הנה עתה התחזקו אלי כי אמצת לבבך ומאנת לרחם: (טז) כי אתה אבינו · וראוי לאב לרחם על בנים: כי אברהם לא ידענו · עשה עצמו כאילו לא ידענו עם כי נגלה לו בברית בין הבתרים שעבוד ארבעה מלכיות לא התפלל עלינו: וישראל לא יכירנו · עשה עצמו כאילו לא הכיר אותנו עם כי נגלה לו שעבוד מלכיות בשעה שראה סולם מוצב ארצה ומלאכי אלהים עולים ויורדים בו הם שרי העובדי כוכבים זו עולה וזו יורדת לא שם לבו להתפלל עלינו: אתה ה' אבינו · בכל ימי המלכיות שמת לבך עלינו כדרך האב המשים לבו בתקנת בנו: גואלנו מעולם שמך · מימות עולם שמך הוא גואלנו כי בכל פעם אתה הוא הגואל אותנו: (יז) למה תתענו · ר"ל בעבור גלות העובדי כוכבים ואורך הגלות אנו תועים מיראתך וכאילו אתה מתעה אותנו: תקשיח לבנו · בעבור זה הוקשה לבנו וסר מן היראה וכאילו מידך

מצודת ציון

זבול לך (מ"א ח): קנאתך · ענין חמה וכעס כמו בקנאו את קנאתי (במדבר כ"ה): המון מעיך · הוא ענין הכמרת רחמים והמיה וכן על כן המו מעי לו (ירמיה ל"א): התאפקו · ענין התחזקות ואמוץ הלב וכן ויתאפק ויאמר שימו לחם (בראשית מ"ג): (יז) תתענו · מל' תועה: תקשיח · היא מלה מורכבת מן קשה ומן כח ר"ל תקשה ותשית לבנו וכן הקשיח בניה (איוב ל"ט)

לִבֵּנוּ מִיִּרְאָתֶךָ שׁוּב לְמַעַן עֲבָדֶיךָ שִׁבְטֵי נַחֲלָתֶךָ׃
יח לַמִּצְעָר יָרְשׁוּ עַם־קָדְשֶׁךָ צָרֵינוּ בּוֹסְסוּ מִקְדָּשֶׁךָ׃
יט הָיִינוּ מֵעוֹלָם לֹא־מָשַׁלְתָּ בָּם לֹא־נִקְרָא שִׁמְךָ עֲלֵיהֶם
לוּא־קָרַעְתָּ שָׁמַיִם יָרַדְתָּ מִפָּנֶיךָ הָרִים נָזֹלּוּ׃ סד א כִּקְדֹחַ
אֵשׁ הֲמָסִים מַיִם תִּבְעֶה־אֵשׁ לְהוֹדִיעַ שִׁמְךָ לְצָרֶיךָ

רש"י

לשון אימון לב: (יח) למצער ירשו עם קדשך · גדולתם וירושתם זמן מועט היתה להם: בוססו · דושו: (יט) היינו · עתה כעם אשר לא נתת למשל בם מעולם וכאילו לא נקרא שמך עליהם: לוא קרעת שמים · וירדת להצילנו עתה כאשר ירדת להציל מיד מצרים אז מפניך הרים נזולו ברתת וזיע: (א) כקדוח אש · את דבר הנימס מלפניו וכאשר המים תבעה האש כשתתן גחלת או מתכת בוערת במים יעלו המים אבעבועות כל זה עשית במצרים ויהי ברד ואש מתלקחת בתוך הברד (שמות ט') אבל יונתן תירגם כקדות אש המסים על אליהו בהר הכרמל שנאמר בו ואת המים אשר בתעלה לחכה (מלכים א' י"ח): להודיע שמך לצריך · כענין שנאמר באותה

מצודת ציון

ועם כי המה בשי"ן וזהו בעבור מלת קשה: (יח) למצער · למעט זמן כמו הלא מצער היא (בראשית י"ט): בוססו · ענין רמיסה כמו יבוס צרינו (תהלים ס): (יט) לוא · הוא כמו אם וכן לו החייתם אותם (שופטים ח): נזלו · ענין נטיפה כמו יזל מים מדליו (במדבר כ"ו): סד (א) כקדח · ענין שריפה כמו אש קדחה באפי (דברים ל"ב): המסים·

מצודת דוד

בא והוא כפל ענין במ"ש: שוב · לכן שוב אלינו להשרות שכינתך בינינו כמאז ואם אין בנו מעשים עשה למען עבדיך הם האבות ולמען השבטים אשר הנחלתם לך לנחלה: (יח) למצער · על מעט זמן ירשו עם קדשך את המקדש ועתה הצרים אותנו הנה בוססו ורמסו את מקדשך: (יט) היינו מעולם · הלא מעולם היינו אנחנו עם ממשלתך ולא משלת בעובדי כוכבים וחוזר ומפרש לא היה שמך נקרא עליהם כמו שהיה נקרא עלינו להקרא אלהי ישראל: לוא קרעת שמים · האם למענם קרעת השמים להיות נפתח וירדת על הארץ לתת תורה להרעיד ההרים ולהחרידם להיות הזיעה מטפטף מהם מגודל החרדה כמו שירדת למעננו לתת לנו התורה לכן גם עתה עשה עמנו כמאז: סד (א) כקדח אש המסים · ר"ל הנה מאז כלית את הצרים אותנו כמו אש שמקדיח ושורף את הדבר הנמס עד התכלית וכמו תוס האש מעלה במים רתיחה ואבעבועות ומוספת והולכת כן הוספת ליסר את הצרים: להודיע · ר"ל לא בצדקותינו

מִפָּנֶיךָ גּוֹיִם יִרְגָּזוּ׃ ב בַּעֲשׂוֹתְךָ נוֹרָאוֹת לֹא נְקַוֶּה יָרַדְתָּ
מִפָּנֶיךָ הָרִים נָזֹלּוּ׃ ג וּמֵעוֹלָם לֹא־שָׁמְעוּ לֹא הֶאֱזִינוּ עַיִן
לֹא־רָאָתָה אֱלֹהִים זוּלָתְךָ יַעֲשֶׂה לִמְחַכֵּה־לוֹ׃ ד פָּגַעְתָּ
אֶת־שָׂשׂ וְעֹשֵׂה צֶדֶק בִּדְרָכֶיךָ יִזְכְּרוּךָ הֵן־אַתָּה קָצַפְתָּ

ר ש " י

מכה והולם בעבור זאת העמדתיך וגו' (שמות ט') לו עשית עתה כן אז מפניך גוים ירגזו: (ב) בעשותך · במצרים וכל האויבים נוראות אשר לא היינו מקוים שתעשה לנו כל אותן נוראות שלא היינו הגונים לכך: ירדת · להר סיני אז מפניך הרים נזולו כך פירש דונש בן לברט: (ג) ומעולם לא שמעו · כאותן נוראות שנעשות לאחת מכל העובדי כוכבים לפניו כן וגם עין לא ראתה אלהים אחר זולתך אשר יעשה האלהים למחכה לו מה שעשית אתה למחכים לך כך שמעתי מרבי יוסי והנאני· אבל רבותינו שאמרו כל הנביאים כולם לא נתנבאו אלא לימות המשיח אבל לעולם הבא עין לא ראתה וגו' משמע עין שום נביא לא ראתה את אשר יעשה הקב"ה למחכה לו זולתי עיניך אתה אלהים: (ד) פגעת את שש ועושה צדק · כמו ויפגע בו וימת (מ"א ב') סילקת ממנו והרגת את הצדיקים שהיו ששים לעשות צדק ובדרכי רחמיך היו מזכירים אותך בתפלתם: הן אתה · כשקצפת

מצודת דוד

כצדקותינו כ"א להודיע פרסום שמך אל צריך הם המכחישים בה': מפניך · אז חרדו הגוים מפניך: (ב) בעשותך · בעת עשיית פלאות נוראות אשר לא היינו מקוים להם כי לא היינו כדאים לנפלאות כאלה: ירדת · ר"ל לא היה די באלה כי עוד ירדת למעננו על הר סיני ונתת לנו התורה ואז חרדו ההרים מפניך עד שהיו מטפטפים זיעה מגודל החרדה: (ג) ומעולם · מימות עולם לא שמעו הבריות ולא האזינו כדברים האלה: עין לא ראתה · שום עין לא ראתה אשר אלהים זולתך יעשה כדברים האלה אל מי אשר מחכה לו ומאמין בו: (ד) פגעת · הנה עתה סלקת ממנו את הצדיקים אשר כל אחד מהם היה שש לעשות צדק כי היה מצפה שתבוא לידו: בדרכיך יזכרוך · בדרכי רחמיך היו מזכירים אותך בתפלתם: הן אתה קצפת · באמת כאשר אתה קצפת עלינו והקצף היה בעבור כי נחטא

מצודת ציון

מלשון המסה והמגס: תבעה · מלשון אבעבועות: ירגזו · ענין תנועת הרעדה כמו רגזו ואל תחטאו (תהלים ד): (ב) נזולו · נטפו: (ג) האזינו · ענין שמיעה והוא מלשון אוזן: זולתך · בלעדך: למחכה · ענין תקוה כמו לכן חכו לי (צפניה ג): (ד) פגעת · ענין פגישה לרעה בהכאת נפש כמי וס' הפגיע בו (לעיל נ"ג): שש · ענין

וַנֶּחֱטָא בָּהֶם עוֹלָם וְנִוָּשֵׁעַ׃ ה וַנְּהִי כַטָּמֵא כֻּלָּנוּ וּכְבֶגֶד עִדִּים כָּל־צִדְקֹתֵינוּ וַנָּבֶל כֶּעָלֶה כֻּלָּנוּ וַעֲוֹנֵנוּ כָּרוּחַ יִשָּׂאֻנוּ׃ ו וְאֵין־קוֹרֵא בְשִׁמְךָ מִתְעוֹרֵר לְהַחֲזִיק בָּךְ כִּי־הִסְתַּרְתָּ פָנֶיךָ מִמֶּנּוּ וַתְּמוּגֵנוּ בְּיַד־עֲוֹנֵנוּ׃ ז וְעַתָּה יְהוָה אָבִינוּ אָתָּה אֲנַחְנוּ הַחֹמֶר וְאַתָּה יֹצְרֵנוּ וּמַעֲשֵׂה יָדְךָ

רש"י

עלינו על כל אשר היינו חוטאים בהם מעולם נושענו בתפלתם נושענו מעולם: ונושע · לשון הוה: (ה) ונהי כטמא · מאחר שנסתלקו הצדיקים ממנו: וכבגד עדים · ולבוש מרחק כבגד מאוס שהכל אומרים הסר · עדים תרגום של סהרה: ונבל כעלה · ונכמוש כעלה פלייסט"ר בלע"ז: ועוננו כרוח ישאנו · וכתובנא כרוחא איתנטילנא: (ו) מתעורר · כמו מתגבר על יצרו: ותמוגנו · ותניענו:

מצודת ציון

בנחם: (ה) ונהי · נהיה: עדים · ענינו מופסד ובלוי ובדרז"ל המשמשת בעדים (נדה ב) ור"ל סמרטוטין: ונבל · ענין כמישה כמו ועלהו לא יבול (תהלים א): כעלה · עלי האילן: (ו) מתעורר · מל' הערה והתגברות: להחזיק · לאחוז: ותמוגנו · מלשון המגה והמסה: ביד · ר"ל בעבור: (ז) החומר · טיט היוצר: יוצרנו · יאמר על יוצר חרש ועל הבריאה המוחלטת:

מצודת דוד

לדוגמתו הקיצותי ואראה (ירמיה לא) ור"ל הסקצה היתה על כי ראיתי: בהם עולם ונושע · בכל ימי עולם בטחנו בזכותם ובתפלתם והיינו נושעים על ידיהם והלך לו הקצף עם כי בא על החטא ולא שבנו עליו: (ה) ונהי · ועתה בהסתלקם נהיה כולנו כטמא כי אין מי יגן עלינו: וכבגד עדים וגו' · כל הצדקות שאנו עושים המה כבגד בלוי וסמרטוטין כי אינם מדעת שלימה רק להתיהר: ונבל כעלה כולנו · ולכן כמשנו ותם כחנו כעלה הכמושה: ועוננו · העונות מקטריגים עלינו ונפרעים אותנו להיות נעים ונדים כרוח הנושא דבר ומנידו: (ו) ואין קורא · לא יש בנו מי אשר יקרא בשמך להתפלל עלינו: מתעורר · מלת ואין משמשת בשתים לומר אין מי מתעורר להחזיק ידו בך להיות נמשך אחריך להחזיר אותנו למוטב ולשוב אליך: כי הסתרת · כאשר הסתרת פניך ממנו בעבור מעשינו היינו נמסים עבור עונינו כי אין מי להשיב אפך ממנו לא כמו לשעבר שהיה מי להעביר הקצף ולבטל הגזירה: (ז) ועתה ה' · ר"ל עכ"ז הלא אתה אבינו ודרך האב לרחם על הבן: אנחנו החומר · ר"ל כמו יוצר חרש עושה כטובה הכלי מן החומר כן הלא אתה בראת אותנו וכולנו המה מעשה

כֻּלָּנוּ׃ ח אַל־תִּקְצֹף יְהוָה עַד־מְאֹד וְאַל־לָעַד תִּזְכֹּר עָוֺן
הֵן הַבֶּט־נָא עַמְּךָ כֻלָּנוּ׃ ט עָרֵי קָדְשְׁךָ הָיוּ מִדְבָּר צִיּוֹן
מִדְבָּר הָיָתָה יְרוּשָׁלִַם שְׁמָמָה׃ י בֵּית קָדְשֵׁנוּ וְתִפְאַרְתֵּנוּ
אֲשֶׁר הִלְלוּךָ אֲבֹתֵינוּ הָיָה לִשְׂרֵפַת אֵשׁ וְכָל־מַחֲמַדֵּינוּ
הָיָה לְחָרְבָּה׃ יא הַעַל־אֵלֶּה תִתְאַפַּק יְהוָה תֶּחֱשֶׁה וּתְעַנֵּנוּ
עַד־מְאֹד׃ סה א נִדְרַשְׁתִּי לְלוֹא שָׁאָלוּ נִמְצֵאתִי לְלֹא
בִקְשֻׁנִי אָמַרְתִּי הִנֵּנִי הִנֵּנִי אֶל־גּוֹי לֹא־קֹרָא בִשְׁמִי׃

רש"י

(יא) תחשה ותענו · התרים על העשוי לנו עד כאן תפלת הנביא ותחלתה חסדי ה' אזכיר : (א) נדרשתי ללוא שאלו · הקב"ה משיבו א"א שלא להנקם מהם כי נדרשתי מהם להוכיחם ע"י נביאי והם לא היו שואלים : אמרתי הנני הנני · שובו אלי והנני מוכן לקבל אל גוי לא קורא בשמי · אשר לא היה חפץ להיות נקרא על שמי :

מצודת דוד

ידיך והיאך תשחית מעשה ידיך : (ח) עד מאד · אל תרבה לקצוף : ואל לעד וגו' · אל תזכור העון עד עולם : הן הבט נא · התבונן עתה בנו וראה אשר כולנו המה עמך ומאמינים בך ואין לבב מי פונה מאחריך : (ט) ערי קדשך · הנה ערי קדשך היו חרבות כמדבר וגם ציון היתה כמדבר וירושלים היא שממה : (י) ותפארתנו · אשר היינו מתפארים בו : אשר הללוך · אשר בו הללוך אבותינו : לשרפת אש · להיות נשרף באש : וכל מחמדינו · כל המקומות החמודות שהיו לנו נהפך כל אחד להיות חרבה : (יא) העל אלה · וכי על חורבן אלה הדברים תתאפק ותאמץ לבך לבל יכמרו רחמיך : תחשה · וכי תחרש לעובדי כוכבים אשר כל אלה עשו וכי עוד תענה אותנו בידם עד זמן מרובה הלא די במה שעבר : סה (א) נדרשתי · כאילו האל משיב לבני הגולה על תלונתם לומר איך אגאל אתכם הלא מצאתי עצמי להיות נדרש בצרה אבל היתה בלא תועלת כי היא היתה לעם אשר לא שאלו לדרוש אלי : נמצאתי · הייתי ממציא עצמי והיא היתה מבלי תועלת כי היתה לעם אשר לא בקשו אותי וכפל הדברים פעמים רבות להפלגת הענין והתמדתי כי הרבה לשלוח נביאים להחזירם למוטב ולא הועיל : אמרתי הנני · לקבל תפלתך : אל גוי

מצודת ציון

(י) הללוך · מלשון הלול ושבח : מחמדינו · מלשון חמוד ואהוב : לחרבה · מל' חורבן : (יא) תתאפק · ענין התחזקות ואמצות הלב : תחשה · ענין שתיקה כמו עת להשות (קהלת ג') : ותעננו · מלשון עגוי :

ב פֵּרַשְׂתִּי יָדַי כָּל־הַיּוֹם אֶל־עַם סוֹרֵר הַהֹלְכִים הַדֶּרֶךְ לֹא־
טוֹב אַחַר מַחְשְׁבֹתֵיהֶם׃ ג הָעָם הַמַּכְעִיסִים אוֹתִי עַל־פָּנַי
תָּמִיד זֹבְחִים בַּגַּנּוֹת וּמְקַטְּרִים עַל־הַלְּבֵנִים׃ ד הַיֹּשְׁבִים
בַּקְּבָרִים וּבַנְּצוּרִים יָלִינוּ הָאֹכְלִים בְּשַׂר הַחֲזִיר וּפְרַק
ומרק ק׳ פִּגֻּלִים כְּלֵיהֶם׃ ה הָאֹמְרִים קְרַב אֵלֶיךָ אַל־תִּגַּשׁ־
בִּי כִּי קְדַשְׁתִּיךָ אֵלֶּה עָשָׁן בְּאַפִּי אֵשׁ יֹקֶדֶת כָּל־הַיּוֹם׃

רש״י

(ב) פרשתי ידי · כדי לקבלם בתשובה : סורר · סר מן הדרך : (ג) זובחים בגנות · מעמידים עבודת כוכבים בגנותיהן ושם מקטרין בשמים על הלבנים : (ד) היושבים בקברים · שתשרה עליהם רוח טומאה של שדים : ובנצורים · הם פגרי המתים שהם נתונים במצור שאינם יכולין לצאת : ומרק פגולים · רוטב נתעב כמו ואת המרק שפך (שופטים ו׳) : (ה) האומרים · אל הצדיקים קרב אליך עמוד בעצמך ואל תגש בי : כי קדשתיך · כי קדשתי

מצודת ציון

סה (ב) סורר · מעוות וכן בן סורר ומורה (דברים כ״א) : (ג) על פני · לפני וכן על פניך יברכך (איוב א) : הלבנים · עשוים מחומר ושורפין בכבשן לשומם בבנין : (ד) ובנצורים · מל׳ מצור כמו כעיר נצורה (לעיל א) : ומרק · רוטב מבישול הבשר כמו ואת המרק שפך (שופטים ו) : פגולים · ענין תעוב כמו פגול הוא לא ירצה (ויקרא יט) : (ה) עשן · ענין כעס כמו עלה עשן באפו (תהלים יח) : יוקדת · בוערת

מצודת דוד

גוי · ר״ל אבל היתה אל גוי אשר לא רצו לקרוא בשמי : (ב) פרשתי ידי · שיתקרבו אלי ואקבל תשובתם כאדם המרמז לחבירו לבוא אליו : אל עם סורר · אבל היתה אל עם סורר אשר הולכים בדרך לא טוב אחר מחשבות לבם : (ג) העם · הם העם המכעיסים וכו׳ : על פני · לפני בירושלים מקום השראת השכינה : זובחים · לעבודת כוכבים : בגנות · דרכם היה להעמיד עבודת כוכבים בתוך הגנות וכן נאמר המתקדשים והמטהרים אל הגנות (לקמן ס״ו) : על הלבנים · בשעה שהיו שורפין הלבנים היו משימין עליהם קטורת לשם עבודת כוכבים : (ד) היושבים בקברים · שתשרה עליהם רוח טומאה של שדים : ובנצורים ילינו · היו לנים בין פגרי המתים שאינם יכולים לצאת ממקומם כמו הנתונים במצור והוא כפל ענין במ״ש : ומרק פגולים כליהם · כל כליהם בלוע מרוטב מתועב מדבר טמא : (ה) האומרים · לאלה שאינם אוכלים ממאכלם יאמרו גשה אליך לעמוד במקומך אל תגש לנגוע בי כי קדשתי ממך ואל תטמא אותי : אלה · הדברים כאלה הם, עשן באפי

ו הִנֵּה כְתוּבָה לְפָנָי לֹא אֶחֱשֶׁה כִּי אִם־שִׁלַּמְתִּי וְשִׁלַּמְתִּי
עַל־חֵיקָם : ז עֲוֹנֹתֵיכֶם וַעֲוֹנֹת אֲבוֹתֵיכֶם יַחְדָּו אָמַר
יְהוָה אֲשֶׁר קִטְּרוּ עַל־הֶהָרִים וְעַל־הַגְּבָעוֹת חֵרְפוּנִי וּמַדֹּתִי
פְעֻלָּתָם רִאשֹׁנָה עַל־אל ק' חֵיקָם : ח כֹּה ׀ אָמַר יְהוָה
כַּאֲשֶׁר יִמָּצֵא הַתִּירוֹשׁ בָּאֶשְׁכּוֹל וְאָמַר אַל־תַּשְׁחִיתֵהוּ כִּי
בְרָכָה בּוֹ כֵּן אֶעֱשֶׂה לְמַעַן עֲבָדַי לְבִלְתִּי הַשְׁחִית הַכֹּל :
ט וְהוֹצֵאתִי מִיַּעֲקֹב זֶרַע וּמִיהוּדָה יוֹרֵשׁ הָרָי וִירֵשׁוּהָ

ר ש" י

וטהרתי יותר ממך כן תירגם יונתן : אלה · התועבות אשר עשו הנם לעשן חימה באפי : (ו) הנה כתובה · חטאתם לפני וכבר נגזר דינם ונחתם : (ז) עונותיכם · עונות שלכם ושל אבותיכם יחדו אשלם לכם :(ח) כאשר ימצא התירוש באשכול · תירגם יונתן כמה דאשתכח נח זכאי בדרא דטופנא : התירוש · זה נח שהיה מתוק : באשכול · בדור המשוכל ויש לפתור כמשמעו : למען עבדי · למען כל צדיק וצדיק הנמצא בהם :

מצודת דוד

באפי להיות חמתי בוערת כל היום כאש הבוער : (ו) הנה כתובה לפני · הרעות שעשו כתובה לפני ולא נשכחו : לא אחשה · לא אשתוק עליהם כ"א אשלם גמול והתשלומין יהיה על חיקם ולא לבניהם אחריהם : (ז) עונותיכם · תשלום הגמול יהיה על עונותיכם ועל עונות אבותיכם יחדו : אשר קטרו · לעבודת כוכבים : חרפוני · במה שעבדו שמה לעבודת כוכבים בפרסום רב : ומדותי · כראשונה אמדוד אל חיקם גמול פעולתם ואח"ז אפרע מהם עון אבותם הואיל ואחזו במעשה אבותם : (ח) כאשר ימצא · ר"ל עכ"ז אל תתייאשו מן הגאולה כי כמו כאשר ימצא באשכול ענבים גרגרים מבושלים כל צרכם הראויים לעשות מהם יין : ואמר · ר"ל ואם מי רוצה להשחיתו יאמר האומר אל תשחיתהו כי יש בו תירוש שהוא ברכה וטובה ואע"פ שיש בו חרצנים וזגים שאינם ברכה מכל מקום השאירהו בעבור התירוש : למען עבדי · הצדיקים אשר בקרבם: לבלתי השחית הכל · כלל וכלל לא אשחיתם בעבור עבדי הצדיקים : (ט) זרע · ר"ל זרע ברכה הראויה ליעקב : יורש הרי · הר ציון והר

מצודת ציון

כמו אש תמיד תוקד (ויקרא ו) : (ו) אחשה · ענין שתיקה : על חיקם · ר"ל אל עצמם ובשרם : (ז) חרפוני · מלשון חרוף וגדוף : ומדותי · מל' מדידה : (ח) התירוש · היין כמו ותירושך ויצהרך (דברי' יא): באשכול · ענף מגרגרי ענבים כמו ואשכול ענבים (במדבר יג) : ברכה ·

בְחִירַי וַעֲבָדַי יִשְׁכְּנוּ־שָׁמָּה׃ י וְהָיָה הַשָּׁרוֹן לִנְוֵה־צֹאן
וְעֵמֶק עָכוֹר לְרֵבֶץ בָּקָר לְעַמִּי אֲשֶׁר דְּרָשׁוּנִי׃ יא וְאַתֶּם
עֹזְבֵי יְהוָה הַשְּׁכֵחִים אֶת־הַר קָדְשִׁי הַעֹרְכִים לַגַּד שֻׁלְחָן
וְהַמְמַלְאִים לַמְנִי מִמְסָךְ׃ יב וּמָנִיתִי אֶתְכֶם לַחֶרֶב וְכֻלְּכֶם
לַטֶּבַח תִּכְרָעוּ יַעַן קָרָאתִי וְלֹא עֲנִיתֶם דִּבַּרְתִּי וְלֹא
שְׁמַעְתֶּם וַתַּעֲשׂוּ הָרַע בְּעֵינַי וּבַאֲשֶׁר לֹא־חָפַצְתִּי בְּחַרְתֶּם׃

רש״י

(י) השרון· שם מחוז שהיה בארץ ישראל: ועמק עכור· כמשמעו:(יא) עוזבי ה׳· רשעי ישראל שהחזיקו בעבודת כוכבים ומתו ברשעם: העורכים לגד· שם עבודת כוכבים העשויה על שם המזל ובלשון משנה יש גד גדי וסינוק נא: למני· למנין חשבון הכומרים היו ממלאין אגנות מזג יין: ממסך· יין מזוג במים כמשפטו כמו לחקור ממסך (משלי כ״ג) מסכה יינה (שם ט׳)·

מצודת ציון

ר״ל דבר טובה: (י) השרון· מקום מישור ושמן כמו הרועים בשרון (דה״א כ״ז): לנוה· ענין מדור: ועמק עכור· עמק מקולקל וכן ואת עמק עכור לפתח תקוה (הושע ב): לרבץ· מל׳ רבילה והוא השכיבה לנוח: (יא) העורכים· ענין סדור: לגד· למני· שמות כוכבים: ממסך· יין מזוג כמו לחקור ממסך (משלי כו): (יב) ומניתי· מלשון מנין ומספר: לטבח· ענין שחיטה: תכרעו· ענין נפילה על הברכים: עניתם· מלשון עניה ותשובה:

מצודת דוד

הבית: (י) וירשוה בחירי· העם שבחרתי לי הם יירשו את הירושה שהבטחתי להם זו א״י: ישכנו שמה· ולא יגלו עוד ממנה: והיה השרון· מקום המישור ושמן יהיה לנוה לאן כי שמה ירעו כמאז ולא תהיה שממה כמות שהיתה בזמן הגולה: ועמק עכור· אף העמקים העכורים והמקולקלים יהיה לרבץ בקר כי שם ירבצו ושם ירעו מרעה שמן: לעמי· כל הטובה הזו תהיה לעמי אשר דרשוני בהיותם בגולה ולא עזבו את ה׳: (יא) ואתם· אבל אתם העוזבים את ה׳ וכפרו בו: השכחים· אשר שכחו את בה״מ ולא זכרו שבו נגד ראוי להקריב קרבנות: העורכים· אשר ערכו מאכלים אל השלחן להקריב לגד והוא כוכב לדק והיו ממלאים יין מזוג לנסך למני וגם הוא שם כוכב: (יב) ומניתי אתכם לחרב· במנין אמסור אתכם לחרב למען לא יפקד מי: וכלכם לטבח תכרעו· איש לא נעדר מן המנין: יען· בעבור אשר קראתי אליכם ביד עבדי הנביאים לעזוב הדרך הרעה ולא עניתם לאמר נעזוב הדרך הרע הזה: ובאשר· בהדבר אשר לא
חפצתי

יג לָכֵן כֹּה־אָמַר ׀ אֲדֹנָי יֱהוִֹה הִנֵּה עֲבָדַי ׀ יֹאכֵלוּ וְאַתֶּם
תִּרְעָבוּ הִנֵּה עֲבָדַי יִשְׁתּוּ וְאַתֶּם תִּצְמָאוּ הִנֵּה עֲבָדַי
יִשְׂמָחוּ וְאַתֶּם תֵּבֹשׁוּ: יד הִנֵּה עֲבָדַי יָרֹנּוּ מִטּוּב לֵב וְאַתֶּם
תִּצְעֲקוּ מִכְּאֵב לֵב וּמִשֵּׁבֶר רוּחַ תְּיֵלִילוּ: טו וְהִנַּחְתֶּם
שִׁמְכֶם לִשְׁבוּעָה לִבְחִירַי וֶהֱמִיתְךָ אֲדֹנָי יֱהוִֹה וְלַעֲבָדָיו
יִקְרָא שֵׁם אַחֵר: טז אֲשֶׁר הַמִּתְבָּרֵךְ בָּאָרֶץ יִתְבָּרֵךְ בֵּאלֹהֵי

רש"י

ויש פותרים למני לעבודת כוכבים שמניתם עליכם אבל ומניתי אתכם שלא נקוד ומניתי דגש יורה שהוא לשון מנין: (יג) עבדי· הצדיקים (כל ישראל): ואתם· הפושעים בי: (טו) שמכם לשבועה· לוקח משמכם קללה ושבועה לדורות אם לא יקרני כאשר אירע לפלוני: והמיתך· מיתת עולם: ולעבדיו יקרא שם אחר· שם טוב וזכר לברכה: (טז) אשר המתברך בארץ· כי תהיה יראתי על כולם ומלאה הארץ דעה והמתהלל ומשתבח בארץ יתברך באלהי אמן יתהלל שהוא עבד לאלהי אמן אלהי האמת שאימן ושמר הבטחתו

מצודת דוד

חפצתי אני בחרתם אתם: (יג) לכן יגו'· ר"ל מלבד העונש שיהיה לכם בעולם הזה עוד תקבלו עונש בעולם הבא כי עבדי הצדיקים יאכלו ר"ל יהנו מזיו השכינה וכן ויחזו את האלהים ויאכלו וישתו (שמות כ"ד) ור"ל שנהנו מזיו השכינה כאילו אכלו ושתו: ואתם· אבל אתם עוזבי ה' תהיו רעבים מזה ההנאה כי לא הזכו לזה: הנה עבדי ישתו וגו'· כפל הדבר במ"ש: ואתם תבושו· על אשר מעלתם בה': (יד) מטוב לב· מסבת טוב לב: ומשבר· מסבת שבר רוח תתעסקו ביללה: (טו) והנחתם שמכם· לאחר שתמותו תניחו את שמכם להיות לשבועה לבחירי הצדיקים כי יאמרו בשבועתם אם עשיתי כזאת יקרני כמקרה הרשעים ההם כמו ישימך ה' כצדקיהו וכאחאב וגו' (ירמיה כט): והמיתך· כ"א מכם ימות מיתת עולם כאבדן הנפש בעולם הבא: ולעבדיו· אבל לעבדיו שדבקו בו יקרא שם אחר לכבוד ולתפארת וכמ"ש ואתם כהני ה' תקראו וגו' (לעיל סא): (טז) אשר המתברך בארץ· ר"ל כ"כ יגדל שמם עד אשר שכל המתברך והמתהלל בפי אנשים בכל הארץ לא יתהללו בשום דבר כ"א בזאת יתהלל לומר עליו שנדבק באלהים אמת שאימן ושמר ההבטחה היא לגדל שמות הדבקים בו·

מצודת ציון

(יד) ומשבר רוח· ר"ל מצער ויגון: תילילו· מל' יללה: (טז) המתברך· ענין התפארות כמו מברך רעהו (משלי

אָמֵן וְהַנִּשְׁבָּע בָּאָרֶץ יִשָּׁבַע בֵּאלֹהֵי אָמֵן כִּי נִשְׁכְּחוּ הַצָּרוֹת
הָרִאשֹׁנוֹת וְכִי נִסְתְּרוּ מֵעֵינָי׃ יז כִּי־הִנְנִי בוֹרֵא שָׁמַיִם
חֲדָשִׁים וָאָרֶץ חֲדָשָׁה וְלֹא תִזָּכַרְנָה הָרִאשֹׁנוֹת וְלֹא
תַעֲלֶינָה עַל־לֵב׃ יח כִּי אִם־שִׂישׂוּ וְגִילוּ עֲדֵי־עַד אֲשֶׁר
אֲנִי בוֹרֵא כִּי הִנְנִי בוֹרֵא אֶת־יְרוּשָׁלַםִ גִּילָה וְעַמָּהּ מָשׂוֹשׂ׃
יט וְגַלְתִּי בִירוּשָׁלַםִ וְשַׂשְׂתִּי בְעַמִּי וְלֹא־יִשָּׁמַע בָּהּ עוֹד
קוֹל בְּכִי וְקוֹל זְעָקָה׃ כ לֹא־יִהְיֶה מִשָּׁם עוֹד עוּל יָמִים

רש"י

זאת: כי נשכחו הצרות · לכן יקראוני אלהי אמן: (יז) שמים חדשים · יתחדשו השרים שלמעלה ויהיו שרי ישראל שרי עליונים ושרי העובדי כוכבים תחתונים וכן בארץ · ויש אומרים שמים חדשים ממש וכן עיקר כי מקרא מוכיח כי כאשר השמים החדשים וגו' (לקמן ס"ו): (כ) עול ימים · נער

מצודת ציון

(כ"ז): אמן · ענינו כמו אמת: (יח) וגילו · ענין שמחה: עדי עד · עד עולם כמו בטחו בה' עדי עד (לעיל כו): (יט) וגלתי · מלשון גילה: (כ) עול ימים · קטן בימים

מצודת דוד

ישבע באלהי אמן · כי כולם יאמינו בו על שהאמין הבטחתו ולכן ישבעו בו וכמ"ש ונשבעות לה' צבאות (לעיל יט): כי נשכחו · ר"ל כ"כ תרבה הטובה עד שיהו נשכחים כל הצרות הראשונות שסבלו בהיותם בגולה: ובי נסתרו מעיני · גם מעיני יהיו נסתרים צרות כאלה כי לא יהיה עוד בעולם אם כן לא יהיה נראה: (יז) כי הנני בורא שמים וגו' · ר"ל יהיה רוב טובה בעולם כאילו נברא עולם חדש אשר לא ימצא שם צרות · או הדברים כמשמען וכמ"ש כי כאשר השמים החדשים וגו' עומדים לפני (לקמן סו): ולא תזכרנה הראשונות · לפי רוב הטובה שיהיה אז לא תזכרנה הצרות הראשונות: ולא תעלינה על לב · כפל הדבר במ"ש: (יח) כי אם שישו · ר"ל לא יאמר לכם שום דבר כי אם שישו וגילו עד עולם על אשר אני הוא הבורא את השמחה ותהיה מתקיימת לעולם: בורא את ירושלים גילה · אחדש שם ירושלים להקרא גילה ואחדש שם עמה להקרא משוש: (יט) וגלתי בירושלים · כי כשהיתה ירושלים חריבה ועמה בגולה לא היתה שמחה לפני המקום לכן אמר כשתהיה בנויה ועמה יהיה בטובה יהיה שמחה לפני המקום: ולא ישמע וגו' · כי לא יבוא עוד עליהם צרות: (כ) לא יהיה משם · לא יצא משם לקבר אדם שהוא קטן בשנים ואף הזקן קלא שלא השלים כל ימיו לא ימות גם הוא כי אז יאריכו ימי האדם באריכות נפלא:

וְזָקֵן אֲשֶׁר לֹא־יְמַלֵּא אֶת־יָמָיו כִּי הַנַּעַר בֶּן־מֵאָה שָׁנָה
יָמוּת וְהַחוֹטֶא בֶּן־מֵאָה שָׁנָה יְקֻלָּל׃ כא וּבָנוּ בָתִּים וְיָשָׁבוּ
וְנָטְעוּ כְרָמִים וְאָכְלוּ פִּרְיָם׃ כב לֹא יִבְנוּ וְאַחֵר יֵשֵׁב לֹא
יִטְּעוּ וְאַחֵר יֹאכֵל כִּי כִימֵי הָעֵץ יְמֵי עַמִּי וּמַעֲשֵׂה יְדֵיהֶם
יְבַלּוּ בְחִירָי׃ כג לֹא יִיגְעוּ לָרִיק וְלֹא יֵלְדוּ לַבֶּהָלָה כִּי זֶרַע
בְּרוּכֵי יְהוָה הֵמָּה וְצֶאֱצָאֵיהֶם אִתָּם׃ כד וְהָיָה טֶרֶם
יִקְרָאוּ וַאֲנִי אֶעֱנֶה עוֹד הֵם מְדַבְּרִים וַאֲנִי אֶשְׁמָע׃

רש"י

כמו עולל (איכה ב') עול ימים קטן בשנים: בן מאה שנה ימות · יהא בן עונשין להתחייב מיתה בעבירה שיש בה מיתה כך מפורש בבראשית רבה: יקולל · בעבירה שהיא צריכה נדוי: (כב) כימי העץ · תרגם יונתן עץ

מצודת דוד

כי הנער בן מאה שנה ימות · ר"ל אם ימות מי בן מאה שנה יאמרו עליו נער מת: והחוטא · הנחסר מן העולם כשיהיה בן מאה שנה נקללה תחשב כי עודן נער לפי ערכית חיי האנשים שיהיה אז והוא כפל ענין במ"ש: (כא) ובנו בתים וישבו · ולא ימותו טרם יכלה הבנין עד לא ישבו בהם וכן ונטעו כרמים וכו': (כב) ואחר ישב · על כי ימותו הם עד לא ישבו בה: כי כימי העץ · כימי משך זמן עמידת העץ המתקיים הרבה כאילן חרוב וכדומה כימי העץ הזה יהיה ימי עמי: ומעשה וגו' · כי יש מעשים שיעשה האדם והוא יזקין והם עדיין נראים חדשים כבנין והמכתב לכן אמר עמי בחירי יבלו מעשה ידיהם כי הם יראו בחורים וחזקים ומעשה ידיהם יזקינו וירקבו בימיהם: (כג) לא יגעו לריק · לא יהיה יגיעתם לריק ר"ל לא ימותו בניהם בחייהם: לבהלה · למות בחייהם להבהיל אותם וכפל הדבר במ"ש: כי זרע · כי זרעם המה זרע ברוכי ה' ולא ימותו בקוצר שנים: וצאצאיהם אתם · כל ימיהם יהיו צאצאיהם עמהם כי לא ימותו בחייהם וכפל הדבר במ"ש: (כד) והיה טרם יקראו · פעמים אענה להם למלאות שאלות לבבם עד לא יקראו להתפלל בפה ופעמים בעוד הם מדברים בתפלה אשמע אני לתת משאלותם:

מצודת ציון

והוא מל' עולל וכן התשכח אשה עולה (לעיל מט): לא ימלא · לא ישלים: והחוטא · ענין חסרון כמו משברים יתחטאו (איוב מא): (כב) יבלו · ענין זוקן כמו יבלו בטוב ימיהם (שם כא): (כד) אענה ·

ירעו

כה זְאֵב וְטָלֶה יִרְעוּ כְאֶחָד וְאַרְיֵה כַּבָּקָר יֹאכַל־תֶּבֶן וְנָחָשׁ
עָפָר לַחְמוֹ לֹא־יָרֵעוּ וְלֹא־יַשְׁחִיתוּ בְּכָל־הַר קָדְשִׁי אָמַר
יְהוָה׃ סו א כֹּה אָמַר יְהוָה הַשָּׁמַיִם כִּסְאִי וְהָאָרֶץ הֲדֹם
רַגְלָי אֵי־זֶה בַיִת אֲשֶׁר תִּבְנוּ־לִי וְאֵי־זֶה מָקוֹם
מְנוּחָתִי׃ ב וְאֶת־כָּל־אֵלֶּה יָדִי עָשָׂתָה וַיִּהְיוּ כָל־אֵלֶּה
נְאֻם־יְהוָה וְאֶל־זֶה אַבִּיט אֶל־עָנִי וּנְכֵה־רוּחַ וְחָרֵד עַל־

רש"י

החיים: (כה) יאכל תבן · ולא יצטרך להשחית בבהמה: ונחש · הרי עפר לחמו ומצוי לו תדיר · ומדרש אגדה ואריה כבקר יאכל תבן לפי שמצינו שעשו נופל ביד בני יוסף שנאמר ובית יוסף להבה ובית עשו לקש וגו' (עובדיה א) אבל ביד בני שאר השבטים שנמשלו לחיות לא מצינו לכך נאמר ואריה כבקר יאכל תבן אותם השבטים שנמשלו כאריה כגון יהודה ודן וביוסף שנמשל כשור יאכלו אותו שנמשל כתבן: (א) השמים כסאי · איני צריך לבית המקדש שלכם: אי זה בית · אשר הוא כדאי לשכינתי: (ב) ואת כל אלה · השמים והארץ ידי עשתה ואת אשר נצמצמתי שכינתי בתוככם בהיותכם נשמעים לי

מצודת ציון

ענין תשובה: (כה) ירעו · מלשון מרעה: לחמו · מאכלו: ירעו · מל' רעה: סו (א) הדום · הוא שרפרף הכסא הנתון תחת רגלי האדם כשהוא יושב וכן והשתחוו להדום רגליו (תהלים צ"ט): (ב) ונכה · ענין שבר וכתות כמו ונכאה לבב (תהלים ק"ט): וחרד · ענין מהירות

מצודת דוד

(כה) ירעו כאחד · ולא יטרוף הזאב את הטלה כי אף החיות הטורפות לא יטרפו עוד כמ"ש וגר זאב וגו' (לעיל י"א): כבקר · כמו הבקר אוכל תבן כן יאכל האריה: ונחש עפר לחמו · הנה עפר יהיה מאכלו כתולדתו וכטבעו ולא יזיק למי: לא ירעו · לא יעשו רעה למי ולא ישחיתו את מי: בבכל הר קדשי · הוא א"י: אמר ה' · כן יאמר ה': סו (א) השמים כסאי · עתה שב להוכיחם ואמר הלא השמים הוא מקום המוכן לשבתי והארץ היא הדום רגלי ואחז במשל מבן אדם היושב על הכסא ורגליו יורדות לנוח על השרפרף: אי זה בית · מהו הבית אשר תוכלו לבנות לי שיהיה הגון לי לפי רוב גדולתי: ואי זה מקום מנוחתי · כפל הדבר במ"ש: (ב) ואת כל אלה · אף השמים והארץ אינם קדומים כמוני כי ידי עשתה אותם: ויהיו כל אלה · ואח"ז היו כל אלה אבל אינם קדומים כמוני: ואל זה אביט · ועם שאני רם על רמים עכ"ז אביט ואשגיח בשפלים אל העני ואל מי שרוחו נשברת בעבור הצער והיגון ואל החרד על דברי לעשותם וכאומר

אבל

דְּבָרִי: ג שׁוֹחֵט הַשּׁוֹר מַכֵּה־אִישׁ זוֹבֵחַ הַשֶּׂה עֹרֵף כֶּלֶב
מַעֲלֵה מִנְחָה דַּם־חֲזִיר מַזְכִּיר לְבֹנָה מְבָרֵךְ אָוֶן גַּם־הֵמָּה
בָּחֲרוּ בְּדַרְכֵיהֶם וּבְשִׁקּוּצֵיהֶם נַפְשָׁם חָפֵצָה: ד גַּם־אֲנִי
אֶבְחַר בְּתַעֲלֻלֵיהֶם וּמְגוּרֹתָם אָבִיא לָהֶם יַעַן קָרָאתִי וְאֵין

רש"י　　　תרי טעמי

לפי שכן דרכי להביט אל עני ונכה רוח וחרד על דברי אבל עתה אין לי חפץ בכם שהרי שוחט השור הכה את בעליו וגזלו ממנו לפיכך זובח השה דומה לפני כעורף את הכלב והמעלה את המנחה הרי הוא לפני כדם חזיר והמזכיר לבונה מקטיר לבונה כמו אזכרתה (ויקרא ה׳) והיתה ללחם לאזכרה (שם כ"ד): (ג) מברך און · מברך אותי בתשורת אונס מברך הון מתשיר אונס זהו פירושו ולשון ברכה נופל בתשורה שהיא להקבלת פנים כמו קח נא את ברכתי (בראשית ל"ג) עשו אתי ברכה וצאו אלי (לעיל לו): גם המה בחרו בדרכיהם · הם הפלים בדרכים הללו הרעים וגם אני אבחר ואהפוך בתעלוליהם וא"ת מהו גם כן דרך לשון עברי לומר שני גמין זה אצל זה כמו גם בחור גם בתולה (דברים ל"ב) גם לי גם לך (מ"א ג׳) גם אהבה גם שנאה (קהלת ט׳) לשון ולא ימותו גם הם גם אתם (במדבר י"ח) אף כאן גם הם בחרו וגם אני אבחר: (ד) בתעלוליהם · להתעולל בם לשון כי התעללת בי (שם כ"ב): ומגורותם · מה שהם יראים: יען קראתי · שמעו שמוע ושובו אלי: ואין

מצודת דוד

אבל לא על המקריבים קרבנות ולבם רחוק ממני: (ג) שוחט השור · ר"ל כי קרבנות הרשעים אינם מקובלים לפני והשוחט את השור הרי הוא כאילו מכה איש כי דם יחשב ולא לרצון: עורף כלב · נמאס בעיני כאילו ערף את הכלב: דם חזיר · נתעב בעיני כאילו זרק דם חזיר: מזכיר לבונה · המקטיר לבונה הוא מביא תשורה דבר שאינו הגון וראוי: גם המה בחרו · ר"ל הואיל והמה גם בחרו בדרכיהם ולא הלכו בהם בדרך קרי והזדמן ונפשם חפצה לעשות שקוצים הנראה להם ולא בלא דעת ובלא לב יעשום: (ד) גם אני אבחר · לכן גם אני אבחר להתעולל בהם בהבאת הרעות ולא אעזבם אל המקרה כי אם אבחר בהבאת הרעות: ומגורותם · מהדבר אשר הם יראים זה בעצמו אביא עליהם: יען ·

מצודת ציון

רב וכן ויחרדו זקני העיר לקראתו (ש"א ט"ז): (ג) עורף · רצה לומר כורת עורף והוא אחורי הצואר כמו ואם לא תפדה וערפתו (שמות י"ג): מזכיר · כן נקרא הקטרת הלבונה כמ"ש והיתה ללחם לאזכרה (ויקרא כ"ד): מברך · הוא ענין תשורה הבאה להקבלת פנים וכן קח נא את ברכתי (בראשית ל"ג): און · ענין דבר שאינו ראוי והגון: ובשקוציהם · מל׳ שקץ ותעוב: (ד) בתעלוליהם · ענין לעג והתול כמו כי התעללת בי (במדבר כב): ומגורותם · ענין פחד

עוֹנֶה דִּבַּרְתִּי וְלֹא שָׁמֵעוּ וַיַּעֲשׂוּ הָרַע בְּעֵינַי וּבַאֲשֶׁר לֹא־
חָפַצְתִּי בָּחָרוּ׃ ה שִׁמְעוּ דְּבַר־יְהוָה הַחֲרֵדִים אֶל־דְּבָרוֹ
אָמְרוּ אֲחֵיכֶם שֹׂנְאֵיכֶם מְנַדֵּיכֶם לְמַעַן שְׁמִי יִכְבַּד יְהוָה
וְנִרְאֶה בְשִׂמְחַתְכֶם וְהֵם יֵבֹשׁוּ׃ ו קוֹל שָׁאוֹן מֵעִיר קוֹל
מֵהֵיכָל קוֹל יְהוָה מְשַׁלֵּם גְּמוּל לְאֹיְבָיו׃ ז בְּטֶרֶם תָּחִיל

רש"י

עונה · נאמר שמעתי : החרדים אל דברו · הצדיקים הממהרים בחרדה להתקרב אל דבריו : אמרו אחיכם · פושעי ישראל הנזכרים למעלה · ד"א אמרו אחיכם מנדיכם · אשר אמרו לכם סורו טמא (איכה ד') : שונאיכם מנדיכם · האומרים קרב אליך אל תגש בי (לעיל ס"ה) : למען שמי יכבד ה' · בגדולתנו הקב"ה מתכבד שאנו קרובים לו יותר מכם : ונראה בשמחתכם והם יבושו · הנביא אומר אבל לא כן הוא כדבריהם כי בשמחתכם נראה והם יבושו למה כי קול שאון שלהם בא לפני הקב"ה ממה שעשו בעירו וקול יוצא מהיכלו ומקטרג על מחריביו ואחרי כן קול ה' משלם גמול לאויביו : (ז) בטרם תחיל · ציון חיל היולדת ילדה את בניה כלומר יתקבצו בניה לתוכה אשר היתה שוממה מהם ושכולה והרי הוא כאילו ילדתן עכשיו בנא

מצודת ציון

כמו ויגר מואב (שם):(ה) החרדים · הממהרים:מנדיכם·מל' הנדה והנעה: (ו) שאון · ענין המיה : (ז) תחיל · הוא כאב הלידה וכן לא חלתי ולא

מצודת דוד

בעבור כי קראתי אליהם ע"י הנביאים להזהירם ליישר דרכם ואין מי משיב לומר איישר דרכי מעתה : דברתי וגו' · כפל הדבר במ"ש : הרע בעיני · הדבר הרע בעיני : ובאשר · בהדבר אשר לא חפצתי אני בחרו הם : (ה) שמעו וגו' · אתם הצדיקים החרדים אל דבר ה' לעשותם שמעו דבר ה' : אמרו וגו' · פושעי ישראל : אחיכם · השונאים אתכם המנדים להרחיק אתכם כמו שכתוב האומרים קרב אליך וגו' (לעיל ס"ה) הנה הם אמרו למען שמי יכבד ה' ר"ל בעבור פרסום שמי בא כבוד לה' כי אנו קרובים אליו ומתכבד הוא עמנו : ונראה · אבל לא כן הוא כדבריהם כי בעינינו נראה בשמחתכם והרשעים ההם יבושו על כי הלכו אחר ההבל : (ו) קול שאון מעיר · אז יצא קול שאון מעיר ציון וחוזר ומפרש שיצא הקול מן היכל ה' העומדת בציון ולתוספת ביאור אמר שזהו קול ה' היוצא לאיים על העובדי כוכבים לשלם גמול לאויביו הם גוג ומגוג כמ"ש ויצא ה' ונלחם בגוים (זכריה יד) : (ז) בטרם תחיל · על ציון יאמר בטרם תחיל חיל היולדה תלד ר"ל יתקבצו בניה לתוכה כאילו ילדה אותם עכשיו מבלי חיל ומבלי לידה : בטרם יבוא וגו' ·

חבל

יָלָדָה בְּטֶרֶם יָבוֹא חֵבֶל לָהּ וְהִמְלִיטָה זָכָר׃ ח מִי־שָׁמַע
כָּזֹאת מִי רָאָה כָּאֵלֶּה הֲיוּחַל אֶרֶץ בְּיוֹם אֶחָד אִם־יִוָּלֵד
גּוֹי פַּעַם אֶחָת כִּי־חָלָה גַּם־יָלְדָה צִיּוֹן אֶת־בָּנֶיהָ׃ ט הַאֲנִי
אַשְׁבִּיר וְלֹא אוֹלִיד יֹאמַר יְהוָה אִם־אֲנִי הַמּוֹלִיד וְעָצַרְתִּי
אָמַר אֱלֹהָיִךְ׃ י שִׂמְחוּ אֶת־יְרוּשָׁלִַם וְגִילוּ בָהּ כָּל־אֹהֲבֶיהָ
שִׂישׂוּ אִתָּהּ מָשׂוֹשׂ כָּל־הַמִּתְאַבְּלִים עָלֶיהָ׃ יא לְמַעַן

רש"י

חבלי יולדה כי כל האומות יביאום לתוכה : והמליטה זכר · כל יציאת דבר בלוע קרוי המלטה · והמליטה איסקמוציי"ר בלע"ז : (ח) היוחל ארץ ביום אחד · היבוא חיל ליולדת לילד מלא ארץ בנים ביום אחד : האני אשביר ולא אוליד · האני אביא את אשה על המשבר ולא אפתח רחמה להוציא עוברה כלומר שמא אתחיל בדבר ולא אוכל לגמור והלא אני המוליד את כל

מצודת דוד

כפל הדבר במ"ש : והמליטה זכר · ילדה זכר ולפי שתרבה השמחה בלידת זכר מלידת נקבה אמר והמליטה זכר לפי גודל השמחה : (ח) מי שמע כזאת · מי שמע פלא כזאת ומי ראה נפלאות כאלה האם מעולם בא חיל יולדה לכל בני הארץ ביום אחד האם מעולם נולדה אומה שלימה בפעם אחת : כי חלה · ר"ל כי זה הפלא נעשה בציון כי חלה מכל בניה וגם ילדתם בפעם אחת ר"ל כולם כאחד יצאו ממקום גלותם ובאו לציון באין שטן ובאין פגע רע : (ט) האני אשביר · האני אביא את אשה על המשבר ולא אפתח רחמה שתלד ר"ל שמא אתחיל בדבר ולא אוכל לגמור : אם אני המוליד · אם אמנם אני הוא המוליד את כל היולדות ושמא עכשיו אעצור אותן בתמיה ר"ל הלא לכל העובדי כוכבים אני הוא הנותן כח בידם ואיך לא אתן הכח בידכם : (י) שמחו · אתם הבאים מן הגולה שמחו את ירושלים בבואכם אליה : כל אוהביה · כל מי שאהב אותה ותאב לראותה בבנינה : כל המתאבלים עליה · בעת חורבנה : (יא) למען תינקו · התאבלתם עליה למען שתראו בשמחתה ותינקו ותשבעו משדי תנחומיה כי ידעתם אשר זה יהיה גמולכם

מצודת ציון

ילדתי (לעיל כג) : חבל · צירים ומכאובי לידה כמו חבלי יולדה (הושע יג) : והמליטה · כן נקרא לידת הולד כמו ותמלט ובקעה (לעיל כד) : (ח) היוחל · חלה · הם מלשון חיל : (ט) אשביר · מקום מושב היולדת נקרא משבר כמו לא יעמוד במשבר בנים (הושע יג) : ועצרתי · ענין עכוב ומניעה כמו עצרני ה' מלדת (בראשית יז) : (י) המתאבלים ·

תִּינְקוּ וּשְׂבַעְתֶּם מִשֹּׁד תַּנְחֻמֶיהָ לְמַעַן תָּמֹצּוּ וְהִתְעַנַּגְתֶּם
מִזִּיז כְּבוֹדָהּ׃ יב כִּי־כֹה ׀ אָמַר יְהוָה הִנְנִי נֹטֶה־אֵלֶיהָ
כְּנָהָר שָׁלוֹם וּכְנַחַל שׁוֹטֵף כְּבוֹד גּוֹיִם וִינַקְתֶּם עַל־צַד
תִּנָּשֵׂאוּ וְעַל־בִּרְכַּיִם תְּשָׁעֳשָׁעוּ׃ יג כְּאִישׁ אֲשֶׁר אִמּוֹ
תְּנַחֲמֶנּוּ כֵּן אָנֹכִי אֲנַחֶמְכֶם וּבִירוּשָׁלִַם תְּנֻחָמוּ׃ יד וּרְאִיתֶם
וְשָׂשׂ לִבְּכֶם וְעַצְמוֹתֵיכֶם כַּדֶּשֶׁא תִפְרַחְנָה וְנוֹדְעָה יַד־

רש"י

שיולדות ועכשיו שמא עצרתי בתמים : (יא) משד · לשון שדים : תמוצו · שוציי"ר בלע"ז : מזיז כבודה · מכבוד גדול הזה וממשמש לבא לה · זיז אישמוביג"ט בלע"ז : (יב) וכנחל שוטף · אני נוטה אליה כבוד גוים : על צד · על צדי אומניכם על גופסין : תשעשעו · תהיו משועשעין כדרך שמשעשעין את התינוק אושבני"ר בלע"ז : (יד) ונודעה יד ה' · בעשותו

מצודת ציון

מלשון אבלות וצער : (יא) תינקו · מלשון יניקה : משד · כמו משד בפת"ח וכן ושד מלכים תינקי (לעיל ס') : תנחומיה · מלשון נחמה : תמצו · מל' מציצה כמו שתית מצית (לעיל נא) : והתענגתם · מלשון תענוג : מזיז · מלשון הזזה ממקום למקום וכן וזיז שדי ירענה (תהלים פ') : (יב) שוטף · ענין רדיפה ומהירות המשיכה : כבוד · ענין עושר כמו ומאשר לאבינו עשה את כל הכבוד הזה (בראשית ל"א) : תנשאו · מל' משא וסבל : תשעשעו · ענין התעסקות לשמחה : (יד) כדשא · כעשב : תפרחנה · מלשון הפרחה

מצודת דוד

גמולכם : למען תמוצו · למען תהיו מוצצים ומתענגים מן הכבוד הזה וממשמש לבוא לה והוא כפל ענין במ"ש לומר שהרבה טובה תקבלו בבוא עת בנינה : (יב) נוטה אליה · אטה אל ירושלים שלום הרבה כמי נהר וכבוד הגוים ועשרם אטה לה לבוא במרוצה כנחל שוטף : וינקתם · אתם המתאבלים עליה תהיו יונקים את העושר הזה והוא דרך משל לומר כמו תינוק יונק חלב מאין עמל כן תאכלו כבוד העובדי כוכבים אשר לא יגעתם בו : על צד תנשאו · ר"ל תהיו מכובדים מאד בעיני העובדי כוכבים ולפי שהמשילם לתינוק היונק אמר לשון הנופל בתינוק היונק שנושאים אותו על הזרוע בצד הגוף ומשעשעים אותו על הברכים לשמחו : (יג) אשר אמו תנחמנו · דרך האם לנחם את בנה יותר מן האב : ובירושלים תנוחמו · כל התנחומין שלכם תהיה בירושלים כי שם תקבלו הרבה טובה וזה יחשב לתנחומין על הצרות שעברו עליכם : (יד) וראיתם · כאשר תראו ירושלים בבנינה ישיש לבכם : כדשא תפרחנה · יפרחו כעשב השדה

יְהוָה֙ אֶת־עֲבָדָ֔יו וְזָעַ֖ם אֶת־אֹיְבָֽיו׃ טו כִּֽי־הִנֵּ֤ה יְהוָה֙
בָּאֵ֣שׁ יָב֔וֹא וְכַסּוּפָ֖ה מַרְכְּבֹתָ֑יו לְהָשִׁ֤יב בְּחֵמָה֙ אַפּ֔וֹ
וְגַעֲרָת֖וֹ בְּלַהֲבֵי־אֵֽשׁ׃ טז כִּ֤י בָאֵשׁ֙ יְהוָ֣ה נִשְׁפָּ֔ט וּבְחַרְבּ֖וֹ
אֶת־כָּל־בָּשָׂ֑ר וְרַבּ֖וּ חַלְלֵ֥י יְהוָֽה׃ יז הַמִּתְקַדְּשִׁ֨ים וְהַמִּֽטַּהֲרִ֜ים
אֶל־הַגַּנּ֗וֹת אַחַ֤ר אַחַד֙ אחת קרי בַּתָּ֔וֶךְ אֹֽכְלֵי֙ בְּשַׂ֣ר הַחֲזִ֔יר

רש"י

נקמותיו וגבורותיו ידעו עבדיו את כח גבורת ידו: (טו) באש יבוא. בחמת אש יבוא על הרשעים: להשיב. לצריו בחמה את אפו: (טז) כי באש. של גיהנם ה' נשפט עם צריו ולפי שהוא בעל דין ודיין נופל בו לשון נשפט שאף הוא טוען טענותיו למצוא עונש ופשעם וכן ונשפטתי אתו (יחזקאל ל"ח) הנני נשפט אותך (ירמיה ב') לשון ויכוח הוא דישריי"ר בלע"ז. ופשוטו כי באש ה' ובחרבו נשפט כל בשר וכן רבים מסורסים במקראות: (יז) המתקדשים. המזדמנים אני ואתה נלך ליום פלוני לעבוד עבודת כוכבים פלונית: אל הגנות. שזורעין שם ירק ושם היו מעמידין צורות של כוכבים: אחר אחת. כמה שתירגם יונתן סיעא בתר סיעא מתקדשים ומטהרים לעבוד סיעה אחר שגמרה חברתה את עבודתה: בתוך.

מצודת דוד

ר"ל יתחזקו בבריאות ולפי שהדאגה והיגון מיבשים העצמות כמ"ש ורוח נכאה תיבש גרם (משלי י"ז) אמר בעת השמחה יתחזקו העצמות: ונודעה יד ה'. אז ידעו עבדיו כח וגבורת ה': וזעם. גם ידעו הזעם אשר זעם את אויביו: (טו) באש יבוא. לאבד בו את חיל גוג ומגוג: וכסופה. כרוח סופה יבוא מרכבותיו ר"ל יבוא בהימה שפוכה: להשיב בחמה אפו. להשיב לצריו גמול אף בהימה רבה: וגערתו. הגערה אשר יגער עליהם תהיה בלהבות אש: (טז) נשפט. יהיה מתוכח עמהם בהבאת אש ובחרבו יהיה מתוכח את כל בשר ויתרבו החללים אשר יהרוג ה' וזה יחשב לויכוח כי בזה יודיע שפשעו לו: (יז) המתקדשים. המזדמנים יחד ומטהרים עצמם בימי טהרה ללכת אל העבודות כוכבים העומדות בגנות: אחר אחת בתוך. סיעה אחר סיעה אחר שגמרה הראשונה את עבודתה נכנסת השניה באמצע הגנה מקום מעמד העבודת כוכבים: אוכלי. האוכלים בשר החזיר וגו':

מצודת ציון

וגדול: וזעם. ענין כעס: (טו) וכסופה. רוח סופה וסערה: וגערתו. ענין צעקת נזיפה: (טז) נשפט. ענין ויכוח וכן הנני נשפט אותך (ירמיה ב'): (יז) המתקדשים. ענין הזמנה כמו קדשו עליה מלחמה (שם ו): בתוך. באמצע וכן ויבתר

יחדו

וְהַשֶּׁקֶץ וְהָעַכְבָּר יַחְדָּו יָסֻפוּ נְאֻם־יְהוָה׃ יח וְאָנֹכִי
מַעֲשֵׂיהֶם וּמַחְשְׁבֹתֵיהֶם בָּאָה לְקַבֵּץ אֶת־כָּל־הַגּוֹיִם
וְהַלְּשֹׁנוֹת וּבָאוּ וְרָאוּ אֶת־כְּבוֹדִי׃ יט וְשַׂמְתִּי בָהֶם אוֹת
וְשִׁלַּחְתִּי מֵהֶם ׀ פְּלֵיטִים אֶל־הַגּוֹיִם תַּרְשִׁישׁ פּוּל וְלוּד
מֹשְׁכֵי קֶשֶׁת תֻּבַל וְיָוָן הָאִיִּים הָרְחֹקִים אֲשֶׁר לֹא־
שָׁמְעוּ אֶת־שִׁמְעִי וְלֹא־רָאוּ אֶת־כְּבוֹדִי וְהִגִּידוּ אֶת־

רש"י

באמצע הגנה כן היה דרכם להעמידה: (יח) ואנכי מעשיהם ומחשבותיהם באה וגו'. ואנכי מה עלי לעשות מעשיהם ומחשבותיהם באה אלי והיא תזקיקני לקבץ את כל העובדי כוכבים ולהודיע שמעשיהם הבל ומחשבותם שהם חושבין למען [שמי] יכבד ה' יבינו שהוא שקר והיכן הוא אותו קיבוץ הוא האסיף שניבא זכריה ואספתי את כל הגוים אל ירושלים (זכריה י"ד): וראו את כבודי. בהלחמי בהם במכת המק בשרו ועיניו ולשונו (שם): (יט) ושמתי בהם אות וגו'. פליטים ינצלו מן המלחמה ואני אשאירם כדי

מצודת ציון

אותם בתוך (בראשית טו): והשקץ. ר"ל כל מין שקץ והוא שם כולל לכל השרצים: והעכבר. שם שרץ מה: יסופו. ענין כליון כמו אסוף אסיפם (ירמיה ח): (יח) והלשונות. כן יקראו אומות חלוקות שיש לכ"א שפת לשון בפ"ע: (יט) אות. סימן: פליטים. ענין שארית כמו לא יהי לה פליטה (שם כ): תרשיש וגו'.

מצודת דוד

יחדו. כולם יחד יתמו מן העולם: (יח) ואנכי מעשיהם ומחשבותיהם. ר"ל ואנכי עם מעשיהם ומחשבותיהם כלומר הן ידעתי כל מעשיהם ומחשבותיהם כאילו נמצאתי עמהם: באה. ר"ל לכן באה העת לקבץ את כל הגוים והלשונות כלומר אני אסבב שיבואו כל העובדי כוכבים עם גוג ומגוג למען יראו את כבודי שאתכבד בהם בעשות בהם נקם ויכירו שהבל נחלו: (יט) ושמתי בהם אות. בכל הבאים אשים אות וזהו מ"ש ועיניו תמקנה בחוריהן וגו' (זכריה יד): ושלחתי מהם פליטים. כי רובם ימותו סביב ירושלים ופליטים מהם אשלח לנפשם ללכת אל העובדי כוכבים היושבים בתרשיש וגו': מושכי קשת. המלומדים לירות חצים בקשת ולפי שהדרך למשוך יתר הקשת למותחו לכן אמר מושכי קשת: האיים הרחוקים. ואל היושבים באיים הרחוקים: אשר לא שמעו. אשר לא שמעו מעולם שמועת ה' ומעולם לא ראו כבוד ה': והגידו. אלה הפליטים אשר בהם האותות יבואו בכל המקומות ההם ויגידו את כבודי בין העובדי כוכבים כי יראום

את

כְּבוֹדִי בַּגּוֹיִם׃ כ וְהֵבִיאוּ אֶת־כָּל־אֲחֵיכֶם מִכָּל־הַגּוֹיִם ׀
מִנְחָה ׀ לַיהוָה בַּסּוּסִים וּבָרֶכֶב וּבַצַּבִּים וּבַפְּרָדִים
וּבַכִּרְכָּרוֹת עַל הַר קָדְשִׁי יְרוּשָׁלַםִ אָמַר יְהוָה כַּאֲשֶׁר
יָבִיאוּ בְנֵי יִשְׂרָאֵל אֶת־הַמִּנְחָה בִּכְלִי טָהוֹר בֵּית יְהוָה׃
כא וְגַם־מֵהֶם אֶקַּח לַכֹּהֲנִים לַלְוִיִּם אָמַר יְהוָה׃ כב כִּי
כַאֲשֶׁר הַשָּׁמַיִם הַחֲדָשִׁים וְהָאָרֶץ הַחֲדָשָׁה אֲשֶׁר אֲנִי
עֹשֶׂה עֹמְדִים לְפָנַי נְאֻם־יְהוָה כֵּן יַעֲמֹד זַרְעֲכֶם וְשִׁמְכֶם׃

רש"י

נילך לבשר לאיים הרחוקים את כבודי אשר ראו במלחמה ואף באותם פליטים אשים אחת מן האות .שנידונו הבריהם בהם כדי להודיע לרחוקים במגפה זו נגפו הצובאים על ירושלים : (כ) ובצבים · הם עגלות מטוקסות במחילות ואהל ודומה לו שש עגלות צב (במדבר ז') : ובכרכרות · בשיר משחקים ומכרכרים כמו ודוד מכרכר (ש"ב ו') טריפ"ר בלע"ז ומנחם פירשו לשון כבש כמו שלחו כר מושל ארץ (לעיל ט"ז) : כאשר יביאו · מנחה בכלי טהור לרצון כן יביאו את אחיכם למנחת רצון : (כא) וגם מהם אקח לכהנים ללוים · מן העמים המביאים אותם ומן המובאים אקח כהנים ולוים שמטומעים עתה בעובדי כוכבים מחמת אונסן ולפני גלויים הכהנים והלוים

מצודת דוד

את האותות ההוא בהם: (כ) והביאו את כל אחיכם · בני ישראל הרחוקים שלא עלו עם אחיהם אותם העובדי כוכבים בישראל הם בתוכם כשישמעו הפלא הגדול שיעשה המקום במחנה גוג ומגוג יביאו את ישראל בסוסים וברכב וגו' למנחה לה' : על הר קדשי · אל הר קדשי ולתוספת ביאור אמר ירושלים: כאשר יביאו וגו' בכלי טהור·כמו שמביאים ישראל את המנחה לבית ה' בכלי טהור כן יביאו העובדי כוכבים את ישראל בבגדים טהורים ונאים ובמרכבות נאות ומכובדות:(כא) וגם מהם· גם מהמובאים אקח להיות כהנים ולוים מאותם שיהיו ממשפחת כהונה ולויה עם כי נשכח זכרם בהיותם בארץ רחוקה והיו מחזיקים עצמם בחזקת ישראל הנה לפני גלוי הכל: (כב) אשר אני עושה · בימים ההם : עומדים לפני· אשר יהיו עומדים וקיימים לפני ר"ל שיהיה עמידתם לעולם על ידי ולא יכלו עוד כקדמונים : כן יעמוד · כן יתקיים לעולם זרעכם ושמכם כי לא ימחה שם ישראל עד עולם :

מצודת ציון

שמות ארצות: (כ) וברכב·במרכבות: ובצבים · עגלות מכוסות וכן עגלות צב (במדבר ז): ובפרדים·הם הנולדים מן הסוס והחמור : ובכרכרות · ברקודים של שמחה וכן ודוד מכרכר

והיה

כג וְהָיָה מִדֵּי־חֹדֶשׁ בְּחָדְשׁוֹ וּמִדֵּי שַׁבָּת בְּשַׁבַּתּוֹ יָבוֹא כָל־
בָּשָׂר לְהִשְׁתַּחֲוֺת לְפָנַי אָמַר יְהוָה׃ כד וְיָצְאוּ וְרָאוּ בְּפִגְרֵי
הָאֲנָשִׁים הַפֹּשְׁעִים בִּי כִּי תוֹלַעְתָּם לֹא תָמוּת וְאִשָּׁם לֹא
תִכְבֶּה וְהָיוּ דֵרָאוֹן לְכָל־בָּשָׂר׃

והיה מדי חדש בחדשו ומדי שבת בשבתו יבוא כל בשר להשתחות לפני אמר יהוה : יתק"ק סימן **חזק ונתחזק**

סכום פסוקי של ספר ישעיה אלף ומאתים ותשעים והמשה וסימנו אמת ארצה · וחציו כי אם שם אדיר ה׳ לנו (ל"ג כ"א) וקאפיטולי ששים וששה וסימנו ועוזבי ה׳ יכלו · וסדריו כ"ו והית יהוה למלך על כל הארץ סימן :

רש"י

שבהם ואכרור אותן מתוכן ויהיו משמשין לפני אמר ה׳ והיכן אמר הנסתרות לה׳ אלהינו (דברים כ"ט) כך מפורש באגדת תהלים : (כד) תולעתם · רמה האוכלת את בשרם : ואשם · בגיהנם : דראון · לשון בזיון ויונתן תרגם כמין שתי תיבות די ראייה עד דיימרון עליהון צדיקיא מיסת חזינא : **חזק**

מצודת ציון

בכל עוז (ש"ב ו) : (כג) מדי · ענינו כמו מתי וכן מדי עברו (לעיל כח) : חדש · כן יקרא ראש החודש וכן מחר חודש (ש"א כ): (כד) בפגרי · כן יקראו גופות ההרוגים וכן כפגר מובס (לעיל י"ד) : תולעתם · מל׳ תולעת ורמה : ואשם · מל׳ אש : תכבה · מל׳ כבוי : דראון · ענין בזיון וכן לדראון עולם (דניאל יב) : לכל בשר · לכל אדם : **חזק**

מצודת דוד

(כג) והיה מדי חדש בחדשו · מתי שיהיה ראש חדש והוסיף לומר בחדשו ר"ל בראש חדש עצמו ולא יעבור הזמן וכן ומדי שבת בשבתו : יבוא כל בשר · ר"ל כל בני אדם אפילו שאר העמים : להשתחות לפני · בבית המקדש : (כד) ויצאו · העובדי כוכבים הבאים להשתחות לפני ה׳ יצאו מירושלים לעמק יהושפט לראות בפגרי מחנה גוג ומגוג שפשעו בהאל יתברך וחשבו להגלות את ישראל וזה יהיה בתוך אותם שבעה חדשים בעוד שלא קברו אותם וכמ"ש וקברום וגו׳ שבעה חדשים (יחזקאל ל"ט) : כי תולעתם · הרמה האוכלת בשר ההרוגים ההם לא תמות והאש הבוערת בהם לא תכבה : והיו דראון · פגרי מחנה גוג ומגוג יהיו לחרפה ולבזיון בעיני כל בשר הבאים להשתחות לפני ה׳ : **חזק**

כתבי קדש

עשרים וארבעה

נביאים אחרונים.

ירמיה

עם

פרש"י לרבינו שלמה יצחקי תנ"ל

ועם

מצודת ציון	מצודת דוד
באור המלות שרשן ומקורן, ודמיונן במקרא אחר	יבאר היטב תוכן הכתובים, והמשך דבריהם

נאספו ממפרשים קדמונים ע"י הרה"ג מו"ה

יחיאל הלל אלטשולר ז"ל

ובסוף כל ספר הצגנו

תולדות אהרן להרב הג' כו' מו"ה **אהרן** מפיסרו ז"ל.

והגהנו פרש"י ע"פ מקראות קהלת משה. והצגנו בו (בחצאי עגול) הגהות ותקונים מספר יסוד ושורש העבודה.

ווילנא

בדפוס והוצאות האלמנה והאחים ראם

שנת תר"נא לפ"ק

Дозволено цензурою. 19 Февраля 1890 г. Кіевъ.

КИСВЕЙ КОДЕШЪ,
т. е. Священное Писаніе.
Томъ III. Часть II.

ВИЛЬНА
Типографія Вдовы и братьевъ Роммъ.
Жмудскій переулокъ собств. домъ № 328.
1890.

א א דִּבְרֵי יִרְמְיָהוּ בֶּן־חִלְקִיָּהוּ מִן־הַכֹּהֲנִים אֲשֶׁר
בַּעֲנָתוֹת בְּאֶרֶץ בִּנְיָמִן׃ ב אֲשֶׁר הָיָה דְבַר־
יְהוָה אֵלָיו בִּימֵי יֹאשִׁיָּהוּ בֶן־אָמוֹן מֶלֶךְ יְהוּדָה בִּשְׁלֹשׁ־
עֶשְׂרֵה שָׁנָה לְמָלְכוֹ׃ ג וַיְהִי בִּימֵי יְהוֹיָקִים בֶּן־יֹאשִׁיָּהוּ
מֶלֶךְ יְהוּדָה עַד־תֹּם עַשְׁתֵּי־עֶשְׂרֵה שָׁנָה לְצִדְקִיָּהוּ בֶן־
יֹאשִׁיָּהוּ מֶלֶךְ יְהוּדָה עַד־גְּלוֹת יְרוּשָׁלַםִ בַּחֹדֶשׁ הַחֲמִישִׁי׃
ד וַיְהִי דְבַר־יְהוָה אֵלַי לֵאמֹר׃ ה בְּטֶרֶם אֶצּוֹרְךָ אצרך קרי
בַבֶּטֶן יְדַעְתִּיךָ וּבְטֶרֶם תֵּצֵא מֵרֶחֶם הִקְדַּשְׁתִּיךָ נָבִיא

רש"י

א (א) דברי ירמיהו וגו' מן הכהנים · ניתי בר קלקלתא דתקנן עובדוהי ירמיה בא מרחב הזונה ולוכח בר מתקנתא דמקלקלן עובדוהי אלו ישראל שקלקלו מעשיהן שבאו מזרע כשר : (ב) אשר היה דבר ה' אליו וגו' · אשר התחילה שכינה לשרות עליו באותו הזמן : (ג) ויהי בימי יהויקים · ויהי נביא כל ימי יאשיהו הנותרים וימי יהויקים בנו וימי צדקיהו בנו עד תום עשתי עשרה שנה היא השנה עד גלות ירושלים בחדש החמישי : (ה) בטרם אצרך בבטן וגו' · מימי אדם הראשון הראהו הקדוש ברוך הוא לאדם דור ודור ונביאיו · אצרך לשון צורה : ידעתיך · קניוסטו"י בלע"ז כמו לא נודעתי להם (שמות ו') : הקדשתיך · זמנתיך לכך : נביא לגוים · לישראל שהם נוהגים עצמם כגוים כך נדרש בספרי נביא מקרבך וגו' (דברים י"ח) יקים לך ולא לגוים הא מה אני מקיים נביא לגוים נתתיך בנוהגים

מצודת דוד

א (א) דברי ירמיהו · אלה הם דברי ירמיהו וגו' : אשר בענתות · אשר ישב בענתות שהיא בנחלת בנימין : (ב) אשר היה וגו' בימי יאשיהו · תחלת דבר ה' בו היה בימי יאשיהו וגו' : (ג) ויהי בימי יהויקים · היה מתנבא גם בימי יהויקים בנו והתמידה נבואתו עד כלות עשתי עשרה שנה לצדקיהו וגו' ולתוספת ביאור אמר עד גלות ירושלים שהיתה בחדש החמישי סוף חדש אב : (ד) ויהי דבר ה' · וזהו דברי ירמיהו שאמר לישראל : (ה) בטרם · עד לא יצרתיך בבטן אמך הכרתי בך שתהיה הגון ומוכן לנבואה : הקדשתיך · קדשתי אותך וחזר ופירש לומר בזה קדשתיך במה שנתתיך להיות נביא להתנבאות על העובדי כוכבים

מצודת ציון

א (ג) תום · ענין השלמה כמו כי אם תם הכסף (בראשית מ"ז) : (ה) אצרך · מל' יצירה : ידעתיך · ענין הכרה כמו ושמואל טרם ידע את ה' (ש"א ג') : הקדשתיך ·

לַגּוֹיִם נְתַתִּיךָ׃ ו וָאֹמַר אֲהָהּ אֲדֹנָי יֱהֹוִה הִנֵּה לֹא־יָדַעְתִּי
דַּבֵּר כִּי־נַעַר אָנֹכִי׃ ז וַיֹּאמֶר יְהוָה אֵלַי אַל־תֹּאמַר נַעַר
אָנֹכִי כִּי עַל־כָּל־אֲשֶׁר אֶשְׁלָחֲךָ תֵּלֵךְ וְאֵת כָּל־אֲשֶׁר
אֲצַוְּךָ תְּדַבֵּר׃ ח אַל־תִּירָא מִפְּנֵיהֶם כִּי־אִתְּךָ אֲנִי
לְהַצִּלֶךָ נְאֻם־יְהוָה׃ ט וַיִּשְׁלַח יְהוָה אֶת־יָדוֹ וַיַּגַּע עַל־
פִּי וַיֹּאמֶר יְהוָה אֵלַי הִנֵּה נָתַתִּי דְבָרַי בְּפִיךָ׃ י רְאֵה
הִפְקַדְתִּיךָ ׀ הַיּוֹם הַזֶּה עַל־הַגּוֹיִם וְעַל־הַמַּמְלָכוֹת לִנְתוֹשׁ

רש"י

מנהגי גוים ועוד יש לפתור נביא לגוים כמו על הגוים להשקותם כוס התרעלה להנבא עליהם פורענות כמו שנאמר קח את כוס היין החמה הזאת מידי והשקיתה אותו את כל הגוים (לקמן כ"ה) · ד"א בטרם תצא מרחם הקדשתיך · עליך אמרתי למשה נביא אקים להם וגו' כמוך (דברים י"ח) זה הוכיחם וזה הוכיחם זה נתנבא ארבעים שנה וזה נתנבא ארבעים שנה: (ו) אהה · לשון יללה קונפליינ"ט בלע"ז: כי נער אנכי · איני כדאי להוכיחן משה הוכיחן סמוך למיתתו כבר נחשב בעיניהם בכמה נסים שעשה להם הוציאם ממצרים וקרע להם את הים הוריד את המן הגיז את השליו נתן להם את התורה שעלה את השמים ואני בתחלת שליחותי אני בא להוכיחם: (ז) על כל אשר אשלחך · אל האומות: ואת כל אשר אצוך · לישראל תדבר: (ט) וישלח ה' את ידו · כל שליחות שהוא אצל יד לשון הושטה ל"א כתרגומו ושלח ה' ית פתגמי נבואתיה: (י) הפקדתיך · מניתיך על

מצודת ציון

מל' קדושה: נתתיך · ענין מנוי ופקידות כמו נתתיך אלהים לפרעה (שמות ז'): (ו) אהה · ענין לשון יללה הוא כמו ואומר אהה ה' (יחזקאל ד'): (ט) וישלח · ענין הושטה וכן שלח ידך ואחוז (שמות ד'): (י) הפקדתיך · מל' פקידות ומינוי כמו ופקדו שרי צבאות (דברים כ'): לנתוש · ענין עקירה כמו

מצודת דוד

כוכבים כולם: (ו) ואומר וגו' · אמרתי אהה ה' אוי לי על שמניעם והמבטל הנמצא בי אשר לא ידעתי לסדר דברי הנבואה בצחות שלשון כי עדיין אני רך בשנים ולא הורגלתי בזה: (ז) אל תאמר ר"ל אל המאן בדבר בעבור הנערות: כי על כל · אלא על כל הדברים אשר אשלחך תלך ותדבר את כל אשר אצוך: (ח) אל תירא · אל תפחד מפני מי אשר אשלחך אליהם פן תכשל בלשונך ויקלפו עליך כי אני עמך להצילך מיד השונאים להרע עמך: (ט) וישלח · בנבואה נראה לו כאלו המקום הושיט ידו ונגע על פיו כאלו נותן הנבואה אל פיו: הנה נתתי · במה שנגעתי ידי בפיך נתתי דברי הנבואה בפיך: (י) הפקדתיך היום · בזה מניתי אותך על כל העובדי

וְלִנְת֥וֹץ וּלְהַאֲבִ֖יד וְלַהֲר֑וֹס לִבְנ֖וֹת וְלִנְטֽוֹעַ׃ יא וַיְהִ֤י דְבַר־
יְהוָה֙ אֵלַ֣י לֵאמֹ֔ר מָֽה־אַתָּ֥ה רֹאֶ֖ה יִרְמְיָ֑הוּ וָאֹמַ֕ר מַקֵּ֥ל
שָׁקֵ֖ד אֲנִ֥י רֹאֶֽה׃ יב וַיֹּ֧אמֶר יְהוָ֛ה אֵלַ֖י הֵיטַ֣בְתָּ לִרְא֑וֹת
כִּֽי־שֹׁקֵ֥ד אֲנִ֛י עַל־דְּבָרִ֖י לַעֲשֹׂתֽוֹ׃ יג וַיְהִ֨י דְבַר־יְהוָ֤ה ׀
אֵלַי֙ שֵׁנִ֣ית לֵאמֹ֔ר מָ֖ה אַתָּ֣ה רֹאֶ֑ה וָאֹמַ֗ר סִ֤יר נָפוּחַ֙ אֲנִ֣י
רֹאֶ֔ה וּפָנָ֖יו מִפְּנֵ֥י צָפֽוֹנָה׃ יד וַיֹּ֥אמֶר יְהוָ֖ה אֵלָ֑י מִצָּפוֹן֙

רש"י

העובדי כוכבים: לנתוש ולנתוץ. אדישפליי"ר בלע"ז ועל ישראל לבנות ולנטוע אם ישמעו כך ת"י: (יא) מקל שקד. מאנדולי"ר בלע"ז: (יב) היטבת לראות. השקד הזה הוא ממהר להוציא פרח קודם לכל האילנות אף אני ממהר לעשות דברי ויונתן תירגם מקל שקד מלך דמוחי לאבאשא ומדרש אגדה השקד הזה הוא משעת חניטתו עד גמר בישולו עשרים ואחד יום כמנין ימים שבין שבעה עשר בתמוז שבו הובקעה העיר לט' באב שבו נשרף הבית: (יג) סיר נפוח. רותח בוויילנ"ט בלע"ז: ופניו. רתיחותיו אש"י שאונדי"ש בלע"ז: (יד) מצפון תפתח הרעה. בבל לצפונה של ארץ ישראל היא

מצודת דוד

כוכבים לנבאות עליהם חורבן והשקט כפי מה שאלוה לך: (יא) מה אתה רואה. במראה הנבואה: מקל שקד. מקל מאילן שגדלים בו שקדים: (יב) היטבת לראות. ר"ל ראית דבר ראוי לפי הזמן כי שוקד אני על דברי לעשותו וא"כ ראית דבר המרמז רמז על מה שעתיד להיות כי מקל שקד ראית ואני שוקד על דברי והמה אחד בלשון: (יג) שנית. ר"ל שאלני פעם שנית: מה אתה רואה. במראה הנבואה: סיר נפוח. קדירה מעלה רתיחה: ופניו. פני הרתיחה מקום שמעלה רתיחה מרובה הוא מעבר הצפון: (יד) מצפון תפתח הרעה. זה ירמז אשר מבבל העומדת מצפון תפתח הרעה כי עד הנה כאלו היתה הרעה קשורה לבל תבוא ועתה הותר הקשר ותבוא הרעה על יושבי א"י והמשילם לסיר לומר כמו הסיר מאספים הנתחים אליה ואח"ז מרתיחין אותה

מצודת ציון

ונטעתי אתכם ולא אתוש (לקמן מ"ב): ולנתוץ. ענין כתישה ושבירה כמו תנור וכירים יותץ (ויקרא י"א): ולהרוס. מל' הריסה וסתירה: לבנות. מל' בנין: (יא) מקל. מטה: שקד. שם פרי שקדים כמו ויגמול שקדים (במדבר י"ז): (יב) שוקד. ענין מהירות כמו וישקוד ה' (דניאל ט'): (יג) סיר. קדרה וכן על סיר הבשר (שמות ט"ז): נפוח. ר"ל מעלה רתיחה ע"ש שנראה נפוחים ואבעבועות וכן כדוד נפוח ואגמון (איוב מ"א): (יד) תפתח. ענין התרת הקשר

תִּפָּתַח הָרָעָה עַל כָּל־יֹשְׁבֵי הָאָרֶץ׃ טו כִּי ׀ הִנְנִי קֹרֵא
לְכָל־מִשְׁפְּחוֹת מַמְלְכוֹת צָפוֹנָה נְאֻם־יְהוָה וּבָאוּ וְנָתְנוּ
אִישׁ כִּסְאוֹ פֶּתַח ׀ שַׁעֲרֵי יְרוּשָׁלִַם וְעַל כָּל־חוֹמֹתֶיהָ
סָבִיב וְעַל כָּל־עָרֵי יְהוּדָה׃ טז וְדִבַּרְתִּי מִשְׁפָּטַי אוֹתָם
עַל כָּל־רָעָתָם אֲשֶׁר עֲזָבוּנִי וַיְקַטְּרוּ לֵאלֹהִים אֲחֵרִים
וַיִּשְׁתַּחֲווּ לְמַעֲשֵׂי יְדֵיהֶם׃ יז וְאַתָּה תֶּאְזֹר מָתְנֶיךָ וְקַמְתָּ
וְדִבַּרְתָּ אֲלֵיהֶם אֵת כָּל־אֲשֶׁר אָנֹכִי אֲצַוֶּךָּ אַל־תֵּחַת
מִפְּנֵיהֶם פֶּן־אֲחִתְּךָ לִפְנֵיהֶם׃ יח וַאֲנִי הִנֵּה נְתַתִּיךָ הַיּוֹם
לְעִיר מִבְצָר וּלְעַמּוּד בַּרְזֶל וּלְחֹמוֹת נְחֹשֶׁת עַל־כָּל־
הָאָרֶץ לְמַלְכֵי יְהוּדָה לְשָׂרֶיהָ לְכֹהֲנֶיהָ וּלְעַם הָאָרֶץ׃
יט וְנִלְחֲמוּ אֵלֶיךָ וְלֹא־יוּכְלוּ לָךְ כִּי־אִתְּךָ אֲנִי נְאֻם־

רש"י

(טז) ודברתי משפטי אותם· אתוכח עמם עם יהודה וירושלים: (יז) תאזור מתניך· לשון זירוז כאיש חיל: (יח) למלכי יהודה· כנגד מלכי יהודה: (יט) ונלחמו אליך· ויהון דינין ומגיחין לקבלך למסחר ית

מצודת ציון

כמו יתרי פתח (שם ל'):(יז) תאזור· מל' אזור וחגורה: תחת· אחתך· ענין פחד ושבר כמו אל תערוץ ואל תחת (יהושע א'): (יט) יוכלו· מלשון יכולת והתגברות:

מצודת דוד

אותה כן כולם יכנסו במצור סעיר והאויב ילחם בה וכן נאמר שפות הסיר שפות וגו' אסוף נתחיה אליה וגו' רתח רתחיה וגו' (יחזקאל כ"ד): (טו) הנני קורא· רצה לומר העיר לבוא כל משפחות של ממלכות צפונה והם בבל וכל ארצות ממשלת בבל לבוא על ירושלים: ונתנו איש כסאו· כל אחד יתן כסאו מול פתחי השערים ועל החומות לצור עליה מסביב: (טז) ודברתי· אז אדבר עמהם משפט ר"ל אביא עליהם משפט הגמול בעבור רעתם: (יז) תאזור מתניך· הוא ענין זרוז כי המתגבר במתניו הוא מזורז: אל תחת מפניהם· אל תפחד מפניהם מלומר להם את כל דברי: פן אחתך· כי כשתפחד אשבור אותך לפניהם ויוכלו לך להזיקך לכן אל תפחד ובטח עלי ואז לא יוכלו לך: (יח) נתתיך היום· נתתי כח בידך להיות חזק כעיר מבצר וגו' להתגבר על כל הארץ וחוזר ומפרש על מלכי יהודה ועל שרי יהודה ועל כהניה ועל כל עם הארץ מיתר העם: (יט) ונלחמו אליך· כולם ילחמו עמך ולא יוכלו לך כי אני עמך להצילך

יְהוָה לְהַצִּילֶךָ׃ ב א וַיְהִי דְבַר־יְהוָה אֵלַי לֵאמֹר׃ ב הָלֹךְ
וְקָרָאתָ בְאָזְנֵי יְרוּשָׁלִַם לֵאמֹר כֹּה אָמַר יְהוָה זָכַרְתִּי לָךְ
חֶסֶד נְעוּרַיִךְ אַהֲבַת כְּלוּלֹתָיִךְ לֶכְתֵּךְ אַחֲרַי בַּמִּדְבָּר
בְּאֶרֶץ לֹא זְרוּעָה׃ ג קֹדֶשׁ יִשְׂרָאֵל לַיהוָה רֵאשִׁית תְּבוּאָתֹה
כָּל־אֹכְלָיו יֶאְשָׁמוּ רָעָה תָּבֹא אֲלֵיהֶם נְאֻם־יְהוָה׃
ד שִׁמְעוּ דְבַר־יְהוָה בֵּית יַעֲקֹב וְכָל־מִשְׁפְּחוֹת בֵּית
יִשְׂרָאֵל׃ ה כֹּה ׀ אָמַר יְהוָה מַה־מָּצְאוּ אֲבוֹתֵיכֶם בִּי
עָוֶל כִּי רָחֲקוּ מֵעָלָי וַיֵּלְכוּ אַחֲרֵי הַהֶבֶל וַיֶּהְבָּלוּ׃ ו וְלֹא

רש"י

פתגמי נבואתך : ב (א) זכרתי לך · אם הייתם שבים אלי מאותי לרחם עליכם כי זכרתי חסד נעוריך ואהבת כלולותיך חופתך שהכללתיך לחופה ולשון הכנסה הוא כלולותיך נוצי"ש בלע"ז ומה הוא חסד נעוריך לכתך אחרי שלוחי משה ואהרן מארץ נושבת יצאתם למדבר ואין צידה לדרך כי האמנתם בי : (ג) קדש ישראל · כתרומה : ראשית תבואתה · כראשית קציר לפני העומר שאסור באכילה והאוכלו מתחייב כך כל אוכליו יאשמו כן ת"י : (ד) ולא אמרו איה ה' · כי נלך אחרי אלהים אחרים : (ו) ערבה·

מצודת דוד

מידם : ב (ב) באזני ירושלים · באזני יושבי ירושלים : זכרתי לך · זוכר אני לך את החסד אשר עשיתי עמך בימי נעוריך בעת בחרתי אותך לי לעם כי מצאת חן בעיני : אהבת כלולותיך · האהבה שהיה לי עליך בעת היית ככלה בזמן חופתה וזהו במעמד הר סיני לקבל התורה : לכתך · ר"ל זכור לפני האמונה שהאמנת בי שהלכת אחרי במדבר בארץ שאין בה זרע זרוע ואין מה לאכול : (ג) קדש ישראל · ולזה הוא קדש לה' : ראשית · הוא המיטב שבכל תבואתו ר"ל המובחר שבכל העובדי כוכבים : כל אוכליו · כל הגוזלים ומכלים את ישראל יהיו אשמים והרעה תבוא אליהם ר"ל אף שישראל יהיו נמסרים ביד העובדי כוכבים בעבור חטאם עכ"ז על כי המה קודש לה' אהיה נפרע בסוף מן העובדי כוכבים על שהרעו להם : נאם ה' · זה מאמר ה' : (ה) מה מצאו וגו' · מה דבר עולה מצאו בי אשר בעבורם ,רחקו מעלי : ההבל · זה העבודת כוכבים שהוא הבל ואין בו ממש : ויהבלו ·

מצודת ציון

ב (ב) כלולותיך · מל' כלה ותקרא כן שהיא ענין עלוי היופי כמו כלילת יופי (איכה ב') והכלה בימי חופתה היא כלולה בכל מיני יופי וקישוט : (ג) ראשית · ענין מיטב כמו ראשית גבורתם (לקמן מ"ט) : יאשמו · מלשון אשם :

אָמְרוּ אַיֵּה יְהוָה הַמַּעֲלֶה אֹתָנוּ מֵאֶרֶץ מִצְרָיִם הַמּוֹלִיךְ
אֹתָנוּ בַּמִּדְבָּר בְּאֶרֶץ עֲרָבָה וְשׁוּחָה בְּאֶרֶץ צִיָּה וְצַלְמָוֶת
בְּאֶרֶץ לֹא־עָבַר בָּהּ אִישׁ וְלֹא־יָשַׁב אָדָם שָׁם׃ ז וָאָבִיא
אֶתְכֶם אֶל־אֶרֶץ הַכַּרְמֶל לֶאֱכֹל פִּרְיָהּ וְטוּבָהּ וַתָּבֹאוּ
וַתְּטַמְּאוּ אֶת־אַרְצִי וְנַחֲלָתִי שַׂמְתֶּם לְתוֹעֵבָה׃ ח הַכֹּהֲנִים
לֹא אָמְרוּ אַיֵּה יְהוָה וְתֹפְשֵׂי הַתּוֹרָה לֹא יְדָעוּנִי וְהָרֹעִים
פָּשְׁעוּ בִי וְהַנְּבִיאִים נִבְּאוּ בַבַּעַל וְאַחֲרֵי לֹא־יוֹעִלוּ
הָלָכוּ׃ ט לָכֵן עֹד אָרִיב אִתְּכֶם נְאֻם־יְהוָה וְאֶת־בְּנֵי

רש"י

פלנטור"א בלע"ז : ושוחה · נטויה· אינפוסיא"ס בלע"ז : ציה · דיסגאט"ה בלע"ז : צלמות · לשון חשך הוא : (ז) אל ארץ הכרמל · לארעא דישראל דהות מגלבא ככרמלא פירוש נטועה כיער: (ח) ותפשי התורה · סנהדרין : והרועים · המלכים : נבאו בבעל · בשם הבעל : (ט) עוד אריב · עוד

מצודת ציון

(ו) ערבה · הוא כמו מדבר : ושוחה · מקום גומות ובורות כמו בשחת עשו (תהלים ט') : ציה · ענין שממון : וצלמות · צלו של מות ר"ל חשכת הקבר : (ז) הכרמל · ענין מקום שדות וכרמים וכן ונוער בשן וכרמל (ישעי' ל"ג):(ח) ותפשי· ענין אחיזה כמו כי יתפוש איש באחיו (ישעיה ג') : בבעל · שם עבודת כוכבים : יועילו · מלשון

מצודת דוד

ובעבור זה נעשו גם המה הבל מבלי ממש כי נשפלה ממשלתם עדי ארץ : (ו) ולא אמרו · לא חזרו מדרכם לומר איה ה' ר"ל נשוב לעבוד את ה' אשר העלה אותנו מארץ מצרים : המוליך וגו' · ר"ל ולא תעינו בדרך ולא חסרנו דבר : בארץ וגו' · כפל הדבר במ"ש פעמים רבות להפלגת הענין וכדרך המליצה : לא עבר · בדרך העברה: ולא ישב · בקביעות מקום : (ז) ואביא · הנה הבאתי אתכם משם אל ארץ הכרמל ר"ל מקום שדות וכרמים : ותטמאו · במה שעבדתם בה לעבודת כוכבים : ונחלתי · א"י שהיא נחלתי שמתם להיות מתועבת לפני : (ח) הכהנים · אשר עליהם להורות דרכי ה' כמ"ש כי שפתי כהן ישמרו דעת ותורה יבקשו מפיהו (מלאכי ב') : לא אמרו איה ה' · לא הזכירו לעם לומר איה ה' למה תעזבו אותו : ותפשי התורה · הם הסנהדרין אשר עליהם משפטי התורה : לא ידעוני · לא רצו לדעת ולהכיר גודל רוממותי : והרועים · המלכים מרדו בי : והנביאים · נביאי השקר מתנבאים בשם הבעל : ואחרי לא יועילו הלכו · הולכים אחר דברים שאין בהם תועלת והם הפסילים שאין בהם ממש: (ט) לכן עוד אריב אתכם ·

בְנֵיכֶם אָרִיב: י כִּי עִבְרוּ אִיֵּי כִתִּיִּים וּרְאוּ וְקֵדָר שִׁלְחוּ
וְהִתְבּוֹנְנוּ מְאֹד וּרְאוּ הֵן הָיְתָה כָּזֹאת: יא הַהֵימִיר גּוֹי
אֱלֹהִים וְהֵמָּה לֹא אֱלֹהִים וְעַמִּי הֵמִיר כְּבוֹדוֹ בְּלוֹא יוֹעִיל:
יב שֹׁמּוּ שָׁמַיִם עַל־זֹאת וְשַׂעֲרוּ חָרְבוּ מְאֹד נְאֻם־יְהוָה:

רש"י

אביא עליכם רעה אתוכח עמכם עוד על ידי נביאי אע"פ שרבתי עמכם כבר ימים רבים : (י) איי כתיים · לאיי כתיים איי איסכנ"ש בלע"ז : וקדר שלחו · ולקדר שלחו לראות מנהגם : והתבוננו מאד · ושימו לב להסתכל בדבר יפה : הן · כמו אם · אם המיר גוי מהם את אלהיו ואף על פי שהמה לא אלהים ועמי המיר את כבודי אשר בו היה נכבד וכתיים וקדריים יושבי אהלים ורועי מקנה ונוסעים והולכים ומטלטלין ממרעה למרעה וממדבר למדבר ונושאים את אלהיהם עמהם למקום שחונים שם ואני נשאתי אתכם עד אשר קבעתי אתכם והנחתם אותי כך תירגם יונתן ורבותינו אמרו כתיים עובדים למים וקדריים עובדים לאש ואע"פ שיודעים שהמים מכבין את האש לא הניחו את אלהיהם : (יא) בלוא יועיל · בעבודת כוכבים שאין בה תועלת : (יב) שמו שמים · לשון תמהון כמו השתוממו והוא לשון צווי כמו אם כה יאמרו אלינו דומו (שמואל א' י"ד) : ושערו · לשון סער :

מצודת דוד

מלבד מה שהוכחתי את אבותיכם על רשעם הנה עוד אריב אתכם וידעתי שגם את בני בניכם אריב כי האשמה הזאת תלך מאבות לבנים דור אחר דור וכולם ראוים לתוכחה ומריבה : (י) איי כתיים · לאיי כתיים והם ארצות המערב כי כתים הם רומיים כי וצים מיד כתים (במדבר כ"ד) ת"א וסיען יצטרחן מרומאי : וראו · תשפטו מנהגם : וקדר שלחו · שלחו מלאכים לקדר הם בני ערב אשר הם בפאת המזרח : והתבוננו מאד · חקרו מאד בתבונה יתירה : וראו הן היתה כזאת · ראו מעשה העובדי כוכבים ההם וכי באמת היתה ביניהם כתועבה הזאת : (יא) ההימיר · וכי גוי מהם החליף אלהיו באחר : והמה · ואף כי גם אלהיהם לא אלהים המה עכ"ז כיון שהחזיקו בהם לא החליפום : ועמי · אבל עמי החליף כבוד המקום בעבודת כוכבים שהוא דבר שאין בו תועלת : (יב) שמו שמים · ר"ל ראוי שיהיה בעולם שממה וסערה

מצודת ציון

תועלת : (י) הן · כמו הנן ותחסר ה"א התימה וכן תרקיע עמו לשחקים (איוב ל"ז) ומשפטו התרקיע בה"א התימה : (יא) ההימיר · מל' תמורה וחלוף וכן ואם המר ימירנו (ויקרא כ"ז) : כבודו · זה תקון סופרים והראוי כבודי : (יב) שמו · מל' שממון : ושערו · כמו וסערו בסמ"ך ור"ל רוח סערה : חרבו · מלשון חורבן : מאד · רצה לומר

יג כִּֽי־שְׁתַּ֥יִם רָע֖וֹת עָשָׂ֣ה עַמִּ֑י אֹתִ֨י עָזְב֜וּ מְק֣וֹר ׀ מַ֣יִם
חַיִּ֗ים לַחְצֹ֤ב לָהֶם֙ בֹּארוֹת֙ בֹּארֹ֣ת נִשְׁבָּרִ֔ים אֲשֶׁ֥ר לֹא־
יָכִ֖לוּ הַמָּֽיִם׃ יד הַעֶ֙בֶד֙ יִשְׂרָאֵ֔ל אִם־יְלִ֥יד בַּ֖יִת ה֑וּא
מַדּ֖וּעַ הָיָ֥ה לָבַֽז׃ טו עָלָיו֙ יִשְׁאֲג֣וּ כְפִרִ֔ים נָתְנ֖וּ קוֹלָ֑ם
וַיָּשִׁ֤יתוּ אַרְצוֹ֙ לְשַׁמָּ֔ה עָרָ֥יו נִצְּתָ֖ה נצתו ק' מִבְּלִ֥י יֹשֵֽׁב׃ טז גַּם־

פתח בס"פ

רש"י

חרבו מאד־כאילו אתם נחרבים על בית המקדש שעתיד ליחרב: (יג) שתים רעות · אם המירו יראתם בכיוצא בה יש כאן רעה אחת ועכשיו שאותי עזבו שאני מקור מים חיים ללכת אחרי עבודת כוכבים שהם כבורות של מים מכונסין ונשברין ונסדקין ומימיהם נבלעים בסדקיהם הרי שתים רעות: לחצוב · לחפור: אשר לא יכילו · את מימיהם טינדרוצ"ט בלע"ז שהמים מטפטפין את ספתם וכותליהם והם נופלין: (יד) יליד בית · בן האמה: (טו) ישאגו · שואגים לשון הווה: כפירים · מלכים: נצתו · נלתו כאש: (טז) גם בני נוף ותחפנחס · הם מצרים שאתם בוטחים עליהם

מצודת ציון

גדול וחזק: (יג) מקור · מעין: לחצוב · זה הלשון נופל על החפירה במקום האבנים וכן ובורות חצובים (דברים ו'): יכילו · ענין החזקה כמו קטן מהכיל את העולה (מלכים א' ח'): (יד) לבז · מלשון בזה ושלל: (טו) ישאגו · ענין זעקת קול: כפירים · אריות: וישיתו · ענין שימה כמו שתו בשמים פיהם (תהלים ע"ג): נצתו · ענין שממון כמו נצתה כמדבר (לקמן ט'):

מצודת דוד

ותורבן גדול בעבור התועבה הזאת: (יג) שתים רעות · ר"ל רעה כפולה ותחשב לשתים: מקור מים חיים · שאני כמעין הנובע מים חיים ר"ל משפיע להם טובות בכל עת: להצוב · למען לחצוב לעצמם בארות רבות נשברות כותליהם אשר לא יחזיקו את המים אשר נתנו בהם ר"ל עובדים למזלות השמים המקבלים השפעה מאת המקום ואף אין בידם להחזיק את ההשפעה ההיא בכל עת וכאומר הנה המחליף דבר בדבר הטוב לו הנה לרע יחשב אף כי המחליף דבר בדבר הגרוע ממנו: (יד) העבד ישראל · וכי ישראל הוא כעבד מקנת כסף או יליד בית בן השפחה כי אלו מפני פחיתותם לא ישגיח האדון עליהם בהשגחה פרטית ולכן המה נעזבים אל המקרים ואמר וכי ישראל הוא כמותם להיות נעזב אל המקרים ומדוע א"כ היה לבז: (טו) עליו · על ישראל ישאגו הכפירים לאיים עליו והם מלכי העובדי כוכבים: נתנו קולם · עליו נתנו קולם וכפל הדבר במ"ש: וישיתו · ישימו ארצו לשממה ועריו נעשו שממה מבלי איש יושב בהם ועל מלכות אשור יאמר שגלו כבר מארצם: (טז) גם בני נוף ותחפנחס · שהם מארץ מצרים אשר אתה בוטח בהם ומשאל מהם עזר גם המה ישברו אותך

בְּנֵי־נֹף וְתַחְפַּנֵס ותחפנחס קרי יִרְעוּךְ קָדְקֹד׃ יז הֲלוֹא־
זֹאת תַּעֲשֶׂה־לָּךְ עָזְבֵךְ אֶת־יְהוָה אֱלֹהַיִךְ בְּעֵת מוֹלִכֵךְ
בַּדָּרֶךְ׃ יח וְעַתָּה מַה־לָּךְ לְדֶרֶךְ מִצְרַיִם לִשְׁתּוֹת מֵי
שִׁחוֹר וּמַה־לָּךְ לְדֶרֶךְ אַשּׁוּר לִשְׁתּוֹת מֵי נָהָר׃ יט תְּיַסְּרֵךְ
רָעָתֵךְ וּמְשֻׁבוֹתַיִךְ תּוֹכִחֻךְ וּדְעִי וּרְאִי כִּי־רַע וָמָר עָזְבֵךְ
אֶת־יְהוָה אֱלֹהָיִךְ וְלֹא פַחְדָּתִי אֵלַיִךְ נְאֻם־אֲדֹנָי יְהוִה

רש"י — קמץ בז"ק

לעזרה: ירעוך קדקד · ירצצו גלגלתכם· ירעוך · לשון רציצה · כדמתרגמינן ורצוץ ורעיע: (יז) הלוא זאת תעשה · הלא את הרעה ואת הפורענות הזאת תגרום לך האשמה והעון אשר עזבת את ה' אלהיך: בעת מוליכך בדרך · שהיה מלמד אותך דרך הטובה והישרה: (יח) מה לך לדרך מצרים · למה תעזבי אותי ותבטחי על מצרים: לשתות מי שחור · שטבעו זכוריהם בנילוס שיחור הוא נילוס כמה שנאמר בספר (יהושע י"ג) מן השיחור אשר על פני מצרים: ומה לך · למרוד בי למען תגלי לדרך אשור למעבר נהר פרת: (יט) תיסרך רעתך · סוף שרעתך תביא עליך יסורין: ומשובותיך· לשון בנים שובבים (לקמן ג'): תוכיחוך · לשון מוסר: ולא פחדתי ·

מצודת דוד

וחוזר ומפרש את הקדקוד ישברו וכאומר וכי זהו בעבור שנעזבו אל המקרים וכי מהראוי שיהיו נעזבים אל המקרים וכי הוא כעבד או כיליד בית: (יז) הלוא זאת תעשה לך · ר"ל לא זהו בעבור שנעזבים אל המקרים אלא זאת היא הדבר העושה את הרעה והיא עזיבתך אשר עזבת את ה' ולא הלכת אחריו בעת שהיה מוליך אותך בדרך הישרה ובטובה בא מה שבא ולא במקרה: (יח) ועתה · הואיל והכל בהשגחה למה לך ללכת לדרך מצרים ואשור לרוות לצמאונך במי ארצם · ר"ל לבקש מהם עזרה להיות נושע על ידיהם הלא הכל בהשגחה ומה יועילו לך: (יט) תיסרך רעתך · הרעות שאתה עושה המה ייסרו אותך במוסר יסורין ר"ל בעבורם תוסר ביסורין: ומשובותיך · מה שהלכת בדרכי לבך תוכיחוך במכאוב וכפל הדבר במ"ש: ודעי וראי · תן לב לדעת ועינים לראות אשר רע ומר דבר העזיבה

מצודת ציון

(טז) ירעוך · ענין שבירה כמו ורעו דליותיו (לקמן י"א): קדקד · הוא אמצעית הראש יחולק שם השער אילך ואילך: (יח) שחור · זהו הנילוס: נהר · ר"ל נהר פרת: (יט) תיסרך · מלשון יסורין: ומשובותיך · ענין מרד והליכה בדרכי הלב כמו וילך שובב (ישעיה נ"ז): תוכיחוך · ענין משפט שנמול כמו והוכח במכאוב (איוב ל"ג):

צְבָאוֹת׃ כ כִּי מֵעוֹלָם שָׁבַרְתִּי עֻלֵּךְ נִתַּקְתִּי מוֹסְרוֹתַיִךְ
וַתֹּאמְרִי לֹא אֶעֱבוֹד אעבור קרי כִּי עַל־כָּל־גִּבְעָה גְּבֹהָה
וְתַחַת כָּל־עֵץ רַעֲנָן אַתְּ צֹעָה זֹנָה׃ כא וְאָנֹכִי נְטַעְתִּיךְ
שׂוֹרֵק כֻּלֹּה זֶרַע אֱמֶת וְאֵיךְ נֶהְפַּכְתְּ לִי סוּרֵי הַגֶּפֶן
נָכְרִיָּה׃ כב כִּי אִם־תְּכַבְּסִי בַּנֶּתֶר וְתַרְבִּי־לָךְ בֹּרִית

רש"י

פחד שלי לא היה בלבך ליראה אותי: (כ) שברתי עולך · העול של עץ שהוא בו לשון שבירה והמוסרות שהן של עור נופל בהן לשון נתיקה: מוסרותיך · הם רצועות שקושרין בהם העול: ותאמרי לא אעבור · על דבריך: כי על כל גבעה · אף אתה לא שמרת הבטחתך ועל כל גבעה: את צועה · לשון משכב ומצע · כי משמש לשון אלא: (כא) נטעתיך שורק · שורק הוא זמורת הגפן טוב כלומר בני אבות כשרים וצדיקים ומדרשו נטעתיך שורק הוספתי לך על שבע מצות בני נח שש מאות ושש כמנין שורק: סורי · דישטורנטור"ש בלע"ז: הגפן נכריה · הצומחת ביערים: (כב) בנתר · מין אדמה שחפין ושפין בה את הבגדים: בורית · נקיון כמו ובר לבב

מצודת ציון

ומר · מל' מרירות: (כ) עולך · מל' עול הנושם על צואר הבהמה והוא משל על הכבדת העבודה: נתקתי · ענין העתק והסרה: מוסרותיך · הם קשרי רצועות העול: גבעה · ענינו כמו הר: רענן · ענין לחות ורטיבות כמו בשמן רענן (תהלים צ"ב): צועה · ענין טלטול ונוע ממקום למקום וכן ושלחתי לו צועים וצעוהו (לקמן מ"ח): (כא) שורק · זמורות משובחים וכן ויטעהו שורק (ישעיה ה'): סורי · מלשון הסרה והפלה: נכריה · זרה: (כב) תכבסי · מלשון כבוס ורחיצה: בנתר · מין

מצודת דוד

העזיבה אשר עזבת את ה' ולא היה פחד ה' אליך כאומר לא היה מהראוי לעזבו אם מפאת העזר הבאה ממנו אם מפאת יראת העונש: (כ) כי מעולם · הלא מימות עולם הייתי לך לעזרה ושברתי העול אשר הכבידו עליך העובדי כוכבים: נתקתי · העתקתי מעל צוארך קשרי רצועות העול: ותאמרי · ואז אמרת לא אעבור עוד על דבר ה': כי על כל גבעה · כאומר והנה לא קיימת כי על כל וגו' את צועה זונה הולכת ונוסעת ממקום למקום ר"ל כמו הזונה אין דרכה לשבת במקום אחד וכמ"ש בה בביתה לא ישכנו רגליה וגו' (משלי ז') כן הלכת אתה מבית עבודת כוכבים זו לבית עבודת כוכבים זו: (כא) ואנכי נטעתיך שורק · מתחלה נטעתיך מענפי גפן משובח וחוזר ומפרש הכל מזרע אמת הם אברהם יצחק ויעקב וא"כ ראוי היית להיות כמוהם ואיך נהפכת למולי להיות בדים רעים המוסרים מן הגפן אשר כל אחת נכריה וזרה מן הנטיעה ולא תשוה אליה: (כב) ותרבי לך בורית · פרבי לעצמך בורית לנקות

נִכְתָּם עֲוֺנֵךְ לְפָנַי נְאֻם אֲדֹנָי יֱהֹוִה׃ כג אֵיךְ תֹּאמְרִי לֹא
נִטְמֵאתִי אַחֲרֵי הַבְּעָלִים לֹא הָלַכְתִּי רְאִי דַרְכֵּךְ בַּגַּיְא
דְּעִי מֶה עָשִׂית בִּכְרָה קַלָּה מְשָׂרֶכֶת דְּרָכֶיהָ׃ כד פֶּרֶה ׀

רש"י

(תהלים כ"ד) ויש לועזים בורית שאבו"ן בלע"ז : נכתם עונך · הוא כרושם כתמא דלא דכי כן סגיאו חוביך קדמי : כתם · טאט"ע בלע"ז : עונך · על עון העגל נאמר שהוא קיים לעולם כמו שנאמר וביום פקדי ופקדתי עליהם (שמות ל"ב) כל פקידות הבאות על ישראל יהא מקצת עון העגל בהם : (כג) ראי דרכך בגיא · מה שעשית מול בית פעור ועוד עתה את מחזקת באותו הדרך כבכרה קלה המשרכת דרכיה · בכרה גמלה נקבה בחורה שהיא אוהבת לנוע · בכרי מדין (ישעיה ס') מתורגם סוגני מדין והם גמלים בחורים כמו שמצינו בסנהדרין נפישי גמלי סבי דטעוני משכי דהוגני : משרכת · מחזקת בדרכי נעוריה לשון מסריך סריך ויש לחברו עם שרוך הנעל (בראשית י"ד) קושרת דרכי נערותה בלבה : (כד) פרה · שלוואדיפ"ו

מצודת דוד

עצמך ע"י ר"ל אף אם תראי לפני הבריות צדקות ומעש"ט הנה לא תועילו בזה כי עונך שאת עושה בסתר נראה לפני ככתם כי לא העבירה הנתר והבורית כלומר הצדקה שאת עושה לפני הבריות לא כפרו על העון שבסתר : (כג) איך תאמרי · איך תכחשי לומר לא נטמאתי עתה בעבודת כוכבים ומעולם לא הלכתי אחרי הבעלים : ראי דרכך בגיא · כאומר איך תוכל לומר כן הלא ראי דרכך בגיא מול בית פעור ששם עבדת הבעל ודעי מה שעשית היום הזה ותדע ותשכיל שאותו העון אשר התחלת שם הוא עמך עד היום הזה : בכרה קלה · והרי את כגמלה נקבה בחורה הקלה לרוץ יותר מהזכר אשר נתקשר עמה דרכה ותנהגה עד שכל ימיה תתמיד במנהג ההוא לרדוף ולרוץ בכל עת וכן אתה כאשר התחלת בעבודת בעל פעור נדבקת בעבודת הבעלים עד היום הזה ולא תעזבם : (כד) פרה · הרי את כפרא הזה הלמוד והרגיל במדבר אשר באות נפשה שאפה רוח ר"ל אין מי מבריחה לרוץ ולרדוף אבל היא בחפצה תרוץ ותרדוף בכל עת ומושכת את האויר

מצודת ציון

אדמה רכה ומכבסין בו וכן חומץ על נתר (משלי כ"ה) : בורית · שם עשב המנקה וכן וכבורית מכבסים (מלאכי ג') : נכתם · מלשון כתם ורושם : (כג) בגיא · הוא מול בית פעור כמ"ש ונשב בגיא מול בית פעור (דברים ג') : בכרה · גמלה בחורה כמו בכרי מדין (ישעיה ס') : משרכת · ענין קשירה והוא מלשון שרוך נעל (בראשית י"ד) שהוא הרצועה שקושרין בו הנעל : דרכיה · ענין מנהג וסדר : (כד) פרה · כמו פרא באל"ף והוא חמור הבר: למוד · ענין הרגל וכן כעגל לא לומד (לקמן

אל

לִמֻּד מִדְבָּר בְּאַוַּת נַפְשָׁו נפשה קרי שָׁאֲפָה רוּחַ תַּאֲנָתָהּ
מִי יְשִׁיבֶנָּה כָּל־מְבַקְשֶׁיהָ לֹא יִיעָפוּ בְּחָדְשָׁהּ יִמְצָאוּנְהָ׃
כה מִנְעִי רַגְלֵךְ מִיָּחֵף וגרונך קרי וּגְוֹרֹנֵךְ מִצִּמְאָה וַתֹּאמְרִי
נוֹאָשׁ לוֹא כִּי־אָהַבְתִּי זָרִים וְאַחֲרֵיהֶם אֵלֵךְ׃ כו כְּבֹשֶׁת

רש"י

בלע"ז ויש לופוין סולייי"ן בלע"ז: למוד מדבר · הלמוד להיות במדברות כן אוסכת לטע: שאפה רוח · פותחת את פיה ושואפת רוח ולעולם היא הוזרת למקומה: תאנתה מי ישיבנה · אותה מדת תנינים שיש בה כי גם הפנים שואף רוח כמה שנאמר שאפו רוח כתנים (לקמן י"ד): מי ישיבנה · מאותה מדה כן אתם מי יוכל להשיבכם מדרככם הרעה: כל מבקשיה לא ייעפו · כי על חנם ייעפו שלא יוכלו להשיגה ומה סופה: בחדשה ימצאונה · חדש אחד יש בשנה שהיא ישנה כל החדש ואז היא נלכדת אף אתם חדש אחד (הוא אב) הוכן לכם כבר מימות המרגלים שקבעו אבותיכם בכיית חנם בו תלכדו: תאנתה · שו"ן דגרונמינ"ט בלע"ז וכן ת"י כירודא ד"א לשון יללה כמו תאניה ואניה (איכה ב') ל"א שאפונטריא"ה בלע"ז כמו תאנת שילה (יהושע ט"ו): (כה) מנעי רגלך מיחף · זו היא מדתך כפרה האוהבת לנוע נביאי אומרים לך מנעי עצמך מעבודת כוכבים שלא תלכי יחף בגולה ומנעי גרונך מלמות בצמא: ותאמרי · על דברי הנביאים: נואש ·

מצודת ציון

נ"א): באות · מלשון תאוה וחשק: שאפה · ענין משיכה אל בית הבליעה וכן שאפו רוח כתנים (לקמן י"ד): רוח · כן נקרא האויר: תאנתה · ענין צער ואבלות כמו תאניה ואניה (איכה ב'): ייעפו · ענין יגיעה: (כה) מנעי · חדלי: מיחף · כן נקרא ההולך מבלי מנעלים וכן ערום ויחף (ישעיה כ"א): וגרונך · מל' גרון וצואר: נואש · מל' יאוש ופציבת הדבר וכן ואמרו נואש (לקמן י"ח): זרים · מלשון זר ונכרי:

מצודת דוד

אל בית הבליעה כדרך הרצים מהרה: תאנתה מי ישיבנה · ר"ל בכל פעם תרוץ ותחזור במרוצה למקומה כאלו היה לה צער ואבלות ודאגה מי ישיבנה למקומה ולזה תרוץ מהרה והוא ענין מליצה: כל מבקשיה · כל המבקשים אותה לתפשה ביד אינם צריכים להתייגע לרדוף אחריה כי בחדשה שנתמלאה הריונה ימצאו אותה בקלות כי אז היא כבדה ואינה יכולה לרוץ וכן ישראל המה כפרא הזה כי ע"י מעשיהם אשר לא טובים בא עליהם האויב והמה משוטטים למלאת עזר ממלכי העובדי כוכבים למען יוכלו עמוד בארצם וא"כ כל העדור הזה בא באות נפשם וכן סופם יהיה כסוף הפרא כי האויב הבא עליהם לכבשם לא יהיה לו יגיעה רבה כי בקל יכבשם בחדש המוכן לפורעניות והוא אב שהוקבע בכיה לדורות בזמן המרגלים כמ"ש רז"ל: (כה) מנעי רגלך

מיחף

גַּנָּב כִּי יִמָּצֵא כֵּן הֹבִישׁוּ בֵּית יִשְׂרָאֵל הֵמָּה מַלְכֵיהֶם
שָׂרֵיהֶם וְכֹהֲנֵיהֶם וּנְבִיאֵיהֶם׃ כז אֹמְרִים לָעֵץ אָבִי אַתָּה
וְלָאֶבֶן אַתְּ יְלִדְתָּנִי ילדתנו קרי כִּי־פָנוּ אֵלַי עֹרֶף וְלֹא
פָנִים וּבְעֵת רָעָתָם יֹאמְרוּ קוּמָה וְהוֹשִׁיעֵנוּ׃ כח וְאַיֵּה
אֱלֹהֶיךָ אֲשֶׁר עָשִׂיתָ לָּךְ יָקוּמוּ אִם־יוֹשִׁיעוּךָ בְּעֵת רָעָתֶךָ
כִּי מִסְפַּר עָרֶיךָ הָיוּ אֱלֹהֶיךָ יְהוּדָה׃ כט לָמָּה תָרִיבוּ

רש"י

אין מיאוש נואשתי בדבריהם נואש נוקליי"ר בלע"ז: (כו) כי ימצא · בתחלה כשהוא נמצא גנב והוא היה מוחזק נאמן כך תרגמו יונתן: (כז) ובעת רעתם יאמרו · אלי: קומה והושיענו · וכן ת"י בעידן דביתא אתיא עליהון כפרין בטעותהון ומודן קדמי ואמרין רחים עלנא ופרוקנא: (כח) מספר עריך היו אלהיך · בכל עיר ועיר אלוה אחר: (כט) למה

מצודת דוד

מיאש · ר"ל כאה לתקן מעשיך ולא תלכי בגולה יחף ולמאה למים: ותאמרי נואש · אמרת אני מתייאש מעבודת המקום ולא אשוב אליו כי אוהב אני את הזרים הם עבודת הבעלים: ואחריהם אלך · לעבוד אותם: (כו) כבושת גנב כי ימצא · כמרבית בושת הגנב אשר הוא בעת ימצא שהוא גנב אחר שהיה מוחזק לנאמן כן ירבה בושת בית ישראל בעיני העובדי כוכבים על כי היו מוחזקים לעובדי ה' ונמצאו עובדים כוכבים ככל העמים: המה · המון העם: וכהניהם · כהני הבעל: ונביאיהם · נביאי הבעל: (כז) אומרים · על אשר אומרים לפסל העשוי מעץ אתה אבי ולצלם מאבן יאמרו אתה ילדתנו כאלו הפסילים בראו העולם ומלואו: כי פנו אלי עורף · ר"ל אינם שומעים לדברי כאדם המהפך עורף מול רעהו ולא יאבה לשמוע אמריו: ובעת רעתם · בעת בוא עליהם הרעה יתפללו אלי ויאמרו קומה והושיענו מן הרעה: (כח) ואיה · ר"ל והנה אשיב לך איה אלהיך אשר עשית לך בפועל ידיך יגשו הם ויקומו אם יוכלו להושיע לך בעת בא עליך הרעה: כי מספר עריך · לפי חשבון מספר עריך עשית פסילים אתה יהודה וא"כ רבים המה ואף אחד לא ימצא מהם שיוכל להושיעך: (כט) למה תריבו אלי · למה התרעמו לומר על שאין אני מציל אתכם מן הרעה הבאה על עליכם

מצודת ציון

(כו) הובישו · מלשון בושה: (כז) אבי · ענין אדון וגדול וכן אבי דבר גדול הנביא דבר אליך (מלכים ב' ה'): ילדתנו · הוא כמו ילדתנו וכן בטרם הרים ילדו (תהלים צ'): פנו · מלשון הפנה והסיבוב: עורף · הוא אחורי הפנים והצואר: (כט) תריבו · ענין

אֵלָ֑י כֻּלְּכֶ֛ם פְּשַׁעְתֶּ֥ם בִּ֖י נְאֻם־יְהֹוָֽה׃ ל לַשָּׁוְא֙ הִכֵּ֣יתִי אֶת־
בְּנֵיכֶ֔ם מוּסָ֖ר לֹ֣א לָקָ֑חוּ אָכְלָ֧ה חַרְבְּכֶ֛ם נְבִיאֵיכֶ֖ם כְּאַרְיֵ֥ה
מַשְׁחִֽית׃ לא הַדּ֗וֹר אַתֶּם֮ רְא֣וּ דְבַר־יְהֹוָה֒ הֲמִדְבָּ֤ר הָיִ֙יתִי֙
לְיִשְׂרָאֵ֔ל אִ֛ם אֶ֥רֶץ מַאְפֵּ֖לְיָ֑ה מַדּ֜וּעַ אָמְר֤וּ עַמִּי֙ רַ֔דְנוּ לֽוֹא־
נָב֥וֹא ע֖וֹד אֵלֶֽיךָ׃ לב הֲתִשְׁכַּ֤ח בְּתוּלָה֙ עֶדְיָ֔הּ כַּלָּ֖ה קִשֻּׁרֶ֑יהָ

תרי טעמי

רש"י

תריבו · איך תבאו להתווכח בריב ולומר לא חטאנו : כלכם פשעתם בי · אף הצדיקים במשמע היינו דאמרי אינשי בהדי הוצא לקי כרבא : (ל) לשוא הכיתי · על חנם כי לא הועיל שיקחו מוסר : אכלה חרבכם · את נביאיכם · הרגתם את זכריה וישעיה : (לא) ראו דבר ה' · הוציא להם צנצנת המן אמר להם ראו כאן מה דבר ה' מועיל : המדבר הייתי לישראל · לשון תימה הוא לכך נקודה מ"ם רפי וה"א בחטף פת"ח · כלום נדמה לאבותיכם שהוא מדבר כשהלכו בו כשהורדתי להם לחם זה דבר יום ביומו : מאפליה · לשון חשך : מדוע · אמרתם : רדנו · נבדלנו ממך כמו הרודה פת מן התנור כך מדרש רבי תנחומא ומנחם פי' רדנו לשון ירידה ועוד

מצודת ציון

תרעומות ותלונה : (ל) לשוא · לחנם : (לא) ראו · יאמר גם על הבנת הלב וכן ולבי ראה הרבה חכמה (קהלת א') : מאפליה · מלשון אופל וחשך וכשבא להגדיל הדבר סומכו למלת יה וכן שלהבת יה (ש"ה ח') והוא כמו מדבר וכפל הדבר במ"ש : רדנו · ענין ההבדל ממקום הדבוק כמו רדה הדבש (שופטים י"ד) : (לב) עדיה · מלשון עדי

מצודת דוד

כלכם פשעתם בי איש לא נעדר ומהו הזכות הנמצא לכם : (ל) לשוא · על חנם הכיתי את בניכם כיון שעכ"ז לא לקחו האבות מוסר ועדיין עומדים במרדם וכל עקר כוונת הכאות הבנים היה למען יוסרו האבות : אכלה · כי חרבכם הרגה את נביאיכם כי הרגו את ישעיה ואת זכריה : כאריה משחית · כאריה המשחית בני אדם : (לא) הדור אתם · אתם בני הדור ראו בהבנת הלב את מצות ה' אשר יש תשלום גמול עליהם : המדבר · וכי עד הנה הייתי לישראל כמדבר וארץ מאפליה אשר לא ימצא שמה די צורך האדם ר"ל וכי לא היה ספוק בידי לשלם גמול טוב על המצות שעשו : רדנו · כבר נבדלנו ממך ולא נבוא עוד אליך : (לב) התשכח · וכי הדרך הוא שתשכח הבתולה להשים עדיה עליה להתקשט בו וכי תשכח הכלה את קשוריה הם תומי המשי שקושרת שערה בהם להתקשט וכאומר לא

וְעַמִּי שְׁכֵחוּנִי יָמִים אֵין מִסְפָּר׃ לג מַה־תֵּיטִבִי דַּרְכֵּךְ
לְבַקֵּשׁ אַהֲבָה לָכֵן גַּם אֶת־הָרָעוֹת לִמַּדְתִּי למדת קרי
אֶת־דְּרָכָיִךְ׃ לד גַּם בִּכְנָפַיִךְ נִמְצְאוּ דַּם נַפְשׁוֹת אֶבְיוֹנִים
נְקִיִּים לֹא־בַמַּחְתֶּרֶת מְצָאתִים כִּי עַל־כָּל־אֵלֶּה׃ לה וַתֹּאמְרִי
כִּי נִקֵּיתִי אַךְ שָׁב אַפּוֹ מִמֶּנִּי הִנְנִי נִשְׁפָּט אוֹתָךְ עַל־אָמְרֵךְ

רש"י

פנים אחרים: (לג) תיטבי · תקשטי עצמך לקראת נואפיך כמו (מלכים ב' ט') ותיטב את ראשה דאיזבל בפרשת יהוא: גם את הרעות למדת · חזרת על כל רוע דרך ללמוד את המקולקלת שבכולם: גם · לשון אפילו: לכן · ל' שבועת אמת אך את הדרך הרעה שבכל הדרכים למדת לעצמך: למדת · הנהגת: (לא) לא במחתרת מצאתים · לא מצאת אותם במחתרת כשהרגת אותם: כי על כל אלה · שהיו מוכיחים אותך בדברים האלה: מצאתים · כה יאמר לנקבה לשון פעלת והרבה יש בספר (יחזקאל ט"ז) את נשאתים: (לה) ותאמרי · בלבך: כי נקיתי · אשר אזכה אני נפשי:

מצודת דוד

הלא אין דרך האדם לשכוח דבר הנצרך לו ביותר: ועמי·אבל עמי שכחו אותי ימים הרבה ואין מספר להם עם שזהו עיקר חייהם על האדמה: (לג) מה תיטבי דרכך·מה תתקני מנהגך בעבודת הבעל לעשות בדמיון גמור אל מעשה עובדי כוכבים לבקש מהם אהבה בעשותך כמעשיהם: לכן · באמת גם את העובדי כוכבים הרעות למדת אתה את מנהגיך· ר"ל אתה הרעות לעשות יותר מכולן ואף להרעות שבהן למדת להרשיע יותר כמוך: (לד) גם בכנפיך · גם בכנפי בגדיך נמצאו דמי נפשות אביונים נקיים מעון מיתה ועל חנם הרגתם: לא במחתרת מצאתים · דמי הנפשות האלה לא מצאתים במחתרת ובמקום נסתר כ"א בגלוי: על כל אלה · הכנפים הנזכרים למעלה · ר"ל לא עשית הדבר בהסתר כ"א בפרסום רב מבלי בושה: (לה) ותאמרי · ר"ל אם אמנם כל אלה עשית בפרסום איך תאמר לא כן הוא כי נקי אני מעבירה ואין האמת עם הנביאים שאומרים שחרה בי אף ה': אך שב אפו ממני · הואיל ואני מנוקה מעון: הנני נשפט אותך · לכן הנני מתווכח עמך גם על מה שתכחש לומר: לא חטאתי · ר"ל מלבד גמול החטא אוסיף עוד עונש על מה שתכחש חטאיך והעונש

מצודת ציון

ותכשיט: (לג) תיטבי · ענין תיקון כמו ותיטב את ראשה (מ"ב ט'): דרכך · מנהגך: (לד) בכנפיך · שולי הבגד: במחתרת · ר"ל במקום נסתר והוא מלשון חתירה וחפירה כמו אם במחתרת ימצא הגנב (שמות כ"ב): (לה) נשפט · ענין ויכוח וכן כי באש ה' נשפט (ישעיה ס"ו):

לֹא חָטָאתִי׃ לו מַה־תֵּזְלִי מְאֹד לְשַׁנּוֹת אֶת־דַּרְכֵּךְ גַּם
מִמִּצְרַיִם תֵּבֹשִׁי כַּאֲשֶׁר־בֹּשְׁתְּ מֵאַשּׁוּר׃ לז גַּם מֵאֵת זֶה
תֵּצְאִי וְיָדַיִךְ עַל־רֹאשֵׁךְ כִּי־מָאַס יְהוָה בְּמִבְטַחַיִךְ וְלֹא
תַצְלִיחִי לָהֶם׃ ג א לֵאמֹר הֵן יְשַׁלַּח אִישׁ אֶת־אִשְׁתּוֹ
וְהָלְכָה מֵאִתּוֹ וְהָיְתָה לְאִישׁ־אַחֵר הֲיָשׁוּב אֵלֶיהָ עוֹד
הֲלוֹא חָנוֹף תֶּחֱנַף הָאָרֶץ הַהִיא וְאַתְּ זָנִית רֵעִים רַבִּים

רש"י

נשפט אותך · אבא עמך במשפט : (לו) תזלי · לשון זלזול : לשנות את דרכך · לעזוב אותי ולסמוך על מצרים לעזרה בימי יהויקים וצדקיהו (לקמן ל"ז) : לשנות · לשון שינוי : כאשר בשת מאשור · שסמך אחז עליו ויצר לו ולא חזקו כמה שנאמר (בדברי הימים ב' כ"ח) · ג (א) לאמר הן ישלח וגו' · יש לי לומר שאין עוד את רצויה לי כי כן דרך המשלח את אשתו והלכה לה וגו' : ואת זנית רעים רבים · עם אוהבים רבים ואעפ"כ

מצודת ציון

(לו) תזלי · ענין הלוך כמו אזלו מים מני ים (איוב י"ד) : מאד · הוא כמו הרבה : לשנות · מלשון השתנות : ג (א) ישלח · ענין טרוד וגרושין וכן ושלחה מביתו (דברים כ"ד) : חנוף תחנף · ענין חיוב ואשמה כמו ולא תחניפו את

מצודת דוד

הזה תחשב לזכות כי בזה יודע שפשעו בדבר הזה : (לו) מה תזלי מאד · למה תרבי ללכת לבקש עזר מן מצרים : לשנות את דרכך · פעם לאשור פעם למצרים : גם ממצרים תבושי · על אשר לא תמצא עזר על ידן : כאשר בושת מאשור · כי אחז מלך יהודה שלח מלאכים למלך אשור לעזור לו והיצר לו עוד כמ"ש ויבא וגו' מלך אשור ויצר לו ולא חזקו (דה"ב כ"ח) : (לז) גם מאת זה · כמו שיצאת בדאגה וביללה מאת מלך אשור כן תצאי ממלך מצרים בדאגה וידיך יהיו מונחים על ראשך כדרך המקונן : כי מאס ה' במבטחיך · דבר שנאוי ונמאס בעיני ה' מה שאתה בוטח בעזרת המצרים ולכן לא תהיה לך הצלחה להם למצוא חן בעיניהם להיות לך לעזר מול הקמים עליך : ג (א) לאמר · ר"ל מהראוי לאמר לישראל את זאת הנה אם יגרש איש את אשתו ובהיתר הלכה מאתו והיתה לאיש אחר ואף אם לא בא עליה : הישוב · וכי יוכל בעלה הראשון לשוב עוד אליה לקחתה אחר שמת השני או גרשה הלא בעבור עון כזה תתחייב הארץ ההיא הנעשה בה כזאת ותקבל גמולה משלם : ואת · אבל אתה ישראל עם כי בעודך תחתי זנית באיסור עם אהובים רבים ר"ל עם כי עבדת עבודת כוכבים תלוקות עכ"ז שוב אלי ואקבלך בתשובה :

שאי

וְשׁ֥וּב אֵלַ֖י נְאֻם־יְהוָֽה׃ ב שְׂאִֽי־עֵינַ֨יִךְ עַל־שְׁפָיִ֜ם וּרְאִ֗י
אֵיפֹה֙ לֹ֣א שֻׁגַּ֔לְתְּ שכבת קרי עַל־דְּרָכִים֙ יָשַׁ֣בְתְּ לָהֶ֔ם כַּעֲרָבִ֖י
בַּמִּדְבָּ֑ר וַתַּחֲנִ֣יפִי אֶ֔רֶץ בִּזְנוּתַ֖יִךְ וּבְרָעָתֵֽךְ׃ ג וַיִּמָּנְע֣וּ
רְבִבִ֔ים וּמַלְק֖וֹשׁ ל֣וֹא הָיָ֑ה וּמֵ֨צַח אִשָּׁ֤ה זוֹנָה֙ הָ֣יָה לָ֔ךְ מֵאַ֖נְתְּ
הִכָּלֵֽם׃ ד הֲל֣וֹא מֵעַ֔תָּה קָרָ֥את קראתי קרי לִ֖י אָבִ֑י אַלּ֥וּף

רש"י

שובי אלי: ושוב אלי · כמו עשות ולשוב אלי אני חושק בך: (ב) שפים · יבלי מים: לא שגלת · לשון פלגש: ישבת להם · להיות מוכנה לקראתם: כערבי · יושב אהלים שהוא תמיד מצוי בתוך במדברות ועל שם כך הוא קרוי ערבי ששוכן בערבה: (ג) ומלקוש · המטר היורד בניסן על המלילות ועל הקשין ומלקוש טרדיוו"א בלע"ז: (ד) הלוא מעתה · הלואי שבת מרעתך וקראת לי אבי ואם תעשי כך סינטור לך אדוניך לעולם את אשר

מצודת דוד

(ב) שאי עיניך · הרימי עיניך להביט אל ההרים הגבוהים וראי איה המקום אשר לא שכבת שמה עם נואפים ר"ל אשר לא עבדת שמה עבודת כוכבים: על דרכים וגו' · לפי שהמשילה לזונה אמר לשון הנופל בזונה היושבת על הדרכים להיות מזומנת אל הנואפים ור"ל היית ממציא עצמך לכל מין עבודת כוכבים: כערבי במדבר · כערבי הזה הרגיל לשבת במדבר במסתור במקום שאין אנשים כן הסתרת עצמך על הדרכים להסתתר שם עם הנואפים ור"ל מאד היית נרדף אחרי עבודת הפסילים: ותחניפי ארץ וגו' · עם זנותך לעבודת כוכבים ועם יתר רעתך חייבת את הארץ להיות חרבה ושוממה: (ג) וימנעו · הלא בעונך נמנעו הרביבים ולא היה המלקוש וא"כ היה לך להיות בוש במעשיך: ומצח · אבל יש לך מצח מגולה כדרך אשה זונה שאינה מכסה מצחה בעבור בושה מה לא כדרך הצנועות שמכסות מצחן אם יקרה להן דבר בושה: מאנת הכלם · אתה מאנת להיות נכלם ובוש ממעשיך: (ד) הלוא מעתה · הלא בעת מנעתי הגשם בעונך קראת לי בשם אבי ואמרת עלי אלוף וגו' רצה לומר אתה האדון

מצודת ציון

הארץ (במדבר ל"ה): (ב) שפים · כן נקראו המקומות הגבוהים כמו אפתח על שפים נהרות (ישעיה מ"א): איפה · איה פה וכן איפה הם רועים (בראשית ל"ז): שגלת · ענין משכב המשגל וכן ואיש אחר ישגלנה (דברים כ"ח): להם · לנגדם: כערבי · שם אומה: (ג) רביבים · הוא המטר החזק וכן וכרביבים עלי עשב (שם ל"ב): ומלקוש · כן נקרא המטר המאוחר היורד על הקשין ועל המלילות וכן יורה ומלקוש (שם י"א): ומצח · סוף הפדחת: מאנת · מלשון מיאון: הכלם · מל' כלימה: (ד) אלוף · שר ואדון וכן אל

אלי

נְעֻרַי אָתָּה׃ ה הֲיִנְטֹר לְעוֹלָם אִם־יִשְׁמֹר לָנֶצַח הִנֵּה
דִבַּרְתְּ וַתַּעֲשִׂי הָרָעוֹת וַתּוּכָל׃ ו וַיֹּאמֶר יְהוָה אֵלַי בִּימֵי
יֹאשִׁיָּהוּ הַמֶּלֶךְ הֲרָאִיתָ אֲשֶׁר עָשְׂתָה מְשֻׁבָה יִשְׂרָאֵל
הֹלְכָה הִיא עַל־כָּל־הַר גָּבֹהַּ וְאֶל־תַּחַת כָּל־עֵץ רַעֲנָן
וַתִּזְנִי־שָׁם׃ ז וָאֹמַר אַחֲרֵי עֲשׂוֹתָהּ אֶת־כָּל־אֵלֶּה אֵלַי
תָּשׁוּב וְלֹא־שָׁבָה וַתִּרְאֶה ותרא קרי בָּגוֹדָה אֲחוֹתָהּ יְהוּדָה׃
ח וָאֵרֶא כִּי עַל־כָּל־אֹדוֹת אֲשֶׁר נִאֲפָה מְשֻׁבָה יִשְׂרָאֵל

כצ"ל מ"ש רש"י

חטאת לו: אם ישמור לנצח. לא ישמור: (ה) הנה דברת. בפיך לא נבוא עוד אליך ואותה הרעה תעשי ולא תתני לב לשוב: ותוכל. ונצחת למרוד: (ו) משובה. נלאת ומוכחת בימי יאשיהו המלך כשלוני להחזיר עשרת השבטים: הראית אשר עשתה משובה ישראל. השובבה אנבוזייא"ה בלע"ז: ישראל. עשרת השבטים: הלכה היא. בעודה על אדמתה קודם שגלתה בימי חזקיה עם הושע בן אלה. הולכה. היתה הולכת על כל הר גבוה: ותזני שם. לעבודת כוכבים ותזני כמו ותזן יו"ד יתירה: (ז) ואומר. על ידי נביאי עמוס והושע בן בארי ושאר נביאים אלי תשוב: ותרא בגודה אחותה יהודה. כל זה. בגודה קשה ממשובה ישראל שהם ראשונים לקבל ולא ראו פורענות ללמוד ממנו ולשוב קרויין משובה: יהודה. שראו שגלו אלו ולא לקחו מוסר קרויה בגודה: (ח) וארא כי על כל אודות וגו'.

מצודת ציון

תבטחו באלוף (מיכה ו'): (ה) הינטור. ענין שמירה כמו נוטרה את הכרמים (ש"ה א'): לנצח. כמו לעולם: ותוכל. מלשון יכולת: (ו) הראית. בה"א השאלה: משובה. ענין מרד והליכה בדרכי הלב כמו וילך שובב (ישעיה נ"ז): רענן. לח ורטוב: (ז) בגודה. ענין מרד כמו כל רעיה בגדו בה (איכה א'): אחותה. רעותה וחברתה: (ח) אודות. ענינו כמו עסק וכן על אודותי (יהושע י"ד): נאפה. מלשון ניאוף

מצודת דוד

אלי מעת נעורי מיום שבחרת בי: (ה) הינטור. ואמרת בתפלה וכי המקום ישמור השנאה לעולם וכי ישמור האיבה לנצח והוא כפל ענין במ"ש: הנה דברת. הנה הדברים האלה דברת בפיך בלבד אבל במעשה עשית הרעות וכל מה שיכלת לעשות מן הרעות עשית ומוסב למעלה לומר איך לא תכלמי אם אין לבך שלם עמי איך תדבר בתפלה כדברים האלה: (ו) הראית. אם נתת לב לראות אשר עשתה עדת ישראל המורדת הם בני עשרת השבטים: ותזני שם. עבדת שם לפסילים: (ז) ואומר. אמרתי לה ע"י הנביאים שוב אלי בתשובה: ולא שבה. ולא רצתה לשוב: ותרא. ר"ל ועוד שנכה

שִׁלַּחְתִּיהָ וָאֶתֵּן אֶת־סֵפֶר כְּרִיתֻתֶיהָ אֵלֶיהָ וְלֹא יָרְאָה
בֹּגֵדָה יְהוּדָה אֲחוֹתָהּ וַתֵּלֶךְ וַתִּזֶן גַּם־הִיא׃ ט וְהָיָה
מִקֹּל זְנוּתָהּ וַתֶּחֱנַף אֶת־הָאָרֶץ וַתִּנְאַף אֶת־הָאֶבֶן
וְאֶת־הָעֵץ׃ י וְגַם־בְּכָל־זֹאת לֹא־שָׁבָה אֵלַי בָּגוֹדָה אֲחוֹתָהּ
יְהוּדָה בְּכָל־לִבָּהּ כִּי אִם־בְּשֶׁקֶר נְאֻם־יְהוָה׃ יא וַיֹּאמֶר
יְהוָה אֵלַי צִדְּקָה נַפְשָׁהּ מְשֻׁבָה יִשְׂרָאֵל מִבֹּגֵדָה יְהוּדָה׃
יב הָלֹךְ וְקָרָאתָ אֶת־הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה צָפוֹנָה וְאָמַרְתָּ

רש״י

נקודות טעמי מקרא זה מלמדין על פירושו · ישראל נקוד זקף מובדל משלחתיה שלחתיה נקוד זקף גדול לעצמו וזהו פירושו · וארא נסתכלתי בה ליפרע ממנה ולמה כי על כל אודות אשר נאפה משובה ישראל · ומה היתה נקמתי שלחתיה מעל פני ולא יראה בגודה יהודה שראתה בפורענותה של שומרון נתת לבה לשוב : (ט) ותנאף את האבן · וטעת עם פלחי אבניא ואעיא ויונתן תרגם מקל זנותה ל׳ קלות מדקלילא בעינהא טעוותא : (י) וגם בכל זאת · שראו בקלקלת פורענות חבריהם : כי אם בשקר · דורו של יאשיהו מראים עצמם שהם צדיקים והם רשעים היו צרים צורות של ע״ג על דלתותיהם מכפנים חציים על זו וחציים על זו וכשהיו מבערי ע״ג בודקים היה הדלת פתוח ולא היו מכירין בה : (יא) צדקה נפשה משובה ישראל · נקתה ופטרה עצמה מן הדין שלא היה לה ממי ללמוד : (יב) הלוך וקראת

מצודת דוד

שאחותה בגודה יהודה ראתה מעשיה ולמדה ממנה : (ח) וארא · ר״ל ואני רואה וגלוי לפני כי אם היות שעל כל אודות אשר נאפה משובה ישראל בעבודת כוכבים שלחתיה וגו׳ רואה אני שלא תראה ממנה בגודה אחותה יהודה ותלך ותזן גם היא בעבודת כוכבים כאחותה ישראל : (ט) והיה מקל זנותה · בעבור הקלות שיש עמה בדבר הזנות לעבודת כוכבים חייבה את הארץ להיות חרבה ושוממה : ותנאף וגו׳ · עשתה עבודת כוכבים מעץ ואבן : (י) וגם בכל זאת · עם כל הרעה שראתה שבא על ישראל עכ״ז לא שבה אלי וגו׳ בכל לבה כ״א בשקר מהשפה ולחוץ : (יא) צדקה נפשה וגו׳ · ר״ל עם כי ישראל חטא ראשונה הנה יהודה הכבידה כ״כ נפשרה עד שלמולה נחשבת ישראל לצדקת : (יב) צפונה · אל מול צפון לאשור

מצודת ציון

וזנות : שלחתיה · ענין פירוד וגרושין : ספר כריתותיה · כן נקרא גט האשה וכן וכתב לה ספר כריתות (דברים כ״ד) ע״ש שכורת ומפריד בינו לבינה : ותזן · מל׳ זנות : (ט) מקל · מלשון קלות : את האבן · עם האבן : (יב) הלוך · הוא ענין

שׁוּבָה מְשֻׁבָה יִשְׂרָאֵל נְאֻם־יְהוָה לוֹא־אַפִּיל פָּנַי בָּכֶם כִּי־
חָסִיד אֲנִי נְאֻם־יְהוָה לֹא אֶטּוֹר לְעוֹלָם׃ יג אַךְ דְּעִי עֲוֺנֵךְ
כִּי בַּיהוָה אֱלֹהַיִךְ פָּשָׁעַתְּ וַתְּפַזְּרִי אֶת־דְּרָכַיִךְ לַזָּרִים
תַּחַת כָּל־עֵץ רַעֲנָן וּבְקוֹלִי לֹא־שְׁמַעְתֶּם נְאֻם־יְהוָה׃
יד שׁוּבוּ בָנִים שׁוֹבָבִים נְאֻם־יְהוָה כִּי אָנֹכִי בָּעַלְתִּי בָכֶם
וְלָקַחְתִּי אֶתְכֶם אֶחָד מֵעִיר וּשְׁנַיִם מִמִּשְׁפָּחָה וְהֵבֵאתִי
אֶתְכֶם צִיּוֹן׃ טו וְנָתַתִּי לָכֶם רֹעִים כְּלִבִּי וְרָעוּ אֶתְכֶם

רש"י

וגו' · הלך כתרגומו אזיל לי נווי · כאן ליוהו לילך ולחזור עשרת השבטים בימי יאשיהו · כמו שאמר למעלה שבימי יאשיהו נאמרה לו נבואה זו וחזרו מקצת מהן בשמונה עשרה ליאשיהו : צפונה · אל המקומות שגלו שם לאשור : פני · רוגזי כן ת"י : (יג) פשעת · מרדת : ותפזרי את דרכיך · לשון זנות פיסוק רגלים לשבילי אשה : (יד) שובבים · אנוויישיי"ר בלע"ז שהובבתם דרכיכם מרוב כל שהייתם בשלוה ועונג כמו שהוא אומר הפורטים על פי הנבל (עמוס ו') השותים במזרקי יין (שם) : כי אנכי בעלתי בכם · ונקראתם בשמי שאני אדון לכם ואין כבודי להניח אתכם

מצודת ציון

לשון זרוז : אפיל · ענין הניה והשכנה כמו על פני כל אחיו נפל (בראשית כ"ה) : פני · ענין חמה וכעס כמו פני ה' חלקם (איכה ד') ע"ש שהכעס יוכר בפני האדם : אטור · ענין שמירה: (יג) ותפזרי · מל' פזור ופרוד : דרכיך · רגליך ע"ש שדורכים ופוסעים בו וכמו שמלת פעם משותף על ענין ההלוך ועל הרגל כמ"ש פעמי מרכבותיו (שופטים ה') ונאמר פעמי דלים (ישעיה כ"ו) : (יד) בעלתי · ענין שר ואדון כמו אם בעליו עמו (שמות

מצודת דוד

לאשור מקום שגלה ישראל: לא אפיל · לא אשכין חמתי בכם : כי חסיד אני · ר"ל לא כמלך ב"ו שאינו מוחל למורדים בו אף אם יעשו תשובה : לא אטור · לא אשמור האיבה לעולם כי מיד כשתשובו תלך לה האיבה : (יג) אך דעי עונך · הכי מכרת בעצמך שהרבית עון כי פשעת בה' : ותפזרי · פזרת רגליך זה מזה לנאופים הרבה זרים ור"ל עבדת עבודת כוכבים הרבה : ובקולי לא שמעתם · ר"ל לא עבדתם אותי אף בשתוף: (יד) שובו · אתם בנים מורדים שובו אלי כי אנכי האדון והמושל בכם לכן מהראוי שתשובו אלי · ולקחתי אתכם · ואז אקח אתכם מהגולה : אחד מעיר · ר"ל אף אם מעט ישובו אלי אקח אותם ולא ישתקעו שם עם העומדים במרדם : (טו) רעים כלבי · מלכים צדיקים וכפי רצון לבי לא כמו לשעבר שהטעום

דֵּעָה וְהַשְׂכֵּיל׃ טז וְהָיָה כִּי תִרְבּוּ וּפְרִיתֶם בָּאָרֶץ בַּיָּמִים
הָהֵמָּה נְאֻם־יְהוָה לֹא־יֹאמְרוּ עוֹד אֲרוֹן בְּרִית יְהוָה וְלֹא
יַעֲלֶה עַל־לֵב וְלֹא יִזְכְּרוּ־בוֹ וְלֹא יִפְקֹדוּ וְלֹא יֵעָשֶׂה עוֹד׃
יז בָּעֵת הַהִיא יִקְרְאוּ לִירוּשָׁלִַם כִּסֵּא יְהוָה וְנִקְווּ אֵלֶיהָ
כָל־הַגּוֹיִם לְשֵׁם יְהוָה לִירוּשָׁלִָם וְלֹא־יֵלְכוּ עוֹד אַחֲרֵי
שְׁרִרוּת לִבָּם הָרָע׃ יח בַּיָּמִים הָהֵמָּה יֵלְכוּ בֵית־יְהוּדָה
עַל־בֵּית יִשְׂרָאֵל וְיָבֹאוּ יַחְדָּו מֵאֶרֶץ צָפוֹן עַל־הָאָרֶץ

ר ש״י

כיד אויבי: (טז) לא יאמרו עוד ארון · כי כל כנישתכם תהא קדושה ואשכון בה כאלו הוא ארון: יפקדו · כמו יזכרו: ולא יעשה עוד · מה שנעשה בו ככר בשילה שהביאוהו למלחמה עם פלשתים בימי עלי (ש״א ד׳): (יז) ונקוו · ונקבצו לשון מקוה מים: שרירות · ל׳ ראיה כמו אשורנו (במדבר כ״ד): (יח) ילכו בית יהודה וגו׳ ישראל · עמה יתחברו ויתוספו

מצודת דוד

שהמליכו מדעתם רשעים והם הסיתו אותם לעבודת כוכבים כי לעתיד המשיח ימלוך עליהם: ורעו · ירעו אתכם בדרך דעה והשכל: (טז) לא יאמרו עוד ארון ברית ה׳ · ר״ל לא יאמרו עוד זה לזה נלך לפני הארון להתפלל שמה כי לפי מרבית העם לא יוכלו כולם לבוא שמה כי המקום לא יכילם: ולא יעלה על לב · לא יעלה מי בלבו ללכת שמה אף יחידי כי אחד יקשה לבוא שמה מדוחק המון העם: ולא יזכרו בו · לא יזכור מי בארון ללכת שמה וכפל הדבר במ״ש וכן ולא יפקדו: ולא יעשה עוד · לא יהיה נעשה עוד ארונות אחרות למען יוכלו כולם לבוא לפני אחד מהם וכאשר יאמר למטה שהשראת השכינה יהיה בכל ירושלים ושמה תקובל תפלת המתפללים: (יז) כסא ה׳ · ר״ל גם שמה תהיה השראת השכינה: ונקוו אליה · כל האומות יתקבצו אליה בעבור שם ה׳ השורה בה וחוזר ומפרש אל ירושלים יתקבצו כי שמה תהיה השראת השכינה: שרירות לבם הרע · מראית לבם שמראה להם את הרעה ומסית אותם לעשותה: (יח) ילכו · ממקום שגלו: בית יהודה · אלו שגלו מערי יהודה ע״י סנחריב מלך אשור ולא חזרו בבית השני: על בית ישראל · עם בני עשרת השבטים: יחדו · יהודה וישראל: מארץ צפון · ממקום שגלו שמה: על הארץ · אל הארץ:

מצודת ציון

כ״ב): (טז) ופריתם · מלשון פרי ר״ל תלדו בנים מרובים: יפקדו · ענין זכרון: (יז) ונקוו · ענין אסיפה וקבוץ כמו יקוו המים (בראשית א׳): שרירות · ענין ראיה והבטה כמו אשר שוררו אנשים (איוב ל״ו): (יח) על בית ישראל · עם בית ישראל כמו ויבאו האנשים על

אֲשֶׁר הִנְחַלְתִּי אֶת־אֲבוֹתֵיכֶם׃ יט וְאָנֹכִי אָמַרְתִּי אֵיךְ
אֲשִׁיתֵךְ בַּבָּנִים וְאֶתֶּן־לָךְ אֶרֶץ חֶמְדָּה נַחֲלַת צְבִי צִבְאוֹת
גּוֹיִם וָאֹמַר אָבִי תִּקְרְאוּ־תקראי ק׳ לִי וּמֵאַחֲרַי לֹא תָשׁוּבוּ
תשובי קרי׃ כ אָכֵן בָּגְדָה אִשָּׁה מֵרֵעָהּ כֵּן בְּגַדְתֶּם בִּי
בֵּית יִשְׂרָאֵל נְאֻם־יְהוָה׃ כא קוֹל עַל־שְׁפָיִים נִשְׁמָע
בְּכִי תַחֲנוּנֵי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל כִּי הֶעֱווּ אֶת־דַּרְכָּם שָׁכְחוּ אֶת־
יְהוָה אֱלֹהֵיהֶם׃ כב שׁוּבוּ בָּנִים שׁוֹבָבִים אֶרְפָּה מְשׁוּבֹתֵיכֶם

רש״י

קמץ בז״ק

עליהם להיות ממלכה אחת: (יט) ואנכי אמרתי· בלבי ולכן הנחלתיה לאבותיכם: איך אשיתך בבנים· את עדתי ואומתי בתוך שאר בנים מעורבת בין האומות לפיכך ביררתי מנה יפה ואתן לך ארץ חמדה: צבי צבאות גוים· לביון כל צבאות גוים: (כ) אכן· אבל אתם לא עשיתם מחשבתי כי אם כמו אשה שבוגדת מרעה על שאינו יכול להספיק מזונותיה כן בגדתם בי המספיק לכם כל טוב כך מדרש אגדה: (כא) על שפיים נשמע· קרוב הוא להשמע: (כב) הננו אתנו לך· הנביא מלמדם להתודות ולומר כן הננו אתנו לך וגו׳ אכן לשקר וגו׳ והבושת אכלה וגו׳ נשכבה בבשתנו כל זה

מצודת ציון

הנשים (שמות ל״ה): (יט) אשיתך· ענין שימה: צבי· ענין הדר ופאר וכן צבי ממלכות (ישעיה י״ג): (כ) בגדה· מרדה: מרעה· מלשון ריע וחבר: (כא) שפיים· מקומות גבוהים: העוו· מלשון עוות ועקום: (כב) ארפה· מלשון

מצודת דוד

(יט) ואנכי אמרתי· מתחלה כשלקחתיך לי לעם אמרתי בלבי באיזה ענין אשימך בין הבנים ודומה להם ר״ל להיות דומים למלאכי מעלה הנקראים בני אלהים כמ״ש ויבואו בני האלהים (איוב א׳): ואתן לך· ולכן נתתי לך ארץ חמדה נחלה מפוארה לכל צבאות הגוים כי כולם משתוקקים ומתאוים לה ומפארים אותה על כי היא מקום השראת השכינה והוא מבוא גדול ליראה את ה׳ להיות כמלאכי מעלה: ואומר· אמרתי בענין זה תקראי לי אבי ולא תשובי מאחרי עד עולם: (כ) אכן· באמת לא כן הוא כי כמו שבגדה אשה מאת רעה שהוא בעלה והלכה מאתו כן אתם בית ישראל בגדתם בי: (כא) קול על שפיים נשמע· ר״ל ראוי היה להיות נשמע קול על המקומות הגבוהים להשמיע למרחוק והקול יהיה מבכי תחנוני בית ישראל לבכות על מעלם ולבקש עליהם סליחה כי הרבה רעות עשו העקימו את דרכם מה שבין אדם לחבירו ושכחו את ה׳ ולא עבדוהו: (כב) שובו בנים שובבים· אתם בנים מורדים שובו אלי למען

ארפא

הִנְנוּ֙ אָתָ֣נוּ לָ֔ךְ כִּ֥י אַתָּ֖ה יְהוָ֥ה אֱלֹהֵֽינוּ׃ כג אָכֵן֙ לַשֶּׁ֣קֶר
מִגְּבָע֔וֹת הָמ֖וֹן הָרִ֑ים אָכֵן֙ בַּיהוָ֣ה אֱלֹהֵ֔ינוּ תְּשׁוּעַ֖ת יִשְׂרָאֵֽל׃
כד וְהַבֹּ֗שֶׁת אָֽכְלָ֛ה אֶת־יְגִ֥יעַ אֲבוֹתֵ֖ינוּ מִנְּעוּרֵ֑ינוּ אֶת־
צֹאנָם֙ וְאֶת־בְּקָרָ֔ם אֶת־בְּנֵיהֶ֖ם וְאֶת־בְּנוֹתֵיהֶֽם׃ כה נִשְׁכְּבָ֣ה
בְּבָשְׁתֵּ֗נוּ וּתְכַסֵּ֙נוּ֙ כְּלִמָּתֵ֔נוּ כִּ֡י לַיהוָה֩ אֱלֹהֵ֨ינוּ חָטָ֜אנוּ
אֲנַ֣חְנוּ וַאֲבוֹתֵ֗ינוּ מִנְּעוּרֵ֛ינוּ וְעַד־הַיּ֥וֹם הַזֶּ֖ה וְלֹ֣א שָׁמַ֔עְנוּ
בְּק֖וֹל יְהוָ֥ה אֱלֹהֵֽינוּ׃ ד א אִם־תָּשׁ֨וּב יִשְׂרָאֵ֧ל ׀ נְאֻם־
יְהוָ֛ה אֵלַ֥י תָּשׁ֖וּב וְאִם־תָּסִ֧יר שִׁקּוּצֶ֛יךָ מִפָּנַ֖י וְלֹ֥א תָנֽוּד׃

רש"י

לשון תפלה שהנביא מלמדם לומר : אתנו · באנו : (כג) אכן לשקר · שמרנו : מגבעות המון הרים · שעבדנו עבודת כוכבים שם : אכן · באמת : (כד) והבושת · עבודת כוכבים שעסקנו בה כמה דאת אמר וינזרו לבושת (הושע ט') היא אכלה את יגיע אבותינו · בעון עבודתה היה יגיענו לבז : ד (א) אם תשוב ישראל · בתשובה זו : אלי תשוב · לכבודך וגדולתך

מצודת דוד

ארפא ואסלח על המרידה שמרדתם בי ואמרו הננו באנו אליך בתשובה כי אתה מעולם ה' אלהינו : (כג) אכן לשקר מגבעות · באמת לשקר קוינו עזר מהעבודות כוכבים העומדים על הגבעות ומהמון הפסילים שעל ההרים: בה' · בעזר ה' בא תשועת ישראל : (כד) והבשת · העבודת כוכבים שהיא לבושת ולכלימה לעובדיה עון עבודתם כלה והפסיד את אשר אספו אבותינו ביגיעה ועמל : מנעורינו · ר"ל הכליון וההפסד שהיה מעת נעורנו היה בעון הזה : את צאנם · עכשיו מפרש לומר את זה הפסדנו מה שאספו הם את צאנם וגו' : (כה) נשכבה · ר"ל הנה הבושת מסבבת אותנו מסביב כאלו נשכב על מצעות הבושת וכאלו הכלימה מכסה אותנו ממעל והוא ענין מליצה : כי לה' וגו' · ואין בושת גדול מזה : מנעורינו · ר"ל מעת שלקח אותנו לעם : ולא שמענו וגו' · כפל הדבר במ"ש : ד (א) אם תשוב · מוסב למעלה לומר אם אתה ישראל תשוב

מצודת ציון

רפואה ועם כי היא בה"א ועל כי הסליחה יאמר בדרך שאלה וכן רפאה נפשי כי חטאתי לך (תהלים מ"א) : אתנו · ענין ביאה כמו אתא בוקר (ישעיה כ"א) : (כג) המון · ענין רבוי : (כד) אכלה · מלשון כליון : ד (א) שקוציך · ענין תעוב כמו שקץ תשקצנו (דברים ז') : ולא · הוי"ו היא במקום אז וכן אם בחקותי תלכו ונתתי גשמיכם בעתם (ויקרא כ"ו) : תנוד · מלשון נדה ונעה :

ב וְנִשְׁבַּעְתָּ חַי־יְהוָה בֶּאֱמֶת בְּמִשְׁפָּט וּבִצְדָקָה
וְהִתְבָּרְכוּ בוֹ גּוֹיִם וּבוֹ יִתְהַלָּלוּ: ג כִּי־כֹה ׀ אָמַר יְהוָה
לְאִישׁ יְהוּדָה וְלִירוּשָׁלַםִ נִירוּ לָכֶם נִיר וְאַל־תִּזְרְעוּ אֶל־
קוֹצִים: ד הִמֹּלוּ לַיהוָה וְהָסִרוּ עָרְלוֹת לְבַבְכֶם אִישׁ
יְהוּדָה וְיֹשְׁבֵי יְרוּשָׁלָםִ פֶּן־תֵּצֵא כָאֵשׁ חֲמָתִי וּבָעֲרָה

רש"י

הראשונים: ואם תסיר שקוציך מפני · אז לא תנוד לצאת בגולה: (ב) ונשבעת חי ה' באמת · כשתשבע בשמי תשבע באמת ולא כאשר עתה שכתוב בהם (לקמן ה') ואם חי ה' יאמרו לכן לשקר ישבעו: והתברכו בו גוים · אם תעשה כן אז יתברכו בישראל הגוים כל גוי יאמר לבנו תהא כפלוני ישראל: יתהללו · יגידו שבחהם ד"א יתהללו מי שיוכל להדבק בישראל יתפאר בדבר סורוונטי"ר בלע"ז: (ג) כי כה אמר ה' וגו' · נירו לכם ניר · היו למדים מעובדי אדמה שנירים אותה בימי הקיץ להמית שרשי העשבים שלא תהא מעלה קוצים בעת הזרע בחורף אף אתם היטיבו מעשיכם בטרם תבא עליכם הרעה שלא תהא תפלתכם נמאסת כשתצעקו: ואל תזרעו אל קוצים · ואל תהי צעקתכם לפני מתוך הרשע כי אם מתוך תשובה שלא תהיו דומים לזורע בלא ניר והיא נספחת לקוצים קרדונ"ש בלע"ז: (ד) המלו לה' · בטרם תצא

מצודת ציון

(ב) יתהללו · מלשון הלול ושבח: (ג) נירו · ענין חרישה כמו רב אוכל ניר ראשים (משלי י"ג): אל קוצים · על קוצים: (ד) המלו · ענין חתוך וכריתה וכן ומל ה' אלהיך (דברים ל'): ערלות · ענין אוטם וכן ערלי לב (לקמן ט'): מעלליכם · מעשיכם:

מצודת דוד

בוידוי ופיוסים כאלה אז תחזור ותשוב אלי להיות לפני כמאז הגולה מכל העמים: ואם תסיר · אם תעביר הפסילים מארצי ומירושלים עירי אז לא תנוד ללכת בגולה: (ב) ונשבעת וגו' · ואם תשבע חי ה' באמת לא כמו שאתם נשבעים עתה לשקר כמ"ש ואם חי ה' יאמרו לכן לשקר ישבעו (לקמן ה'): במשפט ובצדקה · שענין כפול כמ"ש: והתברכו · אז יתגדל מאד עד שעובדי כוכבים יתברכו בו לאמר כברכתם ישימך אלהים כישראל: ובו יתהללו · המהלל עצמו יאמר הנה אני מולם כישראל: (ג) לאיש יהודה · כמו לאנשי יהודה: נירו לכם ניר · מתחלה חרשו השדה לחתוך שרשי הקוצים ואח"ז זרעו על שדה נקיה ולא תזרעו על הקוצים בעודם מחוברים בארץ כי לא תגדל הזריעה ור"ל מתחלה הסירו הפסילים ואח"ז תקובל תפלתכם לפני ולא כשעדיין לא עזבתם הפסילים: (ד) המלו לה' · ולתוספת ביאור אמר הסירו אוטם לבבכם לשם ה' להתבונן בדרכיו ולדבקה בו: איש יהודה · אתם אנשי יהודה ויושבי ירושלים: פן תצא וגו' · פן תצא חמתי כאש הדולק ובערה בכם ואין

וְאֵין מְכַבֶּה מִפְּנֵי רֹעַ מַעַלְלֵיכֶם׃ ה הַגִּידוּ בִיהוּדָה
וּבִירוּשָׁלַםִ הַשְׁמִיעוּ וְאִמְרוּ וּתְקְעוּ תקעו ק' שׁוֹפָר בָּאָרֶץ
קִרְאוּ מַלְאוּ וְאִמְרוּ הֵאָסְפוּ וְנָבוֹאָה אֶל־עָרֵי הַמִּבְצָר׃
ו שְׂאוּ־נֵס צִיּוֹנָה הָעִיזוּ אַל־תַּעֲמֹדוּ כִּי רָעָה אָנֹכִי מֵבִיא
מִצָּפוֹן וְשֶׁבֶר גָּדוֹל׃ ז עָלָה אַרְיֵה מִסֻּבְּכוֹ וּמַשְׁחִית גּוֹיִם
נָסַע יָצָא מִמְּקֹמוֹ לָשׂוּם אַרְצֵךְ לְשַׁמָּה עָרַיִךְ תִּצֶּינָה מֵאֵין
יוֹשֵׁב׃ ח עַל־זֹאת חִגְרוּ שַׂקִּים סִפְדוּ וְהֵילִילוּ כִּי לֹא־

רש"י

חמתי כאש זהו כינוי לפני הזרע: (ה) ואמרו תקעו שופר · שיזהירו את יושבי הארץ שיתקעו בשופר לברוח: מלאו · לשון אסיפה והרבה יש במקרא אשר יקרא עליו מלא רועים (ישעיה ל"א) קראו אחריך מלא (לקמן י"ב) יחד עלי יתמלאון (איוב ט"ז): (ו) שאו נס · לברוח לציון: העיזו · האספו כמו שלח העז (שמות ט'): (ז) עלה אריה · נבוכדנצר: מסובכו · דרך אריה לישב במארב סבכי היער אשפיישי"ש בלע"ז: תצינה · ל' ציה: (ח) על זאת · מה היא זאת כי לא שב וגו' ואע"פ שדבר למעלה בנבוכדנצר על החורבן כאן חזר לדבר במיתת יאשיהו: כי לא שב חרון אף וגו' · ואע"פ ששב יאשיהו בכל לבו נאמר בו (מלכים ב' כ"ג) אך לא שב ה' מחרון

מצודת דוד

מי יכבה אותה ר"ל לא ימצא מי מעביר החמה מפני רוע מעלליכם אשר גברו ואין במי זכות להעביר החמה: (ה) הגידו · כאלו לשרי העם יאמר הגידו ביהודה וגו': תקעו שופר · להשמיע ולזרז: קראו מלאו · קראו את העם ואספו אותם ואמרו להם האספו וגו' להשגב שם מפני האויב: (ו) שאו נס · הרימו נס לרמז להתאסף לציון להשגב בה: מביא · על הארץ ההיא: מצפון · זהו בבל העומדת מצפון לא"י: ושבר גדול · הרעה ההיא תהיה שבר גדול: (ז) עלה אריה מסבכו · דרך האריה לשבת בתוך סבכי האילנות ועל נ"נ יאמר: ומשחית גוים · זה נ"נ שהשחית כל האומות וכפל הדבר במ"ש: עריך תצינה · הערים שלך תהיינה שממה מאין מי יושב בהן: (ח) על זאת · על השמועה הזאת:

מצודת ציון

(ה) מלאו · ענין אסיפה כמו קראו אחריך מלא (לקמן י"ב): (ו) נס · כלונס ארוך ובראשו וילון לרמז להתאסף: העיזו · ענין אסיפה כמו שלח העז (שמות ט'): (ז) מסבכו · ענינו ענפים אחוזים אלה באלה כמו עד סירים סבוכים (נחום א'): תצינה · מלשון ציה ושממון: (ח) חגרו · מלשון חגורה ואזור: ספדו · מלשון הספד: והילילו ·

ממנו

שָׁב חֲרוֹן אַף־יְהֹוָה מִמֶּנּוּ׃ ט וְהָיָה בַיּוֹם־הַהוּא נְאֻם־
יְהֹוָה יֹאבַד לֵב־הַמֶּלֶךְ וְלֵב הַשָּׂרִים וְנָשַׁמּוּ הַכֹּהֲנִים
וְהַנְּבִאִים יִתְמָהוּ׃ י וָאֹמַר אֲהָהּ ׀ אֲדֹנָי יְהֹוִה אָכֵן הַשֵּׁא
הִשֵּׁאתָ לָעָם הַזֶּה וְלִירוּשָׁלַ͏ִם לֵאמֹר שָׁלוֹם יִהְיֶה לָכֶם
וְנָגְעָה חֶרֶב עַד־הַנָּפֶשׁ׃ יא בָּעֵת הַהִיא יֵאָמֵר לָעָם־
הַזֶּה וְלִירוּשָׁלַ͏ִם רוּחַ צַח שְׁפָיִם בַּמִּדְבָּר דֶּרֶךְ בַּת־עַמִּי

רש"י

וגו' על כל הכעסים אשר הכעיסו מנשה: (ט) והיה ביום ההוא · ביומו של יאשיהו: יתמהו · למה עלתה בו כל כך והם אין יודעין שאין דורו חוזר יפה כשבא לבער את ע"ג מה היו ליצני הדור עושין חוקקין צורת ע"ג על דלתותיהן חציה בדלת זה וחציה בדלת זה כשהיה פותחו לא היתה ניכרת וכשהלך משם סוגרת והיא מתחברת: (י) השא השאת · אטינצא"ר בלע"ז לשון הנחש השיאני (בראשית ג') שנביאי השקר נבאים להם שלום יהיה לכם: (יא) לעם הזה · על העם הזה כשיגלו כולם: צח שפים · מכבד ומטאטא אף את שדות יבלי המים לשימם מדבר · נ"א צח לשון צמא דמתרגמינן צחותא: דרך בת עמי · אותו רוח בא וגם לא לזרות מוץ מגורן אשבוני"ר בלע"ז כמו ואזרם במזרה (לקמן ט"ו) ולא להבר ולנקות תבואה הוא בא כלומר לא לטובה כי אם לרעה להגלות אנשים ונשים וטף ובהמה:

מצודת ציון

מלשון יללה: (ט) ונשמו · ענין תמהון כמו על יומו נשמו (איוב י"ח): (י) אהה · הוא ענין לשון יללה: השא השאת · ענין הסתה ופתוי כמו הנחש השיאני (בראשית ג'): (יא) צח · ענין יובש כמו צחה צמא (ישעיה ה'): שפים · מקומות גבוהים: בת עמי · עדת עמי וכן בת בבל (תהלים קל"ז): לזרות · ענין פזור וזריקה וכן ואזרם במזרה (לקמן ט"ו): להבר · מל' ברור

מצודת דוד

ממנו · מישראל: (ט) יאבד לב המלך · ר"ל יבוא בו מורך לב: ונשמו · ר"ל לא ידעו מה לעשות: (י) ואומר · זהו מאמר הנביא שאמר אהה ה' באמת כאלו אתה הסתה את העם הזה לאמר להם שלום יהיה לכם אל תיראו כי כן נבאו להם נביאי השקר ועל כי לא עשית בהם משפט חשבו העם שהאמת אתם וכאלו אתה פתית אותם: ונגעה · ר"ל בעבור זה לא שבו לה' והנה נגעה החרב עד הנפש כי הפורעניות קרובה לבוא: (יא) בעת ההיא · בעת בוא הפורעניות יאמר לעם וגו' הנה רוח יבש סוער במקומות גבוהות אשר במדבר שמטאטא ומכבד הכל הואיל ואין שם דבר לעמוד בפני הרוח ולעכבו והרוח הזה יבוא דרך בת עמי לטאטא

לֹא לִזְרוֹת וְלוֹא לְהָבַר׃ יב רוּחַ מָלֵא מֵאֵלֶּה יָבוֹא לִי
עַתָּה גַּם־אֲנִי אֲדַבֵּר מִשְׁפָּטִים אוֹתָם׃ יג הִנֵּה ׀ כַּעֲנָנִים
יַעֲלֶה וְכַסּוּפָה מַרְכְּבוֹתָיו קַלּוּ מִנְּשָׁרִים סוּסָיו אוֹי לָנוּ
כִּי שֻׁדָּדְנוּ׃ יד כַּבְּסִי מֵרָעָה לִבֵּךְ יְרוּשָׁלַםִ לְמַעַן תִּוָּשֵׁעִי
עַד־מָתַי תָּלִין בְּקִרְבֵּךְ מַחְשְׁבוֹת אוֹנֵךְ׃ טו כִּי קוֹל

פתח בס"פ

רש"י

(יב) רוח מלא מאלה · הפורעניות יבא לי : רוח מלא · רוח שלם שלא אחזור בי ולא אנחם · רוח טלנ"ט בלע"ז : משפטים · לשון ויכוח : (יג) וכסופה · איקומ"א טורבילו"ן בלע"ז : (יד) אונך · חמסך : (טו) כי קול מגיד מדן · ארי קל נבייא מתנבן עליהון דיגלון על דפלחי לעגלא דבדן ומבשרי בשורן בישן ייתון עליהון על דאשתעבידו לצלמא דאקים מיכה בטורא דבית אפרים · ואף ע"פ שכבר גלו העגלים מימות סנחריב עדיין עונש קיים גדולה היא עבירה ששוברת לפניה ולאחריה · לפניה מימות אברהם שנאמר וירדוף עד דן (בראשית י"ד) כיון שהגיע לדן תשש כחו שעתידין בניו לעבוד שם ע"ג ולאחריה בחורבן הבית שנאמר כי קול מגיד מדן ומשמיע און : און ·

מצודת דוד

לטאטא את כולם ללכת גולה : לא לזרות · לא יבוא הרוח לזרות המוץ מן הגורן ולא לנקות את התבואה מן העפר ר"ל לא יבוא לטובה כ"א לרעה: (יב) רוח מלא · רוח שלם מאלה הרוחות הנושבות במקומות הגבוהות שבמדבר הנה יבוא לצרכי להפרע מהם : עתה · ר"ל בזמן קרוב אתוכח עמהם גם אני כי עד הנה היה הנביא מתוכח עמהם להגיד להם פשעם ומעתה אתוכח גם אני כי בהביאי עליהם הפורעניות כאלו אגיד להם בזה פשעם אשר גברו למעלה : (יג) כעננים יעלה · האויב יעלה עליהם חיש מהר כעננים העולים ברום השמים : וכסופה · ברוח סופה כן ימהרו מרכבותיו : כי שדדנו · קרובים אנו להיות נעשקים ביד האויב: (יד) כבסי · לכן עשי תשובה וכבסי לבך מן הרעה למען יבוא לך תשועה : תלין בקרבך · תתמיד להיות בקרבך מחשבות עמל ואון שאת רגילה בהם : (טו) קול מגיד מדן · קול שמועה מגיד מדן שהוא בקצה א"י ומשם תבוא השמועה כי בא האויב ומהר אפרים משמיע

מצודת ציון

ונקי : (יב) רוח מלא · רוח שלם וכן ומלוא החבל (שמואל ב' ח') : משפטים · ענין ויכוח: (יג) כעננים · כעבים : וכסופה · רוח חזק : קלו · מל' קלות : שדדנו · ענין עושק וגזל : (יד) תלין · ענין התמדה כמו צדק ילין בה (ישעיה א') : אונך · מל' און ועם שהוי"ו נחה וכן ועולתה קפצה פיה (איוב ה') שהוי"ו נחה עם כי היא נעה בכ"מ :

הקול

מַגִּיד מִדָּן וּמַשְׁמִיעַ אָוֶן מֵהַר אֶפְרָיִם: טז הַזְכִּירוּ
לַגּוֹיִם הִנֵּה הַשְׁמִיעוּ עַל־יְרוּשָׁלַםִ נֹצְרִים בָּאִים מֵאֶרֶץ
הַמֶּרְחָק וַיִּתְּנוּ עַל־עָרֵי יְהוּדָה קוֹלָם: יז כְּשֹׁמְרֵי שָׂדַי
הָיוּ עָלֶיהָ מִסָּבִיב כִּי־אֹתִי מָרָתָה נְאֻם יְהוָה: יח דַּרְכֵּךְ
וּמַעֲלָלַיִךְ עָשׂוֹ אֵלֶּה לָךְ זֹאת רָעָתֵךְ כִּי מָר כִּי נָגַע עַד־
לִבֵּךְ: יט מֵעַי ׀ מֵעַי אוֹחוּלָה אוחילה קרי קִירוֹת לִבִּי הוֹמֶה־
לִּי לִבִּי לֹא אַחֲרִישׁ כִּי קוֹל שׁוֹפָר שָׁמַעְתִּי שמעת קרי נַפְשִׁי
תְּרוּעַת מִלְחָמָה: כ שֶׁבֶר עַל־שֶׁבֶר נִקְרָא כִּי־שֻׁדְּדָה כָּל־

רש"י קמץ בז"ק

סבר: (טז) נוצרים · נותני מצור עליהם: (יז) שדי · כמו שדה: אותי מרתה · הקניטה · כמו ממרים הייתם (דברים ט') מרגזין: (יח) עשו אלה · לעשות אלה לך: (יט) אוחילה · לשון חיל ורתת: קירות · אנטינא"ש בלע"ז: שמעת נפשי · מאחורי הפרגוד באתני בשורת קול מתרועת מלחמה:

מצודת ציון

(טו) און · עמל: (טז) השמיעו · ענין אסיפה הבאה בהשמעת קול המאסף וכן וישמע שאול (ש"א ט"ו): נוצרים · בעלי מצור הצרים על העיר וכן ונצורת לב (משלי ז'): (יז) שדי · כמו שדה: מרתה · ענין מרד והקנטה: (יח) ומעלליך · מעשיך: מר · מל' מרירות: (יט) אוחילה · מל' חיל ותלחלה: קירות לבי · כתלי לבי ואמר בדרך השאלה לפי

מצודת דוד

הקול שבא העמל והצער: (טז) הזכירו · כאלו הקול אומר הזכירו אלה נאלה בעבור העמים הבאים למלחמה להיות נשמרים מהם כי הנה הם נאספו לבוא על ירושלים: נוצרים · בעלי מצור באים מארץ מרחק לצור ועל ערי יסודה נתנו קולם לאיימם ולהפחידם: (יז) כשומרי שדי · כשומרי שדות אשר יסבבום מסביב כן היו האויבים על ירושלים מסביב: כי אותי מרתה · כי הקניטה אותי במעשיה ולכן בא עליה האויב מסביב: (יח) עשו אלה לך · רלה לומר הם גרמו לך מרבית הצרות האלה: זאת רעתך · הפורענות הזאת היא על רעתך כי בעבורה ימר לך: כי נגע · ר"ל קרובה היא והגישה אליך ונגע עד לבך: (יט) מעי מעי · כפל המלה כדרך הנוהים וצועקים מכאב וכן ראשי ראשי (מ"ב ד') ור"ל בעבור הכאב שיש לי במעי מצער דאגת הפורענות המעותד לבוא לכן אחיה מלא מחלחלה: קירות לבי · מגודל התוגה מקשקש לבי בקרבי וכתלי הלב משמיעים לי קול המיה: לבי לא אחריש · לא אוכל להחריש ולהשתיק את לבי מהמייתו: שמעת נפשי · בנבואה שמעה נפשי ביאת קול שופר ולתוספת ביאור אמר: תרועת מלחמה · ר"ל ביאת האויב ויריע בשופר כדרך הנלחמים: (כ) שבר על שבר נקרא ·

הָאָרֶץ פִּתְאֹם שֻׁדְּדוּ אֹהָלַי רֶגַע יְרִיעֹתָי׃ כא עַד־מָתַי
אֶרְאֶה־נֵּס אֶשְׁמְעָה קוֹל שׁוֹפָר׃ כב כִּי ׀ אֱוִיל עַמִּי אוֹתִי
לֹא יָדָעוּ בָּנִים סְכָלִים הֵמָּה וְלֹא נְבוֹנִים הֵמָּה חֲכָמִים
הֵמָּה לְהָרַע וּלְהֵיטִיב לֹא יָדָעוּ׃ כג רָאִיתִי אֶת־הָאָרֶץ
וְהִנֵּה־תֹהוּ וָבֹהוּ וְאֶל־הַשָּׁמַיִם וְאֵין אוֹרָם׃ כד רָאִיתִי
הֶהָרִים וְהִנֵּה רֹעֲשִׁים וְכָל־הַגְּבָעוֹת הִתְקַלְקָלוּ׃ כה רָאִיתִי
וְהִנֵּה אֵין הָאָדָם וְכָל־עוֹף הַשָּׁמַיִם נָדָדוּ׃ כו רָאִיתִי

רש"י

(כ) שבר על שבר · חרבות ירושלים על גלות יכניה: רגע יריעותי · רגע שודדו יריעותי: (כא) עד מתי אראה · האסיפות האלה הנושאים נס להקבץ לבא להלחם: (כד) התקלקלו · נתקו ונזרקו ממקומן ועם קלקל

מצודת דוד

פורענות על פורענות יבוא במקרה רעה כי בראשונה גלו עשרת השבטים ועתה יגלה יהודה: כי שדדה · בזה יפרש מהו השבר על שבר ואמר כי ראשונה שדדה כל הארץ היא ארץ עשרת השבטים ועתה פתאום שודדו אהלי וזהו בהמ"ק: רגע · ברגע אחד שודדו יריעותי והוא כפל ענין במ"ש: (כא) עד מתי · ר"ל עד מתי תעמוד הגזירה במקומה ואראה במראה הנבואה כאלו האויב בא ונושא הנס לפניהם וקול שופר מתרועת מלחמה אשמע בנבואה: (כב) כי אויל עמי·אמר במקום ה' כמשיב על דבריו לומר הלא זה הוא בעבור כי עמי

מצודת ציון

שהלב יש בו דפנות והללים:(כ)נקרא· מלשון מקרה ועם כי היא באל"ף: שדדה · נעשקה: פתאום · ענין מהירות רב: יריעותי · ענין וילון הנטוי כאהל: (כא) נס · כלונס ארוך: (כב) אויל · שוטה: סכלים · טפשים: (כג) תהו · שממה: ובהו · ענין ריקות וכן והארץ היתה תהו ובהו (בראשית א'): ואל השמים · כמו ואת השמים וכן אספרה אל חוק (תהלים ב'): (כד) רועשים · מל' רעש ותנועה חזקה: התקלקלו · ענין השחתה ובדרז"ל וכל המקלקלין פטורין (שבת

הוא אויל ואינם נותנים לב לדעת אותי: בנים וגו' · כפל הדבר במ"ש: להרע· להערים לעשות הרע: לא ידעו · אינם נותנים לב להערים לעשות הטוב. (כג) ראיתי · זה מאמר הנביא שאמר לכן ראיתי במראה הנבואה את הארץ והנה היא תהו ובהו כי גלו אנשיה: ואין אורם · האור שהיה בהם מאז הלך לו והוא משל על הצרה כי מי שהוא בצרה העולם חשך בעדו: (כד) והנה רועשים · הוא משל על אבדון השרים והגבורים: (כה) אין האדם · אין מי מבני האדם שהיו בה כי כולם גלו: נדדו · הלכו להם מן הארץ

וְהִנֵּה הַכַּרְמֶל הַמִּדְבָּר וְכָל־עָרָיו נִתְּצוּ מִפְּנֵי יְהוָה מִפְּנֵי
חֲרוֹן אַפּוֹ׃ כז כִּי־כֹה אָמַר יְהוָה שְׁמָמָה תִהְיֶה כָּל־
הָאָרֶץ וְכָלָה לֹא אֶעֱשֶׂה׃ כח עַל־זֹאת תֶּאֱבַל הָאָרֶץ
וְקָדְרוּ הַשָּׁמַיִם מִמָּעַל עַל כִּי־דִבַּרְתִּי זַמֹּתִי וְלֹא נִחַמְתִּי
וְלֹא־אָשׁוּב מִמֶּנָּה׃ כט מִקּוֹל פָּרָשׁ וְרֹמֵה קֶשֶׁת בֹּרַחַת
כָּל־הָעִיר בָּאוּ בֶּעָבִים וּבַכֵּפִים עָלוּ כָּל־הָעִיר עֲזוּבָה וְאֵין־

רש"י

בתאים (יחזקאל כ"א) חברו מנחס : (כו) והנה הכרמל · ארץ הנטועה כל טוב ככרמל נהיה כמדבר ומדרש אגדה ראיתי ההרים אלו האבות וכל הגבעות אלו האמהות כלומר זכותן תמה אין האדם זכות משה שנאמר בו עניו מכל האדם (במדבר י"ב) והנה הכרמל זה אליהו : (כז) וכלה לא אעשה · ביושביה כי אותיר פליטים שילכו בגולה : (כח) תאבל · תחרב : זמותי · לשון מחשבה : על כי דברתי · הפורענות הזה ואקיימנה : ולא אשוב · ולא אנחם לחשוב מחשבות טובות עליהם : (כט) ורומה · כמו רמה בים (שמות ט"ו) : באו בעבים · ביערות עבים מקום סיבוך קוצים להטמן : ובכפים

מצודת ציון

ק"ו) : (כו) הכרמל · כן נקרא מקום שדות וכרמים וכן ונוער בשן וכרמל (ישעיה ל"ג) : נתצו · מל' נתיצה והריסה : (כח) תאבל · ענין השחתה כמו אבל אמללה ארץ (שם) : וקדרו · ענין חשך ושחרות וכן שמש וירח קדרו (יואל ב') : זמותי · ענין מחשבה כמו זממו אל תפק (תהלים ק"מ) : נחמתי · ענין הפוך מחשבה : (כט) פרש · כן יקרא רוכב הסוס הרגיל בזה : ורומה · ענין השלכה וכן נושקי רומי קשת (שם ע"ח) : בעבים · מל' עב ור"ל ביערים עבים ומסובכים : ובכפים · תרגום של סלע הוא כיפא וכן חורי

מצודת דוד

לגודל השממון : (כו) הכרמל המדבר · מקום הכרמל נתהפך להיות מדבר : וכל עריו · כל ערי הכרמל נתצו ונהרסו מפני ה' ותוזר ומפרש מפני חרון אפו ולא במקרה תהיה כל זאת : (כז) וכלה · אבל לא אעשה כלה ביושביה : (כח) על זאת · על הדבר האמור למעה תאבל הארץ וחשכו השמים אשר ממעל : על כי וגו' · ר"ל בעבור זה תאבל הארץ וגו' על אשר דברתי מחשבתי לעשות הארץ שממה ולא נחמתי על הדבר ההוא ולא אשוב ממנה וכפל הדבר במ"ש : (כט) מקול פרש · מקול קבוצת הפרשים והמורים חצים בקשת יברחו כל אנשי העיר : באו בעבים · יבואו להסתתר ביערים העבים והמסובכים באילנות : ובכפים עלו · יעלו בין הסלעים להסתתר שמה : עזובה · מיושבים ולתוספת ביאור אמר ואין

יושב

יוֹשֵׁב בָּהֵן אִישׁ׃ ל וְאַתְּי ואת קרי שָׁדוּד מַה־תַּעֲשִׂי כִּי־
תִלְבְּשִׁי שָׁנִי כִּי־תַעְדִּי עֲדִי־זָהָב כִּי־תִקְרְעִי בַפּוּךְ עֵינַיִךְ
לַשָּׁוְא תִּתְיַפִּי מָאֲסוּ־בָךְ עֹגְבִים נַפְשֵׁךְ יְבַקֵּשׁוּ׃
לא כִּי קוֹל כְּחוֹלָה שָׁמַעְתִּי צָרָה כְּמַבְכִּירָה קוֹל בַּת־צִיּוֹן
תִּתְיַפֵּחַ תְּפָרֵשׂ כַּפֶּיהָ אוֹי־נָא לִי כִּי־עָיְפָה נַפְשִׁי לְהֹרְגִים׃

רש"י

עלו · סלע מתורגם כיפא : (ל) כי תלבשי שני · להתנאות ולמצא רחמים לפני השודד : תקרעי בפוך · לשון קריעה שהפוך נראה כמרחיב קרע העין כך שמעתי וגם מנחם לא חלק במחברת קרע : פוך · לשון כחול : עוגבים · המשחקים עם הנשים במיני ניאוף · כמו ותעגבה על פלגשיהם (יחזקאל כ"ג) : נפשך יבקשו · מבקשים להרגך : (לא) כמבכירה · כאשה המבכרת התלת לידתה : תתיפח · תייליל ותצעק גניחות קונפליינ"ט בלע"ז כמו

מצודת דוד

יושב בהן איש : (ל) ואת שדוד · אתה יהודה שסופך להיות עשוק ביד העובדי כוכבים : מה תעשי וגו' · ר"ל מה תועיל אשר תלבשי מלבושי תולעת שני אשר תקשט עצמך בעדי זהב אשר התמיד לצבוע עיניך בצבע הפוך להיות נראית יפה להלהיב לבות הנואפים : לשוא תתיפי · על חנם עשית עצמך יפה ומהודרת כי החושקים אותך בך מאסו ומבקשים לקחת נפשך ממך והוא ענין משל לומר מה תתרצי אל העובדי כוכבים בשוחד ודורונות הנה כל זה לא יועיל לך כי נהפכו לך לאויבים : (לא) כי קול · שמעתי קול כקול חולה : צרה · צעקת צרה שמעתי כאשה המבכרת שחבליה חזקים : קול בת ציון · והוא הקול של עדת ציון אשר הרבה אמרים כדרך המקונן : תפרש כפיה · משברת כפיה זה בזה כדרך המצטער : אוי נא לי · צועקת [illegible] ואומרת אוי עתה לי כי נפשי עיפה בעבור ההורגים אותה

מצודת ציון

עפר וכפים (איוב ל') : (ל) שדוד · עשוק : שני · שני תולעת והוא מין צבע אדום : תעדי · מל' עדי וקשוט : תקרעי · מרוב ההתמדה לכחול העינים נראה כאלו קורעת פתיחת בית העין : בפוך · הוא הכחול שצובעין בו העינים וכן ותשם בפוך עיניה (מ"ב ט') : לשוא · לחנם : תתיפי · מל' יפה : עוגבים · חושקים ואוהבים בניאוף כמו ותעגב על מאהביה (יחזקאל כ"ג) : (לא) כמבכירה · יולדת בכור : תתיפח · ענין אמירה ודבור כמו ויפח חמס (תהלים כ"ז) : תפרש · מל' פרושה ושבירה כמו פרשה ציון בידיה (איכה א') : נא · עתה : עיפה · ענין יגיעה : להורגים · בא הלמ"ד במקום בעבור וכן פתח פיך לאלם (משלי ל"א) ור"ל בעבור

ה א שׁוֹטְטוּ בְּחוּצוֹת יְרוּשָׁלִַם וּרְאוּ־נָא וּדְעוּ וּבַקְשׁוּ
בִרְחוֹבוֹתֶיהָ אִם־תִּמְצְאוּ אִישׁ אִם־יֵשׁ עֹשֶׂה מִשְׁפָּט
מְבַקֵּשׁ אֱמוּנָה וְאֶסְלַח לָהּ: ב וְאִם חַי־יְהוָה יֹאמֵרוּ לָכֵן
לַשֶּׁקֶר יִשָּׁבֵעוּ: ג יְהוָה עֵינֶיךָ הֲלוֹא לֶאֱמוּנָה הִכִּיתָה
אֹתָם וְלֹא־חָלוּ כִּלִּיתָם מֵאֲנוּ קַחַת מוּסָר חִזְּקוּ פְנֵיהֶם
מִסֶּלַע מֵאֲנוּ לָשׁוּב: ד וַאֲנִי אָמַרְתִּי אַךְ דַּלִּים הֵם נוֹאֲלוּ

רש״י

ה (ג) ה' עיניך · הלא הם על בעלי אמונה להיטיב ולמה בגדו אלה בך ואין מבקשין אמונה : הכיתה אותם · ולא נעשו חולים על המכה לשוב אל לבם לשוב מרעתם : קחת · כמו לקחת : (ד) ואני אמרתי · הנביא אומר כך אך דלים הם מחכמה אלו שאני מדבר עמהם : נואלו · לשון אויל כתרגומו איטפשו : ויפח חמס (תהלים כ"ז) ג' דיבור : אוי נא לי · כך אומרת :

מצודת ציון

ה (א) שוטטו · ענין הלוך והליכה אנה ואנה וכן משוט בארץ (איוב א'): בחוצות · בשוקים וכן וחוצות תשים לך בדמשק (מ"א כ') : ברחובותיה · מל' רחוב : איש · ר"ל גדול ובעל מעש"ט וכן הלוא איש אתה (ש"א כ"ז) : (ג) עיניך · ר"ל השגחתך : לאמונה · ענין דבר המתקיים וכן יתד במקום נאמן (ישעי' כ"ב) : חלו · מל' חולי : כליתם · מל' כליון : מאנו · מלשון מי און : (ד) נואלו · ענין סכלות וטפשות כמו נואלו שרי צוען (שם י"ט) :

מצודת דוד

ה (א) שוטטו · לכו בחוצות ירושלים אנה ואנה וראו עתה בהם ותנו לב לדעת מעשה האנשים ובקשו ברחובותיה אם תמצאו שם איש ישר אם יש מי עושה משפט ומבקש אמונה: ואסלח לה · אם תמצאו אף איש יחידי כזה אז אסלח לכל העיר : (ב) ואם חי ה' · ואם יאמרו בשבועתם חי ה' לא הוא בעבור שהם מאמינים בו אבל באמת בשרולים להשבע בשקר נשבעים בה': (ג) עיניך הלוא לאמונה · הוא מאמר הנביא אל מול ה' לומר הנה השגחתך בהם הלא הוא על דבר המתקיים ולא על דבר
בטל שאין בו תועלת : הביתה אותם · בהשגחתך הכית אותם למען יוסרו
לטוב להם : ולא חלו · לא נעשו חולים מן ההכאה ר"ל לא הרגישו שבא
עליהם לעורר לבם לתשובה : כליתם · הבאתם קרוב אל הכליון ועכ"ז
ממאנים לקחת מוסר : חזקו פניהם מסלע · הקשו פניהם יותר מן סלע
ר"ל לא נכנעו אבל העיזו פניהם וממאנים לשוב : (ד) ואני אמרתי ·
כשהוכחתים ולא קבלו מוסר אמרתי בתחלה אין תבונה בהם ואך דלים
המה מחכמה : נואלו · נטפשו בדעתם כי לא ידעו דרך ה' וגו' שמביא

פורעניות

כִּי לֹא יָדְעוּ דֶּרֶךְ יְהוָֹה מִשְׁפַּט אֱלֹהֵיהֶם׃ ה אֵלְכָה־לִּי אֶל־
הַגְּדֹלִים וַאֲדַבְּרָה אוֹתָם כִּי הֵמָּה יָדְעוּ דֶּרֶךְ יְהוָֹה מִשְׁפַּט
אֱלֹהֵיהֶם אַךְ הֵמָּה יַחְדָּו שָׁבְרוּ עֹל נִתְּקוּ מוֹסֵרוֹת׃ ו עַל־
כֵּן הִכָּם אַרְיֵה מִיַּעַר זְאֵב עֲרָבוֹת יְשָׁדְדֵם נָמֵר שֹׁקֵד עַל־
עָרֵיהֶם כָּל־הַיּוֹצֵא מֵהֵנָּה יִטָּרֵף כִּי רַבּוּ פִּשְׁעֵיהֶם עָצְמוּ
מְשֻׁבוֹתֵיהֶם׃ ז אֵי לָזֹאת אֶסְלַוח־־אסלח קרי לָךְ בָּנַיִךְ
עֲזָבוּנִי וַיִּשָּׁבְעוּ בְּלֹא אֱלֹהִים וָאַשְׂבִּעַ אוֹתָם וַיִּנְאָפוּ וּבֵית

רש"י

(ה) אלכה לי אל הגדולים · הם ישמעו אך לא הועלתי וגם המה יחדו שברו עולו של הקב"ה מעליהם : (ו) אריה · מלכות בבל : זאב · מלכות מדי : נמר · מלכות יון : יטרף · באדום : זאב ערבות · לשון ערבה והוא זאב המדבר : שוקד · ממהר ומנחם חברו עם לשון שמירה כמו לשקוד על דלתותי (משלי ח') וי"ת לשון אריבה : (ז) אי לזאת אסלח לך ·

מצודת דוד

פורעניות לגלות אוזן למוסר: (ה) אל הגדולים · בדבר החכמה : ואדברה אותם · אדבר עמהם דברי תוכחתי כי המה ידעו וגו' שהפורענות באה לגלות אוזן למוסר : המה יחדו · הדלים עם הגדולים : שברו עול · ר"ל אינם רוצים להיות נכנעים למקום : נתקו · העתיקו מעליהם מוסרי העול והוא כפל ענין במ"ש : (ו) על כן · בעבור שאינם רוצים להיות נכנעים למקום לכן מסרם ביד העובדי כוכבים : הכם אריה מיער · זה משל על העובדי כוכבים : זאב ערבות · זאב היושב במדבר יעשוק נפשותם: שוקד · ממהר לבוא על עריהם להשחיתם כל היוצא מהנה · מן העיירות ההנה : יטרף · ע"י אחד מהחיות ההם : עצמו · חזקו בדבר המרידה : (ז) אי לזאת · איזה הזכות אשר לזאת אסלח לך הלוא בניך עזבוני : בלא אלהים · בעבודת כוכבים שאין בו ממש בו האמינו ונשבעו בו : ואשביע · אני השבעתי אותם בכל טוב ומרוב טובה ותאות הלב פנו אל הזנות : ובית זונה · לבית זונה הלכו גדודים יחד ולא

מצודת ציון

(ה) אותם · עמהם : עול · הוא המוטל על צואר בהמה החורשת : נתקו · ענין העתק והסרה : מוסרות · קשורי רצועות העול : (ו) ערבות · ענינו כמו מדבר וכן במדבר בערבה (דברים א') : ישדדם · ענין עושק הגוף : נמר · שם חיה מה : שוקד · ענין מהירות כמו כי שוקד אני (לעיל א') : עצמו · חזקו : משובותיהם · ענין מרד וסירוב : (ז) אי · ענינו כמו אנה וכן אי הבל אחיך (בראשית ד') : ובית · כמו ולבית :

זוֹנָה יִתְגּוֹדָדוּ׃ ח סוּסִים מְוּזָנִים מיוזנים קרי מַשְׁכִּים הָיוּ
אִישׁ אֶל־אֵשֶׁת רֵעֵהוּ יִצְהָלוּ׃ ט הַעַל־אֵלֶּה לוֹא־אֶפְקֹד
נְאֻם־יְהוָה וְאִם בְּגוֹי אֲשֶׁר־כָּזֶה לֹא תִתְנַקֵּם נַפְשִׁי׃
י עֲלוּ בְשָׁרוֹתֶיהָ וְשַׁחֵתוּ וְכָלָה אַל־תַּעֲשׂוּ הָסִירוּ
נְטִישׁוֹתֶיהָ כִּי לוֹא לַיהוָה הֵמָּה׃ יא כִּי בָגוֹד בָּגְדוּ בִּי
בֵּית יִשְׂרָאֵל וּבֵית יְהוּדָה נְאֻם־יְהוָה׃ יב כִּחֲשׁוּ בַּיהוָה
וַיֹּאמְרוּ לוֹא־הוּא וְלֹא־תָבוֹא עָלֵינוּ רָעָה וְחֶרֶב וְרָעָב לוֹא

רש״י

בתמים שמא לזאת אסלח לך ומנחם פי׳ אי כמו אין אשר בניך עזבוני ואשביע אותם כל טוב: יתגודדו · יתקבצו גדודים: (ח) סוסים מיוזנים משכים היו · כסוסים אלו המיוזנים בקושי אבר תשמיש בכל בקר היו משכים לאור בקר בהשכמה: יצהלו · לשון זה נופל על הסוסים מקול מצהלות אביריו (לקמן ח׳) לשון צהלה אנווייזמנ״ט בלע״ז: (י) בשרותיה · לשון מישור ומנחם חברו לשון חומה עם אדלג שור (תהלים י״ח) אך לא יתכנו נטישותיה לי״ש בלע״ז שהם שרשי הכרם להיות נחשבים עם החומות ולא עם המישור ואני אומר בשרותיה לשון שורות הכרם וי״ת בשרותיה בקירוסא ונטישותיה ברניתהא: (יב) ויאמרו לוא הוא · לא מן קדמוהי

מצודת ציון

יתגודדו · מל׳ גדוד ומחנה: (ח) סוסים · כסוסים: מיוזנים · מל׳ מזון: משכים · מל׳ השכמה: יצהלו · ענין הרמת קול גדול וכן צהלו מים (ישעיה כ״ד): (ט) אפקוד · ענין השגחה וכן ופקוד גפן זאת (תהלים פ׳): תתנקם · מל׳ נקמה: (י) בשרותיה · מל׳ שורה וידוע הוא כדרז״ל וכן בין שורותם יצהירו (איוב כ״ד): נטישותיה · הם הענפים הגדולים המתפשטים למרחוק כמו ואת הנטישות הסיר התז

מצודת דוד

יתבוששו אלה מאלה: (ח) סוסים מיוזנים · הם היו כמו הסוסים שנתנו להם מזון הרבה בלילה והמה שבעים לתאותם שכאשר ישכימו בבוקר יצאו ויצהלו וכן המה ימלאו תאותם וינאפו עם אשת רעיהם כל הלילה וכאשר ישכימו בבוקר יצהלו איש אל אשת רעהו מרוב שמחה והשגת תאות הלב: (ט) העל אלה · וכי על מעשים כאלה לא אשגיח להפרע מהם בתמיה: אשר כזה · אשר עושה כדבר הזה: (י) עלו בשרותיה · אתם כאומות עלו בין שורות כרמים ושחתו אותם אבל לא תכלו את הכל ר״ל שחתו בעם ואל תאבדו את כולם: הסירו נטישותיה · הסירו מהם הענפים הגדולים ר״ל הרגו הגדולים והשרים: כי לוא לה׳ המה · כי אינם עם ה׳ כי פשעו בו: (יא) כי בגוד וגו׳ · כי בגדו בי אלה כאלה כמו שבגד ישראל כן בגד יהודה: (יב) כחשו

נִרְאָה׃ יג וְהַנְּבִיאִים יִהְיוּ לְרוּחַ וְהַדִּבֵּר אֵין בָּהֶם כֹּה
יֵעָשֶׂה לָהֶם׃ יד לָכֵן כֹּה־אָמַר יְהוָה אֱלֹהֵי צְבָאוֹת יַעַן
דַּבֶּרְכֶם אֶת־הַדָּבָר הַזֶּה הִנְנִי נֹתֵן דְּבָרַי בְּפִיךָ לְאֵשׁ וְהָעָם
הַזֶּה עֵצִים וַאֲכָלָתַם׃ טו הִנְנִי מֵבִיא עֲלֵיכֶם גּוֹי מִמֶּרְחָק
בֵּית יִשְׂרָאֵל נְאֻם־יְהוָה גּוֹי ׀ אֵיתָן הוּא גּוֹי מֵעוֹלָם הוּא
גּוֹי לֹא־תֵדַע לְשֹׁנוֹ וְלֹא תִשְׁמַע מַה־יְדַבֵּר׃ טז אַשְׁפָּתוֹ

רש"י

אתאי עלנא טבתא: (יג) והנביאים יהיו לרוח · כתרגומו ונביאי שקרא יהון ללמא כלומר הנבואה שנבאים לנו נביאי שקר בשמו של הקב"ה דבריהם יהפכו להבל: והדבר · של קודשה שהם אומרים לנו בשם הקדוש ב"ה אינו בהם: כה יעשה להם · הנביא אומר לאומרים זאת כה יעשה להם כאשר אמר ה' לי ומה אמר ה' לי יען דברכם את הדבר הזה וגו': (יד) ואכלתם · ותאכל אותם: (טו) איתן · תקיף: גוי מעולם הוא · מימי קדם התחיל למרוד כי בדור הפלגה בארץ שנער: (טז) אשפתו ·

מצודת דוד

בה' · כחשו בהשגחת המקום: לוא הוא · ר"ל אין הוא משגיח: ולא תבוא עלינו רעה · כי הואיל ואין משגיח אין שכר ועונש: (יג) והנביאים · ר"ל דברי הנביאים יהיו דומים לדברי רוח שאין בהם ממש: והדבר אין בהם · לא ה' דבר בם כי היו מכחישים דברי הנבואה: כה יעשה · כי היו מקללים את הנביאים לאמר להם כה יעשה ה' להם כפי הרעות אשר הם מתנבאים עלינו: (יד) יען · בעון אשר דברתם הדבר הזה להכחיש ההשגחה והנבואה: הנני נותן וגו' · דברי הנבואה אשר נתתי בפיך תהיה כאש השורף והעם הזה יהיו כות להשרף כעצים: ואכלתם · דבר הנבואה תשרוף אותם ר"ל דבר הנבואה תבוא עליהם: (טו) הנני וגו' בית ישראל · ר"ל אתם בית ישראל הנני מביא עליכם וגו': גוי · הוא גוי חזק: גוי מעולם הוא · ר"ל מזמן רב הוא בממשלה ולכן יגבה לבו להשחית הכל: לא תדע · לא תבין לשונו ולזרם תחשב כי לא יוכלו להתראות אליהם בדברים: ולא תשמע · לא תבין וכפל הדבר במ"ש: (טז) אשפתו · כרתק אליו הוא כקבר פתוח ר"ל כמו קבר פתוח הוא מוכן לקבל בו את המת כן אל האשפה יביאו מתים רבים כי יגליתו במלחמה:

מצודת ציון

(ישעיה י"ח): (יד) ואכלתם · ותשרפם וכן ואש מפיו תאכל (תהלים י"ח): (טו) איתן · ענין חוזק כמו איתן מושבך (במדבר כ"ד): תשמע · ענין הבנה כמו כי שומע יוסף (בראשית מ"ב): (טז) אשפתו · הוא נרתק החצים כמו עליו תרנה אשפה (איוב

כְּקֶבֶר פָּתוּחַ כֻּלָּם גִּבּוֹרִים׃ יז וְאָכַל קְצִירְךָ וְלַחְמֶךָ
יֹאכְלוּ בָּנֶיךָ וּבְנוֹתֶיךָ יֹאכַל צֹאנְךָ וּבְקָרֶךָ יֹאכַל גַּפְנְךָ
וּתְאֵנָתֶךָ יְרֹשֵׁשׁ עָרֵי מִבְצָרֶיךָ אֲשֶׁר אַתָּה בֹּטֵחַ בָּהֵנָּה
בֶּחָרֶב׃ יח וְגַם בַּיָּמִים הָהֵמָּה נְאֻם־יְהוָה לֹא־אֶעֱשֶׂה
אִתְּכֶם כָּלָה׃ יט וְהָיָה כִּי תֹאמְרוּ תַּחַת מֶה עָשָׂה יְהוָה
אֱלֹהֵינוּ לָנוּ אֶת־כָּל־אֵלֶּה וְאָמַרְתָּ אֲלֵיהֶם כַּאֲשֶׁר עֲזַבְתֶּם
אוֹתִי וַתַּעַבְדוּ אֱלֹהֵי נֵכָר בְּאַרְצְכֶם כֵּן תַּעַבְדוּ זָרִים
בְּאֶרֶץ לֹא לָכֶם׃ כ הַגִּידוּ זֹאת בְּבֵית יַעֲקֹב וְהַשְׁמִיעוּהָ
בִיהוּדָה לֵאמֹר׃ כא שִׁמְעוּ־נָא זֹאת עַם־סָכָל וְאֵין לֵב
עֵינַיִם לָהֶם וְלֹא יִרְאוּ אָזְנַיִם לָהֶם וְלֹא יִשְׁמָעוּ׃ כב הַאוֹתִי
לֹא־תִירָאוּ נְאֻם־יְהוָה אִם מִפָּנַי לֹא תָחִילוּ אֲשֶׁר־שַׂמְתִּי

רש"י

מקום נרתק החצים: (יז) ירושש ערי מבצריך וגו'. הרי זה מקרא מסורס ירושש בחרב את ערי מבצריך אשר אתה בוטח בהנה: ירושש. ימסכן: בחרב. ע"י גייסות וכן הוא אומר וחרב לא תעבור בארצכם (ויקרא כ"ו): (כב) האותי לא תיראו. הלא הים שאינו דואג מפני הפורענות ואינו מצפה

מצודת ציון

נ"ם): (יז) לחמך. כל המאכל קרוי בל' לחם כמו ונחש עפר לחמו (ישעיה ס"ה): ירושש. מל' רש ועני: (יט) תחת. במקום: זרים. נכרים: (כב) תחילו.

מצודת דוד

כלם. כל אנשי המלחמה המה גבורים: (יז) ואכל. הגוי ההוא יאכל קציר שדך וכל מאכלך אשר היה למאכל לבניך ולבנותיך: ירושש. יעני ערי מבצריך אשר אתה בוטח בהנה להשגב בהן מפני האויב: בחרב. ר"ל בעת יבוא עליך בחרב למלחמה: (יח) וגם בימים ההמה. שיבואו בו עליך צרות מרובות מ"מ לא אכלה הכל כי ישאר ממך שארית ללכת גולה: (יט) כי תאמרו. אתם ההולכים גולה: תחת מה. בעבור מה עשה וגו' את כל אלה להיות מקצתם נהרגים ומקצתם גולים: ואמרת. אתה ירמיה תאמר להם שבא מדה כמדה כפי אשר עזבתם את ה' ועבדתם אלהי נכר בארצכם כן תהיו נעזבים מה' ותלכו בגולה לארץ אחרת ותעבדו גוי הארץ ההיא: (כ) הגידו זאת. את האמור למטה: והשמיעוה. את הדבר הזה: (כא) עם סכל. עם טפש ואין להם לב משכיל: ולא יראו. נפלאות המקום: ולא ישמעו. פלאי מעשיו: (כב) האותי. וכי

חֹל גְּבוּל לַיָּם חָק־עוֹלָם וְלֹא יַעַבְרֶנְהוּ וַיִּתְגָּעֲשׁוּ וְלֹא
יוּכָלוּ וְהָמוּ גַלָּיו וְלֹא־יַעַבְרֻנְהוּ׃ כג וְלָעָם הַזֶּה הָיָה לֵב
סוֹרֵר וּמוֹרֶה סָרוּ וַיֵּלֵכוּ׃ כד וְלוֹא־אָמְרוּ בִלְבָבָם נִירָא
נָא אֶת־יְהוָה אֱלֹהֵינוּ הַנֹּתֵן גֶּשֶׁם ויוֹרֶה יורה ק׳ וּמַלְקוֹשׁ
בְּעִתּוֹ שְׁבֻעֹת חֻקּוֹת קָצִיר יִשְׁמָר־לָנוּ׃ כה עֲוֹנוֹתֵיכֶם הִטּוּ־
אֵלֶּה וְחַטֹּאותֵיכֶם מָנְעוּ הַטּוֹב מִכֶּם׃ כו כִּי־נִמְצְאוּ בְעַמִּי

רש״י

לקיבול שכר יראה מפני ואינו עובר הגבול אשר שמתי סביביו: תחילו · לשון פחד: ויתגעשו וגו׳ · וירוממו לעבור הגבול ולא יוכלו לעבור: והמו גליו · שאון קול גדול: ולא יעברנהו · הגלים לא יעברו הגבול: (כד) יורה ומלקוש · כתרגומו בכיר ולקיש: שבועות חקות קציר · שבעה שבועות שחקק לנו בפסח שתי חקות קציר חק העומר וחק שתי הלחם: ישמר לנו · שיהיה הקציר בזמנו: (כה) הטו אלה · הטו החוקות האלה

מצודת דוד

לא תיראו ממני וכי לא תרעדו מפני: גבול לים · להיות גבול לים שעד החול יבוא: חק עולם · החק הזה הוא כל ימות עולם: ולא יעברנהו · אין מי הים עוברים את הגבול: ויתגעשו · אף כי ינודו בתנועה חזקה עכ״ז לא יוכלו לעבור הגבול: והמו גליו · אף כי ירוצו גליו עד כי נשמע קול המייתם עכ״ז לא יוכלו לעבור הגבול וכ״ז הוא מפחד ה׳ ומהדר גאונו: (כג) ולעם הזה · אבל לעם הזה היה לב מעוות וממרה: סרו וילכו · סרו מה׳ והלכו להם: (כד) נירא נא · ר״ל אם עד הנה לא היה פחד אלהים לנגד עינינו הנה עתה נשים על לב ליראה את ה׳ הנותן גשם וחוזר ומפרש שנותן יורה ומלקוש כ״א בזמן הצורך: שבועות חקות קציר · ר״ל החוק של שבועות ימי הקציר ישמר לנו שלא היה מוריד גשמים בהם כל ימי הקציר שהוא סימן קללה וכמ״ש הלא קציר חטים היום אקרא אל ה׳ ויתן קולות ומטר (ש״א י״ב): (כה) חטו אלה · הטו מכם הידיעה וההשכלה: מנעו הטוב

מצודת ציון

מלשון חיל ורעדה: חוק · דבר קבוע: ויתגעשו · ענין נדנוד ותנועה חזקה וכן ותגעש ותרעש הארץ (תהלים י״ח): יוכלו · מלשון יכולת: והמו · מל׳ המיה: (כג) סורר · מעוות: ומורה · ענין מרי ומרד וכן בן סורר ומורה (דברים כ״א): (כד) יורה · הוא המטר היורד על הזרעים המרוה הזרעים והאדמה: ומלקוש · הוא המטר המאוחר היורד על הקשין ועל המלילות וכן ונתתי מטר וגו׳ יורה ומלקוש (שם י״א): שבועות · הוא מלשון מלא שבוע זאת (בראשית כ״ט): חקות ·

רְשָׁעִים יָשׁוּר כְּשַׁךְ יְקוּשִׁים הִצִּיבוּ מַשְׁחִית אֲנָשִׁים
יִלְכֹּדוּ׃ כז כִּכְלוּב מָלֵא עוֹף כֵּן בָּתֵּיהֶם מְלֵאִים מִרְמָה
עַל־כֵּן גָּדְלוּ וַיַּעֲשִׁירוּ׃ כח שָׁמְנוּ עָשְׁתוּ גַּם עָבְרוּ דִבְרֵי־
רָע דִּין לֹא־דָנוּ דִּין יָתוֹם וְיַצְלִיחוּ וּמִשְׁפַּט אֶבְיוֹנִים לֹא
שָׁפָטוּ׃ כט הַעַל־אֵלֶּה לֹא־אֶפְקֹד נְאֻם־יְהוָה אִם בְּגוֹי
אֲשֶׁר־כָּזֶה לֹא תִתְנַקֵּם נַפְשִׁי׃ ל שַׁמָּה וְשַׁעֲרוּרָה

רש"י

מעליכם שאינם שומרים לכם ואתם כלים ברעב: (כו) ישור · יארוב וכן למען שוררי (תהלים כ"ז) לשון אשורנו ולא קרוב (במדבר כ"ד): כשך יקושים · כאשר ישך סיכוך שעושין ללכוד צביים כשרגלו בא לתוכו והוא נושכו ומחזיקו ברגלו ונלכד וקורין לו פיי"ד בלע"ז: הציבו משחית · ליינבי"ל בלע"ז (כבר ביארתי בש"א י"ד ט"ז) כן עושין אורבים על עיר או על דרך: הציבו · כמו מצב פלשתים (ש"א י"ד א'): (כז) ככלוב · הוא מקום שמפטמין בו עופות וכן תירגם יונתן כבית פיטמא פרנ"ק בלע"ז (לא ידעתי לכוונו): (כח) שמנו עשתו · לשון עשת שן (שיר ה') גוף עב ובלע"ז איספיסיר"ט: עברו דברי רע · אם באה רעה או צרה לידם לא

מצודת ציון

מל' תק ודבר קבוע: (כו) ישור · ענין הבטה וראיה כמו למען שוררי (תהלים כ"ז): כשך · ענין הנחה כי וישכו המים (בראשית ח') ת"א ונחו מיא: יקושים · פח מוקשים: משחית · פח משחית: ילכדו · יתפשו: (כז) ככלוב · מעשהו כעין סל העשוי לעופות ודומה לו כלוב קיץ (עמוס ח'): (כח) שמנו · מלשון שומן: עשתו · ענין לח ובהירות כמו מעין עשת שן (ש"ה ה'): (ל) שמה · ענין תמהון: ושערורה · ענין דבר מגונה ומאוס וכן ראיתי

מצודת דוד

הטוב · היא תבונת הלב המביא טובה: (כו) כי נמצאו בעמי רשעים · ומעשיה' הם המה המטמטמים את הלב: ישור · יביט לארוב על אנשים כאדם המניח פח יקושים ללכוד עופות כן הציבו הם פח משחית וילכדו אנשים לגזול הונם ולהרגם: (כז) ככלוב · כמו הכלוב הוא מלא מן העופות כן בתיהם המה מלאים מן המרמה: גדלו · בהון רב ולתוספת ביאור אמר ויעשירו: (כח) שמנו · נעשו שמנים ולחו בבהירות רב: גם עברו · ר"ל גם כל דברי רע הבא לידם עברו עליהם: דין לא דנו · לא דנו דין אמת ואפי' דין יתום ואעפ"כ הצליחו ולא נפרעתי עדיין מהם: ומשפט · ר"ל ובעבור כי הצליחו אחזו בדרכם ולא שפטו משפט האביונים אשר יצעקו מפני נוגשיהם: (כט) העל אלה · וכי על מעשים כאלה לא אשגיח לספרע מהם בעונש: אשר כזה · אשר עושה כדבר הזה: (ל) שמה ·

נִהְיְתָה בָּאָרֶץ: לא הַנְּבִאִים נִבְּאוּ בַשֶּׁקֶר וְהַכֹּהֲנִים יִרְדּוּ
עַל־יְדֵיהֶם וְעַמִּי אָהֲבוּ כֵן וּמַה־תַּעֲשׂוּ לְאַחֲרִיתָהּ:
ו א הָעִזוּ ׀ בְּנֵי בִנְיָמִן מִקֶּרֶב יְרוּשָׁלִַם וּבִתְקוֹעַ תִּקְעוּ שׁוֹפָר
וְעַל־בֵּית הַכֶּרֶם שְׂאוּ מַשְׂאֵת כִּי רָעָה נִשְׁקְפָה מִצָּפוֹן
וְשֶׁבֶר גָּדוֹל: ב הַנָּוָה וְהַמְּעֻנָּגָה דָּמִיתִי בַּת־צִיּוֹן: ג אֵלֶיהָ

רש"י

נטו ממנה אלא עברו בה ועשאוה : לא דנו דין יתום · למען יצליחו : (ל) שמה · תמהון : ושערורה · דבר מגונה לכל ומהו דבר התמהון הנביאים נבאים שקר ואומרים הוו גוזלין ואונסין והכהנים שהם שופטי העם ונוגשיהם ירדו את העם על ידי הנביאים כלומר לאחריהם כמו (ש"ב ט"ו) ויצא המלך וגו' וכל עבדיו עוברים על ידו רודפים אחריו אף כאן על ידיהם אחריהם לעשות כדברי הנביאים: ו (א) העיזו בני בנימין · ללכת לעריכם לשמור מבצריכם : בית הכרם · שם מקום הוא : שאו משאת · נס להקבץ ולהלחם על נפשכם: (ב) הנוה והמעונגה דמיתי · שהרבתי תרגמו יונתן לשון ונדמו נאות

מצודת דוד

דבר תמהון ומגונה נהיתה בארץ : (לא) הנביאים · נביאי הבעל : בשקר · בשם הבעל שהוא דבר שקר : והכהנים · כהני הבעל : ירדו · ימשלו בכח הנביאים כי הם המשילום : אהבו כן · להיות הם המושלים : ומה תעשו · הנביא יאמר להם ומה תעשו בבוא אחרית הדבר הוא גמול התשלומין וכי בידם להציל אתכם : ו (א) העיזו · אתם בני בנימין האספו ללכת מקרב ירושלים כי האויב יכבשה ויהרוג עמה : ובתקוע · בעיר תקוע תקעו שופר להזהיר את העם להיות נכונים למלחמה (ולפי ששם העיר תקוע אמר תקעו שופר לשון נופל על לשון): ועל בית הכרם · דרך לבנות בית גבוה ומגדל בכרם אחד לשמור בו כל הכרמים אשר סביבותיו : שאו משאת · הרימו להבות אש להיות נראה למרחוק להזהיר את העם · (וגם שאו משאת הוא לשון נופל על לשון) : נשקפה · נראתה לבוא מבבל העומדת בצפון : ושבר גדול · ברעה שהיא תהיה שבר גדול : (ב) הנוה והמעונגה וגו' · אני

מצודת ציון

שערורה (לקמן כ"ג) : נהיתה · מלשון היה : (לא) ירדו · ענין ממשלה כמו רדה בקרב אויביך (תהלים ק"י) : על ידיהם · בעבור כחם של הנביאים : ו (א) העיזו · ענין אסיפה כמו העיזו אל תעמודו (לעיל ד') : ובתקוע · שם מקום כמ"ש וישלח יואב תקועה (ש"ב י"ד) : שאו · הרימו : משאת · ענינו להבת אש וכן וישאם דוד (ש"ב ה') : נשקפה · ענין הבטה וראיה כמו וישקף אבימלך (בראשית כ"ו) : (ב) הנוה · כמו הנאוה באל"ף והוא ענין יופי כמו נאוה כירושלים (ש"ה ו') : והמעונגה · מלשון עונג ועידון : דמיתי · מל' דמיון והשואה:

יָבֹאוּ רֹעִים וְעֶדְרֵיהֶם תָּקְעוּ עָלֶיהָ אֹהָלִים סָבִיב רָעוּ אִישׁ
אֶת־יָדוֹ׃ ד קַדְּשׁוּ עָלֶיהָ מִלְחָמָה קוּמוּ וְנַעֲלֶה בַצָּהֳרָיִם
אוֹי לָנוּ כִּי־פָנָה הַיּוֹם כִּי־יִנָּטוּ צִלְלֵי־עָרֶב׃ ה קוּמוּ
וְנַעֲלֶה בַלָּיְלָה וְנַשְׁחִיתָה אַרְמְנוֹתֶיהָ׃ ו כִּי כֹה אָמַר יְהוָה
צְבָאוֹת כִּרְתוּ עֵצָה וְשִׁפְכוּ עַל־יְרוּשָׁלִַם סֹלְלָה הִיא הָעִיר

רש"י

השלום (לקמן כ"ה) נדמתה אשקלון (לקמן מ"ז): (ג) רועים ועדריהם · משל הוא מלכים וחיילותיהם: רעו · אכלו: את ידו · את מקומו סביביו: (ד) קדשו · זמנו: אוי לנו · לעת פנות היום: כי פנה היום · כאשר פנה לעת ערב הליתו האור בבהמ"ק: (ו) כרתו עצה · לא מפיק ה"א והוא לשון עץ שאין לשון כריתה נופל על העצה ועצה האמור כאן לשון הרבה עצים כמו דגה ל' דגים הרבה: העיר הפקד · שבאה פקודתה:

מצודת ציון

בת ציון · עדת ציון: (ג) תקעו · ענין תחיבה כדבר מה וכן ותקעתיו יתד (ישעיה כ"ב): רעו · האכילו מהמרעה: ידו · מקומו: (ד) קדשו · ענין הזמנה כמו הקדים קרואיו (צפניה א'): קומו · ענין זרוז: בצהרים · הוא חצי היום: פנה · ענין הסבוב: צללי · מלשון צל: (ה) ארמנותיה · מלשון ארמון ופלטרין: (ו) עצה · מלשון עץ: סללה · הוא תל העפר למול העיר: הפקד · ענין השגחה

מצודת דוד

דמיתי את בת ציון לאשה נאוה ומעונגה: (ג) אליה · עתה יבואו אליה רועים ועדריהם ר"ל האנשים שפלים ונבזים הם הכשדים אשר אינם יודעים לכבד המכובדים: תקעו · דרך לתקוע שפולי האהל בארץ ע"י יתדות: רעו · כ"א מהם רעו את מקומו שעמד בו ר"ל כ"א מגדודי העובדי כוכבים החריבו את המקום אשר חנו שמה: (ד) קדשו · יזרזו אלו לאלו ויאמרו הזמינו עליה מלחמה קומו ונעלה עליה בצהרים והיא העת המוכן ביותר למלחמה: אוי לנו כי פנה היום · וכאשר לא יכבשו העיר ביומו ועל כי יהיה רב חפצם לשחת העיר יתאוננו לומר אוי כי פנה היום ועדיין לא לכדנו העיר: כי ינטו צללי ערב · הצל של ערב נטה כי כאשר קרבה השמש לבית מערבה לשקוע ינטו הצללים למרחוק ויתארכו ביותר והוא כפל ענין במ"ש: (ה) קומו · מרוב תאותם להשחיתה יאמרו קומו ונעלה בלילה ונשחיתה ארמנותיה ולא נמתין עד יאיר היום: (ו) כרתו עצה · כרתו העץ אשר סביבות ירושלים לתתם עם העפר בסוללה: ושפכו · דרך כובשי העיר לשפוך תל עפר מול העיר ומשימים בה עצים ועולים עליה להלחם על העיר וכן לשפוך סוללה (יחזקאל כ"א):

הָפְקַד

הָפְקַד כֻּלָּהּ עֹשֶׁק בְּקִרְבָּהּ: ז כְּהָקִיר בַּוִר בירק מֵימֶיהָ כֵּן
הֵקֵרָה רָעָתָהּ חָמָס וָשֹׁד יִשָּׁמַע בָּהּ עַל־פָּנַי תָּמִיד חֳלִי
וּמַכָּה: ח הִוָּסְרִי יְרוּשָׁלִַם פֶּן־תֵּקַע נַפְשִׁי מִמֵּךְ פֶּן־
אֲשִׂימֵךְ שְׁמָמָה אֶרֶץ לוֹא נוֹשָׁבָה: ט כֹּה אָמַר יְהוָה
צְבָאוֹת עוֹלֵל יְעוֹלְלוּ כַגֶּפֶן שְׁאֵרִית יִשְׂרָאֵל הָשֵׁב יָדְךָ
כְּבוֹצֵר עַל־סַלְסִלּוֹת: י עַל־מִי אֲדַבְּרָה וְאָעִידָה וְיִשְׁמָעוּ

קמץ בז"ק

רש"י

(ז) כהקיר· לשון מקור: ביר· באר: כן הקרה רעתה· כן נובעת רעתה תמיד מוסיפים ומחדשים: חלי ומכה· ע"כ אייתיתי עלה מרע ומחלה: (ח) הוסרי· קבלי מוסר: פן תקע· פן תנתק הוקע לשון חיבור כמו והוקע אותם (במדבר כ"ה) ויש שמפרש לשון הסרת החיבור ופרכה תיבות משמשות כן: (ט) עולל· גרפאו"ף בלע"ז לאחר שבצרו הכרם ונשארו עוללות והעניים באים ועוללים אותם כן יבוזו ויחזרו ויבוזו: השב ידך· אתה השונא השב ידך לשלול שנית כבוצר המשיב ידו על סלסלות המסלסל ומחפש העוללות וכן היתה משהגלה את יהויקים והרגו והמליך את יכניה חזר לסוף ג' חדשים והגלהו וחזר לסוף עשתי עשרה שנה והגלה את צדקיהו סלסלות רבירקו"ש בלע"ז כמו סלסלה ותרוממך (משלי ד') כך פירש דונש ומנחם פי' לשון סלפנירי"ש בלע"ז: (י) ואעידה·

מצודת דוד

הפקד כלה· ר"ל שמקום השגיח בכל העיר ומלא עושק בקרבה: (ז) כהקיר ביר· כמו שבאר שמימיו נובעים והולכים כן רעתם נובעת ואינה פוסקת: חמס ושוד· זעקת החמס ושוד נשמע בה לפני תמיד לכן אביא עליה חלי ומכה: (ח) הוסרי· קבלי מוסר פן תסיר נפשי ממך: ארץ לוא נושבה· כאלו לא היתה מיושבת מעולם: (ט) עולל יעוללו כגפן· כמו הגפן אחר שבצרו אותו ונשארו עוללות חוזרים ללקט גם העוללות כן יפה שארית ישראל כי יחזיר האויב להגלות גם אותם: השב ידך· אתה האויב השב שנית ידך לקחת בגולה את הנשארים כמו הבוצר המשיב שנית ידו בעבור למשמש ולחפש אחר הענבים הנשארים מעיניו: (י) על מי אדברה·

מצודת ציון

כמו לא אפקוד (לעיל כ'): (ז) כהקיר· ענין נביעה והוא מלשון מקור: ביר· כמו באר: ושוד· עושק: על פני· כמו לפני וכן לא יהיה וגו' על פני (שמות כ'): (ח) הוסרי· מלשון מוסר: תקע· ענין הסרה מן המקום וכן ותקע נפשי מהם (יחזקאל כ"ג): (ט) עולל יעוללו· כן נקרא הלקט שאחר הבציר כמו לא תעולל אחריך (דברים כ"ד): כבוצר· כן נקרא תלישת הענבים מן המחובר כמו תבצור כרמך (שם): עלי בעבור: סלסלות· ענין משמוש וחפוש כמו סלסלה ותרוממך (משלי ד'): (י) על מי· אל מי: ואעידה

הִנֵּה עֲרֵלָה אָזְנָם וְלֹא יוּכְלוּ לְהַקְשִׁיב הִנֵּה דְבַר־יְהוָה
הָיָה לָהֶם לְחֶרְפָּה לֹא יַחְפְּצוּ־בוֹ׃ יא וְאֶת חֲמַת יְהוָה ׀
מָלֵאתִי נִלְאֵיתִי הָכִיל שְׁפֹךְ עַל־עוֹלָל בַּחוּץ וְעַל סוֹד
בַּחוּרִים יַחְדָּו כִּי־גַם־אִישׁ עִם־אִשָּׁה יִלָּכֵדוּ זָקֵן עִם־
מְלֵא יָמִים׃ יב וְנָסַבּוּ בָתֵּיהֶם לַאֲחֵרִים שָׂדוֹת וְנָשִׁים
יַחְדָּו כִּי־אַטֶּה אֶת־יָדִי עַל־יֹשְׁבֵי הָאָרֶץ נְאֻם־יְהוָה׃
יג כִּי מִקְּטַנָּם וְעַד־גְּדוֹלָם כֻּלּוֹ בּוֹצֵעַ בָּצַע וּמִנָּבִיא וְעַד־
כֹּהֵן כֻּלּוֹ עֹשֶׂה שָּׁקֶר׃ יד וַיְרַפְּאוּ אֶת־שֶׁבֶר בַּת־עַמִּי

רש"י

לשון התראה : ערלה · אטומה וכן כל לשון ערלה : לחרפה · מחרפין אותו : (יא) ואת חמת ה' מלאתי · לכי מלא נבואות לבוא חמת ה' עליהם : הכיל · כמו להכיל אשופי"ר בלע"ז : שפוך על עולל · לשפוך על היונקים : בחוץ · בשוק : מלא ימים · קרוב למות והוא יתר על זקן : (יב) שדות ונשים יחדו · יסבו לאחרים : (יג) בוצע בצע · אוגם ממון : (יד) על נקלה · קל הוא לנביאי השקר להוציא מפיהם ולומר שלום יהיה

מצודת ציון

ענין אזהרה והתראה כי על פי רוב מתרין בעדים שלא יכחש : ערלה · ענין אטום כמו ערלי לב (לקמן ט') : להקשיב · ענין שמיעה והאזנה : (יא) נלאיתי · ענין עייפות ויגיעה כמו ונלאו מצרים (שמות ז') : הכיל · ענין הסבלה והחזקה כמו מרבה להכיל (יחזקאל כ"ג) : עולל · ילדים רכים : בחוץ · בשוק : סוד · קבוצת הנאספים להמתיק סוד ועצה וכן בסוד משחקים (לקמן ט') : (יג) בוצע בצע · גוזלים הון וכן עוכר ביתו בוצע בצע (משלי ט"ו) :

מצודת דוד

אל מי אדבר ואזהיר וישמעו אלי : ערלה אזנם · כאלו אזנם אטומה ולא יוכלו להקשיב אמרים : לחרפה · שמיעת דבר ה' יחשב להם לכלימה לכן לא יחפצו בו : (יא) ואת חמת ה' · החימה אשר אני רואה עליכם הנה מלאתי ממנה כי רבה היא : נלאיתי הכיל · נעשיתי עיף ויגע לסבול הצער בראותי שהחימה היא לשפוך על קבוצת העוללים היושבים בחוץ מקום קבוצת העוללים : ועל סוד · על קבוצת בחורים על כולם יחדו : ילכדו · ברשת החמס : מלא ימים · מי שנשלם ימיו והוא קרוב למות : (יב) ונסבו · יצאו מאתם ויסובבו לאומות : יחדו · בפעם אחת : אטה את ידי וגו' · להכות אותם בה והוא ענין מליצה : (יג) בוצע בצע · גוזלים הון מאחרים : ומנביא · מנביא הבעל עד כהני הבמות : (יד) וירפאו · הם מרפאים את שבר עמי ורעתם העתידה לבוא

עַל־נְקַלָּה לֵאמֹר שָׁלוֹם ׀ שָׁלוֹם וְאֵין שָׁלוֹם׃ טו הוֹבִשׁוּ
כִּי־תוֹעֵבָה עָשׂוּ גַּם־בּוֹשׁ לֹא־יֵבוֹשׁוּ גַּם־הַכְלִים לֹא יָדָעוּ
לָכֵן יִפְּלוּ בַנֹּפְלִים בְּעֵת־פְּקַדְתִּים יִכָּשְׁלוּ אָמַר יְהוָה׃
טז כֹּה אָמַר יְהוָה עִמְדוּ עַל־דְּרָכִים וּרְאוּ וְשַׁאֲלוּ ׀ לִנְתִבוֹת
עוֹלָם אֵי־זֶה דֶרֶךְ הַטּוֹב וּלְכוּ־בָהּ וּמִצְאוּ מַרְגּוֹעַ לְנַפְשְׁכֶם
וַיֹּאמְרוּ לֹא נֵלֵךְ׃ יז וַהֲקִמֹתִי עֲלֵיכֶם צֹפִים הַקְשִׁיבוּ לְקוֹל

רש"י

לכם ובדבר הזה מרפאין בדבורם את השבר העתיד לבא עליהן: (טו) הובישו· עליהון למיבהת: גם בוש לא יבושו· אינם מתביישין ממעשיהן הרעים: הכלים· כמו להכלים: (טז) מרגוע· מנוחה: (יז) והקימותי עליכם צופים· הוא שמעמידין אנשים על המגדלים בעת הגירוש ואיש צופה ורואה אם גייס בא לעיר תוקע בשופר ומזהיר את העם להחלץ ולבא על החומה אף אני העמדתי נביאים המשמיעים אתכם את הפורענות הבאה להזהר ולתקן דרכיכם שתנצלו והוא כשופר תקיעות הצופה הקשיבו לקול השופר הזה והנצלו· צופים גייט"ש בלע"ז: והקימותי· פירוש העמדתי לכם כבר וכן

מצודת דוד

ר"ל הם מוציאים מלבם דאגת הרעה הבאה: על נקלה· עם אמירה נקלה ומבוזה לאמר שלום תהיה ולא תבוא הרעה ובזה המה מרפאים שברם אבל לא יהיה שלום והמה מכחשים: (טו) הובישו· ר"ל עכ"פ היה להם להנביאים והכהנים להיות נכלמים כאשר עשו דבר תועבה כדרך התשובים אשר יכלמו אם באה לידם דבר תועבה במקרה: גם בוש לא יבושו· ר"ל עשו התועבה וגם לא יבושו בעבורה: גם הכלים לא ידעו· אינם יודעים מה היא כלימה וכפל הדבר במ"ש: לכן יפלו בנופלים· הנביאים והכהנים ההם יפלו בעת יפלו כל הנופלים ע"י האויבים: בעת פקדתים יכשלו· בעת שאזכור עליהם עונם להפרע מהם והוא בזמן החורבן אז יכשלו גם המה: (טז) וראו· העוברים והשבים ושאלו אותם על נתיבות העולם אי זה הדרך היותר טוב ולכו בה ואז תמצאו מרגוע ומנוחה והוא ענין מליצה לומר שאלו לחכמים והם יורו לכם דרך הטוב: ויאמרו· והם השיבו לא נלך לשאול כי דרכם ישרה בעיניהם: (יז) צופים· בזמן המלחמה הדרך להעמיד צופים

מצודת ציון

(יד) על· הוא כמו עם: נקלה· מלשון קלות ובזיון: (טו) הובישו· מלשון בושה: תועבה· דבר אסור ונגאי: הכלים· מלשון כלימה: פקדתים· ענין זכרון: (טז) לנתיבות· ענין שביל ודרך: מרגוע· מנוחה והשקט כמו וזאת המרגעה (ישעיה כ"ח): (יז) צופים· מביטים במקום גבוה: הקשיבו· ענין האזנה:

[illegible]

שׁוֹפָר וַיֹּאמְרוּ לֹא נַקְשִׁיב׃ יח לָכֵן שִׁמְעוּ הַגּוֹיִם וּדְעִי
עֵדָה אֶת־אֲשֶׁר־בָּם׃ יט שִׁמְעִי הָאָרֶץ הִנֵּה אָנֹכִי מֵבִיא
רָעָה אֶל־הָעָם הַזֶּה פְּרִי מַחְשְׁבוֹתָם כִּי עַל־דְּבָרַי לֹא
הִקְשִׁיבוּ וְתוֹרָתִי וַיִּמְאֲסוּ־בָהּ׃ כ לָמָּה־זֶּה לִי לְבוֹנָה
מִשְּׁבָא תָבוֹא וְקָנֶה הַטּוֹב מֵאֶרֶץ מֶרְחָק עֹלוֹתֵיכֶם לֹא
לְרָצוֹן וְזִבְחֵיכֶם לֹא־עָרְבוּ לִי׃ כא לָכֵן כֹּה אָמַר יְהֹוָה
הִנְנִי נֹתֵן אֶל־הָעָם הַזֶּה מִכְשֹׁלִים וְכָשְׁלוּ בָם אָבוֹת וּבָנִים
יַחְדָּו שָׁכֵן וְרֵעוֹ יֹאבֵדוּ ואבדו קרי׃ כב כֹּה אָמַר יְהֹוָה
הִנֵּה עַם בָּא מֵאֶרֶץ צָפוֹן וְגוֹי גָּדוֹל יֵעוֹר מִיַּרְכְּתֵי־אָרֶץ׃

רש"י

ת"י ואקימית: (יח) את אשר בם· את הרעה אשר בידם: (יט) פרי מחשבותם· שכר מחשבותם: ותורתי וימאסו בה· הרי זה דוגמת עזי וזמרת יה ויהי לי לישועה (שמות ט"ו) שהיה לו לומר היה לי לישועה אף כאן היה לו לומר ותורתי שמאסו בה ודרך המקראות לדבר כן: (כ) למה זה לי לבונה· אשר אתם מקריבים לפני אשר משבא באה: לא ערבו·

מצודת ציון

(כ) לבונה· מין בושם: משבא· שם מדינה: וקנה· הוא קנמון מסממני הקטורת: ערבו· ענין נעימות ומתיקות כמו וערבה לי (לקמן ל"א): (כא) שכן· זה הדר עמו בבית: (כב) יעור· מל' התעוררות: מירכתי· מסוף וכן ולירכתי המשכן ימה (שמות כ"ו):

מצודת דוד

כראות את השואה באה וכשרואה שהם באים תוקע בשופר להזהיר את העם ואמר למשל לומר הנה העמדתי נביאים להזהירם על התשובה כי הצרה קרובה: לא נקשיב· לא נשמע לאזהרת הנביא: (יח) שמעו הגוים· אתם העובדי כוכבים שמעו מה שאני מתרה בהם: ודעי עדה· כל עדה מעדת העובדי כוכבים דעי את הרעה אשר בידם:

(יט) שמעי הארץ. אתם יושבי הארץ שמעו מה שאני מתרה בהם: פרי מחשבותם. גמול מחשבותם: כי על דברי. כי אל דברי אשר ביד הנביאים לא הקשיבו וגם אל תורתי שנתתי ביד משה לא הקשיבו וימאסו בה: (כ) למה זה לי. מה נחת רוח יש לי בהקטרת הלבונה אשר תבוא משבא והקטרת קנה הטוב הבא מארץ מרחק: לא לרצון. אינם לי לרצון: לא ערבו לי. לא ינעמו לי: (כא) מכשולים. דברים המכשילים: ורעו. חבירו הרגיל אצלו: ואבדו. כולם יאבדו יחד כי בבוא המכשול אל הבית כולם יכשלו בו ויאבדו: (כב) מארץ צפון. הוא בבל: יעור. יהיה נעור

כג קֶשֶׁת וְכִידוֹן יַחֲזִיקוּ אַכְזָרִי הוּא וְלֹא יְרַחֵמוּ קוֹלָם
כַּיָּם יֶהֱמֶה וְעַל־סוּסִים יִרְכָּבוּ עָרוּךְ כְּאִישׁ לַמִּלְחָמָה
עָלַיִךְ בַּת־צִיּוֹן: כד שָׁמַעְנוּ אֶת־שָׁמְעוֹ רָפוּ יָדֵינוּ צָרָה
הֶחֱזִקַתְנוּ חִיל כַּיּוֹלֵדָה: כה אַל־תֵּצְאִי תצאו קרי הַשָּׂדֶה
וּבַדֶּרֶךְ אַל־תֵּלֵכִי תלכו קרי כִּי חֶרֶב לְאֹיֵב מָגוֹר מִסָּבִיב:
כו בַּת־עַמִּי חִגְרִי־שָׂק וְהִתְפַּלְּשִׁי בָאֵפֶר אֵבֶל יָחִיד עֲשִׂי־
לָךְ מִסְפַּד תַּמְרוּרִים כִּי פִתְאֹם יָבֹא הַשֹּׁדֵד עָלֵינוּ:
כז בָּחוֹן נְתַתִּיךָ בְעַמִּי מִבְצָר וְתֵדַע וּבָחַנְתָּ אֶת־דַּרְכָּם:

רש"י

לא נעמו: (כג) יחזיקו · יקחו כמו וישלח ידו ויחזק בו (שם ד') וכן צרה החזיקתנו · אחזתנו: (כה) מגור · יראה · נ"א לשון אסיפה כמו מגורי אל חרב (יחזקאל כ"א) וכן תרגם יונתן: (כו) התפלשי · התגלגלי: אבל יחיד · אבל של בן יחיד · מי שאין לו אלא בן יחיד ומת: מספד תמרורים · לפי שהוא דבוק נקוד מספד בפתח ואינו נקוד מספד בצירה: עלינו · כביכול עלי ועליך: (כז) בחון נתתיך · לירמיה נאמר חזק נתתיך

מצודת דוד

לבוא מסוף הארץ ר"ל ממרחק: (כג) יחזיקו · יאחזו בידם להלחם בהם: ולא ירחמו · על הנופלים בידם: כים יהמה · כמו הים אשר הומה ע"י גלין המרעישים בקול: ועל סוסים ירכבו · וימהרו לרדוף אחרי הנסים במלחמה: ערוך כאיש · כ"א מהם ערוך ומוכן כאיש גבור חיל ללכת למלחמה עליך בת ציון: (כד) את שמעו · ר"ל שמועת גבורתו: רפו ידינו · נעשו רפוים וחלשים: צרה החזיקתנו · אחזה אותנו צרה וחיל כיולדה: (כה) כי חרב לאויב · כי החרב אשר היא להאויב מביא פחד מסביב: (כו) חגרי שק · דרך צער ואבילות: והתפלשי באפר · התגלגלי באפר ועשי לך אבל כעל בן יחיד ומספד מר: השודד · זה בבל: (כז) בחון · מאמר המקום לירמיה הלא נתתיך בעמי מחוזק כמגדל מבצר

מצודת ציון

(כג) וכידון · הוא כעין רומח וכן נטה בכידון (יהושע ח'): ערוך · מסודר ומוכן: כאיש · ר"ל כגבור חיל: (כד) רפו · מל' רפיון: החזיקתנו · ענין אחיזה: חיל · חלחלה ורעד: (כה) מגור · ענין פחד כמו ויגר מואב (במדבר כ"ב): (כו) בת עמי · עדת עמי: חגרי · מל' חגורה ואזור: שק · יריעה עבה: והתפלשי · ענין הכסוי והתגלגל בה וכן בעפר התפלשי (מיכה א'): תמרורים · מל' מרירות: השודד · הפוסק: (כז) בחון · ענין מגדל חזק וכן עופל ובחן (ישעיה ל"ב): ובחנת · מל' נסיון:

כח כֻּלָּם סָרֵי סוֹרְרִים הֹלְכֵי רָכִיל נְחֹשֶׁת וּבַרְזֶל כֻּלָּם
מַשְׁחִיתִים הֵמָּה: כט נָחַר מַפֻּחַ מֵאֶשְׁתַּם מאש תם קרי עֹפָרֶת
לַשָּׁוְא צָרַף צָרוֹף וְרָעִים לֹא נִתָּקוּ: ל כֶּסֶף נִמְאָס קָרְאוּ

רש"י

בתוכם ותדע ובחנת את דרכם שתוכיחם והם לא ישמעו · בחון · לשון חוזק כמו עופל ובחן (ישעיה ל"ב) הקימו בחוניו (שם כ"ג) : (כח) סרי סוררים · סרים מן הדרך : הולכי רכיל · בין הנחשת והברזל מטילי איבה בין שני שרים שיש בהן כח להתגרות יחד כך שמעתי ואני אומר הולכי רכיל הם וחזקים כנחשת וברזל להחזיק כזביהם · וי"מ רכיל זה לשון נוכל מהלכין בנכילו כמה דמערב נחשא עם פרזלא ונוכל הוא ל' מחשבה כמו ויתנכלו אותו להמיתו (בראשית ל"ז) : (כט) נחר מפח · משל הוא כשצורפים כסף נופחין במפוח ונותנין תמיד עופרת בתוך הכור ומועיל לצרוף אבל אתם באתי לצרוף אתכם המפוח נחר ונחרך מכח האש ותם העופרת כולו : לשוא · על חנם צרף הצורף כי לא הועיל : ורעים לא נתקו · מדרכם הרעה כלומר יגעו הנביאים להוכיח ולא הועילו נתקו פורלנטדאקיי"ן בלע"ז (לשון אחר ורעים כמו רשעים סא"א) · נחר · לשון חרה אפי (איוב ל"ב) ועצמי חרה מני חורב (שם ל') אושר"ש בלע"ז : (ל) כסף נמאס · שאינו נצרף

מצודת ציון

(כח) סרי סוררים · ענין עוות ועקום כמו סורר ומורה (דברים כ"א) : הולכי רכיל · ענין לשון הרע כמו לא תלך רכיל (ויקרא י"ט) : (כט) נחר · ענין יובש כמו חרה מני חורב (איוב ל') : מפוח · שם הכלי שמפיחים בו להבעיר האש : תם · ענין גמר והשלמה : עופרת · מין מתכת : צרף לצרוף · ענין זקוק והתכה : ורעים · הם הסיגים שהוא רע מול הכסף : נתקו · ענין העתק והסרה :

מצודת דוד

ולא תירא מהם להוכיח דרכם על פניהם : ותדע · ואח"כ ידעת ובחנת את דרכם כי הרבית להוכיחם ואין מי שומע : (כח) סרי סוררים · ר"ל הסרים המיוחדים שבכל הסוררים ודוגמתו שיר השירים (ש"ה א') שר"ל השיר המיוחד שבכל השירים : הולכי רכיל · מדברי לה"ר : נחשת וברזל · ר"ל נכונים לאבד אנשים בכלי זיין העשוי מנחשת וברזל מעורב זה בזה שהוא חזק מאד וכן נאמר ברזל מצפון ונחשת (לקמן ט"ו) : משחיתים המה · הורגים זה את זה : (כט) נחר מפוח מאש · דרך צורף כסף להסיר הסיג תניח הכסף בכור ועמו עופרת ומעמיד על האש ונופח במפוח עד יותך הכסף והעופרת ונשרף העופרת ונשאר הכסף נקי מבלי סיג ולזה אמר הנה המפוח נתייבש מן האש וגם העופרת כבר תם ונשלם כי נשרף הכל אבל בחנם צרף את הכסף כי הסיגים הרעים לא נעתקו מן הכסף והנם מעורב בו כשהיו · שוה נמשל לומר הנה הנביאים מתיגעים להוכיח את העם ואינם מועילים כי עדיין עומדים במרדם : (ל) כסף נמאס קראו להם ·

לָהֶם כִּי־מָאַס יְהוָה בָּהֶם׃ ז א הַדָּבָר אֲשֶׁר־הָיָה אֶל־
יִרְמְיָהוּ מֵאֵת יְהוָה לֵאמֹר׃ ב עֲמֹד בְּשַׁעַר בֵּית יְהוָה
וְקָרָאתָ שָּׁם אֶת־הַדָּבָר הַזֶּה וְאָמַרְתָּ שִׁמְעוּ דְבַר־יְהוָה
כָּל־יְהוּדָה הַבָּאִים בַּשְּׁעָרִים הָאֵלֶּה לְהִשְׁתַּחֲוֹת לַיהוָה׃
ג כֹּה־אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל הֵיטִיבוּ דַרְכֵיכֶם
וּמַעַלְלֵיכֶם וַאֲשַׁכְּנָה אֶתְכֶם בַּמָּקוֹם הַזֶּה׃ ד אַל־תִּבְטְחוּ
לָכֶם אֶל־דִּבְרֵי הַשֶּׁקֶר לֵאמֹר הֵיכַל יְהוָה הֵיכַל יְהוָה
הֵיכַל יְהוָה הֵמָּה׃ ה כִּי אִם־הֵיטֵיב תֵּיטִיבוּ אֶת־דַּרְכֵיכֶם
וְאֶת־מַעַלְלֵיכֶם אִם־עָשׂוֹ תַעֲשׂוּ מִשְׁפָּט בֵּין אִישׁ וּבֵין
רֵעֵהוּ׃ ו גֵּר יָתוֹם וְאַלְמָנָה לֹא תַעֲשֹׁקוּ וְדָם נָקִי אַל־
תִּשְׁפְּכוּ בַּמָּקוֹם הַזֶּה וְאַחֲרֵי אֱלֹהִים אֲחֵרִים לֹא תֵלְכוּ לְרַע
לָכֶם׃ ז וְשִׁכַּנְתִּי אֶתְכֶם בַּמָּקוֹם הַזֶּה בָּאָרֶץ אֲשֶׁר נָתַתִּי
לַאֲבוֹתֵיכֶם לְמִן־עוֹלָם וְעַד־עוֹלָם׃ ח הִנֵּה אַתֶּם בֹּטְחִים
לָכֶם עַל־דִּבְרֵי הַשָּׁקֶר לְבִלְתִּי הוֹעִיל׃ ט הֲגָנֹב ׀ רָצֹחַ

רש"י

בהום יגיעם : ז (ד) היכל ה' היכל ה' היכל ה' · תלת זימנין בשתא

מצודת דוד

קראו שם ישראל כסף נמאס שא"א להפריד מהם את הסיגים הם המעשים המגונים : כי מאס ה' בהם · על אשר אינם עוזבים מעשיהם אשר לא טובים : ז (ג) ואשכנה · אשכין אתכם במקום הזה ולא תגלו ממנו : (ד) אל דברי השקר · אל דבר שאין בו ממש שהם אומרים היכל ה' וגו' המה ר"ל הלא היכל ה' המה בתוככו ולא יחריב ה' את היכלו ואמר שלשה פעמים היכל ה' על האולם והיכל והדביר שכולם נקראים בשם היכל ולזה אמר המה בלשון רבים כי שלשה המה : (ו) לרע לכם · אשר מעבודתם תמשך לכם רעה ולא טובה : (ז) ושכנתי · כאשר כן תעשו אז אשכין אתכם במקום הזה ולא בזולת זה : למן עולם · מאת בואכם שמה עד ימות עולם : (ח) על דברי השקר · הוא בטחון ההיכל שאין תועלת בבטחון הזה : (ט) הגנוב ·

מצודת ציון

ז (ג) היטיבו · מלשון טוב ותיקון וכן ותיטב את רחבה (מ"ב ט') : ומעלליכם · מעשיכם: (ח) לבלתי · ענינו כמו לא : הועיל · מלשון

וְנָאֹף וְהִשָּׁבֵעַ לַשָּׁקֶר וְקַטֵּר לַבָּעַל וְהָלֹךְ אַחֲרֵי אֱלֹהִים
אֲחֵרִים אֲשֶׁר לֹא־יְדַעְתֶּם׃ י וּבָאתֶם וַעֲמַדְתֶּם לְפָנַי
בַּבַּיִת הַזֶּה אֲשֶׁר נִקְרָא־שְׁמִי עָלָיו וַאֲמַרְתֶּם נִצַּלְנוּ לְמַעַן
עֲשׂוֹת אֵת כָּל־הַתּוֹעֵבֹת הָאֵלֶּה׃ יא הַמְעָרַת פָּרִצִים
הָיָה הַבַּיִת הַזֶּה אֲשֶׁר־נִקְרָא־שְׁמִי עָלָיו בְּעֵינֵיכֶם גַּם
אָנֹכִי הִנֵּה רָאִיתִי נְאֻם־יְהוָה׃ יב כִּי לְכוּ־נָא אֶל־מְקוֹמִי
אֲשֶׁר בְּשִׁילוֹ אֲשֶׁר שִׁכַּנְתִּי שְׁמִי שָׁם בָּרִאשׁוֹנָה וּרְאוּ אֵת
אֲשֶׁר־עָשִׂיתִי לוֹ מִפְּנֵי רָעַת עַמִּי יִשְׂרָאֵל׃ יג וְעַתָּה יַעַן
עֲשׂוֹתְכֶם אֶת־כָּל־הַמַּעֲשִׂים הָאֵלֶּה נְאֻם־יְהוָה וָאֲדַבֵּר
אֲלֵיכֶם הַשְׁכֵּם וְדַבֵּר וְלֹא שְׁמַעְתֶּם וָאֶקְרָא אֶתְכֶם וְלֹא
עֲנִיתֶם׃ יד וְעָשִׂיתִי לַבַּיִת ׀ אֲשֶׁר נִקְרָא־שְׁמִי עָלָיו אֲשֶׁר

רש״י

פתח באתנח

אתון מתחזיין קדמוסי: (ט) הגנב רצח וגו׳ · בתמיה וכי אלה תעשו ויועיל ההיכל לכם: (יא) המערת פריצים · היה בעיניכם הבית הזה

מצודת ציון

תועלת: (י) נצלנו · מלשון הצלה: (יא) המערת · ענין חפירה בקרקע: פריצים · רשעים וקלי הדעת: (יג) עניתם · מלשון עניה ותשובה:

מצודת דוד

וכי תגנבו ותרצחו וגו׳: (י) ובאתם · אחר המעשים האלה תבואו אל ההיכל להתפלל שמה ותאמרו הנה בזה נצלנו מהעונש הראוי לבוא על מעשים כאלה: למען עשות · למען תשובו לחטוא ולעשות שוב המעשים האלה ויהיה בית ה׳ הגנה ועזר לעשות התועבות בבטחכם בו: (יא) המערת · האם חשבתם שהיה הבית הזה וגו׳ בעיניכם כמערת הפריצים שכאשר יעשו התועבות ילכו להחבא במערה: גם אנכי · ר״ל כמו שיש הדבר הזה עם לבבכם לעשות התועבות על בטחון ביאת הבית כן גם אני רואה שכן הוא עם לבבכם ולא נכחד ממנו: (יב) לכו נא אל מקומי · ר״ל התבוננו עתה אל המשכן אשר עמד בשילו. בראשונה · עד לא נבחרה ירושלים: את אשר עשיתי לו · שהחרבתי אותו מפני רעת ישראל בימי עלי הכהן ולא חששתי עליו: (יג) השכם ודבר · אני משכים ומדבר ע״י הנביאים: ואקרא אתכם · לשוב אלי בתשובה: (יד) ועשיתי · ולכן אעשה לבית וגו׳: למקום וגו׳ ·

הוא

אַתֶּם֙ בֹּטְחִ֣ים בּ֔וֹ וְלַ֨מָּק֔וֹם אֲשֶׁר־נָתַ֥תִּי לָכֶ֖ם וְלַאֲבֽוֹתֵיכֶ֑ם
כַּאֲשֶׁ֥ר עָשִׂ֖יתִי לְשִׁלֽוֹ׃ טו וְהִשְׁלַכְתִּ֥י אֶתְכֶ֖ם מֵעַ֣ל פָּנָ֑י
כַּאֲשֶׁ֤ר הִשְׁלַ֙כְתִּי֙ אֶת־כָּל־אֲחֵיכֶ֔ם אֵ֖ת כָּל־זֶ֥רַע אֶפְרָֽיִם׃
טז וְאַתָּ֞ה אַל־תִּתְפַּלֵּ֣ל ׀ בְּעַד־הָעָ֣ם הַזֶּ֗ה וְאַל־תִּשָּׂ֧א בַעֲדָ֛ם
רִנָּ֥ה וּתְפִלָּ֖ה וְאַל־תִּפְגַּע־בִּ֑י כִּֽי־אֵינֶ֥נִּי שֹׁמֵ֖עַ אֹתָֽךְ׃
יז הַֽאֵינְךָ֣ רֹאֶ֔ה מָ֛ה הֵ֥מָּה עֹשִׂ֖ים בְּעָרֵ֣י יְהוּדָ֑ה וּבְחֻצ֖וֹת
יְרוּשָׁלָֽם׃ יח הַבָּנִ֞ים מְלַקְּטִ֣ים עֵצִ֗ים וְהָֽאָבוֹת֙ מְבַעֲרִ֣ים
אֶת־הָאֵ֔שׁ וְהַנָּשִׁ֖ים לָשׁ֣וֹת בָּצֵ֑ק לַעֲשׂ֨וֹת כַּוָּנִ֜ים לִמְלֶ֣כֶת
הַשָּׁמַ֗יִם וְהַסֵּ֤ךְ נְסָכִים֙ לֵאלֹהִ֣ים אֲחֵרִ֔ים לְמַ֖עַן הַכְעִסֵֽנִי׃

רש"י

בתמים: הנה ראיתי · שכך הוא בעיניכם: (יד) כאשר עשיתי לשלו · כיפי עלי: (טו) כאשר השלכתי · עשרת השבטים: (יח) לעשות כונים · דפוס הכוכב: למלכת השמים · לכוכב הגדול היו קורין מלכת השמים

מצודת דוד

הוא ירושלים: (טו) והשלכתי וגו' · לארץ אחרת: כל אחיכם · וחוזר ומפרש את כל זרע אפרים והם בני עשרת השבטים וקראם ע"ש אפרים כי ירבעם שמלך בהם ראשונה היה מזרע אפרים: (טז) ואתה · לירמיה ידבר שלא יתפלל בעדם: ואל תשא וגו' · כפל הדבר במ"ש: כי אינני · כי אין אני שומע אליך: (יז) האינך · וכי אין אתה רואה מה המה עושים וגו': (יח) הבנים וגו' · ר"ל כ"א מהם מסייע לעבירה: לעשות כונים · לעשות מיני מאכלים להגיש מנחה למלכת השמים ר"ל לכוכב גדול שבשמים והוא השמש וכאלו מולך על כולם: והסך · ולהסך אז נסכים וגו': למען הכעיסני · ר"ל יודעים הם שאין תועלת בעבודתם אבל כל

מעשיהם

מצודת ציון

(טז) ואל תשא · ענין הרמת קול: בעדם · בעבורם: רנה · הוא ענין לשון תפלה: תפגע · ענין בקשה וכן ופגעו לי (בראשית כ"ג): (יז) האינך · האין אתה וכן אינך יודע אי זה יכשר (קהלת י"א): ובחוצות · בשוקים: (יח) מלקטים · מל' לקיטה: מבערים · מדליקים: לשות · מלשון לישה והוא גלגול העיסה: בצק · עיסה כמו מלוש בצק עד חמצתו (הושע ז') ואמר בצק ע"ש סופו וכן אפיתי על גחליו לחם (ישעיה מ"ד): כונים · מין מאכל ויתכן שנקרא כן על כי עשאוה בכונת הלב בתיקון רב וכן עשינו לה כונים להעציבה (לקמן מ"ד) למלכת שמים · הוא השמש וכן מקטרים למלכת השמים (שם):

[illegible]

יט הַאֹתִי הֵם מַכְעִסִים נְאֻם־יְהוָה הֲלוֹא אֹתָם לְמַעַן בֹּשֶׁת
פְּנֵיהֶם׃ כ לָכֵן כֹּה־אָמַר ׀ אֲדֹנָי יְהוִה הִנֵּה אַפִּי וַחֲמָתִי
נִתֶּכֶת אֶל־הַמָּקוֹם הַזֶּה עַל־הָאָדָם וְעַל־הַבְּהֵמָה וְעַל־עֵץ
הַשָּׂדֶה וְעַל־פְּרִי הָאֲדָמָה וּבָעֲרָה וְלֹא תִכְבֶּה׃ כא כֹּה
אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל עֹלוֹתֵיכֶם סְפוּ עַל־
זִבְחֵיכֶם וְאִכְלוּ בָשָׂר׃ כב כִּי לֹא־דִבַּרְתִּי אֶת־אֲבוֹתֵיכֶם
וְלֹא צִוִּיתִים בְּיוֹם הוֹצִיא הוציאי קרי אוֹתָם מֵאֶרֶץ מִצְרָיִם
עַל־דִּבְרֵי עוֹלָה וָזָבַח׃ כג כִּי אִם־אֶת־הַדָּבָר הַזֶּה
צִוִּיתִי אוֹתָם לֵאמֹר שִׁמְעוּ בְקוֹלִי וְהָיִיתִי לָכֶם לֵאלֹהִים

רש"י

לשון מלוכה וכן תרגם יונתן לכוכבת שמיא: (כ) נתכת · יורדת ומגעת כמו ומטר לא נתך ארצה (שמות ט׳) לא מטא: (כא) עולותיכם · שאתם מקריבים כליל טוב לכם שתוסיפו אותם על שלמיכם ותקריבו אותם על שלמים ותאכלו הבשר שהרי אינן מקובלים לפני ולמה תפסידום: (כב) ביום הוציאי אותם · תחלת התנאי לא היתה אלא אם שמוע תשמעו

מצודת ציון

(כ) נתכת · ענין התכה והרקה כמו ותתך חמתי ואפי (שם): תכבה · מלשון כבוי: (כא) ספו · ל׳ הוספה: (כב) על דברי · על ענין וכן ועל דבר כזבי (במדבר כ״ה):

מצודת דוד

מעשיהם להכעיסני: (יט) האותי · ר״ל וכי הכעס הוא בעבורי כלומר וכי מעשיהם מזיקים לי הלא הכעס יזיק להם כי יהיה להם לבושה ולכלימה: (כ) נתכת · תהיה נשפכת אל המקום הזה וחוזר ומפרש על האדם וגו׳: ולא תכבה · ר״ל לא תפסק החמה עד תכלה הכל: (כא) עולותיכם ספו וגו׳ · העולות שאתם מביאים שהמה כולם כליל הוסיפו אותם על זבחי שלמיכם ואכלו הבשר ר״ל הואיל ואין העולות לרצון לפני למה תפסידו הבשר: (כב) כי לא דברתי וגו׳ · ביום שהוצאתים ממצרים לא דברתי עמהם אז על דבר עולה וזבח ואם היה עיקר ההוצאה בעבור הבאת הקרבנות כי בזה הכל תלוי אף בזולת שמוע בקול ה׳ היה א״כ מהראוי להצטוות עליה ביום שהוצאתים ממצרים: (כג) כי אם וגו׳ שמעו בקולי · רק הדבר הזה צויתים אז שמעו בקולי וגו׳ כמ״ש ועתה אם שמוע תשמעו בקולי וגו׳ (שמות י״ט) א״כ זהו העיקר והבאת הקרבנות היא כאחת מכל המצות שאין נחת בהם בזולת שמוע בקול ה׳: והייתי לכם לאלהים

וְאַתֶּם תִּהְיוּ־לִי לְעָם וַהֲלַכְתֶּם בְּכָל־הַדֶּרֶךְ אֲשֶׁר אֲצַוֶּה
אֶתְכֶם לְמַעַן יִיטַב לָכֶם׃ כד וְלֹא שָׁמְעוּ וְלֹא־הִטּוּ אֶת־
אָזְנָם וַיֵּלְכוּ בְּמֹעֵצוֹת בִּשְׁרִרוּת לִבָּם הָרָע וַיִּהְיוּ לְאָחוֹר
וְלֹא לְפָנִים׃ כה לְמִן־הַיּוֹם אֲשֶׁר יָצְאוּ אֲבוֹתֵיכֶם מֵאֶרֶץ
מִצְרַיִם עַד הַיּוֹם הַזֶּה וָאֶשְׁלַח אֲלֵיכֶם אֶת־כָּל־עֲבָדַי
הַנְּבִיאִים יוֹם הַשְׁכֵּם וְשָׁלֹחַ׃ כו וְלוֹא שָׁמְעוּ אֵלַי וְלֹא
הִטּוּ אֶת־אָזְנָם וַיַּקְשׁוּ אֶת־עָרְפָּם הֵרֵעוּ מֵאֲבוֹתָם׃
כז וְדִבַּרְתָּ אֲלֵיהֶם אֶת־כָּל־הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה וְלֹא יִשְׁמְעוּ
אֵלֶיךָ וְקָרָאתָ אֲלֵיהֶם וְלֹא יַעֲנוּכָה׃ כח וְאָמַרְתָּ אֲלֵיהֶם
זֶה הַגּוֹי אֲשֶׁר לוֹא־שָׁמְעוּ בְּקוֹל יְהוָה אֱלֹהָיו וְלֹא לָקְחוּ

רש"י

בקולי ושמרתם את בריתי והייתם לי סגולה (שמות י"ט): (כד) בשרירות לבם · במראה לבם ל' אשורנו (במדבר כ"ד): (כה) יום השכם ושלוח ·

מצודת דוד

לאלהים · ר"ל אני בעצמי אשפיע לכם טובה בזולת אמצעי: ואתם וגו' · לא אחליפכם באומה אחרת: למען ייטב לכם · ר"ל לא יבוא לי תועלת מזה רק למען ייטב לכם: (כד) ולא שמעו · אף יוצאי מצרים לא שמעו וגו': במעצות · בעצתם מה שהראה להם לבם הרע רצה לומר מה שחמדו והתאוו: ויהיו לאחור · הלכו לאחור ולא לפנים ר"ל בכל יום היו פוחתין והולכין בעבודת ה' ולא היו מוסיפים והולכים: (כה) למן היום וגו' · מאז ועד הנה שמה פוחתים והולכים: יום השכם ושלוח · בכל יום אני משכים ומשלח: (כו) ולא שמעו אלי · אנשי הדור הזה: ויקשו את ערפם · הוא ענין מליצה כאלו נתקשה ערפם עד שא"א להם להחזיר הפנים מול המקום ואחז במשל מבן אדם לחבירו שאינו רוצה להחזיר הפנים מול חבירו לשמוע דבריו: הרעו · עשו רעות עוד יותר מאבותם: (כז) ודברת · אמר ה' לירמיהו כאשר תדבר אליהם את כל הדברים האלה ידעתי אשר לא ישמעו אליך ויבלתו להם ואם תקרא אליהם ידעתי אשר לא יענו לך: (כח) ואמרת אליהם · אז תאמר אליהם זה הגוי

מצודת ציון

(כד) במעצות · מלשון עצה: בשרירות · ענין הבטה וראיה כמו אשר שוררו אנשים (איוב ל"ו): לפנים · להלן מול הפנים: (כו) ויקשו · מלשון קשה: ערפם · הוא מול הפנים: (כז) יענוכה · מל' עניה ותשובה: (כח) לקחו ·

מוּסָר אָבְדָה הָאֱמוּנָה וְנִכְרְתָה מִפִּיהֶם׃ כט גָּזִּי נִזְרֵךְ
וְהַשְׁלִיכִי וּשְׂאִי עַל־שְׁפָיִם קִינָה כִּי מָאַס יְהוָה וַיִּטֹּשׁ אֶת־
דּוֹר עֶבְרָתוֹ׃ ל כִּי־עָשׂוּ בְנֵי־יְהוּדָה הָרַע בְּעֵינַי נְאֻם־
יְהוָה שָׂמוּ שִׁקּוּצֵיהֶם בַּבַּיִת אֲשֶׁר־נִקְרָא־שְׁמִי עָלָיו
לְטַמְּאוֹ׃ לא וּבָנוּ בָּמוֹת הַתֹּפֶת אֲשֶׁר בְּגֵיא בֶן־הִנֹּם
לִשְׂרֹף אֶת־בְּנֵיהֶם וְאֶת־בְּנֹתֵיהֶם בָּאֵשׁ אֲשֶׁר לֹא צִוִּיתִי
וְלֹא עָלְתָה עַל־לִבִּי׃ לב לָכֵן הִנֵּה יָמִים בָּאִים נְאֻם־יְהוָה

רש"י

מדי יום ביום השכם ושלוח: (כט) גזי נזרך · תלשי שערך כמו ויגז שלוים (שם י"א) ויגז את ראשו (איוב א') · ל"א נזרך כתרך לשון גדולה וכן תרגם יונתן רברביך וכן חברו מנחם: ויטוש · ויעזוב: (לא) במות התופת · הוא המולך שהיה של נחשת ומסיקין אותו מתחתיו וידיו פשוטות וחיסקות וכותנין את הילד על ידיו והוא נכוה ונוהם והכומרים מקישין בתופים שלא ישמע האב קול הבן ויכמרו רחמיו: תפת · על שם התוף: הנם · על שם נהמת הבן: לא צויתי · במלות שיקריבו בניהם לקרבן: ולא דברתי · לאחד מן הנביאים וכשדברתי לאברהם לשחוט את בנו לא עלתה

מצודת ציון

ענין למוד: ונכרתה · ר"ל נפסקה: (כט) גזי · ענין תלישה כמו קרחי וגזי (מיכה א'): נזרך · גדול השער יקרא נזר כמו נזר אלהיו על ראשו (במדבר ו'): ושאי · ענין הרמה: שפים · כן נקראו מקומות הגבוהים: זיטש · ענין עזיבה כמו ויטוש משכן שלו (תהלים ע"ח): עברתו · מל' עברה וזעם: (ל) שקוצידם · מל' שקץ ותועבה: (לא) במות · מל'

מצודת דוד

וגו' ר"ל אין אלה מבני ישראל אשר שמעו דבר ה' בסיני אבל כאילו הם גוי אחר אשר לא שמעו בקול ה' וכאלו לא למדו מעולם מוסר: אבדה האמונה · אמונת האל אבדה מלבותם וגם נכרתה מפיהם ולא יזכרו בה: (כט) גזי נזרך · לכן תלוש שער ראשך והשלך אותם והוא דרך צער ואבלות: ושאי · הרימי קול קינה על מקומות הגבוהים להיות נשמע למרחוק: ויטוש · עזב את הדור שפך עליו עברתו: (ל) שמו שקוציהם · עבודת כוכבים המתועב שמו בבהמ"ק לטמא אותו: (לא) במות התופת · במות של התופת אשר עמד בגיא בן הנם לשרוף על הבמות את בניהם וגו' (ולפי שהיו מקישין בתופים לבל ישמע האב בנהמת הבן כשהוא נשרף ויכמרו רחמיו קראו בית הבמות תופת ע"ש התופים ולהגיא קראו בן הנם ע"ש נהמת הבן): אשר לא צויתי · אפילו לפני לא צויתי להקריב בנים ובנות: ולא עלתה על לבי ·

וְלֹא־יֵאָמֵר עוֹד הַתֹּפֶת וְגֵיא בֶן־הִנֹּם כִּי אִם־גֵּיא הַהֲרֵגָה
וְקָבְרוּ בְתֹפֶת מֵאֵין מָקוֹם׃ לג וְהָיְתָה נִבְלַת הָעָם
הַזֶּה לְמַאֲכָל לְעוֹף הַשָּׁמַיִם וּלְבֶהֱמַת הָאָרֶץ וְאֵין מַחֲרִיד׃
לד וְהִשְׁבַּתִּי ׀ מֵעָרֵי יְהוּדָה וּמֵחֻצוֹת יְרוּשָׁלִַם קוֹל שָׂשׂוֹן
וְקוֹל שִׂמְחָה קוֹל חָתָן וְקוֹל כַּלָּה כִּי לְחָרְבָּה תִּהְיֶה הָאָרֶץ׃
ח א בָּעֵת הַהִיא נְאֻם־יְהוָה וְיוֹצִיאוּ יוציאו קרי אֶת־
עַצְמוֹת מַלְכֵי־יְהוּדָה וְאֶת־עַצְמוֹת שָׂרָיו וְאֶת־עַצְמוֹת
הַכֹּהֲנִים וְאֵת ׀ עַצְמוֹת הַנְּבִיאִים וְאֵת עַצְמוֹת יוֹשְׁבֵי־
יְרוּשָׁלִָם מִקִּבְרֵיהֶם׃ ב וּשְׁטָחוּם לַשֶּׁמֶשׁ וְלַיָּרֵחַ וּלְכֹל ׀
צְבָא הַשָּׁמַיִם אֲשֶׁר אֲהֵבוּם וַאֲשֶׁר עֲבָדוּם וַאֲשֶׁר הָלְכוּ
אַחֲרֵיהֶם וַאֲשֶׁר דְּרָשׁוּם וַאֲשֶׁר הִשְׁתַּחֲווּ לָהֶם לֹא יֵאָסְפוּ

רש"י

על גבי שיטחום אלא להודיע צדקו: (לג) ואין מחריד · את העופות · מעל הפגרים: ח (ב) ושטחום לשמש · והכשדים ישכנו לגור על העיר בקברי

מצודת דוד

לשאול דבר כזאת: (לב) ולא יאמר עוד · אז לא יקרא עוד בית הבמות בשם תופת וגיא בן הנום כ"א יקרא גיא ההרגה כי שמה יפלו הרוגים רבים: וקברו · ההרוגים יקברו בתופת הרבה מאוד עד שלא ימצא שם מקום לקבור עוד: (לג) והיתה נבלת העם · הנשארים אשר לא יקברו יהיו למאכל לעוף השמים וגו': ואין מחריד · לא יהיה מי להחרידם ללכת מן הנבלות: (לד) והשבתי וגו' · ר"ל לא ישמע עוד שמה קול ששון וגו' כי לחרבה תהיה ולא ישאר בה איש: ח (א) יוציאו · האויבים הבאים יוציאום מקבריהם לבזותם: הכהנים · כהני הבעל: הנביאים · נביאי השקר: יושבי ירושלים · מיתר העם: (ב) ושטחום · ויפרשו אותם אל מול השמש וגו' לבזותם: אשר אהבום · לקבלם לאלהות: ואשר וגו' · כפל הדבר במ"ש להתמדת הדבר: לא יאספו · לא יכניסם אל הקבר: ולא יקברו

מצודת ציון

במה: בגיא · בעמק: (לג) נבלת · כן נקרא גוף ההרוג: מחריד · מל' חרדה ופחד: (לד) והשבתי · ענין בטול כמו שבת נוגש (ישעיה י"ד): לחרבה · מל' חורבן: ח (ב) ושטחום · ענין פרישה כמו משטח חרמים (יחזקאל כ"ו): צבא השמים · הם הכוכבים ומזלות: יאספו · ענין הכנסה כמו ואין

וְלֹא יִקָּבֵרוּ לְדֹמֶן עַל־פְּנֵי הָאֲדָמָה יִהְיוּ׃ ג וְנִבְחַר מָוֶת
מֵחַיִּים לְכֹל הַשְּׁאֵרִית הַנִּשְׁאָרִים מִן־הַמִּשְׁפָּחָה הָרָעָה
הַזֹּאת בְּכָל־הַמְּקֹמוֹת הַנִּשְׁאָרִים אֲשֶׁר הִדַּחְתִּים שָׁם נְאֻם
יְהוָה צְבָאוֹת׃ ד וְאָמַרְתָּ אֲלֵיהֶם כֹּה אָמַר יְהוָה הֲיִפְּלוּ
וְלֹא יָקוּמוּ אִם־יָשׁוּב וְלֹא יָשׁוּב׃ ה מַדּוּעַ שׁוֹבְבָה הָעָם
הַזֶּה יְרוּשָׁלַםִ מְשֻׁבָה נִצַּחַת הֶחֱזִיקוּ בַּתַּרְמִית מֵאֲנוּ לָשׁוּב׃
ו הִקְשַׁבְתִּי וָאֶשְׁמָע לוֹא־כֵן יְדַבֵּרוּ אֵין אִישׁ נִחָם עַל־

רש"י

השרים שהיו נאים כפלטין: לדומן · לזבל: (ג) ונבחר מות מחיים אף על פי שהם רואים את המתים נתונין בבזיון צרת החיים גדולה הימנה ויבחרו את המות: (ד) היפלו ולא יקומו · הטוב להם שיפילו את עצמם לנפילה שאין לה תקומה: אם ישוב ולא ישוב · להשיבו לשוב מרעתם לא ישוב הקב"ה מגזירתו · דבר אחר אף אם ישובו בתשובה לא תתקיים בידם כי ימהרו לשוב לרשעתם · וכן ת"י אם למיתב גלי קדמי דלא יתובון: (ה) משובה נצחת · משובת עולם · כמו נצח: החזיקו · אחזו: בתרמית · במרמה: (ו) לוא כן · לא בדין כמו כן בנות צלפחד (במדבר

מצודת ציון

איש מאסף אותם (שופטים י"ט): לדומן · לזבל כמו כדומן על פני השדה (לקמן ט'): (ג) הדחתים · מל' דחיה: (ה) שובבה·משובה · ענין מרד והליכה בדרכי הלב: נצחת · מלשון נצח ועולם: החזיקו · ענין אחיזה: בתרמית · ענין מרמה וכן שקר תרמיתם (תהלים קי"ט): מאנו · מל' מיאון: (ו) הקשבתי · ענין האזנה: נחם ·

מצודת דוד

יקברו · כפל הדבר במ"ש: לדומן יהיו מונחים ע"פ האדמה דומה לדומן: (ג) ונבחר מות מחיים · הנשארים מן המיתה ההולכים בגולה יהיו בצרה גדולה עד שיבחרו המיתה: המשפחה הרעה · אשר עבדו לבעל: בכל המקומות הנשארים · הוא הפוך כמו הנשארים בכל המקומות אשר הדחתים שם בגולה: (ד) היפלו · וכי בעונם יפלו ולא יוכלו לקום · ר"ל וכי אין תשובה מועלת להקימו מנפילתם: אם ישוב · וכי אם מי מהם ישוב בתשובה הלא לא ישוב ה' מחרון אפו בתמיה דרך המקרא כשאומר שני תמיהות זא"ז נאמר בראשונה ה"א התימה ובשניה מלת אם וכן המאום מאסת את יהודה אם בציון געלה נפשך (לקמן י"ד): (ה) מדוע · למה מרדה העם הזה מרידה מתמדת עד עולם: העם הזה ירושלים · חסר הנסמך העם הזה עם ירושלים ורבים כמוהו: החזיקו · אוחזים בערמה וממאנים לשוב כאלו אין התשובה מועלת: (ו) הקשבתי ·

רעתו לאמר מה עשיתי כלה שב במרצותם במרוצתם ק׳
כסוס שוטף במלחמה : ז גם־חסידה בשמים ידעה
מועדיה ותר וסוס וסיס קרי ועגור שמרו את־עת באנה
ועמי לא ידעו את משפט יהוה : ח איכה תאמרו
חכמים אנחנו ותורת יהוה אתנו אכן הנה לשקר עשה

רש״י

כ״ז) : כלה שב במרוצתם · בדרך הראשון חוטאים וחוזרים וחוטאים · מרוצתם קורש״י בלע״ז : שוטף · אישפרידי״ן בלע״ז : (ז) חסידה · ציגוני״ש בלע״ז : מועדיה · עת עברם אל איי הים מפני הצנה ועת שובם: ותור וסיס ועגור · ושפנינא וכורכיא וסנוניתא כורכיא גרוא״ה בלע״ז סנונית ארונדיל״א בלע״ז : שמרו · המתינו : (ח) אכן הנה לשקר · הנה חכמתכם לשקר בכם לרפאותכם על נקלה : עשה עט שקר סופרים ·

מצודת דוד

אני מקשיב ושומע אשר לא ידברו כן לומר שמתאנים לשוב בעבור כי חושבים שאין תשובה מועלת אבל גם עתה אין איש מתחרט על הרעה שעשה לאמר מה עשיתי הלא פגמתי בנפשי : כלה שב · ר״ל לא די שאין מי מתחרט אלא אפילו כולם כאיש אחד שב לרוץ במרוצתם שרצו מאז כמו שהיו רודפים מאז אחר הרעות כן הם רודפים גם עתה : כסוס · כמו הסוס הרודף במלחמה כנחל שוטף ועם כי הוא בנפשו כן הם רודפים אחר הרעות עם כי מאבדים נפשם בזה : (ז) גם חסידה בשמים · אפילו עוף החסידה השטה באויר השמים אשר איננה ברשות אדם הלא תדע אמנה מתי תלך ומתי תשוב כי דרכה לעוף בזמן הקור לארצות החמים ובזמן הקיץ תשוב לארצות הקרים: שמרו · גם המה בלכתם לארצות החמים ממתינים את עת בואם ולא יקדימו ולא יאחרו : ועמי וגו׳ · ר״ל העופות ההם יודעים דרך מנהג העולם ועמי לא ידעו משפט והנהגת המקום ב״ה שמשלם לאיש כמעלו : (ח) ותורת וגו׳ · ר״ל יודעים אנו את התורה : אכן · באמת הנה לאנס עשה העושה את הקולמוס לכתוב ספר התורה ולאנס

מצודת ציון

ענין חרטה והפוך מחשבה כמו פן ינחם העם (שמות י״ג): במרוצתם · ענין רדיפה ומהירת ההליכה : שוטף · ענין רדיפה ואמר כל׳ שאלה מרדיפת המים : (ז) חסידה · שם עוף מה : מועדיה · ענין זמן כמו למועד אשוב אליך (בראשית י״ח) : ותור · שם תורים ידוע : וסיס · ועגור · גם הם שמות עופות וכן כסוס עגור (ישעיה ל״ח): שמרו · ענין המתנה כמו ואביו שמר את הדבר (בראשית ל״ז) : (ח) איכה · כמו איך : לשקר · מל׳ חנם :

עֵט שֶׁקֶר סֹפְרִים׃ ט הֹבִשׁוּ חֲכָמִים חַתּוּ וַיִּלָּכֵדוּ הִנֵּה
בִדְבַר־יְהוָה מָאָסוּ וְחָכְמַת מֶה לָהֶם׃ י לָכֵן אֶתֵּן אֶת־
נְשֵׁיהֶם לַאֲחֵרִים שְׂדוֹתֵיהֶם לְיוֹרְשִׁים כִּי מִקָּטֹן וְעַד־גָּדוֹל
כֻּלֹּה בֹּצֵעַ בָּצַע מִנָּבִיא וְעַד־כֹּהֵן כֻּלֹּה עֹשֶׂה שָּׁקֶר׃
יא וַיְרַפּוּ אֶת־שֶׁבֶר בַּת־עַמִּי עַל־נְקַלָּה לֵאמֹר שָׁלוֹם ׀
שָׁלוֹם וְאֵין שָׁלוֹם׃ יב הֹבִשׁוּ כִּי תוֹעֵבָה עָשׂוּ גַּם־בּוֹשׁ לֹא־
יֵבֹשׁוּ וְהִכָּלֵם לֹא יָדָעוּ לָכֵן יִפְּלוּ בַנֹּפְלִים בְּעֵת פְּקֻדָּתָם

רש"י

נביאכם: (ט) הובשו חכמים. כמותכם ומהו הבושת הזה בדבר ה' מאסו וחכמת מה להם: (יא) וירפו. כמו וירפאו: (יב) הובשו. בושת וכלימה תבא להם: גם בוש לא יבושו. אינם מתביישים במעשיהם הרעים

מצודת ציון

עט. קולמוס כמו עט סופר מהיר (תהלים מ"ה): (ט) הובישו. מלשון בושה: חתו. ענין שבר ופחד: (י) בוצע בצע. גוזל הון: (יא) וירפו. מלשון רפואה: בת עמי. עדת עמי: על. הוא כמו עם: נקלה. מלשון קלון ובזיון: (יב) תועבה. דבר איסור וגנאי: והכלם. מלשון כלימה: פקדתם. ענין זכרון:

מצודת דוד

ולאנס היו הסופרים שכתבו את התורה הואיל ואינכם מקיימים אותה: (ט) הובישו חכמים. הם המחזיקים עצמם לחכמים הלא יבושו בעת יחתו וילכדו ברעה ולא יצילו נפשם בחכמתם: וחכמת מה להם. ר"ל מה היא החכמה שבידם הלא בחכמת התורה מאסו ואף לא יוכלו להציל נפשם בחכמה אם כן במה יתפארו: (י) לאחרים. לעם אחר: ליורשים. כל מי מהעובדי כוכבים שירצה לרשת: כלה בוצע בצע. כולם גוזלים הון: מנביא. נביא השקר: כהן. כהן הבעל: (יא) וירפו. הם מרפאים את שבר בת עמי ורעתם העתידה לבוא ר"ל הם מוציאים מלבם דאגת הרעה הבאה: על נקלה. עם אמירה נקלה ומבוזה לאמר שלום תהיה ולא תבוא הרעה ובזה המה מרפאים שברם אבל לא יהיה שלום והמה מכזבים: (יב) הובשו. ר"ל עכ"פ היה להם להנביאים והכהנים להיות נכלמים כאשר עשו דבר תועבה כדרך המשובים אשר יכלמו אם בא לידם דבר תועבה במקרה: גם בוש וגו'. ר"ל עשו התועבה וגם לא יבושו בעבורה: והכלם וגו'. אינם יודעים מה היא כלימה וכפל הדבר במ"ש: לכן יפלו. הנביאים והכהנים ההם יפלו בעת יפלו כל הנופלים ע"י האויבים: בעת פקודתם. בעת שאזכור עליהם עונם לפרע

יִכָּשְׁלוּ אָמַר יְהוָה : יג אָסֹף אֲסִיפֵם נְאֻם־יְהוָה אֵין
עֲנָבִים בַּגֶּפֶן וְאֵין תְּאֵנִים בַּתְּאֵנָה וְהֶעָלֶה נָבֵל וָאֶתֵּן
לָהֶם יַעַבְרוּם : יד עַל־מָה אֲנַחְנוּ יֹשְׁבִים הֵאָסְפוּ וְנָבוֹא
אֶל־עָרֵי הַמִּבְצָר וְנִדְּמָה־שָּׁם כִּי יְהוָה אֱלֹהֵינוּ הֲדִמָּנוּ
וַיַּשְׁקֵנוּ מֵי־רֹאשׁ כִּי חָטָאנוּ לַיהוָה : טו קַוֵּה לְשָׁלוֹם
וְאֵין טוֹב לְעֵת מַרְפֵּה וְהִנֵּה בְעָתָה : טז מִדָּן נִשְׁמַע

רש"י

נפש לב לשוב : (יג) אסוף אסיפם · ל' כליה כמו אסוף אסף כל מעל פני האדמה (צפניה א') : אין ענבים בגפן · לא יותר דבר : והעלה נבל · לשון כמוש פלייסטי"ר בלע"ז כמו וכנובלת מתאנה (ישעיה ל"ד) כאלה נובלת עלה (שם א') : ואתן להם יעברום · כל זאת תהיה להם על כי נתתי להם חקים ועברו עליהם : ונדמה שם · ונדום שם נשב שם דוממים ואבלים · מי ראש · כס דלוט כים כרישי חיון ראש פתנים הוא ארס שבשיניו : (טז) מדן נשמע · על דפלחו לעגלא דבדן : נחרת סוסיו · עטישות נחיריו :

מצודת דוד

מהם והוא בזמן החורבן אז יכשלו גם המה : (יג) אסוף אסיפם · אכלה אותם מן העולם : אין ענבים בגפן · כאילו הגפן לא ישאר ענבים ר"ל לא יותר דבר : בתאנה · כאילו תאנה : והעלה נבל · גם העלים יכמשו ור"ל לא ישאר שארית מה : ואתן להם יעברום · אזמין להם אויבים אשר יעברו אותם מן העולם : (יד) על מה וגו' · כשיבוא האויב יאמרו יושבי השדות על מה אנחנו יושבים בשדות להיות נמסרים ביד האויב הנה : ונדמה שם · כאומר אבל קרוב הדבר שגם בערי המבצר נהיה נכרתים ואבודים כי ה' הכרית אותנו ואין עצה נגד גזרת המקום : וישקנו · הוא השקה אותנו מים הססמים מעשב מר ר"ל המקום הכין לנו פורעניות ולא על חנם כי באמת חטאנו לה' ובגמול הוא : (טו) קוה לשלום · הם יקוו לשלום ולא יהיה טוב כי לא יבוא השלום : לעת מרפה · יקוו לעת מרפא והנה באה בעתה ורעד : (טז) מדן · בעוד יהיה האויב

מצודת ציון

(יג) אסף אסיפם · ענין כליה כמו אסף אדם ובהמה (צפניה א') : נבל · ענין כמישה כמו ועלהו לא יבול (תהלים א') : יעברום · ענין העברה מן העולם : (יד) ונדמה · הדמנו · ענין כריתה כמו אל תדמו בעונה (לקמן נ"א) : ראש · שורש עשב מר וכן שורש פורה ראש ולענה (דברים כ"ט) : (טו) מרפה · מל' רפואה ועם הוא בה"א: בעתה · מל' בעתה ותרדה :

נִחֲרַת סוּסָיו מִקּוֹל מִצְהֲלוֹת אַבִּירָיו רָעֲשָׁה כָּל־הָאָרֶץ
וַיָּבוֹאוּ וַיֹּאכְלוּ אֶרֶץ וּמְלוֹאָהּ עִיר וְיֹשְׁבֵי בָהּ : יז כִּי הִנְנִי
מְשַׁלֵּחַ בָּכֶם נְחָשִׁים צִפְעֹנִים אֲשֶׁר אֵין־לָהֶם לָחַשׁ וְנִשְּׁכוּ
אֶתְכֶם נְאֻם־יְהוָה : יח מַבְלִיגִיתִי עֲלֵי יָגוֹן עָלַי לִבִּי דַוָּי :
יט הִנֵּה־קוֹל שַׁוְעַת בַּת־עַמִּי מֵאֶרֶץ מַרְחַקִּים הַיהוָה אֵין
בְּצִיּוֹן אִם־מַלְכָּהּ אֵין בָּהּ מַדּוּעַ הִכְעִסוּנִי בִּפְסִלֵיהֶם בְּהַבְלֵי

ב׳ טעמים

רש״י

מצהלות אביריו · צהלות משתק סוסיו ומצינו במקום אחר סוסים נקראים אבירים מדהרות דהרות אביריו (שופטים ה׳) לשון סוס דוהר (נחום ג׳) ויונתן תרגם מקל פסיעות גברוהי : (יז) נחשים צפעונים · לסוף שבע שנים נעשה צפע ואוטם אזנו שלא ישמע לקול חבר המלחשו שנאמר כמו פתן חרש יאטם אזנו (תהלים נ״ח) הוא שנאמר אשר אין להם לחש:(יח) מבליגיתי עלי יגון · כמו הבלגתי והם דבר הוא מישאיטיינמנ״ט בלע״ז כלומר אם אמרתי אבליגה ואתאפק עלי יגוני : עלי לבי דוי · מקול נבואות הנגלות אלי בפורעניות הבאות : (יט) הנה קול שועת בת עמי · אני שומע שסופן לצעוק בארץ מרחקים ולמה כל זאת הלא ה׳ בציון ואם ישובו אליו ימצא

מצודת ציון

(טז) נחרת·הקול היוצא מנחיריו הם נקבי האף וכן הוד נחרו אימה (איוב ל״ט):מצהלות· ענין הרמת קול גדול כמו אל אשת רעהו יצהלו (לעיל ה׳) : אביריו · מלשון אביר והוזק : (יז) משלח · ענין גרוי והשסה כמו ושן בהמות אשלח בם (דברים ל״ב) : צפעונים · מין נחש רע: ונשכו · מלשון נשיכה וכן אם ישוך הנחש בלא לחש (קהלת י׳):(יח) מבליגיתי· ענין התחזקות כמו ואבליגה מעט (איוב י׳) : דוי · מלשון מדוה וחולי : (יט) שועת · צעקת :

מצודת דוד

בדן נקלה גבול א״י יהיה נשמע נחרת סוסיו: מקול מצהלות · מהרמת קול גבוריו רעשה כל הארץ: ומלואה· הדברים שבארץ מלאה מהם : עיר · יאבדו כל עיר והיושבים בה : (יז) משלח בכם · אגרה בכם נחשים רעים אשר אין מועיל להם לחש והם ישכו אתכם ר״ל לא תוכלו לרצות את האויב בדברים רכים ותחנונים : (יח) מבליגיתי · ר״ל אם אמרתי אתחזק על היגון לבל אתמיד בה אבל לא אוכל כי עלי לבי דוי : (יט) הנה קול · ר״ל איך לא ידוה לבי הלא הגלויות בעיני כאלו כבר נעשה וכאלו אני שומע קול צעקת בת עמי מארץ מרחקים אשר הלכו שם בגולה והלא בידם היה לתקן הדבר כי האם אין ה׳ בציון וגו׳ ולמה א״כ לא התפללו אליו לבטל הגזרה ומדוע הוסיפו עוד להכעיסני בפסיליהם בהבלי אל נכר

נֵכָר: כ עָבַר קָצִיר כָּלָה קָיִץ וַאֲנַחְנוּ לוֹא נוֹשָׁעְנוּ: כא עַל־
שֶׁבֶר בַּת־עַמִּי הָשְׁבָּרְתִּי קָדַרְתִּי שַׁמָּה הֶחֱזִקָתְנִי: כב הַצֳרִי
אֵין בְּגִלְעָד אִם־רֹפֵא אֵין שָׁם כִּי מַדּוּעַ לֹא עָלְתָה אֲרֻכַת
בַּת־עַמִּי: כג מִי־יִתֵּן רֹאשִׁי מַיִם וְעֵינִי מְקוֹר דִּמְעָה
וְאֶבְכֶּה יוֹמָם וָלַיְלָה אֵת חַלְלֵי בַת־עַמִּי: ט א מִי־יִתְּנֵנִי
בַמִּדְבָּר מְלוֹן אֹרְחִים וְאֶעֶזְבָה אֶת־עַמִּי וְאֵלְכָה מֵאִתָּם

פתח באתנח

רש"י

להם: (כ) עבר קציר כלה קיץ. צפינו לעזרת מצרים ולא באה אמרנו יעבור הקציר ויהיו פנויין ויבואו והנה עבר זמן הקציר באייר וזמן הקיץ בתמוז ולא באו: (כא) קדרתי. ל' שחרות ואופל: שמה. תמהון: החזיקתני. אחזתני: (כב) הצרי אין בגלעד. שהצרי בא משם כמו שנא' עלי גלעד וקחי צרי (לקמן מ"ו) כלומר וכי לא היו להם אנשים צדיקים שמי ללמוד וייטיבו דרכיהם: ארוכת. רפואת איגפלאשטר"א בלע"ז:

מצודת דוד

הם העבודת כוכבים: (כ) עבר קציר. מצפים אנו לתשועה והיא מתאחרת לבוא כי כבר עבר הקציר וכבר כלה זמן הקיץ ועדיין לא נושענו ר"ל זה זמן רב אנו בתוחלת ממושכה: (כא) על שבר. על הפורעניות העתידה לבוא השברתי גם אני: קדרתי. הושחר תארי והתמהון אחז אותי: (כב) הצרי אין בגלעד. וכי אין בגלעד צרי לרפאות בו החלי הלא שם הוא מקום הצרי וכי אין שם רופא לדעת אופן הרפואה ומדוע לא נתרפאת בת עמי ר"ל וכי אין בידם תורה ומצות וכי אין להם חכמים להורותם הדרך ומדוע אם כן לא התזירום למוטב לבטל את הגזירה: (כג) מי יתן. הלואי והיה ראשי מלא מי בכי ועיני היה מקור הנובע דמעה והייתי אז בוכה יומם ולילה על חללי בת עמי: ט (א) מי יתנני במדבר. מי יתן

לי

מצודת ציון

(כ) כלה. מל' כליון: קיץ. הוא עת שטיחת התאנים לייבשם וכן כשלג בקיץ (משלי כ"ו): (כא) השברתי. מלשון שברון: קדרתי. ענין שחרות ותושך כמו שמש וירח קדרו (יואל ב'): שמה. תמהון ובלבול כמו ונשמו הכהנים (לעיל ד'): החזקתני. ענין אחיזה: (כב) הצרי. הוא נטף המוזכר בסממני הקטורת והוא שרף אילן והוא מיוחד לרפואה וכן קחו צרי למכאובה (לקמן נ"א): ארוכת. ענין רפואה כמו הנני מעלה לה ארוכה (לקמן ל"ג): (כג) מי יתן. ענינו כמו הלואי וכן מי יתן והיה לבבם וגו' (דברים ה'): מקור. מעין: את חללי בת עמי. על חללי כי ויתנכלו אותו (בראשית ל"ז) תירגם אונקלוס ותשיבו עלוהי: ט (א) מלון. מקום ללון: אורחים. הולכי אורח: עצרת. קבוצת וכן

קרא

כִּי כֻלָּם מְנָאֲפִים עֲצֶרֶת בֹּגְדִים׃ ב וַיַּדְרְכוּ אֶת־לְשׁוֹנָם
קַשְׁתָּם שֶׁקֶר וְלֹא לֶאֱמוּנָה גָּבְרוּ בָאָרֶץ כִּי מֵרָעָה אֶל־
רָעָה ׀ יָצָאוּ וְאֹתִי לֹא־יָדָעוּ נְאֻם־יְהוָה׃ ג אִישׁ מֵרֵעֵהוּ
הִשָּׁמֵרוּ וְעַל־כָּל־אָח אַל־תִּבְטָחוּ כִּי כָל־אָח עָקוֹב יַעְקֹב
וְכָל־רֵעַ רָכִיל יַהֲלֹךְ׃ ד וְאִישׁ בְּרֵעֵהוּ יְהָתֵלּוּ וֶאֱמֶת לֹא
יְדַבֵּרוּ לִמְּדוּ לְשׁוֹנָם דַּבֶּר־שֶׁקֶר הַעֲוֵה נִלְאוּ׃ ה שִׁבְתְּךָ

רש"י

ט (א) עצרת בוגדים · כנסיות בוגדים: (ב) וידרכו · לשון זה נופל בהזמנת הקשת לירות חץ וקשת היא ארבליסט"א בלע"ז וברגלים דורכין אותה לכך קורא אותה דריכה והנביא המשיל לשונם לקשת שקר שדרכו לשונם קשת בשקר: מרעה אל רעה · מעבירה אל עבירה: (ג) עקוב יעקב · ארוב יארוב: (ד) העוה נלאו · יגעו וטרחו לעוות את דרכם: העוה · כמו הכבד את לבו (שמות ח') להעוות: (ה) שבתך בתוך מרמה · כשהן יושבים חושבים מחשבות מרמה ובמרמה החליפו יראתי ומאנו דעת

מצודת ציון

קראו עצרה (יואל א'): (ב) וידרכו · הדרך לדרוך ברגל על הקשת למתחו היטב לירות למרחוק: (ג) עקוב יעקב · ענין עקום ועוות וכן והעקוב למישור (ישעיה מ'): (ד) יהתלו · ענין לעג כמו הנה התלת בי (שופטים ט"ז): למדו · ענין הרגל כמו פרה למוד מדבר (לעיל ב'): העוה · מל' עוות ועקום: נלאו · ענין יגיעה כמו ונלאיתי כלכל (לקמן כ'):

מצודת דוד

לי נצרכי להיות במדבר מקום מלון להולכי אורח: ואעזבה · אז הייתי עוזב את עמי ללכת מאתם אל מלון המדבר: עצרת · קבוצת אנשים בוגדים: (ב) וידרכו · הזמינו את לשונם שהיא להם לקשת להרוג אנשים ממרחק כמו שהורגין בקשת אותם הזמינו לדבר שקר ולפי שהמשילם לקשת אמר לשון הדרכה הנופל בקשת: ולא לאמונה גברו בארץ · מה שמקצתן מתגברים על קצתן אין דעתם למען תתחזק ידם לעשות אמונה: כי מרעה וגו' · כי יוצאים מעבירה אחת אל עבירה שניה ואינם נותנים לב לדעת אותי ולעשות אמונה: (ג) השמרו · היו נשמרים זה מזה לבל נגלות מסתרי לבבו: ועל כל אח · על שום אח: עקוב יעקב · יעקם ויעות דרכו מול אחיו: רכיל יהלך · מדבר רכילות על רעהו: (ד) ואיש · כל איש מהתל ומלעיג ברעהו: למדו · הרגילו את לשונם לדבר שקר כי מתמידים בזה: העוה נלאו · כאלו נתייגעו לעוות דרכם כי הרבה עוות עשו והוא ענין מליצה: (ה) שבתך בתוך מרמה · ר"ל שהמרמה מקפת אותך מסביב וכאלו א"א לך להפרד

ממנה

בְּתוֹךְ מִרְמָה בְּמִרְמָה מֵאֲנוּ דַעַת־אוֹתִי נְאֻם־יְהוָה׃
ו לָכֵן כֹּה אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת הִנְנִי צוֹרְפָם וּבְחַנְתִּים כִּי־
אֵיךְ אֶעֱשֶׂה מִפְּנֵי בַּת־עַמִּי׃ ז חֵץ שׁוֹחֵט שחוט קרי לְשׁוֹנָם
מִרְמָה דִבֵּר בְּפִיו שָׁלוֹם אֶת־רֵעֵהוּ יְדַבֵּר וּבְקִרְבּוֹ יָשִׂים
אָרְבּוֹ׃ ח הַעַל־אֵלֶּה לֹא־אֶפְקָד־בָּם נְאֻם־יְהוָה אִם בְּגוֹי
אֲשֶׁר־כָּזֶה לֹא תִתְנַקֵּם נַפְשִׁי׃ ט עַל־הֶהָרִים אֶשָּׂא
בְכִי וָנֶהִי וְעַל־נְאוֹת מִדְבָּר קִינָה כִּי נִצְּתוּ מִבְּלִי־אִישׁ

רש"י

אותי: במרמה. בשביל המרמה: (ו) הנני צורפם. ביסורין: מפני בת עמי. מן קדם חובי כנישתא דישראל: (ז) חץ שחוט לשונם. משוך כמו זהב שחוט (מלכים א' י') וכן ושחטה שטים (הושע ה') טרייי"ט בלע"ז ויש אומרים לשון שחיטה ממש טראנקאנ"ט בלע"ז וכן חברו מנחם וכן תירגם יונתן כגיר די מחריף: ובקרבו. ת"י ובמעוהי: (ט) על ההרים. על חורבן ההרים: ועל נאות מדבר. נוה רועים שבמדברות. נאות. ל' נוה וכן נאות אלהים (תהלים פ"ג) וכן לביתך נאוה קדש (שם צ"ג): נצתו.

מצודת דוד

מתנה ובעבור עסקם במרמה ממאנים לדעת אותי כי המרמה נוחה להם מלדעת את ה': (ו) צורפם ובחנתים. כדרך הכסף שצורפים אותו בכור להסיר הסיג ולבחון הכסף הטוב הוא אם רע כן אביא עליהם פורעניות למרק ולהסיר מהם סיג העון: כי איך אעשה וגו'. ר"ל אם אניחם להיות משוקעים בעון הלא המה עדת עמי וראוים המה להיות עם קדוש ואם אעשה עמהם כליה הלא המה עדת עמי ורחמי עליהם ולכן אצרפם ביסורים למרק מהם העון למען ישארו מנוקים מעון: (ז) חץ שחוט לשונם. נדמה לשונם לחץ המשוך על יתר הקשת כי בלשון הרע הורגים למרחוק כמו אצי הקשת: מרמה דבר. כ"א מדבר מרמה כי בפיו ידבר שלום עם רעהו ובקרב לבו ישים מארב עליו: (ח) העל אלה. וכי על מעשים כאלה לא אשגיח גם להפרע מהם: אם בגוי. וכי בגוי אשר וגו': (ט) על ההרים. על חורבן ההרים אשר לא נמצאו ארים בקול בכי ויללה: ועל נאות מדבר. על חורבן אהלי הרועים אשר במדבר

מצודת ציון

(ו) צורפים. ענין זיקוק: ובחנתים. מלשון בחינה: (ז) שחוט. משוך כמו זהב שחוט (מ"א י'): ארבו. מלשון מארב: (ח) אפקד. ענין השגחה כמו פקדו נא וראו (ש"א י"ד): (ט) ונהי. ענין יללה כמו יודעי נהי (עמוס ה'): נאות. ענין מדור כמו בנאות דשא (תהלים כ"ג): מדבר. לפעמים יאמר לשון מדבר על מקום המרעה כמ"ש הצאן ההנה במדבר (ש"א י"ז): נצתו.

עֹבֵר וְלֹא שָׁמְעוּ קוֹל מִקְנֶה מֵעוֹף הַשָּׁמַיִם וְעַד־בְּהֵמָה
נָדְדוּ הָלָכוּ׃ י וְנָתַתִּי אֶת־יְרוּשָׁלִַם לְגַלִּים מְעוֹן תַּנִּים
וְאֶת־עָרֵי יְהוּדָה אֶתֵּן שְׁמָמָה מִבְּלִי יוֹשֵׁב׃ יא מִי־
הָאִישׁ הֶחָכָם וְיָבֵן אֶת־זֹאת וַאֲשֶׁר דִּבֶּר פִּי־יְהוָה אֵלָיו
וְיַגִּדָהּ עַל־מָה אָבְדָה הָאָרֶץ נִצְּתָה כַמִּדְבָּר מִבְּלִי עֹבֵר׃
יב וַיֹּאמֶר יְהוָה עַל־עָזְבָם אֶת־תּוֹרָתִי אֲשֶׁר נָתַתִּי לִפְנֵיהֶם
וְלֹא־שָׁמְעוּ בְקוֹלִי וְלֹא־הָלְכוּ בָהּ׃ יג וַיֵּלְכוּ אַחֲרֵי שְׁרִרוּת
לִבָּם וְאַחֲרֵי הַבְּעָלִים אֲשֶׁר לִמְּדוּם אֲבוֹתָם׃ יד לָכֵן כֹּה־

רש"י

לשון ציה וכן נצתה : נדדו הלכו · סופן לילך חמשים ושתים שנה לא עבר איש ביהודה מגלות צדקיהו עד פקודת כורש מלך פרס נ"ב שנה היו ורמז לדבר ועד בהמה חשבונה בגימטריא נ"ב והחשבון מכוון במסכת מגילה (נ"ל יומא כ"ד) : (י) לגלים · דגורין : (יא) מי האיש החכם · שיבין זאת ומי הנביא אשר דבר פי ה' אליו ויגידה ומי יגיד על מה אבדה הארץ

מצודת ציון

מלשון ציה ושממה : (י) לגלים · ענין תל ודגור כמו עד הגל הזה (בראשית ל"א) : מעון · מדור כמו למעון קדשו (ד"ה ב' ל') : תנים · מין נחש : (יא) נצתה · מל' ציה ושממה : (יג) שרירות · ענין ראיה כמו אשר שוררו אנשים (איוב ל"ו) : למדום · ענין הרגל כמו פרה למוד

מצודת דוד

אשים קינה כי נעשו שממה ואין איש עובר שם ולא נשמע קול מקנה כי האויב שלל לעצמו : נדדו הלכו · נדדו ממקומם והלכו להם כי רוב העופות ישכנו במקום אנשים כי שם ימצאו פירות ופרתי אילנות וזרעים למאכלם וכאשר יהיה שממה ילכו להם והבהמות יקחם האויב : (י) לגלים · כי ינתצו הבתים ויהיו גלי אבנים ויהיו מדור לתנים כי דרכם לשכון בין גלי אבנים : מבלי יושב · כי כולם ילכו בגלות : (יא) ויבן את זאת · האמור למטה על מה אבדה וגו' : ואשר דבר · ר"ל ומי האיש אשר ה' דבר בו הוא הנביא : ויגידה · ויגיד מדעתו בעבור מה אבדה הארץ ונעשתה שממה כמדבר מבלי מי עובר שמה ר"ל מה הדבר העיקרי בדבר החורבן וכאומר אין מי בהם יגיד זאת : (יב) ויאמר ה' · המקום בעצמו אמר שהעיקר הוא על אשר עזבו את תורתי וגו' ר"ל שלא למדו את התורה ולכן לא שמעו בקולי בכל הדברים ולא הלכו בדרך התורה לקיים מצותיה כי אם עסקו בתורה היה המאור שבה מחזיר אותם למוטב אבל בעבור שלא עסקו בה באו לכל אלה הפשעים ואבדה הארץ בעונם : (יג) שרירות לבם · מה שלבם רצה

אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל הִנְנִי מַאֲכִילָם אֶת־
הָעָם הַזֶּה לַעֲנָה וְהִשְׁקִיתִים מֵי־רֹאשׁ׃ טו וַהֲפִיצוֹתִים
בַּגּוֹיִם אֲשֶׁר לֹא יָדְעוּ הֵמָּה וַאֲבוֹתָם וְשִׁלַּחְתִּי אַחֲרֵיהֶם
אֶת־הַחֶרֶב עַד־כַּלּוֹתִי אוֹתָם׃ טז כֹּה אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת
הִתְבּוֹנְנוּ וְקִרְאוּ לַמְקוֹנְנוֹת וּתְבוֹאֶינָה וְאֶל־הַחֲכָמוֹת שִׁלְחוּ
וְתָבוֹאנָה׃ יז וּתְמַהֵרְנָה וְתִשֶּׂנָה חסר א׳ עָלֵינוּ נֶהִי וְתֵרַדְנָה
עֵינֵינוּ דִּמְעָה וְעַפְעַפֵּינוּ יִזְּלוּ־מָיִם׃ יח כִּי קוֹל נְהִי
נִשְׁמַע מִצִּיּוֹן אֵיךְ שֻׁדָּדְנוּ בֹּשְׁנוּ מְאֹד כִּי־עָזַבְנוּ אָרֶץ כִּי
הִשְׁלִיכוּ מִשְׁכְּנוֹתֵינוּ׃ יט כִּי־שְׁמַעְנָה נָשִׁים דְּבַר־יְהוָה

רש"י — חסר י׳ מ"ש · קמץ בז"ק

ובא כל הפורענות הזה: (יד) לענה · עשב מר: מי ראש · ארס נחש: (יח) כי השליכו משכנותינו · את שוכניהם ויש עוד לומר כי השליכו

מצודת דוד

ותמד: אשר למדום אבותם · אשר הרגילום אבותם: (יד) הנני מאכילם וגו׳ · ר"ל אביא עליהם צרות שונות: (טו) והפיצותים · אפזר אותם בארצות עובדי כוכבים אשר לא הכירום מעולם גם המה גם אבותם: ושלחתי · אל המקומות אשר ינוסו ויתפזרו הנה והנה שמה אשלח את חרב האויב עד אכלה אותם: (טז) התבוננו · תנו לב להבין ברעה הזאת המעותדת לבוא ומעתה קראו למקוננות הן הנשים היודעות לספוד ולקונן על המתים: ותבואינה · אליכם לעורר קינות ויללות: ואל החכמות · הן הבקיאות לומר לסדר אמרי עצבון רוח ויגון להדאיב נפשות השומעים: (יז) ותמהרנה · הן תמהרנה לשאת בעבורנו קול יללה למען יתעורר לבבנו ותרדנה עינינו דמעה: יזלו מים · יטיפו מי דמעת הבכי וכפל הדבר במ"ש: (יח) כי קול · כי מציון נשמע קול יללה שאומרים איך שדדנו ובושנו מאד כי חשבנו להשגב בציון ועתה לא כן היה כי עזבנו ארץ נחלתנו: כי השליכו משכנותינו · את השוכנים בהם תולה וכענין שנאמר ולא תקיא הארץ אתכם וגו׳ כאשר קאה וגו׳ (ויקרא י"ח): (יט) דבר ה׳ · שאמר שהפורעניות

מצודת ציון

מדבר (לעיל ב׳): (יד) לענה · שם עשב מר: מי ראש · מי כחיטת ראש והוא שם עשב מר: (טו) והפיצותים · ענין פזור: כלותי · מל׳ כליה: (טז) למקוננות · מל׳ קינה: (יז) ותשנה · כמו ותשאנה בא"ף: ותרדנה · מלשון ירידה: ועפעפינו · הוא אישון העין: יזלו · מל׳ הזלה ונטיפה: (יח) שדדנו · ל׳ עושק: משכנותינו:

וְתִקַּח אָזְנְכֶם דְּבַר־פִּיו וְלַמֵּדְנָה בְנוֹתֵיכֶם נֶהִי וְאִשָּׁה
רְעוּתָהּ קִינָה: כ כִּי־עָלָה מָוֶת בְּחַלּוֹנֵינוּ בָּא בְּאַרְמְנוֹתֵינוּ
לְהַכְרִית עוֹלָל מִחוּץ בַּחוּרִים מֵרְחֹבוֹת: כא דַּבֵּר כֹּה נְאֻם־
יְהוָה וְנָפְלָה נִבְלַת הָאָדָם כְּדֹמֶן עַל־פְּנֵי הַשָּׂדֶה וּכְעָמִיר
מֵאַחֲרֵי הַקֹּצֵר וְאֵין מְאַסֵּף: כב כֹּה׀ אָמַר יְהוָה אַל־
יִתְהַלֵּל חָכָם בְּחָכְמָתוֹ וְאַל־יִתְהַלֵּל הַגִּבּוֹר בִּגְבוּרָתוֹ אַל־
יִתְהַלֵּל עָשִׁיר בְּעָשְׁרוֹ: כג כִּי אִם־בְּזֹאת יִתְהַלֵּל הַמִּתְהַלֵּל

רש"י

האויבים את משכנותינו נארץ: (כ) להכרית עולל מחוץ · מן השוק כמו וחוצות תשים לך בדמשק (מלכים א' כ'): (כב) אל יתהלל חכם · אל תתהללו לומר חכמים אנחנו הנה בדברי מאסתם וחכמת מה לכם אם השכלתם

מצודת ציון

מל' משכן ומקום מדור: (יט) ותקחי · ר"ל תקבל: רעותה · חברתה: (כ) בארמנותינו · מלשון ארמון ופלטרין: עולל · כן יקראו ילדים רכים כמו עוללים שאלו לחם (איכה ד'): מחוץ · משוק: (כא) נבלת · כן נקרא פגר המת: כדומן · כזבל: וכעמיר · כן נקרא אגודת שבלי התבואה כמו ושכחת עומר (דברים כ"ד): מאסף · ענין הכנסה: (כב) יתהלל · מל' הלול והתפארות:

מצודת דוד

מעותדת לבוא: ותקח וגו' · כפל הדבר במ"ש: נהי · דברי יללה: ואשה רעותה · ואשה תלמד את רעותה קינה: (כ) כי עלה וגו' · אף כי סגרנו שערי הארמון לבלי שם לבוא האויב הממית הנה עלה דרך החלונות ודרך שם בא אל הארמונות · ור"ל לא הועלנו בכל התחבולות וההתחכמות למנוע האויב: להכרית · והיה בדעתו להכרית קבוצת העוללים מן החוץ שהוא מקום שמשחקין שם התינוקות כי הרג כולם ואין מי ישחק בחוצות: בחורים · וכן הכרית הבחורים מן הרחובות ששם מנהגם ללכת תמיד: (כא) דבר כה · מאמר ה' אל הנביא כה דבר אל ישראל נאם ה' וגו': ונפלה · הרבה פגרי אדם יפלו על הארץ כמרבית הזבל אשר על פני השדה וכמרבית עמרי התבואה המושלכים מאחרי הקוצר אשר דרכו לעשות עמרים ומניחם על פני השדה והולך להלן לקצור עוד: ואין מאסף · אין מי יכניס את ההרוגים אל הקבר כי הנשארים יתפחדו לצאת ממקום מחבואם: (כב) אל יתהלל חכם · כי לא יוכל להציל נפשו בחכמתו והגבור לא יוכל להציל נפשו בגבורתו והעשיר לא יפדה נפשו בעשרו וא"כ אין להם להתהלל באלו כי לא יבוא להם אז תועלת מאלה: (כג) כי אם בזאת יתהלל המתהלל · המשבח את עצמו ישבח את עצמו בזאת והוא

ומפרש

הַשְׂכֵּל וְיָדֹעַ אוֹתִי כִּי אֲנִי יְהוָה עֹשֶׂה חֶסֶד מִשְׁפָּט
וּצְדָקָה בָּאָרֶץ כִּי־בְאֵלֶּה חָפַצְתִּי נְאֻם־יְהוָה׃ כד הִנֵּה
יָמִים בָּאִים נְאֻם־יְהוָה וּפָקַדְתִּי עַל־כָּל־מוּל בְּעָרְלָה׃ כה עַל־
מִצְרַיִם וְעַל־יְהוּדָה וְעַל־אֱדוֹם וְעַל־בְּנֵי עַמּוֹן וְעַל־מוֹאָב
וְעַל כָּל־קְצוּצֵי פֵאָה הַיֹּשְׁבִים בַּמִּדְבָּר כִּי כָל־הַגּוֹיִם
עֲרֵלִים וְכָל־בֵּית יִשְׂרָאֵל עַרְלֵי־לֵב׃ י א שִׁמְעוּ אֶת־
הַדָּבָר אֲשֶׁר דִּבֶּר יְהוָה עֲלֵיכֶם בֵּית יִשְׂרָאֵל׃ ב כֹּה׀ אָמַר
יְהוָה אֶל־דֶּרֶךְ הַגּוֹיִם אַל־תִּלְמָדוּ וּמֵאֹתוֹת הַשָּׁמַיִם אַל־

קמץ בז"ק

רש"י

וידעתם אותי אז תתהללו בהשכלתם: (כג) השכל · כמו הכבד (שמות ה') אינטיליינ"ש בלע"ז: (כד) על כל מול בערלה · על כל מול שיש לו ערלה אפילו ערלת לב וכ"ש על העובדי כוכבים: (כה) על מצרים ועל וגו' · שכני ארץ ישראל היו ולקו אחרים בסמוך לה כמו שכתוב (יחזקאל כ"ט) ומפורש בסדר עולם: קצוצי פאה · לשון קצה המוקצין בפאת מדבר:

מצודת דוד

ומפרש במה שהשכיל ויודע אותי אשר אני ה' ואין עוד מבלעדי ואני הוא עושה חסד לאוהבי ולשומרי מצותי ואני הוא העושה משפט להפרע מן הרשעים ואני הוא העושה צדקה לקבל את השבים להסיר מעליהם המשפט ולא שיש ח"ו פועל טוב ופועל רע: כי · בכל אלה חפצתי אני לתת לכ"א כגמולו והמשכיל את זאת ראוי להתהלל בעצמו כי בזה יבוא לו תועלת רב: (כד) הנה ימים באים · זהו בעת התגברות ג"כ: ופקדתי · אשגיח לענוש ולהביא גמול: על כל מול בערלה · מלת על כל עומדת במקום שתים על כל מול ועל כל אשר בערלה ר"ל על ישראל ועל העובדי כוכבים: (כה) על מצרים · עתה מפרש מי הם המקבלים העונש והגמול ליפול ביד נ"נ: וקצוצי פאה · הנפרדים ומפוזרים בעבר ההוא היושבים במדבר: כי כל הגוים וגו' · רצה לומר כי כמו שכל העובדי כוכבים המה ערלי בשר כן כל בית ישראל ערלי לב לבלי שמוע בקול ה' ולכן בדין הוא שילקו ישראל עם העובדי כוכבים: י (ב) אל

מצודת ציון

(כד) ופקדתי · ענין השגחה: מול · מלשון מילה: בערלה · עד שלא נמול: (כה) קצוצי · ענין חתוך כמו וקצץ פתילים (שמות ל"ט) ור"ל נפרדים וכאלו הם קצוצים אלה מאלה: פאה · ענין עבר וצד וכן על ארבע הפאות (שם כ"ה): ערלי לב · אטומי לב כאלו מכוסה בשומן: י (ב) ומאותות · מלשון אות וסימן: תחתו · ענין פחד

תַּחְתּוּ כִּי־יֵחַתּוּ הַגּוֹיִם מֵהֵמָּה : ג כִּי־חֻקּוֹת הָעַמִּים הֶבֶל
הוּא כִּי־עֵץ מִיַּעַר כְּרָתוֹ מַעֲשֵׂה יְדֵי־חָרָשׁ בַּמַּעֲצָד :
ד בְּכֶסֶף וּבְזָהָב יְיַפֵּהוּ בְּמַסְמְרוֹת וּבְמַקָּבוֹת יְחַזְּקוּם וְלוֹא
יָפִיק : ה כְּתֹמֶר מִקְשָׁה הֵמָּה וְלֹא יְדַבֵּרוּ נָשׂוֹא יִנָּשׂוּא
כִּי לֹא יִצְעָדוּ אַל־תִּירְאוּ מֵהֶם כִּי־לֹא יָרֵעוּ וְגַם־הֵיטֵיב

רש"י כצ"ל

י (ב) אל דרך הגוים אל תלמדו · ואז מאותות השמים אל תחתו מהמה לוקה וממאורות לוקין : (ג) חרש · אומן : במעצד · דולדויור"א בלע"ז : (ד) במסמרות · קלוי"ש בלע"ז : ובמקבות · קורנס מרטי"ל בלע"ז : יפיק · יכרע ברכיו · לשון פוקה (שמואל א' כ"ה) ופיק ברכים (נחום ב') : (ה) כתמר מקשה · מקיש אותם בקורנס עד שזוקף לו קומה כדקל : אל תיראו מהם · אם תפרשו מהם כי לא ירעו לכם : וגם היטיב אין אותם·

מצודת ציון

ושבר : (ג) כי · אשר : חקות · ענין דבר קבוע : חרש · אומן עץ : במעצד · שם כלי גדול עשוי להתוך בו וכן חרש ברזל מעצד (ישעיה מ"ד): (ד) במסמרות · ביתדות וכן וברזל לרוב למסמרים (דה"א כ"ב) : ובמקבות · הוא הפטיש כמו ותשם את המקבת בידה (שופטים ד') ויקרא כן ע"ש שראשו א' חד לנקוב בו האבנים : יפיק · ענין כשלון וכן ופיק ברכים (נחום ב') : (ה) מקשה· ענין הקשת הקורנס וכן מקשה אחת (שמות כ"ה) : נשוא ינשוא · מל' משא וסבל : יצעדו · ענין פסיעות והילוך כמו מיטיבי צעד (משלי ל') :

מצודת דוד

דרך וגו' · אל תלמדו ללכת אל דרך העובדי כוכבים לעבוד אל הפסילים הנעשים למזלות השמים: ומאותות · ר"ל אל תחשבו שבעבור עבודתם תהיו נצולים מהרעות אשר יורו עליהם מחברות הכוכבים ולקיות המאורות כי אין לכם לפחוד מאלה כי העובדי כוכבים יפחדו מהם כי הם נתונים תחת מערכת השמים ולא כן אתם כי אתם מיוחדים להשגחת המקום ב"ה וכמ"ש אשר חלק וגו' לכל העמים וגו' (דברים ד') : (ג) כי חקות · אשר חקות העמים הבל הוא גם למולם במה שעושים צורה לצבא השמים ואליו יעבדו : כי עץ · ר"ל אף אם היה הכח ביד צבא השמים להפך הרעה לטובה ע"י העבודה להם מ"מ הבל הוא לעבוד את הצורה כי הלא הוא עץ בעצמה הנכרת מן היער והוא מעשה ידי אומן בכלי המעצד : (ד) ייפהו · מיפה את הצורה בחפוי בכסף וזהב ומחזיק עליו החפוי על ידי המסמרות ובהכאת המקבות : ולא יפיק · למען לא יהיה נכשל ר"ל שלא יתקלקל להפרד הצפוי ממנו : (ה) כתמר מקשה המה · ר"ל אין הפרש בין אלה הצורות ובין צורת אילן תמר הנעשה בהקשת הקורנס ממתכת כי גם המה כמוהו ולא יוכלו לדבר כמוהו : נשוא ינשוא· מבלורך

אין אותם : ו מאין כמוך יהוה גדול אתה וגדול שמך
בגבורה : ז מי לא יראך מלך הגוים כי לך יאתה כי
בכל-חכמי הגוים ובכל-מלכותם מאין כמוך : ח ובאחת
יבערו ויכסלו מוסר הבלים עץ הוא : ט כסף מרקע
מתרשיש יובא וזהב מאופז מעשה חרש וידי צורף
תכלת וארגמן לבושם מעשה חכמים כלם : י ויהוה
אלהים אמת הוא-אלהים חיים ומלך עולם מקצפו

רש"י

אם תעבדום: היטיב · כמו להיטיב: (ז) לך יאתה · לך נאה: (ח) ובאחת יבערו · העובדי כוכבים ומה היא האחת מוסר הבלים של עץ אלהים ויתיסרו עליו · יבערו לשון שטות וכן ויכסלו: (ט) מרוקע · מרודד:

מצודת דוד

לשאתו על כתף כי לא יצעדו בעצמם א"כ הואיל וכן אין לך הבל גדול מזה: אל תיראו מהם · ר"ל ואתם ישראל אל תיראו אף מצבא השמים עצמם כי אין בידם לעשות לכם רעה וגם אין עמהם לעשות טובה למי מהם כי הכל בא לכם בהשגחת המקום: (ו) מאין כמוך · ממה שאנו רואים שאין כמוך ה' לכן גדול אתה על כל צבא השמים: בגבורה · במה שאתה מתגבר עליהם לבטל הוראתם: (ז) מי לא יראך · מי לא יפחד ממך אתה אל מלך לכל העמים עם שהם נתונים תחת מערכת השמים: כי לך יאתה · כי לך נתראה דבר היראה: כי בכל חכמי וגו' · כי היראה ממך הקבועה בלב כל חכמי וגו' ממה שהם רואים שאין כמוך אף בצבא השמים (אבל יחשבו שגם להם מועיל העבודה): (ח) ובאחת · בדבר אחת הם כולם בוערים וכסילים: מוסר הבלים · במה שהם מיסרים ומוכיחים את העם לעבוד להבלי הפסילים כי הלא עץ הוא ומה א"כ יעבדו ור"ל אף לפי טעותם שמועיל עבודה לצבא השמים הנה זהו בודאי כסילות לחשוב שגם יועיל העבודה לצורה מעץ: (ט) כסף מרוקע · טסי כסף יובא מתרשיש לצפות בהם את הצורה והזהב יקחו מזהב אופז לצפות בו את הצורה: מעשה ידי חרש · כל הפסל נעשה ממעשה חרש וידי צורף העץ עשה

מצודת ציון

ירעו · מלשון רעה: אותם · עמהם וכן ואדבר אותם (יחזקאל ב'): (ז) יאתה · ענין נוי כמו ויאותו הכהנים (מלכים ב' י"ב): (ח) יבערו · מלשון בער ושוטה וכן איש בער לא ידע (תהלים צ"ב): ויכסלו · מלשון כסיל: מוסר · ענין תוכחה: (ט) מרוקע · מרודד לעשות טסים וכן ועשו אותם רקועי פחים (במדבר י"ז): מתרשיש · שם מקום: מאופז · מין זהב טוב וכן בכתם אופז (דניאל י'): תכלת וארגמן · שמות מיני צבעים חשובים:

תִּרְעַשׁ הָאָרֶץ וְלֹא־יָכִלוּ גוֹיִם זַעְמוֹ : יא כִּדְנָה תֵּאמְרוּן
לְהוֹם אֱלָהַיָּא דִּי־שְׁמַיָּא וְאַרְקָא לָא עֲבַדוּ יֵאבַדוּ
מֵאַרְעָא וּמִן־תְּחוֹת שְׁמַיָּא אֵלֶּה : יב עֹשֵׂה אֶרֶץ בְּכֹחוֹ
מֵכִין תֵּבֵל בְּחָכְמָתוֹ וּבִתְבוּנָתוֹ נָטָה שָׁמָיִם : יג לְקוֹל
תִּתּוֹ הֲמוֹן מַיִם בַּשָּׁמַיִם וַיַּעֲלֶה נְשִׂאִים מִקְצֵה °אָרֶץ הארץ ק'

פתח באתנח

רש"י

(י) וה' אלהים אמת · למה כי הוא אלהים חיים ומלך עולם לכך יכול לאמת דבריו אבל בשר ודם אומר לעשות ומת או תשש כחו או יורד מנכסיו ואין בידו לקיים: (יא) כדנה תאמרון · אגרת היא ששלח ירמיה ליכניה וגלותו בגולה להשיב לכשדים ארמית תשובה אם אומרין להם לעבוד עבודת כוכבים: (יב) נטה· טינדי"ש בלע"ז: (יג) לקול תתו· בעת בא קול שהוא נותן

מצודת ציון

(י) מקצפו · מלשון קצף וזעם : תרעש · ענין תנועה והנדה : יכלו · ענין סבל כמו ומי יכילנו (יואל ב') : (יא) כדנה · כזאת : להום · להם ומלאנו בלשון ארמי במ"ס במקום הנו"ן כמו וכן אמרין להום (עזרא ה') : אלה · בזה לשון ארמי כלשון עברי וכן אל מאניא (שם) : (יב) תבל · שם המקומות המיושבים מבני אדם : (יג) לקול · באה הלמ"ד במקום בעבור וכן פתח פיך לאלם (משלי ל"א) : תתו · מלשון נתינה : המון · מלשון המייה ושאון : ויעלה · באה הוי"ו במקום אז וכן ואם נקבה תלד וטמאה שבועים (ויקרא י"ב) ור"ל אז טמאה : נשיאים · עננים ע"ש שמנשאים עצמן למעלה וכן מעלה נשיאים

מצודת דוד

החרש והצפוי עשה ידי צורף: לבושם· בגדי הפסילים תכלת וארגמן:מעשה חכמים כלם · כל הלבושים המה מעשי חכמים וכאומר ואיך יעסקו חכמים בדבר שטות כזה: (י) וה' · אבל ה' אלהים אמת הוא אלהים חיים ר"ל הוא חיי כל הברואים והוא מלך מושל על כל העולם : מקצפו תרעש · כל יושבי הארץ וכל העובדי כוכבים לא יסבלו זעמו כי כל אשר יחפוץ יעשה ואין ערוך אליו בכל צבא השמים : (יא) כדנה · כן אמר הנביא לישראל שיאמרו אל האומות העובדים לצבא השמים : אלהיא · האלהים אשר לא עשו את השמים ואת הארץ יהיו נאבדים מן הארץ ומתחת השמים האלה שעשה המקום ב"ה ר"ל מהראוי שיהיה נאבד מהם שם אלהות בכל המקומות שברא אלהי האמתי כי מה נעשה בהמקומות האלה (ולפי שכן צוה לומר להאומות אמר בלשון ארמי לשון שמכירים בו האומות ולזה פתח ואמר כדנה תאמרון להום ג"כ בלשון ארמי) : (יב) עשה ארץ בכחו · עתה בא לגמור דבריו באמר וה' אלהים אמת וגו' ואמר הוא העושה ארץ בכחו : מכין תבל ·

בְּרָקִים לַמָּטָר עָשָׂה וַיּוֹצֵא רוּחַ מֵאֹצְרֹתָיו׃ יד נִבְעַר כָּל-
אָדָם מִדַּעַת הֹבִישׁ כָּל-צוֹרֵף מִפָּסֶל כִּי שֶׁקֶר נִסְכּוֹ
וְלֹא-רוּחַ בָּם׃ טו הֶבֶל הֵמָּה מַעֲשֵׂה תַּעְתֻּעִים בְּעֵת
פְּקֻדָּתָם יֹאבֵדוּ׃ טז לֹא-כְאֵלֶּה חֵלֶק יַעֲקֹב כִּי-יוֹצֵר הַכֹּל
הוּא וְיִשְׂרָאֵל שֵׁבֶט נַחֲלָתוֹ יְהוָה צְבָאוֹת שְׁמוֹ׃ יז אִסְפִּי

רש"י

המון מים בשמים : נשיאים · עננים : ברקים · פלנדור"ש בלע"ז : (יד) נבער · לשון איש בער (תהלים ל"ב) וכן נבערו הרועים (כאן) : נסכו · לשון מסכה : (טו) בעת פקודתם · כשאפקוד עליהם : (יז) אספי מארץ כנעתך · החביאי ובת"י כנושי מארעא סחורתיך כמו כנען בידו מאזני מרמה (הושע י"ב) ומנחם פירש כנעתך לשון הכנעה ושפלות : אספי · לשון שהייה שהי והשפילי יותר משפלות ארץ את הכנעתך את ירושלים היושבת

מצודת דוד

המקומות המיושבות מכין בהם בחכמתו כל הדברים הנצרכים שמה : נטה שמים · אמר בלשון שאלה מנטית אהל : (יג) לקול תתו · בעבור נתינתו קול המיית מים באויר השמים אז מעלה את העננים לרום השמים : מקצה הארץ · רצה לומר כאשר המה נראים למראית העין שהם בשפולי הרקיע בקצה הארץ אז מעלה אותם אל מול המקום אשר ירצה להמטיר שמה :
ברקים · לעת בוא המטר מבריק ברקים ואין המטר מכבה אותם : ויוצא · הוא מוציא את הרוח ממקום אוצרו : (יד) נבער · כל אדם העובד הפסל הוא נבער מהיות בו דעת וכל צורף העושה הפסל יקבל בושה מן הפסל בראותו כי שקר המסכה שנסך ואין בתי מהם רוח החיוני : (טו) מעשה תעתועים · המה מעשי ידי התועים מדרך השכל : בעת פקדתם · בעת השגחת המקום להפרע מהם אז יאבדו מבלי תקומה : (טז) לא כאלה · לא כהפסילים האלה הוא אלהי יעקב הנתון לחלקו : כי יוצר הכל הוא · לא כהפסילים שהמה מעשי ידי אדם כי חלק יעקב הוא היוצר את הכל : וישראל · ואת ישראל בחר להיות כ"א משבטיו שבט נחלתו : ה' צבאות שמו · כי הוא מושל על צבאות מעלה ומטה : (יז) אספי · את היושבת בירושלים הצורה אספי סחורתך מן הארץ אל תוך העיר לבל ישללם

מצודת ציון

(תהלים קל"ה) : (יד) נבער · מלשון בער ושוטה : מדעת · מהיות בו דעת וכן וימאסך ממלך (ש"א ט"ו) ור"ל מהיות מלך : הוביש · מל' בושה : נסכו · הפסל הנעשה ביציקת המתכת וכן אלהי מסכה (שמות ל"ד): (טו) תעתועים · מלשון תועה : פקדתם · ענין השגחה: (יז) אספי · ענין הכנסה כמו ואין איש מאסף

מֵאֶ֖רֶץ כִּנְעָתֵ֑ךְ יוֹשֶׁ֖בֶתי יתיר י׳ בַּמָּצֽוֹר׃ יח כִּֽי־כֹ֞ה אָמַ֣ר
יְהוָ֗ה הִנְנִ֥י קוֹלֵ֛עַ אֶת־יוֹשְׁבֵ֥י הָאָ֖רֶץ בַּפַּ֣עַם הַזֹּ֑את וַהֲצֵרֹ֥תִי
לָהֶ֖ם לְמַ֥עַן יִמְצָֽאוּ׃ יט א֥וֹי לִי֙ עַל־שִׁבְרִ֔י נַחְלָ֖ה מַכָּתִ֑י
וַאֲנִ֣י אָמַ֔רְתִּי אַ֛ךְ זֶ֥ה חֳלִ֖י וְאֶשָּׂאֶֽנּוּ׃ כ אָהֳלִ֣י שֻׁדָּ֔ד וְכָל־
מֵיתָרַ֖י נִתָּ֑קוּ בָּנַ֤י יְצָאֻ֙נִי֙ וְאֵינָ֔ם אֵין־נֹטֶ֥ה עוֹד֙ אָהֳלִ֔י
וּמֵקִ֖ים יְרִיעוֹתָֽי׃ כא כִּ֤י נִבְעֲרוּ֙ הָֽרֹעִ֔ים וְאֶת־יְהוָ֖ה לֹ֣א
דָרָ֑שׁוּ עַל־כֵּ֗ן לֹ֚א הִשְׂכִּ֔ילוּ וְכָל־מַרְעִיתָ֖ם נְפוֹצָֽה׃ כב ק֤וֹל

רש״י קמץ בז״ק

עתה במצור: (יח) קולע · כזה שהוא זורק אבן בקלע: למען · אשר ימצאו שכר פעולתם: (יט) נחלה · ל׳ חולי: ואשאנו · תרגם יונתן ואסוברניה אשופרי״ר לו״י בלע״ז: (כ) יצאוני · יצאו ממני ירושלים אומרת כן: (כא) הרעים · המלכים: לא השכילו · לא הצליחו במלכותם כמו אל כל

מצודת ציון

אותם (שופטים י״ט): כנעתך · ענין סחורה כמו וחגור נתנה לכנעני (משלי ל״א): במצור · ענין מצור ע״ש שאין לכבשה בלא מצור וכן ערי מצור (ד״ה ב׳ ח׳): (יח) קולע · ענין השלכת אבן בכלי המיוחד לזה וכן ויקלע ויך את הפלשתי (ש״א י״ז): והצרתי · מלשון צר ומצוק: (יט) נחלה · מלשון חולי: ואשאנו · מלשון משא וסבל: (כ) שדד · ענין עושק: מיתרי · חבלי האוהל וכן יתרים לחים (שופטים ט״ז): נתקו · נעתקו ממקומם: ומקים · מל׳ הקמה: יריעותי · ענין וילון: (כא) נבערו · מלשון בער ושוטה: השכילו · ענין הצלחה וכן ויהי דוד לכל דרכיו משכיל (ש״א י״ח): מרעיתם · מלשון מרעה ור״ל צאן מרעיתם: נפוצה · ענין

מצודת דוד

ישללם שאויב שבא · ואמר כמשתל בהם וכאומר וכי תתחזקו במשגב העיר להשאר בה גם אתם: (יח) הנני קולע · ר״ל גם אתם לא תשארו בה כי בפעם הזאת אני צריך להוציא מן העיר את יושביה כאדם המשליך אבן בקלע וכאומר אל תחשבו שתתחזקו עתה במשגב העיר כמו מאז כשבא עליכם סנחריב כי בפעם הזאת לא תתחזקו עוד: והצרתי להם · אביא עליהם צרות למען ימצאו הגמול הראוי: (יט) אוי לי וגו׳ · זהו מאמר הנביא המתאונן על צרות ישראל: נחלה מכתי · המכה הבאה עלי יש בה חולי רב: ואני אמרתי · מתחלה חשבתי שאך זה חלי בעלמא ואוכל נשאתו ולסבלו וכאומר אבל לא כן הוא וקצר בדבר המובן: (כ) וכל מיתרי נתקו · כל חבלי האהל נעתקו ממקומם והוא משל על חורבן ירושלים

ובהמ״ק: בני יצאוני · בני יצאו ממני ואינם ואין א״כ מי עוד לנטות אהלי ומקים יריעות האהל: (כא) כי נבערו הרועים · שרי העם נשפטו:

שְׁמוּעָה הִנֵּה בָאָה וְרַעַשׁ גָּדוֹל מֵאֶרֶץ צָפוֹן לָשׂוּם אֶת־
עָרֵי יְהוּדָה שְׁמָמָה מְעוֹן תַּנִּים׃ כג יָדַעְתִּי יְהוָה כִּי לֹא
לָאָדָם דַּרְכּוֹ לֹא־לְאִישׁ הֹלֵךְ וְהָכִין אֶת־צַעֲדוֹ׃ כד יַסְּרֵנִי
יְהוָה אַךְ בְּמִשְׁפָּט אַל־־בְּאַפְּךָ פֶּן־־תַּמְעִטֵנִי׃ כה שְׁפֹךְ
חֲמָתְךָ עַל־הַגּוֹיִם אֲשֶׁר לֹא־יְדָעוּךָ וְעַל מִשְׁפָּחוֹת אֲשֶׁר
בְּשִׁמְךָ לֹא קָרָאוּ כִּי־־אָכְלוּ אֶת־־יַעֲקֹב וַאֲכָלֻהוּ וַיְכַלֻּהוּ

רש"י

אשר יפנה ישכיל (משלי י"ז): מרעיתם · צאן מרעיתם: (כג) לא לאדם דרכו · כי יצר הרע שבראת בו מטהו מן הדרך · דבר אחר ידעתי ה' כי לא לאדם דרכו · אין ביד כל אדם כח להצליח דרכו ואם לא על פיך אין כח ביד אויב להחריב ביתך: (כד) אך במשפט · ביסורים: אל באפך · פן תכלה כליה · במשפט יוסטיצי"א בלע"ז: אך במשפט · תרגם יונתן ברם בדין משוך: (כה) אכלו · דיוורירונ"ט בלע"ז וכן ואכלהו:

מצודת דוד

לא השכילו · לא הצליחו על כי המצליח נראה שעושה דבריו בהשכל: וכל מרעיתם · כל צאן מרעיתם נפוצו הנה והנה · ר"ל בני העם הלכו בגולה ואמר דבריו כאלו כבר נעשה כי כן ראה במראה הנבואה: (כב) מארץ צפון · היא בבל: מעון תנים · להיות מדור לתנים השוכנים במקום שממון: (כג) ידעתי ה' · זהו מאמר בני יהודה שיאמרו אתה ה' הן ידעתי כי לא היה לאדם מכל בני יהודה את הדרך הראוי לו להלוך בו: לא לאיש · לא ימצא בינינו איש שיהיה הולך ומכין את צעדו ללכת בדרך הישר אבל הלכו כפי הזדמן והקרי: (כד) יסרני ה' · אבל עכ"ז יסרני ה': אך במשפט · ר"ל שיהיו היסורין בדרך משפט היסורין לבד הבאים לגלות אוזן למוסר אבל אל תיסרני באפך כדרך המתנקם פן תהיה מתמעט והולך עד לא ישאר ממני מאומה: (כה) שפוך על העובדי כוכבים הוא מהראוי לשפוך עליהם חמתך לעשות בהם נקם: אשר לא ידעוך · אינם רוצים לדעת אותך ולקרוא בשמך: כי אכלו את יעקב ואכלוהו · ר"ל פעם אחר פעם: ויכלוהו ואת נוהו השמו · גם כלו אותו גם השמו את נוהו וזהו בהמ"ק:

מצודת ציון

פיזור: (כב) ורעש · ענין תנועה והנדה: מעון · מדור: תנים · מין נחש: (כג) צעדו · ענין פסיעות והלוך כמו ויהי כי צעדו (ש"ב ו'): (כד) במשפט · ר"ל במשפט הראוי לגלות אוזן למוסר וכן ויסרתיך למשפט (לקמן ל'): (כה) אכלו · ואכלוהו · ענין אבדון: ויכלוהו · מלשון כליון: נוהו · ענין מדור כמו יזורה על נוהו (איוב י"ח): השמו ·

וְאֶת־נָוֵהוּ הֵשַׁמּוּ׃ יא א הַדָּבָר אֲשֶׁר־הָיָה אֶל־יִרְמְיָהוּ
מֵאֵת יְהוָה לֵאמֹר׃ ב שִׁמְעוּ אֶת־דִּבְרֵי הַבְּרִית הַזֹּאת
וְדִבַּרְתָּם אֶל־אִישׁ יְהוּדָה וְעַל־יֹשְׁבֵי יְרוּשָׁלָם׃ ג וְאָמַרְתָּ
אֲלֵיהֶם כֹּה־אָמַר יְהוָה אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל אָרוּר הָאִישׁ אֲשֶׁר
לֹא יִשְׁמַע אֶת־דִּבְרֵי הַבְּרִית הַזֹּאת׃ ד אֲשֶׁר צִוִּיתִי
אֶת־אֲבוֹתֵיכֶם בְּיוֹם הוֹצִיאִי־אוֹתָם מֵאֶרֶץ־מִצְרַיִם מִכּוּר
הַבַּרְזֶל לֵאמֹר שִׁמְעוּ בְקוֹלִי וַעֲשִׂיתֶם אוֹתָם כְּכֹל אֲשֶׁר־
אֲצַוֶּה אֶתְכֶם וִהְיִיתֶם לִי לְעָם וְאָנֹכִי אֶהְיֶה לָכֶם לֵאלֹהִים׃
ה לְמַעַן הָקִים אֶת־הַשְּׁבוּעָה אֲשֶׁר־נִשְׁבַּעְתִּי לַאֲבוֹתֵיכֶם
לָתֵת לָהֶם אֶרֶץ זָבַת חָלָב וּדְבַשׁ כַּיּוֹם הַזֶּה וָאַעַן וָאֹמַר
אָמֵן ׀ יְהוָה׃ ו וַיֹּאמֶר יְהוָה אֵלַי קְרָא אֶת־כָּל־הַדְּבָרִים
הָאֵלֶּה בְּעָרֵי יְהוּדָה וּבְחֻצוֹת יְרוּשָׁלַם לֵאמֹר שִׁמְעוּ אֶת־

מצודת ציון

מלשון שממון: יא (ב) שמעו · ענין הבנה: איש יהודה · אנשי יהודה וכן ואיש ישראל ראו (ש"א י"ג): ועל יושבי ירושלם · ואל יושבי ירושלים: (ג) ארור · ענין קללה: (ד) מכור · הוא הכלי שצורפין בו הזהב כמו וכור לזהב (משלי י"ז): (ה) הקים · מלשון קיום: זבת · ענין נטיפה כמו זב עמקך (לקמן מ"ט): (ו) ובחצות · בשוקים:

מצודת דוד

יא (ב) שמעו · אתה ושאר הנביאים שמעו ר"ל תנו לב להבין את דברי הברית הזאת כלומר הברית הידוע המוזכר בתורה והם הברכות והקללות שבערבות מואב אשר כרת עליהם ברית כמ"ש שם אלה דברי הברית וגו' (דברים כ"ח): ודברתם · אתם הנביאים תדברו דברי הברית אל אנשי יהודה ואל יושבי ירושלים: (ג) אשר לא ישמע · אשר לא ירצה לשמוע: (ד) מכור הברזל · ר"ל נצרפתם שם בצרוף הצרות כמו שצורפין זהב בכור הברזל: לאמר שמעו וגו' · ר"ל אשר תכלית הברית ההוא וגו' לאמר שמעו בקולי ועשיתם את המצות ככל אשר וגו': והייתם לי לעם · ולא אחליפכם באומה אחרת: (ה) למען הקים · ר"ל וזהו לתועלתם למען הקים וגו': זבת · מתוך רבוי חלב ודבש זב ויורד בארץ: כיום הזה · שהנכם היום בארץ זבת חלב ודבש: ואען · אמר ירמיה עניתי ואמרתי אתה ה' כן יאומן הדבר שיהא ארור האיש אשר לא ישמע וגו': (ו) את כל הדברים · אשר אני אומר אליך:

דִּבְרֵי הַבְּרִית הַזֹּאת וַעֲשִׂיתֶם אוֹתָם׃ ז כִּי הָעֵד הַעִדֹתִי
בַּאֲבוֹתֵיכֶם בְּיוֹם הַעֲלוֹתִי אוֹתָם מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם עַד־הַיּוֹם
הַזֶּה הַשְׁכֵּם וְהָעֵד לֵאמֹר שִׁמְעוּ בְּקוֹלִי׃ ח וְלֹא שָׁמְעוּ
וְלֹא־הִטּוּ אֶת־אָזְנָם וַיֵּלְכוּ אִישׁ בִּשְׁרִירוּת לִבָּם הָרָע
וָאָבִיא עֲלֵיהֶם אֶת־כָּל־דִּבְרֵי הַבְּרִית־הַזֹּאת אֲשֶׁר־צִוִּיתִי
לַעֲשׂוֹת וְלֹא עָשׂוּ׃ ט וַיֹּאמֶר יְהוָה אֵלָי נִמְצָא־קֶשֶׁר בְּאִישׁ
יְהוּדָה וּבְיֹשְׁבֵי יְרוּשָׁלָם׃ י שָׁבוּ עַל־עֲוֺנֹת אֲבוֹתָם
הָרִאשֹׁנִים אֲשֶׁר מֵאֲנוּ לִשְׁמוֹעַ אֶת־דְּבָרַי וְהֵמָּה הָלְכוּ
אַחֲרֵי אֱלֹהִים אֲחֵרִים לְעָבְדָם הֵפֵרוּ בֵית־יִשְׂרָאֵל וּבֵית
יְהוּדָה אֶת־בְּרִיתִי אֲשֶׁר כָּרַתִּי אֶת־אֲבוֹתָם׃ יא לָכֵן כֹּה
אָמַר יְהוָה הִנְנִי מֵבִיא אֲלֵיהֶם רָעָה אֲשֶׁר לֹא־יוּכְלוּ
לָצֵאת מִמֶּנָּה וְזָעֲקוּ אֵלַי וְלֹא אֶשְׁמַע אֲלֵיהֶם׃ יב וְהָלְכוּ

רש״י

יא (ה) אמן ה׳ · שיהא אמור: (ז) העד העדותי · לשון התראה: (ח) ואביא עליהם את כל דברי הברית · האלות האמורות בברית על הדברים אשר צויתי

מצודת דוד

ועשיתם אותם · עשו המצות אשר בעבורם כרתי הברית: (ז) כי העד העדתי · מאז התריתי על זה באבותיכם ביום העלותים ממצרים ומשם והלאה עד היום הזה: השכם והעד · אני משכים ומתרה ע״י הנביאים לאמר שמעו בקולי: (ח) ולא שמעו · והם אינם שומעים: וילכו איש · כ״א הולך במה שלבו הרע מראה אותו ומתאוה לה: ואביא · ולכן אביא עליהם את כל דברי הברית הזאת והם הקללות הנזכרות בברית: אשר צויתי לעשות · יען אשר צויתי אותם לעשות מצותי והם לא עשו: (ט) נמצא קשר · נמצא אגודת מרד באנשי יהודה וגו׳: (י) שבו · חזרו על עונות אבותם וגו׳ כי אחזו בדרך הזה: והמה · ועוד הוסיפו המה ללכת אחרי אלהים אחרים: הפרו · א״כ כולם יחד הפרו את הברית כמו בית ישראל כן בית יהודה: (יא) אשר לא יוכלו · בכח הזרוע: וזעקו

מצודת ציון

(ז) העד העדותי · ענין התראה כי ע״פ רוב מתרין בעדים לבל יכחש: השכם · מלשון השכמה ור״ל בזריזות: (ח) בשרירות · במראית: (ט) קשר · ענינו אגודת מרד כמו ותקרא קשר קשר (מ״ב י״א): באיש · כמו באנשי: (י) מאנו · מלשון מיאון: הפרו · בטלו:

עָרֵי יְהוּדָה וְיֹשְׁבֵי יְרוּשָׁלִַם וְזָעֲקוּ אֶל־הָאֱלֹהִים אֲשֶׁר
הֵם מְקַטְּרִים לָהֶם וְהוֹשֵׁעַ לֹא־יוֹשִׁיעוּ לָהֶם בְּעֵת רָעָתָם׃
יג כִּי מִסְפַּר עָרֶיךָ הָיוּ אֱלֹהֶיךָ יְהוּדָה וּמִסְפַּר חֻצוֹת יְרוּשָׁלִַם
שַׂמְתֶּם מִזְבְּחוֹת לַבֹּשֶׁת מִזְבְּחוֹת לְקַטֵּר לַבָּעַל׃ יד וְאַתָּה
אַל־תִּתְפַּלֵּל בְּעַד־הָעָם הַזֶּה וְאַל־תִּשָּׂא בַעֲדָם רִנָּה וּתְפִלָּה
כִּי ׀ אֵינֶנִּי שֹׁמֵעַ בְּעֵת קָרְאָם אֵלַי בְּעַד רָעָתָם׃ טו מֶה
לִידִידִי בְּבֵיתִי עֲשׂוֹתָהּ הַמְזִמָּתָה הָרַבִּים וּבְשַׂר־קֹדֶשׁ
יַעַבְרוּ מֵעָלָיִךְ כִּי רָעָתֵכִי אָז תַּעֲלֹזִי׃ טז זַיִת רַעֲנָן יְפֵה
פְרִי־תֹאַר קָרָא יְהוָה שְׁמֵךְ לְקוֹל ׀ הֲמוּלָּה גְדֹלָה הִצִּית

דגש אחר שורק

רש״י

לעשות ולא עשו : (יב) ערי יהודה · מערי יהודה : (יד) רנה ותפלה · בכעו וכללו : (טו) מה לידידי בביתי · מה לעם סגולתי לבא עוד בביתי : עשותה המזמתה · לעשות היא מזמת עלת חטאים שלה : הרבים · שבהם : ובשר קדש יעברו מעליך · אף המילה בטלו מבשרם שעל ידה היו מקודשים לי : כי רעתכי אז תעלוזי · כשאתם עוברים עבירה אתם שמחים : (טז) לקול המולה · לשון שאון עם רב שיבא עליהם : ורעו דליותיו ·

מצודת ציון

(יד) בעד · בעבור : תשא · ענין הרמת קול : רנה · היא ענין תפלה : (טו) לידידי · אהובי : המזמתה · ענין מעשה רע כמו זמה היא (ויקרא י״ח) : רעתכי · מל׳ רעה : תעלוזי · ענין שמחה כמו יעלזו חסידים (תהלים קמ״ט) : (טז) רענן · רטוב ומלוחלח כמו דשנים ורעננים

מצודת דוד

אלי · להושיע למו : (יב) ערי יהודה · אנשי ערי יהודה : והושע · אבל לא יוכלו להושיע להם בעת בא עליהם הרעה : (יג) מספר · כחשבון מספר הערים כן מספר הפסילים : ומספר · כמספר שוקי ירושלים כמספר הזה עשיתם מזבחות לבושת היא העבודת כוכבים אשר היא לבושת לעובדיה על כי צועקים אליה ואינם נענים :
(יד) ואתה · לירמיה אמר שלא יתפלל בעדם : כי אינני וגו׳ · ר״ל אף אם הם עצמם היו קוראים ומתפללים אלי בעבור הרעה הבאה להסירה מעליהם ומבלי תשובה וחרטה על העונות אינני שומע להם וכ״ש שהם אינם מתפללים לפני ואיך א״כ אשמע לך מה שאתה מתפלל עליהם : (טו) מה לידידי בביתי · ישראל שהיו מקדם עם סגולתי מה להם לבוא בבהמ״ק ולעשות שמה המזמות הרבים מאד : ובשר קדש · ר״ל הקרבנות שאתה מקריב שמה יעברו ממך כי אינני חפץ בהם : כי רעתכי · בעת תעשי הרעות אז תשמחי ולא תדאג עליהם ומה לי א״כ בהקרבנות ולמה תבואי לבהמ״ק : (טז) זית

אֵשׁ עָלֶיהָ וְרָעוּ דָּלִיּוֹתָיו׃ יז וַיהוָה צְבָאוֹת הַנּוֹטֵעַ אוֹתָךְ
דִּבֶּר עָלַיִךְ רָעָה בִּגְלַל רָעַת בֵּית־יִשְׂרָאֵל וּבֵית יְהוּדָה
אֲשֶׁר עָשׂוּ לָהֶם לְהַכְעִיסֵנִי לְקַטֵּר לַבָּעַל׃ יח וַיהוָה הוֹדִיעַנִי
וָאֵדָעָה אָז הִרְאִיתַנִי מַעַלְלֵיהֶם׃ יט וַאֲנִי כְּכֶבֶשׂ אַלּוּף
יוּבַל לִטְבוֹחַ וְלֹא־יָדַעְתִּי כִּי־עָלַי ׀ חָשְׁבוּ מַחֲשָׁבוֹת

רש"י

ירצצו את ענפיו: (יח) וה' הודיעני · כך אמר הנביא הקב"ה הודיעני את פורענותם: (יט) ואני ככבש אלוף · אשר יובל לטבוח: יובל · יובא לפי שאני מודיעם הרעה הם אומרים להרגני · ככבש אלוף · דונש ויהודה בן קריש פתרוהו ככבש ופר אשר יובל לטבוח ואלוף כמו שגר אלפיך (דברים

מצודת דוד

רענן · אל מול המקדש אמר הנה מאז קרא ה' שמך זית רענן שהוא אילן מפואר: יפה · כן נמצא היופי של פרי בעל תואר מהודר: לקול המולה · אבל עתה לעת בוא קול המייה גדולה של חיל הכשדים הבאים למלחמה אז המקום ב"ה כביכול בעצמו יהיה המצית והמבעיר אש עליה. וישברו ענפיו ולפי שהמשילו לזית אמר לשון הנופל באילן: (יז) הנוטע אותך · הבונה הבית והשכין בו שכינתו הוא גזר הרעה ולא באה בכח הזרוע של הכשדים (ועל כי המשילו לזית אמר לשון נטיעה הנופל באילן): רעת · היא הבעל: עשו להם · עשו לעצמם למען הכעיסני לקטר לבעל: (יח) וה' הודיעני · ה' הודיע לי הרעה הבאה לכן ידעתיו: אז · כשהודיע לי הרעה אז גילה לי מעשיהם אשר לא טובים ובגמול תבוא הרעה: (יט) ואני · ר"ל לא מדעתי אני הולך לנבאות עליהם הרעה כי יד ה' היתה חזקה עלי ללכת אליהם ולנבאות ואני ככבש ואלוף אשר כל אחד מהם יובא לטבוח שלא מרצונו כן אין חפצי לנבאות עליהם רעה: ולא ידעתי · ולא אדע מה פשעי בזה אשר המה חשבו עלי מחשבות רעות ואומרים נשחית מאכלו בעץ שממית ר"ל נשים

מצודת ציון

יהיו (שם ל"ב): תואר · מהודר: המולה · ענין המייה ושאון וכן קול המולה (יחזקאל א'): הצית · מל' הצתה והבערה: ורעו · ענין שבירה כמו ירעוך קדקוד (לעיל ב'): דליותיו · ענפים גדולים (יחזקאל י"ז): (יז) בגלל · בעבור כמו כי בגלל הדבר הזה (דברים טו): (יח) מעלליהם · מעשיהם: (יט) אלוף · כמו ואלוף ותחסר הוי"ו והוא הפר כמו שגר אלפיך (שם ז'): יובל · יובא כמו יובל שי (ישעיה י"ח): לטבוח · לשחוט: עץ בלחמו · כמו בעץ לחמו ועץ ר"ל מין עץ שהוא סם המות ועליו נאמר ויורהו ה' עץ (שמות ט"ו)

נַשְׁחִיתָה עֵץ בְּלַחְמוֹ וְנִכְרְתֶנּוּ מֵאֶרֶץ חַיִּים וּשְׁמוֹ לֹא־
יִזָּכֵר עוֹד׃ כ וַיהוָה צְבָאוֹת שֹׁפֵט צֶדֶק בֹּחֵן כְּלָיוֹת
וָלֵב אֶרְאֶה נִקְמָתְךָ מֵהֶם כִּי אֵלֶיךָ גִּלִּיתִי אֶת־רִיבִי׃
כא לָכֵן כֹּה־אָמַר יְהוָה עַל־אַנְשֵׁי עֲנָתוֹת הַמְבַקְשִׁים אֶת־
נַפְשְׁךָ לֵאמֹר לֹא תִנָּבֵא בְּשֵׁם יְהוָה וְלֹא תָמוּת בְּיָדֵנוּ׃
כב לָכֵן כֹּה אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת הִנְנִי פֹקֵד עֲלֵיהֶם
הַבַּחוּרִים יָמֻתוּ בַחֶרֶב בְּנֵיהֶם וּבְנוֹתֵיהֶם יָמֻתוּ בָּרָעָב׃
כג וּשְׁאֵרִית לֹא תִהְיֶה לָהֶם כִּי־אָבִיא רָעָה אֶל־אַנְשֵׁי
עֲנָתוֹת שְׁנַת פְּקֻדָּתָם׃ יב א צַדִּיק אַתָּה יְהוָה כִּי אָרִיב
אֵלֶיךָ אַךְ מִשְׁפָּטִים אֲדַבֵּר אוֹתָךְ מַדּוּעַ דֶּרֶךְ רְשָׁעִים

רש"י

כ"ח) ואף על פי שלא נאמר ואלוף יש לנו כיוצא בו שמש ירח עמד זבולה (חבקוק ג') · כסוס עגור כן אצפצף (ישעיה ל"ח) · ומנחם פתר ככבש אלוף כבש גדול (עיין בתהלים כ"ח בפרש"י) ויונתן מסייעו שתירגם כאומר בחיר: נשחיתה עץ בלחמו · נרמי סמא דמותא במיכליה: (כ) אראה נקמתך מהם · את אנשי ענתות היה מקלל: (כג) אל אנשי ענתות · כמו על אנשי ענתות: יב (א) צדיק אתה ה' כי אריב אליך · כשאתוכח עמך

מצודת ציון

והיה גם בתוך גם כמ"ש רז"ל: בלחמו · כל מין מאכל קרוי בשם לחם: (כ) בוחן · מלשון בחינה ונסיון: כליות · בהם מקום העצה: גליתי · מלשון גלוי: (כב) פוקד · ענין זכרון: (כג) ושארית · ענין שיור: יב (א) משפטים · ענין ויכוח:

מצודת דוד

כסם המות במאכלו ובזה נכרית אותו מארץ חיים כי ימות ואין לו ולא יזכר עוד שמו: (כ) וה' צבאות · אבל אתה ה' צבאות הלא אתה שופט צדק ובוחן לדעת מחשבות כליות ולב ותדע שאין שמחה בלבי בהכנעה להם ברעה: אראה · לכן אראה הנקמה שתקח מהם: כי אליך · לנגד אליך אני מגלה את הריב שיש לי עמהם אבל לא הוכחתים על זה להודיעם שאני יודע מחשבותם: (כא) המבקשים · אשר הם מבקשים לקחת את נפשך: לאמר · אשר אומרים לך לא תנבא בשם ה' ואז לא תמות בידנו: (כב) פוקד · אזכור עליהם עונש להשיב גמול: הבחורים · ההולכים במלחמה: בניהם · הקטנים: (כג) שנת פקודתם · בשנה אשר אזכור עליהם עונש להשיב גמול: יב (א) צדיק · אמר הנביא ידעתי ה' שאתה צדיק בדבר אשר אריב

צָלֵחָה שָׁלוּ כָּל־בֹּגְדֵי בָגֶד׃ ב נְטַעְתָּם גַּם־שֹׁרָשׁוּ יֵלְכוּ
גַּם־עָשׂוּ פֶרִי קָרוֹב אַתָּה בְּפִיהֶם וְרָחוֹק מִכִּלְיוֹתֵיהֶם׃
ג וְאַתָּה יְהוָה יְדַעְתָּנִי תִּרְאֵנִי וּבָחַנְתָּ לִבִּי אִתָּךְ הַתִּקֵם
כְּצֹאן לְטִבְחָה וְהַקְדִּשֵׁם לְיוֹם הֲרֵגָה׃ ד עַד־מָתַי תֶּאֱבַל
הָאָרֶץ וְעֵשֶׂב כָּל־הַשָּׂדֶה יִיבָשׁ מֵרָעַת יֹשְׁבֵי־בָהּ סָפְתָה
בְהֵמוֹת וָעוֹף כִּי אָמְרוּ לֹא יִרְאֶה אֶת־אַחֲרִיתֵנוּ׃ ה כִּי

רש"י

ידעתי כי צדיק בדבריך אך חפץ אני לדבר משפטים אותך להודיעני דרכך: מדוע דרך רשעים צלחה · שנתת גדולה לנבוכדנצר הרשע ותצליחהו להחריב ביתך · דבר אחר על אנשי ענתות היה צועק וקורא תגר: שלו · לשון שלוה: (ג) ואתה ה' ידעתני · גם על אנשי ענתות העומדים עלי עזרני כי אתה ידעתני: התיקם כצאן לטבחה · נתקם מן החיים למות דישטאקלו"ש בלע"ז כמו עד התיקנו אותם מן העיר (יהושע ח'): והקדישם · הזמינם: (ד) עד מתי תאבל הארץ ועשב כל השדה ייבש · עד כאן דברי הנביא: תאבל · תחרב וכות הקודש מסיבתו מרעת יושבי בה: ספתה בהמות ועוף · ספתה פיניר"א בלע"ז: כי אמרו · יושבי הארץ הזאת: לא יראה את

מצודת דוד

אליך אך אדבר עמך דברי ויכוח וכאומר עכ"ז אתוכח למען דעת את הטעם והסבה לא על היותי מסופק אם צדיק אתה בדינך: מדוע · וזהו דברי מדוע דרך רשעים מצלחת וכל הרשעים הבוגדים יושבים בשלוה ואמר זה בראותו בנבואה מרבית ממשלת נבוכדנצר: (ב) נטעתם · מיד כשנטעתם נשרש גזעם ר"ל פתאום בא להם הגדולה: ילכו · והם הולכים ומתפשטים ועושים פירות מרובות ר"ל בנים ובני בנים יורשים המלוכה והממשלה: קרוב אתה בפיהם · גם כי בפיהם מראים עצמם יראים את האל זהו מן השפה ולחוץ אבל רחוק אתה ממחשבות כליותיהם ולא יאמינו בך באמת: (ג) ידעתני · הלא ידעת אותי ותראה לבי ובחנת אותה אם היא אתך להאמין בך ר"ל מכיר אני בעצמי שנגלו לך תעלומות לב ואם כן יודע אתה שרחוק אתה מכליותיהם כי אין דבר נעלם ממך: התיקם · לכן העתיקם מהצלחתם אל הטבחה כצאן הזה והזמינם ליום הרגה: (ד) עד מתי · זהו תשובת

מצודת ציון

צלחה · מלשון הצלחה: שלו · מל' שלוה: בוגדי בגד · ענין סירוב ומרד: (ב) מכליותיהם · מלשון כליות: (ג) התיקם · ענין העתק: והקדשם · ענין הזמנה כמו קדשו קהל (יואל ב'): (ד) תאבל · ענין השחתה כמו אבלה נבלה הארץ (ישעיה כ"ד): ספתה · ענין כליון כמו אסף אסיפם (לעיל ח'): אחריתנו · מלשון אחרית וסוף:

אֶת־רַגְלִים ׀ רַצְתָּה וַיַּלְאוּךָ וְאֵיךְ תְּתַחֲרֶה אֶת־הַסּוּסִים וּבְאֶרֶץ שָׁלוֹם אַתָּה בוֹטֵחַ וְאֵיךְ תַּעֲשֶׂה בִּגְאוֹן הַיַּרְדֵּן׃

רש"י

אחריתנו · אין גלוי לפניו מה יהיה בסופנו : (ה) כי את רגלים רצתה וילאוך · קרוביך הכהנים כמותך ואנשי עירך באים להרגך : ואיך תתחרה את הסוסים · לרוץ עם הסוסים כלומר ומה קרוביך הכהנים באים להרגך כ"ש שיקומו להרגך שרי יהודה וזהו קלפי עליהם וזו היא הצלחת האויב וכן תרגם יונתן דלא תיובתא וגו' ומדרש רבותינו אם על שכר שלש פסיעות שרץ נבוכדנצר לכבודי בימי מרודך בלאדן אתה תמה שהרביתי גדולתו כל כך מה תתמה עוד כשתראה שילום שכר שאשלם לצדיקים שרצו לפני כסוסים : את רגלים · עם רגלים פיאוני"ש בלע"ז : תתחרה · אאטיצי"ש בלע"ז : ובארץ שלום (אשר) אתה בוטח · שם הלאוך : ואיך תעשה בגאון · שרי יהודה וגאון הירדן משל הוא לפי שהוא מקום אריות ונמרים וכן למדנו ביונתן בהרבה מקומות וכאן תירגם ואכדין את מדמי למעבד כל קבל חיות ברא די ברום ירדנא והנה כאריה יעלה מגאון הירדן (לקמן מ"ט וכ') תרגם יונתן בשני מקומות כאריה דסליק מרום ירדנא :

מצודת ציון

(ה) רצתה · מלשון ריצה ורדיפת ההליכה : וילאוך · ענין עייפות כמו מה הלאתיך (מיכה ו') : תתחרה · ענין הדמות וההתערב כמו אל תתחר במרעים (תהלים ל"ו): בגאון · ענין גבהות ורוממות ור"ל ככר המעולה הסמוך לירדן ושם היה מקום האריות כמו שנאמר הנה כאריה יעלה מגאון הירדן (לקמן מ"ט) :

מצודת דוד

המקום כאומר הלא הוא הועמד להיות רצועת מרדות על ישראל להיות שבט אפי כי עד מתי תהיה ארצי נשחתה ועשבה יבשה בסבת רשעת יושבי בה וכלתה בהמה ועוף כי לא תרבינה בארצם בגמול פשעם באמרם שאני איני רואה אחריתם לדעת מה יהיה בסופם וכאומר וכי כן תהיה ארצי נשחתה עד עולם לכן יבוא נ"נ ויגלה אותם מארצם וימורק עונם וישובו אל ארצם ותהיה אז ארץ חמדה כמאז : (ה) כי את רגלים רצתה · לפי שירמיה לא היה עדיין מכיר בפועל מרבית רשעת בני יהודה וירושלים לכן אמר לו במשל הלא התחברת לרוץ יחד עם אנשים הולכי רגל כמותך והנה הם הלאוך כי נעשית עיף ויגע לרוץ בשוה להם : ואיך תתחרה · איך תתערב להדמות לרוץ יחד עם רוכבי סוסים ור"ל הלא אנשי ענתות המה קרוביך וכמה מהרעות עשו עמך עד שתפחד מפניהם ומה עוד תראה אם תתחבר עם אנשי ירושלים ושריהם כי אז תכיר ברשעתם כפלים מבני ענתות וכאומר ועל כי גדלה רעתם מהצורך הוא להמשיל את נ"נ לבוא עליהם ולהשחיתם : ובארץ שלום · עתה בא לפרש המשל ואמר בהיותך בארץ שלום בענתות עם קרוביך וכי אתה בוטח בהם שלא יעשו עמך רעה ואיך

ו כִּי גַם־אַחֶיךָ וּבֵית־אָבִיךָ גַּם־הֵמָּה בָּגְדוּ בָךְ גַּם־הֵמָּה
קָרְאוּ אַחֲרֶיךָ מָלֵא אַל־תַּאֲמֵן בָּם כִּי־יְדַבְּרוּ אֵלֶיךָ טוֹבוֹת׃
ז עָזַבְתִּי אֶת־בֵּיתִי נָטַשְׁתִּי אֶת־נַחֲלָתִי נָתַתִּי אֶת־יְדִדוּת
נַפְשִׁי בְּכַף אֹיְבֶיהָ׃ ח הָיְתָה־לִּי נַחֲלָתִי כְּאַרְיֵה בַיָּעַר
נָתְנָה עָלַי בְּקוֹלָהּ עַל־כֵּן שְׂנֵאתִיהָ׃ ט הַעַיִט צָבוּעַ
נַחֲלָתִי לִי הַעַיִט סָבִיב עָלֶיהָ לְכוּ אִסְפוּ כָּל־חַיַּת הַשָּׂדֶה
הֵתָיוּ לְאָכְלָה׃ י רֹעִים רַבִּים שִׁחֲתוּ כַרְמִי בֹּסְסוּ אֶת־

רש"י

(ו) קראו אחריך מלא · קבוצת אנשים: (ז) ידידות נפשי · עם סגולתי: (ח) נתנה עלי בקולה · עלתה לפני צעקת חמסיה: (ט) העיט צבוע · ה"א תמוהה לכך הוא נקוד פתח הכי הם עוף צבוע מגואל בדם שאר העופות נאספים עליו: העיט סביב עליה · שמא עוף שמים הם אלו החיילות הגדודים הקלים אשר סביבה ד"א העיט צבוע עוף אחד שהוא צבוע וכל העופות נאספים עליו לאכלו ששונאים אותו: התיו · בואו: (י) רועים

מצודת דוד

א"כ תעשה בטחון בגאון הירדן שהוא מעון אריות ור"ל איך תעמוד מול אנשי ירושלים ושריה: (ו) בגדו בך · והמה לך לאויבים: קראו וגו' · אספו קבוצת אנשים לרדוף אחריך: אל תאמן בם · שהמה אוהבים אותך עם שמדברים עמך דברים טובים ורכים ומהם תקח ראיה לרשעת כל העם הזה ומוסב למעלה לומר בעבור כ"ז נתתי הכח ביד כ"כ להיות מטה זעמי: (ז) עזבתי · לכן עזבתי את בהמ"ק: נחלתי · הם ישראל כמ"ש יעקב חבל נחלתו (דברים ל"ב): את ידידות נפשי · את ישראל שהיו אהובים לפני מסרתים ביד האויב וכפל הדבר במ"ש: (ח) כאריה ביער · עדת ישראל היו לפני כארים ביער הטורף כל בשר כי כן המה טורפים ומאבדים זא"ז: נתנה עלי · מדברת למולי בקול רם וברמות רוח: (ט) העיט צבוע · וכי ישראל המה לפני כעיט הצבוע בעלת גוונים השנואה לכל העופות וקבוצת העופות הדורסים חונים סביב עליה לאכלה ועוד יוסיפו לזרז זא"ז לומר אספו החיות אשר יבואו גם המה לאכלה כי כן כל האומות שונאים את ישראל ומזרזים אלה לאלה לכלותם: (י) רועים רבים · עכשיו יפרש אמריו ויאמר רועים

מצודת ציון

(ו) מלא · ענין קבוץ כמו קראו מלאו (לעיל ד'): (ז) נטשתי · ענין עזיבה: ידידות · ענין אהבה: (ט) העיט · הוא שם עוף הדורס וכן וקץ עליו העיט (ישעיה י"ח): צבוע · ר"ל בעל גוונים ונראה כצבוע: התיו · ענין ביאה כמו שובו אתיו (שם כ"א): (י) בוססו ·

חֶלְקָתִי נָתְנוּ אֶת־חֶלְקַת חֶמְדָּתִי לְמִדְבַּר שְׁמָמָה׃
יא שָׂמָהּ לִשְׁמָמָה אָבְלָה עָלַי שְׁמֵמָה נָשַׁמָּה כָּל־הָאָרֶץ כִּי
אֵין אִישׁ שָׂם עַל־לֵב׃ יב עַל־כָּל־שְׁפָיִם בַּמִּדְבָּר בָּאוּ
שֹׁדְדִים כִּי חֶרֶב לַיהוָה אֹכְלָה מִקְצֵה אֶרֶץ וְעַד־קְצֵה
הָאָרֶץ אֵין שָׁלוֹם לְכָל־בָּשָׂר׃ יג זָרְעוּ חִטִּים וְקֹצִים
קָצָרוּ נֶחְלוּ לֹא יוֹעִלוּ וּבֹשׁוּ מִתְּבוּאֹתֵיכֶם מֵחֲרוֹן אַף־יְהוָה׃
יד כֹּה ׀ אָמַר יְהוָה עַל־כָּל־שְׁכֵנַי הָרָעִים הַנֹּגְעִים בַּנַּחֲלָה

רש"י

רבים · ראשי גייסות של חיל נבוכדנצר כמו שנאמר למעלה אליה יבאו רועים ועדריהם (לעיל ו'): בוססו · לשון מרמס וכן היו כגבורים בוסים בטיט חוצות (זכריה י'): חלקת · קנפני"א בלע"ז: (יא) אבלה עלי · לפני: (יג) זרעו חטים וקוצים קצרו · שהתפללו ולא נתקבלה תפלתם למה לפי שלא נכון להם ניר תשובה ומעשים טובים לכך זרעו אל קוצים וספר שנקוד בו זרעו בחירק הזיי"ן שיבוש הוא: נחלו · ל' חולי נחלו במכאובים ולעקתם לפני ולא יועילו: מתבואתיכם · ממעשיכם: (יד) שכני הרעים · מצרים

מצודת ציון

ענין רמיסה כמו בוססו מקדשך (שם ס"ג): הלקתי · ענין אחוזת שדה כמו ואכלה את החלק (עמוס ז'): (יא) עלי · ר"ל לפני: נשמה · מלשון שממון: (יב) שפים · מקומות הגבוהים: אכלה · ענין הרג ואבדון וכן וחרבי תאכל בשר (דברים ל"ב): (יג) נחלו · מלשון חולי: יועילו · מל' תועלת: (יד) הנוגעים · ר"ל להרע וכן הנוגע באיש הזה

מצודת דוד

וגו' ר"ל מלכי האומות משחיתים את ישראל: בוססו · רמסו חלקת שדי ר"ל החריבו ארצי: נתנו וגו' · את החלקה החמודה לי שמו להיות מדבר שממה: (יא) שמה · ר"ל המחריב שם את ארצי לשממה והנה הארץ השוממה מתאבלת לפני: נשמה · ר"ל עכ"ז לא הרחם ותהיה נשמה כל הארץ כי אין בה איש שם על לב להתחרט מעונו ולשוב אלי: (יב) על כל שפים · על כל המקומות הגבוהים שבמדבר באו שודדים: כי חרב לה' · חרב מלחמה המוכן מה' היא תאכל ותאבד מקצה וגו' ולכל בשר לא יהיה שלום כי ג"כ יעורר מלחמות על כל העובדי כוכבים ויכבוש את כולם: (יג) זרעו חטים · ר"ל עוד אשלח בהם חלי רעב וכאשר יזרענה חטים יקצרו קוצים כי תצמיח קוצים: נחלו · מפקת רעבון נחלו ולא ימצאו רפואה מועלת: ובשו · אמר הנביא כנגדם ראוי היה לכם שתבושו מתבואותיכם שהדבר נגלה שהם במארה מחרון אף ה' ולא במקרה: (יד) שכני הרעים · שכני א"י הרעים הנוגעים לרעה

אֲשֶׁר־הִנְחַלְתִּי אֶת־עַמִּי אֶת־יִשְׂרָאֵל הִנְנִי נֹתְשָׁם מֵעַל
אַדְמָתָם וְאֶת־בֵּית יְהוּדָה אֶתּוֹשׁ מִתּוֹכָם׃ טו וְהָיָה אַחֲרֵי
נָתְשִׁי אוֹתָם אָשׁוּב וְרִחַמְתִּים וַהֲשִׁבֹתִים אִישׁ לְנַחֲלָתוֹ
וְאִישׁ לְאַרְצוֹ׃ טז וְהָיָה אִם־לָמֹד יִלְמְדוּ אֶת־דַּרְכֵי עַמִּי
לְהִשָּׁבֵעַ בִּשְׁמִי חַי־יְהוָה כַּאֲשֶׁר לִמְּדוּ אֶת־עַמִּי לְהִשָּׁבֵעַ
בַּבָּעַל וְנִבְנוּ בְּתוֹךְ עַמִּי׃ יז וְאִם לֹא יִשְׁמָעוּ וְנָתַשְׁתִּי אֶת־
הַגּוֹי הַהוּא נָתוֹשׁ וְאַבֵּד נְאֻם־יְהוָה׃ יג א כֹּה־אָמַר
יְהוָה אֵלַי הָלוֹךְ וְקָנִיתָ לְּךָ אֵזוֹר פִּשְׁתִּים וְשַׂמְתּוֹ עַל־
מָתְנֶיךָ וּבַמַּיִם לֹא תְבִאֵהוּ׃ ב וָאֶקְנֶה אֶת־הָאֵזוֹר כִּדְבַר
יְהוָה וָאָשִׂם עַל־מָתְנָי׃ ג וַיְהִי דְבַר־יְהוָה אֵלַי שֵׁנִית
לֵאמֹר׃ ד קַח אֶת־הָאֵזוֹר אֲשֶׁר קָנִיתָ אֲשֶׁר עַל־מָתְנֶיךָ

רש"י

ועמון ומואב ואדום וצור וצידון שהיו שכני ארץ ישראל ומזיקין אותם : (טו) אשוב ורחמתים · כולן לקו סמוך לחורבן הבית ובכולם נאמר ושבתי את שבות בספר זה : (טז) אם למוד ילמדו · אם יתגיירו : ונבנו · לשון בנין : יג (א) אזור · פורצינ"ט בלע"ז : ובמים לא תביאהו · לככסו

מצודת דוד

בנחלת ישראל : הנני נותשם · אעקור אותם מאדמתם ללכת גולה : ואת בית יהודה · וגם בית יהודה אעקור מתוכם ולפי שהעובדי כוכבים ההם שוכנים סביבות א"י לכן אמר אתוש מתוכם : (טו) אשוב ורחמתים · את כל הנתושים אף מן העובדי כוכבים : (טז) אם למוד ילמדו · אם העובדי כוכבים ילמדו דרכי עמי להאמין בה' ולהשבע בו לומר בשבועתם חי ה' כאשר בתחלה למדו הם את עמי להשבע בבעל : ונבנו · אז יהיו בנוים ומתקיימים : בתוך עמי · ר"ל דומים ושוים לעמי : (יז) ואם לא ישמעו · ללמוד מעמי אמונת ה' : ונתשתי · אז אעקור שוב את העובדי כוכבים ההם : נתוש ואבד · יהיה נעקר ואבוד עד עולם : יג (א) אזור · חגורה של פשתן : ושמתו על מתניך · למען ימלא זיעה וימסר לסרקיב : ובמים לא תביאהו · לא תכבסו לנקותו מן הזיעה : (ג) שנית ·

מצודת ציון

(בראשית י"ג) : נותשם · אתוש · ענין עקירה כמו לנתוש ולנתוץ (לעיל א') : (טז) ונבנו · מלשון בנין : יג (א) אזור · חגורה : מתניך ·

בנגר

וְקוּם לֵךְ פְּרָתָה וְטָמְנֵהוּ שָׁם בִּנְקִיק הַסָּלַע׃ ה וָאֵלֵךְ
וָאֶטְמְנֵהוּ בִּפְרָת כַּאֲשֶׁר צִוָּה יְהוָה אוֹתִי׃ ו וַיְהִי מִקֵּץ
יָמִים רַבִּים וַיֹּאמֶר יְהוָה אֵלַי קוּם לֵךְ פְּרָתָה וְקַח
מִשָּׁם אֶת־הָאֵזוֹר אֲשֶׁר צִוִּיתִיךָ לְטָמְנוֹ־שָׁם׃ ז וָאֵלֵךְ
פְּרָתָה וָאֶחְפֹּר וָאֶקַּח אֶת־הָאֵזוֹר מִן־הַמָּקוֹם אֲשֶׁר־טְמַנְתִּיו
שָׁמָּה וְהִנֵּה נִשְׁחַת הָאֵזוֹר לֹא יִצְלַח לַכֹּל׃ ח וַיְהִי דְבַר־
יְהוָה אֵלַי לֵאמֹר׃ ט כֹּה אָמַר יְהוָה כָּכָה אַשְׁחִית אֶת־
גְּאוֹן יְהוּדָה וְאֶת־גְּאוֹן יְרוּשָׁלִַם הָרָב׃ י הָעָם הַזֶּה הָרָע
הַמֵּאֲנִים ׀ לִשְׁמוֹעַ אֶת־דְּבָרַי הַהֹלְכִים בִּשְׁרִרוּת לִבָּם וַיֵּלְכוּ
אַחֲרֵי אֱלֹהִים אֲחֵרִים לְעָבְדָם וּלְהִשְׁתַּחֲוֺת לָהֶם וִיהִי
כָּאֵזוֹר הַזֶּה אֲשֶׁר לֹא־יִצְלַח לַכֹּל׃ יא כִּי כַּאֲשֶׁר יִדְבַּק
הָאֵזוֹר אֶל־מָתְנֵי אִישׁ כֵּן הִדְבַּקְתִּי אֵלַי אֶת־כָּל־בֵּית
יִשְׂרָאֵל וְאֶת־כָּל־בֵּית יְהוּדָה נְאֻם־יְהוָה לִהְיוֹת לִי לְעָם

רש״י

כשיהא מלא זיעה כדי שימסר לירקב : (ז) לא יצלח לכל · אינו ראוי לכלום : (י) ויהי כאזור הזה · גאונם יהיה כאזור הזה הנרקב :

מצודת ציון

חלציך : (ד) וטמנהו · ענין הסתרה : בנקיק הסלע · בסדק הסלע הבולט וכן ובנקיקי הסלעים (ישעיה ז׳) : (ו) מקץ · מסוף : (ז) ואחפור · מלשון חפירה וכריה : לכל · ר״ל לשום דבר וכן לא תעשה כל מלאכה (שמות כ׳) ור״ל שום מלאכה : (ט) גאון · מל׳ גאות ורוממות : (י) המאנים · מלשון מיאון וסירוב : בשרירות · במראית : (יא) ולתהלה ·

מצודת דוד

בדבר האזור : (ד) פרתה · נהר פרת : וטמנהו שם · תצפינו שם בסדק הסלע : (ה) בפרת · אצל נהר פרת : (ז) ואחפור · כי כסהו בעפר ממעל : נשחת · נתקלקל ונרקב : לא יצלח לכל · לא היה ראוי לשום דבר : (ט) ככה · כמו השחתת האזור כן אשחית את גאון וגו׳ : הרב · המרובה מאד : (י) העם הזה · רצה לומר לפי שהעם הזה הרע הם הממאנים לשמוע דבר ה׳ : בשרירות לבם · במה שלבם מראה להם מתאוים לה : ויהי · לכן יהיה העם הזה כאזור הזה : (יא) כי כאשר ידבק · ר״ל לזה המשלתים לאזור כי כמו האזור דבוק הוא למתני איש כן וגו׳ : ולשם · ולהיות להם הדבר

וּלְשֵׁם וְלִתְהִלָּה וּלְתִפְאָרֶת וְלֹא שָׁמֵעוּ׃ יב וְאָמַרְתָּ אֲלֵיהֶם
אֶת־הַדָּבָר הַזֶּה כֹּה־אָמַר יְהוָה אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל כָּל־נֵבֶל
יִמָּלֵא יָיִן וְאָמְרוּ אֵלֶיךָ הֲיָדֹעַ לֹא נֵדַע כִּי כָל־נֵבֶל יִמָּלֵא
יָיִן׃ יג וְאָמַרְתָּ אֲלֵיהֶם כֹּה־אָמַר יְהוָה הִנְנִי מְמַלֵּא אֶת־
כָּל־יֹשְׁבֵי הָאָרֶץ הַזֹּאת וְאֶת־הַמְּלָכִים הַיֹּשְׁבִים לְדָוִד
עַל־כִּסְאוֹ וְאֶת־הַכֹּהֲנִים וְאֶת־הַנְּבִיאִים וְאֵת כָּל־יֹשְׁבֵי
יְרוּשָׁלָםִ שִׁכָּרוֹן׃ יד וְנִפַּצְתִּים אִישׁ אֶל־אָחִיו וְהָאָבוֹת
וְהַבָּנִים יַחְדָּו נְאֻם־יְהוָה לֹא־אֶחְמוֹל וְלֹא־אָחוּס וְלֹא
אֲרַחֵם מֵהַשְׁחִיתָם׃ טו שִׁמְעוּ וְהַאֲזִינוּ אַל־תִּגְבָּהוּ כִּי
יְהוָה דִּבֵּר׃ טז תְּנוּ לַיהוָה אֱלֹהֵיכֶם כָּבוֹד בְּטֶרֶם יַחְשִׁךְ

קמ"ץ בספחא

רש"י

(יב) נבל · כלי חרס הוא ועשוי להכניס בו יין: (יד) ונפצתים איש אל אחיו · אכה זה על זה עד שישברו לחתיכות דקות כמו ככלי יוצר תנפצם (תהלים ב׳) ונפץ את עולליך (שם קל"ז) וכן כל ניפוץ שבמקרא: והאבות והבנים·

מצודת דוד

הזה לשם טוב וגו׳: ולא שמעו · והם לא שמעו אל דברי ולכן יהיו נשחתים כאזור הזה: (יב) את הדבר הזה · והוא כה אמר ה׳ וגו׳: כל נבל · כל נאד יהיה מלא יין: ואמרו · וכשיאמרו אליך וכי לא נדע אשר כל נבל דרכו למלאותו יין: (יג) הנני ממלא וגו׳ · ר"ל דברי המה למשל לומר כמו הנאד על שהוא ראוי ליין דרכו למלאותו יין כן אמלא את כל יושבי ארץ יהודה וגו׳ שכרון ר"ל יהיו מבולבלים מהצרות כמו השכור המבולבל ביינו כי כן ראוי להם וכן יהיו: היושבים לדוד · ר"ל זרע דוד היושבים על כסא המלוכה: הכהנים · כהני הבעל: הנביאים · נביאי השקר: (יד) ונפצתים · אשבר אותם זה אחר זה בסמוך לו: (טו) אל תגבהו · אל תהיו גבהי לב לבלי הכנע למקום: כי ה׳ דבר · באל שגבהו: (טז) תנו וגו׳ · הכבדו לה׳ והכניעו עצמכם לפניו: בטרם יחשיך

מצודת ציון

מל׳ הלול ושבח: (יב) נבל · נאד היין וכן ונבל יין (ש"א א׳): (יד) ונפצתים · ענין השיבור עם הרילון וכן ונפוץ הכדים (שופטים ז׳): איש אל אחיו · ר"ל זה אחר זה וכן ואת כל מלכי הצפון וגו׳ איש אל אחיו (לקמן כ"ה): אחום · ענין חמלה כמו יחוס על דל (תהלים ע"ב) וכפל הדבר במ"ש: (טו) והאזינו·

וּבְטֶרֶם יִתְנַגְּפוּ רַגְלֵיכֶם עַל־הָרֵי נָשֶׁף וְקִוִּיתֶם לְאוֹר וְשָׂמָהּ
לְצַלְמָוֶת יְשִׁית ושית קרי לַעֲרָפֶל׃ יז וְאִם לֹא תִשְׁמָעוּהָ
בְּמִסְתָּרִים תִּבְכֶּה נַפְשִׁי מִפְּנֵי גֵוָה וְדָמֹעַ תִּדְמַע וְתֵרַד
עֵינִי דִּמְעָה כִּי נִשְׁבָּה עֵדֶר יְהוָה׃ יח אֱמֹר לַמֶּלֶךְ
וְלַגְּבִירָה הַשְׁפִּילוּ שֵׁבוּ כִּי יָרַד מַרְאֲשׁוֹתֵיכֶם עֲטֶרֶת
תִּפְאַרְתְּכֶם׃ יט עָרֵי הַנֶּגֶב סֻגְּרוּ וְאֵין פֹּתֵחַ הָגְלָת יְהוּדָה

רש"י

אגפן זה אל זה: (טז) יתנגפו · יכשלו אנופי"ר בלע"ז: הרי נשף · הרי חשך בלכתם בגולה: ושית לערפל · כמו ולשית את האור לערפל: (יז) מפני גוה · מפני גדולה שלכם שתתבטל ד"א מפני גאותם של מלכות שמים שתנתן לפסילים: (יח) למלך ולגבירה · יהויכין ואמו: ירד מראשותיכם · ווסטר"י קאי"ן בלע"ז עלייתכם כמו שנאמר (מלכים ב' כ"ד) ויצא יהויכין וגו' הוא ואמו ועבדיו וכולם הוליכם בגולה: (יט) ערי

מצודת ציון

כמו און לשמוע: (טז) יתנגפו · ענין הכאה וכן פן תגוף באבן רגלך (שם צ"א): נשף · ענין חשך כמו אך חשך ישופני (שם קל"ט): לצלמות · צלו של מות והוא חשכת הקבר: ושית · ענין שימה כמו ישת חשך סתרו (שם י"ח): לערפל · לעב הענן: (יז) גוה · כמו גאה ובאה הוי"ו במקום האל"ף וכן כי השפילו ותאמר גוה (איוב כ"ב) והוא ענין רוממות: ודמוע · הוא דמעת הבכי: נשבה · מל' שביה: (יח) ולגבירה · היא המלכה: מראשותיכם · מלשון ראש ור"ל

מצודת דוד

יחשיך · עד לא יחשיך עליכם מאור היום בעבור מרבית העונות: יתנגפו רגליכם · יוכו רגליכם באבני מכשול כשתלכו גולה על הרי החשך: וקויתם לאור · כאשר תקוו שיהיה לכם הרוחה מה אז ישים אותה המקום לצלמות ויהיה מושם לערפל וכפל הדבר במ"ש: (יז) ואם לא תשמעו · אם לא תקבלו אמרי הנה תבכה נפשי במסתרי' במקום שהיא בחדרי הגוף כי רואה אני הרעה המוצאת אתכם: מפני גוה · מפני הגאוה שיש בכם ולא תאבו להכניע אל המקום: ודמוע תדמעי מלבד בכיית הנפש עוד דמוע תדמע וחזר ופירש ותרד עיני דמעה בעבור שנשבה עדר ה' הם ישראל עם מרעיתו וצאן ידו: (יח) אמור · ה' אמר אל הנביא אמור למלך יהויכין ולמלכה אשתו השפילו שבו ר"ל שבו במקום שפל מוטל לארץ ואל תשבו על כסאות: כי ירד מראשותיכם · ר"ל גדולתכם וחזר ופירש עטרת תפארתכם: (יט) ערי הנגב · הם ערי יהודה שהמה בדרום ארץ ישראל: סוגרו ואין פותח · ר"ל הלא הם הרבים ולכן סוגרו ואין מי פותח כי כולם ואין שם אדם מי יפתח שערי

כָּלָּהּ הָגְלָת שְׁלוֹמִים׃ כ שְׂאִי שאו ק׳ עֵינֵיכֶם וּרְאִי וראו ק׳
הַבָּאִים מִצָּפוֹן אַיֵּה הָעֵדֶר נִתַּן־לָךְ צֹאן תִּפְאַרְתֵּךְ׃
כא מַה־תֹּאמְרִי כִּי־יִפְקֹד עָלַיִךְ וְאַתְּ לִמַּדְתְּי יתיר י׳ אֹתָם
עָלַיִךְ אַלֻּפִים לְרֹאשׁ הֲלוֹא חֲבָלִים יֹאחֱזוּךְ כְּמוֹ אֵשֶׁת
לֵדָה׃ כב וְכִי תֹאמְרִי בִּלְבָבֵךְ מַדּוּעַ קְרָאֻנִי אֵלֶּה בְּרֹב

רש״י

הנגב סוגרו. לפני הבאין עליהם מן הצפון ערי ישראל סגורות מאימת נבוכדנצר: הגלת שלומים. לא ילחם יהויכין כי (לשלום) יצא ויגלהו לשון אחר שלומים גרדונאמינ״ץ בלע״ז כלומר תשלום עונש וכן ת״י איתקבלו תושלמת חוביהון: (כ) שאו עיניכם וראו. את הבאים עליכם מצפון: איה העדר נתן לך. אחר שיגלו יאמר לירושלים כן: (כא) מה תאמרי כי יפקד. הקב״ה עליך: למדת אותם עליך אלופים לראש. שלחתם אליהם מלאכים לכשדיים להביא משם ע״ג שלהם לעבדם כמו שנאמר (ביחזקאל כ״ג) ותעגבה עליהם למראה עיניה ותשלח מלאכים אליהם כשדימה ד״א למדת אותם עליך אלופים חזקיהו שהראה לשלוחי מרודך בלאדן את כל בית נכותה

מצודת דוד

העיר: הגלת יהודה כלה. כל יהודה גלה: הגלת שלומים. ר״ל גלות שלימה כי כשגלה יכניה נשארו רבים מהשרים וכל עם הארץ לכן אמר עתה בגלות צדקיה יהיה גלות שלימה כי יגלו כולם: (כ) שאו עיניכם. אתם המלך והגבירה שאו עיניכם וראו חיל כשדים הבאים מצפון: איה העדר. איה עם יהודה הניתן לך להיות להם לרועה ומלך ואיה צאן תפארתך הלא ילכו בגולה: (כא) מה תאמרי. במה תנצל כאשר האויב ישגיח בך לקחת אותך בשבי: ואת למדת. אתה בעצמך הרגלת את הבבלים להיות עליך אלופים להיות ראשים עליך כי על שהראה חזקיה לשלוחי מרודך בלאדן מלך בבל את כל בית נכותו הסית לבם אותם להלחם בישראל פעם בפעם לקחת האוצרות: חבלים יאחזוך. בבוא האויב יאחוז אותך חבלים ומכאובים כמו אשה הכורעת ללדת: (כב) וכי תאמרי. וכי תוכל להרהר בלבבך מדוע קרו לי הצרות האלה הלא בעבור רוב עונך בא לך בזיון רב כאשה זונה שמפשיטין חלוקה ומהפכין מלמטה למעלה דרך בזיון ומגלים שולי החלוק בהגבהתה כלפי

מצודת ציון

גדולתכם: (יט) שלומים. מלשון שלם והכל: (כא) יפקוד. ענין השגחה: למדת. ענין ההרגל וכן פרה למוד מדבר (לעיל ב׳): אלופים. שרים וכן מפריד אלוף (משלי ט״ז): חבלים. מכאובי יולדה וכן חבלי יולדה (הושע י״ג): (כב) קראוני. מלשון מקרה:

עֲוֺנֵ֛ךְ נִגְל֥וּ שׁוּלַ֖יִךְ נֶחְמְס֥וּ עֲקֵבָֽיִךְ׃ כג הֲיַהֲפֹ֤ךְ כּוּשִׁי֙
עוֹר֔וֹ וְנָמֵ֖ר חֲבַרְבֻּרֹתָ֑יו גַּם־אַתֶּם֙ תּוּכְל֣וּ לְהֵיטִ֔יב לִמֻּדֵ֖י
הָרֵֽעַ׃ כד וַאֲפִיצֵ֖ם כְּקַשׁ־עוֹבֵ֑ר לְר֖וּחַ מִדְבָּֽר׃ כה זֶ֣ה
גוֹרָלֵ֞ךְ מְנָת־מִדַּ֧יִךְ מֵאִתִּ֛י נְאֻם־יְהֹוָ֑ה אֲשֶׁר֙ שָׁכַ֣חַתְּ אוֹתִ֔י
וַֽתִּבְטְחִ֖י בַּשָּֽׁקֶר׃ כו וְגַם־אֲנִ֛י חָשַׂ֥פְתִּי שׁוּלַ֖יִךְ עַל־פָּנָ֑יִךְ

רש״י

(ישעיה נ״ט) : (כב) שוליך · שיפולי הבגדים טי״ש אורלא״ש בלע״ז כשמפשיטין את האשה דרך בזיון מהפכין חלוקה מלמטה למעלה : נחמסו עקביך · נגזרו דרכיך נחמסו כמו ויחמוס כגן שכו (איכה ב׳) : עקביך · טרני״ש בלע״ז פסקו עוברי דרכים : (כג) כושי · שם אדם שחור וקורין מאסר בלע״ז : ונמר · ליאפר״ט בלע״ז : חברבורותיו · הנמר מנומר הוא והם החברבורות טק״א בלע״ז ואי אפשר שיהפכו : הרע · כמו להרע : (כה) מנת מדיך · חלק מדותיך מדה כנגד מדה : (כו) חשפתי שוליך ·

מצודת ציון

שוליך · הם תחתיות הבגד כמו על שולי המעיל (שמות כ״ח) : נחמסו · ענין הסרה כמו ויחמוס כגן שכו (איכה ב׳) : עקביך · עקבי הרגל : (כג) כושי · הם השחורים : ונמר · שם חיה : חברבורותיו · ענין כתמים וכן חבורה תחת חבורה (שמות כ״א) כי במקום המכה נראה כעין כתם : למודי · ענין הרגל : (כד) ואפיצם · ענין פזור : (כה) גורלך · חלקך לפי שע״פ רוב חולקים בגורל יקרא חלק בשם גורל : מנת · גם זה ענין חלק כמו מנת שועלים יהיו (תהלים ס״ג) : מדיך · מלשון מדה : (כו) חשפתי · ענין גלוי כמו וחשופי שת (ישעיה כ׳) : שוליך · תחתיות הבגד : קלונך ·

מצודת דוד

מעלה : נחמסו עקביך · עקבי רגליך נתגלו והוסרו מן הכסות שעליהם ר״ל קבלת בזיון הרבה ולפי שהמשילה לזונה אמר לשון הנופל בזונה שמפשיטין חלוקה ומוליכים אותה ערומה ויחפה : (כג) היהפוך · האם יוכל הכושי להפוך עורו משחרות ללובן האם יוכל הנמר להפוך הכתמים שבעורו לבל יהיו בו הכתמים הלא הוא דבר שא״א כי המה דבר טבעי בהם : גם אתם · כן גם אתם תוכלו להיטיב מפני הרגל הרע שאתם מורגלים ונעשה אצלכם כדבר טבעי ור״ל כמו שאין הכושי והנמר יכול להשתנות כן גם אתם והוא ענין גוזמא והפלגה ולומר בקושי רב תשתנו ממעשיכם : (כד) ואפיצם · לכן אפזרם בעובדי כוכבים במהירות רב כמו הקש העובר ממקומו בקלות ע״י הרוח הבא מפאת המדבר שאין שם דבר לעמוד בפני הרוח ולעכבו : (כה) זה גורלך · זה הגמול יהיה חלקך וזהו המנה הניתן לך מאתי מדה במדה על אשר שכחת אותי ובטחת בעבודת כוכבים שהיא שקר לכן אשכחך גם אני : (כו) וגם אני חשפתי שוליך · ר״ל

וְנִרְאָה קְלוֹנֵךְ׃ נִאֻפַיִךְ וּמִצְהֲלוֹתַיִךְ זִמַּת זְנוּתֵךְ עַל־
גְּבָעוֹת בַּשָּׂדֶה רָאִיתִי שִׁקּוּצָיִךְ אוֹי לָךְ יְרוּשָׁלַם לֹא
תִטְהֲרִי אַחֲרֵי מָתַי עֹד׃ יד א אֲשֶׁר הָיָה דְבַר־יְהוָה
אֶל־יִרְמְיָהוּ עַל־דִּבְרֵי הַבַּצָּרוֹת׃ ב אָבְלָה יְהוּדָה וּשְׁעָרֶיהָ
אֻמְלְלוּ קָדְרוּ לָאָרֶץ וְצִוְחַת יְרוּשָׁלַם עָלָתָה׃ ג וְאַדִּרֵיהֶם

צ' זעירא

רש"י

גליתי שיפולי בגדיך לשפכם על פניך: (כז) ומצהלותיך · כצהלת סוסים נואפים: אחרי מתי · תטהרי עוד: **יד** (א) דברי הבצרות · שיבא עליהם רעב ומנהם חברו לשון מבצר כמו ומבצר משגב חומותיך (ישעיה כ"ה): (ב) ושעריה · עריה: וצוחת ירושלים · צעקת ירושלים כמו מראש

מצודת דוד

על כי זנית אחרי העבודת כוכבים לכן אביא עליך בזיון רב כדרך שמבזין את הזונה ולפי שהמשיל אותה לזונה אמר לשון בזיון כזונה שמפשיטין חלוקה ומהפכין מלמטה למעלה ומגלים שולי החלוק בהגבהתה כלפי מעלה על פניה: ונראה קלונך · בזיונך יהיה נראה לכל: (כז) נאופיך · מרבית הניאוף שבך והרמת קול שמחה של קלות ראש ומחשבות זנותך ר"ל הנה כל אלה עדיין הם עמך ולא עזבתם: שקוציך · העבודת כוכבים המתועב כשקץ: לא תטהרי · ר"ל אינך רוצה לטהר אחר שנטמאת כי קשה לך לפרוש מן הטומאה ואם האמרי שתטהרי עדיין אמרי אחרי מתי עוד תטהרי וכי אחר שתלך בגולה: **יד** (א) על דברי · על ענין מניעת הגשמים: (ב) אבלה יהודה · עם יהודה תאבל: ושעריה · שערי ערי יהודה נכרתו ונשמדו להתדמות לשחרות האבל והוא ענין מליצה לומר שהיה צער בעולם על מניעת הגשמים: וצוחת ירושלים · עם כי היא שרתי במדינות נחסר לחמה ומימיה וצעקת אנשיה עלתה למעלה: (ג) ואדיריהם · השרים שלחו נעריהם לבקש מים לשתות והמה באו על הבורות ולא מצאו בהם מים והחזירו את כליהם כשהם ריקם

מצודת ציון

מלשון קלון ובזיון: (כז) נאופיך · ענין זנות: ומצהלותיך · ענין הרמת קול שמחה של קלות וכן איש אל אשת רעהו יצהלו (לעיל ה'): זמת · ענין מחשבה רעה: שקוציך · מלשון שקץ ותעוב: מתי · ענין השאלה על הזמן וכן מתי תנחמני (תהלים קי"ט): **יד** (א) על דברי · על ענין וכן על דבר פעור (במדבר כ"ה): הבצרות · ענין מניעה כמו לא יבצר מהם (בראשית י"א) ור"ל מניעת הגשמים וכן ובשנת בצורת (לקמן י"ז): (ב) אומללו · ענין כריתה כמו כי אמלל אני (תהלים ו'): קדרו · ענין שחרות וחושך כמו שמש וירח קדרו (יואל ב'): וצוחת · מלשון צוחה וצעקה: (ג) ואדיריהם ·

שָׁלְחוּ צְעוֹרֵיהֶם צעיריהם קרי לַמָּיִם בָּאוּ עַל־גֵּבִים לֹא־
מָצְאוּ מַיִם שָׁבוּ כְלֵיהֶם רֵיקָם בֹּשׁוּ וְהָכְלְמוּ וְחָפוּ רֹאשָׁם׃
ד בַּעֲבוּר הָאֲדָמָה חַתָּה כִּי לֹא־הָיָה גֶשֶׁם בָּאָרֶץ בֹּשׁוּ
אִכָּרִים חָפוּ רֹאשָׁם׃ ה כִּי גַם־אַיֶּלֶת בַּשָּׂדֶה יָלְדָה וְעָזוֹב
כִּי לֹא־הָיָה דֶּשֶׁא׃ ו וּפְרָאִים עָמְדוּ עַל־שְׁפָיִם שָׁאֲפוּ
רוּחַ כַּתַּנִּים כָּלוּ עֵינֵיהֶם כִּי־אֵין עֵשֶׂב׃ ז אִם־עֲוֹנֵינוּ עָנוּ
בָנוּ יְהוָה עֲשֵׂה לְמַעַן שְׁמֶךָ כִּי־רַבּוּ מְשׁוּבֹתֵינוּ לְךָ

רש"י

הרים יצומו (שם מ"ב): (ג) על גבים · בורות שהמים מתכנסין בהם: שבו כליהם ריקם · שלא ירד מטר: (ד) אכרים · בובייר"ש בלע"ז: חפו · ל' כסוי: (ה) ילדה ועזוב · את ולדה לבקש לה מרעה: (ו) על שפים · יבלי מים ריבייר"ש בלע"ז: (ז) ענו בנו · העידו בנו: עשה למען שמך · עשה מה שתעשה עמנו למען שם הגדול שיצא לך שאתה מושל בכל ואתנו עמך ואין מרעיתך ולא נאה שתתן שם גאונך לפסילים

מצודת ציון

מלשון אדיר וחזק ור"ל השרים: צעיריהם · ענין קטן ושפל וכן צעיר אנכי ונבזה (תהלים קי"ט): גבים · בורות כמו ולחשוף מים מגבא (ישעיה ל'): וחפו · ענין כסוי וכן ופני המן חפו (אסתר ז'): (ד) חתה · ענין שבר כמו וצדקתי לא תחת (ישעיה נ"א): אכרים · הם עובדי האדמה בחרישה וכדומה וכן ונפצתי בך אכר וצמדו (לקמן נ"א): (ו) ופראים · הוא חמור הבר: שפים · מקומות גבוהים: שאפו · ענין ההמשכה אל בית הבליעה וכן שאפה רוח (לעיל ב'): רוח · האויר: כתנים · מין נחש: (ז) ענו · העידו כמו לא תענה

מצודת דוד

מבלי מים: בושו · ולזה בושו הנערים וגם נכלמו וחפו ראשם דרך צער ואבל על שלא מצאו מים להביא לאדוניהם: (ד) בעבור · על כי נשברה ונפחתה האדמה כי לא היה גשם בארץ לכן בושו עובדי האדמה וחפו ראשם כי לריק היה יגיעם: (ה) אילת בשדה · נקבת האיל אשר בשדה כשילדה הולד עזבה אותו והלכה לה כי לא היה לה דשא למאכלה ולזה הלכה מילדה לבקש מרעה בארץ אחרת: (ו) עמדו על שפים · עמדו על מקומות הגבוהים לראות משם אולי ימצאו דשא: שאפו רוח · על כי רדפו לבקש מרעה שאפו את האויר כי כן דרך הרצים מהרה: כתנים · טבע התנים הוא לשאוף הרבה את האויר: כלו עיניהם · המצפה לדבר ואינו משיגו קרוי כליון עינים בלשון המקרא: (ז) אם עונינו · ובעבור הצרה הזאת התפלל הנביא ואמר אם עונינו העידו בנו לקטרג עלינו: עשה למען שמך · עשה עמנו צדקה

וּטָאנוּ : ח מִקְוֵה יִשְׂרָאֵל מוֹשִׁיעוֹ בְּעֵת צָרָה לָמָּה תִהְיֶה
גֵר בָּאָרֶץ וּכְאֹרֵחַ נָטָה לָלוּן : ט לָמָּה תִהְיֶה כְּאִישׁ נִדְהָם
גִּבּוֹר לֹא־יוּכַל לְהוֹשִׁיעַ וְאַתָּה בְקִרְבֵּנוּ יְהוָֹה וְשִׁמְךָ
לֵינוּ נִקְרָא אַל־תַּנִּחֵנוּ : י כֹּה־אָמַר יְהוָֹה לָעָם הַזֶּה כֵּן
הֵבוּ לָנוּעַ רַגְלֵיהֶם לֹא חָשָׂכוּ וַיהוָֹה לֹא רָצָם עַתָּה
כֹּר עֲוֹנָם וְיִפְקֹד חַטֹּאתָם : יא וַיֹּאמֶר יְהוָֹה אֵלַי אַל־

רש"י

נדרש אגדה למען שמך המשותף בשמנו : (ח) מקוה · תוחלת :
(ט) נדהם · קרו"ן בלע"ז מושך ידו מן המלחמה וי"א דקריאנ"ן בלע"ז :
שמך עלינו נקרא · לפיכך אין כבודך בכך : תנחנו · פירושו כמו
תעזבנו : (י) כן אהבו לנוע · כן כמה שגזרתי עליהם גולה אהבו הם

מצודת דוד

ען שמך לכל יחולל בעמים כי אם
מרו זהו מבלתי יכולת ה' להושיע
מו : כי רבו · כי באמת מרדנו
יבה וחטאנו לך ואין אנו ראוים
שועה לכן עשה למען שמך :
(ח) מקוה ישראל · אתה תקותם של
ראל כי לך יקוו ואתה הוא המושיע
ת בוא צרה למה עתה תהיה כגר
רץ שאינו חושש בטובת הארץ כי
נו כן אינך חושש על רעבון הארץ :
וה ללון · הנוטה ללון במלון שאינו
שש בטובתה וכפל הדבר במ"ש : (ט) כאיש נדהם · כאיש נבהל שאינו
שש בשום דבר בעבור הבהלה אשר החזיקתהו : כגבור לא יוכל להושיע ·
ך הגבור מאמד ומשער כחו עד כמה הוא וכאשר יבין כי הדבר אשר
ביקתהו הוא רב מכחו ולא יוכל להושיע אז מושך ידו ולא יעשה עוד
ורות וכאומר וכי אתה מאלה היא כך : ואתה · הלא אתה שוכן בקרבנו
מך נקרא עלינו כי אנו נקראים עם ה' ולכן אל תעזבנו לבל יחולל שמך
יאמרו העובדי כוכבים מבלי יכולת העלים עין מעמו : (י) לעם הזה · על
ם הזה : כן אהבו לנוע · כמו שהם נעים עתה מפני הרעב לבקש מאכל
רצות אחרות כן אהבו מאז להיות נעים ולא חשכו רגליהם מללכת פעם
מצרים פעם לאשור לבקש מהם עזרה וכאומה לכן ינועו גם עתה : לא
ם · אינו מרוצה להם והנה עתה יזכור את עונם ויפקוד בגמול :

מצודת ציון

(שמות כ') : משובותינו · ענין מרד כמו שובבה העם הזה (לעיל ח') : (ח) מקוה · מלשון תקוה : וכאורח · הולך דרך : (ט) נדהם · ענינו כמו נבהל ואין לו דומה : תנחנו · מלשון הנחה ועזיבה : (י) לנוע · מל' נע ונד : חשכו · ענין מניעה כמו ולא חשכת (בראשית כ"ב) : רצם · מלשון רצוי : ויפקד · ענין זכרון :

תִּתְפַּלֵּל בְּעַד־הָעָם הַזֶּה לְטוֹבָה׃ יב כִּי יָצֻמוּ אֵינֶנִּי שֹׁמֵעַ
אֶל־רִנָּתָם וְכִי יַעֲלוּ עֹלָה וּמִנְחָה אֵינֶנִּי רֹצָם כִּי בַּחֶרֶב
וּבָרָעָב וּבַדֶּבֶר אָנֹכִי מְכַלֶּה אוֹתָם׃ יג וָאֹמַר אֲהָהּ ׀ אֲדֹנָי
יֱהוִה הִנֵּה הַנְּבִאִים אֹמְרִים לָהֶם לֹא־תִרְאוּ חֶרֶב וְרָעָב
לֹא־יִהְיֶה לָכֶם כִּי־שְׁלוֹם אֱמֶת אֶתֵּן לָכֶם בַּמָּקוֹם הַזֶּה׃
יד וַיֹּאמֶר יְהוָה אֵלַי שֶׁקֶר הַנְּבִאִים נִבְּאִים בִּשְׁמִי לֹא
שְׁלַחְתִּים וְלֹא צִוִּיתִים וְלֹא דִבַּרְתִּי אֲלֵיהֶם חֲזוֹן שֶׁקֶר
וְקֶסֶם וֶאֱלוּל ואליל קרי וְתַרְמוּת ותרמית קרי לִבָּם הֵמָּה
מִתְנַבְּאִים לָכֶם׃ טו לָכֵן כֹּה־אָמַר יְהוָה עַל־הַנְּבִאִים
הַנִּבְּאִים בִּשְׁמִי וַאֲנִי לֹא־שְׁלַחְתִּים וְהֵמָּה אֹמְרִים חֶרֶב
וְרָעָב לֹא יִהְיֶה בָּאָרֶץ הַזֹּאת בַּחֶרֶב וּבָרָעָב יִתַּמּוּ הַנְּבִאִים

כצ"ל מ"ש

רש"י

נהיות גולים לעבוד עבודת כוכבים ברחוקות: (יד) ואליל · לשון אל דבר

מצודת ציון

(יב) יצמו · ענין תענית: רנתם · ענין תפלה: (יג) אהה · ענינו כמו אוי: (יד) חזון · מראה החלום וכן הבין בכל חזון (דניאל א׳): וקסם · זה ראיית הכוכבים: ואליל · ענינו דבר שאין בו ממש וכן רופאי אליל (איוב י"ג): ותרמית · ענין מרמה כמו כי שקר תרמיתם (תהלים קי"ט): (טו) יתמו · יכלו כמו תם הכסף

מצודת דוד

(יא) לטובה · להיטיב עמהם: (יב) כי יצמו · אף כי בעצמם יצומו לא אשמע אל תפלתם אשר יתפללו ביום הצום ואף אם יעלו עולה ומנחה אינני מרוצה להם כל עוד שאוחזים במעשיהם: כי בחרב · אלא אכלה אותם בחרב וגו׳: (יג) ואומר אהה · אמרתי אוי לי מדוע יכלו הלא אין להם אשם כי הנה נביאי השקר מטעים אותם ואומרים להם לא תראו חרב וגו׳ ולזה חושבים שמעשיהם מרוצים לה׳ ומהראוי להביא העונש על הנביאים ההם לבד: שלום אמת · שלום מתמיד ומתקיים: במקום הזה · כי לא תגלו ממנו: (יד) שקר וגו׳ · ר"ל הלא יש להם לדעת אשר המה מתנבאים בשקר כי מעולם לא שלחתים ולא צויתי אותם שום צוואה אף לא דברתי אליהם דבר מבלי שליחות וא"כ אין בידם לתת שום אות ומופת ובמה מחזיקים אותם לנביאים: חזון שקר · ר"ל א"כ היה לכם לדעת שהם מתנבאים או בחזון שקר מה שראו בחלום הלילה מדמיונות כוזבות או במעשה הקסם מה שראו בכוכבים או מה שמצאו מן הספרים שהם דבר שאין בהם ממש כלל או בערמת לבם יבדאו שקרים: (טו) לכן

הָהֵמָּה׃ טז וְהָעָם אֲשֶׁר־הֵמָּה נִבְּאִים לָהֶם יִהְיוּ מֻשְׁלָכִים
בְּחוּצוֹת יְרוּשָׁלַםִ מִפְּנֵי ׀ הָרָעָב וְהַחֶרֶב וְאֵין מְקַבֵּר לָהֵמָּה
הֵמָּה נְשֵׁיהֶם וּבְנֵיהֶם וּבְנֹתֵיהֶם וְשָׁפַכְתִּי עֲלֵיהֶם אֶת־
רָעָתָם׃ יז וְאָמַרְתָּ אֲלֵיהֶם אֶת־הַדָּבָר הַזֶּה תֵּרַדְנָה עֵינַי
דִּמְעָה לַיְלָה וְיוֹמָם וְאַל־תִּדְמֶינָה כִּי שֶׁבֶר גָּדוֹל נִשְׁבְּרָה
בְּתוּלַת בַּת־עַמִּי מַכָּה נַחְלָה מְאֹד׃ יח אִם־יָצָאתִי הַשָּׂדֶה
וְהִנֵּה חַלְלֵי־חֶרֶב וְאִם בָּאתִי הָעִיר וְהִנֵּה תַּחֲלוּאֵי רָעָב
כִּי־גַם־נָבִיא גַם־כֹּהֵן סָחֲרוּ אֶל־אֶרֶץ וְלֹא יָדָעוּ׃ יט הֲמָאֹס
מָאַסְתָּ אֶת־יְהוּדָה אִם־בְּצִיּוֹן גָּעֲלָה נַפְשֶׁךָ מַדּוּעַ הִכִּיתָנוּ
וְאֵין לָנוּ מַרְפֵּא קַוֵּה לְשָׁלוֹם וְאֵין טוֹב וּלְעֵת מַרְפֵּא וְהִנֵּה

רש"י

שאינו: (יז) נחלה מאד · לשון חולי: (יח) סחרו · סבבו לבקש הגלה: אל ארץ ולא ידעו · אל ארץ אחרת ולא היו יודעין בה עד הנה: (יט) אם בציון געלה נפשך · על מנת שלא לשוב אליה כי אם דעתך לשוב מדוע

מצודת דוד

וגו' · הואיל והנביאים מתנבאים מאתת מאלה: יתמו · יכלו מן העולם: (טז) מפני הרעב · אשר ימותו מפני הרעב והחרב: ואין מקבר · כי ירבו מאד ולא יספיקו לקברם: המה · הם יהיו מושלכים ונשיהם וגו': ושפכתי · אשלם להם גמול רעתם: (יז) הדבר הזה · והוא הן תרדנה עיני דמעה מבלי הפסק: כי שבר · רואה אני בנבואה כי שבר גדול וגו': בתולת בת עמי · קראה בתולה כי עוד לא כבשה שום מלך כבתולה שלא יצאה ברשות הבעל: נחלה מאד · כאובה ביותר: (יח) והנה חללי חרב · והנה מושלכים חללי חרב: והנה תחלואי רעב · שחולים מעקת הרעבון: כי גם נביא · רצה לומר ובדין הוא כי עשו הרע כי גם נביא השקר וכהן הבעל סבבו מעיר אל עיר לנבאות לעם ולא ידעו מה מדבר ה' כי נבאו בשקר: (יט) המאוס · אמר הנביא וכי מאסת את יהודה וכי תעבה נפשך בציון מדוע הכיתנו ואין למצוא רפואה על המכה: קוה ·

מצודת ציון

(בראשית מ"ז): (יז) תדמינה · ענין שתיקה והפסק כמו אל דמי לכם (ישעיה ס"ב): בת עמי · עדת עמי: נחלה · מלשון חולי: (יח) חללי · הרוגים: תחלואי · מל' חולי: סחרו · ענין סבוב ועפ"ז נקרא התגר בשם סוחר כי מסבב אחר הסחורה לקנותה: (יט) געלה · ענין תעוב כמו וגעלה נפשי אתכם (ויקרא כ"ו): בעתה · חרדה

בְּעָתָה׃ כ יָדַעְנוּ יְהוָה רִשְׁעֵנוּ עֲוֺן אֲבוֹתֵינוּ כִּי חָטָאנוּ לָךְ׃
כא אַל־תִּנְאַץ לְמַעַן שִׁמְךָ אַל־תְּנַבֵּל כִּסֵּא כְבוֹדֶךָ זְכֹר
אַל־תָּפֵר בְּרִיתְךָ אִתָּנוּ׃ כב הֲיֵשׁ בְּהַבְלֵי הַגּוֹיִם מַגְשִׁמִים
וְאִם־הַשָּׁמַיִם יִתְּנוּ רְבִבִים הֲלֹא אַתָּה־הוּא יְהוָה אֱלֹהֵינוּ
וּנְקַוֶּה־לָּךְ כִּי־אַתָּה עָשִׂיתָ אֶת־כָּל־אֵלֶּה׃ טו א וַיֹּאמֶר
יְהוָה אֵלַי אִם־יַעֲמֹד מֹשֶׁה וּשְׁמוּאֵל לְפָנַי אֵין נַפְשִׁי אֶל־

רש"י

הכיתה באין מרפא: (כא) למען שמך · שנקראת רחום: כסא כבודך · בית המקדש ומדרש אגדה ישראל החקוקים בכסא כבודך: (כב) ואם השמים יתנו רביבים · מאליהם אם לא על פיך בתמיה כל תמיהה שכפולה הראשונה בה"א והשניה באם כגון הבמחנים אם במבצרים (במדבר י"ג) הטובה היא אם רעה (שם) המאום מאסת וגו' אם בציון געלה נפשך (כאן) אף כאן היש בהבלי הגוים ואם השמים: טו (א) משה ושמואל · שניהם נזקקו לבקש רחמים על ישראל ומתחלה החזירום למוטב ואח"כ התפללו עליהם ולא

מצודת ציון

ורתת: (כא) תנאץ · ענין בזיון וכן נאצו כל תוכחתי (משלי א'): תנבל · ענין הורדה ושפלות כמו וינבל צור ישועתו (דברים ל"ב): תפר · ענין בטול: (כב) בהבלי · מלשון הבל והם הפסילים: מגשימים · מלשון גשם: רביבים · כן נקרא הגשם הדק כמו וכרביבים עלי עשב (שם): ונקוה · מל' תקוה: טו (א) נפשי · ענין רצון כמו אם יש את נפשכם (בראשית כ"ג):

מצודת דוד

כאשר נקוה לשלום ולא טוב ממה שהיא וכאשר נקוה לעת רפואה והנה באה עוד הרדה: (כ) ידענו · מכירים אנו שהרשענו אנחנו וגם מכירים אנו בעון אבותינו כי כולנו חטאנו לך כמונו כמוהם: (כא) אל תנאץ · עכ"ז אל תבזה אותנו למען שמך לבל יתחלל בעמים באמרם שמקוצר יד עזב עמו: אל תנבל · אל תוריד כסא כבודך להיות מחולל **בפי** העמים וכפל הדבר במ"ש: **זכור** · הברית שכרת עמנו להיות לך לעם ואל תפר היום את הברית: (כב) היש · כלומר אל מי נזעק בעבור הגשם וכי יש מי בהבלי העבודות כוכבים הם הפסילים: מגשימים · מורידים גשמים: ואם השמים · וכי מערכות השמים נותנים רביבים מעצמם מבלי גזירת המקום: הלא אתה וגו' · מוריד את הגשם ולכן נקוה לך לבדך שאתה תורידו: את כל אלה · הם מערכות השמים וא"כ אל כל אשר תחפוץ תטם ולא ימרו את פיך: טו (א) אם יעמד · ר"ל בתפלה ובקשה: משה ושמואל · משה או שמואל ר"ל אף שהיתה תפלתם מקובלת לפני מ"מ אם מי

פנס

הָעָם הַזֶּה שַׁלַּח מֵעַל־פָּנַי וְיֵצֵאוּ׃ ב וְהָיָה כִּי־יֹאמְרוּ
אֵלֶיךָ אָנָה נֵצֵא וְאָמַרְתָּ אֲלֵיהֶם כֹּה־אָמַר יְהוָה אֲשֶׁר
לַמָּוֶת לַמָּוֶת וַאֲשֶׁר לַחֶרֶב לַחֶרֶב וַאֲשֶׁר לָרָעָב לָרָעָב וַאֲשֶׁר
לַשְּׁבִי לַשֶּׁבִי׃ ג וּפָקַדְתִּי עֲלֵיהֶם אַרְבַּע מִשְׁפָּחוֹת נְאֻם־
יְהוָה אֶת־הַחֶרֶב לַהֲרֹג וְאֶת־הַכְּלָבִים לִסְחֹב וְאֶת־עוֹף
הַשָּׁמַיִם וְאֶת־בֶּהֱמַת הָאָרֶץ לֶאֱכֹל וּלְהַשְׁחִית׃ ד וּנְתַתִּים
לְזַוֲעָה לזועה קרי לְכֹל מַמְלְכוֹת הָאָרֶץ בִּגְלַל מְנַשֶּׁה בֶן־

רש"י

עלה בלבם להשיב אפו עד שהחזירום למוטב·משה·שימו איש חרבו וגו' (שמות ל"ב) ויזר על פני המים וגו' (שם) ואחר כך אעלה אל ה' אולי אכפרה · שמואל במצפה ויסירו בני ישראל את הבעלים (שמואל א' ז') ואחר כך קבצו את כל ישראל המצפתה ואתפלל וגו' (שם) אתה אינך יכול להשיבם אלי לכך אל תתפלל עליהם: נפשי · רצוני: (ב) אשר למות וגו' · כל המאוחר בפסוק קשה מחבירו הרב קשה ממות מיתת חרב מנוולת ומיתה על מטתו אינה מנוולת וכן הוא אומר (תהלים קט"ז) יקר בעיני ה' המותה לחסידיו רעב קשה מחרב שזה מצטער וזה אינו מצטער וכה"א (איכה ד') טובים היו חללי חרב מחללי רעב שבי כולהו איתנהו בגוה: (ג) ופקדתי · לשון מינוי ופקידות: לסחוב · לגרר וכן אם לא יסחבום (לקמן מ"ט): (ד) לזועה · מגזרת לא קם ולא זע (אסתר ה') וכמו גאוה מגזרת גאה מאד (ישעיה ט"ו): לכל ממלכות הארץ · כל השומע רעה שבאה עליהם יזוע:

מצודת דוד

מהם יתפלל בעד העם הזה אין רצוני אליהם להיות מרוצה להם: שלח · אמור להם בנבואה שאמרתי לגרשם מאחרי ויצאו ממנה: (ב) אנה נצא · להיכן נלך ולתכלית מה: אשר למות · מי שראוי למות בעונו במיתת דבר יותן למיתה: ואשר לחרב וגו' · כל אחד יענש בדבר הראוי לו: (ג) ופקדתי · אמנה עליהם ארבעה משפחות · ר"ל ארבעה מיני עונשין: לסחוב · דרך הכלבים לגרר הנבילות ממקום למקום: לאכול ולהשחית · שעוף לאכול הנבילות והבהמה להשחית ברמיסת הרגל: (ד) לזועה לכל ממלכות · כולם

מצודת ציון

שלח · ענין טירוד וגירושין כמו הן ישלח (לעיל ג'): (ב) אנה · להיכן וכן אנה אעלה (שמואל ב' ב'): (ג) ופקדתי · ענין מינוי וגזברות: משפחות · אמר כן בדרך השאלה: לסחוב · ענין גרירה ומשיכה כמו סחוב והשלך (לקמן כ"ב): (ד) לזועה · ענין רתת וחרדה כמו והיה רק זועה (ישעיה כ"ח): בגלל · בעבור כמו בגלל הדבר הזה (דברים ט"ו):

יְחִזְקִיָּהוּ מֶלֶךְ יְהוּדָה עַל אֲשֶׁר־עָשָׂה בִּירוּשָׁלִָם׃ ה כִּי
מִי־יַחְמֹל עָלַיִךְ יְרוּשָׁלִַם וּמִי יָנוּד לָךְ וּמִי יָסוּר לִשְׁאֹל
לְשָׁלֹם לָךְ׃ ו אַתְּ נָטַשְׁתְּ אֹתִי נְאֻם־יְהוָה אָחוֹר תֵּלֵכִי
וָאַט אֶת־יָדִי עָלַיִךְ וָאַשְׁחִיתֵךְ נִלְאֵיתִי הִנָּחֵם׃ ז וָאֶזְרֵם
בְּמִזְרֶה בְּשַׁעֲרֵי הָאָרֶץ שִׁכַּלְתִּי אִבַּדְתִּי אֶת־עַמִּי מִדַּרְכֵיהֶם
לוֹא שָׁבוּ׃ ח עָצְמוּ־לִי אַלְמְנוֹתָו אלמנותיו קרי מֵחוֹל יַמִּים

רש"י

(ה) ינוד · יקונן : ומי יסור · אליך לנטות מדרכו אליך לשאול לך לשלום : (ו) נלאיתי הנחם · כמה פעמים חשבתי להשחית ונחמתי על הרעה עתה נלאיתי הנחם · הנחם רפורפנסי"ר בלע"ז : (ז) במזרה · נפה שקורין וא"ן בלע"ז כזה שהוא זורה שעורין שלא יהו כולן גולין למקום אחד : (ח) עצמו לי · רבו לפני אלמנותיו : על אם · על ירושלים שהיא עיר

מצודת ציון

(ה) יחמול · מלשון חמלה ורחמים : ינוד · מלשון נדידה : (ו) נטשת · עזבת : ואט · מל' נטיה : נלאיתי · ענין עייפות ויגיעה כמו ונלאו מצרים (שמות ז') : הנחם · ענין הפוך מחשבה כמו פן ינחם העם (שם י"ג) : (ז) ואזרם · ענין פזור כמו ואתכם אזרה בגוים (ויקרא כ"ו) : במזרה· הוא הכלי שזורין בו התבואה וכן ברחת ובמזרה (ישעיה ל') : בשערי · בערי וכן באחד שעריך (דברים י"ז) : שכלתי · ענין מיתה כמו מחוץ תשכל חרב (שם ל"ב) : (ח) עצמו · ענין רבוי כמו בעם

מצודת דוד

יחרדו וירעדו שלא יקרה להם כמקרה: בגלל מנשה · ר"ל בעבור שאחזו במעשה מנשה וגו' : על אשר וגו' · בעבור אשר עשה מעשיו בירושלים בפרסום לכן למדו ממנו ואחזו בהם : (ה) כי מי יחמול · ר"ל אין מי יחמול עליך ואין מי ינודד בראש עליך כדרך המנחמים לנחמך בבוא הצרה עליך ואין מי יסור לנטות מדרכו לבוא אליך לשאול בשלומך : (ו) את נטשת אותי · על כי עזבת אותי ותלכי לאחור לפרוש ממני לכן אטה את ידי עליך להכות בך ואשחיתך: נלאיתי הנחם · הנה רבות פעמים גזרתי עליך השחתה ואח"ז נחמתי ועתה נלאיתי והנחם על הרעה : (ז) ואזרם · אפזרם בכל ערי הארץ כהמפזר תבואה במזרה שאין כולם נופלים במקום אחד : שכלתי · אף כי שכלתי אותם והאבדתים עכ"ז לא שבו מדרכיהם ולא לקחו מוסר : (ח) עצמו לי · האלמנות שבהם המה מרובות בעיני יותר מחול ימים · ר"ל אין אני עושה בהם כמתנקם להיות הכל נחשב לפני למעט כי

אדרבה

הֵבֵאתִי לָהֶם עַל־אֵם בָּחוּר שֹׁדֵד בַּצָּהֳרָיִם הִפַּלְתִּי עָלֶיהָ
פִּתְאֹם עִיר וּבֶהָלוֹת׃ ט אֻמְלְלָה יֹלֶדֶת הַשִּׁבְעָה נָפְחָה
נַפְשָׁהּ בָּאה בא קרי שִׁמְשָׁהּ בְּעֹד יוֹמָם בּוֹשָׁה וְחָפֵרָה
וּשְׁאֵרִיתָם לַחֶרֶב אֶתֵּן לִפְנֵי אֹיְבֵיהֶם נְאֻם־יְהוָה׃

רש״י

ואם בישראל : בצהרים · שהכל יהא גלוי לפניו כל גנזי מטמונם : הפלתי עליה פתאום עיר · השלכתי עליה פתאום גייסות של עיר ובהלות רבות ויש פותרים עיר לשון שונא כמו ויהי ערך (ש״א כ״ח) ופשרים לערך (דניאל ג׳) : (ט) אמללה ילדת השבעה · שומרון וכנסיה של עשרת השבטים שעמדו מהם ז׳ משפחות מלכים רשעים כבר אומללה וגלתה : נפחה נפשה · לשון דאבה נפשה ודאבון נפש מתרגמינן (דברים כ״ח) ומפחן נפש : בעוד יומם · בלא זמנה מהרו ליפול כך נדרש במס׳ גיטין · ובמדרש רבי תנחומא דרשו כלפי ירושלים ותונה שבעה רשעים יהורם יהואש אחז מנשה אמון יהויקים צדקיהו אך יש למנות עוד רחבעם אביה אמציה אחזיה : וחפרה · ל׳ בושת : ושאריתם · אלו יהודה וקלת מבנימין שנשתיירו בישראל : לחרב אתן · אלו הן שבע משפחות ירבעם בן נבט וביתו בעשא וביתו עמרי וביתו יהוא וביתו מנחם וביתו פקח וביתו הושע וביתו :

מצודת דוד

אדרבה נחשב לפני לצרבה ואין בזה שמחה לפני : הבאתי להם · הבאתי עליהם ותוזר ומפרש על אם ר״ל על ירושלים הבאתי קבוצת בחורים להיות שודד אותם בעת צהרים למען יראה למצוא כל גנזי המטמוניות: הפלתי· השלכתי עליה פתאום קבוצת שונאים ועדת עם המבהילות : (ט) אמללה · כבר נלתה שומרון ועשרת השבטים שגדלה שבעה משפחות מלכים רשעים והם ירבעם בן נבט וביתו בעשא וביתו עמרי וביתו יהוא וביתו מנחם וביתו פקח וביתו הושע בן אלה וביתו : נפחה נפשה · היה לה דאבון נפש : בא שמשה · שקעה שמשה כשהיה עוד היום גדול ר״ל שושפלה גדולתם במהירות בלא זמנה : בושה וחפרה · והיא יושבת בגולה בבושה וכלימה : ושאריתם · השארים

מצודת ציון

עלוס (תהלים ל״ס) : אם · כן תקרא עיר גדולה אשר הקטנות סביב לה וכן עיר ואם בישראל (ש״ב כ׳) : בחור · נבחר וגבור : שודד · עושק : הפלתי · ענין השלכה ותניה כמו נופלים בעמק (שופטים ז׳) : עיר · ענין שונא כמו ויהי ערך (ש״א כ״ח) : ובהלות · מלשון בהלה ופחד : (ט) אומללה · ענין כריתה כמו אומלל אני (תהלים ו׳) : נפחה נפשה · ענין דאבון נפש וכן ותקותם מפח נפש (איוב י״א) : בא · ענין שקיעה כמו כי בא השמש (בראשי׳ כ״ח) : וחפרה · ענין כלימה וכן וחפרה הלבנה (ישעיה כ״ד) : ושאריתם · מלשון שארים ושיור :

י אוֹי־לִי אִמִּי כִּי יְלִדְתִּנִי אִישׁ רִיב וְאִישׁ מָדוֹן לְכָל־
הָאָרֶץ לֹא־נָשִׁיתִי וְלֹא־נָשׁוּ־בִי כֻּלֹּה מְקַלְלַוְנִי׃ יא אָמַר
יְהוָה אִם־לֹא שֵׁרוּתִךָ שריתיך קרי לְטוֹב אִם־לוֹא ׀ הִפְגַּעְתִּי

רש"י כצ"ל מ"ש

(י) אוי לי אמי · ירמיה היה מתאונן על עצמו שהיו שונאין אותו בני עירו על דברי תוכחותיו : ואיש מדון · איש מריבה כמו לא ידון רוחי (בראשית ו') : לא נשיתי · כמו לא תהיה לו כנושה (שמות כ"ב) : כלה מקללוני · אני רב עמהם על עסקי ממון שיש לי עליהם ולא להם עלי והרי כל העם מקללוני : (יא) שריתך · השארתיך לשון שארית וכן פתרו מנחם אבל דונש פתר אותו לשון התרה ושריתיך כמו (דניאל ה') משרי קטרין ופתרון שריתיך כן הוא שנאמר הנה פתחתיך היום מן האזיקים (לקמן מ') כלומר ביום אשר הקים ה' את דברו נאמר לו ועתה הנה פתחתיך היום מן האזיקים אשר על ידיך אם טוב בעיניך לבוא אתי בבלה וגם ישראל בקשו ממנו שיתפלל בשבילם כאשר נאמר והתפלל בעדנו אל ה' אלהיך וגו' כי נשארנו מעט מהרבה (לקמן מ"ב) : אם לוא · לשון שבועה : הפגעתי בך בעת רעה · את האויב כשתבא עליהם הרעה יפגעו בך שתבקש רחמים עליהם כגון צדקיה אמר לו דרש נא בעדנו את ה' וגו' (לקמן כ"א) ד"א נבוזראדן יבקש מאתך אם טוב בעיניך לבוא אתי בבלה (לקמן מ') :

מצודת ציון

(י) מדון · ענין מריבה כמו ישתוק מדון (משלי כ"ו) : נשיתי · ענין הלואה כמו לא תהיה לו כנושה (שמות כ"ב) : מקללוני · הוא מלשון קללה ומלשון קלון ובזיון : (יא) אם לא · הוא ענין לשון שבועה וגזם ולא אמר והרי הוא כאדם האומר אם לא כן הוא יהיה כזאת וכזאת וכן אם לא בתים רבים (ישעיה ה') ורבים כמוהו : שריתיך · מלשון שארית ובא בחסרון אל"ף וכן וגם כל שרית ישראל (דה"א י"ב) : הפגעתי · ענין בקשה כמו ופגעו לי (בראשית כ"ג) :

מצודת דוד

הנשארה מעדת ישראל הם יהודה ובנימין אתן גם אותן לחרב לפני אויביהם : (י) אוי לי אמי · ירמיה היה מתאונן והסב הדבור מול אמו ואמר אוי לי אמי אשר ילדתני להיות איש ריב ומדון לכולם כי יריבו עמדי על שאני מוכיחם : לא נשיתי · לפעמים מריבים עם המלוה על שהוא נוגש כסף ההלואה ולפעמים מריבים עם הלוה על שאינו משלם ההלואה אבל אני לא הלויתי להם ולא הם הלוו לי ועכ"ז כולם מקללים ומבזים אותי : (יא) אמר ה' · אמר הנביא ה' אמר לי מה אתה חושש על קללתם הריני נשבע אם לא אשאיר אותך לסוף כל המקללים אותך ימותו וילכו שבי ואתה תשאר לטובה : אם לא · הריני נשבע אם לא בעת בוא הרעה והצרה אעיר אז את לב האויב הוא נבוזראדן להפגיע בך ולאלות פניך לבוא עמו לבבל

ולא

כָךְ בְּעֵת רָעָה וּבְעֵת צָרָה אֶת־הָאֹיֵב׃ יב הֲיָרֹעַ בַּרְזֶל ׀
בַּרְזֶל מִצָּפוֹן וּנְחֹשֶׁת׃ יג חֵילְךָ וְאוֹצְרוֹתֶיךָ לָבַז אֶתֵּן לֹא
בִמְחִיר וּבְכָל־חַטֹּאותֶיךָ וּבְכָל־גְּבוּלֶיךָ׃ יד וְהַעֲבַרְתִּי אֶת־
אֹיְבֶיךָ בְּאֶרֶץ לֹא יָדָעְתָּ כִּי־אֵשׁ קָדְחָה בְאַפִּי עֲלֵיכֶם תּוּקָד׃
טו אַתָּה יָדַעְתָּ יְהוָה זָכְרֵנִי וּפָקְדֵנִי וְהִנָּקֶם לִי מֵרֹדְפַי
אַל־לְאֶרֶךְ אַפְּךָ תִּקָּחֵנִי דַּע שְׂאֵתִי עָלֶיךָ חֶרְפָּה׃ טז נִמְצְאוּ

רש"י

(יב) הירוע ברזל ברזל מצפון · אומר אני ברזל הבא מצפון קשה משאר ברזל וכן פתרונו הם נמשלו לברזל הולכי רכיל נחשת וברזל (לעיל ו') ובירמיה נאמר נתתיך וגו' לעמוד ברזל ולחומות נחושת (לעיל א') ושלו חזק משלהם כי נבוכדנצר מצפון יבא כדבריו עליהם: הירוע · הירוצץ ברזל שלהם את שלך ד"א הירוצץ פ"פ הבא בעזרתכם שהוא קשה כברזל את נבוכדנצר שהוא ברזל הבא מצפון ונחשת ותרגום יונתן נוטה לצד זה: (יג) חילך · ל' ממון: ואוצרותיך · לישראל הוא אומר: ובבל חטאותיך · ולמען כל חטאותיך תהי זאת לך: ובבל גבוליך · אשר העמדת עבודת כוכבים בכולן: (טו) אל לארך אפך תקחני · תירגם יונתן לא תתן ארכא לעולבני אל תקח

מצודת דוד

ולא יקחך בשבי ביד חזקה כמ"ש אם טוב בעיניך לבוא אתי בבל בא ואשים את עיני עליך (לקמן מ'): (יב) הירוע · וכי אפשר שהברזל מההרבות שלך ישבר ברזל ההרבות שבא מצפון שהברזל חזק מאד ונחושת מעורב בו המחזיק עוד יותר וכן נאמ' הולכי רכיל נחושת וברזל (לעיל ו') כ"ל וכי תחשוב שאתה תתגבר במלחמה מול כ"נ הלא מאד יחזק ממך: (יג) לבז אתן · לו אתן לשלל ולא תקח בעדם מחיר ר"ל לא ישאיר אותך בארצך במחיר האוצרות שיקח כי יקחם דרך שלל: ובבל חטאותיך · כ"ז יהיה בכל חטאותיך שחטאת לה' ובכל גבוליך תשלח מבלי מקום נעדר: (יד) והעברתי · אעביר אותך מארצך ללכת עם אויביך בארץ אשר לא ידעת מאז: כי אש · אש החרון תבער באפי ועליכם תשרוף ר"ל עליכם אשפוך אש החרון: (טו) אתה ידעת ה' · את הרעה שעושים לי אנשי ענתות: זכרני ופקדני · זכור בי והשגיח עלי

מצודת ציון

(יב) הירוע · ענין שבירה כמו ורעו דליותיו (לעיל י"א): (יג) חילך · מלשון חיל ועושר כמו וישראל עושה חיל (במדבר כ"ד): לבז · מלשון בזה ושלל: מחיר · ענין דמי הדבר וערכו כמו אקנה מאותך במחיר (ש"ב כ"ד): (יד) קדחה · ענין הבערה כמו הן כלכם קודחי אש (ישעיה נ'): תוקד · ענין שריפה כמו ותיקד עד שאול (דברים ל"ב): (טו) ופקדני · ענין השגחה: שאתי · מלשון משא וסבל:

דְּבָרֶיךָ וָאֹכְלֵם וַיְהִי דְבָרְיךָ דברך קרי לִי לְשָׂשׂוֹן וּלְשִׂמְחַת
לְבָבִי כִּי־נִקְרָא שִׁמְךָ עָלַי יְהוָה אֱלֹהֵי צְבָאוֹת׃ יז לֹא־
יָשַׁבְתִּי בְסוֹד־מְשַׂחֲקִים וָאֶעְלֹז מִפְּנֵי יָדְךָ בָּדָד יָשַׁבְתִּי
כִּי־זַעַם מִלֵּאתָנִי׃ יח לָמָּה הָיָה כְאֵבִי נֶצַח וּמַכָּתִי אֲנוּשָׁה
מֵאֲנָה הֵרָפֵא הָיוֹ תִהְיֶה לִי כְּמוֹ אַכְזָב מַיִם לֹא נֶאֱמָנוּ׃

רש"י

את ריבי להניחו לארך אפך אלא מהר והנקם לי : שאתי · כמו סבלתי עליך · בשבילך : (טז) נמצאו דבריך ואכלם · לתאוה מתאוה והיו לי לששון כי דמיתי שישמעו אלי עמך : (יז) מפני ידך · מפני נבואה שבאה לי מאתך : ישבתי · יחידי ומשתומם באבלות כי נבואת זעם מלאתני בחורבן ביתך : (יח) אנושה · חולה כמו (ש"ב י"ב) ויאנש ויחלה בנה של בת שבע : היו תהיה לי · אתה הוה לי : כמו אכזב · כאדם שמבטחו נפסק ממנו שאתה מניחני להלעטר בידם : אכזב : מקור פוסק פיליינ"ג בלע"ז :

מצודת ציון

(יז) בסוד · ענין קיבוץ כי להמתיק סוד מתקבצין הרעים לו וכן על סוד בחורים (לעיל ו') : משחקים · מלשון שחוק ושמחה : ואעלוז · ענין שמחה : בדד · יחידי כמו איכה ישבה בדד (איכה א') : זעם · כעס וחרון : (יח) נצח · לעולם ר"ל זמן רב : אנושה · כאובה ביותר כמו אנוש חצי (איוב ל"ד) : מאנה · מלשון מיאון : אכזב · ענין הפסק ועזיבה כמו אשר לא יכזבו מימיו (ישעיה נ"ח) : נאמנו · ענין דבר

מצודת דוד

ועשה לי נקמה מרודפי : אל לארך אפך תקחני · ר"ל אל תניחני לאריכות אפך בנקמתי אבל מהרה חושה תנקום נקמתי מהם : דע · שים לב לדעת מה שאני נושא וסובל חרפה בעבורך במה שאני מתנבא בשמך : (טז) נמצאו דבריך · כששרתה עלי רוח הנבואה ונמצאו לי דבריך קבלתים בשמחה כאוכל דבר מה לתאוה וחזר ופירש יהי דברך לי לששון וגו' על כי נקרא שמך עלי אתה ה' וגו' ר"ל שמחתי היה על כי בא עלי שפע הנבואה להיות נקרא נביא ה' : (יז) לא ישבתי · אחר שקבלתי הנבואה לא ישבתי בקבוצת משחקים לשמוח עמהם : מפני ידך · מפני הנבואה הבאה לי מידך ישבתי בדד ויחידי כדרך המצטער כי מלאת אותי נבואת זעם הם היעודים הרעים מחורבן הבית והגלות כעס : (יח) כאבי נצח · ר"ל זה זמן רב אורבים עלי אנשי ענתות : ומכתי אנושה · המכה שעלי היא כאובה מאד ר"ל הם מכאיבים אותי ביותר : מאנה הרפא · ממאנת לקבל רפואה ר"ל אינם חוזרים מרעתם : היו תהיה לי · אתה תהיה למולי כמו מקור מים הנפסק ועזוב הנביעה ונתוספת ביאור אמר מים לא נאמנו שאין מתקיימים ומתמיד כי

יט לָכֵן כֹּה־אָמַר יְהוָה אִם־תָּשׁוּב וַאֲשִׁיבְךָ לְפָנַי תַּעֲמֹד
וְאִם־תּוֹצִיא יָקָר מִזּוֹלֵל כְּפִי תִהְיֶה יָשֻׁבוּ הֵמָּה אֵלֶיךָ
וְאַתָּה לֹא־תָשׁוּב אֲלֵיהֶם׃ כ וּנְתַתִּיךָ לָעָם הַזֶּה לְחוֹמַת
נְחֹשֶׁת בְּצוּרָה וְנִלְחֲמוּ אֵלֶיךָ וְלֹא־יוּכְלוּ לָךְ כִּי־אִתְּךָ אֲנִי
לְהוֹשִׁיעֲךָ וּלְהַצִּילֶךָ נְאֻם־יְהוָה׃ כא וְהִצַּלְתִּיךָ מִיַּד רָעִים
וּפְדִיתִיךָ מִכַּף עָרִיצִים׃ טז א וַיְהִי דְבַר־יְהוָה אֵלַי
לֵאמֹר׃ ב לֹא־תִקַּח לְךָ אִשָּׁה וְלֹא־יִהְיוּ לְךָ בָּנִים
וּבָנוֹת בַּמָּקוֹם הַזֶּה׃ ג כִּי־כֹה ׀ אָמַר יְהוָה עַל־הַבָּנִים
וְעַל־הַבָּנוֹת הַיִּלּוֹדִים בַּמָּקוֹם הַזֶּה וְעַל־אִמֹּתָם הַיֹּלְדוֹת

רש"י

מים לא נאמנו · לסמוך עליהם : (יט) לכן · בעבור שאני סובל הצרות האלה : כה אמר ה' · לי : אם תשוב · אתה ישראל ע"י : ואשיבך · אני אליו אמר לי לפני תעמוד : ואם תוציא יקר מזולל · אם תוציא אדם הגון מאדם רשע שתחזירנו למוטב : כפי תהיה · שאני גוזר גזרה ואתה מבטלה : ישובו המה אליך ואתה לא תשוב אליהם · ת"י ויתובון אינון לפתגמך

מצודת דוד

כמו כן חדלת ממני העזרה וההצלה מן הקמים עלי : (יט) לכן כה אמר ה' · שלא יקופח שכרי וכן אמר אם אתה ישראל תשוב לה' ואני אשיבך ר"ל תשובתך תהיה על ידי בגמול זה הבטיחני לומר לפני תעמוד עד עולם ולא תפסק הנבואה ממך ואם תוציא את מי מן הזוללות להיות אדם יקר אז תהיה כפי כי תתקיים גזרתך כמו גזרתי : ישובו המה אליך · זהו דבר אפשרות שהמה ישובו אליך להיות כשרים כמותך ואל תדאג לילך אליהם בשליחותי כי פן תלמוד ממעשיהם להיות כמוהם כי תהיה בטוח מזה : (כ) ונתתיך · אתן אותך מול העם הזה להיות חזק כחומת נחשת בצורה ועם כי ילחמו עליך לא יוכלו לך כי אני אושיעך : (כא) מיד רעים · הם אנשי ענתות : מכף עריצים · המזיקים ממך בכח הזרוע וכפל הדבר במ"ש : טז (ב) ולא יהיו וגו' · למען

מצודת ציון

המתקיים כמו יתד במקום נאמן (שם כ"ב) : (יט) יקר · מכובד וחשוב : מזולל · ענין הרבות האכילה ורדיפת התאוה וכן זולל וסובא (דברים כ"א) : (כ) בצורה · חזקה : יוכלו · מל' יכולת : (כא) ופדיתיך · מלשון פדיון : מכף · מיד : עריצים · חזקים כמו גבור עריץ (לקמן כ) :

אוֹתָם וְעַל־אֲבוֹתָם הַמּוֹלִדִים אוֹתָם בָּאָרֶץ הַזֹּאת׃ ד מְמוֹתֵי
תַחֲלֻאִים יָמֻתוּ לֹא יִסָּפְדוּ וְלֹא יִקָּבֵרוּ לְדֹמֶן עַל־פְּנֵי הָאֲדָמָה
יִהְיוּ וּבַחֶרֶב וּבָרָעָב יִכְלוּ וְהָיְתָה נִבְלָתָם לְמַאֲכָל לְעוֹף
הַשָּׁמַיִם וּלְבֶהֱמַת הָאָרֶץ׃ ה כִּי־כֹה ׀ אָמַר יְהוָה אַל־
תָּבוֹא בֵּית מַרְזֵחַ וְאַל־תֵּלֵךְ לִסְפּוֹד וְאַל־תָּנֹד לָהֶם כִּי־
אָסַפְתִּי אֶת־שְׁלוֹמִי מֵאֵת הָעָם הַזֶּה נְאֻם־יְהוָה אֶת־
הַחֶסֶד וְאֶת־הָרַחֲמִים׃ ו וּמֵתוּ גְדֹלִים וּקְטַנִּים בָּאָרֶץ
הַזֹּאת לֹא יִקָּבֵרוּ וְלֹא־יִסְפְּדוּ לָהֶם וְלֹא יִתְגֹּדַד וְלֹא

ר ש " י

ואת לא תתוב למטעי בתריהון: טז (ה) בית מרזח · משתה כספרי בפרשת בית פעור ראיתי חזרו לעשות להם מרזיחין אבל רבותינו פירשו מרזח אבל: תנוד · תקונן: כי אספתי את שלומי וגו' · כשהיה אברהם אביהם עושה צדקה ומשפט נתתי לזרעו חסד ורחמים ושמר ה' אלהיך לך וגו' (דברים ז') ונתן לך רחמים (שם י"ג) הם הפכו לענה משפט וצדקה לארץ הניחו (עמוס ה') אף אני חזרתי ואספתי אלי את חסדי ואת רחמי אספתי אשואי"ש בלע"ז כמו אסף אלהים את חרפתי (בראשית ל'): (ו) ומתו גדולים וקטנים · ואחר שהכל מתים מה לך לספוד: ולא יתגודד ולא יקרח להם · דרך האבלים להתגודד ולשרט בשרם ולקרות קרחה בראשם

מצודת ציון

טז (ד) תחלואים · מלשון חולי: לדומן · לזבל: (ה) בית מרזח · בית אבל וכן וסר מרזח סרוחים (עמוס ו'): תנוד · מלשון נדידה: להם · עליהם: אספתי · ענין כליון כמו אסף אסיפם (לעיל ח): (ו) יתגודד · ענין שריטת הבשר כמו ויתגודדו כמשפטם (מ"א י"ח):

מצודת דוד

למען לא יהיו לך בנים וכו': (ג) המולידים · המעברים אותם: (ד) ממותי תחלואים · ממיתת תחלואי רעב ימותו כמ"ש ואם באתי העיר והנה תחלואי רעב (לעיל י"ד): לא יספדו · כי יהיו טרודים בצרתם: ולא יקברו · כי ירבו מאד ולא יספיקו לקברם ויהיו מושלכים ע"פ האדמה כזבל: למאכל וגו' · הואיל ולא יקברו: ולבהמת הארץ · ר"ל לחית הארץ כי חיה בכלל בהמה: (ה) כי כה וגו' · ר"ל כי כן אמר לי ה' וגו' למען היות לאות: בית מרזח · לבית אבל לנחמו: ואל תנוד · דרך המנחמים לנודד בראש: כי אספתי · ר"ל זה להם לאות אשר כליתי מהם את שלומי ולא אעשה עמהם חסד ולא ארחם עליהם: (ו) לא יקברו · בעבור הרבוי: ולא יספדו · בעבור טרדות הצרות: ולא יתגדד וגו'

יִקָּרֵחַ לָהֶם׃ ז וְלֹא־יִפְרְסוּ לָהֶם עַל־אֵבֶל לְנַחֲמוֹ עַל־
מֵת וְלֹא־יַשְׁקוּ אוֹתָם כּוֹס תַּנְחוּמִים עַל־אָבִיו וְעַל־אִמּוֹ׃
ח וּבֵית־מִשְׁתֶּה לֹא־תָבוֹא לָשֶׁבֶת אוֹתָם לֶאֱכֹל וְלִשְׁתּוֹת׃
ט כִּי כֹה אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל הִנְנִי מַשְׁבִּית
מִן־הַמָּקוֹם הַזֶּה לְעֵינֵיכֶם וּבִימֵיכֶם קוֹל שָׂשׂוֹן וְקוֹל
שִׂמְחָה קוֹל חָתָן וְקוֹל כַּלָּה׃ י וְהָיָה כִּי תַגִּיד לָעָם
הַזֶּה אֵת כָּל־הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה וְאָמְרוּ אֵלֶיךָ עַל־מֶה
דִבֶּר יְהוָה עָלֵינוּ אֵת כָּל־הָרָעָה הַגְּדוֹלָה הַזֹּאת וּמֶה
עֲוֹנֵנוּ וּמֶה חַטָּאתֵנוּ אֲשֶׁר חָטָאנוּ לַיהוָה אֱלֹהֵינוּ׃

רש"י

ומכל מקום לישראל אסור ולא הזכירו כאן אלא לדוגמת אבל : (ז) ולא יפרסו · לשון שבירה כמו (דניאל ה') מנא מנא תקל ופרסין שמברין את האבלים ברחבה ופורסין להם ברכה המוציא כי הוא יברך הזבח (שמואל א' ט') תירגם יונתן ארי הוא פרים על מזונא : ולא ישקו אותם וגו' · הרי טעם למה שאמרתי אל תלך לספוד : (ח) ובית משתה · אשר אמרתי לך למעלה

מצודת דוד

וגו' · לא ישרטו בשרם ולא יתלשו שער ראשם כי יהיו מבולבלים בצרתם ולא יחושו על מתיהם (ועם כי אסרה התורה לשרוט שריטות ולעשות קרחה על מת מכל מקום דרכם היה לעשות כן אשר לא כדת) : (ז) ולא יפרסו להם · לא יפרסו פרוסת המוציא עליהם בעבור הברכת האבל לנחמו על מת (כי סעודה הראשונה אין האבל אוכל משלו ומברין אותו משל אחרים) : ולא ישקו · כי הדרך הוא להשקות האבלים כוס תנחומים אבל אז יהיו טרודים בצרתם ולא יעשו הדברים הראוים : על אביו · לכל אחד על אביו ועל אמו : (ח) ובית משתה · לבית משתה נשואין לא תבוא לשבת עמהם לאכול ולשתות וזה למען היות להם למופת ולאות : (ט) הנני משבית · אבטל ואמנע מן המקום הזה וגו' : לעיניכם ובימיכם · היא היא וכפל הדבר במ"ש : קול חתן · קול שמחת חתן : (י) ואמרו אליך · ואם יאמרו אליך :

מצודת ציון

יקרח · ענין מריטת השער כמו קרחי וגוזי (מיכה א) : (ז) יפרסו · מלשון פריסה ושבירה כמו פרוס לרעב לחמך (ישעיה נח) : כוס · ר"ל כוס יין : (ח) משתה · ענין סעודה כמו עשה משתה (אסתר א) : לשבת · מלשון ישיבה : אותם · עמהם : (יא) משבית · ענין בטול כמו שבת

על

יא וְאָמַרְתָּ אֲלֵיהֶם עַל אֲשֶׁר־עָזְבוּ אֲבוֹתֵיכֶם אוֹתִי נְאֻם־
יְהוָה וַיֵּלְכוּ אַחֲרֵי אֱלֹהִים אֲחֵרִים וַיַּעַבְדוּם וַיִּשְׁתַּחֲווּ לָהֶם
וְאֹתִי עָזָבוּ וְאֶת־תּוֹרָתִי לֹא שָׁמָרוּ׃ יב וְאַתֶּם הֲרֵעֹתֶם
לַעֲשׂוֹת מֵאֲבוֹתֵיכֶם וְהִנְּכֶם הֹלְכִים אִישׁ אַחֲרֵי שְׁרִרוּת
לִבּוֹ־הָרָע לְבִלְתִּי שְׁמֹעַ אֵלָי׃ יג וְהֵטַלְתִּי אֶתְכֶם מֵעַל
הָאָרֶץ הַזֹּאת עַל־הָאָרֶץ אֲשֶׁר לֹא יְדַעְתֶּם אַתֶּם וַאֲבוֹתֵיכֶם
וַעֲבַדְתֶּם־שָׁם אֶת־אֱלֹהִים אֲחֵרִים יוֹמָם וָלַיְלָה אֲשֶׁר לֹא־
אֶתֵּן לָכֶם חֲנִינָה׃ יד לָכֵן הִנֵּה־יָמִים בָּאִים נְאֻם־יְהוָה
וְלֹא־יֵאָמֵר עוֹד חַי־יְהוָה אֲשֶׁר הֶעֱלָה אֶת־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל
מֵאֶרֶץ מִצְרָיִם׃ טו כִּי אִם־חַי־יְהוָה אֲשֶׁר הֶעֱלָה אֶת־
בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מֵאֶרֶץ צָפוֹן וּמִכֹּל הָאֲרָצוֹת אֲשֶׁר הִדִּיחָם

רש"י

לא תבוא זה הטעם הנני משבית מן המקום הזה וגו': (יג) ועבדתם שם את אלהים אחרים · ת"י ותפלחון תמן לעממיא פלחי טעותא יומם ולילי: (יד) לכן · לשון שבועה אף על פי שבגדתם בי שבועה היא בידי שאגאל אתכם: ולא יאמר עוד וגו' · רבותינו דרשו (ברכות י"ב) לא שתעקר יציאת מצרים ממקומה אלא גאולה אחרונה עיקר ויציאת מצרים טפל לה:

מצודת ציון

נוגה (ישעיה יד): (יב) שרירות · ענין ראיה והבטה: לבלתי · כמו לבלי: (יג) והטלתי · ענין השלכה כמו ויטילו את הכלים (יונה א'): חנינה · מלשון חן: (יד) העלה · מלשון עליה: (טו) הדיחם · מלשון

מצודת דוד

על מה · בעבור מה: (יא) ואותי עזבו · לא האמינו בי בלבם ולא שמרו תורתי: (יב) הרעותם · עשיתם הרע עוד יותר מאבותיכם: והנכם · והנה אתם הולכים כל איש אחר מה שלבו הרע מראה לו ומתאוה לה: לבלתי שמוע אלי · ר"ל כל עצם התאוה היא לבל שמוע אלי: (יג) והטלתי · לכן אשליך אתכם וגו': אשר לא ידעתם · מאז גם אתם גם אבותיכם: את אלהים אחרים · ר"ל את העובדי כוכבים העובדים אלהים אחרים: אשר וגו' · על אשר לא אתן לכם חן בעיני העובדי כוכבים לכן תעבדו אותם יומם ולילה ולא תמצאו מנוח: (יד) לכן · ר"ל הואיל והצרות יהיו מרובות כ"כ לכן תהיה הגאולה ממנה חשובה עד מאד כי אז לא יאמר עוד מי בשבועתו חי ה' אשר העלה וגו' מארץ מצרים: (טו) כי אם · כי אז יאמרו בשבועתם חי ה' אשר העלה

שָׁמָּה וַהֲשִׁבֹתִים עַל־אַדְמָתָם אֲשֶׁר נָתַתִּי לַאֲבוֹתָם׃
טז הִנְנִי שֹׁלֵחַ לְדַוָּגִים לדיגים קרי רַבִּים נְאֻם־יְהוָה וְדִיגוּם
וְאַחֲרֵי־כֵן אֶשְׁלַח לְרַבִּים צַיָּדִים וְצָדוּם מֵעַל כָּל־הַר וּמֵעַל
כָּל־גִּבְעָה וּמִנְּקִיקֵי הַסְּלָעִים׃ יז כִּי עֵינַי עַל־כָּל־דַּרְכֵיהֶם
לֹא נִסְתְּרוּ מִלְּפָנָי וְלֹא־נִצְפַּן עֲוֹנָם מִנֶּגֶד עֵינָי׃ יח וְשִׁלַּמְתִּי
רִאשׁוֹנָה מִשְׁנֵה עֲוֹנָם וְחַטָּאתָם עַל חַלְּלָם אֶת־אַרְצִי
בְּנִבְלַת שִׁקּוּצֵיהֶם וְתוֹעֲבוֹתֵיהֶם מָלְאוּ אֶת־נַחֲלָתִי׃

רש"י

(טז) ודיגום · מה הדייג שולהו מתוך מקום גדולו אף אלו ילכדו אותם בתוך העיר ומה עסקו של דג משנלכד הוא מת כך אביא עליהם הורגים ואחר כך אשלח ציידים לנשארים ולבורחים מן החרב על ההרים והגבעות וצדום להגלותם בשבי : (יח) משנה עונם · את ששנו על עונם לעבות עונות

מצודת דוד

וגו' מארץ צפון ומשאר ארצות אשר הדיחם שמה כי הגאולה הזאת תהיה הטובה יותר לפי מרבית הצרות שיסבלו בגולה ויזכירו יותר בזה הגאולה : והשיבותים · כן יאמרו בשבועתם חי ה' אשר העלה וגו' ואשר השיבותי אותם על אדמתם (וזהו מאמר המקום כמדבר בעדו אבל הם יאמרו להשיב אותם וגו' וכמדברים בעדם):(טז)הנני שולח · חזר לדבר ולומר הנה הצרות ירבו מאד ובתחלה אשלח לדיגים רבים וגו' ר"ל ציידי הדגים : ודיגום · יצודו הדגים ור"ל בתחלה יקחו העובדי כוכבים בשבי את הנמצאים בתוך העיר כדיגים האלה הצדים הדגים במקום גדולם ומאסף כולם ברשתו : צידים · הם ציידי החיות : מעל כל הר · ר"ל ילכדו גם הבורחים על ההרים כדרך הצייד הרודף בהרים לצוד החיות : ומנקיקי · הבורחים על שני הסלעים : (יז) כי עיני · משגיח אני על דרכיהם : לא נסתרו וגו' · כפל הדבר במ"ש וכפל עוד ואמר ולא נצפן וגו' וזהו לחוזק הענין : (יח) ושלמתי ראשונה · טרם בוא הגאולה אשלם להם בתחלה על מה ששנו בעון אבותם לכפלם שוב : בנבלת · במה שהעמידו בה עבודת כוכבים המאוסים כנבלת השקץ : ותועבותיהם · עם תועבותיהם מלאו

מצודת ציון

דחיה : והשבותים · מל' השבה : על אדמתם · אל אדמתם : (טז) לדיגים · הצדים את הדגים : ודיגום · ר"ל יצודו דגים וכן עולל יעוללו (לעיל ו): ור"ל ילקטו העוללות : ומנקיקי · כן יקרא שן הסלע השולט וכן בנקיק הסלע (לעיל יג) : (יז) נצפן · ענין הסתרה כמו יצפון לישרים (משלי ב) : (יח) משנה · מל' שנים וכפל : חללם · מלשון חלול : שקוציהם · מלשון שקץ ושרץ :

יט יְהוָה עֻזִּי וּמָעֻזִּי וּמְנוּסִי בְּיוֹם צָרָה אֵלֶיךָ גּוֹיִם יָבֹאוּ
מֵאַפְסֵי־אָרֶץ וְיֹאמְרוּ אַךְ־שֶׁקֶר נָחֲלוּ אֲבוֹתֵינוּ הֶבֶל וְאֵין־
בָּם מוֹעִיל׃ כ הֲיַעֲשֶׂה־לּוֹ אָדָם אֱלֹהִים וְהֵמָּה לֹא אֱלֹהִים׃
כא לָכֵן הִנְנִי מוֹדִיעָם בַּפַּעַם הַזֹּאת אוֹדִיעֵם אֶת־יָדִי וְאֶת־
גְּבוּרָתִי וְיָדְעוּ כִּי־שְׁמִי יְהוָה׃ יז א חַטַּאת יְהוּדָה כְּתוּבָה
בְּעֵט בַּרְזֶל בְּצִפֹּרֶן שָׁמִיר חֲרוּשָׁה עַל־לוּחַ לִבָּם וּלְקַרְנוֹת

רש"י

אבותיהם וי"ת כן ואשלם לתניינין כקדמאין על חד תרין: (יט) ה' עוזי ומעוזי ומנוסי · אנטיפיימאנ"ס בלע"ז ומנחם חברו לשון פלא כמו נתתה ליראיך נס להתנוסס (תהלים ס') וכן ה' נסי (שמות י"ז) ודונש פתר אותו ל' מנוס ממש: אליך גוים יבאו · סוף העובדי כוכבים לשוב אליך ולעבדך שכם אחד ויאמרו איך עשו להם אלהים והמה לא אלהים: מאפסי · כמו מקצה: נחלו · לשון נחלה: מועיל · לשון תועלת: (כא) כי שמי ה' · כמשמעו שאני מושל ושליט לקיים גזרתי: יז (א) בעט ברזל · משל הוא כלומר חקוקה בשיקוע ואין כותה לימחק: חרושה · הקוקה כזה שהוא

מצודת ציון

(יט) עוזי ומעוזי · ענין חוזק: ומנוסי · מלשון ניסה ובריחה: מאפסי · מקצות כי בקצות הארץ כאלו אפס וכלה: מועיל · מלשון תועלת: יז (א) בעט · בקולמוס כמו לשקר עשה עט (לעיל ח'): בצפורן · זהו שעל האצבעות ממעל וכן ועשתה את צפרניה (דברים כ"א) ולפי שדרך האדם לחתור בצפרניו קרא לעט בלשון צפורן בדרך שאלה: שמיר · כן נקרא ברזל החזק וכן כשמיר חזק מצור (יחזקאל ג'): חרושה · חרותה בעומק כחרישה: לוח · נסר ודף כמו ואת כל לחותים (שם כ"ז): ולקרנות · הם הבליטות

מצודת דוד

את נחלתי וכפל הדבר במ"ש: (יט) ה' עוזי ומעוזי · אמר הנביא אתה ה' חוזקי וכפל המלה לחזוק הענין: ביום צרה · כשבאה צרה אני נס אליך להמלט והוא ענין מליצה לומר אז אבטח בך: אליך · הן ידעתי שבסוף הדבר יהיה שהעובדי כוכבים מקצות הארץ יבואו אליך להאמין בך ויאמרו שעבודת כוכבים אשר נחלו אבותינו להיות להם לאלהים אך המה שקר והבל ואין בהם תועלת: (כ) היעשה · וכי ראוי שאדם במעשה ידיו יעשה לעצמו אלהים הלא בני אדם עצמם אינם אלהים ואיך יהיו מעשה ידיהם טובים מהם: (כא) לכן · אמר במקום ה' הואיל וכן יהיה לעתיד לכן הנני מודיעם עתה אשר בפעם הזאת בגאולה העתידה אודיעם את כח ידי ואת גבורתי ואז ידעו אשר שמי ה' המורה על היכולת המוחלט ולא יהיו עוד נבוכים בדבר כמו שהיו לשעבר בגאולות הראשונות: יז (א) חטאת

מִזְבְּחוֹתֵיכֶם׃ ב כִּזְכֹּר בְּנֵיהֶם מִזְבְּחוֹתָם וַאֲשֵׁרֵיהֶם עַל-
עֵץ רַעֲנָן עַל גְּבָעוֹת הַגְּבֹהוֹת׃ ג הֲרָרִי בַּשָּׂדֶה חֵילְךָ
כָל-אוֹצְרוֹתֶיךָ לָבַז אֶתֵּן בָּמֹתֶיךָ בְּחַטָּאת בְּכָל-גְּבוּלֶיךָ׃
ד וְשָׁמַטְתָּה וּבְךָ מִנַּחֲלָתְךָ אֲשֶׁר נָתַתִּי לָךְ וְהַעֲבַדְתִּיךָ

רש"י

חורש בעומק: על לוח לבם · שאינם שוכחין ע"ג שלהם: (ב) כזכור בניהם מזבחותם · כזכירת בניהם כן היתה להם זכירת מזבחותם כאדם שיש לו געגועין על בנו · ומדרש אגדה בעט ברזל בצפורן שמיר ע"י ירמיה שנקרא עמוד ברזל וע"י יחזקאל שנאמר לו (יחזקאל ג') כשמיר חזק מצור נתתי מצחך: ואשריהם · אשר על עץ רענן על עץ כמו אצל וכן ת"י תחות כל אילן עבוף: (ג) הררי בשדה · ירושלים שיושבת בהר שמישור כל סביב העיר מישור שדה ולשון הררי כמו ערבי (ישעיה י"ג) על שם שיושב בערבה מונטיינד"ש בלע"ז יושבי ההר (ס"א יושבת ההר): חילך · כמו ממונך: במותיך בחטאת · במותיך עשויות בחטא לשם ע"ג בכל גבוליך: (ד) ושמטתה · על כרחך תשמט את ארצך את אשר לא שבתה בשבתותיכם שאמרתי לכם ושבתה הארץ

מצודת דוד

יהודה · מוסב למעלה לומר הנה בסוף גם העובדי כוכבים יעזבו הפסילים ויאמינו בה' והנה יהודה עדיין עתה חטאתם שמורה בלבם כאלו כתובה שמה בקולמוס מברזל ובצפורן השמיר החוקק בחוזקה ובעומק רב: חרושה · חרותה בעומק כמו שמחרישה: על לוח לבם · הם דפנות הלב כי הוא עשוי כעין דפנות ותלוים ואמר בדרך משל: ולקרנות · גם בקרנות מזבחותיכם חקוק וחרות חטאתכם כי על הקרנות ההם יתמידו לזרוק דם לעבודת כוכבים וכאומר בין במחשבת הלב בין במעשה שמור הדבר אצלכם: (ב) כזכור · כמו שיתמידו לזכור בניהם כן זוכרים מזבחותם ואשריהם: על עץ רענן · סמוך לעץ רענן ומוסב על מזבחות שהעמידום סמוך לעץ רענן ועל הגבעות הגבוהות: (ג) הררי · ר"ל אתם יהודה העובדים לעבודת כוכבים העומדים על ההרים הנה חילך יוציאו השוללים ויחלקו ביניהם בשדה במקום אשר יחנו שם וכל האוצרות הטמונות אתן להם לבזה: במותיך · ר"ל בעבור במותיך העשוים בחטאת לעבודת כוכבים העומדים בכל גבוליך מקום אחד לא נעדר: (ד) ושמטתה · תעזוב את האדמה מלעבדה בחרישה וזריעה:

מצודת ציון

שבארבע זויות המזבח וכן ועשית קרנותיו (שמות כ"ז) והלמ"ד הוא במקום בי"ת וכן ישבת לכסא (תהלים ט'): (ב) ואשריהם · הוא אילן הנעבד: רענן · ענין לחות ורטיבות כמו בשמן רענן (שם צ"ב): (ג) הררי · מלשון הר: חילך · עשרך: לבז · לבזה ושלל: במותיך · מלשון במה: (ד) ושמטתה · מלשון השמטה ועזיבה כמו שמוט כל בעל משה ידו

אֶת־אֹיְבֶיךָ בָּאָרֶץ אֲשֶׁר לֹא־יָדָעְתָּ כִּי־אֵשׁ קְדַחְתֶּם בְּאַפִּי
עַד־עוֹלָם תּוּקָד׃ ה כֹּה ׀ אָמַר יְהוָה אָרוּר הַגֶּבֶר אֲשֶׁר
יִבְטַח בָּאָדָם וְשָׂם בָּשָׂר זְרֹעוֹ וּמִן־יְהוָה יָסוּר לִבּוֹ׃ ו וְהָיָה
כְּעַרְעָר בָּעֲרָבָה וְלֹא יִרְאֶה כִּי־יָבוֹא טוֹב וְשָׁכַן חֲרֵרִים
בַּמִּדְבָּר אֶרֶץ מְלֵחָה וְלֹא תֵשֵׁב׃ ז בָּרוּךְ הַגֶּבֶר אֲשֶׁר
יִבְטַח בַּיהוָה וְהָיָה יְהוָה מִבְטַחוֹ׃ ח וְהָיָה כְּעֵץ ׀ שָׁתוּל

רש"י

(ויקרא כ"ה) : ובך · אנקם מהמעת נחלתך אשר נתתי לך שלא עשית רצוני להשמיטה (ד"א ובך מנחלתך ובך אנקם מנחלתך שאגלה אותך ממנה) : כי אש קדחתם באפי · יקדחם בנחירי : (ה) אשר יבטח באדם · בחריש וקצירו לומר אזרע בשביעית ואוכל : זרועו · כמו עזרו וכת"י רוחצניה : ומן ה' יסור לבו · שהשביתו (שם) וצויתי את ברכתי לכם כך שמעתי : (ו) כערער · כעץ יחידי לשון ערירי (בראשית ט"ו) ויש אומר דגאשטי"ה בלע"ז ומנחם פירש שם עץ מעצי היער ופרעה שמו וכ"פ כערער במדבר (לקמן מ"ח) עץ אחד מעצי היער : בערבה · לשון מישור : חררים · יובש כמו חרה מני חורב (איוב ל') : ארץ מלחה · ארץ שהיא מליחה ולא תשא

מצודת ציון

(דברים ט"ו) : קדחתם · תוקד · ענין הבערה ושריפה כמו אש קדחה באפי עליכם תוקד (לעיל ט"ו) : (ה) ארור · ענין קללה : הגבר · האיש : בשר · ר"ל אדם שהוא בשר : זרועו · חזקו : (ו) כערער · שם עץ מדבר וכן כערער במדבר (לקמן מ"ח) : בערבה · ענינו כמו מדבר : חררים · ענין יובש כמו נחר מפיח (לעיל ו') : מלחה · מלשון מלח : (ח) שתול · נטוע כמו שתולים

מצודת דוד

ובך · ר"ל לא מרצונך העזוב עבודה אלא בך תהיה העזיבה כי תהיה נעזב מנחלתך וגו' ולא תהיה שמה לעבדם וזה בגמול שלא שמטו בשביעית : והעבדתיך · ר"ל אבל אתה תעבוד אדמת האויב בארץ אשר לא ידעת מאז: כי אש · הבערתם חמתי והשרוף עד עולם רצה לומר הכעס עליכם זמן מרובה : (ה) אשר יבטח באדם · ר"ל ולא ימצאו עזר ממלכי האדמה כי ארור הגבר וגו' : ושם · ומשים חזקו ובטחונו בבשר ודם ומסיר לבו מבטוח בה' : (ו) והיה · הבוטח באדם יהיה כערער הגדל בערבה : ולא יראה · אינו רואה כשבא טובה בעולם והם הגשמים ור"ל לא עליו יהיו הגשמים : ושכן חררים · שוכן שם ביבשות מרוב התמימות שבמדבר : ארץ מלחה · והיא ארץ שעפרה מלוח ואינה מיושבת והוא כפל ענין במ"ש : (ז) והיה ה' מבטחו · ר"ל כמו שיבטח בו כן יהיה לו למבטח ולעזרה : (ח) והיה כעץ שתול · יהיה ממולא בטוב כאילן הנטוע אצל המים ושרשיו

עַל־מַ֫יִם. וְעַל־יוּבַל֙ יְשַׁלַּ֣ח שָׁרָשָׁ֔יו וְלֹ֤א יִרְאֶה֙ יראה ק' כִּֽי־
יָבֹ֣א חֹ֔ם וְהָיָ֥ה עָלֵ֖הוּ רַעֲנָ֑ן וּבִשְׁנַ֤ת בַּצֹּ֙רֶת֙ לֹ֣א יִדְאָ֔ג וְלֹ֥א
יָמִ֖ישׁ מֵעֲשׂ֥וֹת פֶּֽרִי׃ ט עָקֹ֥ב הַלֵּ֛ב מִכֹּ֖ל וְאָנֻ֣שׁ ה֑וּא מִ֖י
יֵדָעֶֽנּוּ׃ י אֲנִ֧י יְהוָ֛ה חֹקֵ֥ר לֵ֖ב בֹּחֵ֣ן כְּלָי֑וֹת וְלָתֵ֤ת לְאִישׁ֙
כִּדְרָכָ֔ו כדרכיו קרי כִּפְרִ֖י מַעֲלָלָֽיו׃ יא קֹרֵ֤א דָגַר֙ וְלֹ֣א יָלָ֔ד

ר ש " י

קמץ בז"ק

מיושבת: (ח) ולא יראה · שעץ כי יבא חום: בצורת · לשון רעב פאמנ"א בלע"ז · ל"א בצורת לשון מנע וכן הברו מנהם: לא ידאג · לא יפחד: (ט) עקוב הלב · מלא תואנה ועקובה מכל רעה: ואנוש · לשון חולי ותליו הוא זה: מי ידענו · הוא שבור מי ידענו אני ה' חוקרו: (יא) קורא דגר · קוק"ו גלוצנ"ש בלע"ז: ולא ילד · הקורא הזה מושך אחריו אפרוחים שלא ילד: דגר · הוא לפצוף שמצפצף כעוף בקולו למשוך

מצודת דוד

מתפשטים אצל פלגי מים: ולא יראה · ר"ל לא ירגיש כשיבוא חום ושרב הואיל והוא נטוע אצל המים המלחלחים אותו: והיה עלהו רענן · העלים שבו יהיו רטובים: ובשנת בצורת · בשנה שיהיה מניעת גשמים: לא ידאג · הוא ר"ל לא יזיק לו: ולא ימיש · לא יסור מלגדל פירות ור"ל וכן יהיה הבוטח בה' שלא יחסר לו שום דבר ולא ידאג מהצרות המתרגשות בעולם: (ט) עקוב הלב · עם כי לב האדם הוא מעוקם ומעוות יותר מכל אבריו ויש לו מכאוב חזק ור"ל דעה נפסדת לחשוב מי הוא היודע תעלומות לבו אם הוא בוטח באמת או לא: (י) אני ה' · ר"ל אולם אני ה' חוקר לב האדם ובוחן מחשבות הכליות לדעת מה היא למען לתת לכל איש כדרכי לבו וכפרי מעלליו הם המחשבות שהם מעשה הלב ודרכיו וכפל הדבר במ"ש: (יא) קורא דגר · כמו עוף הקורא ממשיך אחריו אפרוחים בצפצוף הקול והוא לא ילדם שהוא דבר שאין מתקיים כי כשיגדלו יבינו שהוא לא ילדם ויעזבו

מצודת ציון

בבית ה' (תהלים נב): יובל · פלגי מים כמו על יבלי מים (ישעיה מד): ישלח · ענין התפשטות וכן השלח קציריה (תהלים פ'): חום · מלשון חמימות: עלהו · העלין: רענן · ענין לחות: בצורת · ענין מניעת הגשמים וכן על דברי הבצרות (לעיל י"ד): ידאג · מלשון דאגה: ימיש · ענין הסרה כמו לא ימיש עמוד הענן (שמות י"ג): (ט) עקוב · ענין עקום ועוות וכן כל אח עקוב יעקב (לעיל ט'): ואנוש · ענין מכאוב חזק כמו אנוש חצי (איוב ל"ד): (י) חקר · ענין חפוש ודרישה: בוחן · מל' בחינה ונסיון: מעלליו · מעשיו: (יא) קורא · שם עוף וכן כאשר ירדוף הקורא בהרים (ש"א כ"ו): דגר · ענין צפצוף העוף

עֹשֶׂה עֹשֶׁר וְלֹא בְמִשְׁפָּט בַּחֲצִי יָמָו ימיו קרי יַעַזְבֶנּוּ
וּבְאַחֲרִיתוֹ יִהְיֶה נָבָל׃ יב כִּסֵּא כָבוֹד מָרוֹם מֵרִאשׁוֹן
מְקוֹם מִקְדָּשֵׁנוּ׃ יג מִקְוֵה יִשְׂרָאֵל יְהוָה כָּל־עֹזְבֶיךָ יֵבֹשׁוּ
יְסוּרַי וסורי קרי בָּאָרֶץ יִכָּתֵבוּ כִּי עָזְבוּ מְקוֹר מַיִם־חַיִּים
אֶת־יְהוָה׃ יד רְפָאֵנִי יְהוָה וְאֵרָפֵא הוֹשִׁיעֵנִי וְאִוָּשֵׁעָה
כִּי תְהִלָּתִי אָתָּה׃ טו הִנֵּה־הֵמָּה אֹמְרִים אֵלַי אַיֵּה דְבַר־

רש"י

האפרוחים אחריו ואלו שהקורא דגר לא ילכו אחריו משיגדלו שאינם מינו כך עושה עושר ולא במשפט: יהיה נבל · מחקרי רשעא: (יב) כסא כבוד וגו' · לפי שבא לומר כל עוזביך יבושו מתחיל בקילוסו של מקום ומדבר לפניו אתה שכסא כבוד מרום מראשית בריאת עולם ומכוון כנגד מקדשנו: (יג) מקוה ישראל ה' · יושב עליו לפיכך כל עוזביך יבושו: וסורי בארץ יכתבו · אותם שסרים מדברי שאינם שומעים שליחותי בקברות תחתיות ארץ יכתבו: (יד) כי תהלתי אתה · כך אני מתהלל ומתפאר לומר שאתה

מצודת ציון

להמשיך האפרוחים אחריו כמו ודגרה בצלה (ישעיה ל"ד): עושה · ענין אסיפה כמו וישראל עושה חיל (במדבר כ"ד): ובאחריתו · בסופו: נבל · פחות ונבזה: (יב) כסא · כמו ככסא ותחסר כ"ף הדמיון וכן ייטיב גהה (משלי י"ז) ומשפטו כגהה: מרום · השמים הרמים: מראשון · מאז ומקדם: (יג) מקוה · מלשון תקוה: וסורי · מל' הסרה: מקור · מעין:

מצודת דוד

אותו כן הוא המקבץ עושר ולא במשפט יושר כ"א בערמת הלב כי העושר הזה לא יתקיים בידו ובחצי ימיו יעזוב העושר ההוא ובסוף יגולה לאנשים ערמת לבו ויהיה מוחזק לנבל: (יב) כסא כבוד · כמו כסא הכבוד והוא שמי מרום כמ"ש השמים כסאי (ישעיה ס"ו): מראשון · ההוכן לך מקדם כמ"ש נכון כסאך מאז (תהלים צ"ג): מקום מקדשנו · ר"ל כן הוא מקום מקדשנו · כי כמו שהשכינה היא בשמים כן היא בבהמ"ק: (יג) מקוה ישראל ה' · לכן מהראוי שתקות ישראל יהיה אל ה' הואיל ונטעת שכינתך ביניהם: כל עוזביך · כל העוזבים אותך הבוטחים באדם ראוי הוא שיבושו: וסורי · הסרים ממני והוא מאמר הנביא כדבר הא-ל: בארץ יכתבו · כספר יכתבו נרדם בתחתיות הארץ בעמקי השאול על כי עזבו מקור הנובע מים חיים וחוזר ומפרש את ה' שמשפיע הטובה בכל עת כמקור הנובע: (יד) רפאני · אמר הנביא כשאתה תרפא אותי אהיה נרפא ולתוספת ביאור אמר הושיעני מן הקמים עלי ואז אהיה נושע ר"ל אין ביד מי להושיע לי זולתך: כי תהלתי אתה · בך אני מתהלל לומר שאתה אלהי ישעי: (טו) הנה המה ·

יְהוָה יָבוֹא־נָא׃ טז וַאֲנִי לֹא־אַצְתִּי מֵרֹעֶה אַחֲרֶיךָ וְיוֹם
אָנוּשׁ לֹא הִתְאַוֵּיתִי אַתָּה יָדָעְתָּ מוֹצָא שְׂפָתַי נֹכַח פָּנֶיךָ
הָיָה׃ יז אַל־תִּהְיֵה־לִי לִמְחִתָּה מַחֲסִי אַתָּה בְּיוֹם רָעָה׃
יח יֵבֹשׁוּ רֹדְפַי וְאַל־אֵבֹשָׁה אָנִי יֵחַתּוּ הֵמָּה וְאַל־אֵחַתָּה
אָנִי הָבִיא עֲלֵיהֶם יוֹם רָעָה וּמִשְׁנֶה שִׁבָּרוֹן שָׁבְרֵם׃
יט כֹּה־אָמַר יְהוָה אֵלַי הָלֹךְ וְעָמַדְתָּ בְּשַׁעַר בְּנֵי־עָם העם ק'
אֲשֶׁר יָבֹאוּ בוֹ מַלְכֵי יְהוּדָה וַאֲשֶׁר יֵצְאוּ בוֹ וּבְכֹל שַׁעֲרֵי

היו"ד בציר"ה

רש"י

מושיעי: תהלתי · וונטנצ"א בלע"ז: (טו) איה דבר ה' · הפורענות שאתה מתנבא: (טז) ואני לא אצתי · לא מהרתי לרוץ להביאם מהיות רועה טוב מחזר אחריך לבקש עליהם רחמים: ויום אנוש · חולי של פורענותם לא התאויתי וי"ת ואנא לא עכבית על מימרך מלהתנבאות עליהון לאתבותהון לדחלתך ולפי התרגום יהיה אצתי לשון עכוב כלומר לא עכבתי מלומר להם שליחותך ולהשיבם אליך אם היו שומעים אלי: מוצא שפתי נוכח פניך היה · להשיב את חמתך מהם: (יז) אל תהיה לי למחתה · אל יהי שליחותך למחתה: (יח) יבושו רודפי · אנשי ענתות לבדם:

מצודת דוד

הקמים עלי אומרים אלי בלעג איה דבר ה' יבוא עתה ונראה אם האמת אתך כי יחשבו שמלבי אני בודאם לשנאתי אותם: (טז) ואני · אבל אני לא מהרתי ממה שאהיה אחריך רועה לרעות צאן עמך ולנבאות להם וכמ"ש בתחלת נבואתו שאמר הנה לא ידעתי דבר כי נער אנכי (לעיל א'): ויום אנוש לא התאויתי · ואף אחר שהלכתי לנבאות שלא ברצוני לא הייתי מתאוה לנבאות עליהם שיבוא יום אנוש הוא זמן הגלות: אתה ידעת · כי כן הוא: מוצא שפתי · מה שהתפללתי עליהם הנה היה מול פניך וכאומר הלא לא רציתי לנבאות להם ונבואת אני נבואת פורעניות התפללתי עליהם והמה חושבים שמלבי אני בודאם משנאתי בם: (יז) אל תהיה · לכן שאלפי אל תהיה לי הנבואה למכשול ולמחתה הלא מעולם אתה מחסי בעת רעה לנס הושיעני גם עתה: (יח) יבושו רודפי · בעת ילכו גולה: יחתו · המה ישברו ביד האויב: ומשנה שברון · שבר כפול ר"ל שבר על שבר שברם: (יט) בשער בני העם · בשער שמלוים שם בני העם והוא

מצודת ציון

(טו) נא · עתה: (טז) אצתי · ענין מהירות כמו ולא אץ לבא (יהושע י'): אנוש · ענין מכאוב רב: התאויתי · מל' תאוה: נוכח · נגד: (יז) למחתה · ענין שבר וכן ואדקתי לא תחת (ישעיה נ"א): (יח) ומשנה · ענין כפל:

יְרוּשָׁלִָם׃ כ וְאָמַרְתָּ אֲלֵיהֶם שִׁמְעוּ דְבַר־יְהוָה מַלְכֵי
יְהוּדָה וְכָל־יְהוּדָה וְכֹל יֹשְׁבֵי יְרוּשָׁלִָם הַבָּאִים בַּשְּׁעָרִים
הָאֵלֶּה׃ כא כֹּה אָמַר יְהוָה הִשָּׁמְרוּ בְּנַפְשׁוֹתֵיכֶם וְאַל־
תִּשְׂאוּ מַשָּׂא בְּיוֹם הַשַּׁבָּת וַהֲבֵאתֶם בְּשַׁעֲרֵי יְרוּשָׁלִָם׃
כב וְלֹא־תוֹצִיאוּ מַשָּׂא מִבָּתֵּיכֶם בְּיוֹם הַשַּׁבָּת וְכָל־מְלָאכָה
לֹא תַעֲשׂוּ וְקִדַּשְׁתֶּם אֶת־יוֹם הַשַּׁבָּת כַּאֲשֶׁר צִוִּיתִי אֶת־
אֲבוֹתֵיכֶם׃ כג וְלֹא שָׁמְעוּ וְלֹא הִטּוּ אֶת־אָזְנָם וַיַּקְשׁוּ
אֶת־עָרְפָּם לְבִלְתִּי שׁוֹמֵעַ שמוע ק׳ וּלְבִלְתִּי קַחַת מוּסָר׃
כד וְהָיָה אִם־שָׁמֹעַ תִּשְׁמְעוּן אֵלַי נְאֻם־יְהוָה לְבִלְתִּי ׀
הָבִיא מַשָּׂא בְּשַׁעֲרֵי הָעִיר הַזֹּאת בְּיוֹם הַשַּׁבָּת וּלְקַדֵּשׁ
אֶת־יוֹם הַשַּׁבָּת לְבִלְתִּי עֲשׂוֹת־בָּה בו קרי כָּל־מְלָאכָה׃
כה וּבָאוּ בְשַׁעֲרֵי הָעִיר הַזֹּאת מְלָכִים ׀ וְשָׂרִים יֹשְׁבִים
עַל־כִּסֵּא דָוִד רֹכְבִים ׀ בָּרֶכֶב וּבַסּוּסִים הֵמָּה וְשָׂרֵיהֶם

רש״י

(כג) ולא שמעו · אבותיכם למה שצויתים :

מצודת ציון

(כג) ויקשו · מל׳ קשה : ערפם ·

מצודת דוד

והוא השער אשר מלכי יהודה באים ויוצאים בו : ובכל · וכן תלך ותעמוד בכל שערי ירושלים : (כא) השמרו בנפשותיכם · ר״ל היו נשמרים בדבר שיש בו שמירת נפשותיכם : ואל תשאו משא ביום השבת · להביא אותה בשערי ירושלים מן החוץ : (כב) ולא תוציאו וגו׳ · אל החוץ : וכל מלאכה · ושום מלאכה : וקדשתם · מבלי לחללו בדבר הנאסר בשבת : (כג) ולא שמעו · אבל הם האבות לא שמעו למצותי : ויקשו את ערפם · הוא ענין מליצה כאלו נתקשה ערפם עד שלא יוכלו לחזור פניהם ולשמוע : ולבלתי קחת מוסר · לא החזירו פניהם למען לא יקבלו מוסר ותוכחה מן הנביאים : (כד) אם שמוע · אם אתם תשמעון אלי לבלי הביא וגו׳ ולקדש השבת לבלי עשות בו שום מלאכה : (כה) ובאו · אז יבואו בשערי וגו׳ : על כסא דוד · ר״ל על כסא המלוכה ומוסב על מלכים : ברכב · במרכבה העשויה לרכוב בה : ובסוסים · המושכים המרכבה : המה · המלכים

אִישׁ יְהוּדָה וְיֹשְׁבֵי יְרוּשָׁלָ͏ִם וְיָשְׁבָה הָעִיר הַזֹּאת לְעוֹלָם׃
כו וּבָאוּ מֵעָרֵי־יְהוּדָה וּמִסְּבִיבוֹת יְרוּשָׁלַ͏ִם וּמֵאֶרֶץ בִּנְיָמִן
וּמִן־הַשְּׁפֵלָה וּמִן־הָהָר וּמִן־הַנֶּגֶב מְבִאִים עֹלָה וְזֶבַח
וּמִנְחָה וּלְבוֹנָה וּמְבִאֵי תוֹדָה בֵּית יְהוָה׃ כז וְאִם־לֹא תִשְׁמְעוּ
אֵלַי לְקַדֵּשׁ אֶת־יוֹם הַשַּׁבָּת וּלְבִלְתִּי ׀ שְׂאֵת מַשָּׂא וּבֹא
בְּשַׁעֲרֵי יְרוּשָׁלַ͏ִם בְּיוֹם הַשַּׁבָּת וְהִצַּתִּי אֵשׁ בִּשְׁעָרֶיהָ
וְאָכְלָה אַרְמְנוֹת יְרוּשָׁלַ͏ִם וְלֹא תִכְבֶּה׃ יח א הַדָּבָר אֲשֶׁר
הָיָה אֶל־יִרְמְיָהוּ מֵאֵת יְהוָה לֵאמֹר׃ ב קוּם וְיָרַדְתָּ בֵּית
הַיּוֹצֵר וְשָׁמָּה אַשְׁמִיעֲךָ אֶת־דְּבָרָי׃ ג וָאֵרֵד בֵּית הַיּוֹצֵר
וְהִנֵּהוּ והנה הוא קרי עֹשֶׂה מְלָאכָה עַל־הָאָבְנָיִם׃ ד וְנִשְׁחַת
הַכְּלִי אֲשֶׁר הוּא עֹשֶׂה בַּחֹמֶר בְּיַד הַיּוֹצֵר וְשָׁב וַיַּעֲשֵׂהוּ

רש"י

(כז) ובא · כמו ולבא : יח (ג) על האבנים · על סדנא פורמא"ש בלע"ז : (ד) אשר הוא עושה בחומר · אשר הוא עושה מן החומר

מצודת דוד

המלכים : איש יהודה · אנשי יהודה מיתר העם : ויושבי · תהיה מיושבת באנשים : (כו) ובאו · יבואו אנשים מערי יהודה וגו' : ומן השפלה · מן הערים היושבים בעמק : ומן הנגב · היושבים בפאת הדרום : מביאים · והמה יהיו מביאים עולה וזבח וגו' ומהם יהיו מביאים קרבן תודה אל בית ה' : (כז) ואם לא תשמעו אלי · מה שצויתי לקדש את יום השבת ולבלתי שאת משא ולבוא עמה בשערי ירושלים : והצתי · אז אבער אש בשעריה ותשרוף הארמונות ולא תכבה עד שתשרוף הכל : יח (ב) בית היוצר · לבית אומן חרס : (ג) עושה מלאכה · עושה מלאכתו בחומר אשר בידו על האבנים והוא הכלי המיוחד לכך : (ד) ונשחת הכלי · נתקלקל הכלי אשר היה עושה בחומר כשהיה ביד היוצר כשעשה הכלי : ושב · חזר היוצר ועשה

מצודת ציון

הוא אחורי הפנים : (כו) השפלה · העמק : (כז) והצתי · ענין הבערה : ואבלה · ותשרוף וכן כמאכלת אש (שם ט') : ארמנות · היכלות ופלטרין : תכבה · מלשון כבוי : יח (ב) קום · הוא ענין זרוז : (ג) האבנים · כן שם הכלי המיוחד ליוצר חרס לעשות עליו מלאכתו ודומה לו וראיתן על האבנים (שמות א') שהוא המיוחד אל היולדת : (ד) בחומר ·

שהחומר

כְּלִי אַחֵר כַּאֲשֶׁר יָשַׁר בְּעֵינֵי הַיּוֹצֵר לַעֲשׂוֹת׃ ה וַיְהִי
דְבַר־יְהוָה אֵלַי לֵאמוֹר׃ ו הֲכַיּוֹצֵר הַזֶּה לֹא־אוּכַל לַעֲשׂוֹת
לָכֶם בֵּית יִשְׂרָאֵל נְאֻם־יְהוָה הִנֵּה כַחֹמֶר בְּיַד הַיּוֹצֵר
כֵּן־אַתֶּם בְּיָדִי בֵּית יִשְׂרָאֵל׃ ז רֶגַע אֲדַבֵּר עַל־גּוֹי וְעַל־
מַמְלָכָה לִנְתוֹשׁ וְלִנְתוֹץ וּלְהַאֲבִיד׃ ח וְשָׁב הַגּוֹי הַהוּא
מֵרָעָתוֹ אֲשֶׁר דִּבַּרְתִּי עָלָיו וְנִחַמְתִּי עַל־הָרָעָה אֲשֶׁר
חָשַׁבְתִּי לַעֲשׂוֹת לוֹ׃ ט וְרֶגַע אֲדַבֵּר עַל־גּוֹי וְעַל־מַמְלָכָה
לִבְנוֹת וְלִנְטוֹעַ׃ י וְעָשָׂה הָרַעָה הרע קרי בְּעֵינַי לְבִלְתִּי
שְׁמֹעַ בְּקוֹלִי וְנִחַמְתִּי עַל־הַטּוֹבָה אֲשֶׁר אָמַרְתִּי לְהֵיטִיב
אוֹתוֹ׃ יא וְעַתָּה אֱמָר־נָא אֶל־אִישׁ יְהוּדָה וְעַל־יוֹשְׁבֵי
יְרוּשָׁלַםִ לֵאמֹר כֹּה אָמַר יְהוָה הִנֵּה אָנֹכִי יוֹצֵר עֲלֵיכֶם
רָעָה וְחֹשֵׁב עֲלֵיכֶם מַחֲשָׁבָה שׁוּבוּ נָא אִישׁ מִדַּרְכּוֹ הָרָעָה

רש"י

נשחת ביד היוצר בעודו טיט ומקרא מסורס הוא: (ח) מרעתו אשר דברתי עליו. מעבירות שבידו אשר בשבילם דברתי עליו: לנתוש ולנתוץ. אשרפורק"י בלע"ז: ונחמתי. וחשבתי מחשבה אחרת:

מצודת ציון

טיט: () לנתוש. ענין עקירה: לנתוץ. ענין הריסה ושבירה וכן לנתוש ולנתוץ ולהרוס (לקמן ל"א): (ח) ונחמתי. ענין הפוך מחשבה: (יא) יוצר. בורא ומחדש: ומעלליכם.

מצודת דוד

מהחומר ההוא כלי אחר משונה מן הראשון וכפי אשר ישר בעיניו: (ו) הכיוצר. וכי לא אוכל לעשות עמכם כדרך שעשה היוצר עם החומר שעושה ממנו כלי אחר אחר שנשחת הראשון: הנה כחומר. באמת כמו שהחומר הוא ביד היוצר לעשות בו מה שירצה כן אתם בידי: (ז) רגע אדבר. ברגע אחד אגזור על אומה מהעובדי כוכבים כליון ואבדון בעבור רעתם: (ח) ושב. וכאשר שב הגוי ההוא מהרעה אשר בעבורה גזרתי עליו האבדון: ונחמתי. אז ברגע ההוא אני מתנחם על הרעה ולא אביאנה: (יא) איש יהודה. אנשי יהודה: ועל יושבי. ואל יושבי: יוצר. בורא עליכם רעה וחושב להפרע כה מכם לכן שובו עתה כל איש מדרכו

וְהֵיטִיבוּ דַרְכֵיכֶם וּמַעַלְלֵיכֶם׃ יב וְאָמְרוּ נוֹאָשׁ כִּי־אַחֲרֵי
מַחְשְׁבוֹתֵינוּ נֵלֵךְ וְאִישׁ שְׁרִרוּת לִבּוֹ־הָרָע נַעֲשֶׂה׃
יג לָכֵן כֹּה אָמַר יְהוָה שַׁאֲלוּ־נָא בַּגּוֹיִם מִי שָׁמַע כָּאֵלֶּה
שַׁעֲרֻרִת עָשְׂתָה מְאֹד בְּתוּלַת יִשְׂרָאֵל׃ יד הֲיַעֲזֹב מִצּוּר
שָׂדַי שֶׁלֶג לְבָנוֹן אִם־יִנָּתְשׁוּ מַיִם זָרִים קָרִים נוֹזְלִים׃

רש"י

(יב) ואמרו נואש · וידעתי שהם יאמרו לך על דבריך שאין חוששין להם: (יג) שערורית · דבר גנאי: (יד) היעזוב מצור שדי שלג לבנון · היעזוב אדם הצריך לשתות מים הנוזלים מצור שבשדות הבאים משלג הלבנון שהוא נקי: אם ינתשו מים זרים · או אם יעזבו מים חיים נובעים שהם זרים עד הנה מכל אדם והם קרים · זרים הם נובעים וזה יוכיח אני קרתי ושתיתי מים זרים (ישעיה ל"ז) ומנחם חברו זרים עם לא זורו ולא חובשו (שם א') לשון מימי תרופה ונתן טעם לדבריו ואמר כי אין בקש לדבר בלשון זרם היה מכפיל את המ"ם והיה מוסיף יו"ד מ"ם והיה אומר זרומים לרבות המים ולהיותם זרמים: שדי · כמו שדה: קרים · פרוודא"ש בלע"ז: נוזלים · קורלא"ן בלע"ז ועוד יש לפתרו אם ינתשו להיות מים זרים נתאסים המים שהם קרים נוזלים: זרים · כלשון ראשון של רש"י

מצודת דוד

וגו': (יב) ואמרו נואש · ידעתי שיאמרו אנו מתייאשים מדרכי המקום אלא נלך אחר מחשבותינו: ואיש וגו' · נעשה כל איש כפי מה שמראה לו לבו הרע ומתאוה לה: (יג) מי שמע כאלה · מי מאנשים שמע כדברים האלה לומר נלך בשרירות הלב: שערורית · דבר מגונה עשתה הרבה מאד בתולת ישראל המיוחדת לאל והיא כבתולה בבית אביה המיוחדת למי שישאנה: (יד) היעזוב · וכי מהראוי לעזוב מים היורדים מן הצור אשר בשדה הבאים מהפשרת השלג אשר בלבנון הנה המים ההם המה מנוקים וקרים וטובים לרוות הצמאון: אם ינתשו · וכי מהראוי לנטוש ולעזוב מים הזרים הנמשכים הבאים ממרחק במלאכת הצנורות

מצודת ציון

מעשיכם: (יב) נואש · מלשון יאוש ועזיבת הדבר כמו ותאמרי נואש (לעיל ב'): שרירות · ענין ראיה והבטה: (יג) שערורית · ענין דבר מגונה ומכוער כמו שמה ושערורה (לעיל ה'): (יד) מצור · מסלע: לבנון · שם יער בארץ ישראל: ינתשו · כמו ינטשו בטי"ת כי דטלנ"ת מתחלף וכמו שיבואו בענין אחד טעה ותעה · ונטישה הוא ענין עזיבה כמו כי לא יטוש (ש"א י"ב): זרים · מל' זר ונכרי: קרים · מל' קור וצנה: נוזלים · מלשון הזלה והטפה כמו יזל מים מדליו (במדבר כ"ד):

וכשב

טו כִּֽי־שְׁכֵחֻ֥נִי עַמִּ֖י לַשָּׁ֣וְא יְקַטֵּ֑רוּ וַיַּכְשִׁל֤וּם בְּדַרְכֵיהֶם֙ שְׁבִ֣ילֵי
עוֹלָ֔ם לָלֶ֣כֶת נְתִיב֔וֹת דֶּ֖רֶךְ לֹ֥א סְלוּלָֽה׃ טז לָשׂ֥וּם אַרְצָ֛ם
לְשַׁמָּ֖ה שְׁרוּקֹת שריקות קרי עוֹלָ֑ם כֹּ֚ל עוֹבֵ֣ר עָלֶ֔יהָ יִשֹּׁ֖ם
וְיָנִ֥יד בְּרֹאשֽׁוֹ׃ יז כְּרֽוּחַ־קָדִ֛ים אֲפִיצֵ֖ם לִפְנֵ֣י אוֹיֵ֑ב עֹ֧רֶף
וְלֹא־פָנִ֛ים אֶרְאֵ֖ם בְּי֥וֹם אֵידָֽם׃ יח וַיֹּאמְר֗וּ לְכ֨וּ וְנַחְשְׁבָ֣ה

עיין מ"ש

רש"י

הוא לשון זרם ולשון שני הוא לשון זרות כלומר מים מאוסים : (טו) כי כן עשו עמי אשר שכחוני ולשוא יקטרו : שבילי עולם · שבילים המתוקנים אמרו שהם מכשול כדי ללכת : דרך לא סלולה · לא כבושה : (טז) שריקות העובר על הרבות שראה כבר בבנינים טובים רגיל לשרוק : ישם · יתמה : (יז) עורף ולא פנים · כשיברחו מפני האויב : אראם · ולא אושיעם : (יח) ויאמרו לכו וגו' · ירמיה היה קובל על אנשי ענתות ואומר שאומרים

מצודת ציון

(טו) שבילי · נתיבות · ענינם אחד ענין אורח ומעגל : סלולה · ענין משמוש התמידות וכן ואורח ישרים סלולה (משלי טו) : (טז) שריקות · ענין השמעת קול בקבוץ השפתים כשרואים דבר חשוב שנחרב וכן שרקו ויניעו ראשם (איכה ב) : ישם · ענין תמהון כמו פנו אלי והשמו (איוב כ"א) : ויניד · מל' הנדה והנעה : (יז) אפיצם · ענין פיזור כמו ויפץ העם (שמות ה) : עורף · הוא אחורי הפנים והצואר : אידם · ענין שבר ומקרה רע כמו הלא איד לעול (איוב לא) : (יח) לכו · הוא

מצודת דוד

והמה קרים ומטפטפים מעצמם ובקל יוקח המים ואיך מי יעזבם ור"ל וכי מהראוי לעזוב את המקום המשפיע בכל עת חכמה והשכל בלבות הדורשים אותו: (טו) לשוא יקטרו · המקטרים לצבא השמים שאין תועלת בעבודתם : ויכשילום בדרכיהם שבילי עולם · ר"ל שבילי העולם הם המכשילים אותם בדרכיהם כי בראותם דרכי הטבע בעולם השפל שהכוכבים ממסלותם פועלים בדברים השפלים אלה שבילי עולם הם יכשילום בדרכיהם לחשוב שכל טובתם תלוי בצבא השמים ולכן היו מקטרים להם וזהו שאמר ללכת נתיבות וכו' ר"ל ללכת בנתיב דרך אשר איננה סלולה שלא משמשו בה להסיר המכשול שלא הקרו בדבר לדעת שהכל ביד ה' ואין מהראוי לעבדם עבודת אלהות : (טז) לשום · וזהו סבה לשום ארצם לשמה: שריקות עולם· זמן רב ישרקו על חורבנה ושממותה: ישם · יתמה על השממון ויניד בראשו כדרך המתמיה : (יז) כרוח · כמו רוח קדים שהיא העזה שברוחות המפזר דברים הנפזרים כן אפזרם בנוסם מפני האויב : עורף וגו' · ביום בא אידם אסתיר פני מהם ואראה להם העורף ואחז במשל מאדם המהפך פניו מאדם השנוא לו ור"ל לא אשגיח עליהם להושיעם : (יח) ויאמרו · כשאמרתי להם הנבואה

עַל־יִרְמְיָהוּ מַחֲשָׁבוֹת כִּי לֹא־תֹאבַד תּוֹרָה מִכֹּהֵן וְעֵצָה
מֵחָכָם וְדָבָר מִנָּבִיא לְכוּ וְנַכֵּהוּ בַלָּשׁוֹן וְאַל־נַקְשִׁיבָה אֶל־
כָּל־דְּבָרָיו׃ יט הַקְשִׁיבָה יְהוָה אֵלָי וּשְׁמַע לְקוֹל יְרִיבָי׃
כ הַיְשֻׁלַּם תַּחַת־טוֹבָה רָעָה כִּי־כָרוּ שׁוּחָה לְנַפְשִׁי זְכֹר ׀
עָמְדִי לְפָנֶיךָ לְדַבֵּר עֲלֵיהֶם טוֹבָה לְהָשִׁיב אֶת־חֲמָתְךָ
מֵהֶם׃ כא לָכֵן תֵּן אֶת־בְּנֵיהֶם לָרָעָב וְהַגִּרֵם עַל־יְדֵי־חֶרֶב
וְתִהְיֶנָה נְשֵׁיהֶם שַׁכֻּלוֹת וְאַלְמָנוֹת וְאַנְשֵׁיהֶם יִהְיוּ הֲרֻגֵי מָוֶת

רש"י

כן: תורה מכהן. שעל הכהנים להורות תורה שנא' יורו משפטיך ליעקב (דברים ל"ג): ודבר מנביא. דברי נבואות: ונכהו בלשון. ונסהדיניה סהדותא דשקרא: (כא) והגרם. (הורידם על ידי חרב) לשון עיני נגרה (איכה ג') מים המוגרים (מיכה א'): על ידי חרב. על ידי גייסות:

מצודת דוד

ההיא אמרו אלו לאלו נחשבה על ירמיהו מחשבות מה לעשות עמו לבל נשמע עוד לדברים האלה: כי לא תאבד. האומרים מה נהיה חסרים במיתתו הלא לא תאבד התורה מיתר הכהנים (על הכהן ללמד תורה וכמ"ש כי שפתי כהן וגו' ותורה יבקשו מפיהו (מלאכי ב') ולא תאבד העצה מהחכמים אחרים אשר יש עמנו ודבר נבואה לא תהיה נאבדת מיתר הנביאים אשר לא יתנבאו רעה כמותו: לכו ונכהו. לכן נכהו נפש בלשון כי נדבר עליו מלשינות לפני המלך והוא יכנו נפש: ואל נקשיבה. אז לא נשמע כמו כל הדברים שדבר הוא כי אין מי בנביאים לדבר דברים כמותו: (יט) הקשיבה ה' אלי. מה שאני מתפלל עליהם טובות ולעומת זה שמע קול המריבים עמדי אשר יתיעצו עלי: (כ) הישולם. וכי מן הראוי שישולם רעה תחת טובה כי חפרו בור ללכדני ר"ל חושבים עלי מחשבות רעות: זכור. תן דעתך לזכור עת עמדי לפניך בתפלה לבקש עליהם טובה להעביר את חמתך מהם: (כא) לכן. הואיל ומשלמים רעה תחת טובה: והגירם. שפוך דמיהם ע"י חרב האויב: שכולות ואלמנות. שכולות מבניהן ואלמנות מבעליהן: ואנשיהם. אנשי האלמנות יהיו מתים ע"י הרג ולא במיתת עצמן: במלחמה. כי דרך הבחורים ללכת במלחמה:

מצודת ציון

ענין זרוז: נקשיבה. ענין שמיעה והאזנה: (כ) כרו. חפרו כמו בור כרה (תהלים ז'): שוחה. בור כמו שוחה עמוקה (משלי כג): (כא) תן. ענין מסירה: והגרם. ענין הזלה ושפיכה וכן יגירוהו על ידי חרב (תהלים ס"ג): שכולות. מי שמתו

נפשם

בַּחוּרֵיהֶם מֻכֵּי־חֶרֶב בַּמִּלְחָמָה׃ כב תִּשָּׁמַע זְעָקָה מִבָּתֵּיהֶם
כִּי־תָבִיא עֲלֵיהֶם גְּדוּד פִּתְאֹם כִּי־כָרוּ שִׁיחָה שוחה קרי
לְלָכְדֵנִי וּפַחִים טָמְנוּ לְרַגְלָי׃ כג וְאַתָּה יְהוָה יָדַעְתָּ אֶת־
כָּל־עֲצָתָם עָלַי לַמָּוֶת אַל־תְּכַפֵּר עַל־עֲוֺנָם וְחַטָּאתָם מִלְּפָנֶיךָ
אַל־תֶּמְחִי וְיִהְיוּ ויהיו קרי מֻכְשָׁלִים לְפָנֶיךָ בְּעֵת אַפְּךָ
עֲשֵׂה בָהֶם׃ יט א כֹּה אָמַר יְהוָה הָלֹךְ וְקָנִיתָ בַקְבֻּק יוֹצֵר
חָרֶשׂ וּמִזִּקְנֵי הָעָם וּמִזִּקְנֵי הַכֹּהֲנִים׃ ב וְיָצָאתָ אֶל־גֵּיא
בֶן־הִנֹּם אֲשֶׁר פֶּתַח שַׁעַר הַחַרְסוֹת החרסית ק' וְקָרָאתָ שָּׁם
אֶת־הַדְּבָרִים אֲשֶׁר־אֲדַבֵּר אֵלֶיךָ׃ ג וְאָמַרְתָּ שִׁמְעוּ דְבַר־

רש"י

ואנשיהם · של האלמנות יהיו הרוגי מלאך המות : (כב) כי כרו שוחה · שחשדוהו באשת איש שנאמר (משלי כ"ג) כי שוחה עמוקה זונה : (כג) אל תמחי · אל תהי מחויה ולפי שהוא לשון נקבה נתן בו יו"ד ואף היא יתירה כיו"ד של ותזני בהם (יחזקאל ט"ז) : יט (א) בקבוק · צלוחית : יוצר חרש · כלומר של יוצר שהוא של חרש : ומזקני העם · הלוך עמך ומזקני העם מוסב על הלוך ומזקני העם עמך : (ב) שער החרסית · שער האשפות

מצודת ציון

בניו קרוי שכול : (כב) גדוד · צבאות עם : ופחים · מל' פח ורשת : טמנו · ענין הצפנה : (כג) תמחי · מל' מחיה ומחיקה : יט (א) בקבק · כן שם הכלי שפיה צר על כי בעת ישופך ממנה נשמע כעין קול בק בק וכן ובקבק דבש (מ"א י"ד) : יוצר חרש · אומן חרס : (ב) גיא בן

מצודת דוד

(כב) זעקה · זעקת שבר : פתאום · לבל ידעו להזהר מהם : כרו שוחה · חפרו בור ללכדני ר"ל יעצו עלי רעות : ופחים · הצפינו רשתות ללכוד רגלי וכפל הדבר במ"ש : (כג) עלי למות · אשר המה עלי להמיתני : אל תמחי · אל תמחוק חטאתם מלפניך כי יהיו כתובים לזכרון למען יקבלו גמול : ויהיו וגו' · אף בעת ילכו לפניך בדרך מצותיך יבוא להם מכשול למען לא יוכלו לעשות כתקנה : בעת אפך · בזמן שאתה כעוס אז עשה בהם נקם למען יסיף מרבה להכיל : יט (א) בקבוק · צלוחית מן יוצר חרס : ומזקני וגו' · מוסב על הלוך ור"ל הלוך אתה וגם מזקני העם וכו' ילכו עמך : (ב) אשר פתח · אשר מול פתח : שער החרסית · הוא שער האשפות הנזכר בנחמיה ששם זורקים חרסים הנשברים : אשר אדבר אליך · הוא האמור במקרא שלאחריו :

בל

יְהוָה מַלְכֵי יְהוּדָה וְיֹשְׁבֵי יְרוּשָׁלָ‍ִם כֹּה־אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת
אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל הִנְנִי מֵבִיא רָעָה עַל־הַמָּקוֹם הַזֶּה אֲשֶׁר כָּל־
שֹׁמְעָהּ תִּצַּלְנָה אָזְנָיו׃ ד יַעַן ׀ אֲשֶׁר עֲזָבֻנִי וַיְנַכְּרוּ אֶת־
הַמָּקוֹם הַזֶּה וַיְקַטְּרוּ־בוֹ לֵאלֹהִים אֲחֵרִים אֲשֶׁר לֹא־יְדָעוּם
הֵמָּה וַאֲבוֹתֵיהֶם וּמַלְכֵי יְהוּדָה וּמָלְאוּ אֶת־הַמָּקוֹם הַזֶּה
דַּם נְקִיִּם׃ ה וּבָנוּ אֶת־בָּמוֹת הַבַּעַל לִשְׂרֹף אֶת־בְּנֵיהֶם
בָּאֵשׁ עֹלוֹת לַבָּעַל אֲשֶׁר לֹא־צִוִּיתִי וְלֹא דִבַּרְתִּי וְלֹא
עָלְתָה עַל־לִבִּי׃ ו לָכֵן הִנֵּה־יָמִים בָּאִים נְאֻם־יְהוָה וְלֹא־
יִקָּרֵא לַמָּקוֹם הַזֶּה עוֹד הַתֹּפֶת וְגֵיא בֶן־הִנֹּם כִּי אִם־גֵּיא
הַהֲרֵגָה׃ ז וּבַקֹּתִי אֶת־עֲצַת יְהוּדָה וִירוּשָׁלַ‍ִם בַּמָּקוֹם הַזֶּה

רש"י

ששם זורקין חרסים הנשברים וכן תירגם יונתן תרע קלקלתא: (ג) תצלנה. טינטי"ר בלע"ז לשון מצלתים (דברי הימים א' ט"ו) בצלצלי שמע (תהלים ק"נ): (ד) וינכרו. עשאוהו נכרי לפני: (ז) ובקותי. ורוקנתי לשון בוקה ומבוקה (נחום ב') ועל שם בקבוק שהוא מדבר בו נקט לשונו כן:

מצודת דוד

(ג) כל שומעה. כל השומע הרעה ההיא ירעשו אזניו תנועת הרעד: (ד) יען. בעבור אשר עזבו אותי: וינכרו. עשו את המקום הזה נכרי וזר ממני ר"ל לא הקריבו שם לפני כאילו לא היתה ארצי: ויקטרו בו. אבל קטרו בו לאלהים אחרים: המה וגו'. מוסב על ויקטרו בו לומר שגם המה קטרו גם אבותיהם וגו': דם נקיים. דמי הילדים שהקריבו לפני העבודת כוכבים: (ה) עולות לבעל. להיות עולות לבעל: אשר לא צויתי. אפילו לפני לא צויתי להקריב בנים ובנות: ולא דברתי. אפילו דבור בעלמא מבלי צווי ואזהרה: ולא עלתה וגו'. לשאול דבר כזאת: (ז) ולא יקרא. אז לא יקרא: התופת. בית הבמות קראו תופת לפי שהיו מקישים שם בתופים לבל ישמע האב בנהימת הבן כשהוא נשרף ויכמרו רחמיו: בן הנם. הגיא שעמד בו בית הבמות קראו בן הנם ע"ש נהימת הבן הנשרף: גיא ההרגה. כי יפלו שם הרוגים רבים: (ז) ובקותי. אריקן עצתם ר"ל לא ימצאו עצה להנצל:

מצודת ציון

הנם. כן שם המקום: (ג) תצלנה. ענין תנועת הרעש וכן לקול צללו שפתי (חבקוק ג'): (ד) וינכרו. מל' נכר וזרות: (ז) ובקותי. ענין ריקות כמו הבוק תבוק הארץ (ישעיה כ"ד) והוא לשון נופל על

וְהִפַּלְתִּים בַּחֶרֶב לִפְנֵי אֹיְבֵיהֶם וּבְיַד מְבַקְשֵׁי נַפְשָׁם וְנָתַתִּי
אֶת־נִבְלָתָם לְמַאֲכָל לְעוֹף הַשָּׁמַיִם וּלְבֶהֱמַת הָאָרֶץ׃
ח וְשַׂמְתִּי אֶת־הָעִיר הַזֹּאת לְשַׁמָּה וְלִשְׁרֵקָה כֹּל עֹבֵר
עָלֶיהָ יִשֹּׁם וְיִשְׁרֹק עַל־כָּל־מַכֹּתֶהָ׃ ט וְהַאֲכַלְתִּים אֶת־
בְּשַׂר בְּנֵיהֶם וְאֵת בְּשַׂר בְּנֹתֵיהֶם וְאִישׁ בְּשַׂר־רֵעֵהוּ יֹאכֵלוּ
בְּמָצוֹר וּבְמָצוֹק אֲשֶׁר יָצִיקוּ לָהֶם אֹיְבֵיהֶם וּמְבַקְשֵׁי נַפְשָׁם׃
י וְשָׁבַרְתָּ הַבַּקְבֻּק לְעֵינֵי הָאֲנָשִׁים הַהֹלְכִים אוֹתָךְ׃
יא וְאָמַרְתָּ אֲלֵיהֶם כֹּה־אָמַר ׀ יְהוָה צְבָאוֹת כָּכָה אֶשְׁבֹּר
אֶת־הָעָם הַזֶּה וְאֶת־הָעִיר הַזֹּאת כַּאֲשֶׁר יִשְׁבֹּר אֶת־כְּלִי
הַיּוֹצֵר אֲשֶׁר לֹא־יוּכַל לְהֵרָפֵה עוֹד וּבְתֹפֶת יִקְבְּרוּ מֵאֵין
מָקוֹם לִקְבּוֹר׃ יב כֵּן־אֶעֱשֶׂה לַמָּקוֹם הַזֶּה נְאֻם־יְהוָה
וּלְיוֹשְׁבָיו וְלָתֵת אֶת־הָעִיר הַזֹּאת כְּתֹפֶת׃ יג וְהָיוּ בָּתֵּי

ה' במקום א'

רש"י

(ט) ובמצוק · לשון צרה כמו צוקה: (יא) אשר לא יוכל להרפה · הטעם קאי אכל העיר תעשה כתופת והטעם לעתיד: (יב) העיר הזאת כתפת ·

מצודת ציון

לשון בקבוק: (ח) לשמה · לתמהון: ולשרקה · ענין השמעת קול בקיבוץ השפתים ודרכו לעשות כשרואים דבר חשוב שנחרב: ישום · יתמה: (ט) במצור · ענין הקפת גייסות סביבות העיר לכבשה ולהצר להם: ובמצוק יציקו · מלשון צוקה וצרה: (י) אותך · עמך: (יא) ככה · כן: היוצר · אומן חרס: להרפה · הוא מלשון רפואה ועם כי הוא בה"א ור"ל לתקנה ואמר בלשון שאלה וכן וירפא את מזבח ה' (מ"א י"ח):

מצודת דוד

מאכל וגו' · כי לא יקברו: (ח) לשמה · לתמהון ולהיות שורקין עליה: (ט) במצור · בסבת המצור יהיו חסרים ממאכל ויאכלו בשר בניהם וכו': (יא) ככה אשבור · כמו שנשבר הבקבוק כן אשבור וכו': כאשר ישבור וגו · ר"ל כשבירת כלי יוצר אשר ישבור מי שאין למצוא תקנה לעשותו שלם כן ישבר העם והעיר מבלי תקנה: ובתופת · ההרוגים יקברו בתופת הרבה מאד עד שלא ימצא שם מקום לקבור עוד: (יב) כן אעשה · כמו שאמרתי כן אעשה וגו': כתופת · ר"ל מלאה הרוגים כתופת שהיא מלאה מהרוגי הילדים המומתים לעבודת כוכבים: (יג) והיו וגו' · ר"ל שם ישיו מקום

ירושלם ובתי מלכי יהודה כמקום התפת הטמאים לכל
הבתים אשר קטרו על־גגתיהם לכל צבא השמים והסך
נסכים לאלהים אחרים: יד ויבא ירמיהו מהתפת אשר
שלחו יהוה שם להנבא ויעמד בחצר בית־יהוה ויאמר
אל־כל־העם: טו כה־אמר יהוה צבאות אלהי ישראל
הנני מבי° מביא קרי אל־העיר הזאת ועל־כל־עריה את
כל־הרעה אשר דברתי עליה כי הקשו את־ערפם לבלתי
שמוע את־דברי: כ א וישמע פשחור בן־אמר הכהן
והוא־פקיד נגיד בבית יהוה את־ירמיהו נבא את־
הדברים האלה: ב ויכה פשחור את ירמיהו הנביא
ויתן אתו על־המהפכת אשר בשער בנימן העליון אשר
בבית יהוה: ג ויהי ממחרת ויצא פשחור את־ירמיהו
מן־המהפכת ויאמר אליו ירמיהו לא פשחור קרא יהוה

רש"י

כולה מליאה הרוגים כמו התופת שהורגין שם את הילדים למולך: כ (ב) המהפכת. שם מקום בית האסורים וי"ת כיפתא ארוולו"ר בלע"ז: (ג) מגור. יראה: לא פשחור קרא ה' שמך וגו'. לא נקרא שמך פשחור אלא בשביל דבר זה כלומר פשה שחור כמו (שביעית פ"ד מ"ו) אילן שנפשח וכן ויפשחני (איכה ג') וכן אמר לו לא פשחור קרא שמך שלשון פשחור

מצודת דוד — מצודת ציון

קברות ההרוגים כמקום התופת: (טו) הקשו. מלשון קשה: ערפם.
הטמאים. מוסב על הבתים לומר
הבתים הטמאים יהיו כתופת וחוזר ומפרש מי הם הבתים ואמר לכל הבתים אשר קטרו וגו': (יד) להנבא. הנבואה האמורה למעלה: (טו) ועל כל עריה. הערים הסמוכים לה: כי הקשו. לבל יוכלו להפך אלי פניהם והוא ענין מליצה: כ (א) פקיד נגיד. ממונה ושר היה בבית ה': את ירמיה. מוסב על וישמע: (ב) המהפכת. הוא שם של בית הסוהר: בשער בנימן. כן נקרא שם השער: העליון. העומד בגובה ההר: (ג) לא פשחור וגו'. ר"ל לא נקרא שמך פשחור כי אם לאות שאסיפת גייסות יקיפו אותך מסביב כי פשחור הוא כמו פש סחור ופש הוא ענין רבוי

שְׁמֶךָ כִּי אִם־מָגוֹר מִסָּבִיב׃ ד כִּי־כֹה אָמַר יְהוָה הִנְנִי
נֹתֶנְךָ לְמָגוֹר לְךָ וּלְכָל־אֹהֲבֶיךָ וְנָפְלוּ בְּחֶרֶב אֹיְבֵיהֶם
וְעֵינֶיךָ רֹאוֹת וְאֶת־כָּל־יְהוּדָה אֶתֵּן בְּיַד מֶלֶךְ־בָּבֶל וְהִגְלָם
בָּבֶלָה וְהִכָּם בֶּחָרֶב׃ ה וְנָתַתִּי אֶת־כָּל־חֹסֶן הָעִיר הַזֹּאת
וְאֶת־כָּל־יְגִיעָהּ וְאֶת־כָּל־יְקָרָהּ וְאֵת כָּל־אוֹצְרוֹת מַלְכֵי
יְהוּדָה אֶתֵּן בְּיַד אֹיְבֵיהֶם וּבְזָזוּם וּלְקָחוּם וֶהֱבִיאוּם
בָּבֶלָה׃ ו וְאַתָּה פַשְׁחוּר וְכֹל יֹשְׁבֵי בֵיתֶךָ תֵּלְכוּ בַּשֶּׁבִי
וּבָבֶל תָּבוֹא וְשָׁם תָּמוּת וְשָׁם תִּקָּבֵר אַתָּה וְכָל־אֹהֲבֶיךָ
אֲשֶׁר־נִבֵּאתָ לָהֶם בַּשָּׁקֶר׃ ז פִּתִּיתַנִי יְהוָה וָאֶפָּת חֲזַקְתַּנִי
וַתּוּכָל הָיִיתִי לִשְׂחוֹק כָּל־הַיּוֹם כֻּלֹּה לֹעֵג לִי׃ ח כִּי־מִדֵּי

רש״י

משמע אדם גדול וכן תורין פש חור אלא לכך נקרא שמך פשחור פשה סחור ד״א פשה סחור רבים סביבותיך להרוג וכלשון זה מגור הוא לשון אסיפה כמו מגורי אל חרב (יחזקאל כ״א): (ה) חוסן · ממון: (ז) פתיתני · ללכת בשליחותך: חזקתני · הכבדת עלי ידך החזקה ללכת על כרחי: ותוכל · ונצחת: כלה · כל העם לועג לי: (ח) מדי אדבר · בכל עת שאדבר אליהם אני צריך לזעוק ולהרים קולי ואיני קורא אליהם טובה כי אם נבואות

מצודת ציון

בוא אחורי הפנים והלאה:
ב (ג) מגור · ענין אסיפה וקבוץ כמו אוגר בקיץ (משלי י): (ה) חוסן · ענין חוזק ועל העושר יאמר שהוא מחזק וכן חוסן ויקר יקחו (יחזקאל כ״ב): יגיעה · גם הוא יאמר על העושר הבא ביגיעה ועמל: ובזזום · מלשון בזה ושלל: (ז) פתיתני · מלשון פתוי והסתה: ותוכל · מל׳ יכולת: (ח) מדי · ענינו כמו מתי

מצודת דוד

כמו ופשו פרשיו (חבקוק א׳) וסחור הוא תרגומו של סביב: (ד) למגור · לאסיפת הגייסות: לך · אותך אתן ולכל אוהביך: ועיניך רואות · כשיפלו בחרב: והכם · מהם יכה בחרב: (ה) ואת כל יקרה · מהדברים היקרים הנמצאים בה: אתן · על כי האריך והפסיק חזר ואמר אתן וכן דרך המקרא: (ו) אשר נבאת · כי פשחור אמר שהוא נביא וניבא בשקר: (ז) פתיתני · אתה ה׳ פתית אותי ללכת בשליחותך: ואפת · קבלתי הפתוי: חזקתני · הזקת אותי בדברים באמרך אל תירא מפניהם (לעיל א) והנה בזה יכולת לפתות אותי: הייתי לשחוק · עתה הנה הייתי לשחוק וכולם מלעיגים עלי: (ח) כי מדי אדבר

אֲדַבֵּר֙ אֶזְעָ֔ק חָמָ֥ס וָשֹׁ֖ד אֶקְרָ֑א כִּֽי־הָיָ֨ה דְבַר־יְהוָ֥ה לִ֛י
לְחֶרְפָּ֥ה וּלְקֶ֖לֶס כָּל־הַיּֽוֹם׃ ט וְאָמַרְתִּ֣י לֹֽא־אֶזְכְּרֶ֗נּוּ וְלֹֽא־
אֲדַבֵּ֥ר עוֹד֙ בִּשְׁמ֔וֹ וְהָיָ֤ה בְלִבִּי֙ כְּאֵ֣שׁ בֹּעֶ֔רֶת עָצֻ֖ר בְּעַצְמֹתָ֑י
וְנִלְאֵ֥יתִי כַּלְכֵ֖ל וְלֹ֥א אוּכָֽל׃ י כִּ֣י שָׁמַ֜עְתִּי דִּבַּ֣ת רַבִּ֗ים מָג֙וֹר
מִסָּבִ֔יב הַגִּ֙ידוּ֙ וְנַגִּידֶ֔נּוּ כֹּ֚ל אֱנ֣וֹשׁ שְׁלֹמִ֔י שֹׁמְרֵ֖י צַלְעִ֑י אוּלַ֤י

קמץ בז״ק

רש״י

חמס ושוד: כי היה וגו׳ · לפיכך דברו לי חרפה שהם מחרפים אותי: ולקלס · ולדבור כמו וקלסה (יחזקאל כ״ב): (ט) ואמרתי לא אזכרנו · אם אמר לי לבי שלא אלך בשליחותך עוד: והיה בלבי · הנבואה כאש בוערת ועל כרחי אני צריך לילך: עצור בעצמותי · כנוס בעצמותי האש: כלכל · לסבול האש: (י) כי שמעתי · אני אמרתי שלא אזכרנו לפי ששמעתי דבת רבים אלו שמתלחשים עלי: מגור · לשון אסיפה וכת״י: הגידו · עליו עדות שקר: ונגידנו · ונעידנו ומנחם פירש הגידו ונגידנו כמו (דברים י״ד) לא התגודדו וכן חבר לחלק יגיד רעים (איוב י״ז) לשון השחתה כמו גודו אילנא (דניאל ג) ודונש פתר אותו לשון הגדה ממש וכה פתרונו הגידו עליו דברי שקר ונגידנו למלך ויש לנו כמו נגידנו דברים רבים במקרא אשר לא יכון פתרונן כי אם עד אשר יתלקון לשתי תיבות או לשלש

מצודת דוד

אדבר · מתי שאדבר דברי נבואה אני צועק על הרעה הנעשה לי ואקרא בקול החמס והשוד הבא לי בעבורה: לחרפה · שהם מחרפים אותי כל הימים בעבור דבר הנבואה: (ט) ואמרתי · פעמים רבות אמרתי בלבי לא אזכור בפניהם שם ה׳ על פי ולא אדבר עוד נבואה בשמו: והיה בלבי · אבל הנבואה היה בלבי כאש בוערת וכנוס בעצמותי: ונלאיתי · נעשיתי נלאה ועיף לסבול כי הנבואה ולא יכולתי להתאפק לבלי לאמרה: (י) כי שמעתי · אע״פ ששמעתי דברי רבים אסיפת אויבים מסביב שאומרים אלו לאלו הגידו עליו עדות שקר ונגיד הדבר ההוא לפני המלך: כל אנוש · כל איש ואיש אשר חשבתים

שהם

מצודת ציון

וכן מדי דברי בו (לקמן ל״א): חמס · ענין הסרת היושר והוא מלשון נחמסו עקביך (לעיל י״ג): ושוד · עושק הגוף: ולקלס · ענין לעג כמו וקלסה לכל הארצות (יחזקאל כב): (ט) עצור · כנוס ומאוסף כמו עצרת בוגדים (לעיל ט): ונלאיתי · ענין עייפות ויגיעה כמו העוה נלאו (שם): כלכל · ענין הסבלה והחזקה כמו ומי מכלכל את יום בואו (מלאכי ג): אוכל · מלשון יכולת: (י) דבת · ענין אמירה ועל פי רוב יאמר על האמירה הרעה כמו דבת הארץ (במדבר י״ג): מגור · ענין אסיפה: שומרי · ענין תקוה וצפוי כמו ואביו שמר את הדבר (בראשית לז):

צלעי

יְפֻתֶּה וְנוּכְלָה לוֹ וְנִקְחָה נִקְמָתֵנוּ מִמֶּנּוּ : יא וַיהוָה אוֹתִי
כְּגִבּוֹר עָרִיץ עַל־כֵּן רֹדְפַי יִכָּשְׁלוּ וְלֹא יֻכָלוּ בֹּשׁוּ מְאֹד כִּי־
לֹא הִשְׂכִּילוּ כְּלִמַּת עוֹלָם לֹא תִשָּׁכֵחַ : יב וַיהוָה צְבָאוֹת
בֹּחֵן צַדִּיק רֹאֶה כְלָיוֹת וָלֵב אֶרְאֶה נִקְמָתְךָ מֵהֶם כִּי אֵלֶיךָ
גִּלִּיתִי אֶת־רִיבִי : יג שִׁירוּ לַיהוָה הַלְלוּ אֶת־יְהוָה כִּי הִצִּיל
אֶת־נֶפֶשׁ אֶבְיוֹן מִיַּד מְרֵעִים : יד אָרוּר הַיּוֹם אֲשֶׁר יֻלַּדְתִּי
בּוֹ יוֹם אֲשֶׁר־יְלָדַתְנִי אִמִּי אַל־יְהִי בָרוּךְ : טו אָרוּר הָאִישׁ

ר ש " י

כמו ולא יכלו דברו לשלום (בראשית ל"ז) בני יצאוני (לעיל י) : שומרי צלעי · מצפים שברי : אולי יפותה · לשמוע לנו ולטעות אחרינו : (יא) כי לא השכילו · לא הצליחו בעצתם : (יד) ארור היום אשר ילדתי בו · פוא"י איניינור"ט בלע"ז היא שעת הריון ועל ידי אונס שמש חלקיהו אביו מטתו ביום שהיה בורח מפני מנשה שהיה הורג את הנביאים ושמש מטתו ונברא :

מצודת ציון

צלעי · ענין חגר ופסח ויאמר על המכשול והתקלה וכן ובצלעי שמחו (תהלים ל"ה) : יפותה · מל' פיתוי והסתה : ונוכלה · מל' יכולת : (יא) אותי · עמי וכן ואדבר אותך (יחזקאל ב) : עריץ · חזק כמו אל נערץ (תהלים פ"ט) : השכילו · ענין הצלחה על כי המצליח נדמה בעיני הבריות שעושה מעשיו בהשכל וכן ויהי דוד לכל דרכיו משכיל (שמואל א' י"ח) : (יב) בוחן · מל' הבחנה : (יג) מרעים · רשעים :

מצודת דוד

שהם אוהבי ואנשי שלומי המה מצפים על תקלתי להיות צולע ופוסח והוא ענין מליצה : אולי יפותה · באמרם אולי יפותה לדברינו ונוכלה לו שידבר דבר שיהיה בעבורו חייב מיתה ואז נקחה את נקמתנו ממנו : (יא) וה' אותי · הנה עכ"ז היה ה' עמי לעזרה כגבור חזק על כן כשלו רודפי ולא יוכלו לי לעשות עמי רעה : בושו מאד · נתביישו מאד כי לא הצליחו בעצתם וכלימת עולם תהיה זאת להם ולא תשכח : (יב) וה' צבאות · ואתה ה' צבאות הבוחן את הצדיק לדעת מעשיו ורואה מחשבות כליות ולב בטוח אני אשר בעיני אראה נקמתך מהם : כי אליך · לבד אליך אני מגלה הריב שיש להם עמדי ולא גליתי למי לבקש ממנו עזר : (יג) שירו לה' · ומעתה אתם אנשי הצדק שירו לה' והללו אותו אשר הציל מיד המרעים את נפש האביון ועל נפשו עצמו אמר : (יד) ארור היום · ממרירות לב על כי רבים קמו עליו קלל ירמיהו יום מולדתו כפי המורגל בפי קשי המזל : ילדתי בו · הוא יום ההריון המיוחס גם לאב וכמ"ש לאביך זה ילדך (משלי כ"ג) : אשר

אֲשֶׁר בִּשַּׂר אֶת־אָבִי לֵאמֹר יֻלַּד־לְךָ בֵּן זָכָר שַׂמֵּחַ
שִׂמְּחָהוּ׃ טז וְהָיָה הָאִישׁ הַהוּא כֶּעָרִים אֲשֶׁר־הָפַךְ יְהוָה
וְלֹא נִחָם וְשָׁמַע זְעָקָה בַּבֹּקֶר וּתְרוּעָה בְּעֵת צָהֳרָיִם׃
יז אֲשֶׁר לֹא־מוֹתְתַנִי מֵרָחֶם וַתְּהִי־לִי אִמִּי קִבְרִי וְרַחְמָהּ
הֲרַת עוֹלָם׃ יח לָמָּה זֶּה מֵרֶחֶם יָצָאתִי לִרְאוֹת עָמָל וְיָגוֹן
וַיִּכְלוּ בְּבֹשֶׁת יָמָי׃ כא א הַדָּבָר אֲשֶׁר־הָיָה אֶל־יִרְמְיָהוּ
מֵאֵת יְהוָה בִּשְׁלֹחַ אֵלָיו הַמֶּלֶךְ צִדְקִיָּהוּ אֶת־פַּשְׁחוּר בֶּן־
מַלְכִּיָּה וְאֶת־צְפַנְיָה בֶן־מַעֲשֵׂיָה הַכֹּהֵן לֵאמֹר׃ ב דְּרָשׁ־
נָא בַעֲדֵנוּ אֶת־יְהוָה כִּי נְבוּכַדְרֶאצַּר מֶלֶךְ־בָּבֶל נִלְחָם

ה"א רפה

רש"י

(טו) שמח · מ"ם דגושה שהוא לשון משמח אחרים שבשר את אבי בבשורתו: (טז) כערים אשר הפך · סדום ועמורה: ולא נחם · משגזר עליהם חורבן לא חשב מחשבה אחרת לבטל גזרתו: (יז) אשר לא מותתני · מלאך המות מרחם והרי זה מן המקראות קצרי דיבור: הרת עולם · הריון של עולמית: (יח) עמל ויגון · חורבן בהמ"ק:

מצודת דוד

ילדתני אמי · זה יום הלידה המיוחס לבד לאם: (טו) ארור האיש וגו' · הואיל ולמפרע לא היתה הבשורה טובה בודאי לא היה המבשר איש טוב כי דרך איש טוב לבשר טובה כמ"ש איש טוב זה ועל בשורה טובה יבוא (ש"ב י"ח): שמח שמחהו · אמר בתמיה וכי למפרע היתה שמחה: (טז) והיה האיש ההוא · זה המבשר: כערים וגו' · הם סדום וחברותיה: ולא נחם · משגזר עליהם הפכה לא חשב מחשבה אחרת לבטל הגזירה: ושמע · המבשר הזה ישמע מאוהביו זעקת צרה ותרועת יללה: (יז) אשר לא מותתני מרחם · ר"ל לזה אני מקלל יום הלידה והמבשר כי למה מי שבידו להמית לא המית אותי בעודי ברחם והיה לי א"כ אמי לקבר לפי שעה ורחמה היה לי הריון עד עולם עד המיתה: (יח) למה זה מרחם יצאתי · ר"ל למה יצאתי מעצמי כדרך הנולד חי: לראות עמל ויגון · התולדה הזאת היתה לרעתי לראות עמל ויגון והנה ימי כלים בבושת כי כל הימים מביישים אותי הקמים עלי: **כא** (ב) דרש נא · עתה דרש

מצודת ציון

(טז) נחם · ענין הפוך מחשבה: ותרועה · ענין זעקת יללה כמו נפשו ירעה לו (ישעיה ט"ו): (יז) מרחם · הוא מקום הולד: הרת · מל' הריון: (יח) עמל · ענין יגיעה: ויכלו ·

עלינו אולי יעשה יהוה אותנו ככל־נפלאתיו ויעלה
מעלינו : ג ויאמר ירמיהו אליהם כה תאמרן אל־
צדקיהו : ד כה־אמר יהוה אלהי ישראל הנני מסב
את־כלי המלחמה אשר בידכם אשר אתם נלחמים בם
את־מלך בבל ואת־הכשדים הצרים עליכם מחוץ לחומה
ואספתי אותם אל־תוך העיר הזאת : ה ונלחמתי אני
אתכם ביד נטויה ובזרוע חזקה ובאף ובחמה ובקצף
גדול : ו והכיתי את־יושבי העיר הזאת ואת־האדם
ואת־הבהמה בדבר גדול ימתו : ז ואחרי־כן נאם־יהוה
אתן את־צדקיהו מלך־יהודה ׀ ואת־עבדיו ׀ ואת־העם
ואת־הנשארים בעיר הזאת מן־הדבר ׀ מן־החרב ומן־
הרעב ביד נבוכדראצר מלך־בבל וביד איביהם וביד

רש"י

כא (ד) הנני מסב את כלי המלחמה · יש נכס היודעים להשביע את השרים של מעלה הממונים על הפורעניות להציל איש איש מן הרעה שהוא ממונה עליה ובכך אתם בוטחים הנני מסב את השררה של זה לזה ולא תדעו על מי תשביעו : ואספתי אותם · כלי מלחמה אל תוך העיר הזאת שאשחית אתכם בדבר ע"י מלאך המות שהוא מן השרים העליונים וכן מפורש בענין

מצודת ציון

מל' כליון : **כא** (ב) ויעלה · ענין סלוק כמו העלות הענן (במדבר ט') : (ד) מסב · מל' סבוב : את מלך · אל מלך : הצרים · מלשון מצור : ואספתי · ענין הכנסה כמו ואין איש מאסף אותם הביתה (שופטים

מצודת דוד

בתפלה בעבורנו אל ה' : ככל נפלאותיו · כמו כל הנפלאות הרגיל לעשות מאז : ויעלה · ויסתלק מעלינו : (ד) הנני מסב · אסבב מהם את כלי המלחמה לתתם אל מלך בבל וכו' ר"ל לא תצליחו עם כלי המלחמה כאילו הם לקוחים מהם ונתונים בידם להלחם עמכם : ואספתי · אני אכניס את הכשדים אל העיר ולא תוכלו למנעם : (ה) ונלחמתי · ר"ל אגביר הכשדים עליכם כאילו אני נלחם עמכם : ביד נטויה · אחז במשל מגבור הנלחם ונוטה ידו מול האויב : (ו) את יושבי העיר · חוזר ומפרש ואת האדם ואת הבהמה : בדבר · ר"ל ההכאה תהיה שימותו

מְבַקְשֵׁי נַפְשָׁם וְהִכָּם לְפִי־חֶרֶב לֹא־יָחוּס עֲלֵיהֶם וְלֹא
יַחְמֹל וְלֹא יְרַחֵם׃ ח וְאֶל־הָעָם הַזֶּה תֹּאמַר כֹּה אָמַר יְהוָה
הִנְנִי נֹתֵן לִפְנֵיכֶם אֶת־דֶּרֶךְ הַחַיִּים וְאֶת־דֶּרֶךְ הַמָּוֶת׃
ט הַיֹּשֵׁב בָּעִיר הַזֹּאת יָמוּת בַּחֶרֶב וּבָרָעָב וּבַדָּבֶר וְהַיּוֹצֵא
וְנָפַל עַל־הַכַּשְׂדִּים הַצָּרִים עֲלֵיכֶם יְחָיָה וחיה ק׳ וְהָיְתָה־לּוֹ
נַפְשׁוֹ לְשָׁלָל׃ י כִּי שַׂמְתִּי פָנַי בָּעִיר הַזֹּאת לְרָעָה וְלֹא
לְטוֹבָה נְאֻם־יְהוָה בְּיַד־מֶלֶךְ בָּבֶל תִּנָּתֵן וּשְׂרָפָהּ בָּאֵשׁ׃
יא וּלְבֵית מֶלֶךְ יְהוּדָה שִׁמְעוּ דְּבַר־יְהוָה׃ יב בֵּית דָּוִד כֹּה
אָמַר יְהוָה דִּינוּ לַבֹּקֶר מִשְׁפָּט וְהַצִּילוּ גָזוּל מִיַּד עוֹשֵׁק
פֶּן־תֵּצֵא כָאֵשׁ חֲמָתִי וּבָעֲרָה וְאֵין מְכַבֶּה מִפְּנֵי רֹעַ

רש"י

בדבר גדול ימותו: (ט) והיתה לו נפשו לשלל · כאדם השולל שלל ותופשו והולך לו כן תהיה לו נפשו שלולה מן המיתה מן ההורגים: (י) פני · כתרגומו רוגזי: (יב) מיד עושק · טעמו למטה שאינו שם דבר אלא שם הגזלן העושק את אחרים: ואין מכבה · שלא ימלט לכם

מצודת דוד

שימותו בדבר גדול: (ח) נותן לפניכם · ר"ל מפרש אני לפניכם באיזה ענין תמצאו חיים ובאיזה ענין תשיג אתכם המיתה: (ט) בחרב וגו' · ר"ל באחד מאלה: ונפל · ישכון אל הכשדים להיות סר למשמעתם: וחיה · ישאר חי ותהיה נפשו כאילו שללה לעצמו מיד ההורגים: (י) שמתי פני · שמתי מחשבותי בעיר הזאת להרע לה וגו': (יא) ולבית מלך יהודה · מוסב על מלת שאמר שאמור בתחלת הענין וכאומר ולבית וכו' תאמר שמעו וכו': (יב) דינו לבוקר · הוא ענין דרך זירוז: גזול · הנגזל: עושק · הגזלן העושק את הגזלה: כאש חמתי · ר"ל כמו האש כשיוצאת הולכת ושורפת מעצמה כן תבער בהם חמתי ולא ימצא מי יכבנה רצה לומר אין מי ימחה בידי: מפני רוע מעלליכם ·

מצודת ציון

י"ט): (ז) יחום · ענין חמלה כמו וחוסה עלי (נחמיה י"ג) וכפל הדבר במ"ש: (ח) נותן · ענין אמירה כמו ולא נתן תפלה (איוב א'): את דרך · את ענין: (ט) ונפל · ענין הסכנה ונטיה כמו אל הכשדים אתה נופל (לקמן ל"ז): לשלל · ענין ביזה: (יב) דינו מל' דין: מעלליכם ·

מַעַלְלֵיהֶם מעלליכם ק׳ : יג הִנְנִי אֵלַיִךְ יֹשֶׁבֶת הָעֵמֶק צוּר
הַמִּישֹׁר נְאֻם־יְהוָה הָאֹמְרִים מִי־יֵחַת עָלֵינוּ וּמִי יָבוֹא
בִּמְעוֹנוֹתֵינוּ : יד וּפָקַדְתִּי עֲלֵיכֶם כִּפְרִי מַעַלְלֵיכֶם נְאֻם־
יְהוָה וְהִצַּתִּי אֵשׁ בְּיַעְרָהּ וְאָכְלָה כָּל־סְבִיבֶיהָ : כב א כֹּה
אָמַר יְהוָה רֵד בֵּית־מֶלֶךְ יְהוּדָה וְדִבַּרְתָּ שָּׁם אֶת־הַדָּבָר
הַזֶּה : ב וְאָמַרְתָּ שְׁמַע דְּבַר־יְהוָה מֶלֶךְ יְהוּדָה הַיֹּשֵׁב
עַל־כִּסֵּא דָוִד אַתָּה וַעֲבָדֶיךָ וְעַמְּךָ הַבָּאִים בַּשְּׁעָרִים
הָאֵלֶּה : ג כֹּה ׀ אָמַר יְהוָה עֲשׂוּ מִשְׁפָּט וּצְדָקָה וְהַצִּילוּ
גָזוּל מִיַּד עָשׁוֹק וְגֵר יָתוֹם וְאַלְמָנָה אַל־תֹּנוּ אַל־תַּחְמֹסוּ
וְדָם נָקִי אַל־תִּשְׁפְּכוּ בַּמָּקוֹם הַזֶּה : ד כִּי אִם־עָשׂוֹ תַּעֲשׂוּ

רש״י

הריד : (יג) יושבת העמק · ירושלים היא בתוך עמק ד״א העמיק הקב״ה עלה עליך להחריבך : צור המישור · הר שכל סביביו מישור : מי יחת עלינו · מי יחנה עלינו כמו כי שם ארם נחתים (מלכים ב׳ ו׳) :

כב (ג) אל תונו · זו אונאת דברים :

מצודת ציון

מעלליכם : (יג) צורי סלע: המישור · מלשון יושר ושוה : יחת · ענין ירידה כמו אליך נחתו בי (תהלים ל״ח): במעונותינו · מל׳ מעון ומדור כמו ה׳ מעון אתה היית (שם צ׳) : (יד) ופקדתי · ענין השגחה : והצתי · ענין הבערה כמו באש יצתו (ישעיה ל״ג) : ואכלה · ענין שריפה כמו מאכלת אש (שם ט׳) : כב (ג) תונו · ענין אונאת דברים וכן וגר לא תונה (שמות כ״ב) : תחמסו · ענין עושק :

מצודת דוד

מוסב על ובערה : (יג) הנני אליך · הנה אני אליך לשלם לך אתה ירושלים היושבת בתוך העמק כי סביב ירושלים בסמוך לה היה עמק והיא על ההר ממעל : צור המישור · היושבת על הצור אשר במישור : מי יחת עלינו · מי ירד עלינו למלחמה ומי וגו׳ כאומר הלא כעיר בצורה וחזקה ומי יערב לבו לגשת אלינו למלחמה ומי יכבוש אותה: (יד) ופקדתי · אשגיח עליכם להשיב כגמול מעשיכם : ביערה · הם ערי יהודה : ואכלה · תשרוף הכל: כב (ב) אתה ועבדיך · גם אתה שמע גם עבדיך וכו׳ ישמעו : בשערים האלה · שערי בית המלך : (ג) גזול · הנגזל : עשוק · הגזלן : אל תונו · זהו אונאת דברים של עגמת נפש : אל תחמסו · לא תעשו לכם חמס וזהו עושק הממון :

ובאו

אֶת־הַדָּבָר הַזֶּה וּבָאוּ בְשַׁעֲרֵי הַבַּיִת הַזֶּה מְלָכִים יֹשְׁבִים
לְדָוִד עַל־כִּסְאוֹ רֹכְבִים בָּרֶכֶב וּבַסּוּסִים הוּא וַעֲבָדָו ועבדיו ק'
וְעַמּוֹ׃ ה וְאִם לֹא תִשְׁמְעוּ אֶת־הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה בִּי נִשְׁבַּעְתִּי
נְאֻם־יְהוָה כִּי־לְחָרְבָּה יִהְיֶה הַבַּיִת הַזֶּה׃ ו כִּי־כֹה ׀
אָמַר יְהוָה עַל־בֵּית מֶלֶךְ יְהוּדָה גִּלְעָד אַתָּה לִי רֹאשׁ
הַלְּבָנוֹן אִם־לֹא אֲשִׁיתְךָ מִדְבָּר עָרִים לֹא נוֹשָׁבָה נושבו קרי׃
ז וְקִדַּשְׁתִּי עָלֶיךָ מַשְׁחִתִים אִישׁ וְכֵלָיו וְכָרְתוּ מִבְחַר
אֲרָזֶיךָ וְהִפִּילוּ עַל־הָאֵשׁ׃ ח וְעָבְרוּ גּוֹיִם רַבִּים עַל הָעִיר
הַזֹּאת וְאָמְרוּ אִישׁ אֶל־רֵעֵהוּ עַל־מֶה עָשָׂה יְהוָה כָּכָה

רש"י

(ו) גלעד אתה לי וגו' · אלו את חביב קדמי כבית מקדשי דרש בריש טוריא אם לא אשוינך מדברא: גלעד אתה · בית המקדש שממנו צרי ורפואה לכל העולם: (ז) וקדשתי · וזמנתי: וכרתו מבחר ארזיך · לפי שדמהו ללבנון

מצודת דוד

(ד) ובאו · אז יבואו בשערי הבית וכו': לדוד · ר"ל מי מזרע דוד ישב על כסאו למלוך על ישראל: ברכב · במרכבה הראויה למלך: ובסוסים · המושכים את הרכב: הוא וגו' · גם הוא יבוא בשערי הבית הזה גם עבדיו ועמו יבואו עמו: (ה) כי לחרבה וגו' · ואין מי יבוא בשעריו: (ו) גלעד אתה לי · אם אמנם אתה בעיני כגלעד אשר כל ארץ סיחון ועוג וכל הבשן היו נקראים על שמה כמ"ש ויבואו וגו' אל ארץ הגלעד (יהושע כב) כי כן הוא ציון וירושלים מקום בית המלך כי היא העיר החשובה שבכל א"י ולתוספת ביאור אמר ראש הלבנון ר"ל ראש לכל א"י הנקראת בשם לבנון כמ"ש ההר הטוב הזה והלבנון (דברים ד): אם לא · הוא ענין לשון שבועה כאדם האומר אם לא כן הוא יהיה כואת וכזאת וגזם ולא אמר וכן אם לא בתים רבים (ישעיה ה) ור"ל עם כל החשיבות הריני נשבע שאשים אותך כמדבר וכערים אשר לא נתיישבו מעולם: (ז) וקדשתי · אזמין עליך אנשים משחיתים כל איש יהיה עם כלי מלחמתו: וכרתו · ר"ל יהרגו השרים והגבורים ולפי שאמר ראש הלבנון אמר לשון הנופל בעצי היער: (ח) על העיר · סמוך לעיר:

מצודת ציון

(ו) אשיתך· ענין שימה כמו שתו עלי (תהלים ג'): נושבו· מל' ישיבה: (ז) וקדשתי· ענין הזמנה כמו קדשו

לָעִיר הַגְּדוֹלָה הַזֹּאת׃ ט וְאָמְרוּ עַל אֲשֶׁר עָזְבוּ אֶת־
בְּרִית יְהוָה אֱלֹהֵיהֶם וַיִּשְׁתַּחֲווּ לֵאלֹהִים אֲחֵרִים וַיַּעַבְדוּם׃
י אַל־תִּבְכּוּ לְמֵת וְאַל־תָּנֻדוּ לוֹ בְּכוּ בָכוֹ לַהֹלֵךְ כִּי לֹא
יָשׁוּב עוֹד וְרָאָה אֶת־אֶרֶץ מוֹלַדְתּוֹ׃ יא כִּי כֹה־אָמַר־
יְהוָה אֶל־שַׁלֻּם בֶּן־יֹאשִׁיָּהוּ מֶלֶךְ יְהוּדָה הַמֹּלֵךְ תַּחַת
יֹאשִׁיָּהוּ אָבִיו אֲשֶׁר יָצָא מִן־הַמָּקוֹם הַזֶּה לֹא־יָשׁוּב שָׁם
עוֹד׃ יב כִּי בִּמְקוֹם אֲשֶׁר־הִגְלוּ אֹתוֹ שָׁם יָמוּת וְאֶת־
הָאָרֶץ הַזֹּאת לֹא־יִרְאֶה עוֹד׃ יג הוֹי בֹּנֶה בֵיתוֹ בְּלֹא־צֶדֶק
וַעֲלִיּוֹתָיו בְּלֹא מִשְׁפָּט בְּרֵעֵהוּ יַעֲבֹד חִנָּם וּפֹעֲלוֹ לֹא

רש"י

נופל כאן בלשון הזה : (י) אל תבכו למת · ליהויקים שימות לפני השער כשיסחבוהו להגלותו : בכו בכו להולך · ליהויכין ולצדקיהו אמור מעתה חביבה מיתתו של יהויקים שנאמר בו ונבלתו תהיה מושלכת לחרב ביום ולקרח בלילה (לקמן ל"ו) מחייו של יהויכין שנאמר בו וארוחתו ארוחת תמיד וגו' (לקמן נ"ב) : (יא) אל שלום · הוא צדקיהו וכך נקרא (בדה"י א' ג') והרביעי שלום וקראו רביעי למלכות בבני יאשיהו שבתחלה מלך יהואחז ואחר כך יהויקים ואחריו יהויכין ואחריו צדקיהו : אשר יצא · ואע"פ שלא יצא עדיין מתנבא עליו כאלו יצא : (יג) הוי בונה ביתו · על יהויקים הוא אומר שהוא

מצודת ציון

מלחמה (יואל ד') : (י) תנודו · ענין הנעה : (יג) ועליותיו · מל' עליה והם החדרים שהמה ממעל : ופעלו · ר"ל שכר הפעולה :

מצודת דוד

על מה · בעבור מה : (ט) ואמרו · רעיהם ישיבום לומר על אשר עזבו וגו' : (י) אל תבכו למת · אין ראוי לבכות על מי מהמלכים שמת בארצו ונקבר בקברי אבותיו : ואל תנודו לו · כן דרך המקונן להניע בראשו דרך אבל וצער : בכו בכו להולך · אבל בכו על ההולך מארצו בשבי ובמקרה של אחריו יפרש מי הוא : כי לא ישוב · על כי לא ישוב עוד לארצו ולא יראה ארץ מולדתו כי שם בגולה ימות ויקבר : (יא) כי כה · כי כן אמר ה' על שלום וגו' והוא צדקיה וכן נקרא בד"ה כדרז"ל : המולך וגו' · לפי שלא בא לו המלוכה מפאת יכניה שמלך לפניו כ"א מפאת יאשיהו אביו לכן אמר המולך תחת יאשיהו אביו : אשר יצא · בשבי לבבל : (יג) הוי בונה · יש להתאונן על זה שבונה ביתו בלא צדק ועליות הבית בנה בלא משפט כי עבד ברעהו חנם כי לא הקדים לו שכרו ואף אחר העבודה

יִתֶּן־לוֹ׃ יד הָאֹמֵר אֶבְנֶה־לִּי בֵּית מִדּוֹת וַעֲלִיּוֹת מְרֻוָּחִים
וְקָרַע לוֹ חַלּוֹנָי וְסָפוּן בָּאָרֶז וּמָשׁוֹחַ בַּשָּׁשַׁר׃ טו הֲתִמְלֹךְ
כִּי אַתָּה מְתַחֲרֶה בָאָרֶז אָבִיךָ הֲלוֹא אָכַל וְשָׁתָה וְעָשָׂה
מִשְׁפָּט וּצְדָקָה אָז טוֹב לוֹ׃ טז דָּן דִּין־עָנִי וְאֶבְיוֹן אָז
טוֹב הֲלוֹא־הִיא הַדַּעַת אֹתִי נְאֻם־יְהוָה׃ יז כִּי אֵין עֵינֶיךָ

קמץ בז"ק

רש"י

היה רשע וסוף הענין מוכיח לכן כה אמר ה' אל יהויקים וגו' : (יד) בית מדות · בית גדול כמו אנשי מדות (במדבר י"ג) שיש בהן מה למדוד : וקרע לו · והכתיב לו (אחרים הגיהו וקרע לו ופתח לו) וכן ותקרעי בפוך (לעיל ד) קרעת שמים ירדת (ישעיה ס"ג) כולן לשון פתיחה : וספון בארז · מסכך הגג בארזים : ומשוח בששר · ומצייר בסממנים ת"י : בששר · צבע הוא ממין הציורים · נ"א ומשוח בששר · כמו חוט המשחה אלייגא"ט אנשינופל"א בלע"ז : (טו) התמלוך · התאריך ימים על שאתה מתחרה להכביד על ממשלתך להודיע שאתה מלך : אביך · יאשיהו

מצודת דוד

העבודה לא נתן לו שכר פעולתו ועל יהויקים הוא אומר כמפורש בסוף הענין : (יד) בית מדות · ר"ל מדות גדולות וכן אנשי מדות (במדבר י"ג) : מרוחים · להיות ריוח גדול בין חדרי העליה שיכנס שם הרוח בימי הקיץ : וקרע לו חלוני · כדי להתענג לראות היום בזמן החום פתח לעצמו חלונות רבות בביתו : וספון בארז · והיה מכסה הבתים בלוחות ארז : ומשוח בששר · ועל הלוחות היה מושח בטיח ששר והוא מין צבע : (טו) התמלוך · וכי סבור אתה שתמלוך לזמן מרובה אשר אתה מתערב ונאחז בעצי ארזים לשבת בהם על שהם מתקיימים לזמן מרובה ור"ל למה לך בית חזק כ"כ וכי תשב בו לאורך ימים : אביך · הוא יאשיהו : הלא אכל ושתה · יתכן שהיה יהויקים מסגף עצמו במאכל ובמשתה ועשה הרע במחשבו שהסגוף יכפר על רעתו ולזה אמר הלא אביך התענג במאכל ובמשתה ועשה משפט וצדקה ובעבור זה היה טוב לו כי לא עשה הרע ולא היה לו צורך אל הסגוף : (טז) דן · היה דן דין עני ואביון ובעבור זה היה טוב לו כי הלא זהו הדעת אותי כי בזה מדבק במעשי לרחם על העניים כמוני : (יז) כי אין

מצודת ציון

(יד) מרוחים · מל' ריוח : וקרע · ענין פתיחה וכן ותקרעי בפוך עיניך (לעיל ד') : חלוני · כמו חלונים ונפלה המ"ם : וספון · ענין קירוי הבתים וכיסוין כמו ויספון את הבית גבים (מ"א ו') : ומשוח · ענין טיחה וצביעה : בששר · הוא מין צבע אדום וכן חקוקים בששר (יחזקאל כ"ג) : (טו) מתחרה · ענין הדבוק והתערב וכן ואיך תתחרה את הסוסים

עיניך

וְלִבְּךָ כִּי אִם־עַל־בִּצְעֶךָ וְעַל דַּם־הַנָּקִי לִשְׁפּוֹךְ וְעַל־
הָעֹשֶׁק וְעַל־הַמְּרוּצָה לַעֲשׂוֹת׃ יח לָכֵן כֹּה־אָמַר יְהֹוָה
אֶל־יְהוֹיָקִים בֶּן־יֹאשִׁיָּהוּ מֶלֶךְ יְהוּדָה לֹא־יִסְפְּדוּ לוֹ
הוֹי אָחִי וְהוֹי אָחוֹת לֹא־יִסְפְּדוּ לוֹ הוֹי אָדוֹן וְהוֹי הֹדֹה׃
יט קְבוּרַת חֲמוֹר יִקָּבֵר סָחוֹב וְהַשְׁלֵךְ מֵהָלְאָה לְשַׁעֲרֵי
יְרוּשָׁלָ‍ִם׃ כ עֲלִי הַלְּבָנוֹן וּצְעָקִי וּבַבָּשָׁן תְּנִי קוֹלֵךְ

רש"י

שהתנהג בענוה שלא אכל ושתה וראה טוב כל ימי חייו: (יז) על בצעך · לגזול ממון: המרוצה · רצוץ דלים · ועושק יוכיח עליו כי עשוק ורצוץ תמיד סמוכין בלשון מקרא וכן את מי עשקתי ואת מי רצותי (שמואל א׳ יב): (יח) והוי הודה · הוי על תפארתו: (יט) קבורת חמור יקבר · כמה דמסגרין ית נבלת חמרא כן יסגרון ית נבלתיה · יסגרון · יסחבון: (כ) עלי הלבנון וצעקי · סקי לבית מקדשא וצוחי: ובבשן תני קולך · על הבשן שיחרב · ויונתן תירגם ובתרעי טור ביתא · ואיני יודע לפרש היאך נופל לשון בשן בשערי הר הבית אם לא בשביל הדלתות שעושין מאילני הבשן והוא שם מקום או לשון בשן מקום בקעה רחבה כן היקף הר הבית מגרש ריוח לבהמ"ק: וצעקי מעברים · וצוחי על מגיזתא והם

מצודת ציון

(לעיל י"ב): (יז) בצעך · ענין חמדת הממון כמו מה בצע (בראשית ל"ז): העושק · הגזל: המרוצה · מלשון רציצה ושבירה וכן את מי רצותי (שמואל א׳ י"ב): (יח) הוי · הוא ענין לשון יללה: הודה · ענין הדר ויופי: (יט) סחוב · ענין גרירה ומשיכה על הקרקע וכן ואת הכלבים לסחוב (לעיל ט"ו): מהלאה · להלן ורחוק: (כ) מעברים · מל׳ עבר

מצודת דוד

עיניך · ר"ל אבל בסגוף שלך אין נחת כי אין מחשבתך כ"א על חמדת הממון ולסגף עצמך למען יכופר העבירה לעשותם טוב: ועל המרוצה לעשות · ר"ל לרצוץ דלים ואביונים: (יח) לא יספדו לו · כאשר ימות לא יספדו עליו קרוביו לומר הוי כי אחי היה וקרובותיו לא תספודנה לומר הוי כי הייתי לו לאחות: הוי אדון · עבדיו לא יספדו לומר הוי כי אדון היה לנו הוי על הודו והדרו ר"ל על מלכותו שאבדה ממנו במותו: (יט) קבורת חמור יקבר · ר"ל שכמו שלא יקבר החמור כשימות בדרך אבל יעזבוהו שם כן יהיה ענין יהויקים כי יוליכוהו בגולה וימות בדרך ויהיה לו קבורה כמו שיש אל החמור ר"ל כמו שאין לחמור כן לא יהיה לו: סחוב והשלך · יהיה מגורר ומושלך להלן לשערי ירושלים מחוץ להם ולא יקבר כלל: (כ) עלי הלבנון · פנ"י על הר לבנון וצעקי למען יהיה נשמע הקול למרחוק: ובבשן · על הר בשן הרימי

וְצַעֲקִי מֵעֲבָרִים כִּי נִשְׁבְּרוּ כָּל־מְאַהֲבָיִךְ׃ כא דִּבַּרְתִּי אֵלַיִךְ
בְּשַׁלְוֺתַיִךְ אָמַרְתְּ לֹא אֶשְׁמָע זֶה דַרְכֵּךְ מִנְּעוּרַיִךְ כִּי לֹא־
שָׁמַעַתְּ בְּקוֹלִי׃ כב כָּל־רֹעַיִךְ תִּרְעֶה־רוּחַ וּמְאַהֲבַיִךְ בַּשְּׁבִי
יֵלֵכוּ כִּי אָז תֵּבֹשִׁי וְנִכְלַמְתְּ מִכֹּל רָעָתֵךְ׃ כג יֹשַׁבְתְּי ישבת ק׳
בַּלְּבָנוֹן מְקֻנַּנְתְּי מקננת קרי בָּאֲרָזִים מַה־נֵּחַנְתְּ בְּבֹא־לָךְ
חֲבָלִים חִיל כַּיֹּלֵדָה׃ כד חַי־אָנִי נְאֻם־יְהוָה כִּי אִם־
יִהְיֶה כָּנְיָהוּ בֶּן־יְהוֹיָקִים מֶלֶךְ יְהוּדָה חוֹתָם עַל־יַד

רש״י כצ״ל מ״ש

לשון מקום: (כא) בשלותיך · כשהיתה בשלוה: (כב) כל רעיך · כל מלכיך: תרעה רוח · רוח קדים תרעצם: (כג) מקוננת בארזים · ששמת קנך במגדלות בתי ארזים לבנות בתי מדות: מה נחנת · מה מצאת חן בשביל גובה מגדליך בעיני שודדיך בבא לך חבלים של לידה ומנחם פתר נחנת לשון חניה אבל דונש פתר אותו לשון חן: (כד) חותם

מצודת דוד

את קולך וצעקי בכל עבר ובכל צד: כל מאהביך · העובדי כוכבים שהיו לך לעזרה והם אשור ומצרים גם המה נשברו על ידי נבוכדנצר ומעתה לא תמצא עוזרים: (כא) בשלותיך · עוד היית יושבת בשלוה דברתי אליך לשוב אלי ואתה אמרת לא אשמע: זה דרכך · כן דרכך מאז בחרתיך לי לעם כי מעולם לא שמעת בקולי: (כב) כל רועיך · אשור ומצרים שהיו רועים ומנהיגים אותך ישבר אותם הרוח ועל כ״נ יאמר כי הוא ישברם: ומאהביך · הם אשור ומצרים וכפל הדבר במ״ש: כי אז · כאשר ילכו המה בשבי תבושי מכל רעתך אשר עזבת את ה׳ ובטחת עליהם: (כג) יושבת בלבנון · אתה ישראל היושבת בלבנון וחזר ופירש מקוננת בארזים ר״ל יושבת בבתי עצי ארזי לבנון: מה נחנת · מהו החן אשר תמצא בזה בבוא לך מכאובים וחיל כיולדה ר״ל וכי בעבור זה תמצא חן בעיני האויב: (כד) חותם · כמו טבעת שחותמין בו אגרות הנתון תמיד על יד הימין ואין מזיזה ממנה ואתז במשל כדרך הנהוג בבן אדם:

מצודת ציון

וצד: (כא) בשלותיך · מל׳ שלוה: (כב) תרעה · ענין שבירה כמו תרועם בשבט ברזל (תהלים ב׳): ונכלמת · מלשון כלימה וחרפה: (כג) מקוננת · ענין מדור כמו ודרור קן לה (תהלים פ״ד) ואמר בלשון שאלה: נחנת · מלשון חן: חבלים · מכאובים: חיל · חלחלה: (כד) כניהו · הוא יכניה והוא יהויכין: חותם · כן נקראת הטבעת שהותמים בה האגרות וכן חותמך

יְמִינִ֔י כִּ֥י מִשָּׁ֖ם אֶתְּקֶֽנְךָּ׃ כה וּנְתַתִּ֗יךָ בְּיַד֙ מְבַקְשֵׁ֣י נַפְשֶׁ֔ךָ
וּבְיַ֛ד אֲשֶׁר־אַתָּ֥ה יָג֖וֹר מִפְּנֵיהֶ֑ם וּבְיַ֗ד נְבוּכַדְרֶאצַּ֣ר מֶלֶךְ־
בָּבֶ֔ל וּבְיַ֖ד הַכַּשְׂדִּֽים׃ כו וְהֵטַלְתִּ֣י אֹתְךָ֗ וְאֶת־אִמְּךָ֙ אֲשֶׁ֣ר
יְלָדַ֔תְךָ עַ֚ל הָאָ֣רֶץ אַחֶ֔רֶת אֲשֶׁ֥ר לֹֽא־יֻלַּדְתֶּ֖ם שָׁ֑ם וְשָׁ֖ם
תָּמֽוּתוּ׃ כז וְעַל־הָאָ֗רֶץ אֲשֶׁר־הֵ֛ם מְנַשְּׂאִ֥ים אֶת־נַפְשָׁ֖ם
לָשׁ֣וּב שָׁ֑ם שָׁ֖מָּה לֹ֥א יָשֽׁוּבוּ׃ כח הַעֶ֨צֶב נִבְזֶ֤ה נָפוּץ֙ הָאִ֣ישׁ

רש״י

על יד ימיני. חקוק וחתום בתוך בשר זרועי: אתקנך. אנתקך לשון הפיקה כאן לשבחה (לעיל י"ב) עד התיקנו אותם (יהושע ח) והנו"ן יתירה בו ומדרש אגדה במקום שנתק נתקן שעשה תשובה בבבל ונשאל הקב"ה על שנשבע כתבו את האיש הזה ערירי (כאן) ונולד לו זרובבל בבבל ונאמר לו על פי הנביא ביום ההוא וגו' אקחך זרובבל בן שאלתיאל וגו' ושמתיך כחותם (חגי ב) כלפי שאמר לאביו אם יהיה חותם על יד ימיני אנתקנו: (כו) והטלתי. לשון השלכה: (כז) מנשאים את נפשם. לשון תנחומים שנפשם מתנשאה להתנחם ולומר עוד נשוב לארצנו: (כח) העצב נבזה. תמיה הוא שאת דמות נשבר ונבזה האיש הזה שהושלך מעל פני כמי שאין חפץ בו. נפוץ. נשבר כמו ככלי יוצר תנפצם (תהלים ב) ואחרים הגיהו העלב כמו שעלבים מעלבין את הקטן במסכת שבת (קמ"ז) כלומר האתה נבזה ונפוץ בעיניך כעולל קטן שמעליבין אותו. מילוויל"ר בלע"ז אין זה כדאי: הוטלו. הושלכו לשון השלכה שאין לה תקומה כמו

מצודת ציון

ופתילך (בראשית ל"ח): אתקנך. ענין העתקה והסרה: (כה) יגור. ענין פחד כמו ויגר מואב (במדבר כ"ב): (כו) והטלתי. ענין השלכה כמו ויטילו את הכלים (יונה א'): ילדתך. ענין גידול ואמון וכן יולדו על ברכי יוסף (בראשית נ'): (כו) מנשאים. ענין הרמה ור"ל מבטיחים: (כח) העצב. כן נקרא הצלם הנעבד כמ"ש עצבי הגוים (תהלים קל"ה) וזהו לפי שמעצב לב עובדיו צועק אליו ואינו נענה ובדרך השאלה קרא כן לכל הצלמים: נפוץ. ענין שבירה ורציצה כמו ונפוץ הכדים

מצודת דוד

משם אתקנך. עכ"ז אסיר אותך מן היד ולפי שהמשילו לטבעת שחותמין בו אמר לשון הנופל בטבעת ור"ל אף שאתה מזרע דוד מ"מ אעזבך: (כה) ונתתיך ביד וגו'. כפל הדבר פעמים רבות במ"ש להגדיל הענין ולהפחידו: (כו) והטלתי אותך. אשליך אותך: אשר ילדתך. אשר גדלה אותך ללכת בדרך רעה: (כז) ועל הארץ. ואל הארץ: מנשאים את נפשם. מצפים ומרוממים ומבטיחים את נפשם: שמה. ר"ל לא כן יהיה כי לא ישובו שמה: (כח) העצב נבזה וגו'. וכי זה

הַזֶּה כָּנְיָהוּ אִם־כְּלִי אֵין חֵפֶץ בּוֹ מַדּוּעַ הוּטְלוּ הוּא
וְזַרְעוֹ וְהֻשְׁלְכוּ עַל־הָאָרֶץ אֲשֶׁר לֹא־יָדָעוּ׃ כט אֶרֶץ אֶרֶץ
אֶרֶץ שִׁמְעִי דְּבַר־יְהוָה׃ ל כֹּה׀ אָמַר יְהוָה כִּתְבוּ אֶת־
הָאִישׁ הַזֶּה עֲרִירִי גֶּבֶר לֹא־יִצְלַח בְּיָמָיו כִּי לֹא יִצְלַח
מִזַּרְעוֹ אִישׁ יֹשֵׁב עַל־כִּסֵּא דָוִד וּמֹשֵׁל עוֹד בִּיהוּדָה׃
כג א הוֹי רֹעִים מְאַבְּדִים וּמְפִצִים אֶת־צֹאן מַרְעִיתִי נְאֻם־
יְהוָה׃ ב לָכֵן כֹּה־אָמַר יְהוָה אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל עַל־הָרֹעִים
הָרֹעִים אֶת־עַמִּי אַתֶּם הֲפִצֹתֶם אֶת־צֹאנִי וַתַּדִּחוּם וְלֹא
פְקַדְתֶּם אֹתָם הִנְנִי פֹקֵד עֲלֵיכֶם אֶת־רֹעַ מַעַלְלֵיכֶם נְאֻם־

רש"י

כי יפול לא יוטל (שם ל"ז) : (כט) ארץ ארץ ארץ · שאמרו גלה אל ארץ אחרת ואת ארץ ישראל שמעי דבר ה' ד"א ארץ ארץ ארץ · ארץ שהיא ארץ שבארצות חשובה שבכולן ד"א ארץ ישראל שלש ארצות היו בה יהודה ועבר הירדן והגליל : (ל) גבר · (אשר) לא יצלח בימיו · כתבוהו : כג (א) הוי רועים · מלכי יהודה : (ב) ולא פקדתם אותם · לא נזכרתם

מצודת דוד

כניהו דומה הוא לצלם נבזה ומפוצץ וכי הוא ככלי שאין בו צורך ומדוע א"כ הוטלו מארצם הוא וזרעו וגו' : אשר לא ידעו · עד הנה: (כט) ארץ ארץ ארץ · ר"ל ארץ שהיא ארץ מיוחדת בכל הארצות ועולה על כולן:(ל)האיש הזה · הוא כניהו : ערירי · שיהיה ערירי רצה לומר נשחת ונחרב ולתוספת ביאור אמר שיהיה גבר אשר לא יצליח בכל ימיו כי בימיו לא יצליח איש מזרעו לשבת על כסא המלוכה ולמשול ביהודה כי בגלה הוא לא נתנה המלוכה לזרעו כ"א לצדקיה דודו ולא היה לזרעו ממשלה מה בימיו אבל לאחר מותו היה ממשלה לזרובבל שהיה מזרעו : כג (א) הוי רועים · יש להתאונן על המלכים הרעים אשר במעשיהם מאבדים ומפזרים את העם ללכת גולה בארצות אויביהם : צאן מרעיתי · הם ישראל שאני להם לרועה : (ב) אתם הפצותם · ר"ל בעוניכם נפזרו בין העובדי כוכבים ונדחו בארצות האויב : ולא פקדתם אותם · לא השגחתם עליהם להשיבם בדרך הישר : פוקד עליכם ·

מצודת ציון

(שופטים ז') : חפץ · ענין רצון וצורך וכן החפץ לשדי כי תצדק (איוב כ"ב) : הוטלו · הושלכו:(ל) ערירי · ענין השחתה וחורבן כמו ערו ערו עד היסוד בה (תהלים קל"ז) : גבר · איש : כג (א) ומפצים · ענין פיזור כמו ויפץ העם (שמות ה') : מרעיתי · מל' מרעה : (ב) ותדחום · מלשון דחיה : פקדתם · ענין זכרון והשגחה : מעלליכם · מעשיכם :

יְהוָה׃ ג וַאֲנִי אֲקַבֵּץ אֶת־שְׁאֵרִית צֹאנִי מִכֹּל הָאֲרָצוֹת
אֲשֶׁר־הִדַּחְתִּי אֹתָם שָׁם וַהֲשִׁבֹתִי אֶתְהֶן עַל־נְוֵהֶן וּפָרוּ
וְרָבוּ׃ ד וַהֲקִמֹתִי עֲלֵיהֶם רֹעִים וְרָעוּם וְלֹא־יִירְאוּ עוֹד
וְלֹא־יֵחַתּוּ וְלֹא יִפָּקֵדוּ נְאֻם־יְהוָה׃ ה הִנֵּה יָמִים בָּאִים
נְאֻם־יְהוָה וַהֲקִמֹתִי לְדָוִד צֶמַח צַדִּיק וּמָלַךְ מֶלֶךְ וְהִשְׂכִּיל
וְעָשָׂה מִשְׁפָּט וּצְדָקָה בָּאָרֶץ׃ ו בְּיָמָיו תִּוָּשַׁע יְהוּדָה
וְיִשְׂרָאֵל יִשְׁכֹּן לָבֶטַח וְזֶה־שְּׁמוֹ אֲשֶׁר־יִקְרְאוֹ יְהוָה ׀
צִדְקֵנוּ׃ ז לָכֵן הִנֵּה־יָמִים בָּאִים נְאֻם־יְהוָה וְלֹא־
יֹאמְרוּ עוֹד חַי־יְהוָה אֲשֶׁר הֶעֱלָה אֶת־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מֵאֶרֶץ
מִצְרָיִם׃ ח כִּי אִם־חַי־יְהוָה אֲשֶׁר הֶעֱלָה וַאֲשֶׁר הֵבִיא
אֶת־זֶרַע בֵּית יִשְׂרָאֵל מֵאֶרֶץ צָפֹנָה וּמִכֹּל הָאֲרָצוֹת

רש"י עיין מ"ש

נשמרים : (ד) ולא יפקדו · ולא יחסרו · לשון ולא נפקד ממנו
איש (במדבר ל"א) : (ה) והשכיל · ויצליח : (ו) ה' צדקנו · ה'

מצודת ציון מצודת דוד

(ג) נוהן · מדורם כמו נוה שאנן אזכור עליכם רוע מעשיכם להשיב
(ישעיה ל"ג) : ופרו · יעשו פירות עליהם גמול : (ג) ואני אקבץ ·
ר"ל יולידו בנים : (ד) יחתו · ובחסדי אקבץ את שארית וגו' כי
ענין שבר ופחד : יפקדו · ענין רובם יכלו ומעט ישארו: והשיבותי·
חסרון כמו אשה רעותה לא פקדו אשיב אותם אל מדורם ושמה ירבו :
(שם ל"ד) : (ה) והשכיל · ענין (ד) והקמותי· אני אקים להם רועים
הצלחה כמו ויהי דוד לכל דרכיו כשרים והם ירעו אותם להנהיגם
בדרך הישר : ולא ייראו · ולכן לא
ייראו עוד מן העובדי כוכבים ולא ישברו ולא יהיו נחסרים: (ה) והקמותי
לדוד · אקים לדוד מזרעו צמח צדיק זהו מלך המשיח : ומלך מלך · מלך
ימלוך על ישראל והצליח ויעשה משפט וצדקה : (ו) בימיו · בימי
המשיח תושע גם יהודה גם ישראל ישכון בארצם לבטח לא כמו בבית שני
שלא חזר כ"א יהודה : וזה שמו · של המשיח אשר יקראו אותו ישראל : ה'
צדקנו · ה' יצדיק אותנו בימיו של זה : (ז) לכן וגו' · הואיל והגאולה
הסיא תהיה השובה כ"כ לכן לא יאמרו עוד בשבועתם חי ה' אשר
העלה וגו' מארץ מצרים : (ח) · כי אם · כי אז יאמרו בשבועתם חי ה'
אשר העלה וגו' מארץ צפונה ומשאר ארצות וגו' · כי הגאולה ההיא תוסף

אֲשֶׁר הִדַּחְתִּים שָׁם וְיָשְׁבוּ עַל־אַדְמָתָם׃ ט לַנְּבִאִים נִשְׁבַּר
לִבִּי בְקִרְבִּי רָחֲפוּ כָּל־עַצְמוֹתַי הָיִיתִי כְּאִישׁ שִׁכּוֹר וּכְגֶבֶר
עֲבָרוֹ יָיִן מִפְּנֵי יְהוָה וּמִפְּנֵי דִּבְרֵי קָדְשׁוֹ׃ י כִּי מְנָאֲפִים
מָלְאָה הָאָרֶץ כִּי־מִפְּנֵי אָלָה אָבְלָה הָאָרֶץ יָבְשׁוּ נְאוֹת
מִדְבָּר וַתְּהִי מְרוּצָתָם רָעָה וּגְבוּרָתָם לֹא־כֵן׃ יא כִּי־גַם־
נָבִיא גַם־כֹּהֵן חָנֵפוּ גַּם־בְּבֵיתִי מָצָאתִי רָעָתָם נְאֻם־

רש"י

מצדיק אותנו בימיו של זה: (ט) לנביאים נשבר לבי בקרבי. לדברי הנביאים האומרים שלום יהיה לכם נשבר לבי: רחפו. הולכים ונעים ככנפי צפור המרחף על קנו טרנבליר"ש בלע"ז: מפני ה'. שאני שומע ממנו גזרה רעה זאת: (י) מפני אלה. שבועת שקר: אבלה. חרבה: מרוצתם. קורש"א בלע"ז כמו (לעיל ח' ו') וי"א לשון רצון: לא כן. לא כדין: (יא) גם נביא גם כהן. אפילו אלו שהכל למדין מהם:

מצודת דוד

יותר כפי האנשים לפי מרבית החטאות: הדחתים. הדחתי אותם (וזהו מאמר המקום כמדבר בעדו אבל הם יאמרו הדיח אותנו שם וכמדבר בעדם): וישבו. וכן יאמרו בשבועתם חי ה' אשר העלה וגו' והמה יושבים על אדמתם: (ט) לנבאים. בעבור נביאי השקר נשבר לבי בקרבי וכל עצמותי נעים ונדים ואני מבולבל בדעתי כאיש שכור וכגבר אשר היין עבר עליו להתחזק ממנו ולבלבל מוחו: מפני ה'. ר"ל כל הצער הזה הוא עלי מפני ה' שהיה מחולל ע"י הנביאים האלה ומפני דברי קדשו שהמה מהוללים על פיהם: (י) כי מנאפים. כי על ידיהם מלאה הארץ נאוף וזנות: כי מפני אלה. בעבור שבועת שוא שבאה בשבתם תחת הארץ ויבשו מדורי המדבר מקום מרעה הצאן: מרוצתם. מה שהם רצים לעשות בזריזות הוא רק לרעה ולא לטובה: וגבורתם. תגבורת הלב שבהם איננה על דבר נכון ואמת: (יא) נביא. זה נביא השקר: כהן. זה כהן הבעל: חנפו. מחניפים

מצודת ציון

משכיל (ש"א י"ח): (ט) לנביאים. הלמ"ד הוא במקום בעבור כמו פתח פיך לאלם (משלי ל"א): רחפו. ענין תנועה ותנודה כמו על גוזליו ירחף (דברים ל"ב): (י) אלה. ענין שבועה כמו ושמעה קול אלה (ויקרא ה'): אבלה. ענין השחתה כמו על כן תאבל הארץ (הושע ד'): נאות. ענין מדור כמו בנאות דשא (תהלים כ"ג): מדבר. לפעמים יאמר לשון מדבר על מקום המרעה כמ"ש הצאן השנה במדבר (ש"א י"ז): מרוצתם. מלשון ריצה ומהירות ההליכה: כן. נכון ואמת כמו לא כן

יְהוָה׃ יב לָכֵן יִהְיֶה דַרְכָּם לָהֶם כַּחֲלַקְלַקּוֹת בָּאֲפֵלָה
יִדַּחוּ וְנָפְלוּ בָהּ כִּי־אָבִיא עֲלֵיהֶם רָעָה שְׁנַת פְּקֻדָּתָם
נְאֻם־יְהוָה׃ יג וּבִנְבִיאֵי שֹׁמְרוֹן רָאִיתִי תִפְלָה הִנַּבְּאוּ
בַבַּעַל וַיַּתְעוּ אֶת־עַמִּי אֶת־יִשְׂרָאֵל׃ יד וּבִנְבִאֵי יְרוּשָׁלַםִ
רָאִיתִי שַׁעֲרוּרָה נָאוֹף וְהָלֹךְ בַּשֶּׁקֶר וְחִזְּקוּ יְדֵי מְרֵעִים
לְבִלְתִּי־שָׁבוּ אִישׁ מֵרָעָתוֹ הָיוּ־לִי כֻלָּם כִּסְדֹם וְיֹשְׁבֶיהָ
כַּעֲמֹרָה׃ טו לָכֵן כֹּה־אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת עַל־הַנְּבִאִים
הִנְנִי מַאֲכִיל אוֹתָם לַעֲנָה וְהִשְׁקִתִים מֵי־רֹאשׁ כִּי מֵאֵת

רש"י

גם בביתי מצאתי רעתם · שהעמידו דמות בהיכל : (יב) כחלקלקות · ארץ חלקה שהרגל מחלקת בה והאדם נופל כחלקלקות באפלה כשלון על כשלון חלקלקות באור יש כשלון אפלה בלא חלקלקות יש כשלון : (יג) ובנביאי שומרון ראיתי תפלה · קודם שגלו : (יד) ובנביאי ירושלים · אני רואה עתה : שערורה · דבר מגונה : וחזקו ידי מרעים · אומרים לרשעים שלום יהיה לכם : לבלתי שבו · שלא ישובו המריעים

מצודת ציון

בדיו (ישעיה ט"ז): (יב) כחלקלקות · מל' חלק : באפלה · ענין חושך : פקודתם · ענין זכרון : (יב) תפלה · ענין דבר גרוע מבלי טעם וכן ולא נתן תפלה לאלהים (איוב א') : ויתעו · לשון תועה: (יד) שערורה · ענין דבר מגונה כמו שמה ושערורה (לעיל ה') : נאוף · ענין זנות : מרעים · רשעים : (טו) לענה · מין עשב מר : והשקיתים · ענין שתייה : מי ראש · מי סחיטת עשב מר ששמו ראש כמו וישקנו מי ראש

מצודת דוד

לבני אדם ואינם אומרים האמת : גם בביתי · בבהמ"ק מצאתי רעתם כי היו מזבחים שם לאלהים אחרים : (יב) דרכם להם · ר"ל יכשלו בדרכם כמו ההולך באפלה במקום חלק שהוא נוח שימעדו רגליו : ידחו · יהיו נדחים ממקומם ויפלו בדרך : כי אביא · בזה יפרש ראשית המקרא לומר המכשול יהיה כי אביא הרעה : פקודתם · זכרון עונותיהם לשלם עליהם גמול : (יג) ובנביא שומרון · רצה לומר כמו שמאז ראיתי בנביאי שומרון דבר גרוע מבלי טעם וזהו מה שנבאו בשם הבעל והתעו את עמי ללכת בדרך רעה : (יד) ובנביאי ירושלים · ר"ל כן אני רואה בנביאי ירושלים דבר מגונה וזהו שהמה שטופים בניאוף והולכים בדרך שקר ומחזקים ידי רשעים לבל ישובו מרעתם כי מנבאים להם לשלום : כלם · כל בני יהודה : ויושביה · יושבי ירושלים : (טו) הנני מאכיל

נְבִיאֵי יְרוּשָׁלִַם יָצְאָה חֲנֻפָּה לְכָל־הָאָרֶץ׃ טז כֹּה־אָמַר
יְהוָה צְבָאוֹת אַל־תִּשְׁמְעוּ עַל־דִּבְרֵי הַנְּבִאִים הַנִּבְּאִים
לָכֶם מַהְבִּלִים הֵמָּה אֶתְכֶם חֲזוֹן לִבָּם יְדַבֵּרוּ לֹא מִפִּי
יְהוָה׃ יז אֹמְרִים אָמוֹר לִמְנַאֲצַי דִּבֶּר יְהוָה שָׁלוֹם יִהְיֶה
לָכֶם וְכֹל הֹלֵךְ בִּשְׁרִרוּת לִבּוֹ אָמְרוּ לֹא־תָבוֹא עֲלֵיכֶם
רָעָה׃ יח כִּי מִי עָמַד בְּסוֹד יְהוָה וְיֵרֶא וְיִשְׁמַע אֶת־
דְּבָרוֹ מִי־הִקְשִׁיב דְּבָרִי דברו קרי וַיִּשְׁמָע׃ יט הִנֵּה ׀ סַעֲרַת
יְהוָה חֵמָה יָצְאָה וְסַעַר מִתְחוֹלֵל עַל רֹאשׁ רְשָׁעִים יָחוּל׃

רש"י

איש מרעתו: (יז) וכל הולך בשרירות לבו וגו'. ולכל הולך בשרירות לבו וגו': (יח) מי עמד בסוד ה'. וישמע את הנגזר מלפניו אותו שהקשיב דבר תורתו וישמע למצותיו ולא הרשעים האלה שמיעה הראשונה שבמקרא זה שמיעה ממש שמיעה האחרונה קבלה: (יט) מתחולל. משתכן. מחזר לשכון ועל ראש רשעים ישכון:

מצודת דוד

וגו'. ר"ל אביא עליהם צרות מרובות וגדולות: כי מאת וגו'. על ידיהם יצאה חנופה לכל הארץ ר"ל כולם מחניפים לגדולים ולמלאות תאותם: (טז) על דברי. אל דברי: מהבלים. אומרים לכם דברי הבל: חזון לבם. מראית לבם ידברו כי לא ראו בנבואה רק בודאים מלבם: (יז) אומרים אמור. רגילים הם לומר להרשעים המנאצים אותי ה' דבר שלום יהיה לכם: וכל הולך. ולכל ההולך בשרירות לבו אמרו וגו': (יח) כי מי עמד. נתן טעם למה לא ישמעו אליהם באמרו כי מי מאלה עמד בסוד ה' לקבל נבואה ומי ראה מראות הנבואה ומי מהם שמע את דברו כי בהיותם רשעים אינם ראוים לנבואה: מי הקשיב. אמנם מי שהקשיב דברו כירמיה שהקשיב בקול ה' ועשה מצותיו הוא השומע הנבואה ולא הרשעים האלה: (יט) חמה יצאה. תצא בחמה עבר במקום עתיד: וסער מתחולל. הסער הזה הוא מלא מחלחלה ורעד וזוע

מצודת ציון

(לעיל ח'): (טז) מהבלים. מלשון הבל: חזון. ענין ראיה ועל פי רוב יאמר על מראה הנבואה: (יז) למנאצי. ענין בזיון כמו נאצו האנשים את מנחת ה' (ש"א ב'): וכל. כמו ולכל: בשרירות. ענין ראיה ר"ל מה שהלב רואה וחומד: (יח) בסוד. ר"ל מקום השפעת הנבואה: הקשיב. ענין האזנה וקבלה: (יט) סערת. רוח סערה: חמה. כמו בחמה: מתחולל. מל' חיל וחלחלה: יחול. ישכון כמו יחולו על ראש יואב (ש"ב ג'):

כ לֹא יָשׁוּב אַף־יְהוָה עַד־עֲשֹׂתוֹ וְעַד־הֲקִימוֹ מְזִמּוֹת לִבּוֹ
בְּאַחֲרִית הַיָּמִים תִּתְבּוֹנְנוּ בָהּ בִּינָה׃ כא לֹא־שָׁלַחְתִּי
אֶת־הַנְּבִאִים וְהֵם רָצוּ לֹא־דִבַּרְתִּי אֲלֵיהֶם וְהֵם נִבָּאוּ׃
כב וְאִם־עָמְדוּ בְּסוֹדִי וְיַשְׁמִעוּ דְבָרַי אֶת־עַמִּי וִישִׁבוּם
מִדַּרְכָּם הָרָע וּמֵרֹעַ מַעַלְלֵיהֶם׃ כג הַאֱלֹהֵי מִקָּרֹב אָנִי
נְאֻם־יְהוָה וְלֹא אֱלֹהֵי מֵרָחֹק׃ כד אִם־יִסָּתֵר אִישׁ בַּמִּסְתָּרִים
וַאֲנִי לֹא־אֶרְאֶנּוּ נְאֻם־יְהוָה הֲלוֹא אֶת־הַשָּׁמַיִם וְאֶת־
הָאָרֶץ אֲנִי מָלֵא נְאֻם־יְהוָה׃ כה שָׁמַעְתִּי אֵת אֲשֶׁר־
אָמְרוּ הַנְּבִאִים הַנִּבְּאִים בִּשְׁמִי שֶׁקֶר לֵאמֹר חָלַמְתִּי
חָלָמְתִּי׃ כו עַד־מָתַי הֲיֵשׁ בְּלֵב הַנְּבִאִים נִבְּאֵי הַשָּׁקֶר

רש"י

(כ) מזמות · לשון מחשבה: (כב) ואם עמדו בסודי וישמיעו דברי וגו'· היה להם להשמיע דברי ותורתי את עמי ולא להטעותם בה מעלי: (כג) האלהי מקרוב · שאיני רואה אלא בסמוך לי ואין בי כח לשפוט את התחתונים שהם רחוקים ממני ואיני יודע במעשיהם: (כד) אם יסתר איש · זהו כפל תמיהה

מצודת ציון

(כ) הקימו · מלשון קיום: מזמות · מחשבות כמו זממה שדה (משלי ל"א): באחרית · בסוף: (כא) רצו · מלשון מרוצה ומהירות ההליכה: (כב) וישיבום · מלשון השבה: מעלליהם · מעשיהם: (כו) ונביאי ·

מצודת דוד

והוא יהיה חל ושוכן על ראש הרשעים שאלה הם נביאי השקר: (כ) לא ישוב וגו' · לא ישוב מהם חרון אפו עד יעשה ויקיים מחשבות לבו: באחרית הימים · ר"ל אם יתמהמה הנה בסוף הימים כשתתקיים תתבוננו בה בינה שלא שב ה' מחרון אפו עם כי נתארך הזמן: (כא) והם רצו · במהירות רב כאלו היו שלוחים בדבר: והם נבאו · מלבם ולא שמעו ממני: (כב) ואם עמדו בסודי · ר"ל אם היו כדבריהם שעמדו בסודי לקבל נבואה היה ראוי שישמיעו לעמי את דברי אשר דברתי בתורתי ולהשיבם מדרכם הרע ולא להכשילם עוד בעבירה: (כג) האלהי מקרוב אני · ר"ל וכי אנכי רואה ושופט אלא בסמוך לי ולא את התחתונים שהמה רחוקים ממכון שבתי בשמים: (כד) אם יסתר · הלא אף אם יסתר איש במקום נסתר וכי אני לא אראה אותו: הלא וגו' אני מלא · א"כ במקום שנסתר שם אני: (כה) שמעתי · ר"ל הואיל ואין נסתר ממני לכן שמעתי מה שמתנבאים בשמי שקר שאומרים כל היום חלמתי חלמתי ומחזיקים חלומותם השבוש הדמיוני כאלו הם נבואה: (כו) עד מתי · יהיה

וּנְבִיאֵי תַּרְמִת לִבָּם: כז הַחֹשְׁבִים לְהַשְׁכִּיחַ אֶת־עַמִּי
שְׁמִי בַּחֲלוֹמֹתָם אֲשֶׁר יְסַפְּרוּ אִישׁ לְרֵעֵהוּ כַּאֲשֶׁר שָׁכְחוּ
אֲבוֹתָם אֶת־שְׁמִי בַּבָּעַל: כח הַנָּבִיא אֲשֶׁר־אִתּוֹ חֲלוֹם
יְסַפֵּר חֲלוֹם וַאֲשֶׁר דְּבָרִי אִתּוֹ יְדַבֵּר דְּבָרִי אֱמֶת מַה־
לַתֶּבֶן אֶת־הַבָּר נְאֻם־יְהוָה: כט הֲלוֹא כֹה דְבָרִי כָּאֵשׁ

רש"י

האלהי מקרוב וגו' · כדרך כל תמיהות הכפולות : (כו) עד מתי · ינבאו שקר וכי יש בלבם של הנביאים הללו הנבאים שקר לקיים מחשבותם שהם חושבים להשכיח את עמי שמי וגו' : תרמית · לשון מרמה : (כח) יספר חלום · יספרנו לשון הבאי כשאר חלומות ולא יחזיקנו בדברי נבואה : מה לתבן את הבר · מה ענין שקר אצל אמת : את הבר · עם הבר : (כט) הלוא כה דברי כאש · לא היה לכם לטעות ולדמות חלומותם לומר שהם נבואה כי דבר נבואה כשבאה בפי הנביא בגבורה היא באה בו כאש בוערת כענין שנאמר והיה בלבי כאש בוערת (לעיל כ') ואומר ויד ה' עלי

מצודת דוד

השמות והטעות הזה : היש בלב · וכי יש בלבם מה שאומרים תדיר שהחלום הדמיוני הוא כחלום הנבואה : ונביאי תרמית לבם · אבל הם נביאי תרמית לבם כי יודעים המה שאין ערך לחלום הדמיוני עם חלום הנבואי ובערמת הלב ידברו בפיהם שדומים הם : (כז) החושבים · אשר יחשבו לסבב לעמי שישכחו שמי ע"י חלומותם אשר יתמידו לספר זה לזה להיות כל עסקם בזה : בבעל · בהתמדת עבודת הבעל : (כח) הנביא וגו' · ר"ל מהראוי שהנביא אשר אתו חלום פשוט ודמיוני יספרנו כדרך סיפור חלום בעלמא : ואשר דברי אתו · ומי אשר בחלום אדבר בו הוא ידבר דברי ויאמת אותם · ר"ל חלום כזה יוכל לספר בדרך סיפור נבואה : מה לתבן · מה ענין לתבן להדמותו עם הבר · ר"ל מה ענין חלום דמיוני להדמותו עם חלום נבואי : (כט) הלוא כה דברי · הלא החלום אשר הוא דברי בא בחוזק רב ובהרגשה יתירה כאש הבוערת וכפטיש המפוצץ את הסלע שהוא דבר המורגש מאד כן הוא חלום הנבואי ולא כן חלום

מצודת ציון

הוי"ו במקום אבל : תרמית · ענין ערמה כמו שקר תרמיתם (תהלים קי"ט) : (כז) החושבים · מלשון מחשבה : (כח) לתבן · קש : הבר · כן נקרא התבואה וכן לשבור בר (בראשית מ"ג כ"ט) : (כט) וכפטיש · הוא המקבת כמו פטיש כל הארץ (לקמן נ') : יפוצץ · ענין השבר לחתיכות רבות וכן ויתפוצצו הררי

נְאֻם־־יְהוָה וּכְפַטִּישׁ יְפֹצֵץ סָלַע׃ ל לָכֵן הִנְנִי עַל־
הַנְּבִאִים נְאֻם־־יְהוָה מְגַנְּבֵי דְבָרַי אִישׁ מֵאֵת רֵעֵהוּ׃
לא הִנְנִי עַל־הַנְּבִאִים נְאֻם־־יְהוָה הַלֹּקְחִים לְשׁוֹנָם וַיִּנְאֲמוּ
נְאֻם׃ לב הִנְנִי עַל־־נִבְּאֵי חֲלֹמוֹת שֶׁקֶר נְאֻם־־יְהוָה
וַיְסַפְּרוּם וַיַּתְעוּ אֶת־־עַמִּי בְּשִׁקְרֵיהֶם וּבְפַחֲזוּתָם וְאָנֹכִי
לֹא־־שְׁלַחְתִּים וְלֹא צִוִּיתִים וְהוֹעֵיל לֹא־יוֹעִילוּ לָעָם־הַזֶּה

רש"י

חזקה (יחזקאל ג'): וכפטיש. פי"ק בלע"ז ויש אומר מרטי"ל בלע"ז: (ל) מגנבי דברי איש מאת רעהו. יש להם מרגלים אצל נביאי האמת ושומעין סגנון שלהם שהם מתנבאים בו ואומרין נבואת שקר באותו לשון כמו שעשה חנניה בן עזור שמע את ירמיה מתנבא בשוק העליון הנני שובר את קשת עילם (לקמן מ"ט) והוא ניבא בשוק התחתון שברתי את עול מלך בבל (לקמן כ"ח) כמו שאמרו רבותינו בסנהדרין: (לא) הלוקחים לשונם. המלמדים לשונם לומר שקריהם בלשון נאם ה' כנביאי האמת למען יאמינו בהם: (לב) ובפחזותם. לשון תמהון איסטורדיזו"ן בלע"ז:

מצודת ציון

עד (חבקוק ג'): (לא) הלוקחים. ענין למוד והרגל כמו שטתו ברוב לקחה (משלי ז'): וינאמו נאם. הוא ענין אמירה והוא לשון שהנביאים רגילים בו: (לב) ויתעו. מלשון תועה: ובפחזותם. ענין קלות הדעת וכן אנשים רקים ופוחזים (שופטים ט'): והועיל. מלשון

מצודת דוד

הדמיוני כי הרגשתם קלה מאד: (ל) לכן הנני וגו'. ר"ל הואיל ויש הפרש רב בין חלום נבואי לחלום דמיוני ובזדון לכם יאמרו חלום דמיוני כחלום נבואי לכן כמו שהנני מוכן להביא פורעניות על הנביאים אשר גונבים דברי וגו' ר"ל שהיו שומעים דברי נביאי האמת והיו מגידים אותם מעצמם ואמרו שאליהם נאמרו ובאלו יגנבו דברי הנבואה מן הנביא האמיתי: (לא) הנני וגו'. וכמו שהנני מוכן להביא פורעניות על הנביאים המלמדים לשונם למהר לדבר נאום: וינאמו נאם. ר"ל שבודים שקרים מלבם וממתיקו אמריהם וידברום במקום נבואה ובלשון הנביאים כאלו היה דבר ה': (לב) הנני על נבאי חלומות. ר"ל כמו כן הנני מוכן להביא פורעניות על המנבאים חלומות שקר כלומר שאומרים חלום דמיוני כאלו הוא חלום נבואי כי בזדון ידברו ואינם מוטעים: ויספרום. מתמידים לספרם כאלו היה דבר ממש: ויתעו. והמה מתעים את עמי בחלום הדמיוני שהוא דבר שקר: ובפחזותם. בקלות דעתם יפתו את העם להאמין בחלומותם הדמיוני

נְאֻם־יְהוָה׃ לג וְכִי־יִשְׁאָלְךָ הָעָם הַזֶּה אוֹ־הַנָּבִיא אוֹ־
כֹהֵן לֵאמֹר מַה־מַּשָּׂא יְהוָה וְאָמַרְתָּ אֲלֵיהֶם אֶת־מַה־
מַּשָּׂא וְנָטַשְׁתִּי אֶתְכֶם נְאֻם־יְהוָה׃ לד וְהַנָּבִיא וְהַכֹּהֵן
וְהָעָם אֲשֶׁר יֹאמַר מַשָּׂא יְהוָה וּפָקַדְתִּי עַל־הָאִישׁ הַהוּא
וְעַל־בֵּיתוֹ׃ לה כֹּה תֹאמְרוּ אִישׁ עַל־רֵעֵהוּ וְאִישׁ אֶל־
אָחִיו מָה־עָנָה יְהוָה וּמַה־דִּבֶּר יְהוָה׃ לו וּמַשָּׂא יְהוָה
לֹא תִזְכְּרוּ־עוֹד כִּי הַמַּשָּׂא יִהְיֶה לְאִישׁ דְּבָרוֹ וַהֲפַכְתֶּם

רש״י

(לג) מה משא ה׳. לי שחוק לפי שנבואתו להם למשא: ואמרת אליהם את מה משא ונטשתי וגו׳. אומרים לכם מה המשא אתם המשא להקב״ה וזהו אמר שיטוש וישליך אתכם מעל זרועותיו משמים ארץ כך שמעתי: ונטשתי ועזבתי: (לו) כי המשא יהיה לאיש דברו. אע״פ שאתם מספכין את המשא

מצודת דוד

הדמיוני: ואנכי וגו׳. אמר כמתרעם על הנפתים להם ואמר הלא אנכי מעולם לא שלחתים ולא צויתי אותם שום צוואה ומעולם לא הועילו לעם הזה בשום דבר וא״כ אין בידם לתת שום אות ומופת וגם היטב אין עמהם ובמה א״כ מחזיקים אותם לנביאים: (לג) וכי ישאלך. אמר המקום לירמיה אם ישאלך העם הזה או נביא השקר או כהן הבעל לאמר מה משא ה׳ ר״ל מה דבר ה׳ ובדרך לעג אמרו לשון משא לפי שהיה להם למשא ולעול כבד: ואמרת. אז תאמר אליהם את מה משא ר״ל את מה היאות לעשות במשא אעשה לכם ותזר היאות וילטרך במשא כלומר מה שיאות לעשות במשא הכבדה עליו: ופירש ונטשתי אתכם כאדם העוזב ומשליך את המשא הכבדה עליו: (לד) ופקדתי. במקרא שלפניו אמר שהנביא ישיב להם דרך תוגאת דברים שהמקום יעזוב את ישראל בעונם וישליכם כאדם המשליך משא כבדה ובזה אמר העון הזה אזכור להשיב גמול ביחוד על האיש המדבר ועל ביתו: (לה) כה תאמרו. כלשון הזה תאמרו כו׳: מה ענה ה׳ וגו׳. רלה לומר אם השאלו על המענה תאמרו מה ענה ה׳ ואם תשאלו על מה שדבר מבלי שאלה תאמרו מה דבר ה׳: (לו) ומשא. לשון משא לא תזכרו עוד: כי המשא יהיה לאיש דברו. ר״ל דברי הנבואה המה כאלו למשא על הנביא שה׳ דבר בו על כי לא יוכל לכבוש הנבואה לבלי להגידה

מצודת ציון

תועלת: (לג) משא. כן תקרא הנבואה: ונטשתי. ענין עזיבה: (לד) ופקדתי. ענין זכרון: (לה) על רעהו. אל רעהו: ענה. מלשון עניה ותשובה על השאלה:

אֶת־דִּבְרֵי אֱלֹהִים חַיִּים יְהוָה צְבָאוֹת אֱלֹהֵינוּ׃ לז כֹּה
תֹאמַר אֶל־הַנָּבִיא מֶה־עָנָךְ יְהוָה וּמַה־דִּבֶּר יְהוָה׃
לח וְאִם־מַשָּׂא יְהוָה תֹּאמֵרוּ לָכֵן כֹּה אָמַר יְהוָה יַעַן
אֲמָרְכֶם אֶת־הַדָּבָר הַזֶּה מַשָּׂא יְהוָה וָאֶשְׁלַח אֲלֵיכֶם
לֵאמֹר לֹא תֹאמְרוּ מַשָּׂא יְהוָה׃ לט לָכֵן הִנְנִי וְנָשִׁיתִי

רש"י

לנביאי משא דבר ה' לאיש דברו ולאיש עצתו הוא מגלהו ואתם מהפכין אותו ללשון משאוי זו לא שמעתי כן והוא עיקר אבל כך שמעתי כי המשאוי יהיה משאוי של פורענות למי שאמרו השואל מה משא · ע"א משא ה' לשון נבואה הוא והיה הנביא השקר שואל לנביא האמת לאמר לו את דבר הקב"ה בלשון שבא הסגנון אליו והסגנון לא היה מפרש הדיבור כל כך והיה הנביא השקר מהפך את הפירוש לצד אחר והיה מדבר בדוגמת נביא האמת כדי שיאמינו בו וכן עשה חנניה בן עזור לכך הנה אומר אל תשאלו משא ה' את לשון הסגנון אלא מה דבר ומה ענה את פירוש הדבר שאלו לנביא האמת נאמר לכם מה הקב"ה אומר והיכן נוטין את דבריו: כי המשא יהיה לאיש דברו · סגנון סתם הקב"ה אמרו סתם לאיש עצתו שאינו חמוד להפכו ואתם שואלים אותו כדי להפכו והפכתם את דברי הקב"ה וזהו שאמר למעלה מגנבי דברי איש מאת רעהו (כאן) גם זה לשון מוסר: (לז) כה תאמר אל הנביא · כשאתם באים לשאול דברי מאת הנביא: (לט) ונשיתי · לשון גיד הנשה (בראשית ל"ב) ולשון נשתה גבורתם (לקמן נ"א) קופץ ומטלטל

מצודת ציון

(לט) ונשיתי · נשא · ענין הסרה והעתקה כמו נשתה גבורתם (לקמן

מצודת דוד

כאלו היתה למשא עליו וכמ"ש ואמרתי וגו' ולא אדבר עוד בשמו והיה בלבי כאש וגו' ונלאיתי כלכל (לעיל כ')

וגם בעבור זה יתכן לקראה בשם משא לבד מה שנקראת כן על כי נבאת בפי הנביא: והפכתם · אבל אתם מהפכים את דברי וגו' היא מלת המשא לומר שהיא למשא על השומעים ולא כן היא: (לז) כה תאמר אל הנביא · ר"ל ואף אם תשאלו את הנביא עצמו עם כי למולו כאלו למשא על כי לא יוכל להסתירה עכ"ז לא תזכרו שם משא רק בלשון הזה תאמרו מה ענה לך ה' אם יהיה השאלה על המענה או מה דבר ה' אם יהיה על דבר מבלי שאלה קודמת: (לח) ואם וגו' · ואם אחר כל האזהרות תאמרו שוב לשון משא ה': לכן · בעבור זה כה אמר וגו': ואשלח · ר"ל ואף כי שלחתי אליכם אשר לא תאמרו לשון משא ה' ועכ"ז לא שמעתם: (לט) לכן הנני · בעבור זה הנני מוכן לשלם גמול ועל העון הזה בלבד אסיר אתכם בהסרה מלפני ואעזב אתכם כאדם העוזב משא הכבדה עליו ר"ל העון הזה

אֶתְכֶם נָשֹׁא וְנָטַשְׁתִּי אֶתְכֶם וְאֶת־הָעִיר אֲשֶׁר נָתַתִּי לָכֶם
וְלַאֲבוֹתֵיכֶם מֵעַל פָּנָי : ם וְנָתַתִּי עֲלֵיכֶם חֶרְפַּת עוֹלָם
וּכְלִמּוּת עוֹלָם אֲשֶׁר לֹא תִשָּׁכֵחַ : כד א הִרְאַנִי יְהוָה
וְהִנֵּה שְׁנֵי דּוּדָאֵי תְאֵנִים מוּעָדִים לִפְנֵי הֵיכַל יְהוָה אַחֲרֵי
הַגְלוֹת נְבוּכַדְרֶאצַּר מֶלֶךְ־בָּבֶל אֶת־יְכָנְיָהוּ בֶן־יְהוֹיָקִים
מֶלֶךְ־יְהוּדָה וְאֶת־שָׂרֵי יְהוּדָה וְאֶת־הֶחָרָשׁ וְאֶת־הַמַּסְגֵּר
מִירוּשָׁלִַם וַיְבִאֵם בָּבֶל : ב הַדּוּד אֶחָד תְּאֵנִים טֹבוֹת מְאֹד
כִּתְאֵנֵי הַבַּכֻּרוֹת וְהַדּוּד אֶחָד תְּאֵנִים רָעוֹת מְאֹד אֲשֶׁר לֹא־
תֵאָכַלְנָה מֵרֹעַ : ג וַיֹּאמֶר יְהוָה אֵלַי מָה־אַתָּה רֹאֶה

רש"י

עיין מ"ש — ס"א יכניהו

ממקום למקום : כד (א) דודאי · קדרות : מועדים · מוכנים : החרש ואת המסגר · תלמידי חכמים שגלו עם יכניה וכבר פירשתיו בספר (מלכים ב' כ"ד) : החרש והמסגר · לימטר"א ליפורטי"ר בלע"ז ל"א החרש והמסגר החרש לשון חרש והמסגר לשון סגור כלומר (סנהדרין ל"ח גיטין פ"ח) חכמים גדולים בתורה כשהיה אחד מהם מדבר הכל שותקים מסגר שהיו סוגרים ואין פותח : (ב) כתאני הבכורות · שבישלו כל צרכן בתחלת

מצודת דוד

לבד כדאי הוא לזה העונש מדה במדה על שאמר ו' משא יעזוב אותם כמשא: ואת העיר · גם את העיר אשר וגו' אעזוב ואשליך מעל פני ותהיה מסורה ביד העובדי כוכבים : (ם) חרפת עולם · זמן מרובה תהיו בחרפה גולים בין העובדי כוכבים : וכלימות עולם · זמן מרובה יזכר הכלימה שהיה לכם בעת הלכו שבי לפני צר אשר לא תשכח הכלימה ההיא על כי תהיה מרובה וגדולה : כד (א) הראני ה' · במראה הנבואה : דודאי · כלים מלאים תאנים היו מזומנים לפני ההיכל : אחרי הגלות · חוזר לתחלת המקרא לומר שזה ראה אחר שהגלה נ"נ וגו' : ואת החרש ואת המסגר · הם האומנים ושומרי השערים אשר סגרו אותם בעתם וכן ת"י : (ב) תאנים · מלא תאנים וגו' : כתאני הבכורות · כתאנים המבושלין כל צרכן : מרוע · בעבור רעתן לא היה אפשר לאכלן :

מצודת ציון

כ"א) : כד (א) דודאי · שם כלי כעין קדרה וכן כפיו מדוד תעבורנה (תהלים פ"א) : מועדים · מזומנים וכן אנה פניך מועדות (יחזקאל כ"א) : החרש · קבוצת האומנים כמו חרש עצים (ישעיה מ"ד) : (ב) הבכורות · המבושלות כל צרכן וכן בכורי ענבים (במדבר י"ג) :

עוגות

יִרְמְיָהוּ וָאֹמַר תְּאֵנִים הַתְּאֵנִים הַטֹּבוֹת טֹבוֹת מְאֹד
וְהָרָעוֹת רָעוֹת מְאֹד אֲשֶׁר לֹא־תֵאָכַלְנָה מֵרֹעַ׃ ד וַיְהִי
דְבַר־יְהוָה אֵלַי לֵאמֹר׃ ה כֹּה־אָמַר יְהוָה אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל
כַּתְּאֵנִים הַטֹּבוֹת הָאֵלֶּה כֵּן אַכִּיר אֶת־גָּלוּת יְהוּדָה אֲשֶׁר
שִׁלַּחְתִּי מִן־הַמָּקוֹם הַזֶּה אֶרֶץ כַּשְׂדִּים לְטוֹבָה׃ ו וְשַׂמְתִּי
עֵינִי עֲלֵיהֶם לְטוֹבָה וַהֲשִׁבֹתִים עַל־הָאָרֶץ הַזֹּאת וּבְנִיתִים
וְלֹא אֶהֱרֹס וּנְטַעְתִּים וְלֹא אֶתּוֹשׁ׃ ז וְנָתַתִּי לָהֶם לֵב לָדַעַת
אֹתִי כִּי אֲנִי יְהוָה וְהָיוּ־לִי לְעָם וְאָנֹכִי אֶהְיֶה לָהֶם
לֵאלֹהִים כִּי־יָשֻׁבוּ אֵלַי בְּכָל־לִבָּם׃ ח וְכַתְּאֵנִים הָרָעוֹת
אֲשֶׁר לֹא־תֵאָכַלְנָה מֵרֹעַ כִּי־כֹה ׀ אָמַר יְהוָה כֵּן אֶתֵּן
אֶת־צִדְקִיָּהוּ מֶלֶךְ־יְהוּדָה וְאֶת־שָׂרָיו וְאֵת ׀ שְׁאֵרִית

רש״י

בכורי תאנים שהם חביבות על מוליכם בראשיתם: (ה) כן אכיר את גלות וגו׳. הרי זה מקרא מסורס כן אכיר לטובה את גלות יהודה שהגליתי כבר יכניה וגלותו: (ו) אתוש. לשון עקירה:

מצודת ציון

(ה) אכיר. מל׳ הכרה: (ו) והשבותים. מלשון השבה: אהרס. מלשון הריסה ונתיצה: אתוש. ענין עקירה כמו

מצודת דוד

(ג) טובות מאד. המה טובות מאד: רעות מאד. המה רעות מאד: (ה) כתאנים הטובות האלה. שהמה חביבים ובני אדם מתקרבים אליהן כן אכיר את גלות יהודה ר״ל עם כי נעשו זרים ממני כי הרחקתים מעל גבולי הנה עתה אכיר אותם ואתקרב אליהם: לטובה. חוזר למעלה לומר כן אכיר לטובה: (ו) ושמתי עיני. אשגיח עליהם לטובה ולשמרם בגולה: והשבותים. בזמן בית שני: ובניתים ולא אהרס. ר״ל הואיל וכבר עבר עליהם הצרה לא יקוו עוד מעתה הריסה כ״א בנין בשובם לירושלים בבית השני לא כמו הנשארים בירושלים אשר יקוו על הריסה הואיל ועדיין לא עבר עליהם הצרה ולא קבלו הגמול: ונטעתים וגו׳. כפל הדבר במ״ש: (ז) ונתתי וגו׳. אתן להם לב מבין לדעת אותי אשר אני ה׳: והיו לי לעם. להאמין בי ולקבל עול מוראי: ואנכי וגו׳. להיות בעזרתם: (ח) וכתאנים הרעות. כאלו אמר והנשארים גם יהיו כתאנים הרעות אשר אין לאכלן בעבור רעתן השנואים ומרוחקים מבני אדם: כן

אתן

יְרוּשָׁלַ͏ִם הַנִּשְׁאָרִים בָּאָרֶץ הַזֹּאת וְהַיֹּשְׁבִים בְּאֶרֶץ מִצְרָיִם׃
ט וּנְתַתִּים לְזַוֲעָה לזועה קרי לְרָעָה לְכֹל מַמְלְכוֹת הָאָרֶץ
לְחֶרְפָּה וּלְמָשָׁל לִשְׁנִינָה וְלִקְלָלָה בְּכָל־הַמְּקֹמוֹת אֲשֶׁר־
אַדִּיחֵם שָׁם׃ י וְשִׁלַּחְתִּי בָם אֶת־הַחֶרֶב אֶת־הָרָעָב וְאֶת־
הַדָּבֶר עַד־תֻּמָּם מֵעַל הָאֲדָמָה אֲשֶׁר־נָתַתִּי לָהֶם וְלַאֲבוֹתֵיהֶם׃
כה א הַדָּבָר אֲשֶׁר־הָיָה עַל־יִרְמְיָהוּ עַל־כָּל־עַם יְהוּדָה
בַּשָּׁנָה הָרְבִעִית לִיהוֹיָקִים בֶּן־יֹאשִׁיָּהוּ מֶלֶךְ יְהוּדָה
הִיא הַשָּׁנָה הָרִאשֹׁנִית לִנְבוּכַדְרֶאצַּר מֶלֶךְ בָּבֶל׃ ב אֲשֶׁר
דִּבֶּר יִרְמְיָהוּ הַנָּבִיא עַל־כָּל־עַם יְהוּדָה וְאֶל כָּל־יֹשְׁבֵי
יְרוּשָׁלַ͏ִם לֵאמֹר׃ ג מִן־שְׁלֹשׁ עֶשְׂרֵה שָׁנָה לְיֹאשִׁיָּהוּ בֶן־
אָמוֹן מֶלֶךְ יְהוּדָה וְעַד הַיּוֹם הַזֶּה זֶה שָׁלֹשׁ וְעֶשְׂרִים שָׁנָה

רש"י

עיין מ"ש

(ט) לזועה לרעה לכל ממלכות הארץ · שיתמהו ברעה הבאה עליהם ויזועו : לשנינה · שישננו וידברו הכל בפורענותם : **כה** (א) בשנה הרביעית · שנה שנתחתם גזר דינם שיגלו שישתו כוס החמה כמו שאמר בענין קח את כוס וגו' · וקודם גזר דין אמר לנביא להוכיחם אולי ישובו ולא יתחתם גזר דינם : (ג) שלש ועשרים · יאשיהו מלך שלשים ואחת צא מהם שתים

מצודת דוד

אתן וגו' · להיות שנואה ומרוחק : והיושבים בארץ מצרים · שהלכו עם יוחנן בן קרח למצרים ונתיישבו שמה אשר לא כמצות ה' : (ט) ונתתים וגו' · ר"ל אמסרם לכל ממלכות הארץ להיות לזעוה ולרעה כי כולם יחרידום וירעו להם : לחרפה וגו' · ר"ל בכל המקומות אשר אדיח אותם שם יהיו לחרפה כי כולם יחרפו אותם : ולמשל · יביאו משל מהפורעניות הבא עליהם : לשנינה · יתמידו לספר מהצרות הבאות עליהם : ולקללה · המקלל יתלה הקללה בהם לומר תהיה כהיהודים האומללים : (י) עד תומם · עד יכלו מעל האדמה גו' : **כה** (א) על ירמיהו · אל ירמיהו : ליהויקים · למלכות יהויקים : (ב) על כל עם · אל כל עם : (ג) ליאשיהו · למלכות יאשיהו : זה שלש ועשרים שנה · י"ט שנה בימי יאשיהו

מצודת ציון

לנתוש ולנתוץ (לעיל א') : (ט) לזועה · ענין רעד ורתת וכן והיה רק זועה (ישעיה כ"ח) : לשנינה · ענין ספור ואמירה כמו ושננתם לבניך (דברים ו') : (י) תומם · ענין כליון והשלמה

הָיָה דְבַר־יְהוָה אֵלַי וָאֲדַבֵּר אֲלֵיכֶם אַשְׁכֵּים וְדַבֵּר וְלֹא
שְׁמַעְתֶּם׃ ד וְשָׁלַח יְהוָה אֲלֵיכֶם אֶת־כָּל־עֲבָדָיו הַנְּבִאִים
הַשְׁכֵּם וְשָׁלֹחַ וְלֹא שְׁמַעְתֶּם וְלֹא־הִטִּיתֶם אֶת־אָזְנְכֶם
לִשְׁמֹעַ׃ ה לֵאמֹר שׁוּבוּ־נָא אִישׁ מִדַּרְכּוֹ הָרָעָה וּמֵרֹעַ
מַעַלְלֵיכֶם וּשְׁבוּ עַל־הָאֲדָמָה אֲשֶׁר נָתַן יְהוָה לָכֶם
וְלַאֲבוֹתֵיכֶם לְמִן־עוֹלָם וְעַד־עוֹלָם׃ ו וְאַל־תֵּלְכוּ אַחֲרֵי
אֱלֹהִים אֲחֵרִים לְעָבְדָם וּלְהִשְׁתַּחֲוֺת לָהֶם וְלֹא־תַכְעִיסוּ
אוֹתִי בְּמַעֲשֵׂה יְדֵיכֶם וְלֹא אָרַע לָכֶם׃ ז וְלֹא־שְׁמַעְתֶּם
אֵלַי נְאֻם־יְהוָה לְמַעַן הַכְעִסֵנִי הכעיסני קרי בְּמַעֲשֵׂה יְדֵיכֶם
לְרַע לָכֶם׃ ח לָכֵן כֹּה אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת יַעַן אֲשֶׁר לֹא־
שְׁמַעְתֶּם אֶת־דְּבָרָי׃ ט הִנְנִי שֹׁלֵחַ וְלָקַחְתִּי אֶת־כָּל־
מִשְׁפְּחוֹת צָפוֹן נְאֻם־יְהוָה וְאֶל־נְבוּכַדְרֶאצַּר מֶלֶךְ־בָּבֶל
עַבְדִּי וַהֲבִאֹתִים עַל־הָאָרֶץ הַזֹּאת וְעַל־יֹשְׁבֶיהָ וְעַל כָּל־

א׳ במקום ה׳ רש״י עיין מ״ש

עשרה שנה נשארו תשע עשרה וארבע של בנו הרי שלש ועשרים : אשכים

מצודת ציון מצודת דוד

כמו תם הכסף (בראשית מ״ז) : יאשיהו כי מלך ל״א שנים וד׳ בימי
כה (ג) אשכים · מלשון השכמה יהויקים בנו הרי כ״ג : היה דבר ה׳
והוא ענין זרוז : (ו) ארע · מל׳ אלי · דבר בי הנבואה : ואדבר ·
רעה : (ח) יען · בעבור : ואני דברתי אליכם הנבואה והייתי
משכים ומדבר רצה לומר אני הייתי
זריז לומר הנבואה אבל אתם לא שמעתם : (ד) ושלח ה׳ · ועוד שלח
ה׳ שאר נביאים והיה משכים ומשלח בזריזות רב ואתם לא שמעתם :
ולא וגו׳ · כפל הדבר במ״ש : (ה) לאמר · ר״ל הלא כל הנבואות
היו לטובתכם לאמר שובו אתם כל איש מדרכו וגו׳ ובעבור זה תשבו על
האדמה וגו׳ : למן עולם · ר״ל מעת הנתינה עד עולם : (ו) במעשה
ידיכם · בהעבודות כוכבים העשויות במעשה ידיכם : ולא ארע לכם · לא
אעשה עמכם רעה : (ז) ולא שמעתם · עם כי הדבר היה לטובתכם לא שמעתם
וגו׳ : למען הכעיסני · לא היה זה אלא למען הכעיסני וגו׳ והכעסה
תהיה באמת לרע לכם : (ט) הנני שולח · ר״ל אעיר לבות אומות שונות
משפחת

הַגּוֹיִם הָאֵלֶּה סָבִיב וְהַחֲרַמְתִּים וְשַׂמְתִּים לְשַׁמָּה וְלִשְׁרֵקָה
וּלְחָרְבוֹת עוֹלָם : י וְהַאֲבַדְתִּי מֵהֶם קוֹל שָׂשׂוֹן וְקוֹל
שִׂמְחָה קוֹל חָתָן וְקוֹל כַּלָּה קוֹל רֵחַיִם וְאוֹר נֵר :
יא וְהָיְתָה כָּל־־הָאָרֶץ הַזֹּאת לְחָרְבָּה לְשַׁמָּה וְעָבְדוּ הַגּוֹיִם
הָאֵלֶּה אֶת־־מֶלֶךְ בָּבֶל שִׁבְעִים שָׁנָה : יב וְהָיָה כִמְלֹאות
שִׁבְעִים שָׁנָה אֶפְקֹד עַל־־מֶלֶךְ־־בָּבֶל וְעַל־־הַגּוֹי הַהוּא
נְאֻם־יְהוָה אֶת־־עֲוֹנָם וְעַל־אֶרֶץ כַּשְׂדִּים וְשַׂמְתִּי אֹתוֹ
לְשִׁמְמוֹת עוֹלָם : יג וְהֵבֵאותִי והבאתי קרי עַל־הָאָרֶץ הַהִיא
אֶת־־כָּל־־דְּבָרַי אֲשֶׁר־־דִּבַּרְתִּי עָלֶיהָ אֵת כָּל־־הַכָּתוּב
בַּסֵּפֶר הַזֶּה אֲשֶׁר־נִבָּא יִרְמְיָהוּ עַל־כָּל־הַגּוֹיִם : יד כִּי עָבְדוּ־
בָם גַּם־־הֵמָּה גּוֹיִם רַבִּים וּמְלָכִים גְּדוֹלִים וְשִׁלַּמְתִּי לָהֶם

רש"י

ודבר · לשון הווה הייתי משכים ומדבר תמיד : (י) קול רחים · סימן הוא לסעודת ברית מילה על שם שטוחנין ושוחקין לה סממנין לרפואה : ואור נר · סימן משתה כך שנינו בסנהדרין (דף ל"ב) : (יג) את כל הכתוב · על בבל: בספר הזה · בסופו : (יד) כי עבדו בם · כמו כי יעבדו בם בבני בבל:

מצודת דוד

משפחת צפון : עבדי · ר"ל עושה שליחותי בדבר זה : סביב · היושבים סביבות א"י : והחרמתים · את כולם אחרים ואשימם לתמהון ולהיות שורקין עליהם ועד זמן רב יהיו חרבים : (י) והאבדתי וגו' · ר"ל לא ישמע עוד קול ששון וגו' : קול חתן · קול שמחת חתן : קול רחים · מגודל הרעה לא ימצאו תבואה לטחון ברחים : ואור נר · מחסרון השמן ישבו באפלה : (יא) הגוים האלה · היושבים סביבות ארץ ישראל : (יב) כמלאות · כאשר יהיה נשלם שבעים שנה : אפקד · אזכור עליהם עונם : ועל הגוי ההוא · זה בבל : (יג) בספר הזה · בסוף הספר : על כל הגוים · שהם יבאו ויחריבו את בבל עד היסוד בה : (יד) כי עבדו · עבר במקום עתיד ור"ל יעבדו בבבל : גם המה · רצה לומר כמו שעבדה בבל באומות כן גם

מצודת ציון

(ט) והחרמתים · ענין הרג ואבדון כמו כי החרם תחרימם (דברים כ') : לשמה · ענין תמהון : לשרקה · ענין השמעת קול בקבוץ שפתים ונעשה על דבר תמוה שנחרב : ולחרבות · מל' חורבן : (יב) כמלאות · ענין השלמה כמו ובמלאת ימי טהרה (ויקרא י"ב) : אפקוד · ענין זכרון:

כְּפָעֳלָם וּכְמַעֲשֵׂה יְדֵיהֶם׃ טו כִּי כֹה אָמַר יְהוָה אֱלֹהֵי
יִשְׂרָאֵל אֵלַי קַח אֶת־כּוֹס הַיַּיִן הַחֵמָה הַזֹּאת מִיָּדִי וְהִשְׁקִיתָה
אֹתוֹ אֶת־כָּל־הַגּוֹיִם אֲשֶׁר אָנֹכִי שֹׁלֵחַ אוֹתְךָ אֲלֵיהֶם׃
טז וְשָׁתוּ וְהִתְגֹּעֲשׁוּ וְהִתְהֹלָלוּ מִפְּנֵי הַחֶרֶב אֲשֶׁר אָנֹכִי
שֹׁלֵחַ בֵּינֹתָם׃ יז וָאֶקַּח אֶת־הַכּוֹס מִיַּד יְהוָה וָאַשְׁקֶה
אֶת־כָּל־הַגּוֹיִם אֲשֶׁר־שְׁלָחַנִי יְהוָה אֲלֵיהֶם׃ יח אֶת־
יְרוּשָׁלִַם וְאֶת־עָרֵי יְהוּדָה וְאֶת־מְלָכֶיהָ אֶת־שָׂרֶיהָ לָתֵת
אֹתָם לְחָרְבָּה לְשַׁמָּה לִשְׁרֵקָה וְלִקְלָלָה כַּיּוֹם הַזֶּה׃
יט אֶת־פַּרְעֹה מֶלֶךְ־מִצְרַיִם וְאֶת־עֲבָדָיו וְאֶת־שָׂרָיו וְאֶת־
כָּל־עַמּוֹ׃ כ וְאֵת כָּל־הָעֶרֶב וְאֵת כָּל־מַלְכֵי אֶרֶץ הָעוּץ
וְאֵת כָּל־מַלְכֵי אֶרֶץ פְּלִשְׁתִּים וְאֶת־אַשְׁקְלוֹן וְאֶת־עַזָּה

רש"י

גם המה גוים רבים · מדי ופרס: (טו) כוס היין החמה · נבואת הפורענות: והשקיתה אותו · הנבא להם שלא תשוב עוד בשום תשובה: (טז) והתגעשו · ויתגעשון: והתהוללו · לשון הוללות ישתטו: (יח) כיום הזה · כאשר הם היום לאחר החורבן כתב ירמיה ספרו: (כ) ואת כל הערב · כל הסומכוות אשר ערובת פרעה ומשענתו עליהם לעזרה · הערב גרנטיא"ס בלע"ז:

מצודת ציון

(טז) והתגעשו · ענין תנועה חזקה כמו ותגעש ותרעש הארץ (תהלים י"ח): והתהוללו · מל' הוללות ושטות כמו והתהוללו הרכב (נחום ב'): בינותם · ביניהם:

מצודת דוד

כמה יעבדו בם וחוזר ומפרש גוים רבים וגו' הם יעבדו בבבל: להם · לבני בבל: (טו) את כוס היין החמה · המשיל חמת ה' וגזרת הפורעניות ליין המבלבל את המוח: והשקיתה · ר"ל התנבא עליהם:

(טז) והתגעשו והתהוללו · ינועו בתנועה חזקה וישתטו מאימת החרב אשר אשלח ביניהם: (יז) ואקח וגו' · ר"ל קבלתי הנבואה ונבאתי להם: (יח) את ירושלים · חוזר למעלה שאמר והשקית וגו' את ירושלים וגו': ואת מלכיה · עם כי לא היה אלא מלך אחד אמר מלכיה כי גם בני המלך נקראו בשם מלכים: כיום הזה · כי ירמיה כתב ספרו אחר החורבן לזה אמר כיום הזה שהמה חרבים: (כ) כל הערב · עם המקובץ מעמים רבים כמו וגם ערב רב (שמות י"ב): ואת אשקלון וגו' · הם ערי פלשתים:

שארית

וְאֶת־עֶקְרוֹן וְאֵת שְׁאֵרִית אַשְׁדּוֹד׃ כא אֶת־אֱדוֹם וְאֶת־
מוֹאָב וְאֶת־בְּנֵי עַמּוֹן׃ כב וְאֵת כָּל־מַלְכֵי־צֹר וְאֵת כָּל־
מַלְכֵי צִידוֹן וְאֵת מַלְכֵי הָאִי אֲשֶׁר בְּעֵבֶר הַיָּם׃ כג אֶת־
דְּדָן וְאֶת־תֵּימָא וְאֶת־בּוּז וְאֵת כָּל־קְצוּצֵי פֵאָה׃ כד וְאֵת
כָּל־מַלְכֵי עֲרָב וְאֵת כָּל־מַלְכֵי הָעֶרֶב הַשֹּׁכְנִים בַּמִּדְבָּר׃
כה וְאֵת ׀ כָּל־מַלְכֵי זִמְרִי וְאֵת כָּל־מַלְכֵי עֵילָם וְאֵת כָּל־
מַלְכֵי מָדָי׃ כו וְאֵת ׀ כָּל־מַלְכֵי הַצָּפוֹן הַקְּרֹבִים וְהָרְחֹקִים
אִישׁ אֶל־אָחִיו וְאֵת כָּל־הַמַּמְלְכוֹת הָאָרֶץ אֲשֶׁר עַל־
פְּנֵי הָאֲדָמָה וּמֶלֶךְ שֵׁשַׁךְ יִשְׁתֶּה אַחֲרֵיהֶם׃ כז וְאָמַרְתָּ
אֲלֵיהֶם כֹּה־אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל שְׁתוּ וְשִׁכְרוּ
וּקְיוּ וְנִפְלוּ וְלֹא תָקוּמוּ מִפְּנֵי הַחֶרֶב אֲשֶׁר אָנֹכִי שֹׁלֵחַ
בֵּינֵיכֶם׃ כח וְהָיָה כִּי יְמָאֲנוּ לָקַחַת־הַכּוֹס מִיָּדְךָ לִשְׁתּוֹת

רש"י

(כב) ואת מלכי האי · כל אלו שמנה עד כאן שכני א"י הם : (כג) קצוצי פאה · המוקצים בקצה אותה הרוח : (כד) מלכי ערב · ערביא : ואת כל מלכי הערב · סומכוותא של ערביים : (כו) ששך · הוא בבל בגי' של א"ת ב"ש : (כז) וקיו · כאדם ששותה יותר מדאי שמקיא : החרב · התגר

מצודת ציון

(כג) קצוצי · מל' קצה : פאה · ענין עבר וצד : (כו) איש אל אחיו · זה אחר זה בסמוך לו וכן ונפלתים איש אל אחיו (לעיל י"ג) : (כז) וקיו · מל' הקאה והוא החזרת המאכל מן הגוף דרך הפה : (כח) ימאנו · מלשון מיאון :

מצודת דוד

שארית אשדוד · יתכן שנחרבה עד לא בא נ"נ ונשאר בה שארית : (כב) האי · קבוצת האיים אשר בשפת הים : (כג) קצוצי פאה · השוכנים בקצוות פאת העולם : (כד) מלכי ערב · שם אומה מה : מלכי הערב · הם הערביים : (כו) איש אל אחיו · כוס החמה ישתו זה אחר זה בסמוך לו ר"ל כולם ילקו זה אחר זה : ומלך ששך · הוא בבל בא"ת ב"ש וכן נקרא בסוף הספר: ישתה אחריהם · ר"ל הוא ילקה אחר כולם בסוף : (כז) שתו ושכרו · שתו יין החמה ותהיו שכורים ותקיאו ותפלו לארץ ולא תקומו כדרך השותה יין הרבה ור"ל קבלו עליכם עול השעבוד והצער מפני חרב האויב : (כח) כי ימאנו לקחת הכוס מידך וגו' · ר"ל אם יתעצמו להנצל מן

וְאָמַרְתָּ אֲלֵיהֶם כֹּה אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת שָׁתוֹ תִשְׁתּוּ׃
כט כִּי הִנֵּה בָעִיר אֲשֶׁר נִקְרָא־שְׁמִי עָלֶיהָ אָנֹכִי מֵחֵל
לְהָרַע וְאַתֶּם הִנָּקֵה תִנָּקוּ לֹא תִנָּקוּ כִּי חֶרֶב אֲנִי קֹרֵא
עַל־כָּל־יֹשְׁבֵי הָאָרֶץ נְאֻם יְהוָה צְבָאוֹת׃ ל וְאַתָּה תִּנָּבֵא
אֲלֵיהֶם אֵת כָּל־הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה וְאָמַרְתָּ אֲלֵיהֶם יְהוָה
מִמָּרוֹם יִשְׁאָג וּמִמְּעוֹן קָדְשׁוֹ יִתֵּן קוֹלוֹ שָׁאֹג יִשְׁאַג עַל־
נָוֵהוּ הֵידָד כְּדֹרְכִים יַעֲנֶה אֶל כָּל־יֹשְׁבֵי הָאָרֶץ׃ לא בָּא
שָׁאוֹן עַד־קְצֵה הָאָרֶץ כִּי רִיב לַיהוָה בַּגּוֹיִם נִשְׁפָּט הוּא
לְכָל־בָּשָׂר הָרְשָׁעִים נְתָנָם לַחֶרֶב נְאֻם־יְהוָה׃ לב כֹּה אָמַר
יְהוָה צְבָאוֹת הִנֵּה רָעָה יֹצֵאת מִגּוֹי אֶל־גּוֹי וְסַעַר גָּדוֹל

רש"י

קמץ בפשטא

אל המלחמה: (כט) מחל · מתחיל: (ל) על נוהו · מתאבל על חורבן ביתו: הידד · לשון הוי שצועקין עושי מלאכה כבדה בקול רם לזרז זה את זה להתחזק ודורכי גתות רגילין בה: יענה · כל לשון עניה צעקת קול רם הוא: (לא) נשפט · מתוכח בדין: (לב) מגוי אל גוי · שאני משכשכן

מצודת ציון

(כט) מחל · מל' התחלה: (ל) ממרום · מהשמים הרמים: ישאג · ענין צעקה: וממעון · ענין מדור כמו השקיפה ממעון קדשך (דברים כ"ו): נוהו · מדורו כמו ואת נוהו השמו (תהלים ע"ט): הידד · המלה הזאת מיוחדת לקריאת דורכי היין לזרז עצמם וכן הידד השבתי (ישעיה ט"ז): כדורכים · הם הצועדים ופוסעים על הענבים להוציא היין: יענה · ענין הרמת קול וכן וענו הלוים וגו' קול רם (דברים כ"ז): (לא) שאון · ענין המייה: נשפט · ענין ויכוח: לכל בשר · לכל אדם: (לב) וסער ·

מצודת דוד

השעבוד: שתו תשתו · ר"ל בע"כ תהיו משועבדים: (כט) אשר נקרא שמי עליה · להיות נקראת עיר ה': אנכי מחל · אני מתחיל הרעה להביא ואתם תהיו נקיים מהרעה בתמיה הנה לא תנקו: (ל) ממרום ישאג · וכפל הדבר ואמר וממעון קדשו וגו' וחזר ופירש שהוא ישאג על נוהו ור"ל הוא קרא גזירת חורבן על ירושלים: הידד · כדרך דורכי היין המרימים קול הידד לזרז זא"ז כן ירים קול על כל יושבי הארץ לגזור עליהם חורבן ואבדון: (לא) בא שאון · קול שאון כמקום בא עד קצה הארץ ר"ל הגזירה היא על כולם: נשפט הוא · יתוכח עם כל בשר והויכוח יהיה אשר יתן את הרשעים לחרב כי בזה יודיע להם פשעם ותחשב לויכוח וכן כי באש ה' נשפט (ישעיה ס"ו):

יַעוֹר מִיַּרְכְּתֵי־אָרֶץ׃ לג וְהָיוּ חַלְלֵי יְהוָה בַּיּוֹם הַהוּא
מִקְצֵה הָאָרֶץ וְעַד־קְצֵה הָאָרֶץ לֹא יִסָּפְדוּ וְלֹא יֵאָסְפוּ
וְלֹא יִקָּבֵרוּ לְדֹמֶן עַל־פְּנֵי הָאֲדָמָה יִהְיוּ׃ לד הֵילִילוּ
הָרֹעִים וְזַעֲקוּ וְהִתְפַּלְּשׁוּ אַדִּירֵי הַצֹּאן כִּי־מָלְאוּ יְמֵיכֶם
לִטְבוֹחַ וּתְפוֹצוֹתִיכֶם וּנְפַלְתֶּם כִּכְלִי חֶמְדָּה׃ לה וְאָבַד
מָנוֹס מִן־הָרֹעִים וּפְלֵיטָה מֵאַדִּירֵי הַצֹּאן׃ לו קוֹל צַעֲקַת
הָרֹעִים וִילְלַת אַדִּירֵי הַצֹּאן כִּי־שֹׁדֵד יְהוָה אֶת־מַרְעִיתָם׃

רש"י
עיין ס"ש

זה בזה : מירכתי · כתרגומו מסיפי : (לד) הילילו · לשון יללה : והתפלשו · התגלגלו בעפר ויטרליי"ר בלע"ז : ותפוצותיכם · הרי זה מקרא קצר כלומר ותפוצותיכם תקרבנה לבוא : ככלי החמדה · כלומר אם תאמרו חשובים אנחנו הרבה יש כלי חמדה של זכוכית נופלים ומשתברים

מצודת דוד
(לב) הנה רעה יוצאת · הרג ואבדון יצא מעם בבל אל כל עם ועם : וסער גדול · המיית מלחמה יתעורר מסוף הארץ והוא בבל : (לג) חללי ה׳ · הנהרגים בגזירת המקום : לא יספדו · על כי יהיו רבים לא יספיקו להספידם ולהכניסם במקום מיוחד או לקברם אבל יהיו מונחים ע"פ האדמה כמו הזבל : (לד) הילילו הרועים · למלכי יהודה ושריו יאמר הילילו וזעקו אתם מנהיגי העם ואתם אדירי הצאן ר"ל אתם הגבורים שבעם התפלשו בעפר דרך צער ואבלות כי מלאו ימיכם להביא מקלתכם לטביחה ובא זמן תפוצותיכם להיות מקלתכם נפולים בגולה : ונפלתם ככלי חמדה · ר"ל לא תהיה נפילתכם ככלי בזוי הנופל בארץ שאין היזק בנפילתו אלא היזק רב וקלון מתמיד יהיה לכם בהנפילה ההיא ככלי חמדה הנופל לארץ שההיזק רב במה שנפחת בנפילה : (לה) ואבד מנוס · לא יוכלו לברוח מיד האויב : ופליטה · מלת ואבד משמשת בשתים לומר שיאבד פליטה ושארית מה מאדירי הצאן המה הגבורים : (לו) קול צעקת · ר"ל הנה נשמע קול צעקת וגו׳ : כי שודד

מצודת ציון
רוח סערה : יעור · מל׳ התעוררות : מירכתי · מסוף וכן ולירכתי המשכן (שמות כ"ו) : (לג) יאספו · ענין הכנסה כמו ואין איש מאסף אותם (שופטים י"ט) : לדומן · ענין זבל : (לד) הילילו · מל׳ יללה: והתפלשו· ענין הגלגול והתכסות בעפר כמו עפר התפלשי (מיכה א׳) : אדירי · ענין חוזק : מלאו · נשלמו וכן ובמלאת ימי טהרה (ויקרא י"ב): ותפוצותיכם· ענין פזור וכן כי נפץ העם (ש"א י"ג) : (לה) מנוס · ענין בריחה : ופליטה · שארית וכן אל יהי לה פליטה (לקמן נ׳) : (לו) ויללת ·

לז וְנָדַמּוּ נְאוֹת הַשָּׁלוֹם מִפְּנֵי חֲרוֹן אַף־יְהוָה׃ לח עָזַב
כַּכְּפִיר סֻכּוֹ כִּי־הָיְתָה אַרְצָם לְשַׁמָּה מִפְּנֵי חֲרוֹן הַיּוֹנָה
וּמִפְּנֵי חֲרוֹן אַפּוֹ׃ כו א בְּרֵאשִׁית מַמְלְכוּת יְהוֹיָקִים
בֶּן־יֹאשִׁיָּהוּ מֶלֶךְ יְהוּדָה הָיָה הַדָּבָר הַזֶּה מֵאֵת יְהוָה
לֵאמֹר׃ ב כֹּה ׀ אָמַר יְהוָה עֲמֹד בַּחֲצַר בֵּית־יְהוָה
וְדִבַּרְתָּ עַל־כָּל־עָרֵי יְהוּדָה הַבָּאִים לְהִשְׁתַּחֲוֺת בֵּית־
יְהוָה אֵת כָּל־הַדְּבָרִים אֲשֶׁר צִוִּיתִיךָ לְדַבֵּר אֲלֵיהֶם אַל־
תִּגְרַע דָּבָר׃ ג אוּלַי יִשְׁמְעוּ וְיָשֻׁבוּ אִישׁ מִדַּרְכּוֹ הָרָעָה
וְנִחַמְתִּי אֶל־הָרָעָה אֲשֶׁר אָנֹכִי חֹשֵׁב לַעֲשׂוֹת לָהֶם מִפְּנֵי
רֹעַ מַעַלְלֵיהֶם׃ ד וְאָמַרְתָּ אֲלֵיהֶם כֹּה אָמַר יְהוָה אִם־לֹא
תִשְׁמְעוּ אֵלַי לָלֶכֶת בְּתוֹרָתִי אֲשֶׁר נָתַתִּי לִפְנֵיכֶם׃

רש"י

ואובדים: (לז) ונדמו · ל' חורבה לשון הדמנו (לעיל ח') ונדמה (שם): (לח) עזב ככפיר וגו' · גלה מלכם מכרכיה ככפיר העוזב את סוכו: היונה · משחכרת ביין כן תירגם יונתן דבר אחר לשון אונאה: כו (א) בראשית ממלכות · פרשה זו תחתונה קדמה לעליונה ארבע

מצודת ציון

מל' יללה: שודד · ענין עושק וגזל: מרעיתם · מל' מרעה: (לז) ונדמו · ענין חורבן וכריתה כמו גם מדמן תדומי (לקמן מ"ח): נאות · מדור כמו בנאות דשא (תהלים כ"ג): (לח) ככפיר · כן יקרא ארי בחור: היונה · מלשון אונאה וענינו קחת ההון וכן העיר היונה (צפניה ג): כו (ב) תגרע · מלשון גרעון: (ג) ונחמתי · ענין הפוך מחשבה:

מצודת דוד

ה' · רלה לומר מה' באה השדידה בגזירה: מרעיתם · מקום שהרועים רעו את הצאן והוא למשל על ירושלים: (לז) ונדמו · המדורות היושבות בשלום יהיו חרבים מפני חרון אף ה' שיתרה בהם: (לח) עזב ככפיר סכו · כל מדור יהיה נעזב מבעליו ולא יזכור בו כמו כפיר אריות שאינו זוכר בסוכתו אחר שעזבה: חרון היונה · חרון האויב המאנה ואונסת אותם לקחת ההון וזה בא מפני חרון אף ה' שחרה בם ולא במקרה: כו (ב) על כל ערי יהודה · אל כל יושבי ערי יהודה: אל תגרע דבר · אל תפחת מלדבר דבר אחד מכל הדברים: (ג) אולי ישמעו · אולי יקבלו הדברים וישובו כל איש מדרכו הרעה: ונחמתי אל הרעה ·

ה לִשְׁמֹעַ עַל־־דִּבְרֵי עֲבָדַי הַנְּבִאִים אֲשֶׁר אָנֹכִי שֹׁלֵחַ
אֲלֵיכֶם וְהַשְׁכֵּם וְשָׁלֹחַ וְלֹא שְׁמַעְתֶּם: ו וְנָתַתִּי אֶת־־
הַבַּיִת הַזֶּה כְּשִׁלֹה וְאֶת־־הָעִיר הַזֹּאתָה הזאת קרי אֶתֵּן
לִקְלָלָה לְכֹל גּוֹיֵי הָאָרֶץ: ז וַיִּשְׁמְעוּ הַכֹּהֲנִים וְהַנְּבִאִים
וְכָל־־הָעָם אֶת־יִרְמְיָהוּ מְדַבֵּר אֶת־הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה בְּבֵית
יְהוָה: ח וַיְהִי ׀ כְּכַלּוֹת יִרְמְיָהוּ לְדַבֵּר אֵת כָּל־־אֲשֶׁר־־
צִוָּה יְהוָה לְדַבֵּר אֶל־־כָּל־־הָעָם וַיִּתְפְּשׂוּ אֹתוֹ הַכֹּהֲנִים
וְהַנְּבִיאִים וְכָל־הָעָם לֵאמֹר מוֹת תָּמוּת: ט מַדּוּעַ נִבֵּיתָ
בְשֵׁם־יְהוָה לֵאמֹר כְּשִׁלוֹ יִהְיֶה הַבַּיִת הַזֶּה וְהָעִיר הַזֹּאת
תֶּחֱרַב מֵאֵין יוֹשֵׁב וַיִּקָּהֵל כָּל־־הָעָם אֶל־־יִרְמְיָהוּ בְּבֵית
יְהוָה: י וַיִּשְׁמְעוּ ׀ שָׂרֵי יְהוּדָה אֵת הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה
וַיַּעֲלוּ מִבֵּית־הַמֶּלֶךְ בֵּית יְהוָה וַיֵּשְׁבוּ בְּפֶתַח שַׁעַר־יְהוָה
הֶחָדָשׁ: יא וַיֹּאמְרוּ הַכֹּהֲנִים וְהַנְּבִאִים אֶל־הַשָּׂרִים וְאֶל־־

רש"י

שנים: (י) וישמעו שרי יהודה · שתפסו נביאי השקר והכהנים את ירמיה: בפתח שער (בית) ה׳ החדש · אחרים הגיהו כשגלה יהויכין וקצת כלי בית אלהינו עמו שברו אילו של נבוכדנצר שער המזרחי וחזר צדקיהו ותיקנו

מצודת דוד

אז אנחם על הרעה: (ה) לשמוע על דברי · מוסב על המקרא שלפניו והוא כמו ולשמוע אל דברי וגו׳: והשכם ושלוח · ואני הייתי משכים ומשלח ועכ״ז לא שמעתם ור״ל אם כן תעשו כמו שעשיתם עד כה: (ו) ונתתי · אז אתן את הבית הזה להיות חרב כמו שחרב משכן שילה בימי עלי: אתן לקללה · שיהו מקללים בה לומר בקללתם שתהיה כירושלים: (ז) הכהנים · כהני הבעל: והנביאים · נביאי השקר: (ח) ויתפשו · אחזו בו בחזקה ואמרו הנה נמית אותך: (ט) אל ירמיהו · אל המקום שעמד שם ירמיה: (י) וישמעו · בעבור רגשת המון העם שמעו את הדברים האלה: בית ה׳ · אל בית ה׳: בפתח שער · ר״ל באולם השער: החדש · שהיה חדש כי ישן שנפל וחדשו אותו בבנין

מצודת ציון

(ח) ויתפשו · ענין האחיזה בחזקה כמו ותפשו בו אביו ואמו (דברים כ״א): (ט) תחרב · מל׳ חורבן: ויקהל · ענין קבוץ כמו ויקהל משה

כָּל־הָעָם לֵאמֹר מִשְׁפַּט־מָוֶת לָאִישׁ הַזֶּה כִּי נִבָּא אֶל־
הָעִיר הַזֹּאת כַּאֲשֶׁר שְׁמַעְתֶּם בְּאָזְנֵיכֶם׃ יב וַיֹּאמֶר יִרְמְיָהוּ
אֶל־כָּל־הַשָּׂרִים וְאֶל־כָּל־הָעָם לֵאמֹר יְהוָה שְׁלָחַנִי לְהִנָּבֵא
אֶל־הַבַּיִת הַזֶּה וְאֶל־הָעִיר הַזֹּאת אֵת כָּל־הַדְּבָרִים אֲשֶׁר
שְׁמַעְתֶּם׃ יג וְעַתָּה הֵיטִיבוּ דַרְכֵיכֶם וּמַעַלְלֵיכֶם וְשִׁמְעוּ
בְּקוֹל יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם וְיִנָּחֵם יְהוָה אֶל־הָרָעָה אֲשֶׁר דִּבֶּר
עֲלֵיכֶם׃ יד וַאֲנִי הִנְנִי בְיֶדְכֶם עֲשׂוּ־לִי כַּטּוֹב וְכַיָּשָׁר
בְּעֵינֵיכֶם׃ טו אַךְ ׀ יָדֹעַ תֵּדְעוּ כִּי אִם־מְמִתִים אַתֶּם
אֹתִי כִּי־דָם נָקִי אַתֶּם נֹתְנִים עֲלֵיכֶם וְאֶל־הָעִיר הַזֹּאת
וְאֶל־יֹשְׁבֶיהָ כִּי בֶאֱמֶת שְׁלָחַנִי יְהוָה עֲלֵיכֶם לְדַבֵּר בְּאָזְנֵיכֶם
אֵת כָּל־הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה׃ טז וַיֹּאמְרוּ הַשָּׂרִים וְכָל־הָעָם
אֶל־הַכֹּהֲנִים וְאֶל־הַנְּבִיאִים אֵין־לָאִישׁ הַזֶּה מִשְׁפַּט־מָוֶת
כִּי בְּשֵׁם יְהוָה אֱלֹהֵינוּ דִּבֶּר אֵלֵינוּ׃ יז וַיָּקֻמוּ אֲנָשִׁים
מִזִּקְנֵי הָאָרֶץ וַיֹּאמְרוּ אֶל־כָּל־קְהַל הָעָם לֵאמֹר׃
יח מִיכָיָה מיכה ק' הַמּוֹרַשְׁתִּי הָיָה נִבָּא בִּימֵי חִזְקִיָּהוּ מֶלֶךְ־

רש"י

וחדשו לכך נקרא חדש : (יח) מיכה המורשתי · דמן מורישה : עיים ·

מצודת ציון

(שמות ל"ה) : (יג) היטיבו · ענין תקון כמו מה תיטיבי דרכך (לעיל ב') :

מצודת דוד

בבנין ואולי זהו שבנה יותם כמ"ש הוא בנה את שער בית ה' העליון (מ"ב ט"ו) : (יא) משפט מות · שהשדוהו שמלבו ניבא הדבר ולכן אמרו שיש לו דין חיוב מיתה : אל העיר · על העיר : כאשר שמעתם · העם שמעו מפי ירמיה והשרים מפי המספרים : (יב) ה' שלחני · ולא מלבי אמרתי הדברים : (יג) ועתה · הואיל ומה' המה היטיבו ותקנו דרכיכם וגו' ואז ינחם ה' על הרעה וגו' : (יד) כטוב וגו' · ר"ל כפי הנראה לכם : (טו) כי דם נקי · עון דם נקי : (טז) וכל העם · עם כי מתחלה היתה ידם עם הכהנים והנביאים עתה בשמעם דברי ירמיה שדבר בשליחות ה' חזרו בהם : כי בשם ה' · ולא אמר מלבו : (יז) ויאמרו וגו' · הביאו ראיה לפטור את ירמיה

יְהוּדָה וַיֹּאמֶר אֶל־כָּל־עַם יְהוּדָה לֵאמֹר כֹּה־אָמַר ׀ יְהוָה
צְבָאוֹת צִיּוֹן שָׂדֶה תֵחָרֵשׁ וִירוּשָׁלַיִם עִיִּים תִּהְיֶה וְהַר
הַבַּיִת לְבָמוֹת יָעַר׃ יט הֶהָמֵת הֱמִתֻהוּ חִזְקִיָּהוּ מֶלֶךְ־
יְהוּדָה וְכָל־יְהוּדָה הֲלֹא יָרֵא אֶת־יְהוָה וַיְחַל אֶת־פְּנֵי
יְהוָה וַיִּנָּחֶם יְהוָה אֶל־הָרָעָה אֲשֶׁר־דִּבֶּר עֲלֵיהֶם וַאֲנַחְנוּ
עֹשִׂים רָעָה גְדוֹלָה עַל־נַפְשׁוֹתֵינוּ׃ כ וְגַם־אִישׁ הָיָה
מִתְנַבֵּא בְּשֵׁם יְהוָה אוּרִיָּהוּ בֶּן־שְׁמַעְיָהוּ מִקִּרְיַת הַיְּעָרִים
וַיִּנָּבֵא עַל־הָעִיר הַזֹּאת וְעַל־הָאָרֶץ הַזֹּאת כְּכֹל דִּבְרֵי
יִרְמְיָהוּ׃ כא וַיִּשְׁמַע הַמֶּלֶךְ יְהוֹיָקִים וְכָל־גִּבּוֹרָיו וְכָל־
הַשָּׂרִים אֶת־דְּבָרָיו וַיְבַקֵּשׁ הַמֶּלֶךְ הֲמִיתוֹ וַיִּשְׁמַע
אוּרִיָּהוּ וַיִּרָא וַיִּבְרַח וַיָּבֹא מִצְרָיִם׃ כב וַיִּשְׁלַח הַמֶּלֶךְ
יְהוֹיָקִים אֲנָשִׁים מִצְרָיִם אֵת אֶלְנָתָן בֶּן־עַכְבּוֹר

רש"י

גלים: (יט) ויחל · לשון תפלה: ואנחנו עושים רעה גדולה · אם נהרוג אותו: (כ) וגם איש היה מתנבא · מי שאמר זו לא אמר זו עד כאן דברי צדיקים ועמדו רשעים שהיו שם ואמרו וגם איש היה מתנבא וגו' בשם

מצודת דוד

מן המיתה: (יח) שדה תחרש · ר"ל תחרש להיות שדה לזרוע בה: עיים תהיה · תהיה מלאה גלים כדרך הבתים ההרבים מנפילת הקירות: לבמות יער · יהיה מלא מגלי אבנים דומה לבמות המלוים ביער:

מצודת ציון

(יח) עיים · ענין גלים ותלים כמו שמו את ירושלים לעיים (תהלים ע"ט): לבמות · גבשושים גבוהים כי במה היא ענין גבהות כמו במתי עב (ישעיה י"ד): (יט) ויחל · ענין תפלה כמו

(יט) ההמת · וכי המית אותו חזקיה וגו' בעבור שניבא כזאת: הלא ירא · הלא המלך חזקיהו היה ירא את ה' והתפלל לפניו לבטל הגזירה ואז נחם ה' על הרעה וגו': ואנחנו · אבל אנחנו כשנמית אותו נעשה עוד רעה גדולה על נפשותינו ולא די שלא ינחם על הרעה אלא שיוסיף עוד על הרעה: (כ) וגם איש היה מתנבא · אלה דברי הכהנים והנביאים שאמרו מה זו עדות ורא הנה גם איש היה מתנבא בשם ה' ר"ל שהיה מוחזק לנביא ה': וינבא · ר"ל שהיה מתנבא כדרכו בשם ה': (כא) ויבקש המלך המיתו · כי לא האמין לו שהוא דבר ה': וישמע אוריהו · אשר המלך

וַאֲנָשִׁ֖ים אִתּ֥וֹ אֶל־מִצְרָֽיִם׃ כג וַיּוֹצִ֨יאוּ אֶת־אוּרִיָּ֜הוּ
מִמִּצְרַ֗יִם וַיְבִאֻ֙הוּ֙ אֶל־הַמֶּ֣לֶךְ יְהוֹיָקִ֔ים וַיַּכֵּ֖הוּ בֶּחָ֑רֶב וַיַּשְׁלֵךְ֙
אֶת־נִבְלָת֔וֹ אֶל־קִבְרֵ֖י בְּנֵ֥י הָעָֽם׃ כד אַ֗ךְ יַ֚ד אֲחִיקָ֣ם
בֶּן־שָׁפָ֔ן הָיְתָ֖ה אֶֽת־יִרְמְיָ֑הוּ לְבִלְתִּ֛י תֵּת־אֹת֥וֹ בְיַד־הָעָ֖ם
לַהֲמִיתֽוֹ׃ כז א בְּרֵאשִׁ֗ית מַמְלֶ֛כֶת יְהוֹיָקִ֥ם בֶּן־
יֹאושִׁיָּ֖הוּ יתיר ו' מֶ֣לֶךְ יְהוּדָ֑ה הָיָ֞ה הַדָּבָ֤ר הַזֶּה֙ אֶֽל־יִרְמְיָ֔ה
מֵאֵ֥ת יְהוָ֖ה לֵאמֹֽר׃ ב כֹּה־אָמַ֨ר יְהוָ֜ה אֵלַ֗י עֲשֵׂ֤ה לְךָ֙
מוֹסֵר֖וֹת וּמֹט֑וֹת וּנְתַתָּ֖ם עַל־צַוָּארֶֽךָ׃ ג וְשִׁלַּחְתָּ֞ם אֶל־
מֶ֣לֶךְ אֱד֗וֹם וְאֶל־מֶ֙לֶךְ֙ מוֹאָ֔ב וְאֶל־מֶ֙לֶךְ֙ בְּנֵ֣י עַמּ֔וֹן וְאֶל־
מֶ֥לֶךְ צֹ֖ר וְאֶל־מֶ֣לֶךְ צִיד֑וֹן בְּיַ֤ד מַלְאָכִים֙ הַבָּאִ֣ים יְרוּשָׁלִַ֔ם
אֶל־צִדְקִיָּ֖הוּ מֶ֥לֶךְ יְהוּדָֽה׃ ד וְצִוִּיתָ֣ אֹתָ֔ם אֶל־אֲדֹנֵיהֶ֖ם

רש"י

שאוריהו נהרג יהרג ירמיה כך מפורש בספרי : **כז** (א) בראשית ממלכת יהויקים · שלש שנים לפני שמלך נבוכדנצר נתנבא עליו שימלוך : (ב) מוסרות · הם רצועות העול שקורין קוונג"ש : (ג) ושלחתם אל מלך אדום · בימי צדקיהו בשנה הרביעית למלכו שעשאו נבוכדנצר שליט על חמשה מלכים מלך אדום ומלך מואב ומלך בני עמון וגו' · אלו חמשה מלכים נתן נבוכדנצר תחת ידו של צדקיהו חמש עשרה שנה היו על צוארו

מצודת ציון

ויתן משה (שמות ל"ב):(כג) נבלתו · גם גוף אדם המת יקרא נבלה : (כד) יד · ענין כח והתאמצות : **כז** (ב) מוסרות · רצועות שקושרין בו העול וכן ומוסרות ערוד (איוב ל"ט) : ומוטות · מל' מטה והם עלי העול : (ג) מלאכים · שלוחים :

מצודת דוד

חפץ להמיתו : (כג) וישלך · דרך בזיון השליך את נבלתו אל קברי בני העם ולא קברו בקבורת הנביאים כי חשבו למדבר סרה אשר לא צוה ה' וכאלו יאמרו הנה גם ירמיה כמוהו וראוי להמיתו כמוהו : (כד) אך יד אחיקם · כשמעם דברי הכהנים והנביאים לא אמרו עוד השרים דבר והעם חזרו להיות נמשכים אחר דעת הכהנים והנביאים ואך יד אחיקם היתה עם ירמיה לבלי למסרו ביד העם להמית אותו ובכח ידו גבר על כולם והצילו : **כז** (ג) ושלחתם וגו' · בימי יהויקים אמר לו כשימלוך צדקיהו ישלח המוסרות והמוטות אל המלכים האלה ע"י המלאכים הבאים אל צדקיהו (ואולי באו להסיען שימרדו כולם במלך בבל): (ד) וצוית אותם·את

לֵאמֹר כֹּה־אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל כֹּה תֹאמְרוּ
אֶל־אֲדֹנֵיכֶם׃ ה אָנֹכִי עָשִׂיתִי אֶת־הָאָרֶץ אֶת־הָאָדָם
וְאֶת־הַבְּהֵמָה אֲשֶׁר עַל־פְּנֵי הָאָרֶץ בְּכֹחִי הַגָּדוֹל וּבִזְרוֹעִי
הַנְּטוּיָה וּנְתַתִּיהָ לַאֲשֶׁר יָשַׁר בְּעֵינָי׃ ו וְעַתָּה אָנֹכִי
נָתַתִּי אֶת־כָּל־הָאֲרָצוֹת הָאֵלֶּה בְּיַד נְבוּכַדְנֶאצַּר מֶלֶךְ־
בָּבֶל עַבְדִּי וְגַם אֶת־חַיַּת הַשָּׂדֶה נָתַתִּי לוֹ לְעָבְדוֹ׃
ז וְעָבְדוּ אֹתוֹ כָּל־הַגּוֹיִם וְאֶת־בְּנוֹ וְאֶת־בֶּן־בְּנוֹ עַד בֹּא־
עֵת אַרְצוֹ גַּם־הוּא וְעָבְדוּ בוֹ גּוֹיִם רַבִּים וּמְלָכִים גְּדֹלִים׃
ח וְהָיָה הַגּוֹי וְהַמַּמְלָכָה אֲשֶׁר לֹא־יַעַבְדוּ אֹתוֹ אֶת־
נְבוּכַדְנֶאצַּר מֶלֶךְ־בָּבֶל וְאֵת אֲשֶׁר לֹא־יִתֵּן אֶת־צַוָּארוֹ בְּעֹל
מֶלֶךְ בָּבֶל בַּחֶרֶב וּבָרָעָב וּבַדֶּבֶר אֶפְקֹד עַל־הַגּוֹי הַהוּא
נְאֻם־יְהוָה עַד־תֻּמִּי אֹתָם בְּיָדוֹ׃ ט וְאַתֶּם אַל־תִּשְׁמְעוּ
אֶל־נְבִיאֵיכֶם וְאֶל־קֹסְמֵיכֶם וְאֶל־חֲלֹמֹתֵיכֶם וְאֶל־עֹנְנֵיכֶם

רש"י

משנה אחת ליהויקים עד השנה הרביעית לצדקיהו שבשנה הימנו חנניה בן עזור : (ו) עבדי · שיעשה רצוני ליפרע משונאי : (ז) ואת בנו · אויל מרודך : ואת בן בנו · בלשאצר : עד בא עת ארצו · שיבואו דריוש המדי

מצודת דוד

המלאכים תלוה להגיד אל אדוניהם : (ה) אנכי עשיתי וגו' · וא"כ הכל שלי המה : ונתתיה · לכן בידי לתתה לאשר ישר בעיני : (ו) הארצות האלה · של המלכים אדוניהם : עבדי · ר"ל עושה שליחותי בדבר זה : את חית · אמרו רז"ל שרכב על ארי וקשר תנין בראשו : (ז) בנו · זה אויל מרודך : בן בנו · זה בלשאצר : עת ארצו · זמן חורבן ארצו בימי דריוש המדי : גם הוא · כמו שבא עת חורבן ארצות המלכים שהחריב נ"נ : (ח) אשר לא יעבדו אותו · אשר לא ירצו לעבדו ברצונם : ואת אשר וגו' · אשר לא יקבל עליו מעצמו עול שעבוד וכפל הדבר במ"ש : אפקוד · אשגיח עליהם בהבאת חרב וגו' : עד תומי · עד כלותי אותם ביד נ"נ : (ט) אל נביאיכם · שנביאים שלכם המתנבאים לכם בשקר : ואל קוסמיכם · השואלים בקסם וכוא

מצודת ציון

(ח) אפקוד · ענין השגחה : תומי · ענין כליון וכן עד תום כל הדור

פין

וְאֶל־כַּשָּׁפֵיכֶם אֲשֶׁר־הֵם אֹמְרִים אֲלֵיכֶם לֵאמֹר לֹא תַעַבְדוּ
אֶת־מֶלֶךְ בָּבֶל׃ י כִּי שֶׁקֶר הֵם נִבְּאִים לָכֶם לְמַעַן הַרְחִיק
אֶתְכֶם מֵעַל אַדְמַתְכֶם וְהִדַּחְתִּי אֶתְכֶם וַאֲבַדְתֶּם׃ יא וְהַגּוֹי
אֲשֶׁר יָבִיא אֶת־צַוָּארוֹ בְּעֹל מֶלֶךְ־בָּבֶל וַעֲבָדוֹ וְהִנַּחְתִּיו
עַל־אַדְמָתוֹ נְאֻם־יְהוָה וַעֲבָדָהּ וְיָשַׁב בָּהּ׃ יב וְאֶל־צִדְקִיָּה
מֶלֶךְ־יְהוּדָה דִּבַּרְתִּי כְּכָל־הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה לֵאמֹר הָבִיאוּ
אֶת־צַוְּארֵיכֶם בְּעֹל ׀ מֶלֶךְ בָּבֶל וְעִבְדוּ אֹתוֹ וְעַמּוֹ וִחְיוּ׃
יג לָמָּה תָמוּתוּ אַתָּה וְעַמֶּךָ בַּחֶרֶב בָּרָעָב וּבַדֶּבֶר כַּאֲשֶׁר
דִּבֶּר יְהוָה אֶל־הַגּוֹי אֲשֶׁר לֹא־יַעֲבֹד אֶת־מֶלֶךְ בָּבֶל׃
יד וְאַל־תִּשְׁמְעוּ אֶל־דִּבְרֵי הַנְּבִאִים הָאֹמְרִים אֲלֵיכֶם
לֵאמֹר לֹא תַעַבְדוּ אֶת־מֶלֶךְ בָּבֶל כִּי שֶׁקֶר הֵם נִבְּאִים
לָכֶם׃ טו כִּי לֹא שְׁלַחְתִּים נְאֻם־יְהוָה וְהֵם נִבְּאִים בִּשְׁמִי
לַשָּׁקֶר לְמַעַן הַדִּיחִי אֶתְכֶם וַאֲבַדְתֶּם אַתֶּם וְהַנְּבִאִים

רש״י

וכורש ויהרגו את בלשאצר : (יב) ואל צדקיה מלך יהודה דברתי וגו׳ ·

מצודת ציון | מצודת דוד

(דברים כ׳) : (יא) והנחתיו · מל׳ מין כשוף : ואל חלומותיכם · המגידים עתידות ע״י שאלת חלום : ואל עוננכם · גם הוא ענין כשוף כמו מעונן ומנחש (דברים י״ח) : ואל כשפיכם · העוסקים בשאר מיני כשוף : לא תעבדו · רצה לומר לא יתחזק עליכם להיות לו לעבדים : (י) למען הרחיק אתכם · רצה לומר הם יועילו למען הרחיק וגו׳ כי כשתקבלו עליכם השעבוד תשבו בארצכם ותעלו השם אבל כשתלחמו עמו ויגבר עליכם יוליך אתכם בשבי אל ארץ מרחק: והדחתי · רצה לומר אני אהיה בעזרתו ואדיח אתכם ממקומכם ותהיו אבודים : (יא) והנחתיו · ישכון במנוחה על אדמתו : ועבדה · יעשה עבודת האדמה בחרישה וזריעה וישב בה ויאכל מלחמה : (יב) וחיו · תשארו חיים : (יג) אל הגוי · על הגוי : אשר לא יעבוד · אשר לא יקבל עליו מעצמו עול השעבוד : (יד) לא תעבדו · ר״ל לא יתחזק עליכם להיות לו לעבדים : (טו) למען הדיחי אתכם · הם יועילו למען הדיחי אתכם בשבי והם שאבדו אתם והנביאים אבל כשתקבלו עליכם עול השעבוד תשבו בארצכם

הַנִּבְּאִים לָכֶם׃ טז וְאֶל־הַכֹּהֲנִים וְאֶל־כָּל־הָעָם הַזֶּה דִּבַּרְתִּי
לֵאמֹר כֹּה אָמַר יְהוָה אַל־תִּשְׁמְעוּ אֶל־דִּבְרֵי נְבִיאֵיכֶם
הַנִּבְּאִים לָכֶם לֵאמֹר הִנֵּה כְלֵי בֵית־יְהוָה מוּשָׁבִים
מִבָּבֶלָה עַתָּה מְהֵרָה כִּי שֶׁקֶר הֵמָּה נִבְּאִים לָכֶם׃ יז אַל־
תִּשְׁמְעוּ אֲלֵיהֶם עִבְדוּ אֶת־מֶלֶךְ־בָּבֶל וִחְיוּ לָמָּה תִהְיֶה
הָעִיר הַזֹּאת חָרְבָּה׃ יח וְאִם־נְבִאִים הֵם וְאִם־יֵשׁ דְּבַר־
יְהוָה אִתָּם יִפְגְּעוּ־נָא בַּיהוָה צְבָאוֹת לְבִלְתִּי־בֹאוּ
הַכֵּלִים ׀ הַנּוֹתָרִים בְּבֵית־יְהוָה וּבֵית מֶלֶךְ יְהוּדָה וּבִירוּשָׁלִַם
בָּבֶלָה׃ יט כִּי כֹה אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת אֶל־הָעַמֻּדִים וְעַל־
הַיָּם וְעַל־הַמְּכֹנוֹת וְעַל יֶתֶר הַכֵּלִים הַנּוֹתָרִים בָּעִיר הַזֹּאת׃
כ אֲשֶׁר לֹא־לְקָחָם נְבוּכַדְנֶאצַּר מֶלֶךְ בָּבֶל בַּגְלוֹתוֹ אֶת־
יְכוֹנְיָה ו' יתירה בֶן־יְהוֹיָקִים מֶלֶךְ־יְהוּדָה מִירוּשָׁלִַם
בָּבֶלָה וְאֵת כָּל־חֹרֵי יְהוּדָה וִירוּשָׁלִָם׃ כא כִּי כֹה אָמַר

רש"י

כל זה אמר ירמיה אל שלוחי המלכים: (טז) הנה כלי בית ה' · שגלו עם יכניה: (יט) המכונות · ת"י בסיסיא כמו את הכיור ואת כנו (שמות ל"ח): (כ) בגלותו · כמו בהגלותו: חורי · כמו שרי:

מצודת דוד

בארצכם ותגלו שמה: (טז) הנה כלי בית ה' · אשר הובאו לבבל עם גלות יכניה: מושבים · יהיו מושבים מהרה מבבל לירושלים: (יז) למה וגו' · כי כשלא תקבלו עול שעבוד יכבוש את העיר ויחריבה: (יח) יפגעו נא בה' · יתפללו עתה לה' לא על השבת הכלים אלא לבל יובאו לבבל הכלים הנותרים מה שלא לקח כשהגלה את יכניה: (יט) אל העמודים · על עמודי הנחושת ועל ים הנחושת וגו': (כ) בגלותו · בעת שהגלה לבבל את יכניה

מצודת ציון

מנוחה: (יח) יפגעו · ענין תפלה ובקשה כמו ואל תפגע בי (לעיל ז'): נא · עתה: (יט) הים · עשוי הוא כעין גיגית כמ"ש (במ"א ז'): המכונות · מל' כן ובסים והיו מתחת לכיורות כמ"ש במלכים (שם): (כ) בגלותו · כמו בהגלותו: חורי · כן יקראו השרים הגדולים וכן ואריבה את החורים (נחמיה ה') שהוא מל' חור וליבון וכאשר

יְהוָה צְבָאוֹת אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל עַל־הַכֵּלִים הַנּוֹתָרִים בֵּית
יְהוָה וּבֵית מֶלֶךְ־יְהוּדָה וִירוּשָׁלָם׃ כב בָּבֶלָה יוּבָאוּ
וְשָׁמָּה יִהְיוּ עַד יוֹם פָּקְדִי אֹתָם נְאֻם־יְהוָה וְהַעֲלִיתִים
וַהֲשִׁבֹתִים אֶל־הַמָּקוֹם הַזֶּה׃ כח א וַיְהִי ׀ בַּשָּׁנָה הַהִיא
בְּרֵאשִׁית מַמְלֶכֶת צִדְקִיָּה מֶלֶךְ־יְהוּדָה בַּשָּׁנַת בשנה קרי
הָרְבִעִית בַּחֹדֶשׁ הַחֲמִישִׁי אָמַר אֵלַי חֲנַנְיָה בֶן־עַזּוּר
הַנָּבִיא אֲשֶׁר מִגִּבְעוֹן בְּבֵית יְהוָה לְעֵינֵי הַכֹּהֲנִים וְכָל־
הָעָם לֵאמֹר׃ ב כֹּה־אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל
לֵאמֹר שָׁבַרְתִּי אֶת־עֹל מֶלֶךְ בָּבֶל׃ ג בְּעוֹד ׀ שְׁנָתַיִם
יָמִים אֲנִי מֵשִׁיב אֶל־הַמָּקוֹם הַזֶּה אֶת־כָּל־כְּלֵי בֵּית יְהוָה

רש"י

(כב) עד יום פקדי אותם. בימי כורש כמו שמפורש בספר עזרא: כח (א) ויהי בשנה ההיא. כשהגיע אותו הזמן שהשליט נבוכדנצר את צדקיה על חמשת המלכים שהיה ירמיה אומר שליחותו ומשלח המוסרות והמוטות אל המלכים ביד מלאכיהם: בראשית ממלכת צדקיה. בתחלה שהשליטו על חמשת המלכים וא"א לומר בתחלת מלכותו שהרי נאמר בשנה הרביעית אותה שנה ירד להקביל את פני נבוכדנצר בבבל ושריה שר המנוחה עמו כמה שנאמר בסוף הספר והשליטו על המלכים: אמר אלי וגו'. אמרו רבותינו מי הטעה

מצודת ציון

יקראו השפלים חשוכים כמ"ש בל יתיצב לפני חשוכים (משלי כ"ב): (כב) פקדי. ענין זכרון: כח (ג) בעוד. בסוף כמו בעוד שלשת ימים (בראשית מ'): שנתים. שתי שנים: ימים. כן נקראת השנה כמו ימים תהיה גאולתו (ויקרא כ"ה) וכפל הדבר בשמות נרדפים וכן אדמת עפר (דניאל י"ב):

מצודת דוד

יכניה ואת כל שרי יהודה וירושלים: (כא) כי כה אמר ה' וגו'. בעבור שאמרו הדברים באמרו אשר לא לקחם וגו' אמר שנית כי כה אמר ה' וגו' וכן דרך המקרא: (כב) עד יום פקדי אותם. עד הזמן שאזכור אני בהם והוא בימי כורש ואז אעלה אותם משם ואשיב אותם אל המקום הזה: כח (א) בראשית ממלכת צדקיה. שנה הראשונה למלכו: בשנה הרביעית. ר"ל לשנות השמטה וא"כ היתה שנת השמטה בד' למלכו והוא מלך י"א שנים וא"כ כלו בשנת השמטה וכן אחז"ל שנחרב הבית במוצאי שביעית: (ב) שברתי את עול. ר"ל לא ימשול ולא יעבוד עוד בעובדי כוכבים: (ג) בעוד. בסוף

שבי

אֲשֶׁר לָקַח נְבוּכַדְנֶאצַּר מֶלֶךְ־בָּבֶל מִן־הַמָּקוֹם הַזֶּה וַיְבִיאֵם
בָּבֶל׃ ד וְאֶת־יְכָנְיָה בֶן־יְהוֹיָקִים מֶלֶךְ־יְהוּדָה וְאֶת־
כָּל־גָּלוּת־יְהוּדָה הַבָּאִים בָּבֶלָה אֲנִי מֵשִׁיב אֶל־הַמָּקוֹם
הַזֶּה נְאֻם־יְהוָה כִּי אֶשְׁבֹּר אֶת־עֹל מֶלֶךְ בָּבֶל׃ ה וַיֹּאמֶר
יִרְמְיָה הַנָּבִיא אֶל־חֲנַנְיָה הַנָּבִיא לְעֵינֵי הַכֹּהֲנִים וּלְעֵינֵי
כָּל־הָעָם הָעֹמְדִים בְּבֵית יְהוָה׃ ו וַיֹּאמֶר יִרְמְיָה הַנָּבִיא
אָמֵן כֵּן יַעֲשֶׂה יְהוָה יָקֵם יְהוָה אֶת־דְּבָרֶיךָ אֲשֶׁר
נִבֵּאתָ לְהָשִׁיב כְּלֵי בֵית־יְהוָה וְכָל־הַגּוֹלָה מִבָּבֶל אֶל־
הַמָּקוֹם הַזֶּה׃ ז אַךְ שְׁמַע־נָא הַדָּבָר הַזֶּה אֲשֶׁר אָנֹכִי

רש"י

את חנניה שמע שהיה ירמיה מתנבא בשוק העליון הנני שובר את קשת עילם (לקמן מ"ט) ונבואה זו בסוף הספר נאמרה בראשית ממלכת צדקיהו כמו שמפורש שם ולפי שעילם סמוכה לבבל עמד הוא בשוק התחתון ודרש ודן קל וחומר ומה עילם שלא באו אלא לעזור את הכשדים וגו' כמו שהוא בסנהדרין: (ו) יעשה. שא"ע בלע"ז: יקם. לשון תפלה (שלש שיטין אלו עד והביאו לבית הכלא לא סדרן הרב המחבר): אמן כן יעשה וגו'. בעלי אגדה אומרים כך אמר לו הלואי ויתקיימו דבריך אני מבשר ואתה נפסד אני כהן ואוכל קדשי שמים אם יעמוד הבית בבנינו ואתה גבעוני כדכתיב (כאן) אשר מגבעון ותהיה לי עבד חוטב עצים ושואב מים ומורה צדק שלא פירש נקיט ליה טעם רבותינו שלמדו מכאן כל המחניף לרשע סוף נופל בידו או ביד בנו או ביד בן בנו שכן ירמיה בן שלמיה בן חנניה תפסו לבסוף והביאו לבית הכלא: (ז) אך שמע נא וגו'. עד הנביא אשר ינבא לשלום אמר אני מתנבא פורענות אם לא יבוא איני שקרן שהקב"ה נחם על הרעה אבל הנביא אשר ינבא לשלום וגו' בבא דבר הנביא יודע וגו'. אבל אם לא יבא דברו שקרן הוא שנאמר לא איש אל ויכזב וגו' (במדבר כ"ג) כך

מצודת דוד

שתי שנים: (ד) כי אשבור וגו'. ויבאו א"כ חפשי לארצם באין מוחה: (ו) ויאמר ירמיה. בעבור שארכו הדברים באמרו לעיני הכהנים וגו' אמר שנית ויאמר ירמיה וגו': אמן. יאומן דברך: יקם ה'. מי יתן ויקים ה' וגו' וכפל הדבר כמ"ש: אשר נבאת. אמר לפי דבריו שאמר שבנבואה דבר אבל האמת היא שבדאת מלבו: (ז) אך שמע נא. ר"ל מה שאמרתי אמן וגו' הוא בעבור כי גם אני מתאוה שכן יהיה כי טוב הוא אך עתה שמע נא דברי שאין מקום להאמין לך יותר ממני על שאתה

מתנבא

דְּבַר בְּאָזְנֶיךָ וּבְאָזְנֵי כָּל־הָעָם׃ ח הַנְּבִיאִים אֲשֶׁר הָיוּ
לְפָנַי וּלְפָנֶיךָ מִן־הָעוֹלָם וַיִּנָּבְאוּ אֶל־אֲרָצוֹת רַבּוֹת וְעַל־
מַמְלָכוֹת גְּדֹלוֹת לְמִלְחָמָה וּלְרָעָה וּלְדָבֶר׃ ט הַנָּבִיא אֲשֶׁר
יִנָּבֵא לְשָׁלוֹם בְּבֹא דְּבַר הַנָּבִיא יִוָּדַע הַנָּבִיא אֲשֶׁר־שְׁלָחוֹ
יְהוָה בֶּאֱמֶת׃ י וַיִּקַּח חֲנַנְיָה הַנָּבִיא אֶת־הַמּוֹטָה מֵעַל
צַוַּאר יִרְמְיָה הַנָּבִיא וַיִּשְׁבְּרֵהוּ׃ יא וַיֹּאמֶר חֲנַנְיָה לְעֵינֵי
כָל־הָעָם לֵאמֹר כֹּה אָמַר יְהוָה כָּכָה אֶשְׁבֹּר אֶת־עֹל ׀
נְבֻכַדְנֶאצַּר מֶלֶךְ־בָּבֶל בְּעוֹד שְׁנָתַיִם יָמִים מֵעַל צַוַּאר כָּל־
הַגּוֹיִם וַיֵּלֶךְ יִרְמְיָה הַנָּבִיא לְדַרְכּוֹ׃ יב וַיְהִי דְבַר־יְהוָה
אֶל־יִרְמְיָהוּ אַחֲרֵי שְׁבוֹר חֲנַנְיָה הַנָּבִיא אֶת־הַמּוֹטָה מֵעַל
צַוַּאר יִרְמְיָה הַנָּבִיא לֵאמֹר׃ יג הָלוֹךְ וְאָמַרְתָּ אֶל־חֲנַנְיָה
לֵאמֹר כֹּה אָמַר יְהוָה מוֹטֹת עֵץ שָׁבָרְתָּ וְעָשִׂיתָ תַחְתֵּיהֶן
מֹטוֹת בַּרְזֶל׃ יד כִּי כֹה־אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל

מצודת ציון

(י) המוטה׳ עץ העול: (יג) תחתיהן׳

מצודת דוד

מתנבא לטובה ואני לרעה: באזניך ובאזני כל העם׳ כאומר לא בסתר אדבר כ״א בפניך ובפני כולם: (ח) הנביאים וגו׳ ר״ל וזהו דברי הנה הנביאים אשר נבאו מעולם לרעה כמוני היום: אל ארצות׳ על ארצות: (ט) הנביא׳ ר״ל הנה הנביא אשר סתר דבריהם וניבא לשלום כמוך היום: בבא דבר הנביא׳ בעת בוא דבר הנביא המתנבא לשלום אז היה נודע הנביא ההוא אשר שלחו ה׳ באמת אבל לא האמינו לו מיד על כי ניבא לטובה וכן אין מקום להאמין לך יותר ממני: (י) את המוטה׳ הן המוטות שנתן על צוארו בדבר ה׳ כמ״ש למעלה ויתכן שעדיין לא שלחם אל המלכים האמורים למעלה או שנשארה אחת על צוארו כנגד מלך יהודה ואותה לקח חנניה: וישברהו׳ שבר הקשר שהיה במוטה ולכן אמר בלשון זכר: (יא) וילך וגו׳׳ כי פחד ממנו להשיב לו דבר מעצמו: (יג) מוטות עץ שברת׳ כי באמרו ככה אשבר וגו׳ מעל צואר כל הגוים הרי הוא כאלו שבר כל המוטות: ועשית׳ אתה תעשה במקומן מוטות ברזל החזקים מן העץ ר״ל ע״י השבירה והכחשת דבר ה׳ יגדל הקצף ויחזק

עולו

עַל בַּרְזֶל נָתַתִּי עַל־צַוַּאר ׀ כָּל־הַגּוֹיִם הָאֵלֶּה לַעֲבֹד אֶת־
נְבֻכַדְנֶאצַּר מֶלֶךְ־בָּבֶל וַעֲבָדֻהוּ וְגַם אֶת־חַיַּת הַשָּׂדֶה נָתַתִּי
לוֹ׃ טו וַיֹּאמֶר יִרְמְיָה הַנָּבִיא אֶל־חֲנַנְיָה הַנָּבִיא שְׁמַע־
נָא חֲנַנְיָה לֹא־שְׁלָחֲךָ יְהוָה וְאַתָּה הִבְטַחְתָּ אֶת־הָעָם הַזֶּה
עַל־שָׁקֶר׃ טז לָכֵן כֹּה אָמַר יְהוָה הִנְנִי מְשַׁלֵּחֲךָ מֵעַל
פְּנֵי הָאֲדָמָה הַשָּׁנָה אַתָּה מֵת כִּי־סָרָה דִבַּרְתָּ אֶל־יְהוָה׃
יז וַיָּמָת חֲנַנְיָה הַנָּבִיא בַּשָּׁנָה הַהִיא בַּחֹדֶשׁ הַשְּׁבִיעִי׃
כט א וְאֵלֶּה דִּבְרֵי הַסֵּפֶר אֲשֶׁר שָׁלַח יִרְמְיָה הַנָּבִיא
מִירוּשָׁלָםִ אֶל־יֶתֶר זִקְנֵי הַגּוֹלָה וְאֶל־הַכֹּהֲנִים וְאֶל־הַנְּבִיאִים
וְאֶל־כָּל־הָעָם אֲשֶׁר הֶגְלָה נְבוּכַדְנֶאצַּר מִירוּשָׁלַםִ בָּבֶלָה׃
ב אַחֲרֵי צֵאת יְכָנְיָה־הַמֶּלֶךְ וְהַגְּבִירָה וְהַסָּרִיסִים שָׂרֵי
יְהוּדָה וִירוּשָׁלַםִ וְהֶחָרָשׁ וְהַמַּסְגֵּר מִירוּשָׁלָםִ׃ ג בְּיַד

רש"י

דרש רבי תנחומא: (יד) את חית השדה נתתי לו · שרכב על ארי וקשר תנין בראשו: (טז) השנה אתה מת · ובשנה הבאה תקבר: (יז) בשנה ההיא בחדש השביעי · והלא אין חדש שביעי מן השנה אלא מת ער"ה וצוה לבניו שיקברוהו לאחר ר"ה ולא קודם והעלימו את מיתתו אותו היום כדי לעשות נבואת ירמיה שקר: כט (ב) והגבירה · אם המלך:

מצודת דוד

עולו עוד יותר: (טו) על שקר · על הבטחת שקר: (טז) לכן · הואיל ונבאת בשקר לכן אגרשך מעל פני האדמה והשנה ההיא תמות: אל ה' · כמו על ה' ר"ל דברת בעבור ה' דבר שמוסר ממנו מה שלא אמרה: (יז) בחדש השביעי · ארז"ל שמת ער"ה וצוה לבניו שיקברוהו אחר ר"ה והיא בשנה האחרת והעלימו יום מיתתו כדי לעשות נבואת ירמיהו שקר: כט (א) אל יתר וגו' · על אותן שבירושלים: (ב) אחרי צאת וגו' · שהגלה אחר שיצאו יכניהו וכו' להיות נמסרים ביד נ"נ כמ"ש (במ"ב כ"ד): והגבירה · המלכה והיא אם המלך כי היא יצאה עמו כמו שכתוב שם: והסריסים · וחזר ופירש שרי יהודה וירושלים:

מצודת ציון

במקומן: (טז) משלחך · אגרשך וכן וישלחם ביד פשעם (איוב ח'): כט (א) הספר · האגרת: יתר · מל' יתרון: (ב) והסריסים · כן יקראו השרים כמו והיו סריסים בהיכל מלך בבל (ישעיה ל"ט): והחרש · קבוצת האומנים כמו חרש ברזל (שם

אֶלְעָשָׂה בֶּן־שָׁפָן וּגְמַרְיָה בֶּן־חִלְקִיָּה אֲשֶׁר שָׁלַח צִדְקִיָּה
מֶלֶךְ־יְהוּדָה אֶל־נְבוּכַדְנֶאצַּר מֶלֶךְ בָּבֶל בָּבֶלָה לֵאמֹר׃
ד כֹּה אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל לְכָל־הַגּוֹלָה
אֲשֶׁר־הִגְלֵיתִי מִירוּשָׁלַםִ בָּבֶלָה׃ ה בְּנוּ בָתִּים וְשֵׁבוּ וְנִטְעוּ
גַנּוֹת וְאִכְלוּ אֶת־פִּרְיָן׃ ו קְחוּ נָשִׁים וְהוֹלִידוּ בָּנִים
וּבָנוֹת וּקְחוּ לִבְנֵיכֶם נָשִׁים וְאֶת־בְּנוֹתֵיכֶם תְּנוּ לַאֲנָשִׁים
וְתֵלַדְנָה בָּנִים וּבָנוֹת וּרְבוּ־שָׁם וְאַל־תִּמְעָטוּ׃ ז וְדִרְשׁוּ
אֶת־שְׁלוֹם הָעִיר אֲשֶׁר הִגְלֵיתִי אֶתְכֶם שָׁמָּה וְהִתְפַּלְלוּ
בַעֲדָהּ אֶל־יְהוָה כִּי בִשְׁלוֹמָהּ יִהְיֶה לָכֶם שָׁלוֹם׃ ח כִּי כֹה
אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל אַל־יַשִּׁיאוּ לָכֶם נְבִיאֵיכֶם
אֲשֶׁר־בְּקִרְבְּכֶם וְקֹסְמֵיכֶם וְאַל־תִּשְׁמְעוּ אֶל־חֲלֹמֹתֵיכֶם
אֲשֶׁר אַתֶּם מַחְלְמִים׃ ט כִּי בְשֶׁקֶר הֵם נִבְּאִים לָכֶם בִּשְׁמִי
לֹא שְׁלַחְתִּים נְאֻם־יְהוָה׃ י כִּי־כֹה אָמַר יְהוָה כִּי לְפִי

רש״י

(ח) ישיאו · לשון השאה כמו הנחש השיאני (בראשית ג׳):

מצודת ציון

מ״ד): (ח) ישיאו · ענין פתוי והסתה כמו הנחש השיאני (בראשית ג׳): וקוסמיכם · הוא מין כישוף: (י) לפי · לשיעור כמו איש לפי

מצודת דוד

והחרש והמסגר · הם האומנים והשומרי השערים אשר סגרו אותם בעתם כן ת״י: (ג) ביד אלעשה · ר״ל הספר ההוא שלח ביד אלעשה וגו׳: בבלה · לבבל: לאמר · דברי הספר היו לאמר את האמור למטה: (ה) ושבו · ותשבו שם כי לא תצאו מבבל בזמן קרוב: (ו) והולידו · עד לא תצאו משם: ורבו שם · ר״ל קחו נשים למען תרבו שם וכפל הדבר במ״ש: ואל תמעטו · ר״ל אל תמנעו לקחת נשים לבל תמעטו כי בשימותו הם ולא ישארו בנים במקומם ימעטו א״כ במספר: (ז) ודרשו · בקשו את שלום העיר וגו׳: כי בשלומה · כשיהיה בה שלום יהיה גם לכם שלום הואיל ותשבו שמה: (ח) אל ישיאו וגו׳ · נביאי השקר והקוסמים אשר בקרבכם אל יפתו אתכם במה שאומרים שמהר תשובו לירושלים בהפך מדברי ואל כדבר המובן מעצמו: חלומותיכם · האומרים לכם מה שראו בחלום: אשר אתם מחלמים · ר״ל שאתם שואלים מהם שהם ישאלו שאלת חלום: (ט) כי בשקר · מה שאומרים בשמי הוא שקר כי לא שלחתים: (י) כי

מְלֹאת לְבָבֶל שִׁבְעִים שָׁנָה אֶפְקֹד אֶתְכֶם וַהֲקִמֹתִי
עֲלֵיכֶם אֶת־דְּבָרִי הַטּוֹב לְהָשִׁיב אֶתְכֶם אֶל־הַמָּקוֹם הַזֶּה׃
יא כִּי אָנֹכִי יָדַעְתִּי אֶת־הַמַּחֲשָׁבֹת אֲשֶׁר אָנֹכִי חֹשֵׁב
עֲלֵיכֶם נְאֻם־יְהוָה מַחְשְׁבוֹת שָׁלוֹם וְלֹא לְרָעָה לָתֵת לָכֶם
אַחֲרִית וְתִקְוָה׃ יב וּקְרָאתֶם אֹתִי וַהֲלַכְתֶּם וְהִתְפַּלַּלְתֶּם
אֵלָי וְשָׁמַעְתִּי אֲלֵיכֶם׃ יג וּבִקַּשְׁתֶּם אֹתִי וּמְצָאתֶם כִּי
תִדְרְשֻׁנִי בְּכָל־לְבַבְכֶם׃ יד וְנִמְצֵאתִי לָכֶם נְאֻם־יְהוָה
וְשַׁבְתִּי אֶת־שְׁבִיתְכֶם שבותכם קרי וְקִבַּצְתִּי אֶתְכֶם מִכָּל־

רש"י

(יב) וקראתם אותי והלכתם . בדרכי והרי זה מקרא קצר :

מצודת דוד

לפי מלאת לבבל שבעים שנה . כאשר ישלם לבבל שבעים שנה מהתחלת התפשטותה על ישראל מעת שכבש נ"נ את יהויקים בראשונה והיא היתה בשנים למלכות נ"נ והוא מלך מ"ה שנים א"כ נשארו עוד משנותיו מ"ד שנים וימי אויל מרודך בנו כ"ג שנים אלא שנבלעה שנה אחת בימי מלכות אביו כי עלתה לזה ולזה הרי א"כ ס"ו שנים וימי בלשאצר בנו ג' שנים הרי שבעים שנה חסר אחת א"כ בשנה אחת לדריוש מלאו שבעים שנה ומיד כשמת דריוש ומלך כורש בשנה הראשונה היתה הפקידה ושבו לארצם כמ"ש בדניאל : אפקוד אתכם . אז אזכור בכם ואז אקיים עליכם את דברי הטוב וגו' אבל לא קודם הזמן הזה כדברי הנביאים המשקרים : (יא) כי אנכי ידעתי . אשר אנכי ידעתי את המחשבות וגו' שהמה לשלום ולא לרעה ר"ל מה שתתעכבו בגולה שבעים שנה לכם לטובה כי אז יכנע לבבכם הערל וזה יהיה סבה לתת לכם אחרית טוב ותקוה טובה אחר שתשובו הנה : (יב) וקראתם אותי . ר"ל אחר שיכנע לבבכם תשובו ותהיו במקום המקודש מקום המוכן ביותר לעבוד את ה' אז כאשר תקראו אלי ותלכו בדרכי ותתפללו אלי להשיב את כל בני הגולה מכל המקומות ולהיותכם עליון על כל הגוים כמו מאז : ושמעתי אליכם . אז אשמע אליכם : (יג) ובקשתם אותי . וכאשר תבקשו אותי אז תמצאו אם תדרשו אותי בכל לבבכם : (יד) ונמצאתי לכם . אז אהיה נמצא לכם למלאות משאלותיכם ואשיב את שבותכם ר"ל את הדבר הראוי להשיב לכם והוא הממשלה הראשונה : וקבצתי אתכם .

מצודת ציון

אכלו (שמות י"ב) : מלאת . ענין השלמה : אפקוד . ענין זכרון : (יא) אחרית . סוף : (יד) שבותכם . מלשון השבה :

ר"ל

הַגּוֹיִם וּמִכָּל־הַמְּקוֹמוֹת אֲשֶׁר הִדַּחְתִּי אֶתְכֶם שָׁם נְאֻם־
יְהוָה וַהֲשִׁבֹתִי אֶתְכֶם אֶל־הַמָּקוֹם אֲשֶׁר־הִגְלֵיתִי אֶתְכֶם
מִשָּׁם׃ טו כִּי אֲמַרְתֶּם הֵקִים לָנוּ יְהוָה נְבִאִים בָּבֶלָה׃
טז כִּי־כֹה ׀ אָמַר יְהוָה אֶל־הַמֶּלֶךְ הַיּוֹשֵׁב אֶל־כִּסֵּא דָוִד
וְאֶל־כָּל־הָעָם הַיּוֹשֵׁב בָּעִיר הַזֹּאת אֲחֵיכֶם אֲשֶׁר לֹא־יָצְאוּ
אִתְּכֶם בַּגּוֹלָה׃ יז כֹּה אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת הִנְנִי מְשַׁלֵּחַ
בָּם אֶת־הַחֶרֶב אֶת־הָרָעָב וְאֶת־הַדָּבֶר וְנָתַתִּי אוֹתָם
כַּתְּאֵנִים הַשֹּׁעָרִים אֲשֶׁר לֹא־תֵאָכַלְנָה מֵרֹעַ׃ יח וְרָדַפְתִּי
אַחֲרֵיהֶם בַּחֶרֶב בָּרָעָב וּבַדָּבֶר וּנְתַתִּים לְזַוָעָה לזעוה קרי

רש"י

(טז) אל המלך · לדקיהו אשר לא גלה : כתאנים השוערים · ל' שערוריה

מצודת ציון

(טו) הקים · העמיד : (יז) משלח · ענין גרוי והססה כמו ושן בהמות אשלח בם (דברים ל"ב) : השוערים · ענין דבר מגונה ומאוס כמו שמה ושערורה (לעיל ה') : (יח) לזועה · ענין רעד ורתת :

מצודת דוד

ר"ל את כל הגולה אקבץ מכל הגוים וכו' ואת כולם אשיב אל המקום הזה וכאומר מה שתשובו מבבל אין עלה הכוונה על הגאולה היא לביאה נחש מהירת ההשבה לטובה כי עלם הכוונה היא למען תהיו במקום המקודש מקום מוכן ביותר לעבוד את ה' להתפל לפניו על גאולה כללית ושלימה גאולת עולם א"כ לטובה תחשב מה שתתעכב שמה למען יכנע לבבכם לשוב לה' ויקובל תפלתכם (אבל הם לא כן עש והוסיפו עוד לחטוא לה' לכן גלו שוב ממנה) : (טו) כי אמרתם · אם תאמר הנה ה' העמיד לנו נביאים בבבל והמה מתנבאים שמהר נשוב וקל בדבר המובן מעצמו : (טז) כי כה אמר ה' · ר"ל לא אמת ידברו כי כ אמר ה' על המלך היושב על כסא המלוכה ועל כל העם וגו' : (יז) כ אמר ה' · בעבור שארכו הדברים באמרו אחיכם וגו' אמר שנית כ אמר ה' : הנני משלח בם · אגרה בם חרב האויב והרעב והדבר וכאומ ואיך א"כ תשובו אתם מהרה אם אמסור ביד האויב גם את היושבי פה : כתאנים השוערים · כתאנים המגונים אשר אין נאכלן בעבור רעת השנאת ים ומרוחקים מבני אדם וכמ"ש וכתאנים הרעות וגו' כן אתן א לדקיה' וגו' (לעיל כ"ד) : (יח) ורדפתי · אפרע מהם בחרב האויב וברע ובדבר : ונתתים לזעוה · ר"ל אמסרם לכל ממלכות הארץ להיותם לזעוה כ

כולם

לְכֹל ׀ מַמְלְכוֹת הָאָרֶץ לְאָלָה וּלְשַׁמָּה וְלִשְׁרֵקָה וּלְחֶרְפָּה
בְּכָל־הַגּוֹיִם אֲשֶׁר־הִדַּחְתִּים שָׁם׃ יט תַּחַת אֲשֶׁר־לֹא־
שָׁמְעוּ אֶל־דְּבָרַי נְאֻם־יְהוָה אֲשֶׁר שָׁלַחְתִּי אֲלֵיהֶם אֶת־
עֲבָדַי הַנְּבִאִים הַשְׁכֵּם וְשָׁלֹחַ וְלֹא שְׁמַעְתֶּם נְאֻם־יְהוָה׃
כ וְאַתֶּם שִׁמְעוּ דְבַר־יְהוָה כָּל־הַגּוֹלָה אֲשֶׁר־שִׁלַּחְתִּי
מִירוּשָׁלִַם בָּבֶלָה׃ כא כֹּה־אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל
אֶל־אַחְאָב בֶּן־קוֹלָיָה וְאֶל־צִדְקִיָּהוּ בֶן־מַעֲשֵׂיָה הַנִּבְּאִים
לָכֶם בִּשְׁמִי שָׁקֶר הִנְנִי ׀ נֹתֵן אֹתָם בְּיַד נְבוּכַדְרֶאצַּר
מֶלֶךְ־בָּבֶל וְהִכָּם לְעֵינֵיכֶם׃ כב וְלֻקַּח מֵהֶם קְלָלָה לְכֹל
גָּלוּת יְהוּדָה אֲשֶׁר בְּבָבֶל לֵאמֹר יְשִׂמְךָ יְהוָה כְּצִדְקִיָּהוּ
וּכְאֶחָב אֲשֶׁר־קָלָם מֶלֶךְ־בָּבֶל בָּאֵשׁ׃ כג יַעַן אֲשֶׁר עָשׂוּ
נְבָלָה בְּיִשְׂרָאֵל וַיְנַאֲפוּ אֶת־נְשֵׁי רֵעֵיהֶם וַיְדַבְּרוּ דָבָר

רש״י

(הושע ו׳): (יח) ולחרפה · שיחרפו אותם דישטווי״ר בלע״ז וכן כל חרפה שבמקרא: (כב) אשר קלם · לשון קלוי באש (ויקרא ב׳): (כג) וינאפו את נשי רעיהם · כמו שמפורש בסנהדרין כה אמר הקדוש ב״ה שכבה עם

מצודת דוד

כולם יהודים: לאלה · ישבעו בם לומר בשבועתם אהיה כהיהודים האומללים: ולשמה · כולם יתמהו על גודל הורבנם: ולשרקה · ישרקו על גודל האבדון: ולחרפה · יחרפו אותם: בכל הגוים וגו׳ · בין כל העובדי כוכבים יהיו לאלה ולשמה וגו׳: הדחתים · כמו אדיחם עבר במקום עתיד: (יט) תחת · בעבור אשר לא שמעו את דברי: השכם ושלוח · עם כי הייתי משכים ומשלח בזריזות רב עכ״ז לא שמעתם וכאלו ידבר אל מול יושבי ירושלים: (כא) אל אחאב וגו׳ · על אחאב ועל צדקיהו: שקר · דבר אשר לא צויתי: והכם · ר״ל ימיתם: לכל גלות · לכל בני הגולה: לאמר · שיאמרו בקללתם ישימך ה׳ כצדקיהו וגו׳: (כג) יען · בעבור שעשו נבלה וזנו עם נשי רעיהם ועוד שנית שדברו

מצודת ציון

לאלה · ענין שבועה: ולשמה · ענין תמהון: ולשרקה · ענין השמעת קול בקיבוץ השפתים ודרכו לעשות כשרואים דבר השוב שנחרב: (כב) וכאחב · כמו אחאב: קלם · ענין חרוך ושריפה כמו קלוי באש (ויקרא ב׳): (כג) נבלה · דבר

בִשְׁמִי שֶׁקֶר אֲשֶׁר לוֹא צִוִּיתִם וְאָנֹכִי הַוּיֹדֵעַ היודע קרי וָעֵד
נְאֻם־יְהוָה׃ כד וְאֶל־שְׁמַעְיָהוּ הַנֶּחֱלָמִי תֹּאמַר לֵאמֹר׃
כה כֹּה־אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל לֵאמֹר יַעַן
אֲשֶׁר אַתָּה שָׁלַחְתָּ בְשִׁמְכָה סְפָרִים אֶל־כָּל־הָעָם אֲשֶׁר
בִּירוּשָׁלַםִ וְאֶל־צְפַנְיָה בֶן־מַעֲשֵׂיָה הַכֹּהֵן וְאֶל־כָּל־הַכֹּהֲנִים
לֵאמֹר׃ כו יְהוָה נְתָנְךָ כֹהֵן תַּחַת יְהוֹיָדָע הַכֹּהֵן לִהְיוֹת
פְּקִדִים בֵּית יְהוָה לְכָל־אִישׁ מְשֻׁגָּע וּמִתְנַבֵּא וְנָתַתָּה אֹתוֹ
אֶל־הַמַּהְפֶּכֶת וְאֶל־הַצִּינֹק׃ כז וְעַתָּה לָמָּה לֹא גָעַרְתָּ
בְּיִרְמְיָהוּ הָעֲנְּתֹתִי הַמִּתְנַבֵּא לָכֶם׃ כח כִּי עַל־כֵּן שָׁלַח

עיין מ"ש

רש"י

חברי: ועד · לשון עדות: (כד) הנחלמי · שם מקום: (כו) נתנך כהן · אל לפניה כתב כן: פקדים · ממונים: המהפכת · כיפה: הצינוק · סדן ציפ"ש בלע"ז: (כח) כי על כן פלח · כי יש לך לגעור בו על אשר שלח אלינו לבבל לאמר ארוכה היא גלותכם שם: על כן · כמו

מצודת ציון

כעור ומגונה וכן כי נבלה עשה בישראל (בראשית ל"ד): ועד · מל' עדות: (כד) הנחלמי · שם מקום חלם כן ת"י: (כה) בשמכה · כמו בשמך הה"א נוספת כמו אשר צויתי אותכה (שמות כ"ט) והדומים: (כו) פקידים · ממונים כמו פקודי החיל (במדבר ל"א): המהפכת · שם של בית הסוהר: הצינוק · שם הכלי העשוי לסגור בו ידי התפוש: (כז) גערת · ענין צעקת נזיפה: הענתותי · מן ענתות והוא שם עירו של ירמיה: (כח) כי על כן · כי על אשר וכן כי על כן ראיתי פניך (בראשית ל"ג):

מצודת דוד

בשמי שקר: היודע · אשר דברו שקר כי לא צויתים: ועד · כי ראיתי את אשר נאפו: (כד) ואל שמעיהו · גם זה מדברי הספר ששלח לבבל ואמר שה' אמר לו שיאמר כזאת על שמעיהו הנחלמי: (כה) יען · בעבור ששלחת הנה אגרות בשמך לבד לא בשם כל בני הגולה וכאלו הכל תלוי בך לבד: לאמר · וכה דברת באגרות: (כו) ה' נתנך · כן כתב לצפניה הנה ה' העמיד אותך להיות כהן ר"ל להיות שר הכהנים במקום יהוידע הכהן: להיות פקדים · להיות ממונים בבית ה' להשגיח על כל איש משוגע ומתנבא דברי שגעון מלבו: ונתתה אותו · ר"ל ע"פ דבריך יתנוהו שמו ניס אל המהפכת וגו' להיות כלוא שם: (כז) ועתה · הואיל וכן למה אפילו לא גערת גערת נזיפה בירמיה המנבא לכם דברי שגעון מלבו וקלר בדבר המוכן: (כח) כי על כן · ר"ל

אֵלֵינוּ בָּבֶל לֵאמֹר אֲרֻכָּה הִיא בְּנוּ בָתִּים וְשֵׁבוּ וְנִטְעוּ
גַנּוֹת וְאִכְלוּ אֶת־פְּרִיהֶן׃ כט וַיִּקְרָא צְפַנְיָה הַכֹּהֵן אֶת־
הַסֵּפֶר הַזֶּה בְּאָזְנֵי יִרְמְיָהוּ הַנָּבִיא׃ ל וַיְהִי דְּבַר־יְהוָה
אֶל־יִרְמְיָהוּ לֵאמֹר׃ לא שְׁלַח עַל־כָּל־הַגּוֹלָה לֵאמֹר כֹּה
אָמַר יְהוָה אֶל־שְׁמַעְיָה הַנֶּחֱלָמִי יַעַן אֲשֶׁר נִבָּא לָכֶם
שְׁמַעְיָה וַאֲנִי לֹא שְׁלַחְתִּיו וַיַּבְטַח אֶתְכֶם עַל־שָׁקֶר׃
לב לָכֵן כֹּה־אָמַר יְהוָה הִנְנִי פֹקֵד עַל־שְׁמַעְיָה הַנֶּחֱלָמִי
וְעַל־זַרְעוֹ לֹא־יִהְיֶה לוֹ אִישׁ ׀ יוֹשֵׁב ׀ בְּתוֹךְ־הָעָם
הַזֶּה וְלֹא־יִרְאֶה בַטּוֹב אֲשֶׁר־אֲנִי עֹשֶׂה־לְעַמִּי נְאֻם־יְהוָה
כִּי־סָרָה דִבֶּר עַל־יְהוָה׃ ל א הַדָּבָר אֲשֶׁר הָיָה אֶל־
יִרְמְיָהוּ מֵאֵת יְהוָה לֵאמֹר׃ ב כֹּה־אָמַר יְהוָה אֱלֹהֵי
יִשְׂרָאֵל לֵאמֹר כְּתָב־לְךָ אֵת כָּל־הַדְּבָרִים אֲשֶׁר־דִּבַּרְתִּי

מצודת דוד

כי נראה בו שמדבר שנעון מלבו על
אשר שלח וגו': ארוכה היא · הגלות
הזו שאתם בה תהיה לזמן ארוך לכן בנו שם בתים ותשבו בהם כי לא תצאו
משם בזמן קרוב וכאומר הלא הדברים האלה לשנעון יחשבו כי לא כן דבר
ה' עמדי (ויתכן שעד לא שלח ירמיה הספר ביד אלעשה שלח ירמיה מקודם
הדברים האלה בע"פ או במכתב) : (כט) ויקרא לפניה וגו' · גם זה
מדברי הספר שכתב אליכם שלפניה קרא הספר לפניו וראה כי כן כתב
(ואף שירמיה עצמו כתב הדבר לא אמר באזני כמדבר בעדו כי אם כאחר
המדבר וכן דרך המקרא כמ"ש וישלח ה' וגו' ואת שמואל (ש"א י"ב) ולא
אמר ואותי עם כי שמואל עצמו היה המדבר) : (ל) ויהי דבר ה' · בעבור
שארכו הדברים באזנו השנה ושלפניה קרא הספר באזניו לכן אמר שוב ויהי
דבר ה' וגו' : (לא) על כל הגולה · אל כל הגולה : אל שמעיה · על
שמעיה : על שקר · על הבטחת שקר : (לב) הנני פוקד · העון הזה אזכור
להשיב גמול על שמעיה ועל זרעו : לא יהיה לו · ר"ל לא יהיה מזרעו
איש יושב במושב השרים והזקנים : ולא יראה בטוב וגו' · היא ההשבה
מן הגולה : על ה' · בעבור ה' דבר דבר המוסר ממנו מה שלא אמרה :
ל (ב) אשר דברתי · הם הדברים האמורים במקראות של אחריו
ובמ"ש

מצודת ציון

(לב) פוקד · ענין זכרון :

אליך אל-ספר : ג כי הנה ימים באים נאם-יהוה ושבתי
את-שבות עמי ישראל ויהודה אמר יהוה והשבתים
אל-הארץ אשר-נתתי לאבתם וירשוה : ד ואלה
הדברים אשר דבר יהוה אל-ישראל ואל-יהודה : ה כי-
כה אמר יהוה קול חרדה שמענו פחד ואין שלום :
ו שאלו-נא וראו אם-ילד זכר מדוע ראיתי כל-גבר
ידיו על-חלציו כיולדה ונהפכו כל-פנים לירקון : ז הוי
כי גדול היום ההוא מאין כמהו ועת-צרה היא ליעקב

רש"י

על ספר : ל (ג) כי הנה ימים באים · ולא תאמר למה אכתבנה כי יאבדו כולם ואין קורא בו ואין זוכרו עוד · כי הנה ימים באים וגו' : (ה) קול חרדה שמענו · יש פותרין על שמועות בבל שהיו חרדים ממנה אותם שגלו שם ומדרש אגדה על מלחמת גוג ומגוג : (ו) אם יולד זכר · אם דרך לזכרים ללדת שיאחזום חבלים כיולדה : חלציו · כמו מתניו : (ז) היום

מצודת ציון

ל (ג) ושבתי · ענין השקטה ומנוחה כמו בשובה ונחת תושעון (ישעיה ל') : שבות · מלשון שביה : והשבתים · מל' השבה : (ו) כל גבר · כל איש : חלציו · מתניו : לירקון · למראה ירוק :

מצודת דוד

וכמ"ש ואלה הדברים וגו' ולפי שיכתבם אחר שידבר אליו לכן אמר אשר דברתי : אל ספר · על ספר וקראו ספר ע"ש סופו שאחר שיכתוב יהיה ספר וכן וטחני קמח (ישעיה מ"ז) : (ג) ושבתי את שבות · אשיב בהשקט ובמנוחה את בני השבי של עמי ישראל ויהודה והיא הגאולה האחרונה בימי המשיח ורוצה לומר לכן כתב הדברים בספר למען יקראו בו ויקוו אליה : (ד) אל ישראל · על ישראל ועל יהודה : (ה) כי כה · אשר כה אמר ה' הנה שמענו קול חרדה והוא בעת בוא גוג ומגוג : פחד ואין שלום · כפל הדבר במ"ש לגודל הפחד שיהיה אז : (ו) שאלו נא וראו · אמר בדרך מליצה שאלו עתה לאנשים וראו מה הנעשה בעולם אם דרך הזכר ללדת בנים להיות לו חבלי יולדה · וכאומר הלא זה לא היה מעולם ומדוע א"כ ראיתי כל גבר תומך ידיו על חלציו כדרך היולדה בעת יבאו לה חבלים וכל פני האנשים נהפכו למראה ירוק כדרך האשה הכורעת ללדת : (ז) הוי · יש להתאונן כי היום ההוא יהיה גדול מאד ר"ל צרות גדולות ומרובות יהיו אז : מאין כמוהו · ר"ל ממה שאנו רואים בו שאין כמוהו לכן יקרא גדול ודוגמתו מאין כמוך ה' (לעיל י') : ועת צרה · אז יהיה עת צרה לישראל אבל מן

וּמִמֶּנָּה יִוָּשֵׁעַ׃ ח וְהָיָה בַיּוֹם הַהוּא נְאֻם ׀ יְהוָה צְבָאוֹת
אֶשְׁבֹּר עֻלּוֹ מֵעַל צַוָּארֶךָ וּמוֹסְרוֹתֶיךָ אֲנַתֵּק וְלֹא־יַעַבְדוּ־
בוֹ עוֹד זָרִים׃ ט וְעָבְדוּ אֵת יְהוָה אֱלֹהֵיהֶם וְאֵת דָּוִד
מַלְכָּם אֲשֶׁר אָקִים לָהֶם׃ י וְאַתָּה אַל־תִּירָא עַבְדִּי
יַעֲקֹב נְאֻם־יְהוָה וְאַל־תֵּחַת יִשְׂרָאֵל כִּי הִנְנִי מוֹשִׁיעֲךָ
מֵרָחוֹק וְאֶת־זַרְעֲךָ מֵאֶרֶץ שִׁבְיָם וְשָׁב יַעֲקֹב וְשָׁקַט
וְשַׁאֲנַן וְאֵין מַחֲרִיד׃ יא כִּי־אִתְּךָ אֲנִי נְאֻם־יְהוָה
לְהוֹשִׁיעֶךָ כִּי אֶעֱשֶׂה כָלָה בְּכָל־הַגּוֹיִם ׀ אֲשֶׁר הֲפִצוֹתִיךָ
שָׁם אַךְ אֹתְךָ לֹא־אֶעֱשֶׂה כָלָה וְיִסַּרְתִּיךָ לַמִּשְׁפָּט וְנַקֵּה

רש"י

עיין מ"ש

ההוא · יום הריגת בלשאצר ומפלת בבל · ע"א יום מפלת גוג : (ח) אשבור עולו · אסיר עול האויבים מעל ישראל : (י) ואתה אל תירא · מכל הרעות אשר תראה. באה על בבל אשר אתה בתוכה : ושאנן · כמו ושקט : (יא) ויסרתיך למשפט · בדין חסוך : ונקה לא אנקך · לשון טיאוט השמד :

מצודת דוד

הצרה ההיא תצא לו עוד תשועה : (ח) אשבור עלו · עול האויב אשבור מעל צוארך וקשורי רצועות העול אנתיק ואסיר ממך רצה לומר העובדי כוכבים לא ישעבדו עוד עמך ולתוספת ביאור אמר ולא יעבדו בו עוד עובדי כוכבים זרים: (ט) ועבדו וגו' · רק את ה' יעבדו ואת דוד מלכם זהו מלך המשיח הבא מזרע דוד : אשר אקים להם · אשר אעמיד עליהם : (י) ואתה אל תירא · לכן עתה אל תירא שלא תשתקע בגולה : ואל תחת ישראל · כפל הדבר במ"ש: כי הנני מושיעך מרחוק · כי אני הוא המוכן להושיעך ולגאלך מארץ מרחק ממקום שאתה שם : ואת זרעך · ר"ל לא אוסף לגאול כי אם זרעך הנולדים לך אותם אגאל מארץ שבים : ושב יעקב · ומאז והלאה ישב יעקב בשובה ונחת והשקט ושאנן ולא ימצא עוד מי יחרידו : (יא) אעשה כלה · אביא כליון על כל העובדי כוכבים

מצודת ציון

(ח) ומוסרותיך · הם קשורי רצועות העול : אנתק · ענין הנתק והסרה : זרים · נכרים : (י) תחת · ענין פחד ושבר כמו אל תחת מפניהם (לעיל א'): ושב · ענין השקט ומנוחה : ושאנן · ענין שלוה כמו שאנן מואב מנעוריו (לקמן מ"ח) וכפל הדבר במ"ש לרוב השלוה והשקט : מחריד · מל' חרדה : (יא) הפיצותיך · ענין פיזור : למשפט · כמו במשפט ובא הלמ"ד במקום בי"ת וכן ישבת לכסא (תהלים ט') ור"ל במשפט הראוי לגלות אוזן למוסר וכן יסרני ה' אך במשפט (לעיל

לֹא אֲנַקֶּךָּ׃ יב כִּי כֹה אָמַר יְהוָה אָנוּשׁ לְשִׁבְרֵךְ נַחְלָה
מַכָּתֵךְ׃ יג אֵין־דָּן דִּינֵךְ לְמָזוֹר רְפֻאוֹת תְּעָלָה אֵין
לָךְ׃ יד כָּל־מְאַהֲבַיִךְ שְׁכֵחוּךְ אוֹתָךְ לֹא יִדְרֹשׁוּ כִּי מַכַּת
אוֹיֵב הִכִּיתִיךְ מוּסַר אַכְזָרִי עַל רֹב עֲוֺנֵךְ עָצְמוּ חַטֹּאתָיִךְ׃
טו מַה־תִּזְעַק עַל־שִׁבְרֵךְ אָנוּשׁ מַכְאֹבֵךְ עַל ׀ רֹב עֲוֺנֵךְ
עָצְמוּ חַטֹּאתַיִךְ עָשִׂיתִי אֵלֶּה לָךְ׃ טז לָכֵן כָּל־אֹכְלַיִךְ

ר ש " י

(יב) אנוש לשברך נחלה מכתך. אנפר"ש בלע"ז: (יג) למזור. רפואה אין אדם סבור פתאה לך תשועה: תעלה. רפואה לשון הועיל: (יד) מוסר אכזרי. יסורי אכזריות מוסר אכזרי הוא: (טז) לכן. שבועה: שאסיך

מצודת ציון

י'): (יב) אנוש. ענין מכאוב חזק כמו ומכתי אנושה (לעיל ט"ו): לשברך. הלמ"ד היא במקום את וכן הרגו לאבנר (ש"ב ג'): נחלה. מלשון חולי: (יג) למזור. ענין רפואת המכה ותקרא כן לפי שדרך לפזר על המכה סממנים לרפואתה כמו לא זורו ולא חובשו (ישעיה א') וגם המכה עצמה תקרא כן כמ"ש ויהודה את מזורו (הושע ה') וזהו לפי שעליה מפזרים הסממנים: תעלה. ענין רפואה כמו תעלה אין לך (לקמן מ"ו) וכפל המלה במלות נרדפים כמו אדמת עפר (דניאל י"ב): (יד) מוסר. מל' יסורים: עצמו. ענין רבוי כמו עצמו לי אלמנותיו (לעיל ט"ו):

מצודת דוד

וגו' ורק אותך לא אכלה אבל איסר אותך במשפט כראוי לגלות אוזן למוסר ולא אנקה אותך מן העונש שיהא העולם נקי ממך ר"ל לא אכריתך מן העולם: אנוש לשברך. כן אמת השבר שהיה לך היה כאוב ביותר: נחלה מכתך. המכות שבאו עליך היו מחליאים מאד: (יג) אין דן דינך. לא היה מי מהרופאים שופט משפט מכתך לקבל רפואה ולכן להיותו חולי נואש לא עשו לך רפואה כלל כי כן הדרך כשהרופאים מתיאשים לרפאות החולי לא יעשו עוד רפואה כלל: (יד) כל מאהביך. כל האוהבים אותך שכחו כך ולא ידרשו אותך לבקר בעת החולי ר"ל בגולה היית מסובב בצרות משונות ולא חשב מי שיגאל עוד מן הגולה ולא מצאת אוהב ומנחם מכל העובדי כוכבים: כי מכת אויב הכיתיך. הכיתי אותך כאויב המכה ביסורי אכזרי ולכן חשבו כולם שמאסתי בך: על רוב עונך. ר"ל אולם לא על חנם הכיתיך כ"א ע"י רוב עונך כי רבו חטאתיך: (טו) מה תזעק. לכן מה בצעק להתרעם על שבר בא מרך שאניסה מכתך הואיל ועל רוב עונך ומרבית הטאתיך עשיתי אלה לך לשלם גמול ולא באו בחנם: (טז) לכן. הואיל ואני משלם גמול במשפט:

יֵאָכֵלוּ וְכָל־צָרַיִךְ כֻּלָּם בַּשְּׁבִי יֵלֵכוּ וְהָיוּ שֹׁאסַיִךְ לִמְשִׁסָּה
וְכָל־בֹּזְזַיִךְ אֶתֵּן לָבַז׃ יז כִּי אַעֲלֶה אֲרֻכָה לָךְ
וּמִמַּכּוֹתַיִךְ אֶרְפָּאֵךְ נְאֻם־יְהוָה כִּי נִדָּחָה קָרְאוּ לָךְ
צִיּוֹן הִיא דֹּרֵשׁ אֵין לָהּ׃ יח כֹּה ׀ אָמַר יְהוָה הִנְנִי־שָׁב
שְׁבוּת אָהֳלֵי יַעֲקוֹב וּמִשְׁכְּנֹתָיו אֲרַחֵם וְנִבְנְתָה עִיר עַל־
תִּלָּהּ וְאַרְמוֹן עַל־מִשְׁפָּטוֹ יֵשֵׁב׃ יט וְיָצָא מֵהֶם תּוֹדָה
וְקוֹל מְשַׂחֲקִים וְהִרְבִּתִים וְלֹא יִמְעָטוּ וְהִכְבַּדְתִּים וְלֹא

יתיר א׳

רש״י

פתח בס״פ · סלא ו׳

למשסה · לשון ביזה וכת״י יהון עדיך לעדי : (יז) ארוכה · רפואה : (יח) וארמון · המקדש : (יט) והכבדתים · שיהיו עם כבד : ולא יצערו ·

מצודת דוד

לכן כל אוכליך יאכלו ר״ל המפעל במשחיתים אותך ישחתו גם המה בגמולם : וכל צריך · כל הצרים אותך ילכו בשבי : והיו שאסיך למשסה · הרומסים אותך יהיו לרמיסה וכל השוללים אותך אתן לשלל ביד האויב כי גמול אני משלם : (יז) כי אעלה · ר״ל לך לבד אעשה חסד ואעלה רפואה וארפאך ממכתך לשוב להיות כמאז אבל לא כן אעשה להעובדי כוכבים כי הם יכלו בעונם : כי נדחה · ר״ל עם כי העובדי כוכבים קראו לך נדחה ואמרו ציון היא עיר אשר אין לה דורש לא כן הוא כי אני אקבלה ואדרוש אותה : (יח) הנני שב · אושיב בהשקט את שבות אהלי יעקב שגלו מהם : ומשכנותיו ארחם · לבל יהיו שוממים : עיר · זו ירושלים : על תלה · ר״ל על גבהה וחזקתה שהיה לה מאז : וארמון · זה בית המקדש : על משפטו · ר״ל בדרך ובענין שהיה מאז : (יט) ויצא מהם · מאהלי יעקב יצא השמעת הודאה למקום וקול משחקים ושמחים על רוב הטובה : והרבתים · בבנים ובבנות ולא ימעטו כדרך שהיו מתמעטים והולכים בהיותם בגולה : והכבדתים ·

מצודת ציון

(טז) שאסיך למשסה · ענין רמיסה ודריכה כמו מי נתן למשסה יעקב (ישעיה מ״ב) : (יז) ארוכה · ענין רפואה כמו ארוכת בת עמי (לעיל ח׳) : (יח) שב · ענין השקט : שבות · מל׳ שביה : ומשכנותיו · מלשון משכן ומדור : תלה · מלשון תל וגל וכלה לומר על גבהה וחזקתה : וארמון · ענין היכל ופלטרין וכן כי ארמון נוטש (ישעיה ל״ב) : משפטו · דרכו ומנהגו וכן עומד על העמוד כמשפט (מ״ב י״א) : (יט) תודה · מלשון הודאה : משחקים · מלשון שחוק ושמחה: והכבדתים · ענין רבוי כמו בעם כבד (במדבר כ׳) : יצערו · ענין מיעוט כמו ויצערו ולא יבין

יִצְעָרוּ : כ וְהָיוּ בָנָיו כְּקֶדֶם וַעֲדָתוֹ לְפָנַי תִּכּוֹן וּפָקַדְתִּי
עַל כָּל־לֹחֲצָיו : כא וְהָיָה אַדִּירוֹ מִמֶּנּוּ וּמשְׁלוֹ מִקִּרְבּוֹ יֵצֵא
וְהִקְרַבְתִּיו וְנִגַּשׁ אֵלָי כִּי מִי הוּא־זֶה עָרַב אֶת־לִבּוֹ לָגֶשֶׁת
אֵלַי נְאֻם־יְהוָה : כב וִהְיִיתֶם לִי לְעָם וְאָנֹכִי אֶהְיֶה לָכֶם
לֵאלֹהִים : כג הִנֵּה ׀ סַעֲרַת יְהוָה חֵמָה יָצְאָה סַעַר מִתְגּוֹרֵר
עַל רֹאשׁ רְשָׁעִים יָחוּל : כד לֹא יָשׁוּב חֲרוֹן אַף־יְהוָה עַד־
עֲשֹׂתוֹ וְעַד־הֲקִימוֹ מְזִמּוֹת לִבּוֹ בְּאַחֲרִית הַיָּמִים תִּתְבּוֹנְנוּ

רש״י

כמו ימעטו : (כא) אדירו · שר שלו : ערב את לבו · ל׳ ערבון פרוויר״הסטיכ״א בלע״ז: לגשת אלי · למלחמה למהות בידי : (כג) מתגורר · חונה ודר לשון ארץ מגורי ודוגמתו וסער מתחולל (לעיל כ״ג) האמור במקרא האחר הוא זה שבניהם לשון הניה : על ראש רשעים · על ראש עו״ג :

מצודת ציון

למו (איוב י״ד) : (כ) ופקדתי · ענין השגחה : לחציו · הדוחקים ומצירים לו כמו וגר לא תלחץ (שמות כ״ג) : (כא) אדירו · ענין חוזק ועל המלך יאמר שהוא החזק מכל: ונגש · ענין קרוב : ערב · ענין ההתייבות ודוגמתו התערב נא את אדוני וגו׳ (ישעיה ל״ו): (כג) סערת · רוח סערה : מתגורר · ענין כריתה והתוך כמו מגוררות במגרה (מ״א ז׳): יחול · ישכון כמו יחולו על ראש יואב (ש״ב ג׳) : (כד) מזמות · מחשבות כמו על בבל מזמתו (לקמן נ״א) : באחרית · בסוף : תתבוננו · מל׳

מצודת דוד

יהיו עם כבד וכפל הדבר במ״ש : (כ) כקדם · חביבים עלי כבימי קדם: לפני תכון · יהיו נכונים לפני · ר״ל אשגיח בם להכין אותם ברוב טובה : ופקדתי · אשגיח להשיב גמול על כל הלוחצים אותו : (כא) והיה אדירו ממנו · ר״ל מלכו יהיה מישראל : ומשלו וגו׳ · כפל הדבר במ״ש : והקרבתיו · אני אקרב אותו והוא יהיה נגש אלי להתקרב ר״ל אטע בלבו יראת ה׳ והוא יהיה מוסיף והולך : כי מי הוא זה · בא ליתן טעם למה בתחלה אקרבו ואח״ז יגש אלי ואמר כי מי הוא זה האיש אשר התחייב את לבו לגשת אלי להתקרב אם לא אסייעו לקרבה ולהתדבק בי : (כב) והייתם לי לעם · ר״ל כולכם תאמינו בי ותהיו עמי ואני אהיה לכם לאלהים להשגיח בכם ולהיטיב אתכם : (כג) חמה יצאה · תצא בחמה עבר במקום עתיד : סער מתגורר · הסער הזה הוא מלא מכריתה והתוך והוא יהיה חל ושוכן על ראש הרשעים הם העובדי כוכבים שהרעו לישראל : (כד) לא ישוב וגו׳ · לא ישוב מהם חרון אפו עד יעשה ויקיים מחשבות לבו : באחרית הימים

בָּהּ׃ כה בָּעֵת הַהִיא נְאֻם־יְהוָה אֶהְיֶה לֵאלֹהִים לְכֹל
מִשְׁפְּחוֹת יִשְׂרָאֵל וְהֵמָּה יִהְיוּ־לִי לְעָם׃ לא א כֹּה אָמַר
יְהוָה מָצָא חֵן בַּמִּדְבָּר עַם שְׂרִידֵי חָרֶב הָלוֹךְ לְהַרְגִּיעוֹ
יִשְׂרָאֵל׃ ב מֵרָחוֹק יְהוָה נִרְאָה לִי וְאַהֲבַת עוֹלָם
אֲהַבְתִּיךְ עַל־כֵּן מְשַׁכְתִּיךְ חָסֶד׃ ג עוֹד אֶבְנֵךְ וְנִבְנֵית
בְּתוּלַת יִשְׂרָאֵל עוֹד תַּעְדִּי תֻפַּיִךְ וְיָצָאת בִּמְחוֹל מְשַׂחֲקִים׃

רש"י

לא (א) מצא חן · בעיני דור המדבר: שרידי חרב · מצרים והעמלקי והכנעני: הלוך להרגיעו ישראל · בהוליכם לנחול ארץ מרגועם: (ב) מרחוק · בזכות אבות: נראה לי · אני הנביא ואמר לי לאמר לכנסת ישראל אהבת עולם אהבתיך: (ג) עוד אבנך ונבנית · בנינים שונים היו לך על ידי אדם לכך הרבו · עוד אבנך אני בעצמי בנין שלישי ונבנית

מצודת דוד

הימים · ר"ל אם יתמהמה הנה בסוף הימים כשתתקיים תתבוננו בה שלא בא ה' מהרון אפו עם כי נתארך הזמן: (כה) בעת ההיא · בזמן הגאולה: אהיה לאלהים וגו' · ר"ל אשגיח בהם ואיטיב עמהם: והמה יהיו לי לעם · כולם יאמינו בי ויהיו עמי: **לא** (א) עם שרידי חרב · עם ישראל הנשארים מחרב מצרים שמתנכלים אותם להמיתם העם ההוא מצא חן בעיני בעת שהלכו אחרי במדבר בארץ לא זרועה: הלוך · לכן הלך ישראל למקום מרגועם לרשת את הארץ לשבת בה בהשקט: (ב) מרחוק · אמר הנביא מזמן רחוק עוד היינו במצרים נראה לי ה' · ר"ל נגלה אז לנביאי ישראל הם משה ואהרן: ואהבת עולם · רצה לומר וכן יאמר תמיד הנה אהבת עולם אהבתיך על כן אמשוך לך חסד: (ג) עוד אבנך ונבנית · רצה לומר הנה הבית הראשון והשני בנו בני אדם ונחרבו ועוד אבנך אני את השלישי ונשאר בנוי עד עולם · או רצה לומר הנה בגולה אתה מפוזר בין העמים כבנין הנהרס אשר יתפזרו אבניו ואני אקבצך להיות יחד כאבנים בכותלי הבנין ועד עולם תהיה בנויה ולא תגלה עוד: בתולת ישראל · אתה עדת ישראל החביבה עלי כבתולה אשר לא ידעה איש שהיא חביבה לבעלה: תעדי תופיך · תקשטי תופיך ליפותם בדרך

מצודת ציון

בינה: **לא** (א) שרידי · ענין שארית ושיור כמו שריד ופליט (לקמן מ"ב): להרגיעו · ענין מנוחה והשקט כמו ומצאו מרגוע לנפשכם (לעיל ו'): (ג) אבנך ונבנית · מלשון בנין: תעדי · מלשון עדי וקשוט: תופיך · הם כלי נגון: במחול · ענין רקוד השמחה כמו הפכת מספדי למחול לי (תהלים ל') ולזה יש כלי נגון נקראת מחול כמ"ש הללוהו בתוף ומחול (שם ק"נ) לפי שהיא מעוררת רקוד

ד עוֹד תִּטְּעִי כְרָמִים בְּהָרֵי שֹׁמְרוֹן נָטְעוּ נֹטְעִים וְחִלֵּלוּ:
ה כִּי יֶשׁ־יוֹם קָרְאוּ נֹצְרִים בְּהַר אֶפְרָיִם קוּמוּ וְנַעֲלֶה
צִיּוֹן אֶל־יְהוָה אֱלֹהֵינוּ: ו כִּי־כֹה ׀ אָמַר יְהוָה רָנּוּ לְיַעֲקֹב
שִׂמְחָה וְצַהֲלוּ בְּרֹאשׁ הַגּוֹיִם הַשְׁמִיעוּ הַלְלוּ וְאִמְרוּ הוֹשַׁע
יְהוָה אֶת־עַמְּךָ אֵת שְׁאֵרִית יִשְׂרָאֵל: ז הִנְנִי מֵבִיא
אוֹתָם מֵאֶרֶץ צָפוֹן וְקִבַּצְתִּים מִיַּרְכְּתֵי־אָרֶץ בָּם עִוֵּר

רש"י

לעולם: תעדי · תתקשטי: (ד) וחללו · בשנה הרביעית יחללו את פריס לפדותו בכסף: (ה) נוצרים · צופים בראשי מגדלים גבוהים להכריז קול נשמע למרחוק ל"א נוצרים כמו נוצר חסד לאלפים (שמות ל"ד) לשון שמירה כלומר יש יום שיקראו אותם ששמרו התורה ויאמרו קומו וכת"י הרי אית אריכות יומיא וסגי טובא דעתיד למיתי לצדיקיא דנטרו אורייתא מלקדמין: (ו) וצהלו בראש הגוים · במגדלות גבוהים כדי שישמעו למרחוק: (ז) בם עור ופסח · אפילו הנכשלים שבהם לא אמאס:

מצודת ציון

(ד) וחללו · ענין פדיון כמו נטע כרם ולא חללו (דברים כ'): (ה) נוצרים · ענין שמירה ועל הצופים יאמר שדרכם לעמוד במקו' גבוה לראות מי ומי הבאים לשמור את העיר מן הנזק: (ו) וצהלו · ענין השמעת קול גדול כמו פצחי רנה וצהלי (ישעיה נ"ד): (ז) מירכתי · מסוף:

מצודת דוד

המתענגים שמיפים כלי הנגון בכל מיני פאר: ויצאת · והוא ברקוד של שמחה ולפי שהמשיל את ישראל לבתולה אמר ענין שמחת הבתולה ותענוגים ור"ל הרבה טובה יבוא' לך: (ד) בהרי שומרון · עם כי עתה המה שוממים: נטעו · עבר במקום עתיד ור"ל הנוטעים יטעו הכרמים והם יחללום בשנה הד' כמ"ש ובשנה הרביעית יהיה כל פריו קודש הלולים לה' (ויקרא י"ט) שצריך להביא הפירות לירושלים ולאוכלן שם או לפדותו ולחללו על כסף ויוציא הכסף בירושלים ואמר שהנוטעים יחללום ולא יקחם האויב כמאז ומגודל הרבוי לא יוכלו להביאם לירושלים ויחללום על כסף: (ה) כי יש יום · הנה יום מוכן אשר הצופים העומדים בהרים יקראו בקול קומו ונעלה אל ציון אל ה' כי באה הגאולה וחזרה השכינה למקומה לציון: (ו) רנו ליעקב שמחה · הוא הפוך ה' אמר ליעקב רנו בקול שמחה: וצהלו · השמיעו קול גדול: בראש הגוים · רצה לומר במקומות הגבוהים שבארצות הגוים להיות הקול נשמע למרחוק: השמיעו הללו וגו' · השמיעו קול והללו את ה' ואמרו אתה ה' הנה הושעת את עמך וגו': (ז) הנני מביא · כי הנני מביא אותם מארץ צפון הם שגלו לבבל: מירכתי ארץ · הם בני עשרת השבטים

וּפִסֵּחַ הָרָה וְיֹלֶדֶת יַחְדָּו קָהָל גָּדוֹל יָשׁוּבוּ הֵנָּה׃ ח בִּבְכִי
יָבֹאוּ וּבְתַחֲנוּנִים אוֹבִילֵם אוֹלִיכֵם אֶל־נַחֲלֵי מַיִם בְּדֶרֶךְ
יָשָׁר לֹא יִכָּשְׁלוּ בָּהּ כִּי־הָיִיתִי לְיִשְׂרָאֵל לְאָב וְאֶפְרַיִם בְּכֹרִי
הוּא׃ ט שִׁמְעוּ דְבַר־יְהוָה גּוֹיִם וְהַגִּידוּ בָאִיִּים מִמֶּרְחָק
וְאִמְרוּ מְזָרֵה יִשְׂרָאֵל יְקַבְּצֶנּוּ וּשְׁמָרוֹ כְּרֹעֶה עֶדְרוֹ׃
י כִּי־פָדָה יְהוָה אֶת־יַעֲקֹב וּגְאָלוֹ מִיַּד חָזָק מִמֶּנּוּ׃
יא וּבָאוּ וְרִנְּנוּ בִמְרוֹם־צִיּוֹן וְנָהֲרוּ אֶל־טוּב יְהוָה עַל־דָּגָן
וְעַל־תִּירֹשׁ וְעַל־יִצְהָר וְעַל־בְּנֵי־צֹאן וּבָקָר וְהָיְתָה
נַפְשָׁם כְּגַן רָוֶה וְלֹא־יוֹסִיפוּ לְדַאֲבָה עוֹד׃ יב אָז תִּשְׂמַח
בְּתוּלָה בְּמָחוֹל וּבַחֻרִים וּזְקֵנִים יַחְדָּו וְהָפַכְתִּי אֶבְלָם

רש"י

(ח) בבכי יבאו · ע"י תפלה ותשובה : (ט) מזרה · כפריי"נט בלע"ז : (יא) ונהרו · יאספו כמו נהר :

מצודת דוד

שגלו למרחוק לקצות הארץ : בם · בהבאים יהיה עור ופסח וגו' ר"ל כולם ישובו איש לא נעדר : קהל גדול · קבוץ גדול : (ח) בבכי יבאו · ר"ל ע"י תשובה ותפלה אנהלם : אל נחלי מים · אצל נחלי מים למען ימצאו לרוות הצמאון : בדרך ישר · בדרך שוה מבלי עקמומית למען לא יכשלו בה : לאב · לחשוב בתקנתם כאב החושש לתקנת בנו : בכורי הוא · חביב עלי כבן בכור לאביו : (ט) והגידו · מה שתשמעו הגידו באיים הרחוקים : ואמרו · כה תאמרו הנה ישראל המפוזר בעובדי כוכבים המקום יקבץ אותו וישמרו כרועה השומר עדרו : (י) כי פדה · מן הגולה : ממנו · מישראל הנמסר בידו : (יא) במרום ציון · בהר ציון שהוא רם ונשא : ונהרו · ימשכו לבוא אל טוב ה' ר"ל לקבל טובה מרובה וחוזר ומפרש על דגן וגו' : כגן רוה · יהיו שבעים בטובה כגן הירק השבע בכל עת כי הדרך להשקותו כרגל : ולא יוסיפו וגו' · ולא יוסיפו להיות בעצבון ודאגה כמאז : (יב) ובחורים וזקנים יחדו · נבוא

מצודת ציון

ופסח · חגר : (ח) אובילם · ענין הבאה כמו יובל שי (שם י"ח) : אל נחלי מים · על נחלי מים : (ט) מזרה · ענין פזור כמו וזריתים לכל רוח (לקמן מ"ט) : (יא) ונהרו · ימשכו כנהר וכן ונהרו אליו כל הגוים (ישעיה ב') : תירוש · כן יקראו ענבי היין : יצהר · הוא השמן : רוה · שבע כמו הרוה את הארץ (שם נ"ה) : לדאבה · ענין עצבון ודאגה כמו ודאבון נפש (דברים כ"ח) : (יב) במחולי

לְשָׂשׂוֹן וְנִחַמְתִּים וְשִׂמַּחְתִּים מִיגוֹנָם׃ יג וְרִוֵּיתִי נֶפֶשׁ
הַכֹּהֲנִים דָּשֶׁן וְעַמִּי אֶת־טוּבִי יִשְׂבָּעוּ נְאֻם־יְהוָה׃ יד כֹּה ׀
אָמַר יְהוָה קוֹל בְּרָמָה נִשְׁמָע נְהִי בְּכִי תַמְרוּרִים רָחֵל
מְבַכָּה עַל־בָּנֶיהָ מֵאֲנָה לְהִנָּחֵם עַל־בָּנֶיהָ כִּי אֵינֶנּוּ׃ טו כֹּה ׀
אָמַר יְהוָה מִנְעִי קוֹלֵךְ מִבֶּכִי וְעֵינַיִךְ מִדִּמְעָה כִּי יֵשׁ שָׂכָר
לִפְעֻלָּתֵךְ נְאֻם־יְהוָה וְשָׁבוּ מֵאֶרֶץ אוֹיֵב׃ טז וְיֵשׁ־תִּקְוָה

רש"י

(יג) דשן · שמן : (יד) קול ברמה נשמע · קלא ברום עלמא אשתמע קל בית ישראל דבכן על ירמיה נביא כד שלח יתיה נבוזראדן מרמתא לגוב מאחרי הגולים אל גדליהו בן אחיקם כמו שאמר בספר זה (לקמן ל"ט) : רחל מבכה על בניה · מדרש אגדה אמר שהלכו אבות ואמהות לפייס את הקב"ה על שהעמיד מנשה דמות בהיכל ולא נתפייס נכנסה רחל אמרה לפניו רבונו של עולם רחמי מי מרובים רחמיך או רחמי בשר ודם הוי אומר רחמיך מרובים

מצודת ציון

ריקוד של שמחה : (יג) ורויתי · ענין שביעה : דשן · ענין שמן : (יד) ברמה · בשמים הרמים : נהי · ענין יללה : תמרורים · מל' מרירות : מאנה · מל' מיאון :

מצודת דוד

השמחה יהיו הזקנים נמשכים אחר הבחורים לעשות כמעשיהם לשמוח במחול : והפכתי · האבל שהיה להם מאז אהפוך לששון ובזה יהיו מנוחמים על האבל שמאז : ושמחתים מיגונם · ר"ל ערך השמחה יהיה יותר מערך היגון שהיה להם מאז : (יג) ורויתי · לפי שבעת החורבן היה נעדר מהכהנים מותר אשי ה' לכן אמר הנה אז אשביע נפש הכהנים דשן כי יאכלו בשר הקדשים : את טובי · את הטוב הבא להם מאתי : (יד) קול ברמה נשמע · הנה בשמי מרום נשמע קול והיא יללת בכי מר : רחל מבכה · הקול ההיא של רחל אמנו אשר מבכה על בניה שגלו לבין העובדי כוכבים : מאנה · ממאנת לקבל תנחומין על בניה : כי איננו · אין מי נשאר בארצם כי כולם גלו : (טו) ועיניך · מנעי עיניך מדמעה : כי יש שכר לפעולתך · אז"ל בשעה שהעמיד מנשה צלם בהיכל נכנסה רחל לפני המקום ואמרה הלא רחמיך מרובים מרחמי ב"ו ואני הלא הכנסתי צרתי בתוך ביתי כי בעצמי מסרתי הסימנים ביד לאה אחותי ואף אתה אם בניך הכניסו צרתך בביתך מחול להם ואמר לה המקום הנה עתה תקבל שכר על פעולתך שמסרת הסימנים בגמול זה ישובו בניך מארץ אויב או רצה לומר פעולת בניך שעם קושי השעבוד לא כחשו בה' ועשו מצותיו ובגמול זה שובו מארץ אויב : (טז) ויש תקוה · יש לך מקום לצפות לאחרית טוב לבניך

לְאַחֲרִיתֵךְ נְאֻם־יְהוָה וְשָׁבוּ בָנִים לִגְבוּלָם׃ יז שָׁמוֹעַ
שָׁמַעְתִּי אֶפְרַיִם מִתְנוֹדֵד יִסַּרְתַּנִי וָאִוָּסֵר כְּעֵגֶל לֹא לֻמָּד
הֲשִׁבֵנִי וְאָשׁוּבָה כִּי אַתָּה יְהוָה אֱלֹהָי׃ יח כִּי־אַחֲרֵי שׁוּבִי
נִחַמְתִּי וְאַחֲרֵי הִוָּדְעִי סָפַקְתִּי עַל־יָרֵךְ בֹּשְׁתִּי וְגַם־נִכְלַמְתִּי
כִּי נָשָׂאתִי חֶרְפַּת נְעוּרָי׃ יט הֲבֵן יַקִּיר לִי אֶפְרַיִם אִם

רש"י

והלא אני הכנסתי צרתי בתוך ביתי שכל עבודה שעבד יעקב את אבי לא עבד אלא בשבילי וכשבאתי ליכנס לחופה הכניסו את אחותי לא די ששתקתי אלא שמסרתי לה סימני אף אתה אם הכניסו בניך צרתך בביתך שתוק להם אמר לה יפה למדת סניגוריא יש שכר לפעולתך ולצדקתך שמסרת סימניך לאחותך: (יז) מתנודד · קומפליינ"ט בלע"ז (עיין לעיל א' ו') לשון מי ינוד לך (לעיל י"ט): יסרתני · ביסורין אתה הקב"ה: כעגל לא לומד · פו"ם הגווייגוני"ץ בלע"ז · לשון מלמד הבקר (שופטים ד') הייתי בתחלה לכך חטאתי לך: (יח) נחמתי · אני מתחרט על תועבותי: הודעי · שהתבוננתי בעצמי שמעלתי אפרניצ"י בלע"ז: חרפת נעורי · שיכולים אויבי לחרפני על חטאת נעורי: (יט) הבן יקיר לי אפרים · הן דברי שכינה כלומר הוא מתנודד ואני לבי נהפך עלי נרתם

מצודת דוד

לבניך כי בגמול זה ישובו בניך לגבולם וכפל הדבר במ"ש: (יז) שמוע שמעתי · הוא מאמר המקום שמעתי אשר מלכות עשרת השבטים הנקראים ע"ש אפרים הנה הוא מתנודד בראש כדרך המצטער ומקונן ואמר הנה יסרתני ביסורין לגלות אזני למוסר והנה קבלתי המוסר כעגל הזה אשר לא הורגל למשוך בעול וכאשר ירגילוהו יחזור וימשוך כן אני כמוהו: השיבני · אתה תעורר לבי לשוב אליך וכן אעשה ואשוב אליך: כי אתה ה' אלהי · א"כ מהראוי לשוב אליך: (יח) כי אחרי שובי · אחרי ששבתי מדרכי הרעים אני תוהא ומתחרט על העונות שעשיתי: ואחרי הודעי · אחרי שהתבוננתי בעצמי שלא עשיתי הטוב ספקתי ביד על ירך כדרך אדם המתחרט: כי נשאתי חרפת נעורי · ר"ל כאשר חטאתי עתה היו נזכרים אלי חרפת העונות שעשיתי מאז כי כן הדרך כשיתמיד האדם ללכת בדרך רשע כשאדם רואהו עובר עבירה יאמר עליו הנה זה רשע מנעורותו: (יט) הבן יקיר · זהו מאמר המקום שאמר וכי אפרים הוא

מצודת ציון

(יז) מתנודד · מל' הנדה והנעה: לומד · ענין הרגל כמו פרה למוד מדבר (לעיל ב'): (יח) נחמתי · ענין הפוך מחשבה וחרטה: ספקתי · ענין הכאה כמו ויספוק את כפיו (במדבר כ"ד): ירך · צד הגוף: נשאתי · מל' משא וסבל: (יט) יקיר ·

יַלֶד שַׁעֲשׁוּעִים כִּי־מִדֵּי דַבְּרִי בּוֹ זָכֹר אֶזְכְּרֶנּוּ עוֹד עַל־כֵּן
הָמוּ מֵעַי לוֹ רַחֵם אֲרַחֲמֶנּוּ נְאֻם־יְהוָה׃ כ הַצִּיבִי לָךְ
צִיֻּנִים שִׂמִי לָךְ תַּמְרוּרִים שִׁתִי לִבֵּךְ לַמְסִלָּה דֶּרֶךְ
הָלָכְתִּי הלכת קרי שׁוּבִי בְּתוּלַת יִשְׂרָאֵל שֻׁבִי אֶל־עָרַיִךְ
אֵלֶּה׃ כא עַד־מָתַי תִּתְחַמָּקִין הַבַּת הַשּׁוֹבֵבָה כִּי־בָרָא

רש"י

שמא בני יקירי הוא כמי שאין לו אלא בן אחד שהוא עושה לו כל רצונו : שעשועים · איש״בנוימני״ן בלע״ז : מדי דברי בו · בכל עת שאני מדבר בו ומדרש ויקרא רבה די דבורי שנתתי בו שלמדתיו תורתי לרחם עליו : (כ) הציבי לך ציונים · סימנים בדרכי אבותיך הטובים : תמרורים · תמרים קטנים נטועים לסימן בדרך ופשוטו של מקרא עשי סימנים לדעת הדרך שהלכת בה מארץ ישראל לבבל שתחזרי באותו דרך כלומר כי ודאי תשובי משם : דרך הלכת · הלכתי כתיב בכל מקום שהלכת הלכתי אני עמך ויונתן תירגם שימי לך תמרורים התפלל במר נפשך ומנחם פי' תמרורים ענין מועל וכן פי' ותמרות עשן (יואל ג') (סא"א) : (כא) תתחמקין ·

מצודת ציון

מל' יקר וחשוב : שעשועים · ענין התעסקות לשמוח וכן ושעשע יונק (ישעיה י"א) : מדי · מתי וכן מדי עברו (שם כ"ח) : עוד · הוא ענין רבוי כמו ויבך על צואריו עוד (בראשית מ"ו) : המו · מל' המיה והוא ענין הכמרת רחמים ותמלה וכן המון מעיך (ישעיה ס"ג) : (כ) הציבי · ענין העמדה : ציונים · ענין סימן ואות כמו ובנה אצלו ציון (יחזקאל ל"ט) : תמרורים · אילני תומר : שתי · ענין שימה : למסלה · ענין שביל ודרך : (כא) תתחמקין · ענין סבוב כמו חמק עבר (ש"ה ה') : תשובבה · ענין מרד כמו מדוע

מצודת דוד

לי לבן יקיר וכי הוא לי לילד נחמד שאביו משעשע עמו אשר מתי שאני מדבר בו לא אפסוק מיד כ"א אזכרנו עוד זמן רב כדרך האב המדבר בבנו החביב לו שלא יפסוק מלזכרו עד זמן רב כי יתענג בזכרון שמו : על כן · הואיל ואני זוכר בו זמן מרובה לכן המו מעי לו וארחם עליו : (כ) הציבי · אתה ישראל בעת הלכי בגולה הציבי לך ציונים על הדרך למען תכיר את הדרך לשוב דרך בה והוא ענין מליצה והפלגה : שימי · נטעי לך הרבה אילני תומר להכיר הדרך וכפל הדבר במ"ש : שתי לבך וגו' · תן לבך על המסלה שהלכת דרך בה לזכור אותה : שובי · וכדרך הזה תשובי : בתולת ישראל · ר"ל החביבה לי כבתולה על הנושאה: שובי וגו' · כפל הדבר במ"ש : (כא) עד מתי תתחמקין · את הבת השובבה עד מתי תהיה עוד מסובבת מארצך להיות בעוני בשבי בארץ העמים

יְהוָה חֲדָשָׁה בָּאָרֶץ נְקֵבָה תְּסוֹבֵב גָּבֶר׃ כב כֹּה־אָמַר יְהוָה
צְבָאוֹת אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל עוֹד יֹאמְרוּ אֶת־הַדָּבָר הַזֶּה בְּאֶרֶץ
יְהוּדָה וּבְעָרָיו בְּשׁוּבִי אֶת־שְׁבוּתָם יְבָרֶכְךָ יְהוָה נְוֵה־
צֶדֶק הַר הַקֹּדֶשׁ׃ כג וְיָשְׁבוּ בָהּ יְהוּדָה וְכָל־עָרָיו יַחְדָּו
אִכָּרִים וְנָסְעוּ בַּעֵדֶר׃ כד כִּי הִרְוֵיתִי נֶפֶשׁ עֲיֵפָה וְכָל־
נֶפֶשׁ דָּאֲבָה מִלֵּאתִי׃ כה עַל־זֹאת הֱקִיצֹתִי וָאֶרְאֶה

רש"י

תסתרי ממני שאת בושה לשוב אלי מפני דרכך הנה חדשות נבראת בארץ שהנקבה תחזור אחר הזכר לבקשו שיאהבה לשון ואסובבה בעיר בשוקים וברחובות אבקשה וגו' (שיר השירים ג') ומדרש רבי יהודה הדרשן שמעתי נקבה תסובב להיות גבר אני נתתיך בבת הנוטלת עישור נכסים שבעה אומות משבעים סוף שתטלי הכל כבן זכר שהוא יורש הכל: (כה) על זאת הקיצותי · כך אמר ירמיה כל מה שהייתי ישן ונרדם בנבואת פורענות בנבואה הזאת

מצודת דוד

הטעמים ומסורה בידם: כי ברא · כי אז יברא ה' דבר חדש שעם היות שעתה נמשלת לנקבה שימשול בה בעלה לפי שבהלוך אדונים קשים הנה אז תסובב להיות גבר למשול עוד על העובדי כוכבים כגבר על אשה: (כב) עוד יאמרו וגו' · עוד יבוא זמן אשר הכל יאמרו: בשובי · בעת אשיב בני השבי למקומם יאמרו יברכך ה' אתה נוה הצדק והוא ירושלים: הר הקדש · זהו בית המקדש: (כג) וישבו בה · בירושלים הנקראת נוה הצדק: וכל עריו · וכל ערי יהודה בכולם יחדו ישבו: אכרים · שם יהיו עובדי האדמה בחרישה ורועי העדר יסעו שם ממקום למקום עם עדריהם לבקש מרעה ולא יפחדו מן האויב: (כד) כי הרויתי · כי אז אשביע נפש העיפה ולמאה למים וכל נפש עצבה אמלא טובה: (כה) על זאת · בעבור הנבואה הטובה הזאת הקיצותי מן השינה כי בחלום ראה הנבואה ההיא ומרוב התעוררות השמחה הקיץ מן השינה: הקיצותי ואראה · ר"ל הנה הקיצותי מן השינה והסקלה היתה בעבור כי ראיתי בנבואה ההיא בחלום ודוגמתן בן אתה קלפת ונחנא (ישעיה ס"ד) ורצה לומר

מצודת ציון

שובבה העם (לעיל ח'): (כב) בשובי · מל' השבה: שבותם · מל' שבי: נוה · ענין מדור: (כג) אכרים · הם עובדי האדמה בחרישה כמו בושו אכרים (לעיל י"ד): בעדר · עם עדר ובאה הבי"ת במקום עם וכן הרק אך במשה דבר ה' (במדבר י"ב) ומשפטו עם משה: (כד) הרויתי · ענין שביעה: עיפה · ר"ל צמאה כי העיף צמא למים: דאבה · ענין עצבון: (כה) הקיצותי : מלשון

והקצ

וְשְׁנָתִי עָרְבָה לִּי׃ כו הִנֵּה יָמִים בָּאִים נְאֻם־יְהוָה וְזָרַעְתִּי
אֶת־בֵּית יִשְׂרָאֵל וְאֶת־בֵּית יְהוּדָה זֶרַע אָדָם וְזֶרַע
בְּהֵמָה׃ כז וְהָיָה כַּאֲשֶׁר שָׁקַדְתִּי עֲלֵיהֶם לִנְתוֹשׁ
וְלִנְתוֹץ וְלַהֲרֹס וּלְהַאֲבִיד וּלְהָרֵעַ כֵּן אֶשְׁקֹד עֲלֵיהֶם לִבְנוֹת
וְלִנְטוֹעַ נְאֻם־יְהוָה׃ כח בַּיָּמִים הָהֵם לֹא־יֹאמְרוּ עוֹד
אָבוֹת אָכְלוּ בֹסֶר וְשִׁנֵּי בָנִים תִּקְהֶינָה׃ כט כִּי אִם־אִישׁ
בַּעֲוֺנוֹ יָמוּת כָּל־הָאָדָם הָאֹכֵל הַבֹּסֶר תִּקְהֶינָה שִׁנָּיו׃

רש"י

הקיצותי מתרדמתי: ערבה. נעמה: (כו) זרע אדם וזרע בהמה. הטובים והסכלים שבהם אני אזרעם כולם להיות זרע שלי זרע אדם וזרע בהמה תירגם יונתן אוקימינון כבני אנשא ואצליחינון כבעירא שאין עונותיהם נפקדין עליהם: (כח) בוסר. פרי שלא נגמר והוא מקהה את השינים:

מצודת ציון

הקיצה והערה מן השינה: ושנתי. מל' שינה: ערבה. ענין מתיקות כמו וערבה שנתך (משלי ג'): (כז) שקדתי. ענין מהירות והתמדה כמו שוקד אני על דברי (לעיל א'): לנתוש. ענין עקירה: ולנתוץ. ענין שבירה: ולהרוס. מל' הריסה וקלקול: לבנות. מלשון בנין: (כח) בוסר. כן נקרא הפרי שלא נגמר הבשול והיא חמוצה ומקהה את השינים כמו ובוסר גומל יהיה נצה (ישעיה י"ח): תקהינה. ענין חליפת השינים להתך המאכל וכן אם קהה הברזל (קהלת י') ור"ל כשנחלש

מצודת דוד

והקצף היה על כי חטאנו: ושנתי ערבה לי. משכב השינה היתה מתוקה עלי כי נבואה טובה ראיתי בחלום: (כו) וזרעתי. כמו הזורע תבואה הנה תצמח יותר ממה שזרע כן יתרבו בכל עת: זרע וגו'. גם בני אדם יתרבו גם הבהמות ולא תהיה בם משכלה ועקרה: (כז) כאשר שקדתי. כמו שהייתי ממהר ומשתדל להרע להם כן אמהר ואשתדל להיטיב להם: (כח) לא יאמרו עוד. לא יתרעמו עוד לומר הנה האבות אכלו בוסר וגו' והלא הנכון מי שאכל הבוסר יקהו שניו ר"ל האבות חטאו והנה הבנים מקבלים העונש הלא הנכון שהחוטא יקבל בעצמו העונש וכן נאמר שאמרו כמתרעמים אבות יאכלו בוסר וגו' (יחזקאל י"ח): (ל) כי אם. כי אז לא כן תהיה כי כל אחד ימות בעונו ולא יענשו בניו אחריו וכמו האוכל הבוסר אשר תקהינה שניו לבדו ולא שיני בניו כן יהיה בדבר העונש וזהו לפי שלעתיד לא יתגבר עליהם היצה"ר כ"כ לעשות עבירות המרובות ושיאחזו הבנים גם המה בהם עד

שיענשו

ל הִנֵּה יָמִים בָּאִים נְאֻם־יְהוָה וְכָרַתִּי אֶת־בֵּית יִשְׂרָאֵל
וְאֶת־בֵּית יְהוּדָה בְּרִית חֲדָשָׁה׃ לא לֹא כַבְּרִית אֲשֶׁר
כָּרַתִּי אֶת־אֲבוֹתָם בְּיוֹם הֶחֱזִיקִי בְיָדָם לְהוֹצִיאָם מֵאֶרֶץ
מִצְרָיִם אֲשֶׁר־הֵמָּה הֵפֵרוּ אֶת־בְּרִיתִי וְאָנֹכִי בָּעַלְתִּי בָם
נְאֻם־יְהוָה׃ לב כִּי זֹאת הַבְּרִית אֲשֶׁר אֶכְרֹת אֶת־בֵּית
יִשְׂרָאֵל אַחֲרֵי הַיָּמִים הָהֵם נְאֻם־יְהוָה נָתַתִּי אֶת־תּוֹרָתִי
בְּקִרְבָּם וְעַל־לִבָּם אֶכְתֲּבֶנָּה וְהָיִיתִי לָהֶם לֵאלֹהִים וְהֵמָּה
יִהְיוּ־לִי לְעָם׃ לג וְלֹא יְלַמְּדוּ עוֹד אִישׁ אֶת־רֵעֵהוּ וְאִישׁ
אֶת־אָחִיו לֵאמֹר דְּעוּ אֶת־יְהוָה כִּי כוּלָּם יֵדְעוּ אוֹתִי
לְמִקְּטַנָּם וְעַד־גְּדוֹלָם נְאֻם־יְהוָה כִּי אֶסְלַח לַעֲוֹנָם וּלְחַטָּאתָם
לֹא אֶזְכָּר־עוֹד׃ לד כֹּה ׀ אָמַר יְהוָה נֹתֵן שֶׁמֶשׁ לְאוֹר

הת' בח"ק | רש"י | דגש אחר שורק

ושני בנים תקהינה · הבנים ילקו בעון האבות : (לד) לאור · איקלארזי"ר

מצודת דוד

שיעשו גם בעון אביהם : (ל) ברית חדשה · ר"ל ענין הברית יהיה חדש מה שלא היה מאז : (לא) לא כברית · לא יהיה כמו הברית אשר כרתי עם אבותם וגו' : אשר המה · שהברית ההוא הפרו הם : ואנכי · אבל אנכי לא הפרתי כי הייתי להם כאדון להושיעם מכף האויב : (לב) אחרי הימים ההם · אחר שישובו מן הגולה : נתתי · עבר במקום עתיד ר"ל אתן תורתי בקרבם כלומר אטה לבם לקיים את התורה : ועל לבם אכתבנה · ר"ל לא תשכח מלבם כאלו היתה חקוקה שמה : והייתי וגו' והמה וגו' · ר"ל כמוני כמוהם לא נפר הברית ההוא כי אני אהיה להם לאלהים להושיעם ולהצילם והמה יהיו לי לעם להאמין בי ולשמור מצותי : (לג) ולא ילמדו · לא יצטרכו עוד ללמד איש את רעהו ולזרזו לאמר דעו את ה' כי כולם מעצמם ידעו אותי מן הקטנים עד הגדולים : כי אסלח וגו' · והכל יהיו א"כ טהורים ומנוקים מעון ולכן כולם ישיגו ההשגה ההיא שה' הוא האלהים : (לד) נותן שמש · הנותן את השמש להאיר בכל יום ונותן חקות ירח וכוכבים להאיר בכל לילה : רוגע

מצודת ציון

הברזל לכרות העץ : (לא) החזיקו · ענין האחיזה : הפרו · ענין ביטול : בעלתי · ענין אדון כמו אם בעליו

הים

יוֹמָם חֻקֹּת יָרֵחַ וְכוֹכָבִים לְאוֹר לָיְלָה רֹגַע הַיָּם וַיֶּהֱמוּ
גַלָּיו יְהוָה צְבָאוֹת שְׁמוֹ׃ לה אִם־יָמֻשׁוּ הַחֻקִּים הָאֵלֶּה
מִלְּפָנַי נְאֻם־יְהוָה גַּם זֶרַע יִשְׂרָאֵל יִשְׁבְּתוּ מִהְיוֹת גּוֹי
לְפָנַי כָּל־הַיָּמִים׃ לו כֹּה ׀ אָמַר יְהוָה אִם־יִמַּדּוּ שָׁמַיִם
מִלְמַעְלָה וְיֵחָקְרוּ מוֹסְדֵי־אֶרֶץ לְמָטָּה גַּם־אֲנִי אֶמְאַס בְּכָל־
זֶרַע יִשְׂרָאֵל עַל־כָּל־אֲשֶׁר עָשׂוּ נְאֻם־יְהוָה׃ לז הִנֵּה
יָמִים ∘∘∘∘ באים קרי ולא כתיב נְאֻם־יְהוָה וְנִבְנְתָה הָעִיר
לַיהוָה מִמִּגְדַּל חֲנַנְאֵל עַד־שַׁעַר הַפִּנָּה׃ לח וְיָצָא עוֹד

רש"י

בלע"ז וכת"י לאנהרא: רוגע הים. שובר הים מנידו ומרתיחו ונעשה קמטים קמטים כמו עורי רגע (איוב ז׳): (לה) ימושו. כמו לא ימיש: (לו) אם ימדו שמים. כמה גבהם: גם אני אמאס. בישראל כלומר כשם שהם לא ימדו ולא יחקרו כך ישראל לא ימאסו בכל אשר חטאו:

מצודת ציון

עמו (שמות כ"ב): (לד) חקות. ענין דבר קבוע: רוגע. ענין בקיעה כמו עורי רגע (איוב ז׳): (לה) ימושו. ענין הסרה כמו לא ימיש עמוד הענן (שמות י"ג): ישבתו. ענין ביטול: (לו) מוסדי. מל׳ יסוד והוא מרכז כדור הארצי: על כל. בעבור כל: (לז) שער הפנה. שער העומד

מצודת דוד

הים. הבוקע הים לפני בני ישראל בצאתם ממצרים: ויהמו גליו. ר"ל עם כי גליו היו הומים בקול גדול והיו שוטפים והולכים עכ"ז בקעו ולא הלכו הגלים כדרכם: (לה) אם ימושו החקים. אם חוקות השמש והירח יסורו מלפני לבל יאיר כ"א בזמנו הקבוע לו אז גם זרע ישראל ישבתו וגו׳ ר"ל כמו שהחוקים האלה לא ימושו כן זרע ישראל לא ישבותו: מהיות גוי לפני. לבלי היות לפני גוי ר"ל עם מיוחד: כל הימים. ר"ל כל הימים ישבתו וגו׳ כמו החוקים האלה כלומר כמו שהם לא ימושו כן וגו׳: (לו) אם ימדו. אם יהיה נמדד גובה השמים אשר הוא ממעל ואם יהיה נחקר במדידה עומק יסוד הארץ אשר היא מלמטה אז גם אני אמאס בכל זרע ישראל בעבור כל הפשעים אשר עשו ור"ל כמו שא"א למדוד גובה השמים ולחקור במדידה עומק יסוד הארץ כן לא אמאס בישראל בעבור פשעם: (לז) ונבנתה העיר. ר"ל ירושלים תתרחב ממה שהיתה ותהיה בנויה להיות קדש לה׳ ממגדל חננאל עד שער הפנה וזהו הרוחב מצפון לדרום: (לח) ויצא עוד. ר"ל נגד כל הרוחב ההוא יצא עוד קו המדה למדוד ארכו

קָוֶה קו קרי הַמִּדָּה נֶגְדּוֹ עַל גִּבְעַת גָּרֵב וְנָסַב גֹּעָתָה׃
לט וְכָל־הָעֵמֶק הַפְּגָרִים ׀ וְהַדֶּשֶׁן וְכָל־הַשְּׁרֵמוֹת השדמות קרי
עַד־נַחַל קִדְרוֹן עַד־פִּנַּת שַׁעַר הַסּוּסִים מִזְרָחָה קֹדֶשׁ לַיהוָה
לֹא־יִנָּתֵשׁ וְלֹא־יֵהָרֵס עוֹד לְעוֹלָם׃ לב א הַדָּבָר אֲשֶׁר
הָיָה אֶל־יִרְמְיָהוּ מֵאֵת יְהוָה בַּשָּׁנָת בשנה קרי הָעֲשִׂרִית
לְצִדְקִיָּהוּ מֶלֶךְ יְהוּדָה הִיא הַשָּׁנָה שְׁמֹנֶה־עֶשְׂרֵה שָׁנָה
לִנְבוּכַדְרֶאצַּר׃ ב וְאָז חֵיל מֶלֶךְ בָּבֶל צָרִים עַל־יְרוּשָׁלִָם
וְיִרְמְיָהוּ הַנָּבִיא הָיָה כָלוּא בַּחֲצַר הַמַּטָּרָה אֲשֶׁר בֵּית־

רש"י

(לט) העמק הפגרים · עמק שנפלו שם פגרי מחנה סנחריב : והדשן · מקום ששפך הדשן שהיה חוץ לירושלים יוסיפו על העיר ויכניסו כל זה לתוך חומותיה ונבואה זו עתידה לבא בגאולה אחרונה על כרחן של מינים שהרי לא היתה בבית שני : השדמות · קנפניי"א בלע"ז : לב (ב) צרים ·

מצודת דוד

עד גבעת גרב ונסב גועתה והם שמות מקומות : (לט) וכל העמק הפגרים · גם יסבב העמק שנפלו שם פגרי מחנה סנחריב : והדשן · מקום ששפך הדשן שהוא מחוץ לעיר : וכל השדמות · מקום השדות : עד נחל קדרון · העומד מהעבר מזה עד וגו' · עד זוית שער אשר הסוסים באים בו העומד מהעבר מזה ברוחב התוספת כלפי המזרח : קדש לה' · כל הרוחב והאורך הזה יהיה קדש לה' קדוש בקדושת העיר : לא ינתש · מאז והלאה לא יעקר ולא יהרס עד עולם כי לא יכבשה עוד האויב : לב (א) שמנה עשרה · כי נ"נ מלך בד' ליהויקים והוא מלך י"א שנים הרי ח' שנים ויכניה בנו מלך ג' חדשים וי' ימים ואחריו מלך צדקיה א"כ עשירית לצדקיה היא י"ח לנ"נ : (ב) צרים · היו צרים על ירושלים כי בט' לצדקיה צרו עליה וכבשוה בי"א לצדקיה כמ"ש במ"ב : היה כלוא · היה אסור בחצר בית האסורים : אשר בית מלך · אשר בבית מלך :

מצודת ציון

בזוית : (לט) קו המדה · חבל המיוחד למוד בו : על גבעת גרב · עד גבעת גרב וכן וירכתו על צידון (בראשית מ"ט) : ונסב · מל' סבוב : (לט) הפגרים · ההרוגים : והדשן · אפר המזבח : השדמות · מלשון שדה וכן שדמות חשבון (ישעיה ט"ז) : קדרון · כן שם הנחל : ינתש · ענין עקירה : יהרם · מלשון הריסה וקלקול : לב (ב) חיל · צבאות עם : צרים · מקיפים ומסבבים להצר להם : כלוא · אסור כמו אדוני משה כלאם (במדבר י"א) : המטרה · כן נקרא בית האסורים כי יאסר בבית משמרכם (בראשית מ"ב) ת"א מטרתכון :

מֶלֶךְ יְהוּדָה׃ ג אֲשֶׁר כְּלָאוֹ צִדְקִיָּהוּ מֶלֶךְ־יְהוּדָה לֵאמֹר
מַדּוּעַ אַתָּה נִבָּא לֵאמֹר כֹּה אָמַר יְהוָה הִנְנִי נֹתֵן אֶת־
הָעִיר הַזֹּאת בְּיַד מֶלֶךְ־בָּבֶל וּלְכָדָהּ׃ ד וְצִדְקִיָּהוּ מֶלֶךְ
יְהוּדָה לֹא יִמָּלֵט מִיַּד הַכַּשְׂדִּים כִּי־הִנָּתֹן יִנָּתֵן בְּיַד מֶלֶךְ־
בָּבֶל וְדִבֶּר־פִּיו עִם־פִּיו וְעֵינָיו אֶת־עֵינָו עיניו ק׳ תִּרְאֶינָה׃
ה וּבָבֶל יוֹלִךְ אֶת־צִדְקִיָּהוּ וְשָׁם יִהְיֶה עַד־פָּקְדִי אֹתוֹ
נְאֻם־יְהוָה כִּי תִלָּחֲמוּ אֶת־הַכַּשְׂדִּים לֹא תַצְלִיחוּ׃ ו וַיֹּאמֶר
יִרְמְיָהוּ הָיָה דְּבַר־יְהוָה אֵלַי לֵאמֹר׃ ז הִנֵּה חֲנַמְאֵל בֶּן־
שַׁלֻּם דֹּדְךָ בָּא אֵלֶיךָ לֵאמֹר קְנֵה לְךָ אֶת־שָׂדִי אֲשֶׁר
בַּעֲנָתוֹת כִּי לְךָ מִשְׁפַּט הַגְּאֻלָּה לִקְנוֹת׃ ח וַיָּבֹא אֵלַי
חֲנַמְאֵל בֶּן־דֹּדִי כִּדְבַר יְהוָה אֶל־חֲצַר הַמַּטָּרָה וַיֹּאמֶר

עין מ"ש · הב׳ בקמץ

רש"י

לשון מצור : בחצר המטרה · לשון בית המשמר : (ה) עד פקדי אותו · פקודת כל האדם היא המיתה : (ו) ויאמר ירמיהו וגו׳ · לא לצדקיהו אמר כן אלא פירש הכתוב למה כלאו וחזר לדיבורו הראשון לפרש מה הדבר אשר היה אל ירמיה : (ז) בא אליך · על פי הדבור :

מצודת ציון

(ה) פקדי · ענין זכרון והשגחה ויאמר כן על השגחת הבאת המיתה וכן ופקודת כל האדם יפקד עליהם (במדבר ט"ז) : (ז) משפט · ענין מנהג וסדר וכן ומשפט הכהנים (ש"א

מצודת דוד

(ג) לאמר · כי אמר לו מדוע אתה נבא לאמר וגו׳ ובעבור זה כלאו : (ד) ודבר פיו · זה היה כשדבר אתו משפטים כמ"ש וידבר אתו משפטים (לקמן ל"ט) : (ה) עד פקדי אותו · זהו המיתה שהיא פקודת כל חי : כי תלחמו · אם תלחמו לא תצליחו וכאלו אמר לכן קבלו עליכם שעבוד עול בבל ואל תלחמו : (ו) היה דבר ה׳ · הוא חוזר למעלה לומר שזהו הדבר אשר היה אל ירמיהו בשנה העשירית ובעבור שארכו הדברים בספור המצור וסבת כליאת ירמיה חזר לומר שוב היה דבר ה׳ אלי : (ז) דודך · חוזר הוא על שלום : בא אליך · הולך לבוא אליך : כי לך משפט הגאולה לקנות · על כי אתה קרוב אלי המשפט הוא שתגאל שדי שלא תבוא ביד אחרים ולקנות אתה אותה כי כן היה משפטם כמ"ש בבועז ויאמר לגואל חלקת השדה וגו׳ אם תגאל גאל (רות ד׳) : (ח) כדבר

ה׳

אלי קנה נא את־שדי אשר־בענתות אשר ׀ בארץ
בנימין כי לך משפט הירשה ולך הגאלה קנה־לך ואדע
כי דבר־יהוה הוא : ט ואקנה את־השדה מאת חנמאל
בן־דדי אשר בענתות ואשקלה־לו את־הכסף שבעה
שקלים ועשרה הכסף : י ואכתב בספר ואחתם ואעד
עדים ואשקל הכסף במאזנים : יא ואקח את־ספר
המקנה את־החתום המצוה והחקים ואת־הגלוי :
יב ואתן את־הספר המקנה אל־ברוך בן־נריה בן־מחסיה
לעיני חנמאל דדי ולעיני העדים הכתבים בספר המקנה

רש״י

(יא) את ספר המקנה · שטר המכירה : את החתום וגו׳ · עם החתימה כשהוא חתום כדת וחוק : ואת הגלוי · שהוחזק בבית דין על פי עדיו וכתבו והתמו הדיינים אשרתא דדייני הוא קיום השטרות לעשות הדבר גלוי ומפורסם פן ימותו העדים ורבותינו פירשו לענין גט פשוט ומקושר בבבא בתרא : (יב) לעיני חנמאל דודי · ועד עכשיו קראו בן דודי שמא שניהם היו ואם

מצודת דוד / מצודת ציון

ה׳ · כאשר אמר לי ה׳ : משפט ב׳) : (י) בספר · כן נקראת מגילה הירושה · ר״ל הואיל ואין לי קרוב

ממך ואתה ראוי לרשת אותה לכן גאל אותה לבל תבוא ליד אחרים וקנה אותה : ואדע · ר״ל השכלתי בדעתי אשר דבר ה׳ הוא לקנותה באמת ולכן הודיע לי הדבר : (ט) ואשקלה · מסרתי לו במשקל את הכסף מחיר השדה והיו במספר שבעה שקלים ר״ל שבעה מנים כן אחז״ל : ועשרה הכסף · עשרה סלעים כן ת״י : (י) ואכתוב בספר · צויתי לכתוב בספר דברי קניית השדה וקראו ספר ע״ש סופו וכן וטחני קמח (ישעיה מ״ז) : ואחתום · צויתי לבעל השדה לחתום שמו על ספר המקנה : ואעד עדים · זמנתי עדים שיראו בדבר ולפניהם שקלתי הכסף במאזני משקל : (יא) ספר המקנה · שטר הקנין : את החתום · עם החתום ר״ל כשהוא חתום מיד בעל השדה : המצוה והחקים · ר״ל הנעשה כפי המצוה והחוקים שהיו נוהגים בימים ההם : ואת הגלוי · הוא שטר שכתוב בו שהמכירה נעשה בגלוי ובפרסום ולא היה מי מערער על המכירה ההיא וכאשר נוהגין לכתוב גם עתה : (יב) את הספר המקנה · והוא היה ספר הגלוי ולקצר זכר העיקר לבד : חנמאל דודי · יתכן שלא זהו בעל השדה כי הוא היה בן דודו : הכותבים · הם כתבו דבר המכירה בספר בדבר

לְעֵינֵי כָּל־הַיְּהוּדִים הַיֹּשְׁבִים בַּחֲצַר הַמַּטָּרָה׃ יג וָאֲצַוֶּה
אֶת־בָּרוּךְ לְעֵינֵיהֶם לֵאמֹר׃ יד כֹּה־אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת
אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל לָקוֹחַ אֶת־הַסְּפָרִים הָאֵלֶּה אֵת סֵפֶר הַמִּקְנָה
הַזֶּה וְאֵת הֶחָתוּם וְאֵת סֵפֶר הַגָּלוּי הַזֶּה וּנְתַתָּם בִּכְלִי־
חָרֶשׂ לְמַעַן יַעַמְדוּ יָמִים רַבִּים׃ טו כִּי כֹה אָמַר יְהוָה
צְבָאוֹת אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל עוֹד יִקָּנוּ בָתִּים וְשָׂדוֹת וּכְרָמִים
בָּאָרֶץ הַזֹּאת׃ טז וָאֶתְפַּלֵּל אֶל־יְהוָה אַחֲרֵי תִתִּי אֶת־
סֵפֶר הַמִּקְנָה אֶל־בָּרוּךְ בֶּן־נֵרִיָּה לֵאמֹר׃ יז אֲהָהּ אֲדֹנָי
יְהוִה הִנֵּה ׀ אַתָּה עָשִׂיתָ אֶת־הַשָּׁמַיִם וְאֶת־הָאָרֶץ בְּכֹחֲךָ
הַגָּדוֹל וּבִזְרֹעֲךָ הַנְּטוּיָה לֹא־יִפָּלֵא מִמְּךָ כָּל־דָּבָר׃ יח עֹשֶׂה

רש"י

אין זאת לא ידעתי מהו ויש נוטים לומר דודו ובן דודו היה חנמאל לירמיה כגון ראובן נשא את בת שמעון אחיו וילדה לו ימואל וכבר הוליד שמעון ימין הרי ימין דודו לימואל שבן אחי אמו הוא וגם בן דודו שהוא בן שמעון אחי אביו של ימואל ואינה היא המדה שלא מצינו בכל המקרא את האם קרוי דוד :
(יד) כה אמר וגו' · אל תאמר לחנם אני מגניעם שהרי הכל גולים :
(טו) כי כה אמר ה' · סופן לקנות בתים : (יז) לא יפלא · לא יכחד ויודע

מצודת ציון

כתובה : (יד) יעמדו · יתקיימו : (יז) אהה · הוא ענין צעקת יללה : יפלא· ענין מכוסה ונעלם כמו כי יפלא ממך דבר למשפט (דברים י"ז) : כל דבר · שום דבר וכן לא תעשה

מצודת דוד

ירמיה : לעיני כל היהודים · כמו ולעיני ותחסר הוי"ו : (יד) את החתום · ועם החתימה שבו : ונתתם· את הספרים האלה : למען יעמדו ימים רבים · כי כלי חרס משמר דבר הנתון בו מן הרקבון : (טו) כי כה· כאומר אל תחשוב שקניית השדה ונתינת הספרים בכלי חרס המה הבל הואיל והכשדים יירשו את הארץ כי כה אמר ה' ר"ל דעתי נוטה במה שאמר לי ה' הנה חנמאל וגו' והוא למען אקנה השדה באמת הכונה היא להיות לאות ולרמז שעוד יבוא זמן שבני ישראל יקנו בתים וגו' ולא תהיה הארץ נהלטת ביד הכשדים כי יחזרו וישובו הנה: (טז) את ספר המקנה· וכ"כ ספר הגלוי ולקצר זכר העיקר לבד : (יז) אהה · הוא ענין צעקת יללה שהיה מיצר ודואג על שהיה נכון מלדעת אמיתת פתרון קניית השדה: לא יפלא · ר"ל הואיל והכל מעשה ידך שמה א"כ בודאי אין נסתר ממך שום דבר : (יח) עושה

חֶסֶד לַאֲלָפִים וּמְשַׁלֵּם עֲוֺן אָבוֹת אֶל־חֵיק בְּנֵיהֶם אַחֲרֵיהֶם
הָאֵל הַגָּדוֹל הַגִּבּוֹר יְהוָה צְבָאוֹת שְׁמוֹ: יט גְּדֹל הָעֵצָה
וְרַב הָעֲלִילִיָּה אֲשֶׁר־עֵינֶיךָ פְקֻחוֹת עַל־כָּל־דַּרְכֵי בְּנֵי אָדָם
לָתֵת לְאִישׁ כִּדְרָכָיו וְכִפְרִי מַעֲלָלָיו: כ אֲשֶׁר שַׂמְתָּ אֹתוֹת
וּמֹפְתִים בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם עַד־הַיּוֹם הַזֶּה וּבְיִשְׂרָאֵל וּבָאָדָם
וַתַּעֲשֶׂה־לְּךָ שֵׁם כַּיּוֹם הַזֶּה: כא וַתֹּצֵא אֶת־עַמְּךָ אֶת־
יִשְׂרָאֵל מֵאֶרֶץ מִצְרָיִם בְּאֹתוֹת וּבְמוֹפְתִים וּבְיָד חֲזָקָה
וּבְאֶזְרוֹעַ נְטוּיָה וּבְמוֹרָא גָּדוֹל: כב וַתִּתֵּן לָהֶם אֶת־הָאָרֶץ
הַזֹּאת אֲשֶׁר־נִשְׁבַּעְתָּ לַאֲבוֹתָם לָתֵת לָהֶם אֶרֶץ זָבַת חָלָב

רש"י

אתה שסופנו לגלות ולמה אמרת לי לקנות שדה: (יח) ומשלם עון אבות אל חיק · הדור הזה ההולכים אחרי אבותיהם בדרך הרעה: הגדול הגבור · ולא אמר והנורא אמר גוים מרקדין בהיכלו איה נוראותיו במסכת יומא: (כ) ובאדם · ובשאר אנשים דבר אחר אותות שהיו שקולין לישראל ולמצרי׳

מצודת דוד

חסד לאלפים · בעבור צדקת הצדיק עושה חסד לזרעו עד אלפים דורות: אל חיק בניהם · משלם גמול העון אל קרב בניהם: אחריהם · ר"ל כשהולכים אחריהם לאחוז במעשיהם: (יט) גדול העצה · עצתו גדולה ותשובה: ורב העליליה · מעשיו מרובים כי כל אשר יחפוץ יעשה: על כל דרכי · להשגיח על כל דרכי בני אדם למען תת לכל איש כפי דרכיו: וכפרי מעלליו · ר"ל הדבר הנמשך ממעשיו מה שלא היתה כונתו עליו כי גם על זה יביא במשפט: (כ) עד היום הזה · ר"ל הנזכרים עד היום הזה: ובישראל ובאדם · מוסב על אשר שמת אותות ומופתים לומר שמת אותות בישראל ובשאר בני אדם הם המצרים ר"ל בפעם ההוא עשית מופת טוב לזה ורע לזה כענין שנאמר ויהי הענן והחשך ויאר את הלילה (שמות י"ד) שהיה החשך למצרים ואורה לישראל: ותעשה לך שם · פרסום לשבח: כיום הזה · שהוא נודע ומפורסם לשבח: (כא) ובאזרוע נטויה · אחז במשל מגבור הנוטה בידו על מי שנלחם בו: ובמורא גדול · שהיית מאיים על מצרים: (כב) ארץ זבת · והיא ארץ אשר

מצודת ציון

כל מלאכה (שמו' כ'): (יט) העליליה · ענין מעשה כמו גם במעלליו (משלי כ'): פקוחות · פתוחות כמו פקח ה' עיניך (ישעי' ל"ז): (כא) ובאזרוע · האל"ף נוספת: (כב) זבת · מל'

כתוב

וּדְבָשׁ׃ כג וַיָּבֹאוּ וַיִּרְשׁוּ אֹתָהּ וְלֹא־שָׁמְעוּ בְקוֹלֶךָ וּבְתֹרוֹתְךָ
(ובתורתך ק׳) לֹא־הָלָכוּ אֵת כָּל־אֲשֶׁר צִוִּיתָה לָהֶם לַעֲשׂוֹת לֹא
עָשׂוּ וַתַּקְרֵא אֹתָם אֵת כָּל־הָרָעָה הַזֹּאת׃ כד הִנֵּה
הַסֹּלְלוֹת בָּאוּ הָעִיר לְלָכְדָהּ וְהָעִיר נִתְּנָה בְּיַד הַכַּשְׂדִּים
הַנִּלְחָמִים עָלֶיהָ מִפְּנֵי הַחֶרֶב וְהָרָעָב וְהַדָּבֶר וַאֲשֶׁר דִּבַּרְתָּ
הָיָה וְהִנְּךָ רֹאֶה׃ כה וְאַתָּה אָמַרְתָּ אֵלַי אֲדֹנָי יְהוִה
קְנֵה־לְךָ הַשָּׂדֶה בַּכֶּסֶף וְהָעֵד עֵדִים וְהָעִיר נִתְּנָה בְּיַד
הַכַּשְׂדִּים׃ כו וַיְהִי דְּבַר־יְהוָה אֶל־יִרְמְיָהוּ לֵאמֹר׃
כז הִנֵּה אֲנִי יְהוָה אֱלֹהֵי כָּל־בָּשָׂר הֲמִמֶּנִּי יִפָּלֵא כָּל־

רש"י

כילד ויהי הענן והחשך ויאר את הלילה (שמות י"ד) אותו מזל שהיתה חשך למצרים היתה אור לישראל מדרש אגדה ויונתן תירגם ולישראל עבדת פריקן בגו בני אנשא: (כג) ותקרא אתם · הקרית אותם לשון מקרה: (כד) ואשר דברת · רעה אליה היה ובא: (כה) והעיר נתנה · ולמה לי שדה: (כז) הממני

מצודת ציון

זיבה ונטיפה: (כג) ותקרא · מל' מקרה ובאה האל"ף במקום ה"א: (כד) הסוללות · תל העפר ששופכין מול העיר לעלות עליה להלחם על העיר קרוי סוללה וכן וישפוך סוללה (דניאל י"א): והנך · הנה אתה:

מצודת דוד

החלב נוטף מדדי הבהמות כי ירעו מרעה שמן והדבש רב והתמרים נוטפים הדבש: (כג) ובתורתך · בדרכי תורתך לא הלכו: ותקרא · ולכן הבאת עליהם מקרה הרעה הזאת המפורש במקרא שלאחריו: (כד) הנה הסוללות · כי הנה אנשי המלחמה העומדים על הסוללות ללחום ממנה הנה כבר באו על העיר ללכדה וכאלו כבר נתנה בידם כי אין כח ביד אנשי העיר לעכב על ידם כי ספו תמו מפני החרב והרעב והדבר: ואשר דברת · מאז שתלכד העיר הנה כן היה והנך רואה שכן הוא: (כה) ואתה אמרת · ר"ל ומה זה אשר הודעתני מביאת חנמאל וכאלו אמרת לי בזה שאקנה ממנו השדה ולהזמין עדים כדרך הקונים: והעיר · והלא העיר נתנה ביד הכשדים ומה א"כ תועלת בקניית השדה הלא הכשדים יקחוה (ועם כי הוא אמר בעצמו לברוך בן נריה שהדבר בא לרמז ואות הנה זה אמר ממחשבות לבו ולא באתהו הנבואה ע"ז כמ"ש): (כז) כל בשר · כל הבריות: הממני · ר"ל ואם אמנם אני אלהי עולם וכי יהיה שום דבר שיהיה מכוסה ממני לבל אוכל עשוהו

דִּבְּרְתָּ : כח לָכֵן כֹּה אָמַר יְהוָה הִנְנִי נֹתֵן אֶת־הָעִיר הַזֹּאת
בְּיַד הַכַּשְׂדִּים וּבְיַד נְבוּכַדְרֶאצַּר מֶלֶךְ־בָּבֶל וּלְכָדָהּ :
כט וּבָאוּ הַכַּשְׂדִּים הַנִּלְחָמִים עַל־הָעִיר הַזֹּאת וְהִצִּיתוּ
אֶת־הָעִיר הַזֹּאת בָּאֵשׁ וּשְׂרָפוּהָ וְאֵת הַבָּתִּים אֲשֶׁר
קִטְּרוּ עַל־גַּגּוֹתֵיהֶם לַבַּעַל וְהִסִּכוּ נְסָכִים לֵאלֹהִים אֲחֵרִים
לְמַעַן הַכְעִסֵנִי : ל כִּי־הָיוּ בְנֵי־יִשְׂרָאֵל וּבְנֵי יְהוּדָה אַךְ
עֹשִׂים הָרַע בְּעֵינַי מִנְּעֻרֹתֵיהֶם כִּי בְנֵי־יִשְׂרָאֵל אַךְ
מַכְעִסִים אֹתִי בְּמַעֲשֵׂה יְדֵיהֶם נְאֻם־יְהוָה : לא כִּי עַל־
אַפִּי וְעַל־חֲמָתִי הָיְתָה לִּי הָעִיר הַזֹּאת לְמִן־הַיּוֹם אֲשֶׁר
בָּנוּ אוֹתָהּ וְעַד הַיּוֹם הַזֶּה לַהֲסִירָהּ מֵעַל פָּנָי : לב עַל כָּל־
רָעַת בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל וּבְנֵי יְהוּדָה אֲשֶׁר עָשׂוּ לְהַכְעִסֵנִי הֵמָּה

עיין מ"ש — רש"י

יפלא · וכי העתידות עלומות ממני : (לא) למן היום אשר בנו אותה ·

מצודת דוד — מצודת ציון

עשוהו וכאומר אף שהארץ ניתנה ביד הכשדים מ"מ בידי להחזירה לישראל ולזה צויתי לך לקנות השדה שיהיה

(כט) והציתו · ענין הדלקה : קטרו · מל' הקטרה : (לא) כי על

לאות ולרמז שכן אעשה וכאשר יאמר בענין : (כח) לכן · הואיל והכל שלי : הנני נותן · אני הוא הנותן את העיר הזאת ביד הכשדים ולא יקחוה בכח זרועם : (כט) ובאו · אל תוך העיר : ואת הבתים וגו' · אף אותם יציתו באש : והסכו · שם על הגגות : למען הכעיסני · רצה לומר יודעים היו שאין בהם ממש אבל עשו למען הכעיסני : (ל) אך עושים הרע וגו' · ר"ל מעת שלקחתים לי לעם לא עשו הטוב בעיני כי עשו אך את הרע : אך מכעיסים · לא יתרצו אלי במעשה ידיהם אך מכעיסים אותי בהם: (לא) כי על אפי וגו' · כאומר הנה בעבור מעשיהם היו ראוים מזמן רב להסיר את העיר מעל פני השגחתי אלא היה על אפי ועל חמתי להסירה על כי העיר הזאת שהיתה לי למן היום אשר בנו וגו' היה על אפי להסירה מעל פני בעון ישראל וכאשר יאמר בענין והוא מקרא מסורס : (לב) על כל רעת · מוסב למקרא של מעלה לומר שהיה על אפי להסירה בעבור כל רעת בני ישראל וגו' ולכן לא הסרתיה מזמן רב כי הסבר[illegible]

מַלְכֵיהֶם֙ שָׂרֵיהֶ֔ם כֹּהֲנֵיהֶ֖ם וּנְבִֽיאֵיהֶ֑ם וְאִ֣ישׁ יְהוּדָ֔ה וְיֹשְׁבֵ֖י
יְרוּשָׁלִָֽם׃ לג וַיִּפְנ֥וּ אֵלַ֖י עֹ֣רֶף וְלֹ֣א פָנִ֑ים וְלַמֵּ֣ד אֹתָ֗ם
הַשְׁכֵּ֣ם וְלַמֵּ֔ד וְאֵינָ֥ם שֹׁמְעִ֖ים לָקַ֥חַת מוּסָֽר׃ לד וַיָּשִׂ֣ימוּ
שִׁקּֽוּצֵיהֶ֔ם בַּבַּ֛יִת אֲשֶׁר־נִקְרָֽא־שְׁמִ֥י עָלָ֖יו לְטַמְּאֽוֹ׃ לה וַיִּבְנ֞וּ
אֶת־בָּמ֣וֹת הַבַּ֗עַל אֲשֶׁ֣ר ׀ בְּגֵ֣יא בֶן־הִנֹּ֒ם֒ לְֽהַעֲבִ֞יר אֶת־
בְּנֵיהֶ֤ם וְאֶת־בְּנֽוֹתֵיהֶם֙ לַמֹּ֔לֶךְ אֲשֶׁ֤ר לֹא־צִוִּיתִים֙ וְלֹ֣א עָלְתָ֣ה
עַל־לִבִּ֔י לַעֲשׂ֖וֹת הַתּוֹעֵבָ֣ה הַזֹּ֑את לְמַ֖עַן הַחֲטִ֥י החטיא קרי
אֶת־יְהוּדָֽה׃ לו וְעַתָּ֕ה לָכֵ֛ן כֹּֽה־אָמַ֥ר יְהוָ֖ה אֱלֹהֵ֣י יִשְׂרָאֵ֑ל
אֶל־הָעִ֣יר הַזֹּ֗את אֲשֶׁ֤ר ׀ אַתֶּם֙ אֹֽמְרִ֔ים נִתְּנָה֙ בְּיַ֣ד מֶֽלֶךְ־
בָּבֶ֔ל בַּחֶ֖רֶב וּבָרָעָ֥ב וּבַדָּֽבֶר׃ לז הִנְנִ֤י מְקַבְּצָם֙ מִכָּל־הָ֣אֲרָצ֔וֹת

רש"י

ביום שהוסד הבית נשא שלמה את בת פרעה : (לג) ולמד אותם · לשון פעול אפרנ"ט בלע"ז : (לז) הנני מקבצם · ברחמים מכל אשר הדחתים

מצודת ציון | מצודת דוד

אפי · אלא על אפי : (לב) ואיש · היה על אפי : ונביאיהם · הם נביאי
ענינו גדול וחשוב וכן הלא איש אתה השקר : ואיש יהודה · כל גדול
(ש"א כ"ו) : (לד) שקוציהם · מל' וחשוב ביהודה : (לג) ויפנו אלי
עורף · אחז כמשל מבן אדם לרעהו

כשאינו רוצה לשמוע דברו מהפך ערפו למולו : ולמד אותם · ועם כי אני מלמד אותם הנביאים ואני משכים ומלמד אותם בזריזות רב ועכ"ז אינם שומעים לקבל מוסר לייסר דרכם : (לד) וישימו · שמו הפסילים בבית אשר נקרא שמי עליו להקרא בית ה' : לטמאו · למען טמא את הבית : (לה) במות הבעל · במות העשויות לעבודת הבעל אשר עמדו בגיא בן הנם : להעביר · ר"ל להעביר שם באש : למולך · כן שם העבודת כוכבים : אשר לא צויתים · אפי' לפני לא צויתים להקריב בנים ובנות : ולא עלתה על לבי · לשאול דבר כזה : לעשות וגו' · מוסב על להעביר לומר להעביר את בניהם לעשות התועבה הזאת למען החטיאם להכעיס אותי ולא בעבור שחשבו שיש תועלת בזה : (לו) ועתה לכן כה אמר ה' · ר"ל אף כי על שנגרם חטאתם למעלה יגלו מן העיר ואסירם מעל פני אולם הואיל והעיר היא שלי מעולם לכן כה אמר ה' על העיר הזאת אשר תחשבו שבעבור החרב והרעב והדבר נתנה ביד מלך בבל להיות שלו לחלוטין עד עולם : (לז) הנני מקבצם · ר"ל לא כן יהיה

אֲשֶׁר הִדַּחְתִּים שָׁם בְּאַפִּי וּבַחֲמָתִי וּבְקֶצֶף גָּדוֹל
וַהֲשִׁבֹתִים אֶל־הַמָּקוֹם הַזֶּה וְהֹשַׁבְתִּים לָבֶטַח׃ לח וְהָיוּ לִי
לְעָם וַאֲנִי אֶהְיֶה לָהֶם לֵאלֹהִים׃ לט וְנָתַתִּי לָהֶם לֵב אֶחָד
וְדֶרֶךְ אֶחָד לְיִרְאָה אוֹתִי כָּל־הַיָּמִים לְטוֹב לָהֶם וְלִבְנֵיהֶם
אַחֲרֵיהֶם׃ מ וְכָרַתִּי לָהֶם בְּרִית עוֹלָם אֲשֶׁר לֹא־אָשׁוּב
מֵאַחֲרֵיהֶם לְהֵיטִיבִי אוֹתָם וְאֶת־יִרְאָתִי אֶתֵּן בִּלְבָבָם
לְבִלְתִּי סוּר מֵעָלָי׃ מא וְשַׂשְׂתִּי עֲלֵיהֶם לְהֵטִיב אוֹתָם
וּנְטַעְתִּים בָּאָרֶץ הַזֹּאת בֶּאֱמֶת בְּכָל־לִבִּי וּבְכָל־נַפְשִׁי׃
מב כִּי־כֹה אָמַר יְהוָה כַּאֲשֶׁר הֵבֵאתִי אֶל־הָעָם הַזֶּה אֵת
כָּל־הָרָעָה הַגְּדוֹלָה הַזֹּאת כֵּן אָנֹכִי מֵבִיא עֲלֵיהֶם אֶת־
כָּל־הַטּוֹבָה אֲשֶׁר אָנֹכִי דֹּבֵר עֲלֵיהֶם׃ מג וְנִקְנָה הַשָּׂדֶה
בָּאָרֶץ הַזֹּאת אֲשֶׁר ׀ אַתֶּם אֹמְרִים שְׁמָמָה הִיא מֵאֵין
אָדָם וּבְהֵמָה נִתְּנָה בְּיַד הַכַּשְׂדִּים׃ מד שָׂדוֹת בַּכֶּסֶף
יִקְנוּ וְכָתוֹב בַּסֵּפֶר ׀ וְחָתוֹם וְהָעֵד עֵדִים בְּאֶרֶץ בִּנְיָמִן

מצודת ציון מצודת דוד

כי הנני מקבץ את ישראל מכל הארצות שקץ ותועבה : (מג) ונקנה · אל׳ וגו׳ ואשיב אותם אל המקום הזה וישבו בה לבטח כמאז : (לח) והיו לי לעם · כאשר יאמינו בי וישמרו מצותי ואני אשגיח עליהם ועל העיר הזאת כמאז : (לט) ונתתי להם · ר״ל אטה לבם להיות להם לב אחד ולא יהיו עוד מסופקים ופוסחים על שתי הסעיפים ולא יפנו מללכת בדרך אחד ליראה את ה׳ כל הימים : לטוב להם · ר״ל לא למען יבוא לי תועלת מה כ״א למען יהיה טוב להם ולבניהם אשר יהיו אחריהם : (מ) ברית עולם · ברית המתקיים עד עולם : לא אשוב · לא אפנה מהם מלהיטיב עמהם : לבלתי סור · לבל יסורו מעלי : (מא) וששתי עליהם · יהיה שמחה לפני במה שאיטיב עמהם : באמת · ר״ל בנטיעה המתקיימת : בכל לבי · באהבה רבה : (מב) אל העם · על העם : הזאת · אשר הם עתה בה : (מג) ונקנה · אז יהיה נקנה שדות בארץ הזאת : שממה היא · ר״ל עד עולם תהיה שממה וכבר נמסרה ביד הכשדים לחלוטין : (מד) שדות · לא כן יהיה כי עוד

יבוא

וּבִסְבִיבֵי יְרוּשָׁלִַם וּבְעָרֵי יְהוּדָה וּבְעָרֵי הָהָר וּבְעָרֵי הַשְּׁפֵלָה
וּבְעָרֵי הַנֶּגֶב כִּי־אָשִׁיב אֶת־שְׁבוּתָם נְאֻם־יְהוָה׃
לג א וַיְהִי דְבַר־יְהוָה אֶל־יִרְמְיָהוּ שֵׁנִית וְהוּא עוֹדֶנּוּ
עָצוּר בַּחֲצַר הַמַּטָּרָה לֵאמֹר׃ ב כֹּה־אָמַר יְהוָה עֹשָׂהּ יְהוָה
יוֹצֵר אוֹתָהּ לַהֲכִינָהּ יְהוָה שְׁמוֹ׃ ג קְרָא אֵלַי וְאֶעֱנֶךָּ
וְאַגִּידָה לְךָ גְּדֹלוֹת וּבְצֻרוֹת לֹא יְדַעְתָּם׃ ד כִּי כֹה אָמַר
יְהוָה אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל עַל־בָּתֵּי הָעִיר הַזֹּאת וְעַל־בָּתֵּי מַלְכֵי

רש"י

שם באפי: לג (א) עצור. בבית הכלא: (ב) כה אמר ה' עושה. העושה זאת: (ג) קרא אלי ואענך. להודיעך העתידות: ובצורות. שמורות בלבי לעשותם: (ד) הנתוצים. אל הסוללות. לעשות מהם סוללות תלים שבונים למעלה אשר בונים בני העיר לעלות אל הסוללות להלחם מעליהם

מצודת ציון

קנין: (מד) אשיב. מל' השבה: שבותם. מל' שביה: לג (א) עודנו. עדיין: עצור. מעוכב וכלוא וכן מעוצר וממשפט לוקח (ישעיה נ"ג): (ב) עושה. ענין הגדלה ורוממות כמו ישמח ישראל בעושיו (תהלים קמ"ט): יוצר. מחדש וכן יוצר עליכם רעה (לעיל י"ח): להכינה. מל' הכנה: (ג) ובצורות. חזקות והוא מל' מבצר: (ד) הנתוצים. ענין שבירה והריסה: אל הסוללות. על הסוללות רצה לומר בעבור הסוללות והם התלים שעושים לעלות עליהם

מצודת דוד

יבוא זמן אשר יקנו שדות בכסף ויכתבו הקנין בספר ובעל השדה יחתום שמו בו ויזמינו עדים וכדרך הנהוג בארץ בנימין השדות יקנו בארץ בנימין וגו': ובערי ההר וגו'. הערים העומדים בהר ובעמק ובפאת הדרום: כי אשיב. אשיב לארצם את הנשבים ללכת בגולה וכ"ז חוזר למעלה לומר הנה הכל בידי ואשיב ישראל לארצם ולכן צויתי לך לקנות השדה מחנמאל להיות לאות ולרמז שכן יקנו עוד שדות כי ישובו מהגולה וישבו בארצם: לג (א) שנית. פעם שנים בדבר ענין הגאולה העתידה: והוא עודנו. כשבאה לו הנבואה השנית היה עדיין כלוא בחצר המטרה: לאמר. מוסב על ראשית המקרא ויהי דבר ה' וגו' לאמר: (ב) עושה. המגדלה והמרוממה ועל ירושלים יאמר שזכר למעלה וקצר בדבר המובן: יוצר אותה. המחדש אותה להכינה עד עולם: ה' שמו. ר"ל והוא מורה שהכל בידו: (ג) קרא אלי. להודיע לך הגאולה העתידה ואשיב לך: גדולות. כמות גדולות וחזקות שלא ידעתם: (ד) על בתי העיר הזאת

יְהוּדָה הַנְּתֻצִים אֶל־הַסֹּלְלוֹת וְאֶל־הֶחָרֶב׃ ה בָּאִים
לְהִלָּחֵם אֶת־הַכַּשְׂדִּים וּלְמַלְאָם אֶת־פִּגְרֵי הָאָדָם אֲשֶׁר־
הִכֵּיתִי בְאַפִּי וּבַחֲמָתִי וַאֲשֶׁר הִסְתַּרְתִּי פָנַי מֵהָעִיר
הַזֹּאת עַל כָּל־רָעָתָם׃ ו הִנְנִי מַעֲלֶה־לָּהּ אֲרֻכָה וּמַרְפֵּא
וּרְפָאתִים וְגִלֵּיתִי לָהֶם עֲתֶרֶת שָׁלוֹם וֶאֱמֶת׃ ז וַהֲשִׁבֹתִי
אֶת־שְׁבוּת יְהוּדָה וְאֵת שְׁבוּת יִשְׂרָאֵל וּבְנִתִים כְּבָרִאשֹׁנָה׃
ח וְטִהַרְתִּים מִכָּל־עֲוֺנָם אֲשֶׁר חָטְאוּ־לִי וְסָלַחְתִּי לְכוֹל־ו' יתירה
עֲוֺנוֹתֵיהֶם אֲשֶׁר חָטְאוּ־לִי וַאֲשֶׁר פָּשְׁעוּ בִי׃ ט וְהָיְתָה לִּי
לְשֵׁם שָׂשׂוֹן לִתְהִלָּה וּלְתִפְאֶרֶת לְכֹל גּוֹיֵי הָאָרֶץ אֲשֶׁר

ר ש " י

אל הכשדים: ואל החרב · לאקפא שורא מן קדם דקטלין בחרבא: (ה) ולמלאם את פגרי האדם · ואת הבתים אשר נתצו עושים קברות לפגרים שנהרגים בתוך העיר: ואשר הסתרתי וגו' · כה אמר ה' הנני מעלה לה וגו': (ו) עתרת שלום · ברכת שלום שלו"ד בלע"ז:

מצודת דוד

הזאת · ר"ל בתי השרים ויתר העם: הנתוצים · אשר המה עתה נתוצים בעבור לעשות מאבניהם סוללות מבפנים לעלות עליהם להלחם מול הכשדים: ואל החרב · ר"ל וינתצו אותם בחרב והוא שם כלי עשוי לשבר בו וכן ומגדלותיך יתוץ בחרבותם (יחזקאל כ"ו): (ה) באים להלחם · ר"ל כי לא יאבו לקבל עליהם עול שעבוד והמה באים להלחם עם הכשדים והיא שבה למלאות הבתים ההם את פגרי האדם וגו': ואשר · ועל אשר הסתרתי פני מן העיר בעבור רעתם ולכן ימלאו הבתים מפגרי המתים: (ו) הנני מעלה לה · הנה אעלה רפואה לעיר הזאת וירפאו גם אנשיה ר"ל העיר תבנה והאנשים ישובו לה: וגליתי · אגלה להם שלום רב ומתקיים: (ז) והשבותי · אשיב לארצם את שבי יהודה ואת שבי ישראל: ובניתים · ר"ל יהיו מושפעים בטובה וכאלה כמאז: (ח) וטהרתים · ר"ל אמחול עונם ויהיו מטוהרים מטומאת העון: וסלחתי וגו' · כפל הדבר במ"ש: פשעו בי · מרדו בי: (ט) והיתה לי · הדבר הזה יהיה לי לפרסום

מצודת ציון

להלחם: ואל החרב · בחרב כמו ואל הארון (שמות כ"ה) ומשפטו ובהארון: (ו) ארוכה · ענין רפואה כמו ארוכת בת עמי (לעיל ח') ולתוספת ביאור אמר ומרפא: וגליתי · מל' גלוי: עתרת · ענין רבוי כמו ועתר ענן הקטורת (יחזקאל ח'): (ז) שבות · מל' שביה: ובניתים · מלשון בנין: (ט) לשם · ענין פרסום:

יִשְׁמְעוּ אֶת־כָּל־הַטּוֹבָה אֲשֶׁר אָנֹכִי עֹשֶׂה אוֹתָם וּפָחֲדוּ
וְרָגְזוּ עַל כָּל־הַטּוֹבָה וְעַל כָּל־הַשָּׁלוֹם אֲשֶׁר אָנֹכִי עֹשֶׂה
לָּהּ׃ י כֹּה ׀ אָמַר יְהוָה עוֹד יִשָּׁמַע בַּמָּקוֹם־הַזֶּה אֲשֶׁר
אַתֶּם אֹמְרִים חָרֵב הוּא מֵאֵין אָדָם וּמֵאֵין בְּהֵמָה בְּעָרֵי
יְהוּדָה וּבְחֻצוֹת יְרוּשָׁלַ͏ִם הַנְשַׁמּוֹת מֵאֵין אָדָם וּמֵאֵין יוֹשֵׁב
וּמֵאֵין בְּהֵמָה׃ יא קוֹל שָׂשׂוֹן וְקוֹל שִׂמְחָה קוֹל חָתָן וְקוֹל
כַּלָּה קוֹל אֹמְרִים הוֹדוּ אֶת־יְהוָה צְבָאוֹת כִּי־טוֹב יְהוָה
כִּי־לְעוֹלָם חַסְדּוֹ מְבִאִים תּוֹדָה בֵּית יְהוָה כִּי־אָשִׁיב אֶת־
שְׁבוּת־הָאָרֶץ כְּבָרִאשֹׁנָה אָמַר יְהוָה׃ יב כֹּה אָמַר יְהוָה
צְבָאוֹת עוֹד יִהְיֶה ׀ בַּמָּקוֹם הַזֶּה הֶחָרֵב מֵאֵין־אָדָם וְעַד־
בְּהֵמָה וּבְכָל־עָרָיו נְוֵה רֹעִים מַרְבִּצִים צֹאן׃ יג בְּעָרֵי

ר ש ״ י

(יב) נוה רועים · מדור רועים : (יג) עוד תעבורנה הצאן וגו׳ · יצאו ויבאו

מצודת ציון

ורגזו · ענין תנועת הרעדה וכן רגזו ואל תחטאו (תהלים ד׳) : (י) חרב · אלמון חורבן : הנשמות · מלשון שממון : (יב) נוה · ענין מדור : מרביצים · ענין השכבה לנוח :

מצודת דוד

ששון ולתהלה לכל הגוים השומעים הטובה אשר אעשה לישראל כי כולם ישמחו בתשועת ישראל ויהללו ויפארו את ה׳ על כי אז יכירו האמת שה׳ הוא האלהים : ופחדו ורגזו · ישראל יפחדו וירעדו מחטוא עוד בעבור כל הטובה וגו׳ ר״ל יפחדו לחטוא שלא יאבדו הטובה המרובה : עושה לה · ר״ל לירושלים : (י) חרב הוא · ר״ל עד עולם יהיה חרב ושמם מבלי ימצא שם אדם ובהמה : בערי יהודה · להוספת ביאור יפרש עתה מה הוא המקום ואמר בערי יהודה וגו׳ : הנשמות · אשר הם שוממות מבלי אדם עובר שם ומבלי אדם יושב בהם : (יא) קול ששון · מוסב על המקרא שלפניו לומר עוד ישמע במקום הזה קול ששון וגו׳ : קול החתן · קול שמחת חתן : כי לעולם חסדו · כי עד עולם יעשה חסד : מביאים · ושמה יהיו מביאים קרבן תודה בבית ה׳ הבא על הנס : כי אשיב · אז הנס אשיב את בני השבי של כל הארץ להיות בטובה כמאז : (יב) במקום הזה · הוא ירושלים : ובכל עריו · בכל ערי ישראל : נוה רועים · בכל המקומות יהיו מדורי רועים המרביצים צאן כי ירבה צאנם מאד : (יג) בערי סבב · בהערים העומדים על הכר

חָתֵר בְּעָרֵי הַשְּׁפֵלָה וּבְעָרֵי הַנֶּגֶב וּבְאֶרֶץ בִּנְיָמִן וּבִסְבִיבֵי
יְרוּשָׁלִַם וּבְעָרֵי יְהוּדָה עֹד תַּעֲבֹרְנָה הַצֹּאן עַל־יְדֵי מוֹנֶה
אָמַר יְהוָה׃ יד הִנֵּה יָמִים בָּאִים נְאֻם־יְהוָה וַהֲקִמֹתִי
אֶת־הַדָּבָר הַטּוֹב אֲשֶׁר דִּבַּרְתִּי אֶל־בֵּית יִשְׂרָאֵל וְעַל־בֵּית
יְהוּדָה׃ טו בַּיָּמִים הָהֵם וּבָעֵת הַהִיא אַצְמִיחַ לְדָוִד צֶמַח
צְדָקָה וְעָשָׂה מִשְׁפָּט וּצְדָקָה בָּאָרֶץ׃ טז בַּיָּמִים
הָהֵם תִּוָּשַׁע יְהוּדָה וִירוּשָׁלִַם תִּשְׁכּוֹן לָבֶטַח וְזֶה אֲשֶׁר־
יִקְרָא־לָהּ יְהוָה ׀ צִדְקֵנוּ׃ יז כִּי־כֹה אָמַר יְהוָה לֹא־יִכָּרֵת
לְדָוִד אִישׁ יֹשֵׁב עַל־כִּסֵּא בֵית־יִשְׂרָאֵל׃ יח וְלַכֹּהֲנִים
הַלְוִיִּם לֹא־יִכָּרֵת אִישׁ מִלְּפָנָי מַעֲלֶה עוֹלָה וּמַקְטִיר מִנְחָה
וְעֹשֶׂה זֶּבַח כָּל־הַיָּמִים׃ יט וַיְהִי דְּבַר־יְהוָה אֶל־יִרְמְיָהוּ
לֵאמוֹר׃ כ כֹּה אָמַר יְהוָה אִם־תָּפֵרוּ אֶת־בְּרִיתִי הַיּוֹם
וְאֶת־בְּרִיתִי הַלָּיְלָה וּלְבִלְתִּי הֱיוֹת יוֹמָם־וָלַיְלָה בְּעִתָּם׃

רש״י

ישראל ע"י מלך ההולך בראשם: (יז) לא יכרת. כריתת עולם אלא אם יפסוק סופו לחזור: (יח) כל הימים. לא יכרת להם זרע הראוי להעלות עולה ולהקטיר מנחה: (כ) אם תפרו את בריתי היום. אם תוכלו להפר את בריתי אשר

מצודת דוד

ובעמק ובפאת הדרום: עוד תעבורנה. ר"ל כ"כ יתרבו הצאן עד שלא יספיקו בעליהם למנותם בעצמו ויעמיד מונה במקומו להעביר הצאן לפניו למנותם: (טו) אצמיח לדוד. מזרעו אצמיח צמח צדקה זהו מלך המשיח והוא יעשה משפט וצדקה: (טז) וזה אשר יקרא לה. וזה השם אשר יקרא המקום לירושלים: ה' צדקנו. ה' יצדיק אותנו בזמן קיומה: (יז) איש יושב. ר"ל איש מזרעו ישב על כסא המלוכה: (יח) ולכהנים הלוים. הכהנים בני לוי: לא יכרת. לא יהיה נכרת מהם איש מלפני מלהיות מעלה עולה וגו': כל הימים. ר"ל כל הימים לא יהיו נכרתים כי עד עולם תהיה העבודה בהם: (כ) אם תפרו. אם תוכלו להפר את בריתי אשר העמדתי אל היום וגו': ולבלתי. ולבל יהיו

מצודת ציון

(יג) מונה. מלשון מנין ומספר: (יד) והקימותי. אקיים: (כ) תפרו. ענין בטול: בריתי. ענינו כ"מ דבר מתקיים: בעתם. מלשון עת

יומם

כא גַּם־בְּרִיתִי תֻפַר אֶת־דָּוִד עַבְדִּי מִהְיוֹת־לוֹ בֵן מֹלֵךְ
עַל־כִּסְאוֹ וְאֶת־הַלְוִיִּם הַכֹּהֲנִים מְשָׁרְתָי׃ כב אֲשֶׁר לֹא־
יִסָּפֵר צְבָא הַשָּׁמַיִם וְלֹא יִמַּד חוֹל הַיָּם כֵּן אַרְבֶּה אֶת־
זֶרַע דָּוִד עַבְדִּי וְאֶת־הַלְוִיִּם מְשָׁרְתֵי אֹתִי׃ כג וַיְהִי דְבַר־
יְהוָה אֶל־יִרְמְיָהוּ לֵאמֹר׃ כד הֲלוֹא רָאִיתָ מָה־הָעָם הַזֶּה
דִּבְּרוּ לֵאמֹר שְׁתֵּי הַמִּשְׁפָּחוֹת אֲשֶׁר בָּחַר יְהוָה בָּהֶם
וַיִּמְאָסֵם וְאֶת־עַמִּי יִנְאָצוּן מִהְיוֹת עוֹד גּוֹי לִפְנֵיהֶם׃
כה כֹּה אָמַר יְהוָה אִם־לֹא בְרִיתִי יוֹמָם וָלָיְלָה חֻקּוֹת

ר ש " י

כרתי את היום ואת הלילה להיותם בעתם אשר כרתי לנח ובניו יום ולילה לא ישבותו: (כד) שתי המשפחות. המלכות והכהונה: ואת עמי ינאצון. ובדבריהם האלה הם גורמים לעמי לנאץ מהיות גוי לי: לפניהם. לפי דבריהם אלה שמלמדין אותן לומר לא ישוב הקב"ה מחרונו עוד ולא תועיל להם תשובה: (כה) אם לא בריתי וגו'. אי אפשר שלא יתקיים הברית שכרתי ליום ולילה להיות בעתם ואי אפשר לחוקות שמים וארץ ליבטל כאלו לא שמתים גם זרע יעקב וגו' ורבותינו דרשוהו לענין ברית התורה והמילה ללמוד מכאן שבשבילם נבראו שמים וארץ אך אין המדרש מיושב על סדר

מצודת ציון

וזמן: (כב) אשר. כאשר ותחסר כ"ף השמוש: ימד. מל' מדידה: (כד) ינאצון. ענין מיאוס ובזיון כמו ותוכחת נאץ לבי (משלי ה'):

מצודת דוד

יומם ולילה בעת שקבעתי להם והוא כפל הדבר במ"ש: (כא) גם בריתי. אז גם בריתי תופר עם דוד לבל היות לו בן מולך על כסאו וגם תופר הברית עם הכהנים בני לוי המשרתים אותי לבל ישרתו עוד ור"ל כמו שאין בידכם להפר הברית שעם היום והלילה כן א"א שיופר הברית שעם דוד ושעם הכהנים: (כב) אשר לא יספר. רצה לומר כאשר לא יספרו כוכבי השמים ולא ימדד חול הים בעבור רוב הכמות כן ארבה בכמות את זרע דוד והכהנים מבני לוי: (כד) שתי המשפחות. משפחת דוד ומשפחת אהרן הכהן: וימאסם. הנה עתה מאס בהם: ואת עמי ינאצון. וגם ימאסון את עמי ר"ל אומרים שמאסתי בהם לבל היות עוד גוי לפני שתי המשפחות האלה כי מאס בכולם ועוד לא ימלוך עליהם ממשפחת דוד ולא יכהנו בהם משפחת אהרן והם לא יהיו עוד נקראים בני עמם כי תתפרד החבילה: (כה) אם לא בריתי. אם לא יתקיים הברית שעם היום והלילה אם יהיו חוקות והנהגות שמים וארץ כאלו

שָׁמַיִם וָאָרֶץ לֹא־שָׂמְתִּי׃ כו גַּם־זֶרַע יַעֲקוֹב וְדָוִד עַבְדִּי
אֶמְאַס מִקַּחַת מִזַּרְעוֹ מֹשְׁלִים אֶל־זֶרַע אַבְרָהָם
יִשְׂחָק וְיַעֲקֹב כִּי־אָשׁוּב אשיב קרי אֶת־שְׁבוּתָם וְרִחַמְתִּים׃
לד א הַדָּבָר אֲשֶׁר־הָיָה אֶל־יִרְמְיָהוּ מֵאֵת יְהוָה
וּנְבוּכַדְרֶאצַּר מֶלֶךְ־בָּבֶל ׀ וְכָל־חֵילוֹ וְכָל־מַמְלְכוֹת אֶרֶץ
מֶמְשֶׁלֶת יָדוֹ וְכָל־הָעַמִּים נִלְחָמִים עַל־יְרוּשָׁלִַם וְעַל־כָּל־
עָרֶיהָ לֵאמֹר׃ ב כֹּה־אָמַר יְהוָה אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל הָלֹךְ
וְאָמַרְתָּ אֶל־צִדְקִיָּהוּ מֶלֶךְ יְהוּדָה וְאָמַרְתָּ אֵלָיו כֹּה אָמַר
יְהוָה הִנְנִי נֹתֵן אֶת־הָעִיר הַזֹּאת בְּיַד מֶלֶךְ־בָּבֶל וּשְׂרָפָהּ
בָּאֵשׁ׃ ג וְאַתָּה לֹא תִמָּלֵט מִיָּדוֹ כִּי תָּפֹשׂ תִּתָּפֵשׂ וּבְיָדוֹ
תִּנָּתֵן וְעֵינֶיךָ אֶת־עֵינֵי מֶלֶךְ־בָּבֶל תִּרְאֶינָה וּפִיהוּ אֶת־
פִּיךָ יְדַבֵּר וּבָבֶל תָּבוֹא׃ ד אַךְ שְׁמַע דְּבַר־יְהוָה צִדְקִיָּהוּ
מֶלֶךְ יְהוּדָה כֹּה־אָמַר יְהוָה עָלֶיךָ לֹא תָמוּת בֶּחָרֶב׃
ה בְּשָׁלוֹם תָּמוּת וּבְמִשְׂרְפוֹת אֲבוֹתֶיךָ הַמְּלָכִים הָרִאשֹׁנִים

מלא ו' — עין מ"ש

רש"י

כמקראות: **לד** (ה) בשלום תמות. אמרו רבותינו שמת נבוכדנצר בימיו

מצודת דוד

כאלו לא שמתי להיות בטלים מחוק הנהגתם: (כו) גם זרע יעקוב. אז אמאס גם זרע יעקב ודוד עבדי לבלי קחת מזרעו מושלים על זרע אברהם וכו' ורצה לומר כמו שלא יבטל זמן היום והלילה ותוקות השמים והארץ כן לא אמאס זרע יעקב ודוד וה"ס לזרע אהרן ולקבר לא זכרו ומאליו יובן: כי אשיב. ר"ל וזה יהיה כאשר אשיב לארצם את בני השבי וארחם עליהם אז תשוב המלוכה לזרע דוד: **לד** (א) ממשלת ידו. שהוא מושל עליהם: וכל העמים. כי גם מעמים אחרים באו לעזרתו: עריה. ר"ל הסמוכים לה: לאמר. מוסב על הדבר וגו' מאת ה' לאמר: (ב) ואמרת אליו. ר"ל אליו לבד ולא יהיה עוד מי בדבכך אליו: (ג) ובידו תנתן. ולא ימיתו אותך התופשים: ופיהו. של מלך בבל: (ד) לא תמות בחרב. כי גם נ"כ לא ימיתך: (ה) בשלום תמות. אר"ל

מצודת ציון

(כו) ישחק. יצחק כי השי"ן מתחלף: כי. כאשר: שבותם. מל' שביה: **לד** (א) חילו. צבאות עמו: (ג) תפוש תתפש. ענין

אֲשֶׁר־הָיוּ לְפָנֶיךָ כֵּן יִשְׂרְפוּ־לָךְ וְהוֹי אָדוֹן יִסְפְּדוּ־לָךְ
כִּי־דָבָר אֲנִי־דִבַּרְתִּי נְאֻם־יְהוָה׃ ו וַיְדַבֵּר יִרְמְיָהוּ
הַנָּבִיא אֶל־צִדְקִיָּהוּ מֶלֶךְ יְהוּדָה אֵת כָּל־הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה
בִּירוּשָׁלָםִ׃ ז וְחֵיל מֶלֶךְ־בָּבֶל נִלְחָמִים עַל־יְרוּשָׁלַםִ וְעַל
כָּל־עָרֵי יְהוּדָה הַנּוֹתָרוֹת אֶל־לָכִישׁ וְאֶל־עֲזֵקָה כִּי הֵנָּה
נִשְׁאֲרוּ בְּעָרֵי יְהוּדָה עָרֵי מִבְצָר׃ ח הַדָּבָר אֲשֶׁר־הָיָה
אֶל־יִרְמְיָהוּ מֵאֵת יְהוָה אַחֲרֵי כְּרֹת הַמֶּלֶךְ צִדְקִיָּהוּ בְּרִית
אֶת־כָּל־הָעָם אֲשֶׁר בִּירוּשָׁלַםִ לִקְרֹא לָהֶם דְּרוֹר׃ ט לְשַׁלַּח
אִישׁ אֶת־עַבְדּוֹ וְאִישׁ אֶת־שִׁפְחָתוֹ הָעִבְרִי וְהָעִבְרִיָּה
חָפְשִׁים לְבִלְתִּי עֲבָד־בָּם בִּיהוּדִי אָחִיהוּ אִישׁ׃ י וַיִּשְׁמְעוּ

רש"י

שכל ימי נבוכדנצר לא יצאו אסיריו מאסוריהם וכשמת נבוכדנצר יצא צדקיה מבית האסורים ולמחרת מת וקברוהו בכבוד: ובמשרפות אבותיך. כך היה דרכם לשרוף על המלכים מטתן וכלי תשמישן: (ח) אחרי כרות המלך. בשנה השביעית למלכו כך שנינו בס"ע ויהי בשנה השביעית וגו' באו אנשים מזקני יהודה לדרוש את ה' (יחזקאל כ') אמרו ליחזקאל עבד כהן שמכרו רבו מהו שיאכל בתרומה כלומר לפי שהיו רוצין לומר לא נענש על המצוה האחיזה בחזקה:

מצודת ציון

(ה) והוי. ענין צעקת יללה: (ח) דרור. ענין חירות וחפשי כמו וקראתם דרור (ויקרא כ"ה): (י) וישמעו כל השרים.

מצודת דוד

לאחר שמת נ"נ הוציאו לצדקיה מן המאסר ומת על מטתו: ובמשרפות. כמו ששרפו על אבותיך המלכים מטתן וכלי תשמישם כן ישרפו עליך כי כן היה הדרך לשרוף על המלכים כמ"ש וישרפו לו וגו' (ד"ה ב' ט"ז): והוי אדון. בעת יספדו אותך יאמרו הוי על מיתת האדון: אני דברתי. ובודאי תקום: (ז) הנותרות. הם שלא נכבשו עדיין: אל לכיש. על לכיש ועל עזקה: כי הנה נשארו. כי כולם נכבשו ואלה מבצרים: (ח) לקרא להם דרור. ר"ל לקרא לעבדים ולשפחות דרור וכאשר יפרש במקרא שלאחריו: (ט) לשלח. עכשיו מפרש למי יהיה הדרור ומה הוא ואמר לשלח כל איש את עבדו וגו' חפשים ובתוספת ביאור אמר לבלתי עבד בם ביהודי אחיהו איש והוא מקרא מסורס ור"ל שום איש לא יעבוד עוד ביהודי אחיו אחר שעבדו שש שנים וכמשפט התורה: (י) וישמעו וגו'. ר"ל קבלו על עצמן

לשלח

כָּל־הַשָּׂרִים וְכָל־הָעָם אֲשֶׁר־בָּאוּ בַבְּרִית לְשַׁלַּח אִישׁ אֶת־
עַבְדּוֹ וְאִישׁ אֶת־שִׁפְחָתוֹ חָפְשִׁים לְבִלְתִּי עֲבָד־בָּם עוֹד
וַיִּשְׁמְעוּ וַיְשַׁלֵּחוּ׃ יא וַיָּשׁוּבוּ אַחֲרֵי־כֵן וַיָּשִׁבוּ אֶת־
הָעֲבָדִים וְאֶת־הַשְּׁפָחוֹת אֲשֶׁר שִׁלְּחוּ חָפְשִׁים וַיִּכְבִּישׁוּם
לַעֲבָדִים וְלִשְׁפָחוֹת׃ יב וַיְהִי דְבַר־יְהוָה אֶל־ יתיר י׳
יִרְמְיָהוּ מֵאֵת יְהוָה לֵאמֹר׃ יג כֹּה־אָמַר יְהוָה אֱלֹהֵי
יִשְׂרָאֵל אָנֹכִי כָּרַתִּי בְרִית אֶת־אֲבוֹתֵיכֶם בְּיוֹם הוֹצִאִי
אוֹתָם מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם מִבֵּית עֲבָדִים לֵאמֹר׃ יד מִקֵּץ
שֶׁבַע שָׁנִים תְּשַׁלְּחוּ אִישׁ אֶת־אָחִיו הָעִבְרִי אֲשֶׁר־יִמָּכֵר
לְךָ וַעֲבָדְךָ שֵׁשׁ שָׁנִים וְשִׁלַּחְתּוֹ חָפְשִׁי מֵעִמָּךְ וְלֹא־שָׁמְעוּ
אֲבוֹתֵיכֶם אֵלַי וְלֹא הִטּוּ אֶת־אָזְנָם׃ טו וַתָּשֻׁבוּ אַתֶּם
הַיּוֹם וַתַּעֲשׂוּ אֶת־הַיָּשָׁר בְּעֵינַי לִקְרֹא דְרוֹר אִישׁ לְרֵעֵהוּ
וַתִּכְרְתוּ בְרִית לְפָנַי בַּבַּיִת אֲשֶׁר־נִקְרָא שְׁמִי עָלָיו׃
טז וַתָּשֻׁבוּ וַתְּחַלְּלוּ אֶת־שְׁמִי וַתָּשִׁבוּ אִישׁ אֶת־עַבְדּוֹ וְאִישׁ

מצודת דוד

לשלח איש את עבדו וגו׳: וישמעו וישלחו · קבלו על עצמן לשלוח וכן שלחו ולפי שארכו הדברים במה שאמר לשלח וגו׳ לכן חזר ואמר וישמעו וכן דרך המקרא. (יא) וישובו · אחר זה נתחרטו והחזירו את העבדים וגו׳ ותפשו בהם בחזקה להיות להם לעבדים ולשפחות: (יב) ויהי דבר ה׳ · זה הוא האמור בתחלת הענין הדבר אשר היה וגו׳ ולפי שארכו הדברים חזר לומר ויהי דבר ה׳: (יג) ביום הוציאי · בעת הוציאי וגו׳ ועל מעמד הר סיני יאמר שאז כרת ברית על כל המצות בכללן: (יד) מקץ · ר״ל מתחלת כי הראש יקרא קצה כמו הסוף: שבע שנים · לימי עבודתו וכאשר יפרש אחריו ועבדך שש שנים ואח״כ תשלחו חפשי: ולא שמעו · אל המצוה ההיא והלאוה: (טו) ותשובו · ואתם שבתם בתשובה היום וגו׳: לרעהו · לעבדו העברי: אשר נקרא שמי עליו · כי נקרא בית ה׳: (טז) ותחללו את שמי · בשבועת שקרים: ותשיבו ·

מצודת ציון

ענין קבלת דברים: (יא) ויכבשום · ענין התפיסה בחזקה כמו ויש מבנותינו נכבשות (נחמיה ה׳): (טז) ותחללו · מל׳ חלול: לנפשם · ענין רצון כמו אם יש את נפשכם (בראשית כ״ג):

אֶת־שִׁפְחָתוֹ אֲשֶׁר־שִׁלַּחְתֶּם חָפְשִׁים לְנַפְשָׁם וַתִּכְבְּשׁוּ אֹתָם
לִהְיוֹת לָכֶם לַעֲבָדִים וְלִשְׁפָחוֹת׃ יז לָכֵן כֹּה־אָמַר יְהוָה
אַתֶּם לֹא־שְׁמַעְתֶּם אֵלַי לִקְרֹא דְרוֹר אִישׁ לְאָחִיו וְאִישׁ
לְרֵעֵהוּ הִנְנִי קֹרֵא לָכֶם דְּרוֹר נְאֻם־יְהוָה אֶל־הַחֶרֶב אֶל־
הַדֶּבֶר וְאֶל־הָרָעָב וְנָתַתִּי אֶתְכֶם לְזַוֲעָה לזועה קרי לְכֹל
מַמְלְכוֹת הָאָרֶץ׃ יח וְנָתַתִּי אֶת־הָאֲנָשִׁים הָעֹבְרִים
אֶת־בְּרִתִי אֲשֶׁר לֹא־הֵקִימוּ אֶת־דִּבְרֵי הַבְּרִית אֲשֶׁר כָּרְתוּ
לְפָנָי הָעֵגֶל אֲשֶׁר כָּרְתוּ לִשְׁנַיִם וַיַּעַבְרוּ בֵּין בְּתָרָיו׃
יט שָׂרֵי יְהוּדָה וְשָׂרֵי יְרוּשָׁלַם הַסָּרִסִים וְהַכֹּהֲנִים וְכֹל
עַם הָאָרֶץ הָעֹבְרִים בֵּין בִּתְרֵי הָעֵגֶל׃ כ וְנָתַתִּי אוֹתָם
בְּיַד אֹיְבֵיהֶם וּבְיַד מְבַקְשֵׁי נַפְשָׁם וְהָיְתָה נִבְלָתָם לְמַאֲכָל

רש"י

על שהחזירו את העבדים : (יז) הנני קורא לכם דרור · מאתי שאיני אדון לכם להציל ותהיו הפקר אל החרב ואל הרעב : (יח) העגל אשר כרתו לשנים · כשהחזירו וכבשום כרתו כולם ברית למרוד במקום וכרתו עגל לשנים ועברו בין בתריו למרוד בו והיא היתה ברית חזקה וגמורה לאמר ככה יבתר

מצודת ציון

(יז) לזועה · ענין חרדה : (יח) העוברים · המבטלים : הקימו · מלשון קיום : בתריו · חלקיו כמו ואת הצפור לא בתר (שם ט"ו) : (יט) הסריסים · מין שררה : העוברים · מלשון העברה :

מצודת דוד

והחזרתם לקחת איש את עבדו וגו' : לנפשם · ללכת לרצונם : ותכבשו · ותפשתם בהם בחזקה : (יז) לקרא דרור · ר"ל להתקיים קריאת הדרור : הנני קורא לכם דרור · ר"ל אתן אתכם חפשים ממני להיות מופקרים אל החרב וגו' ולא אהיה עוד האדון עליכם למנוע אתכם מידיהם : לזועה לכל ממלכות הארץ · ר"ל כולם יחרידו אתכם : (יח) אשר לא הקימו · כפל הדבר במ"ש : אשר כרתו לפני · וחוזר ומפרש שכרתו העגל לשני חלקים ועברו בין החלקים כי כן היה דרך כורתי ברית וכמ"ש בברית בין הבתרים ויבתר אותם בתוך וגו' והנה תנור עשן ולפיד אש אשר עבר בין הגזרים האלה (בראשית ט"ו) והוא היה שלוחו של מקום : (יט) שרי יהודה · והם שרי יהודה וגו' אשר עברו בין בתרי העגל : (כ) ונתתי · לפי שאמרנו הדברים

לְעוֹף הַשָּׁמַיִם וּלְבֶהֱמַת הָאָרֶץ׃ כא וְאֶת־צִדְקִיָּהוּ מֶלֶךְ־
יְהוּדָה וְאֶת־שָׂרָיו אֶתֵּן בְּיַד אֹיְבֵיהֶם וּבְיַד מְבַקְשֵׁי נַפְשָׁם
וּבְיַד חֵיל מֶלֶךְ בָּבֶל הָעֹלִים מֵעֲלֵיכֶם׃ כב הִנְנִי מְצַוֶּה נְאֻם־
יְהוָה וַהֲשִׁבֹתִים אֶל־הָעִיר הַזֹּאת וְנִלְחֲמוּ עָלֶיהָ וּלְכָדוּהָ
וּשְׂרָפֻהָ בָאֵשׁ וְאֶת־עָרֵי יְהוּדָה אֶתֵּן שְׁמָמָה מֵאֵין יֹשֵׁב׃
לה א הַדָּבָר אֲשֶׁר־הָיָה אֶל־יִרְמְיָהוּ מֵאֵת יְהוָה בִּימֵי
יְהוֹיָקִים בֶּן־יֹאשִׁיָּהוּ מֶלֶךְ יְהוּדָה לֵאמֹר׃ ב הָלוֹךְ אֶל־
בֵּית הָרֵכָבִים וְדִבַּרְתָּ אוֹתָם וַהֲבִיאוֹתָם בֵּית יְהוָה אֶל־
אַחַת הַלְּשָׁכוֹת וְהִשְׁקִיתָ אוֹתָם יָיִן׃ ג וָאֶקַּח אֶת־יַאֲזַנְיָה
בֶן־יִרְמְיָהוּ בֶּן־חֲבַצִּנְיָה וְאֶת־אֶחָיו וְאֶת־כָּל־בָּנָיו וְאֵת
כָּל־בֵּית הָרֵכָבִים׃ ד וָאָבִא אֹתָם בֵּית יְהוָה אֶל־לִשְׁכַּת
בְּנֵי חָנָן בֶּן־יִגְדַּלְיָהוּ אִישׁ הָאֱלֹהִים אֲשֶׁר־אֵצֶל לִשְׁכַּת
הַשָּׂרִים אֲשֶׁר מִמַּעַל לְלִשְׁכַּת מַעֲשֵׂיָהוּ בֶן־שַׁלֻּם שֹׁמֵר

רש״י

ויחלק העובר עליה: (כא) העולים מעליכם · מפני חיל פרעה שיצא ממצרים כמו שמפורש בספר זה (ל״ז): (כב) הנני מצוה · ושב חיל פרעה למצרים והכשדים ישובו עליכם: **לה** (ב) אל בית הרכבים · בני יונדב בן רכב ומבני יתרו היו: (ד) איש האלהים · נביא דה׳: שומר הסף ·

מצודת דוד

(כא) וביד חיל וגו׳ · חזר לומר ונתתי אותם למאכל וגו׳ כי לא יקברום על כי ירבו מאד: ולבהמת הארץ · לחית הארץ כי חיה בכלל בהמה: (כא) וביד חיל וגו׳ · הם האויבים ומבקשי נפשם והוא כפל ענין במ״ש: העולים מעליכם · אשר נסתלקו מעליכם בשמעם שבאו מצרים לעזור לכם כמ״ש וחיל פרעה יצא ממצרים וישמעו הכשדים וגו׳ ויעלו מעל ירושלים (לקמן ל״ז): (כב) הנני מצוה · ר״ל אעיר לבם: והשיבותים · אשיב לפה את חיל מלך בבל: **לה** (ב) בית הרכבים · הם בני יונדב בן רכב ומזרע יתרו היו: בית ה׳ · אל בית ה׳: אל אחת הלשכות · אל אחת מן הלשכות: והשקית · השתדל להשקותם יין: (ד) איש האלהים · נביא ה׳: אשר אצל · הלשכה ההיא היתה אצל הלשכה אשר

מצודת ציון

(כא) העולים · ענין סלוק כמו ויעלו מעל ירושלים (לקמן ל״ז): **לה** (ב) הלשכות · ענין חדר: (ד) שומר הסף · שומר מזוזות

הַסַּף׃ ה וָאֶתֵּן לִפְנֵי ׀ בְּנֵי בֵית־הָרֵכָבִים גְּבִעִים מְלֵאִים
יַיִן וְכֹסוֹת וָאֹמַר אֲלֵיהֶם שְׁתוּ־יָיִן׃ ו וַיֹּאמְרוּ לֹא
נִשְׁתֶּה־יָּיִן כִּי יוֹנָדָב בֶּן־רֵכָב אָבִינוּ צִוָּה עָלֵינוּ לֵאמֹר לֹא
תִשְׁתּוּ־יַיִן אַתֶּם וּבְנֵיכֶם עַד־עוֹלָם׃ ז וּבַיִת לֹא־תִבְנוּ
וְזֶרַע לֹא־תִזְרָעוּ וְכֶרֶם לֹא־תִטָּעוּ וְלֹא יִהְיֶה לָכֶם כִּי
בָּאֳהָלִים תֵּשְׁבוּ כָּל־יְמֵיכֶם לְמַעַן תִּחְיוּ יָמִים רַבִּים עַל־פְּנֵי
הָאֲדָמָה אֲשֶׁר אַתֶּם גָּרִים שָׁם׃ ח וַנִּשְׁמַע בְּקוֹל יְהוֹנָדָב
בֶּן־רֵכָב אָבִינוּ לְכֹל אֲשֶׁר צִוָּנוּ לְבִלְתִּי שְׁתוֹת־יַיִן כָּל־
יָמֵינוּ אֲנַחְנוּ נָשֵׁינוּ בָּנֵינוּ וּבְנֹתֵינוּ׃ ט וּלְבִלְתִּי בְּנוֹת בָּתִּים
לְשִׁבְתֵּנוּ וְכֶרֶם וְשָׂדֶה וָזֶרַע לֹא יִהְיֶה־לָּנוּ׃ י וַנֵּשֶׁב
בָּאֳהָלִים וַנִּשְׁמַע וַנַּעַשׂ כְּכֹל אֲשֶׁר־צִוָּנוּ יוֹנָדָב אָבִינוּ׃

פתח בס"פ

רש"י

אמרכלא טרשורי"ר בלע"ז : (ז) באהלים תשבו · במדברות אשר אתם גרים

מצודת ציון

השער: כי סף הוא מזוזה וכן הכהנים שומרי הסף (מ"ב י"ב) : (ה) גביעים · הם כעין כוסות וגדולים מהם ובהם מביאים היין וכן ואת גביעי גביע הכסף (בראשית מ"ד): (ו) גרים · דרים כמו עם לבן גרתי

מצודת דוד

השרים אוספים שמה וממעל ללשכת מעשיהו : (ה) וכוסות · לשפוך בהם יין מהגביעים לשתות מהם:(ו)אבינו · ר"ל ראש המשפחה : עד עולם · עד סוף כל הדורות : (ז) ולא יהיה לכם · אף בקנין או במתנה לא יהיה לכם בית בנוי ושדה זרוע וכרם נטוע : באהלים · הנטוים על פני השדה שאפשר להעתיקם ממקום למקום: למען תחיו וגו' · כי בית ושדה וכרם יש בהם סבה המעכבת את האדם במקום ההם ולפעמים יאבד עם אנשי המקום ההוא אבל היושב באהלים ואין לו שדה וכרם בקל יוכל להעתיק ממקום למקום (וטעם מניעת שתיית היין לא הוצרך לפרש כי ידוע הוא שמביא למעשים מגונים) : אשר אתם גרים שם · במקום נטיית האהלים : (ח) ונשמע בקול · ר"ל קבלנו מאמריו : בנינו ובנותינו · ר"ל אף הקטנים והקטנות : (ט) לשבתנו · לשבת אנחנו בהם : וזרע · ר"ל כל מין זרע אף גן זרוע : (י) ונשב · עד עתה ישבנו באהלים · ונשמע ונעש · ר"ל כמו שקבלנו על עצמנו

יא וַיְהִי בַּעֲלוֹת נְבוּכַדְרֶאצַּר מֶלֶךְ־בָּבֶל אֶל־הָאָרֶץ
וַנֹּאמֶר בֹּאוּ וְנָבוֹא יְרוּשָׁלַםִ מִפְּנֵי חֵיל הַכַּשְׂדִּים וּמִפְּנֵי חֵיל
אֲרָם וַנֵּשֶׁב בִּירוּשָׁלָםִ׃ יב וַיְהִי דְּבַר־יְהוָה אֶל־יִרְמְיָהוּ
לֵאמֹר׃ יג כֹּה־אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל הָלֹךְ
וְאָמַרְתָּ לְאִישׁ יְהוּדָה וּלְיֹשְׁבֵי יְרוּשָׁלָםִ הֲלוֹא תִקְחוּ מוּסָר
לִשְׁמֹעַ אֶל־דְּבָרַי נְאֻם־יְהוָה׃ יד הוּקַם אֶת־דִּבְרֵי יְהוֹנָדָב
בֶּן־רֵכָב אֲשֶׁר־צִוָּה אֶת־בָּנָיו לְבִלְתִּי שְׁתוֹת־יַיִן וְלֹא שָׁתוּ
עַד־הַיּוֹם הַזֶּה כִּי שָׁמְעוּ אֵת מִצְוַת אֲבִיהֶם וְאָנֹכִי דִּבַּרְתִּי
אֲלֵיכֶם הַשְׁכֵּם וְדַבֵּר וְלֹא שְׁמַעְתֶּם אֵלָי׃ טו וָאֶשְׁלַח
אֲלֵיכֶם אֶת־כָּל־עֲבָדַי הַנְּבִאִים ׀ הַשְׁכֵּים וְשָׁלֹחַ ׀ לֵאמֹר
שֻׁבוּ־נָא אִישׁ מִדַּרְכּוֹ הָרָעָה וְהֵיטִיבוּ מַעַלְלֵיכֶם וְאַל־
תֵּלְכוּ אַחֲרֵי אֱלֹהִים אֲחֵרִים לְעָבְדָם וּשְׁבוּ אֶל־הָאֲדָמָה

רש"י

עם ולא היה להם חלק בארץ שבני גרים היו: (יא) ויהי בעלות נבוכדראצר. על כרחנו באנו העיר לכך עכשיו אנו יושבים בבתים:

מצודת דוד

כן עשינו ככל אשר וגו': (יא) ויהי בעלות. ר"ל ומה שנשב עתה בבתי העיר הסבה היא כי בעלות נ"נ אל הארץ (וזהו מה שעלה בימי יהויקים כמ"ש במ"ב כ"ד) אז אמרנו אנו נאלו בואו ונבוא לירושלים מפחד הכשדים ואנשי ארם אשר עמהם לבל ישללו אותנו ולכן נשב בירושלים: (יג) לאיש יהודה. לאנשי יהודה: הלוא תקחו מוסר. ר"ל באמת מהדבר הזה יש לכם ללמוד לשמוע אל דברי: (יד) הוקם. הנה נתקיים את דברי יהונדב וגו': ולא שתו. והנה הם לא שתו (ולא אמר מה שמנעו לקחת בית ושדה וכרם כי מניעת שתיית היין ראו בעיניהם ולא כן אלו): כי שמעו. ר"ל לא מנעו מרצון נפשם כי אם לשמוע מצות אביהם: השכם. ר"ל בזריזות רב בהשכמה אני מדבר אליכם על ידי הנביאים ועכ"ז לא שמעתם: (טו) ואשלח. ר"ל ואחר שעברתם על דברי שלחתי אליכם הנביאים בהשכמה ובזריזות לאמר שובו עתה כל איש מדרכו הרעה ומעתה היטיבו מעלליכם: ושבו. ואז תשבו על

מצודת ציון

(בראשית ל"ב): (טו) נא. עתה: מעלליכם. מעשיכם:

האדמה

אֲשֶׁר־נָתַתִּי לָכֶם וְלַאֲבֹתֵיכֶם וְלֹא הִטִּיתֶם אֶת־אָזְנְכֶם וְלֹא
שְׁמַעְתֶּם אֵלָי : טז כִּי הֵקִימוּ בְּנֵי יְהוֹנָדָב בֶּן־רֵכָב אֶת־
מִצְוַת אֲבִיהֶם אֲשֶׁר צִוָּם וְהָעָם הַזֶּה לֹא שָׁמְעוּ אֵלָי :
יז לָכֵן כֹּה־אָמַר יְהוָה אֱלֹהֵי צְבָאוֹת אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל הִנְנִי
מֵבִיא אֶל־יְהוּדָה וְאֶל כָּל־יוֹשְׁבֵי יְרוּשָׁלִַם אֵת כָּל־הָרָעָה
אֲשֶׁר דִּבַּרְתִּי עֲלֵיהֶם יַעַן דִּבַּרְתִּי אֲלֵיהֶם וְלֹא שָׁמֵעוּ
וָאֶקְרָא לָהֶם וְלֹא עָנוּ : יח וּלְבֵית הָרֵכָבִים אָמַר יִרְמְיָהוּ
כֹּה־אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל יַעַן אֲשֶׁר שְׁמַעְתֶּם
עַל־מִצְוַת יְהוֹנָדָב אֲבִיכֶם וַתִּשְׁמְרוּ אֶת־כָּל־מִצְוֺתָיו
וַתַּעֲשׂוּ כְּכֹל אֲשֶׁר־צִוָּה אֶתְכֶם : יט לָכֵן כֹּה־אָמַר יְהוָה
צְבָאוֹת אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל לֹא־יִכָּרֵת אִישׁ לְיוֹנָדָב בֶּן־רֵכָב
עֹמֵד לְפָנַי כָּל־הַיָּמִים : לו א וַיְהִי בַּשָּׁנָה הָרְבִעִית
לִיהוֹיָקִים בֶּן־יֹאשִׁיָּהוּ מֶלֶךְ יְהוּדָה הָיָה הַדָּבָר הַזֶּה אֶל־
יִרְמְיָהוּ מֵאֵת יְהוָה לֵאמֹר : ב קַח־לְךָ מְגִלַּת־סֵפֶר וְכָתַבְתָּ
אֵלֶיהָ אֵת כָּל־הַדְּבָרִים אֲשֶׁר־דִּבַּרְתִּי אֵלֶיךָ עַל־יִשְׂרָאֵל

מצודת ציון | מצודת דוד

(יט) לא יכרת · לא יפסק : כהדמה וגו' : (טז) כי הקימו · ר"ל
ובעבור כי בני יהונדב הקימו מצות
אביהם והעם הזה לא שמעו אלי ולא למדו מהם : (יז) לכן · הואיל וגם
שמעו ולא למדו מהם לכן וגו' : אשר דברתי עליהם · הפורעניות
שיעדתי על ידי הנביאים : יען · בעבור שדברתי עליהם דברי ולא
שמעו : ואקרא להם · לשוב אלי : (יח) אשר שמעתם · לקבל מאמריו :
על מצות · אל מצות : ותשמרו · ר"ל שמרתם בלב ולא שכחתם בהם :
ותעשו · וגם עשיתם ככל אשר צוה אתכם עם כי רבים המה : (יט) לא
יכרת וגו' · ר"ל לא יהיה נפסק מזרע יונדב מלהיות איש מהם עומד לפני
כל הימים כלומר עד עולם יהיו מהם יושבים בסנהדרין ומורים בדברי
תורה כן אחז"ל או שיהיו יראי ה' ותושבי שמו ונכנעים לעבודתו :
לו (ב) מגלת ספר · הקלף קרוי מגלה והספר כתובה קרויה מגלת
ספר וקראה ע"ש סופה כי כשלקחה עדיין לא כתב בה וכן ומחני קמת
(ישעיה מ"ו) : אליה · כמו עליה : את כל הדברים · אמז"ל מזאת היתה

וְעַל־יְהוּדָה וְעַל־כָּל־הַגּוֹיִם מִיּוֹם דִּבַּרְתִּי אֵלֶיךָ מִימֵי
יֹאשִׁיָּהוּ וְעַד הַיּוֹם הַזֶּה׃ ג אוּלַי יִשְׁמְעוּ בֵּית יְהוּדָה אֵת
כָּל־הָרָעָה אֲשֶׁר אָנֹכִי חֹשֵׁב לַעֲשׂוֹת לָהֶם לְמַעַן יָשׁוּבוּ
אִישׁ מִדַּרְכּוֹ הָרָעָה וְסָלַחְתִּי לַעֲוֺנָם וּלְחַטָּאתָם׃ ד וַיִּקְרָא
יִרְמְיָהוּ אֶת־בָּרוּךְ בֶּן־נֵרִיָּה וַיִּכְתֹּב בָּרוּךְ מִפִּי יִרְמְיָהוּ אֵת
כָּל־דִּבְרֵי יְהוָה אֲשֶׁר־דִּבֶּר אֵלָיו עַל־מְגִלַּת־סֵפֶר׃ ה וַיְצַוֶּה
יִרְמְיָהוּ אֶת־בָּרוּךְ לֵאמֹר אֲנִי עָצוּר לֹא אוּכַל לָבוֹא בֵּית
יְהוָה׃ ו וּבָאתָ אַתָּה וְקָרָאתָ בַמְּגִלָּה אֲשֶׁר־כָּתַבְתָּ מִפִּי
אֶת־דִּבְרֵי יְהוָה בְּאָזְנֵי הָעָם בֵּית יְהוָה בְּיוֹם צוֹם וְגַם
בְּאָזְנֵי כָל־יְהוּדָה הַבָּאִים מֵעָרֵיהֶם תִּקְרָאֵם׃ ז אוּלַי תִּפֹּל

רש״י

לו (ה) עצור · בבית הכלא :

מצודת דוד

מגלת איכה ומה שאמר את כל הדברים וגו' · רצה לומר שיזכיר בה את כל המאורעות רעות אשר יעד מאז על ישראל ועל יהודה אשר כן באו וגם היעודים העתידים לבוא על כל העובדי כוכבים בעת יקח מהם נקמת עמו וכמ"ש תבוא כל רעתם וגו' (איכה א') וכן נאמר שישי ושמחי בת אדום וגו' (שם ד') והדומים : מיום דברתי · ר"ל כל היעודים אשר דברתי אליך מיום שהתחלתי לדבר אליך והוא מימי יאשיהו ועד היום הזה את כולם תזכור בה : (ג) אולי ישמעו · ר"ל כשתזכיר במגלה ההיא כאלו כבר נעשו היעודים ההם אולי יתבוננו את כל הרעה וגו' ויהיה תועלת בדבר למען ישובו כל איש מדרכו הרעה ואז אסלח לעונם ולא תבוא א"כ הרעה ההיא : (ד) מפי ירמיהו · ר"ל ירמיה אמר הדברים מפיו וברוך היה כותב בספר : את כל דברי ה' · ר"ל כפי כל הענין אשר צוה לו ה' : על מגלת ספר · מוסב על ויכתוב לומר שברוך כתבם על מגלת ספר : (ה) אני עצור · אני כלוא במאסר ולא אוכל לבוא בעצמי בבית ה' (כי גם יהויקים כלאו במאסר עם כי לא נזכר) : (ו) את דברי ה' · ר"ל הענין אשר צוה לו ה' וגם לפי שירמיה אמרם ברוה"ק יקראו דברי ה' עם כי לא אמרם בנבואה ממש : ביום צום · כי אז יתקבצו שמה עם רב מירושלים ומערי יהודה : (ז) אולי · כשישמעו

מצודת ציון

לו (ה) עצור · כלוא כמו והוא עודנו עצור (לעיל ל"ג): (ו) צום · תענית : (ז) תפול · ענין נטיה וכן ותפול מעל הגמל (בראשית כ"ד) :

הדברים

תְּחִנָּתָם֙ לִפְנֵ֣י יְהוָ֔ה וְיָשֻׁ֕בוּ אִ֖ישׁ מִדַּרְכּ֣וֹ הָרָעָ֑ה כִּֽי־גָד֤וֹל
הָאַף֙ וְהַ֣חֵמָ֔ה אֲשֶׁר־דִּבֶּ֥ר יְהוָ֖ה אֶל־הָעָ֥ם הַזֶּֽה׃ ח וַיַּ֗עַשׂ
בָּר֙וּךְ֙ בֶּן־נֵ֣רִיָּ֔ה כְּכֹ֥ל אֲשֶׁר־צִוָּ֖הוּ יִרְמְיָ֣הוּ הַנָּבִ֑יא לִקְרֹ֥א
בַסֵּ֛פֶר דִּבְרֵ֥י יְהוָ֖ה בֵּ֥ית יְהוָֽה׃ ט וַיְהִ֣י בַשָּׁנָ֣ה הַ֠חֲמִשִׁית
לִיהוֹיָקִ֨ים בֶּן־יֹאשִׁיָּ֤הוּ מֶֽלֶךְ־יְהוּדָה֙ בַּחֹ֣דֶשׁ הַתְּשִׁעִ֔י קָֽרְא֨וּ
צ֜וֹם לִפְנֵ֣י יְהוָ֗ה כָּל־הָעָם֙ בִּירוּשָׁלִָ֔ם וְכָל־הָעָ֗ם הַבָּאִ֛ים
מֵעָרֵ֥י יְהוּדָ֖ה בִּירוּשָׁלִָֽם׃ י וַיִּקְרָ֨א בָר֤וּךְ בַּסֵּ֙פֶר֙ אֶת־דִּבְרֵ֣י
יִרְמְיָ֔הוּ בֵּ֖ית יְהוָ֑ה בְּלִשְׁכַּ֡ת גְּמַרְיָ֣הוּ בֶן־שָׁפָ֣ן הַסֹּפֵ֡ר בֶּחָצֵ֣ר
הָ֠עֶלְיוֹן פֶּ֣תַח שַׁ֤עַר בֵּית־יְהוָה֙ הֶֽחָדָ֔שׁ בְּאָזְנֵ֖י כָּל־הָעָֽם׃
יא וַֽיִּשְׁמַ֞ע מִכָ֧יְהוּ בֶן־גְּמַרְיָ֛הוּ בֶּן־שָׁפָ֖ן אֶת־כָּל־דִּבְרֵ֣י
יְהוָ֑ה מֵעַ֖ל הַסֵּֽפֶר׃ יב וַיֵּ֨רֶד בֵּית־הַמֶּ֜לֶךְ עַל־לִשְׁכַּ֣ת
הַסֹּפֵ֗ר וְהִנֵּה־שָׁם֙ כָּל־הַשָּׂרִ֣ים יוֹשְׁבִ֔ים אֱלִישָׁמָ֣ע הַסֹּפֵ֡ר
וּדְלָיָ֣הוּ בֶן־שְׁמַעְיָ֡הוּ וְאֶלְנָתָ֣ן בֶּן־עַכְבּ֡וֹר וּגְמַרְיָ֣הוּ בֶן־שָׁפָ֣ן
וְצִדְקִיָּ֣הוּ בֶן־חֲנַנְיָ֔הוּ וְכָל־הַשָּׂרִֽים׃ יג וַיַּגֵּ֤ד לָהֶם֙ מִֽכָיְ֔הוּ
אֵ֚ת כָּל־הַדְּבָרִ֖ים אֲשֶׁ֣ר שָׁמֵ֑עַ בִּקְרֹ֥א בָר֛וּךְ בַּסֵּ֖פֶר בְּאָזְנֵ֥י
הָעָֽם׃ יד וַיִּשְׁלְח֣וּ כָל־הַ֠שָּׂרִים אֶל־בָּר֜וּךְ אֶת־יְהוּדִ֣י בֶּן־
נְתַנְיָ֣הוּ בֶּן־שֶׁלֶמְיָ֣הוּ בֶן־כּוּשִׁי֮ לֵאמֹר֒ הַמְּגִלָּ֗ה אֲשֶׁר֩ קָרָ֨את

רש"י

(י) פתח שער בית ה' החדש · הוא שער המזרחי כן תירגם יונתן :

מצודת דוד

הדברים האלה אולי יכנע לבם ותפול תחנתם וגו' : אל העם · על העם : (ט) קראו צום · גזרו תענית והכריזו ברבים : כל העם בירושלים וגו' · ר"ל אנשי ירושלים ואנשי ערי יהודה אשר באו אז והיו בירושלים : (י) את דברי ירמיהו · מה שדבר ברוה"ק : בחצר העליון · היא עזרת הכהנים שעמדה במעלה ההר מול עזרת ישראל : פתח שער · ר"ל הלשכה שהיא עומדת בתוך השער : החדש · יתכן שנפל וחדשו אותו בבנין : (יא) את כל דברי ה' · האמורים ברוח הקודש : מעל הספר · הנקראים מעל הספר : (יב) על

לשכת

בָּהּ בְּאָזְנֵי הָעָם קָחֶנָּה בְיָדְךָ וָלֵךְ וַיִּקַּח בָּרוּךְ בֶּן־נֵרִיָּהוּ
אֶת־הַמְּגִלָּה בְּיָדוֹ וַיָּבֹא אֲלֵיהֶם׃ טו וַיֹּאמְרוּ אֵלָיו שֵׁב
נָא וּקְרָאֶנָּה בְּאָזְנֵינוּ וַיִּקְרָא בָרוּךְ בְּאָזְנֵיהֶם׃ טז וַיְהִי
כְּשָׁמְעָם אֶת־כָּל־הַדְּבָרִים פָּחֲדוּ אִישׁ אֶל־רֵעֵהוּ וַיֹּאמְרוּ
אֶל־בָּרוּךְ הַגֵּיד נַגִּיד לַמֶּלֶךְ אֵת כָּל־הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה׃
יז וְאֶת־בָּרוּךְ שָׁאֲלוּ לֵאמֹר הַגֶּד־נָא לָנוּ אֵיךְ כָּתַבְתָּ אֶת־
כָּל־הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה מִפִּיו׃ יח וַיֹּאמֶר לָהֶם בָּרוּךְ מִפִּיו
יִקְרָא אֵלַי אֵת כָּל־הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה וַאֲנִי כֹּתֵב עַל־הַסֵּפֶר
בַּדְּיוֹ׃ יט וַיֹּאמְרוּ הַשָּׂרִים אֶל־בָּרוּךְ לֵךְ הִסָּתֵר אַתָּה
וְיִרְמְיָהוּ וְאִישׁ אַל־יֵדַע אֵיפֹה אַתֶּם׃ כ וַיָּבֹאוּ אֶל־
הַמֶּלֶךְ חָצֵרָה וְאֶת־הַמְּגִלָּה הִפְקִדוּ בְּלִשְׁכַּת אֱלִישָׁמָע
הַסֹּפֵר וַיַּגִּידוּ בְּאָזְנֵי הַמֶּלֶךְ אֵת כָּל־הַדְּבָרִים׃ כא וַיִּשְׁלַח

רש"י

(טז) הגיד נגיד למלך · אולי ישמע : (כ) חצרה · אל החצר

מצודת דוד

לשכת · אל לשכת : (יד) ולך · ר"ל לך ממקומך ובוא אלינו : (טז) פחדו איש אל רעהו · פחדו לשמוע הדבר מלפני המלך כי כל אחד פחד מרעהו שלא יגלה הוא ויאשם המעלים על בלי הגיד לו : הגיד נגיד למלך · דע לך שנגיד הדברים לפני המלך : (יז) איך כתבת וגו' מפיו · ר"ל איך היה הכתיבה מפיו וכאומר אם ירמיה אמר מפיו גם פרטי הדברים כמו שהם וא"כ יש לחשוב הרבה גם על הפרטים או שאמר רק כללות הענין ואתה סדרת הפרטים ואין לחשוב עליהם כ"כ : (יח) מפיו וגו' · ר"ל כל פרטי הדברים קרא אלי מפיו ובעת שקרא כתבתי על הספר בדיו וכאומר לא המתנתי עד שיגמור כל דבריו אלא מיד כשאמר דבר כתבתיו למען לא אשנה דבר ממה שסדר הוא ולא שמתי דבר במגלה ההיא אלא הדיו והכתיבה בלבד : על הספר · קראו ספר ע"ש סופו שאחר הכתיבה נעשה ספר : (יט) לך הסתר וגו' · כי פן יבקש המלך להרוג אתכם : ואיש אל ידע · כי פן יגלה למלך : (כ) חצרה · אל חצר:

מצודת ציון

(יח) בדיו · מי השחור העשוי לכתיבה : (יט) איפה · איה פה : (כ) הפקידו · מלשון פקדון וגניזה : האח · כן שם הכלי שמבערין בו האש : מבוערת ·

הַמֶּלֶךְ אֶת־יְהוּדִי לָקַחַת אֶת־הַמְּגִלָּה וַיִּקָּחֶהָ מִלִּשְׁכַּת
אֱלִישָׁמָע הַסֹּפֵר וַיִּקְרָאֶהָ יְהוּדִי בְּאָזְנֵי הַמֶּלֶךְ וּבְאָזְנֵי כָּל־
הַשָּׂרִים הָעֹמְדִים מֵעַל הַמֶּלֶךְ : כב וְהַמֶּלֶךְ יוֹשֵׁב בֵּית
הַחֹרֶף בַּחֹדֶשׁ הַתְּשִׁיעִי וְאֶת־הָאָח לְפָנָיו מְבֹעָרֶת :
כג וַיְהִי ׀ כִּקְרֹא יְהוּדִי שָׁלֹשׁ דְּלָתוֹת וְאַרְבָּעָה יִקְרָעֶהָ
בְּתַעַר הַסֹּפֵר וְהַשְׁלֵךְ אֶל־הָאֵשׁ אֲשֶׁר אֶל־הָאָח עַד־תֹּם
כָּל־הַמְּגִלָּה עַל־הָאֵשׁ אֲשֶׁר עַל־הָאָח : כד וְלֹא פָחֲדוּ וְלֹא
קָרְעוּ אֶת־בִּגְדֵיהֶם הַמֶּלֶךְ וְכָל־עֲבָדָיו הַשֹּׁמְעִים אֵת כָּל־
הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה : כה וְגַם אֶלְנָתָן וּדְלָיָהוּ וּגְמַרְיָהוּ הִפְגִּעוּ

רש"י

כל תיבה שצריכה למ"ד בתחלתה הטיל לה ה"א בסופה : (כב) ואת האח · פירשו רבותינו עצים על שם שנדלקים באחוה (כלומר שנדלקים זה מזה כאחים שמסבים זה לזה שה"א) ולפי פשוטו משמע שהוא כלי שמבערין עליו אור לפני השרים : (כג) שלש דלתות · רבותינו אמרו מגלת קינות היתה קראו לפניו איכה בכו תבכה גלתה יהודה דרכי ציון אבלות בכל זה לא חש אמר אני מלך על הנותרים בציון וכיון שקרא היו צריה לראש אמר מעכשיו איני מלך מיד ויקרעה בתער הסופר : יקרעה · כמו קרעה : (כה) הפגיעו ·

מצודת ציון

דולקת : (כג) דלתות · הוא לשון שאלה על הפסוקים : בתער · סכין חריף ושנון : תום · ענין השלמה : (כה) הפגיעו · ענין תחנה ובקשה

מצודת דוד

אצל המלך : (כא) מעל המלך · סמוכים אל המלך : (כב) בית החורף · בבית העשוי לשבת בו בחורף כי הדבר היה בחודש התשיעי והוא כסליו ואז הזמן קר : ואת האח · הכלי העשויה להדליק בה האש היתה לפניו מבוערת להתחמם נגדה : (כג) שלש דלתות וארבעה · ר"ל כשקרא שלשה פסוקים וגמר לקרות הרביעי : יקרעה · היה קורע וחותך אותה בתער הסופר והיה משליך על האש אשר על האח ואז"ל כשקרא לפניו איכה ישבה וגו' בכו תבכה וגו' גלתה יהודה וגו' דרכי ציון וגו' עדיין לא חש כי אמר אעפ"כ אני מלך על הנשארים וכשקרא לפניו פסוק היו צריה לראש אמר א"כ מעתה איני מלך מיד קרעה ושרפה : עד תום · היה קורע ומשליך עד שהשלים להשליך את כל המגלה על האש וגו' : (כד) ולא פחדו · מהדברים הנאמרים במגלה ולא קרעו בגדיהם דרך צער ואבל כאשר היה מהראוי : המלך · ר"ל לא המלך ולא כל עבדיו וגו' : (כה) וגם · ר"ל ועם כי אלנתן וגו'

בַּמֶּלֶךְ לְבִלְתִּי שְׂרֹף אֶת־הַמְּגִלָּה וְלֹא שָׁמַע אֲלֵיהֶם׃
כו וַיְצַוֶּה הַמֶּלֶךְ אֶת־יְרַחְמְאֵל בֶּן־הַמֶּלֶךְ וְאֶת־שְׂרָיָהוּ בֶן־
עַזְרִיאֵל וְאֶת־שֶׁלֶמְיָהוּ בֶּן־עַבְדִיאֵל לָקַחַת אֶת־בָּרוּךְ
הַסֹּפֵר וְאֵת יִרְמְיָהוּ הַנָּבִיא וַיַּסְתִּרֵם יְהוָה׃ כז וַיְהִי דְבַר־
יְהוָה אֶל־יִרְמְיָהוּ אַחֲרֵי ׀ שְׂרֹף הַמֶּלֶךְ אֶת־הַמְּגִלָּה וְאֶת־
הַדְּבָרִים אֲשֶׁר כָּתַב בָּרוּךְ מִפִּי יִרְמְיָהוּ לֵאמֹר׃ כח שׁוּב
קַח־לְךָ מְגִלָּה אַחֶרֶת וּכְתֹב עָלֶיהָ אֵת כָּל־הַדְּבָרִים
הָרִאשֹׁנִים אֲשֶׁר הָיוּ עַל־הַמְּגִלָּה הָרִאשֹׁנָה אֲשֶׁר שָׂרַף
יְהוֹיָקִים מֶלֶךְ־יְהוּדָה׃ כט וְעַל־יְהוֹיָקִים מֶלֶךְ־
יְהוּדָה תֹּאמַר כֹּה אָמַר יְהוָה אַתָּה שָׂרַפְתָּ אֶת־הַמְּגִלָּה
הַזֹּאת לֵאמֹר מַדּוּעַ כָּתַבְתָּ עָלֶיהָ לֵאמֹר בֹּא־יָבוֹא מֶלֶךְ־
בָּבֶל וְהִשְׁחִית אֶת־הָאָרֶץ הַזֹּאת וְהִשְׁבִּית מִמֶּנָּה אָדָם
וּבְהֵמָה׃ ל לָכֵן כֹּה־אָמַר יְהוָה עַל־יְהוֹיָקִים מֶלֶךְ יְהוּדָה
לֹא־יִהְיֶה־לּוֹ יוֹשֵׁב עַל־כִּסֵּא דָוִד וְנִבְלָתוֹ תִּהְיֶה מֻשְׁלֶכֶת
לַחֹרֶב בַּיּוֹם וְלַקֶּרַח בַּלָּיְלָה׃ לא וּפָקַדְתִּי עָלָיו וְעַל־זַרְעוֹ

מצודת ציון

כמו ופגעו לי (שם כ"ג): (כט) השבית · ענין בטול ומניעה: (ל) לחורב · ענין חמימות כמו חורב בצל עב (ישעיה כ"ה): ולקרח · ענין גלד הנקרש מן המים בימי הקור כמו משליך קרחו (תהלי' קמ"ז): (לא) ופקדתי · ענין זכרון: איש

מצודת דוד

התחננו לפניו לבל ישרוף עכ"ז לא שמע אליהם: (כו) לקחת · כי רצה להרגם על דבר המגלה: ויסתרם ה' · דרך נס היו נסתרים מעיניהם: (כז) את המגלה · ר"ל גליון שכתב והכתב עצמו: לאמר · מוסב על תחלת המקרא: (כט) ועל יהויקים · ואל יהויקים: לאמר · ר"ל כי אמרת מדוע כתבת על המגלה דברים המורים שמלך בבל ישחית את הארץ וגו': (ל) לא יהיה לו · ר"ל לא יהיה לו בן אשר יתמיד לשבת על כסא המלוכה כי יכניה בנו לא מלך כ"א ג' חדשים וי' ימים: ונבלתו וגו' · כי לא יקבר אחר מותו כי בדרך ימות כשיוליכוהו בגולה: לחורב ביום · יתבזה בשכבו ביום מול חום השמש ובלילה לקרח בצאת

וְעַל־עֲבָדָיו אֶת־עֲוֹנָם וְהֵבֵאתִי עֲלֵיהֶם וְעַל־יֹשְׁבֵי יְרוּשָׁלַםִ
וְאֶל־אִישׁ יְהוּדָה אֵת כָּל־הָרָעָה אֲשֶׁר־דִּבַּרְתִּי אֲלֵיהֶם
וְלֹא שָׁמֵעוּ׃ לב וְיִרְמְיָהוּ לָקַח׀ מְגִלָּה אַחֶרֶת וַיִּתְּנָהּ
אֶל־בָּרוּךְ בֶּן־נֵרִיָּהוּ הַסֹּפֵר וַיִּכְתֹּב עָלֶיהָ מִפִּי יִרְמְיָהוּ אֵת
כָּל־דִּבְרֵי הַסֵּפֶר אֲשֶׁר שָׂרַף יְהוֹיָקִים מֶלֶךְ־יְהוּדָה בָּאֵשׁ
וְעוֹד נוֹסַף עֲלֵיהֶם דְּבָרִים רַבִּים כָּהֵמָּה׃ לז א וַיִּמְלָךְ־
מֶלֶךְ צִדְקִיָּהוּ בֶּן־יֹאשִׁיָּהוּ תַּחַת כָּנְיָהוּ בֶּן־יְהוֹיָקִים אֲשֶׁר
הִמְלִיךְ נְבוּכַדְרֶאצַּר מֶלֶךְ־בָּבֶל בְּאֶרֶץ יְהוּדָה׃ ב וְלֹא
שָׁמַע הוּא וַעֲבָדָיו וְעַם הָאָרֶץ אֶל־דִּבְרֵי יְהוָה אֲשֶׁר דִּבֶּר
בְּיַד יִרְמְיָהוּ הַנָּבִיא׃ ג וַיִּשְׁלַח הַמֶּלֶךְ צִדְקִיָּהוּ אֶת־יְהוּכַל
בֶּן־שֶׁלֶמְיָה וְאֶת־צְפַנְיָהוּ בֶן־מַעֲשֵׂיָה הַכֹּהֵן אֶל־יִרְמְיָהוּ
הַנָּבִיא לֵאמֹר הִתְפַּלֶּל־נָא בַעֲדֵנוּ אֶל־יְהוָה אֱלֹהֵינוּ׃
ד וְיִרְמְיָהוּ בָּא וְיֹצֵא בְּתוֹךְ הָעָם וְלֹא־נָתְנוּ אֹתוֹ בֵּית

רש"י

התחננו: (לב) דברים רבים כהמה · מתחלה היו שלש אלפ"א ביתי"ן איכה ישבה איכה יעיב איכה יועם והוסיף עליהם אני הגבר שכל אות משולשת בה: לז (א) וימלך מלך · לפי שמעתה בא לספר ולומר שנתקיימו הפורעניות שנבא עד הנה התחיל לומר כן ובבא עת הפקודה שיקרבו הימים להתקיים הדברים וימלוך מלך אחר על יהודה תחת כניהו בן יהויקים וגו': (ד) וירמיהו בא ויוצא בתוך העם · כשמלך צדקיהו צוה והוציאוהו

מצודת ציון

יהודה׳ אנשי יהודה: לז (ד) נתנו · לא עזבו כמו ולא נתן סיחון (במדבר כ"א): בית הכלוא · בבית

מצודת דוד

ולא יגלדו המים מתוקף הקור: (לא) ופקדתי · אזכור עליו וגו' את עון שריפת המגלה: את כל הרעה · ר"ל הרעה האמורה בהמגלה ההיא: אשר דברתי וגו' · ר"ל על אשר דברתי אליהם דברי והמה לא שמעו לי: (לב) ועוד נוסף עליהם · מפי ירמיה היה עוד נוסף עליהם מדעתו דברים רבים כשיעור שהיה בראשונה כי מתחלה אמר שלשה אלפ"א בית"א איכה ישבה בדד איכה יעיב באפו איכה יועם זהב והוסיף עוד אני הגבר ראה עני שבות מתלתא סלקא: לז (ד) בא ויוצא וגו' ·

הַכְּלִיא הכלוא קרי : ה וְחֵיל פַּרְעֹה יָצָא מִמִּצְרָיִם וַיִּשְׁמְעוּ
הַכַּשְׂדִּים הַצָּרִים עַל־יְרוּשָׁלִַם אֶת־שִׁמְעָם וַיֵּעָלוּ מֵעַל
יְרוּשָׁלִָם : ו וַיְהִי דְּבַר־יְהוָה אֶל־יִרְמְיָהוּ הַנָּבִיא לֵאמֹר :
ז כֹּה־אָמַר יְהוָה אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל כֹּה תֹאמְרוּ אֶל־מֶלֶךְ
יְהוּדָה הַשֹּׁלֵחַ אֶתְכֶם אֵלַי לְדָרְשֵׁנִי הִנֵּה ׀ חֵיל פַּרְעֹה הַיֹּצֵא
לָכֶם לְעֶזְרָה שָׁב לְאַרְצוֹ מִצְרָיִם : ח וְשָׁבוּ הַכַּשְׂדִּים
וְנִלְחֲמוּ עַל־הָעִיר הַזֹּאת וּלְכָדֻהָ וּשְׂרָפֻהָ בָאֵשׁ : ט כֹּה ׀
אָמַר יְהוָה אַל־תַּשִּׁאוּ נַפְשֹׁתֵיכֶם לֵאמֹר הָלֹךְ יֵלְכוּ
מֵעָלֵינוּ הַכַּשְׂדִּים כִּי־לֹא יֵלֵכוּ : י כִּי אִם־הִכִּיתֶם כָּל־
חֵיל כַּשְׂדִּים הַנִּלְחָמִים אִתְּכֶם וְנִשְׁאֲרוּ־בָם אֲנָשִׁים מְדֻקָּרִים
אִישׁ בְּאָהֳלוֹ יָקוּמוּ וְשָׂרְפוּ אֶת־הָעִיר הַזֹּאת בָּאֵשׁ :

רש"י

מבית הכלא שכלאו יהויקים שצדקיהו היה צדיק ודורו רשעים ויהויקים היה רשע ודורו צדיקים : (ה) וחיל פרעה יצא ממצרים · לעזרה ליהודה : (ז) שב לארצו מצרים · בספינות היו באים ורמז הקב"ה לים והציף עליו כמו נודות ואובות (כלומר נפוחות) דומות לעורות בני אדם אמרו זה לזה מה זאת אמרו אלו אבותינו שטבעום אבותיהם של אלו שאנו הולכים לעזרתם

מצודת דוד

כי כשמלך צדקיה צוה להוציאו מבית הכלא שכלאו יהויקים ולא עזבו אותו בבית הכלא : (ה) יצא ממצרים · לעזרת יהודה: את שמעם · את פרסום גבורתם : ויעלו · הלכו מירושלים : (ז) לדרשני · לדרוש אותי בתפלה : שב לארצו · ולא יבוא לעזרה : (ח) ושבו · הכשדים ישובו להלחם בכה : (ט) אל תשיאו · אל תהיו נפתים בעצמכם לאמר שהכשדים ילכו להם מכל וכל : כי לא ילכו · ר"ל לא ילכו מכל וכל כי ישובו : (י) כי אם הכיתם · אף אם תכו את כל הכשדים ורק ישארו בם אנשים מדוקרי חרב : איש באהלו · אותם המדוקרים אשר ישכבו איש באהלו הם יקומו וישרפו את העיר הזאת וזהו ענין הפלגה וגוזמא וכאומר לא יועיל שום תחבולה

מצודת ציון

המאסר : (ה) וחיל · צבאות עם : הצרים · המקיפים להצר : ויעלו · ענין סלוק כמו ונעלה הענן (שם ט) : (ח) תשיאו · ענין פתוי והסתה כמו הנחש השיאני (בראשית ג') : (י) מדוקרים · ענין תחיבת חרב וחנית בגוף כמו כל הנמצא ידקר

יא וְהָיָה בְּהֵעָלוֹת חֵיל הַכַּשְׂדִּים מֵעַל יְרוּשָׁלִָם מִפְּנֵי חֵיל
פַּרְעֹה׃ יב וַיֵּצֵא יִרְמְיָהוּ מִירוּשָׁלִַם לָלֶכֶת אֶרֶץ בִּנְיָמִן
לַחֲלִק מִשָּׁם בְּתוֹךְ הָעָם׃ יג וַיְהִי־הוּא בְּשַׁעַר בִּנְיָמִן
וְשָׁם בַּעַל פְּקִדֻת וּשְׁמוֹ יִרְאִיָּיה בֶּן־שֶׁלֶמְיָה בֶּן־חֲנַנְיָה
וַיִּתְפֹּשׂ אֶת־יִרְמְיָהוּ הַנָּבִיא לֵאמֹר אֶל־הַכַּשְׂדִּים אַתָּה נֹפֵל׃
יד וַיֹּאמֶר יִרְמְיָהוּ שֶׁקֶר אֵינֶנִּי נֹפֵל עַל־הַכַּשְׂדִּים וְלֹא
שָׁמַע אֵלָיו וַיִּתְפֹּשׂ יִרְאִיָּיה בְּיִרְמְיָהוּ וַיְבִאֵהוּ אֶל־הַשָּׂרִים׃
טו וַיִּקְצְפוּ הַשָּׂרִים עַל־יִרְמְיָהוּ וְהִכּוּ אֹתוֹ וְנָתְנוּ אוֹתוֹ
בֵּית הָאֵסוּר בֵּית יְהוֹנָתָן הַסֹּפֵר כִּי־אֹתוֹ עָשׂוּ לְבֵית

רש"י

מיד שבו לארצם: (יב) לחלק משם בתוך העם · לפלגא אחסנתא דיליה תמן בגו עמא ובעוד הכשדים צרים עליה לא היה יוצא ממנה שהתפלל על העיר שלא תלכד: (יג) ושם בעל פקדות · ממונה לשמור שלא יצא איש מן העיר לפלטים אל הכשדים: בן שלמיה בן חנניה · הוא חנניה בן עזור בן בנו היה זה ולכך יחסו הכתוב ללמד שכל המחניף לרשע סוף נופל בידו או ביד בנו או ביד בן בנו וירמיה החניף לו שאמר לו אמן יקים ה' את

מצודת ציון

(ישעיה י"ג): (יא) בהעלות · ענין סלוק: (יב) לחלק · כמו להחליק והוא מל' החלקה והשמטה: (יג) בעל · שר ואדון כמו אם בעליו עמו (שמות כ"ב): פקדות · מל' פקיד וממונה: ויתפוש · אחזו בחזקה כמו והיא לא נתפשה (במדבר ה'): נופל · ענין הטיה והתחברות כמו ונפלה אל מחנה ארם (מ"ב ז'): (טו) ויקצפו · מל' קצף וכעס: בית האסור · בית

מצודת דוד

תחבולה נגד גזרתי: (יא) בהעלות וגו' · בעת שנסתלקו הכשדים מעל ירושלים על כי שמעו שבאים חיל פרעה לעזור ליהודה: (יב) ויצא · אז יצא ירמיהו מירושלים וגו': לחלק משם · להשמיט עצמו משם בתוך העם היוצאים ר"ל שהיה יוצא בין העם היוצאים להיות נשמט משם לבל ירגישו בו שומרי השער: (יג) ויהי הוא · כאשר בא בשער הנקרא שער בנימין ושם היה בעל פקידות שהיה ממונה לשמור פתח השער ההוא: ויתפוש · אחז בחזקה את ירמיה באמרו הנה אתה נופל אל הכשדים להיות עמהם: (יד) שקר · הדבר הזה הוא שקר: ולא שמע אליו · לא קבל דבריו ולא האמין לו: (טו) בית יהונתן · בבית יהונתן: כי אותו · כי את הבית ההוא הכינו

לפיום

הַכֶּלֶא׃ טז כִּי בָא יִרְמְיָהוּ אֶל־בֵּית הַבּוֹר וְאֶל־הַחֲנֻיוֹת
וַיֵּשֶׁב־שָׁם יִרְמְיָהוּ יָמִים רַבִּים׃ יז וַיִּשְׁלַח הַמֶּלֶךְ צִדְקִיָּהוּ
וַיִּקָּחֵהוּ וַיִּשְׁאָלֵהוּ הַמֶּלֶךְ בְּבֵיתוֹ בַּסֵּתֶר וַיֹּאמֶר הֲיֵשׁ דָּבָר
מֵאֵת יְהוָה וַיֹּאמֶר יִרְמְיָהוּ יֵשׁ וַיֹּאמֶר בְּיַד מֶלֶךְ־בָּבֶל
תִּנָּתֵן׃ יח וַיֹּאמֶר יִרְמְיָהוּ אֶל־הַמֶּלֶךְ צִדְקִיָּהוּ מֶה חָטָאתִי
לְךָ וְלַעֲבָדֶיךָ וְלָעָם הַזֶּה כִּי־נְתַתֶּם אוֹתִי אֶל־בֵּית הַכֶּלֶא׃
יט וְאַיֵּו ואיה קרי נְבִיאֵיכֶם אֲשֶׁר־נִבְּאוּ לָכֶם לֵאמֹר לֹא־
יָבֹא מֶלֶךְ־בָּבֶל עֲלֵיכֶם וְעַל הָאָרֶץ הַזֹּאת׃ כ וְעַתָּה
שְׁמַע־נָא אֲדֹנִי הַמֶּלֶךְ תִּפָּל־נָא תְחִנָּתִי לְפָנֶיךָ וְאַל־
תְּשִׁבֵנִי בֵּית יְהוֹנָתָן הַסֹּפֵר וְלֹא אָמוּת שָׁם׃ כא וַיְצַוֶּה
הַמֶּלֶךְ צִדְקִיָּהוּ וַיַּפְקִדוּ אֶת־יִרְמְיָהוּ בַּחֲצַר הַמַּטָּרָה
וְנָתֹן לוֹ כִכַּר־לֶחֶם לַיּוֹם מִחוּץ הָאֹפִים עַד־תֹּם כָּל־הַלֶּחֶם

ר ש " י

דבריך (לעיל כ"ח) ומדרש אגדה שלום חנניה את בנו ראה שאני מת על ידי ירמיה והעמידני שקרן בנבואתי אם תוכל להכשילו הכשילהו ובנו צוה גם הוא לבניו כך וכשהגיע שעה הכשילו: (טז) ואל החניות · תירגם יונתן לגיו מן חנותא חניות היו לפני אותו בית הכלא: (כא) מחוץ האופים · ת"י משוק נחתומיא כמו וחוצות תשים לך בדמשק (מלכים א' כ'):

מצודת דוד

להיות בית הכלא: (טז) כי בא · אשר מאז בא ירמיהו אל בית הבור אשר שם בור בית האסורים והוא מקום היותר רע שבמאסר: ואל החניות · ר"ל אשר בתוך החניות: (יז) היש דבר · ר"ל אם זה מקרוב באה לו נבואה מה: יש · באה לי הנבואה מקרוב: ויאמר ביד וגו' · וחזר ואמר וזהו הנבואה הבאה אשר תנתן ביד מלך בבל: (יט) ואיה נביאיכם · ר"ל איה הבטחת נביאיכם אשר נבאו וגו' וכאומר הלא הנה בא ועושה מצור על העיר: (כ) ועתה · הואיל ונביאיכם כחשו והאמת אתי שמע עתה אלי תפול את תחנתי לפניך וגו': ולא אמות · למען לא אמות שם מעקת המאסר: (כא) ויפקדו

מצודת ציון

המאסר: (טז) כי בא · אשר בא: החניות · הם המקומות שמוכרים שם סחורה וכל ממכר וידוע הוא בדרז"ל: (כ) תפל · ענין נטיה: (כא) ויפקדו · מלשון פקדון והנחה: בחצר המטרה · שם משמר בית

מִן־הָעִיר וַיֵּשֶׁב יִרְמְיָהוּ בַּחֲצַר הַמַּטָּרָה׃ לח א וַיִּשְׁמַע
שְׁפַטְיָה בֶן־מַתָּן וּגְדַלְיָהוּ בֶּן־פַּשְׁחוּר וְיוּכַל בֶּן־שֶׁלֶמְיָהוּ
וּפַשְׁחוּר בֶּן־מַלְכִּיָּה אֶת־הַדְּבָרִים אֲשֶׁר יִרְמְיָהוּ מְדַבֵּר
אֶל־כָּל־הָעָם לֵאמֹר׃ ב כֹּה אָמַר יְהוָה הַיֹּשֵׁב בָּעִיר הַזֹּאת
יָמוּת בַּחֶרֶב בָּרָעָב וּבַדָּבֶר וְהַיֹּצֵא אֶל־הַכַּשְׂדִּים יִחְיֶה וחיה ק׳
וְהָיְתָה־לּוֹ נַפְשׁוֹ לְשָׁלָל וָחָי׃ ג כֹּה אָמַר יְהוָה הִנָּתֹן תִּנָּתֵן
הָעִיר הַזֹּאת בְּיַד חֵיל מֶלֶךְ־בָּבֶל וּלְכָדָהּ׃ ד וַיֹּאמְרוּ
הַשָּׂרִים אֶל־הַמֶּלֶךְ יוּמַת נָא אֶת־הָאִישׁ הַזֶּה כִּי עַל־כֵּן
הוּא מְרַפֵּא אֶת־יְדֵי אַנְשֵׁי הַמִּלְחָמָה הַנִּשְׁאָרִים ׀ בָּעִיר
הַזֹּאת וְאֵת יְדֵי כָל־הָעָם לְדַבֵּר אֲלֵיהֶם כַּדְּבָרִים הָאֵלֶּה
כִּי ׀ הָאִישׁ הַזֶּה אֵינֶנּוּ דֹרֵשׁ לְשָׁלוֹם לָעָם הַזֶּה כִּי אִם־

רש״י

לח (ב) והיתה לו נפשו לשלל · והיו לו חיים הללה כאלו שלל נפשו כאדם השולל שלל ומשתכר כך ישתכר זה נפשו : (ד) על כן הוא מרפא · אלאקנ״ץ בלע״ז ל׳ רפיון : (ה) יוכל · כמו יכול על אשר הוא מרפה את ידי

מצודת ציון

האסורים : ככר · כן יקרא לחם העגול : מחוץ · משוק כמו ותולות תשים לך בדמשק (מ״א כ׳) : האופים · מל׳ אפיית הפת : תם · ענין השלמה: **לח** (ב) לשלל · ענין בזה : (ד) מרפא · מלשון רפיון וחלשות : לדבר · בדבר הלמ״ד במקום בי״ת וכן ישבת לכסא (תהלים ט׳) ומשפטו

מצודת דוד

הניחו בחצר המטרה שאין שם מאסר קשה כ״כ : ונתן לו · גם צוה לתת לו משוק האופים ככר לחם בכל יום עד אשר יהיה נשלם כל הלחם מן העיר : וישב ירמיה · ר״ל שם ישב מרצונו ולא שאל להוציאו גם משם : **לח** (א) אשר ירמיהו מדבר · בהיותו בחצר המטרה היה מדבר כן אל כל העם הבאים שמה : (ב) אל הכשדים · למסור עצמו בידם : וחיה · ישאר חי: לשלל · כאלו שלל נפשו להחזיקה לעצמו : (ד) יומת נא · לפי שצדקיהו צוה להוציאו מן המאסר הקשה למען לא ימות לזה אמרו לו עתה יומת ומה בכך : כי על כן וגו׳ · ר״ל כי ראוי הוא למות על אשר הוא מרפה ומחליש ידי אנשי המלחמה **לבל** ילחמו באומץ הלב כי המה מתייאשים מן הנצחון : כל העם · שאינם מאנשי המלחמה : לדבר · במה שמדבר אליהם כדברים האלה : איננו דורש לשלום

לְרָעָה׃ ה וַיֹּאמֶר הַמֶּלֶךְ צִדְקִיָּהוּ הִנֵּה־הוּא בְּיֶדְכֶם כִּי־
אֵין הַמֶּלֶךְ יוּכַל אֶתְכֶם דָּבָר׃ ו וַיִּקְחוּ אֶת־יִרְמְיָהוּ וַיַּשְׁלִכוּ
אֹתוֹ אֶל־הַבּוֹר ׀ מַלְכִּיָּהוּ בֶן־הַמֶּלֶךְ אֲשֶׁר בַּחֲצַר הַמַּטָּרָה
וַיְשַׁלְּחוּ אֶת־יִרְמְיָהוּ בַּחֲבָלִים וּבַבּוֹר אֵין־מַיִם כִּי אִם־טִיט
וַיִּטְבַּע יִרְמְיָהוּ בַּטִּיט׃ ז וַיִּשְׁמַע עֶבֶד־מֶלֶךְ הַכּוּשִׁי אִישׁ
סָרִיס וְהוּא בְּבֵית הַמֶּלֶךְ כִּי־נָתְנוּ אֶת־יִרְמְיָהוּ אֶל־הַבּוֹר
וְהַמֶּלֶךְ יוֹשֵׁב בְּשַׁעַר בִּנְיָמִן׃ ח וַיֵּצֵא עֶבֶד־מֶלֶךְ מִבֵּית
הַמֶּלֶךְ וַיְדַבֵּר אֶל־הַמֶּלֶךְ לֵאמֹר׃ ט אֲדֹנִי הַמֶּלֶךְ הֵרֵעוּ
הָאֲנָשִׁים הָאֵלֶּה אֵת כָּל־אֲשֶׁר עָשׂוּ לְיִרְמְיָהוּ הַנָּבִיא אֵת
אֲשֶׁר־הִשְׁלִיכוּ אֶל־הַבּוֹר וַיָּמָת תַּחְתָּיו מִפְּנֵי הָרָעָב כִּי

רש"י

וגו': (ו) הבור מלכיהו · של מלכיהו: (ז) עבד מלך · ברוך בן נריה: הכושי · צדקיהו מה כושי משונה בעורו אף צדקיהו משונה בצדקו מכל דורו ויש מדרש דורש הכושי על ברוך: איש סרים · גבר רב: (ט) וימת תחתיו וגו' · אלו הניחו אותו במקומו היה מת מאליו ברעב והם הרעו

מצודת דוד

לשלום · איננו מבקש להיות להם ברכה שלום כ"א מבקש להיות להם רע ולזה ידבר כדברים האלה למען ירפו ידיהם ויפלו ביד הכשדים: (ה) כי אין המלך יוכל אתכם דבר · כאומר אתם ממרים במלך ואין לו עמכם יכולת מה להמית בידכם: (ו) אל הבור מלכיהו · אל הבור של מלכיהו אשר היה בחצר המטרה: וישלחו · לפי שהיה הבור עמוק לזה הורידוהו ע"י חבלים: ויטבע · מקצת גופו נטבע בטיט כי היה רך ולח: (ז) עבד מלך · כן שמו העצמי: הכושי · שהיה ככושי בעורו: איש סרים · איש שר: והוא בבית המלך · כששמע היה בבית המלך: כי נתנו · מוסב על וישמע: והמלך · ואז היה המלך יושב בשער הנקרא שער בנימין: (ח) ויצא · לבוא לשער בנימין אל המלך: (ט) הרעו · ר"ל כל מה שעשו עם ירמיה עשו רעה ואף כי אם אשר השליכוהו אל הבור: וימת תחתיו · ר"ל ואם כונתם שימות ולא ישבה עוד להיות מרפה את ידי אנשי המלחמה עכ"ז יניחו לו והוא מעצמו

מצודת ציון

(ה) יוכל · מלשון יכולת: (ו) וישלחו · ענין הורדה וכן תשלח קציריה עד ים (תה' פ'): (ט) הרעו · מלשון רע: תחתיו · במקומו:

ימות

אֵין הַלֶּחֶם עוֹד בָּעִיר׃ י וַיְצַוֶּה הַמֶּלֶךְ אֵת עֶבֶד־מֶלֶךְ
הַכּוּשִׁי לֵאמֹר קַח בְּיָדְךָ מִזֶּה שְׁלֹשִׁים אֲנָשִׁים וְהַעֲלִיתָ
אֶת־יִרְמְיָהוּ הַנָּבִיא מִן־הַבּוֹר בְּטֶרֶם יָמוּת׃ יא וַיִּקַּח
עֶבֶד־מֶלֶךְ אֶת־הָאֲנָשִׁים בְּיָדוֹ וַיָּבֹא בֵית־הַמֶּלֶךְ אֶל־תַּחַת
הָאוֹצָר וַיִּקַּח מִשָּׁם בְּלוֹיֵ הַסְּחָבוֹת סחבות קרי וּבְלוֹיֵ
מְלָחִים וַיְשַׁלְּחֵם אֶל־יִרְמְיָהוּ אֶל־הַבּוֹר בַּחֲבָלִים׃
יב וַיֹּאמֶר עֶבֶד־מֶלֶךְ הַכּוּשִׁי אֶל־יִרְמְיָהוּ שִׂים נָא בְּלוֹאֵי
הַסְּחָבוֹת וְהַמְּלָחִים תַּחַת אַצִּלוֹת יָדֶיךָ מִתַּחַת לַחֲבָלִים
וַיַּעַשׂ יִרְמְיָהוּ כֵּן׃ יג וַיִּמְשְׁכוּ אֶת־יִרְמְיָהוּ בַּחֲבָלִים וַיַּעֲלוּ
אֹתוֹ מִן־הַבּוֹר וַיֵּשֶׁב יִרְמְיָהוּ בַּחֲצַר הַמַּטָּרָה׃ יד וַיִּשְׁלַח
הַמֶּלֶךְ צִדְקִיָּהוּ וַיִּקַּח אֶת־יִרְמְיָהוּ הַנָּבִיא אֵלָיו אֶל־מָבוֹא

רש״י

לקרב מיתתו: (י) שלשים אנשים · מתוך שכחן תש ברעב נצרכו כולן: (יא) בלוי סחבות · בלואי בגדים הנסחבים: (יב) והמלחים · לשון רקבון כמו כעשן נמלחו (ישעיה נ״א): תחת אצילות ידיך · שלא יזיקון החבלים אצילות איישיל״ש בלע״ז: (יד) מבוא השלישי · לא ידעתי היכן הוא

מצודת ציון

(י) בידך · עמך ברשותך לעשות מצותך וכן אנשי המלחמה אשר בידנו (במדבר ל״א): (יא) בלוי · מל' בליה ורקבון: סחבות · ענין גרירה והמשכה בארץ כמו סחוב והשלך (לעיל כ״ב): מלחים · ענין השחתה כמו כי שמים כעשן נמלחו (ישעיה נ״א): וישלחם · ענין הושטה: (יב) אצילות ידיך · הם בתי השחי כמו על כל אצילי ידי (יחזקאל י״ג): (יד) מבוא · פתח שבאים דרך בו:

מצודת דוד

ימות במקומו מפני הרעב כי אין עוד לחם בעיר: (י) קח בידך מזה · מן המקום הזה קח עמך שלשים אנשים ועל ידם תוציא את ירמיה מן הבור עד לא ימות (ולפי שהיו תשושי כח מעקת הרעבון הוצרכו שלשים): (יא) בידו · ר״ל עמו וברשותו: אל תחת האוצר · מקום ימצא שם בגדים שחקים ובלוים: בלוי סחבות · בגדים בלוים הראוים לגרר ולהשליכם אל החוץ: ובלוי מלחים · בגדים בלוים הנשחתים: וישלחם · הורידם אל ירמיה ע״י חבלים ולא זרקם למטה למען לא ישבעו בטיט גם המה: (יב) תחת אצילות ידיך · כי שם החבלים תחת בתי השחי להעלותו בזה ולכן צוה לו לשים שמה הבגדי' הבלוים מתחת להחבלים למען לא יזיקו לו החבלי': (יד) מבוא

הַשְּׁלִישִׁי אֲשֶׁר בְּבֵית יְהוָה וַיֹּאמֶר הַמֶּלֶךְ אֶל־יִרְמְיָהוּ
שֹׁאֵל אֲנִי אֹתְךָ דָּבָר אַל־תְּכַחֵד מִמֶּנִּי דָּבָר׃ טו וַיֹּאמֶר
יִרְמְיָהוּ אֶל־צִדְקִיָּהוּ כִּי אַגִּיד לְךָ הֲלוֹא הָמֵת תְּמִיתֵנִי וְכִי
אִיעָצְךָ לֹא תִשְׁמַע אֵלָי׃ טז וַיִּשָּׁבַע הַמֶּלֶךְ צִדְקִיָּהוּ אֶל־
יִרְמְיָהוּ בַּסֵּתֶר לֵאמֹר חַי־יְהוָה את כתיב ולא קרי אֲשֶׁר
עָשָׂה־לָנוּ אֶת־הַנֶּפֶשׁ הַזֹּאת אִם־אֲמִיתֶךָ וְאִם־אֶתֶּנְךָ בְּיַד
הָאֲנָשִׁים הָאֵלֶּה אֲשֶׁר מְבַקְשִׁים אֶת־נַפְשֶׁךָ׃ יז וַיֹּאמֶר
יִרְמְיָהוּ אֶל־צִדְקִיָּהוּ כֹּה־אָמַר יְהוָה אֱלֹהֵי צְבָאוֹת אֱלֹהֵי
יִשְׂרָאֵל אִם־יָצֹא תֵצֵא אֶל־שָׂרֵי מֶלֶךְ־בָּבֶל וְחָיְתָה נַפְשֶׁךָ
וְהָעִיר הַזֹּאת לֹא תִשָּׂרֵף בָּאֵשׁ וְחָיִתָה אַתָּה וּבֵיתֶךָ׃
יח וְאִם לֹא־תֵצֵא אֶל־שָׂרֵי מֶלֶךְ בָּבֶל וְנִתְּנָה הָעִיר הַזֹּאת
בְּיַד הַכַּשְׂדִּים וּשְׂרָפוּהָ בָּאֵשׁ וְאַתָּה לֹא־תִמָּלֵט מִיָּדָם׃
יט וַיֹּאמֶר הַמֶּלֶךְ צִדְקִיָּהוּ אֶל־יִרְמְיָהוּ אֲנִי דֹאֵג אֶת־
הַיְּהוּדִים אֲשֶׁר נָפְלוּ אֶל־הַכַּשְׂדִּים פֶּן־יִתְּנוּ אֹתִי בְּיָדָם

רש"י

ושמא בעזרת ישראל הוא כלומר שהחיל ועזרת נשים לפניה : (יט) דואג · ירא : פן יתנו אותי הכשדים · ביד היהודים · לומר מלככם יהי עבדכם על שקדמתם לנפלים עמנו : והתעללו בי · היהודים איגנברונ"ט בלע"ז :

מצודת דוד

השלישי · פתח עזרה ישראל שהחיל ועזרת נשים לפניה : שואל אני אותך דבר · ר"ל מהו דבר ה' ונבואתו אשר ראית ואל תמנע מלהגיד לי דבר ה' : (טו) כי אגיד · אם אגיד ופאומר למה אגיד לך הנה יש לי סכנה בדבר וגם לך אין תועלת כי אם איעצך בדבר ה' הנה לא תשמע לי : (טז) את הנפש הזאת · הנתונה בגוף כ"א מאתנו: (יט) את היהודים · מן היהודים אשר נסו מאז על הכשדים : פן יתנו · פן הכשדים ימסרו אותי בידם על שהקדימו לנפלים עמהם והיהודים ההם יתעללו

מצודת ציון

תכחד · ענין מניעה והעלמה : (יט) דואג · ענין פחד ומורא : את היהודים · מן היהודים וכן כצאתי את העיר (שמות ט') ומשפטו מן העיר : נפלו · ענין הגיה

וְהִתְעַלְּלוּ בִי׃ כ וַיֹּאמֶר יִרְמְיָהוּ לֹא יִתֵּנוּ שְׁמַע־נָא ׀
בְּקוֹל יְהוָה לַאֲשֶׁר אֲנִי דֹּבֵר אֵלֶיךָ וְיִיטַב לְךָ וּתְחִי נַפְשֶׁךָ׃
כא וְאִם־מָאֵן אַתָּה לָצֵאת זֶה הַדָּבָר אֲשֶׁר הִרְאַנִי יְהוָה׃
כב וְהִנֵּה כָל־הַנָּשִׁים אֲשֶׁר נִשְׁאֲרוּ בְּבֵית מֶלֶךְ־יְהוּדָה
מוּצָאוֹת אֶל־שָׂרֵי מֶלֶךְ בָּבֶל וְהֵנָּה אֹמְרֹת הִסִּיתוּךָ וְיָכְלוּ
לְךָ אַנְשֵׁי שְׁלֹמֶךָ הָטְבְּעוּ בַבֹּץ רַגְלֶךָ נָסֹגוּ אָחוֹר׃
כג וְאֶת־כָּל־נָשֶׁיךָ וְאֶת־בָּנֶיךָ מוֹצִאִים אֶל־הַכַּשְׂדִּים וְאַתָּה
לֹא־תִמָּלֵט מִיָּדָם כִּי בְיַד מֶלֶךְ־בָּבֶל תִּתָּפֵשׂ וְאֶת־הָעִיר
הַזֹּאת תִּשְׂרֹף בָּאֵשׁ׃ כד וַיֹּאמֶר צִדְקִיָּהוּ אֶל־יִרְמְיָהוּ אִישׁ
אַל־יֵדַע בַּדְּבָרִים־הָאֵלֶּה וְלֹא תָמוּת׃ כה וְכִי־יִשְׁמְעוּ

חסר יו"ד

רש"י

(כב) אנשי שלומך · נביאי השקר שאמרו לך לא תלכד : בבוץ · טיט לשון היגאה גומא בלא בצה (איוב ח') : (כג) ואת העיר הזאת תשרף באש ·

מצודת ציון

והשתכרות : והתעללו · ענין לעג ובזיון כמו כי התעללת בי (במדבר כ"ב) : (כב) הסיתוך · מלשון הסתה ופתוי : ויכלו · מל' יכולת : הטבעו · מלשון טביעה : בבוץ · ענינו טיט הלח וכן היגאה גומא בלא בצה (איוב ח) : נסוגו אחור · ענין הסרה לאחור וכן ונסוג מאחר אלהינו (ישעיה נ"ט) : (כג) תתפש·

מצודת דוד

בי : (כ) לא יתנו · לא ימסרוך הכשדים בידי היהודים : (כא) זה הדבר · ר"ל אגיד לך דבר ה' וזה הדבר אשר הראני ה' : (כב) כל הנשים · נשי המלך יהויכין אשר נשארו פה ולא יצאו להמסר ביד מלך בבל בעת שיצא יהויכין : מוצאות · תהיינה מוצאות : והנה · הנשים ההנה תאמרנה עליך הנה הסיתו אותך אנשי שלומך הם נביאי השקר שהיה לך שלום עמהם הם הסיתו אותך לבל תכנע למלך בבל כי נבאו לך בשקר והנה יכלו לך כי נמשכת אחריהם : הטבעו · הם הטביעו רגליך בבוץ ר"ל הם גרמו לך הצער הזה והמה חזרו אחור לעמוד מנגד כי אין בידם להושיעך : (כג) מוציאים · יהיו מוציאים : תשרוף · כאלו אתה תשרוף כי אתה הוא הגורם על שאינך יוצא להשלים עם הכשדים : (כד) בדברים האלה · מה שדברתי עמך : ולא תמות · ואז לא תמות ביד השרים כי כשידעו מהדברים ההם ימיתוך : (כה) וכי ישמעו · ואם ישמעו אשר דברתי עמך וישאלוך לומר הגד לנו מה השם ולא

נמיתך

הַשָּׂרִים֮ כִּֽי־דִבַּ֣רְתִּי אִתָּךְ֒ וּבָ֣אוּ אֵלֶ֗יךָ וְאָמְר֣וּ אֵלֶ֡יךָ הַגִּֽידָה־
נָּ֣א לָ֜נוּ מַה־דִּבַּ֤רְתָּ אֶל־הַמֶּ֙לֶךְ֙ אַל־תְּכַחֵ֣ד מִמֶּ֔נּוּ וְלֹ֖א
נְמִיתֶ֑ךָ וּמַה־דִּבֶּ֥ר אֵלֶ֖יךָ הַמֶּֽלֶךְ׃ כו וְאָמַרְתָּ֣ אֲלֵיהֶ֔ם
מַפִּֽיל־אֲנִ֥י תְחִנָּתִ֖י לִפְנֵ֣י הַמֶּ֑לֶךְ לְבִלְתִּ֣י הֲשִׁיבֵ֔נִי בֵּ֥ית־
יְהוֹנָתָ֖ן לָמ֥וּת שָֽׁם׃ כז וַיָּבֹ֨אוּ כָל־הַשָּׂרִ֜ים אֶֽל־יִרְמְיָ֗הוּ
וַיִּשְׁאֲל֣וּ אֹת֔וֹ וַיַּגֵּ֤ד לָהֶם֙ כְּכָל־הַדְּבָרִ֣ים הָאֵ֔לֶּה אֲשֶׁ֥ר צִוָּ֖ה
הַמֶּ֑לֶךְ וַיַּחֲרִ֣שׁוּ מִמֶּ֔נּוּ כִּ֥י לֹֽא־נִשְׁמַ֖ע הַדָּבָֽר׃ כח וַיֵּ֤שֶׁב
יִרְמְיָ֙הוּ֙ בַּחֲצַ֣ר הַמַּטָּרָ֔ה עַד־י֖וֹם אֲשֶׁר־נִלְכְּדָ֣ה יְרוּשָׁלִָ֑ם ס
וְהָיָ֕ה כַּאֲשֶׁ֥ר נִלְכְּדָ֖ה יְרוּשָׁלִָֽם׃ לט א בַּשָּׁנָ֣ה הַתְּשִׁעִ֡ית
לְצִדְקִיָּ֣הוּ מֶֽלֶךְ־יְהוּדָה֮ בַּחֹ֣דֶשׁ הָעֲשִׂרִי֒ בָּ֠א נְבוּכַדְרֶאצַּ֨ר
מֶֽלֶךְ־בָּבֶ֤ל וְכָל־חֵילוֹ֙ אֶל־יְר֣וּשָׁלִַ֔ם וַיָּצֻ֖רוּ עָלֶֽיהָ׃ ב בְּעַשְׁתֵּֽי־
עֶשְׂרֵ֤ה שָׁנָה֙ לְצִדְקִיָּ֔הוּ בַּחֹ֥דֶשׁ הָרְבִיעִ֖י בְּתִשְׁעָ֣ה לַחֹ֑דֶשׁ
הָבְקְעָ֖ה הָעִֽיר׃ ג וַיָּבֹ֜אוּ כֹּ֣ל שָׂרֵ֤י מֶֽלֶךְ־בָּבֶל֙ וַיֵּשְׁב֖וּ בְּשַׁ֣עַר

רש״י פבא״פ

שרי אתה כאלו שורפה בידים שאתה גורם לה : לט (ג) ויבאו כל שרי מלך בבל וישבו בשער התוך וגו׳ · מגיד שנתקיימה כאן נבואה עליונה ובאו ונתנו איש כסאו פתח שערי ירושלים וגו׳ (לעיל א׳) : בשער התוך ·

מצודת דוד

נמיסך בעבור זה : ומה · אמור לנו מה דבר לך המלך : (כו) מפיל אני · מבקש הייתי לפני המלך שלא ישיב אותי אל בית יהונתן שהייתי אסור שמה בראשונה : למות שם · מגודל עקת המאסר : (כז) ויחרישו ממנו · שתקו ממנו ולא עשו לו מאומה רע כי האמינו לו : הדבר · הדברים שהיה מדבר עם המלך לא היה נשמע לשום אדם לזה האמינו לו כי לא היה מי יוכל להכחישו : (כח) והיה וגו׳ : ר״ל גם בעת אשר נלכדה ירושלים היה שם ולא זז מעמדו משם : לט (ב) הבקעה העיר · חיל נ״ל בקעו חומתה וכאלו נעשית מעצמה כי אנשי ירושלים היו חלושים ברעב ולא עמדו למולם לעכב על ידם : (ג) בשער התוך · הוא

מצודת ציון

ענין האחיזה בחזקה : (כו) מפיל · ענין נטיה ותחנה : (כז) ויחרשו · שתקו כמו ואם החרש יחריש (במדבר ל׳) : לט (א) ויצורו · סבבו עליה לסגר לה : (ב) הבקעה ·

בשער

הַתָּוֶךְ נֵרְגַל שַׂרְאֶצֶר סַמְגַּר־נְבוּ שַׂר־סְכִים רַב־סָרִיס נֵרְגַל
שַׂרְאֶצֶר רַב־מָג וְכָל־שְׁאֵרִית שָׂרֵי מֶלֶךְ־בָּבֶל׃ ד וַיְהִי
כַּאֲשֶׁר רָאָם צִדְקִיָּהוּ מֶלֶךְ־יְהוּדָה וְכֹל ׀ אַנְשֵׁי הַמִּלְחָמָה
וַיִּבְרְחוּ וַיֵּצְאוּ לַיְלָה מִן־הָעִיר דֶּרֶךְ גַּן הַמֶּלֶךְ בְּשַׁעַר בֵּין
הַחֹמֹתָיִם וַיֵּצֵא דֶּרֶךְ הָעֲרָבָה׃ ה וַיִּרְדְּפוּ חֵיל־כַּשְׂדִּים
אַחֲרֵיהֶם וַיַּשִּׂגוּ אֶת־צִדְקִיָּהוּ בְּעַרְבוֹת יְרֵחוֹ וַיִּקְחוּ אוֹתוֹ
וַיַּעֲלֻהוּ אֶל־נְבוּכַדְרֶאצַּר מֶלֶךְ־בָּבֶל רִבְלָתָה בְּאֶרֶץ חֲמָת
וַיְדַבֵּר אִתּוֹ מִשְׁפָּטִים׃ ו וַיִּשְׁחַט מֶלֶךְ בָּבֶל אֶת־בְּנֵי
צִדְקִיָּהוּ בְּרִבְלָה לְעֵינָיו וְאֵת כָּל־חֹרֵי יְהוּדָה שָׁחַט מֶלֶךְ
בָּבֶל׃ ז וְאֶת־עֵינֵי צִדְקִיָּהוּ עִוֵּר וַיַּאַסְרֵהוּ בַּנְחֻשְׁתַּיִם

רש״י

כתרגמו מציעתא שער העזרה שער ניקנור המזרחי והוא בין שער עזרת נשים ובין שער ההיכל ורבותינו אמרו שער התוך שער שמחתכין בו הלכות עליהם הוא אומר מקום המשפט שמה הרשע (קהלת ג׳): (ד) דרך גן המלך · מערה היתה לו מביתו עד ערבות יריחו ויצא לילך דרך המערה מה עשה הקב״ה לקיים ופרשתי את רשתי עליו (יחזקאל י״ב) זימן צבי לפני הכשדים מהלך על גג המערה חוץ לעיר ורצו אחריו לתפשו והוא רץ עד פתח המערה וראו את צדקיהו יוצא מן המערה: (ה) וידבר אתו משפטים · למה עברת על השבועה: (ו) ואת כל חורי יהודה · אלו סנהדרין על שהתירו לו את

מצודת ציון

מלשון בקיעה ופתיחה: (ג) התוך · האמצעי כמו ויבתר אותם בתוך (בראשית ט״ו): נרגל וגו׳ · שמות השרים ושנים היו נקראים בשם נרגל וכן שראצר: (ד) הערבה · כמו מדבר: (ה) משפטים · ענין ויכוח: (ו) חורי · ענין שררה כמו ואריבה את החורים (נחמיה ה׳): (ז) בנחשתים · בשלשלאות של

מצודת דוד

בשער שהיה בחומה האמצעית כי שלש חומות היו בירושלים: (ד) דרך גן המלך · בדרך שאצל גן המלך בשער העומד בין שתי החומות: דרך הערבה · בדרך ההולך אל ערבות יריחו: (ה) וירדפו · אמרז״ל שברח דרך מערה ההולכת עד ערבות יריחו ונזדמן צבי הולך ממעל על המערה ורדפו הכשדים אחר הצבי ובבואם לפתח המערה מצאו את המלך יוצא ותפשוהו: את צדקיהו · אותו לבד כי כל חילו נפוצו מעליו כמ״ש בסוף הספר ובמ״ב כ״ה: רבלתה · כי בהאריך ימי המצור הלך נ״נ לרבלה: משפטים · התווכח עמו על מה שמרד בו ועבר על שבועתו כמו

לביא אתו בבלה: ח ואת־בית המלך ואת־בית העם
שרפו הכשדים באש ואת־חומות ירושלם נתצו: ט ואת
יתר העם הנשארים בעיר ואת־הנפלים אשר נפלו
עליו ואת יתר העם הנשארים הגלה נבוזראדן רב־
טבחים בבל: י ומן־העם הדלים אשר אין־להם מאומה
השאיר נבוזראדן רב־טבחים בארץ יהודה ויתן להם
כרמים ויגבים ביום ההוא: יא ויצו נבוכדראצר מלך־
בבל על־ירמיהו ביד נבוזראדן רב־טבחים לאמר:
יב קחנו ועיניך שים עליו ואל־תעש לו מאומה רע
כי אם כתיב ולא קרי כאשר ידבר אליך כן עשה
עמו: יג וישלח נבוזראדן רב־טבחים ונבושזבן רב־
סריסים ונרגל שראצר רב־מג וכל רבי מלך־בבל: יד וישלחו
ויקחו את־ירמיהו מחצר המטרה ויתנו אתו אל־גדליהו

ר׳ דגושה — רש״י — נו״ן זעירא

שבועתו : (ח) ואת בית העם · בתי כנסיות : (י) כרמים ויגבים · שדות לעבדם כל יגיבם לשון חפירה אפוסי״ן בלע״ז : (יג) רבי · כמו שרי : (יד) אל גדליהו בן אחיקם · שנפל אל הכשדים ע״פ ירמיה וכשנלכדה העיר

מצודת דוד

שכתוב (בדה״ב ל״ו) : (ח) ואת בית העם · ר״ל בית כ״א מגדולי העם כמ״ש בסוף הספר ובפ״כ שם את כל בית גדול : (ט) הנשארים · אשר לא נהרגו : אשר נפלו עליו · להשלים עמו : ואת יתר העם הנשארים · בכל ערי יהודה : רב טבחים · שר על ההורגים במצות המלך : בבל · הגלה לבבל : (י) מאומה · כלל וכלל לא : (יב) קחנו · קח את ירמיהו : ועיניך שים עליו · להשגיח בו : כי כאשר · כפי שידבר אליך לעשות עמו כן תעשה : (יג) וישלח · כ״א מהם שלח : (יד) וישלחו · לפי שארכו הדברים תוך לומר שוב ושלום : אל גדליהו · כי הוא נפל אל הכשדים ע״פ

מצודת ציון

נתוצה : לביא · כמו להביא : (ח) נתצו · ענין שבירה והריסה : (י) ויגבים · כמו ויקבים כי גיכ״ק מתחלף והם הבורות שהיין נמשך ויורד בהם כמו וגם יקב חצב בו (ישעיה ה׳) : (יג) רבי · ענין גדולה ושררה כמו על כל רב ביתו (אסתר

בֶּן־אֲחִיקָם בֶּן־שָׁפָן לְהוֹצִאֵהוּ אֶל־הַבָּיִת וַיֵּשֶׁב בְּתוֹךְ
הָעָם׃ טו וְאֶל־יִרְמְיָהוּ הָיָה דְבַר־יְהוָה בִּהְיֹתוֹ עָצוּר
בַּחֲצַר הַמַּטָּרָה לֵאמֹר׃ טז הָלוֹךְ וְאָמַרְתָּ לְעֶבֶד־מֶלֶךְ
הַכּוּשִׁי לֵאמֹר כֹּה־אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל הִנְנִי
מֵבִיס מביא קרי אֶת־דְּבָרַי אֶל־הָעִיר הַזֹּאת לְרָעָה וְלֹא
לְטוֹבָה וְהָיוּ לְפָנֶיךָ בַּיּוֹם הַהוּא׃ יז וְהִצַּלְתִּיךָ בַיּוֹם־
הַהוּא נְאֻם־יְהוָה וְלֹא תִנָּתֵן בְּיַד הָאֲנָשִׁים אֲשֶׁר־אַתָּה
יָגוֹר מִפְּנֵיהֶם׃ יח כִּי מַלֵּט אֲמַלֶּטְךָ וּבַחֶרֶב לֹא תִפֹּל
וְהָיְתָה לְךָ נַפְשְׁךָ לְשָׁלָל כִּי־בָטַחְתָּ בִּי נְאֻם־יְהוָה׃
מ א הַדָּבָר אֲשֶׁר־הָיָה אֶל־יִרְמְיָהוּ מֵאֵת יְהוָה אַחַר ׀ שַׁלַּח
אֹתוֹ נְבוּזַרְאֲדָן רַב־טַבָּחִים מִן־הָרָמָה בְּקַחְתּוֹ אֹתוֹ וְהוּא־

רש"י

מינהו שליט על השערים שם: (טז) והיו לפניך ביום ההוא · והיו הדברים לפניך שתראה אותם מתקיימים: (יז) ביד האנשים · ביד הכשדים:
מ (א) הדבר אשר היה · מה שנאמר בסוף הענין (לקמן מ"ב) ויהי מקץ עשרת ימים ויהי דבר ה' וגו' אלא שכתב תחלה על מה שנאמר לו ופ"א באיכה רבתי מה היה הדבר ושובה אל גדליהו אמר לו או את נחית עמהון

מצודת ציון

א'): (טו) עצור · כלוא במאסר: (יז) יגור · ענין פחד כמו ויגר מואב (במדבר כ"ב): (יח) מלט אמלטך · ענין הצלה: לשלל · ענין בזה: מ (א) הרמה · שם עיר: אסור ·

מצודת דוד

ע"פ ירמיה והשנלכדה העיר הפקידו מלך בבל על השערים: להוצאהו אל הבית · להוציאו מחצר המטרה ללכת לשבת בבית: וישב · ירמיהו ישב בתוך העם כי השרים הוציאוהו מחצר המטרה: (טז) לעבד מלך הכושי · זהו שדבר עליו טוב לפני צדקיהו והעלהו מן הבור: ולא לטובה · לא אביא עליהם הטובה שדברתי עליהם הואיל ולא שבו אלי: והיו לפניך · הרעות האלה תראה בעיניך: ביום ההוא · ביום בוא הרעות: (יז) ביד האנשים וגו' · הם הכשדים: (יח) לשלל · כאלו שללת נפשך להחזיקה לעצמך: כי בטחת בי · כי מה שדבר טוב על ירמיה לפני המלך ולא פחד מכל שרי העם אשר היו לו לאויבים היה על כי בטח בה': מ (א) הדבר אשר היה וגו' · הוא הדבר הנאמר אחרי הספורים ויהי

מקץ

אָסוּר בָּאזִקִּים בְּתוֹךְ כָּל־גָּלוּת יְרוּשָׁלִַם וִיהוּדָה הַמֻּגְלִים
בָּבֶלָה׃ ב וַיִּקַּח רַב־טַבָּחִים לְיִרְמְיָהוּ וַיֹּאמֶר אֵלָיו
יְהוָה אֱלֹהֶיךָ דִּבֶּר אֶת־הָרָעָה הַזֹּאת אֶל־הַמָּקוֹם הַזֶּה׃
ג וַיָּבֵא וַיַּעַשׂ יְהוָה כַּאֲשֶׁר דִּבֵּר כִּי־חֲטָאתֶם לַיהוָה וְלֹא־
שְׁמַעְתֶּם בְּקוֹלוֹ וְהָיָה לָכֶם דָּבָר הדבר קרי הַזֶּה׃ ד וְעַתָּה
הִנֵּה פִתַּחְתִּיךָ הַיּוֹם מִן־הָאזִקִּים אֲשֶׁר עַל־יָדֶךָ אִם־טוֹב
בְּעֵינֶיךָ לָבוֹא אִתִּי בָבֶל בֹּא וְאָשִׂים אֶת־עֵינִי עָלֶיךָ וְאִם־

ר ש " י

ולא מסובר הכא או את סוכר הכא ואנא נחית עמהון אמר אין אנא נחית עמהון מה אנא מהני להון אלא יחות בדייהון עמהון דסגין הוא מהני להון: מן הרמה · שהיה גולה מעצמו עמהן היה רואה כת שלולים בקולרין היה מכניס צוארו ביניהם וכו' כדאיתא בפסיקתא דאפטרת' דברי ירמיהו שא"א לומר שנתנו נבוזראדן באזיקים שהרי צוהו נבוכדנצר אל תעש לו מאומה רע (לעיל ל"ט) : באזקים · בזיא"ש בלע"ז : (ב) ה' אלהיך דבר וגו' · למה אתה מצטער עליהם והלא אתה נבאת להם ולא שמעו כדאיתא בפסיקתא : (ד) פתחתיך · לשון ויפתח הגמלים (בראשית כ"ד) וכת"י וכען הא

מצודת דוד

מקץ עשרת ימים ויהי דבר ה' אל ירמיהו (לקמן מ"ב) ולפי שהדבור היה להשיב על שאלת השרים כדבר ההליכה למצרים לזה הקדים לומר שירמיהו היה נמצא עמהם ולא הלך גולה לבבל עם כי אסרוהו עם הגולים כמ"ש בענין כי חזר נבוזראדן והתירו ובא אל גדליהו גם הקדים לספר הסבה אשר בעבורה רצו ללכת למצרים ולזה שאלו מירמיה לשאול פי ה' ואח"ז אמר מה השיב המקום ע"ז: אחר שלח אותו וגו' מן הרמה · כי כשלוח נבוזראדן להוציאו מחצר המטרה ישב בתוך העם כמ"ש למעלה וכשחזרו אנשי כשדים לקחת את העם בשבי להוליכם גולה בבלה לקחו גם את ירמיה עמהם והביאו את כולם אל העיר רמה כשהם אסורים באזקים ומשם שלחו נבוזראדן כמ"ש בענין : בקחתו אותו · בעת שלקח אותו מבין הגולים והוא היה אסור בתוך כל גלות וגו' : (ב) ויקח · לפי שארכו הדברים אמר שוב ויקח : ה' אלהיך דבר וגו' · ר"ל יודע אני שאתה נבאת להם בשם ה' את הרעה הזאת וגו' : (ג) ויבא · וכן הביא את הרעה והוא עשה את הרעה ולא גבר ר"ל בכח ידו : ולא שמעתם בקולו · ר"ל מה שנבאת להם בשם ה' להשלים עם מלך בבל ולעבדו : (ד) ועתה · ר"ל הואיל ולא בכח ידו גבר ר"ל כ"א

מצודת ציון

קצור : באזקים · בשלשלאות כמו לאסור מלכיהם בזקים (תהלים קמ"ט): (ד) פתחתיך · ענין התרת הקשר כמו יפרי פתח (איוב ל') :

רַע בְּעֵינֶיךָ לָבוֹא־אִתִּי בָבֶל חֲדָל רְאֵה כָּל־הָאָרֶץ לְפָנֶיךָ
אֶל־טוֹב וְאֶל־הַיָּשָׁר בְּעֵינֶיךָ לָלֶכֶת שָׁמָּה לֵךְ׃ ה וְעוֹדֶנּוּ
לֹא־יָשׁוּב וְשֻׁבָה אֶל־גְּדַלְיָה בֶן־אֲחִיקָם בֶּן־שָׁפָן
אֲשֶׁר הִפְקִיד מֶלֶךְ־בָּבֶל בְּעָרֵי יְהוּדָה וְשֵׁב אִתּוֹ בְּתוֹךְ
הָעָם אוֹ אֶל־כָּל־הַיָּשָׁר בְּעֵינֶיךָ לָלֶכֶת לֵךְ וַיִּתֶּן־לוֹ רַב־
טַבָּחִים אֲרֻחָה וּמַשְׂאֵת וַיְשַׁלְּחֵהוּ׃ ו וַיָּבֹא יִרְמְיָהוּ אֶל־
גְּדַלְיָה בֶן־אֲחִיקָם הַמִּצְפָּתָה וַיֵּשֶׁב אִתּוֹ בְּתוֹךְ הָעָם
הַנִּשְׁאָרִים בָּאָרֶץ׃ ז וַיִּשְׁמְעוּ כָל־שָׂרֵי הַחֲיָלִים אֲשֶׁר
בַּשָּׂדֶה הֵמָּה וְאַנְשֵׁיהֶם כִּי־הִפְקִיד מֶלֶךְ־בָּבֶל אֶת־גְּדַלְיָהוּ
בֶן־אֲחִיקָם בָּאָרֶץ וְכִי ׀ הִפְקִיד אִתּוֹ אֲנָשִׁים וְנָשִׁים

רש"י

שריתך ומנחם פתר כולם לשון פתיחה ממש : (ה) ועודנו לא ישוב · בכל זאת לא היה חפץ לשוב אמר לו הקב"ה ושובה אל גדליהו אשר הופקד על העניים הנשארים גם הם צריכים לך כשאר הגולים : ארחה ומשאת · מתנן

מצודת ציון

(ה) הפקיד · מלשון פקיד וממונה : ארוחה · ענין פרס קבוע מבית המלך וכן וארוחתו ארוחת תמיד (לקמן נ"ב) : ומשאת · ענין תשורה ודורון כמו ותרב משאת בנימין (בראשית מ"ג) : (ז) החילים · צבאות עם : הפקיד · קמייתא מלשון פקיד וממונה ותניינא מלשון פקדון

מצודת דוד

בחמת ה' בעונם ואתה הלא הזהרתם להשלים עמנו א"כ אין עליך אשמה ולכן אתיר אותך היום מן האזיקים ואם טוב וגו' : ואשים את עיני · להשגיח בך : חדל · מנע לבוא אתי לבבל : לפניך · ר"ל ברשותך : אל טוב · אל מקום הטוב והישר בעיניך וגו' : (ה) ועודנו לא ישוב · ועדיין ירמיה לא אמר שישוב משם לשבת בתוך העם הבין נבוזראדן שהיה דעתו לשוב ואמר לו ושובה אל גדליהו וגו' והוא מקרא קצר : או אל כל הישר וגו' · כאומר אין אני מכריח אותך ללכת אליו אלא או שוב אליו או לך אל כל מקום הישר בעיניך : ארוחה ומשאת · פרס מבית המלך ותשורה : וישלחהו · שלחו לנפשו : (ו) המצפתה · כי במצפה ישב : (ז) אשר בשדה · אשר היו בשדה בברחם מן העיר מפני הכשדים : המה ואנשיהם · גם המה שמעו גם אנשיהם שמעו : כי הפקיד וגו' בארץ · שעשאוהו פקיד וממונה בארץ : וכי הפקיד אתו · ואשר הניח

עמו

וְטַף וּמִדַּלַּת הָאָרֶץ מֵאֲשֶׁר לֹא־הָגְלוּ בָּבֶלָה׃ ח וַיָּבֹאוּ אֶל־
גְּדַלְיָה הַמִּצְפָּתָה וְיִשְׁמָעֵאל בֶּן־נְתַנְיָהוּ וְיוֹחָנָן וְיוֹנָתָן
בְּנֵי־קָרֵחַ וּשְׂרָיָה בֶן־תַּנְחֻמֶת וּבְנֵי ׀ עֵופַי עיפי קרי
הַנְּטֹפָתִי וִיזַנְיָהוּ בֶּן־הַמַּעֲכָתִי הֵמָּה וְאַנְשֵׁיהֶם׃ ט וַיִּשָּׁבַע
לָהֶם גְּדַלְיָהוּ בֶן־אֲחִיקָם בֶּן־שָׁפָן וּלְאַנְשֵׁיהֶם לֵאמֹר אַל־
תִּירְאוּ מֵעֲבוֹד הַכַּשְׂדִּים שְׁבוּ בָאָרֶץ וְעִבְדוּ אֶת־מֶלֶךְ בָּבֶל
וְיִיטַב לָכֶם׃ י וַאֲנִי הִנְנִי יֹשֵׁב בַּמִּצְפָּה לַעֲמֹד לִפְנֵי
הַכַּשְׂדִּים אֲשֶׁר יָבֹאוּ אֵלֵינוּ וְאַתֶּם אִסְפוּ יַיִן וְקַיִץ וְשֶׁמֶן
וְשִׂמוּ בִּכְלֵיכֶם וּשְׁבוּ בְּעָרֵיכֶם אֲשֶׁר־תְּפַשְׁתֶּם׃ יא וְגַם
כָּל־הַיְּהוּדִים אֲשֶׁר־בְּמוֹאָב ׀ וּבִבְנֵי־עַמּוֹן וּבֶאֱדוֹם וַאֲשֶׁר
בְּכָל־הָאֲרָצוֹת שָׁמְעוּ כִּי־נָתַן מֶלֶךְ־בָּבֶל שְׁאֵרִית לִיהוּדָה
וְכִי הִפְקִיד עֲלֵיהֶם אֶת־גְּדַלְיָהוּ בֶּן־אֲחִיקָם בֶּן־
שָׁפָן׃ יב וַיָּשֻׁבוּ כָל־הַיְּהוּדִים מִכָּל־הַמְּקֹמוֹת אֲשֶׁר
נִדְּחוּ־שָׁם וַיָּבֹאוּ אֶרֶץ־יְהוּדָה אֶל־גְּדַלְיָהוּ הַמִּצְפָּתָה

ר ש"י

ונכונן : (י) וקיץ · דבלה :

מצודת דוד

עמו אנשים ונשים וגו׳:(ח)וישמעאל
וגו׳ · וגם ישמעאל וגו׳ באו המה
ואנשיהם : (ט) אל תיראו וגו׳ ·
ר״ל אל תפחדו מהכבדת עול עבודת
הכשדים ושבו בארץ ועבדו את המלך
בבל וייטב לכם כי הוא לא יכביד העול : (י) הנני יושב במצפה · ר״ל לא אלך
מזה ומוכן אני תמיד לעמוד לפני הכשדים אשר יבואו אלינו כמהלכם דרך פה
לבלי תת להרע לכם וכאומר הלא המלך הפקיד אותי ויש לאל ידי למנעם מלעשות
לכם רעה : ואתם אספו · ר״ל מעתה אל תחושו פן יקחם האויב כי מאספיו
יאכלוהו : אשר תפשתם · אשר אחזתם לשבת בהן (אף כי עתה באו ולא תפשו
עדיין אמר אשר תפשתם כי כשיאספו כבר תפשו ערים לשבת) : (יא) אשר
במואב וגו׳ · אשר ברחו שמה בעת מלחמת נ״נ : כי נתן · אשר עזב
שארית ליהודה ואשר הפקיד וגו׳ : (יב) אשר נדחו שם · בעת המלחמה :

מצודת ציון

והנחם : וטף · ילדים קטנים :
(י) וקיץ · פירות המייבשין בקיץ
וכן והלחם והקיץ (ש״ב ט״ז) :
תפשתם · ענין אחוזת מקום :

ויאספו יין וקיץ הרבה מאד׃ יג ויוחנן בן־קרח וכל־
שרי החילים אשר בשדה באו אל־גדליהו המצפתה׃
יד ויאמרו אליו הידע תדע כי בעלים מלך בני־עמון
שלח את־ישמעאל בן־נתניה להכתך נפש ולא־האמין
להם גדליהו בן־אחיקם׃ טו ויוחנן בן־קרח אמר
אל־גדליהו בסתר במצפה לאמר אלכה נא ואכה את־
ישמעאל בן־נתניה ואיש לא ידע למה יככה נפש
ונפצו כל־יהודה הנקבצים אליך ואבדה שארית יהודה׃
טז ויאמר גדליהו בן־אחיקם אל־יוחנן בן־קרח אל־
תעשי תעשה ק׳ את־הדבר הזה כי־שקר אתה דבר אל־
ישמעאל׃ מא א ויהי בחדש השביעי בא ישמעאל
בן־נתניה בן־אלישמע מזרע המלוכה ורבי המלך
ועשרה אנשים אתו אל־גדליהו בן־אחיקם המצפתה
ויאכלו שם לחם יחדו במצפה׃ ב ויקם ישמעאל בן־

רש״י

מא (א) ורבי המלך · שרי המלך נתקנאו בו שנטל **גדולה**:

מצודת ציון

(יד) שלח · ענין גרוי והשסה כמו ושן בהמות אשלח בם (דברים ל״ב): (טו) ונפוצו · ענין פזור ופרוד: מא (א) ורבי · ענין שררה כמו וכל רבי מלך בבל (לעיל ל״ט): לחם · כל סעודה קרויה ע״ש הלחם:

מצודת דוד

(יג) אשר בשדה · אשר היו בשדה בברחם מן העיר מפני הכשדים (וחזר וכתבו כאן להסמיכו למקרא שלאחריו): (יד) שלח · גירה אותו בך להכותך מכת נפש וכאומר והוא קבל מאמריו: (טו) אלכה נא · עתה אלך ואכנו נפש עד לא יכוך: ואיש לא ידע · מי הכהו ועל מה הוכה: ונפוצו · יהיו נפוצים מכאן ולא ישאר שארית: (טז) אל ישמעאל · על ישמעאל: מא (א) בא ישמעאל · מארץ בני עמון: ורבי המלך · המ״ם של מזרע משמשת בשתים כאומר ומרבי המלך ר״ל לומר שגם היה משרי המלך וכאומר בעבור שהיה מזרע המלוכה

ושר

נְתַנְיָה וַעֲשֶׂרֶת הָאֲנָשִׁים ׀ אֲשֶׁר־הָיוּ אִתּוֹ וַיַּכּוּ אֶת־גְּדַלְיָהוּ
בֶן־אֲחִיקָם בֶּן־שָׁפָן בַּחֶרֶב וַיָּמֶת אֹתוֹ אֲשֶׁר־הִפְקִיד מֶלֶךְ־
בָּבֶל בָּאָרֶץ׃ ג וְאֵת כָּל־הַיְּהוּדִים אֲשֶׁר־הָיוּ אִתּוֹ אֶת־
גְּדַלְיָהוּ בַּמִּצְפָּה וְאֶת־הַכַּשְׂדִּים אֲשֶׁר נִמְצְאוּ־שָׁם אֵת
אַנְשֵׁי הַמִּלְחָמָה הִכָּה יִשְׁמָעֵאל׃ ד וַיְהִי בַּיּוֹם הַשֵּׁנִי
לְהָמִית אֶת־גְּדַלְיָהוּ וְאִישׁ לֹא יָדָע׃ ה וַיָּבֹאוּ אֲנָשִׁים
מִשְּׁכֶם מִשִּׁלוֹ וּמִשֹּׁמְרוֹן שְׁמֹנִים אִישׁ מְגֻלְּחֵי זָקָן וּקְרֻעֵי
בְגָדִים וּמִתְגֹּדְדִים וּמִנְחָה וּלְבוֹנָה בְּיָדָם לְהָבִיא בֵּית יְהוָה׃
ו וַיֵּצֵא יִשְׁמָעֵאל בֶּן־נְתַנְיָה לִקְרָאתָם מִן־הַמִּצְפָּה הֹלֵךְ
הָלֹךְ וּבֹכֶה וַיְהִי כִּפְגֹשׁ אֹתָם וַיֹּאמֶר אֲלֵיהֶם בֹּאוּ אֶל־
גְּדַלְיָהוּ בֶן־אֲחִיקָם׃ ז וַיְהִי כְּבוֹאָם אֶל־תּוֹךְ הָעִיר
וַיִּשְׁחָטֵם יִשְׁמָעֵאל בֶּן־נְתַנְיָה אֶל־תּוֹךְ הַבּוֹר הוּא וְהָאֲנָשִׁים

רש"י — עיין מ"ש

(ה) להביא בית ה' · כשנסעו מביתם לא היו יודעים בחורבן הבית וכדרך שמעו וקרעו בגדיהם וגלחו זקנם : ומתגודדים · לשון שריטה :

מצודת דוד

ושר גדול לפני המלך לזה נתקנא בגדליה על שלקח הגדולה : (ב) ויכו · כולם הכוהו וישמעאל לבדו המיתו : אשר הפקיד · כמו על אשר הפקיד ר"ל הסבה היה על שהפקידו בארץ ונתקנא בו : (ג) את אנשי המלחמה · כי יתר העם לקח בשבי כמ"ש בענין: (ד) ויהי ביום השני · מוסב למקרא של אחריו : ואיש לא ידע · עדיין לא היה נודע הדבר : (ה) מגולחי זקן וגו' · דרך לער ואבל על חורבן ירושלים ובהמ"ק וגלות יהודה : להביא בית ה' · יתכן שגם אחר החורבן קרבו על המזבח וכמ"ש רז"ל שמעתי שמקריבין אע"פ שאין בית (מגילה י') : (ו) הלך הלוך ובכה · הראה עצמו כבוכה על אבדן מולדתו למען לרמות אותם : באו · הסיבה מללכת לירושלים כי במצפה היה לו מקום נאות להרגם : (ז) וישחטם · יתכן שהיתה כוונתו לבל יגולה ע"י מהר ההריגת גדליה לבל ירדפו אחריו : אל תוך הבור · שהיה שם : הוא והאנשים

מצודת ציון

(ד) מגולחי · מל' גלות השער : (ה) ומתגודדים · ענין שריטת הבשר וכן ויתגודדו כמשפטם (מ"א י"ח) : (ו) כפגוש · ענין פגיעה :

אֲשֶׁר־אִתּֽוֹ׃ ח וַעֲשָׂרָה אֲנָשִׁים נִמְצְאוּ־בָם וַיֹּאמְרוּ אֶל־
יִשְׁמָעֵאל אַל־תְּמִתֵנוּ כִּֽי־יֶשׁ־לָנוּ מַטְמֹנִים בַּשָּׂדֶה חִטִּים
וּשְׂעֹרִים וְשֶׁמֶן וּדְבָשׁ וַיֶּחְדַּל וְלֹא הֱמִיתָם בְּתוֹךְ אֲחֵיהֶֽם׃
ט וְהַבּוֹר אֲשֶׁר הִשְׁלִיךְ שָׁם יִשְׁמָעֵאל אֵת ׀ כָּל־פִּגְרֵי
הָאֲנָשִׁים אֲשֶׁר הִכָּה בְּיַד־גְּדַלְיָהוּ הוּא אֲשֶׁר עָשָׂה הַמֶּלֶךְ
אָסָא מִפְּנֵי בַּעְשָׁא מֶֽלֶךְ־יִשְׂרָאֵל אֹתוֹ מִלֵּא יִשְׁמָעֵאל בֶּן־
נְתַנְיָהוּ חֲלָלִֽים׃ י וַיִּשְׁבְּ ׀ יִשְׁמָעֵאל אֶת־כָּל־שְׁאֵרִית הָעָם
אֲשֶׁר בַּמִּצְפָּה אֶת־בְּנוֹת הַמֶּלֶךְ וְאֶת־כָּל־הָעָם הַנִּשְׁאָרִים
בַּמִּצְפָּה אֲשֶׁר הִפְקִיד נְבוּזַרְאֲדָן רַב־טַבָּחִים אֶת־גְּדַלְיָהוּ
בֶּן־אֲחִיקָם וַיִּשְׁבֵּם יִשְׁמָעֵאל בֶּן־נְתַנְיָה וַיֵּלֶךְ לַעֲבֹר
אֶל־בְּנֵי עַמּֽוֹן׃ יא וַיִּשְׁמַע יוֹחָנָן בֶּן־קָרֵחַ וְכָל־שָׂרֵי הַחֲיָלִים
אֲשֶׁר אִתּוֹ אֵת כָּל־הָרָעָה אֲשֶׁר עָשָׂה יִשְׁמָעֵאל בֶּן־
נְתַנְיָֽה׃ יב וַיִּקְחוּ אֶת־כָּל־הָאֲנָשִׁים וַיֵּלְכוּ לְהִלָּחֵם עִם־
יִשְׁמָעֵאל בֶּן־נְתַנְיָה וַיִּמְצְאוּ אֹתוֹ אֶל־מַיִם רַבִּים אֲשֶׁר

רש"י

(ט) אשר הכה ביד גדליהו · מתוך שהיה לו לחוש לעצת יוחנן בן קרח ולא חש לעצה עליו כאלו נהרגו על ידו : (יב) אל מים רבים · על בריכת

מצודת ציון

(ח) מטמונים · אוצרות ע"ש שדרך לטמנם במחבואה: (ט) ביד גדליהו · במקום גדליה כמו יד אבשלום (ש"ב י"ח) : (י) וישב · מל' שבי : הפקיד · מל' פקדון והנחה: וישבם ·

מצודת דוד

והאנשים · הוא שחטא עם אנשיו : (ח) נמצאו בם · בהנאים מהכם וגו' : כי יש לנו וגו' · ונגיד לך שתקחם אתה: ויחדל · חדל מהם ולא המיתם : (ט) ביד גדליהו · במקום גדליה במצפה: הוא · זהו הבור אשר עשה וגו' : מפני בעשא · לבל יוכל לבוא שמה בהלחמו עמו : אותו · את הבור הזה : (י) וישב · לקח בשבי את העם הנשארים מעצמן לא לפה כמ"ש למעלה ואת העם אשר הפקיד נבוזראדן והניחם עם גדליה: וישבם · לפי שארכו הדברים חזר ואמר וישבם: וילך לעבור · הלך עצמו לעבור אל בני עמון לשבת שמה: (יא) וישמע · במקום שהיה בו לא היה אז במצפה : (יב) את כל האנשים · אשר עמהם: אל

בְּגִבְעוֹן׃ יג וַיְהִי כִּרְאוֹת כָּל־הָעָם אֲשֶׁר אֶת־יִשְׁמָעֵאל
אֶת־יוֹחָנָן בֶּן־קָרֵחַ וְאֵת כָּל־שָׂרֵי הַחֲיָלִים אֲשֶׁר אִתּוֹ
וַיִּשְׂמָחוּ׃ יד וַיָּסֹבּוּ כָּל־הָעָם אֲשֶׁר־שָׁבָה יִשְׁמָעֵאל מִן־
הַמִּצְפָּה וַיָּשֻׁבוּ וַיֵּלְכוּ אֶל־יוֹחָנָן בֶּן־קָרֵחַ׃ טו וְיִשְׁמָעֵאל בֶּן־
נְתַנְיָה נִמְלַט בִּשְׁמֹנָה אֲנָשִׁים מִפְּנֵי יוֹחָנָן וַיֵּלֶךְ אֶל־
בְּנֵי עַמּוֹן׃ טז וַיִּקַּח יוֹחָנָן בֶּן־קָרֵחַ וְכָל־שָׂרֵי הַחֲיָלִים
אֲשֶׁר־אִתּוֹ אֵת כָּל־שְׁאֵרִית הָעָם אֲשֶׁר הֵשִׁיב מֵאֵת
יִשְׁמָעֵאל בֶּן־נְתַנְיָה מִן־הַמִּצְפָּה אַחַר הִכָּה אֶת־גְּדַלְיָה
בֶּן־אֲחִיקָם גְּבָרִים אַנְשֵׁי הַמִּלְחָמָה וְנָשִׁים וְטַף וְסָרִסִים
אֲשֶׁר הֵשִׁיב מִגִּבְעוֹן׃ יז וַיֵּלְכוּ וַיֵּשְׁבוּ בְּגֵרוּת כִּמְוֹהָם כמהם ק׳
אֲשֶׁר־אֵצֶל בֵּית לָחֶם לָלֶכֶת לָבוֹא מִצְרָיִם׃ יח מִפְּנֵי
הַכַּשְׂדִּים כִּי יָרְאוּ מִפְּנֵיהֶם כִּי־הִכָּה יִשְׁמָעֵאל בֶּן־נְתַנְיָה
אֶת־גְּדַלְיָהוּ בֶּן־אֲחִיקָם אֲשֶׁר־הִפְקִיד מֶלֶךְ־בָּבֶל בָּאָרֶץ׃

רש״י

מיין סגיאין: (יז) בגרות כמהם. בגרות דיהב דוד לכמהם בר ברזילי גלעדאה כשחזר ממלחמת אבשלום כמו שנאמר בספר (שמואל ב׳ י״ט) הנה יעבור כמהם וגו׳:

מצודת דוד

מים רבים. על בריכת המים הרבים: (יג) כל העם. שהוליך בשבי: (יד) ויסובו. העם שנשבה שבו והלכו מישמעאל והלכו אל יוחנן: (טו) נמלט. ברח ומלט נפשו עם שמונה אנשים: (טז) מן המצפה. אשר שבה ישמעאל מן המצפה אחר שהכה את גדליהו: גברים וגו׳. מוסב על תחלת המקרא ויקח יוחנן וגו׳ גברים וגו׳ אשר השיב מגבעון ברדפו אחר ישמעאל: (יז) בגרות כמהם. במקום אשר גר שם כמהם בן ברזילי הגלעדי המוזכר (בש״ב י״ט) שחזר עם דוד אחר שנהרג אבשלום: ללכת. בדרך ההולך לבוא למצרים: (יח) מפני הכשדים. רצו ללכת שמה

מצודת ציון

מלשון שבי: (יד) ויסובו. מלשון סבוב: שבה. מלשון שבי: (טו) נמלט. ענין השמטה והצלה: בשמנה. הבי״ת היא במקום עם וכן הרק אך במשה דבר ה׳ (במדבר י״ב): (טז) גברים. אנשים: וסריסים. מין שרים: (יז) בגרות. מלשון

מב א וַיִּגְּשׁוּ כָּל־שָׂרֵי הַחֲיָלִים וְיוֹחָנָן בֶּן־קָרֵחַ וִיזַנְיָה
בֶּן־הוֹשַׁעְיָה וְכָל־הָעָם מִקָּטֹן וְעַד־גָּדוֹל׃ ב וַיֹּאמְרוּ אֶל־
יִרְמְיָהוּ הַנָּבִיא תִּפָּל־נָא תְחִנָּתֵנוּ לְפָנֶיךָ וְהִתְפַּלֵּל בַּעֲדֵנוּ
אֶל־יְהוָה אֱלֹהֶיךָ בְּעַד כָּל־הַשְּׁאֵרִית הַזֹּאת כִּי־נִשְׁאַרְנוּ
מְעַט מֵהַרְבֵּה כַּאֲשֶׁר עֵינֶיךָ רֹאוֹת אֹתָנוּ׃ ג וְיַגֶּד־לָנוּ
יְהוָה אֱלֹהֶיךָ אֶת־הַדֶּרֶךְ אֲשֶׁר נֵלֶךְ־בָּהּ וְאֶת־הַדָּבָר אֲשֶׁר
נַעֲשֶׂה׃ ד וַיֹּאמֶר אֲלֵיהֶם יִרְמְיָהוּ הַנָּבִיא שָׁמַעְתִּי הִנְנִי
מִתְפַּלֵּל אֶל־יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם כְּדִבְרֵיכֶם וְהָיָה כָּל־הַדָּבָר
אֲשֶׁר־יַעֲנֶה יְהוָה אֶתְכֶם אַגִּיד לָכֶם לֹא־אֶמְנַע מִכֶּם דָּבָר׃
ה וְהֵמָּה אָמְרוּ אֶל־יִרְמְיָהוּ יְהִי יְהוָה בָּנוּ לְעֵד אֱמֶת
וְנֶאֱמָן אִם־לֹא כְּכָל־הַדָּבָר אֲשֶׁר יִשְׁלָחֲךָ יְהוָה אֱלֹהֶיךָ
אֵלֵינוּ כֵּן נַעֲשֶׂה׃ ו אִם־טוֹב וְאִם־רָע בְּקוֹל ׀ יְהוָה
אֱלֹהֵינוּ אֲשֶׁר אֲנוּ אנחנו קרי שֹׁלְחִים אֹתְךָ אֵלָיו נִשְׁמָע
לְמַעַן אֲשֶׁר יִיטַב־לָנוּ כִּי נִשְׁמַע בְּקוֹל יְהוָה אֱלֹהֵינוּ׃

מצודת ציון | מצודת דוד

גרות ומדור: מב (א) ויגשו · מפני הכשדים: כי הכה וגו' ·
הקריבו: (ב) תפל · ענין נטיה: וחששו פן יעלילו הכשדים לומר שזה
נא · עתה: (ד) יענה · מלשון היה בהסכמת כולם והריגת פקיד
המלך תחשב למרידה: מב (ב) תפל
נא · בקשו ממנו להתפלל בעדם אל ה': כאשר עיניך רואות אותנו ·
שאנחנו מתי מספר: (ג) ויגד לנו · ר"ל התפלה תהיה שיגיד לנו את
הדרך וגו' אם ללכת למצרים או להשאר כאן: ואת הדבר וגו' ·
כפל הדבר במ"ש: (ד) שמעתי · קבלתי אמריכם והנני מתפלל: אתכם ·
ר"ל על שאלתכם: לא אמנע · מבלי להגידה: דבר · שום דבר: (ה) והמה ·
השרים והעם: לעד אמת ונאמן · ר"ל המקום יהיה בנו לעד אמת
שקבלנו על עצמנו לעשות כפי שתאמר לנו בשמו ויהי נאמן עלינו להפרע
מאתנו אם לא ככל הדבר וגו' כן נעשה: (ו) אם טוב · בין שיהיה
הדבר טוב בעינינו בין שיהיה רע בעינינו נשמע בקול ה': למען ·
בעבור

ז וַיְהִי מִקֵּץ עֲשֶׂרֶת יָמִים וַיְהִי דְבַר־יְהוָה אֶל־יִרְמְיָהוּ׃
ח וַיִּקְרָא אֶל־יוֹחָנָן בֶּן־קָרֵחַ וְאֶל כָּל־שָׂרֵי הַחֲיָלִים אֲשֶׁר
אִתּוֹ וּלְכָל־הָעָם לְמִקָּטֹן וְעַד־גָּדוֹל׃ ט וַיֹּאמֶר אֲלֵיהֶם כֹּה־
אָמַר יְהוָה אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר שְׁלַחְתֶּם אֹתִי אֵלָיו לְהַפִּיל
תְּחִנַּתְכֶם לְפָנָיו׃ י אִם־שׁוֹב תֵּשְׁבוּ בָּאָרֶץ הַזֹּאת וּבָנִיתִי
אֶתְכֶם וְלֹא אֶהֱרֹס וְנָטַעְתִּי אֶתְכֶם וְלֹא אֶתּוֹשׁ כִּי נִחַמְתִּי
אֶל־הָרָעָה אֲשֶׁר עָשִׂיתִי לָכֶם׃ יא אַל־תִּירְאוּ מִפְּנֵי מֶלֶךְ
בָּבֶל אֲשֶׁר־אַתֶּם יְרֵאִים מִפָּנָיו אַל־תִּירְאוּ מִמֶּנּוּ נְאֻם־
יְהוָה כִּי־אִתְּכֶם אָנִי לְהוֹשִׁיעַ אֶתְכֶם וּלְהַצִּיל אֶתְכֶם מִיָּדוֹ׃
יב וְאֶתֵּן לָכֶם רַחֲמִים וְרִחַם אֶתְכֶם וְהֵשִׁיב אֶתְכֶם אֶל־
אַדְמַתְכֶם׃ יג וְאִם־אֹמְרִים אַתֶּם לֹא נֵשֵׁב בָּאָרֶץ הַזֹּאת
לְבִלְתִּי שְׁמֹעַ בְּקוֹל יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם׃ יד לֵאמֹר לֹא כִּי אֶרֶץ
מִצְרַיִם נָבוֹא אֲשֶׁר לֹא־נִרְאֶה מִלְחָמָה וְקוֹל שׁוֹפָר לֹא

רש"י

מב (יד) וקול שופר. שתוקעין הצופים להזכיר את העם:

מצודת דוד

בעבור זה ייטב לנו כאשר נשמע בקולו: (ז) ויהי מקץ. מעת ששאלו ממנו לחלות פני ה': (י) ובניתי אתכם. ר"ל יפרו וירבו בה ולא יגלו עוד ממנה: ונטעתי. הוא כפל ענין במ"ש: כי נחמתי. השבתי מחשבה אחרת על הרעה שעשיתי להם כי לא אוסיף עוד להרע להם: (יא) אשר אתם יראים מפניו. ר"ל הדבר אשר אתם יראים מפניו והוא הריגת גדליה כמ"ש למעלה: ממנו. מן הדבר ההוא לא תיראו כי נ"נ לא ירע עמכם בעבור זה: ולהציל אתכם. לבל יוכל להרע עמכם: (יב) ואתן. ועוד אתן אתכם לרחמים לפניו וירחם אתכם: והשיב אתכם. ר"ל הגולה מעמכם לבבל ישיבם מרצונו אל ארצם: (יג) לבלתי שמוע. ר"ל ואם גם עתה אחר ששמעתם דבר ה' לא תשבו פה ותמאנו לשמוע דבר ה': (יד) לאמר. כי תאמרו נבוא למצרים אשר שם לא נראה מלחמה כי בהיותכם פה תפחדו ממלחמת הכשדים: וקול שופר

מצודת ציון

עניה ותשובה: (ז) מקץ. מסוף: ובניתי. מל' בנין: אהרס. ענין שבירה ונתיצה: אתוש. ענין עקירה: נחמתי. ענין הפוך מחשבה:

נִשְׁמָע וְלַלֶּחֶם לֹא־נִרְעָב וְשָׁם נֵשֵׁב׃ טו וְעַתָּה לָכֵן
שִׁמְעוּ דְבַר־יְהוָה שְׁאֵרִית יְהוּדָה כֹּה־אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת
אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל אִם־אַתֶּם שׂוֹם תְּשִׂמוּן פְּנֵיכֶם לָבֹא מִצְרַיִם
וּבָאתֶם לָגוּר שָׁם׃ טז וְהָיְתָה הַחֶרֶב אֲשֶׁר אַתֶּם יְרֵאִים
מִמֶּנָּה שָׁם תַּשִּׂיג אֶתְכֶם בְּאֶרֶץ מִצְרָיִם וְהָרָעָב אֲשֶׁר־
אַתֶּם ׀ דֹּאֲגִים מִמֶּנּוּ שָׁם יִדְבַּק אַחֲרֵיכֶם מִצְרַיִם וְשָׁם
תָּמֻתוּ׃ יז וְיִהְיוּ כָל־הָאֲנָשִׁים אֲשֶׁר־שָׂמוּ אֶת־פְּנֵיהֶם
לָבוֹא מִצְרַיִם לָגוּר שָׁם יָמוּתוּ בַּחֶרֶב בָּרָעָב וּבַדָּבֶר וְלֹא־
יִהְיֶה לָהֶם שָׂרִיד וּפָלִיט מִפְּנֵי הָרָעָה אֲשֶׁר אֲנִי מֵבִיא
עֲלֵיהֶם׃ יח כִּי כֹה אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל כַּאֲשֶׁר
נִתַּךְ אַפִּי וַחֲמָתִי עַל־יֹשְׁבֵי יְרוּשָׁלִַם כֵּן תִּתַּךְ חֲמָתִי עֲלֵיכֶם
בְּבֹאֲכֶם מִצְרָיִם וִהְיִיתֶם לְאָלָה וּלְשַׁמָּה וְלִקְלָלָה וּלְחֶרְפָּה

מצודת ציון

(טז) דואגים · מלשון דאגה ופחד : ידבק · ענין חבור : (יז) שריד ופליט · שארית והצלה וכן ולא היה ביום אף ה' פליט ושריד (איכה ב') : (יח) נתך · ענין הרקה ושפיכה כמו ומטר לא נתך ארצה (שמות ט') : לאלה · ענין שבועה כמו ושמעה קול אלה (ויקרא ה') : ולשמה · ענין תמהון כמו פנו אלי והשמו (איוב

מצודת דוד

שופר · הדרך לתקוע במלחמה בשופרות : לא נרעב · לא כמו בכאן שהרעב מתמיד : ושם נשב · ולא נהיה גולים משם : (טו) ועתה · הואיל וכן תאמרו לכן שמעו וגו' : שום תשימון · אם תחשבו לבוא שמה מדעת ומרצון : ובאתם · ר"ל וכן תעשו בפועל לבוא שמה ולגור בה : (טז) אשר אתם יראים · הוא חרב הכשדים : שם ידבק אחריכם · יהיה דבוק בכם ללכת אחריכם שם ולהוספת ביאור אמר מצרים : ושם תמותו · בחרב וברעב : (יז) ויהיו כל האנשים · כל החפצים ללכת שמה כולם ימותו איש לא נעדר ולא ישאר שארית מה לפי גודל הרעה שאביא עליהם : (יח) כאשר נתך · כמו שנשפך אפי וגו' : לאלה · כולם יאמרו בשבועתם אם עשיתי כזאת אהיה כמו אלה הבאים למצרים : ולשמה · כולם יתמהו על גודל מפלתכם : ולקללה · המקלל את מי יקלל הקללה בכם לומר יהיה מקולל כמותכם : ולחרפה · כולם יחרפו אתכם

וְלֹא־תִרְאוּ עוֹד אֶת־הַמָּקוֹם הַזֶּה׃ יט דִּבֶּר יְהוָה עֲלֵיכֶם
שְׁאֵרִית יְהוּדָה אַל־תָּבֹאוּ מִצְרָיִם יָדֹעַ תֵּדְעוּ כִּי־הַעִידֹתִי
בָכֶם הַיּוֹם׃ כ כִּי הִתְעֵתֶים התעיתם קרי בְּנַפְשׁוֹתֵיכֶם כִּי־
אַתֶּם שְׁלַחְתֶּם אֹתִי אֶל־יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם לֵאמֹר הִתְפַּלֵּל
בַּעֲדֵנוּ אֶל־יְהוָה אֱלֹהֵינוּ וּכְכֹל אֲשֶׁר יֹאמַר יְהוָה אֱלֹהֵינוּ
כֵּן הַגֶּד־לָנוּ וְעָשִׂינוּ׃ כא וָאַגִּד לָכֶם הַיּוֹם וְלֹא שְׁמַעְתֶּם בְּקוֹל
יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם וּלְכֹל אֲשֶׁר־שְׁלָחַנִי אֲלֵיכֶם׃ כב וְעַתָּה יָדֹעַ
תֵּדְעוּ כִּי בַּחֶרֶב בָּרָעָב וּבַדֶּבֶר תָּמוּתוּ בַּמָּקוֹם אֲשֶׁר
חֲפַצְתֶּם לָבוֹא לָגוּר שָׁם׃ מג א וַיְהִי כְּכַלּוֹת יִרְמְיָהוּ
לְדַבֵּר אֶל־כָּל־הָעָם אֶת־כָּל־דִּבְרֵי יְהוָה אֱלֹהֵיהֶם אֲשֶׁר
שְׁלָחוֹ יְהוָה אֱלֹהֵיהֶם אֲלֵיהֶם אֵת כָּל־הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה׃
ב וַיֹּאמֶר עֲזַרְיָה בֶן־הוֹשַׁעְיָה וְיוֹחָנָן בֶּן־קָרֵחַ וְכָל־הָאֲנָשִׁים
הַזֵּדִים אֹמְרִים אֶל־יִרְמְיָהוּ שֶׁקֶר אַתָּה מְדַבֵּר לֹא שְׁלָחֲךָ
יְהוָה אֱלֹהֵינוּ לֵאמֹר לֹא־תָבֹאוּ מִצְרַיִם לָגוּר שָׁם׃ ג כִּי בָּרוּךְ

מצודת דוד

אתכם: ולא תראו. כאשר תלכו מפה לא תשובו עוד לראות את המקום הזה: (יט) דבר וגו'. אמר שוב להתרות בהם: ידוע תדעו. בבוא עליכם הצרה תדעו שאני התריתי בכם היום ואמרתי שכן יהיה: (כ) כי התעיתם. בדברו עמהם ראה בפניהם שלא היו חפצים להשאר במקומם ולכן אמר באמת עשיתם טעות גדול בנפשותיכם אשר אתם שלחתם אותי וגו' כי אלו לא שלחתם הייתם שוגגין ועכשיו אתם מזידין: (כא) ולכל. ר"ל וכמו שלא שמעתם מאז לכל אשר שלחני אליכם: (כב) ועתה וגו'. חזר להתרות בהם שוב למען ידעו בבוא הרעה: מג (א) את כל הדברים האלה. האמורים למעלה: (ב) אומרים. היו אומרים ולפי שאמרו

מצודת ציון

כ"א): (יט) העידותי. ענין התראה כי ע"פ רוב מתרין בעדים לבל יכחשו: (כ) התעיתם. מלשון תועה וטעות: בנפשותיכם. בעצמכם: מג (ב) עזריה. יתכן שהוא יאזניה הנזכר למעלה והיה נקרא בשתי השמות: הזדים.

בֶּן־נֵרִיָּה מַסִּית אֹתְךָ בָּנוּ לְמַעַן תֵּת אֹתָנוּ בְיַד־הַכַּשְׂדִּים
לְהָמִית אֹתָנוּ וּלְהַגְלוֹת אֹתָנוּ בָּבֶל׃ ד וְלֹא־שָׁמַע יוֹחָנָן
בֶּן־קָרֵחַ וְכָל־שָׂרֵי הַחֲיָלִים וְכָל־הָעָם בְּקוֹל יְהוָה לָשֶׁבֶת
בְּאֶרֶץ יְהוּדָה׃ ה וַיִּקַּח יוֹחָנָן בֶּן־קָרֵחַ וְכָל־שָׂרֵי הַחֲיָלִים
אֵת כָּל־שְׁאֵרִית יְהוּדָה אֲשֶׁר־שָׁבוּ מִכָּל־הַגּוֹיִם אֲשֶׁר נִדְּחוּ־
שָׁם לָגוּר בְּאֶרֶץ יְהוּדָה׃ ו אֶת־הַגְּבָרִים וְאֶת־הַנָּשִׁים וְאֶת־
הַטַּף וְאֶת־בְּנוֹת הַמֶּלֶךְ וְאֵת כָּל־הַנֶּפֶשׁ אֲשֶׁר הִנִּיחַ
נְבוּזַרְאֲדָן רַב־טַבָּחִים אֶת־גְּדַלְיָהוּ בֶּן־אֲחִיקָם בֶּן־
שָׁפָן וְאֵת יִרְמְיָהוּ הַנָּבִיא וְאֶת־בָּרוּךְ בֶּן־נֵרִיָּהוּ׃ ז וַיָּבֹאוּ
אֶרֶץ מִצְרַיִם כִּי לֹא שָׁמְעוּ בְּקוֹל יְהוָה וַיָּבֹאוּ עַד־
תַּחְפַּנְחֵס׃ ח וַיְהִי דְבַר־יְהוָה אֶל־יִרְמְיָהוּ בְּתַחְפַּנְחֵס
לֵאמֹר׃ ט קַח בְּיָדְךָ אֲבָנִים גְּדֹלוֹת וּטְמַנְתָּם בַמֶּלֶט בַּמַּלְבֵּן
אֲשֶׁר בְּפֶתַח בֵּית־פַּרְעֹה בְּתַחְפַּנְחֵס לְעֵינֵי אֲנָשִׁים יְהוּדִים׃

רש"י

מג (ט) וטמנתם במלט · מ"ם זו יסוד נופל היא בתיבה כמו מקום מעמד מעשה ויסודו לט כמו וילט פניו (מ"א י"ט) לוט אותה בתוך הטיט

מצודת ציון

הכשדים : מסית · מלשון הסתה ופתוי: (ט) וטמנתם · מלשון הטמנה והצפנה : במלט · כן נקרא החומר העשוי מסיד ומחול וכדרז"ל ואע"ג דעביד בהו המלטה (ב"ב ו') ופירוש שתיקן מקום הקורות בסיד : במלבן · הוא המקום שעושים שם הלבנים :

מצודת דוד

שאמרו הדברים אמר שוב אומרים : (ג) כי ברוך וגו' · יתכן שהיה להם תגר ומריבה עם ברוך ולכן חשדוהו בזה שהוא מסית בהם את ירמיה לנבאות להם להשאר שם למען יהיו נמסרים ביד הכשדים : להמית וגו' · ר"ל מקצתם ימותו ומקצתם יגלו לבבל : (ה) אשר שבו · אשר חזרו וגו' לגור בארץ יהודה : (ו) ואת כל הנפש · העבדים והשפחות : ואת ירמיהו וגו' · גם אותם לקחו שלא בטובתם : (ז) כי לא שמעו וגו' · אשר צוה להם שלא ללכת : תחפנחס · היא מארץ מצרים : (ט) במלט במלבן · שמנם בחומר במקום עשיית הלבנים : בפתח · סמוך

י וְאָמַרְתָּ אֲלֵיהֶם כֹּה־אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל
הִנְנִי שֹׁלֵחַ וְלָקַחְתִּי אֶת־נְבוּכַדְרֶאצַּר מֶלֶךְ־בָּבֶל עַבְדִּי
וְשַׂמְתִּי כִסְאוֹ מִמַּעַל לָאֲבָנִים הָאֵלֶּה אֲשֶׁר טָמָנְתִּי וְנָטָה
אֶת־שַׁפְרוּרוֹ שפרירו קרי עֲלֵיהֶם׃ יא וּבָאה ובא קרי וְהִכָּה
אֶת־אֶרֶץ מִצְרָיִם אֲשֶׁר לַמָּוֶת לַמָּוֶת וַאֲשֶׁר לַשְּׁבִי לַשֶּׁבִי
וַאֲשֶׁר לַחֶרֶב לֶחָרֶב׃ יב וְהִצַּתִּי אֵשׁ בְּבָתֵּי אֱלֹהֵי מִצְרַיִם
וּשְׂרָפָם וְשָׁבָם וְעָטָה אֶת־אֶרֶץ מִצְרַיִם כַּאֲשֶׁר יַעְטֶה
הָרֹעֶה אֶת־בִּגְדוֹ וְיָצָא מִשָּׁם בְּשָׁלוֹם׃ יג וְשִׁבַּר אֶת־
מַצְּבוֹת בֵּית שֶׁמֶשׁ אֲשֶׁר בְּאֶרֶץ מִצְרָיִם וְאֶת־בָּתֵּי אֱלֹהֵי־

רש״י

במלט במלבן אוולופמנ״ט בלע״ז : (י) שפרירו · אהלו ודוגמתו ברוחו שמים שפרה (איוב כ״ו) : (יב) ועטה את ארץ מצרים · יכרוך כל שללה ויצא כאשר יכרוך ויגלוס הרועה את בגדו וישליכו מעל כתפיו כשהוא מוליך צאנו לפניו : (יג) את מצבות בית שמש · מזבחות שעשו שם אותם שנתגיירו בימי חזקיהו שבויי סנחריב שהוליך מכוש וממצרים לבני ירושלים ביום מפלתו כמו שאמר (ישעיה י״ט) ביום ההוא יהיו חמש ערים בארץ מצרים מדברות שפת כנען ונשבעות לה׳ צבאות עיר ההרס יאמר לאחת ות״י עיר קרתא בית שמש דעתידא למיחרב יתאמר דהיא חדא מנהון :

מצודת דוד

סמוך לפתח : (י) ואמרת אליהם · אל היהודים ההם : הנני שולח · רצה לומר אעיר לבו לבוא פה : עבדי · רצה לומר עושה שליחותי : ונטה · יטה אהלו ממעל להאבנים : (יא) אשר למות · הראוי למות ברעב ימות ברעב וגו׳ : (יב) ושרפם ושבם · ר״ל אלהיהם מעץ ישרוף ואלהיהם מכסף וזהב יקח בשבי : ועטה · שלל ארץ מצרים יכרוך לקחת הכל כמו הרועה כשנוסע ממקום למקום שכורך עם בגדו כל כליו להביאם עמו ולא ישאיר מה מהם : ויצא · ר״ל יצא משם בשלום ולא יוכלו אנשי מצרים לקחת שללם מידו : (יג) מצבות בית שמש · המצבות שעמדו

מצודת ציון

(י) שפרירו · כן יקרא האוהל היפה וכן ברוחו שמים שפרה (איוב כ״ד) והוא מלשון הנותן אמרי שפר (בראשית מ״ט) ובא על משקל סגריר : (יב) והצתי · ענין הבערה ושריפה כמו ותצת בסבכי היער (ישעיה ט׳) : ושבם · מלשון שבי : ועטה · יעטה · ענין כריכה וכן מעטה לטבח (יחזקאל כ״א) : את בגדו · עם בגדו : (יג) מצבות · מזבח מאבן אחת נקרא מצבה בלשון המקרא :

מִצְרַיִם יִשְׂרֹף בָּאֵשׁ׃ מד א הַדָּבָר אֲשֶׁר הָיָה אֶל־
יִרְמְיָהוּ אֶל כָּל־הַיְּהוּדִים הַיֹּשְׁבִים בְּאֶרֶץ מִצְרָיִם הַיֹּשְׁבִים
בְּמִגְדֹּל וּבְתַחְפַּנְחֵס וּבְנֹף וּבְאֶרֶץ פַּתְרוֹס לֵאמֹר׃ ב כֹּה־
אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל אַתֶּם רְאִיתֶם אֵת כָּל־
הָרָעָה אֲשֶׁר הֵבֵאתִי עַל־יְרוּשָׁלִָם וְעַל כָּל־עָרֵי יְהוּדָה
וְהִנָּם חָרְבָּה הַיּוֹם הַזֶּה וְאֵין בָּהֶם יוֹשֵׁב׃ ג מִפְּנֵי רָעָתָם
אֲשֶׁר עָשׂוּ לְהַכְעִסֵנִי לָלֶכֶת לְקַטֵּר לַעֲבֹד לֵאלֹהִים
אֲחֵרִים אֲשֶׁר לֹא יְדָעוּם הֵמָּה אַתֶּם וַאֲבֹתֵיכֶם׃ ד וָאֶשְׁלַח
אֲלֵיכֶם אֶת־כָּל־עֲבָדַי הַנְּבִיאִים הַשְׁכֵּים וְשָׁלֹחַ לֵאמֹר אַל־
נָא תַעֲשׂוּ אֵת דְּבַר־הַתֹּעֵבָה הַזֹּאת אֲשֶׁר שָׂנֵאתִי׃ ה וְלֹא
שָׁמְעוּ וְלֹא־הִטּוּ אֶת־אָזְנָם לָשׁוּב מֵרָעָתָם לְבִלְתִּי קַטֵּר
לֵאלֹהִים אֲחֵרִים׃ ו וַתִּתַּךְ חֲמָתִי וְאַפִּי וַתִּבְעַר בְּעָרֵי
יְהוּדָה וּבְחֻצוֹת יְרוּשָׁלִָם וַתִּהְיֶינָה לְחָרְבָּה לִשְׁמָמָה כַּיּוֹם
הַזֶּה׃ ז וְעַתָּה כֹּה־אָמַר יְהוָה אֱלֹהֵי צְבָאוֹת אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל
לָמָה אַתֶּם עֹשִׂים רָעָה גְדוֹלָה אֶל־נַפְשֹׁתֵכֶם לְהַכְרִית לָכֶם
אִישׁ־וְאִשָּׁה עוֹלֵל וְיוֹנֵק מִתּוֹךְ יְהוּדָה לְבִלְתִּי הוֹתִיר

מצודת ציון

מד (א) במגדל וגו׳ · שמות מקומות בארץ מצרים: (ב) והנם · הנה הם: חרבה · מלשון חורבן: (ו) ותתך · ענין הרקה ושפיכה: (ז) עולל · ילדים רכים: (י) דכאו׳

מצודת דוד

שעמדו בבית אשר עבדו שם לשמש עבודת אלהות: מד (א) היושבים בארץ מצרים · וחזר ופי׳ היושבים במגדול וגו׳ שהם מארץ מצרים: (ג) אשר לא ידעום המה · אשר לא היו מכירים בהם מאז: אתם ואבותיכם · גם אתם גם אבותיכם עשו הרע: (ד) השכים ושלוח · הייתי משכים ומשלח בזריזות רב: אל נא תעשו · כאומר אם עד הנה עשיתם הרע אל תעשו עתה: התועבה הזאת · היא עבודת האליל: (ו) ותתך · ובעבור זה נשפכה חמתי: כיום הזה · שהנם חרבים: (ז) אל נפשותיכם ·

ר״ל

לָכֶ֥ם שְׁאֵרִֽית׃ ח לְהַכְעִסֵ֙נִי֙ בְּמַעֲשֵׂ֣י יְדֵיכֶ֔ם לְקַטֵּ֞ר לֵאלֹהִ֤ים
אֲחֵרִים֙ בְּאֶ֣רֶץ מִצְרַ֔יִם אֲשֶׁר־אַתֶּ֥ם בָּאִ֖ים לָג֣וּר שָׁ֑ם לְמַ֙עַן֙
הַכְרִ֣ית לָכֶ֔ם וּלְמַ֗עַן הֱיֽוֹתְכֶם֙ לִקְלָלָ֣ה וּלְחֶרְפָּ֔ה בְּכֹ֖ל גּוֹיֵ֥
הָאָֽרֶץ׃ ט הַֽשְׁכַחְתֶּם֩ אֶת־רָע֨וֹת אֲבוֹתֵיכֶ֜ם וְאֶת־רָע֣וֹת ׀
מַלְכֵ֣י יְהוּדָ֗ה וְאֵת֙ רָע֣וֹת נָשָׁ֔יו וְאֵת֙ רָעֹ֣תֵכֶ֔ם וְאֵ֖ת רָעֹ֣ת
נְשֵׁיכֶ֑ם אֲשֶׁ֤ר עָשׂוּ֙ בְּאֶ֣רֶץ יְהוּדָ֔ה וּבְחֻצ֖וֹת יְרוּשָׁלִָֽם׃ י לֹ֣א
דֻכְּא֔וּ עַ֖ד הַיּ֣וֹם הַזֶּ֑ה וְלֹ֣א יָֽרְא֗וּ וְלֹא־הָלְכ֤וּ בְתֽוֹרָתִי֙
וּבְחֻקֹּתַ֔י אֲשֶׁר־נָתַ֥תִּי לִפְנֵיכֶ֖ם וְלִפְנֵ֥י אֲבוֹתֵיכֶֽם׃ יא לָכֵ֞ן כֹּֽה־
אָמַ֞ר יְהוָ֤ה צְבָאוֹת֙ אֱלֹהֵ֣י יִשְׂרָאֵ֔ל הִנְנִ֨י שָׂ֥ם פָּנַ֛י בָּכֶ֖ם
לְרָעָ֑ה וּלְהַכְרִ֖ית אֶת־כָּל־יְהוּדָֽה׃ יב וְלָקַחְתִּ֞י אֶת־שְׁאֵרִ֣ית
יְהוּדָ֗ה אֲשֶׁר־שָׂ֨מוּ פְנֵיהֶ֜ם לָב֣וֹא אֶֽרֶץ־מִצְרַיִם֮ לָג֣וּר שָׁם֒
וְתַ֨מּוּ כֹ֜ל בְּאֶ֣רֶץ מִצְרַ֗יִם יִפֹּ֙לוּ֙ בַּחֶ֣רֶב בָּרָעָב֮ יִתַּ֒מּוּ֒ מִקָּטֹן֙
וְעַד־גָּד֔וֹל בַּחֶ֥רֶב וּבָרָעָ֖ב יָמֻ֑תוּ וְהָי֗וּ לְאָלָה֙ לְשַׁמָּ֔ה
וְלִקְלָלָ֖ה וּלְחֶרְפָּֽה׃ יג וּפָקַדְתִּ֗י עַ֤ל הַיּֽוֹשְׁבִים֙ בְּאֶ֣רֶץ מִצְרַ֔יִם

רש"י

עיין מ"ש

מד (י) לא דכאו · לא נדכא לבם מרעתם :

מצודת דוד

ר"ל לעצמכם תעשו רעה כי יכרת מכם איש ואשה וגו': (ח) להכעיסני · עכשיו יפרש במה עושים רעה לעצמם ואמר במה שאתם מכעיסים אותי במעשי ידיכם וגו': לקללה · שיאמרו בקללתם שיהיו כמותכם: ולחרפה · כולם יחרפו אתכם: (ט) השכחתם · האם שכחתם ר"ל הלא עדיין לא שכחתם: נשיו · של כל א' מהמלכים ההם: (י) לא דכאו · לא נדכא לבם ר"ל עדיין לא נכנעו עד היום הזה ולא יראו מה': (יא) שם פני · אשים השגחתי בכם להביא הרעה: (יב) ולקחתי · ר"ל אקחם אל הרעה: ותמו כל · כולם יכלו: לאלה וגו' · ישבעו בהם ויתמהו על מפלתם ויתלו בהם קללותיהם ויחרפו אותם: (יג) ופקדתי · אשגיח להפרע ולהשיב

מצודת ציון

ענין כתישה והוא מושאל על ההכנעה כמו לב נשבר ונדכה (תהלים נ"א): (יב) ותמו · ענין כליון והשלמה: לאלה · ענין שבועה: לשמה · לתמהון: (יג) ופקדתי · ענין

כַּאֲשֶׁר פָּקַדְתִּי עַל־יְרוּשָׁלִָם בַּחֶרֶב בָּרָעָב וּבַדָּבֶר׃
יד וְלֹא יִהְיֶה פָּלִיט וְשָׂרִיד לִשְׁאֵרִית יְהוּדָה הַבָּאִים לָגוּר־
שָׁם בְּאֶרֶץ מִצְרָיִם וְלָשׁוּב ׀ אֶרֶץ יְהוּדָה אֲשֶׁר־הֵמָּה
מְנַשְּׂאִים אֶת־נַפְשָׁם לָשׁוּב לָשֶׁבֶת שָׁם כִּי לֹא־יָשׁוּבוּ כִּי
אִם־פְּלֵטִים׃ טו וַיַּעֲנוּ אֶת־יִרְמְיָהוּ כָּל־הָאֲנָשִׁים הַיֹּדְעִים
כִּי־מְקַטְּרוֹת נְשֵׁיהֶם לֵאלֹהִים אֲחֵרִים וְכָל־הַנָּשִׁים הָעֹמְדוֹת
קָהָל גָּדוֹל וְכָל־הָעָם הַיֹּשְׁבִים בְּאֶרֶץ־מִצְרַיִם בְּפַתְרוֹס
לֵאמֹר׃ טז הַדָּבָר אֲשֶׁר־דִּבַּרְתָּ אֵלֵינוּ בְּשֵׁם יְהוָה אֵינֶנּוּ
שֹׁמְעִים אֵלֶיךָ׃ יז כִּי עָשֹׂה נַעֲשֶׂה אֶת־כָּל־הַדָּבָר ׀ אֲשֶׁר־
יָצָא מִפִּינוּ לְקַטֵּר לִמְלֶכֶת הַשָּׁמַיִם וְהַסֵּיךְ־לָהּ נְסָכִים כַּאֲשֶׁר
עָשִׂינוּ אֲנַחְנוּ וַאֲבֹתֵינוּ מְלָכֵינוּ וְשָׂרֵינוּ בְּעָרֵי יְהוּדָה
וּבְחֻצוֹת יְרוּשָׁלִָם וַנִּשְׂבַּע־לֶחֶם וַנִּהְיֶה טוֹבִים וְרָעָה לֹא
רָאִינוּ׃ יח וּמִן־אָז חָדַלְנוּ לְקַטֵּר לִמְלֶכֶת הַשָּׁמַיִם וְהַסֵּךְ־

רש"י

(יד) כי אם פלטים. ירמיה וברוך חזרו משם שהגלם נ"נ כשנתנה ארץ מצרים בידו

מצודת ציון

השגחה: (יד) פליט ושריד. הצלה ושארית: מנשאים. ענין הרמה ור"ל מבטיחים: פלטים. נמלטים ומוצלים: (טו) קהל. ענין קבוץ עם: (יז) למלכת השמים. היא

מצודת דוד

ולהשיב גמול על היושבים וגו': בחרב וגו'. ר"ל באלה אשיב הגמול להפרע מהם: (יד) ולא יהיה פליט. לא ישאר מהם במצרים שארית מה: ולשוב. ולחזור לארץ יהודה אשר המה מצפים ומרוממים ומבטיחים את נפשם לשוב לשבת שמה הנה לא כן יהיה כי לא ישובו כ"א הפליטים מחרב האויב והוא מקרא קצר ויובן החסרון מעצמו: (טו) וכל הנשים העומדות. שהיו עומדות במעמד ההוא והיה קבוץ רב: וכל העם וגו'. גם המה היו מסכימים אחריהם: בפתרוס. שהוא מארץ מצרים: (יז) אשר יצא מפינו. אשר קבלנו על עצמנו לקטר למלכת השמים ר"ל לכוכב גדול שבשמים הוא השמש וכאלו מולך על כולם: והסיך לה. ולהסיך לה: ונשבע לחם. ואז היינו שבעים בלחם: ונהיה טובים. ר"ל עשירים ומלאים טוב: (יח) ומן אז. מהזמן אשר אז חדלנו לקטר וגו' חסרנו כל הטובה

לָהּ נְסָכִים חָסַרְנוּ כֹל וּבַחֶרֶב וּבָרָעָב תָּמְנוּ׃ יט וְכִי־אֲנַחְנוּ
מְקַטְּרִים לִמְלֶכֶת הַשָּׁמַיִם וּלְהַסֵּךְ לָהּ נְסָכִים הֲמִבַּלְעֲדֵי
אֲנָשֵׁינוּ עָשִׂינוּ לָהּ כַּוָּנִים לְהַעֲצִבָהּ וְהַסֵּךְ לָהּ נְסָכִים׃
וַיֹּאמֶר יִרְמְיָהוּ אֶל־כָּל־הָעָם עַל־הַגְּבָרִים וְעַל־הַנָּשִׁים
וְעַל־כָּל־הָעָם הָעֹנִים אֹתוֹ דָּבָר לֵאמֹר׃ כא הֲלוֹא אֶת־
הַקִּטֵּר אֲשֶׁר קִטַּרְתֶּם בְּעָרֵי יְהוּדָה וּבְחֻצוֹת יְרוּשָׁלִַם
אַתֶּם וַאֲבוֹתֵיכֶם מַלְכֵיכֶם וְשָׂרֵיכֶם וְעַם הָאָרֶץ אֹתָם זָכַר
יְהוָה וַתַּעֲלֶה עַל־לִבּוֹ׃ כב וְלֹא־יוּכַל יְהוָה עוֹד לָשֵׂאת
מִפְּנֵי רֹעַ מַעַלְלֵיכֶם מִפְּנֵי הַתּוֹעֵבֹת אֲשֶׁר עֲשִׂיתֶם וַתְּהִי
אַרְצְכֶם לְחָרְבָּה וּלְשַׁמָּה וְלִקְלָלָה מֵאֵין יוֹשֵׁב כְּהַיּוֹם הַזֶּה׃

רש"י

הה' רפה בעשרים ושבע למלכו (יחזקאל כ"ט)· כך שנויה בסדר עולם: (יט) המבלעדי· אנשינו · שלא מדעתם : כונים להעציבה· דפוסים כדמות עצבים (עצבים דמות צלמה כמו לעיל כ"ג) : (כב) ולא יוכל ה' עוד לשאת · כמו ולא יכול :

מצודת דוד

הטובה שהיה עמנו : (יט) וכי אנחנו· זהו מאמר הנשים המקטרות לבדן שאמרו וכי מה שאנחנו מקטרים ומסיכות להסיך לה נסכים האם מבלעדי דעת אנשינו עשינו למלכת השמים מיני מאכל להעציבה ר"ל לשמח אותה ואמר על דרך הכינוי וכאומרות מה זה תוכיח לאנשינו למען ימחו בידנו וכי אין דעתם עמנו : (כ) על הגברים · אל הגברים והם היודעים כי מקטרות נשיהם שפתחו תחלה להשיב : ועל כל העם · הם הנמשכים אחריהם : דבר · הדבר האמור למעלה : (כא) אותם זכר ה' · ר"ל עם כי מאז לא היה נפרע מהם מיד לא שכחם כי זכר בהם ועלו על לבו (ואמר אותם כי לאלהות הרבה קטרו ומ"ם הקטר הוא שם הכלל אבל לכ"א היה קטר מיוחד) : (כב) ולא יוכל ה' · לא יוכל עוד לסבול והאריך אפו מפני רוע מעלליכם וגו' ולכן

מצודת ציון

השמש וכן לעשות כונים למלכת השמים (לעיל ז') : (יח) תמנו · ענין כליון : (יט) המבלעדי · ענינו כמו זולת וכן מבלעדי איתך (במדבר ה') : אנשינו · בעלינו : כונים · מין מאכל ויתכן שנקרא כן על כי עשאום בכונת הלב בתקון רב וכן לעשות כונים (לעיל ז') : להעציבה· מלשון עצבון והוא דרך כנוי על השמחה : (כב) לשאת · מלשון משא וסבל : מעלליכם · מעשיכם : לחרבה · מלשון חורבן : ולשמה ·

כג מִפְּנֵי אֲשֶׁר קִטַּרְתֶּם וַאֲשֶׁר חֲטָאתֶם לַיהוָה וְלֹא שְׁמַעְתֶּם
בְּקוֹל יְהוָה וּבְתֹרָתוֹ וּבְחֻקֹּתָיו וּבְעֵדְוֹתָיו לֹא הֲלַכְתֶּם
עַל־כֵּן קָרָאת אֶתְכֶם הָרָעָה הַזֹּאת כַּיּוֹם הַזֶּה׃ כד וַיֹּאמֶר
יִרְמְיָהוּ אֶל־כָּל־הָעָם וְאֶל כָּל־הַנָּשִׁים שִׁמְעוּ דְּבַר־יְהוָה
כָּל־יְהוּדָה אֲשֶׁר בְּאֶרֶץ מִצְרָיִם׃ כה כֹּה־אָמַר יְהוָה־צְבָאוֹת
אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל לֵאמֹר אַתֶּם וּנְשֵׁיכֶם וַתְּדַבֵּרְנָה בְּפִיכֶם
וּבִידֵיכֶם מִלֵּאתֶם ׀ לֵאמֹר עָשֹׂה נַעֲשֶׂה אֶת־נְדָרֵינוּ אֲשֶׁר
נָדַרְנוּ לְקַטֵּר לִמְלֶכֶת הַשָּׁמַיִם וּלְהַסֵּךְ לָהּ נְסָכִים הָקֵים
תָּקִימְנָה אֶת־נִדְרֵיכֶם וְעָשֹׂה תַעֲשֶׂינָה אֶת־נִדְרֵיכֶם׃
כו לָכֵן שִׁמְעוּ דְבַר־יְהוָה כָּל־יְהוּדָה הַיֹּשְׁבִים בְּאֶרֶץ
מִצְרָיִם הִנְנִי נִשְׁבַּעְתִּי בִּשְׁמִי הַגָּדוֹל אָמַר יְהוָה אִם־
יִהְיֶה עוֹד שְׁמִי נִקְרָא ׀ בְּפִי ׀ כָּל־אִישׁ יְהוּדָה אֹמֵר חַי־
אֲדֹנָי יְהוִה בְּכָל־אֶרֶץ מִצְרָיִם׃ כז הִנְנִי שֹׁקֵד עֲלֵיהֶם

מצודת ציון

ולתמהון : (כג) קראת · מל' מקרה · (כה) מלאתם · ענין השלמה וגמר : הקים תקימנה · ענין קיום : (כז) שוקד · ענין מהירות והשתדלות כמו שקדו ושמרו (עזרא ח') :

מצודת דוד

היתה ארצכם לחרבה וגו' : כהיום הזה · שהיא חרבה : (כג) מפני וגו' · ר"ל לא קרה לכם הרעה על שהלכתם לקטר אלא מפני אשר קטרתם מאז ואשר חטאתם וגו' על כן קרה לכם מקרה הרעה הזאת : כיום הזה · שהנכם ברעה : (כה) אתם ונשיכם · ר"ל אתם כמו נשיכם דעה אחת לכם : ותדברנה בפיכם · ר"ל מה שהנשים מדברות כמה בפיכם כי כן צויתם להן לדבר : ובידיכם מלאתם · ר"ל בפועל ידיכם השלימו הדבר הזה לעשותה : לאמר עשה וגו' · מה שתאמרו עשה נעשה וגו' הן ידעתי שתקיימו את נדריכם לקטר לה עוד מעתה : ועשה וגו' · כפל הדבר במ"ש : (כו) אם יהיה עוד שמי נקרא וגו' · ר"ל לא אאריך עוד אפי' עד שישובו ויקראו בשמי כי כל אנשי יהודה הבאים למצרים יתמו מן העולם עד לא ישובו : אומר · יהיה אומר בשבועתו חי ה' : בכל ארץ מצרים · אבל פליטי החרב מתי מספר הם יאמרו חי ה' כשישובו לארץ יהודה : (כז) הנני שוקד · אשתדל ואמהר עליהם לרעה להם ולא להיטיב עמהם

לְרָעָה וְלֹא לְטוֹבָה וְתַמּוּ כָל־אִישׁ יְהוּדָה אֲשֶׁר בְּאֶרֶץ־
מִצְרַיִם בַּחֶרֶב וּבָרָעָב עַד־כְּלוֹתָם׃ כח וּפְלִיטֵי חֶרֶב יְשֻׁבוּן
מִן־אֶרֶץ מִצְרַיִם אֶרֶץ יְהוּדָה מְתֵי מִסְפָּר וְיָדְעוּ כָּל־שְׁאֵרִית
יְהוּדָה הַבָּאִים לְאֶרֶץ־מִצְרַיִם לָגוּר שָׁם דְּבַר־מִי יָקוּם
מִמֶּנִּי וּמֵהֶם׃ כט וְזֹאת לָכֶם הָאוֹת נְאֻם־יְהוָה כִּי־פֹקֵד
אֲנִי עֲלֵיכֶם בַּמָּקוֹם הַזֶּה לְמַעַן תֵּדְעוּ כִּי קוֹם יָקוּמוּ דְבָרַי
עֲלֵיכֶם לְרָעָה׃ ל כֹּה ׀ אָמַר יְהוָה הִנְנִי נֹתֵן אֶת־פַּרְעֹה
חָפְרַע מֶלֶךְ־מִצְרַיִם בְּיַד אֹיְבָיו וּבְיַד מְבַקְשֵׁי נַפְשׁוֹ כַּאֲשֶׁר
נָתַתִּי אֶת־צִדְקִיָּהוּ מֶלֶךְ־יְהוּדָה בְּיַד נְבוּכַדְרֶאצַּר מֶלֶךְ־
בָּבֶל אֹיְבוֹ וּמְבַקֵּשׁ נַפְשׁוֹ׃ מה א הַדָּבָר אֲשֶׁר דִּבֶּר
יִרְמְיָהוּ הַנָּבִיא אֶל־בָּרוּךְ בֶּן־נֵרִיָּה בְּכָתְבוֹ אֶת־הַדְּבָרִים
הָאֵלֶּה עַל־סֵפֶר מִפִּי יִרְמְיָהוּ בַּשָּׁנָה הָרְבִעִית לִיהוֹיָקִים

רש"י

(ל) פרעה חפרע. פרעה חבירא ת"א זו משמעות במקום ס"א:

מצודת דוד

עמהם: (כח) ופליטי חרב. הנמלטים מן החרב אשר ישובו ממצרים לארץ יהודה יהיו מתי מספר ר"ל אנשים מועטים: וידעו וגו'. אז ידעו דברי מי יתקיים אם הדברים שממני שאמרתי שבמצרים יתמו ויכלו אם הדברים מהם שאמרו שישבו במצרים בטח ויתקיימו שמה: (כט) וזאת לכם האות. הוא האמור במקרא שלאחריו שיהיה פרעה נמסר ביד נ"נ זה יהיה לכם לאות אשר השגיח להשיב גמול עליכם במקום הזה: למען תדעו. במה שיהיה פרעה נמסר ביד נ"נ תדעו בזה אשר יתקיימו דברי עליכם לרעה והוא כפל ענין במ"ש: (ל) כה אמר ה'. ר"ל כי כה אמר ה' וגו': פרעה חפרע. כל מלכי מצרים קרוים פרעה וזה שהיה בימים ההם היה שמו בעצמו חפרע: ביד אויביו. הם הכשדים: וביד וגו'. כפל הדבר במ"ש: מה (א) בכתבו וגו'. בעת שכתב מגילת איכה ומה שאמר את הדברים האלה ר"ל שהזכיר בה המאורעות הרעות אשר יעד על יהודה וישראל אשר כן באו וזהו מ"ש למעלה קח לך מגלת ספר וגו' (לעיל ל"ו): על ספר. אמר ספר ע"ש סופו כי אחר שכתב נעשה ספר: מפי ירמיהו.

מצודת ציון

ותמו. יכלו ויתמו: (כח) ופליטי. ענין הנמלטה: מתי. אנשי: לגור. לדור: (כט) פוקד. ענין

בֶּן־יֹאשִׁיָּהוּ מֶלֶךְ יְהוּדָה לֵאמֹר׃ ב כֹּה־אָמַר יְהוָה אֱלֹהֵי
יִשְׂרָאֵל עָלֶיךָ בָּרוּךְ׃ ג אָמַרְתָּ אוֹי־נָא לִי כִּי־יָסַף יְהוָה
יָגוֹן עַל־מַכְאֹבִי יָגַעְתִּי בְּאַנְחָתִי וּמְנוּחָה לֹא מָצָאתִי׃
ד כֹּה ׀ תֹּאמַר אֵלָיו כֹּה אָמַר יְהוָה הִנֵּה אֲשֶׁר־בָּנִיתִי
אֲנִי הֹרֵס וְאֵת אֲשֶׁר־נָטַעְתִּי אֲנִי נֹתֵשׁ וְאֶת־כָּל־הָאָרֶץ
הִיא׃ ה וְאַתָּה תְּבַקֶּשׁ־לְךָ גְדֹלוֹת אַל־תְּבַקֵּשׁ כִּי הִנְנִי
מֵבִיא רָעָה עַל־כָּל־בָּשָׂר נְאֻם־יְהוָה וְנָתַתִּי לְךָ אֶת־

רש״י

מה (ג) ומנוחה לא מצאתי · לא שרתה עלי שכינה להנבא כמו והנח עליהם הרוח (במדבר י"א) מה נשתניתי מתלמידי הנביאים יהושע שימש את משה נחה עליו רוה"ק אלישע שימש את אליהו נחה עליו רוה"ק אני מה נשתניתי : (ד) ואת כל הארץ היא · הנדונית בנתישה והריסה זו : (ה) תבקש לך גדולות · נבואות כמו ספרה נא לי את כל הגדולות וגו' (מ"ב ח') קרא אלי ואענך ואגידה לך גדולות וגו' (לעיל ל"ג) אמר לו הקב"ה אם אין כרם אין סייג ואם אין צאן אין רועה איני נגלה על הנביאים

מצודת ציון

השגחה : **מה** (ג) יסף · מלשון הוספה : ומנוחה · ענינו נבואה ע"ש המקרא ותנח עליהם הרוח (במדבר י"א) : (ד) הורס · ענין שבירה ונתיצה : נותש · ענין עקירה : (ה) גדולות · דברי גדולות רצה לומר נבואה : על כל בשר · על כל

מצודת דוד

ר"ל ירמיה אמר הדברים מפיו וברוך היה כותב על ספר : (ג) כי יסף ה' · ה' הוסיף לי יגון על המכאוב שמאז כי מאז ששמעתי ממך נבואת הפורעניות הוכאב לבי ועתה בכתבי המגלה כאלו כבר נעשתה נתוסף בי יגון : יגעתי באנחתי · ואני עיף ויגע במה שאני מתאנח תמיד ודואג על ביאת הפורעניות : ומנוחה לא מצאתי · כאומר הנה מה שאני כותב לך המגלה ולא אחר הוא על כי מה שאני משמש אותך תדיר ולומד ממך ומדוע א"כ לא שרתה עלי הנבואה ומה נשתניתי משאר תלמידי הנביאים ורק את הרע קבלתי ולא את הטוב : (ד) אשר בניתי · ר"ל ישראל שעשיתים כבנין יפה הנה עתה אהרסם ואאבדם : ואת אשר נטעתי וגו' · כפל הדבר במ"ש : ואת כל הארץ היא · ר"ל כל מקומות א"י תהיינה הרוסות ונתושות : (ה) ואתה תבקש · ואיך אתה מבקש עתה דברי גדולות היא הנבואה שתשרה עליך מחדש : אל תבקש · כי הואיל וישראל גולים אין מקום שתשרה הנבואה עליך מחדש : כי הנני · ר"ל אבל בכ"ז יהיה עם כי הנני מביא רעה וגו' את נפשך אתן לך לשלל כי תציל נפשך באלו:

נַפְשְׁךָ לְשָׁלָל עַל כָּל־הַמְּקֹמוֹת אֲשֶׁר תֵּלֶךְ־שָׁם׃ מו א אֲשֶׁר
הָיָה דְבַר־יְהוָה אֶל־יִרְמְיָהוּ הַנָּבִיא עַל־הַגּוֹיִם׃ ב לְמִצְרַיִם
עַל־חֵיל פַּרְעֹה נְכוֹ מֶלֶךְ מִצְרַיִם אֲשֶׁר־הָיָה עַל־נְהַר־
פְּרָת בְּכַרְכְּמִשׁ אֲשֶׁר הִכָּה נְבוּכַדְרֶאצַּר מֶלֶךְ בָּבֶל בִּשְׁנַת
הָרְבִיעִית לִיהוֹיָקִים בֶּן־יֹאשִׁיָּהוּ מֶלֶךְ יְהוּדָה׃
ג עִרְכוּ מָגֵן וְצִנָּה וּגְשׁוּ לַמִּלְחָמָה׃ ד אִסְרוּ הַסּוּסִים
וַעֲלוּ הַפָּרָשִׁים וְהִתְיַצְּבוּ בְּכוֹבָעִים מִרְקוּ הָרְמָחִים לִבְשׁוּ
הַסִּרְיֹנֹת׃ ה מַדּוּעַ רָאִיתִי הֵמָּה חַתִּים נְסֹגִים אָחוֹר

רש"י

אלא בזכותם של ישראל כך שנויה במכילתא בתחלתה: מו (ג) מגן · של עור הוא והוא שלוק וכשיוצא למלחמה מושחו בשמן: צנה · של עץ דמות תריסין שלנו: (ד) מרקו הרמחים · כמו ומורק ושוטף (ויקרא ו') פורבי"ר בלע"ז: (ה) המה חתים · מצרים: ולא הפנו · עוד לעמוד במלחמה ולא

מצודת דוד

כאלו שללת אותה לעצמך: על כל המקומות · בכל המקומות שתהיה הולך בגולה יהיה לך נפשך לשלל ולא תמות: מו (א) אשר היה · כאומר עתה יספר אשר היה וגו': (ב) למצרים · ר"ל זהו אמר על מצרים ולתוספת ביאור אמר על חיל פרעה נכו שהוא מלך בימים ההם: אשר היה · ר"ל על הדבר אשר היה אצל נהר פרת במקום כרכמיש אשר הכה שם נ"נ וגו': (ג) ערכו · על מצרים יאמר בדרך לעג סדרו עצמכם בלבישת מגן וצנה והתחזקו וגשו למלחמה מול הכשדים הנלחמים בכם: (ד) אסרו · קשרו הסוסים ברכב ועלו הפרשים על הסוסים והתיצבו במערכה בכובעים: מרקו · לטשו הרמחים מן החלודה למען היות להם ברק ולבשו השריונות להגן ממכת חרב וחנית: (ה) מדוע · למה ראיתי

מצודת ציון

אדם: לשלל · ענין בזה: מו (ב) נכו · ת"י חגירא וכן בן נכה רגלים (ש"ב ד'): בכרכמיש · שם מקום: (ג) ערכו · ענין סידור: מגן · הוא מכלי המלחמה עשוי להגן בעליו ממכת חרב וחנית: וצנה · הוא כעין מגן אבל בתכונה אחרת: (ד) אסרו · ענין קשירה: הפרשים · הם רוכבי הסוסים הרגילים בזה: בכובעים · כעין כובע עשוי מנחשת להגן על הראש וכן וכובע נחושת על ראשו (ש"א י"ז): מרקו · ענין לטוש וזכוך כמו ומורק ושוטף במים (ויקרא ו'): הרמחים · כעין חנית: הסריונות · הוא כעין מלבוש עשוי מברזל להגן ממכת חרב וחנית כמו ושריון קשקשים (ש"א י"ז): (ה) חתים · ענין אימה ופחד כמו ואל תחת (יהושע א'): נסוגים אחור · ענין

וְגִבּוֹרֵיהֶם יֻכַּתּוּ וּמָנוֹס נָסוּ וְלֹא הִפְנוּ מָגוֹר מִסָּבִיב נְאֻם־
יְהוָה׃ ו אַל־יָנוּס הַקַּל וְאַל־יִמָּלֵט הַגִּבּוֹר צָפוֹנָה עַל־יַד
נְהַר־פְּרָת כָּשְׁלוּ וְנָפָלוּ׃ ז מִי־זֶה כַּיְאֹר יַעֲלֶה כַּנְּהָרוֹת
יִתְגָּעֲשׁוּ מֵימָיו׃ ח מִצְרַיִם כַּיְאֹר יַעֲלֶה וְכַנְּהָרוֹת יִתְגֹּעֲשׁוּ
מָיִם וַיֹּאמֶר אַעֲלֶה אֲכַסֶּה־אֶרֶץ אֹבִידָה עִיר וְיֹשְׁבֵי בָהּ׃
ט עֲלוּ הַסּוּסִים וְהִתְהֹלְלוּ הָרֶכֶב וְיֵצְאוּ הַגִּבּוֹרִים כּוּשׁ
וּפוּט תֹּפְשֵׂי מָגֵן וְלוּדִים תֹּפְשֵׂי דֹּרְכֵי קָשֶׁת׃ י וְהַיּוֹם

רש"י

היה להם פנאי : (ז) כיאור יעלה · שהיה רגיל להעלות גייסות סביביו כמו נהר לשטף סביביו : יתגעשו מימיו · דמטרפין מוהי : (ח) כיאור יעלה · היה רגיל לעלות : אובידה · כמו אאביד : (ט) והתהוללו · לשון

מצודת ציון

כחוזר לאחור כמו ונסוג מאחר אלהינו (ישעיה כ"ט) : יכתו · מל' כתיתה ושבירה : ומנוס נסו · ענין בריחה : הפנו · מל' הפנה : מגור · ענין פחד כמו ויגר מואב (במדבר כ"ב) : (ו) על יד · אצל מקום וכן על יד נחל יבוק (דברים ב') : (ז) יתגעשו · ענין תנועה חזקה כמו ותגעש ותרעש הארץ (תהלים י"ח) : (ט) והתהוללו · מלשון הוללות ושגעון כי ברוב המרוצה נראים כמשתגעים וכן בחוצות יתהוללו הרכב (נחום ב') : כוש ופוט ולודים · שמות אומות : דורכי · הדרך לדרוך ברגל על הקשת

מצודת דוד

שהמה מתפחדים וחוזרים לאחור לברוח מן המלחמה : וגבוריהם · אף הגבורים שבהם המה כתותים ונסים מן הכשדים ולא פנו אליהם להלחם בם : מגור מסביב · פחד אחזתם מסביב ר"ל את כולם אחז הפחד איש לא נעדר : (ו) אל ינוס הקל · אף הקל ברגליו לא ינוס למלט נפשו כי האויב ישיגו : צפונה · בפאת צפון אצל מקום נהר פרת שמה כשלו ונפלו : (ז) מי זה · אמר כמליץ מי זה העם שהיה עולה ומתפשט כמו היאור העולה ומתפשט על כל פני האדמה ומי הוא העם המרים קול שאון כמו הנהרות אשר מימיהם נעים בתנועה חזקה ומרימים קול שאון : (ח) מצרים · כאלו משיב לעצמו הנה זהו מצרים כי היה עולה ומתפשט ברוב חיילותיו כמו היאור המתפשט והיה מרים קול שאון כמו הנהרות אשר ינידו המים בחוזק רב ובהרמת קול : ויאמר · היה חושב בלבו אעלה ואכסה ארץ ברב חיילותי ואובידה עיר זהו כרכמיש שהיתה ביד מלך אשור : (ט) עלו הסוסים · אתם רוכבי הסוסים עלו למלחמה ואתם אנשי הרכב התהוללו והיו רצים לכאן ולכאן : כוש ופוט · כי גם המה

הַהוּא לַאדֹנָי יֱהֹוִה צְבָאוֹת יוֹם נְקָמָה לְהִנָּקֵם מִצָּרָיו
וְאָכְלָה חֶרֶב וְשָׂבְעָה וְרָוְתָה מִדָּמָם כִּי זֶבַח לַאדֹנָי יֱהֹוִה
צְבָאוֹת בְּאֶרֶץ צָפוֹן אֶל־נְהַר־פְּרָת׃ יא עֲלִי גִלְעָד וּקְחִי
צֳרִי בְּתוּלַת בַּת־מִצְרָיִם לַשָּׁוְא הִרְבֵּיתִי הרבית קרי רְפֻאוֹת
תְּעָלָה אֵין לָךְ׃ יב שָׁמְעוּ גוֹיִם קְלוֹנֵךְ וְצִוְחָתֵךְ מָלְאָה
הָאָרֶץ כִּי־גִבּוֹר בְּגִבּוֹר כָּשָׁלוּ יַחְדָּיו נָפְלוּ שְׁנֵיהֶם׃
יג הַדָּבָר אֲשֶׁר דִּבֶּר יְהֹוָה אֶל־יִרְמְיָהוּ הַנָּבִיא לָבוֹא
נְבוּכַדְרֶאצַּר מֶלֶךְ בָּבֶל לְהַכּוֹת אֶת־אֶרֶץ מִצְרָיִם׃

רש"י

שכרות : (י) ורותה · לשון שובע ל"א לשון שכרון כמו שכר דמתרגמינן מרוי : בארץ צפון · שהלך פרעה על נבוכדנצר בכרכמיש ושם נפל ונהרגו גבוריו והוא ברח מן המלחמה : (יב) גבור בגבור כשלו · כשהיו בורחים היו נכשלים ונתקלים זה בזה : (יג) לבוא נבוכדראצר · זו מכה שניה שהחריב נ"נ את מצרים בשנת עשרים ושבע למלכו (יחזקאל כ"ט) כמו שמנינו בס"ע :

מצודת דוד

באו בעזרתם : תופשי דורכי קשת · ר"ל תופשי קשת ודורכים בה למתחה היטב לירות למרחוק : (י) והיום וגו' · ר"ל אבל לא יהיה כמחשבתו כי ארכו לו ימי המצור עד שבא עליה. נ"נ מלך בבל (והיתה בגזירת המקום לנקום ממנו נקמת יאשיהו מלך יהודה שהרגו כמ"ש במ"ב כ"ג) : ואכלה חרב · של הכשדים : כי זבח לה' · ר"ל בגזירת המקום בא הזבח : אל נהר פרת · סמוך לנהר פרת כי שם היתה המלחמה : (יא) עלי גלעד · אמר בדרך לעג אתה מצרים עלי לגלעד מקום הצרי וקחי משם צרי לרפאות את תחלואיך : בתולת · קראה בתולה על שלא נכבשה עדיין משום אומה כבתולה שלא משל בה איש לשכב עמה : לשוא הרבית · על חנם הרבית מיני רפואות כי אין לך בהם תעלה ומרפא והוא ענין מליצה : (יב) קלונך · מה שנמסרת ביד בבל : מלאה הארץ · ר"ל בכל מקום יהיה נשמע צעקתם כי בהינוסו הנה והנה יכשלו גבור בגבור בדרך מרוצתם ושניהם יחדו יפלו ויאבדו : (יג) לבוא · שיבוא נבוכדנצר על ארץ מצרים להכות אותם

מצודת ציון

למתחה היטב : (י) ושבעה · ענין שביעת הרעב : ורותה · ענין שביעת הצמאון כמו כגן רוה (ישעיה נ"ח) : (יא) צרי · הוא שרף הנוטף מעצי הקטף וכן ודבש ושמן וצרי (יחזקאל כ"ז) : תעלה · ענין רפואה כמו רפואות תעלה אין לך (לעיל ל') וכפל המלה במלות נרדפים : (יב) קלונך · מלשון קלון ובזיון : וצוחתך · מל'

יד הַגִּידוּ בְמִצְרַיִם וְהַשְׁמִיעוּ בְמִגְדּוֹל וְהַשְׁמִיעוּ בְנֹף
וּבְתַחְפַּנְחֵס אִמְרוּ הִתְיַצֵּב וְהָכֵן לָךְ כִּי־אָכְלָה חֶרֶב
סְבִיבֶיךָ׃ טו מַדּוּעַ נִסְחַף אַבִּירֶיךָ לֹא עָמַד כִּי יְהוָה
הֲדָפוֹ׃ טז הִרְבָּה כּוֹשֵׁל גַּם־נָפַל אִישׁ אֶל־רֵעֵהוּ וַיֹּאמְרוּ
קוּמָה ׀ וְנָשֻׁבָה אֶל־עַמֵּנוּ וְאֶל־אֶרֶץ מוֹלַדְתֵּנוּ מִפְּנֵי חֶרֶב
הַיּוֹנָה׃ יז קָרְאוּ שָׁם פַּרְעֹה מֶלֶךְ־מִצְרַיִם שָׁאוֹן הֶעֱבִיר

רש״י

(יד) התיצב והכן לך · לנגד המלחמה : והכן · ואתקין : (טו) נסחף · נשטפו והחליקו גבוריך כמו מטר סוחף (משלי כ״ח) נסחפה שדהו בלשון משנה (כתובות י״ב) ומנחם חברו לשון כליון וכן חבר מטר סוחף ודונש פתר מטר סוחף כמו מסעף פארה במערצה (ישעיה י׳) : (טז) הרבה כושל · הקב״ה שהדפו והרבה לו מכשול : גם נפל · והקבלו איש אל רעהו לאמר נקומה ונשובה אל עמנו ממקום שיצאנו משם להלחם : חרב היונה · חרבא דסנאה דהות כחמר מרויא : היונה · לשון יין נ״א לשון אונאה : (יז) קראו שם · במלחמה הכריזו משל על חרפה : פרעה מלך מצרים שאון · שהיה מגביה קול שאונו תשואות להתהלל בחיילותיו : העביר המועד · שיעד יום מלחמה קבוע לצאת ולהלחם ולא יצא ועבר זמן המועד :

מצודת ציון

צוחה וזעקה : (יד) במגדול · בנוף · ובתחפנחס · שמות מקומות בארץ מצרים : (טו) נסחף · ענין שטיפה וגריפה כמו מטר סוחף (משלי כ״ח) : אביריך · ענין חוזק וגבורה כמו דהרות אביריו (שופטים ה׳) : הדפו · ענין כתישה ודחיה כמו אל ידפנו (איוב ל״ב) : (טז) נפל · ענין נטיה והתחברות כמו אל הכשדים אתה נופל (לעיל ל״ז) : היונה · מלשון אונאה ועניינו עושק הגוף והממון וכן העיר היונה (צפניה ג׳) : (יז) שאון · ענין המייה : המועד · ענין זמן קבוע כמו כי למועד שמור

מצודת דוד

אותם בארצם : (יד) הגידו וגו׳ · אשר נבוכדנצר מעותד לבוא עליהם : אמרו · אתם המשמיעים קול אמרו למלך מצרים שהתיצב לעמוד בקשרי המלחמה והכן לך כל צרכי המלחמה כי חרב האויב אכלה אותך מסביב : (טו) נסחף אביריך · הגבורים שבך מדוע כ״א נשטף ונגרף לבל יוכל לעמוד על רגליו : לא עמד · כאלו משיב בעבור זה לא עמד כי ה׳ הדפו שהוא נלחם בו : (טז) הרבה כושל · הוא הרבה לו מכשולים : גם נפל איש וגו׳ · ר״ל הנכרים הבאים לעזרת מצרים נטו והתחברו זה לזה ואמרו קומו מכאן ונשובה אל עמנו וגו׳ : מפני חרב היונה · זה חרב נ״נ המאנה ואונסת לעשוק הגוף והממון : (יז) קראו שם · במערכת צבא כשדים הכריזו לומר אשר פרעה

הַמּוֹעֵד׃ יח חַי־אָנִי נְאֻם־הַמֶּלֶךְ יְהוָה צְבָאוֹת שְׁמוֹ כִּי
כְּתָבוֹר בֶּהָרִים וּכְכַרְמֶל בַּיָּם יָבוֹא׃ יט כְּלֵי גוֹלָה עֲשִׂי לָךְ
יוֹשֶׁבֶת בַּת־מִצְרָיִם כִּי־נֹף לְשַׁמָּה תִהְיֶה וְנִצְּתָה מֵאֵין
יוֹשֵׁב׃ כ עֶגְלָה יְפֵה־פִ־יָּה מִצְרָיִם קֶרֶץ מִצָּפוֹן בָּא
בָא׃ כא גַּם־שְׂכִרֶיהָ בְקִרְבָּהּ כְּעֶגְלֵי מַרְבֵּק כִּי־גַם־הֵמָּה
הִפְנוּ נָסוּ יַחְדָּיו לֹא עָמָדוּ כִּי יוֹם אֵידָם בָּא עֲלֵיהֶם עֵת

רש"י

(יח) כי כתבור בהרים · כי כאשר דבר אמת הוא שתבור קבוע בהרים והר הכרמל על הים כן באמת יבא הדבר הזה על מצרים : (יט) כלי גולה · אדם יוצא לדרך מתקן לו חמת ומקי דה של חרס לשתות בה : ונצתה · לשון ציה : (כ) עגלה יפה פיה · מלכותא יאייא : קרץ · עממין קטולין · קרץ לשון חתוך וכן מחומר קורצתי (איוב ל"ג) : מצפון · מבבל : (כא) שכירה · שפיה כמו בתער השכירה (ישעיה ז') : מרבק · קופל"א בלע"ז : הפנו ·

מצודת דוד

מלך מצרים המרים קול שאון בגאוה ובגודל לבב הנה עתה העביר המועד ר"ל לא בא להלחם מערכה מול מערכה ביום המיועד והקבוע כי בא מורך בלבבו : (יח) כי כתבור בהרים · כמו הר תבור הוא קבוע בהרים ולא יזוז ממקומו וכמו שהר הכרמל עומד על הים ולא ימוש משם כן יבוא נ"נ על מצרים ולא ישתנה ולא יזוז מביאתו שמה : (יט) כלי גולה · דרך הולכי גולה לתקן לעצמם כלי לשתות בו וכלי ללוש בה עיסה וכדומה : לשמה תהיה · כי תגלו ממנה : ונצתה · תהיה שממה מבלי ישאר מי יושב בה : (כ) עגלה · מצרים שהיתה מלכות יפה כעגלה היפה מאד הנה מפאת צפון יבוא עליה נ"נ המחתך וכורת אותה : בא בא · כפל המלה לחזק ולומר שבודאי יבוא : (כא) גם שכיריה · גם השרים הגדולים אשר בקרבה יובלו לטבח כעגלים המפוטמים במרבק שאחר שנעשו שמנים מובאים לטבח : כי גם המה · אף שדרך השרים להיות אמיצי לבב לעמוד בקשרי המלחמה הנה המה לא כן עשו כי פנו מן המלחמה ויסו יחדו ולא עמדו על

מצודת ציון

נף (ה"א ט') : (יח) כתבור · וככרמל · שמות הרים נודעים ומפורסמים : (יט) לשמה · לשממה : ונצתה · מלשון ציה ושממה : (כ) יפה פיה · פתרונו כמלה א' ור"ל יפה ביותר ולזה נכפל הע"ן ולמ"ד הפעל וכמו ירקרק אדמדם : קרץ · ענין חתוך וכריתה כמו מחומר קורצתי (איוב ל"ג) : (כא) שכיריה · ענינו גדולים ונכבדים וכן בתער השכירה (ישעיה ז') : מרבק · הוא הרפת מקום יפטמו שם העגלים וכן ועגלים מתוך מרבק (עמוס ו') : הפנו · מלשון פניה והליכה : אידם · ענין שבר ומקרה רע כמו הלא איד לעול

פְּקֻדָּתָם׃ כב קוֹלָהּ כַּנָּחָשׁ יֵלֵךְ כִּי־בְחַיִל יֵלֵכוּ וּבְקַרְדֻּמּוֹת
בָּאוּ לָהּ כְּחֹטְבֵי עֵצִים׃ כג כָּרְתוּ יַעְרָהּ נְאֻם־יְהוָה כִּי
לֹא יֵחָקֵר כִּי רַבּוּ מֵאַרְבֶּה וְאֵין לָהֶם מִסְפָּר׃ כד הֹבִישָׁה
בַּת־מִצְרָיִם נִתְּנָה בְּיַד עַם־צָפוֹן׃ כה אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת
אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל הִנְנִי פוֹקֵד אֶל־אָמוֹן מִנֹּא וְעַל־פַּרְעֹה וְעַל־
מִצְרַיִם וְעַל־אֱלֹהֶיהָ וְעַל־מְלָכֶיהָ וְעַל־פַּרְעֹה וְעַל הַבֹּטְחִים

רש"י

פנו עורף לבקש לנוס: (כב) קולה כנחש ילך. הרי הנחש בא ללמד על מצרים ונמצא למד למדנו מכאן שכשאמר הקב"ה לנחש על גחונך תלך (בראשית ג') וקטע את רגליו הלך קולו בסוף העולם כך שנויה בשלשים ושתים מדות דר"א בנו של רבי יוסי הגלילי: כי בחיל ילכו. אליה: (כג) כרתו יערה. כח יש בהן לכרות כל יערה: כי לא יחקר. מספר לכחם: (כה) אל אמון. על השר אמון יש שהוא לשון גדולה כמו התיטבי מנא אמון (נחום ג') מנא אלכסנדריא רבתא לאיסניוריא"ס דאלשנדר"א בלע"ז:

מצודת ציון

(איוב ל"א): פקודתם. על המיתה יאמר שהוא פקידת וזכרון השגחת כל חי כמו ופקודת כל האדם (במדבר ט"ז): (כב) ובקרדומות. הוא הגרזן החותך עצים כמו ויקח אבימלך את הקרדומות (שופטים ט'): כחוטבי. כן נקראים **כורתי** העצים וכן מחוטב עציך (**דברים** כ"ט): (כד) **הובישה**. מלשון בושה וכלימה: (כה) פוקד. ענין השגחת הבאת הרעה: אמון. כמו המון והוא ענין עם רב וכן ואת יתר האמון (לקמן נ"ב): מנא. נא הוא

מצודת דוד

עמדם ולזה כאשר השיגם האויב נפלו בנופלים ולא לקום בשבי כדרך השרים: כי יום אידם. ר"ל על כי בא עליהם יום אידם עת מותם שהוא פקודת כל חי לכן בא מורך בלבבם: (כב) קולה. קול של מצרים ילך להיות נשמע למרחוק כמו קול הנחש הנשמע למרחוק: כי בחיל ילכו. הכשדים ילכו עליהם בחיל רב ובקרדומות יבואו עליהם לכרתם: כחוטבי עצים. ר"ל כמו שאין ביד העצים למנוע מעצמם כריתת החוטבים כן לא יוכלו מצרים למנוע מעצמם חרב הכשדים: (כג) כרתו יערה. ר"ל אתם בני כשדים הרגו כל אנשי מצרים כי הכח בכם לכרות הכל כי לא יחקר מספר אנשי כשדים כי רבו מארבה: (כד) **הובישה**. הכלמה עדת מצרים כי הנה נמסרה ביד עם צפון הם הכשדים: (כה) הנני פוקד. אשגיח להביא פורעניות על המון עם של נא שהיתה בת רבת עם וכן נאמר את המון נא (יחזקאל ל'): ועל מלכיה. ממלכות רבות היו בארץ מצרים כמ"ש ממלכה בממלכה (ישעיה י"ט): ועל פרעה וגו'. ר"ל וכמו

בּוֹ׃ כו וּנְתַתִּים בְּיַד מְבַקְשֵׁי נַפְשָׁם וּבְיַד נְבוּכַדְרֶאצַּר
מֶלֶךְ־בָּבֶל וּבְיַד עֲבָדָיו וְאַחֲרֵי־כֵן תִּשְׁכֹּן כִּימֵי־קֶדֶם נְאֻם־
יְהוָה׃ כז וְאַתָּה אַל־תִּירָא עַבְדִּי יַעֲקֹב וְאַל־תֵּחַת יִשְׂרָאֵל
כִּי הִנְנִי מוֹשִׁעֲךָ מֵרָחוֹק וְאֶת־זַרְעֲךָ מֵאֶרֶץ שִׁבְיָם וְשָׁב
יַעֲקוֹב וְשָׁקַט וְשַׁאֲנַן וְאֵין מַחֲרִיד׃ כח אַתָּה אַל־תִּירָא
עַבְדִּי יַעֲקֹב נְאֻם־יְהוָה כִּי אִתְּךָ אָנִי כִּי אֶעֱשֶׂה כָלָה
בְּכָל־הַגּוֹיִם ׀ אֲשֶׁר הִדַּחְתִּיךָ שָׁמָּה וְאֹתְךָ לֹא־אֶעֱשֶׂה כָלָה
וְיִסַּרְתִּיךָ לַמִּשְׁפָּט וְנַקֵּה לֹא־אֲנַקֶּךָּ׃ מז א אֲשֶׁר הָיָה דְבַר־
יְהוָה אֶל־יִרְמְיָהוּ הַנָּבִיא אֶל־פְּלִשְׁתִּים בְּטֶרֶם יַכֶּה פַרְעֹה

מלא ו'

רש"י

(כו) ואחרי כן · מקץ ארבעים שנה כמ"ש (יחזקאל כ"ט) : (כז) ואתה אל תירא · צדיקים שבתוך מצרים שגלו שם על כרחם : (כח) למשפט · בדין חסוך מעט מעט : ונקה · לשון טיהור והשמד וכן תירגמו יונתן לשון כלייה :
מז (א) אל פלשתים · על פלשתים : בטרם יכה פרעה את עזה · כשהיה

מצודת דוד

שאפקוד על פרעה כן אפקוד על העובדי כוכבים הבוטחים בו : (כו) ואחרי כן · מקץ ארבעים שנה תשכון בארצה בלי גלות כימי קדם וכמ"ש (ביחזקאל כ"ט) : (כז) אתה אל תירא וגו' · בא לנחם בני סגולה לבל יתיאשו מן הגאולה בראותם שמצרים גלו למקום קרוב וחזרו מהר והם גלו למרחוק ועדיין לא שבו ובעבור זה יחשבו פן ישתקעו שמה לכן אמר ואתה אל תירא וגו' : מרחוק · מארץ מרחק שגליתם שמה: ושב יעקב · יהיה בשובה ונחת והשקט ושאנן ואין מי מחריד אותו : (כח) כי אעשה כלה · ר"ל אף אם אעשה כלה בכל הגוים וגו' הנה אותך לא אכלה עם כי תהיה בארצם : ויסרתיך למשפט · אייסר אותך במשפט הראוי לגלות אוזן למוסר ולא אנקה אותך מן העולם וישאר בעולם נקי

מצודת ציון

אלכסנדריא כן ת"י : (כז) תחת · ענין פחד ושבר כמו אל פחת מפניהם (לעיל א') : ושב · ענין השקט ומנוחה כמו בשובה ונחת (ישעיה ל'): ושאנן · ענין שלוה כמו שאנן מואב (לקמן מ"ח) וכפל במ"ש לרוב השלוה והשקט : (כח) למשפט · כמו במשפט ובאה הלמ"ד במקום בי"ת וכן ישבת לכסא (תהלים ט') ורצה לומר במשפט הראוי לגלות אוזן למוסר וכן יסרני ה' אך במשפט

ממך

אֶת־עַזָּה׃ ב כֹּה ׀ אָמַר יְהוָה הִנֵּה־מַיִם עֹלִים מִצָּפוֹן
וְהָיוּ לְנַחַל שׁוֹטֵף וְיִשְׁטְפוּ אֶרֶץ וּמְלוֹאָהּ עִיר וְיֹשְׁבֵי בָהּ
וְזָעֲקוּ הָאָדָם וְהֵילִל כֹּל יוֹשֵׁב הָאָרֶץ׃ ג מִקּוֹל שַׁעֲטַת
פַּרְסוֹת אַבִּירָיו מֵרַעַשׁ לְרִכְבּוֹ הֲמוֹן גַּלְגִּלָּיו לֹא־הִפְנוּ אָבוֹת
אֶל־בָּנִים מֵרִפְיוֹן יָדָיִם׃ ד עַל־הַיּוֹם הַבָּא לִשְׁדוֹד אֶת־כָּל־
פְּלִשְׁתִּים לְהַכְרִית לְצֹר וּלְצִידוֹן כֹּל שָׂרִיד עֹזֵר כִּי־שֹׁדֵד
יְהוָה אֶת־פְּלִשְׁתִּים שְׁאֵרִית אִי כַפְתּוֹר׃ ה בָּאָה קָרְחָה אֶל־

רש"י

נ"ב מז על ירושלים בשנה העשירית לצדקיהו יצא חיל פרעה ממצרים ויעלו הכשדים מעל ירושלים שמע פרעה ושטף את עזה ושב לארצו בסדר עולם: (ג) שעטת · אין לו דמיון ויונתן תירגמו מפסיעות: מרעש לרכבו · מרעש אשר לרכבו: וגלגליו · אופני מרכבותיו: לא הפנו אבות על בנים · להצילם: (ד) להכרית לצור ולצידון · פלשתים היו עוזרים אותם מאויביהם:

מצודת ציון

(לעיל י'): **מז** (ב) שוטף · ענין המשיכה בכדיפה ובחוזק: והילל · מלשון יללה: (ג) שעטת · ענין פסיעה ואין לו דומה: אביריו · ענין חוזק: הפנו · ענין פניית הפנים: מרפיון ידים · כן נקרא המהייאש וכן ושוא יגע ורפה ידים (ש"ב י"ז): (ד) שריד · ענין שיור כמו שרידי חרב (לעיל ל"א): אי כפתור · כפתור ישבה על אי הים: (ה) קרחה · ענין מריטת השער וכן

מצודת דוד

ממך ר"ל לא אכריתך מן העולם: **מז** (א) את עזה · היא היתה מארץ פלשתים ופרעה הכה אותה בעת שחזר מדרכו שרצה ללכת לעזור לישראל מול הכשדים כ"כ בס"ע: (ב) הנה מים וגו' · הם הכשדים היושבים בצפון השוטפים כמים רבים: והיו לנחל שוטף וגו' · ר"ל יאבדו ויכלו ארץ פלשתים והאנשים הממלאים אותה: עיר · כל עיר ועיר והיושבים בה: וזעקו · יצעקו בקול מר: (ג) מקול שעטת · מקול פסיעות פרסות סוסיו החזקים ומהרעשת קול שיהיה לרכבו ומקול המיית גלגלי המרכבות יאחזם חלחלה עד לא יפנו אבות על בנים להצילם כי ירפו ידיהם ויתיאשו מן ההצלה: (ד) על היום הבא · מוסב למקרא שלמעלה לומר רפיון הידים יהיה בעבור היום ההוא הבא לשדוד את כל פלשתים: לצור ולצידון · גם המה מארץ פלשתים: כל שריד עוזר · ר"ל לא ישאר מי שיוכל לעזור במלחמה כי לא ישאר בהן כ"א נשים וטף: כי שודד ה' · ר"ל בהשגחה המקום יבא לה השודד: שארית אי כפתור · ר"ל אף השארית ישודד כי לא ישאר מה מאי כפתור וגם היא מארץ פלשתים: (ה) באה קרחה ·

עַזָּה נִדְמְתָה אַשְׁקְלוֹן שְׁאֵרִית עִמְקָם עַד־מָתַי תִּתְגּוֹדָדִי׃
ו הוֹי חֶרֶב לַיהוָה עַד־אָנָה לֹא תִשְׁקֹטִי הֵאָסְפִי אֶל־תַּעְרֵךְ
הֵרָגְעִי וָדֹמִּי׃ ז אֵיךְ תִּשְׁקֹטִי וַיהוָה צִוָּה־לָהּ אֶל־אַשְׁקְלוֹן
וְאֶל־חוֹף הַיָּם שָׁם יְעָדָהּ׃ מח א לְמוֹאָב כֹּה־אָמַר יְהוָה
צְבָאוֹת אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל הוֹי אֶל־נְבוֹ כִּי שֻׁדָּדָה הֹבִישָׁה
נִלְכְּדָה קִרְיָתָיִם הֹבִישָׁה הַמִּשְׂגָּב וָחָתָּה׃ ב אֵין עוֹד תְּהִלַּת
מוֹאָב בְּחֶשְׁבּוֹן חָשְׁבוּ עָלֶיהָ רָעָה לְכוּ וְנַכְרִיתֶנָּה מִגּוֹי גַּם־

רש"י

אי כפתור · אטל"ש בלע"ז: (ה) נדמתה · נחרבה: תתגודדי · תשרטי באבל ובבכי: (ו) חרב לה' · שהקב"ה מביא לעולם: הרגעי · לשון מרגוע: מח (א) המשגב · שם מקום: (ב) חשבון ומדמן · שם מקום ולפי

מצודת דוד

ר"ל הנה מעוז נתלש השער מכל וכל ונשארה מוקרחת ר"ל לא נשאר כלום ממנה כי פעם יכה פרעה ופעם נ"נ: נדמתה אשקלון · נכרתה אשקלון אף השארית מהיושבים בעמקה עם כי רבים היו: עד מתי תתגודדי · עד מתי תשרטי בשרך מחמת צער ואבל כאומר הנה מאז תתגודדי ממכת פרעה ועתה שנית ממכת נ"נ ועד מתי תתגודדי עוד ואמר כענין מליצת המקוננים: (ו) הוי חרב לה' · כאלו קורא אל החרב ואומר אתה החרב הבא בהשגחת ה' עד מתי לא תשקוטי הלא כבר הרגת בהם מאז ע"י פרעה ולכן האספי אל תערך ומאתי מרגוע ושתוק מלהרוג עוד: (ז) איך תשקוטי · כאלו משיב לעצמו איך אפשר לה להיות בהשקט ומנוחה וה' צוה לה להרוג עוד: אל אשקלון · על אשקלון ועל כל פלשתים היושבים בחוף הים שם פי' המקומות ההם הזמין את החרב להרוג ולאבד: מח (א) למואב · ר"ל על מואב אמר כה אמר ה' וגו': הוי אל נבו · יללה תהיה על נבו: הובישה וגו' · כאשר נלכדה קריתים נתביישה מאד: (ב) אין עוד · מעתה לא יהיה עוד

מצודת ציון

ולא יקרח להם (לעיל ט"ז): נדמתה · ענין כריתה וכן ער מואב נדמה (ישעיה ט"ו): תתגודדי · ענין שריטת הבשר כמו לא תתגודדו (דברים י"ד): (ו) הוי · הוא ענין לשון קריאה: עד אנה · עד מתי: תשקוטי · ענין מנוחה: האספי · ענין כניסה כמו ואין איש מאסף אותם (שופטים י"ט): תערך · ענין תיק ונרתק כמו וישלפה מתערה (שמואל א' י"ז): הרגעי · מלשון מרגוע ומנוחה: ודומי · ענין שתיקה כמו וידום אהרן (ויקרא י'): (ז) חוף הים · שפת הים וגבולו: יעדה · ענין הזמנה כמו ומי יעדם (מיכה ו'): מח (א) הוי · ענין יללה: נבו · קריתים · המשגב · שמות מקומות: וחתה · ענין פחד ושבר

מַדְמֵן תִּדֹּמִּי אַחֲרַיִךְ תֵּלֶךְ חָרֶב׃ ג קוֹל צְעָקָה מֵחוֹרֹנָיִם
שֹׁד וָשֶׁבֶר גָּדוֹל׃ ד נִשְׁבְּרָה מוֹאָב הִשְׁמִיעוּ זְּעָקָה
צְעוּרֶיהָ צעיריה קרי׃ ה כִּי מַעֲלֵה הַלֻּחוֹת הלחית קרי בִּבְכִי
יַעֲלֶה־בֶּכִי כִּי בְּמוֹרַד חוֹרֹנַיִם צָרֵי צַעֲקַת־שֶׁבֶר שָׁמֵעוּ׃ ו נֻסוּ
מַלְּטוּ נַפְשְׁכֶם וְתִהְיֶינָה כַּעֲרוֹעֵר בַּמִּדְבָּר׃ ז כִּי יַעַן בִּטְחֵךְ
בְּמַעֲשַׂיִךְ וּבְאוֹצְרוֹתַיִךְ גַּם־אַתְּ תִּלָּכֵדִי וְיָצָא כְמִישׁ כמוש ק׳

ר ש״ י

שמותם הוא מזכיר פורענותם: תדמי · תחרבי: (ד) צעיריה · שולטנהא הצעירים מן המלכים: (ה) מעלה הלוחית · שם מקום הוא מעלת הר: (ו) כערוער · מגדל ערוער עשוי במדבר ואין סביביו ישוב כי אם שוכנים אהלים ומגדל העומד באין ישוב נראה כחורבה כת"י ומנחם פי' כערוער

מצודת ציון

כמו ואל תחת (לעיל מ"ו): (ב) תדומי: ענין כריתה כמו נדמתה אשקלון (לעיל מ"ז): (ג) שוד· ענין עושק: (ד) צעיריה· ענין קוטן כמו שלחו צעיריהם (לעיל י"ד): (ה) במורד · מלשון ירידה ור"ל בעמק: צרי · כמו צרים: (ו) כערוער · שם עץ מדברי וכן והיה כערער בערבה (לעיל י"ז): במעשיך · כן יקרא מקנה הבקר וכאן כי העוסק במקנה כל מעשהו בהם וכן ואיש במעון ומעשהו בכרמל (ש"א כ"ה): (ז) כמוש · כן שם

מצודת דוד

ההלול והשבח של מואב: בחשבון · בהיות האויבים בחשבון חשבו עליך רעה והוא לשון נופל על לשון: לכו· ואמרו לכו ונכריתנה מהיות עוד גוי: גם מדמן · גם העיר מדמן תהיה נכרתה וגם הוא לשון נופל על לשון: אחריך · בכל מקום שתברח תלך החרב אחריך להרגך: (ג) מחורונים · יהיה נשמע מעיר חורונים: שוד · כי שם יהיה שוד ושבר גדול: (ד) צעיריה · הבנים הקטנים שהלכו בשבי: (ה) כי מעלה הלוחית · אשר בעת יעלה במעלה הר הלוחית להשגב בהר: בבכי יעלה בכי · את הבכי יעלה בבכי ר"ל בכל פעם יגביה קול בכי למעלה: כי במורד חורונים · לפי שבמורד חורונים שהיתה בשפל היו הצרים משמיעים צעקת שבר כי הרגו אנשים וצעקו במר נפש ולכן עלה במעלה הלוחית להשגב בהר: (ו) נוסו · כאלו הנביא מייעץ אותם לברוח להמלט על נפשם: ותהיינה· כאומר עזבו העושר ואף כי תהיו חסרים מכל טוב כמו אילן ערוער הגדל במדבר החסר מכל לחלוחית מ"מ עזבו להציל את הנפש: (ז) כי יען · כי בעבור אשר כל בטחונך והשקך היה במעשיך הם מקנה הצאן והבקר והאוצרות שקבצת ולזה לא רצית לעזבם ולברוח מהם: גם את תלכדי· לכן תלכד בהמאויב יקח הכל ולא יהיה לאל ידך למחות בידו אלא שגם את תלכדי בידו:

בַּגּוֹלָה כֹּהֲנָיו וְשָׂרָיו יַחְדָּו׃ יחדו ק' ח וְיָבֹא שֹׁדֵד אֶל־כָּל־עִיר
וְעִיר לֹא תִמָּלֵט וְאָבַד הָעֵמֶק וְנִשְׁמַד הַמִּישֹׁר אֲשֶׁר אָמַר
יְהוָה׃ ט תְּנוּ־צִיץ לְמוֹאָב כִּי נָצֹא תֵּצֵא וְעָרֶיהָ לְשַׁמָּה
תִהְיֶינָה מֵאֵין יוֹשֵׁב בָּהֵן׃ י אָרוּר עֹשֶׂה מְלֶאכֶת יְהוָה רְמִיָּה
וְאָרוּר מֹנֵעַ חַרְבּוֹ מִדָּם׃ יא שַׁאֲנַן מוֹאָב מִנְּעוּרָיו וְשֹׁקֵט
הוּא אֶל־שְׁמָרָיו וְלֹא־הוּרַק מִכְּלִי אֶל־כֶּלִי וּבַגּוֹלָה לֹא הָלָךְ

רש"י

שם עד מעבי היער: (ט) תנו ציץ למואב. תנו כנף למואב כל דבר שצאי התולה ובולט מן האדם ומן הבהמה קרוי ציץ כמו והיה לכם לציצית (במדבר ט"ו) ויקחני בציצת ראשי (יחזקאל ח'): כי נצא תצא. כי במעופה ותפזון תצאו בגולה ויהיה נצא מגזרת נוצה כן חברו מנחם וכן כי נצו גם נעו (איכה ד'). ויונתן תרגם אעדו כתרא ממואב. תנו לאחרים ציץ הנזר אשר למואב: (י) מלאכת ה'. מלאכת השחתת מואב שהיא שליחותו של מקום:

מצודת דוד

ויצא כמוש בגולה. הוא האלוה של מואב ויצא גם הוא בגולה כי האויב יקח פסלו העשוי מזהב וכסף והכהנים עמו ושרי מואב: (ח) אל כל עיר. ערי מואב: לא תמלט. אף אחת מהן: העמק. ערי העמק: המישור. ערי המישור: אשר אמר ה'. ר"ל הואיל וה' אמר כן יקום: (ט) תנו ציץ למואב. תנו כנף למואב כי עוף תעוף והוא ענין מליצה ור"ל בחפזון תצא בגולה: מאין. ממה שאין מי יהיה יושב בהן: (י) ארור וגו'. אמר כנגד המשחיתים ארור יהיה מי שיעשה במרמה מלאכת השחתת מואב שהיא שליחותו של מקום: וארור וגו'. כפל הדבר במ"ש: מדם. מלשפוך דם: (יא) שאנן מואב מנעוריו. מעת היה לעם ישב בשלוה והיה שוקט ומונח במקומו כיין הנח על שמריו שאינו מפיג טעמו: ולא הורק. דומה הוא אל היין אשר לא הורק מהכלי שהושם בו בתחלה אל כלי אחר ולתוספת ביאור אמר שלא הלך מעולם בגולה כי ישב בארצו מעת שנתישב בה: על

מצודת ציון

הפסל של מואב: (ט) ציץ. ר"ל כנף כי כל דבר היוצא מן הגוף קרוי בשם ציץ וכמו ויקחני בציצת ראשי (יחזקאל ח'): נצא תצא. מלשון נוצה וכנף ור"ל תעוף כנוצת כנפים: (י) מלאכת. ענין שליחות כמו במלאכות ה' (חגי א'): (יא) שאנן. ענין שלום כמו ושאנן ואין מחריד (לעיל מ"ו): שמריו. הוא הנופל מן המשקה לתחתית הכלי וכן אך שמריה ימצו (תהלים ע"ה): הורק. ענין שפיכה כי כשנשפך המשקה מן

עַל־כֵּן עָמַד טַעְמוֹ בּוֹ וְרֵיחוֹ לֹא נָמָר׃ יב לָכֵן הִנֵּה־יָמִים
בָּאִים נְאֻם־יְהוָה וְשִׁלַּחְתִּי־לוֹ צֹעִים וְצֵעֻהוּ וְכֵלָיו יָרִיקוּ
וְנִבְלֵיהֶם יְנַפֵּצוּ׃ יג וּבֹשׁ מוֹאָב מִכְּמוֹשׁ כַּאֲשֶׁר־בֹּשׁוּ
בֵּית יִשְׂרָאֵל מִבֵּית אֵל מִבְטֶחָם׃ יד אֵיךְ תֹּאמְרוּ גִּבּוֹרִים
אֲנָחְנוּ וְאַנְשֵׁי־חַיִל לַמִּלְחָמָה׃ טו שֻׁדַּד מוֹאָב וְעָרֶיהָ
עָלָה וּמִבְחַר בַּחוּרָיו יָרְדוּ לַטָּבַח נְאֻם־הַמֶּלֶךְ יְהוָה צְבָאוֹת
שְׁמוֹ׃ טז קָרוֹב אֵיד־מוֹאָב לָבוֹא וְרָעָתוֹ מִהֲרָה מְאֹד׃
יז נֻדוּ לוֹ כָּל־סְבִיבָיו וְכֹל יֹדְעֵי שְׁמוֹ אִמְרוּ אֵיכָה נִשְׁבַּר

רש"י

(יא) לא נמר · לא נחלף : (יב) צועים · מריקים וכן מהר צועה להפתח (ישעיה נ"א) הוא הילוך המעיים בשלשול : ונבליהם · הביותיהם של מואבים: ינפצו · ישברו כמו איכה נחשבו לנבלי חרש (איכה ד') כל נבל ימלא יין (לעיל י"ג) : (יג) מכמוש · אשר בטח בו : מבית אל · עגל הזהב :

מצודת ציון

הכלי נעשה ריק וכן שמן תורק שמך (ש"ה א') : נמר · מלשון תמורה וחלוף ור"ל מטוב לרע : (יב) צועים ולעהו · ענין טלטול והנעה ממקום למקום וכן את צועה זונה (לעיל ב') : יריקו · מלשון ריק : ונבליהם · נאדות כמו נבל יין (ש"א י'): ינפצו· ענין שבר ורציצה כמו ונפוץ הכדים (שופטים ז') : (טו) עלה · ענין סלוק והפסק כמו אל תעלני בחצי ימי (תהלים ק"ב) : ומבחר · מל' בחור ומבורר : (טז) איד · ענין

מצודת דוד

כן · הואיל ולא הורק מכלי אל כלי לכן נשאר בו הטעם ולא נחלף הריח רצה לומר לפי שיבב בשלוה לכן היה ממולא בכל טובה ולפי שהמשילו ביין אמר לשון הנופל ביין שאם היין נשאר בכלי שהוא בו בתחלה נשאר בו הטעם והריח ולא כן כשמריקין אותו מכלי אל כלי : (יב) ושלחתי וגו' · אשלח עליו מניעים ומטלטלים ויניעו אותו בגולה: וכליו יריקו · ישפכו היין מן כליו וישברו נבלי היין ר"ל האויב יקח עשרם ואותם יהרוג בחרב ולפי שהמשילם ליין אמר לשון הנופל ביין : (יג) ובוש מואב מכמוש · יכלמו מכמוש אלהיהם כי אז יראו שאין בו כח להציל והבל נחלו : כאשר וגו' · כמו שנתביישו ישראל על כי בטחו בעגל הזהב שעמד בבית אל כי כשגלו מארצם ראו שלא היה בו ממש : (יד) איך תאמרו · אל מול מואב יאמר איך תאמרו וגו' וכאומר ותיה א"כ גבורתכם : (טו) ועריה עלה · המון עריה נפסק ונסתלק : נאם המלך וגו' · ר"ל הואיל והיא גזירת המקום הרי היא כאלו כבר נעשה : (טז) מהרה מאד · מאד תמהר לבוא

מַטֵּה־עֹז מַקֵּל תִּפְאָרָה׃ יח רְדִי מִכָּבוֹד ישבי ושבי ק׳ בַצָּמָא
יֹשֶׁבֶת בַּת־דִּיבוֹן כִּי־שֹׁדֵד מוֹאָב עָלָה בָךְ שִׁחֵת מִבְצָרָיִךְ׃
יט אֶל־דֶּרֶךְ עִמְדִי וְצַפִּי יוֹשֶׁבֶת עֲרוֹעֵר שַׁאֲלִי־נָס וְנִמְלָטָה
אִמְרִי מַה־נִּהְיָתָה׃ כ הֹבִישׁ מוֹאָב כִּי־חַתָּה הֵילִילִי הלילו ק׳
וּזְעָקִי וזעקו ק׳ הַגִּידוּ בְאַרְנוֹן כִּי שֻׁדַּד מוֹאָב׃ כא וּמִשְׁפָּט
בָּא אֶל־אֶרֶץ הַמִּישֹׁר אֶל־חֹלוֹן וְאֶל־יַהְצָה וְעַל־
מופעת מיפעת קרי׃ כב וְעַל־דִּיבוֹן וְעַל־נְבוֹ וְעַל־בֵּית
דִּבְלָתָיִם׃ כג וְעַל־קִרְיָתַיִם וְעַל־בֵּית גָּמוּל וְעַל־בֵּית מְעוֹן׃
כד וְעַל־קְרִיּוֹת וְעַל־בָּצְרָה וְעַל כָּל־עָרֵי אֶרֶץ מוֹאָב הָרְחֹקוֹת
וְהַקְּרֹבוֹת׃ כה נִגְדְּעָה קֶרֶן מוֹאָב וּזְרֹעוֹ נִשְׁבָּרָה נְאֻם

רש״י

(יז) נודו לו. לשון קינה כמו אל תנודו לו: (יט) שאלי נס ונמלטה. שאלי מן הנסים והנמלטים ממואב: מה נהיתה. אם נמלטו כלום מהשחית:

מצודת דוד

וכפל הדבר במ״ש: (יז) נודו לו. דרך השומע מאבדן דבר חשוב לנוד בראש דרך קינה ואבל: כל סביביו. אשר סביבו בו: מטה עוז. בענין הגבורה היה כמטה החזק: מקל תפארה. בענין היופי והעושר: (יח) רדי מכבוד. מן הכבוד שהיה לך מאז רדי ממנה ושבי בצמא כדרך הגולים: כי שודד מואב. האויב ששדד כל ארץ מואב עלה גם בך ושחת מבצריך ולא יכולת להשגב בהן מפני האויב: (יט) אל דרך וגו׳. היושבת בערוער עמדי על הדרך והביטי לראות את הבאים ושאלי לו לאיש הנס מהמלחמה או לאשה הנמלטה ואמרי להם דרך שאלה מה נהיתה במלחמה אם השאירו שארית: (כ) הוביש מואב. עיר מואב ראש המלכות נתבישה כי גם היא חתה ונשברה ולכן עשי יללה וזעקי במר נפש: הגידו בארנון. העומדת בגבול ארץ מואב: (כא) ומשפט בא. משפט אלהים בא אל הערים היושבים בארץ המישור וחזר ופירש אל חולון וגו׳ והם שמות מקומות: (כד) הרחוקות והקרובות. הרחוקות מארנון והקרובות לה: (כה) נגדעה. נכרתה ממשלת מואב

מצודת ציון

שבר ומקרה רע כמו הלא איד לעול (איוב ל״א): (יז) עוז. ענין חוזק: מקל. הוא כמו מטה: (יח) בת דיבון. עדת דיבון והוא שם עיר: (יט) וצפי. ענין הבטה כמו לפה דרך (נחום ב׳): ערוער. שם מקום: (כ) חתה. נשברה: הלילו. מל׳ יללה: (כה) נגדעה. ענין כריתה כמו ואשריהם תגדעון (דברים ז׳): קרן. ענין ממשלה כמו וירם

יְהוָה: כו הַשְׁכִּירֻהוּ כִּי עַל־יְהוָה הִגְדִּיל וְסָפַק מוֹאָב
בְּקִיאוֹ וְהָיָה לִשְׂחֹק גַּם־הוּא: כז וְאִם ׀ לוֹא הַשְּׂחֹק הָיָה
לְךָ יִשְׂרָאֵל אִם־בְּגַנָּבִים נִמְצָאה נמצא קרי כִּי־מִדֵּי דְבָרֶיךָ בּוֹ
תִּתְנוֹדָד: כח עִזְבוּ עָרִים וְשִׁכְנוּ בַּסֶּלַע יֹשְׁבֵי מוֹאָב וִהְיוּ
כְיוֹנָה תְּקַנֵּן בְּעֶבְרֵי פִי־פָחַת: כט שָׁמַעְנוּ גְאוֹן־מוֹאָב גֵּאֶה

רש"י

(כא) ומשפט בא · ופורענות בא: (כו) השכירוהו · השקוהו תרעלה עד שישתכר: גם הוא · כמו שהיה ישראל שחוק לו: (כז) תתנודד · היית מניד בראשך ומתלוצץ על חורבנו · ל"א כי מדי דבריך בו שהיית מתרונן על חורבנו אתה מתנודד לגאים בגולה וכת"י על דאשגיתון עליהון פתגמין בכן תטלטלון: (כח) בעברי פי פחת · מקום שהמים כורין תחת גדודי שפת הנחל הגבוהים וכשהנחל מתמעט נמצאת הגומא ריקנית והיונה מקננת באחת מעברי הגומא וכשהנחל רבה שוטף את הקן והיא נודדת משם כך שמעתי ויונתן לא תירגם כן והוו כיונה דשבקא פום שובכה ונחתא ושריא בארעית

מצודת ציון

קרן משיחו (ש"א ב'): (כו) השכירוהו · מל' שכור: וספק · ענין הכאה והבטה כמו ויספוק את כפיו (במדבר כ"ד): בקיאו · הוא המאכל שחוזר דרך הפה: (כז) מדי · מתי כמו מדי דברי בו (לעיל ל"א): תתנודד · מל' הנדה והנעה: (כח) תקנן · מל' קן והוא מדור העופות כמו ודרור קן לה (תהלים פ"ד): בעברי · מל' עבר וצד: פחת · בור וחפירה כמו באחת הפחתים (ש"ב י"ז): (כט) גאון וגאונו · מלשון גאוה:

מצודת דוד

וכח זרועו נשברה: (כו) השכירוהו · אמר הנביא אל מול האויב תנו למואב הרבה שכר ויין למען ישתכר ר"ל הביאו עליו בלבול הדעת להיות כמו השכור: כי על ה' הגדיל · ר"ל שדבר גדולות על ה' לבזות כלפי מעלה ולומר שלא היה בידו להושיע את עמו ישראל: וספק · וכאשר ישתכר יתגולל ויתספק לחבוט עצמו בארץ על המאכל שהקיא כדרך השכור · ור"ל ישיגהו האבדון והכליון בעבור בלבול הדעת ולפי שהמשילו לשכור אמר לשון הנופל בשכור: גם הוא · כמו שהיו ישראל לו לשחוק בעת גלו מארצם כן יהיה גם הוא לשחוק: (כז) ואם לא · וכי לא היה לך ישראל לשחוק האם היה נמצא בחבורת גנבים לשחוק בו אשר מתי שדברת ממנו היית מניד בראש דרך לעג כאלו היה נמצא בחבורת הגנבים: (כח) עזבו ערים · לכן בגמול זה אתם יושבי מואב עזבו הערים ונוסו משם והסתירו לשכון על הסלע: והיו כיונה · ר"ל שמה תהיו בטוחים מן האויב כי לא יוכל לקרוב אליכם ותהיו א"כ כיונה העושה למעלה קן בעברי פי הפחת לבל יוכלו אנשים לקרוב אליה מפני הפחת: (כט) שמענו · מאמר הנביא בשם העובדי כוכבים הנה שמענו את גאון

מְאֹד גָּבְהוֹ וּגְאוֹנוֹ וְגַאֲוָתוֹ וְרֻם לִבּוֹ׃ ל אֲנִי יָדַעְתִּי נְאֻם־
יְהוָה עֶבְרָתוֹ וְלֹא־כֵן בַּדָּיו לֹא־כֵן עָשׂוּ׃ לא עַל־כֵּן עַל־
מוֹאָב אֲיֵלִיל וּלְמוֹאָב כֻּלֹּה אֶזְעָק אֶל־אַנְשֵׁי קִיר־חֶרֶשׂ
יֶהְגֶּה׃ לב מִבְּכִי יַעְזֵר אֶבְכֶּה־לָּךְ הַגֶּפֶן שִׂבְמָה נְטִישֹׁתַיִךְ
עָבְרוּ יָם עַד יָם יַעְזֵר נָגָעוּ עַל־קֵיצֵךְ וְעַל־בְּצִירֵךְ שֹׁדֵד

רש"י

גובה: (ל) עברתו ולא כן · שנאתו לישראל לא באמת ולא במשפט: בדיו · גבוריו: לא כן עשו · לא כגמול השיבו לזרע אברהם שהצלם עם המלכים והציל את לוט אביהם: (לא) קיר חרש · עיר מארץ מואב: יהגה · גונח כיונים הוגים: (לב) מבכי יעזר אבכה לך · כשנאמרה נבואה זו כבר חרבה יעזר והיא הוכה למואב: אבכה לך · אבכה בשבילך דוגמת אותו בכי כי גם את תחריבי כמוהו: הגפן שבמה · ארץ כרמים היתה: נטישותיך · לפי שדימה אותה לגפן דימה את גבוריה לנטישות הגפן: עברו ים · הלכו בגולה: קיצך · לשון קיץ תאנים וקצך שהוא לשון קץ אין

מצודת דוד

מואב אשר נתגאה מאד: גבהו וגו' · כפל הדבר רבות פעמים לפי מרבית הגאוה: (ל) עברתו · מה שברוב גאותו הוא מתמלא עברה על העובדי כוכבים להשמיד ולאבד: ולא כן · אבל לא כן יהיה כי אין לאל ידו: בדיו · הדברים שהוא בודא מלבו ומגזם לא עשו כן כי לא יצלח בהם ולא יקוים מחשבתו: (לא) על כן · הואיל וגאה מאד והושפל גאותו לכן איליל על מואב ואמר הנביא בלשון אנשי מואב שהם ייליל: ולמואב כלה · על כל מואב אזעק: יהגה · ר"ל לבי יהגה ויהמה: (לב) מבכי יעזר · מעין הבכי שבכיתי על אבדן יעזר בזה הענין עצמו אבכה בעבורך על אבדן גפני שבמה כי היתה מקום מרבית גפנים: נטישותיך · התפשטות ענפיך עברו את הים ר"ל הגולים גלו למרחוק: עד ים יעזר נגעו · היו מנוגעים ונגפים עד הים הסמוך ליעזר: על קיצך · על פירות הקיץ וענבי הגפן הנה האויב השודד ונאספם

מצודת ציון

(ל) עברתו · מל' עברה וזעם: בדיו · דבר כזב הבדוי מן הלב וכן אשר בדא מלבו (מ"א י"ב): (לא) קיר חרש · שם מקום: יהגה · ענין המיה וכן אהגה כיונה (ישעיה ל"ח): (לב) נטישותיך · ענין ענפים כמו ואת הנטישות הסיר התז (שם י"ח): נגעו · מל' נגע ור"ל נגפו וכן וינגעו יהושע וכל ישראל (יהושע ח'): קיצך · פירות הקיץ: בצירך · כן נקרא תלישת ענבי הגפן כמו ואת ענבי נזירך לא תבצור (ויקרא כ"ה): נפל · ענין חניה כמו על פני כל אחיו נפל

נָפָל׃ לג וְנֶאֶסְפָה שִׂמְחָה וָגִיל מִכַּרְמֶל וּמֵאֶרֶץ מוֹאָב וְיַיִן
מִיקָבִים הִשְׁבַּתִּי לֹא־יִדְרֹךְ הֵידָד הֵידָד לֹא הֵידָד׃
לד מִזַּעֲקַת חֶשְׁבּוֹן עַד־אֶלְעָלֵה עַד־יַהַץ נָתְנוּ קוֹלָם מִצֹּעַר
עַד־חֹרֹנַיִם עֶגְלַת שְׁלִשִׁיָּה כִּי גַּם־מֵי נִמְרִים לִמְשַׁמּוֹת
יִהְיוּ׃ לה וְהִשְׁבַּתִּי לְמוֹאָב נְאֻם־יְהוָה מַעֲלֶה בָמָה
וּמַקְטִיר לֵאלֹהָיו׃ לו עַל־כֵּן לִבִּי לְמוֹאָב כַּחֲלִלִים יֶהֱמֶה
וְלִבִּי אֶל־אַנְשֵׁי קִיר־חֶרֶשׂ כַּחֲלִילִים יֶהֱמֶה עַל־כֵּן יִתְרַת

עיין מ״ש

רש״י

כו יו״ד והלדי״ק דגושה: (לג) ונאספה. וכלתה שלא תראה: לא ידרוך. ענבים בקול ענות הידד בשמחה כאשר היו עושים: הידד לא הידד. שהידד שיצעקו לא יהא הידד הראשון כי אם הידד של מנוסת חרב: (לד) עגלת שלישיה. מדינה גברתנית: (לו) על כן יתרת עשה. על

מצודת ציון

(בראשית כ״ה): (לג) ונאספה. ענין כליון כמו אסוף אסיפם (לעיל ח׳): וגיל. ענין שמחה: מכרמל. כן יקרא מקום השדות וכרמי׳: מיקבים. כן יקראו הבורות שהיין יורד בהם כמו וגם יקב חצב בו (ישעיה ה׳): השבתי. ענין בטול ומניעה כמו שבת נוגש (שם י״ד): ידרוך. הדרך לדרוך ענבים ברגל להוציא היין: הידד. היא קריאת הדורכים: (לו) כחלילים. הוא שם כלי נגון וכן ושרים כחוללים (תהלים פ״ז): יתרת. מל׳ יתרון והוא ענין רבוי: עשה. ענין קבוץ ואסיפה וכן וישראל

מצודת דוד

(לג) ונאספה. מעתה כלה שמחה מן הכרמל כי לא תגדל שם מאומה: לא ידרוך הידד. לא ידרכו ענבים בקול ענות הידד דרך דורכי הענבים לצעוק הידד לזרז זה את זה וכן נאמר הידד כדורכים יענה (לעיל כ״ה): הידד לא הידד. ר״ל הנה מאז היה נשמע קול הידד אבל מעתה לא ישמע קול הידד וכפל הדבר לחזוק: (לד) מזעקת חשבון. ר״ל מן הזעקה של חשבון עד אלעלה הנה נתנו קול רם להיות נשמע עד יהץ מצוער ר״ל וכן מן הזעקה של צוער עד חורנים שהיה נשמע עד יהץ: עגלת שלישיה. ר״ל כן יגדל בך הזעקה אתה ארץ מואב מדינה חשובה כעגל השלישי לבטן המעולה ביותר: מי נמרים. מי נהר נמרים יהיו שממה ר״ל יחרבו מימיה ולפי שכל שבח ארץ מואב במרעה שמן ודשן לכן אמר בחורבנה שיחרבו מימיהם ותכלה המרעה: (לה) מעלה במה. לא יהיה מי מעלה עולה על הבמה ומקטיר לאלהיו כי יהיו טרודים באבלם: (לו) על כן. בעבור גודל החורבן ואמר בל׳ מואב: כחלילים יהמה. כהמיית החלילים כן יהמה לבי על חורבן מואב: אל אנשי. בעבור אבדן אנשי קיר חרש: על כן. על אשר יתרון

עָשָׂה אָבָדוּ׃ לז כִּי כָל־רֹאשׁ קָרְחָה וְכָל־זָקָן גְּרֻעָה
עַל כָּל־יָדַיִם גְּדֻדֹת וְעַל־מָתְנַיִם שָׂק׃ לח עַל כָּל־גַּגּוֹת
מוֹאָב וּבִרְחֹבֹתֶיהָ כֻּלֹּה מִסְפֵּד כִּי־שָׁבַרְתִּי אֶת־מוֹאָב כִּכְלִי
אֵין־חֵפֶץ בּוֹ נְאֻם־יְהוָה׃ לט אֵיךְ חַתָּה הֵילִילוּ אֵיךְ
הִפְנָה־עֹרֶף מוֹאָב בּוֹשׁ וְהָיָה מוֹאָב לִשְׂחֹק וְלִמְחִתָּה
לְכָל־סְבִיבָיו׃ מ כִּי־כֹה אָמַר יְהוָה הִנֵּה כַנֶּשֶׁר יִדְאֶה
וּפָרַשׂ כְּנָפָיו אֶל־מוֹאָב׃ מא נִלְכְּדָה הַקְּרִיּוֹת וְהַמְּצָדוֹת
נִתְפָּשָׂה וְהָיָה לֵב גִּבּוֹרֵי מוֹאָב בַּיּוֹם הַהוּא כְּלֵב אִשָּׁה
מְצֵרָה׃ מב וְנִשְׁמַד מוֹאָב מֵעָם כִּי עַל־יְהוָה הִגְדִּיל׃

רש"י

אשר גאות עשה לכך אבדו : (לז) גדודות · שריטות : (לט) איך חתה הילילו · הילילו עליה ואמרו איך חתה : (מ) כנשר ידאה · האויב על מואב : ידאה · יעוף : (מא) הקריות · שם העיר :

מצודת דוד

העושר ומרבית ההון שקבץ את הכל אבדו : (לז) קרחה · כי ימרטו שערות ראשם וישאר קרח : גרועה · יתלשו השערות ונחסר מהם: גדודות· שריטות בבשר מחמת צער ואבל : שק · כיסוי שק וגם הוא ענין צער ואבל : (לח) כלה מספד · בכולם ישמע קול מספד : אין חפץ בו · אין בו צורך : (לט) איך חתה הילילו · בילֵלה יאמרו איך חתה איך הפנה עורף מול האויב בעת נס והנה נתביים : לשחוק · כל סביביו ישחקו עליו והוא יהיה להם למחתה ופחד כי יפחדו שלא יקרה להם כמקרם : (מ) כנשר ידאה · האויב יעופף כנשר ויפרוש כנפיו לבוא אל מואב ר"ל היא קל יבוא כנשר המעופף : (מא) נלכדה הקריות · כ"א מהערים תהיה נלכדה וכ"א מהמגדלים תהיה נתפשה : כלב אשה מצרה · כמו לב האשה בשעת מצרה כי אז נשברה

מצודת ציון

עושה חיל (במדבר כ"ד):(לז) קרחה· ענין מריטת השער : גרועה · מל' גרעון וחסרון : גדודות · ענין שריטה כמו עד מתי תתגודדי (לעיל מ"ז) : (לח) חפץ · ענין צורך וכן החפץ לשדי כי תצדק (איוב כ"ב) : (לט) חתה · ענין שבר : הפנה · ענין הסבוב : עורף · הוא מול הפנים : ולמחתה · לפחד : (מ) ידאה · ענין עפיפה וכן כאשר ידאה הנשר (דברים כ"ח) : (מא) הקריות · הערים כמו תעלוז קריה (משלי י"א) : והמצדות · ענין מגדל ומבצר כמו וישב דוד במצוד (ש"ב ה') : נתפשה · ענין לכידה : מצרה · מל' צר ולחץ :

מג פַּחַד וָפַחַת וָפָח עָלֶיךָ יוֹשֵׁב מוֹאָב נְאֻם־יְהוָה׃
מד הַנִּיס הנס ק׳ מִפְּנֵי הַפַּחַד יִפֹּל אֶל־הַפַּחַת וְהָעֹלֶה מִן־
הַפַּחַת יִלָּכֵד בַּפָּח כִּי־אָבִיא אֵלֶיהָ אֶל־מוֹאָב שְׁנַת
פְּקֻדָּתָם נְאֻם־יְהוָה׃ מה בְּצֵל חֶשְׁבּוֹן עָמְדוּ מִכֹּחַ נָסִים
כִּי־אֵשׁ יָצָא מֵחֶשְׁבּוֹן וְלֶהָבָה מִבֵּין סִיחוֹן וַתֹּאכַל פְּאַת
מוֹאָב וְקָדְקֹד בְּנֵי שָׁאוֹן׃ מו אוֹי־לְךָ מוֹאָב אָבַד עַם־כְּמוֹשׁ
כִּי־לֻקְּחוּ בָנֶיךָ בַּשֶּׁבִי וּבְנֹתֶיךָ בַּשִּׁבְיָה׃ מז וְשַׁבְתִּי שְׁבוּת־
מוֹאָב בְּאַחֲרִית הַיָּמִים נְאֻם־יְהוָה עַד־הֵנָּה מִשְׁפַּט מוֹאָב׃

רש"י

(מג) פחד ופחת · אלו ב׳ דברים קשים זה אצל זה שהפחד גורם לו לנוס והפחת מוכן ליפול בו׳ פחת פוס"א בלע"ז: (מה) בצל חשבון · שהיא גבוהה ויש לה צל: עמדו · הנסים לנוח בצל מאשר לא היה בהן עוד כח לנוס: מבין סיחון · מעיר סיחון כמו בן ראובן (ביהושע ט"ו): וקדקד · אטריפרצד"א בלע"ז ומנחם חברו לשון מקור וי"ת ויקירי ל׳ יקר: בני שאון ·

מצודת ציון

(מג) ופחת · בור ופחיתה כמו באחת הפחתים (שם י"ז): ופח · ענין רשת כמו הפח נשבר (תהלים קכ"ד): (מד) פקודתם · ענין השגחת הבאת הרעה: (מה) ולהבה · שלהבת: מבין סיחון · מעיר סיחון וכן אבן בהן בן ראובן (יהושע ט"ו): פאת · עבר וצד: קדקד · הוא גובה הראש: שאון · ענין המיה: (מז) ושבתי · מלשון השבה: שבות · מלשון שבי הגולה: באחרית ·

מצודת דוד

לבה עד מאד: (מב) מעם · מהיות עוד עם: הגדיל · דבר גדולות לבזות כלפי מעלה בעת גלו ישראל כי אמר אז שאין יכולת בהמקום לעזור את עמו: (מג) פחד וגו׳ · עליך מואב יבוא פחד ופחת ופח ר"ל צרות משונות ומרובות: (מד) הנס · מי שינוס ממקום הפחד יפול וגו׳ ר"ל אם ינצל מצרה אחת תדביקהו השנית ואם ימלט מהשנית ילכד בשלישית: שנת פקודתם · השגחת הבאת הרעה הראויה להם: (מה) בצל חשבון עמדו מכח נסים · ר"ל הנסים מן המלחמה מסבת העדר הכח עמדו לחסות בצל חשבון כי לא יכלו לנוס עוד: כי אש וגו׳ · ר"ל והנה שם נפלו כי אש יצאה מחשבון ר"ל האויב יצא משם להאבידם: מבין סיחון · היא חשבון שהיתה מאז של סיחון מלך האמורי וכפל הדבר במ"ש: ותאכל · האויב האביד שארית מואב: וקדקד · ואכלה קדקוד מואב המרימים קול שאון בגאוה ובגודל לבב ור"ל אבדו השארית וראשי העם: (מו) אבד עם כמוש · העם שעובדים לעבודת כוכבים כמוש הנה נאבד: (מז) ושבתי ·

מט א לִבְנֵי עַמּוֹן כֹּה אָמַר יְהוָה הֲבָנִים אֵין לְיִשְׂרָאֵל
אִם־יוֹרֵשׁ אֵין לוֹ מַדּוּעַ יָרַשׁ מַלְכָּם אֶת־גָּד וְעַמּוֹ בְּעָרָיו
יָשָׁב׃ ב לָכֵן הִנֵּה יָמִים בָּאִים נְאֻם־יְהוָה וְהִשְׁמַעְתִּי אֶל־
רַבַּת בְּנֵי־עַמּוֹן תְּרוּעַת מִלְחָמָה וְהָיְתָה לְתֵל שְׁמָמָה
וּבְנֹתֶיהָ בָּאֵשׁ תִּצַּתְנָה וְיָרַשׁ יִשְׂרָאֵל אֶת־יֹרְשָׁיו אָמַר
יְהוָה׃ ג הֵילִילִי חֶשְׁבּוֹן כִּי שֻׁדְּדָה־עַי צְעַקְנָה בְּנוֹת רַבָּה
חֲגֹרְנָה שַׂקִּים סְפֹדְנָה וְהִתְשׁוֹטַטְנָה בַּגְּדֵרוֹת כִּי מַלְכָּם

פתח באתנח

רש"י

אותם שהיו מגביהים קול תפארת: **מט** (א) הבנים אין לישראל. בי"ת רפה וה"א הטף פתח שהוא לשון תמיהה: מלכם. ע"א של בני עמון מלכם שמה שנאמר ולמלכום תועבת בני עמון (מלכים ב' כ"ג) לשון מלך: (ג) כי שדדה עי. הסמוכה לה ומארץ עמון היא: בנות רבה. רבת בני עמון:

מצודת דוד

אשיב בני השבי ממואב: באחרית הימים. ר"ל אחר זמן רב: עד הנה. ר"ל עד הנה נאמר משפט פורעניות של מואב: **מט** (א) לבני עמון. ר"ל על בני עמון אמר כה אמר ה' וגו': הבנים וגו'. וכי אין לישראל בנים לרשת ארצם: אם יורש וגו'. כפל הדבר במ"ש: מדוע ירש מלכם וגו'. כי כשגלו בני גד ובני ראובן ע"י מלך אשור באו בני עמון וישבו בנחלת גד ולכן אמר מדוע ירש מלכם העבודת כוכבים שלהם את גד: ועמו. ועמו של מלכם מדוע ישב בערי גד: (ב) אל רבת. היא היתה עיר המלוכה של בני עמון: תרועת מלחמה. מן הכשדים שיבואו עליה ילכדוה: לתל שממה. למקום תל ושממון: ובנותיה. הכפרים הסמוכים לה תהיינה נשרפות באש: וירש ישראל. ר"ל ועוד יבוא זמן אשר ישראל יירשו ארץ בני עמון שהמה עתה יורשי ישראל וזה היעוד יהיה בימי המשיח: (ג) הילילי חשבון. את חשבון שהיא מארץ מואב הילילי כי כבר שודדה עי שהיא מארץ בני עמון הסמוכה לחשבון כי מן **עי** יבוא לחשבון ללכדה: **חגורנה** שקים.

מצודת ציון

נסוף: **מט** (א) מלכם. כן שם העבודת כוכבים של בני עמון כמ"ש אחרי מלכם שקוץ עמונים (מ"א י"א): (ב) לתל. גל ודגור כמו והיתה תל עולם (דברים י"ג) כי דרך החורבות להמצא בהם תלים מנפילת הכתלים וכדומה: ובנותיה. הם הכפרים כמו בית שאן ובנותיה (יהושע י"ז): תצתנה. ענין הבערה ושריפה כמו ותצת בסבכי היער (ישעיה ט'): (ג) רבה. היא רבת בני עמון: והתשוטטנה. ענין ההליכה הנה והנה וכן שוטטו בחוצות ירושלים (לעיל ה'): בגדרות.

בַגּוֹלָה יֵלֵךְ כֹּהֲנָיו וְשָׂרָיו יַחְדָּיו׃ ד מַה־תִּתְהַלְלִי בָּעֲמָקִים
זָב עִמְקֵךְ הַבַּת הַשּׁוֹבֵבָה הַבֹּטְחָה בְּאֹצְרֹתֶיהָ מִי יָבוֹא
אֵלָי׃ ה הִנְנִי מֵבִיא עָלַיִךְ פַּחַד נְאֻם־אֲדֹנָי יֱהֹוִה צְבָאוֹת
מִכָּל־סְבִיבָיִךְ וְנִדַּחְתֶּם אִישׁ לְפָנָיו וְאֵין מְקַבֵּץ לַנֹּדֵד׃
ו וְאַחֲרֵי־כֵן אָשִׁיב אֶת־שְׁבוּת בְּנֵי־עַמּוֹן נְאֻם־יְהוָה׃
ז לֶאֱדוֹם כֹּה אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת הַאֵין עוֹד חָכְמָה

רש"י

והתשוטטנה בגדרות · תרגמו יונתן ואתהממון בסיען שתגודדו בחיילות וי"א והתשוטטנה ל' חיילות משוטטים וגדרות ל' גדרות צאן המלאים עדרים ויש לפתור והתשוטטנה והתעוללנה בזבל גדרות צאן לשון בזיון וכן ויבז עשו (בראשית כ"ה) ושט עשו : (ד) תתהללי · תתפארי וונטי"ר בלע"ז : בעמקים · שארצך ארץ עמקים ואין עצירת גשמים קשה לה שאין חמה שולטת בה : זב עמקך · מכת רוב גשמים באה בה עד שזבו המים בעמק ושטפו שרשי התבואה כך פי' מנחם: (ה) איש לפניו · כל אשר יוכל למהר ולנוס : לנודד · לשון נע ונד (שם ד') : (ז) בתימן · אדום בדרומה של ארץ ישראל הוא כמה שנאמר והיה לכם פאת נגב ממדבר צין על ידי אדום

מצודת ציון

מחילות העשויות למקום מרבץ הצאן וכן נאמר גדרות צאן (במדבר ל"ב) : (ד) תתהללי · מלשון הלול והתפארות: זב · ענין נטיפה והזלה כמו יזובו מדוקרים (איכה ד'): הבת השובבה · שעדה ההולכת בדרכי לבה ומורדת וכן שובו בנים שובבים (לעיל ג') : (ו) שבות · מלשון שבי :

מצודת דוד

דרך אבל וצער וספודנה על אבדן רבה : והתשוטטנה בגדרות · היו שוטטים הנה והנה להטמן בגדרות מקום רבילת הצאן : כי מלכם ילך בגולה · כי אף העבודת כוכבים מלכם ילך בגולה כי האויב יקח פסלו העשוי מכסף וזהב : (ד) מה תתהללי בעמקים · אמר כמהתל מול בני עמון מה תתפאר בארצך שהיא ארץ עמקים ורב בהם הרטיבות לצמיחת תבואה הנה אז הרבה דמים ישפך בקרבך את הבת השובבה ועמקך תזוב במרבית רטיבות הדם : הבוטחה · אתה הבוטחת באוצרותיה אמר נא מי יבוא אלי למחות בידי : (ה) מכל סביביך · מכל עבר יבוא עליך פחד : איש לפניו · כל אחד יהיה נדח נגד פניו לנוס באשר ימצא ולא ימצא מי להיות מקבץ את הנדודים לשבת יחד להיות מנוחמים אלה מאלה : (ו) ואחרי כן · אחר שיקבלו די הגמול אשיב לארצם את השבי של בני עמון : (ז) לאדום · ר"ל על אדום אמר כה אמר ה' וגו' : האין · ר"ל איך לא מלט נפשו ממלך בבל וכי אין עוד
חכמה

בְּתֵימָן אָבְדָה עֵצָה מִבָּנִים נִסְרְחָה חָכְמָתָם׃ ח נֻסוּ הָפְנוּ
הֶעְמִיקוּ לָשֶׁבֶת יֹשְׁבֵי דְּדָן כִּי אֵיד עֵשָׂו הֵבֵאתִי עָלָיו
עֵת פְּקַדְתִּיו׃ ט אִם־בֹּצְרִים בָּאוּ לָךְ לֹא יַשְׁאִרוּ עוֹלֵלוֹת
אִם־גַּנָּבִים בַּלַּיְלָה הִשְׁחִיתוּ דַיָּם׃ י כִּי־אֲנִי חָשַׂפְתִּי אֶת־
עֵשָׂו גִּלֵּיתִי אֶת־מִסְתָּרָיו וְנֶחְבָּה לֹא יוּכָל שֻׁדַּד זַרְעוֹ

רש"י עיין מ"ש

(במדבר ל"ד): מבנים · מדור זה: נסרחה · אתקלקלת: (ח) הפנו · התבערו מן המקום הזה לשון ופנו את הבית (ויקרא י"ד): העמיקו לשבת · להחבא בעמקי מסתרים נוסו הפנו העמיקו כולם ל' ליווי הם: (ט) אם בוצרים באו לך וגו' · חשפתי את עשו וגו' שמועה שמעתי וגו' · כל כעין דוגמא זו ניבא עובדיה על אדום ולפי שסגנון אחד עולה לכמה נביאים ואין שני נביאים מתנבאים בסיגנון אחד במקצת הדברים משתנים: לא ישאירו עוללות · בתמיה השודדים שבאו עליך לא השאירו לך כלום: (י) חשפתי · גליתי כמו מחשוף הלבן (בראשית ל') ואתה הסגרת שרידי ישראל למען לא ישאר מהם איש כמו שנאמר ואל תסגר שרידיו (עובדים

מצודת דוד

חכמה בתימן היא אדום היושבת בדרומה של א"י: אבדה עצה · וכי אבדה עצה מאנשי בינה וכאומר הלא המה מעולם אנשי חכמה ובינה ומדוע לא עמדה להם חכמתם: נסרחה חכמתם · הנה עתה נפסדה חכמתם ולא מצאו בה תועלת: (ח) נסו · הנה יושבי דדן ברחו והפנו מארצם והחביאו לשבת בעמקי מסתרים: כי איד עשו · איד של עשו הראוי לו הבאתי עליו בעת השגחת הרעה המוכן לו: (ט) אם בוצרים · הלא אם בוצרים באו על כרמיך הלא ישאירו עוללות ואם גנבים באים בלילה הלא ישחיתו די ספוקם הצורך להם ולא ישחיתו הכל וכאומר מדוע א"כ האויב האביד אותך מכל וכל מבלי שארית: (י) כי אני חשפתי · אולם היה כן כי אני גליתי מקום מחבואת עשו: גליתי וגו' · כפל הדבר במ"ש: ונחבה לא יוכל · לא היה יכול להחביא את עצמו והנה

מצודת ציון

(ז) מבנים · מל' בינה והשכל: נסרחה · נבאשה ונתקלקלה: (ח) הפנו · מלשון פנוי ממקום: העמיקו · מל' עומק: דדן · שם מקום באדום: איד · שבר ומקרה רעה: פקדתיו · ענין השגחת הבאת הרעה: (ט) בוצרים · כן יקראו תולשי ענבי הגפן כמו כי תבצור כרמך (דברים כ"ד): עוללות · הם הענבים הקטנים והגרועים כמו לא תעולל (שם): דים · די ספוקם: (י) חשפתי · ענין גלוי כמו חשפי שובל (ישעיה מ"ז): ונחבה · מל'

שודד

וְאֶחָיו וּשְׁכֵנָיו וְאֵינֶנּוּ׃ יא עָזְבָה יְתֹמֶיךָ אֲנִי אֲחַיֶּה
וְאַלְמְנוֹתֶיךָ עָלַי תִּבְטָחוּ׃ יב כִּי־כֹה ׀ אָמַר יְהוָה הִנֵּה
אֲשֶׁר־אֵין מִשְׁפָּטָם לִשְׁתּוֹת הַכּוֹס שָׁתוֹ יִשְׁתּוּ וְאַתָּה הוּא
נָקֹה תִּנָּקֶה לֹא תִנָּקֶה כִּי שָׁתֹה תִּשְׁתֶּה׃ יג כִּי בִי
נִשְׁבַּעְתִּי נְאֻם־יְהוָה כִּי־לְשַׁמָּה לְחֶרְפָּה לְחֹרֶב וְלִקְלָלָה
תִּהְיֶה בָצְרָה וְכָל־עָרֶיהָ תִהְיֶינָה לְחָרְבוֹת עוֹלָם׃
יד שְׁמוּעָה שָׁמַעְתִּי מֵאֵת יְהוָה וְצִיר בַּגּוֹיִם שָׁלוּחַ הִתְקַבְּצוּ
וּבֹאוּ עָלֶיהָ וְקוּמוּ לַמִּלְחָמָה׃ טו כִּי־הִנֵּה קָטֹן נְתַתִּיךָ

רש"י

א') : ונחבה לא יוכל · ויבקש להחבא ולא יוכל : (יא) עזבה יתומיך · שיתמת בישראל : (יב) אשר אין משפטם לשתות · שלא היו אחים לישראל ואם הרעו להם אין להם משפט מות כמותך : (יג) לחרפה לחורב ולקללה תהיה בצרה · בצרה מערי מואב אלא מפני שהעמידה מלך לאדום כענין שנאמר וימלך תחתיו יובב בן זרח מבצרה (בראשית ל"ו) היא לוקה עמו : (טו) קטן

מצודת ציון

מתבואה ומסתור : (יג) לשמה · לשממה : לחורב · ענין יובש כמו חרבו המים (בראשית ח): (יד) וציר · ענין שליח כמו ציר נאמן (משלי כ"ה): וקומו · הוא ענין לשון זרוז וכן קום

מצודת דוד

שודד זרעו וגו' ואין נשאר מי מהם : (יא) עזבה יתומיך · מוסב על מלת ואיננו האמור במקרא שלפניו לומר אין נשאר מי מהם לומר מול החלל אם אתה נהרגת עזוב יתומיך ואל תחוש להם כי אני אחיה אותם לתת די ספוקם ואלמנותיך תבטחנה עלי לתת מהסורן כי לא ישאר מי שיאמר כן : (יב) הנה אשר אין משפטם וגו' · ר"ל שאר העובדי כוכבים שהרעו לישראל אין דין משפטם תמור כ"כ לשתות כוס התרעלה הואיל ואין להם קורבה עם ישראל (דימה הפורעניות לשתיית כוס יין תרעלה שמטמטם את הלב ומבלבל את המוח) : שתו ישתו · ואעפ"כ ישתו הכוס ההוא: ואתה הוא· אשר דין משפטיך לשתותה כי הלא אח עשו ליעקב ועכ"ז הרעות לו וכי בדין שתהיה נקי משתיית הכוס הנה לא תנקה כי תשתה אותו : (יג) כי לשמה וגו' · ר"ל עוד יבוא זמן באחרית הימים אשר עיר הבצורה היא ככך גדול וגו' שתהיה לשמה : לחרפה · הכל יחרפוה : לחורב · רצה לומר חסר מכל טובה : ולקללה · יתלו הקללה בה לאמר שיהיה מקולל כמותה : וכל עריה · הערים שתחת ממשלתה : (יד) וציר בגוים שלוח · ר"ל השמועה היא אשר ציר יהיה שלוח בין העובדי כוכבים מזה לזה לומר התקבצו ובואו עליה למלחמה : (טו) קטן נתתיך · בתחלת ממשלתך

כַּגּוֹיִם בָּזוּי בָּאָדָם׃ טז תִּפְלַצְתְּךָ הִשִּׁיא אֹתָךְ זְדוֹן לִבֶּךָ
שֹׁכְנִי בְּחַגְוֵי הַסֶּלַע תֹּפְשִׂי מְרוֹם גִּבְעָה כִּי־תַגְבִּיהַּ כַּנֶּשֶׁר
קִנֶּךָ מִשָּׁם אוֹרִידְךָ נְאֻם־יְהוָה׃ יז וְהָיְתָה אֱדוֹם לְשַׁמָּה כֹּל
עֹבֵר עָלֶיהָ יִשֹּׁם וְיִשְׁרֹק עַל־כָּל־מַכּוֹתֶהָ׃ יח כְּמַהְפֵּכַת
סְדֹם וַעֲמֹרָה וּשְׁכֵנֶיהָ אָמַר יְהוָה לֹא־יֵשֵׁב שָׁם אִישׁ וְלֹא־
יָגוּר בָּהּ בֶּן־אָדָם׃ יט הִנֵּה כְּאַרְיֵה יַעֲלֶה מִגְּאוֹן הַיַּרְדֵּן
אֶל־נְוֵה אֵיתָן כִּי־אַרְגִּיעָה אֲרִיצֶנּוּ מֵעָלֶיהָ וּמִי בָחוּר

ר ש " י

נתתיך · שאין בהם מלך בן מלך לא היה דרכם להעמיד מלך בן מלך : (טז) תפלצתך · לשון בהלה שהיית ממהר ונבהל לעורר שטימתך לאחיך ויש נועזין לשון פלצות ויש לועזין לשון מפלצת : השיא אותך · להרע להם : שוכני · שוכן : תופשי · כמו תופש והיו"ד יתירה בו: (יט) כאריה יעלה מגאון הירדן · שהוא מקום אריות כתרגומו של יונתן כן יעלה האויב

מצודת דוד

בארץ אדום הנה אז היית קטן בגוים ובזוי בין בני אדם כי היתה ממלכה שפלה : (טז) תפלצתך · כאומר הנה עתה שנתגדלת למשול ממשל רב כאשר באת לעיר הבצורה ולכן אימתך ופחדך המוטל על כל הארצות היא הסיתה אותך להביא זדון בלבך להתגאות יותר מדאי : שוכני · כאלו אתה שוכן בבקועי הסלע עד שלא יוכל מי לקרוב אליך וכאלו תפשת מרום גבעה ר"ל גבעה רמה מכל גבעות עולם וכפל הדבר במ"ש : כי תגביה כנשר · אבל אם תגביה לשבת כנשר העושה מדורו במקום גבוה משם אורידך לארץ ותהיה נמסר ביד האויב : (יז) ישום · יתמה על גודל חורבנה : וישרוק · דרך בני אדם לשרוק כשרואים דבר תמוה שנחרב : (יח) כמהפכת וגו' אמר ה' · ר"ל ה' אמר שתהיה כמהפכת סדום וגו' : ולא יגור · לא ידור אפי' דרך עראי : (יט) כאריה יעלה ·

מצודת ציון

עבור (יהושע א'): (טז) תפלצתך · ענין פחד ורעדה כמו פלצות בעתתני (ישעיה כ"א) : השיא · ענין הסתה כמו הנחש השיאני (בראשית ג') : שוכני · היו"ד יתירה וכן תופשי : בחגוי · ענין בקוע וחריץ וכן יונתי בחגוי הסלע (ש"ה ב'): קנך · מלשון קן והוא מדור העופות: (יז) ישום · ענין תמהון : וישרוק · הוא הקול הנשמע בקבוץ השפתים וכן ויושביה לשרקה (מיכה ו') : (יח) כמהפכת · ענין חורבן והפוך מטובה לרעה : יגור · ענין דירה : (יט) מגאון · ענין גבהות ורוממות ור"ל ככר המעולה הסמוך לירדן ושם היה מקום האריות וכן נאמר ואיך תעשה בגאון הירדן (לעיל י"ב) : נוה · ענין מדור כמו נוה מסולח (ישעיה כ"ז) : איתן · ענין חוזק כמו איתן

אֵלֶ֣יהָ אֶפְקֹ֑ד כִּ֣י מִ֤י כָמ֙וֹנִי֙ וּמִ֣י יֹֽעִידֶ֔נִּי וּמִי־זֶ֣ה רֹעֶ֔ה
אֲשֶׁ֥ר יַעֲמֹ֖ד לְפָנָֽי׃ כ לָכֵ֞ן שִׁמְע֣וּ עֲצַת־יְהוָ֗ה אֲשֶׁ֤ר יָעַץ֙
אֶל־אֱד֔וֹם וּמַ֨חְשְׁבוֹתָ֔יו אֲשֶׁ֥ר חָשַׁ֖ב אֶל־יֹשְׁבֵ֣י תֵימָ֑ן אִם־
לֹ֤א יִסְחָבוּם֙ צְעִירֵ֣י הַצֹּ֔אן אִם־לֹ֥א יַשִּׁ֛ים עֲלֵיהֶ֖ם נְוֵהֶֽם׃
כא מִקּ֤וֹל נִפְלָם֙ רָעֲשָׁ֣ה הָאָ֔רֶץ צְעָקָ֕ה בְּיַם־ס֖וּף נִשְׁמַ֥ע

רש״י

על נוה איתן : ארגיעה · אקרב את הרגע : אריצנו מעליה · פתאום ובהצלחה יתריכנה וישוב לו כרגע קטן אל מקומו ואני אומר אריצנה מעליה ממעל לה שיהא מתגבר עליה ועליון לה וכן ממעל לרקיע (יחזקאל א׳) וכן ממעל לו (ישעיה ו׳) מעל למדיו (ש״א י״ז) : ומי בחור · אותו שבחרתי לנקום נקמתי עליה אפקוד : ומי יועידני · למלחמה להלחם אתי : רועה · מלך : (כ) אם לא · לשון באמת : יסחבום · יגררום : צעירי הצאן · בזויי האומות ורבותינו דרשו פרס שהוא הצעיר בבני יפת : ישים · לשון

מצודת ציון

מושבך (במדבר כ״ד) : ארגיעה · מל׳ מרגוע והשקט וכן למען הרגיע (לקמן נ׳) : אריצנו · מל׳ ריצה ומהירות ההליכה : אפקד · הצוה כמו והוא פקד עלי (עזרא א׳) : יועידני · ענינו עת קבוע כמו ואם למשפט מי יועידני (איוב ט׳) : (כ) יסחבום · ענין גרירה ומשיכה בארץ כמו סחוב והשלך (לעיל כ״ב) : צעירי · ענין קוטן : ישים · מל׳ שממה : נוהם · מלשון נוה ומדור :

מצודת דוד

האויב הבא עליה יעלה בחוזק רב כמו שיעלה האריה מגאון הירדן ממקום רבצו : אל נוה איתן · ר״ל אל מדור הרועה המחוזק בבשר כי זהו איתנו וטובו : כי ארגיעה · כאשר אשקיט וארגיע לישראל אריץ אותו מעל ארץ אדום וילכו להם : ומי בחור · ואת מי שאבחר אותו אצוה עליה להשחיתה: כי מי כמוני · שיוכל למחות בידי : ומי יועידני · מי יקבע עמדי זמן מיועד להלחם בי : ומי זה רעה · מי הוא הרועה אשר יעמוד לפני להציל צאנו מידי ר״ל מי הוא המלך שיציל עמו מידי וכפל הדבר במ״ש : (כ) לכן · הואיל ואין מי ימחה בידו ועצתו תקום לכן שמעו וגו׳ : אל יושבי תימן · ר״ל אשר מקור מחצבם הוא מדרום א״י : אם לא · הוא ענין שבועה כמו אם לא בתים רבים (ישעיה ה׳) ור״ל סגלה היא בשבועה אשר צעירי הצאן יגררום מארצם והוא פרס שהוא הצעיר בבני יפת וכן אמרו רז״ל עתידה וכו׳ שתפול ביד פרס (יומא י׳) : אם לא ישים · בשבועה אשר יעשה את נויהם שממה : עליהם · ר״ל לפניהם בעל כרחם : (כא) מקול נפלם · משמועת קול מפלתם תרעש הארץ כי יפחדו שלא יקרה להם כמקרה : צעקה · ר״ל צעקה גדולה ישמע בעולם : בים

סוף

קוֹלָהּ׃ כב הִנֵּה כַנֶּשֶׁר יַעֲלֶה וְיִדְאֶה וְיִפְרֹשׂ כְּנָפָיו עַל־
בָּצְרָה וְהָיָה לֵב גִּבּוֹרֵי אֱדוֹם בַּיּוֹם הַהוּא כְּלֵב אִשָּׁה
מְצֵרָה׃ כג לְדַמֶּשֶׂק בּוֹשָׁה חֲמָת וְאַרְפָּד כִּי־שְׁמֻעָה רָעָה
שָׁמְעוּ נָמֹגוּ בַּיָּם דְּאָגָה הַשְׁקֵט לֹא יוּכָל׃ כד רָפְתָה
דַמֶּשֶׂק הִפְנְתָה לָנוּס וְרֶטֶט הֶחֱזִיקָה צָרָה וַחֲבָלִים
אֲחָזַתָּה כַּיּוֹלֵדָה׃ כה אֵיךְ לֹא־עֻזְּבָה עִיר תְּהִלָּה תהלת קרי

רש״י

שממה: (כג) בושה חמת וארפד. עלי ארם כי שמעו שמועה רעה על דמשק שהיא ראש ארם כמה שנאמר כי ראש ארם דמשק (ישעיה ז׳) לכך נמוגו: בים דאגה. דאגתם דומה לדאגת הים: השקט לא יוכל. כל דאגה לשון יראה הוא: (כד) רפתה דמשק. רפו ידיה מהלחם: ורטט. זיע: (כה) איך לא עזבה. לא נתמלאת עפר סביב חומתה לחזק החומה כמו ויעזבו ירושלים עד החומה (נחמיה ג׳) ויש עוד לפתור למה לא נעזבת

מצודת דוד

סוף. קולה יהיה נשמע בים סוף הרחוקה ממנה וסמוכה לארץ מקור מחצבה והוא ענין מליצה לומר שקול צעקתה תלך למקומה הראשון: (כב) הנה כנשר. האויב יעלה כנשר ויעופף ויפרוש כנפיו לבוא על העיר הבצורה היא כרך גדול וגו׳ ר״ל חיש קל יבוא כנשר המעופף: כלב אשה מצרה. כמו לב האשה כשהיא מצרה כי אז נשבר לבה עד מאד: (כג) לדמשק. ר״ל זהו הנבואה על דמשק: בושה חמת וארפד. ר״ל כל אחת מהם בושה: שמועה רעה. היא ביאת הכשדים: נמוגו. נמס לבם: בים דאגה. דאגתו ידמה לדאגת ההולך בים אשר ידאג ויתפחד מהרמת הגלים: השקט לא יוכל. לא אפשר לו לשקוט מדאגתו: (כד) רפתה דמשק. רפו ידיה מלהלחם והפנתה לנוס מן המלחמה ואחזתה רתת וחרדה: כיולדה. כאשה יולדת שיש לה חבלים: (כה) איך לא עזבה. כאומר עם כי נבוכדנצר החריב מקומות רבות עכ״ז איך לא הניח אותה מלהשחיתה להיות עיר תה[לה]

מצודת ציון

(כב) וידאה. ענין עפיפה ופריחה וכן כנשר ידאה (לעיל מ״ח): מצרה. מל׳ צר ולחץ: (כג) לדמשק. היא עיר המלוכה מארם: חמת וארפד. שמות מקומות ארם: נמגו. ענין המסה: (כד) רפתה. מל׳ רפיון: הפנתה. ענין החזרה וסבוב: ורטט. ענין רתת וחרדה כי קול ה׳ יחיל מדבר (תהלים כ״ט) תרגומו מרטט מדברא: החזיקה. ענין אחיזה: וחבלים. מכאובי לידה: (כה) עזבה. ענין הנחה: תהלת. מלשון הלול ושבח:

קִרְיַת מְשׂוֹשִׂי׃ כו לָכֵן יִפְּלוּ בַחוּרֶיהָ בִּרְחֹבֹתֶיהָ וְכָל־
אַנְשֵׁי הַמִּלְחָמָה יִדַּמּוּ בַּיּוֹם הַהוּא נְאֻם יְהוָה צְבָאוֹת׃
כז וְהִצַּתִּי אֵשׁ בְּחוֹמַת דַּמָּשֶׂק וְאָכְלָה אַרְמְנוֹת בֶּן־הֲדָד׃
כח לְקֵדָר ׀ וּלְמַמְלְכוֹת חָצוֹר אֲשֶׁר הִכָּה נְבוּכַדְרֶאצַּוֹר יהיר ו׳
מֶלֶךְ־בָּבֶל כֹּה אָמַר יְהוָה קוּמוּ עֲלוּ אֶל־קֵדָר וְשָׁדְדוּ אֶת־
בְּנֵי־קֶדֶם׃ כט אָהֳלֵיהֶם וְצֹאנָם יִקָּחוּ יְרִיעוֹתֵיהֶם וְכָל־
כְּלֵיהֶם וּגְמַלֵּיהֶם יִשְׂאוּ לָהֶם וְקָרְאוּ עֲלֵיהֶם מָגוֹר מִסָּבִיב׃
ל נֻסוּ נֻּדוּ מְאֹד הֶעְמִיקוּ לָשֶׁבֶת יֹשְׁבֵי חָצוֹר נְאֻם־יְהוָה
כִּי־יָעַץ עֲלֵיכֶם נְבוּכַדְרֶאצַּר מֶלֶךְ־בָּבֶל עֵצָה וְחָשַׁב
עֲלֵיהֶם עליכם קרי מַחֲשָׁבָה׃ לא קוּמוּ עֲלוּ אֶל־גּוֹי שְׁלֵיו

רש"י

מן הרעה הזאת שלא תבא הרעה עליה : קרית משושי · כך יתאבל מלכה עליה : (כו) לכן · לשון שבועה : ידמו · יתרכו ואינו זז מלשון דממה שכל עיר הריבה אין קול נשמע בה : (כח) לקדר · שוכני מדברות באהלים הם אין חומה ואין עיר : (כט) מגור · אמאשמנ"ט בלע"ז ל"א לשון יראה : (ל) כי יעץ עליכם וגו' · ומה היא העצה קומו עלו אל גוי שליו :

מצודת ציון

קרית · עיר : משושי · היו"ד יתירה : (כו) ידמו · ענין כריתה כמו על מואב נדמה (ישעיה ט"ו) : (כז) והצתי · ענין הבערה ושריפה : (כח) ושדדו · ענין עושק ובזה : (כט) יריעותיהם · מלשון יריעה ווילון : ישאו · יקחו : מגור · אבדון : בן הדד · הוא מלך ארם :

מצודת דוד

קרית משוש : (כו) לכן · מפני שהיא עיר חשובה מאד ולחמו אנשים עליה עד כי ימותו ויפלו בחוריה ברחובותיה וכל אנשי המלחמה יכרתו ולא ינוס מי מהם כי ילחמו בעבור העיר עד ימותו כולם : (כז) והצתי אש · ר"ל בגזירת המקום יבוא עליה :

(כח) לקדר · ר"ל על קדר וגו' אמר כה אמר ה' : קומו עלו · כאלו המקום מזרז לכשדים ואומר להם קומו עלו וגו' : בני קדם · הם בני קדר וממלכות חצור כי בפאת המזרח ישבו : (כט) אהליהם · כי אין להם בתים לשבת והם שוכני מדבריות באהלים : יריעותיהם · יריעות האהלים וכפל הדבר במ"ש : ישאו להם · יקחו לעצמם : וקראו וגו' · מכל סביבותם יקראו אליהם פחד ר"ל יפחידו אותם מכל עבר : (ל) נוסו [illegible] · כאלו הנביא מזהירם לאמר להם נוסו ממקומכם והיו נדים למקום

רחוק

יוֹשֵׁב לָבֶטַח נְאֻם־יְהוָה לֹא־דְלָתַיִם וְלֹא־בְרִיחַ לוֹ בָּדָד
יִשְׁכֹּנוּ׃ לב וְהָיוּ גְמַלֵּיהֶם לָבַז וַהֲמוֹן מִקְנֵיהֶם לְשָׁלָל
וְזֵרִתִים לְכָל־רוּחַ קְצוּצֵי פֵאָה וּמִכָּל־עֲבָרָיו אָבִיא אֶת־
אֵידָם נְאֻם־יְהוָה׃ לג וְהָיְתָה חָצוֹר לִמְעוֹן תַּנִּים שְׁמָמָה
עַד־עוֹלָם לֹא־יֵשֵׁב שָׁם אִישׁ וְלֹא־יָגוּר בָּהּ בֶּן־אָדָם.
לד אֲשֶׁר הָיָה דְבַר־יְהוָה אֶל־יִרְמְיָהוּ הַנָּבִיא אֶל־עֵילָם
בְּרֵאשִׁית מַלְכוּת צִדְקִיָּהוּ מֶלֶךְ־יְהוּדָה לֵאמֹר׃ לה כֹּה
אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת הִנְנִי שֹׁבֵר אֶת־קֶשֶׁת עֵילָם רֵאשִׁית
גְּבוּרָתָם׃ לו וְהֵבֵאתִי אֶל־עֵילָם אַרְבַּע רוּחוֹת מֵאַרְבַּע

רש"י

(לא) בדד ישכנו · בטח ביחידות אין צריכין להתאסף ולישב ברוב אדם שאין יראים שיבוא אויב עליהם : (לב) קצוצי פאה · מוקצים מקצה אל קצה הרוחות : (לה) את קשת עילם · את תקיפת עילם (ס"א חוזק עולם) :

מצודת דוד

רחוק מאד ושכו בעמקי מסתרים להחבא : (לא) קומו · ר"ל וזאת היא העצה והמחשבה שאמר לעמו קומו עלו אל גוי היושב בשלוה ואין לו מלחמה עם מי להיות נשמר ונזהר : לא דלתים · אינו יושב בערי מבצר הסגורים בדלתים ובריח : בדד ישכנו · אינם שוכנים מאוספים יחד כ"א כל אחד לבדו כי אין פחד אויב נגד פניהם : (לב) וזריתים · אפזרם לכל עבר בקצות פאת העולם : ומכל עבריו · מכל צד אביא להם אידם ויהיו מסובבים בו : (לג) והיתה חצור · הוא מקום המלך המושל על כל בני קדר שוכני אהלים : ולא יגור · אף דרך עראי : (לד) אל עילם · על עילם והיא ממלכות מדי : (לה) את קשת · לפי שהיו מושכי קשת ובזה היה עיקר גבורתם לכן אמר במפלתם שישבור קשתם אשר היא ראשית גבורתם : (לו) והבאתי וגו׳ · ר"ל יתפזרו בכל ארבע רוחות וקצות העולם כאלו הרוחות ינשבו

מצודת ציון

ענין פחד : (לא) שליו · מלשון שלוה : בריח · הוא כעין מטה הסוגר הדלתות : בדד · יחידי כמו לבדד לבטח (תהלים ד׳) : (לב) והמון · ענין רבוי : וזרתים · ענין פזור כמו וזריתי פרש (מלאכי ב׳) : קצוצי · מלשון קצה : פאה · צד ועבר : עבריו · צדדיו : אידם · ענין צער ומקרה רעה : (לג) למעון · ענין מדור כמו ה׳ מעון אתה היית (תהלים צ׳) : תנים · מין נחש : יגור · ענין דירה : (לה) ראשית · ר"ל מיטב וכן ראשית תבואתה (לעיל ב׳) : (לו) רוחות · רוח הנושב :

קְצוֹת הַשָּׁמַיִם וְזֵרִתִים לְכֹל הָרֻחוֹת הָאֵלֶּה וְלֹא־יִהְיֶה
הַגּוֹי אֲשֶׁר לֹא־יָבוֹא שָׁם נִדְּחֵי עוֹלָם עילם קרי : לז וְהַחְתַּתִּי
אֶת־עֵילָם לִפְנֵי אֹיְבֵיהֶם וְלִפְנֵי ׀ מְבַקְשֵׁי נַפְשָׁם וְהֵבֵאתִי
עֲלֵיהֶם ׀ רָעָה אֶת־חֲרוֹן אַפִּי נְאֻם־יְהוָה וְשִׁלַּחְתִּי אַחֲרֵיהֶם
אֶת־הַחֶרֶב עַד כַּלּוֹתִי אוֹתָם : לח וְשַׂמְתִּי כִסְאִי בְּעֵילָם
וְהַאֲבַדְתִּי מִשָּׁם מֶלֶךְ וְשָׂרִים נְאֻם־יְהוָה : לט וְהָיָה ׀
בְּאַחֲרִית הַיָּמִים אָשׁוּב אשיב קרי אֶת־שְׁבִית שבות ק' עֵילָם
נְאֻם־יְהוָה : נ א הַדָּבָר אֲשֶׁר דִּבֶּר יְהוָה אֶל־בָּבֶל אֶל־אֶרֶץ
כַּשְׂדִּים בְּיַד יִרְמְיָהוּ הַנָּבִיא : ב הַגִּידוּ בַגּוֹיִם וְהַשְׁמִיעוּ
וּשְׂאוּ־נֵס הַשְׁמִיעוּ אַל־תְּכַחֵדוּ אִמְרוּ נִלְכְּדָה בָבֶל הֹבִישׁ

ר ש " י

ראשית גבורתם · מיטב גבורתם : (לח) ושמתי כסאי · מצור שלי : נ (ב) ושאו נס · פורק"א בלע"ז סימן אסיפה הוא : בל · מרודך · שמות

מצודת ציון

הרוחות · ענין פאה ועבר : (לז) והחתתי · ענין שבר כמו התתה קשתותם (לקמן נ"א) : (לט) באחרית · בסוף : שבות · מלשון שבי : נ (ב) נס · כלונס ארוך ומפה בראשו והוא עשוי לרמז בו אסיפה : תכחדו · ענין העלמה כמו אל נא תכחד ממני (ש"א ג') : הוביש · מלשון בושה : בל · מרודך · שמות פסילי בבל : חת · ענין שבירה כמו והחתתי את עילם (לעיל מ"ט) : עצביה · כן יקראו הפסילים על כי מעציב לב עובדיהם צועקים אליו ואינם נענים : גלוליה · הפסילים המאוסים כגלל של רעי והוא מלשון

מצודת דוד

מכל עבר לפזרם אל העבר שממולו : לכל הרוחות האלה · אשר באה הרוח מהם כי כ"א יפזרם אל העבר שממולו : ולא יהיה הגוי · לא יהיה שום אומה בעולם אשר לא וגו' : (לז) והחתתי · אשבור את עילם : ושלחתי · אל המקומות אשר ינוסו שמה : (לח) ושמתי כסאי · ר"ל אין מי ימשול בעילם כ"א אני לבדי כי מהם אאבד מלך ושרים ולא יהיה מי למשול : (לט) באחרית הימים · ר"ל אחר זמן רב : אשיב את שבות · אשיב לארצם את השבי של עילם : נ (א) אל בבל אל ארץ כשדים · על בבל ועל ארץ כשדים : (ב) הגידו · אתם המבשרים הדשות הגידו בין העובדי כוכבים בשורה זו מתורבן בבל כי לשמחה יחשב להם על כי הם החריבו עמים רבים : ושאו נס · למען יאספו כולם וישמעו : אל תכחדו · אל תעלימו דבר מה מגודל החורבן : הוביש בל · הפסל בל נתבייש ומרודך

כֹּל חַת מְרֹדָךְ הֹבִישׁוּ עֲצַבֶּיהָ חַתּוּ גִּלּוּלֶיהָ׃ ג כִּי עָלָה
עָלֶיהָ גּוֹי מִצָּפוֹן הוּא־יָשִׁית אֶת־אַרְצָהּ לְשַׁמָּה וְלֹא־
יִהְיֶה יוֹשֵׁב בָּהּ מֵאָדָם וְעַד־בְּהֵמָה נָדוּ הָלָכוּ׃ ד בַּיָּמִים
הָהֵמָּה וּבָעֵת הַהִיא נְאֻם־יְהוָה יָבֹאוּ בְנֵי־יִשְׂרָאֵל הֵמָּה
וּבְנֵי־יְהוּדָה יַחְדָּו הָלוֹךְ וּבָכוֹ יֵלֵכוּ וְאֶת־יְהוָה אֱלֹהֵיהֶם
יְבַקֵּשׁוּ׃ ה צִיּוֹן יִשְׁאָלוּ דֶּרֶךְ הֵנָּה פְנֵיהֶם בֹּאוּ וְנִלְווּ
אֶל־יְהוָה בְּרִית עוֹלָם לֹא תִשָּׁכֵחַ׃ ו צֹאן אֹבְדוֹת
הָיְה היו קרי עַמִּי רֹעֵיהֶם הִתְעוּם הָרִים שׁוֹבְבִים שובבום ק׳
מֵהַר אֶל־גִּבְעָה הָלָכוּ שָׁכְחוּ רִבְצָם׃ ז כָּל־מוֹצְאֵיהֶם

רש"י

ע"ג של בבל: (ג) גוי מצפון · מדי ופרס: (ה) דרך הנה · דרך המקום הזה ירושלים יסבו פניהם כשתחרב בבל ויצאו מתוכה ברשיון כורש מלך פרס: (ו) רועיהם התעום · מלכיהם התעום מעלי: הרים שובבום · אל ההרים אל ע"ג שבהרים שובבום אונווייזא"ך בלע"ז שובבום מלכיהם וי"מ

מצודת דוד

נשבר ולא יוכלו להציל את עמם: הובישו וגו׳ · כל הפסילים נתביישו ונשברו: (ג) גוי מצפון · הם מדי ופרס השוכנים בפאת צפון במקצוע צפונית מזרחית: נדו הלכו · נדו משם והלכו בגולה: (ד) בני ישראל · הם הנשארים בארץ אחרי גלות עשרת השבטים ונטפלו עם בני יהודה ובנימין וגלו עמהם לבבל: המה וגו׳ · ר"ל בני ישראל ובני יהודה יבואו יחד: הלוך ובכו ילכו · בתשובה ובתחנונים ילכו ואת ה׳ יבקשו לשאול ממנו עזר ודרך מצלחת: (ה) ציון ישאלו · את הדרך ההולך לציון ויסבו פניהם דרך פה: באו · ר"ל יאמרו אלו לאלו בואו והתחברו אל ה׳ בברית המתקיים עד עולם ולא תשכח עוד: (ו) צאן אובדות · הוא מאמר הנביא בשם ה׳ שאמר הנה עד הנה היו עמי כצאן האובד מן העדר כי מלכיהם הנהיגום בדרך תועה ועזבום ללכת בדרכי לבם לעלות בהרים ר"ל פנו מדרך ה׳ והמלכים התעום ללכת בדרך רע: מהר · ולכן

מצודת ציון

גלולי האדם (יחזקאל ד׳): (ג) ישית · ענין שימה כמו אם כופר יושת עליו (שמות כ"א): נדו · מלשון נדידה: (ה) הנה · לפה ולכאן: ונלוו · ענין התחברות כמו ונלוה הגר (ישעיה י"ד): ברית · ענינו בכ"מ דבר המתקיים: (ו) התעום · מל׳ תועה: שובבום · ענינו ההליכה בדרך הלב כמו מדוע שובבה (לעיל ח׳): רבצם · ענין מקום שכיבה לנוח כמו כרע רבץ כארי (בראשים

אֲכָלוּם וְצָרֵיהֶם אָמְרוּ לֹא נֶאְשָׁם תַּחַת אֲשֶׁר חָטְאוּ לַיהוָה
נְוֵה צֶדֶק וּמִקְוֵה אֲבוֹתֵיהֶם יְהוָה׃ ח נֻדוּ מִתּוֹךְ בָּבֶל
וּמֵאֶרֶץ כַּשְׂדִּים יֵצְאוּ צאו קרי וְהְיוּ כְּעַתּוּדִים לִפְנֵי־צֹאן׃
ט כִּי הִנֵּה אָנֹכִי מֵעִיר וּמַעֲלֶה עַל־בָּבֶל קְהַל־גּוֹיִם גְּדֹלִים
בְּאֶרֶץ צָפוֹן וְעָרְכוּ לָהּ מִשָּׁם תִּלָּכֵד חִצָּיו כְּגִבּוֹר מַשְׁכִּיל
לֹא יָשׁוּב רֵיקָם׃ י וְהָיְתָה כַשְׂדִּים לְשָׁלָל כָּל־שֹׁלְלֶיהָ
יִשְׂבָּעוּ נְאֻם־יְהוָה׃ יא כִּי תִשְׂמְחִי תשמחו קרי כִּי

רש"י

הרים שובבום שולטוניא בזוגון : (ז) ומקוה אבותיהם · וסבור אבהתהון : (ח) נודו מתוך בבל · מעתה אלו משם : כעתודים לפני צאן · דרך העתודים ללכת לפני העדר בראש העזים : (ט) וערכו לה · ויסדרון עלה קרב :

מצודת ציון

מ"ע) : (ז) וצריהם · אויביהם : נאשם · מלשון אשמה ועון : תחת · בעבור : נוה · ענין מדור : ומקוה · מלשון תקוה ותוחלת : (ח) נודו · מלשון נדידה : כעתודים · הם הזכרים מן העזים : (ט) מעיר · מלשון התעוררות : קהל · קבוץ עם : וערכו · ענין סדור המלחמה : משכיל · מלשון שכול והרג כמו ומשכלת גויך היית (יחזקאל ל"ו) : לא ישוב ריקם · מבלי המית אנשים ואחז במשל מבן אדם הפועל מי לעשות דבר וחוזר לפעמים ריקם וכן לא ישוב אלי ריקם (ישעיה נ"ה) : (י) לשלל · ענין ביזה :

מצודת דוד

הלכו מהר אל גבעה ושכחו מקום רבצם ור"ל לכן הלכו בגולה על ההרים ונגרשו מארצם : (ז) כל מוצאיהם · ר"ל והיו כצאן התועה ומופקר שכל המוצא אותם יאכלם : וצריהם · האויבים אמרו לא יהיה לנו אשמה על מה שאנו אוכלים אותם בעבור אשר חטאו לה' שהוא נוה ומקום הצדק כולו והוא תוחלת אבותיהם והוא מילא תקותם ושמו הוא ה' המורה שהוא מושל בכל והואיל וחטאו לו ראוים המה לאבדון ולא נאשם בהם : (ח) נודו · ומעתה נודו מתוך בבל : כעתודים · מהרו ללכת משם כמו העתודים ההולכים לפני שאר הצאן ר"ל אף אם רבים ישארו בבבל אתם השבים מהרו ללכת : (ט) מארץ צפון · הם מדי ופרס : וערכו לה · יערכו עליה מלחמה ומשם ממקום שיערכו עליה משם תלכד ולא יצטרכו ללכת ממקום אל מקום : חציו · של הקהל ההוא יהיו כחצי גבור המשכיל והורג אנשים שלא ישוב ריקם מבלי להמית את מי כן יהיו כל חצי הקהל ההוא : (י) ישבעו · ר"ל הרבה שלל ישללו בה : (יא) כי תשמחו · אשר תשמחו עד הנה אתם השוסים את

תַעֲלְזִי תעלזו קרי שֹׁסֵי נַחֲלָתִי כִּי תָפוּשִׁי תפושו קרי כְּעֶגְלָה
דָשָׁה וְתִצְהֲלִי ותצהלו קרי כָּאַבִּרִים׃ יב בּוֹשָׁה אִמְּכֶם
מְאֹד חָפְרָה יוֹלַדְתְּכֶם הִנֵּה אַחֲרִית גּוֹיִם מִדְבָּר צִיָּה
וַעֲרָבָה׃ יג מִקֶּצֶף יְהוָה לֹא תֵשֵׁב וְהָיְתָה שְׁמָמָה כֻּלָּהּ
כֹּל עֹבֵר עַל־בָּבֶל יִשֹּׁם וְיִשְׁרֹק עַל־כָּל־מַכּוֹתֶיהָ׃ יד עִרְכוּ
עַל־בָּבֶל ׀ סָבִיב כָּל־דֹּרְכֵי קֶשֶׁת יְדוּ אֵלֶיהָ אַל־תַּחְמְלוּ
אֶל־חֵץ כִּי לַיהוָה חָטָאָה׃ טו הָרִיעוּ עָלֶיהָ סָבִיב נָתְנָה

רש״י עיין מ״ש

(יא) שוסי נחלתי · בוזזי נחלתי : כי תפושו · ל' שומן : כעגלה דשה · הדשה בתבואה ואוכלת תמיד : (יב) אמכם · כנישתכם : אחרית גוים · זה ראשיתכם גדול אחריתכם יהיה מדבר : (יד) ידו אליה · זרקו לה אבנים כמו וידו אבן בי (איכה ג') : (טו) נתנה ידה · כאדם שאין בו כח ומושיט יד לכל

מצודת דוד

נחלתי : כי תפושו · כי אז הייתם שמים ורבים בטוב ארצי כעגלה הדשה ואוכלת מדישה : ותצהלו כאבירים · תרימו קול גדול של שמחה כמו הסוסים החזקים המרימים קול שמחה : (יב) בושה אמכם · אבל מעתה בושה אמכם אשר ילדה בנים לבהלה : חפרה יולדתכם · כפל הדבר במ"ש : הנה אחרית גוים · ר"ל הבושה תהיה על כי הנה אחרית הגוים בנים תהיה חסר מטובה כמדבר ציה וערבה וכפל המלות בשמות נרדפים כמו אדמת עפר (דניאל י"ב) : (יג) מקצף ה' · על כי ה' קצף על בבל לכן לא תהיה עוד מיושבת וכל העובר עליה יתמה וישרוק : (יד) ערכו על בבל · מכל סביבה ערכו מלחמה על בבל : ידו אליה · השליכו חצים אליה : אל תחמלו · לא תחוסו על החץ לאמר אולי לא יכה אדם וילך לבטלה : כי לה' חטאה · ולכן תמלאו בה וכל החצים שתשליכו שמה יהרגו אנשים :

מצודת ציון

(יא) תעלזו · ענין שמחה : שוסי · ענין בזה ושלל כמו ומשנאינו שסו למו (תהלים מ"ד) : תפושו · ענין רבוי ור"ל רבוי הבשר כמו ופשתם כעגלי מרבק (מלאכי ג') : דשא · מלשון דישה ובאה האל"ף במקום ה"א : ותצהלו · ענין הרמת קול שמחה כמו צהלו מים (ישעיה כ"ד) : כאבירים · סוסים חזקים וכן מדהרות דהרות אביריו (שופטים ה') : (יב) חפרה · ענין בושה : ציה · שממה : וערבה · ענינו כמו מדבר : (יג) ישום · ענין תמהון : וישרוק · הוא הקול שבא בקבוץ השפתים ודרך לעשותו על אבדן דבר הטוב : (יד) דורכי · שדרך לדרוך ברגל על הקשת למתוח שיטב לירות למרחוק : ידו · ענין השלכה כמו לידות את קרנות הגוים (זכריה ב') : (טו) הריעו · פי'

(טו) הריעו · להבהיל את העם

יָדָהּ נָֽפְלוּ אָשְׁוִיֹּתֶיהָ אשיותיה קרי נֶהֶרְסוּ חוֹמוֹתֶיהָ כִּי נִקְמַת
יְהוָה הִיא הִנָּֽקְמוּ בָהּ כַּאֲשֶׁר עָשְׂתָה עֲשׂוּ־לָֽהּ׃ טז כִּרְתוּ
זוֹרֵעַ מִבָּבֶל וְתֹפֵשׂ מַגָּל בְּעֵת קָצִיר מִפְּנֵי חֶרֶב הַיּוֹנָה
אִישׁ אֶל־עַמּוֹ יִפְנוּ וְאִישׁ לְאַרְצוֹ יָנֻסוּ׃ יז שֶׂה פְזוּרָה
יִשְׂרָאֵל אֲרָיוֹת הִדִּיחוּ הָרִאשׁוֹן אֲכָלוֹ מֶלֶךְ אַשּׁוּר וְזֶה
הָאַחֲרוֹן עִצְּמוֹ נְבוּכַדְרֶאצַּר מֶלֶךְ בָּבֶל׃ יח לָכֵן כֹּה־אָמַר
יְהוָה צְבָאוֹת אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל הִנְנִי פֹקֵד אֶל־מֶלֶךְ בָּבֶל

רש"י

מי שרואה לבקש רחמים ועזרה וכן מצרים נתנו יד (שם ה') הושטנו יד למצרים לבקש מהם עזרה: אשיותיה: חוזק יסודותיה וכן ואושיא יחיטו (עזרא ד') ובלשון משנה (ב"ק כ')כגון אלו התופרים לאושים וכן והתאוששו והתחזקו: כאשר עשתה · לעיר ה': (טז) כרתו זורע · שיצו מלכא מבבל ואתידי חרבא בעידן קטול: (יז) הראשון אכלו · שהגלה עשרת השבטים: עצמו · גרמו שגירש עצמותיו שגמר השיריים יהודה ובנימין: עצמו · דישאוסא"ר בלע"ז:

מצודת ציון

תרועה והשמעת קול: אשיותיה · ענין יסודות כמו לאשישי קיר חרשת (ישעיה ט"ז): (טז) ותופש · ענין אחיזה: מגל · הוא החרמש והוא כלי עשוי לקצור בו וכן שלחו מגל (יואל ד'): היונה · מלשון אונאה ועניינו עשיקת הגוף והממון וכן העיר היונה (צפניה ג'): יפנו · ענין סבוב: (יז) פזורה · ענין פרוד: הדיחו · מלשון דחיה: עצמו · ר"ל שבר עצמיו ודוגמתו ובכל תבואתי תשרש (איוב ל"א) ור"ל תעקור השורש: (יח) פוקד · ענין

מצודת דוד

הריעו עליה מסביב: נתנה ידה · כדרך אדם הנופל המושיט יד למי שאצלו לעזור לו ולהקימו וכן מצרים נתנו יד (איכה ה'): נפלו אשיותיה · נפלו יסודות חומות העיר: כי נקמת · על כי היא נקמת ה' לכן הנקמו בה וכאשר עשתה לישראל כן עשו לה: (טז) כרתו · ר"ל לא ימצא עוד בבבל זורע שדות ואוחז מגל בעת הקציר כי תהיה שממה ולא יזרע שמה: מפני חרב היונה · מפני חרב האויב המאנה ואונסת לעשוק הגוף והממון יפנו משם השכירים עובדי האדמה וינוסו כ"א לעמו ולארצו אשר באו משם: (יז) שה פזורה ישראל · הנה ישראל היה כשה פזורה ופרודה מן העדר אשר אריות הדיחו אותה והבריחוה מעדרה כי כן מלכי העובדי כוכבים הדיחו אותו מארצו: הראשון · המדינה הראשון אכל בשרו והוא מלך אשור שהגלה עשרת השבטים: וזה האחרון · זה המדינה האחרון שבר עצמותיו והוא נ"נ מלך בבל שהגלה יהודה ובנימין: (יח) הנני פוקד · אשגיח להביא
גמול

וְאֶל־אַרְצוֹ כַּאֲשֶׁר פָּקַדְתִּי אֶל־מֶלֶךְ אַשּׁוּר׃ יט וְשֹׁבַבְתִּי
אֶת־יִשְׂרָאֵל אֶל־נָוֵהוּ וְרָעָה הַכַּרְמֶל וְהַבָּשָׁן וּבְהַר אֶפְרַיִם
וְהַגִּלְעָד תִּשְׂבַּע נַפְשׁוֹ׃ כ בַּיָּמִים הָהֵם וּבָעֵת הַהִיא נְאֻם־
יְהוָה יְבֻקַּשׁ אֶת־עֲוֺן יִשְׂרָאֵל וְאֵינֶנּוּ וְאֶת־חַטֹּאת יְהוּדָה
וְלֹא תִמָּצֶאינָה כִּי אֶסְלַח לַאֲשֶׁר אַשְׁאִיר׃ כא עַל־הָאָרֶץ
מְרָתַיִם עֲלֵה עָלֶיהָ וְאֶל־יוֹשְׁבֵי פְּקוֹד חֲרֹב וְהַחֲרֵם אַחֲרֵיהֶם
נְאֻם יְהוָה וַעֲשֵׂה כְּכֹל אֲשֶׁר צִוִּיתִיךָ׃ כב קוֹל מִלְחָמָה
בָּאָרֶץ וְשֶׁבֶר גָּדוֹל׃ כג אֵיךְ נִגְדַּע וַיִּשָּׁבֵר פַּטִּישׁ כָּל־

רש"י

(יט) ורעה הכרמל · ל' מרעה: (כא) מרתים · שהמרתני והרגזתני: פקוד · שם מדינה וכן פקוד ושוע וקוע (יחזקאל כ"ג) תירגם יונתן שם מדינות: ועשה ככל אשר צויתיך · אתה כורש ביד ישעיה הנביא (שם מ"ה): (כג) פטיש כל הארץ · שהיה מפוצץ ומכתת את הכל: (כד) יקשתי

מצודת דוד

גמול אל מלך בבל וגו': (יט) ושובבתי · ר"ל עוד יבוא זמן בימי המשיח שאשיב את ישראל אל נוהו וירעה במרעה הכרמל והבשן שהמה מקום מרעה שמן ולפי שהמשילם לשה אמר לשון הנופל בשה: תשבע נפשו · מרוב המרעה המצוי שם: (כ) יבוקש · אף אם יבוקש לא יהיה: לאשר אשאיר · לאלו שאשאיר מהם אסלח לעונם כי יהיו נמרקים מקושי השעבוד וילכו להם: (כא) על הארץ מרתים · חזר לדבריו הראשונים ואמר אל מול המחריב את בבל עלה למלחמה על הארץ שמרדה ופשעה בכל העובדי כוכבים והיא בבל: ואל יושבי פקוד · שם עיר מערי בבל כמ"ש פקוד ושוע וקוע (יחזקאל כ"ג) או על בבל יאמר וקראה כן לפי שבא עת לפקוד ולזכור עונה: חרוב · תחריב אותה והנסים רדוף אחריהם והחרימם: ועשה וגו' · חזר לזרזו: (כב) בארץ · נשמע בארץ בבל: (כג) איך נגדע · איך נכרתה בבל שהיה משבר ומפוצץ כל הארץ כפטיש המפוצץ סלע: לשמה · לתמהון היתה בין העובדי כוכבים כולם יתמהו על חורבנה:

מצודת ציון

השגחת הבאת הרעה: (יט) ושובבתי · מל' השבה: נוהו · מדורו: ורעה · מלשון מרעה: הכרמל · כן יקרא מקום שדות וכרמים: (כא) מרתים · מלשון מרי ומרד: חרוב · מלשון חורבן: והחרם · ענין כליון כמו כל הנשמה החרים (יהושע י'): (כג) נגדע · ענין כריתה כמו שקמים גדעו (ישעיה ט'): פטיש · הוא המקבת כמו כפטיש יפוצץ סלע

יקשתי

הָאָרֶץ אֵיךְ הָיְתָה לְשַׁמָּה בָּבֶל בַּגּוֹיִם׃ כד יָקֹשְׁתִּי לָךְ
וְגַם־נִלְכַּדְתְּ בָּבֶל וְאַתְּ לֹא יָדָעַתְּ נִמְצֵאת וְגַם־נִתְפַּשְׂתְּ כִּי
בַיהוָה הִתְגָּרִית׃ כה פָּתַח יְהוָה אֶת־אוֹצָרוֹ וַיּוֹצֵא אֶת־
כְּלֵי זַעְמוֹ כִּי־מְלָאכָה הִיא לַאדֹנָי יְהוִה צְבָאוֹת בְּאֶרֶץ
כַּשְׂדִּים׃ כו בֹּאוּ־לָהּ מִקֵּץ פִּתְחוּ מַאֲבֻסֶיהָ סָלּוּהָ כְמוֹ־
עֲרֵמִים וְהַחֲרִימוּהָ אַל־תְּהִי־לָהּ שְׁאֵרִית׃ כז חִרְבוּ כָּל־
פָּרֶיהָ יֵרְדוּ לַטָּבַח הוֹי עֲלֵיהֶם כִּי־בָא יוֹמָם עֵת פְּקֻדָּתָם׃
כח קוֹל נָסִים וּפְלֵטִים מֵאֶרֶץ בָּבֶל לְהַגִּיד בְּצִיּוֹן אֶת־נִקְמַת

רש"י

לך · לי מוקש׃ (כו) באו לה מקץ · מסוף העיר התחילו בה שלא תדע ותתפש פתאום׃ פתחו מאבוסיה · תרגום יונתן איבולהא בעדים ואין לו דמיון ומנחם חברו לשון אבוס׃ סלוה · דושו אותה׃ כמו ערמים · גרנות׃ (כז) כל פריה · שריה כן דרך הנביאים להמשיל השרים לפרים אבירים

מצודת ציון

(לעיל כ"ג)׃ לשמה · לתמהון׃ (כד) יקשתי · מל' מוקש׃ נתפשת · ענין אחיזה בחזקה׃ התגרית · מל' תגר ומלחמה כמו אל תתגרו בם (דברים ב')׃ (כה) אוצרו · מלשון אוצר ומטמון׃ זעמו · ענין כעס וחימה׃ מלאכה · ענין שליחות וכן ארור עושה מלאכת ה' רמיה (לעיל מ"ח)׃ (כו) מקץ · מן הקצה׃ מאבוסיה · ענינו אוצר התבואה והוא מענין אבוס בעליו (ישעיה א') שהוא מקום שיתנו בו מאכל הבהמות׃ סלוה · ענין רמיסה כמו סלית כל שוגים (תהלים קי"ט)׃ ערמים · אגודות שבלים כמו בטנך ערמת חטים (ש"ה ז')׃ והחרימוה · מל' חרם ואבדון׃ (כז) חרבו · מלשון חרב׃ פריה · ר"ל שריה וכן סבבוני פרים רבים (תהלים כ"ב)׃ פקדתם · ענין זכרון׃

מצודת דוד

(כד) יקשתי · הכנתי לך מוקש וגם נלכדת בה ולא ידעת להשמר ממנה כי פתאום באה׃ התגרית · עם ה' עשית תגר ומלחמ' כי עמו טבחת ולא חמלת׃ (כה) את כלי זעמו · הם פרס ומדי ר"ל המקום העיר לבם לבוא אל בבל להשחיתה׃ כי מלאכה היא לה' · השחתת ארץ כשדים היא דבר שליחות של ה'׃ (כו) באו לה מקץ · מקצה המדינה בואו להלחם בה פתאום עד לא יכינו למלחמה׃ פתחו מאבוסיה · לקחת התבואות האצורים שמה׃ סלוה · רמסו אנשיה כמו שרומסים על אגודות שבלים כדושם להוציא התבואה׃ והחרימוה · אבדו וכלו אנשיה׃ (כז) חרבו · הרגו בחרב׃ כל פריה · הם השרים׃ ירדו לטבח · כפל הדבר במ"ש׃ הוי עליהם · אוי להם כי בא יום גמולם עת זכרון עונם׃ (כח) קול נסים ·

יְהוָה אֱלֹהֵינוּ נִקְמַת הֵיכָלוֹ׃ כט הַשְׁמִיעוּ אֶל־בָּבֶל ׀ רַבִּים כָּל־
דֹּרְכֵי קֶשֶׁת חֲנוּ עָלֶיהָ סָבִיב אַל־יְהִי־°° לה ק' ולא כ' פְּלֵיטָה
שַׁלְּמוּ־לָהּ כְּפָעֳלָהּ כְּכֹל אֲשֶׁר עָשְׂתָה עֲשׂוּ־לָהּ כִּי אֶל־יְהוָה
זָדָה אֶל־קְדוֹשׁ יִשְׂרָאֵל׃ ל לָכֵן יִפְּלוּ בַחוּרֶיהָ בִּרְחֹבֹתֶיהָ וְכָל־
אַנְשֵׁי מִלְחַמְתָּהּ יִדַּמּוּ בַּיּוֹם הַהוּא נְאֻם־יְהוָה׃ לא הִנְנִי
אֵלֶיךָ זָדוֹן נְאֻם־אֲדֹנָי יְהוִה צְבָאוֹת כִּי בָּא יוֹמְךָ עֵת
פְּקַדְתִּיךָ׃ לב וְכָשַׁל זָדוֹן וְנָפַל וְאֵין לוֹ מֵקִים וְהִצַּתִּי
אֵשׁ בְּעָרָיו וְאָכְלָה כָּל־סְבִיבֹתָיו׃ לג כֹּה אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת
עֲשׁוּקִים בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל וּבְנֵי־יְהוּדָה יַחְדָּו וְכָל־שֹׁבֵיהֶם

רש"י

ולעתודים : (כט) השמיעו אל בבל רבים · לשון וישמע שאול את העם (שמואל א' ט"ו) הזעיקו להאסף אל בבל מורים בחצים כמו יסובו עלי רביו (איוב ט"ז) : (ל) לכן · לשון שבועה :

מצודת דוד

הנה נשמע קול מאנשי ישראל הנסים מבבל ובאים להגיד בציון את נקמת ה' ותוזר ומפרש את נקמת היכלו שלקח נקם מיד בבל : (כט) השמיעו · שהתאספו אל בבל רובי חצים וכל דורכי קשת חנו עליה מסביב למען לא יהיה לה פליטה לבל יוכל מי לברוח : ככל אשר עשתה · לישראל כן עשו לה : זדה · הרשיעה אל ה': (ל) לכן · הואיל וזדה אל ה' לכן יפלו וגו' : (לא) הנני אליך זדון · אתה בלשצר איש זדון הנה אני אלחם עליך כי בא יום תשלום גמולך עת זכרון עונך : (לב) וכשל זדון · בלשצר יהרג : ואין לו מקים · ר"ל לא ימלוך מי מזרעו בבבל : סביבותיו · סביבות עריו : (לג) עשוקים וגו' יחדו · ר"ל כמו שנעשקו עשרת השבטים ע"י מלך אשור כן נעשקו בני יהודה ע"י מלך בבל : וכל שוביהם · כמו אשור

מצודת ציון

(כח) ופלטים · נמלטים : (כט) השמיעו · ענין אסיפה וקבוץ כמו וישמע שאול את העם (ש"א ט"ו) וזהו לפי שאסיפת העם באה ע"י השמעת קול : רבים · מורים בחצים כמו יסובו עלי רביו (איוב ט"ז) : זדה · מלשון זדון ורשע : (ל) ידמו · ענין כריתה : (לב) והצתי · ענין הבערה והדלקה כמו ותצת בסבכי היער (ישעיה ט') : ואכלה · ענין שריפה כמו מאכולת אש (שם) : (לג) עשוקים · ענין שדידה וגזל : שוביהם · מל' שבי ור"ל האומות שלקחום בשבי : החזיקו · אחזו בחזקה : מאנו · מלשון מיאון :

הֶחֱזִיקוּ בָם מֵאֲנוּ שַׁלְּחָם׃ לד גֹּאֲלָם ׀ חָזָק יְהוָה צְבָאוֹת
שְׁמוֹ רִיב יָרִיב אֶת־רִיבָם לְמַעַן הִרְגִּיעַ אֶת־הָאָרֶץ וְהִרְגִּיז
לְיֹשְׁבֵי בָבֶל׃ לה חֶרֶב עַל־כַּשְׂדִּים נְאֻם־יְהוָה וְאֶל־
יֹשְׁבֵי בָבֶל וְאֶל־שָׂרֶיהָ וְאֶל־חֲכָמֶיהָ׃ לו חֶרֶב אֶל־הַבַּדִּים
וְנֹאָלוּ חֶרֶב אֶל־גִּבּוֹרֶיהָ וָחָתּוּ׃ לז חֶרֶב אֶל־סוּסָיו וְאֶל־
רִכְבּוֹ וְאֶל־כָּל־הָעֶרֶב אֲשֶׁר בְּתוֹכָהּ וְהָיוּ לְנָשִׁים חֶרֶב אֶל־
אוֹצְרֹתֶיהָ וּבֻזָּזוּ׃ לח חֹרֶב אֶל־מֵימֶיהָ וְיָבֵשׁוּ כִּי אֶרֶץ
פְּסִלִים הִיא וּבָאֵימִים יִתְהֹלָלוּ׃ לט לָכֵן יֵשְׁבוּ צִיִּים אֶת־

רש"י

(לד) הרגיע את הארץ · כשתפול בבל יהי מרגוע והנחה לכל: (לו) אל הבדים · אל הקוסמים שלה: ונואלו · בקסמיהם ודומה לו מפר אותות בדים (ישעיה מ"ד) וכן תירגם יונתן על שם שבודים ואומרים דברי כזב: (לז) הערב · סומכוותא ירנטיא"ה בלע"ז (כמו לעיל כ"ה כ'): (לח) ובאימים יתהוללו · ישתטו ל"א פורוונטרונ"ט בלע"ז וכן פ"י

מצודת ציון

(לד) הרגיע· מלשון מרגוע והשקט: והרגיז · ענין רעד וחרדה כמו רגזו ואל תחטאו (תהלים ד'): (לו) הבדים · ענין המלאת הכזב מן הלב כמו בדיך מתים יחרישו (איוב י"א) וקרא כן את הקוסמים כי דרכם להמציא כזב מלבם: ונואלו · ענין סכלות כמו נואלו שרי צוען (ישעיה י"ט): וחתו · ונשברו: (לז) הערב · מלשון תערובות: ובזזו · מלשון בזה ושלל: (לח) חרב · ענין יובש כמו חרבו המים (בראשית ח'): ובאימים·

מצודת דוד

אשר כן בבל החזיקו בהם וממאנים לשלחם חפשי: (לד) גואלם חזק · עם כי אינם משלחים מרצונם הנה גואלם חזק והוא יריב את ריבם ויאבד את בבל ויצאו סגולים חפשי: למען הרגיע · למען יהיה מרגוע בכל הארץ יביא רוגז ותרדה על יושבי בבל ולא יוסיפו למשול בעמים: (לה) חרב על כשדים · חרב תבוא על הכשדים: (לו) אל הבדים · אל הקוסמים הבודים דברים מלבם: ונואלו · יסכלו בעצתם ולא ידעו במה ינצלו: (לז) ואל רכבו · קבוצת אנשי הרכב: ואל כל הערב · תערובות העובדי כוכבים שהיו יושבים בבבל: והיו לנשים · יהיו תשושי כח כנשים: חרב אל אוצרותיה · אנשי חרב יבואו אל אוצרותיה ויבוזו אותם: (לח) חורב · לפי שנהר פרת היה עובר בבבל והיה משקה שדותם כנילוס במצרים לכן אמר שיבוא חורב אל מימיה ויבשו: כי ארץ פסילים היא · הרבה פסילים עשו לעבודת כוכבים: ובאימים יתהוללו ·

אִיִּים וְיָשְׁבוּ בָהּ בְּנוֹת יַעֲנָה וְלֹא־תֵשֵׁב עוֹד לָנֶצַח וְלֹא
תִשְׁכּוֹן עַד־דּוֹר וָדוֹר׃ מ כְּמַהְפֵּכַת אֱלֹהִים אֶת־סְדֹם
וְאֶת־עֲמֹרָה וְאֶת־שְׁכֵנֶיהָ נְאֻם־יְהוָה לֹא־יֵשֵׁב שָׁם אִישׁ
וְלֹא־יָגוּר בָּהּ בֶּן־אָדָם׃ מא הִנֵּה עַם בָּא מִצָּפוֹן וְגוֹי
גָּדוֹל וּמְלָכִים רַבִּים יֵעֹרוּ מִיַּרְכְּתֵי־אָרֶץ׃ מב קֶשֶׁת וְכִידֹן
יַחֲזִיקוּ אַכְזָרִי הֵמָּה וְלֹא יְרַחֵמוּ קוֹלָם כַּיָּם יֶהֱמֶה וְעַל־
סוּסִים יִרְכָּבוּ עָרוּךְ כְּאִישׁ לַמִּלְחָמָה עָלַיִךְ בַּת־בָּבֶל׃
מג שָׁמַע מֶלֶךְ־בָּבֶל אֶת־שִׁמְעָם וְרָפוּ יָדָיו צָרָה הֶחֱזִיקַתְהוּ
חִיל כַּיּוֹלֵדָה׃ מד הִנֵּה כְּאַרְיֵה יַעֲלֶה מִגְּאוֹן הַיַּרְדֵּן אֶל־

ר ש " י

ישתבחין באלהי הענקים שהיו להם : (לט) ציים את איים · יערעון תמוון בחתולין מיני חיות המצויין בחורבה : (מד) הנה כאריה · אשר יעלה מגאון

מצודת דוד

משתעים ומשתגעים עם העבודות כוכבים שלהם ויקראו העבודות כוכבי' אימים כי מביאים אימה על עובדיהם וכאשר יקרא מפלצת כמ"ש אשר עשתה מפלצת לאשרה (מ"א ט"ו) : (לט) לכן · הואיל והיו כ"כ דבוקים בעבודת הצלמים לכן תהיה לחרבה ושם ישבו ציים עם איים שדרכן לשכון בחרבות : ולא תשב · לא תהיה עוד מיושבת עד עולם : עד דור ודור · עד שיכלו כל ימי הדורות וכפל הדבר במלות שונות : (מ) כמהפכת · תהיה כמו ההפכה אשר הפך אלהים את סדום ואת עמורה ואת שכניה : ולא יגור · אף דרך עראי : (מא) מצפון · מדי ופרס המה מצפון ובבל במקצוע צפונית מזרחית : רבים · ר"ל גדולים כמו ורבי המלך (לעיל מ"א) : מירכתי ארץ · מסוף הארץ ר"ל ממרחק : (מב) כים יהמה · כמו הים כשיהמה בעת יסוער הרוח : ערוך כאיש · ערוך בכלי זיין כאיש גבור כשיורד במלחמה : עליך · ר"ל ועליך יבואו : (מג) את שמעם · את שמע גבורתם : ורפו ידיו · ידיו נעשו רפוים מהלחם למולם : החזיקתהו · הצרה אחזה אותו והיה לו חיל כיולדה : (מד) הנה כאריה ·

מצודת ציון

הוא שם כנוי על העבודת כוכבים : יתהוללו · מלשון הוללות וסכלות : (לט) ציים·איים· שמות מיני חיות : בנות יענה · שם עוף בת היענה : (מ) יגור · ידור : (מא) יעורו · מלשון התעוררות : (מב) וכידון · הוא כעין רומח : יחזיקו · יאחזו : ערוך · מסודר : ורפו · מל' רפיון: החזיקתהו · ענין אחיזה : חיל · חלחלה ורעד : (מד) מגאון · ענין

נְוֵה אֵיתָן כִּי־אַרְגִּיעָה אֲרוּצֵם אריצם קרי מֵעָלֶיהָ וּמִי
בָחוּר אֵלֶיהָ אֶפְקֹד כִּי מִי כָמוֹנִי וּמִי יוֹעִדֶנִּי וּמִי־זֶה רֹעֶה
אֲשֶׁר יַעֲמֹד לְפָנָי : מה לָכֵן שִׁמְעוּ עֲצַת־יְהוָה אֲשֶׁר יָעַץ
אֶל־בָּבֶל וּמַחְשְׁבוֹתָיו אֲשֶׁר חָשַׁב אֶל־אֶרֶץ כַּשְׂדִּים אִם־
לֹא יִסְחָבוּם צְעִירֵי הַצֹּאן אִם־לֹא־יַשִּׁים עֲלֵיהֶם נָוֶה :
מו מִקּוֹל נִתְפְּשָׂה בָבֶל נִרְעֲשָׁה הָאָרֶץ וּזְעָקָה בַּגּוֹיִם

רש"י

הירדן כן יבא השודד אל נוה איתן כך תירגם יונתן הא מלך במשרייתיה יסק עליהון כאריה דסליק מרום ירדנא למדור שגאון הירדן מקום אריות הוא ואף כך תירגמו יונתן ואיך תעשה בגאון הירדן לקבל חיות ברא ברום ירדנא : כי ארגיעם · כשאביא השעה : מעליה · ממעל לה : ומי יועדני · למלחמה : (מה) צעירי הצאן · פרס צעיר לבני יפת :

מצודת ציון

גבהות ורוממות ור"ל כהר המעולה הסמוך לירדן ושם היה מקום האריות וכן נאמר ואיך תעשה בגאון הירדן (לעיל י"ב) : נוה · ענין מדור : איתן · ענין חוזק כמו איתן מושבך (במדבר כ"ד) : ארגיעה · מלשון מרגוע והשקט : אריצם · מלשון ריצה ומהירות ההליכה : אפקוד · אצוה כמו והוא פקד עלי (עזרא א') : יועדני · ענינו עת קבוע כמו ואם למשפט מי יועידני (איוב ט') : (מה) יסחבום · ענין גרירה ומשיכה בארץ כמו סחוב והשלך (לעיל כ"ב) : צעירי · ענין קוטן : ישים · מלשון שממה : (מו) נתפשה · ענין לכידה וכבוש : נרעשה · מל'

מצודת דוד

שאויב הבא עליה יעלה בחזקה רבה וכמו שיעלה האריה מגאון הירדן ממקום רבצו : אל נוה איתן · ר"ל אל מדור הרועה המחוזק בבשר כי זהו איתנו וטובו : כי ארגיעה · כי הפלי להשקיט ולהרגיע את ישראל ואריץ אותם מעל ארץ בבל לבוא לארצם ולכן אצוה פליה להשחיתה את מי שאבחר בו : כי מי כמוני · שיוכל למחות בידי : ומי יועדני · מי יקבע עמדי זמן מיועד להלחם בי : ומי זה רועה · ומי הוא הרועה אשר יעמוד לפני להציל צאנו מידי ר"ל מי הוא המלך שיציל עמו מידי וכפל הדבר במ"ש : (מה) לכן · הואיל ואין מי ימחה בידו וכן תקום לכן שמעו וגו': אם לא · הוא ענין שבועה ור"ל העצה היא בשבועה אשר צעירי הצאן יגררום מארצם והוא פרס שהוא הצעיר בבני יפת כי אז"ל תירס היא פרס (יומא י') : אם לא ישים · בשבועה אשר יעשה את כל נוה וגוה שממה : עליהם · ר"ל לפניהם בעל כרחם : (מו) מקול נתפשה · מקול השמועה אשר נתפשה בבל תרעש הארץ כי יפחדו שלא יקרה להם כמקרם : וזעקת · קול זעקת בבל יהיה נשמע

נִשְׁמָע : נא א כֹּה אָמַר יְהוָה הִנְנִי מֵעִיר עַל־בָּבֶל וְאֶל־
יֹשְׁבֵי לֵב קָמָי רוּחַ מַשְׁחִית : ב וְשִׁלַּחְתִּי לְבָבֶל ׀ זָרִים
וְזֵרוּהָ וִיבֹקְקוּ אֶת־אַרְצָהּ כִּי־הָיוּ עָלֶיהָ מִסָּבִיב בְּיוֹם
רָעָה : ג אֶל־יִדְרֹךְ ידרך כתיב ולא קרי הַדֹּרֵךְ קַשְׁתּוֹ וְאֶל־
יִתְעַל בְּסִרְיֹנוֹ וְאַל־תַּחְמְלוּ אֶל־בַּחֻרֶיהָ הַחֲרִימוּ כָּל־צְבָאָהּ :
ד וְנָפְלוּ חֲלָלִים בְּאֶרֶץ כַּשְׂדִּים וּמְדֻקָּרִים בְּחוּצוֹתֶיהָ :
ה כִּי לֹא־אַלְמָן יִשְׂרָאֵל וִיהוּדָה מֵאֱלֹהָיו מֵיְהוָה צְבָאוֹת
כִּי אַרְצָם מָלְאָה אָשָׁם מִקְּדוֹשׁ יִשְׂרָאֵל : ו נֻסוּ ׀ מִתּוֹךְ

רש"י

נא (א) לב קמי · הם כשדים בא"ת ב"ש : רוח משחית · את רוח מלך פרס ומדי שהוא משחית רוח שלנ"ט בלע"ז : (ב) וזרוה · ונפצוה : ויבוקקו · וירוקנו : (ג) אל ידרוך הדורך · הרי זה מקרא קצר אל אשר אני אומר שם ידרוך הדורך קשתו : ואל יתעל בסריונו · אל ירפא : (ה) כי לא אלמן · לא שכחו מלנקום נקמתו : כי ארצם · של כשדים :

מצודת דוד

בין העמים : נא (א) לב קמי · הם כשדים בא"ת ב"ש ואמר בלשון הזה על כי קם לבם על ה' והחריבו נוהו : רוח משחית · מוסב על מעיר לומר שיעורר עליהם רצון משחית והוא רצון פרס ומדי : (ב) ושלחתי וגו' · אשלח על בבל אנשים זורים ומפזרים והם יפזרו אותם וירוקנו את ארצם כי את הכל יקחו : כי היו עליה · כאויבים יבואו עלים מסביב ביום בוא עליהם הרעה : (ג) אל ידרוך · ר"ל אליה אל בבל ידרוך הדורך קשתו ואליה יתעלה ויתגאה עם השריון : צבאה · הבאות עמה : (ד) בחוצותיה · יפלו בחוצותיה : (ה) כי לא אלמן וגו' · כי הוא חי וקיים לעולם והוא לישראל לעזור לנקום נקמתם : כי ארצם · של הכשדים : מקדוש ישראל · ממה שעשו לקדוש ישראל שהחריבו נוהו וכלו עמו : (ו) נוסו · אתם הבאים מארצות אחרות השוכנים עתה

מצודת ציון

רעם ורעד : נא (א) מעיר · מל' התעוררות : רוח · רצון כמו הנני נותן בו רוח (ישעיה ל"ז) : (ב) זרים · וזרוה · ענין פזור כמו ואתכם אזרה בגוים (ויקרא כ"ו) : ויבוקקו · ענין ריקות כמו הבוק תבוק (ישעיה כ"ד) : (ג) אל · כמו אליה : יתעל · מלשון עליה וגבהות : בסריונו · הוא כעין לבוש עשוי מברזל ילבשוהו במלחמה להציל ממכת חרב וחנית וכן לבשו הסריונות (לעיל מ"ו) : החרימו · מל' חרם ואבדון : (ד) ומדוקרים · ענין נעיצת חרב וחנית בגוף אדם וכן כל הנמצא ידקר (ישעיה י"ג) : (ה) אלמן · מל' אלמנות : אשם ·

בָּבֶל וּמַלְּטוּ אִישׁ נַפְשׁוֹ אַל־תִּדַּמּוּ בַּעֲוֺנָהּ כִּי עֵת נְקָמָה
הִיא לַיהוָה גְּמוּל הוּא מְשַׁלֵּם לָהּ׃ ז כּוֹס־זָהָב בָּבֶל בְּיַד־
יְהוָה מְשַׁכֶּרֶת כָּל־הָאָרֶץ מִיֵּינָהּ שָׁתוּ גוֹיִם עַל־כֵּן יִתְהֹלְלוּ
גוֹיִם׃ ח פִּתְאֹם נָפְלָה בָבֶל וַתִּשָּׁבֵר הֵילִילוּ עָלֶיהָ קְחוּ
צֳרִי לְמַכְאוֹבָהּ אוּלַי תֵּרָפֵא׃ ט רִפִּאנוּ אֶת־בָּבֶל וְלֹא
נִרְפָּתָה עִזְבוּהָ וְנֵלֵךְ אִישׁ לְאַרְצוֹ כִּי־נָגַע אֶל־הַשָּׁמַיִם
מִשְׁפָּטָהּ וְנִשָּׂא עַד־שְׁחָקִים׃ י הוֹצִיא יְהוָה אֶת־צִדְקֹתֵינוּ
בֹּאוּ וּנְסַפְּרָה בְצִיּוֹן אֶת־מַעֲשֵׂה יְהוָה אֱלֹהֵינוּ׃ יא הָבֵרוּ

רש״י

(ו) נוסו · ישראל מתוך בבל : (ז) כוס זהב · היתה בבל עד הנה ביד ה' לשכר בה את כל הארץ יין החמה : על כן יתהוללו גוים · נשתברו ונשתטו : (ט) נגע אל השמים משפטה · גבה פורענותה עד אל השמים : (י) הוציא ה' את צדקותינו : נזכרנו לפניו לזכות ובאו צדקות אבותינו

מצודת ציון

חטא ופשע : (ו) תדמו · ענין כריתה : (ז) זהב · ר״ל נקי וצלול כזהב וכן המריקים מעליהם הזהב (זכריה ד') : יתהוללו · ענין סכלות ושטות כמו ויתהולל בידם (ש״א כ״א) : (ח) הילילו · מלשון יללה : צרי · הוא שרף אילן ומיוחד לרפואה וכן נאמר הצרי אין

מצודת דוד

בבבל נוסו משם ומלטו כל איש את נפשו ואל תתעכבו שמה להיות נכרתים עמה בעונה : כי עת · עתה באה העת לעשות נקמה בבבל ולשלם לה גמול הרעה : (ז) כוס זהב · עד הנה היתה בבל ביד ה' ככוס יין נקי וצלול כזהב והיא היתה משכרת כל הארץ ר״ל ע״י בבל האביד מלכי הארץ כי היא בלבלה דעתם כיין המשכר ומבלבל : מיינה · מיין הכוס ההוא שתו העמים ולכן נעשו הוללים וסכלים כשכורים ולא יכלו להלחם : (ח) פתאום · הנה עתה נפלה פתאום ונשברה : הילילו עליה · לכן עשו יללה עליה : קחו צרי · דרך לרפאות המכאוב בצרי ולכן אמר בדרך לעג קחו צרי בעבור מכאובה אולי תרפא ע״י הצרי : (ט) רפאנו · כאלו הבאים ההם אשר שכנו בבבל ישיבו לומר הן עשינו רפואות לבבל אבל לא נרפתה ולכן עזבוה ואל תתעסקו עוד ברפואתה והוא ענין מליצת הלעג : ונלך · ואנחנו נלך משם כ״א ילך לארצו לבל יתדבק בנו חלי מכאובה : כי נגע · ר״ל משפט פורענותה מאד גבה עד כי נגע אל השמים : ונשא וגו' · כפל הדבר במ״ש : (י) הוציא ה' · ר״ל הצדקה שהבטיח לנו הנה עתה הוציאה מאוצרו כטוב וגלה לכל ולכן בואו וגו' : את מעשה · הוא אבדן בבל : (יא) הברו החצים · נקו

הַחִצִּים מִלְאוּ הַשְּׁלָטִים הֵעִיר יְהוָה אֶת־רוּחַ מַלְכֵי מָדַי
כִּי עַל־בָּבֶל מְזִמָּתוֹ לְהַשְׁחִיתָהּ כִּי־נִקְמַת יְהוָה הִיא נִקְמַת
הֵיכָלוֹ׃ יב אֶל־חוֹמֹת בָּבֶל שְׂאוּ־נֵס הַחֲזִיקוּ הַמִּשְׁמָר
הָקִימוּ שֹׁמְרִים הָכִינוּ הָאֹרְבִים כִּי גַּם־זָמַם יְהוָה גַּם־
עָשָׂה אֵת אֲשֶׁר־דִּבֶּר אֶל־יֹשְׁבֵי בָבֶל׃ יג שֹׁכַנְתְּי שכנת קרי
עַל־מַיִם רַבִּים רַבַּת אוֹצָרֹת בָּא קִצֵּךְ אַמַּת בִּצְעֵךְ׃

רש"י

לפניו: (יא) הברו · לשון נקיון: השלטים · אשפות שהחצים נתונים בהם: (יב) גם זמם ה' · זה ימים רבים: גם עשה · את מזמתו · דרך המקרא לדבר שני גמין זא"ז ועל ידי האחרון בא הראשון: (יג) בא קצך · קץ שלך: אמת בצעך · מדת המסך ל"א אמת בצעך מדת

מצודת דוד

החצים מן החלודה: מלאו השלטים · קבצו המגנים להביאם במלחמה: העיר · הנה ה' העיר רצון מלכי מדי והם דריוש וכורש חתנו אשר ירש המלכות אחרי מות דריוש: מזמתו · מחשבת ה' היא על בבל להשחיתה: כי נקמת וגו' · ר"ל הנקמה אשר הוא לוקח מבבל היא נקמת היכלו אשר שרפו בהם ולא בעבור מה שעשה בבל לשאר העובדי כוכבים: (יב) שאו נס · הרימו נס לרמז להתאסף ולבוא למלחמה אל חומות בבל: החזיקו המשמר · דרך הצרים על העיר להעמיד משמרות שילחם כ"א בזמנו ואמר החזיקו המשמר ולא תעבירו המועד הקבוע: הקימו שומרים · הדרך להעמיד שומרים בלילה לבל יצאו מן העיר פתאום ויכו בהם: הכינו האורבים · להסתר במקום מחבואם לארוב על היוצאים מן העיר: כי גם זמם · ר"ל כמו שחשב ה' לעשות כן גם עשה וגו': אל יושבי · על יושבי בבל: (יג) שוכנתי · את בבל השוכנת אצל מים רבים הוא נהר פרת המשקה שדותם: רבת · את רבת אוצרות: בא קצך · הנה עתה בא סופך ומדת גמר השלמתך

מצודת ציון

בגלעד (לעיל מ'): (יא) הברו · מלשון ברור ונקי: מלאו · ענין קבוץ כמו קראו מלאו (לעיל ד'): השלטים · המגינים וכן כל שלטי הגבורים (ש"ה ד'): העיר · מל' התעוררות: רוח · רצון: מזמתו · מחשבתו כמו כאשר זמם (דברים י"ט): (יב) שאו · הרימו: נס · כענס ארוך ומפה בראשו: החזיקו · ענין אחיזה: המשמר · דבר המוטל על הרבה בני אדם לעשות כ"א בזמנו קרוי משמר וכן משמרות כהונה ולויה: זמם · ענין מחשבה: (יג) קצך · מלשון קץ וסוף: אמת · מלשון אמה ור"ל מדה: בצעך · ענין גמר והשלמה כמו

מן

יד נִשְׁבַּע יְהוָה צְבָאוֹת בְּנַפְשׁוֹ כִּי אִם־מִלֵּאתִיךְ אָדָם
כַּיֶּלֶק וְעָנוּ עָלַיִךְ הֵידָד: טו עֹשֵׂה אֶרֶץ בְּכֹחוֹ מֵכִין
תֵּבֵל בְּחָכְמָתוֹ וּבִתְבוּנָתוֹ נָטָה שָׁמָיִם: טז לְקוֹל תִּתּוֹ
הֲמוֹן מַיִם בַּשָּׁמַיִם וַיַּעַל נְשִׂאִים מִקְצֵה־אֶרֶץ בְּרָקִים
לַמָּטָר עָשָׂה וַיּוֹצֵא רוּחַ מֵאֹצְרֹתָיו: יז נִבְעַר כָּל־אָדָם
מִדַּעַת הֹבִישׁ כָּל־צֹרֵף מִפָּסֶל כִּי שֶׁקֶר נִסְכּוֹ וְלֹא־רוּחַ

רש״י

סופך כמו כי יבלע: (יד) בנפשו · אינשימישמו"ש בלע"ז: כי אם לשון באמת: מלאתיך אדם · אמלוכך משריית עממין דסגיאין כזחלא: וענו עליך הידד · וירימון עלך בקלהון: (יז) נבער כל אדם · העושה

מצודת ציון

כי יבלע ה' (ישעיה י'): (יד) בנפשו · בעצמו: כילק · מין ארבה: וענו · ענין הרמת קול: הידד · הוא קריאת צעקת שוללים וכן הידד נפל (שם ט"ז): (טו) תבל · הם המקומות המיושבים מבני אדם: (טז) לקול · בא הלמ"ד במקום בעבור וכן פתח פיך לאלם (משלי ל"א): תתו · מלשון נתינה: המון · מלשון המייה ושאון: ויעל · באה הוי"ו במקום אז וכן ואם נקבה תלד וטמאה שבועים (ויקרא י"ב) ור"ל אז תטמא: נשיאים · עננים ע"ש שמנשאים עצמם למעלה וכן מעלה נשיאים (תהלים קל"ה): (יז) נבער · מלשון בער ושוטה: מדעת · מהיות בו דעת וכן וימאסך ממלך (ש"א ט"ו) ור"ל מהיות מלך: הוביש · מלשון בושה: נסכו · הפסל הנעשה ביציקת מתכת וכן אלהי מסכה (שמות ל"ד):

מצודת דוד

מן העולם והוא כפל ענין במ"ש: (יד) בנפשו · ר"ל בעצמו: כי אם · כי אשר אמלא ארצך מבני אדם מלומדי מלחמה רבי המספר כארבה והם יצעקו עליך קול הידד שהוא קול שמחת שודדים: (טו) עושה ארץ בכחו · כאומר והנה בידו לקיים מאמרו כי הוא עושה ארץ בכחו וגו' וא"כ הכל שלו ובידו: נטה שמים · פרש השמים כנטיית אהל: (טז) לקול תתו · בעבור נתינתו קול המיית מים באויר השמים אז מעלה את העננים לרום השמים: מקצה ארץ · ר"ל כאשר המה נראים למראית העין שהם בשפולי הרקיע בקצה הארץ אז מעלה אותם אל מול המקום אשר ירצה להמטיר שמה: ברקים · לעת בוא המטר מבריק ברקים ואין המטר מכבה אותם: ויוצא · הוא המוציא את הרוח ממקום אוצרו: (יז) נבער · כל אדם העובד הפסל הוא נבער מהיות בו דעת וכל צורף העושה הפסל יקבל בושה מן הפסל ברואתו כי שקר המסכה

בָּם׃ יח הֶבֶל הֵמָּה מַעֲשֵׂה תַּעְתֻּעִים בְּעֵת פְּקֻדָּתָם יֹאבֵדוּ׃
יט לֹא־כְאֵלֶּה חֵלֶק יַעֲקוֹב כִּי־יוֹצֵר הַכֹּל הוּא וְשֵׁבֶט
נַחֲלָתוֹ יְהוָה צְבָאוֹת שְׁמוֹ׃ כ מַפֵּץ־אַתָּה לִי כְּלֵי מִלְחָמָה
וְנִפַּצְתִּי בְךָ גּוֹיִם וְהִשְׁחַתִּי בְךָ מַמְלָכוֹת׃ כא וְנִפַּצְתִּי בְךָ
סוּס וְרֹכְבוֹ וְנִפַּצְתִּי בְךָ רֶכֶב וְרֹכְבוֹ׃ כב וְנִפַּצְתִּי בְךָ
אִישׁ וְאִשָּׁה וְנִפַּצְתִּי בְךָ זָקֵן וָנָעַר וְנִפַּצְתִּי בְךָ בָּחוּר
וּבְתוּלָה׃ כג וְנִפַּצְתִּי בְךָ רֹעֶה וְעֶדְרוֹ וְנִפַּצְתִּי בְךָ אִכָּר
וְצִמְדּוֹ וְנִפַּצְתִּי בְךָ פַּחוֹת וּסְגָנִים׃ כד וְשִׁלַּמְתִּי לְבָבֶל

מלא

רש"י

פסל לאלוה: נסכו · לשון מסכה: (יח) בעת פקודתם · כשיפקוד הקב"ה עליהם ועל עובדיהם: (יט) ושבט נחלתו · יעקב הנזכר למעלה בראש המקרא: (כ) מפץ אתה לי · עד הנה העמדתיך לי למשחית ולנפץ את האומות שגזרתי עליהם גולה: (כד) ושלמתי לבבל · אחרי כל זאת

מצודת דוד

המסכה שנסך ואין במו מהם רוח החיוני: (יח) מעשה התעועים · המה מעשה ידי התועים מדרך השכל: בעת פקודתם · בעת ישגיח המקום להפרע מהם אז יאבדו מבלי תקומה: (יט) לא כאלה · לא כהפסילים האלה הוא אלהי יעקב הנתון לחלקו: כי יוצר הכל הוא · לא כהפסילים שהמה מעשה ידי אדם כי חלק יעקב הוא היוצר את הכל: ושבט נחלתו · ואת יעקב הנזכר בחר להיות כ"א משבטיו שבט נחלתו: ה' צבאות שמו · כי הוא מושל על צבאות מעלה ומטה ומוסב למעלה לומר הואיל ואין לו ערך עם הפסילים כי הוא יוצר הכל ואת ישראל בחר לנחלה א"כ בודאי יקיים מאמרו לאבד את בבל ולהצמיח ישע לישראל: (כ) מפץ אתה לי · אתה בבל היית בידי ככלי מפץ וכלי מלחמה: (כא) רכב · היא המרכבה המיוחדת לאנשים: ורוכבו · הוא היושב על המרכבה: (כג) אכר וצמדו · עובד האדמה בחרישה עם צמד הבקר אשר יחרוש בהם: (כד) ושלמתי · והנה אשלם לבבל גמול

מצודת ציון

(יח) תעתועים · מלשון תועה: פקודתם · ענין השגחה: (כ) מפץ · שם כלי עשוי לרצץ ולשבור בו האומות וכן ואיש כלי מפצו בידו (יחזקאל ט'): ונפצתי · ענין השבר והרצוץ: (כג) אכר · הוא העובד האדמה בחרישה וזריעה וכן בושו אכרים (לעיל י"ד): וצמדו · כן נקרא זוג הבקר על כי ילכו צמודים ומחוברים וכן צמד בקר (איוב א'): פחות וסגנים · שמות מיני שררות:

גמול

וּלְכָל׀ יוֹשְׁבֵי כַשְׂדִּים אֵת כָּל־רָעָתָם אֲשֶׁר־עָשׂוּ בְצִיּוֹן
לְעֵינֵיכֶם נְאֻם יְהוָה : כה הִנְנִי אֵלֶיךָ הַר הַמַּשְׁחִית נְאֻם־
יְהוָה הַמַּשְׁחִית אֶת־כָּל־הָאָרֶץ וְנָטִיתִי אֶת־יָדִי עָלֶיךָ
וְגִלְגַּלְתִּיךָ מִן־הַסְּלָעִים וּנְתַתִּיךָ לְהַר שְׂרֵפָה : כו וְלֹא־
יִקְחוּ מִמְּךָ אֶבֶן לְפִנָּה וְאֶבֶן לְמוֹסָדוֹת כִּי־שִׁמְמוֹת עוֹלָם
תִּהְיֶה נְאֻם־יְהוָה : כז שְׂאוּ־נֵס בָּאָרֶץ תִּקְעוּ שׁוֹפָר בַּגּוֹיִם
קַדְּשׁוּ עָלֶיהָ גּוֹיִם הַשְׁמִיעוּ עָלֶיהָ מַמְלְכוֹת אֲרָרַט מִנִּי
וְאַשְׁכְּנָז פִּקְדוּ עָלֶיהָ טִפְסָר הַעֲלוּ־סוּס כְּיֶלֶק סָמָר :

רש"י

שאגמור נקמתי על ידו באומות : (כז) קדשו · זמנו : טפסר · לשון חיל (או לשון אדון) : סמר · ריצייי"ר בלע"ז כמו תסמר שערת בשרי (איוב

מצודת ציון

(כה) וגלגלתיך · הוא ההפלה מן הגבוה אל הנמוך ע"י גלגול : (כו) לפנה · לזוית : למוסדות · מלשון יסוד : (כז) שאו נס · הרימו כלונס ארוך : קדשו · ענין הזמנה כמו קדשו עליה מלחמה (לעיל ו') : השמיעו · ענין אסיפה כמו השמיעו אל בבל רבים (לעיל כ') : אררט וגו' · הם שמות מקומות : פקדו · ענין מינוי ונזכרות : טפסר · ענין שרה וכן וטפסריך כגוב גובי (נחום ג') : כילק · מין ארבה : סמר · ענין התקשות כמסמר כמו תסמר שערת בשרי (איוב ד') :

מצודת דוד

גמול רעתם · לעיניכם · כולכם תראו בעיניכם הרעה הבאה על בבל : (כה) הנני אליך · הנה אני אלחם בך אתה הר המשחית והוא בבל המשחית את כל הארץ (ועם היותה בקעה קראה הר מפני חוזקה) : ונטיתי וגו' · להכות בך : מן הסלעים · הוא משל על המגדלים הגבוהים שבבבל : להר שרפה · כי תהפך כסדום וימטר עליה גפרית ואש כמוה : (כו) ולא יקחו וגו' · מאבני מפלת חרבותיך לא יקחו אבן הראוי לשומו בפנת הבית (כי הדרך לשום בפנת הבית האבן היותר יפה להיות נראה משתי הרוחות) : ואבן למוסדות · אבן חזק הראוי לשומו ביסוד : כי שממות עולם · ולכן לא יבוא מי לשם לקחת מאבניה : (כז) שאו נס · לרמז על העובדי כוכבים שיתאספו לבוא למלחמה על בבל : תקעו שופר · גם זה הוא רמז אסיפה : קדשו · הזמינו עליה גוים שהתאספו ממלכות אררט וגו' מנו עליה שר לאסור המלחמה והעלו קבוצת סוסים רבי המספר כארבה וכ"א מהסוסים תסמר שערת בשרו בעת הקרב (כי זהו דרך הסוסים הטובים בעלי כח ול

כח קַדְּשׁוּ עָלֶיהָ גוֹיִם אֶת־מַלְכֵי מָדַי אֶת־פַּחוֹתֶיהָ וְאֶת־
כָּל־סְגָנֶיהָ וְאֵת כָּל־אֶרֶץ מֶמְשַׁלְתּוֹ : כט וַתִּרְעַשׁ הָאָרֶץ
וַתָּחֹל כִּי קָמָה עַל־בָּבֶל מַחְשְׁבוֹת יְהוָה לָשׂוּם אֶת־אֶרֶץ
בָּבֶל לְשַׁמָּה מֵאֵין יוֹשֵׁב : ל חָדְלוּ גִבּוֹרֵי בָבֶל לְהִלָּחֵם
יָשְׁבוּ בַּמְּצָדוֹת נָשְׁתָה גְבוּרָתָם הָיוּ לְנָשִׁים הִצִּיתוּ
מִשְׁכְּנֹתֶיהָ נִשְׁבְּרוּ בְרִיחֶיהָ : לא רָץ לִקְרַאת־רָץ יָרוּץ
וּמַגִּיד לִקְרַאת מַגִּיד לְהַגִּיד לְמֶלֶךְ בָּבֶל כִּי־נִלְכְּדָה עִירוֹ
מִקָּצֶה : לב וְהַמַּעְבָּרוֹת נִתְפָּשׂוּ וְאֶת־הָאֲגַמִּים שָׂרְפוּ
בָאֵשׁ וְאַנְשֵׁי הַמִּלְחָמָה נִבְהָלוּ : לג כִּי כֹה אָמַר יְהוָה

רש"י

ד') : (כט) ותחל · לשון חלחלה : (ל) נשתה · קפלה כמו גיד הנשה

מצודת דוד

אשר יתקעו שעורתם כמשמר) : (כח) קדשו וגו' · חזר לומר שוב לפרש שהם מלכי מדי והוא דריוש וחתנו כורש שירש המלוכה אחרי מותו : ארץ ממשלתו · הארץ אשר הוא מושל בה : (כט) כי קמה · עמדה ונתקיימה על בבל מחשבות ה' שחשב לשום אותה לשממה : (ל) חדלו וגו' · כי בא מורך בלבבם : ישבו במצודות · להתחזק במשגב המבצר : נשתה · נעתקה וסרה מהם גבורתם והיו דומים לנשים בדבר תשות הכח : הציתו · האויבים הציתו משכנותיה ונשברו בריחי שעריה ונפתחו לפני האויב לבוא בהם : (לא) רץ לקראת רץ ירוץ · מן המלחמה שלחו איש רץ להגיד למלך דבר המלחמה ועד לא ישוב שלחו רץ אחר ובדרך מהלכו פגע בהרץ הראשון כשהוא חוזר ורץ א"כ רץ זה לקראת רץ זה : ומגיד וגו' · כפל הדבר במ"ש כי הרץ הוא המגיד : מקצה · ר"ל אשר בקצה המדינה וכן נאמר בואו לה מקץ (לעיל נ') : (לב) והמעברות · מקום מעבר המים נלכד ביד האויב לבלי תת למי לעבור דרך המים : ואת האגמים · הגומא הגדל ע"פ המים שרפו באש

מצודת ציון

(כח) פחות וסגנים · מיני שררה : (כט) ותחל · מל' חיל וחלחלה : קמה · עמדה ונתקיימה : (ל) במצדות · ענין מבצר כמו מצודת ציון (ד"ה א' י"א) : נשתה · ענין העתקה והסרה כמו ונשתו מים מהים (ישעיה י"ט) : הציתו · ענין הדלקה והבערה : משכנותיה · מלשון משכן ומדור : בריחיה · כעין מטה עשוי לסגור השערים : (לא) רץ · ענין מהירות ההליכה : (לב) והמעברות · מקום מעבר המים : נתפשו · ענין לכידה : האגמים · הוא הגומא הגדל ע"פ המים וכן הלכוף כאגמון ראשו

צְבָאוֹת אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל בַּת־־בָּבֶל כְּגֹרֶן עֵת הִדְרִיכָהּ עוֹד
מְעַט וּבָאָה עֵת־־הַקָּצִיר לָהּ׃ לד אֲכָלַנוּ אכלני קרי
הֲמָמַנוּ הממני קרי נְבוּכַדְרֶאצַּר מֶלֶךְ בָּבֶל הִצִּיגָנוּ הציגני ק׳
כְּלִי רִיק בְּלָעַנוּ בלעני קרי כַּתַּנִּין מִלָּא כְרֵשׂוֹ מֵעֲדָנָי
הֱדִיחָנוּ הדיחני קרי׃ לה חֲמָסִי וּשְׁאֵרִי עַל־־בָּבֶל תֹּאמַר
יֹשֶׁבֶת צִיּוֹן וְדָמִי אֶל־יֹשְׁבֵי כַשְׂדִּים תֹּאמַר יְרוּשָׁלִָם׃
לו לָכֵן כֹּה אָמַר יְהוָה הִנְנִי־־רָב אֶת־רִיבֵךְ וְנִקַּמְתִּי אֶת־

ר ש " י

(בראשית ל"ג) שנשה ממקומו : (לג) כגורן עת הדריכה · הרי היא עתה מלאה כגורן בעת שדשו תבואתה שהיא מלאה חיטין : עוד מעט · ותתרוקן ותדמה לגורן בעת תחלת הקציר שהיא ריקנית : (לה) חמסי ושארי ·

מצודת ציון

(שם כ"ח) : (לג) כגורן · הוא המקום אשר ישימו שם עמרי התבואה ושם דשים אותם : הדריכה · ענין רמיסה ודישה : (לד) הממני · ענין כתיתה ושבירה כמו והמם גלגל עגלתו (שם כ"ח) : הציגני · ענין העמדה כמו תציג אותו לבד (שופטים ז') : כתנין · מין נחש : כרשו · כמו כרסו בסמ"ך והוא המקום יתאסף שם המאכל ובדרז"ל הכרס הפנימית (חולין מ"ב) : מעדני · דברי תפנוקים כמו מעדני מלך (בראשית מ"ט) : הדיחני · מל' הדחה ושטיפת כלי : (לה) חמסי · ענין גזל : ושארי · ענין בשר כמו ואשר אכלו שאר עמי (מיכה ג') :

מצודת דוד

לבל יוכל מי להסתר בין הגומא : (לג) כגורן וגו' · ר"ל עם כי היא עתה מלאה טובה כגורן בעת ידרכו שם העמרים ודשים אותם כי אז ימלא הגורן מן התבואה הנה במעט זמן תהיה ריקנית ותבוא לה עת הקציר ר"ל תהיה כגורן בעת הקציר כי אז כבר הוציאו כל התבואות ועדיין לא נאסף בה התבואה החדשה : (לד) אכלני · בני ישראל קובלים על הצער שסבלו ואומרים הנה נ"נ אכלני והמם אותי : הציגני · העמיד אותי כלי ריק כי את הכל לקח ושלל ומיהר לבלוע אותי כתנין הבולע מבלי לעיסה ומילא הכרס שלו מן מעדני ר"ל שלל טוב ארצי והביאם לארצו : הדיחני · ר"ל כמו שמדיחים את הכלי ולא נשאר בו מאומה מודבק בדפנותיו כן לא השאיר מאומה בידי : (לה) חמסי ושארי וגו' · ר"ל יושבת ציון תאמר צעקתי על החמס הנעשה לי ועל עבודת הפרך שעבד בי עד שבלה את בשרי הלא המה על בבל כי מידו בא לי החמס ובליית הבשר : ודמי וגו' · ירושלים תאמר צעקתי על הדם הנשפך כי הלא היא על יושבי כשדים כי הם שפכו דמי : (לו) לכן ·

נִקְמָתֵךְ וְהַחֲרַבְתִּי אֶת־יַמָּהּ וְהוֹבַשְׁתִּי אֶת־מְקוֹרָהּ :
לז וְהָיְתָה בָבֶל לְגַלִּים ׀ מְעוֹן־תַּנִּים שַׁמָּה וּשְׁרֵקָה
מֵאֵין יוֹשֵׁב : לח יַחְדָּו כַּכְּפִרִים יִשְׁאָגוּ נָעֲרוּ כְּגוֹרֵי
אֲרָיוֹת : לט בְּחֻמָּם אָשִׁית אֶת־מִשְׁתֵּיהֶם וְהִשְׁכַּרְתִּים
לְמַעַן יַעֲלֹזוּ וְיָשְׁנוּ שְׁנַת־עוֹלָם וְלֹא יָקִיצוּ נְאֻם יְהוָה :

רש"י

צעקת חמסי ומזונותי אשר אכלו שארי : (לח) נערו · לשון חמור נוער : (לט) בחומם אשית את משתיהם · אכוין שיהיו משתיהם בעת החום כדי שישתכרו : למען יעלזו וישנו · וירדמו : שנת עולם · שנת עולמית · וכן עלתה בם מתוך משתה ושכרות נשכרו ונהרגו ונלכדה העיר כמו שנאמר (בדניאל ה') בלשאצר אמר בטעם חמרא להיתיה וגו' (שם) אשתיו חמרא וגו' (שם) ביה בליליא קטיל בלשאצר מלכא כשדאה (שם ו') ודריוש מדאה

מצודת דוד

הואיל וכן עשו כן לכן וגו' : והחרבתי · אוביש את ימה ר"ל אשבית השפעה אשר היתה כמי הים : והובשתי וגו' · כפל הדבר במ"ש : (לז) לגלים · דרך החורבות להמצא בהם הרבה גלים מנפילת כותלי הבתים : מעון תנים · יהיו מדור לתנים השוכנים בחרבות : שמה ושרקה · תהיה לתמהון כולם יתמהו על חורבנה וישרקו עליה (כי כן דרך בני אדם לשרוק בקול ברצותם דבר חשוב שנאבד) : מאין יושב · על כי לא ישב מי שם לכן תהיה לתמהון וישרקו עליה : (לח) יחדו · כל בני בבל ישאגו בקול מר כאשר ישאגו הכפירים בעת יחסר מאכלם : נערו וגו' · כפל הדבר במ"ש : (לט) בחומם · על בלשאצר אמר הנה אסבב שיעשו משתיהם בזמן החום כדי שבסבת החום ישתו הרבה וישתכרו כי על כי ישמחו בעת המשתה ירבו לשתות יין : וישנו · בעבור השכרות ישנו עד עולם ולא יקיצו עוד כי בעת השינה נהרג בלשאצר ואמר בדרך מליצה כאלו

מצודת ציון

(לו) רב · מל' מריבה : והחרבתי · מלשון חורב ויובש : והובשתי · מל' יובש : מקורה · ענין מעין מים : (לז) לגלים · ענין תל וצבור : מעון · מדור : שמה · תמהון : ושרקה · הוא הקול הנשמע בקבוץ השפתים : (לח) ככפירים · ארי בחור : נערו · ענין שאגה ובדרז"ל חמור נוער (ברכות ג') : כגורי · כן יקראו האריות הקטנים וכן גור אריה יהודה (בראשית מ"ט) : (לט) בחומם · מלשון חמימות : אשית · אשים : משתיהם · היא סעודה של שמחה וכן עשה משתה (אסתר א') : והשכרתים · מלשון שכרות : יעלזו · ענין שמחה : וישנו · מל' שינה : יקיצו · ענין

מ אוֹרִידֵם כְּכָרִים לִטְבוֹחַ כְּאֵילִים עִם־עַתּוּדִים׃ מא אֵיךְ
נִלְכְּדָה שֵׁשַׁךְ וַתִּתָּפֵשׂ תְּהִלַּת כָּל־הָאָרֶץ אֵיךְ הָיְתָה
לְשַׁמָּה בָּבֶל בַּגּוֹיִם׃ מב עָלָה עַל־בָּבֶל הַיָּם בַּהֲמוֹן גַּלָּיו
נִכְסָתָה׃ מג הָיוּ עָרֶיהָ לְשַׁמָּה אֶרֶץ צִיָּה וַעֲרָבָה אֶרֶץ
לֹא־יֵשֵׁב בָּהֵן כָּל־אִישׁ וְלֹא־יַעֲבֹר בָּהֵן בֶּן־אָדָם׃
מד וּפָקַדְתִּי עַל־בֵּל בְּבָבֶל וְהֹצֵאתִי אֶת־בִּלְעוֹ מִפִּיו וְלֹא־
יִנְהֲרוּ אֵלָיו עוֹד גּוֹיִם גַּם־חוֹמַת בָּבֶל נָפָלָה׃ מה צְאוּ

רש"י

קבל מלכותא: (ט) ככרים · ככבשים ותורין: (מא) ששך · בבל בא"ת ב"ש: (מב) עלה על בבל הים · חיל גדול כמו הים: (מד) על בל · על ע"א של בבל: את בלעו · שהושפלו כל יושבי הארץ תחתיו: ולא ינהרו · ולא יאספו וכן ונהרו אליו כל הגוים (ישעיה ב') כמימי נהרות כולם ההולכים

מצודת ציון

הנרדם מן השינה: (מ) ככרים · כבשים שמנים: עתודים · הם הזכרים מן העזים: (מא) ששך · הוא בבל בא"ת ב"ש: ותתפש · ענין לכידה: תהלת · מל' הלול והתפארות: לשמה · לתמהון: (מב) בהמון · ענין רבוי כמו מהמון רשעים (תהלים ל"ז): נכסתה · מל' כסוי: (מג) לשמה · לשממה: ציה · שממה: וערבה · כמו מדבר: (מד) ופקדתי · ענין השגחת הבאת הרעה: בל · כן שם האליל של בבל: בלעו · מלשון בליעה: ינהרו · ענין משיכה כנהר המושך וכן ונהרו אל טוב ה' (לעיל

מצודת דוד

נרדם מן היין: (מ) אורידם · את אנשי בבל אוריד לטבח כמו שמורידים את הכרים: (מא) תהלת · שהיתה להלל ולתפארת בכל הארץ: בגוים · בין כל הגוים היתה לתמהון על גודל חורבנה: (מב) הים · ר"ל אוכלוסין מרובין כמי הים: בהמון · ר"ל במרבית הגבורים נאבדה: (מג) ארץ ציה · להיות ארץ ציה וערבה: ולא יעבר · אפילו דרך העברה בעלמא: (מד) ופקדתי · אשגיח להביא פורעניות על פסל כל המועד בבבל כי האויב ישבר את צלמו וישא את זהבו: את בלעו · את העושר שבלע הוציא מפיו ר"ל כל העושר שאסף לעובדיו הוציא מהם (ואמר לפי מחשבת בבל שחשבו שפסלם הוא הנותן להם כל העושר אשר לא כן הוא כי הוא הבל ואין בו ממש): ולא ינהרו · עוד לא ימשכו העמים ללכת אליו לעבדו כי כולם ידעו שאין בו ממש: גם חומת וגו' · כ"א מהחומות תפול ולא יתחזקו במעוז העיר: (מה) מחרון · מלטו נפשכם מחרון אף ה' שתחול

על

מִתּוֹכָהּ עַמִּי וּמַלְּטוּ אִישׁ אֶת־נַפְשׁוֹ מֵחֲרוֹן אַף־יְהֹוָה׃
מו וּפֶן־יֵרַךְ לְבַבְכֶם וְתִירְאוּ בַּשְּׁמוּעָה הַנִּשְׁמַעַת בָּאָרֶץ
וּבָא בַשָּׁנָה הַשְּׁמוּעָה וְאַחֲרָיו בַּשָּׁנָה הַשְּׁמוּעָה וְחָמָס
בָּאָרֶץ וּמֹשֵׁל עַל־מֹשֵׁל׃ מז לָכֵן הִנֵּה יָמִים בָּאִים וּפָקַדְתִּי
עַל־פְּסִילֵי בָבֶל וְכָל־אַרְצָהּ תֵּבוֹשׁ וְכָל־חֲלָלֶיהָ יִפְּלוּ
בְתוֹכָהּ׃ מח וְרִנְּנוּ עַל־בָּבֶל שָׁמַיִם וָאָרֶץ וְכֹל אֲשֶׁר
בָּהֶם כִּי מִצָּפוֹן יָבוֹא־לָהּ הַשּׁוֹדְדִים נְאֻם־יְהֹוָה׃ מט גַּם־

רש"י עיין מ"ש

אל הים : (מו) בשמועה הנשמעת בארץ · השמועה הזאת של בלשאצר שנהרג : ובא בשנה השמועה · באותה השנה עצמה תבוא השמועה שחרבה בבל מאליה מן השמים שנאמר (שם י"ג) והיתה בבל צבי ממלכות תפארת גאון כשדים כמהפכת אלהים את סדום ואת עמורה : ואחריו · בשנה השנית : השמועה · הטובה לכם כה אמר כורש מלך פרס מי בכם מכל עמו וגו' (עזרא א') : ומושל על מושל · דריוש המדי מלך שנה אחת ובשנה השנית כורש הפרסי : (מט) גם בבל · היתה לנפול בה חללי ישראל :

מצודת דוד

על בבל שלא תהיו נלקים עמהם : (מו) ופן ירך · השמרו פן ירך ואימה לבבכם ר"ל לא יבוא מורך בלבבכם ולא תיראו מהשמועה הנשמעת בארץ והיא שמלכי מדי ופרס עולים להלחם בבבל : ובא · ר"ל ולא תיראו במה שבאה השמועה ההיא בשנה הזאת אשר כבר באו בארץ ונתקיים הדבר ויצא לפועל : ואחריו · ר"ל ולא תיראו בהשמועה הנשמעת אחריו בשנה השניה אשר כבר כבשו את בבל ונעשה חמס בארץ והנה יהיה מושל על מושל ר"ל פרס ומדי ימשלו על בבל שהיתה עד הנה מושלת על כל הגוים וכאומר מכל אלה אל תיראו כי הכל הוא לטובתכם : (מז) ופקדתי · אשגיח להביא פורעניות על פסילי בבל כי האויב ישבר צלמיהם וישא את זהבם : תבוש · תהיה יבש ר"ל חסר מכל טובה : יפלו בתוכה · כי המורך יבוא בלבם ולא יצאו השדה להלחם מול האויב כי יסגרו בעיר ואחר שיכבוש האויב את העיר יהרוג אותם בתוכה : (מח) שמים וארץ · הוא ענין מליצה ור"ל הרבה שמחה תהיה בעולם באבדן בבל כי הרעו לכל העובדי כוכבים : כי מצפון · כאשר יבואו עליה השודדים מצפון הם פרס ומדי השוכנים במקצוע צפונית מזרחית : (מט) גם בבל לנפול

מצודת ציון

(ל"א) : (מו) ירך · ענין פחד כמו והבאתי מורך (ויקרא כ"ו) : וחמס · עושק וגזל : (מז) ופקדתי · ענין השגחת הבאת הרעה : תבוש · מל' יבשות :

בָּבֶל לִנְפֹּל חַלְלֵי יִשְׂרָאֵל גַּם־לְבָבֶל נָפְלוּ חַלְלֵי כָל־הָאָרֶץ׃
נ פְּלֵטִים מֵחֶרֶב הִלְכוּ אַל־תַּעֲמֹדוּ זִכְרוּ מֵרָחוֹק אֶת־יְהוָה
וִירוּשָׁלַ͏ִם תַּעֲלֶה עַל־לְבַבְכֶם׃ נא בֹּשְׁנוּ כִּי־שָׁמַעְנוּ חֶרְפָּה
כִּסְּתָה כְלִמָּה פָּנֵינוּ כִּי בָּאוּ זָרִים עַל־מִקְדְּשֵׁי בֵּית יְהוָה׃
נב לָכֵן הִנֵּה־יָמִים בָּאִים נְאֻם־יְהוָה וּפָקַדְתִּי עַל־פְּסִילֶיהָ
וּבְכָל־אַרְצָהּ יֶאֱנֹק חָלָל׃ נג כִּי־תַעֲלֶה בָבֶל הַשָּׁמַיִם וְכִי
תְבַצֵּר מְרוֹם עֻזָּהּ מֵאִתִּי יָבֹאוּ שֹׁדְדִים לָהּ נְאֻם יְהוָה׃

רש"י

גם לבבל · יפלו חללי כל ארצה : (נ) פלטים מחרב · ישראל שנצלו לתוכה שפלטו מחרב נבוזראדן : (נא) כי שמענו חרפה · שהיו כשדים אומרים ומחרפים אותנו לאמר יד אלהינו רמה שהחרבנו את ביתו : (נב) יאנק חלל · יצעק חלל כשהורגים את האדם בחץ או ברומח והוא גונח כשמוציא הרומח הוא האנקה : (נג) וכי תבצר · לשון מבצר חזק : מאתי יבאו שודדים לה · מאתי מן השמים הגזורים ממנה יבואו לה השודדים :

מצודת ציון

(נ) פלטים · ענין המלטה : (נא) זרים · עמים נכרים : (נב) יאנק · ענין גניחה ואנחה שהיא בעת יציאת הנפש וכן באנוק חלל (יחזקאל כ"ו) : (נג) תבצר · מלשון מבצר : מרום · השמים :

מצודת דוד

כי בבל היתה סבה גם לנפול חללי ישראל גם לבבל תחשב הסבה אשר נפלו חללי כל הארץ ולכן כולם ישמחו במפלתה : (נ) פלטים מחרב · אתם בני ישראל הפליטים מחרב האויב ולא נהרגתם עם אנשי בבל הלכו משם לארצכם ואל תעמדו שמה : זכרו מרחוק · מבבל זכרו את ה' מה שבטלתם עבודת המקדש ומהרו לשוב אליה : וירושלים וגו' · לזכור בה מה שהיא מתאבלת על שוממותה : (נא) בושנו · הנה עד הנה בושנו כי שמענו חרפת האויב וכסתה כלמה פנינו כאשר באו זרים על מקדשי בית ה' והם האולם וההיכל והדביר ר"ל כאשר החריבו את בהמ"ק חרפו האויבים ואמרו מבלי יכולת ה' לא הציל מקדשו : (נב) ופקדתי · אשגיח להביא פורעניות על פסיליה : ובכל ארצה · בכל מקומות ארצה יאנק חלל בעת תצא הנשמה : (נג) כי תעלה · אם תעלה בבל אל השמים להשגב שם מפני האויב ואם תבצר מבצר חזק במרום לא תועיל לעצמה כי ממנו יבואו לה השודדים ואין שום מבצר עומד נגדי והוא ענין מליצה והפלגה לומר אם תתחזק במלחמה

בגרנס

נד קוֹל זְעָקָה מִבָּבֶל וְשֶׁבֶר גָּדוֹל מֵאֶרֶץ כַּשְׂדִּים׃
נה כִּי־שֹׁדֵד יְהוָה אֶת־בָּבֶל וְאִבַּד מִמֶּנָּה קוֹל גָּדוֹל וְהָמוּ
גַלֵּיהֶם כְּמַיִם רַבִּים נִתַּן שְׁאוֹן קוֹלָם׃ נו כִּי בָא עָלֶיהָ
עַל־בָּבֶל שׁוֹדֵד וְנִלְכְּדוּ גִּבּוֹרֶיהָ חִתְּתָה קַשְּׁתוֹתָם כִּי אֵל
גְּמֻלוֹת יְהוָה שַׁלֵּם יְשַׁלֵּם׃ נז וְהִשְׁכַּרְתִּי שָׂרֶיהָ וַחֲכָמֶיהָ
פַּחוֹתֶיהָ וּסְגָנֶיהָ וְגִבּוֹרֶיהָ וְיָשְׁנוּ שְׁנַת־עוֹלָם וְלֹא יָקִיצוּ
נְאֻם־הַמֶּלֶךְ יְהוָה צְבָאוֹת שְׁמוֹ׃ נח כֹּה־אָמַר יְהוָה
צְבָאוֹת חֹמוֹת בָּבֶל הָרְחָבָה עַרְעֵר תִּתְעַרְעָר וּשְׁעָרֶיהָ
הַגְּבֹהִים בָּאֵשׁ יִצַּתּוּ וְיִגְעוּ עַמִּים בְּדֵי־רִיק וּלְאֻמִּים בְּדֵי־

עיין מ"ש

רש"י

(נה) נתן שאון קולם · נשמע קול צעקתם : (נח) תתערער · ל' חפירה ל' ערו ערו עד היסוד (תהלים קל"ז) : בדי ריק · בהרבה ריק היגוא

מצודת דוד

בהרבה התבונות לא הועיל לעצמה : (נד) מבבל · נשמע מבבל: (נה) קול גדול · כי היתה בה רבת עם וקול ההמון היה גדול מאד : והמו גליהם · ר"ל ומה שגליהם היו הומים כלומר מה שהמו בגאוה ובהתרוממות כגלים וכמו המיית מים רבים כן היה נשמע שאון קולם את כל זה יאבד המקום ממנה : (נו) חתתה קשתותם · לא יוכלו לירות ולהתגבר במלחמה כאלו נשברו קשתותם : כי אל גמולות ה' · כי ה' הוא משלם גמול המעשה ולכן ישלם לבבל את גמולה הרעו לעשות : (נז) והשכרתי · אשכר אותם עד כי יישנו עד עולם ולא יקיצו ר"ל אבלבל דעתם ויפלו ולא יקומו : ה' צבאות שמו · המורה שהוא מושל בצבאות מעלה ומטה : (נח) הרחבה · אשר כל אחת רחבה : ערער תתערער · תחרב ותשחת : ויגעו עמים · העמים אשר בבבל ייגעו בהרבה ריק ר"ל מה שייגעו במלחמה מול האויב היה לריק כי לא יצליחו מאומה : בדי אש · יגיעם הלאומים יהיה בהרבה אש כי אש

מצודת ציון

הרמים : עוזה · חזקה : (נח) נתן · ר"ל נשמע וכן וה' נתן קולו (יואל ב') : שאון · ענין המיה : (נו) חתתה · ענין שבירה כמו חת מרודך (לעיל נ') : (נז) והשכרתי · מל' שכרות : פחותיה וסגניה · מיני שררה : יקיצו · ענין הערה מהשינה : (נח) ערער תתערער · ענין חורבן והשחתה כמו ערו ערו (תהלים קל"ז) : יצתו · מלשון הצתה והדלקה : בדי ריק · בהרבה ריק וכן בדי אש וכמו בדי שופר

אֵשׁ וְיָעֵפוּ׃ נט הַדָּבָר אֲשֶׁר־צִוָּה ׀ יִרְמְיָהוּ הַנָּבִיא אֶת־
שְׂרָיָה בֶן־נֵרִיָּה בֶּן־מַחְסֵיָה בְּלֶכְתּוֹ אֶת־צִדְקִיָּהוּ מֶלֶךְ־
יְהוּדָה בָּבֶל בִּשְׁנַת הָרְבִעִית לְמָלְכוֹ וּשְׂרָיָה שַׂר־מְנוּחָה׃
ס וַיִּכְתֹּב יִרְמְיָהוּ אֵת כָּל־הָרָעָה אֲשֶׁר־תָּבוֹא אֶל־בָּבֶל
אֶל־סֵפֶר אֶחָד אֵת כָּל־הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה הַכְּתֻבִים אֶל־בָּבֶל׃
סא וַיֹּאמֶר יִרְמְיָהוּ אֶל־שְׂרָיָה כְּבֹאֲךָ בָבֶל וְרָאִיתָ וְקָרָאתָ
אֵת כָּל־הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה׃ סב וְאָמַרְתָּ יְהוָה אַתָּה דִבַּרְתָּ
אֶל־הַמָּקוֹם הַזֶּה לְהַכְרִיתוֹ לְבִלְתִּי הֱיוֹת־בּוֹ יוֹשֵׁב לְמֵאָדָם
וְעַד־בְּהֵמָה כִּי־שִׁמְמוֹת עוֹלָם תִּהְיֶה׃ סג וְהָיָה כְּכַלֹּתְךָ
לִקְרֹא אֶת־הַסֵּפֶר הַזֶּה תִּקְשֹׁר עָלָיו אֶבֶן וְהִשְׁלַכְתּוֹ אֶל־
תּוֹךְ פְּרָת׃ סד וְאָמַרְתָּ כָּכָה תִּשְׁקַע בָּבֶל וְלֹא־תָקוּם
מִפְּנֵי הָרָעָה אֲשֶׁר אָנֹכִי מֵבִיא עָלֶיהָ וְיָעֵפוּ עַד־הֵנָּה

רש"י

אליהם: (נט) שר מנוחה· רב תקרובתא על ידו היו רואים את פני המלך

מצודת ציון

יאמר האח (איוב ל"ט): (ס) ספרי· כן נקראת מגלה כתובה: (סד) תשקע· ענין נפילת הדבר בעומק כמו ושקעה

מצודת דוד

יהיה תכליתם ויהיו עיפים ולא יוכלו לכבות את האש ותאכל עד אבדון: (נט) את צדקיהו· עם צדקיהו: שר מנוחה· ר"ל שעמד עם המלך בעת מנוחתו לדבר עמו נסתרות לבו: (ס) ויכתוב וגו'· בתחלה אמר שכתב ספר ואח"ז אמר שלוה לו בדברי הספר שכתב: אל ספר· אמר ע"ס סופו כי אחר שכתב נעשה ספר: הכתובים אל בבל· הכתובים פה על בבל: (סא) וראית· אז תראה בספר ותקרא בו: (סב) אתה דברת· ר"ל הלא מפיך אמר ירמיה וא"כ הלא בידך לקיים מאמריך: למאדם· בין אדם בין בהמה: (סג) ככלותך· כאשר תכלה לקרוא את הספר תקשור אבן על הספר להכבידו לרדת לעומק המים: (סד) ככה· כמו ששקע הספר הזה כך תשקע בבל בעומק החורבן ולא יהיה לה תקומה מפני הרעה וגו': ויעפו· הנשיה יהיו עיפים עד לא יוכלו להתחזק עוד: עד הנה דברי ירמיהו· על כי מכאן והילך עד סוף הספר אינם דברי ירמיהו אבל המה ספור דברים מהחורבן לזה אמר עד הנה דברי ירמיהו

דִּבְרֵי יִרְמְיָהוּ׃ נב א בֶּן־עֶשְׂרִים וְאַחַת שָׁנָה צִדְקִיָּהוּ
בְמָלְכוֹ וְאַחַת עֶשְׂרֵה שָׁנָה מָלַךְ בִּירוּשָׁלִָם וְשֵׁם אִמּוֹ
חֲמִיטַל חמוטל קרי בַּת־יִרְמְיָהוּ מִלִּבְנָה׃ ב וַיַּעַשׂ הָרַע
בְּעֵינֵי יְהוָה כְּכֹל אֲשֶׁר־עָשָׂה יְהוֹיָקִים׃ ג כִּי ׀ עַל־אַף
יְהוָה הָיְתָה בִּירוּשָׁלִַם וִיהוּדָה עַד־הִשְׁלִיכוֹ אוֹתָם מֵעַל
פָּנָיו וַיִּמְרֹד צִדְקִיָּהוּ בְּמֶלֶךְ בָּבֶל׃ ד וַיְהִי בַשָּׁנָה הַתְּשִׁעִית
לְמָלְכוֹ בַּחֹדֶשׁ הָעֲשִׂירִי בֶּעָשׂוֹר לַחֹדֶשׁ בָּא נְבוּכַדְרֶאצַּר
מֶלֶךְ־בָּבֶל הוּא וְכָל־חֵילוֹ עַל־יְרוּשָׁלִַם וַיַּחֲנוּ עָלֶיהָ וַיִּבְנוּ
עָלֶיהָ דָּיֵק סָבִיב׃ ה וַתָּבֹא הָעִיר בַּמָּצוֹר עַד עַשְׁתֵּי
עֶשְׂרֵה שָׁנָה לַמֶּלֶךְ צִדְקִיָּהוּ׃ ו בַּחֹדֶשׁ הָרְבִיעִי בְּתִשְׁעָה
לַחֹדֶשׁ וַיֶּחֱזַק הָרָעָב בָּעִיר וְלֹא־הָיָה לֶחֶם לְעַם הָאָרֶץ׃
ז וַתִּבָּקַע הָעִיר וְכָל־אַנְשֵׁי הַמִּלְחָמָה יִבְרְחוּ וַיֵּצְאוּ
מֵהָעִיר לַיְלָה דֶּרֶךְ שַׁעַר בֵּין־הַחֹמֹתַיִם אֲשֶׁר עַל־גַּן

רש"י

המביאים לו תשועה : נב (ג) כי על אף ה' היתה · היא גרמה לו מרד צדקיהו במלך בבל שהוא תחלת החורבן : (ד) דיק · כרקום : (ז) יברחו · כמו ברחו : דרך שער בין החומותים · מערה היתה לו מביתו עד ערבות

מצודת דוד

ירמיהו : נב (א) במלכו · בעת שמלך : (ג) כי על אף ה' · כי בעבור שהיתה אף ה' בירושלים וביהודה כ"כ גדולה עד שהשליך אותם מעל פניו לזה העיר לב צדקיהו למרוד במלך בבל להיות סבה אל הגלות לשלחם מעל פניו : (ד) למלכו · למלכות צדקיהו : דיק · הוא מגדל הבנוי מול העיר ללכדה : (ה) ותבא העיר במצור · עמדה העיר והמצור סביבה עד וגו' : (ז) ותבקע העיר · חיל כ"ג בקעו חומתה וכאלו נעשית מעצמה כי אנשי ירושלים היו חלושים ברעב ולא עמדו למולם לעכב על ידם : יברחו · היו בורחים : דרך שער וגו' · כדרך השער העומד בין

מצודת ציון

כיאור מצרים (עמוס ט') : נב (ג) על · בעבור : (ד) דיק · הוא מגדל הבנוי ללכוד העיר וכן ובנית עליה דיק (יחזקאל ד') : (ה) במצור · החיל הסובב העיר ללכדה יקראו צרים כי מצירים לאנשי העיר : (ז) ותבקע · ענין פתיחה :

שפי

הַמֶּלֶךְ וְכַשְׂדִּים עַל־הָעִיר סָבִיב וַיֵּלְכוּ דֶּרֶךְ הָעֲרָבָה׃
ח וַיִּרְדְּפוּ חֵיל־כַּשְׂדִּים אַחֲרֵי הַמֶּלֶךְ וַיַּשִּׂיגוּ אֶת־צִדְקִיָּהוּ
בְּעַרְבֹת יְרֵחוֹ וְכָל־חֵילוֹ נָפֹצוּ מֵעָלָיו׃ ט וַיִּתְפְּשׂוּ אֶת־
הַמֶּלֶךְ וַיַּעֲלוּ אֹתוֹ אֶל־מֶלֶךְ בָּבֶל רִבְלָתָה בְּאֶרֶץ חֲמָת
וַיְדַבֵּר אִתּוֹ מִשְׁפָּטִים׃ י וַיִּשְׁחַט מֶלֶךְ־בָּבֶל אֶת־בְּנֵי
צִדְקִיָּהוּ לְעֵינָיו וְגַם אֶת־כָּל־שָׂרֵי יְהוּדָה שָׁחַט בְּרִבְלָתָה׃
יא וְאֶת־עֵינֵי צִדְקִיָּהוּ עִוֵּר וַיַּאַסְרֵהוּ בַנְחֻשְׁתַּיִם וַיְבִאֵהוּ
מֶלֶךְ־בָּבֶל בָּבֶלָה וַיִּתְּנֵהוּ בבֵית־בית קרי הַפְּקֻדֹּת עַד־יוֹם
מוֹתוֹ׃ יב וּבַחֹדֶשׁ הַחֲמִישִׁי בֶּעָשׂוֹר לַחֹדֶשׁ הִיא שְׁנַת
תְּשַׁע־עֶשְׂרֵה שָׁנָה לַמֶּלֶךְ נְבוּכַדְרֶאצַּר מֶלֶךְ־בָּבֶל בָּא
נְבוּזַרְאֲדָן רַב־טַבָּחִים עָמַד לִפְנֵי מֶלֶךְ־בָּבֶל בִּירוּשָׁלִָם׃
יג וַיִּשְׂרֹף אֶת־בֵּית־יְהוָה וְאֶת־בֵּית הַמֶּלֶךְ וְאֵת כָּל־בָּתֵּי
יְרוּשָׁלִַם וְאֶת־כָּל־בֵּית הַגָּדוֹל שָׂרַף בָּאֵשׁ׃ יד וְאֶת־כָּל־

רש"י

יריחו וכבר פירשתיה בספר הזה: (ט) רבלתה · היא אנטוכיא: וידבר אתו משפטים · על שעבר על השבועה: (י) את כל שרי יהודה · סנהדרין שאמר להם אתם התרתם לו את שבועתו: (יא) בית הפקודות · בבית האסורין: (יג) בית הגדול · בתי כנסיות שמגדלין בהם תפלה ויש אומרים

מצודת ציון

(ח) נפוצו · נתפזרו: (ט) ויתפשו · אחזו בחזקה: ומשפטים · ענין ויכוח: (יא) בנחשתים · בשלשלאות נחשת: הפקודות · מלשון פקדון וגניזה והוא בית

מצודת דוד

שתי החומות אשר אצל גן המלך: דרך הערבה · בדרך ההולך אל ערבות יריחו: (ח) וירדפו · אז"ל שברח דרך מערה ההולכת עד ערבות יריחו ונזדמן צבי הולך ממעל על המערה ורדפו הכשדים אחר הצבי ובבואם לפתח המערה מצאו את המלך יוצא ותפשוהו: (ט) רבלתה · כי בהאריך ימי המצור הלך נ"נ לרבלה: משפטים · התוכח עמו על מה שמרד בו ועבר על שבועתו כמ"ש בדה"ב (ל"ו): (יא) בית הפקודות · בבית הסוהר: (יב) תשע עשרה · כי בעת שכבש את יהויכין היה ח' למלכו ולצדקיהו מלך י"א שנה הרי י"ט: עמד · ועמד לפני מלך בבל לשמשו: (יג) בית הגדול · הוא פירוש על מה שאמר כל בתי ירושלים לומר שהם

חֹמוֹת יְרוּשָׁלַםִ סָבִיב נָתְצוּ כָּל־חֵיל כַּשְׂדִּים אֲשֶׁר אֶת־
רַב־טַבָּחִים : טו וּמִדַּלּוֹת הָעָם וְאֶת־יֶתֶר הָעָם ׀ הַנִּשְׁאָרִים
בָּעִיר וְאֶת־הַנֹּפְלִים אֲשֶׁר נָפְלוּ אֶל־מֶלֶךְ בָּבֶל וְאֵת יֶתֶר
הָאָמוֹן הֶגְלָה נְבוּזַרְאֲדָן רַב־טַבָּחִים : טז וּמִדַּלּוֹת הָאָרֶץ
הִשְׁאִיר נְבוּזַרְאֲדָן רַב־טַבָּחִים לְכֹרְמִים וּלְיֹגְבִים : יז וְאֶת־
עַמּוּדֵי הַנְּחֹשֶׁת אֲשֶׁר לְבֵית־יְהוָֹה וְאֶת־הַמְּכֹנוֹת וְאֶת־יָם
הַנְּחֹשֶׁת אֲשֶׁר בְּבֵית־יְהוָֹה שִׁבְּרוּ כַשְׂדִּים וַיִּשְׂאוּ אֶת־
כָּל־נְחֻשְׁתָּם בָּבֶלָה : יח וְאֶת־הַסִּרוֹת וְאֶת־הַיָּעִים וְאֶת־
הַמְזַמְּרוֹת וְאֶת־הַמִּזְרָקֹת וְאֶת־הַכַּפּוֹת וְאֵת כָּל־כְּלֵי
הַנְּחֹשֶׁת אֲשֶׁר־יְשָׁרְתוּ בָהֶם לָקָחוּ : יט וְאֶת־הַסִּפִּים

רש"י

בתי מדרשות שמגדלין בהם את התורה מחלוקת האמוראים היא : (טו) יתר האמון · כמו ההמון : (טז) וליוגבים · חופרים בארץ ורבותינו אמרו צדי חלזון : (יז) ואת המכונות · של כיורות : (ח) המזמרות · הם כלי זמר : (יט) ואת הספים · ת"י קולייא ולא ידעתי אם ממיני כלי זמר הוא

מצודת דוד

כל בית אדם גדול אשר בירושלים ואותם לבד שרף ולא זולתם : (טו) הנשארים · אשר לא נהרגו : ואת הנופלים · אותם שהטו עצמן אל מלך בבל לעבדו : ואת יתר האמון · הנשארים בכל ערי יהודה : רב טבחים · שר על ההורגים במצות המלך : (יח) אשר ישרתו בהם · שעשוים לעבוד ולשרת בהם בבהמ"ק :

מצודת ציון

הסוהר : (יד) נתצו · שברו וכתתו : (טו) הנופלים · ענין הטיה והתחברות כמו אל הכשדים אתה נופל (לעיל ל"ז) : האמון · כמו ההמון בה"א וכן אמון מנא (לעיל מ"ו) ור"ל העם הרב : (טז) לכורמים · לעבוד הכרמים : וליוגבים · ענין בורות כמו עשה הנחל הזה גבים גבים (מ"ב ג') ור"ל לעבוד השדות בחפירת הבורות · או הוא כמו וליוקבים מלשון יקב היין כי גיכ"ק מתחלף ור"ל לדרוך ולהמשיך היין אל היקב : (יז) המכונות · הם כני ובסיסי הכיורות : ים · כעין גיגית גדולה עשויה לרחוץ בה : (יח) הסירות · הקדרות : היעים · המכבדות והמגרפות עשוים לגרוף בהם הדשן : המזמרות · כלי זמר : המזרקות · הספלים : הכפות · הבזיכים : (יט) הספים · אגנות כמו סף רעל

וכריה

וְאֶת־הַמַּחְתּוֹת וְאֶת־הַמִּזְרָקוֹת וְאֶת־הַסִּירוֹת וְאֶת־
הַמְּנֹרוֹת וְאֶת־הַכַּפּוֹת וְאֶת־הַמְּנַקִּיּוֹת אֲשֶׁר זָהָב זָהָב
וַאֲשֶׁר כֶּסֶף כָּסֶף לָקַח רַב טַבָּחִים׃ כ הָעַמּוּדִים שְׁנַיִם
הַיָּם אֶחָד וְהַבָּקָר שְׁנֵים־עָשָׂר נְחֹשֶׁת אֲשֶׁר־תַּחַת הַמְּכֹנוֹת
אֲשֶׁר עָשָׂה הַמֶּלֶךְ שְׁלֹמֹה לְבֵית יְהוָה לֹא־הָיָה מִשְׁקָל
לִנְחָשְׁתָּם כָּל־הַכֵּלִים הָאֵלֶּה׃ כא וְהָעַמּוּדִים שְׁמֹנֶה
עֶשְׂרֵה אַמָּה קוֹמָה קומת קרי הָעַמֻּד הָאֶחָד וְחוּט שְׁתֵּים־
עֶשְׂרֵה אַמָּה יְסֻבֶּנּוּ וְעָבְיוֹ אַרְבַּע אֶצְבָּעוֹת נָבוּב׃

רש"י

ואומר אני שהן אגנות לקבל דם כמו בדם אשר בסף (שמות י"ג) ויש מפרשים ספפים לשון כדים לפי תרגום של יונתן שתרגם קוליא כי כן תרגם אונקלוס וכדה על שכמה (בראשית כ"ד) וקולתה על כתפה א ולשון זה נראה שספפים אינם ממין כלי זמר אלא כדים הם: המחתות · שחותין בהם גחלים מעל המזבח: המנקיות · סניפי הזהב שבהם מעמידין לחם הפנים כמו ששנינו במנחות (דף צ"ז ועי' רש"י פרשת תרומה כ"ה פכ"ח ועיין תוספות מנחות צ"ז ד"ה לא היו): (כ) אשר תחת המכונות · לא ידעתי היאך שהרי תחת הים היו ודומה לי שאין זה אלא כמו אצל המכונות: (כא) יסובבנו · יקיפנו עוגל היקפו: ועביו ארבע אצבעות · סביב חללו:

מצודת ציון

(זכריה י"ב): המחתות · כלים לחתות בהן האש: המנקיות · הם היו כעין חצי קנה חלול והיו נותנים אותם בין לחם הפנים להכנים בהן הרוח שלא יתעפשו והוא מלשון נקי: (כא) וחוט · קו והבל: נבוב · חלול כמו נבוב לוחות (שמות כ"ז):

מצודת דוד

(יט) ואת המזרקות · על שהיו מזרקות של כסף ומזרקות של זהב לזה חזר והזכיר וכן הסירות והכפות: אשר זהב וגו' · ר"ל בין של זהב בין של כסף הכל לקח: (כ) אשר תחת המכונות · ר"ל אשר היו אצל המכונות וגו' כי הבקר היו תחת ים הנחושת כמ"ש (במ"א ז') או ר"ל במקום המכונות כי יתכן שכשהוריד אחז את הים מעל הבקר ונתנו על מרצפת אבנים ואת הכיורות הסיר מעל המכונות כמ"ש (במ"ב ט"ז) שם אז את הכיורות על הבקר במקום המכונות ונשאר כן עד הגולה: לא היה משקל · לא היה מהאפשר לשקול הנחושת של כל הכלים האלה: (כא) והעמודים · ר"ל העמודים שלקח היה קומת כ"א י"ח אמה: יסובבנו · היה מסבב את היקף העמוד: ועביו · עובי דופני העמוד היה

כב וְכֹתֶרֶת עָלָיו נְחֹשֶׁת וְקוֹמַת הַכֹּתֶרֶת הָאַחַת חָמֵשׁ
אַמּוֹת וּשְׂבָכָה וְרִמּוֹנִים עַל־הַכּוֹתֶרֶת סָבִיב הַכֹּל נְחֹשֶׁת
וְכָאֵלֶּה לַעַמּוּד הַשֵּׁנִי וְרִמּוֹנִים׃ כג וַיִּהְיוּ הָרִמֹּנִים תִּשְׁעִים
וְשִׁשָּׁה רוּחָה כָּל־הָרִמּוֹנִים מֵאָה עַל־הַשְּׂבָכָה סָבִיב׃

רש"י

סביב. חלול: (כב) ושבכה ורמונים על הכותרת. עשויה כמין אגנות אחת כדרכה והעליונה כפויה על פי התחתונה והעליונה קרויה שבכה קויפ"א בלע"ז ורמונים התלוים היו בשרשרות והשרשרות שני ראשים קבועין יחד ונתונים על השבכה מלמעלה מקום שהשבכה קצרה מלמעלה והיא יורדת עד מקום דבק השבכה והכותרת שהוא הבטן הרחב שבכותרת ושם עומדת והרמונים מכסים את מקום הדבק שתי פיות האגנות המדובקים יחד: (כג) תשעים וששה רוחה. ובסוף המקרא הוא אומר כל הרמונים מאה על השבכה ובספר (מ"א ז') הוא אומר והרמונים מאתים טורים ד' מאות לשתי השבכות אמור מעתה ארבע מאות היו לשתי השבכות על שני העמודים שני טורים לכל שבכה והטור מאה הוא שאמור כאן כל הרמונים מאה על השבכה לטור האחד ומאתים לשני הטורים הוא שאמור שם והרמונים מאתים טורים סביב מאתים לשני טורים סביב לעמוד האחד וכן לשני הרי ארבע מאות והעמודים העמידם שלמה באולם סמוך לכותל ההיכל והכותל מכסה ארבע רמונים מכל טור שאין נראין מבחוץ הוא שאמור כאן ויהיו הרמונים תשעים וששה רוחה: רוחה. כמו לרוח כל תיבה שצריכה למ"ד בתחלתה הטיל לה ה"א בסופה ולכך הטעם מלמעלה תחת הרי"ש כלומר תשעים וששה מהם נראים לרוחות העמוד זו למדתי בפרק שלשים ושתים מדות שאמר רבי

מצודת דוד

היה ארבע אצבעות והחלל באמצעיתו: (כב) וכותרת עליו. על העמוד ממעל היה כעין כותרת עשוי מנחושת: הכותרת האחת. ר"ל קומת כל אחת כי לכל עמוד היה כותרת: ושבכה ורמונים על הכותרת. ר"ל על הכותרת ממעל היה מעשה שבכה וכדמות רמונים היו תלוים על הכותרת מסביב ובמ"א ז' נתבאר מלאכת הכותרת: הכל נחשת. הכותרת והרמונים: ובאלה. כדמות הכותרת השבכה שהיה להעמוד האחד היה גם להעמוד השני וגם רמונים היו גם להשני: (כג) תשעים וששה רוחה. לרוח האולם ואוירו היו נראה תשעים וששה כי ארבע מהם היו נכסין מעין הרואה כי העמודים עמדו סמוכים לכותל: כל הרמונים מאה. מספר הזה היה לטור האחד אבל היה לכ"א שני טורי רמונים כמו שמפורש (במ"א שם): על השבכה. היו תלוים על השבכה סביב (ולמעלה אמר

מצודת ציון

(כב) ושבכה. היא מעשה רשת: (כג) רוחה. גם האויר יקרא רוח כמו שאפה רוח (לעיל ב'):

כד וַיִּקַּח רַב־טַבָּחִים אֶת־שְׂרָיָה כֹּהֵן הָרֹאשׁ וְאֶת־
צְפַנְיָה כֹּהֵן הַמִּשְׁנֶה וְאֶת־שְׁלֹשֶׁת שֹׁמְרֵי הַסַּף׃ כה וּמִן־
הָעִיר לָקַח סָרִיס אֶחָד אֲשֶׁר־הָיָה פָקִיד ׀ עַל־אַנְשֵׁי
הַמִּלְחָמָה וְשִׁבְעָה אֲנָשִׁים מֵרֹאֵי פְנֵי־הַמֶּלֶךְ אֲשֶׁר נִמְצְאוּ
בָעִיר וְאֵת סֹפֵר שַׂר הַצָּבָא הַמַּצְבִּא אֶת־עַם הָאָרֶץ
וְשִׁשִּׁים אִישׁ מֵעַם הָאָרֶץ הַנִּמְצְאִים בְּתוֹךְ הָעִיר׃
כו וַיִּקַּח אוֹתָם נְבוּזַרְאֲדָן רַב־טַבָּחִים וַיֹּלֶךְ אוֹתָם אֶל־
מֶלֶךְ בָּבֶל רִבְלָתָה׃ כז וַיַּכֶּה אוֹתָם מֶלֶךְ בָּבֶל וַיְמִתֵם
בְּרִבְלָה בְּאֶרֶץ חֲמָת וַיִּגֶל יְהוּדָה מֵעַל אַדְמָתוֹ׃ כח זֶה
הָעָם אֲשֶׁר הֶגְלָה נְבוּכַדְרֶאצַּר בִּשְׁנַת־שֶׁבַע יְהוּדִים

ר ש״י — פתח בס״פ

אליעזר בנו של ר' יוסי הגלילי : (כד) כהן המשנה · סגן הכהנים הממונה תחת כהן גדול לשמש תחתיו אם יארע בו פסול : שומרי הסף · אמרכלין שמפתחות העזרה מסורות להן: (כה) ושבעה אנשים מרואי פני המלך · ובספר (מלכים ב' כ"ה) אמר וחמשה אנשים השנים חשובים ולא חשובים כ"כ : המצבא את עם הארץ · יודע מנין של כל עיר ועיר כמה אנשים מוציאה לצבא : (כח) בשנת שבע · הוא גלות יכניה ובספר מלכים אמר בשנת שמונה הא כיצד שנת שמונה שמלך נבוכדנצר היא שנת שבע שכבש את יהויקים לעבד דאמר מר (מגילה י"א ערכין י"ב) שנה ראשונה כבש נינוה שניה עלה וכבש יהויקים : יהודים שלשת אלפים · ומאשר שבטים שבעת

מצודת ציון

(כד) המשנה· מל' שני : הס : · כן תקרא מזוזת השער כמו וסף השער (יחזקאל מ'):(כה) סרים·שר:פקיד· ממונה:המצבא ·מל' צבא:(כז)ויגל·

מצודת דוד

על הכותרת כי השבכה היה חלק מהכותרת ואליה תחשב) : (כד) כהן הראש · הוא היה כ"ג : כהן המשנה· שני לו הוא הסגן : שומרי הסף · שומרי מזוזת השער הם השוערים :

(כה) מרואי פני המלך · רצה לומר היושבים תמיד עם המלך : אשר נמצאו בעיר · ולא ברחו ממנה כיתר השרים : ואת סופר שר הצבא · הסופר של שר הצבא : המצבא · על פיו מוציאה כל עיר אנשיה לצאת במלחמה : מעם הארץ · מהמכובדים שבהם אשר נמצאו בעיר ולא ברחו :
(כח) זה העם · זהו חשבון כל העם הגולים לבבל : בשנת שבע · הוא גלות יכניה שהיתה בשנת שבע לכבוש יהויקים בראשונה : יהודים · מבני

יהודה

שְׁלֹשֶׁת אֲלָפִים וְעֶשְׂרִים וּשְׁלֹשָׁה׃ כט בִּשְׁנַת שְׁמוֹנֶה
עֶשְׂרֵה לִנְבוּכַדְרֶאצַּר מִירוּשָׁלִַם נֶפֶשׁ שְׁמֹנֶה מֵאוֹת
שְׁלֹשִׁים וּשְׁנָיִם׃ ל בִּשְׁנַת שָׁלֹשׁ וְעֶשְׂרִים לִנְבוּכַדְרֶאצַּר
הֶגְלָה נְבוּזַרְאֲדָן רַב־טַבָּחִים יְהוּדִים נֶפֶשׁ שְׁבַע מֵאוֹת
אַרְבָּעִים וַחֲמִשָּׁה כָּל־נֶפֶשׁ אַרְבַּעַת אֲלָפִים וְשֵׁשׁ מֵאוֹת׃
לא וַיְהִי בִשְׁלֹשִׁים וָשֶׁבַע שָׁנָה לְגָלוּת יְהוֹיָכִן מֶלֶךְ־
יְהוּדָה בִּשְׁנֵים עָשָׂר חֹדֶשׁ בְּעֶשְׂרִים וַחֲמִשָּׁה לַחֹדֶשׁ
נָשָׂא אֱוִיל מְרֹדַךְ מֶלֶךְ בָּבֶל בִּשְׁנַת מַלְכֻתוֹ אֶת־רֹאשׁ
יְהוֹיָכִין מֶלֶךְ־יְהוּדָה וַיֹּצֵא אֹתוֹ מִבֵּית הַכְּלִיא הכלוא קרי׃
לב וַיְדַבֵּר אִתּוֹ טֹבוֹת וַיִּתֵּן אֶת־כִּסְאוֹ מִמַּעַל לְכִסֵּא
מְּלָכִים המלכים קרי אֲשֶׁר אִתּוֹ בְּבָבֶל׃ לג וְשִׁנָּה אֵת

רש״י

אלפים הרי י׳ אלפים הכתוב הזה שפירש יהודים שלשת אלפים הכריע בין שני מקראות שבסוף ספר מלכים פסוק אחד אומר עשרת אלפים (שם ב׳ כ״ד) ואחד אומר שבעת אלפים (שם כ״ה) בא זה ופי׳ יהודים שלשת אלפים ומשאר שבטים שבעת אלפים הרי עשרת אלפים: (כט) בשנת שמונה עשרה · הוא גלות צדקיהו ולמעלה הוא אומר (כאן) שנת י״ט שנה למלך נבוכדנאצר תשע עשרה שמלך שמונה עשרה אחר שכבש את יהויקים: (ל) בשנת שלש ועשרים · נתנה צור בידו ושטף יהודים שבסביבות עמון ומואב שבע מאות וארבעים וחמשה כך מפורש בסדר עולם: (לא) בעשרים וחמשה לחדש · ובמקום אחר הוא אומר בעשרים ושבעה לחדש בעשרים וחמשה לחדש מת שטנו נבוכדנאצר ובעשרים וששה נקבר והוציאו אויל מרודך מקברו ובעשרים

מצודת דוד

יסודה: (כט) בשנת שמונה עשרה · הוא גלות צדקיהו שהיתה בשנת י״ח לכבוש יהויקים בראשונה וי״ט למלכות נ״נ: מירושלים · הגלה מירושלים:

מצודת ציון

מנ׳ גלות: (לא) נשא · הגביה: וסרים: מבית הכלוא · מבית המאסר: (לג) ושנה · ענין חלוף

(ל) בשנת שלש ועשרים · אז כבש את צור ושטף את היהודים שבסביבות עמון ומואב כן הוא בס״ע: כל נפש · של שלשת הגליות מבני יהודה: (לא) נשא וגו׳ את ראש · ר״ל הרים וגדל אותו בשנה הראשונה למלכותו: (לב) טובות · דברים טובים ונחומים: ממעל · עליון לכסא של המלכים אשר היו עמו: (לג) ושנה · היה משנה את בגדיו אשר ישב בהן בבית

בִּגְדֵי כִלְאוֹ וְאָכַל לֶחֶם לְפָנָיו תָּמִיד כָּל־יְמֵי חַיָּו חייו קרי :
לד וַאֲרֻחָתוֹ אֲרֻחַת תָּמִיד נִתְּנָה־לּוֹ מֵאֵת מֶלֶךְ־בָּבֶל
דְּבַר־יוֹם בְּיוֹמוֹ עַד־יוֹם מוֹתוֹ כֹּל יְמֵי חַיָּיו :

חזק ונתחזק

נגמר בשלימות · תוכחות של נביא ירמיה :

פתחו לנו שערי צדק · נבא בם נודה יה :

סכום פסוקים של ספר ירמיה אלף שלש מאות וששים וחמשה וסימני אנכי אשמח ביהו״ה · וחציו ויאמר חנניה וגו׳ (כ״ח י״א) וסדריו שלשים ואחד וסימנו חסד אל כל היום · מספר הקאפיטולו חמשים ושנים וסימנו אודה ה׳ בכ״ל לבב :

ר ש ״ י

ובשבעה מלך ונשא את ראש יהויכין : נשא · נשאו וגדלו ליסנא אחרינא מנאו עם שאר המלכים כמו שא את ראש (במדבר ל״א) : (לד) וארוחתו · נוטל פרס מבית המלך לכל צרכיו :

מצודת ציון

והמורס : כלאו · מאסרו : (לד) וארוחתו · הוא ענין פרס קבוע וכן ארוחה ומשאת (לעיל מ׳) :

מצודת דוד

הכלא החליפם באחרים : לחם · כל הסעודה קרויה על שם הלחם : לפניו · ר״ל עמו יחד : כל ימי חייו · של יהויכין : (לד) וארוחתו ארוחת תמיד · פרס הנתונה לו היתה פרס הנתונה תמיד מבלי הפסק והיה למאכל אנשי ביתו כי הוא בעצמו אכל לחם לפני המלך תמיד : דבר יום ביומו · דבר הצריך לו בכל יום נתנו לו ביומו ולא העבירו המועד :

א (א) דברי ירמיהו. סנהדרין ל"ח: (ג) ויהי בימי. מגילה י: (ה) בטר
אצרך. יומא פ"ג עקידה שער נ"ט: (ז) ויאמר ה'. גיטין ו' ב"ב
כ"ה: (טו) כי הנני. עקידה שער ס"ט: ב (ב) הלוך וקראת. סנהדרין
ק"י: (ג) קדש ישראל. קדושין כ"ג: (ה) מה מצאו. חגיגה ט':
(ו) בארץ לא עבר. ברכות ל"א סוטה מ"ו: (ז) ואביא אתכם. עקידה
שער פ"ו: (י) כי עברו. תענית ה': (יא) ההימיר גוי. שם עקידה שער
נ"ג: (יד) העבד ישראל. עקידה שער פ': (טו) עליו ישאגו. שם:
(יט) תיסרך. עקידה שער פ' עקרים מ"ג פ"ו: (כ) כי מעולם. עקידה
שער פ"ו: (כב) כי אם תכבסי. ר"ה י"ח חגיגה ט"ו יבמות ק"ה: נכתם
עונך. ר"ה י"ח: (כה) מנעי רגלך. יומא ט"ז: (כז) אומרים לעץ.
יבמות מ"ה: כי פנו. חולין י"ט עקידה שער ק': (כט) למה תריבו.
בבא קמא נ"ב: (ל) לשוא הכיתי. שבת ל"ב כתובות ע"ב: (לד) גם
בכנפיך. שבת ל"ב: ג (א) לאמר הן. יומא פ"ו סנהדרין כ"ז: (ג) וימנעו
רבבים. תענית י"ז יבמות ע"ח: ומצח אשה. ערכין ט"ז: (ד) אלוף
נעורי. חגיגה ט': (ח) אשר נאפה. עקידה שער מ"ח: (יב) הלך וקראת.
סנהדרין ק"ד: (יד) אנכי. יומא פ"ו סנהדרין נ"ז וקי"א חגיגה ט"ו
עבודת כוכבים ז' בכורות ל"א: (טז) והיה כי. עקידה שער נ"א:
(יט) ואתן לך. כתובות קי"ב: (כ) בגדתם בי. סנהדרין פ"ט: (כב) שובו
בנים. יומא פ' חגיגה ט"ז סנהדרין נ"ז עבודת כוכבים א' בכורות ל"א
עקידה שער א' כל הפרשה: ד (א) ולא תנוד. יומא פ"ז: (ג) נירו לכם
ניר. פסחים ק"ז: (ז) עלה אריה. ברכות נ"ו מגילה י"א סנהדרין נ"ד:
(יד) כבסי מרעה. ר"ה י"ח: (יט) מעי מעי. ברכות י': (כב) בנים
סכלים. קדושין נ"ו: (ל) ואת שדוד. חגיגה ט"ו: כי תקרעי. בתרא
כ"ב: (לא) אוי נא לי. שם: ה (א) שוטטו בחוצות. שבת קי"ט
חגיגה י"ד: (ב) ואם חי ה'. עקידה שער מ"ה: (ד) אך דלים הם. עקרים
פ"ז: (טו) גוי איתן. סוטה פ"ו: (טז) אשפתו כקבר. שם מ"ב:
(יז) ואכל קצירך. קמא קי"ט: (כא) שמעו נא. עקרים פ"ח: (כב) האותי.
בתרא ע"ג עקידה שער א': (כד) ולא אמרו. עקידה שם: אלהינו הנתן.
עקרים פ"ח: (כה) עונותיכם הטו אלה. תענית כ"ג קדושין ס"ג:
ו (ד) אוי לנו. תענית כ"ט: (ז) כהקיר ביר. ברכות כ"ו עירובין ק"ד:
חמס ושד. מציעא כ"ט: (י) הנה ערלה. שבת ק"ח: (יא) שפוך על
עולל. שבת קי"ט: (טו) הובישו. שם: (טז) ושאלו. עקידה שער ק':
(יט) הנה אנכי. קדושין מ': (כו) בת עמי. גיטין נ"ח: ז (ד) היכל
ה'. נזיר ל"ח: (טז) ואתה אל תתפלל. ברכות כ"ו תענית ט' סוטה י"ד
סנהדרין נ"ה: (כא) עולותיכם ספו. מגילה כ"ו: (כב) כי לא. עקרים
מ"ב כ"א: (כט) גזי נזרך. יומא פ"ה סוטה מ"ה נדה ל"א: ח (א) בעת
ההיא. סנהדרין נ"ו: (ב) לא יאספו. יבמות ס"ג: (ג) ונבחר. שם

מדוע

ט) מדוע · סנהדרין ק"ה : (ז) גם חסידה בשמים · עקרים מ"ג : (יג) אסף
אסיפם · מגילה ל"א : (טז) מדן נשמע · סנהדרין נ"ו : (כב) הצרי אין
בגלעד · תענית ד' : ט (ב) וידרכו · עקידה שער ס"ב : (ד) למדו לשונם ·
סוכה מ"ו יבמות ס"ג : (ז) חץ שחוט · חולין ע"ב ערכין ט"ו : (ט) על
ההרים · ברכות נ"ו שבת קמ"ה : (יא) מי האיש · נדרים פ"א מציעא
פ"ה : (יב) ויאמר ה' · נדרים שם מציעא שם : (יט) ולמדנה בנותיכם ·
מ"ק כ"ח : (כ) כי עלה מות · קמא ס' : (כב) אל יתהלל · ערכין ט"ז
עקידה שער ע"ו : (כג) כי אם · עקרים מ"ב ד' מ"ו פ"ה : עשה חסד ·
עקידה שער ל"ו : (כה) כי כל הגוים · נדרים ל"א : י (ב) כה אמר ה' ·
שבת קנ"ו סוכה כ"ט כל הפרשה עקידה שער ל"ו עד היטיב אין אותם :
(ח) ובאחת יבערו · תענית ה' : (י) וה' אלהים אמת · ברכות י"ד עקרים
מ"ב : (יג) לקול תתו · ברכות נ"ט מגילה ט"ו : ברקים למטר · ברכות שם :
(טו) הבל המה · תענית ה' סנהדרין צ"ב : בעת פקדתם · סנהדרין ק"ב :
יא (יא) השני מביא · יבמות ס"ג : (טו) מה לידידי · מנחות י"ג :
(יט) ואני ככבש · עקרים מ' : יב (א) צדיק וגו' · סנהדרין נ"ו עקידה
שער ל"ו עקרים מ"ד : (ג) נתעתם · סנהדרין שם : (ה) כי את רגלים ·
שם : (ז) נתתי · מנחות נ"ג : (ח) היתה לי · תענית ט"ז זבחים קי"ט :
(ט) העיט צבוע · זבחים שם : (יד) כה אמר ה' · ברכות ח' : יג (ג) ויהי
דבר ה' · עקידה שער פ"ד כל הפרשה : (טו) שמעו והאזינו · סוטה ה' :
(יז) ואם לא · חגיגה ה' עקרים מ"ד : (כג) היהפך כושי · שבת ק"ז :
יד (כב) היש בהבלי · עקידה שער ע' : טו (ב) והיה כי · בתרא ח' :
(ד) ונתתים לזעוה · סנהדרין ק"ב : (ט) אמללה יולדת · גיטין פ"ח :
(יט) אם תשוב · מציעא פ"ה עקידה שער ל"ה : ואם תוציא · שם :
טז (ד) לא יספדו · סנהדרין מ"ו : (ה) כי כה אמר ה' · בתרא י' :
(יג) אשר לא · סנהדרין נ"ה : (יד) לכן הנה · שם פ"ז עקידה שער מ"ז :
(טו) כי אם חי ה' · סנהדרין שם עקרים פ"ז : יז (ב) כזכר בניהם ·
סנהדרין ס"ו : (ו) והיה כערער · אבות ה' : (ז) ברוך הגבר · פאה י"א
עקידה שער כ"ט : (ח) והיה כעץ · אבות ט' ברכות נ"ה עקידה שער ג"ח :
(ט) עקוב הלב · עקידה שער י' : (יב) כסא כבוד · פסחים ה' נדרים
ע' : (יח) ומשנה · חגיגה ב' : (כב) ולא תוציאו · ביצה ב' הוריות ד' :
(כז) והצתי אש · שבת קי"ט : יח (ג) וארד בית היוצר · סוטה י"א :
(ו) הנה כחומר · ברכות ל"ב סוכה כ"ב : (ז) רגע אדבר · עקידה שער
נ"ו : (ט) ורגע אדבר · שם : (יח) לכו ונחשבה · עקידה שער כ"ח :
(כ) כי כרו שוחה · בבא קמא ס"ז : (כג) ואתה ה' ידעת · שם : מכשלים ·
שם בתרא ס' : כא (ט) הישב בעיר · סנהדרין נ"ז : (יב) בית דוד ·
שבת נ"ה סנהדרין ז' : כב (י) אל תבכו · מועד קטן כ"ז : בכו להלך ·
בתרא קי"ז : (טו) אביך הלא · עקרים מ"ג : (יט) קבורת חמור · סנהדרין
פ"ב : (כט) ארץ ארץ ארץ · חולין קכ"ו : (ל) כה אמר ה' · סנהדרין נ"ז :

יאב

כג (ו) וזה שמו · בתרא ע"ה : (ז) הנה ימים באים · ברכות י"ב
ס"ה עקידה שער מ"ג : (ח) כי אם חי ה' · ברכות י"ג קדושין ס
(ט) לנביאים נשבר · סנהדרין נ"ו : (י) כי מפני אלה · קדושין
שבועות ל"ט : (יט) הנה סערת · חגיגה י"ג : (כח) הנביא אשר
ברכות נ"ה : (כט) הלא כה · שם כ"ב תענית ד' חגיגה כ"ז קדושין ל' :
וכפטיש · שבת פ"ח סוכה כ"ב סנהדרין נ"ד : **כד** (א) והנה שני דודאי ·
עירובין כ"א : **כה** (ל) ה' ממרום · ברכות ג' : הידד כדרכים · ברכות
שם : **כו** (א) בראשית · סנהדרין ק"ג ערכין י"ג עקידה שער ס"ו כל
הפרשה : **כז** (א) בראשית · סנהדרין ק"ג ערכין י"ז עקידה שער ע"ז כל
הפרשה : (ו) וגם את היה · שבת ק"ג : (ח) והיה הגוי · מגילה י"א :
(כ) בבנה · ברכות כ"ב כתובות קי"א : **כח** (א) בראשית ממלכת צדקיה ·
סנהדרין ק"ו : (ג) שברתי · שם פ"ט : (ו) אמן כן · סוטה מ"א שבועות
ל"ז : (ח) הנביאים · עקידה שער כ"ז : **כט** (ה) בנו בתים · בתרא כ"ט :
(ו) קחו נשים · כתובות כ"ג : (י) כי לפי · מגילה י"א וי"ב : (יא) לתת
לכם · תענית כ"ט : (כא) כה אמר ה' · סנהדרין צ"ב : (כב) ולקח מהם ·
שם : (כג) יען אשר · שם : **ל** (ו) שאלו נא · סנהדרין צ"ב : (כא) כי מי
הוא זה · קדושין פ' : (כב) והייתם לי · שם גיטין כ"ז : **לא** (א) בעת
ההיא · שם : (ב) הלוך להרגיעו · מכות כ"ד : (ג) מרחוק ה' · סוטה ה' :
ואהבת עולם · ברכות י"ב : (ח) בם עור ופסח · סנהדרין נ"א : הרה
וילדת · שבת ל' : (י) מזרה ישראל · עקידה שער י"ג : (יג) אז תשמח ·
ברכות נ"ה : (כ) הבן יקיר לי · מגילה ל"א עקרים מ"ז : (כא) הציבי לך ·
עירובין י"ז : (כב) נקבה תסובב · יבמות ס"ב : (כז) וזרעתי את בית
ישראל · סוטה כ"ב חולין ה' : (כט) אבות אכלו · סנהדרין ל"ט : (לה) נותן
שמש · עקידה סוף שער י"ח : (לו) אם ימושו · שם : (לז) ויתקרו · שם :
(לח) הנה ימים · סנהדרין נ"ז : **לב** (ד) מלך בבל · סנהדרין ק"ה :
(ז) הנה חנמאל · עקידה שער ס"ט כל הפרשה : (יא) ואקח את ספר ·
קדושין ט' וכ' בתרא ק"ה : (יד) ואת החתום · נדרים ל"ח בתרא שם :
ונתתם בכלי חרש · מגילה כ"ו גיטין כ"ב בתרא ס"ב : (יח) ומשלם עון
אבות · ברכות ה' : (יט) גדול העצה · עבודת כוכבים י"ח עקידה שער
ק' עקרים מ"ד : (כז) אני ה' · עקידה שער ס"ט : (לא) כי על אפי · נדה
ט' עקידה שער כ' : (מא) וששתי · עקידה שער כ' : (מד) שדות בכסף ·
קדושין א' בתרא כ"ח : וכתוב בספר · קדושין כ"ו בתרא כ"ח וק"ח :
לג (ט) ופחדו ורגזו · עקידה שער כ"ז : (יא) קול ששון · ברכות ו' :
מביאים · שם ו' : (יג) עוד העברנה · ברכות נ"ד : (כה) אם לא בריתי ·
שבת ל"ג וקל"ז פסחים ס"ח תענית כ"ז מגילה ל"א נדרים ל"א ול"ב :
לד (ה) בשלום תמות · מועד קטן כ"ח סנהדרין נ"ב : (י) וישמעו וישלחו ·
ערכין ל"ו : (יד) מקץ שבע שנים · שם : **לה** (א) בימי יהויקים · עקידה
שער פ' : (יב) ויהי דבר ה' · עקידה שער ע"ו : **לו** (יח) ויאמר להם ·

[...]״י מנחות נ״א : (כב) ואת האת · שבת קי״ב : (כג) ויש לקרא
[...] קטן ס״ו : (כד) ואל מחדו · שם : (כז) אחרי שרוף · שם :
(יג) ויהי הוא בשער בנימן · סוטה מ״ב : (יד) ויאמר ירמיהו · שם :
[...]פוש יראייה · שם : **לט** (ג) ויבאו כל שרי · סנהדרין ק״ג : (ז) ואת
[...]יני צדקיהו עור · סוטה י׳ : **מ** (א) והוא אסור · ר״ה כ״ג : (ג) ויפש
ה׳ · בתרא י׳ : (י) ושבו בעריכם · קדושין כ״ו : **מא** (ה) ויבאו אנשים ·
מועד קטן כ״ו : (ט) והבור אשר · נדה ס״א : **מב** (ג) כי נשארנו ·
מציעא ק״ו : **מג** (י) נבוכדנאצר מלך בבל עבדי · סנהדרין ק״ה :
מד (יח) ומן אז חדלנו · עקידה שער מ״ו עקרים מ״ו : (כא) הלוא את
הקטר · עקידה שער מ״ו : **מו** (יז) קראו שם · מועד קטן ס״ז : (יח) כי
כתבור · מגילה כ״ט : (כ) עגלה יפה פיה · יומא נ״ב : **מז** (ג) לא
הפנו אבות · סנהדרין ק״ז בכורות ח׳ : **מח** (י) ארור עשה מלאכת ה׳ ·
בתרא כ״א : (יא) שאנן מואב · שבת ק״ה מגילה י״ב : **מט** (ז) אדום
עלה · חגיגה ה׳ : (יא) עזבה יתומיך · מציעא פ״ד : (טז) תפלצתך ·
סנהדרין פ״ט : (כ) לכן שמעו · יומא י׳ : (לא) הנני שוכר · סנהדרין
שם : (לח) ושמתי כסאי · מגילה י׳ : **נ** (יב) בושה אמכם · ברכות נ״ח :
(כט) אל יהי פליטה · נדרים נ״ו : (לו) חרב אל הבדים · ברכות ס״ג
תענית ז׳ מכות י׳ : **נא** (ג) אל ידרוך · נדרים נ״ט : (ל) נשתה גבורתם ·
חולין ק״א : (סב) ואמרת · ברכות ח׳ : **נב** (ו) בחדש הרביעי · ר״ה י״ח
תענית כ״ט : (ז) ותבקע העיר · תענית שם : (יא) ואת עיני צדקיהו ·
מועד קטן כ״ח : (יב) ובחדש החמישי · תענית כ״ט : (טז) ומדלות הארץ ·
שבת כ״ו : (לא) ויהי בשלשים · מגילה י״א :

בספרים שונים **יש הוספה** בדברי רש״י ישעיה כ״ח פסוק י׳ אחר תיבות לימים מועטים בזה הלשון :

כי גם לנו נביאים של אמת מצוים זה לזה ומוסרים זה לזה תורת ה׳ ומוסרים זה לזה רזיהם מה שיעשה הקב״ה לסוף ונביאי השקר גם הם עושים בזה הסגנון ומצוים זה לזה שקריהם הבטחות טובות לרשעים · הקב״ה צוה למדוד בקו המדה והמשקל של בונים הבית המקדש ראשון וירושלים ומקדש האחרון ואף הרשעים עושים קו משקולת והמדה לבית גלם ולעבודת כוכבים שלהם ולמזבחותיהם · הקב״ה מצמצם שכינתו בין שני בדי הארון במקום זעיר ואף הרשעים עושים לפנים לבית גלם צורת עבודת כוכבים מעט וזעירה לכן יהיה דבר ה׳ מה שצוה הנביאי אמת זה לזה וגילו סוף רעות הרשעים נגד ציווים והבטחות טובות לרשעים הנביאי שקר וקו המדה של ירושלים ושל בית המקדש האחרון יקויים דבר ה׳ כדין ובנאר שבע ובבאר הארצות · [...] בתוך הוא יגביה ישראל שהם זעירים ומועטים בשביל שקבלו [...] וקיימו מצותיו :